50 чылга чедир
129
хонук
АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үнделип эгелээн

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
ИЮЛЬ
1
СУББОТА
№ 154 (6791).

Өртээ 2 көп.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва область комитединиң пленумунуң дугайында

информастыг дыңнадыг

СЭКП Тыва обкомунуң ээлчеглиг бешки пленуму дүүн Кызылга болуп эрткен.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң түннелдери болгаш областың партия организациязының сорулгаларының дугайында СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш **С. К. Тока** илеткел кылган.

Бо илеткел талазы-биле СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары эш **Т. А. Стал-оол**, педагогика эртемнериниң кандидады, Дылдың, литератураның болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң директору эш **Н. А. Сердобов**, Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш **О. Ч. Лопсанчап**, областың профэвилелдер чөвүлелиниң даргазы эш **Т. Ч. Норбу**, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, «Кызыл тудугнуң» тудуг эргелелиниң дашчызы эш **С. Б. Сандан**, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, Туранның ортумак школазының директору эш **Н. В. Селина**, РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң Тыва салбырының баштаар черинiң даргазы, чурукчу эш **С. К. Ланзы**, Республика эмнелгезиниң эмчизи эш **А. М. Дикунова**, Тайбың камгалалының Совет комитединиң Тыва салбырының баштаар черинiң даргазы, чогаалчы эш **О. К. Саган-оол** олар санал бергеш, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин, бистиң партиявыстың ленинчи Төп Комитединiң политиказын, ажыл-чорудулгазын Тыванын коммунистери, бүгү ажылчы чоннары изии-биле чүүлдүгзүнүп, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш сорук кириишкинниг ажылдап турарын чаңгыс эп-сеткилдиг демдеглээн.

Чон ортузунга масса-политиктиг ажылдың байдалы болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш **К. С. Шойгу** пленумга илеткел кылган.

Ийиги айтырыг талазы-биле СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары эш **П. Т. Киселев**, СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары эш **А. Т. Салчак**, ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары эш **Г. Ч. Ширшин**, СЭКП Өвүр райкомунуң секретары эш **В. К. Очур-оол**, СЭКП обкомунуң школа килдизининiң эргелекчизи эш **Г. С. Сабирзянов**, СЭКП Таңды райкомунуң секретары эш **С. Д. Хирлиг-оол**, СЭКП Бии-Хем райкомунуң секретары эш **Н. Н. Өпеш** олар санал бергеннер.

СЭКП Тыва обкомунуң пленуму чугаалашкан айтырыгларының талазы-биле чогуур доктаалдарны хүлээп алган.

Пленум организастыг айтырыгны чугаалашкаш, СЭКП Тыва обкомунуң чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң килдизининiң эргелекчизинге эш **В. Б. Чимданны** бадылаан.

Хуусаа бетинде!

РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнатканы-биле алырга, Россия Федерациязының үлетпүрүнүң ажылдакчылары Улуг Октябрьның 50 чыл оюн төлептиг утнуур дээш чарышпышаан, үлетпүр будурулгенiң ниити хемчээлиниң белгаш продукциянның чугула хевирлериниң хөй нуруузунуң талазы-биле чартын чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен.

• • •

Ленинградтың белгаш Ленинград областың ажывчы чоннары Улуг Октябрьның 50 чыл оюн төлептиг утнуур дээш чарышпышаан, үлетпүр будурулгенiң ниити хемчээлиниң белгаш чугула ыяыгларның хөй нуруузунуң талазы-биле чартын чыл планын хуусаа бетинде, июнь 27-де, күүсеткен.

Июнь айның тончүзүнге чедир янзы-бүрү машиналарны, приборларны, аппараттарны, пестерни, идиктерни белгаш улус хереглелиниң өске-дээ барааннарын пландан ажыр он-он миллиен рубльже будуруп үндүрген.

Күш-ажылдың будурунчүлүүн өстүрер белгаш бараанның продукциянның бот-үнезин чигедир талазы-биле онзайдаларны эвээн ажыр күүсеткен.

• • •

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга алдар ыяыдыр алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеткишаан, Москва областың үлетпүрү бө чылдың бирги чартыының планын будурулгенiң хемчээлиниң белгаш ыяыгларның чугула хевирлериниң хөй нуруузунуң талазы-биле хуусаа бетинде, июнь 28-те, күүсеткен. Пландан ажыр он-он миллиен рубльдиг үлетпүр продукциязын берген.

(СЭТА).

Кезип кирипкен

Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» колхозу сиген кезилдениче кирипкеен. Бо чугула кампанияга белеткел ажылдарны баш удур эрте дооскан турган. Маңаа колхозтуң дарганы Владимир Расчукуң киржилгези улуг. Ол дуржулгалыг дарган дузалакчызы Виктор Сооң-биле кады «Бөгүн ыяыш ап болур чүвени даартаже соңгаараатпа» деп үлегер чугаа дег ажылдап, мал чеми белеткээринге хереглээр чепсек-хереккелдерни часкы хоюу ажылдары чоруп турган үеде, чай аразында септеп эгелээш, эрте доосканнар.

Колхоз баштаар черi мал чеми белеткээринiң планын күүсеткен. Сиген кезилдениң үезинде полит-массалыг, культура-чырыдыышкын ажылдар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган, партия хуралынга бадыжаан.

Мал чеми белеткээринге бир механизастаттынган, бир хол-биле ажылдаар ийи бригада тургустунган. Сиген кезилдениче киртен баштайгы хүнде механизатор Кандан 10 гектар черiң сигенни кестиртеп.

Беленнерниң одуруунда

Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларының хоюу шөлдеринде тараанның үнүжү бо чылын дыка чаагай болуп турар. Ол дээрге юбилейлиг чылда дүжүт эки болур дээрiнiң баштайгы демдээ дээрэн маргыш чок.

Үнүш чаагай болганда, дүжүт хөй болур, ону ажаап алырынга аң-не хынамчалыг белеткел херек. Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларында комбайн септелгези чоруп турар. Ам үеде районда 45 комбайн белеп болган. Бир эвес районда бүгү комбайннарның санынга хомбаштыр алыр болза, бо дыка эвээш.

Ажаап алышкын техниказын септээр талазы-биле «УТКА 25 чылы» болгаш «Найырал» совхозтар мурнап турар. «Найыралда» 23 «УТКА 25 чылында» 13 комбайн бүрүн септеттингеп болгаш белеңнерниң одуруунда тыскаай тургустунган.

БИСТИҢ БОДАЛЫВЫС БАЗА ЧҮРЭЭВИС ПАРТИЯ-БИЛЕ

Сорук киирип турар

СЭКП Каа-Хем райкомунуң секретары эш С. Садиниң биске телефон-биле дыңнатканы болза:

— Бодунуң алдарлыг бежен чыл юбилейиниге белеткенмишаан, кайгамчык улуг күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип ап турар бистиң совет улус «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен чылы» деп СЭКП ТК-ның Тезистерiн улуг күүсел ханыышкын-биле уткуп хүлээп алган. Бүгү совет кижилер-биле бир демей, Каа-Хемниң ажыл-ишчилери бо улуг документиниң таныжып, өөренип киринкен.

СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң харыысалгалыг ажылдакчылары ажыл-агыйларга, албан организацияларга черлеринге барып, Тезистерин таныжар ажылды удуртуп турарлар. Ленин аттыг колхозтуң коммунистериниң уралы Тезистерни пропагандалаарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. «Совет Тыва» совхозтуң партия организациязы пропагандистерин чыып алган. Тезистерге хамаарышкан сургаалданы кылып, оларны түс-түс участокторже чоруткан. Районнуң амыдырал хандырылга комбинадының пехтеринге Тезистерниң танывыдыгазы база болуп эрткен.

Тезистерни түгле таныжары-биле кызыгаарлаттынмайн, ооң өөредилгезин организастаар бис. Аңаа бистиң пропагандистеривис болгаш өске-даа эштер киржир болгаш бо ажылды удуртур.

Каа-Хем район күрүнеге эът, сүт болгаш дүк садар чартык чыл планын ажыр күүсеткен, сүт биле дүктү пландан ажыр садары үргүлүлеп турар. Ылангыя «Тиилелге», «Кызыл туң», «Коммунизмиче орук» болгаш «Ленинчи орук» колхозтар күрүне мурнуңга алган хүлээлгелерни чедиишкиннiг күүседип, ажыл-ишке темпизин дүргедеп турарлар. Моон соңгаар-даа улуг чедиишкиннерлиг болур дээш ажылдаар хүлээлгелиг бис. Тезистерде бижиттингеп одурулар бистиң улуг ажыл-ишке, чаа-чаа херектерже кыйгырып, сорук киирип турар. Аңаа маа-хемчилер чоргаарланып турарлар.

Маадырлыг чорук

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединiң «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерiнде бистиң Төрээн чуртувустуң улустарының бежен чыл дургузунда эртикен маадырлыг болгаш алдарлыг оруун долузу-биле илереткен. Тезистерни комчуп олура, Коммунистиг партиявыска чоргаарланыр бис. Ол чоргааралыысты саннар болгаш чижектер-биле көргүзерге мынды.

1944 чылда Тыва Арат Республика Совет Эвилелиниге каттыжып турар үеде чыл иштинде 12 муң тонна чүк сөөртүр 57 машиналарлыг турган. Ам Тывада муң-муң чүк машиналары, автобустар, чиик таксилер бар. Олар чылдың-на 3 миллион тонна чүктү, барык 20 миллион пассажирлерни сөөртүп турар. Пассажирлериң Кызыл—Москва аразынга дорт чоруурy боттанган.

Совет эрге-чагырганың үезинде бистиң республикавыста чүс-чүс километр эки шынарлыг оруктар кылдынган.

Тываның автомобильчилери Улуг Октябрьның 50 чыл оюн төлептиг уткуур дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Бистиң партиявыс болгаш чазаавыс тайбың дээш улуг күштүг үндүрүп турар. Империалистер чаа дайынны өөскүдер дээш чеже-даа кыскаа, оларның оозундан чүү-даа бүтпес! Национал-хостарга дээш демисежип турар улустар тиилээр. Совет кижилерниң сагыш-сеткили дарлаткан чурттарның талазында.

Ф. КРУГОВОЙ,
Тыва автоэргелелдиг ажыгтай кылдызының начальныгы.

Изиг чүүлдүгзүнүг

Крайларда болгаш областарда эртип турар партия комитеттериниң пленумнары болгаш партия активиниң хуралдары СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң түннелдерни чугаалажып турар.

СЭКП-ниң Ставрополь крайкомунуң калбак пленумунга партия крайкомунуң бирги секретары Л. Н. Ефремов СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң түннелдери болгаш крайның партия организацияларының сорулгаларының дугайында илеткелди кылган. Тывинь болгаш Дагестан область партия организацияларының активиниң хуралдарында партия обкомнарының бирги секретарьлары Б. Е. Ербина биле А. Д. Даниялов илеткелдер кылган.

Калининград болгаш Рязань областарның партия организацияларының активиниң хуралдарында СЭКП ТК-ның Пленумунуң түннелдерни база чугаалажып көрген.

Коммунистер болгаш бүгү ажылчы чоннар ТК-ның Пленумунуң шиитпирлерин, партияның ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерни сеткил-сагыжынга улуг ханыышкын-биле хүлээп алганын, боттарының күш-ажылчы күжениишкиннерни көрүдеринге болгаш Совет эрге-чагырганың юбилейлиг төлептиг уткуурунга белеңнин илеткелчилер болгаш савал бергеннер чугаалап турган.

СЭКП-ниң Ставрополь крайкомунуң пленумунуң болгаш областарның партия организацияларының активиниң хуралдарының киржикчилери хүлээп алган шиитпирлеринге СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин чаңгыс үн-биле үүлдүгзүнгеп. Улуг Октябрьның 50 чылынга СЭКП ТК-ның Тезистерин калбак таныштырар талазы-биле хемчеглерни айткан.

(СЭТА).

Сеткил ханыышкын-биле

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» кодаа ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң материалдарын колхоз бүдүрүлгезиниң бүгү участокторында улуг кичээнгей болгаш ханы сонуургал-биле таныштыышаан, Пленумунуң материалдарын бир үн-биле үүлдүгзүнүп деткип турар.

«Чоокку Чөөн чүкте Израильдың агрессиязынга холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында» СЭКП Төп Комитединiң хүлээп алган докладын большевикчилер бүрүү-биле үүлдүгзүнүшаан, араб күрүнелерге удур ханныг үүлгедилгин кыягар израиль агрессорларны болгаш оларның өөзэржикчилерин сагыш-сеткилдиң ханызындан улуг киленгээшкин-биле буруу шаап турар. Олар, бүгү совет улус ышкаш, боттарының шынныг хөрээн камгалап турар араб улустарга эп-сеткил каттыштырылтазын илереткен.

СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга» деп Тезистерин большевикчилер оңаа улуг өөрүшкү болган сеткил ханыышкын-биле уткуп алган. Ол төөгүлүг документиниң Совет эрге-чагырганың туруп келгенiниң үезин бүгү тала-биле ханы аналитеп көргеш допчу төөгү кылдыр үнелеишаан, колхозчу чон ону таныжыр, ханызы-биле өөренип эгелээн.

Улуг Октябрьның чартык чүс чыл оюнга чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш большевикчилер бедиткен хүлээлгелерни алгаш, социалистиг чарыштыг калбактаан ажылдан турар. Совет улустуң эртикен оруктарын тодаргүспүшаан, ооң мурнунда турар чугула сорулгаларны, перспективаларны айтып турар ол төөгүдүг Тезистерге ак төлептиг харыы—50 чылга уткуштур алган хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседири болур.

Колхоз юбилейлиг чылдың бирги чартыында күрүнеге 121 тонна сүт садар планның тургаш, 122 тоннаны, 28 тонна эът садар тургаш, 28,7 тоннаны саткан, 10 тонна дүк садар план база күүсеттингеп. Мал ажылдакчыларының иштинден саанчылар: Анай Иргит, Татьяна Куулар, Анна Ондар, Куулар Чылбак, Моңгуш Бакаан олар ак хөй сүттү саап алган, мурнуку одуругда чоруп турар. Хойжулар Ондар Чүдүм чүс хойга онааштыр 101 хураганны, бир хойга онааштыр 2 кг дүктү, Куулар Сапык чүс хойга онааштыр 80 хураганны, бир хойдан-на 2,6 кг дүктү алганнар. Мал ажылынга эки көргүзүглерни чедип алган Моңгуш Демиккей, Куулар Ондар-оол, Ховаллыг Опак-оол, Максим Мөгдүн, Кара-Сал Кошкар-оол ышкаш үр чылдарда ажылдап келген малчыннар бисте эвээш эвес.

Колхозтуң тараажылары часкы хоюу ажылдарын чогуур хуусаада эки шынарлыг чорудуп, кол культура кыянл-тастың планын 102 хуу күүсеткен. Ам тараанның чайгы ажаалдазын чорутпушаан, 800 гектар чайгы черни андырган. Механизаторлар Кара-Сал Бырыт-оол, Ондар Маадыр-оол, Ооржак Моруук-оол, херээжен механизаторлар Кара-Сал Очур, Александра Монгуш олар хоюу ажылының мурнакчылары болуп турар. Юбилейлиг чылда бистиң тудугжуларывыс база-ла холу дыңзыг ажылдап турар. Олар 300 олуттуг клуб, 20 автомашина кирер даш гаражты баштадыр, өлөөн хөй тудугларны, септелгелерни байырлалга чедир ажыглалга киирер дээш чүткүдүүт ажылдап турар.

Октябрьның 50 чылынга СЭКП ТК-ның Тезистери колхозчу ажылакчыларын улам сорук киирип, оларны чаа-чаа политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнче киирер. Большевикчилер юбилейге алган социалистиг хүлээлгелерни күүсеткеш, Төрээн чуртунуң күүгүшыдалын бедидеринге чогуур үлүгү киирер дээш чүткүдүүт ажылдаар деп улуг күзелдиг.

В. УЗЕК,
колхозта партком секретары.

Сагыш-сеткилге чоок

СЭКП ТК-ның июнь Пленуму депшилгелиг бүгү кижи төрелгетениң келир үедеги салым-чолунга хамаарыштыр аажок улуг политиктиг чүүлдерни чугаалашкан. Солунналарга ооң дугайында материалдар парлаттынып үнеп билек, хооралның шериг комиссариадының ажылдакчылары ниичүп танышып эгелээн.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң «Чоокку Чөөн чүкте Израильдың агрессиязынга холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында» илеткели база «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп СЭКП ТК-ның Тезистери-биле танышкаш, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң даймичылары, бүгү совет улус-биле бир демей, ол чугула документилерни изии-биле деткип, аңаа боттарының үнүн кадып турарлар.

Араб чурттарга удур Израильдың агрессиязы бүгү делегейниң улустарының килеңин хайыктырган. Даймига удур, тайбың дээш демисеглер ол агрессияны шиитпирлин-биле буруу шапшаан, тайбың, демократия болгаш социализм дээш улут херекке боттарының күжүн каттыштырарын кыйгырып турар.

Бистиң партиявыстың болгаш чазаавыстың шын туружу болза делегейниң тайбыга мнакшылдыг бүгү кижилериниң сеткил-сагыжынга улам-на чоок, улам-на эргим политиказының дугайын ханы болгаш тодаргай кылдыр ажылдап кылганында болур дээп, хооралның шериг комиссариадының офицерлери, ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары чугаалап турарлар.

А. ЦЫВА.

Таныжып турар

СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерин Кызылдың бүхүргее, тудуг, транспорт, харылзаа организацияларында өөренип эгелээн. «Тыва тудуг» трестиниң № 3 тудуг-монтаж эргелелдиң, харылзаа эргелелиниң, кинофикация черiниң партия организациялары ажык хуралдар арттырган, Тезистерниң политиктиг, хөй-ниитти, төөгүдүг ужурутказын таймылбырлаан. Ук хуралдар СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң материалдарын бригадалар, участоктар, салбырлар санынга таймылбырларын пропагандистерге даскан.

МУРНАКЧЫ СААНЧЫ КЫС

«Көк-Тей» совхоз республика найысылалыңдан кашла километр черде турар. Ооң сут-бараан фермазында саар инек 300 чедип турар. Саанчылар саалданы эртен эрте эгелээрлер. Көдээ ажыл-агый техникумунда бот-өөредилге-биле өөренип кирген комсомолчу саанчы Ондар Бичии-Уруг аныяк-даа бол, фермаңың мурнакчы болгаш дуржулгалыг саанчыларының бирээзи болу берген.

Улуг Октябрьның 50 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарышка киришпишаан, О. Бичии-Уруг саап турар 19 инектеринден хүнде-ле нигизи-биле 170—180 литр чедир сүттү саап турар.

Комсомолчу саанчының өөнүктери ооң дугайында чылыг болгаш эвилең сөстерни чугаалап турар.

А. Мельниковтуң фотозу.

АРАБТАРНЫҢ ЧӨПТҮГ ХЕРЭЭ ТИИЛЭЭР!

Совет кижилер «Чоокку Чөөн чүкте Израильдың агрессиязынга холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында» СЭКП ТК-ның Пленумунуң докладын изии-биле үүлдүгзүнүп турар.

Израильдың үүлгедилгелеринге боттарының килеңнер удурланганын ажылчыннарның, колхозчуларның, албан-хаакчыларның, интеллигенциянын илергейлеп, «Чоокку Чөөн чүкте Израильдың агрессиязынга холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында» СЭКП ТК-ның Пленумунуң докладын ынаа-биле үүлдүгзүнүп, чагаалары болган телеграммалары СЭКП Төп Комитединге келбишаан.

Чүүрмат АССР-ниң Батырёв районунуң ажылчы чонунуң митингизиниң резолюциязында мынча дээп: «Израиль даймылыраг идегеттериниң дериин үштевчи үүлгедилгелеринге бүгү совет кижилер-биле бир демей киленгеп тур бис. Израильдың агрессиязы — империалистерниң сүлчээзиниң түннели, хосталган чурттарга колонияга ёзу-чурумун тургустурар дээш империалистиг күштериниң база бир ораадажымшыныны-дыр».

«Совет чазактың тайбыга мнак политиказын чаңгыс эп-сеткилдиг деткип, Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга алдар кылдыр алган хүлээлгелерни күүседиринге бүгү күштеривисти харамнанмайн бээр дугайында бүзүредиг сөглүүстү СЭКП ТК-га берип тур бис» — деп Совет Армияның база бир кезээниң митингизинге киришкеннер бижээн. «Израиль ажелекчилер эжелээн араб черлериндеп доп-дораан үнүп чоруур, КАР-га, Сирияга болгаш Иорданияга таварыштырган бүгү когаралдарын төлеп бээр ужурлуг» — деп, 1920 чылдан бээр СЭКП кежигүүн А. Д. Неделяев телеграф дамчыштыр чагаа чоруткан. «Канаштың автомашиналар артыжы кезектерни бүдүрер заводунуң коллективи Чоокку Чөөн чүкте Израильдың даймылырак үүлгедилгелерин килеңнеп буруу шапшаан, агрессорну кынчыктырбазынче, араб улустарның бүрүн эргелерни камгалаарынче утпанган СЭКП ТК-ның, Совет чазактың политиктиг шугуму болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын бодуунуң бүрүү-биле деткип турарын медеглеп тур» — деп коллективиниң даасканын ёзугаар эштер Усов, Чернов, Училхин олар телеграф дамчыштыр дыңнаткан.

«Боттарының эрге-төлээзин, национал хамаарышпас чоруун камгалап турар араб чурттарының чөптүг демиселин шиитпирлин-биле камгалап үнген бүгү совет улустуң удурланышкынынга боттарывыстың үнүвүстү каттыштырып тур бис» — деп Мурнуу демир-орукчуң «Октябрь» депозунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары чагаа бижээн.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының туснай онза сессиязында АКШ-тың болгаш империалистиг өске-даа күрүнелериниң элээн үзел туруштарын өске-даа чагааларын, телеграммаларның авторлары база карган, израиль агрессорларны кынчыктырбас, ажелекчилерниң шериглерин араб черден доп-дораан үндүрер хемчеглерни алырын Каттышкан Нацнилар Организациязындан негээн.

Совет кижилер тайбың араб чонга болгаш туттурган шериг кижилерге хамаарыштыр дайынзырак израиль идегеттериниң дүржок үүлгедилгелерин, дорамчылалдарны кылып турарынга удурланып турар. Бистиң Төрээн чуртувустуң ажылчы чоннары Израильдың КАР-га, Сирияга болгаш Иорданияга кара сагыштыг халдаанының түннелинде араб чурттарга таварышкан когаралдарны доп-дораан бүрүнү-биле төлеп бээрин Израиль чазактан боттарының чагаа, телеграммаларында негээн.

(СЭТА).

329449

Республ. ...ская
БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНЫН ТҮННЕЛДЕРИ

Бодунуң кежигүннериниң марксисчи-ленинчи өөредилгезиниң дугайында бистиң партиявыс ханы кичээнгейни угландырып, оларның идейлиг деңнелин, ханы бүзүреддиин бедидип, принципиалдыг чоруктуң ёзузунга кижизидер дугайында доктаамал сагыш салып келген.

Ийи чыл ажылдап турар партия өөредилгезиниң дараалашкак системазынче шилчээни коммунист бүрүзүнге биилии чоорту мөөнүзериниң аргазын берип, СЭКП кежигүннериниң болгаш кандидаттарының база кежигүн эвес активтериниң идейтеоретиктиг үзүктел чок өзүүшкүнүн хандырып турар.

Политиктиг өөредилгеге эге, оруумак болгаш дээди чадаларны кииргени болгаш өөредилге планын, программазын чаарты тургусканы өөредилгеге таарымчалыг байдалды хандырган. Партөөредилгениң дооступ турарының ийи чылында Бай-Тайга районга политиктиг эге 14, марксизм-ленинизм үндезинеринен өөренип 15 школалар түннел кичээлдерни эрттиргеннер. Түннел кичээлдерге ниитизи-биле 623 дыңнакчылар, оон иштинде 228 коммунистер киришкен.

Район төвүнүң болгаш «Мурнакчы» колхозтуң база «Тээли» совхозтуң төвүнде. Бай-Талда политиктиг эге школалар өөредилге программазын чедиишкиниг доосканнар. Ол школаларны 59 кижи доозуп, политиктиг эге школаны дооскан деп шынзылганы алган болгаш олар дараазының чылында дөрт чылдыг оруумак звенонуң школазынче шилчээнинер.

Өөредилгени организастыг болгаш өөн шынарлыг доозар, ол талазы-биле партия организацияларының удуртулгазының күштелдирер сорулгабиле партия организацияларының секретарьларының ялеткелдерин СЭКП райкомунуң бюроларынга чугаалажып, тодаргай шиитпирлерни үндүрүп турган. Партия өөредилгезин доктаамал удуртуп, оон идейтеоретиктиг шынарынче «Кара-Хөл» колхозта партком, «Мурнакчы» колхозта, Тээли 8 чыл, Бай-Тал, Мугур-Аксы ортумак школаларда, райпода партия организациялары эки сагыш салып, партия хуралдарынга чугаалажып, пропагандистерниң харыысалгазын бедидип, дыңнакчыларның организастыг чоруун экижиткенинден ол черлер эки түннелдерни чедип алган.

«Кара-Хөл», «Мурнакчы» колхозтарда партия организацияларының (секретарьлары С. Очур-оол, О. Карандаш) кежигүннериниң кол нуруузун, өөдээ малчын коммунистерни өөредилгениң бүгү хевирлеринче хаара тутканын онзалап демдеглээри чугула. Өөредилге түннелдерин үндүрүп тура, «Кара-Хөл», «Мурнакчы» колхозтарның, район төвүнүң эге болгаш ортумак школаларының дыңнакчыларынга ёзулуг экзаменнер эрттирген. Түннел кичээлдерни ынчаар эрттирери дыңнакчыларның өөренип турган материалын быжыглаар, теоретиктиг үүлдерни амыдырал-биле, коммунистиг тургузуушкунуун практиказы-биле, амгы үениң революстуг чорудулгазының чугула айтырыгларын бедидип, ханы угаап билип алырынга, коммунистер болгаш өөренип турган активтерге быжыг билигни шиңгээдип алырынга ужур-дузазы улуг болган.

Районнуң эге болгаш ортумак школаларынга 57 пропагандистер ажылдап турган болгаш пропагандист кадрларның шынар составы дыка экижээн. Оларның колдуу-ла дээди эртемниг башкылар, районнуң болгаш колхозтарның удуртур ажылдакчылары, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери болуп турар.

Дыңнакчыларга теоретиктиг билигни дамчыдып, ону амыдырал-биле шын холбаштырып билир, оларның сонуургалын бүгү тала-биле чедип алган байлак дуржулгалыг, ак сеткилдиг кызымаккай ажылдыг пропагандистер: «Мурнакчы» колхозтуң малчыннарында политиктиг эге школа пропагандизи, колхоз даргазы К. Ч. Будурукпай, «Кара-Хөлдүң» малчыннарында — башкы С. Дадар-оол, суурда — башкы Бинов, Бай-Талда — башкы Тойбу-хаа, ортумак билигниң школазының пропагандистери: Кара-Хөлде О. Манзырыкчы, совхоз төвүнде Кирбээ, Мөген-Бүренде башкы Өрге, «Мурнакчы» колхозта башкы С. Белек, Найырал салбырда О. Харларбаа, Бай-Талда Т. Ховалыг, район төвүнде В. Долмажап болуп турар. Оларның кичээлдери эң-не амыдыралчы байдалга эртип турган.

Боттарын марксисчи-ленинчи теорияның билиглери-биле чепсеглээри дээш, өөренип эрткен темаларын хандыр билип ап, пропагандистиң берген онаалгаларын шын сайгарып, кызымаккай-биле өөренип турган дыңнакчылар М. Чамыян, С. Серин-оол, Е. Кызыл-оол, Х. Севээн, Мария Хертек, В. Лопсан, Х. Тойбу-хаа, Н. Бенен, С. Эрес-оол, С. Окпан-оол, Серемаа Будуүүн болгаш оон-даа өскелерни хойну демдеглеп болур.

Партия чырыдыышкынының ажылын удуртуру, коммунистерни өөредилгеже хаара тудары, оларның өөредилгезин контрольдаары партия эге организацияларының, колхозтарда, совхозта парткомнарның эң чугула ажылының бирээзи болур. Ындыг турбуже, Мөген-Бүрен, «Малчын» колхозтарда партия организациялары (секретарьлары О. Очур-оол, С. Шыдыраа), «Тээли» совхозта партком (секретары В. Очур-оол) кошкак кичээнгей салганындан Мөген-Бүренге болгаш «Тээли» совхозтуң Дөн-Терек суурунга тургускан эге школалар, «Малчын» колхозтуң, «Тээли» совхозтуң малчыннарынга организастаан эге школалар ажылын ара соксатканнар. «Малчын», «Мөген-Бүрен» колхозтарның коммунистериниң 60 хуузу өөредилгениң кандыг-даа хевиринге хаара тутунмаанаар.

«Малчын» болгаш «Мөген-Бүрен» колхозтарның партия организацияларының секретарьлары С. Шыдыраа, О. Очур-оол олар эге болгаш ортумак школаларның түннел кичээлдеринге безин кириштээни болгаш коммунистерниң өөредилгезиниң түннелдерин совуургавааны коммунистерниң политиктиг өөредилгези дээш канчаар сагыш салып турганын тода көргүзүп турар.

Өөредилгенин организастыы болгаш дыңнакчыларның идепкейлии дээрге-ле, пропагандистерниң кызымаккай ажылындан онза хамаарыжыр дээрзин уттуп болбас. «Малчын» колхозтуң төвүнде ортумак звенонуң школазының пропагандистери Х. Эрес-оол, Ш. Донгак олар февраль, март айларда кандыг-даа чылдагаан чокка кичээлдерни үзүп турганнар. «Мөген-Бүрен» колхозтуң төвүнде, «Тээли» совхозтуң Дөн-Терек суурунда политиктиг эге школаларның пропагандистери Насык-Доржу, И. Очур олар «ажыл чай чок» деп чылдагаанналаш, өөредилге программазын үзүп, школаларның ажылын соксатканнар.

Политиктиг өөредилгенин чорудулгазынга чамдык бергедээшкиннер турган. Ол дээрге өөредилгеге көргүзүг материаллары чедиишпес болгаш марксизм-ленинизмниң өөредилге номнары орус дылда болганындан дыңнакчылар боттары ажыглап шыдавайн баар таварылга-дыр. Ынчан пропагандистер өөренип эрткен теманың кол сүүзүнүн чедөр тайылбырлап бээр дээш хөй күш үндүрер.

Боттарын марксисчи-ленинчи теория-биле чепсегленириҥге кызымак эвес, чылдагаан чок кичээлдер үзер Ломбу, Дандар-оол, Онгай-оол, Хепер-оол, Мандак, Кызыл-оол, Данзы Анай-оол дээш оон-даа өске коммунистер бар.

Партия өөредилгезиниң амгы системазының онзагай үүлдериниң бирээзи болза, партия ажыл-агый-активиниң школазын организастааны, ол школага районнуң удуртур ажылдакчылары 67 коммунистерни хаара тутканы болган. Үк школа бирги чылда көрдүнген программазын план ёзугаар дооскан болгаш түннел кичээлин эрттиргеп, олар программа ёзугаар дараазының чылында улай өөренирлер.

Идейлиг дадыгышкынның чугула хевири экономиктиг теориянып, ажыл-агыйны удуртурунуң чугула айтырыгларының талазы-биле интеллигенциягa методиктиг болгаш теоретиктиг район семинары ажок ужур-дузалыын көргүскен. Ол семинарга районнуң дээди эртемниг удуртур кадрлары, башкылар, түскай эртемниглер — 29 кижи хаара тутунган болгаш түннел кичээлге кириишкен. Партия чырыдыышкынының янзы-бүрү хевиринден аңгыда «Мурнакчы», «Кара-Хөл» колхозтарның база «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының хойжу бригадаларынга, фермаларынга зооветеринария өөредилгелери организастыг болгаш өөредилге планнарын, программазын эки доосканнар. «Мурнакчы» колхозтуң 16 чолаачы кадрлары, оларның иштинде 7 коммунистер, чолаачылар бүрүзүн организастааш, чедиишкиниг дужаап, II класстың эргезин алганнар.

Ам сорулга болза, келир өөредилге чылынга коммунистерниң марксисчи-ленинчи өөредилгезиниң янзы-бүрү дараалашкак хевирлеринин аайы-биле четчелээшкинни амыгаштан эгелээш, ыяк кылдыр ажылдап кыдыры, пропагандистерни түс-түс артемнерге мергежилиниң аайы-биле шын шилип белеткээри болур. Бо дээрге бүдүрүлге, албан черлериниң болгаш школаларның база совхозтуң салбырларының партия эге организацияларының, колхозтарның болгаш совхозтуң парткомнар секретарьларының эң чугула сорулгазы болурун уттуп болбас ужурлуг.

А. АДЫГБАЙ.

Днепродзержинск. Днепрниң Ленин орденниг, Ф. Э. Дзержинский аттыг металлургия заводунда ортумак чергелиг «350» деп прокат станын тудуп турар. Ону ажыглалга киирерге бүдүрүлге чери прокат кылып үндүрерин чылда муң-муң тонна улгаттырар.

Станның ажылдаар шугуму 700 метр, а калбаа 150 метр болур. Тудугну төлевилээн график ёзугаар чорудуп турар. Доозулга ажылдары бо чылдың дөрткү кварталында эгелээр.

Чурукта: «350» станны тудуп турары.

Фото **А. Запаранын.** СЭТА-ның фотохрониказы.

НААДЫМГА УТКУШТУР

Ийи-Тал бригадазында

Кыргызда дээрге хойжуларның чыл дургузунда ажылының түннелин, оларның социалистиг хүлээлгелериниң бир чугула көргүзүүн үндүрер, хой ажылында харыысалгалыг кампания болур.

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң Ийи-Тал бригадазының кол ажыл-агыйы хой ажылы. Колхозтуң күрүнеге садар 37 тонна дүгүнүң хөй кезиин бо бригада дужаар. Ында кыргызда пунктузуун бо чылын чаартып кылган болгаш таарымчалыг байдалдарны тургускан.

Бо чылын дүк талазы-биле чамдык малчыннарның көргүзүү эки деп чүвени кыргылданыг баштайгы хүннери көргускен. Чижээ, хойжу Д. Балган хой бүрүзүнден 2,6 кг, Ч. Бады-Суур 2,4 кг дүктү алган.

Кыргызда пунктузунда электри кыргылданың 32 хачызы болгаш элээн каш хол хачызы ажылдап, каан хүннерде ийи кодан хойну кыргып доозуп турар.

Кыргыттынган дүктү Шагаан-Арыгның дүк хүлээп алыр черинче чорудар. Аңаа келген дүктүң шынарын ылгап тодараткаш, дужаарын колхозчу эш М. Болат-оолга удуртқан тускай звено харыылап турар. Кыргызда пунктузунда М. Ажы, Р. Шалган, С. Хандыңмаа ышкаш хүнде нормазын ажыр күүседип турар кыргыкчылар бар.

А. ДОҢГАК.

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунда кыргызда түлүктеп турар. **ЧУРУКТАРДА:** 1) колхозтуң дүк шынары ылгаар звенозунуң күрүнеге дужаары-биле дүктү сорттап турары. 2) Шынарын ылган тодараткаш, савалаан дүктү деңзилеп турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

Байырлалга

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң Чоза деп черде хойжу бригадазының хойжулары республика Наадымынга чедиишкиниг ужуражыр дээш бо үеде улам күжениишкиниг ажылдап, хой кыргылдазын шалыпкын чорудуп турар. Күрүнеге 14 тонна 835 кг дүк садар планының ам дең кезиин күүседип алган. Аныяк кыргыкчылар К. Кара-кыс, З. Сарыг-оол, С. Дадар, В. Дүңгар-оол, С. Чолдай олар хүнде нормазын 130—150 хуу күүседип турарлар.

Бистиң бригаданың хойжуларының көргүзүглери бо чылын черле шору. Төрүүр үүс хойга онаштыр Д. Анай-оол 104, К. Дадар-оол 99, К. Белек 96, О. Уйнуң-оол 94 хураганны камгалап алган.

Малчыннар Наадымынга болгаш оон соонда Улуг Октябрьның байырлалынга уткуштур хойжулар боттарының чурттаалгазын улам экижиддер дээш хемчегларын ап турар. Өреге бүрүзү радиоприёмниктиг болур, өглерниң, бажыңнарның иштин сегидер, көжегелээр болгаш оон-даа өске. Бригаданың кежигүннери 8 хой кажааларын септеп, 3 чаа хураган кажаазын тудуп алган. Ам чурттаалганың бажыңнарының септелгезин кылыр.

Дүгү кыргыттынган 7000 ажыг хойну чуулдага кииргеш, чайлагларже үндүрген. Ам сорулга болза арткан хойларның кыргылдазын дүрген дооскаш, чайлагладып үндүрер, сиген кезилдезин чорудары болур.

Д. КЫЗЫЛ-ООЛ,
хойжу бригаданың бригадири.

Изиг-түлүк

«Улуг-Хая» совхозтуң Хайыраканда № 3 салбырының Сенекте хой кыргыыр пунктузунда бо үеде ажых изиг-түлүк. Ында ниити ажылдап турар 150 кижиниң 90-ны кыргыкчылар. Июнь 26-га чедир 8,5 тонна хире дүк кыргытынган. Хой бүрүзүнден ортумак кыргызда 2,5 кг болуп турарын ап көөрге, бо чылын хой дүгү арткен чылгызындан дээре болуп турар. Чамдык хойжуларның көргүзүү 3 кг чедип турар.

Кыргыкчылар аразында чарышка Г. Шарап бирги, К. Картай-оол ийиги, Т. Долбаш үшкү черни ээлеп, хүнде 40-тен 80 чедир хойну кыргып турарлар.

Пунктуда ниитининң чемненилгезин организастаан. Кызыл булуңда коргүзүг самбырази хүн бүрү чаартынып, хүннүң маадырларын мактап бижип турар, хойларын кыргыдар хойжуларның графигин ында база чарлап каан. Пунктуда ажылдап турар кижилерниң хонар бажыңында ак чоорганнарлыг демир оруннарны салгылаан.

Маңаа 31 кодан хойну кыргыыр. Ам үеде хүнде муң хире хойну кыргып турарын алырга, кыргылданың темпизин ам-даа оожум. 72 электри хачыларның 20 хирези ажылдавайн турар. Бо хачыларны бүрүн ажылдаткаш, хол хачызы-биле кыргылданы катай чорудар болза, ажил ам дүргедээр ужурлуг.

О. ТАВАА.

Арбын дүк дээш

Бай-Тайга районнуң ажылагыйларындан «Мурнакчы» колхоз хой кыргылдазын шалыпкын чорудуп, бо хүннерге чедир 5900 хойлардан 12 тонна 800 кг дүктү кыргып, бир хойга онаштыр 1,8 кг дүктү алган.

Булуңда кол кыргызда пунктузун электроагрегат-биле дерип тургускан. Ында 20 электри, 10 хол хачылыг аныяк кыргыкчылар ажылдап турар. Кыргыкчылар арказында социалистиг чарышты калбартып, типлекчилерни шаңнап мактаар чорук оларны күжениишкиниг ажылдаарынче улам-на сорук киирген. Аныяк малчын Саая Бегзи электрилиг хачы-биле хүнде 70—90 хойну, Хомушку Лопсан-оол — 70—80, Доспан Кара-оол—60—70 чедир хойларны кыргып турар.

• • •

«Тээли» совхозтуң төвүнде 100 хачылыг электри агрегатта үүс ажыг ооңдар, кыстар хой кыргып турар.

Кыргызда ооңум

Эрзин районнуң «Мөрен» колхозунда хой кыргылдазы ооңум чорун турар. Ооң чылдагаанында кыргыкчыларга таарымчалыг байдалды тургускаанында. Колхозта уруглар яслизи чок болганындан чаш уруглардыг иелер кыргылдага уруглары-биле келгеш, орта ажылдавайн турар. Чамдык иелер кыргызда пунктузунга бичии уруглары-биле кээп ажылдаарга, олары ыглажып, шаптыктап турда, ажыл кайы хире бүдүрүкчүлүг болурул, ынчаш?

Бо байдалды өөренип көрүп, дарый бир янзы көрбес болза, кыргылданың хуусаазы узаар, чидирин улуг болуру чугаажок.

Д. ХАНДЫ-СҮРЮП.

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА

ИЮНЬНУҢ ПОЛИТИКТИГ ЧЫСКААЛЫ

1917 чылдың июнь 18-те (чаа сан-биле июль 1-де, моон ынай эрги сан-биле айыткан) кижилериниң далай ышкаш күчүлүг чалгыы Петроградтың делгем шөлдерин болгаш проспектилерин дола берген. Ажылчыннар, солдаттар, матростар соксаал чокка шуужуп чоруп турган. Чыскаалчылар мун-муң кызыл туктарны, «Бүгү эрге-чагырганы Советтерге!», «Ок капиталист министрлер сенезин!», «Дайын чок болзун!», «Будурулгеге ажылчын контролю!», «Хлеб!», «Тайбың!», «Хосталга!» деп лайынчы лозунгаларны тудуп алгаш чоруп турган.

Балтий заводтуң ажылчыннары, путиловчулар, «Промет», «Старый Парвиайнен», «Рено», «Айваз» заводтарның ажылчыннары, иник даалакчылары, Нева заводтуң, Торнтон заводтуң ажылчыннары — бүгү пролетаржы Петроград, россий пролетариадының хайынчы авангардызы боон чоруп турган.

180-ги курлавыр чадаг шериг полкунуң, 176-гы курлавыр полктуң, 3-кү адыгжы полктуң, Павловск полктуң, Семеновск полктуң, 1-ги болгаш 2-ги пулемёт полктарның, өске-даа кежектериниң, Петроград гарнизонунуң солдаттары чыскаалыг колонналар-биле чоруп турган. Кронштадтың матростары чоруп турган.

Выборг районнуң колонналарын большевиктериниң Төп Комитеди, «Правда», «Солдатская правда» соллунарының редакциялары баштаан.

Ооң дараазында хүнде «Известия» солунга бижээни болза: «Троицк көвүргүже, оон-даа ынай көөрге, хатка чалгып, хүнге чайнаан кызыл туктарны туткан, ужу-кыдыы-даа көзүлбес, чалгаан хем дег, чон шуужуп чоруп турган...» («Петроград Советтиң Известиязы», № 96, 1917 чылдың июнь 20).

Россияның найысылалдың шак ынчаар силгип, оруе революциянның хогжүлдезинге чаа политиктиг кризис болуп демдеглеттинген ол күчүлүг политиктиг чыскаалды амыдыралга чүү болдурганыл? Оон төөгүлүг ужур-дузазы кандыг болганыл?

Июнь чыскаалы Петроградтың ажылчыннарының болгаш солдат массаларының күзел-соруунун илерейишкинниҥ шуут түннели болган, хоорай пролетариадының, петроград гарнизонунуң солдаттарының, бүгү чурттуң чонунуң мурнакчы бөлүктериниң ортузунга хайныгып үнген революстуг хөөнүү ол илергейлээн. «Июнь 18-зи болза, номга азы солунга эвес, а кудумчугa, баштыңчыларны дамчыштыр эвес, а массаларны дамчыштыр хөделиринииҥ, тайылбырлап таныштырарының — революцияны улам ынай чорудар төлээде, түс-түс ангылар канчаар хөделип, моон соңгаар канчаар хөделирин күзеп турарын тайылбырлап таныштырарының баштайгы политиктиг чыскаалы болган» деп, Ленин бижээн (Чогаалдары, т. 32, арын 361).

Хааннып ёзу-чуруму дүжүрген хүнүнден бээр, Россияга буржуаз-демократтыг революцияның тиилээн хүнүнден бээр дөрт ай болуп бар чораан. Ол айларның дургузунза хөй кижилер чүвениҥ алыс ужурун медереп билип, боттарының турар ужурлуг черлериниге туруп алганнар. Өске чурттарга кажан-даа бооп көрбээн политиктиг хосталгалар Россияга неперээн турган. Ынчалза-даа хосталга хосталга-ла ыйнаан, а эрге-чагырга капиталистер, помещиктерде хевээр артпышаан, чурт айыылдыг халдаттың бигүзүнүге турган, фабрика болгаш завод ээлери бүдүрүлгелерни удаа-дараа хаап, ажылчыннарны массалыы-биле үндүрерин чарлап, бүдүрүлгени сандарадып, революстуг ажылчыннарны аш-биле боой тударын оралдажып турган. Транспорт сандараан. Экономика талазы-биле хоозураашкын диргелип кел чораан.

Түр чазак ханныг дайынны доозарынга кандыг-даа хемчеглерни чүгле албаан эвес, харын база англи-француз капиталистерге ажыктыг кылдыр фронтуга чаа шаап халдаашкынга белеткенип турган. Ажылчыннар, солдаттар хлебти-даа, чернии-даа, тайбыныы-даа, ёзулуг хосталганыдаа албаан. Контрреволюция шаап халдаашкынче шилчип турган.

Социалистиг партиялар болур меньшевиктериниң болгаш эсерлериниң удуртукчулары атказар улуг базымны кылган. Түр буржуаз чазакка удур партияларның ролюн ол удуртукчулар ук чазакка шуут киржилге-биле солуп, буржуазияны камгалаан болгаш аңаа бараан болурунче ажыыбиле шилчээнинер. «Революцияның ийиги үе-чагазы (май 6) ...Советтериниң хөй нуруузуның партияларын (ылавылаарга, эсерлерниң болгаш меньшевиктериниң — **А. С.**) чазак партиялары кылдыр хуулдургаи» деп, Ленин айтып турган. (Чогаалдары, т. 32, арын 332).

Шаг-үе эртип, байдал улам аар, ишпинге революсчу удурланыышкын хайныгып, солдаттар кудумчуже чаза булгап үнериниче чүткүп турган.

Большевиктериниң шериг организациязы (Военка) солдат массаларының хөөннериниң судалын бүзүредиин-биле, политиктиг чыскаалды чорударының ажыктыының болгаш болдунар аргазының дугайында айтырыгны май 23-те чугаалажып көрген («1917 чылдың май — июньда Россияга революстуг шимчээшкин», Москва 1959 чыл, арын 483—485). Июнь 1-де большевиктериниң Шериг организациязының чангыс үн-биле доктаатканы: петроград гарнизонунуң солдаттарының чыскаалын солдат массаларын революсчу күзел-соруун съездиниң мурнунга илергейлээри-биле Советтериниң съездизинге капсырлаштыр чорудар. «Ук чыскаал болза, съездиден орук үндүрер ужурлуг көшке болур» деп, Шериг организациязы демдеглеп турган. Шериг организациязы бодунуң шиитпирин большевиктер партиязының Төп болгаш Петроград комитеттеринге көрдүрери-биле киирген. (Ол-ла ном, 485 арынны көр).

Июнь 6-да Төп Комитет, РСДАП (б) ТК-ның чанында Шериг организациязы болгаш Петроград комитединиң күүсекчи комиссиязы кады чыылган. Ол хуралга Военканың удуртукчузу Н. И. Подвойскийниң илеткелин лыңнаан соонда дораан-на санал-оналберимишкини шынгыы болуп эрткен. Ленин, Свердлов, Сталин, Володарский чыскаалды чорудары дээш шиитпирлиг саналдап, чыскаал болза ажылчыннарлыы болгаш солдаттарныы болгаш турар ужурлуг дээрзин демдеглээннер. «Ажылчыннар чокка хоржок» деп Ленин чугаалап турган. (База-ла ында, арын 486).

Каменев, Ногин, Зиновьев оон өске туруштуу эзлээннер. Чыскаалдың ужур-дузазын көрбейн тур бис деп, олар чүлчуруп турган. «Сорулгазы чүл?» деп, Каменев алгырып турган. «Ажылчыннар чүткүвейн турар ышкажыл» деп, Зиновьев чүлчураан. Ол хоржок, бисте күш эвээш-тир, чыскаалды чорудуп болбас, ынчаш ам чыскаалдың сорулгазын ажыглаар, ооң-биле Временный правительствоны ажыдып, ооң орнунга Совет властыг болгаш солдаттарның, ажылчыннарның депутаттарының Советтериниң властыг болгаш

ТУДУГЖУ ЭЖИНИҢ ДУГАЙЫНДА

КӨДЭӨ БЫЗАҢЧЫ

«Тыва көдээ тудуг» трестиң Бай-Хаакта көжүп чоруур № 585 механизастаттынган колонизазыныҥ комплексиниг бригадазыныҥ ажылыныҥ дугаймында, ол бригаданыҥ бригадири Тыва АССР-ниҥ алдарлыг тудугжузу Мартай-оол Узун-Кыргысович Доржу-биле аравыста болган чугаанның дугайын «Шынның» номчукчуларынга сонуургадыр бодадым. Таҥды сынарыныҥ адээнде чаттыг баткан деҥген хөвүда тараа шөлдери погазарага берген, хевис-ле. Ол тараанны ээли кур чер совхозтуң сууру көнчүт чараш. Ол чазагайжыды туттунган суурну үндезилеп тудуп тургузарындан эгелээш, узуктелиишкин чок ажылдаан Мартай-оол Узун-Кыргысовичиниҥ бригадазы каш чыл улаштыр ында ажылдап турар.

Бистиҥ бригадавыс тараалап совхозтуң ажылчы чонунга, культура амыдыралдыг тудуу 330 олуттуг 2 кааът клубтуг тудуп турар. А эң Доржуның бригадазы бистиҥ-биле көжа 2 аал ийги чурттаар чуртталга бажыңын дөрбелчиннеп диҥеш ыяш-биле тудуп турар. Кайы-даа тудугнуң темпизи хүн-бүрү дургедеп-ле турар. Тудугжу кижи болганында, ол көжа ажылдап турар бригаданыҥ ажылдап турарын хажыызындан магадап көрүп турар мен.

Ажыл шагы төнери билек, ол бригаданыҥ тудугжулары-биле болган бригадири-биле хөөрежип, арга-дүрзүлга солчуруу-биле ынаар базыптым. Бригадага ажыл шагы төнер хамаан чок, харын изиг түлүк чоруп тур. Баяды, хирээ даажы чаҥгыланган, баштак чугаалар дыҥналган, хогаду көнчүт. Бызаҥчыларыҥ ажылын сонуургап көрүп, бо хире деминг бригада бистиҥ ажыл планнар чадавас эвеспе деп бодап тур мен.

7 шак чедип чорда, ажылын доостулар. Ам-на оларныҥ-биле болган бригадир-биле хөөрежир аргалыг болдум. Бежен хар чоокшулай берген, ортумак дурт сыныг, чазык ыырайлыг бригадир болган ооң оорү хүнде кылган ажылын түүнеп, даарта чүү кылырын сүмележип турлар. Бригаданыҥ болган тудугжуларыҥ ажылы-биле сонуургап танышкам, Кызылдың тудугларынга бодумнуң канчаар ажылдап турганымны, ылангы республика амыдыралынга онза тудуг Телевидение төвүнүң тудугунга ажылдаанымны, 964 уруглар өөренир № 14 школаның тудуунуң дугайын дөмчүзүу-биле сонуургадып чугааладым. Олар мээн чугаамны дыка сонуургап дыҥнадылар.

Бригаданың кежигүннери чугаасоотчуг эрес эрлер дээрзин оларның сөглээн сөс бүрүзүнден, чугаалажып ораан, эскерип кагдым.

—Бо чыл төөгүдүг чыл болгай. Силерниҥ бригада кандыг үлээлге алган ажылдап турарыл, бригаданың белээ чүү ирги? деп сонуургадым.

— Бүгү совет кижилер-биле бир дөмей боттарывыстың мурнувуста улуг сорулганы салып алган ажылдап турар бис. Чыл эгезинден ыай 1-ге чедир 4 аал ишти чурттаар 2 бажыңны ажытталга киирдиниве. Ам ында улуе чурттаа турар, 2 болгаш 4 аал ишти чурттаар 5 бажыңның фунтаментизин салып белеткеп алган бис. Ол ышкаш оң бажыңнарыҥ бөк төгер оңгарларын, кодан девискээрин херииннээриниҥ белеткеп ажылдарын доостувус. Ам бистиҥ кылырывыс арткан 5 бажыңны Октябрьның социалистиг революциязыныҥ төөгүлүг бежен чылының бетинде 12 хонук бурунгаар доовуп, ажыглалга киирер бис—деп, бригадир бүзүреди-биле чугаалады.

— Энир чылын, 60 кижи чурттаар чуртталга бажыңын дужаар хуусазында ыракта эрте доозыкаш, 300 рубль немелде шаҥнал акшаны база алган бис. Бистиҥ бригаданың кежигүннери берген сөзүн бүрүн эллээр, бүзүрелдиг улус-ла болгай — деп, аныяк тудугжу Р. Күжүгет бригадирниҥ харыызын немеп кагды.

— Айның бүдүрүлге планын кайы хире күүсетиндер, тудуг материалыбиле хандырылга кандыг ирги?

— Мурнунда чылдарда Кызылдан КМБ 62 хандырып турган, ынчан чамдык үелерде үзүктелиишкин тургулаан. «Тыва көдээ тудуг» трезин тургускан соонга, байдал көдээ тудугжуларныҥ, бистиҥ, ажылдаарывыска таарымчалыг апарган. Ам планны 140—156 хуузга күүсединиве.

Алдарлыг тудугжунуң бо чугаазын бирээн бирээ чокка кичээнгейлиг дыҥнадым.

— Мартай-оол Узун-Кыргысович, силер тудуг ажылынга үр чыл ажылдап, улуг дуржулгалыг оруктуг эрткен-дир силер. Бо үениҥ иштинде тудугжунуң бедик мергежилиниге чеже аныяк тудугжудар өөреттиҥер, олар кандыг-кандыг мергежил чедип алдылар?

— Тудугжунуң түскай мергежилиниге дыка хөй аныяктарны бедик мергежилдиг тудугжулар кыдыр өөреттим. Олар амгы үеде бызаҥчылар, дашчылар, печник болгаш харын чамдыктары нарын чазаныкчылар апаргылаан. Чижөө, бо Р. Күжүгет, Монгуш Шылгаар-оол, Ооржак Достак-оол, Монгуш Даваа балды тутказ бызаҥнаар, мастерок түтса печка азы даш салыр, мурнакчы тудугжуларның одуруунда кирген, 4-кү разрядтың тудугжулары апарганнар — диди.

Мартай-оол Узун-Кыргысович Доржу чүгле тудугжу ажылында ак сеткилдиг ажылдап турар эвес. Ол Кур чер көдээ Советтиҥ депутады, тудуг профэвилел обкомунуң кежигүнү болгаш агитатор. Бо ажылынга база-ла ак сеткилдиг ажылдап, сонгукчулары-биле 2 улаа ужураҥып, күүскомунуң шиитпиринниҥ күүседзеи дээш боттуг хемчегларын чорудуп турар.

О. САМБУ,
тудугжу.

Ам-даа соруктуг ажылдаар

Ээрбек чону ону эки билир. Бодунуң тура-хөлүҥ-биле чугаа көвүдедип чулчуруп, дыл көвүдедип тып-даа чорбас, чораан-на боду ол, чугаа эреп айтырарга хүгаакыр, чугулаын сөглээрге хүглээп алыр, чайлыг үезинде өөнге хөл күруг олурбас: баг-маҥчаан чымчадып, колуң-чиргим кылып, бижек туткан бизеп, бадзы сывы чазап, алнызы дарган уктуг кижи болгаш, демир изиткеш сөктап, бодүүн арга-биле бирле чүве дүнзаалап орар.

Ээрбекке баштайгы МЧАЭ, ооң соонда — колхоз тургустуна бээрге, дарган кижилериниҥ бирээзиг база ол болган. Ынчаардагы дарганның бодунга аар-ла турган: чоон-чоон, улуг-улуг демирлерни хөрүк-биле кызыткаш, кара күшбиле шыйтыладыр каккылаар, ооң бир-ле чүвени кылып алыр, анаазын биля кылдыр безин эптей каккаш, чидиндир бизээр. Ам ындыг чүве кайда бээр... Дарганнаар чер улуг мастерскаяже шилчээн болгай.

Солагай Таҥгыт дөртен ийи харлап турда ындыг турган. Ээрбек чону эндевээн-даа: холуң-колуң кылдыр ажылдап билир, хырым-хырнын кылдыр чип билир, кажар малчын кижи боорга, ону хөй малдадып каан. Ооң кадайы Таҥгыт Өпей-Уруг: «аныяктан таныш ажыл актыг чагай оң» дээш, кодан хойну үзүп алганынга база өөрээн-даа.

Ооң бээр ийи он — чээрби чыл эрткен. Ооң он алды чылын төрүүр хөй кадарарынга эрттирген. Чылдың-на түүнел үнер — Таҥгыт биле Өпей-Уруг мактадып үнер. Төрүүр хөй бүрүзүнден хураганын менди алган, харын-даа ажыр алган чылдары хөй. Чаяанны ажыл-биле ажыдар деп, тыва улус чугаалажыр чүве болгай, олар дээрге өскелер-биле солуп болбас, мергежээн, ажылынга сундулуг малчыннар болу берген.

...Оларның шаҥнатканы хүндүлел бижиктер-ле хөй. Бирээзи бодур. «Социалистиг тургузуушкунуҥ херээнге идепкейлиг киришкени дээш Тыва автономнуг областың оң чыл ооң таварыштыр С. Б. Таҥгытты ажылчы чоннар депутаттарының Тыва область Совединиҥ күүсекчи комитеди болгаш СЭКП область комитеди Хүндүлел бижик-биле шаҥнап тур». Ооң соонда-даа хүндүлел бижиктерни ап турганнар. Эки ажылдың демдээ ол.

Кыжын боорга, Дөгээ даҥга, улуг оруктан ырак эвес черге, Таҥгыт хойжунуң кыштаа турар. Хойларын бир хүн боду, дараазында хүн — кадайы кадарган, хөй нуруузувда-ла үк ажыл өгнүң эр ээзээниче чайыгаш турар. Оларга дузалажыптар кижи каш чыл улаштыр барык-ла чок турган. Кандыг-даа ажылга — боттары. Чамдык сакманщиктер келзе-даа, ажылдың бергезинден чалдангаш дедир чана-даа бээр, азы ажылды эдиҥге киир кылбайында турар. Ынчалза-даа хоочун малчыннар өскениҥ ындыг «дузазын» билзе-даа, сен ындыг болдуң, оны-моны кылбадың деп оларга чеме сөс сөглеп көрбээн. Ооң туржук, сен дизе уруу, чемелезе кадайы дээн ышкаш, ындыг эпчок чүве кылып, бөгай сөс эдип чорбаан. Таҥгыт ашак тургаш: «Өттүнчек өөренир, өжеш сөңделевес» деп үлегер домакты ажыглап алгаш, дузалакчы малчынының сеткил-түргэнче дээй чугаалай кагылаптар.

Бо кырганнар сөөлгү үш чылдан бээр хунан хөй малдан эгелээннер. Кыштың, частың бергезин ап көөрге, төрүвес-даа болза аныяк хойну чыз ажырары, өдеррилгеге киирериҥе чедир ажаап карактаары амыр эвес-ле болгай. Эрткен ажыл-агый чылында ажаап турганы хунан хөй бүрүзүнден 2,5 дүк алгаш, кырганнар малчын адын сыкпааннар.

Ам чайлагда. Енисейниҥ эриинде чаҥгыс өг турар. Мал-маган шимээнинден өске онзаланып дыҥналыр даап чок. Ол-бо түгүрүшкен уруглар-даа чок. Ийи кырган — Таҥгыт биле Өпей-Уруг эртежик-ле хөлзеп үнер. Хөөн кайнаар үндүреил, чүү хире болгар суггарып киирип келирил, ооң соонда канчаар дыштандырары, катап кайнаар үндүреиниҥ... Чээрби чылда дугуржуп сүмележип келген ол чугаа черле алыс шыныыт.

Таҥгыт ашак хойларын сүргеш, Дөгээ даанче улуг чоруптар. Ооң бодалынга, канчап билир, ындыг чүве-даа кире бээр чадавас: кыраан улус ам мал соондан чоруп деп чүве берге болгай аан... Ынчалза-даа Ленин орденниг «Кызыл тараачын» колхозтуң малчыны кижи болгаш, сеткилги узам сергек. «Аарып орарым-на бергедир, дуңмаларым, оон башка амдаа мал малдап чораан болзумза...» деп, Өпей-Уруг кадайның чугаазын дыҥнаан бис. Таҥгыттың бодалы ам-даа быжыг: өөренген ажылындан чарлыр хөөнү чок.

Ам-даа улуг чеҥишкинниг болунар, эргим кырганнар!

А. СЫЫН-ООЛ.

Улан-Баторда үер

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Чаймыктаашкын болгаш Тола хем эриин ашкан ынчан Улан-Батор хоорайның бир району үерге таварышкан. Моол эрге-чагыргалар хоорайны үерден камгалаары-биле хемчеглерни ап турар. Бүгү ажылды удуртур штабты тургускан. Министерстволарның, төп албан черлериниҥ болгаш найысылал организацияларының ажылакчыларын, улус армиязының болгаш шагдаанның дайынчыларын мобилизастаан. Техникалыг совет тудуг организацияларын үерге удур демиселге киириштирген. Кижи талазы-биле когарал чок. Хөөрайның амыдыралы ой-тавында. Суг болгаш электроэнергия-биле хандырылга соксавайн турар. Харызаа, радио, магазиннер, бүгү хевириниҥ транспорту ажыдап турар.

Кол Ассамблеяның онза сессиязының хуралындан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «КНО бодуның хүлээлгелерин күүсетпейн баар болгаш бодуның принциптеринге өскерликчи болу бээр болза, Нацияллар Лигазының салым-чолунга тутургаш чоруп баар»—деп, Ливаниың даштыкы херектер министри Жорж Хаким сагындырган. Израиль агрессиянның уржуктарын үзүткаар болгаш Израильдиҥ шериглерин тайбыҥчыдылга шугумунуң артыкче соңгаарладыышкын чокка үндүрер дугаймында айтырыгны көөрүн үр-гүлүүлеп турар КНО-ның Кол Ассамблеязының онза сессиязының сөөлгү хуралынга ооң чугаазынче кол киҥээнгей салдынган.

КАР-га, Сирияга болгаш Иорданияга Израильдиҥ июнь 5-те халдаанын Жорж Хаким кара сагыштыг, баш бурунгаар белеткелдиг чорутқан агрессия дээн. Кожазында араб күрүнелерге удур израиль агрессиянның хөй үүлгедиглериниҥ эң айыылдыы ол халдаашкын болган.

Агрессия үүлгедири болгаш күүлелдиг күш ажыглаары Устав ёзугаар хоруглуг болгай. Бодуның эжелеп алган девискээрлериндеп доп дораан болгаш кандыг-даа негелделер чокка үнүп бээр кылдыр Израильди хай дээри эргежок чугула. Оон девискээрин аңаа алгытпырып болбас.

Дайын күжү-биле эжелеп кылыр чоруқ эжелеткен девискээрлерни холгаарлаар кандыг-даа юридиктиг эргени эжелекчиге бербес болгай деп, Экваторнуң төлээзи Леопольдо Бенитес чугаалаан. Боттарының чазаанын берген оныза чагыгларын ёзугаар Экваторнуң төлээлери Израильдиҥ эжелеп алган девискээрлериниҥ кандыг-даа кезиниҥ оон холгаарлаарынга болгаш чугаалажымышкынныр үезинде бодунга ажыктыг туруш тургузуп алырынга эжелелди оон ажылгаларынга удурланнып тур. Ынчангаш Экваторнуң төлээлери израиль шериглерни чайладып үндүрер дугаймында негелдени деткиир деп, Ж. Хаким чугаалаан.

Ындыг турбуже агрессорнуң шериглерни чайладып үндүрерни өске айтырыглар-биле холбаштырган, Леопольдо Бенитес бодунуң-на чарлаан туружундан чайлай берген.

Израильдиҥ ыят чок ёралын Голландияның даштыкы херектер министри Луне эң ажыы-биле камгалап үнген. Бодунуң империязының барык шуутуун оскуза-даа, колонизаторларның политиказындан ойталаваан, колонизырак күрүнени төлээлевишаан, Голландияның төлээзи боттарының хамаарышпас чорууп камгалап турар күрүнелериниҥ эрге-ажыктарынга бо удаада база удурланнып үнген. Голландияның төлээзи идегет агрессияны буруу шаварынга, израиль шериглерни чугаа чокка чайладып үндүрериҥе болгаш ол негелделерни айыткан совет резолюция толевилелиҥе удурланган.

Эжелекчи «чаҥыктыг даймының» уламындан «Чоокку Чөөн түктүг улустарының чүректериҥе болгаш сеткил-сагыжыҥга шуурган дег киленээшкин хайның үнген, ындыг киленип олар төөгүде ынчалдыр киленип-даа чорбаан болгай». Ындыда-ла халаптыг болгаш дүшкүүрлүг байдалдыг турган девискээрге ындыг болуушкун өөскүп үнген деп, Мануэль Аснар (Испания) медеглээн.

Ындыг турбуже Испанияның төлээзи амгы Чоокку Чөөн түк кризиниге Араб Чөөн түкке барыын талакы күрүнелериҥ туруштары баксырай бээрийне деп, бодунуң чазаанның сагыжсырап турарын база илергейлеп чугаалаан.

* * *

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-ның Кол Ассамблеязы бодунуң ажылын үргүлүүлевишаан. Югославияның төлээзи Данило Лекич кала-даа каттышпаан бир болук чурттарның резолюция төлевилелиҥ киирген. Израильдиҥ чепсектиг күштери Каттышкан Араб Республикаҥын, Сирияның болгаш Иорданияның девискээрлериҥ эжелеп алган деп ол төлевилелде демдеглээн. Ук резолюция Израиль биле араб чурттарының аразында тайбыҥчыдылга дугаймында дугуржулгаларны ёзугаар тургустуган тайбыҥчыдылга шугумунуң ар-дайзынының 800 хире солдаттары болган офицерлери саидан үнген деп Вьетнам информация агентилели дыҥнаткан.

тыиче бодунуң бүгү шериглерни саваадыышкын чокка чайладып үндүрериҥе Израильдя кыйгырган. Телевилел КНО-ның шиитпирин сагыырын хандырарын Чиҥгиво секретарьга база санаадаан болгаш ук резолюцияны Чиҥгиво секретарьның күүседиргее болзунар-ла бүгү дуза чедиреринче бүгү күрүнелерни кыйгырган.

Бо телевилелдиҥ кол сорулгазы болза эжелеткен девискээрлерден израиль шериглерни доп дораан үндүрерин хандырары болур деп, 15 чурттарның төлээлериниҥ өөнүзээниден резолюция телевилелин санаадаан киирбишаан, Д. Лекич демдеглээн.

Чад Зелайдияның төлээзи Ф. Корнер бодуның чугаазында израиль шериглерни чайладып үндүрери бай бурунгаар күүседир әдмежок хөй негелделерниг болзун дээр сагыштыг болган. Бразилияның даштыкы херектер министри М. Пинто Израильдиҥ үүлгеткен агрессиязының уржурунда ооң онаажыр харыысалгазын мырыңай чугаалавайн барган болгаш эжелеткен девискээрлерден агрессорнуң шериглерни чайладып үндүрер дугаймында айтырыгны чугаалажырын сонгаарладырын бодаап, ону база хөй негелделер-биле холбаштырган.

Цейлонның төлээзи Тилакаратна эжелекчи шериглерни чайладып үндүрерин бай бурунгаар күүсеттинген турар негелделер-биле холбаштырар шиитпир үндүрериҥе Кол Ассамблеяны албадаар дээн оралдажымышкынарга шиитпирлин-биле ойтур шавымышкын бергеп. Израильдиҥ шериглерни чайладып үндүрерин оон өске кандыг-даа айтырыгларны шиитпирээриниҥ хамаарыылгалыг болдурган туруп болбас деп Тилакаратна демдеглээн. Чоокку Чөөн түкке быжыг тайбыҥны тургузарын хандырар дээш, КАР-ныҥ, Сирияның болгаш Иорданияның девискээрлериҥ эжелеп алган деп ол төлевилелде демдеглээн. Ук резолюция Израиль биле араб чурттарының аразында тайбыҥчыдылга дугаймында дугуржулгаларны ёзугаар тургустуган тайбыҥчыдылга шугумунуң ар-чыыне бодунуң бүгү шериглерни чайладып үндүрериҥе Израильдя кыйгырган. Телевилел КНО-ның шиитпирин сагыырын хандырарын Чиҥгиво секретарьга база санаадаан болгаш ук резолюцияны Чиҥгиво секретарьның күүседиргее болзунар-ла бүгү дуза чедиреринче бүгү күрүнелерни кыйгырган.

Бо телевилелдиҥ кол сорулгазы болза эжелеткен девискээрлерден израиль шериглерни доп дораан үндүрерин хандырары болур деп, 15 чурттарның төлээлериниҥ өөнүзээниден резолюция телевилелин санаадаан киирбишаан, Д. Лекич демдеглээн.

Чад Зелайдияның төлээзи Ф. Корнер бодуның чугаазында израиль шериглерни чайладып үндүрери бай бурунгаар күүсеттинген

СИЛЕРНИ ХҮЛЭЭП АЛЫРЫНГА БЕЛЕН

Сес чыл болгаш ортумак школаларны доозукчулардың хей иеруузу боттарының шилип алганы-биле улус ажыл-агыйының хөзы-бүрү идырларынга ажылдай бээрлер, а чалдыктары өөредилгезин үргүлчүлел, тускай ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге барып өөренир. Бистиң чүртүүстүң ажыктарынга өөрениринің, ажылдаарының оруу ажык, олар боттарының күзээнибиле өөренип, ажылдап турарлар.

Коммунистиг түргүзүүшкүнүүн үезинде тускай эртемниг кадрлар хүн бүрү хөй-биле негеттилер. Ынчангаш, бистиң Коммунистиг партиязыс, Совет чазааның тускай ортумак школаларның четкилиң калбартырынче улуг кичээлейиш салып, хей түңнүг ажыл-хөрөңгөниң тускайлап келген. Совет Эвилелинде профессионал-техниктиг, чаңгыс хевирниң хоорай болгаш кадзының профессионал-техниктиг училищелери ажылдап турар. Бо тускай ортумак өөредилге черлери улус ажыл-агыйынга тускай эртемниг ажылчын кадрларны белеткеп турар. Хоорай хевирниң профессионал-техниктиг училищелер үлетпүр будурулгелеринге, түдүзгө, транспортка болгаш культура-ажыл-агыйынга черлеринге тускай иергежилдиг ажылчын кадрларны, кадзы хевирниң профессионал-техниктиг училищелер кадзы ажыл-агыйынга механизаторлар болгаш электрижидер кадрларны белеткээр.

Профессионал-техниктиг училищеңиң өөредилге программазы ийи чыл хуусаалыг болгаш өөредилге чылы доостурга, өөреникчилер ийи ай дыштанып. Училищелер бедик иергежилдиг башкылар-биле хандыртынган, оларның эргезинде чаа техника-биле деритпелеп өөредилге мастерскаалары, лабораториялар болгаш будурулге базалары бар. Училищелерниң будурулге хевиринге тургустунган өөредилгебаалдары теория-биле практиканы холбаарынга улуг ужур-дузалыг.

Училищелерниң өөреникчилериниң будурулге иергежилдиг тускай технологтуг болгаш ниити техниктиг база ниити билизиниң өөредилгези-биле (будурулгениң технологизазы, техниктиг механика, электри техника, техниктиг шыйыглаг, будурулгениң кол механизациязы болгаш автоматизациязы, ниитилел политиктиг, кол эстетиктиг кижизидилге болгаш өске-дээ өөредилге) холбаштырып чорудар.

Өөредилге чорудулгаларынга программа ёзугаар кино өөредилгезин база чорудуп турар. Училищелерде техниктиг, бот-тывыжыр белгүлиг бар, техниктиг бүлелеткен докталгал уруп, техниктиг конференциялары организастап турар. Өөреникчилер боттарының техниктиг чозаавылга ажылдарының делегелгезин чыл бүрү организастаар.

Эстетиктиг кижизидилгени училищелерниң бүгү өөредилгезиниң дургузунда чорудуп турар. Өөреникчилер боттарының культуразын бедидип, алыдыралга эки чүүлдерни шиңгээдип, күш-ажылга, боттарының шилип алган профессиязынга эки чаңчылдарны ап турарлар. Училищелерде күш-культура болгаш спорт дыка сайзыраан, шеривпатриоттуг кижизидилгеже онза кичээнгей салдынган. Өөреникчилерниң күш-дамыр кижизидилгезин күш-культура урокторунга эртирип, күш-культура болгаш спорт ажылын класстан дашкаар училищелерге спорт ниитилелдерин чорудуп турар.

Профессионал-техниктиг училищелерге өөренири халас. Өөреникчилер идик-хеп-биле, азымчек-биле халас хандыртымар. Училище дооскан өөреникчилерни будурулге, түдүз болгаш өске-дээ организациларже тускай эртемниң сайы-биле разрядтарны тывысказы, организастымбиле чорудар. Сургуул дооскаларның шөлүзүн ажылдап баргаш будурулгелер, түдүз организациялары, совхоз, колхоздар, организациялар боттарының күсели-биле докталаттынган тариф ёзугаар, разрядын азы шалының барымдаалап бээр. Дыштанып шөлүзүн 18 хар четпээннерге бээр болгаш хуусаалы бир ай, оон өрү назылыгларның шөлүзүн будурулгелерде тускай эртемниглерге докталаттынган чүрүм ёзугаар болур. Училище дооскаларның ажыл стажынга училищеге өөренип турган чылдарын киир саналар.

Бистиң республикада хоорай болгаш кодзэ хевирниң профессионал-техниктиг училищелер ажылдап турар, чыл-чылдаа-ла оон-оон тускай эртемниглерни белеткеп үндүрүп, улус ажыл-агыйының чүзүлге участоктарынче чорудуп турар. Тывының баштайгы үлетпүру — даг-дүзү комбинаттың төвү — аныяк хоорай Ак-Довуракта № 41 профессионал-техниктиг училище 1957—1958 өөредилге чылында өөренир сургуулдарны хүлээп ап эгелээн. Училище трактор, автомашина септекчилерин, башчыларны, бызаңчыларны штукатурщиктарны, будукчуларны белеткеп үндүрер. Өөренирин күзээннер сургуулга киреринің бүгү документтилерин четчелээш, училищениң директциязынче чорудар азы боду эккээр.

Сес чыл болгаш ортумак школаны доосканнар профессионал-техниктиг училищелерге киреринче далажыңар, олар силерни хүлээп алырынга белеп.

А. КОЛЬЦОВ.

Ак-Довуракта № 41 профессионал-техниктиг училищениң директору.

„Чалгынның" өңнүктер

Бии-Хем районнуң тараа болгаш сигеи шөлдеринде үнүп барык бир дески, кайгамчык чаагай. Ынчалзаа тараажы чайгаар бүткен эки түвени магадап олурар тайбың сеткилдиг кижи эвес дээрзин билир бис. Ынчангаш Бии-Хемниң тараажылары бок үнүштерге удур олзының демиселинге дузалажып, юбилейлиг чылда бедик дүжүт өстүрүп бээрин «Чалгынның» өңнүктери — ужудукчулардан дилээн.

Евгений Хатиөкка баштаткан экипаж — инээги ужудукчу Владимир Новодранов, техник Александр Шеглов олар тараажы, механизатор өңнүктериниң чалааның ёзугаар оларга дузалажыр дээш, чөөкта чаа Бии-Хемниң тараа шөлдеринге чеде берген. Ужудуушкунга агаар-бойдустуң байдалы бо чылын дыка таарымча чок дээрзин кижи бүрүзү-ле билир. Ынчалзажок эвес ужудукчулар агаар эки хүннерни бүрүн ажыглап тургаш, дыка хей ажылды будуруп, бии-хемчи тараажыларның сеткилин өөрткен.

Ам бээрге «Кызыл тараачын» колхозтуң 2 муң ажыг гектар, «Өөк» совхозтуң 2 муң 500 ажыг гектар, «Чадыр» колхозтуң бир муң 680 гектар, «Искра» колхозтуң барык үш муң гектар хире тарылталыг шөлдерине бок үнүштерге удур хөрөнхимикаттарны агаардан самолёт-биле чаштырган. Мындыг түңнелди чедип алыры мындыг белеп эвес болгаш: аас хүннерни долу ажыглаар төлээде, бирги ужудуушкунну эртенгинниң 4 шакта эгелээр, а соолгуурга имиртиңнээде доозар. Шак ынчалдыр, хүнде барык 30 катап ужудуп үнер болгаш черге хондурар апаар. Ёзулуг-ла карак кызыл күш-ажыл. Харын оон ужурунда бии-хемчилер «чалгынның» өңнүктерин эки хүлээп ап, мактап турар.

Механизаторлар байырлалы

БАЙ-ХААК. (ТЕЛЕФОН-БИЛЕ). Таңды — республиканың тараалаң районну. Ынчангаш ында механизатор — нөл иергежил. Чөөнтө чаа Бай-Хаак суурга механизатор хүнүн байырлап эртиргеп. Аңаа районнуң мурнаичы трактористери, хөөу-шөлдериниң ажылданчылазы чыглып келген.

Байырлыг хуралга часкы хөөу ажылдарының түңнелин үндүрген болгаш Совет эрге-чагыргазының 50 чылынга чедиишкинниг ушуранчырының соруглаларын чугаалашкан. Ажыл-ишке шылгараан, аңгы-аңгы колхозтардан, совхозтардан келгилээн 60 ажыг механизаторларны шаңнаан. Кадзы ажыл-агыйның дуржулга станциязының Калининге болгаш «Революциянның чалбыынды» колхозтуң Петровна удурткан № 5, 1 трактор бригадаларын радиоприёмник-биле база шаңнаан.

Байырлыг хуралдың соолгунде спортчу маргылдаалар болгаш бот-тывынгыр ураң чүүл коллективтериниң концерти болган.

Тоорукчунуң олчазы

Анна Павловна Карталыкова эртенги чемин чемненип алган, дүжүнүү тоорук чыыры-биле базып чорупкан. Элээн ырап келгеш, хенертен бир улуг кара чүве шыргай зразынче маңнаанының эскерип каан. Ындайбээр кайгап коруп торгга, карааның үүнде пөштер аразында бир бичии чүве шимчээн. Чүү боор дээш чанынга чеде бээрге, ийи кулаа улуг, мыргай чаа төрээн ан оглу болган.

Анна Павловна фотоаппаразын бодунга ап чораанды аас-кежик болган. Чыткан ан оглуун од-ла черинге тыртырып алган.

В. ДАМБА-ХУУРАК.

ЧУРУКТА: бүүр оглу.

Олчалыг билеттер

РСФСР-ниң 1967 чылдың акша-бараан лотереязының дөртку үндүрүлгезиниң олчалыг билеттериниң эзлери Валентина Седеновна Оюн 620 рубль ортектиг «ИЖ-Планета-2» мотоциклди, педучилищениң ажылдакчызы В. С. Четвертаков 98 рубльдиң кино камерazын, 57 рубль 50 коп. ортектиг «Рекорд 61-М-2» радиоланы, Сесерлиг сельпозунуң ажылдакчызы П. П. Русанов, № 7173 Төп ажаалга кассазының ажытакчызы З. С. Гороженина, «Кызыл-тудуг тудуг эргелелиниң ажылдакчызы С. Н. Апосов 28 рубльдиң гобелен комплектизин тус-тузунда ойнап алыпкандар.

Ойнап алышкыннарны төлээри улаштырып турар.

М. МИРЕНЮК.

№ 7173 төп ажаалга кассазының ажылдакчызы.

«Сыынның эзим». С. Феактистовтуң фотозтюду.

Совет өг-бүле

Ойдупааларның уруглары

— Чараштарың! Кымның уругларыр боор бо?

— Агроном Оюн Анаевичиниң уругларыр-дыр.

— Ойнап турда, бир-ле артистерде-дир аа!

— Баяннап олурары Володя-дыр. Ол ам Кызылдың № 2 школазының 9-ку класстында, а солагай талазында ийи уругнуң бирээзин мында 9-ку класста, оскези 8-ки класста тергин эки өөренип турар. Ол шулук чугаалап турган бичии оол 2-ги класста база эки өөренип турар-дыр. Магалыын көрем! Дуу иези Онзарны көрбес сен бе, хуралга олурар байдалын көөрге безин чоргаар-ла-дыр!

— Ынчанмайын канчаар! Кижиниң дөрт уруглары школада эки өөренип, башкыларынга мактадып, мынчаар чараштыр кеттинип алган, концертке ойнап турда!

— А бажыңынга бо уругларның кежээзин чүү дээр сен!

Ада-ие хуралы доозулган. Сүт-Хөл сес чыл школазының өөреникчилериниң ада-иелерге белеткээн концерти коруп турда, мурнунда олурганнарның аразында чугаалажып, Ойдупаа-ларның уругларынга ындыг үнелеп берип олурарын деткивишкан, бичии немаар күзелдиг мен. Шынап-ла Кара-Чыраа суурда Ойдупаа Оюн биле Ондарның өг-бүлези культурлуг өг-бүлелериниң бирээзин. Амгы хүннерде оларның бажыңын ында-бүрү үнүштер, чечектер, ногаалар класталган. Ойдупааларның уруглары — школаның уран чүүлүнүң кол артистери. Володя Кызылдың № 2 школазының 9-ку класын эки доозкан. Оон хөй-ниитичизин, бичө сеткилдиин башкылары үнелеп, школаның хүндүлел самбыразында оон фото чуруун аскан. Света 9-ку, Раа 8-ки, Сережа 2-ги классталы 4—5 демдектерге доозканнар. Ада-иези уругларының чайгы дыштанылгазын чай бүрүүнде тааржытыр организастап келгенинер. Светаның 1961 чылда Кара далай эриинде пионерлериниң «Артек» лагеринге дыштанганы оон өөредилгезинге улуг догум болган. Бо чайгы дыштанылгазын Ойдупааларның уруглары совхоз бүдүрүлгезинге эртирер.

Ук өг-бүледе эстетиктиг кижизидилгениң хевирлеттинип турары онза ылгалдыг. Ылаңгыя чуруулга, даамылга, музыка болгаш төгөн төгаалга уруглар чүткүлдүг болган ыяктар. Света, Володя балнга болган өске-дээ хылдыг хөгжүмге ойнап билирлер. Олардың ажылга, өөредилгеге, дыштанылгага четтиргин турары хүн чурумунга чамчыкканында. Уругларның бажыңга кылыр ажылларны күш-шылалының аайы-биле хуваап алганы салуун. Чижик, бажың иштии чурумчуларын Света, суг уазарын Володя, аяк-саваны Раа хырылаар дээн ышкаш. Бо аас-кежиктиг-лериниң бирээзин О. Светаның чогаатказ ырызының дөрт одуруун номчукчуларга сонуургадыйн:

Салган соруун ылавылаан,
Чаныш чөөкө чудуун чораан
Самбажыктар төрээн черн —
Салымының өшпес оду.

Бо найыралдыг болган аас-кежиктиг өг-бүледе патриоттуг кижизидилгени шын тургускынының түңнели бо-дур. Улуг Октябрьның хереңнеден одуруган эрте-бурунгу Тыва черде Ойдупааларның өг-бүлези дег аас-кежиктиг тываларның саны муң-муң.

О. ЧАҢ-ООЛ.

Доозукчулар кежээзи

Чөөкта чаа Кызылдың № 2 ортумак школазының доозукчуларының кежээзи болуп эрткен.

Кежээге школаны доозканнар, башкылар болган ада-иелер база чалаткан аалчылар чыглып кээп, школаның актовый залынга долдур олурушкан.

Школа директору М. Даңдынчап кежээни ажыттаан, юбилей байырлалының чылында школаның 21-ги доозукчуларының 10 чыл иитинде күжениишкинниг өөредилгениң түңнелинде школаны доозкан 70 өөреникчилерге байыр чедирип, амыдыралдың улуг оруунче оларның путёвканы алганын чугаалаан.

Директорнуң дараазында доозукчу К. Эрес-оол школаны чедиишкинниг доозканының болгаш ортумак эртембилигге өөредип каан башкыларынга өөрүп четтиргенин илереткишаан.

Школаның өөредилге эргедекчизи, башкы Н. А. Мистрикова школа доозканнарның амыдыралче, улуг орукче кирип, улаштыр өөренирлер өөренип, чүрттүң ында-бүрү ажыл-агый, албан организация, бүдүрүлге черлеринге ажыдаар апаарын чугаалавышаан, амыдырал чиик эвес, берге болур, ол бергелерге чаңчыгар, дазыгар, өөлдер, уруглар, төрээн школазының адын сагып, эки өөренир, ажылдаар деп чагып чугаалаан.

О. СИРИН-ООЛ.

ВОСКРЕСЕНЬЕДЕ ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

Республиканың баскетболга бирги черн дээш маргылдаа. Кызылда культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга, кадзы ажыл-агый техникумунуң болгаш № 3 школаның баскетбол шөлдеринге эртенгинин 11 шактаа эгелеп уламчылаар. Ук маргылдаага шупту районнарның, Ак-Довуракты, Хөөү-Аксының база Кызыл хоорайның чыындызының командазылар ойнап турар. Оон аңгыда бистиң аныдуңна кожавыс — Моол Арат Республиканың Үбса-Нуур аймаанның баскетболчулары база киржир.

Июль 1—2-де Чагытай хөлүг чанынга аныяктарның революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдар походунуң үзүлекчилериниң ийиги республика слёду болур.

Редактер К. К. КУДАЖИ.

БУТТУҢ УЛУГ ЭРГЭЭНИҢ ДАГЫРАРА БЭЭРИ

«Бүдүм аарлы, будумнуң улуг эргээ бир талазынче ыжа берди, будумдан «соок» үнүп кээп турар апарды» деп кезер эвчиге кижилер бо-ла чедип кээрлер.

Шак ындыг кижилерни шинчип көөрге, буттарының улуг эргектери ишкээр ыргайган, оон дөзүнден дөстейип үнүп келген, ол дөстегер черниң кежи кыып, кавыралып аарып келген болгулаар. Бо аарыгдан колдуунда-ла херээжен кижилер аараан болгулаар.

Ол чогум чүү аарыгы, канчап тыптып кедиргиз? Буттуң улуг эргээниң ыргайып, хевирни ышкыныптары хей ядзы чылгагаанарын хамаарыжыр. Бир-ле дугаарында буттуң майык соокторин чаңгыс аай хевирге тудуштур тудуп турар сиирлериниң кошкаланыпзан, кижиниң тавангайы теве тавангайы дег машпая бергенде ол аарыг тыптыычал. Түге дээрге, тавангайы шак ынчалдыр өскерилип келирининг болгаш сиирлериниң бүк ада бутка бодаарга кижиниң хууда дензизин үгбастай бээр. Ындыг чүве болганда, буттуң шыганнары үргүлчү-ле дыңзып келген чоруур болгаш олар чоорту шаа үстүп, сулараап майык соокторин чаңгыс аай шын байдалынга тудуп шыдавастай бээр. Ынчангаш улуг эргектиң чүүнүүн сиирлери база суларап, соокторы түзүндеп дөстейип үнүп кээп турар апаар.

Тавангайның машпайып өскерилип келирининг болгаш улуг эргектин дагырарып келирининг бир кол чылдагаанны бутка таарышпас идиктиг кетсеининден болур. Бедик ээжектиг идик кедерге, тавангай түмү-биле бастынмас чүве болганда, шыганнары үргүлчү дыңзып чоруур болгай, а ол шыганнар үргүлчү-ле чаңгыс аай дыңзый берген чорун шыдавас, шылап туруптар чүве болганда, оларның күжү баксырап келир. Ынчангаш хамык түрүктү (кижиниң дензизин) колдуунда-ла улуг эргек болунга алыр.

Бир эвес ай-шаанда хемчег албас болза, улуг эргек чоорту түзүүнден дагырарып, оске эргектерниң адазынче азы кырынче үнүп келир. Ынчап барган эргектя эдери бергедей бээр. Дөстейип үнүп келген түстүг идик чоорту өйтеш, ук түстүг кегжирни чидир өйүптер, а кегжирнин орнунга кадыг соок тыптып келир. Идик өөрге түгле кегжир эвес, эргек адазының чымчак эттери болгаш түстүг хавы база үрелир болгай. Олар чоорту кавыннап, аарып, ириннелип келир.

Оон аңгыда чеминиттиг түүлдериниң солуушкуунунуң өскерилгенинден подагра деп аарыг тывылганда база-ла улуг эргек бодунуң хевирин ышкынып, дагырара берип болур. Подагра үезинде улуг эргектиң майык соокторы-биле тутчуп турар түзүүнге сидик кислотазының кристаллдары моонкежин эгелээр. Бо таварылгада подаграны эмнеэвээн шаанда, эргекти эдери берге ээрзи билдингир.

Буттуң хевир-дүрзүзүн үреп турар аарыгларны тывылдырбас төлээде, бажы делгем, иштии делгем, тар эвес, бут тавангайының хамык соокторы бир ден-дескиге бастынып чоруур ындыг иликти кедери чугула.

Майык шыганнарының шын, ден-дескиге ажылдаарынга идиктиң ээжээн улуг роль ойнаар. Ынчангаш идиктиң ээжээн ар кижилерге 2,5, а херээжен кижилерге 3,5 сантиметрлерден бедик эвес, быжыг туруштуг кылдыр даарары чугула. Бир эвес тавангай машпайып келген болза, ындыг бутка таарыштыр даараан тускай супинаторлар дээр ыяштан кылган идик одун чагыдып ап, идик иштинге салып кедери чугула.

Шак ындыг тускай идик оду, майык соокторинге болгаш шыганнарынга таарымчалыг байдалды тургузуп, аарыг түстүг идикке өйүрбес.

Ук аарыг чаа эгелеп орда, бутту чылыг сугга суп, суйбап, хөстүг шимчээшкиннер кылыр болза эки.

Бир эвес улуг эргек чүзү дөстейип үнүп кээп, кеш кавыннап аарып, ириннелип келген болза, марганецтиг сугга ургулчу чуп, иихпол дээр кара ус ам азы Вишневскийниң ус эми-биле чаап эмнээрин эмчи сүмелеп турар.

Аарыг арай улгадып, ур болу берген таварылгада келип эмнээр апаар. Чаа эгелеп чорда, ук эмнээшкин чедиишкиннинг болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ

ХАДЫҢ МӨӨГҮЗҮ

Хадың мөөгүзү, азы чаяг, XVI чүс чылдан бээр улусчу медицинага сураглыг. Ынчаарда-ла ону хораглыг мыжыктан аараан кижилерни эмнээринге ажылаан тургаан. XIX чүс чылдың ийиги чартында чоруткан клиниктиг хайгаарал хадың мөөгүзүн аарыг кижилерге таарымчалыг салдарны чедирип турарын бадыткаан.

Хадың мөөгүзүнден кылган препараттар мыжыктың өзүлдезин доктаадып база ону узуткан шыдавас деп чүзели 1949—1950 чылдарда чоруткан шинчилелдер көргүзүпкен. Ынчаала-даа ол препараттар организмни эмнижидеринге салдарны чедирип, аарыырын намдадып, кижиниң байдалын эмнидип турар. Чагадам кылган препараттарны хораглыг мыжыктан, ылаңгыя ижин разындан, өске болгаш өске-дээ органнары аараан, ханы мөөдээн кижилерни эмнээринге массалыы-биле ажылдаарын чөптээрзэн.

Хадың мөөгүзүнден кылган таблеткаларны болгаш хөөү экстракты аптекаларда садып турар. Экстракты эмчиниң айтымыкшының дөгээр хайындырган чылыг сугга заалдырер. Ол препараттарны (экстракты болгаш таблеткаңы) чемненириниге чедир чартык шак бурумгаар ижер.

Мөөгүден настойканы бөөү база кылып ап болур. Борбак мөөгүмү чүүр болгаш ону теркага хөөп кылдыр дүрбүүр. Бир төгс мөөгү аажок күргаг болза, хайындырган соок сугга 4—5 шактарда тургузар, а оон соонда теркага хөөдүр дүрбүүр азы эът тырттер машинкага тырттар.

Ооматтаан мөөгүнүң бир кезиин шаңа сугнуң (50 градустан өрү эвес) бештиң бир кезиинге үрар болгаш ийи хонукта тургузар. Оон соонда сууң марал-биле наш удаа шүүрел төгөр. Ындыг ёзуг-биле кылып алган настойканы эң кылдыр ажыглаарының түнелээш 3—4 хонук болур. Оны түнде үш удаа үш-үш стаканны чемге чедир 30 минута бурулгаар ижер.

Аарыг кижи хадың мөөгүзүнден кылган настойканы азы таблеткаңы ажып турар болза, ынчан сүт диэттиг бармидеелаар, эът чиирик хөөжөдүр болгаш кадырган чемнерни, консерваларны болгаш буска кадырып быжырган эът-төгүн, база чидиг сыра алданмыс чемнерни чыырыңай чөвөс болза чогуур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

ТЫВА АССР-НИҢ КУЛЬТУРА МИНИСТЕРСТВОЗУ

Бурят АССР-ниң Күүреңниң хореография (танцы) училищезинге 1967—68 өөредилге чылдарында өөренирлер хүлээп алырын Тыва АССР-ниң культура министерствозу ада-иелерге, төрөөдерге чарлап тур.

Училище балет талазы-биле профессионал артистерни белетиер үндүрер. Өөренириниң хуусаазы 8 чыл.

Хүлээп алырының чуруму мындыг:

3 класска өөренип кирер өөлдөр, уругларны хүлээп алыр. Хореография училищезинге өөренирин күзээннериң хүлээп алыышкынын 1967 чылдың июль 1-деп 20-ге чедир чорудар.

Хүлээп алыышкынны бистиң республиканга үш районнарга чорудар: Тес-Хем, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарга тускай комиссия чеде бергеш, өөренирин күзээннериң хевир-сынын, танцычы, артисчы байдал бар бе дээрзин көрүп, шиитип тургаш хүлээп алыр. Ол ышкаш кавынның байдалының дугайында эвчи шинчилгезин база эдтер.

КИНО

ИЮЛЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Найыралды найырал-биле» 2, 4, 6, «Хылыччылар» 10, 12, 6, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Салган хаан дугайында тоол» 10, 3, «Андрес Лапетеус канчап баргаңыл?» 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Шак дүн ортузунда турупкан» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Аңаа эвес хоорай» 11.30, «Эртиен үе-биле уныражыыры» 1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кичээл, кырган-ава!» 1, 3, «Хоорайда өске нимин» 7, 9 шактарда.

ЦИРК ЦИРК ЦИРК ЦИРК ЦИРК

ТЫВАГА БАШТАЙГЫ-ЛА КЕЛИРИ ОЛ!

МОСКВАНЫҢ ШАПИТО ЦИРИГИ

июльдуң баштайгы чартыында Тывага келир

Цирктиң программазында совет цирк мастерлериниң болгаш совет цирктиң Парижке аалдап чорааш, кылган оюн көргүзүглериниң киржикчилери — тыва артистерниң көргүзүглерин киирген.

Тыва артистер Тыва АССР-ниң улустуң артизи, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Владимир Оскал-оолдуң удуртулгазы-биле солун көргүзүглер кылыр.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, хөөмүсалталыг секретарының 23-35, партийжи аныыдыраал кылдынының 23-54, агитация болгаш пропаганда кылдынының 37-13, кодзэ ажыл-агый кылдынының 21-47, үлетпүр кылдынының 22-64, чагаа, ажылчын болгаш кодзэ корреспонденттилер база совет түргүүт болгаш аныыдыраал кылдыстериниң 21-27, оптинжи информация кылдынының 20-60, бухгалтериниң 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаш

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парзалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделядо алды катап үнер

ТС—00512

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
128
ЮНУК АЙГКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫШЫҢАР!

1925 чылда үнелеп чыгарткан

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
ИЮЛЬ
2
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 155 (6792).

Өртээ 2 көп.

Н. В. Подгорный САР-же чорупкан

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Сирий Араб Республиканың күдүмне баштыңы Нуреддин Атасиниң болгаш САР-ның чазааның чалаачын ёзугаар Москвадан Дамаскыже найыралчы аалдашкын кылып июнь 30-да самолёт-биле ушуп үнүпкен. (СЭТА).

АКШ-тың чазааңга совет чазактың нотазы

Июнь 30-де АКШ-тың чазаанга Совет чазактың мынча дээн нотазын АКШ-тың Москвада аңчын черинге тутсуп берген:

«Июнь 29-та Москвадан-биле 12.00 шакта америк самолёттар Хайфон деп далай ортээллиге турган «Михаил Фрунзе» дээр совет садыг судноюн бомбалаан. Судноже шарик будүштүг бомба октаан, ооң чаетышкынының түннелинде судног үрегделдер таварышкан.

«Туркестан» деп совет судног АКШ-тың самолёттарының халдаашкынга холбаттыр АКШ моон соңгаар ындыг таварылгаларны болдурбас дээш, бодунуң талазындан бүгү күжемишкиннерни кылган турар деп АКШ-тың чазаа Совет чазакка бодунуң харыы нотазында бүзүрелдиг сөзүн берген турбуже, АКШ-тың самолёттары совет судног бо халдаашкынны ам база кылган. Америк таланың берген ол бүзүредиглериниң күүсеттинимейн турары «Михаил Фрунзе» дээр совет судноюну бомбалаан үүлгедигден билдингей.

Америк ужар чүүдүн үптекчи үүлгедиглер кылып турарының уламындан тыптып келир аймылдыг үржүктарның ужурунда бүгү харыысалга АКШ-тың чазаанга онаажыр деп Совет чазак талап шыңгыызым-биле сагындырып тур. ССРЭ-ниң чазаа АКШ-тың чазаанга шинтпирлии-биле удурлажанының медеглеп, ындыг халдаашкыннар кылыр үүлгедиглерни сокпаткан турарының чогумчалыг магадылалдарын бээрин болгаш буруулугларны шыңгыы кезедирин негеп тур».

СЭТА-ның дыңнадыы

Чедирикчи ракеталарның шенелдевиин чедишкиннии доозаны-биле холбаттыр 1967 чылдың май 29-та СЭТА-ның дыңнадынга чарлаан Оожум океанның Экваториа район-нуңга далайга экиндиришкин болган самолёттарның ужудушкуну 1967 чылдың июнь 29-тан эгелээн хостуг болганын медегларин СЭТА-га төлээлеткен.

А. Н. Косыгинниң Кубага чоруп турганы

ГАВАНА. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Кубаның КП ТК-зының Бирги секретары, Куба Республиканың Премьер-Министри Фидель Кастрога алдар кыдыр июнь 29-та дүштеки шайдалга тургускан. Шайдалгага куба талаадан Фидель Кастро-биле кады Кубаның КП ТК-зының Политбюро кежигүннери Рауль Кастро, Освальдо Дортикос, Арманло Харт, Хуан Альмейда, Рамиро Вальдес, Гильермо Гарсиа, Сержио дель Валье даштыкы политика айтырыгларының талазы-биле Кубаның КП ТК-зының комиссиязының даргазы Османи Сьенфуэгос болган Кубаның херзээннер федерациязының президентизи Вильма Эспин олар киришкен.

Совет талаадан— А. Н. Косыгинин үдеп чоруур албан кижилери база ССРЭ-ниң Куба Республикада херектеринге түр бүзүреттирген Ю. В. Лебедев болгаш ССРЭ-ниң Кубада элчин черинин хамык-ажылдакчылары келген. Шайлалга чылыг болгаш найыралчы байдалга өрткен. Шайлалга үезинде А. Н. Косыгин биле Ф. Кастро йөрээлдерин солушкан.

• • •

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин БНО-ның Кол Ассамблеязының онза сессиязынга чорааш, Нью-Йорктан чаңып кел чоруй, Куба Республиканың Революстуг чазаанның чалаанын ёзугаар Кубага элээн хөй хун дургузуна доктаган. А. Н. Косыгин биле Куба Республиканың Революстуг чазаанның Премьер-Министри Фидель Кастронуң аразынга найыралчы болгаш эш хуузунуң байдалынга беседалар болуп өрткен. Ол беседалар талаларның бот-боттарының сонуургап турар айтырыгларының аайы-биле өрткен.

А. Н. Косыгин июнь 30-де Москваже самолёт-биле ужудуп үнүпкен. (СЭТА).

СЭКП Тыва обкомунуң бешки пленуму

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң түннелдери, республиканың партия организацияларының сорулгаларының дугайында

СЭКП Тыва обкомунуң бешки пленумунуң ДОКТААЛЫ

СЭКП ТК-ның июнь (1967 чыл) Пленумунуң түннелдериниң болгаш республиканың партия организациязының сорулгаларының дугайында СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Токаның илеткелиниң дыңнап, тутаалакшаш, партия обкомунуң V пленумуну Израильдиң агрессочи хөделимишкиннерин килеңнээшкин-биле буруу шаап тур.

КАР-га, Сирияга болгаш өске-даа араб чурттарга удур Израильдиң агрессиязы бистиң бүгү чуртувуска ышкаш, Тывага база-да ажылчы чоннарның килеңнээшкинин хайыктырып үндүрген. Чоокку Чөөн чүкке дайынның одаан болдурбазынга боттарының шинтпирлиниин дугайын олар медеглеп турар.

Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Төп Комитеттериниң болгаш чазактарының 1967 чылдың июнь 9-та Медеглелинге, БНО-нуң Кол Ассамблеязының онза түскай сессиязын чыылдырар дугайында Совет чазактың инициативазынга болгаш Чоокку Чөөн чүкте израиль агрессияның уржуктарын узуткаар дээш демиселинге Тыванын партия организациязы күзелиниң онза ханышкыны-биле байыр чедирип, түүлдүгүнүп хүлээп ап тур.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, делегейниң ажылчын шимчээшкиниинин болгаш Азияның, Африканың, Латин Американың улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкиниинин, тайбыңга ынакшылдыг болгаш демпилгелиг бүгү күштериниң хөделимишкиннериниң чаңгыс эвин быжыглаарывче СЭКП Төп Комитединиң шугумун детквишшаан, СЭКП Тыва обкомунуң пленуму болза, антиимпериалистиг күштерни чарылдырар дээш херек кырында туржуп, араб күрүнелериниң болгаш социалистиг чурттарының улустарының аразында бот-боттарынга бүзүрежик чоруктуг болгаш кады ажылдажылганы бакшыралыр дээн Мао Цзэ-дуннуң белүүнүң шүүлдүг кампаниязын болгаш чарылдырыкчы ажыл-чорудулгазын шинтпирлиг буруу шаап тур.

Июнь Пленумунуң бадылааны «Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп СЭКП ТК-ның Тезистери—аажок улуг мобилизакчы күштүг документ. Ол документте чартык чүс чылдың дургузунда бистиң күрүневистиң хөгжүдезиниң түннелдерин үндүрүп, коммунизминиң улам ыңай тургузуушкунуунуң сорулгаларын айыткан.

СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң **докгаадыры болза:**

1. Израильдиң агрессиязын чайладырынче, КАР-ны, Сирияны болгаш өске-даа араб чурттарны детквиринче, бүгү-ниитиң тайбыңнын хөрээнге агрессияның аймылдыг уржуктарын болдурбазынче угландырган СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың политиктиг шугумуун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын пленум бүрүнү-биле түүлдүг деп санап тур.

2. Июнь Пленумунуң шинтпирлерин, «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп СЭКП ТК-ның Тезистерин коммунист бүрүзүнүң, республиканың бүгү ажылчы чоннарының иштинге калбаа-биле таныштырарын, ол дугайында пропаганда болгаш масса-политиктиг ажылдың бүгү хевирлерин делгерең-гейи-биле ажыглаарын республиканың партия организацияларынга сүмелээр.

3. Империализминиң уржуунга делегей байдалының чидинген байдалдарында коммунизминиң херээнге чайгылыш чокка бердинген болурунуң, коммунистиг бедик медерелдиң, революстуг серемчилелдиң, улустарның аразында интернационалчы улуг найыралдың ёзугунга партия кежигүннерин, бүгү ажылчы чоннарны кижизидер талазы-биле ажылды күштелдирери республиканың партия организациязының ең чүгүрээ сорулгаларының бирээзи кылдыр санаар.

4. Бистиң чуртувустуң экономиктиг, политиктиг болгаш шериг күүзүн быжыглаар дээш эрес-маадырлыг күш-ажылче, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооң төлептиг үткүүру-биле коллективтериниң болгаш ажылдап турар кижи бүрүзүнүң социалистиг хүлээлгелерин чугаа чокка күүседиринче бүгү ажылчы чоннарны мобилизастаарынче республиканың партия организацияларын, коммунистерге пленум кыйгырган.

1967 чылдың июнь 30

ЧОН ОРТУЗУНГА МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДЫҢ БАЙДАЛЫ БОЛГАШ ОНУ ЭКИЖИДЕР ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫНДА

СЭКП обкомунуң секретары К. С. ШОЙГУНУҢ илеткелинден

Октябрьның Улуг революциязының төөгүлүг 50 чылынга бүгү совет улустуң хайныышкынныг белеткенип турар үезинде бистиң пленумувус эртип турар-дыр. Ленинчи партияның удуртулгазы-биле бистиң республикавыстың ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, юбилейге холбаштыр алган хүлээлгелерин эрестиг күүседир дээш хайныышкынныг ажылдап турарлар. «Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткелдин дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы республиканың бүгү ажыл-ишчилерин күш-ажылчы чаа-чаа чедишкиннерже кодурген. Колхозтарның, совхозтарның болгаш үлетпүр бүүдүлгелер, тудуг болгаш транспорт организацияларының, амыдырал хандырылга болгаш садыг черлериниң, культура ажылдакчыларының болгаш оон-даа өске адырларның ажыл-ишчилериниң юбилейге бараалгаткан хүлээлгелерин СЭКП обкомунуң моон мурнунда болуп өрткен пленумунга чугаалажып көргеш, түүлдүгүнүп көрген болгай. Ол хүлээлгелериниң чедишкиннииг ботганып турарын демдеглээр херек.

Республиканың үлетпүрү өрткен беш айларның планын 108 хуу, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 106 хуу күүсеткен. Төрээн чуртка планнан ажыр 600 мүн рубльдиң үлетпүр барааларын сөңнээр дээн хүлээлге ажыр күүсеттинген.

Күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын кодаа ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң июнь 20-де 110 хуу күүсеткенин өөрүшкү-биле демделээр херек. Эрте чажар культураларның тарылгазы организастыг өрткен болгаш суггаттыг черлериниң ажыглалы экижээн.

Бо бүгү дээрге, чоп ортузунга партия организацияларының организакчы, политиктиг ажылының болгаш агитас-массалыг ажылының деңнелиниң бедээнининг түннелинде чедип алдынган дээрин билдингир.

Ынчалаа-даа бистер бодувустуң ажылывысты партийжи, шүүмүүлелчи ёзу-биле көрүп, кол киичээнгейни шинтпирлеттинмээн айтырыгларже угландырар ужурлуг бис. Ылангыя бистиң чамдык колхозтар, совхозтарывыстың, бүдүрүлгелериниң, харын-даа адырларывыстың (чижээлээрге, тудуг организацияларының) күрүне мурнунга кол көргүзүглер талазы-биле планныг онаалгаларын күүсеткейн турарын ажыт-чажыт чогуу-биле чугаалаар херек. Ооң кол чылдагааны чүдел дизе, чамдык партия организацияларының политиктижидилгелиг болгаш организакчы ажылды ам-даа четпес чорудуп турарында. Ынчангаш партийжи ажылдың бо чүгүлө адырында байдалды ханызы-биле өөренип көрүп, эки дүржүлгаларны нептередип тургаш, бар четпестерни узуткаарының хемчегларын дугуржуп алыр ужурлуг бис.

Ажылчы чоннарны кижизидеринии, партия болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчегларын чедишкинниг боттандырарынче, оларны мобилизастаарының талазы-биле партия организацияларының ең дээштиг күжү — агитаторлар болгай. Республиканың ең идепкейлиг коммунистери, комсомолчулары болгаш кежигүн өвес активчилери агитаторлар. Чыл дургузунда доктаамал ажылдап турар агитколлективтер бисте өвөөн өвес. Чижээлээрге, Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы», Партийның XXII съездизи аттыг болгаш «Сүт-Хөл» совхозтарында, «Искра» колхозунда агитколлективтер багай өвес ажылдап турар.

Партия организациязының даалгазын болгаш партийжи хүлээлгезин ак сеткилдиг күүсеттип турар коммунистер агитаторларның аразында хөй. Партийның XXII съездизи аттыг совхозта Буулар Сорулга, Бүрбү Сат, «Чыраа-Бажы» совхозта Василий Тамба, Кызылдың алгы заводунуң директору Газизулу Сафиулин, республиканың харылзаа эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы Александр Шипановский болгаш оон-даа өскелер эң эки агитаторларга санадып турарлар. Олар хамаарышкан участоктарын үргүлүү эргип, партия болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчегларын чоңга таныштырып, участоктуң, ферманың, ажыл-агыйның болгаш районнуң мурнунда туруп турар сорулгаларны күүседиринче кижи бүрүзүн мобилизастап, делегей байдалының дугайында айтырыгларны база-ла чедишгири-биле тайылбырлап турарлар. Коммунист эш Сафиулин бодунуң удуртукчу ажыл-чорудулгазын бүдүрүлгеге политкижидилгелиг ажыл-биле шын дүүштүүрүп, агитпунктунуң ергелекчизи хүлээлгезин эки күүседип турар. Ынчангаш эш Сафиулинииң удуртуп турар коллективиниң бүдүрүлге планын доктаамал ажыр күүсеттип турары-даа таварылга өвес.

Агитас-массалыг ажылды партийжи удуртулганың төөнүге тургузуп, агитаторларның болгаш политинформаторларның ажылын хүн бүрү контрольдап турар черлер бүдүрүлге-даа, кижизидилге-даа талазы-биле эки көргүзүглелиг болуп турарын амыдырал бадыткап турар.

Ындыг болза-даа әлээн хөй агитколлективтерниң ажылында улуг четпестерниң барын айтыр херек. Баа-Хем, Бии-Хем районнарның, «Тыва кобальт» комбинаттың агитколлективтериниң ажылы соңгулдалар соонда көскүзүү-биле суларааң, а Өвүр, Бай-Тайга болгаш Тес-Хем районнарда агитколлективтер шуут сандараан.

Октябрь революциязының 50 чылын байырлаарынга белеткевкри-биле холбаштыр республиканың алаан хөй партия организациялары көскү

(Уланчызы 2-ги арында).

Соңгу-Казахстан областың тугунда — Ленин ордени

ПЕТРОПАВЛОВСК. (СЭТА). Тарааны, эътти, сүттү болгаш көжээ ажыл-агыйның өске-даа продуктулуг белеткээрин, бүдүрерин улам көвүдедиринге чедишкиннерниг болганы дээш Соңгу-Казахстан областың шаңнаткан Ленин ордении июнь 30-да болган байырлал хуралында алаа тывыскан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Казахстанның Компартия ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев ол ордении тыскып тура, ажылчыннарның, колхозчуларның дээди шаңнал-биле шаңнатканынга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байыр чедиргеш, Төрээн чуртка алдар болдурган күш-ажылга оларның чаа-чаа чедишкиннерлиг болуруун күзээн.

Байырлал хуралының киржикчилери СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумуна болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байыр чедиргеп чагаазын хүлээп алган.

(СЭТА-ның корр.).

Хараал-Тей фермазында

Тес-Хем районнуң «Чодураа» кодаа ажыл-агый артелиниң Хараал-Тейде коммунистиг күш-ажыл фермазының коллективин коммунист Михаил Назымович Ёнзак удуртуп турар. Бо ферма соолгу чылдарда районнуң фермаларының тергиини болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң фермалар аразынга шилчирик Кызыл тугун хөй удаа чаавап ап келген.

— Бистиң саанчыларывыс болгаш кадарчыларывыс эрткен чылын күрүнеге сүт дужаар планын 124 хуу күүсеткеп. Совет эргечагырганың 50 чыл ооңга алдар кылдыр улам эки ажылдаарын шинтпирлээш, бирги кварталда сүт дужаар планны 128 хуу күүсеткеп бис — деп, эш Ёнзак чугаалап турар.

Фермаңың шалыпчылары ныштагаашкынны чедишкиннииг эрттиргеш, төрүүр 100 инекке онаштыр 75 бызаа алыр хүлээлгезин күүсеткеш, кайгамчык өттүгенниг Шуурманта комүп келген.

Коллектив алдарлыг бо чылга утказытыр 158 тонна сүттү будүрер, 125 тоннаны күрүнеге садар хүлээлгелиг. Чарыштың бирги черинде коммунист Ч. Баткар чөрүп турар. Ол моғаг-шылаг чок ажыл-ишчи эрткен чылдың беш айларында 6297 кг сүттү сагган болза, бо чылын ол үеде 9812 килограммны саап алган.

ЧУРУКТА: саанчы Ч. Баткар.

А. ЧАРАШ-ООЛ.
А. Пенемаревтүң фотозу.

СЭКП Тыва обкомунуң бешки пленуму

ЧОН ОРТУЗУНГА МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДЫҢ БАЙДАЛЫ БОЛГАШ ОНУ ЭКИЖИДЕР ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫНДА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыында).

агитацияны экижиткен. Кызылдың бүдүрүлге черлеринде, районнар төптеринде болгаш көдээ суурларда юбилейге холбаштыр алган хүлээлгелерни бижээн болгаш ажылчы чоннарны күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерже кыйгырган стендилер, лозуңнар кестүп келген. Октябрь революциязынга тураскаадткан улуг паннону «Чыраа-Бажы» совхозтуң төвүнде көрүштүг дерээш, ону долгандыр чечектер одурткан. Ленин башкының улуг портредин ортузунда тургускан ол паннонуң ийи талазында көргүзүг болгаш Хүндүлел самбыраларын тургускан, ажыл-агыйның сорулгаларын айтыкан стенд база бар. Мындыг янзы тургускан көскү агитация совхозтуң ажылчыннарын чаа-чаа чедиишкиннерже улам сорук киирер.

Чамдык черлерде байдал ындыг эвес. Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунда, Шуурмактың амыдыралхандырылга комбинадында, Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунда болгаш «Большевик» колхозунда көскү агитацияның материалдары чаартынмайн турар.

Көскү агитацияның болгаш чон ортузунга беседа, информацияның эрең-гей байдалын узуткаан, ажыл-агыйның мурцунда туруп турар сорулгаларны күүседиринче, мурнакчыларын чедиишкиннерин нептередиринче углаңдырар, бистиң ажылывыста бар четпестерни сойгалап илередиринче углаңдырар херек.

Ажылчы чоннарны коммунистиг дүзүга кижизидериниң, оларның үгаан-медерелин марксизчи-ленинчи теория-биле чепсеглээриниң херээн-ге лекция пропагандазы улуг роль-ду ойнап турар. Республиканың «Билиг» ниитилелиниң 2700 ажыг лекторлары бо талазы-биле улуг ажылды кылып турарлар.

Ындыг болза-даа бо участокта четпестер база бар. Бо чылдың бирги кварталында улуг кижи бүрүзү чүгле бир илеткел ийикпе лекция дыңнаан болуп турар, а Эрзин, Бай-Тайга районнарда болгаш Хову-Аксы суурда оон-даа эвээш. Партия төөгүзүнүң, политиктиг экономиканың, философияның, тодаргай экономиканың болгаш социалистиг күш-ажылдың, социалистиг демократияның дугайында лекциялар кончуг ховар. Лекция пропагандазынга интеллигенцияны кошкак киириштирип турар. Республикада ниитизи-биле 10 муң хире дээди болгаш ортумак эртемниг тускай эртемниглер бар. Бир эвес бо чурагайны «Билиг» ниитилелиниң кежигүннериниң саны-биле (2700 кижи) деңнээр болза, үстүнде айтыкан фактылар бадыткатсынар.

Партия организацияларының идеологтуг ажылының эң чүгүлә адыры партия чырыдышкыны болгай. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң айтышкынарын күүсетпишаан, партия өредилгезин чаартыр талазы-биле республиканың партия организациялары тодаргай хемчегни ап, кол кичээнгейни пропагандист кадрларны шилип алырынче угландырган болгаш марксизчи-ленинчи теорияны өренирнче коммунистерни, кежигүн эвес активчилерни мобилизастаар.

Коммунистерниң марксизчи-ленинчи өредилгезин удуртур талазы-биле эки дуржулганы элээн хөй партия организацияларлы мөөнпеп алган дээрзин эрткен өредилге чылы көргүскен. Өредилге чорудулгазын Кызылдың коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТА-зында марксизм-ленинизм үндезиннериниң школазы, Кызыл-торгта политиктиг эге школа, респотребсоюз АТА-зында, республика эмнелгеэнинде болгаш өске-даа организацияларда школалар эки организастаан. Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта, «Барлык» совхозта, «Сүт-Хөл» совхозта болгаш Чөөн-Хемчик, Таңды, Каа-Хем, Өвүр районнарының чамдык парторганизациялары политиктиг өредилгени удуртурун элээн экижиткен.

Политиктиг өредилгени организастаарында улуг четпестерни чайладыр төлээде, ам-даа хөй ажылдаар ужурлуг бис. Школаларны четчелээрде ёзу барымдаалар чорук ам-даа чайлаттынмаан. Чамдык дыңнакчылар кайы-бир школага бодунуң экитуразы-биле эвес, а парторганизацияның саналдааны азы албадааны-биле өренип турганы дыңнакчылар-биле беседалардан илерээн.

Келир өредилге чылында партия организацияларлы өредилге чорудулгазының утка-шынарынче ханылаарын, коммунистиг тургузуушкунуң практиказы-биле сырый холбашкан турарын чедип алыры чүгүлә.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның политиктиг өредилгезинче парторганизациялар улуг кичээнгейни салыр хүлээлгелиг. Комсомол обкому болгаш райкомнары эрткен өредилге чылында комсомол чырыдышкынын четчелээрин элээн экижиткен. Ынчалза-даа клубтарның болгаш болүүмнериниң элээн кезээ бир-ийи кичээлдер арттыргеш-ле, ажылын соксаткылаан. Ындыг байдал комсомол ажылын сегидер дугайында парторганизациялар чогуур сагыш салбас, өзүп олурар салгакчыларның үгаан-бодал негелделерин сонуургавас черлерде бар болган.

СЭКП-ниң Кызыл хооркому сөөлгү үеде өредилге черлеринде болгаш школаларда өредилге-кижизидиглиг ажылдарны экижидер дугайында элээн сагыш салып, идейкижизидиглиг ажылдың янзы-бүрү хевирлерин ажыглавышаан, Совет эрге-чагырганың 50 чылынга белеткелдер-биле холбашкан хемчеглерни хөйнү эрттирип турар апарган. Ынчалза-даа ол хемчеглерни чорударынга аныяктарның боттарын чедир кириштирбейн турар. Харын-даа аныяктар хөй черлерге безин, корум-чүрүм тудары дээш ышкаш чүүлдерге ажык чок тежээшкинни болдуруп турар. Чижээ, Кызылда паркка болгаш хөй-нииты черлерниге друженниктерниң хүлээлгезин колдуунда улуг назылыг кижилер күүседип турар, а аныяктар оларның хайгаралынга.

Зооветеринарияны, эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы өренирииниң белүүмнеринге, культура университеттеринге болгаш өске-даа системаларга колхозчуларның болгаш ажылчыннарның мергежилин бедидер дугайында парторганизациялар база сагыш салыр ужурлуг. Ажылчы чоннарны өредириниң болгаш кижизидиринң ол хевирлерин холга ап, ону харылаар ужурлуг профэвилел организацияларындан, бүдүрүлге удуртукчуларындан, министерстволардан болгаш ведомстволардан бирги ээлчегде негээр херек.

Ажылчы чоннарның ортузунга идей-кижизидиглиг ажыллың күчүлүг чепсектери болза солуннар, журналлар, радио, телевидение, номнар, кино болгаш культура албан черлери болур. Ынчалзажок солуннар болгаш радио дамчыдылга редакцияларының организас-массалыг ажылдары сөөлгү үеде кошкаан, ол дугайын редакцияларга кээп турар чагаалларның кызырлып турары хереченип турар. Парлаттының турар шүүлтүүлелдиг материалдарның дээштинин бедидер талазы-биле, хана парлалгаларына болгаш районнарның радио дамчыдылгаларында эки дуржулганы пропагандаларын калбартырына дуза көргүзер талазы-биле редакцияларның ажылын экижидери чугула.

Культураның болгаш уран чүүлдүң албан черлериниң кижизидикчи ролю аажок улуг. Совет эрге-чагырганың 50 чылынга турасказдып, бо чылын эрттиргилээн бот-тывынгыр уран чүүл коруделери—Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Каа-Хем, Таңды районнарның партия организацияларлы бот-тывынгыр уран чүүлдү хөгжүдеринче, ажылчы чоннарның эстетиктиг кижизидилгезинче хүн бүрү кичээнгей салып турарын көргүскен.

Ынчалза-даа клуб албан черлериниң ажылында, партия организацияларының талазындан оларны удуртуп турарында четпестер ам-даа хөй. Бай-Тайга районну ап көрээлинер. Ол районнуң клубтарының болгаш библиотекаларының хөй нурузунуң ажылының идей-политиктиг утказы чоннуң өзүп турар негелделеринге дүүшпейн турар. Совет эрге-чагырганың 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш боттуг, дириг ажыл чок. Бай-Тал, Дөң-Терек клубтарында ажыл планы безин тургустунмаан, бот-тывынгыр уран чүүл чоруваын турар, көскү агитация чок, клубтарның активтери болгаш төөлелдери ажылга киришпейн турар. Районнуң чаңгыс-даа культура албан черн бо чылын чон мурнунга бодунуң отчёдун кылбаан.

Бай-Тайгада культураның одаглары — партия организацияларының чөлеңгиштери чүге багай ажылдап турарыл? Оон чылдагааны болза, СЭКП райкомунуң талазындан культура албан черлерин багай удуртуп турарында, оларның дугайында сагыш салбаанында. Ол ышкаш СЭКП-ниң Бии-Хем, Эрзин райкомнары культура-чырыдышкын албан черлерин база кошкак удуртуп турар.

Чөөн-Хемчик районда кылып турары ышкаш политиктиг, массалыг ажылче бүгү хөй-нииттиин, совет, профэвилел, комсомол, херээженнер болгаш күш-культура организацияларын хаара туткан черлерде эки байдалдар илден: күш-ажыл сагыла-чуруму быжыгып, хөй-нииттиниң корум-чүрүмүн үрээр болгаш кемхерек үүлгедир чоруктар кызырлып, күш-культураны болгаш спортту пропагандалаары калбарып турар.

Демделеттинген четпестерни эң кыска хуусаада чайладыр болгаш масса-политиктиг ажылды оок хөй янзы хевирлеринге болгаш методтарынга боттуг экижидер талазы-биле сорулганы боттандырар төлээде, партийжи-организастыг ажылдың деңнелин шиитпирлии-биле бедидер херек.

СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң, чамдык райкомнарның болгаш парткомнарның ажыл-чорудулгазында ажыл-ишчи чорук хөй болуп, партияның иштики демократиязы, партия амыдыралының ленинчи нормалары болгаш ажыл-агыйны база культура тургузуушкунун удуртурунда коллективтиг чоруктуң принциптери улам ыңай хөгжүп турарын демделээри чугула. Партийжи органнарның практиказында чагырып дужаар чоруктуң болгаш үүрмек тежээшкинниң элементилери чайлаттынып турар, практиктиг сорулгаларны шиитпирлээрде бот-тывынгыр чоруктуг партия ажылдакчылары хөй илередип турар апарган. Партия эге организацияларының амыдыралы ханы утка-шынарлыг болгаш хөй талалыг болу берген.

Ынчалза-даа бүгү-ле партия комитеттери болгаш партия эге организацияларлы бодунуң ажылын СЭКПниң XXIII съездизиниң негелделеринге дүүштүр бедидер төлээде, партия комитеттеринниң ажылынның стилин болгаш методтарын экижидерин чедип алыры чугула. Ажылчы чон ортузунга политмассалыг ажылдың бүгү хевирлериниң бедик деңнели—Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга уткуштур партияның область организацияларының мурнунда турар сорулганы чедишкинниг шиитпирлээринге дузалаар хүлээлгелиг.

«Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Төп Комитеттиң Тезистерин чоокта чаа парлаан. СЭКП ТК-ның Тезистери — аажок улуг сорук киирикчи болгаш мобилизакчы күштүг политиктиг документ. Ол Тезистер совет кижилерни чаа алдарлыг чоруктарже чепсеглеп, бистиң улуг херээвистин шынныңга оларның бүзүрелин улам быжыглап, чонну партияның идеалдарынга кызыгаар чок бердинген чорукка, совет патриотизминиң болгаш пролетарлы интернационализминиң ёзүзүнга, буржуаз идеологияга эптепшес чорукка кижизидеринге дузалаан турар.

Партия организацияларының сорулгазы болза, СЭКП ТК-ның Тезистерининң утка-шынарын республиканың ажылчы чон бүрүзүнүң медерелинге чедир тайылбырлаарын хандырарында болуп турар.

• • •

Чон ортузунда масса-политиктиг ажылдың байдалының болгаш сорулгаларының дугайында илеткел талазы-биле пленумга санал-онал бериишкини эгелээн.

СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары эш **П. Т. Киселев** бир дугаарында сөс алгаш, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлери болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга ТК-ның Тезистери марксизчи-ленинчи теорияга аажок улуг салыышкын болган болгаш юбилейге алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче бүгү ажылчы чонну сорук киирип турар төөгүлүг документ болур дээрзин демделээн.

СЭКП ТК-ның Тезистери ажылчы чон ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды улам экижидерин негеп турар. Ол черле билдингир, амгы үеде кижилерниң бедик медерелдиг чоруу, эртемниг мировоззрениени ханызы-биле шиңгээдип алыры бүгү чедиишкиннерниң үндезини. Бо сорулганы партия организацияларының идеологтуг ажылы шиитпирлээр.

Хоорайның партия организациязы чон ортузунга политмассалыг ажылды күштелдирер талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Партия чырыдышкынының системазынга эрткен өредилге чылында 3348 кижи, оок иштинде 2390 коммунистер өренип турган. Программада көрдүнген темалардан аңгыда, партияның болгаш сакактың чугула документилерин өренип эрткен. Политиктиг өредилге авиапортка, коммунал ажыл-агый АТА-зынга, № 12 АТА-га, республика эмнелгезинге болгаш өске-даа черлерге эки эрткен. Кежээки университетке 170 ажыг кижи экзамен дужааган. Калюжный, Старинков, Ладонова ышкаш, пропагандист ажылга мергежилдиг, чүткүлдүг эштер хөй.

Лекция пропагандазы элээн экижип, эрткен чылдың бо үезинге бодаарга, 800 лекция хөй номчуттунган. СЭКП, ССРЭ төөгүдери, шеригпатриоттуг дээн черлегли темаларга лекциялар көвүдээн. Ам үеде Октябрь номчулгаларынга белеткелдер чер-черде чоруп турар. Шахтада болгаш Улуг-Хем ол чарыында Культура бажыңында чаа лекторийлер ажыттынган.

Хоорайның партия организацияларының хөй санныг агитаторлары чон ортузунга улуг ажылдарны чорудуп, янзы-бүрү хемчеглерни агитпунктуларга организастап келген. Хоорайның Хүндүлел депгерин тургускан, ында ат-сураглыг хоочун кижилерниң, бүдүрүлге мурнакчыларының баштайгыларын киргилээн. Политиктиг ажылдың шынарын болгаш идей-теоретиктиг деңнелиң бедиткен чорук ажылчы чоннуң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин көдүрген. Хоорай бүдүрүлгелери чартык чыл планын күүсеткен.

Ынчалза-даа идеологтуг ажылда четпестер ам-даа хөй. Элээн хөй агитпунктулар соңгулдалар сөөлүнде ажылын соксаткан, дыка хөй агитаторлар участокторынга барбайн турар. Мооң ужурунда соңгукчулар ортузунга ажыл сандаргай байдалга четкен. Чамдык удуртукчу ажылдакчылар чон ортузунга лекциялар, илеткелдер, беседалар кылбайн турар.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң ниити хоорай көрүлдезин ийи удаа организастаан сөөлүнде, чамдык хөй кижилиг коллективтер бо чүгүлә херекке кириштейн турарын, ол черлерниң удуртукчулары болгаш партия организацияларлы олче кичээнгей салбайн турарын көргүскен. Ам ийи дыштанып хүннүг неделяже шилчип турар болганда, бот-тывынгыр уран чүүлче болгаш чоннуң культурлуг дыштанылгазынче онза кичээнгей салыр херек.

Идеологтуг ажылда четпестер ажыл-агый сорулгаларын шиитпирлээрингe салдарлыг болган. Пиво заводу, туйлбу заводу чартык чыл планын күүсетпээн, орук болгаш тротуар кылыр план үстүп турар. Бо четпестерни чайлаткаш, идеологтуг ажылдың өзээнге ТК-ның Тезистерин киирип ажылдаары хоорайның партия организациязының кол сорулгазы болур.

— Аныяк салгалды кижизидерииң айтырыы партия организацияларының чүгүлә сорулгаларының биразы, ону күүседиринге бүгү чүүлдер болгаш таарымчалыг байдалдар тургустунган — деп, ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары эш **Г. Ч. Ширшин** чугаалаан. Аныяктар ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылда кол чүүл болза шын арга-методту, хевирни болгаш угланымышкынны тывары.

Республиканың аныяктарының ортузунда чоруттунуп турар политкижизидилгелиг ажыл хөй таламалыг болгаш хевирлерлиг. Оларның национал, назы-хар болгаш өске-даа онзагай байдалдарын барымдаалап, чаа хевирлерни ажыглап турар. Походтар болгаш экскурсиялар аныяктарга дыка хандыкшылдыг. Бо чылын 860 походтарны, хоочун болгаш мурнакчы кижилер-биле 758 ужуражыгаларны кылган. Янзы-бүрү хевирлерниң хөй булуңнарын аныяктарга организастаан. Бо ажыл Улуг-Хем, Каа-Хем районнарда багай эвес.

Аныяктарның политөредилгезинде кол чүүл оок ханы утка-шынарлыын, организастыын чедип алыры болур. Эрткен өредилге чылында 335 белгүмнер, семинарлар болгаш клубтар өредилге чылын дооскан. Ынчалза-даа хөй дыңнакчылыг 40 белгүм ажылын ара соксаткан. Бо дээрге ВЛКСМ обкомунуң, хооркомунуң, райкомнарының болгаш эге организацияларының аныяктарның политөредилгезин багай удуртканының херечизи-дир. Ынчаарга чамдык СЭКП райкомнары болгаш партия организацияларлы аныяктарның өредилгезин чүгле комсомол организацияларынче чаа каап кааш, сагыш салбас чоруктар бар. Оок бир чижээ комсомолдуң политчырыдышкынында коммунист пропагандистерниң эвээш, харын-даа Эрзин, Тес-Хем ышкаш районнарда чок болуп турары-дыр.

Аныяктарның ниити билинип бедидери эң чүгүлә айтыыр. Бо херекте четпестер дыка хөй. Бо өредилге чылында кежээки болгаш заочно школаларны 2 муң ажыг кижи ара кагган. 10 ажыг консультпункт, 3 кежээки школа хадгынган. Эрзин районда чаңгыс-даа аныяк кижи бо чылын дараазында классче шилчивээн. Чамдык Күр-Черде комбинат, Ак-Эриште, Чадаанада кежээки школалар ышкаш, эки ажылдыглар бар болза-даа, ниити байдал дүвүренчиг. Кызылдың кежээки школаларында школадан үнер чорук кончуг хөй.

Дыка хөй аныяктар болгаш школа назылыг уруглар ам-даа кайда-даа өренмейн турар. Чамдык бүдүрүлге удуртукчулары аныяктарның чүгле ажыддаарын негээр, а оларның идейлиг өзүлдезин, өредилгезин болгаш дыштанылгазын херекке албас чоруктар окта шын эвес. Аныяктар корум-чүрүм үрээр деп ниити хомудал кылырдан өске, олар-биле ажылы экижидеринче сагыш салбайн турар.

Оон ыңай эш Ширшин комсомолда партийжи өзекти быжыглаарының чугулазынга доктаган. Бо талазыбиле чамдык ажылдар бар болза-даа, комсомол ажылында коммунистерниң саныңың чыл санында кызырлып турарын, элээн хөй районнарның комсомол организацияларында коммунист ажылдакчыларның шуут чок боол турарын айыткан.

Тываның комсомолчулары болгаш аныяктары боттарының слёттарынга СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин, Октябрьның 50 чылынга СЭКП ТК-ның Тезистерин бир үн-биле деткип турарын оратор чугаазының түңнелинде демделээн.

СЭКП Тыва обкомунуң школа киллизиниң эргелекчизи эш **Г. С. Сабирзянов** пленумга санал бергеш, өөренikчи уруглар-ның, аныяктарның кижизидилгезинге доктааган.

Республикада ниити билигниң хүндүскү школаларында 47100 ажыг, кежээки школаларда 4100 ажыг уруглар болгаш аныяктар өөренип турар. Чоннуң ниити билиин, улус өредилгезиниң деңнелин бедидер талазы-биле партия болгаш хазак үргүлчү сагыш салып, бо талазы-биле чугула доктаалдарны СЭКП ТК болгаш Совет хазак сөөлгү чылдарда хүлээп ап келген. Бистиң республиканың башкылары болгаш улус өредилге ажылдакчылары ол шиитпирлерни күүседир, школаларга өредилге-кижизидилгелиг ажылдың шынарын бедидер, Октябрьның 50 чылынга чедишкиннерлиг ужуражыр дээш күжениишкинниг ажылдап келген.

Школага өредилгени база кижизидилгени бедик деңнелге тургузуп турар школалар эвээш эвес. Бии-Хем районнуң Туранда № 1 ортумак школа школачыларның кижизидилгезинче онза кичээнгей салып, янзы-бүрү аргаларны ажыглап, солун кежээлерни, ужуражыгаларны эрттирип турар. Кызылдың № 7, 10, Чөөн-Хемчиктиң чамдык школаларында көдээ ажыл-агый техникумунда, профтехучилищеде солун ажылдар чоруттунуп турар.

Аныяктар болгаш уруглар кижизидилгези нарын болгаш хөй талалыг, ханы утка-шынарлыг ажыл. Ону политика талазы-биле четчип бышкан, ажылды эки бирлер кижизидикчи эки чорудуп шыдаар. Ындыг кижизидикчиин белеткээр, аңаа дузалаар сорулганы партия организациялары күүседир хүлээлгелиг. Ындыг турбуже, СЭКП-ниң чамдык райкомнары чүгле ниити айтырыгларны көөрүбиле кызыгаарлангаш, боттуг ажылдарже, башкыларның ажылынче ханылавайн турар. СЭКП ТК-ның доктаалында ниитилел артемнериниң башкыларын райкомнарның номенклатурazынга киирер дугайын айткан турда-ла, ону амга чедир күүсетпейн турарывыс оок тодаргай чижээ-дир.

Башкылар-биле ажыл Бай-Тайга районда оныа багай. Бай-Тал, Тээли школаларының башкылары арагалап, корум-чүрүм үреп, уроктар үзүп турар. Мооң түңнелинде элээн хөй өөренikчилер экзамен тудуп шыдаваан. Ындыг чорук Тес-Хем районнуң школаларында база бар.

Башкыларның политиктиг өредилгезин организастаанында улуг четпестер бар. Хөй башкылар политчырыдышкынче хаара туттунмаан. Дыка хөй школалар, семинарлар педагогика айтырыгларын өөренири-биле кызыгаарлаттынып турар. Ол дээрге политөредилге эвес, а мергежил бедидери-дир. Интеллигентилер, башкылар агитас-массалыг ажылда чугула черни ээлеп турар. Ынчангаш политик талазы-биле оларны чепсеглээри парторганизацияларының чугула сорулгазы болур.

Биске чыл бүрүде ышкаш, бо чылын хөй чаа башкылар өске областардан келир. Оларны эки хүлээп алырынга амдан эгелеп белеткенири чугула. Бо талазы-биле четпестер бистиң бижээн угулзаларын көжегелерни тургуспушаан, ог шиитиниң эртеевин арыг-силиг тургузарынче кичээнгейни күштелдирген. Ол ышкаш СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң материалдарын таныштырар ажыл районда эгелээн.

— Бистиң ажылывыста көп четпес чүүл болза, «Кызыл тук» колхозтуң партия организациязының кижизидилге талазы-биле чорудуп турар ажылдарын, эки дуржулганы өске черлерге нептередип шыдаайн турарывыста — деп, эш Очур-оол бодунуң саналын түңнээн.

— Таңды районнуң ажылчы чоннарының көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазыбиле чедип ап турар чедиишкиниринiң үндезини чон ортузунга кижизидилге ажылын күштелдиргенинде деп чугаалап болур. Төрээн чуртувустуң күчүзүн улгаттырып, экономиказын быжыглаары партия Төп Комитединиң июнь Пленумунуң материалдарында тодаргай айыткынган-дыр. Совет чазактың болгаш ленинчи партиявыстың тайбыңга ынакшылыг дашпыкы политикazын бүрүнү-биле детквившаан, күрүне планын бүрүн күүседиринче бүгү ажылчы чоннарны мобилизастаарын районнуң коммунистери боттарының ыдыктыг хүлээлгези кылдыр санап турарлар — деп, партия райкомунуң секретары эш **С. Д. Хирлиг-оол** болгунуң саналын эгелээн.

Күрүне планнарын күүседир дээш масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылының кандыг хевирлеринче тус-тус партия организацияларының онза кичээнгей салып турарын эш Хирлиг-оол чугаалаан. Коммунистерниң бот-идепкейин бедиткишаан, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедирингe ажыл-ишчилерниң материалдыг сонуургалын бедиперинче партия организацияларлы онза кичээнгейни салып турар. Районнуң кайы-даа ажыл-агыйы социалистиг чарыштың түңнелдерин чарлаарынга, мурнакчыларның дуржулганын нептередирингe көскү агитацияны калбаа-биле ажыглап турар. Механизаторларның болгаш өске-даа мергежилдиг кижилериниң чыштарын эрттирери чаңчыл болган. Чоокта чаа «Тиилелге» совхозка районнуң механизаторларының чыжын эрттиргени хөй кижилерниң амыдыралынга уттундурбас хүн болган. Ажыл-агый түүлелиң дуржулга солчуушкунундан аңгыда техниканы башкарар, теоретиктиг айтырыгларны билириниң талазы-биле мергылдааны эрттирген. Маргылдааның түңнелин үндүргеш, 60 ажыг кижиге 2 муң рубльдиң өртектиг шаңналдарын тывыскан.

Шаңнал-макталды тыпсырда кижи бүрүзүнүң чүгле бүдүрүлге көргүзүүн эвес, оон төлептинiң, хуулга амыдыралынга кайдыг байдалдыын бүгү талалап көрүп турар. Юбилей чарыжының түңнелин үндүргенде районнуң эң эки механизаторунга мотоцикли, эң эки малчынынга өзерлиг аътты, эң эки саанчызынга торгу тонну тыпсыр.

1966 чылда көдээ ажыл-агыйга Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга эки түңнелдерлиг болганы дээш ССРЭ-нин Министрлер Совуделиниң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан Бии-Хем районнуң ажылчы чоннарының юбилейлиг чылдың бедиткен хүлээлгелерин күүседир дээш канчаар демисеэнип турарын партия райкомунуң секретары эш **Н. Н. Өлеш** пленумга дыңнаткан.

— Хүн келген тудум үзүг байырлал чоокшулап орар. Юбилейге холбаштырган лекциялар полчулгазы чыл эгезинден бээр узуктел чок чоруп келген. Июнь Пленумунуң Тезистерин чон ортузунга ынаштырып эгелээн бис. Совет эрге-чагырганың, Коммунистиг партияның эрткен төөгүлүг оруун ынаа айыткан-дыр. Ону кижи бүрүзүге чедир тайылбырлаары бистиң кол сорулгавыс. Революсчу болгаш күш-ажылчы чаңчылдарга аныяктары кижизидеринче элээн кичээнгей салып турар бис. Ужуражылгаларын аңгыда, «Дошкун демиселден төүттүйген Төрээн чурт», «Кым-даа, чи-даа үттундурбаан», «Бодуңнуң алгалывыңның дугайында бодалың кандыгыл?» дээш оон-даа өске темаларга диспуттарны эртирип келген. Келир үениң дайынчыларының университединде районда доктаамал ажылдап тура» — деп, эш Өлеш саналын дооскан.

Партия обкомунуң бешки пленуму ажыл-херекчи болгаш шалыкшын эрткен. Аңаа болган саналдарда масса-политиктиг ажылдың чаа арга, дуржулгалары илереттинип турган.

ВЛКСМ ОБКОМУНУҢ БЮРОЗУНДА

Дүжүт ажаап алыышкынын белеткээринге болгаш чорударынга комсомол организацияларының киржилгезиниң дугайында

«Дүжүт ажаап алыышкынын белеткээринге болгаш чорударынга комсомол организацияларының киржилгезиниң дугайында» доктаалды ВЛКСМ Тыва обкомунуң бюрозу хүлээп алган. Улуг Октябрьның 50 чыл юбилейин күш-ажылчы улуг чедиишкиннерлиг уткуп алыр дээш бүгү улустуң чарыжынга Тыванық оолдар, кыстары боттарының үлүг-хуузун киирип турарлар. Амгы үеде колхозтарның болгаш совхозтарның аныяктары «Юбилейлиг чылга — бедик дүжүттү» деп кыйгырыгның адаабиле тарылганың чайгы ажаалдазынга киржип, чаагай дүжүттү өстүрери дээш бүгү-ле арга-хемчеглерни ап турар.

Бо чылдың дүжүт ажаап алыышкынынга болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринге комсомол организацияларының болгаш аныяктарның киржилгезин улам экижидер сорулга-биле ВЛКСМ обкомунуң бюрозунуң доктаатканы болза:

Колхозтарның болгаш совхозтарның комсомол организацияларлы дүжүт ажаап алыышкынынга белеткелдиң үезинде шалыпчы комсомол бригадаларын, ажаап алыышкын техникazының база транспорт херекселдериниң септелгезин дүрген доозарының болуктерин тургузар, ажаап алыышкынның эгезинге чедир ийи неделя арткан турда, машина-техниканың ажылга белен турарын чедип алыры-биле аныяк слесарьларны, токарьларны, чөлээчыларны, механизаторларны, инженерлерни мобилизастаар;

Ажаап алыышкынның үезинде комсомол болуктерин чер болганга тургузар, оларның организаичы болгаш кижизидикчи ролюн бедидер;

Ажаап алыышкын ажылында киржип турар аныяктарның амыдырал хандырылгазынче улуг кичээнгейни салыр;

Ажаап алыышкын агрегаттарынга эң мергежилдиг агитаторларны быжыглаар, ажыл-агый бүрүзүнге агиткультбригадаларны болгаш лекторлар болуктерин тургузар, оларның ажылының графигин тургузуп бээр;

Хереглел кооперациязының болгаш амыдырал хандырылгазының аябан черлериниң комсомол организацияларының сорулгазы болза көдээ ажыл-ишчилериң амылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары, аъш-чем болгаш бараан-биле хандырарын үзүктелдирбези, оларның амыдырал хандырылга негелделеринге сагыш човангыры болур;

Машина-техника септеягезиниң болгаш ону ажаап алыышкынга белетизэриниң хынапда ажылдарынга «комсомолчу прожекторуң» отрядтарын болгаш постуларын киириштирер;

Эң эки ажылдаан мурнакчыларны шаңнаары-биле кызыл туктарны, вымпелдерни, туристиг путёвкаларны калбаа-биле ажыглаар. Оныа шылгараан аныяк тарааймаларны ВЛКСМ ТК-ның Хүндүлел бижиктери-биле болгаш ВЛКСМ ТК-ның «Алдын тараа» деп хөрек демдээ-биле шаңнаарынга киирер.

1967 ч. Июль 2.
ШЫН
2-ги арын

Репортаж

ХАЧЫ ЧИДИГ-ЛЕ БОЛЗУН!

Чайның бо үезі бистиң кодза ажыл-агыйывыска база бир чугула кампания, улуг үүле-ишти бүдүрериниң үезі болуп турар. Ону чымчак алдынны хойдан кыргып алырының үези деп турар болгай бис. Бистиң республиканың бүгү-ле колхозтарының, совхозтарының кыргылда пунктуларында бо хүннерде моторларның, хачыларның даажы эртен эртеден эгелээш, кежээ орайга чедир дагжап тура хүнээр.

Тываның мурнуу талакы кызыгаар району болур Өвүрде бир кыргылда пунктузунда хайныкан улуг үүле-биле таныжа кааптаалыңар.

Мозур. «Торгалыг» совхозтуң бо кыргылда пунктузу элээн каш чылдар бурунгаар тургустунган. Кыргылда маңаа июньның ортан үезинден эгелээш. Пунктуну коскү агитация-биле коруштуг кылдыр дерип-шимээн. Улуг Октябрьның 50 чылынга күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражырынче, хойну эки шынарлыг кыргып, дүктүг чидириин болдурбазын, кыргылданы кыска үеде шалыпкын чорударынче ажыл-ишчилерни ыйгырган лозуңнар эң-не көрүштүг черлерде астынган.

— Мында ам Чозаның хойму бригадазының хою кыргып тур бис. Бо хүннерге чедир ол бригаданың үш муң беш чүс ажыг хою кыргыттынган. Сес тонна ажыг дүктү күрүнеге дужаагган. Маңаа үргүлчү-ле чаашкыннап каап турар, ынчангаш кыргылда шоолуг шуудавас. Бир эвес аяс хүннер болур чүве болза, бо бригаданың хою кыргып доозуптар улус бис—деп, кыргылда пунктузунуң эргелекчизи Куулар Дадар чугаалай-дыр.

Партия райкомундан келген сурганчы-биле кады, ажылдың хайныкан черинге чеде бердивис. Электрилиг хачылар хыыгайныл, кижи бүрүзү баш кодүрер чай чок ажылдаан турлар.

Кыргычыларның эң бетинде олурупкан, холдарының эптиг, шалыпкыны аажок ажылдаан кадай кижиниң чанынга эжим чеде берди.

— Хачы чидиг-ле болзун!— дээрге, ол бисче көрүп келгеш:

— Ындыг-ла болзунам, чорук чогузун!—дейдир.

Кара чажындан тура күш-ажылга дадыгып бымыкпан бо кижи назы-хары мынчаар улгадып келгиже дээр та чеже хойну кыргаан, чеже дүктү савалаан ыйнаан... диген бодал башка дораан-на кирип келир.

— Шупту электрилиг үжен алды хачы бар. Оон аңгыда, мындыг частыг хүннер ажылды саададып турар боорга, хоя хачызы-биле кыргыырын база-ла организастап турар бис. Шалыпкын кыргыкчылар хүн келген тудум-на көвүдеп турар. Чижээ, Кара-кыс Комбуй хүнде 35—45 хойну, Чолдай Санчы хүнде 35—40, Дадар Седип, Түлүш Хапый-оол олар 30-35 хойну кыргып турар—деп, пункт эргелекчизи тайылбырлады.

Моторист Донгак Тараачы бодунуң ажылын эки билир болгаш кызымак чоруун көргүзүп, электрилиг хачыларның үрелиишкиннерин, кандыг-бир бертиниишкиннерин саадаашкын чокка кыла кааптар.

Ол-ла чоруп тургаш, Чозаның хойму бригадазының бригадири Донгак Өктей-оолович Кызыл-оолга ужуражы бердим. Торгалыгга хөй чылда чолаачылап, механиктеп келген ол кижи бодунуң бригадазының ажыл-ижин, мурнакчыларын биске таныштырды.

— Бистиң бригада бо чылын 14 тонна 835 килограмм дүктү күрүнеге дужаар хүлээлгелиг. Ол хүлээлгевис күүсеттинер дээрзинге бижыг бүүрелдиг бис. Бир хойга онааштыр 2 килограмм 100 грамм дүк алдынып турар. Баштайгы кыргылдада Белектиң кадарган хоюндан 2 кг. 200 грамм, Седен-оолдуундан 2 кг. 500 грамм, Байырныындан 2 кг. 500 грамм дүк бир хойга онааштыр алдынган. Кыргылда доосту бээри билек, чайлаглап үнүптер. Удавас сиген кезилдезин эгелеп кириптер бис. Сигенниң үнүжү черле экидир. Ылаңгыя бо частан бээр суггарып келген сиген шөлдеринге кезиишкинни чорудар болза ажырбас апарган—деп, бригадир чугаалады.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Ургларның дыштакылгазы

Бай-Тайгада

Ургларның чайгы дыштанылгазында районда улуг сагыш салган. Ургларның чүрттап турар черимиң аайы-биле каттышкан отряттарны тургускан. Улуг вожатыйларның удуртулгазы-биле 250 ажыг ургларга ажыктыг ажылдарны кылып, чаа оюннарны өөренип, хөгжүүг дыштанып эгелээн. Урглар-биле кады башкылар И. Аратмаа, А. Ананды, М. Чавырал эки ажылдап турар. Милицияның аныяк өөмүктериниң отряды Тээли ортумак школазында тургустунган. Отряды Сергей Кызыл-оол удурткан.

Хөй экскурсиялар, походтар эртилээн. Кызыл-Даг школазының 16 өөреникчизи Шушенскоеже экскурсиялаап келген. Шүйүүң кадыкшылга школазының ургларының Шушенскоеже база баар. Район слёдунуң тиилекчилери Красноярск, Дивногорск ол ынчаар экскурсиялаар.

Төрээн черин өөренир узун, кыска хуусаалыг походтарга ургларга күзел-биле киржир апарган. Чыл дургузуунда ындыг походтарга районнан 1440 өөреникчи кирипшеен. «Чаштанчыдан чалбыыш үнгенэ деп бүгү-өөнүел походунга школачыларның 80 хуусу кирипшеен. Оон түңнелиинде школа музейлери, булуңнар экспонаттар-биле байып турар.

«Октябрьның исчилериэ деп аныяк туристерниң слёдунга 78 өөреникчи кирипшеен. Слёттуң негелдезинге дүүштүр бүгү көргүзүүлер талазы-биле бирги черни ортумак школалардан — Шүй ортумак школазы, сес чылдыындан — Тээли сес чыл школазы алган. Эң дээре 20 туристер аныяк туристерниң республика слёдунга киржирлер. «ССРЭ-ниң туризмэ деп көрек демдээн 26 кижиге тывыскан. 34 туристчини ВЛКСМ райкомунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

Т. ТЮЛЮШ.

Туркменистанның тараа хүлээп алыр пунктуларынче чаа дүжүттүң тараазын сөөртжен машиналар шуужуп турар.

ЧУРУКТА: Ашхабадтың далган комбинадынче бар чыдар тараалыг машиналар.

СЭТА-ның фотомедээзи.

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

КНО-да ниити чугаалажылга доозулган

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның тускай корреспондентилери). Июнь 30-де КНО-нуң Кол Ассамблеязының онза тускай сессиязының эртенги хуралынга израиль агрессияның уржуктарын узуткаар болгаш агрессорнуң шериглерин тайбыңчыдылга шугумундан ыңай үндүрер дугайында айтырыгның талазы-биле ниити чугаалажылга доозулган.

Чугаалажылгага 63 күрүнелериниң төлээлекчилери киришкен. Санал бергеннериң хөй нуруузу израиль агрессияны, а ол ышкаш агрессорнуң кол өмээржикчилери —Каттышкан Штаттарны болгаш Англияны шинтирлиг бүүрү шапкан. Чугаалажылгага киришкен төлээлериниң хөй нуруузу араб чурттарның эжелеттирген девискээлериниден израиль шериглерин доп-дораан, соңгаарладырышкын чокка үндүрер дугаймында резолюцияның совет төлевилелинде, Югославияның болгаш 14 өске-даа чурттарның резолюциязының төлевилелинде айтыкан чугула негелдеги деткээн.

Кол Ассамблеяга чугаалажылганың боду агрессорну болгаш оон өмээржикчилерин мораль талазы-биле буруу шапканы болуп, оларның тускайлаттырганын көргүскен.

Ливияның төлээлериниң баштыңы даштыкы хереткер министри Ахмед Бишти израиль агрессияны бүүрү шаап көөрү-биле КНО-нуң Кол Ассамблеязының онза тускай сессиязын чыылдырар дугайында саналды киргенин дээш Совет Эвилелиниң чазаанга ханы өөрүп четтиришкинин илергейлээн.

Бишти резолюцияның америк төлевилелин шыңгыы буруу шапкан болгаш араб күрүнелерге ол төлевилел шуут тааршыпс деп медеглээн. Совет Эвилелиниң киирген резолюциянын төлевилелин ол бүрүнү-биле деткээн.

Алжирниң даштыкы хереткер министри Абдель Азиз Бутефликаның демдеглээни болза, онза сессияны чыылдырар талазы-биле Совет Эвилелиниң инициативазын агрессорлардан болгаш оларның эвилелчилериден аңгыда, КНО-нуң кежигүннери барын шуптузу чаңгыс үн-биле деткээн.

Араб чурттарның чөптүг херээн социалистиг лагерьниң деткээни болза, КНО-нуң Уставының принциптеринге социалистиг күрүнелерниң бердингени-биле, оларның найыралчы онза сеткил-сагыжы-биле, агрессияны ойтур шаварынга Африканың болгаш Латин Американың улустарынга дузаламчы көргүзеринге оларның бижыг шинтирлии-биле тайылбырлаттынар деп, ол чугаалаан.

Хуралдың төвүзүнде Югославияның төлээлекчизин оон беш чурттарның резолюциязының (резолюцияның мурнундагы төлевилелиниң авторларынга Кения каттышкан) эде көрген төлевилелин киирген. Эде көрген төлевилелде мурнундагы үүлдер, ылавылаарга, бүгү израиль шериглерин июнь 5-тиң мурнунда турган туружунче доп-дораан үндүрер дугайында чугула үүл хевээр арткан.

Төлевилелде ийи чаа үүлдү киирген. Бир үүлүнде бодунуң төлээлекчизин чогуур үеде томуйлап турарын чиңгине секретарьдан дилээр дилегин киирген, ук төлээлекчи ол районнуң айтырыгларының талазы-биле чогуур чурттар-биле харылзааны тудар ужурлут. Ийи үүлүнде израиль чепсектиг күштерин үндүрерин дооскан соонда доп-дораан юридиктиг, политиктиг болгаш гуманныг айтырыгларны шинтирлээрингe тайбың оруктарны дилеп тывары-биле Чоокку Чөөн чүкте байдалдың бүгү айтырыгларын далаштыг чугаалажып көөрүнэ Айыыл чөө чорук Чөвүлелиниден дилээн.

Акы-дүңма социалистиг чурттардан медээлер

ГДР

Герман-совет найырал Ниитилелиниң 20 чыл болганы-биле холбаштыр ГДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң 65 хамаатыларын Ниитилелдиң түңдүлелдиг алдын медальдары-биле шаңнаан. Шаңнатканнарның арасында ГСЧП ТК-ның Политбюровунуң кежигүнүнге кандидаттар Вернер Яровинс болгаш Маргарите Мюллер, ГДР-ниң даштыкы хереткер министриниң оралакчызы Оскар Фишер, ГДР-ниң чиңгине прокурору Йозеф Штрейт олар бар.

ЮГОСЛАВИЯ

Белградка Югославияның күш-ажылчы улузунуң Социалистиг Эвилелиниң эвилел конференциязының пленуму бодунуң ажылын дооскан. Ооң киржикчилери ниитилел-экономиктиг болгаш политиктиг чугула айтырыгларның база ооң алдыгы съездизиниң соонда эвилелдиң ажыл-чорудургазының дугайында шинтирни түлээп алган. КАР-га, Сирияга болгаш Иорданияга удур израиль агрессияны шинтирлиг бүүрү шаап турар резолюцияны пленумга түлээп алган. Югославияның күш-ажылчы улузунуң Социалистиг эвилелиниң удуртукчу органнарын соңгаан.

БОЛГАРИЯ

Болгарияның Эртемнер академиязы биле ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының аразында эртем кадры ажылдажылганың дугайында протоколга ат салган. Чартык проводниктер, санлыг техникалы, автоматтыг башкарылгалар, Черниң кылымал спутниктериниң дугазы-биле шинчилелдер талазы-биле кады ажылдажылганы калбартырын ол протоколда көрзэн. Академиялар бот-боттарының дуржулгазын өөренип көөр болгаш эртем кадрларының мергежилии бедидери-биле эртемденнерни солужарын үргүлчүлээр.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

Чехословак чогаалчыларның IV съездизи бодунуң ажылын Прагага дооскан. Съездиге Эвилелдиң чаа Уставын түлээп алган болгаш Төп комитеттиң чаа составын соңгаан.

Съездиниң киржикчилери түңнел резолюцияны болгаш Чехословакиялың Коммунистиг партиязының Төп Комитединге чагааны чүүлдүг деп санаан.

Съезд делегейниң маргылдаалыг айтырыгларын шинтирлээрингe байынны чепсек кылдыр көөр чорукка үдурланып турар

Дипломатияның сезиктиг инициативазы

Японияның премьер-министри Сато бо үеде Мурнуу-Чөөн Азиязың чурттарында аян-чорук кылып чоруп турар. Бодунуң аян-чоруунуң үезинде Сато Мурнуу Вьетнамга баар болган турар. Мурнуу-вьетнам премьер Японияга келир болза, япон чазак аңаа байыр чедирер ийик деп, Сато медеглээн. Бо базым болза Мурнуу Вьетнамда чалча ёзу-чурумга хамаарыштыр япон чазактың мурнундагы туружундан иледе аткаарлаашкын-дыр. Ынчангаш Сато Японияның хөй-ниити болгаш политиктиг бөлүктериниң иштинге аймаазыралды, шугулдаашкынны болгаш киленнээшкинни болдурган.

«Сатонуң Мурнуу Вьетнамга баарын шинтирлээни вьетнам улуска удур АКШ-тың агрессиязынга ооң-биле улам сырый кады ажылдажылганы чорударынга япон чазактың бодалын хереченил турар» деп, Японияның Социалистиг партиязының чиңгине секретары Нарита медеглээн.

Чазактың хөделиишкиннерин аңаада камгалап турар «Джапан таймс» солуң бодал чок хөделиишкиннерге удур Сатону овларымчалыы-биле кичээндирер ужурга бо удаада тайылбышкан. Аян-чоруунуң үезинде Сато Тайвэйге (чанкайшичилериниң уязы) база баар дээрзин демдеглээш, ук солуннуң бижээнгек премьер-министр Икэда ол найысылаларга дан безин дадагалаан чораан болгай... Вьетнынга хамаарыштыр бодунуң нейтралжунга чазак өскерилгени киирген дугайын премьериниң шинтирни болдуруп турар-дыр.

АКШ-тың Вьетнамда политиказын Япокип турарының идепкейжээнинин дугай хереченил турар. Чижээ, «Майнити» солуниканы болза, Сатонуң Сайгонга баары-билтыр чазак Мурнуу Вьетнам-биле «экономи ажылдажылганы» күштелдирер дугайында ны өөренип көрүп турар.

Япон чазак мынчага чедир сайгон ёзу-чурулас дузаламчыны көргүзүп, эм аймаан, идик-хегаш өске-даа ол ышкаш чүүлдерни чорудуп, бо хөделиишкиннерин ажыы-биле чарлавайн келген. ам чугаа болза, Мурнуу Вьетнамга «техниктиг болга экономиктиг дузаламчыны» күштелдирер дугайында болуп турар-дыр.

(СЭТА).

Мурнуу Вьетнамда тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу-вьетнам патриоттар чурттуң дыка хөй районнарында АКШ-тың болгаш сайгон чалчаларның шериглеринге удур дайын чорудулгаларын идепкейжиттикен. Сайгондан бичеле мурнуу талада, Меконг хемниң адырында болгаш ортаакы дагда кадыг-дошкун тулчуушкуннар чоруп турар.

АПН агентилелдиң Сайгонда корреспондентизиниң дыңнатканыбиле алырга, ол тулчуушкуннарга кириишкен ийи рота америк шериглер аар коралдарлыг болган. Сайгонда америк командылаадың медеглээнин ёзугаар алырга, эртнен неделяда 274 американнар өлүртнен болгаш 1.353-жу баяыглаттырган.

Шериг кижилерниң командылалы-биле

Пекинде хуннэйбиннер болгаш цзаофаньчылар Бирманың алчин черинң ийнги хүнде бүзээлеп турар. Бирмада чурттап турар кыдатгарның аажы-чаңынга килеңнээн чоннуң чайгаар кодүрүүшкүнү Рангунга болганы-биле холбаштыр Бирманың Пекинде алчин черининң баарынга массалыг чыскаал эгелээн. Бирмада бо кыдат хамаатылар чүгле маоцзэдунчу пропагандаңы нептередип турган эвес, харын база бирма хамаатыларны эттеп турган.

Хуннэйбиннер болгаш цзаофаньчылар Бирманың Пекинде алчин черининң бажыңының соңга шилдерин буза шапкан болгаш бажыңның баарын кара будук-биле чаап каан. Бирмага удур лозуңнарны алчин черининң херимнеринге азып, оон чоогунда тротуарларда чыпшырган, а ол ышкаш чагыларда болгаш ыяштарда аскан. Хуннэйбиннер болгаш цзаофаньчылар алчин черининң чанынга ыыткыр радиону тургузуп алган, ону дамчыштыр Бирмага, Советке удур лозуңнарны салып турар.

Солуннарның дыңнатканы-биле алырга, июнь 29-та бирма алчин черининң баарынга болган чыскаалга 500 муң ажыг кижи киришкен. Июнь 30-де оон хөй кижи киришкен чыскаалдың колонналарын шериг кижилер командылап чораан.

(СЭТА).

Чорбаа ашак—агитатор

(Эгезин № 145 «Шында»)

Шаараш кажаа чанында Аракчаа бичип оолак-биле чугаалажып турган. Чорбаа ашак оолакты топтап көрген. «Ба! Шалганның оглу Вася ышнажыл. Чапзаңмаанның дүмээзыдыр. Эки-ле «почточы» тып алгандыр, чаш оолга чагаа бижик дажыгладып!» деп, ашак иштинде хыйлапган. Аракчаа ол оолакка шериг чорланын хөөреп, кончуг-ла спортчу кижи болуп мактанган. Ол черле мактанчак кижи чүве-дыр. Чорбаа оон оозун кайгавастай-даа берген.

— Адыр, акый, мен силерниң чугаңарны эки билбедим.

Аракчаа база тайылбырлаан. Чок, ындыг үштүнчак дымаалыг оолак спортчу аътчыкты (Аракчаа кара буганы ынчаар адап алган) кайын көрген деп. Бажың иштинге бичин, а даштыгаа туруг-биле дең чүве болгай. Бир катап Аракчаа оон чайлы бергеш, булут кырынга аңдарлып кээп дүшкен, чымчаан канчаар ону. Спортчу аътчыктың даштыкы хевири дөрт-даяктап турар кижи-биле дөмей чүве болгай.

Васяның карактары кылаңайны берген.

— Силер дөрт-даяктап туруп көрбес силер бе, акый? Мен көрүп көрейн.

Көөр боор бе! Спортчу аътчыкты арта халыыр чүве-дир пйнн.

— Силер көргүзүп бериңер, мен арта халып көрейн бе?

Ынчангай-ла. Бичин оолак шенеп көрзе-даа кандыг боор, ынчаш. Аракчаа бир катап бүгү заводту безин шенеткеп-не болгай. Ол дээрге дыка хөй улус деп хөөредир. Шупту чеменгеш, олуруптар болза, бир кыдыында коңгулуур даажы бир кыдынга дыңналыр эвес.

— Чаа, акый! Бирээ, пйн... үш!

Вася бир арта халаап.

— Арай-ла эки билбейн бардым. Дыка эки хире чүве-дир. Ам база шүве, акый?

— Ййе, кандыг боор.

Вася база бир халаап.

— Чаа, ам-па болуун.

Вася дилей-ле берген:

— Акый, ам силер аңаа туруңар. Кандыг болур чүвел, мен көрүп алыйн. Бижыг туруңар.

Ынча дээш, халып келгеш, Аракчаанның будунуң аразынче эктин суккаш, аңдара идипкен. Аракчаа тура халаан. Чү кончуг тенек амытаныл? Сени канчаар эвес мен шүве!

— Акый, силерни бижыг туруңар диндим чоп?

Аракчаа кажарлап чоокшулаан. Вася алдырар боор бе! Оолак кажаа кырынче үне халаан. Аракчаа база чыдып калбас.

Чорбаа казанакче барбайн, шөлээн чер дилеп, уруглар бажыңынче балыпкан. Долаана ону көрүп каан. Тонуп калдырадыр халып келгеш, чиш соп турда чиде бээр сеп деп, ашаан чемелээп. Кудаларның танывы келген, далган тырттырып алыр дээн аныяк дарга, инек соп билир кижи мен деп олурган. Долаана ону чалап экжелген. Оон башка кадыкожа аалдар иштн көрүп турар, белен кижи турбуже, кадырыктыг кара моюн харамнаныл, дүңмазынга чиш соктурган дижи бээр болгай.

— Ол-дур харын.

— Че, кандыг аъдин дүлер чүвел? Хендирбе-хандырба чүведеп дилеп шапкылаптыңар-ла дидим. Сен барып айтып бербес сен бе?

— Мен айтып чоор мен ону. Оолдар билир-лейнеп.

Долаана салдырадыр салып ыңай болган. Оон канчангаш-ла, кажаа үүнче көргеш, алгырыпкан:

— Ой, Чорбаа! Бо улус ат болду!

Чү-ле болу бержик ирги дээш, ашак шошкуп баргаш көөрге, Аракчаа биле Вася костүр болган. Оолакты чагы бажынче үндүр сывырып алган, оозу үүтле чаңгыс бут кырынга туттунуп турар, дыка-ла шыланчыг болгу дег. Бичe шимчээргеле, Аракчаа чандыр-соора алыр, коргудуп, котпактап, агааарга хиледир холуп чаяр.

— Аа!—деп, ашак чөгенген.—Мен чү-ле болу бержик ирги деп бодадым. Шалганның бо оглу чоонган кончуг тенек үрен болду бо! Оон адазы суглар ышкаш даргаларны база ынчаар доңгудар болза экп. Тулган-на торгаал, шуут-ла дуза четчи бээр.

Ол аразында казанактан база улус үнүп келип-тир. Оларның аразынга Александр Ламаевич база турган. Ашактың даргалар дугайында чугаазы ону чым-сырт кылыпкан.

— Экии, кудам ашак!—деп, дарга дыңамдыр алгырган.

Дандар иштинде мынчаар бодаан: «Мени мында деп билбээп ашак-тыр бо. Оон башка кайын ынча дээр. Ам улус мурнунга таптыг эпчоксундурар чүве адырам».

Баштай Чорбаа ашак шынап-ла аймай берген. Ынчалза-даа Дандарже чоокпуладыр базып келгеш, оон холун дыңзыг тутканш, ыыткыр чугаалаан:

— Экии, дарга! Бо мээң чуржумдур ийин, дарга. Колхозка ажылдаар дээн кижи чүве, дарга. Черле ажылдап турган кижи, дарга. Даарта район баргаш келир кижи, дарга.

Шалган ышкаш, «дарга» деп сөстүң Чорбаа дыка-ла хөйну чугаалаан. Ынчалза-даа адаары чыпшылаңнаан эвилең эвес, харын шоодуглуг, дем чаа-ла «даргалар» дээзининг аяны хевээр. Ону биле тура-ла, Дандар карыштыр домактанмаан, харын чөптей аарак сүмелээн:

— Район барган херээ чү боор, куда. Даарта дораан-даа болза ажылдай берзин. Үрезин арыглаар аныяктар херек. Ынаар таарыштыр тургузуп каар-дыр. Азы бригадирлезин бе?

— Экии-ии аа! Ындыг доруун чугаалажып бээрге, чуржум-даа амыраар, бензининг шагар-одун шаңынга сунуптар боор. Даарта арай хоржок, райончө черле баар мен дээн. Бир сөглээнде дедир чанар эвес.

—А бис чорбас кылдыр дугуржуп-ла алгай бис.

— Документилер кылдырар кижидир.

«Ага!—дээш, Дандар иштинде катгырыпкан. — Район даргаларынга мени билдирттирп ол-дур деп бодадым ышкажыл. Ынчалза-даа ам додирленмес. Оон башка мээң адым өлгени ол!».

— Документинде чү боор ында! — деп, Александр Ламаевич шөлээн чугаалаан.—Савыын-дыр ол. Бис таңмалыг бижиктен кылып бээр бис. Тус черниң даргаларының бодалын база барымдаалаар ужурлуг. А мында үрезин арыглашкынны бергедеп тур. Районга бир дугаарында илеткээр ужурлуг улус болгай бис.

— Оозун силер-ле дугуржуп көрүңер.

— Че, ындыг-дыр!—деп, Александр Ламаевич шуут-ла эрескиий берген.—Ынчаш менче чорудуптар силер шүве.

Ынча дээш, Александр Ламаевич чанар углуг базыпкан.

— Куда, куда, олуруңар, үр болур эвес, чем дорлан болу бээр — деп, Долаана дүвүрен үнгеп.

Александр Ламаевич «ажырбас, ажырбас» деп каан. Аракчаа-биле ам ужуражыры аңаа эпчок кыннып келген. Ынчангаш эдерип келген аалчызын—районнуң база бир шору дужаалдыг даргазын каапкаш, карак ажыт дезиптер бодаан. Ол бөдүүн сеткилдиг эр соккан инээнинг аъдин Андрей-биле кады эмгелеп туруп калган: көдээ черге өөренгеп, чоннуң чаңчылын эки билир кижи чүвең ирги.

Ынчалза-даа Дандарның эскетчөктап хирт дээр бодалы бүтпээн. Аракчааны Чорбаа ашак кый депкен.

— Че, ол «даргажыкты» торгаары болзун! Ооң орнунга бо кудавыс даргага-биле уруглар бажыңынга барып олур. Аалга келгенде аяк эрин ызырар апаар. Ужур-даа ындыг. Люба база школадан келбээн, ыш-бус чок, шөлээн бажың ол-дур.

Ону дыңнааш, Александр Ламаевич шуут-ла чүгүрүпкен. Аракчаа кажаа кырындан дүже халаан, дарганың соонче көрүп тура, дыңзыдыр сыгырып каан.

Александр Ламаевич межеңнедир чүгүрбүшаан, шугулдап, боданып чораан: «Чорбаа чүге мындыг шорулгактыгыл? Чаңы бе? А чаң деп чүл?» Ынчаар айтыраа-даа Александр Ламаевич аңаа харылаар деп дүжеввээп-даа. «Чорбаанның бажында эрги шагның артышкыны эндерик, хуузунда хамык маңы дег, чыып алган токпаа дег, ууттунмас кылдыр сыңмарлажы берген чору боор оң. Каак болза арыдыр сүвүруптер, а багай чаңны канчаар боор! Чорбаа ооң кудазы, ол болза Дандарның туразы эвес, ужурдан эртпес: уруун каапгар арга чок-ла болгай. «Ынчалза-даа Чорбаа черле хөлүп эртир-дир! Печёнкин ооң чүзүн көрүп турарыл? Чаглыг аъдинге чапшыыр бе? Чараш аскын чаптаар бе?».

Контора чанынга аңаа кырган колхозчу ужуражып келген.

— Экии, дарга! Силерден чүве айтырыптар дээш келдим ийин, оглум—деп, ол ырактан-на мөгейип каан.

Дандар хавзак дүттеп:

— Мээң кабинедим аксында улус чок-тур бе, ашак?

— Та. Оолдар карандашкыма-ка турду ышкаш.

— Ол, ол. Оочурлап алыр силер.

— Уваа! Мен ындыг чүве билир эвес мен, оглум.

— Баштай келген кижи даргаа баштай келир, соңнаан кижи маңаар дээни ол-дур ийин.

— Мээң айтырымыны кым-даа билбес болду ийин. Аныяк оолдарла хөй болду. Орта тайылбырлай албас-тыр.

Александр Ламаевич доктаай берген. Кижи бүрүзүнге-ле салып чоруур чү ындыг айтырыг боор ол. Апыяк оолдар аңаа кандыг хамаанныг чүвел? Ашакты топтап көөрге, дыка-ла кырган хевирлиг чеден-сезен хар четкен, эрнин эмчиңнедип каап турар.

— Че, ындыг болза бээр келем — дээш, Александр Ламаевич кабинединче межеңнедир чүгүрүп кирипкеп.

Ашак ооң соондан келген.

— Че, айтырыңыг тургузуп тур.

— Мээң оглум соңгаар черге алды чыл өөренгеш келген чүве ийин.

— Ындыг бе?— деп, Александр Ламаевич үзе киргеп.— Ам ажылдаар чер херек бе? Чүнү кылыр кижил?

— Мен билир эвес мен. Орус домак билири тергиин дээр-дир ийин. Мен-даа дыңнаарымга дазыраар чүве-ле чорду.

— Ам канчаарың ол ынчаш?

— Москвадан-даа ыракта Ленинград деп хоорайга өөренип чораан кижи болдур ийин.

— Оон чүл ынчаш?

— Ам база Москвага өөренир дээп-дир. Алды чылда өөренип алган чүвезинн ындыг дүрген уттуптар чүве ирги бе? Ооң ужурун биликсээр ашак-тыр мен ийин, оглум.

— Айтырыңыг ол бе?

— Ййе.

Александр Ламаевич аайын тып-пайн барган. Ол ындыг-аңдыг чүве дыңнаксавас кижи. Кыргааның шырайында кыжыраай-даа чүве чок-лап-ла кайган, биликсеп олурар «Институт дооскаш, ам аспирантура киргеп оол-ла-дыр — деп, Александр

(Уланчызы 4-кү арында).

Он бешки

Чөөн-Хемчик районнуң Чадаанада № 1 ортумак школаның он бешки доозукчулары 32 кижи болган. Бо школа ортумак апаргандан бээр 520 ажыг кижи ону доозуп үнген.

Доозукчуларның кежээзинге башкылар, ада-иелер, СЭКП райкомунуң секретары, райкүүнеком даргазы чыыг сөстерни чугаалап, моон соңгаар өөредилгеге, ажыл-ишке улуг чедишкиннерни оларга күзээн. Доозукчуларның мурнундан Малина Иргит сес алган: — Бөгүн бис ийнги ортумак эртемни чедип ап, амыдыралдың улуг оруунче путёвканы алдывыс... Бүгү чагыгларны хүлээп алгаш, моон соңгаар ажылга-даа, өөредилгеге-даа чүткүдүт, төлептиг болурун Силерге бүзүредип тур бис — деп чугаалаан.

Эки өөредилгезиң, чурумнуу база хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржилгези дээш, доозукчуларның иштинден В. Сат, Д. Монгуш, К. Монгуш, Т. Ондар, М. Иргит, А. Паву, Б. Сат. К. Ынчиймаа оларны школа дирекциязы мактал бижиктер-биле шаңнаан.

БИСТИҢ КОРР.

Чурттуң тудугларында

Октябрьның 50 чыл оюнга уткуур ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедишкиннериниң делгелзевинде көргүскен тудуг техниказының дугайын каннардан чугаалап эгелезе эки. Ам совет тудугчуларның хүрээлеңи 7.465.000 кижилиг. ССРЭ-де хүнүүне 6.000 чаа квартираларны чурттакчыларга дулгуурлери-биле катай хүлээдип берип турар. Чурттуң хоорайларының болгаш ажылчым суурларының чурттазга фондузу бежен чыл дургузунда 7,5 катап улгатkан. Дараазында делгиирее баарга, базала магаданчыг, өөрүнчүг түңнелдер көстүр: Совет эрге-чагырга чылдарының дургузуунда 40.000 улуг улестүр будурулелерин ажылдазга киирген.

Тудугчулар, шында-ла, кайгамчык чаагай үүлевки будурүп турар.

Бажыңнар, көөрүүлер, домналар, элевагорлар, оруктар, плотиналар, стадионнар тударынга ажылап турар техника база кайгамчыктыг.

Делгелзевиниң «Тудуг» салбырының белгиир шөлдеринде чүүл-бүрү чүс-чүс машиналар бар. Суургалыг крандарның созунналары талыйтыр бедий бергилээн. Экскаваторлар, чудурулее машиналары, катоктар, цемент сөөртүкчүлери дески одурүглар кыладыр кыскаалгылаапкан. Хей-биле үрдүрүп каан дугуйларлыг, эптелее кылыр МКП-16 деп кран костүп турар. Тудугчуларның оны үнелээри-даа аажок. Шында-ла, ол машинаны башкарарының болгаш ажылдадырының дараазы бөдүүн, бодү чорукчур, чаагай адам-шинчилиг. Үүгүм 26 метр чедир бедидир дөвүдүп бергиттеен, 16 тонна чүзүтү чиик кодүрер.

Узун дурттуг МКП-16 деп кран бодуңуң чамдык кожаларының чаныга мырынай хензиг кылдыр сазындырар. Кайгамчык улуг деризлерниң бирээзи—воду чоруур, бүрүн эриилер суургалыг КБ-160-2 деп крапны Москвадың «Северяниниң заводу будургем. Ол кран тудар бажыңнарның шүткүзүүг улуг таналарын болгаш будумелдерин 60 метр ажыыг дедир кодүрер! Ук кран он алды кезэ бажыңнарны тударынга чедишкинниг ажылдаттыкыл турар. Ону ооң бодуңуң механизмнериниң болгаш дузалаар ажылды кылыр автократының дузазы-биле эптеп, чазып алыр, а суургазының аралашкак секцияларын база ынчалдыр бедидип, чавыдадыр.

Кончуг улуг база бир машина — Рамепскиниң механика заводунуң будүрүп үндүрген СКГ-100 деп маркалыг, ылчирбе дугуйлуг, дизель-электри күжү-биле ажыладаар краны. Ол машинаны көөрге-ле, ооң дыка хөй чүүлдерни кылып шыдаары билдине бээр. Делгем ылчирбе дугуйларлыг, шыырак рамалыг, дээрже талыя бергеп турар созунгуг. Рамепскиниң ол кучулуг машиназы чүс тонна тудуг будумелдерин безин кодүрүп шыдаар.

(СЭТА).

1967 ч. Июль 2.

ШЫН

3-КУ АРЫН

ЧАЛБЫЫШТЫГ ЧЫЛДАРНЫҢ ЫРЛАРЫ

Ыры-биле кажанда-даа чарылбас бис. Ыры — кадыг-бертеге кижиниң сорук киирикчизи, аммырал-чурттарганың ая-хөөнү.

Үш оруе революциялардың чылдарында хаанныг Россияга дыңналып корбеэн кайгамчык чараш ырлар төрүттүнгүлээн. Ынчан ол ырлар чуртка тура хазаан ажыдыын ацгының базыынарын хөөнмеен, чырыткылыг келир үеже ужуннан чүректериниң судалын улам доңнап, хоспалгага болгаш тайбыңга ынакшылыг кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткилин улам чүгле турганнар.

Чырыткылыг келир үе — ааскежик дээш арыг ханыг төп, ажы-тыныг берип чораан адаларывыс кадыг-берге минуталарда ырлажып чораан ынак ырларын биске монгеп-биле арттырып каапнар. Ол ырларның алдын эртинези Владимир Ильичиниң эң ынак ырлыг «Варшавянка», төөрби үүе чылдарда оруе революционерлериниң «Дидим-дидим базаалыңар, эштер!» деп ырызы бага хамааты дайынның үезинде Советтер чуртунуң комсомолчуларының гимнизи боон турган «Аңыяк гвардия» дээш оон-даа ескө хөй-хөй ырларны көрүп, дыңнап боор бис.

«Дидим-дидим базаалыңар, эштер!». Бо ырының автору бага төөрби үүе чылдарның үезинде Россияның сураглыг эртемденхимиктериниң бирээзи турган хоочун оруе революсчу Леонид Петрович Радин. Оз. Москвания гимназиязында база Петербуруттуң университединде доосканы, Д. И. Менделеевтиң чалаакы ёзугаар оон лабораториязында-даа ажылдап чораан. Ынчалза-даа Радинниң үзел-бодалдары ынчангы амыдыралдың дүвүреңниг хайныпкыыжыңче угланнып, чажыт революсчу организациялариның дидим одуруунче чайлы бергеп.

1896 чылдың ноябрь он бириниң дүнезинде Радинни хаанныг чазак оон революсчу ажыл-херектери дээш Таганскиниң кара бажыңынга хоругдап каан. Удаапаанда ону Бутырскиниң кара бажыңынга экелгеп.

1898 чылдың март 4-те кара бажыңның хаалгалары ажыттынып, каргыг шагдааларга хүрээледип бүзөлеткеп хоругдаткыннарының чыскаалы иудумчузу шыва алы бергеп. «Кылаштап марш!» дээн кыйы-даа үнгеп. Хенертен чыскаалтайнарының аразындан, туналғыг хөлдеп ужуп үнгеп куу куш дег, чырыткылыг келир үениң бүүрелп хөөнмеп, чазаан, сүрлүг-күштүг чаа ыры-даа чаңгыланып үнгеп. Баштайгы минуталарда каргыг шагдаалар аайын тыпшайн, ацгадай бергеннер, ынчалза-даа удаваанда, ужуруп бile тыртып каап, ырыны соксадырып кыытканнар. Хоругдаткаларының чалгаан хем дег сырый чыскаалы ырының улам күштүүбile ырлажып, боттарының килең сиңген базыынарын улам дешпеп чораан. Ырыны чүгле чыскаалганнар эвес, оларны каран-биле үдээн ха-дуңма, дөргүлөреидери база ырлажып. Шынныг херек дээш дидим бурунгаардан маадырларының чүректерин улам-на сорук киирип турганнар.

Оон соонда бо ыры Сибирьниң иелүүтеннерин бодунуң авторубиле кады эргий кезип, бөмбүрзептиң бодүүн чонунуң ынакшылыг чаалап ап, оларның ханалыг келир үеге бүүрелин түгеп чораан. Ол ышкаш, Шушенск суурга шолуглеге турган В. И. Ленин бо ырыны шолуукеннер-биле кады ырлап, аңаа бодунуң ынакшылын болгаш чоргаараалын илередип турган. Революсчу бо ыры мындыг одуруглар-биле эгелээр:

«Дидим-дидим базаалыңар,
Демиселге бижитер бис.
Тиилелгениң чырык оруу
Делегейни одурту бээр.
Аймак көвей бодүүн чонунуң
Ажыл-ишчи төлдери бис.
Алс-кежик, хоспалга дээш
Аңы-тыңга харам чок бис!...»

Радин шолуглеге кымдан артык чай чок турган. Ол аңаа уран-чечен шүүмүүлелдиг чүүлдерин бижип, ында болгаш шүүлүк чогаалының талазы-биле ажылдарны кылгылаан. Дүн-хүн чок ажыл-ишкиң халавыңдан Леонид Петровичиниң кадыкшылы-даа бакшырап орган. 1900 чылда Леонид Петрович аңнедири-биле (шолуглеги төпер билек) Крымче чорушкан. Ынчалза-даа оон эки чүле үнүзээн. Ол-ла чылдың март 17-де Леонид Петрович иочээн.

Ынчалзажок, оон бижип каап олуң чок революсчу ырызы Россияның делегеннерин эргий ужун, Улуг Октябрьның чалбыыштыг түүнеринде митингилерге, демонстрацияларга чыскаалганнарының чепеэз болуп, Кышкы орданың штурмаларынга-даа тура-сорукту идиг болган.

«Аңмак гвардия». Бо ырының төөгүзүү дыка солун. Аялгазының төрүттүнгеп чери Германия, а сөзүн совет шүүлүкчү Александр Безыменский бижээн. Тирольдуң национал-хоспалгалыг ышкыскынының баштыңчызы турган Андреас Гофер наполеон дайынының үезинде 1810 чылда Мантуеге французтарның холуудан өлген турган. 1831 чылда немец шүүлүкчү Юнвус Могеи бодуның бир шүүлүүн Гоферге тураскаадып бижээн боон турар. А 1844 чылда ол-ла шүүлүктен немец улустуң аялгазынга «Андреас Гофер» дээр ыры тыптып келген турган. Ук ырының сөстери үүе чыл ажыг үениң иштинде кашда катап өскерилгеп, аялгазы ол-ла хевээр артып чораан. Тирольдуң национал маадыры Андреас Гоферниң дугайында немец улустуң шагдагы бо эрги ырызы бодунуң оруун уламчылаышаан үе-үениң айы-биле утка-шынарын улам чаартып келген.

1871 чылда бо ыры мырыңай пролетаржы гимн болу бергеп, а ынчан оон сөзүн австри улустуң ажылчын аңгызының шинчээшкинниниң удуртукчузу Иоганн Мост бижээн.

А 1907 чылда Генрих Эйльдерман дээр немец башкы бо ырының сөзүн чаартып, немец революсчу аныяктарга тураскаткан чаа ырыны бижээн. Ынчан ол-ла ырыны Россияга эң-не баштай немец коммунистер ырлажып келгеннер. Ол дүштө шүүлүкчү Александр Безыменский ырыны хаңызы-биле сайгарып, оон аялгазын ыяк доктаадып алкан.

1922 чыл. Москва. Безыменскийнің Ажылчын Тараачын Аныяктарның Эвилелиниң бирозунга келдиртеп. Хүнүң айтырыңында комсомолчулар гимнизин бижиринииң дугайында чаңгыс айтырыг болган. Ынчангаш, бо чүгүлө хереглеп АТАЭ нежитүү эш Безыменскийге даасканнар.

Шүүлүкчүнүң бижинга дораанга хынаныг бодаалдар кирип келген: «А музыказы кайыы? Аны композиторлар-биле харылаажыр бе? Бодум аялга чогаадып шыдаае-да болгай мен... Аны 1907 чылда немец коммунистериниң Москвага ырлажып чээп турган ырызының аялгазынга бижиир бе?». Шынап-да, Безыменский бодунуң бодалының сөөлгү сөстерииге доктаапкан.

Үш, дөрт хонук эртеп. Ырыдаа белеп. Дыңнап көөрү-биле АТАЭ-ниң бюро нежитүүнери чыглып алганнар. Комиссияга Безыменский бодуу ырлаан. Оруе шүүлүкчүнүң чалбыыштыг сөстери тироль аялгага быжыы-биле доңнажы берген болгаш ырының сөзү-даа, аялгазы-даа чаңгыс черге төрүттүнгеп чүве дег сагыындырган. «Эр-хей! Күштүг-де болган-дыр!...» деп, эш-өөрүнүң чылыг сөстери, чырык күзелдери Безыменскийни оон-моон бүргейле берген. Ырының адын утказынга дүүштүр «Аңмак гвардия» деп адаан. Оон эгелээш-ле «Аңмак гвардияны» хөйүүн чыштарынга, кудумчуларга, янгы чурттарга черлеринге, демонстрацияларга улуг, биче улус ырлап турар апарган. Ол ыры демир удазын замнаан ток дег, ырак-чоок-даа ливейн, бир кижиден бир кижиже дамчып чоруп берген.

Элээн каш айлар эрткенде композитор Д. В. Шульгин ырының нотазын бижээш, чонга пептередири-биле парлалгага база чырыдыпкан. Совет чогаалчы А. Фадеев Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде краснодовчуларның эрес-дидим маадырлыг амыдыралын көргүскен бодунуң номун база «Аңмак гвардия» деп адаан болгай. Ол ышкаш, чогаалының эпиграфы кылдыр ол-ла ырының «Хаваже утказ бурунгаар...» деп бирги одуруун алган.

Ынчангаш, шүүлүкчү Александр Безыменскийниң немец улустуң аялгазынга бижээн «Аңмак гвардия» деп бо ырызы Советтер чуртунуң комсомолчуларының гимнизи болуп, делегейниң тайбыңга ынак кижилериниң ынакшылыг чаалап ап, Совет Эвилелиниң аныяк хамаатыларының солаңгылыг келир үеге ынанышпышын быжыглап, оларны эстетика болгаш мораль талазы-биле кижизидеринге улуг рольду ойнаан.

Б. КААДЫР-ООЛ.

ДЕПУТАТ

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырында уруглар садының кижизидикчизи Монгуш Кара-кыс школазын доосказ салбырда уруглар садының кижизидикчизи болуп ажылдап эгелээн. Ол бодунуң ажылынга ынак, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиглерниң бирээзи. Кара-кыс салбырның ураң чүүл бөлүгүнүүнүң удуртукчузу. Комсомолчу аныяк кыстың эптиг-ээлдек, эрес-шудургу чорун өөзш, ону район Совединиң депутадынга чон соңгаан.

Кара-кыс соңгукчуларның чагыгларын ак сеткилдиг хандырып, оларның мурнунга отчёдун берип, солун беседаларны эртирип турар.

ЧУРУКТА: М. Кара-кыс. Сөзү болгаш фотозу М. БОПУУНУУ.

Август 10-да доозар

Каа-Хем районнуң «Тишлелгеп» колхозунуң хөөү-шөлдеринде чагай дүүгүттүң тараазы унуп чыдар. Ынчангаш ону чогуур үеливде чидириг чок ажаап алыр деп колхозтуң тараажыларының хүлээлгези мындыг.

Ол эдек дүүгүтту ажаап алырының чепсек-техниказының септелгези ам колхозта дүргеп темпилиг чоруп турар. Ында 8 комбайн бүрүн септеттингеп. Комбайн бүрүзүнүң септелгезинде 2-2 механизатордар быжыглаттынган. Кабаа ажыл-агый техниказының септелгезинде Сергей Оюн, Артем Кудрявцов оларның үлүүнде 2 комбайн эки шынарлыг септеттингеп. Олар хүн бүрүзүнүң нормазын доктаапал ажыр чүүседип турарлар.

Колхозтуң механизаторлары август 10-да дүүгүт ажаап алыышкынының техниказын бүрүн септеп доозарын хүлээнгеп шелээкпен ажылдап турарлар.

Мурнакчы хойжу деткээн

Каа-Хем район Советиниң депутады Салчак Самбурович Бөрзек «Кызыл тук» колхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи. Ол чыл бүрүзүн эки көргүзүглерии чедип ап турар.

Юбилейлиг чылда төрээн 100 хөй бүрүзүнден 102 хураганны мөңге дөруктуруп алган болгаш бир хойга онааштыр 2552 грамм дүктү кыргып алырын хандырган.

Идепкейлиг хойжу ниитиниң мазынга быжыг чем-суурну белетизеринең хей-аът кимрикчизи болуп, чүгле бөдү бөзин 10 тонна сигенни белеткеп алырын хүлээнгеш, бүгү колхозчуларны социалистиг чарышка кыйгырган. Ынчангаш оон инициативазын чүгле бодунуң колхозунуң эвес, харын ноша «Коммунизмче орук» колхозтуң малчыннары база детпээн.

СПОРТ

Бора-Шайга болган слёт

Өвүр районнуң төөгүлүг черлериниң бирээзи Бора-Шайга район аныяктарының слёду болуп эрткен. 1930—32 чылдарда байзарның кыпсын үндүрген үймээниниң киржикчилерин аңаа чылча шапкан. Ол үеде партизаннарның штаб командири чораан, ам пенсионер Танов Седип-оол кол тудчуушкуннарның болгулаан черлерин аныяктарга таныштырып чугаалап бергеп. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Монгуш Дawaa, Тывага бирги эмчи ажылдакчызы Монгуш Сенджы олар төөгүнүң арыннары-биле холбашкан боттарының сактыышкыннарын чугаалаапнар.

Слёттү СЭКП-киң Өвүр райкомунуң секретары В. Очур-оол ажыттаан.

Районнуң аныяктары тулчуушкуннарга эрес-шаадырлыг өлген партизаннарга даш тураскаалды белеткеп тургускан. Оон ажыдылгазынга комсомол райкомунуң секретары В. Бараоол чүве чугаалап, адаларның эрткен оруун сактып, оларның чаалап бергеп аас-кежиин улам байыдарынче аныяктарны кыйгырган. Ук тураскаалда «30 чыл бурунгаар өлген маадырларга мөңге алдар» деп сөстер сиилиттингеп.

Слеттүң сөөлүнде уран чүүл көрүдезии, спортчу маргылдаалар база бадгуулаан. Коллективтериниң уран чүүл көрүдезиниге бирги черни Солчурнуң, ийгизиин — Торгалыгның уран чүүл коллективтери алган. 32 мөгелериниң хүрежинге Торгалыгның мөгези Куулар Шагдыр-оол шүүлгеп.

О. ОХЕМЧИК.

Демисел үргүлчүлевишаан

Республиканың баскетболга бирги черн дээш маргылдаа июнь 30-де эгелээн. Ында хераажеппериинг 8, оолдарның 19 командалары ойнап турар.

Маргылдааның баштайгы хүнүнде Улуг-Хем районнуң херааженнери биле көдээ ажыл-агый техникумунуң командазы ойнаан. Көдээ спортчуларның республика маргылдаазынга эки белеткелдин ооннуң баштайгы чартыынган эгелээн көрүкчүлерге балдине берген. Ынчангаш олар боттарының шыырак удуралыкчыларын 37:31 санга утканнар.

Оон сөөлүнде Чөөн-Хемчик районга тиилээн Ленин аттыг колхозтуң баскетболчулары биле бай-тайгажылар ужурашкап, ийменилер чиик тиилелгени чедип алганнар. Дараазында динамочулар тес-хемчилерни, башкы институдунуң студентилери спартакчыларны удуп алган.

«Динамо» биле Улуг-Хем районнуң оолдар командазының ужуражылгазынга динамочулар ооннуң эгезинден эгелээш инициативаны чаалап алгаш, тырыкыже бөмбүкту улай-улай кирп октаап, тиилекчилер болуп үнгеп. А Барын-Хемчиктиң командазы биле башкы институдунуң студентилери ойнаан, 68:28 санга аныяк башкылар уткан. «Спартак» командазының ойнакчылары № 2 школаның баскетбол төлүүнге көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулдарын улуг санта 70:23-ке уткан.

Маргылдаа сөөлүнде Моол Арат Республиканың Убса-Нуур аймактың баскетболчулары биле «Спартак» командазының шилиидек ойнакчыларының ооонун көрүкчүлер оннаа совуургап көргеп. Бо эш-хуузунуң ужуражылганын көрүксээн кызылчылар шөлдү долгандыр чыл доллур чыглып келгеннер.

Ооонуң эгелиинден эгелээш аалчылар бир деиинг бурунгаарлап турза-даа оон түнел үнмээн. «Спартак» командазында республиканың эң шыырак баскетболчулары киргенинден оларның ойнаарының темпизи улам-на дүргелеп, аалчыларның тырыкызывче октаап бөмбүк бүрүзү чаңдыр барбайн турган. Ынчангаш аалчыларны спартакчылар тиилээн.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Удавас улуг цирк келир

ССРЭ-ниң Күрүне циригиниң Бүгү-эвилел каттыжыышкынының тыва цирк болүүнүң удуртукчузу, РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Базыр-оолович Оскал-оол-биле бистиң корреспондентивис ужуражып чугаалашкан. Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооң таварыштыр тыва цирк болүүнүң сөөлгү үеде чедишкиннериниң болгаш моон соңгааргы ажылчорудулгазының дугайында дараазында айтырыгларны салган.

— Сиилериң болүүнүер Францияга чораан болгай, ол аян-чөрүүңерлиг болгаш тус черниң чурттакчы чону сиилериң коргускен ооонуңарны канчаар хүлээп алганын чугаалап көрүңгөрөм, Владимир Базыр-оолович.

— Совет Эвилелиниң эң шилиидек цирк артистери — РСФСР-ниң улустуң артизи Олег Попов, хайыраканнар-биле ооң коргүзер алдар-сураглыг кижи — РСФСР-ниң улустуң артизи Валентин Филатов база бистиң тыва цирк болүү киришкен 65 артистер улуг цирк программалыг чораан бис. Францияның төвү—Париж хоорайның спорт ордузунга апрель 10-дан май 28-ке чедир түс черниң чурттакчыларынга боттарывыстың ооонувусту бараалгаткан бис. Ук ордуга бир үеде 6 муң ажыг көрүкчүлер олурар, ынчангаш 300 муң ажыг парижчилер аңаа кээп көрген. Бистиң ол цирк программазы болза Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооң таварыштыр совет цирк ыран чүүлүнүң чедишкиннерин түңнээп үнүүшкүн болган.

Парижтиң чурттакчылары цирк коргүзүүлериниге улуг негелделиг болгаш аалчыларның хей-хей ооннарын көрген улус. Олар дээрге Совет Эвилелиниң эң-не эки шынарлыг янзы-бүрү ыран чүүлүнүң дээжилерин көрген чон-дур. Ындыг-даа болза бистиң сөөлүнде барып көргүскен ооонувусту олар дыка сонуургап, хүлээп алганнар. Эң шилиидиг тыва цирк болүүнүң социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг нарын көргүзүглерии канчаар-даа аажок магазаап көргеннер. Ол дугайында Францияның анзы-бүрү солуннары, радиозу болгаш телевиденнези бүгү программаны база тыва цирк артистериниң ооонуның дугайын чылыг сөстерлиг мактап бижип турганнар.

Бис түгле Францияның төвүнге эвес, Испания биле Португалияга база баар ужурлуг турган бис. Ол чурттарның газактарының баштыңчылары совет цирк артистериниң ол чурттарга барып ооң көргүзерин чөпшээревейн барганнар. Цирк ыран чүүлүнүң көргүзүглери ол чурттарның ажылчы чоннарының хей-хөйүүн ынакшылын хаара туда бээринден корткаш, Франко биле Салазар боттарының чурттарынче совет цирк артистерин артырбазын ол-дур. Ынчангаш чогуур келзе ужурлуг хуусаавыстан эрте, июнь 1-зе Москвага чедип келген бис.

— Ам сиилериң болүүнүер кайда амыдап турарыл?

— Ур эвес дыштанылганың сөөлүнде июнь 24-тен эгелеп Красноярскиниң көжүп чоруур циркинге ажылдай бердивис. Аңаа колтыында ай четпес үениң дургузунда ажылдаар ужурлуг бис.

— «Шынның» номчукчуларынга бо чылдың январьда үнген сибиле үч чүүлүүдерде Тывага бодуңарның болүүнүер-биле кады чайның зациязында ооң коргүзүп келириниң аргалары шиитпирлеттинге бээр кичээнең дээн болгай силер, ам ол дугайында бистиң номчукчуларывышилиң чүнү сонуургадып болур силер?

Бистиң цирк болүүнүң ооонун Тыва АССР-киң көрүкчүлери реңирип үргүлчү күзеп келгенин барымдаалаш. ССРЭ-ниң Күрүне шиэвес ың Бүгү-эвилел каттыжыышкынының аргелели чаңаа келирин Ком эргээн. Ынчангаш ол айтырыг ам бүрүн шиитпирлеттинген. чи оо овет эрге-чагырганың 50 чыл ооң утказтыр база республиканың малчыннар Наадымын таварыштыр июль 20 үезинде Кызыл ор орайның төп черлериниң бирээзинге ёзулуг цирк оргазин тургузаш, анаа ойнап эгелээр бис. Ол цирк оргазинге бир үеде 1500 көрүкчүлер олурар. Бистиң ол цирк көргүзүүнүң программазынга чүгле тыва цирк болүүнүң эвес, харын Совет Эвилелиниң оске-даа алсураглыг цирк артистериниң ооону база болур. Аңаа хайыраканнар, ыттар-биле көргүзүглер, агаар гимнастиказы, акробатика, клоуннар база цирктиң янзы-бүрү жанрларындан тургустунган оске-даа солун көргүзүглер кирер.

Тывага бистиң бо улуг программалыг көргүзүүвүс, Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооң таварыштыр болгаш республиканың малчыннар Наадымынга бистиң чаңгыс чер чурттугларывыска белээвис болур. Ынчангаш ол цирк программазын кээп көөрүнче «Шынның» номчукчуларын чаладывыс. Цирк сценазынга ужурашкыже чедир байырлыг!

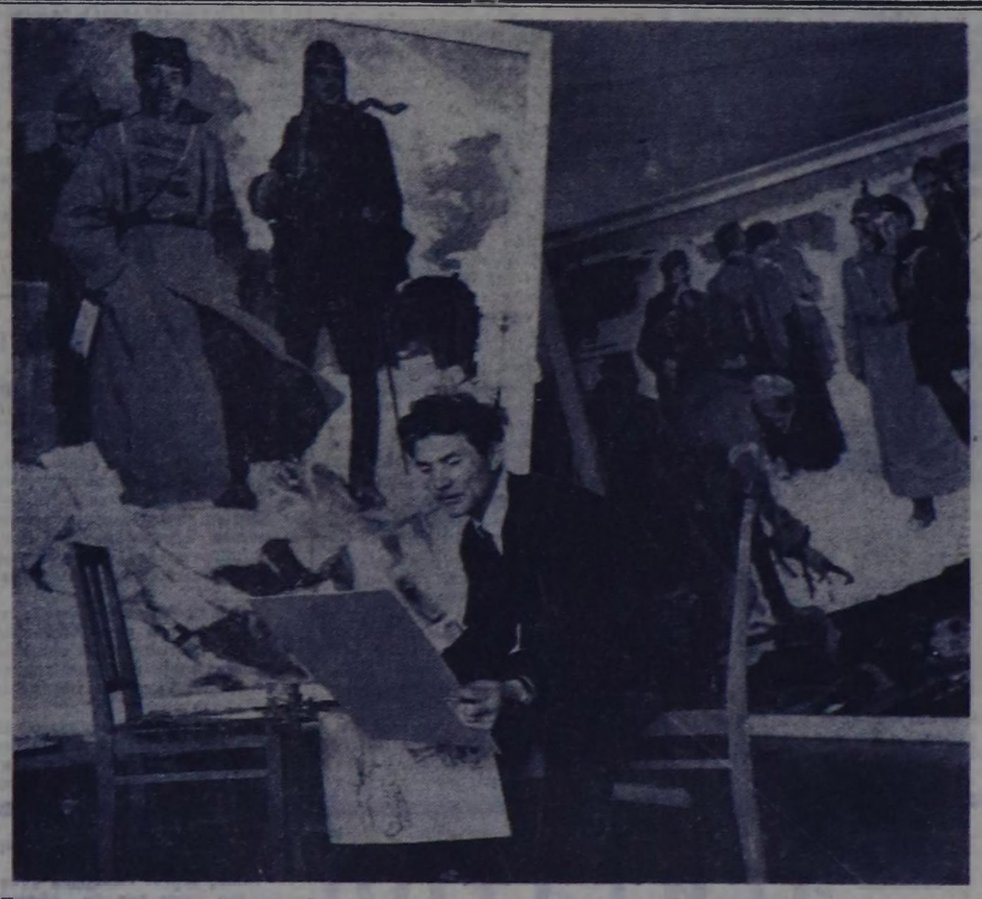

Приморье чурукчуларының болгаш скульпторларының ибилейлиг делгелгези июльдуң эгезинде Владивосток хоорайга ажыттынар.

ЧУРУКТА: чурукчу Василий Иннокентьевич Бочаниптиң чурулга мастерскаязында. «Колчакчыларның чепсээн хураганы» болгаш «Постышев биле Блюхер Волочаевка чанында турлар» деп чуруктарның баарында.

СЭТА-ның фотомедээзи.

Чорбаа ашак—агитатор

Үнген хуннуң черекинде
Аглар арыын каннлар силер!
Ужен чүүүн уну-биле
Амыстан күш ырлап келир.
Базарымга буттарым чиик.
Бааp черим чымырын кээp!

В. ВОЛЧЕНКОВУН турду.
Д. АНАЙ-ООЛДУН шүлүү.

(Эгези 3-ну арыында).

Ламаевич бодаан. Харын-даа чоргаарланып олурган: — Ол-ла болгай! Мээң колхозумда ындыг кижилер бааа бар. Колхозтуң чыл отчёдунга бижип алыр үүе!» Ынчалза-даа оолдуң адын айтырар деп сагынмаан. «Ашакка канчаар тайылбырлаарын? Бодавыже, ол «институт», «аспирантура» деп сөстерни билбес болбайн аан. Ындыг эвес, тайылбырлап бажы катказ үүелер бар-ла болгай» кылдыр бодаан, адак сөөлүнде мынча деп-тир:

— Сээң айтырыңны мен биливиле тур мен, ашак. Билбес кижиге билдинмес болбайн канчаар нйнк. Чөп-ле болгай. Сен ам школага барган, башкылардан айтырып ал. Мээң тайылбырлаар чайым чок. Колхозтуң ажыл-агыйын көрбес сен бе. Бистиң колхозчуларывыс бо чылын ышкаш мынчаар ажылдап чорбаан. Ам түңнээр-даа үүе кайы хөй, салыр сорулта-даа эндерик. Барып көрем, че.

Ашак батайты тургаш, хөйде-ле сеткилин чазап, чөдүрбүшаан, калгыш үнүшкен. Александр Ламаевичче кээргенчиг болган. Ам канчаар боор, ындыг үүенин тайылбырлап чоруур болза, багай чылдан үнер, «орулга-чарылга» деп түл, «негелдехарымсалга» деп түл дээш, улустуң сайбас-ла айтырыы чок апаар ыйлаан!

Александр Ламаевич телефон тудазын сегирип алган:

— Алло! Райкомну уламыдам, дунмам.

Телефонга райком секретары Бегзи таваржы берген. Дандар аңаа хөлчок өөрээн. Печёнкиниң кыйыртып алгаш баарга, чү-ле болчук ирги деп, Дандарның сагыжы кезек-кезек дөстүнместеп турган. Ам Бегзи-биле чугаалашкаш, үүенин аянын билип алыр бодаан. Ажыл-агый дугайын шоолуг чугаалавайн, агаарбойдус, зап-сваң үүлдер сонуургаткан.

Чугаанның аяны эки боорга. Александр Ламаевичиниң сагыжы ажыл келген, туттунмайн, хөөреп дүжүрүпкен.

— Бир чаа үүе кылыр деп тур мен, дарга. Бистиң районга черле турул көрбээн үүе. Мээң хойжуларым мындаа-да дөстүнмейн чугаалажып турду.

Бегзи ону сонуургаан. Александр Ламаевич сандайынга бир кожап дээш, холуун доңмаанге даянгаш, оожум, тода сөглээн:

— Хойжу бригада тургузаар деп тур мен.

Бегзи ооң бодалын дегкээн, аңаа кайы хире белеткенип турарын ылавылап айтырган. Даңзарының сагыжының сарыг курту кыймыңайны-ла бергеп. Ол демгизинден-даа артык хөөрээн:

— Шупту үүе белеп. Ам чүгле чарлаары арткан. Бир хойжу мында чедип келген, айтырыгны шуут-ла ээглээп-биле тургузуп тур.

— Ындыг-дыр, эш Дандар!— деп, Бегзи өөрүп алгыргаан.— Коячут экидир. А мен силериниң парторгунарны мындыр турдум. Ол ону билбес кижи чорду чоп?

— А мен мырыңай чоокта чаа хойжуларга чордум. Бөгүн бир хойжу база хап келген. Бригада тургузарын негеп тур.

Райком секретарының үнү улам дыңзыг дыңналган:

— Экн-дир, эш Дандар! Чедишкининиг болуруларны күзедим! Эш Печёнкин бо удаада багай болгавдыр, ындыг эвес кижи болгай, ында ажылдап чораан улус бис.

Александр Ламаевич дерин чоткап. Кандыг-даа хойжу келбээн, бөгүн аңаа айтырыг-даа тургуспаан. Ында кандыг мөге бар деп? Шынын алырта, айтырыгны мындаа бир хойжу уруг көдүргеп-не болгай. Ону ындыг деп чугаалавас, харын дарганың эгелээшкинин болур ужурлуг. Ажырбас, ажырбас. Печёнкин дугайында чүве чугаалавааны база-ла эки. Райком секретары болу ынчалар чугаалаарга четпир жыының сарыг курту кыймыңайны-ла бергеп. Ол демгизинден-даа артык хөөрээн:

— Шупту үүе белеп. Ам чүгле чарлаары арткан. Бир хойжу мында чедип келген, айтырыгны шуут-ла ээглээп-биле тургузуп тур.

— Ындыг-дыр, эш Дандар!— деп, Бегзи өөрүп алгыргаан.— Коячут экидир. А мен силериниң парторгунарны мындыр турдум. Ол ону билбес кижи чорду чоп?

— А мен мырыңай чоокта чаа хойжуларга чордум. Бөгүн бир хойжу база хап келген. Бригада тургузарын негеп тур.

Райком секретарының үнү улам дыңзыг дыңналган:

— Экн-дир, эш Дандар! Чедишкининиг болуруларны күзедим! Эш Печёнкин бо удаада багай болгавдыр, ындыг эвес кижи болгай, ында ажылдап чораан улус бис.

Александр Ламаевич дерин чоткап. Кандыг-даа хойжу келбээн, бөгүн аңаа айтырыг-даа тургуспаан. Ында кандыг мөге бар деп? Шынын алырта, айтырыгны мындаа бир хойжу уруг көдүргеп-не болгай. Ону ындыг деп чугаалавас, харын дарганың эгелээшкинин болур ужурлуг. Ажырбас, ажырбас. Печёнкин дугайында чүве чугаалавааны база-ла эки. Райком секретары болу ынчалар чугаалаарга четпир Эжиктп кижи сонтаан.

— Кирипер, кирипер.

Узун, хонуу сынныг ар кирип келген. Хураган кежи тонпуг. Эдээн астын алган. Хойжу азы чылгычы болгу дег. Чүге-ле нйнк. Дандар аңаа өөрүп берген. «Чыткан тевс аксынга канмыыл кирген» деп чүве ол-дур. А бо эрни каяа көрген кижи боор?

— Мындаа эки чедип келдинер бе, дарга?— деп, ар овааромчалыг айтырган.— Аалывыска хонган улус болгай силер.

— Оо!— деп. Дандар амыраанындан алгырыпкан.— Экии, экии! Сээң адың кым нйнк моң? Өрге нйнк бе?

— Чок, меня Шактар дээр нйнк — деп, хойжу чаалай харылаан.— Мээң өөм дээш Күске дээр чүве.

— Ындыг, ындыг. Че, кандыг тур силер — дээш, Дандар шуут-ла оон чанынга халып келген.

— Эки тур-ла бис, дарга.

— Харын боон-тур!— деп. Александр Ламаевич шуут-ла алгырыпкан.— Ынчаарга мен силериниң чанынарда ол-ла кезек хойжуларны бригада кылдыр адапкай болдур эвес мен бе. Районнуң даргалары шуутла амыран турлар. Бо районга ындыг чүве туруп көрген эвес. Аанакайын, база-ла бистиң колхоз мурнаан, орук баштаан чүве-дир нйнк.

(Төөчүүн дараазында үнер).

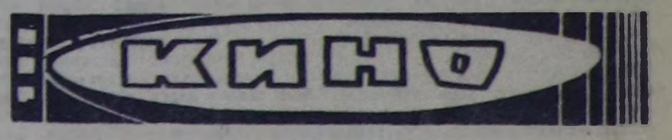

ИЮЛЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хыдыкчылар» 10, 12, 10. «Найыралды найырал-биле» 2, 4. «Олеко Дундич» 6, 8 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Салтан хаан дугайында тоола» 9.30, 11.10, 1.05, 3. «Со хоорайда» 5, 7. «Андрес Лапетеус канчап баргаңыл?» 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Чиидиг-кызыл парустар» 11, 1, 3. «Джалта түгле ыыстар» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чуруктар 9.40. «Чажыт ортулук» 11.30, 1.30. «Эрткен үе-биле ужуражылга» 3.30, 5.30, 7.30, 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кичээн, кырган-ава!» 10. «Том даайның казанда» (1-ги, 2-ги сериялары) 12, 8. «Чертёнок» 6. «Хоорайда оске кижи» 4 шактарда.

ИЮЛЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Алдын кас» 10. «Олеко Дундич» 12, 2. «Ам чү даарил...» 3.50, 5.40, 7.30, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Күрүмениң кем-херек үүлгедикчизи» 3, 7. «Найыралды найырал-биле» 5, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шугуманачын рейс» 9.40, 11.30. «Кирип моорлаңар азы оске кижи кирбес» 1.30, 3.30. «Андрес Лапетеус канчап баргаңыл?» 3.30, 5.30, 7.30, 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чаа Гулливер» 1. «Эртнеп үе-биле ужуражылга» 3, 7, 9 шактарда.

Мария Хомушкуевна Сыргыт-оолга тывыскан А 050983 дугаарлыг бышкан билигниң аттестадының читкенин бармындаалаш, ону күш чок болдурун чарлап тур.

редакцияның адреси:

Кызыл Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, ответсекретарьның 23-35, партийжи ажылдыл киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетүүр киллизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспонденттер база совет тургузуг болгаш ажылдыл киллистериниң 21-27, иштики информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң чанында Парлаага эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—02235.

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
128
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫШЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1967 ч.
ИЮЛЬ
4
ВТОРНИК
№ 156 (6793).

Өртээ 2 көп.

КОЛЛЕКТИВ БОЛГАШ КИЖИ

— Ниити ажыл-херекти чорудары-биле кызыгаарлаттынгаш, тус-тус кижилерни эжербейн базар чоруи биске тургулаар. Ол канчап-даа таарышпас. Кижи бүрүзүн эки билир, ооң негелде хереглелдерин ничээнгейлиг көөр, ооң аргаларын болгаш талантызын хөгмүдер, четпес аажы-чаңын чогуур үезинде эдер херек. Биске Рая Кок-кыс чуруи үреп, эш-оорум-биле эп-найырал чок, ажылынга харыысалга чөкталып турган. Коллективтиң ишкигүнү кижиниң ол чазыгларын эдери, ооң-биле тускай ажылды чорудары чугула апарган. Кок-кыстың боду-биле эш-хуузунуң беседазын ылап, «сээң моөң канчап-даа таарышпас аажы-дыр» деп, аңаа бүзүредип сургаан-даа бис. «Чурум деп чүл, ажылга харыысалга деп чүл?» дээр дугайын хуралга база чугаалашкаш, Кок-кысты шыңгыы шүгүмчүлеп, шүүт-ла билиндирген бис. Ол ам коллективтиң эң дээре кижилериниң бирээзи апарган, ферманың мурнакчы саанчыларының одуруунда кирген. Кок-кыс СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга, ооң соонда — партия кежигүнүнге кирген. Кижиге коллективтиг салдар чедириишкинниң түңнели ындыг болган...

Бо болза Таңды районда «Коммунизминиң херели» колхозтуң Могай сүт-бараан фермазында партия эге организациязының секретары эш Чамбаадың чугаазы-дыр. Хөй-ниитиниң санал-оналы, ооң ишкү — ол дээрге ным-даа, чүү-даа удурланып шыдавас күш болуп турар деп ол бадыткаан. Кижилерни кижизидериниң херээнге ол санал-оналды, күштү шын ажыглап турарының бир чижээн ооң коргүскени бо.

Коллектив амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының өйү келген айтырыгларын ниити хуралдарга чугаалажып көөру кижи бүрүзүнүң идепкейин көдүрер, ниитиниң херээ дээш харыысалгага оларны чаңчыптырар, боттарының аажы-чаңының дугайында тус-тус кижилерни бодандырар, четпестерни чайладырынче оларны углап-шиглээр дээрзин практика бадыткап турары бо-дур.

Ёзулуг совет коллектив кандыг болуруул, кижилерниң ёзулуг кижизидимчизим ролюн ол кандыг байдалдарда күүседип шыдаарыл?

Совет ниитилелдиң кезээ болур социалистиг коллектив дугайында чугаа — чугула айтырыгларның бирээзи. Кежигүннериниң сорулгаларының, чүткүдериниң чаңгыс эптии болгаш мораль-политиктиг бедик мөзүлүү, организастыы, медерелдиг чурумнуу, Коммунистиг партияның политиказын боттандырар дээш идепкейлиг амыл-чорудулга, амылга-даа, амыдыралга-даа эш-хуу ёзузу, бот-боттарынга дузалажылга, кижилерниң аразында харылзаага ынакшылдыг чоруу, ничээнгей, биче сеткил болгаш эске-даа ол мөзүлүг шынар дендептер совет коллектив бүрүзүнге сиңниккен турар умнулуг. Ындыг шынарлар коллективке ала-чайгар тургустуна бербес. Ону коммунистерниң, партия организацияның кызымак болгаш бүгү талалыг амыл-чорудулгазы-биле чедип алыр. Хамыктың шуруунда, ажылчы чоннарның хөй-ниити организацияларының, эки-тура маттыгмышкынарының — профэвилел, комсомол, херээженнер, спорт болгаш күш-культура организацияларының, культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылын эжиктиткен тудуп-на, коллектив улам бышыг, ооң ажыл, амыдыралы улам солуп, кижилерге кижизидинчи салдары улам күштүг болур. Ынчангаш оларның бот-тывынгыр чоруун, инициативазын болгаш бот-идепкейин хөгмүдер талазы-биле Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң партия организациязы эки амыдап турар.

Коммунистиг ажыы-чаңчыл бедик принциптери кижи бүрүзүнүң медерелинге бадытказттынган турарын чедип алыры — партия организациязының чугула сорулгаларының бирээзи. Маңаа база-па коммунистериң хууда үлегери шиитпирлиг ужур-дузалыг. Республика типографиязының коммунистери коммунистиг ажыы-чаңны сагыыр талазы-биле бүгү ажылчыннарга үлегерлиг болуп, бедик моральдыг мөзү-шынарын көргүзүп келгеннер. Парторганизация секретары эш Горбунова боду аңаа ажылчын болбушаан, коллективти үлегерлиг башкарып, ажылчыннарга чаагай салдарны чедирип турар. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле иворүнүң чаңчылы бо коллективте эки бычыгларттынган.

Дайынчы, найыралдыг, коммунистиг ёзу-биле тургустунган бо коллективти бүгү республика билир. Коллективизиниң ёзузунга кижизидилге ажылы мында эки тургустунган чүве төлээде, ук коллективтиг амыдыралы солуп болгаш утка-шынарлыг болуп турар. Кижизидилге ажылын чорудары ийи-чаңгыс кижиниң херээ эвес, а бүгү коллективтиң хүлээлгези дээр чаңчыл мында доктаттынган. «Кижи кижиге өөнүк, эш болгаш амыдуңма» деп принцип мында аңаа-ла лозуң эвес а амыдыралдың хамыдып болбас хөөйлузу апарган.

Совет кижилерни коллективизиниң ёзузунга кижизидиринге боттарының күүнүн парторганизация, бүгү коммунистер харамнанмас ужурлуг. Сорулга болза кижиниң хууда үлегерин болгаш чүтүлдерин бүгү хемчегбиле хөгмүтпүшаан, оларны коллективке бараан болдуруп, ниити херектиң эрге-ажыттарынга, коммунистиг тургузуушкынның практиктиг сорулгаларын шиитпирлээринге чагыртып билир кылдыр кижизидери болур. Арагалаашкын, хулиганнаашкын, ажылга, амыдыралга болгаш өг-бүлезинге салдынчан чорук дег хөралыг чаңчылдарның бары коллективти кошкадыр, кижилерни башмаландырар, оларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин кудуладыр. Эргиниң шаа ындыг артыышкынынар бисте бары чажыт эвес. Ол артыышкынынар-биле демиселче хөй-ниитини, бүгү коллективти угландырар херек.

Хуралга хөй-ниитиниң санал-оналы, эш-хуузунуң чугаалажып көрүүшкүнү, коммунистиг мораль дүүшпес ажыы-чаңчылдарны чидии-биле шүгүмчүлээри — кижиге хөй-ниитиниң салдар чедиришкини ол. Оон ыңай, политиктиг агитация — аас агитациязын болгаш көсөү агитацияны күштелдирери, клубтарны болгаш библиотекаларны организастыг чорутүү, кижизидилгениң амылынга болур чөгүүру-биле амыглаары чугула. Коллективтиң сырый маттыгмылгазы болгаш үлегерлиг ажыл-чорудулгазы удуртукчудан база улуу-биле хамаарлыр. Ынчангаш коллективти башкарып билириге, амылдың стилинге болгаш методунга удуртукчуну өөредири, аңаа бүгү тала-биле дузалаары — партия организациязының чугула хөрээ.

Партия организациялары социалистиг коллективизмни бистиң амыдыралывыска улам ыңай нептередир ажылды хүн бүрү дээштир болгаш сорулгаже угландыр чорудар хүлээлгелиг.

МОСКВА. (СЭТА). Кремльдин Улуг ордузунга Москва хоорайның партия организациязының активинин хуралы болуп эрткен.

Хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-нын Политбюрозунуң составын сонгаан.

СЭКП ТК-нын Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, СЭКП-нин Москва хооркомунуң бирги секретары В. В. Гришин «СЭКП ТК-нын июнь (1967 чыл) Пленумунуң түңнеддери болгаш Москва хоорайның партия организациязының соруулгаларының дугайы» деп илеткелди кылган.

Хуралдың киржакчилери партияның Төп Комитединиң Пленумунуң ажылын бүрүнү-биле түүлдүзүнүп, ооң доктаалдарын чайгылыш чокка удуртулга болдуруп күүседири-биле хүлээп ап турар резолюцияны чаңгыс үн-биле бадылаан.

МОСКВАНЫҢ ПАРТИЯ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫ

Партия активи СЭКП Төп Комитединге чагааны сорук киришкин-биле хүлээп алган.

Империализминиң агрессчи күштери делегей байдалын дыка чидигленгирип турар амгы байдалдарда партияның Төп Комитединиң долгандыр улам сырый каттыжарын, биетиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн улам ыңай быжыглаар дээш демиселче ажылчы чоннарны чаа энергия-биле мобилизастаарын, империализминиң чимээнишкиннеринге удур совет кижилериниң серемчилелин бүгү хемчег-биле бедидерин, патриотизминиң болгаш интернационализминиң ёзузунга оларны кижизидерин найысылалдың коммунистери боттарының хүлээлгеэн кылдыр көрүп турар дээрзин ол чагаада чугаалап турар.

Коммунистер, бүгү ажылчы чоннар «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп СЭКП ТК-нын Тезистерин сеткил-сагыжының ханызындан хүлээп ап, оларны боттарының практиктиг ажыл-чорудулгазының үндезинге болдурар деп, чагаада демделеп турар.

Найысылалдың партия организациязы коммунизмни тургузарының ленинчи улуг херээ дээш демиселге Төп Комитеттиң идегелдиг челенгижин болуп келген болгаш болурда дээрзин хурал СЭКП Төп Комитединге бүзүреткен.

Хомудал бүрүзүнге дыңнангыр болгаш кичээнгейлиг болур

РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң хуралындан

Хомудал, билдиришкин бүрүзү бодунуң ээзин болур кижилиг. Ынчангаш хомудалдарга кичээнгейлиг, дыңнангыр болур, оларны ёзугаар эргежок чугула хемчеглерин дүрген ап турар херек. Ону июнь 30-де РСФСР-нин Дээди Совединин Президиумунуң хуралынга чугаалашкан. Хурал Ставрополь крайның болгаш Мурманск областың чер-чер Советтериниң күүскомнарында хамаатыларның чагааларын, хомудалдарын көөр талазы-биле ажылдың база оларны түс-түзүнде хүлээп алырын организастап турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Хуралга крайкүүскомда болгаш облкүүскомда биллирииишкиннерни, хомудалдарны чурумчуткының ёзугаар доктаатынган хуусаалларда көрүп турар деп демделээн. Ол ажылды ооң өске-даа чамдык хөөрай болгаш район Советтериниң күүсекчи комитеттери база эжиктиткен.

Ындыг болза-даа крайда болгаш областа хөй санныг хомудалдарны, билдиришкиннерни черле аажок озалдашкынныг көрүп, шиитпирлеп турар деп чүве хынаалдаан көзүлген. Кижилериң салым-чолун болгаш оларның дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын шүшпен, хүжүметсиг, эрегчей ёзу-биле тоомча чок көөр чоруктар эвээш эвес болган. Чамдык албан черлериңде болгаш организацияларда дилеганг кижилерни хүлээп ап турары доктаамал эвес.

РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиуму чагааларны, хомудалдарны, билдиришкиннерни көрүп турарында, түс-түс хамаатыларны хүлээп алырын организастаарында бар четпестерни чайладырын ажылчы чоннар депутаттарының Ставрополь, Мурманск Советтериниң күүскомнарынга даскан. Күүсенин ол чугула ажылын экижидер хемчеглерни алырын автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарынга болгаш Министрлер Чөвүлелдеринге, край, область, Москва, Ленинград хоорсоветтериниң күүскомнарынга база сүмелээн. (СЭТА).

Н. В. Подгорный Дамаскыда

ДАМАСК. (СЭТА). СЭКП ТК-ныи Политбюрозунуң кежигүнү, СССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Сирия Араб Республиканың күрүне баштыны Нуреддин Атасиниң болгаш САР-ныи чазааның чалааның ёзугаар найыралдың аян-чоруун кылып, Дамаскыда чеде берген.

ДАМАСК. (СЭТА). Июль 2-де СССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Сирия Араб Республиканың күрүне баштыны Н. Атаси-биле беседазын үргүлчүлээн болгаш аңаа баштайгы ужуражышкын үезинде көөрүн эгелээн айтырыгларны чугаалашкан.

Беседалар ак сеткилдиг, найыралчы байдалга эрткен.

А. Н. КОСЫГИН ПАРИЖКЕ ЧОРААН

ПАРИЖ. (СЭТА). ЮНО-ның Бол Ассамблеязының түскай оңаа сессиязындан Москваже чанып кел чоруун, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Парижке түр үеде доктаагаан. Француз республиканың президентикин Шарль де Голль-биле ужурашкан болгаш ооң-биле найыралчы беседа кылган.

Тайбыңның, депшилгениң номнары

Совет болгаш даштыкы журналистерге парлалга конференциязы

Улуг Октябрьның 50 чыл ойнга турасказаткан делегейниң номнар делгелгезинге кайгамчык хөй янзы парлалга продукциязын көргүскен турар. Ол делгелгени июль 3-тен 25-ке чедир хуусаалыг кылдыр Москваның «Сокольники» парыгынга тургузаар. Ооң көргүзүүлериниң турар чери он мун ажыг дөрбелчин метр болур.

Ону июль 1-де болган парлалга конференциязы совет болгаш даштыкы журналистерге дыңнаткан.

— Делгелге көргүзүүлериниң аразында Совет Эвилелиниң төп болгаш чер-черинин парлалга чергелериниң үнүргеи номнары бар. СЭТА-ның фотопродукциязын болгаш информация материалдарын база көргүзер. Делгелгеге социалистиг акы-дүнма чурттар — Болгария, Венгрия, ГДР, Куба, МАР, Польша, Румыния, Чехословакия болгаш Югославия киржир — деп, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга комитединиң даргазы Н. А. Михайлов чугаалаан.

Н. А. Михайлов делгелгениң темаларын тодаргай чугаалаан. «Партия болгаш номнар» деп залга көрүкчүлер революциң баштыңчызының чогаалдары-биле, Совет эрге-чагырганың баштайгы декреттери-биле болгаш хөвар фотографиялар-биле танышкар. Ооң дараазында залдар совет техниктит болгаш эртем ажылының парлалга чергелериниң, чечен чогаал биле өөредилге литературазының парлалга чергелериниң улуг, хөй талалыг ажылын көргүзер. Совет парлалга салбыры очулдурган номнар үнүрер талазы-биле ССРЭ ээ улуг парлалга күрүнези деп чүвени көргүзер. Бисте 51 даштыкы дылдарга номнар парлаттынып турар болгаш даштыкы чурттарның 65 улустарының дылдарында номнарны парлап үндүрүп турар.

Делгелге үезинде социалистиг күрүнелериниң болгаш өвиледелиекен республикаларның ном хүнөвэри эртер. Делгелгениң аалчылары Москваның бүдүрүлге чергелериниге, ном магазиннеринге баар, Рязаньга, Калининге, Тулага, Можайскиге, Дубнога, Клинге болур ном байырлалдарын барып көөр.

(СЭТА).

Орулгалыг болурунче орук

Чуртта дөрт чүс совхозтарны болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелерин июль 1-ден эгелээш, бүрүнү-биле бот-оруулга-чарыылалыг болурунче шилчиттиг.

Ол совхозтар ам колдуунда боттарының хөрецгилерин ажыглап база банкыдан алыр чээли күсели-биле бүдүрүлге ажыдың кажыктыр. Олардың бүдүрген продукциязын колхозтарга доктаатткан садыл алышкыны өртектери-биле хемчээл төлээр.

Ажыл-агыйлар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, продукциянның бот-үнезинге чедип алдынар көргүзүлгелерин, арыг орулгалының хемчээлин, чеше ажылдакчыларлыг болурун боттары доктаадыр.

Арыг орулга чаа чурум ёзугаар хуваттынар. Ооң кол кезии ажылагыйның бүдүрүлге фондуларын база материалдыг шаңнал-деткимче фондузун тургузуп алырынга, социал-культурга херектелдеринге чарыгдаар кылдыр артар.

Чаа чурум ажылдакчыларның материалдыг сонуургалын бедидер, продукциян бүдүрерин көвүдедиринге дөгүм болур.

(СЭТА).

Хойжуларның эки көргүзүглери

Совет эрге-чагырганың 50 чылының байырлалынга болгаш республиканың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Наадымынга алдар болдурган социалистиг чарыш «Элегеес» совхозтуң дөрт салбырларының болгаш оларның хойжуларының аразында калбарган.

Совхозтуң хойжулары эртken кыжын чаш малды эки камгалап алган болгаш хойну кыштан хүр ажырган. Төрүүр чүс хойга онаштыр хойжулар Оюн Оранбал 106, Сергей Моңгуш 108, Оюн Болат-оол 107, хоочун хойжу Чооду Чалбаа 105, Кыргыс Аванзываа 102, Оюн Самбала 102, Түлуш Бүржеп 103 хураганны менди ап, ниитиниң малынга кодан-кодан хойларны немеп бергеннер. Бо хойжулар боттарынга алган хүлээлгелерин шупту ажыр күүседип, чаш мал алыр талазы-биле совхозтуң ниити көргүзүүн дыка өрү деткээннер.

Хой кыргылдазы июньнуң сөөлгү хүннеринде эгелээн. Совхозтуң төп суурунда механизастаан кыргылга пунктузунда 40—40 хачылыг ийи электроагрегат ажылдап турар.

Фермалар аайы-биле хойларны экеп кыргыдарының план-графигин тургускан, улуг, биче хойларны кыргыырының чижек нормазын болгаш онаалданы ажыр күүсеткеннерге немелде төлевин тыпсырын доктаатkан. Бо бүгүнү самбырада азып чарлап каан. Ол ышкаш хойларын кыргытkан хойжуларның хүлээлгелерин, херек кырында көргүзүглерин, кыргыкчыларның хүн бүрүде ажылының түңнелдерин түс-түс ат кырында бижип турар. Бо бүгүнү чүгле кыргыкчылар, хойжулар боттары эвес, харын аңаа барган кижилер белен номчуп танышкар.

Пунктуда агитхуудус үнүп, мурнакчыларны чырыдып турар. Оон-биле кады арагалаш, ажылга келбейн барганнарны чидии-биле шүгүмчүлеп турар.

Кыргыкчыларның ажылы эртең эрteden, кежээ орайга чедир үргүлчүлээр. Чамдыкта хойжуларның хой экээри саадааш, эрте тарай бээр. Кыргыыр хойларны үзүктелдирбес дугайында кыргыкчыларның негелдези черле чөптүг. Баштай Онгажа фермазының хойжуларының дөрт кодан бодуун дүктүг хойларын кыргаан. О. Тас-оолдуң 743 баш хоюнуң бирээзиндеи-не ортумаа-биле 2 кг 70 грамм, О. Оранбалдың 730 хоюнуң ортумак кыргылдазы 2 кг 880 грамм болган. 600 хой кыргытkан хойжу Д. Торлаа хой бүрүзүнден 2 кг 460 грамм дүк алган.

Бөлүүн дүктүг хойларның дүгү бо хире болуп турда, чартык нарын болгаш нарын дүктүг хойларның баш бүрүзүнден 3—5 кг дүктү алыры чугаажок деп санап турар.

Хой кыргылдазынга совхозтуң ажылчыннарындан аңгыда, ында он чыл школазының эдээди өөреникчилери база киржип, хой кыргылдазынга, дүк сорттаарынга, савалап деңилээринге идепкейлиг ажылдап турарлар.

С. ОЮН.

«Элегеес» совхозтуң ажыл-ишчилери ибилейге чедишкинниг ужуражыр дээш күрүнеге 78 тонна дүк дужаар хүлээлге алган. Совхозта ам 6048 хой кыргытынган. Эртken субботага чедир 15 тонна 355 кг дүктү дужаган. Бүрүн механизастаттынган кыргылда пунктузунда 60 ажыг кижи доктаамал ажылдап турар. Кыргыкчылардан Хуурак Тумат хүнде 60—70 хойну кыргып, мурнакчы ажылдап турар. Ол ышкаш О. Чөчен, М. Севеп, К. Кыргыс олар кыргылда көргүзүүнүң талазы-биле база мурнаку одуругда чоруп турарлар.

ЧУРУКТА: сорттаан дүктү чүдүрүп чорудуп турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

БЕШ АЖЫЛ ХҮННҮГ НЕДЕЛЯ

Чазак доктаалы боттанылышкында

СЭКП ТК-ныи, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң «Будурүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организациялардың ажылчыннарын база албан-хаакчыларын беш ажыл, ийи дыштанып хүннүг неделяже шилчидериниң дугайында» доктаалынга дүүшүүр бистиң республиканың партия, профэвилел, комсомол, ажыл-агый органнары тайылбыр ажылын чоруткаш, коллективтерни ол чурумче шилчидеринге белеткелди кылган. Ол үезинде дургузунда будурүлге черлериниң, транспорт, тудуг организацияларының, культура, кадык камгалал болгаш амыдырал хандырылгазының четкилериниң экономиктиг болгаш будурүлге көргүзүглери экижээн.

Доктаал үнген соонда республикага шилчилгеге белеткел ажылы эгелээн. Хөй-хөй коллективтерге хуралдар арткылаан. Аңаа 28 мун ажыг ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар киришкен. Тываның ишчилери партияның болгаш чазактың доктаалын СЭКП-нин XXIII съездиниң шиитпирлериниге дүүжүп турар социал хемчег кылдыр көрүп, ону изин-биле деткээн.

Күш-ажылчы чаа неделяже шилчилге будурүлге, албан черлериниң ажылының ажыктыг чоруу, күш-ажылдың будурүкчүлүү белээнде, совет кижиниң ажылдаарынга таарымчалыг бүгү байдал тургустунганда чедимчелиг боттаныры билдингир. Ынчангаш техник-экономиктиг, организастыг хемчеглерни ажылдап кылыр, белеткелди калбартыр комиссияларны ажыл-агый санынга тургускан. Ол комиссиялар будурүлгелеринин чаа байдалда ажылдаарының чурумун, аалчглер, участоктарның графигин тодаралып, экономиктиг байдалды экижидериниң курлавырын, кадрларның билиг-мергежилин экижидериниң аргазын, дыштанып хүннерни өөренирингe, культурлуг дыштанылгага, ажы-төл кижизидеринге таарымчалыг кылдыр ажыглаарын чедип алырының чугулазын массага тайылбырлаан.

Каш-ла хонук бурунгаар республиканың Министрлер Чөвүлели биле областың профэвилелиер чөвүлели Тыва АССР-ниң улепшр будурүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларының ажылчыннарын, албан-хаакчыларын ийи дыштанып хүннүг неделяже шилчидер дугайынга доктаал хүлээп алган. Ону ёзугаар июль 3-тен эгелеп бистиң республиканың 350 хире ажыл-агыйларының 20 мун ажыг кижилери чаа неделяның чуруму-биле ажылдап киришкен.

Республика девискээринде амдысында чаа неделя ёзугаар ажылдавайн турар будурүлгелериниң, организациялариың коллективтерин ук черлериниң белеткелин барымдаалап, Октябрьның бежен чылынга чедир шилчидер апаар. Ындыг организацияларга тулуг, ыяш белеткелиниң аргелелдери калык камгалалының албан черлери, мөөнеп бараан садарының чамдык баазалары хамаарлыр. Ынчаарга министерстволарның, эргелелдериниң, ведомстволарның болгаш ниити республиканың аппараттарының ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары беш ажыл хүннүг неделяже РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадылааны графикти барымдаалап шилчиирлер.

Партияның болгаш чазактың бо доктаалы улуг социал ужур-утказылыг-дыр. Бүрүне ужур-дузалыг бо улуг хемчег совет кижилериниң эрге-ажыын барымдаалап чоруттунган. Ол дээрге Улуг Октябрьның 50 чылынга белеткелдиң бир кезээ-дир.

Беш ажыл, ийи дыштанып хүннүг неделя ажылчы чоннарның будурүлгеге ажылдаарынга, дыштанырынга, билиин белидер, өөренирингe, культура, эстетика талазы-биле өзүлде сайзыралынга, уруглар кижизидеринге эң таарымчалыг байдалды тургузар.

Күш-ажылдың болгаш дыштанылганың чаа чурумунда неделя дургузунда доктаатkан ажыл шагының хемчээли хевээр артар. Ынчалза-даа будурүлгеге ажылдаар хүннериниң санының кызырлыры ажылчын кижиге таарымчалыг болур. Дыштанылгага үндүрер артык хүн бар апарганы ажылче баар, чанар орукка үндүрер үени кызырар, аалчглер солчурунуң үезин база эвээжедир. Бо шактарны каттыштырып көөрге, чыл дургузунда 7—8 немелде дыштанып хүннерге дең-нежир. Бо байдал ажылдаар хүну нормалатынмаан кижилерге кончуг таарымчалыг болур. Ажылдаар база чурттаар черлериниң аразы ырак улуска база таарымчалыг. Ажылдарының чаа чурумунче шилчээнивисте чылдың 100 ажыг хүнүн дыштанылга хүну кылыр ажыглаар апаар-дыр бис. 5 хүн күзенииишкинниг ажылдаар, ийи хүн дургузунда күш кирип, хан-дамыр, үгаанбодал-даа талазы-биле дыштанган кижилер эки ажылдаар дээрзинге чигааныг чок.

Ажыл-ишчи чаа неделяны тургускан социалистиг будурүлгениң эрге-ажыынга база ажыктыг. Ам чер-черге күш-ажылды организастаарын экижидер, будурүлге фондуун долузу-биле ажыглаар, күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидер арга тыптыр. Ол ышкаш аалчглер аразының аваажээриниден ангыда, электри энергиязы, бус чижектиг түүлдерни камнап, дериг-херекселдерни ыяк септеп алыр арга күштелир.

Шилчилгеге белеткениң тургаш будурүлге, албан организация черлери чаа байдалга ажылдап эгелээрге будурүлгениң экономиктиг ажыы улгалырын тускай саналгалар бадыткаан. 1967 чылдың ийнга чартыында барык 323 мун рубльлиң ажыын ап болуруун саналгалар көргүскен. Бир эвес бо санны түс-түс организацияларга хуваарга, оларның чамдыызы мындыг-дыр. Тываның комплекснинг геология экспедициязы 53,3 мун рубль ажыкты, азы 16400 квт-шак электри энергиязын, 38,5 мун тонна хөмүр дашты камнаар. Оолар түүл эргелели 10,7 мун рубль, тудуг материалдары үлетпүрүнүң эргелели 11,4 мун рубль азы 380 мун түүйбу немей будурер, типографиа 5 мун рубль ажык бээр.

Бир-тээ чаа неделяже шилчээн болганывыста баштайгы удаада тыптыш кедир бергелерни организастыг ажып эртер, белеткел үезинде чедир көрбээн айтырыгларывысты партийжи, принципиалдыг ёзу-биле шиитпирлээри, ажылчыннар ортуузунга тайылбыр, кижизидилге ажылын улам күштелдирери — партия, комсомол, профэвилел органнарының хүндүлүг болгаш харыысалгалыг хүлээлгези.

Ооң-биле чергелештир будурүлге, албан организация черлеринге организас-техниктиг хемчеглерни чорудары чугула.

Кол сорулга болза, чаа неделяның артык күштүүн күш-ажыл ээлчеглериниң ажыл-херээн сайзырангайжыларынга, чоннуң культура-амыдырал хандырылгазын экижидеринге ажыглаар. Харын ынчан будурүлге планның күүседир, чиик өртектиг, бедик шынарлыг продукция белеткээр арга күштелгеп турар ужурлуг.

Күш-ажылчы чаа неделяның чуруму бистиң чуртувустуң маадырлыг чорууң чаа чедишкиннерже, чогаадыкты идепкейже чалгынналдырар.

А. АРЛАНМАЯ,
Тыва АССР-ниң Күрплан даргазы.

БИЛДИНГИР, ТОДАРГАЙ ТАЙЫЛБЫР

Оон бээр үш чыл эртким. Тускай дээди эртеминиг аныяк коммунист кижи боорга, СЭКП-ниң Тес-Хем райкомунуң бюрозу Сат Доктуу райпода тургустунган политиктиг эге школаныңпропагандизинге бадылаан. Пропагандист болуп ажылдаары берге болгаш улуг харыысалгалыг дээрзин эш Док эки билген болгаш бодунуң келир үевги ол ажылының дугайында хөй-ле чүүлдү бодап турган. Ынчангаш район төвүнде дуржулгалыг пропагандистер-биле чугаалажып, оларның бо ажылга мергежили-биле танымын эгелээн. Ындыг кижилерниң бирээзи—Ондар Долгар бодунуң дуржулгазының дугайын Доока чугаалап берип, аңаа дузалажы берген.

Эге политшколаның ажылынга организастыг, чурумнуг чорук өөредилгениң баштайгы чылынган-на боттанган. Кичээлдер неделяның понедельник санында бир катап үзүнтел чок, ийи шак иштинде эртип турган.

Аныяк пропагандистиң ажылында ыол чүүл—өөредилгениң методиказын сайзырангайжыдарында, дыңнакчы бүрүзү-биле сагыш-сеткилиниң хамызындан чугаалажып бияиринде. Марксизм-ленинизмниң теориязын шиңгээдип алырының чугула аргазы—кижи бүрүзүнүң бот өөредилгезин бедидери болур ужурлуг дээрзин Сат Док дыңнакчыларга катап-катап тайылбырлавышаан, бот өөредилгениң онаалгаларын оларга кичээл соонда берип турган. Кандыг-бир онаалганы бажыңынга күүседип алгаш келири-биле дыңнакчыларга бергеш, ооң күүселдезин дараазында кичээлге хынап турар кылдыр чурумчутkан. Ол чорук дыңнакчыларның темаларны ханы шиңгээдип алырынга дузалаан. Өөренип эрткен материалдарга семинар кичээлдер ой-ойлеп эртип тургулаан. Аңаа дыңнакчы бүрүзү айтырыгларга харыылап, идепкейлиг киржип келген.

Школаның дыңнакчылары—садыгның тускай эртеминиглөри болгаш райпонуң эске-даа ажылдакчылары бирги чылдың өөредилге программазын — В. И. Ленинниң допчу намдарын, партия болгаш чазактың документтилерин чедиишкинниг өөренип доосканнар. Эш Док түңнел кичээлди экзамен хевирлиг кылдыр эрттирген.

Өөредилгениң ийиги чыяында политиктиг билиглерниң үндезиннерин база-ла үстүнде айыткаңывыс негээделер болгаш аргалар ёзугаар үзүктел чок өөренип эрткен. Кажан ийиги чылдың күзүнде өөренген чүүлдерин дыңнакчыяарга эгелер аайы-биле катап номчуп алыры-биле бажың онаалгазын берген болгаш дараазында кичээлге кымның канчаар билип алганын хынап айтырган. Ындыг быжыглаашкынны элээн каш кичээл эрттиргеш-ле кылып турган.

Эш Док политиктиг билиглерниң үндезиннериниң 52 шак кичээлин апрельдиң төнчүзүнде өөредип дооскаш, майның чээрбиге чедир программаның өөренип эрткен бүгү материалдарынга быжыглаашкын-катаптаашкынны эрттирген. Программада көрдүнген янзы-бүрү темаларга хамаарыштыр чугаалап тургаш, пропагандист болза, бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда болуушкуннарны, республиканың, районнуң база райпонуң амыдыралындан эң чугула чүүлдерни дыңнакчыларга тайылбырлап, амыдыралда болуушкуннарны кичээлдиң темалары-биле холбаштырып турар. Ооң ындыг аргазы барык-ла кичээл бүрүзүнде ажыглаттынып келген. Чижээ, «Октябрьның социалистиг Улуг революциязы» деп темага Октябрьның бүгү делегейге улуг ужур-дузазын, тыва улустуң амыдыралынга ооң кайы хире салдарлыг болганын; «Чаа беш чыл планы болгаш коммунизмниң материал-техниктиг баазазы» деп темага—бистиң чуруттуң. Тыва АССР-ниң болгаш Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери беш чылдың онаалдарын күүседир дээш канчаар ажылдап турарын база райониуң садыг болгаш ниитининиң чемненилге черлериниң ажылдакчылары социалистиг хүлээлгелерин күүседип турарын билдингир, тодаргай тайылбырлап турган. Ооң-биле кады, Улуг Октябрьның бежен чылынга белетнелдер үезинде совет улустуң күжениишкинниг ажыл-ижининиң дугайын ол хөй-хөй чижектерни болгаш фактыларны ажыглап түргаш тайылбырлаан, чүге дээрге, өөредип турар материалды тайылбырлаары хүннүң эң чугула айтырыгларындан хоорук болбас дээрзин ол эки билир.

Бо өөредилге чылында ооң дыңнакчыларының билии база эки болган. Марксизм-ленинизмниң теориязын хандыр шиңгээдип алыр дээш, кичээлдерни чаңгыс-даа үспейн, кызымак өөренип келген дыңнакчыларга райпонуң кассири Елена Бидиилей, ажыл-агый эргелекчизи Сат Дунгаржык, бухгалтер Сарыглар Наимчал-оол болгаш өскелер-даа хамааржыр. Олар түңнел кичээлдерге бүгү айтырыгларны көнчуг эки харыыланнар. Ол школаның доозукчуларының улуг нуруузу бо өөредилге системазын доосканының тускай шынзылгаларын алганнар. Бо чылын өөренип кирген тос дыңнакчы дараазында чылын өөредилгезин уламчылаар.

Тес-Хем райпозунуң коллективи бо чылдың баштайгы чартыында элээн эки көргүзүглүг ажылдаан. Чылдың беш айларында райпо садыг талазы-биле планын 101 хуу, ниитининиң чемненилгезининиң планын — 106,1, райпо планныг онаалдазын ниитизи-биле 102,1 хуу күүсеткен. Коллективтиң күш-ажылчы бо чедиишкиннеринде аныяк пропагандист болгаш агитатор Сат Натпитович Доктуң киирген үлүг база бар.

Партия чырыдыышкынының чаа өөредилге чылынга эш Док амдан эгелеп белеткени берген. Хөй-хөй өөредилге номнары болгаш өөредилгеге хереглээр немелде материалдар, янзы-бүрү литературалар ооң ажылдаар столунуң кырында оваалаттына берген чыдар...

Л. ТАРАЧИ,
СЭКП Тес-Хем райномунуң пропаганда болгаш агитация килдизининң эргелекчизининң оралакчызы.

АЛДАРЛЫГ ОЙГА УТКУШТУР

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооюнуң байырлалынга уткуштур Тес-Хемниң суурларын чаагайжыдар талазы-биле район болгаш кодээ Советтер чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Советтерниң ээлчеглиг сессияларында районнуң ажыл-агыйларының Октябрьның 50 чылынга уткуштур алган хүлээлгелерин канчаар күүседип турарының база суурлар чаагайжыдылгазының талазы-биле айтырыгларны чугаалашкан.

Эрткен чылдарга домейлээрге районнуң кодээ Советтери суурлар чаагайжыдылгазынче элээн кичээнгейни салган. Ниитизи-биле үш мун хире янзы-бүрү ыяштарны олурткулаан. Албан организация болгаш чуртталга бажыңнарының чанында клумбаларны кылгылаан. Суурларның суггат бугаларын аштап арыглааш, чаа бугаларны каскылаан. Олурткан ыяштарның ажаалгазынче оныза сагыш салып, штакетниктер-биле кажаалагылаан, суггарып ажаары-биле чамдык албан черлериниге быжыглаан. Кодээ Советтерни тус-тус алырга мындыг:

Самагалдай кодээ Соведи бо чылын 1006 дөс ыяшты олурткан. Ыяштарны суггарары-биле Ужарлыг-Хем болгаш Дыттыг-Хемниң суггарылга бугаларын септээш, район төвү — Самагалдай суурнуң кудумчуларын дескилээн, олурткан ыяш бүрүзүн суггарар сугну бадырган. Төрээн суурун чаагайжыдарынга чамдык албан, организация черлериниң удуртукчулары, суурларның чурттакчылары идепкейлиг киржип турар. Самагалдай ортумак школазы 220 дөс ыяшты болгаш дыка хөй чечектерни, Шуурмак школазы 250 дөс ыяшты, 4 клумба чечектерни тарып олурткан.

Районнуң кижи эмнелгези, орук участогу, ясли, сад коллективтери база-ла эки ажылданнар. Советская, Авиация кудумчуларында дыка хөй ыяштарны олурткулаан, олар ам чиңгир-ногаан кылдыр үнүп турар. Районнуң Культура бажыңының чанында садчыгаштыкылган. Бо чаа түүдү районнуң ЗАГС бюрозунуң өргелекчизи эш Н. Чоксумнуң инициативазы-биле өгелээн. Район Советиниң күүскому, СЭКП райкомунуң коллективтери район төвүнүң Ногаан театрын долгандыр база ногаанчыткан. Механизация кудумчузунда чурттагланың бир чаа кварталы немешкен, ында чурттакчы бүрүзү-ле үш-үш ыяштарны олуртканнар.

Берг-Даг кодээ Соведи бо чазын совхоз төвү — Теректиг-Хемниң чаагайжыдылгазын организастыг чоруткан. Чазын 279 дөс ыяшты олурткан болгаш 61 кезек черге клумба чечектерни тараан. Ооң иштинде Берг-Даг школазы 191 дөс ыяшты олуртуп, 16 кезек черде чечектер тараан. Берг-Даг суурнуң мурнунда шуут үрелген турган суггарылга бугазын казып аштааш, сугну бадырган. Штакетник-биле 200 метр черни кажаалаан. Найырал кудумчузун чаагайжыдып, ында тускай скверни кылган болгаш 115 дөс ыяшты, 8 кезек черде чечектерни тараан.

Төрээн суурун чаагайжыдар херекке чамдык хамаатылар идепкейлиг киржип, бажыңнарының чанын ногаан садчыгаш кылдыр хуулдуруп алганнар. Ындыгларга чолаачы Куруу Тооп, 70 ажыг харлыг таңныыл Үгер-боо Үнержаа, Маныырыкчы Ондаастай олар хамааржыр.

Кызыл-Чыраа кодээ Советиниң девискээринде Ак-Эрик, Белдир-Арыг суурлар хамааржып турар. Ак-Эрик суур сөөлгү үеде ээнзиргей суур турган болза, ам ында 234 дөс ыяшты олуртуп, 4 км буганы каскан, чечектерни база тараан. Белдир-Арыг суурда 109 дөс ыяшты олурткан. Ында эш Иван Данзырының, Маскыр Адыяның бажыңнарының чанында тараан ыяштар онза эки үнген.

Чамдык кылдынган эки чүүлдер-биле чергелештир ногаанчыдылга, чаагайжыдылга айтырыында ам-даа четпестер бар. «Тес-Хем» совхозтуң О. Шынаа, У. Шынаа салбырларын чаагайжыдар талазы-биле совхоз дирекциязы (директору эш Балчыр-оол), кодээ Совет (даргазы эш Доржу) багай хемчег ап турар. Ол ышкаш Белдир-Арыг суурну чаагайжыдарының бүгү аргалары бар турда, ында колхоз баштаар чери, кодээ Совет колхозчуларны эвилелдевейн келгенибиле аргиде тараан ыяштар ам кургап турары харааднчыг. Чаагайжыдылгага көрүнген акша-хөреңгини чөп ажыглаары негеттинип турар.

Ам тарыттынган ыяштарның ажаалгазынче кол кичээнгейни салыры, Октябрь байырлалының бетинде күскү ыяш олуртулгазын организастыг чорудары чугула.

В. АЯГОЛ.

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛ ШИМЧЭЭШКИНИН КАЛБАРТЫР

Совет кижилер Улуг Октябрьның 50 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш бүгү тала-биле белеткенип турар. Тыванның кооператорлары ол алдарлыг ойга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин байырлал хүнүнүң бетинде күүседиптер дээш база-ла күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Респотребсоюз бүдүрүлгелериниң болгаш профэвилелдер комитеттериниң кол сорулгазы болза, хереглекчилер ниитилелиниң коллективтеринге социалистиг чарышты калбартыры, кижилерни коммунистиг ёзугга кижизидери болур. Бистиң республикага сес чыл бурунгаар эгелээн коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде хереглекчилер ниитилелдеринден 580 ажыг кижи азы шупту ажылдакчыларның чүгле 14 хуузу киржип турар.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин Тожу райпозунда, Сесерлиг сельпозунда, Кызылдың сайгарылга баазазында, респотребсоюзтуң ном садыының кылдызында калбарып турар. Респотребсоюзтуң хереглекчилер ниитилелдеринде болгаш бүдүрүлгелеринде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының, бригадаларының база ол бедик ат дээш демисежип турарларның алган социалистиг хүлээлгелериниң канчаар күүсеттиниң турарының талазы-биле хыналданы кооперацияның болгаш профэвилелдиң активтериниң киржилгези-биле чоруткан. Чоруттунган хыналданың түңнелин тус-тус коллективтериниң ниити хуралдарынга сайгарып көрген.

Ооң түңнелинде коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты 77 кижи составтыг 13 бригада бадыткаан. 1967 чылда ол атты Чөөн-Хемчик райпозунда 3 кижи составтыг бир бригада бадыткап шыдаваан. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты респотребсоюзтуң АТК-ында 78 кижи база бадыткап шыдаваннар.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты шупту 38 кижи составтыг 6 бригадага тывыскан. Ооң иштинде Барыын-Хемчик райпозунда 2, Бии-Хем райпозында 2, Тожуда 1, Найырал рабкоопта 1 бригадалар алган. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты 8 кижи чедип алган. Барыын-Хемчик райпозунуң раймагында эш Талганчыкка, Бии-Хем раймагында эш Шагаринага, Таңдының галантерея магазининде эш Шамонинага баштаткан, Сесерлиг сельпозунуң Чөрбиде магазинининң коммунистиг күш-ажыл коллективтери чоннуң садыг хандырылгазын эжижидерин, садыгаашкынның культуразын бедидерин, бараан саарылгазының болгаш өске-даа бүдүрүлге планнарын ажыр күүседирин, кооперацияның өнүү-хереңгизин бүрүн камгалаарын чедип ап, садыгның депшилгелиг аргаларын ажыглавышаан, күш-ажылчы бедик көргүзүглерин чедип ап турарлар.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң кирживкилериниң Совет эрге-чагырганың 50 чылынга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелериниң чедиишкинниг күүселдезин хандырар сорулга-биле ам үеде респотребсоюзтуң чорудул турар хемчегleри мындыг: 60 ажыг магазининерге садыгның чаа дериглегин — соодукчуларны, вентиляцияларны тургузар. Садыг ажылдакчыларынга бүгү таарымчалыг байдалдарны тургуспушаан, олардан негелдени шыңгыырадыр. Садыгларның болгаш складтарның санитар байдалын эжижидер, ам чаа кылдынып турар магазининерге бус-биле одалганы тургузар. Материал-үнелиг чүүлдер харыылап турар ажылдакчыларның мергежилин бедидерибиле 2—3 ай хуусаалыг түр курстарны Кызыл, Чөдаана хоорайларга организастаар.

Респотребсоюзтуң шугумында ажылдап турар коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң кирживкилери алдарлыг ойнуң байырлалынга чедир бүгү алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткеш, ол бедик атты чаалап алган турар сорулгалыг.

Б. САВЫР,
респотребсоюзтуң оргкилдизининң улуг инструктору.

Сагыш човаар болза...

Уругларның шын кижизидилгезин ада-иениң болгаш школаның демниг күжү-биле чедип алыр. Ынчалза-даа чамдык ада-иелер азы төрелдер уругларының өөредилгезин безин херекке ап, чугула деп санавайн баар таварылгалар Солчур сес чыл школазында бар. Мындыг таварылганы көрээлиңер. Монгуш Күнзеңмаа угбазының бешки класска өөренип турган уруу Чечекмааны «аарыг» деп чылдак-биле уругларын ажаадып турган.

Класстың удуртукчузу өөреникчиниң аарыг дээр дугайында документизин айтырып кээрге «домей-ле катап олурар кижи-дир» дээш ук өөреникчиниң аалынче чорудупкан. Херек кырында ол өөреникчи катап олурар хире эвес, шыырак билиглиг кижи. Херектиң ужурун ыяк билип тура-ла Күнзеңмааның дуңмазының өөредилгезин херекке албайн барганы канчап-даа шын эвес.

Монгуш Куңгааның оглу Солаан-оол 3-кү класска өөренип турган. Кажан бо ада мал кадарып чоруй баарга, оглу база малчыннай берген. Школа дирекциязы болгаш класс башкызы ада-иени кап удаа келдирип чугаалажырга-даа, оолду школага эккелбээн. «Чассыг кижи, мен чогумда каяа өөренип шыдаарыл» деп чылдагааннап турары шын эвес чорук-тур. Бо өөреникчи ол-ла класынга катап олурар ужурга таварышкан. Коммунист ада эш Конгарның оглу база багай өөредилгелиг. Оглунуң өөредилгези дээш сагыш салган болза ындыг түңнел турбас ийик.

«Кижи болуру чажындан, аът болуру куюнундан» деп тыва улустуң үлегер домаа бар. Уругларны кара бичезиндеп эгелеп эки чүүлдерге чаңчыктырып, өөредип кижизидерге олар эки, төлептиг кижилер боор өзер. Школага өөредилгени ада-иелер чугулага көөр болза, уругларның өөредилгее хамаарылгазы база бир янзы болуру чугаажок.

Ам бо хүннерде школачыларның чайгы дыштанылгазы түлүк. Ада-иелер өөреникчи уругларын ажыктыг ажылдарга чаңчыктырып, чаа өөредилге чылынга эки белеткээри чугула.

К. САГАН,
Өвүр районнуң Солчур школазының башкызы.

Кызылдың пассажирлер АТА-зының коллективи юбилейге холбаштыр алган хүлээлгезин эки күүседип турар. Коллективтиң септекчилери автобустарның үрелишкин чок ажылын хандырар дээш онза күжениишкинниг ажылдап турарлар. Ылаңгыя, бүдүрүлгениң мурнакчылары слесарь В. Астраханцев биле токарь М. Валевтуң септээн кезеитериниң шынары көнчуг эки. Олар ай планын үргүлчү 130—150 хуу күүседип турарлар.

ЧУРУКТА: септекчилер В. Астраханцев (солагай талазында)-биле М. Валев.

В. РАЧКОВСКИЙНИҢ фотозу.

Социалистиг хүлээлгелерниң күүселдези

Тыванның кооператорлары Улуг Октябрьның 50 чыл ооюнга төлептиг ужуражыр дээш, бүгү совет улус-биле бир дөмей, боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле боттуг хемчеглерни ап турар.

Респотребсоюз Чөвүлелиниң чоокта чаа болуп эрткен хуралынга СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың мартта үндүрген доктаалынга дүүштүр ниитининиң чемненилге черлериниң ажылын экижидер хемчеглерниң болгаш Таңды, Чөөн-Хемчик база Бай-Тайга райполарында социалистиг хүлээлгелерниң күүсеттинип турарының дугайында айтырыгларны чугаалашкан.

Эрткен чеди чыл планы-биле республиканың хереглекчилер эвилелинде ниитининиң чемненилгези бараан саарарының планныг сорулгаларын 60 хууга өстүргең болгаш ооң акша түңү 1966 чылда 5306,0 мун рубль четкен. Столоваяларда ниитизи-биле 2539 кижи олуттуг чемненилге столдары бар апарган. Элээн хөй столоваялар болбаазыраңгай технология чепсектери-биле, соодукчулар-биле дериттинген. Ниитининиң чемненилге черлериниң кадрларының саны болгаш шыпар составы дыка өскен. Амгы үеде ажылдап турар 464 поварларның болгаш өске-даа ажылдакчыларның хөй кезии тускай мергежилдиг. Оларның иштинде тускай ортумак эртемниглер чыл келген тудум-на өзүп турар. Боттарының үлүг-хуузун чугула херекке киирер дээш ажылдакчыларның хөй кезии ак сеткилдиг, шудургу ажылдап келгенин айтыр херек. Чөөн-Хемчик райпозуның столоваяларының поварлары Грачева, Кулешова болгаш Каа-Хемниң эш Новосельская ышкаш мурнакчыларны болгаш өскелерни-даа маңаа хамаарыштырып болур.

1966 чылда кооперация ажылдакчылары көлээге ниитининиң чемненилгезин экижидер херекке чамдык эки көргүзүглерни чедип ап, чыл планын 105,2 хуу күүсеткен. Белеткеп турар блюдаларның бот-үнезинин 5 көпеекке чиигеткен. Таңды, Чөөн-Хемчик райполарының коллективтери маңаа дээре түңнелдерлиг болган.

Чөөн-Хемчик райпозу (даргазы эш Попов) ниитининиң чемненилгезин организастаар болгаш ону удуртур ажылды тодаргай боттандырып, эки көргүзүглерни чедип ап турар. Мында столоваяларны бот-орулга-чарылгаже шилчиткен. Оларның материал-техниктиг баазазын экижидип, чаа технологтуг дериглегерни шиңгээдип ап турар. Ында столоваялар чиг-эт продуктулары-биле үзүктел чокка долу хандыртынып, чурттакчы чонну эки шынарлыг аъш-чем-биле чыл дургузунда хандырып келген. Ооң түңнелинде райпо ниитининиң чемненилгезининиң бараан саарылгазының планын эрткен чылын 113,7, бодунуң бүдүрүлгезинге продукция бүдүрүп үндүрерин 105,6 хууларга күүсетпишаан, камналгалыг ажылдап, 4135 рубль орулганы киириш алган. Бо чылдың бирги кварталдыын 108,4 хуу күүсеткеш, 377 рубль орулгалыг болган. Ол ышкаш Таңды райпозу (даргазы эш Коломысова) ниитининиң чемненилгезининиң чыл планын 106,9, бирги кварталдыын 105 хууларга күүсеткен. Каа-Хем, Тожу райполары, Балгазын сельпозу мурнакузундан чүгээр ажылдап турар апарганнар.

Ындыг болза-даа, хереглекчилер эвилелдериниң хөй кезии ниитининиң чемненилгезининиң ажылын куду деннелде тургузуп турарын хуралга санал бергеннер тодаргай фактыларга айыткан. Ниитининиң чемненилге черлерлиг 19 хереглекчилер эвилелдериниң 10-ну эрткен чылын, 8-зи бо чылдың бирги кварталында үгле багай ажылдаан эвес,харын хөй каражалыг болганнар. Борта Барыын-Хемчик, Өвүр райполары (даргалары эштер Елисеев, Ховалыг) хамааржыр.

Ниитининиң чемненилге черлериниң ажылын экижидер талазы-биле партия болгаш чазактың айыткан хемчеглерин амыдыралга боттандырар херекке кооперацияның бүтүрүлгелери улуг харыысалгалыг. Хамыктың мурнунда хлеб, булочка быжырар, колбаса, азыртпес сускуннар, кефир, газировка кылыр болгаш ногаалар сайзыраңыр бүдүрүлгелерни калбартыр болгаш столоваяларның ажылын үндезинии-биле экижидери негеттинип турар. Ол сорулга-биле Чадаанага, Туранга, Кызыл-Мажалыкка, Эрзинге 50—50, Бай-Хаакка 60 кижи олуттуг чаа столоваяларны беш чылдың төнчүзүнде ажыглалга киирген турары көрдүнүп турар.

Ниитининиң чемненилге черлериниң четкизин улам калбартыр болгаш экижидер хемчеглер дугайында доктаалды күүседирин хандырарынга кооперация организациялары немелде хемчеглерни алыр ужурлуг. Ниитининиң чемненилгезининиң бараан саарылгазын чыл бүрү 7,8 хуу көвүдедирин болгаш бодунуң бүдүрүп үндүрер продукциязын 15 хуудан эвээш эвеске өстүрерин чедип алырын айыткан. Столоваяларның, кафелерниң, буфеттерниң четкизин болгаш чартык фабрикаттарның, кулинариянын, кондитер кылыгларның бүдүрүлгезин калбартыры, чемниң шынарын экижидери, чонга бараан болурунуң культуразын бедидери хүннүң чугула айтырыы.

Алган хүлээлгелерни чедиишкинниг күүсеттир дээш чамдык ажылдар кылдынып турар-даа болза, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга райполарда социалистиг чарышты удуртурун эренгей тургускан. Ол ышкаш Тес-Хем, Тожу райполарын, Монгун-Тайга, Терек-Хөл сельполарын, Сүт-Хөл, «УТКА 25 чылы», Өөк рабкооптары, тудугсептелге эргелели, хоорайда садыг чердери анаа хамааржып турар.

Чарыштың үре-түңнелдерин хынап, немелде хемчеглерни алыры-биле бо чылдың июльде хереглекчилер ниитилелдери болгаш бүдүрүлгелери хуучуларнын болгаш садыг ажылдакчыларының хуралларын эрттирер. Совет эрге-чагырганың бежен чыл оюнга чедир 1500 мун, чыл төнчүзүнде 1800 мун рубльдин бараанын планнан ажыр садыглаар сорулга-биле бүгү хереглекчилер эвилелдери хүлээлгелерин дараазында хураадарга эде көөр ужурлуг.

О. ТОВУУ.

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

Юбилейлиг чылда кайда, кандыг тудугларны кылып, ажылды, ажылчыннарның күш-ажылын канчаар организастап, тудугжуларны тудуг материалдары-биле майны хире хандырып турарын, ажылдың темпизин дүргедедир, шынарын бедидер дугайын ажылчын болгаш кодээ бижикчилер редакцияга бижип турарлар. Сөөлгү почта-биле келген чагааларның ийизинден каш одуругну мооң адаанда парладывыс.

Бай-Тайга районнуң төвү—Тээли сүрга элээн каш тудуглар немежир. Тудуг материалдары четчип, чамдык тудуглар дүрген кылдынып турар. Даш-биле тудуп турар чүнар бажыңның ханазын салыры доостур четкен. Бо улуг тудугда ажылчын эвээш, чүгле чеди кижи ажылдап турар. Маңаа ажылчын күжүн немеп, тудугнуң темпизин дүргедедири негеттинип турар апарган.

В. Бай-Кара бригадирлээн 34 ажылчыннар Культура бажыңының тудуунда ажылдап турар. Бажыңның тудуу доозулган, штукатуразын чорууда берген. Ажыл шалыпкан чоруп турар-даа болза, шынары куду. Штукатуржуларда бедик мергежилдиг кижи чогу-биле штукатураның шынары куду, катап кылыр ажылдар көвүдеп турар апарган. Ажылдың шынары дээш бригадир демисел чорутпайн, сан сүрүп турар. Темпини кошкатпазы чугула, ынчалза-даа шынар дээш контрольду күштелдирер херек.

Совет эрге-чагырганың чартык үүс чыл оюн холбаштыр он ийи квартиралыг алды бажыңны Тээли сүрга тудуп, ажыглалга киирерин тудугжулар социалистиг хүлээлгелеринде киирген. Ынчаарга ажыл кончуг оожум чоруттунуп, ам ийи бажыңның чүгле ханазын салыры доозулган. Чурттагга бажыңнарының тудуун дүргедедириниң аргазы чок болуп, тудуг материалдары үзүктелиишкинниг кээп, чамдык хүннерде бызаңчылар аар-саар ажыл кыла бээр таварылгалар бар. Чурттагга бажыңнарының тудуун чорудуп турар бригаданың бригадири С. Дамчай-оол ажылчыннарның күш-ажылын эки организастап турар-даа болза, материалдар хандырылгазының дугайынга тудуг участогунуң удуртукчуларынан шыңгыы негелде кылбайн келген, а тудуг участогу ажылчыннарны тудуг материалдары-биле хандырар дугайында чогуур хемчеглер албайн келген.

Тудуг планында база бир кол тудуг — район Советиниң албан кылыр ийи каът бажыңы. Мында Саая Аксоол бригадирлээн 24 кижилиг бригада быжыглаттынган. Бо тудугга Салчак Алдын-оол, Караш Солун-оол дээн ышкаш, тууйбу, даш салып, тудуг кылырынга мергежилдиг ажылчыннар хөй. Аныяк тудугжулар Ирина Байлос, Иргит-оол Чыпсын, Монгуш Дандар-оол болгаш өскелер-даа ажыл нормазын доктаамал ажыр күүседнп турар.

Бажыңның бир каъдының ханазы ам доозулган, ийиги каъдын сала берген. Бо улуг тудугда механизастаттынган ажыл чок, шуптузу холбиле чоруттучуп турар. Көдүртүр кран чогу-биле туувбуну болгаш өске-даа материалларны ийиги каътче хол-биле үндүрүп турар. Ынчангаш ажылдың темпизи оожум, тудуг шуузавайн келген.

Район төвүнге тудуп, ажыглалга киирер тудугларның чоруп турарының амгы байдалын ап көөрге, элээн дүвүрээзинниг болу берген. Чылдың бирги чартыы доозулган, мынчага чедир ажыглалга киирген планныг чаңгыс-даа тудуг чок. Планныг тудугларны бо чылын ажыглалга киирер сорулга-биле тудуг участогунуң удуртукчулары, районнуң партия, совет органнары организастыг хемчеглерни алыры чугула апарган. Үстүнде саннаттынган тудуглар чүгле кол ажылдар-дыр, ооң өске эргн, чаа тудугларның септелгези база бар болгай, ындыг болганда, тудугжуларның күш-ажылын чоп организастаары, тудугнуң темпизин дүргедеткеш, шынарынче кичээнгей салыры тудуг участогунуң база бир чугула сорулгазы.

И. ДАҢЗЫ.

* * *

Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң тудугжулары малчыннарга чурттагга бажыңнары тудуп бээр планын боттандырар дээш чыл эгезинден бээр шудургу ажылдап келгеннер. Дөрт кыштагда бирээзинде ийи квартиралыг дөрт бажыңның тудуу доозулган, ам крышазын, кладовказын, печказын кылып турар. Бо тудуглар доосту бээрге, сес кадарчы делгем, чылыг бажыңнарны хүлээп алырлар.

Малчыннарга чурттагга бажыңнары тудар эвенода дуржулгалыг бызаңчылар быжыглаттынган. Оларның кылган тудугларының шынары бедик. Ажыл нормазын доктаамал 110—120 хуу чедир күүседнп келгеннер эвенода эвээш эвес. Тудугжу коммунистер Ойлуп-оол, Досумаа, Шактар-оол, Дамбаа олар өске тудугжуларга үлегерин көргүзүп, оларның күш-ажылын эки организастап турарлар.

Совхозтуң өске участоктарында тудугларда ажыл база-ла дүрген темпбиле чорун турар. Мал кажаалары тудар болгаш септээр ажыл база эки организастаттынган.

Б. ТЮЛЮШ.

БАШКЫНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫНДАН

ИЙИ ЧЫЛЧЫЛАР ЧОККА

Кичээл бүргүүн солуп кылдыр, чангыс аай авес эртпирерге уруглар чалгааравас болгаш өөренип турар чүүлүү эки шинээдип алыр. Ылангыя көргүзүг материалдарын чеп ажыглаарга кичээлдерини ужурдузазы бедимир. Бо талазы-биле маан ажылым мынзыг.

Класска чорудар өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарның үлүүн планын гургузуп тура, кол-кол темаларга хереглээр көргүзүг материалдарын —чуруктарны, схемаларны, таблицаларны, номнардан болгаш солуннардан ушта бижилгелерни канчаар ажыглаарын тодаралыг алыр. Чижээ, арифметика кичээлдеринге санның дөрт арталарын уругларга эки билиндирер дээш, чуруктарлыг саналашкын таблицаларын, тыва дылга үүктерни чараштыр бижиринин хевирлерин, шын бижидилгенин дүрүмнерин болгаш өске-даа темаларга хамаарышкан көргүзүг материалдарын карточкага кылып ап турар мен.

Өөрүнден чыдып каап турар өөренекчилерниң ланзызын тургускаш, кандыг ажыл чорударын планнаар. Кошкак өөренекчилер-биле чангыстап чугаалажып тургаш, оларның өөренип болур арга-мергежилин тодарадыр. Оларга немелде кичээлдерин эрттирери, моон мурнунда өөренип эрткенин катаптадыры чугула. 4-кү класстың өөренекчизи Роза М. мурнуда чылдарда класстарга катап олуруп, өөреникге болгаш ажыл-чаа талазы-биле берге өөренекчи бооп турган. Ук өөренекчи-биле беседелажып, немелде кичээлдерин чорутқанының түнелинде оон өөредилгези болгаш сагылга-чуруму эки-жээн, өөрүнүн деннелиниг четкен.

Эстетиктиг кижизидилгенин ог-бүдезинден эгелеп чорулары ажыктыг. Бичии уругларның кандыг-бир чүүлге сонуургалын ой-шаанда эскерип, ону шын орукче углаары улуг кижилерден негеттинер. Бо сорулганы чедип алыры ада-иелерниң, башкыларның демниг ажылынан хамаарыжыр. Чижээлээрге, уруу азы оглу радио дамчыштыр музыка дыңнаарынга ынак болза, оон ол сонуургалын улам сайзырадыр, деткиир ужурлуг. Таня Маадыр бирги класска тургашла музыка дыңнаарынга, ырлаарынга, танцыларынга хандыкшылыг апарган. Уругнуң ада-иези оон чүге сонуургалдыын эскерип, аңаа дузалап, класс башкызы-биле доктаамал харылзажып турган. Таняның уран чүүлге мергежили улам-на өскен, ол школаның өөн-концерттерине идепкейлиг киржип, өөрүнге болгунуң мергежилин дамчыдып турар.

Валя Монгуш арыг-шевер чорукка тергиин ынак. Ол ышкаш тарымал уныштер ажаарынга ынак. Валяның фартугунда, моюндуруунда хеннигдаа хир чок, гелстугу арыг. Таня биле Валя эжишкилериниң демдектери чугле 4—5.

Уругларның эстетиктиг сонуургалы оларны эки өөренириниден чардыктырар хамаан чок. харын улам эки өөренирииге идиген берип, оларның угаан-медерелин сайзырадып, амыдыралдың боттуг каас-чараш чүүлдерин бичезинден эгелеп-ле эскерип билириниге дөгүм болур. Ол ышкаш чуруму хирелиг өөренекчилерни эде кижизидериниге дээштиг салдарны чедирип турар болгаш чангыс класска катап олурарын амыдырал балыткап турар.

Мээн ажылдап турганым 4-кү класста ада-иелер комитединиң ажылы чүгээр. Комитеттиң кежигүннерин түс-түс ажылдарда быжыглаан. Ылангыя малчын ада Монгуш Чаагай-оол школа-биле быжыг харылзаалыг болгаш уругларның өөредилгези дээш сагыш салып турар. Ада-иелер кичээлдерге олуржуп, уругларның чуруму, өөредилгези кошкак улус-биле үргүлүү чугаалажып турар. Мынчаар бир демниг ажылдап тургаш, класстың өөредилгезин долу шынарлыг болдурган бис.

К. ХОВАЛЫГ.

Өвүр район.

Орус дылга хандыкшыл

Бистиң баштынчывыс болгаш башкывыс улуг Ленинниң төрээн дылы болур орус дылды уругларга өөредирде оларны дылга хандыкшыдары чугула. Уругларның сонуургалы, дылды өөренир күзели улам күштелир. Каа-Хем районуң Бүрен-Хем сес чыл школазында ажылдап турар мен. Бир катап эге классчылар-биле бистиң аравыска кымдыг чугаа болган:

— Владимир Ильич Ленинниң дугайын кымнар билирил, оолдар?—деп мээн айтырыымга, барык чап-чаа олурупкан чаштарын шуптуг өөрүнкү, чоргаарал-биле хөл көдүрер болдулар.

— Ленин база силер шыкаш бичизинде школага өөренип, партага олуруп чораан. Силер база бичии ленинчилер-дир силер — деп тайылбырладым.

— Ачам биле бис Ленинни Кызылга театрга көрген бис...— деп Коля Онлар чугаалай-дыр.

Улуг баштынчы, кижи төрелгетенниң салым-чолуунуң баш удур көрүкчүзү, кан дег кадыг-быжыг туруштуг, ада шыкаш эвилеп-ээлдек деп Ленинниң эң-не онзагай шынарлаан-ла өөрээнивер. Олар боттарының ажылынга чоргаарланып, Ленин дугайында ырларны ырлажыптарга суурнуң чону дыңнап магадаан. Шаанда ядыы араттарның араатан ыт, куш девин боорга Бускуннуг дээш даа ам Ленин даа болу берген.

Эте класстардан эгелеп орус дылды өөредип тура В. И. Ленинниң дылын өөренип тур бис деп чүүлүү уругларга билиндирерге, чоргаарал, сонуургал, хандыкшыл улам бедимир. Тыва-даа, орус-даа башкылар эге класстарга орус дылдың башкылаашкынын сагыш-сеткилинин ханызындан тура-соруктуг, чүткүлүг чорудары чугула.

Орус дылды башкыларынга О. А. Петраковаңың букварьже киреринин мурнуу чарында ажыглаар ному, 1965 чылда үндурген, Е. Г. Шашкова, Н. Е. Мистрюкова, А. К. Конгарова оларның 1-ги класстың буквары меңээ улуг дузалыг болган. Бо номнарны тургузуп кылганы таарымчалыг.

А. БӨЛГҮМ-ООЛ.

Каа-Хем район.

МАЛЧЫННАРГА

Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунда партия организациязы, Ак-Эрик кодээ совет, комсомол эге организациязы, кодээ клуб бот-тывынгыр уран чүүл дээш бир демниг ажылдап турарлар. Улуг Октябрьниң 50 чылынга уткуштур бот-тывынгыр уран чүүлге база чедишкинниг ужуражыры-биле колхозта культурамассалыг ажылдарның планын ажылдап киргеп. Ол план ёзугаар неделя санында бир катап мыраңы хойжу бригадаларга концерттерни көргүзүп, лекцияларны номчуп турар.

Бот-тывынгыр коллективтиң кежигүннери чолаачы Валерий Араптан, клуб эргелекчизи Оюн Доржу, башкылар Чечек Даа-Хоо, Тамара Дава, ядыы ажылдакчылары Дадар-кыс Эренгей, комсомол эге организациязының секретары, кижи эвчизи Валентина Максимова болгаш саанчылар, кадарчылар—шупту 30 ажыт кижи. Бо коллектив июнь 20-де колхозтуң эң мыраңы чайлаа Шара-Нурда № 2 хойжу бригадазынга аалдап баргаш, 6890 хойну халдавырлыг аарыгларга удур тарыырынга дузалажып, 380 хойну пырган болгаш 18 кил дүктү тырып пресстээн.

Оон соонда агитбригада солуп концерти мыраңы одарларда малчыннарга бараалгаткан. Валентина Максимованың орус, тыва, моол дыл кырынга мырларны күүседкенин малчыннар коңчуг сонуургааннар. Ол ышкаш уругларның «Чагытай» деп таныжы, Араптаның лириктиг мырлары чоңга солуп болган.

«Делегей байдалының дугайында» лекцияны парторганизация секретары Салчак Делгер номчаан. Бо коллектив удаваа «Тес-Хем» совхозтуң Үстүү-Шынаа салбырынга аалдап баарлар.

О. КАРА-ООЛ.

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

Найыралдың аалдаашкыны

ДАМАСК. (СЭТА). Сирияның парламентази ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазының Сирия Араб Республикада найыралдың аалдаашкынын кылып чеде бергенинче улуг кичээнгей салбышаан, ону сирий болгаш совет улустарның аразында найыралдың хереченлели деп корүп турар.

«Бөгүн бистиң улузувус совет аалчызын чидыы-биле утпуп турар-дыр. Израиль агрессиязының үезинде араб чурттарга Совет Эвилелиниң мынп деткимче бергенинге бодувуң хүндүткелдиг болгаш найыралчы сагышсеткилин илергейлевишаан, оон түүрүнде бүгү совет кижилерге биетиң улузувуе байыр чедирип туре—деп «Ас-Саура» солуп бижээн.

«Депшилгелиг хөй-ниити Израильдиң агрессиязын буруу шаварынче кол кичээнгейин салып турар мындыг үеде, Дээди Советтиң Президиумунуң Даргазының САР-га аалдап келгени хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демисеелге совет улустуң араб чурттарны мынп деткип турарының илереи болган» — деп ол солуп онзалап демдеглээн.

Каирде конференция

Июль 1-де Каирге Азия, Африка чурттарының улустарының Израиль агрессиязга болгаш империализмге удур араб чурттарның демисеелиг деткимнеринге эп-сеткил каттыштырылгазының организациязының онза конференциязы ажылдап эгелээн.

Конференцияны КАР-ның Национал Хуралының даргазы АНВАР САДАТ ажыткан. Оон соонда Азия болгаш Африка улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының организациязының Доктаамал секретариадының Чиңгине секретары ЮСЕФ эс-СИБАИ конференцияга байыр чедирген хөй чагаалаарны номчуп дыңнаткан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазактың удуртукчулары Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ, Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ, А. Н. КОСЫГИННИҢ база КАР-ның президентизи ГАМАЛЬ АБДЕЛЬ НАСЕРНИҢ байыр чедирген чагааларын номчуп дыңнадырга конференцияның киржикчилери дыңмиттиг адыын часкап уткаан.

Юсеф эс-Сибаи илеткел кылган.

(СЭТА).

Чаңгыс эпти быжыглаар

МЕХИКО. (СЭТА). Мексиканың Коммунистиг партиязының чоокта чаа болуп эрткен XV съездиниң демократиялы камгалаар дээш демисеелди эгелээриниң эргежок чугулазын демдеглээн. Ол демисеелди политиктиг хоругдаттырганнарны хосталарынче, ажыл сокседыр эрге, черге тараачыннарның эргелерин камгалаарынче болгаш өске-даа ол ышкаш чүүлдерже угландырар.

Чуртка демократтыг соңгулда реформаазын чорудар дээш бадылаарынче бүгү мексиканнарны Коммунистиг партия кыйгырган.

Чуртту империализминиң экономиктиг тергиндээшкининден хостаар болгаш Мексиканың хамаарышпас чоруун, национал тускай догуиаашкынын тургузар ужурлуг улус демократтыг, антиимпериалисчи революциияның оруу дээш Компартия шиитпирлиг туржуп турар.

Мексиканың коммунистериниң мурнунда тургустунган база бир кол сорулгазы болза, марксизм-ленинизминиң принциптеринге үнделээш, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаар дээш демисел болур дээрзин кыйгырыгда айтып турар.

Югославияның Коммунистер Эвилелиниң ТК-зының пленуму

БЕЛГРАД. Югославияның Коммунистер эвилелиниң ТК-ның 7-ги пленуму болуп эрткен. ЮКЭ-ниң даргазы Иосип Броз Тито пленумга делегей айтырыгларының талазы-биле чүве үлдээн. ЮКЭ-ниң Күүскомунуң секретары М. Тодорович ЮКЭ-ни улам ыңай хөгжүдер болгаш аде организастаар дугайында илеткелди кыйган.

Пленум ЮКЭ-ниң элчегиниг IX съездизинге 1968 чылдың төнчүзүнде эрттирерин шиитпирээн.

ГДР-де дагжылар хүнү

БЕРЛИН. ГДР дагжылар хүнүн демдеглеп эрттирген. Республикага калий, бора хөмүр даш үлетпүрүн хөгжүдеринге, өске-даа ажыктыг байлактар тывыжынга бедик деннел чедип алдынган. ГДР бора хөмүр даш тывыжының талазы-биле делегейде бирги черни эзлеп турар. 1966 чылда чуртка 249 миллион тонна хире бора хөмүр даштың казып алган болгаш 60 миллион тонна чыгам бора хөмүр даш брикедин белеткээн. Дагжыларның 140 муң кижилиг отряды ГДР-ге социализм туругужукчуларының авангардында чорун турар. ГДР-ниң Министрлер Чөвүлели 30 жилге «ГДР-ниң хүндүлүг дагжызы» деп бедик атты тывыскан.

Дагжының хүнү-биле холбаштырган байырлыг хураа Шварцхейдзе болган. Совет Эвилелиниң, ЧССР-ниң, Польшаның, ГФР-ниң болгаш ВДР-ниң төлээлери ажыл аайы-биле боттарының эштеринге байыр чедирген.

САР-ның шериг командылалының дыңнадыры

КАИР. САР-ның Чепсектиг күштеринин Дээди командылалының шала парлап үндүрген дыңнадында айтып турары болза, июль 1-де кежээ 8 шак 30 минута турда израиль шериглер эль-Кантара райондан портФуадаже углаадыр Суэц каналынче бурунгаарлаар дээр орлалдажыышкыны кылган.

САР-ның шериг кезектери израиль шериглерге удур дайынчы хемчегларни алган.

Айюб Ханның медеглели

РАВАЛПИНДИ. Пакистанның президентизи Айюб Хан Израиль эжелеп алган районнардан доп-дораан үнер болгаш бодунуң шериглерин эрги кызыгаарларывынче үндүрер ужурлуг деп медеглээн. Айюб Хан радио дамчыштыр пакистан улуска ай бүргүүдэ эзлчетлиг угуулгазын чугаалаан. Сөөлгү нйн он чыдарның дургузунда агрессияны үш удаа үүлгеткен Израильдың хөделишкинерни «тайбыңга доктаамал айылдың үнер дээш болур» деп, Айюб Хан демдеглээн.

Пакистанның чиваа араб чурттарбиле сырый кады ажылдажылганы чорудуп, кандыг-даа дузаламчыны оларга көргүзер дээрзин президент медеглээн.

Канаданың национал байырлалы

ОТТАВА. Канада бодунуң национал байырлалы — Канада Федерациязының тургустунган хүнүнден бээр 100 чыл болганын калбаа-биле демдеглеп турар. Бүгү чуртта барык неделяда үргүлчүлээр байырлалдар эртип турар. Оттавага байырлалдың ёзулалы болган. Анда Англияның кадыы хааны II Елизавета, канада чазактың кежигүннери олурушкан.

Монреальга бүгү-делегей делегелгезинниң киржикчилери юбилейни демдеглээн.

Хөй канадачылар боттарының национал байырлалын Вьетнамда америк агрессияга удурланышкынының чыскаалы-биле эртиргеп.

Вьетнам тиилээр

ВЕНА. Вьетнамның Демократтыг Республиказының даштыкы херектер министри Нгуен Зуй Чеңьиң «Фольксштимме» солуңга берген интервьюзунга медегизээн болза, АКШ-тың империалистери Мурнуу Вьетнамны эжелээрни, ону боттарының колониязы болгаш шериг базазы болдуруп, чүртту чарорын биске дөгээрни орландажып турар.

Вьетнам улус бүрүн тиилелгеге чедир аар болгаш үр үеде демисеелди чорударынга бүрүн шиитпирлиг деп, ол чугаалаан.

Вьетнамның Ажылчы чоннар партизы, Вьетнамның Демократтыг Республиказының чазаа болгаш бүгү вьетнам улус социалистиг чүртталының дээштиг дузаламчызын онза бедик-биле үнелеп турар дээрзин Нгуен Зуй Чень медеглээн.

АКШ-тың Вьетнамда агрессиязы эң аар кеминг үүлгедишкин-дир. Америк империализм делегейниң бүгү улустарының дайзыны болур деп, ВДР-ниң министри чугаалаан.

ДИДИМ ХАЛДААШКЫН

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Хосталга армиязының дайынчылары июнь 24-те АКШ-тың Т-2 разумот моңгуда шериг базазынче халдаашкын кылган деп, Вьетнам информас агентилел Хосталга агентилелдиң дыңнадыын барымдаалаан, дамчыдып турар. Ол халдаашкының түнелинде 40 америк самолёттуу улуткаан болгаш үрей аткаан, дыка хөй америк солдаттарны болгаш офицерлерни өлүргеп база бахыглаан.

Варнада фестиваль

СОФИЯ. «Варна чайы — 1967» деп делегейниң музыка фестивалы Варнада ажыттынган. Ону Улуг Октябрьның 50 чылынга баглаа болдурган болгаш июль 22-ге чедир уруглуг үүлгүүлээр. Болгарияның, Совет Эвилелиниң, ГДР-ниң, Румынияның болгаш өске-даа чурттарның музыка уран чүүлүнүң төлээлекчилери ында киржир.

Кол Ассамблеяда шиитпирлиг хүннер

КНО-нуң Кол Ассамблеязының түскай онза сессиязы доостурунга чоокшулаан. Нинти чугаалажылга чорун турда, Ассамблеяда күштерниң башкаланчаа илереттинген. Израильдиң болгаш агрессиязының империалистиг өмээржикчилериниң боттарынга салган сорулгалары мырнай билдингир болу берген. Ол сорулгалар боттанмас деп чүве база билдине бергеп.

Израильдиң «эргелерин» хандырарының эргежок чугулазының дугайында пропаганда шуугазынбиле чүгле араб черлерни ажелеп алыр дээш чүткүүдүү боттандырар эвес, харын база араб чурттарда депшилгелиг ёзу-чурумнарны узуткаар. Чоокку Чөөн чүкте национал-хосталгалыг шимчээшкинни аткаар ап октаар дээр империалистиг күрүнелериниң бодалын чажырып турар деп чүвени ам бүзүреддин-биле чугаалаан болур.

Ол корзаашкыннар бадыткаттынмайн бартан. Сөөлгү чылдарның дургузунда Чоокку Чөөн чүкте нефть компанияларының ыка харыксыраан байдалын быжыглаарынга израиль «блицкригтиң» түнелинде араб чурттар ажок кошкаар ужурунда таарымчалыг байдалдар тургустунуп келир боор деп, империалистиг чурттар, бирги ээлчегде Каттышкан Штаттар болгаш Англия кордап турган.

«Арабтарда оон өске арга-даа чок. Англи болгаш америк компаниялар-биле харылзаалыг болур ужурга олар таваржыр апаар» деп, бир нефть компаниязының төлээлекчиси чоокта чаа ыңг чогу-биле медеглээн. Бо талазы-биле империалистер база таскаавар. Элээн хөй араб чурттар Каттышкан Штаттарга болгаш Англияга нефть садарын хорааныың, а ол ышкаш империалистиг күрүнелерни Суэц каналынче кинрбес болдурганының (ол чорук Англияга онза хамаарылгалыг) түнелинде империалистер улуг бергедээшкинге таваржып турар.

Араб чурттарның эрге-ажыктарын камгалаарынга шылгарандгай ролду Совет Эвилели болгаш бүгү социалистиг лагерь ойнаан. Агрессияның эң эгезинден тура Совет Эвилели быжыг туруштуг эзлеп, баштайгы базым кылзыр аткылажышкынны доп-дораан соксадырын болгаш израиль шериглерни тайбыңчыдылга шугумунуң артынче чайладып үндүрерин негээн. ССРЭ-ниң негээнни ёзугаар чыылдырган Кол Ассамблеяның сессиязында совет төлээлерниң баштыңы А. Н. Косыгин израиль агрессияны шиитпирлиг буруу шаварын, ажелеттирген девискээрлерден шериглерни чайладып үндүрерин болгаш агрессияның түү уржуктарын узуткаарын баш бурунгаар көрүп турар резолюцииы саналдан киирген. Ол дээрге, Чоокку Чөөн чүкүүн дыка хөй айтырыгларын шиитпирлээриниң эргежок чугуласын Совет Эвилелиниң херексевейн турар дээни ол эвес-тир. Нью-Йоркка болган парлалга конференциязында А. Н. Косыгинниң демдеглээни: «Чоокку Чөөн чүкке тайбыны катап тургузары-биле ам кол айтырыгны шиитпирлээр ужурлуг: израиль шериглерни тайбыңчыдылга шугумунуң артынче чайладып үндүрер херек. Мону кылбас болза, өске айтырыгларны чугаалажып көөрү болдунмас».

Совет Эвилелиниң быжыг туружун Кол Ассамблеяга эң калбаа-биле чүүлдүү-үүн көргеп. Араб күрүнелериниң, Европаның социалистиг чурттарының, Африка болгаш Азия чурттарының төлээлеригүлчүлеп, оңу хаара тутқан. Англи шериглер биле бөлүк араб патриоттарның аразында чепсектиг үскүлежишкинниг болуп турар. Колониалисчи эрге-чагыргалар Аденниң эң-не сырый чурттакчылыг кварталы — Кратерге бүзөлелдиг байдалды чарлаан. Шаажылал хемчегларын чорударынга тускай өөреткен англи далай чадат шериглерниң немелде күжүн 12 муң солдаттарлыг колониалисчи гарнизонга дуза чедирери-биле чорудуп турар. Чепсектиг үскүлежишкинниң түнелинде араб чоннуң-даа база ол ышкаш англи шериглерниң-даа киржи талазы-биле когаралдары бар болуп турар.

Аденге революстуг көдүрлүүшкүннер Мурнуу Аравияда англи эжелел черлерниң келир үеде күрүне тургузуунуң дугайында хоойлу төлевилелин чугаалажып көөрүн англи парламент ол-ла үеде эгелээн. Ол девискээрге хамаарышпас чорукту келир чылдың январь 9-та тыпсырын хоойлу төлевилели көрүп турар. Колонизаторлар боттарынга бараан болган шейхтерге болгаш султаннарга эргелеп башкарарының эрге-чагыргазын эрелгей, ёзу барымдаалап тывыскаш, ындыг янзылыг «хамаарышпас» чорукка чагдының алгаш, Мурнуу Аравияда Англияның барык 130 чылдарда үргүлчүлеп келген тергиндээшкинин узадырын орландажып турар. Лейборисчи депутат Кристофор Мэйхбюнүн ол англи планны «неоколониализмниң өөредилге ному-дур» деп айтканы барымдаалыг.

Ам шейхтерни камгалап турар англи чыданың деткимчези чокка олар эрге-чагыргага туттунуп шыдавас деп чүвени барымдаалаан. Лондон бодунуң чепсектиг күштерини Мурнуу Аравияда арттырган. Англияның даштыкы херектер министри Брауның медеглээни-биле алырга, шейхтерге эрге-чагырганы дамчыдып берген соонда безин баштайгы адды айларның дургузунда «шериглерни» мурнуу-аравий суглардаа удур көдүрлүү үнген. Оон ужурунда 3.000 даштыкы хелезиленикчилерни чыып алырын англичаннарның бодап турары таварылга эвес.

Англи хөреңгитен бөлүктерниң органы «Майкэшэ таймс» солуңнуң ажыы-биле миннин турарын ёзугаар алырга, бо шериг хемчегларга болгаш Мурнуу Аравияга хоозун «хамаарышпас чорукту» тыпсыр дээш бодап Англияның «нефть эргежыктарын камгалаарының» эргежок чугулазы-биле негеттинип келген. Англи-америк нефть компаниялары Аравия чартык ортулукта болгаш Персид ээтпекте нефти тывыжын барык бүрүнү-биле контроллдап турар. Бир эвес Англия Аденден үнүп чоруй баар болза, нефть компаниялыларына саттынган шейхтериниң эрге-чагыргазы бойлаар болгаш «алдын чуургаларны берип турар дагаларындаа» Англия чарлыг ужурга таваржыр деп, «Иванниг стандард» солуп бижээн.

Аденниң улузунуң амгы көдүрлүүшкүнү англи-америк империализмге удур араб улустарының ниити демисеелиниг чардынмас кезии болуп турар. Кратериң районуң национал-хосталгалыг күштериң контроллында турар дээрзин Аденден келген сөөлгү дыңнадыларда чугаалап турар. Оң район эрте-бурунгу шагның өөшкен булканының орну болур аажок улуг ыйгылда шейлу берген. Ынчалза-даа англи эжелекчилерге киленнээшкинниң болгаш оларны көөр хөөн чок чоруктуң булканы ам бүгү Аденни хайныктырып турар.

С. ИВАНОВ,
В. КУЗНЕЦОВ,
А. БИРЮКОВ.

ДЕЛЕГЕЙ НЕДЕЛЯДА

Аден хайныккан

Аден база катап хайныгып үнген. Англияның бо колониязында ажыл соксадышкыны каш хүнүнерде үргүлчүлеп, оңу хаара тутқан. Англи шериглер биле бөлүк араб патриоттарның аразында чепсектиг үскүлежишкинниг болуп турар. Колониалисчи эрге-чагыргалар Аденниң эң-не сырый чурттакчылыг кварталы — Кратерге бүзөлелдиг байдалды чарлаан. Шаажылал хемчегларын чорударынга тускай өөреткен англи далай чадат шериглерниң немелде күжүн 12 муң солдаттарлыг колониалисчи гарнизонга дуза чедирери-биле чорудуп турар. Чепсектиг үскүлежишкинниң түнелинде араб чоннуң-даа база ол ышкаш англи шериглерниң-даа киржи талазы-биле когаралдары бар болуп турар.

Аденге революстуг көдүрлүүшкүннер Мурнуу Аравияда англи эжелел черлерниң келир үеде күрүне тургузуунуң дугайында хоойлу төлевилелин чугаалажып көөрүн англи парламент ол-ла үеде эгелээн. Ол девискээрге хамаарышпас чорукту келир чылдың январь 9-та тыпсырын хоойлу төлевилели көрүп турар. Колонизаторлар боттарынга бараан болган шейхтерге болгаш султаннарга эргелеп башкарарының эрге-чагыргазын эрелгей, ёзу барымдаалап тывыскаш, ындыг янзылыг «хамаарышпас» чорукка чагдының алгаш, Мурнуу Аравияда Англияның барык 130 чылдарда үргүлчүлеп келген тергиндээшкинин узадырын орландажып турар. Лейборисчи депутат Кристофор Мэйхбюнүн ол англи планны «неоколониализмниң өөредилге ному-дур» деп айтканы барымдаалыг.

Ам шейхтерни камгалап турар англи чыданың деткимчези чокка олар эрге-чагыргага туттунуп шыдавас деп чүвени барымдаалаан. Лондон бодунуң чепсектиг күштерини Мурнуу Аравияда арттырган. Англияның даштыкы херектер министри Брауның медеглээни-биле алырга, шейхтерге эрге-чагырганы дамчыдып берген соонда безин баштайгы адды айларның дургузунда «шериглерни» мурнуу-аравий суглардаа удур көдүрлүү үнген. Оон ужурунда 3.000 даштыкы хелезиленикчилерни чыып алырын англичаннарның бодап турары таварылга эвес.

Англи хөреңгитен бөлүктерниң органы «Майкэшэ таймс» солуңнуң ажыы-биле миннин турарын ёзугаар алырга, бо шериг хемчегларга болгаш Мурнуу Аравияга хоозун «хамаарышпас чорукту» тыпсыр дээш бодап Англияның «нефть эргежыктарын камгалаарының» эргежок чугулазы-биле негеттинип келген. Англи-америк нефть компаниялары Аравия чартык ортулукта болгаш Персид ээтпекте нефти тывыжын барык бүрүнү-биле контроллдап турар. Бир эвес Англия Аденден үнүп чоруй баар болза, нефть компаниялыларына саттынган шейхтериниң эрге-чагыргазы бойлаар болгаш «алдын чуургаларны берип турар дагаларындаа» Англия чарлыг ужурга таваржыр деп, «Иванниг стандард» солуп бижээн.

Аденниң улузунуң амгы көдүрлүүшкүнү англи-америк империализмге удур араб улустарының ниити демисеелиниг чардынмас кезии болуп турар. Кратериң районуң национал-хосталгалыг күштериң контроллында турар дээрзин Аденден келген сөөлгү дыңнадыларда чугаалап турар. Оң район эрте-бурунгу шагның өөшкен булканының орну болур аажок улуг ыйгылда шейлу берген. Ынчалза-даа англи эжелекчилерге киленнээшкинниң болгаш оларны көөр хөөн чок чоруктуң булканы ам бүгү Аденни хайныктырып турар.

С. ИВАНОВ,
В. КУЗНЕЦОВ,
А. БИРЮКОВ.

1967 ч. Июль 4.
ШЫН
3-КУ АРЫН

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛА ОЮНГА

ИВАН СУСАНИННИҢ САЛГАКЧЫЛАРЫ

Кончуг улуг муу куш дег, ак чайт болгаш чоргаар корабль тап-биле эглеш, доктаар черинче чылар-чылбас ажиндирип чорупту. Ырактан-на танып кагдым. Ол үш каът теплоходту Совет Эвилелинге немец өшүүктер будуруп берген. Судновун паспортунда: «ГДР-нин Висмар хоорайында улустуң будурүзүге тудуп тургускан» деп демдеглеп каан.

Чап чаа теплоходту «Иван Сусанин» деп адаан. Оон дыштанылга ёралинде буурул баштыг бир крейнин улуг портреди бар. Ону кым чураан дээрин орта-ла билбээн мен. Бо теплоход ГДР-ден бисче Иван Сусаниннин ол портреди-биле катай келген, ол сонуургаачыт.

Волгага бурунгунуң Кострома деп орус хоорайын эртип бар чораан, ол теплоход бир-ле кижинин кыйгырганзыг—сарыналы аврак, узун-на суук үнүг медээни алгыртып чораан. Кострома черн—Иван Сусаниннин төрүттүнген чурту. Сусанин 350 чыл мурнунда өлген-даа бол, чон ону үптаан, аңаа чоннуң ынаа болгаш хүндүткелдин оон чугаа-соодунданна илдең. Кострома областа Иван Сусаниннин ады-биле адаттынган бир суур, район бар, а Костромада Тайбың кудумчуузу Сусанин аттыг чазагдыг орукче, улустуң ол маадырының төрүттүнген черинче углап чорутқан. Биеэде аңаа ыржым азымнер турган. Иван Сусанин 1613 чылдың мартта даштыкы ажолекчилерни чогум-на олче астыктырып эдертн берген.

Мээң сагыжымга кирип чоруур мындыг бир тавырыла бар. «Иван Сусанин» аялчелиг рейизинге чораан, маадыр-хоорайлар Волгоградтың, Ленинградтың, Москваның порттарынга доктаан эртикилээн. Теплоходка даштыкы чурттардан келген хөй аян-чорукчулар чораан. Дыштанылга өрээлгеге маадыр шинчилиг крейнин портреди турганын көрүп каан, олар ону кымыл бо деп угаазылаи айтыра берген. Теплоходтуң бирги штурманы Геннадий Агафонов ынчалдыр тайылбырлап берген:

— Орус патриот, Иван Сусанин-дир.

— Паз-а!—деп, кырый берген бир өнтальяи алгыра каапкан.— Клиниканың чогум-на бир чогаалы ол болбазыкпе. Оон ындыг операзын Ла Скалага дыңнаан мен.

— Кызыл партизан ышкажы! Белоруссияга «Иван Сусанин» дээр — бир ындыг отряд турган чүве... деп, ГФР-ден келген семис аян-чорукчу чугаалай паапкан. Кандыг-чүү-даа бол, Сусаниннин дугайын дынналп даштыкы кижилер-ле хөй. Бис Иван Сусаниннин шылгаралының дугайын школага өөренип турганывыстан бээр билир-ле болгай бис. Польша интервентилериниң хаалдап келгенинин соонда ийи чүс чыл эртип чорда, база шак ындыг шылгарал кылган, Смоленск чурттуг оон өске бир Сусанин база турган чүве-дир. Смоленск чурттуг ол тараачының шылгаралы уттундурган болгаш ам ону шоолуг хөй эвес кижилер-ле билир болу бергеп.

...1812 чылдың октябрьда Духово суурнуң уундан Белый хоорайже дөрт үтер-бооллуг, 3000 хире кижилиг наполеончу солдаттарның отряды кол чораан. Ол черге орус шеригдер турбаан. Ынчанмыже, Белыйга 36 верста четпейн чораан, эжелекчилер хенертен дедир зопкен. Новосёлки деп кодээ суур чурттуг, 70 хардыг тараачыл Семён Шелаевтиң сагыгыр болгаш маадырлыг чорук кылганының ачызында ук хоорай камгалап алдынган. Французтар ону тудуп аллаш, Белыйже баар оруктуг баштап бер деп дужаарга, хоорайны чап чаа Осташковтан келген хөй кижилиг орус шериг корпузу камгалап турар, кежиглер биле көөрүүлериниң шуптузу үрелген, чер болганда-ла заставалар, оңгулар бар деп Шелаев чыгаанга кирип чугаалаан. Оон ынча дээш бүзүренчиг болгаш шынанычыт-даа болган. Шелаевтиң кажарлапкан чугаазынга дайзыннар бүзүрээш, аткаарлап чорупкан. Дедир чоруур орукка французтар, Ржевтен чеде хонуп келген орус солдаттарының батальонунга таварышкаш, чылча шаптырып алган. Ол тулчуушкынүүн дугайын Аржать хемниң девискээринде хорумнар бөгүнгө дээр хереченлеп турар. Наполеон солдаттарының чевээ ол болган. Ону чевегленгеннер чүгле олар-даа эвес. Смоленскиниң улуг оруун дурттаар немец болгаш өске-даа эжелекчилер база кыра шаптырган. Оларны Семён Шелаевтиң салгакчылары чылча шапкан, ону смоленчилериниң Силаев деп шоолаап алганында база ужур-ла бар. Силаев шында-ла тоол маадырлары дег мөге-шмырак кижи чораан болгаш чаңгыс-ла сегиржип алышкынга безин дайзынның он-он шаа солдаттарын кыра шаап каан.

Семён Силаевтиң ол шылгаралын Смоленск архивинден болгаш оон Новосёлки суурда чурттап турар оглунуң оглу кижиге ужуражы бергеш, оон билип алган мен.

Архивте сонуурганчыг документ бар. Ада-чурттуң Улуг дайзынының маадыры — Семён Силаевтиң уругларының уруглары болгаш оларның ажы-төлдери: Кирей Григорьевич Шелаев, оон кадайы Мария Анисимовна, уруу Мария, оолдары Пётр биле Сергей, чээнн Николай биле дуңмазы — Семён Григорьевич Шелаев олар ол черниң партизан отрядынга кээп кирген деп ук документтиде бижип каан. Белый хоорайны Наполеоннуң аг-шеригдериндеи орус армияның камгалап алырынга дуза чедирген өгбезинниң өлүм чок херээн олар уламчылаан.

— Бо документ арай частырыглыг ийин— дээш, Кирей Григорьевич ол архивтеи билдингеп чүүлдерни чугаалап олурумда, менээ тодаргайлап берди. — Ада-чурттуң Улуг дайзынында, колдуунда партизан шимчээшкинниге Шелаевтерниң төрелдеринден 40 хире кижи: мээң ийнги уруум Авастасия, чаңгыс эвес, ийи Николай деп чээнерим база кирипнеп чүве. Дуңмам Семён Григорьевич база чааскаан эвес, оглу-биле кады партизаннаап чоруй барган болгаш олар ийилээ гитлержилерге бооладып өлүрткеп. Шелаевтериң төрелдеринден он кижи дириг арткан.

...1942 чылдың эгезинде Гомель областың Речица хоорайының немец комендантузынга ады-сураа билдинмес бир кижи келгеш, Яриков мен дээп. Улуг партизан отрядының чаштынып турар черин билир мен деп дыңнаткаш, орук баштап бээр кижинер болуйн дей бергеп. Гитлержилерниң шериг кезээ дораан-на аглаашкын кылып үнүпкеп. Фашистерни Яриков дүмбей эзим ишти-биле дыка ур эдертип келгеш, дүпчок тулаага эккелген. Оон ынай чүтле кызаа кокпа орук-биле чоруп болуур, мичангаш аглакчы идегеттер куяктыг машиналары биле станоктуг пулемёттарын эзим аяңнга кааапкаш, шуустур кылаштажып чоруп каан.

Гитлержилер кончуг шыргай ишпнге кирип келир орта, боолаан ланчыылар, автоматтар даажы дынналы хона бергеш, гранаталар чазылгаш турул бергеп. Партизаннар чүс ажыг фашистерни ол черниге кырып каан, оон өскелери тып харанып дескеш, тулаага дүшкүлеп өлгеп.

Угунда партизан чораан, орук баштанчызы коргуш чок патриот база өлгеп. Оон шылгаралының дугайын Кызыл Армияның Политихтиг кол эргелелиниң ол-ла чылын мартта үнгеп «Маадыр-партизаннын үлегерин эдерилер» деп хуудузунда бижээн. Кымыл ол ышчаш? «Яриков» дээрге, хоорсовет даргазы эш Г-ниң командылаан отрядының» партизаны кижинин шолазы турган. Речица болгаш Гомель чурттуг аныяк төөгүүлер ол база бир Сусаниннин чогум адын тыптар чадавас ирги бе?

Ада-чурттуң Улуг дайзынының чылдарында Великие Луки районнуң «Красное знамя» колхозунуң кежигүнү, 86 харлыг Матвей Кузьмин база Иван Сусаниннин үлегерин эдерип, шылгарал кылган. Ол патриоттуң өлгенинин соонда аңаа Совет Эвилелинниң Маадыры деп ат тывыскан. Бистиң отрядывысты силерниң шеригдериңериң тылынга аппарып чедир деп фашистер Кузьминден негээн. Хүлээп алдым дээп шинчилиг кылынгаш, кырган колхозчу ол отрядты совет шеригдериниң туруштарына чедире берген. Кузьминге ок дээптерийне дээш, дайзынарны кыра боолаарындан дайзынчылар айыылаынар боорга. Кузьмин мынча деп кыйгы салган: «Эштер, кээргевейн, менче-даа боолдар!» Бо-даа эвес. Смоленскиниң улуг оруун дурттаар немец болгаш өске-даа эжелекчилер база кыра шаптырган. Оларны Семён Шелаевтиң салгакчылары чылча шапкан, ону смоленчилериниң Силаев деп шоолаап алганында база ужур-ла бар. Силаев шында-ла тоол маадырлары дег мөге-шмырак кижи чораан болгаш чаңгыс-ла сегиржип алышкынга безин дайзынның он-он шаа солдаттарын кыра шаап каан.

Семён Силаевтиң ол шылгаралын Смоленск архивинден болгаш оон Новосёлки суурда чурттап турар оглунуң оглу кижиге ужуражы бергеш, оон билип алган мен.

Архивте сонуурганчыг документ бар. Ада-чурттуң Улуг дайзынының маадыры — Семён Силаевтиң уругларының уруглары болгаш оларның ажы-төлдери: Кирей Григорьевич Шелаев, оон кадайы Мария Анисимовна, уруу Мария, оолдары Пётр биле Сергей, чээнн Николай биле дуңмазы — Семён Григорьевич Шелаев олар ол черниң партизан отрядынга кээп кирген деп ук документтиде бижип каан. Белый хоорайны Наполеоннуң аг-шеригдериндеи орус армияның камгалап алырынга дуза чедирген өгбезинниң өлүм чок херээн олар уламчылаан.

— Бо документ арай частырыглыг ийин— дээш, Кирей Григорьевич ол архивтеи билдингеп чүүлдерни чугаалап олурумда, менээ тодаргайлап берди. — Ада-чурттуң Улуг дайзынында, колдуунда партизан шимчээшкинниге Шелаевтерниң төрелдеринден 40 хире кижи: мээң ийнги уруум Авастасия, чаңгыс эвес, ийи Николай деп чээнерим база кирипнеп чүве. Дуңмам Семён Григорьевич база чааскаан эвес, оглу-биле кады партизаннаап чоруй барган болгаш олар ийилээ гитлержилерге бооладып өлүрткеп. Шелаевтериң төрелдеринден он кижи дириг арткан.

...1942 чылдың эгезинде Гомель областың Речица хоорайының немец комендантузынга ады-сураа билдинмес бир кижи келгеш, Яриков мен дээп. Улуг партизан отрядының чаштынып турар черин билир мен деп дыңнаткаш, орук баштап бээр кижинер болуйн дей бергеп. Гитлержилерниң шериг кезээ дораан-на аглаашкын кылып үнүпкеп. Фашистерни Яриков дүмбей эзим ишти-биле дыка ур эдертип келгеш, дүпчок тулаага эккелген. Оон ынай чүтле кызаа кокпа орук-биле чоруп болуур, мичангаш аглакчы идегеттер куяктыг машиналары биле станоктуг пулемёттарын эзим аяңнга кааапкаш, шуустур кылаштажып чоруп каан.

Гитлержилер кончуг шыргай ишпнге кирип келир орта, боолаан ланчыылар, автоматтар даажы дынналы хона бергеш, гранаталар чазылгаш турул бергеп. Партизаннар чүс ажыг фашистерни ол черниге кырып каан, оон өскелери тып харанып дескеш, тулаага дүшкүлеп өлгеп.

Угунда партизан чораан, орук баштанчызы коргуш чок патриот база өлгеп. Оон шылгаралының дугайын Кызыл Армияның Политихтиг кол эргелелиниң ол-ла чылын мартта үнгеп «Маадыр-партизаннын үлегерин эдерилер» деп хуудузунда бижээн. Кымыл ол ышчаш? «Яриков» дээрге, хоорсовет даргазы эш Г-ниң командылаан отрядының» партизаны кижинин шолазы турган. Речица болгаш Гомель чурттуг аныяк төөгүүлер ол база бир Сусаниннин чогум адын тыптар чадавас ирги бе?

Ада-чурттуң Улуг дайзынының чылдарында Великие Луки районнуң «Красное знамя» колхозунуң кежигүнү, 86 харлыг Матвей Кузьмин база Иван Сусаниннин үлегерин эдерип, шылгарал кылган. Ол патриоттуң өлгенинин соонда аңаа Совет Эвилелинниң Маадыры деп ат тывыскан. Бистиң отрядывысты силерниң шеригдериңериң тылынга аппарып чедир деп фашистер Кузьминден негээн. Хүлээп алдым дээп шинчилиг кылынгаш, кырган колхозчу ол отрядты совет шеригдериниң туруштарына чедире берген. Кузьминге ок дээптерийне дээш, дайзынарны кыра боолаарындан дайзынчылар айыылаынар боорга. Кузьмин мынча деп кыйгы салган: «Эштер, кээргевейн, менче-даа боолдар!» Бо-дүнүң өөрүн кайнаар астыктырып эккелгеннин билип каапкаш, Кузьминниң чүшкүүзүүнче фашист офицер боолапкан. Совет дайынчылар ол маадырның өлүртпеннинң өжээнин негеп алган — чаңгыс-даа гитлержи дириг үнмээн.

Смоленскиниң партия архивинде Никитинка деп суур чурттуг кырган колхозчу Иван Петрович Воронининиң маадырлыг шылгарал кылганының дугайында сонуурганчыг документ бар. Воронининиң үш оглу: колхоз даргазы Сергейниң, трактористеп Пётр биле агровом Владимирниң бактаап турган партизан базазын тып алыр дээш обер-лейтенант Адольф Миттельге баштаткан фашист солдаттарның отряды чадажын-ла каан. Воронин ирей санчок хөй хинчектээшкиннерниң шуптузуун маадырлыы-биле ыыдажып эрткеп, фашистерге шуут-ла үспеледип өлүрткеп. Партизаннар совет патриоттуң өлгенинин өжээнин дайындап негеп алган. Дүне олар Адольф Миттельдин бажыңынче чоокшулап эртип алгаш, таңныылдарны дөгере кырып каапкан, фашист өлүрүкчүүү база боолап каан. Ол бажыңның эжинге Воронининиң оолдары чугай-биле: «Адавысты, совет кижилерни дорамчылап турганыңарның өжээнин негеп деп чүве ол боор» деп бижип каапкаш чоруй барган.

Серебряный Пруд районнуң Лишняги суурда чурттуг эң хоочун колхозчу Иван Петрович Ивановту чон Москва кавызынын Сусанинин дижип турар. Иванов солдат тургаш, орус-япон дайынга база кирипкеп, делегейнин бирги дайынының болгаш хамаатты дайынның чылдарында колга боо-чепсээн туткаш, төрээн черни камгалашкан, а 1941 чылда Иван Сусаниннин үлегерин эдерип, өлүм чок маадырлыг шылгарал кылган.

Декабрьның 12-же дүнезинде совет шеригдериң кыскаштаашкынынга шыдажыпайн, гитлержилер Москва кавызындан буу-хаа аткаарлавышаан. Ивановту орук баштаар кижи кылдыр тудуп алгаш барган. Ынчап кээрге, Иванов дайзынының автоколонназын Белгород хадылары дээр ат-сураглыг кончуг оңгарже өжегээр астыктырып кирип берген. Фашистер оон үнүп алырының артаазын мөгүдеп дилээш, тып чадап каан. Чемзек болгаш хүнелин чүдүрген 30 автомашина шуптуу хөрүкке дүже берген. Гитлержилер чүвенин ужуруун биилип каапкаш, ирейнн боолап өлүргеп. Ам Подхожее суурда И. П. Ивановтуң шаажылаткан черинде мынча дээш демдеглелдиг тураскаал бар: «1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынының партизанынга. Немец-фашистиг ажелекчилер-биле демиселге патриот хүлээлгеэнн күүседнп турган маадырлыы-биле өлген Иван Петрович Иванова». Иван Петровичнин хөөржүткеп Куребино сууржуташта аңаа база турасаал тургустунган.

Ол-ла дертен бир чылдың ноябрь 7-же дүнезинде гитлержилер Руз районнуң партизаннары-биле харылзаалыг лесник Василий Прокофьевич Чепелев ирейнн тудуп алгаш, партизан отрядының базазын айтып бээрин негээн. Маадырлыг патриот хинчектеттсе-даа, эштерин сөглеп бербээн. Гитлержилер лесникти оон 15 харлыг оглу-биле катай Ханы хөл девискээрниге боолап өлүргеп.

Угодск-Заводск райсоведнинин даргазы Гурьянов биле разведчик-коммунист Солнцев партизан даңгыраанга туюлунга чедир шынчы болган. Фашистер оларны эттеп-соп, холдарын өртедип, чыдалар-биле шашкылап-шашкылап азып өлүргээ-даа, партизан базаларының турар черлерин биилип аа чадап каан. М. А. Гурьяновтуң болгаш С. И. Солнцевтиң өлгенинин соонда ССРЭ-нин Дээди Советининн Президиумунуң Чарлыын өзугаар оларга Совет Эвилелинниң Маадыры деп ат тывыскан.

Иван Сусаниннин үлегерин ёзугаар маадырлыг шылгаралдар кылган оон өске-даа совет кижилериниң аттары база билдинген. Оларның аразында — хоочун колхозчулар М. Семёнов, П. Демиденко, И. болгаш М. Пуб алышкылар, М. Сиоробагатко, П. Борисов база мырыңай аныяк пионер оолдар Вася Тихомиров, Миша Куприн, Тихон Баран, Илюша Молчанов олар бар.

Аныяктарның бир журналында Леонид Терехининң бижээн шүүлтери мөңээ сонуурганчыг болган. Баштайгы хүндеи сөөлгүзүүге чедир дайынның арны деп чүве сагыжымда кректер болу берген үттүндурбайн чор. Чер болгаида-ла крестер, крестер көстүр... Дайынының экскаврильялары — кара-кара крестерлиг, кижилер азар чагылар-даа—крестер-ле, өртең оргаларлыг суугуларда крестер-ле, ирей кавызының орунтары-даа крестерлиг, прожектор черелдери-даа крестер-ле, хлеб алырының талонныры-даа крест демдеглелдиг, солгалар-даа саазынаан бүткен крестерлиг. Өлгеннер-даа «солдарын крестей салган» чыткылаар, чоок кижилерни оскунганнар-даа холдарын олуй-солуй крестей туткан тургулаар нйик... деп Терехин бижээн.

Үжурлут-ла сөглээн. Ынчалзажок дайынга крестер хөй-даа турза, дайынның аян-шынчызын кылдыр мээң сагыш-сеткилимде артып калган чүве хамыктың мурнунда чүгле крестер-даа эвес. Дайынның чогум аян-шынчызын мээң сагыш-сеткилимде муң-муң совет кижилерни: Зоя болгаш Шура Космодемьянскаяларнын, Лиза Чайкинаның, Александр Матросовтуң, фашистерниң холдарындан крест дег чагыга хердирип өлүрткеп Юрий Смирновтуң, Краснодонуңу аныяк-гвардейжилериниң, хоочун генерал коммунист Карбышевтиң, сураглыг совет разведчиктер Зорге биле Кузнецовтуң, 28 панфиловчуларның... Ады чок кожаргга болган деп эвес күштүг тулчуушкунга маадырлыг өлген коммунист-сибирьжилериниң... сан чок маадырлыг шылгаралдарының чайнап турары уттундурбайн чоруур. Иван Сусаниннин ыраккы салгакчыларының шылгаралдары өшпес оттуг, оң-ла бүгү шылгаралдарның аразында черле онза, боттарының маадырлыг чаражының болгаш шылгаранчы күштүүнүң талазы-биле онза өндүр улуг, чоргаар апаргаи, карен чылчырыктаар кылдыр чайнап турар болгай.

НИКОЛАЯ ЧАПКА.
(ПМА)

Төлеп чок стипендиаттар, харыысалга чок ажыл-агыйлар

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1959 чылдың сентябрь 18-те үндүрген доктаалынга үндезилээш, бистиң чурттуң хөй-хөй колхозтары, совхозтары, албан организацияларының, бүдүрүлге черлерин боттарынга тускай артемниг кадрларының чедишпезиниң харазаанындан, оларны белеткээр сорулга-биле чылдын-на дыка хөй оолдар, кыстарны боттарының шүүдели-биле ортумак болгаш дээди тускай өөредилге черлеринче өөредип чорудуп турар. Бо үстүнде адаанывыс черлер боттарының өөредип чоруткан студентилериниң кандыг өөренип турарының, амыдыралының, чурумунуң дугайын техникумнарның, училищелериниң институттарының болгаш өске-даа өөредилге черлериниң директорларындан өөредилге кылдыстеринден айтырып, доктаамал харылзааны тудуп, төлеге чогуур стипендияны өй-шаанда чорудуп берип турар. Ол байдал студентилериниң эки өөренирнге тавырымчалыг. Олар айыткан өөредилге черлерин чедишкинниг дооскаш, төрээн колхозтарында, совхозтарында, албан организацияларында, бүдүрүлгезинде чедишкинниг ажылдап турар.

Сөөлгү чылдарда бистиң республиканың колхозтары, совхозтары база-ла дыка хөй оолдар, кыстарны дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлеринче өөредип чоруткан. Оларның баштайгылары айыткан өөредилге черлерин доозуп каапкан, төрээн колхозунда, совхозунда чедишкинниг ажылдап, чоннуң хүндүткелин чаалап ап турар болгай.

Ынчалза-даа чамдык колхозтар, совхозтар боттарының күсели-биле тускай артемниг кадрларын өөредип алырынче ам-даа кончуг кошкак ынчаннгей салган. Бодунуң колхозунга, совхозунга 2—3 чыл чедир ак сеткилдиг ажылдап келген оолдарны, кыстарны шилип тургаш, өөредип чорудар ужурлут турбуже, өөредилгеге, чогуур артемниге сонуургал чок, он класс дооскан билигглиг кижилерни буу-хаа тыпкаш, характеристика бижип бергештин, чорудуптар тавырылгалыр бар. Оон соонда оларның кандыг өөренип турарын, чурум-сагыгламнын кандыгын-даа билип албайн, чүгле ай санында төлээр стипендия акшазын чорудары-биле өйлежи бээр.

1961 чылдың күзүнүнде, Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң директжизы совхозтуң күсели-биле дээди өөредилге черинче мал эмчизи болур кижини өөредип алырын шиитпирлээн. Оон мурнунда чолаачылап тургаш, ажылдан үнген Монгуш Танов ол шиитпирни дыңнаан дораан-на бодунуң өөренип чоруур дээн күселин совхоз директорунга илереткеп. Кадык-шынрак, чолаачылаары-даа багай эвес турган, 10 класс дооскан билигглиг, аныяк эрнин изиг күселин директор-даа хандырган.

Танов Кызылга баргаш, Омскиниң ветеринария институдунга киреринің шылгалдазын мүн-не дөнгүп дужаан апкан. Аас-кежик болуп, Тывадан барганнарны ол чылын конкурстан дашкаар хүлээп алган. Омск хоорайга чедир чоруур орук шүүделин, айда чурттап амыдыраар акшаны совхоз Тановка бергеш, моон соңгаар стипендияны ай санында-ла шилчидип чорудуп турарын, дээди эртемниг мал эмчизи болуп, эки өөренирнинң чылыг-чымчак күселерин аңаа йөрээгеш чорудупкан. Тановтуң ада-иезн оглун база-ла аажок чагын сургап, эки өөренирин күзээн. Омскиге хап келирге, ыракны Тывадан келген оолду чурттаар чер-биле онзалап хандырган.

Баштайгы чыл-даа билдиртпейн арте берген. Чедип алза чогуур туспай эртемниге Танов сонуургал чок болуп, оон өөредилгеэн кошкаагаи. 1—2 курстарны доозарының шылгалдаларын мүн-не дөнгүп дужаан алган. Танов 3-кү курска өөренип турган, кышкы шылгалдаларын угбайн, оларны ей-шаанда дужаан чадаан. Өөредилге программазын күүсетпээни дээш, Тановту институттан үндүрүпкеп. Ол үенин дургузунда совхоз Тановка төлеге чогуур акшаны ай санында төлеп келген. А оон кандыг өөренип, чурттап турарын совхоз сонуургавааи.

Ол ышкаш Тановтан аңгыда, Тывадан келген чамдык студентилер өөредилгезинге кыспас, чүгле «студент» деп ат эдилеп, чоруткан колхозунга азы совхозунга азырадып турар. Олардан кедизинде эки билигниг тускай артемниглер үнер дээрэн чигзинчиг.

Сургууль-оол бистиң институттуң 2-ги курузунда өөренип турар. Ону «Малчын» колхозтуң баштаар черн чоруткаш, доктаатказ стипендияны ай санында-ла төлеп турар. Шынында ол колхозтуң баштаар черн өөредип чоруткан кижизик — Сургууль-оолдуң кандыг өөренип турарын, оон чүрум-сагыгларын кандыгын дээрэнн Омскиниң ветеринария институдунуң ректорун, өөредилге килдизин дамчыштыр доктаамал билнн ап турар ирги бе?

Бодунуң күселн-биле тускай артемниглер өөредип турар колхозтар, совхозтар бо үстүнде бижиттингеп чамдык четпестерни билнп, студентилер өөредип чорударын моон соңгаар бүгү талазы-биле өөренип көөр болза артык эвес боор деп бодаар мен.

С. МААДЫР,
Омскиниң ветеринария институдунуң студентизи.

Демисел улам чидигленген

СПОРТ

Эрткен субботада болгаш воскресеньеде № 2 школаның база кезээ ажыл-агый техникумунуң баскетбол шөлдериниң чанында көрүкчүлер аналдазазындан хөй чыгыын келген. Олар республиканың баскетболга бирги черн дээш маргылдааның эзлчегиляг оюнун көөр дээш кээп турганнары ол.

Херээженнериниң аразында болган маргылдаага бир дугаарында «Динамо» биле Чөөн-Хемчик районнуң командалары ужурашкан. Динамочулар арга-мергежилиниң болгаш ойнаарының техниказы-биле ылгалып, бодунуң удурланыкчыларын 80:4 санга чиик удуп алганнар. Оон соолунде тес-хемчилер биле барыын-хемчикчилер ужурашкаш, Тес-Хем районнуң командазы тиилээн.

Кодээ ажыл-агый техникумунуң сургууллары биле башкы институдунуң студентилериниң оюнун көрүкчүлер оюза сонуургап көргеннер. Кайы-даа командаларның ойнакчыларының тырыкыже октаан бөмбүк бүрүзү дедге-ле өзүп, демисел чидигленнп турган. Оюнуң соолгу минутазында кодээ ажыл-агый техникумунуң сургуулдары чүгле чаңгыс бөмбүкту артыкка кнпр октаап, бодунуң шырак удурланыкчыларын 34:33 санга удар арталыг болганнар.

Тес-Хем биле Танды районнарның оолдар командаларының ужураашылгазынга тес-хемчилер тиилээн. Ховуу-Аксында «Тыва кобальт» комбинаттың командазы Бай-Тайга районнуң командазын уткан. Юбилейлиг чылда Барыын-Хемчик районнуң спортчулары биче эвес чедишкиннерни чедип ап турарлар. Олар бо чылын биче калибрлиг боодалганың маргылдазынга республика чемпнону база болганнар. Бо удазында баскетболчулары база-ла багай эвес белеткелдит келгеннер. Олар Бнй-Хем районнуң командазын чиик утканнар. «Спартак» — Улуг-Хемниң, Тес-Хем — кодээ ажыл-агый техникумунуң, Тожу—Таңдынын командаларын тиилээн.

Субботада динамочулар Моол Арат Республиканың Убса-Нуур аймактың баскетболчулары-биле ойнаан.

Аалчылар «Динамо» командазының ойнакчылары-биле бир дең күшке ойназа-даа сөөлүнде аштырыышкынга таварышкан.

Воскресеньеде көрүкчүлериниң мурнунга — оолдарынын оюнун көөр бе, азы херээженнериниң көөр бе?— деп айтырыг тургустунуп келгеп. Ол черле чеп. Чүге дээ кодээ ажыл-агый техникуму биле № 2 школаның баскетбол шөлдериниге маргылдаа бир үзүн эгеспеэн. Ынчангаш кайызы-даа сонуургачыт. Ол ийи шөлдүң кайызында-даа көрүкчүлер хүндүсүнүң 11 шак четпээнде-ле долуун келгеннер.

Херээженнериниңден бир дугаарында «Динамо» биле Бай-Тайга районнуң командалары ужурашкан. Динамочулар бодунуң удурланыкчыларын 63:9 санга чиик уткан. Башкы институдунуң студентилери биле Улуг-Хем районнуң аразында болган демиселге кодээ спортчулар артык күштүүн көргүскеннер. Кодээ ажылагый техникумунуң сургуулдары биле спартакчыларның ужураашылгазы көрүкчүлериниң кичээнгейин хаара тутнан. Кайы-даа командаңың ойнакчылары бөмбүк бүрүзү дээш изнг-түзүк ойнаанвар. «Спартактың» баскетболчулары чүгле чаңгыс бөмбүктү тырыкыже артыкка октаап, тиилээр арталыг болганнар.

Оолдарның «Динамо» биле «Спартак» командаларының аразында болган демисел солун байдалга эрткен. Ол командаларның кайызы-даа маргылдаанын мурнуку одуруунда чоруп турар. Ынчангаш оларның кайызы тиилей-дир, бирги черже үнүп болуруның аргалары бар.

Башкы институдунуң оолдары Чөөн-Хемчиктнң, Барыын-Хемчиктнң командазы — Ховуу-Аксының командаларын уткулаан. Бирги чер дээш демисел ам-даа уламчылавышаан.

ЧУРУКТА: херээженнериниң «Спартак» биле Улуг-Хем районнуң командаларывының ойнаан турары.

В. РАЧКОВСКИЯНИҢ фотозу.

ОСТРИЦАЛАР

Остриңалар уругларга хөй ыдаа тавараҗып, оларны аартыдамыр бээр. Ол дээрге бир сантиметр хире узун, борбак шиш ушгарыз ак маңгыс куртгар болур. Остриңалар кижиниң чинге шөйүндузүнүң адакы кезээнге, чоок шөйүндузүнүң үстүкү кезээнге болгаш согур шөйүндузүнүң ужунге тыптыр. Маңгыстар аңаа хөй эвес ие дурузунда—25—30 хүннер иштинде алыдырап чоруурлар.

Ол хуусаанын төнчүзүнде оларның чалдыызы, нуругылайында эр маңгыстар олгулеп калыр, а үреленир улуг маңгыстар шөйүнду иштин дургаар дөрт шөйүндуже хөделип, шынчеп чорупкаш, дашкаар уне бээрлер. Остриңалар шөйүндулер иштинге төрүвес. Олар чүгле дашкаардан үнгеш төрүп турар. Оон ужурундан лабораторияларга кадыг албанны шинчиирге остриңалардың чуургалары ховар тавараҗыр. Оларны чүнүң-даа мурнунда уже кавызының кежиниң кырындан алган сиверирден дургени-биле илередип болур. Остриңалардың төрүп каан чуургалары 6—7 хонгаш-ла алыланып, өзер болгаш халдамырлыг апаарлар.

Остриңалар уругучу-ле дашгыызын үнүп болур, ынчалзада хөйүнде-ле дуне хөделип үнерлер. Бичии уруг хөлзеп, алгырып эгелээр, орундан тура халаш, ужазының кижээн черин дырбанмышаан, малап туруп бээри ховар эвес. Ынчап бээрээн үезинде уруунуң ужазын топтап көөр болза хөделип үнүп турар остриңалар илереп болур.

Бичии уруг ужазын дагынаап дырбанырга ужазының кежиниң кавызы хуулар. Кыс уругларга остриңалар сидик органызмдан дашгыып бээр болур. Ындыг тавараҗылгада сидик органы үрелир болгаш аартыдамыр апаар. Остриңалар согур шөйүндуңүң ужундан үттеп үнгеш, апгендицит (согур шөйүнду аарыым) болдурганындан уругларны кезип эмнээр тавараҗылганың болу бээри билдинзир. Кеттинп даржылаамыр нижишкинни, хөй удаада уйгу келдирбес чорук, уруглардың чемге хөөн чокталыр, армытарым, хорадавчал, могадымчал, салдынчак болгаш школага овааргыла чок апаар чоруун болдуруп турар.

Остриңа маңгыстарының кижи иштинге чоруур хуусаазы ур эвес чүве болза, чамдыкта уруглар энтеробиозтан (остриңа хөделир аарыгдан) чүге ай-ийы-биле аарый бээрил деп айтырыг үнүп келир. Оон чылдагаанны уругларга остриңаларның катап халдаанында. Уругларга ол чорук эрзектерин сорар, дыргантарын хемирер бак чаңчыл-биле холбашкан боон болур. Остриңалар халдаан уруглардың зәт-бодунан чуургалар иштинки ак хептерге чыгымнгаш, оортан шала кырынга, ында-бүрү хереклелдерге чыглып болур.

Остриңаларның чуургалары ылаңгыя кандыг-бир аарыгның чылдагаанындан дулчуу дынгаш, аскындан тымар апаргаи уругнун аскынче доолун-биле нады кирип болур. Остриңалар чуургалары-биле хирлегеп аъш-чем продуктуларга ол маңгыстарның нептередикчизи боон база болур.

Остриңаларга удур хереглээр дыка хөй ынчар бар, оларны хереглээрин чүгле эмчи-биле сүмележири чүгүлә.

Бир эки эм болза чаазы-биле белеткеп ылаган морковь суу болур. Ону остриңадан аарааи уругларга хүнде бир-ийи удаа стаканның дөрттүң бир кезии — ийиниң бир кезии хемчээл-биле ийи-үш неделяда улаштыр ижиртир.

Профессор Н. П. Кеворковтуң сакалдааны ёзугаар остриңаларга удур зверовал деп оъттү медицинскиниз хереглеп турар. 30 грамм оът стакан суугa опаажыр кылдыр хаймырган, ону шүтүреп ковптар. Оон хаймырган суун бичии уругларга стаканның дөрттүң бир кезии, аларда уругларга ийиниң бир кезии хемчээл-биле эртен болгаш хүндүс, чемнемир мурнунда бир шак бурунгаар ийи үш иштинде улаштыр ижиртир. Бирги-дээ, ийизи-дээ хүннерниң дүнелеринде ук уругларга тооладыр эмни бээр.

Дөрт шөйүндуже хөделип чорупкан остриңаларны куш-биле үндүрер төлээде, остриңалыг уругларга чем содазы (стакан суугa бичии шопулактың чартык иштн хемчээлдиз) холуктуг хаймырган суг-биле клизм кылырын сүмелеп турар. Клизмни 6—10 хүннерде улаштырган, оон соолунде бир хонгаш-ла бир удаа 6 катап кылыр.

Остриңаларның чуургаларын уунткан ариыдырар төлээде, уругнуң ужазын эртен болгаш кежээ хүн-бүрүде саваннап чүп турар керек. Уругну таз кырынга туткаш, тудалыг лактан алы хөнектем сугну кудуп чуур. Уругнуң девидеп могудээрин чиигедир деп орадашнышаан, чамдыкта уруг кижилерниң кылып турары ышкаш, даштыгын үнүп турар остриңаларны эрзектер-биле туткаш, үштүр чоруугу черде болдурбас. Уруг кижилер оларны үштүп турганы, боттарының холдарын хирикгирер, а маңгыстарны шала кырынче октапкаш, оларның чуургаларының үрежиринге идигни болдурун турар. Остриңаларны чүгле хөөеңээзы ариыг тос- биле ковуглей тудуп ужулгаш, оларны изиг суугa хаймырган үндүр октаар керек. Дүне уруглarга зәт-бодунга чылымыр элтешкен, ариыдыр чүглаш, изиг илиир-биле базын кааи чүтүргүгештерни кедирерим сүмелеп турар.

Чурттаар бажың иштин ариг-шевер тургузары остриңалар-биле демиселдиң чүзүла чүүлү ол. Энтеробиозтан уруг кижилер-дээ аарый болур дээрзин утпаза чогуур. Өз-будунның кежигүннери остриңаларны бот-бодунга халдатпас төлээде, ол аарыгга удур эмнерни олар шүптүзүү бир үзде ижип, эмнеиир ужурлуглар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Аныяк туристер слёду

Каа-Хем районнуң аныяк туристериниң район слёду чоокта чаа болуп эрткен. Слёт организастыг болгаш бедик деңнелге болган. Ортумак школаларның база сес чыл школаларының аразында шилчин чоруур ийи кубок дээш чидиг демисел аныяк туристериниң аразында калбаргап.

**Туристериниң слёдунга Коопту-Аксы, Кундустуг сес чыл школалары эки белеткелди

50-ТЫЛГА ЧЕДИР
126
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫН ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫШКЫНАР!

1925 чылда үндезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Соединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1967 ч.
ИЮЛЬ
5
СРЕДА
№ 157 (6794).

Өртээ 2 көп.

ДЭЭШТИГ ПРОПАГАНДАЛААР, ӨӨРЕНИР, ӨӨРЕДИР

Калбак делгем Төрээн чуртувустуң ажыл-чоннары, бурунгаар деп-шилгелиг бүгү кижи төрелгетен каш-ла ай болгаш **МӨЛЧҮГДЕЛДИҢ БОЛГАШ ДАРЛАЛДЫҢ ТУРГУЗУУН ДЕЛЕГЕЙГЕ БИРГИ ДУГААР ДУЖҮР ОКТААН. БИСТИҢ ЧУРТУВУСТУ ИМПЕРИАЛИСТИГ ХАННЫГ ДАЙЫННЫҢ ӨЛҮМНҮГ АЙЫЫЛЫНДАН АДЫРЫП АЛГАН, КАПИТАЛИСТИГ ДЕЛЕГЕЙНИ ҮНДЕЗИНИНГЕ ЧЕДИР ЧИНДИҢНЕДИР СИЛГИПКЕН** Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилезинээн бээр чартын чүс чыл оон байырлаар. Ол өндүр байырлал чоокшулаан тудум-на ленинчи партияның удуртулгазы-биле Совет Эвилелиниң улустарының эртикени демиселдиң болгаш чогаадыкчы тургузунчу күш-ажылының алдарлыг оруктары сагыш-сеткилге улуг чоргааралды, өөрүшкүнү хайныктырып турар.

Дайзыннар-биле дагын-дагын сегирмип алыышкынналрның, чырытылыг келир үе коммунизмни тургузары дээш совет кижилерниң марак ныызыя күш-ажылының 50 чылы! Октябрьның 50 чылы! Хөй миллион совет кижилерниң — хоочун, чалыы салгалдарның барык бир кижи назыны үе дургузунда бүдүрген үүлезин, ажыл-ижин, сүр күжүн түңнезириниг чылы! Бо үе иштинде бистиң чуртка кандыг найгамчык чаартылгалар, болуушкуннар болбааныл?! Космосче орукту баштай-ла база совет кижи иззээн, Айга совет сүлдени база алдарлыг совет эртемниң ачызында чедирген бис. Чеже муң-муң хоорай, суурлар тургуспаан бис, чеже миллион кур чөрлер шиңгээтпээн бис. Бо үстүнде адаанывыс барымдаалар 50 чыл дургузунда бурунгаар базымывыстың үүле каш дээжизи-дир. «Сайзыралды харап көөрге, Саян даг дег бедик болган. Саазынга чуруп аарга, сайылгаан дер чырык болган». Шынап-ла, бо бурунгу тыва ырда дег, сайзырап, хөгжүп олурарывыс магалыг.

Бо бүгүнү — Совет эрге-чагырганың 50 чылдарының дургузунда бистиң улустуң маадырлыг оруунуң дугайында СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң изиг үүлдүгүзүнүүшкүн-биле хүлээп алганы «**ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 50 ЧЫЛЫ**» деп, СЭКП ТК-ның Тезистеринде бүгү талалыг бүзүрелдиг болгаш ханы тодаргайлаттынган. Оны Тезистерниң дараазында одуругларында мынчаар тодаргай тайылбырлаан:

«Эртикен он-он чылдарның дургузунда Октябрь революциязының хөрээ бүгү талалыг төөгүлүг шылгалданы эртип, бодунуң тиилеттирбес күжүн, бистиң чуртка-даа, бүгү планетаның улустарынга-даа марксизм-ленининниң идеяларының мөңге умур-дузалыын көргүскен. Ол херек болза ССРЭ-де социализмниң тиилелгезинде болгаш коммунистиг тургузуушкунның чедишкиннеринде, социализмниң делегей системазының хөгжүлдезинде, ажылчын шимчээшкинниң күчүлүг налбарыышкынында, национал-хосталгалыг демиселдиң чедишкиннеринде чурттап база тиилеп турар. Марисизм-ленинизм чер кырында чүс-чүс миллион кижилерниң угаан-бодалдарының башкарыкчызы апарган, коммунистиг шимчээшкинниң амгы үениң эң-не салдарлыг политиктиг күжү болу берген».

СЭКП ТК-ның Тезистери совет кижилерни—ажылчыны, кадарчыны, агаарда ужудуп чораан ужудунчуну — ынмы-даа, социалистиг чурттарда бистиң оңнуктеривисти чаа-чаа ажыл-херектерже, колониалдыг дарлалдың киичи-бегин хайыражок үзе-чаза шаап, боттарының тускай хамаарышпас чоруу дээш демисежип-даа турар чурттарның ажылчы чонун чалданыш чок демиселче хөй-аът киирип турар мобилизаичы күштүг, политиктиг документ. Ылаңгыя, СЭКП ТК-ның Тезистери Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарын коммунистиг тургузуушкуннуң фронтузунга улам чаа бедиктерни алырыынче кыйгырып, бистиң улуг херээвистиң шынныынга оларның бүзүрелин улам-на быжыглап, партияның идеяларынга ыызыгаар чои бердинериниң, совет патриотизминиң болгаш пролетарлы интернационализмниң ёзузунга болгаш буржуаз идеология-биле эптеш чок демисежир чорукка чонну кижизидеринге дузалап турар.

Ам бо хүннерде бистиң чуртта болуп эртип турар партия комитеттеринниң Пленумнарының, областарның болгаш хоорайларның партия активтеринниң хуралларының хүн айтырыынга СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң түңнелдери болгаш партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалажып турар. Пленумнарга, хуралдарга иletkелчилер болгаш саная-онал бергеннер СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин чаңгыс кижи дег деткип, ол шиитпирлер ажыл-ишчилерниң күш-ажылчы болгаш политиктиг бот-идепкейжи кедүрлүүшкүнүн хайныктырган деп бир үн-биле демдеглеп турар. Ол ышнаш каш-ла хонук бурунгаар СЭКП Тыва обкомунуң эзэлеглиг бешки пленуму болган. Ында СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң түңнелдери болгаш областың партия организациязының сорулгаларының дугайында айтырытны база чугаалашкан.

Пленум СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин үүлдүгүзүнүп деткээн, Совет күрүнениң чартын чүс чыл байырлалынга үткүштүр Төп Комитеттиң Тезистерин чон ортузунга калбаа-биле пропагандалаарының сорулгаларын тодаргайлаан.

Мынчангаш СЭКП ТК-ның Тезистериниң утказы күш-ажылчы кижи бүргүзүнүң угаан-медерелинге долу четнеп турар дугайында хамыкты мурнай чер-черлерде партия, комсомол, профэвилел организациялары чон ортузунга агитация болгаш пропаганда амылын күштелдирер хүлээлгелиг. Ажылды чедиишкинниг, дээштиг чорударда кол даяныр күжүвүс — пропагандистер, агитаторлар болур. Бо талазы-биле ажылды партия райкомнары, колхозтарның, совхозтарның парткомнары болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары Тезистер төп болгаш республика парлалгазынга чыыртыынган соон дарый калбарты берген. Чижээ, Бай-Тайга районнуң пропагандистери СЭКП ТК-ның Тезистерин массага таныштырар ажылды шудургу эгелээннер. Каш-ла хүннерде 20 ажыг кезек черге Тезистер-биле танымыкталганы организастаан. Ол беседаларга ниитизи-биле 2000 ажыг ажыл-ишчилер — колхозчулар, ажылчыннар, албан-хаанчылар киришкен болгаш боттарының изиг үүлдүгүзүнүүшкүнүн илергейлээннер. Бай-Тайгажың комазы Барыын-Хемчик районда бо ажыл база хайныышкыныыр. Тезистер-биле танымыкталганы ажыл-агыйларда, албан организация черлеринде үргүлчүлеп турар. Малчыннар, кадарчылар, тараажылар, ажылчыннар ортузунга Тезистер дугайында болгулаан беседалар, ыыткыр номчулгалаар үре-түңнелдиг болуп, чонну күш-ажылчы чаа кедүрлүүшкүнче сөрүк киирген: райониүң ажыл-ишчилери Октябрьның 50 чылын төлептиг уткуур дээш бо ажыл-агый чылында алган социалистиг хүлээлгезин эде көрүп, чыл планынга немей 150 тонна сүттү, 50 тонна эттти, ийи тонна дүктү, 4200 тонна тараапы Төрээн чуртка бээрии хүлээнип турарлар.

Бир эвес чон ортузунга агитация, пропаганда дээштиг болур болза, ол күш-ажылчы киижилериң хөй-аъдын кедүрер, Төрээн чурттуң бай-байлан болуру дээш оларның салыышкынын көөдүедир. Оөң тодаргай чижээ үстүнде бо-дур. Тезистер таныжылгазының ажылын шак ынчаар амыдыралбиле холбаштыр организастаар херек.

Республиканың харылзаа, кинофикация, «Кызыл тудуг» тудуг эргелериниң партия организацияларын Тезистер-биле таныжылганы база шалыпкын организастааннар. Ам Кызыл хоорайның харылзаа контораларында, кинотеатрларында, тудуг бригадаларында Тезистерни өөренип эгелээн.

СЭКП ТК-ның Тезистерин чон ортузунга пропагандалаарда пропаганда болгаш масса-политиктиг амылдың бүгү хевирлерин — лекцияларны, беседаларны, политинформацияларны, консультацияларны, районнар төптериниң радио дамчыдылгазын, агитколлективтерни дээш бүгү-ле болдунар аргаларны амыглаар апаар. Кызыл булуңнарга, клубтарга, фермаларга, бригадалар төптеринге хостуг үелерде Тезистер талазы-биле ыыткыр номчулгаларны организастаарын партия, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының удуртукчулары үргүлчүнүң кичээнгейинге тургузар ужурлуг.

Бистиң пропагандистериң болгаш агитаторларның, политинформаторларның амгы сорулгазы — Тезистерни боттары хандыр өөренир, оон ону массага өөредир. Тезистерни бөгүнгү амыл-херектер-биле, болуушкуннар-биле ханы холбаалыг, билдингир, дээштиг тайылбырлаарын чедип алыры болур.

1967 чылда делегейниң Москвада ном делгелгезининиң киржикчилеринге

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели делегейниң ном делгелгезининиң киржикчилеринге база оларның нүүрүнде социалистиг чурттарның парлалга черлериниң, парлалга бүдүрүлгелериниң, ном садыгларының ажылдакчыларынга, авторларының улуг коллективинге чүректиң ханызындан изиг байырын чедирип тур.

Делегейниң Москвада ном делгелгезин Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнун бүдүүзүнде эрттирип турар-дыр. Ол делгелге экономиканы, эртем, культураны хөгжүдеринге социализмниң кайгамчык улуг чедишкиннерин чайыннанчак болгаш бүзүрелдиг көргүзүп турар.

Социализм чурттарында ном ажылчы чоннарның шынчы сүмелекчизи болгаш киижизидикчизи болу берген. Ном марксизм-ленинизмниң улуг идеяларын, коммунизм дугайында шынны массаларга неттередип, дарлаткан улустарны империализмге болгаш колониализмге удур, хосталга, национал хамаарышпас чорук дээш демиселче кыйгырып турар.

Социалистиг чурттарда ном парлап үндүрери улустарның эрге-ажыктарынга дүүштүр, миллион-миллион массаларның революстуг медерелиниң өөрүнге буян кылдыр хөгжүп, оларга ада-чурттуң болгаш делегей культуразының эртинезин неттередип турар.

Делегейниң Москвада ажыттынып турар ном делгелгези, социалистиг чурттарның парлалга черлериниң ажы-дүнма харылзаалариның калбарганы чаа делегейни түдүп тургузарының үгаан-бодал талазы-биле үнезит байлактарын болгаш практиктиг дүржүлгазын солчурунга дуза болуп турар.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ном үндүрер ажыл-ишкын улам хөгжүдеринге, социалистиг, коммунистиг инитилеледи түдүп тургузарының өндүр улуг үезинге төлептиг номнарны парлап үндүрериниг улуг чедишкиннерлиг болуруын делгелгенин киржикчилеринге күзеп тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ. ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

Францияның премьер-министри Москвада келген

МОСКВА. (СЭТА). Францияның Премьер-Министри Жорж Помпиду Совет чазактың чалааны-биле албанның аян-чоруун кылып, июль 3-те Москвада келген. Францияның даштыкы херектер министри Кув де Мюрвиль оон-биле кады чедип келген.

Француз Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктарыбиле шимээнин Внуково аэродромга хүндүлүг аалчыны А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, Д. С. Полянский, Ю. В. Андропов болгаш албанның өске-даа кижилери уткуп алган.

Помпиду А. Н. Косыгинге чораан

Албанның аян-чоруун кылып Москвада келген Францияның Премьер-Министри Жорж Помпиду июль 3-те Кремльге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге барып чораан. А. Н. Косыгин биле Ж. Помпидуның аразынга найыралчы беседа болган.

(СЭТА).

Югославия чазааның баштыңы Москвада

Югослав үлетпүр делгелгезин чоокку үеде Москвага ажыдары-биле холбаштыр Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының Эвилел күүсекчи вечазының даргазы Мика Шпильяк июль 3-те Совет Эвилелинде келген.

ЮСФР-ниң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромга Мика Шпильякты ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров болгаш албанның өске-даа кижилери уткуп алган.

(СЭТА).

Н. В. Подгорныйның Сирий Араб Республикага чоруп турганының дугайында дыңнадыг

ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Сирий Араб Республиканың күрүне баштыңы доктор Нуреддин Атасиниң чалаанын ёзугаар наймыралдың аян-чоруун кылып, 1967 чылдың июль 1-ден 3-ке чедир Сирий Араб Республикага чоруп турган.

Сирий чазак болгаш улус ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйны болгаш ону үдеп чоруур кижилерни Совет Эвилелиниң улузунга Сирий Араб Республиканың улузунуң үүреттиң ханызындан болгаш наймыралдың харылзааларынга дүүштүр өөрүшкү-биле хүлээп алган. Н. В. Подгорный наймыралчы ийи чурттарның чазактарын болгаш улустарын холбаштырып турар бот-боттарының ханы болгаш чаагай сеткил-сагыжының илередиишкини болур чылыг хүндүлээчел ёзугаар дээш үүреттиң ханызындан өөрүп четтириишкинин илергейлээп.

Н. В. Подгорный биле доктор Нуреддин Атасиниң арезынга албан ёзугунуң чугаалажымышкыннары болган. Анаа сирий талаадан — Араб социалистиг катап төрүүшкүн партиязының чиргиве секретары Салах Джедид, Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Юсеф Зуэйн, информация министри Мухаммед Зоби, камгалал министри генерал Хафез Асад, штатка херектер министри Мухаммед Амани, Национал аймак чок чорук комитединиң даргазы Абдель Керим Джунди, Кол штабтың начальныгы генерал Ахмед Сувейдани; совет таладан — ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы, армия генералы С. Л. Соколов, даштыкы херектер министриниң оралакчызы Я. А. Малик, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң Чоокку Чоон чук чурттар килдизиниң эргелекчизи А. Л. Шиборин киришкен.

Сирияга болгаш өске-даа араб чурттарга удур Израильдиң агрессиязының түңнелинде тургустунуп келген айтырыгларны болгаш ол агрессияның уржуктарын улуткаары-биле алаа чогуур практиктиг базымнарны ук чугаалажышкымнар чоруп турда чугаалажып корген.

Кайы-кайызынга сонуургалдыг делегей байдалының аязы-бүрү айтырыгларының талазы-биле боттарының бодаалдарын талалар база солушкан.

Сирий Араб Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң улустарының эрге-ажыктарынга, бүгү улустарның тайбыңныыц база аймыл чок чорууның эрге-ажыктарынга ийи чурттарның аразында чанчыл болган найыралды улам ынай быжыглаарының база бүгү талалыг кады ажылдажылганы хөгжүдеринниң айтырыгларын чугаалажып көрген.

Н. В. Подгорныйның Иракка чоруп турганы

БАГДАД. (СЭТА). Июль 3-те ССРЭниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Багдадта республика ордузунга Ирак Республиканың Президентизи Абдель Рахман Арефке барып чораан.

Хүннүң ийиги чартында Н. В. Подгорный Ирак Республиканың моөээн президентизи Абдель Салям Арефтиң көөрүнге болгаш ады билдинмес солдаттың тураскаалынга венокторны салып, ёзулал кылган.

Ады билдинмес солдаттың тураскаалынга венок салып турган үезинде ирак пайысыладдың чону хүндүлүг совет аалчыны онза чылыы-биле уткаан. Шөлге чылган чүс-чүс багдадчылар Н. В. Подгорныйга болгаш ону үдеп чоруур кижилерге изиг адыш часкаашкыны-биле байыр чедирип, совет-араб наймыралга алдар болдурган йөрээлдерин салгылаан.

Оөң дараазында Н. В. Подгорный болгаш ону үдеп чоруур кижилер республика ордузунче чорупкан.

Республика ордузунга ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның Ирак Республиканың Президентизи Абдель Рахман Арефтиң ужуражыышкынны болган.

Чылыг болгаш наймыралчы байдалга эрткен беседанның үезинде Н. В. Подгорный биле Абдель Рахман Ареф араб күрүнелерге удур наранль агрессияның түңнелинде Чоокку Чөөн чүктө тургустунган байдалдың дугайында болгаш ол агрессияның уржуктарын улуткаар талазы-биле хемчеглериң дугайында саналоналдарын солушкан. Олар кайыкайызынга сонуургалдыг айтырыгларны база чугаалажып көрген.

Беседа доозулган соонда Ирак Республиканың Президентизи Абдель Рахман Ареф хүндүлүг аалчыга алдар болдурган хүлээп алышкынны тургускан. Хүлээп алышкынга чазак кежигүннери, политиктиг болгаш хөй-ниитинчи көскү ажылдакчылар, дипломаттыг корпустуң төлээлекчилери олурушкан.

РЕПОРТАЖ

ТЕРГИИНЕР

Тываның хоочун болгаш колдуунда хөй ажылдыг совхозу «Элегестиң» төп суурунда хөй кыргыыр пунктунуң чанында ол каан хүнде чыылган кижилериниң арын-шырайы, сагыш-сеткили ол эртен дыка өөрүшкүлүг турган. Олар республиканың дүргеп арга-биле хөй кыргыырының талазыбиле маргылдаазынга киржири ол.

Юбилейлиг чылга алдаржыткан ол маргылдааны бо чыл-биле дөрт удаа эрттирип турар. Бо удаазында аңаа улуг күжениишкинни үндүрер дээрзи чугаажок.

Хүн ээзэн өөрүлеп, кыргыкчы командалар тус-тус бир аай хептерин кеткилепкен. Сөөлгү белеткел ажылдары дооступ, маргылдаа эгелээриниң мурнунда июри кежигүнү Александр Догур-оол командаларны чыскаагаш, Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйының министриниң бирги оралакчызы аш Д. Лас-оолга репортаан.

Д. Лас-оол маргылдааның киржикчилерниге байыр чедирбишаан, республиканың хөй-жуларының чедишкинниниге тодаргай доктаап, хөй ажылы бистиң республикада эң кол адыр дээрзин демдеглээн.

Шак-даа келген. Ам маргылдааны эгелээриниң медээни бээр чыгаан. А киржикчилер боттарының аппараттарының чанында белен турушканнар.

Маргылдааның баштайгы, шиллиге эалчээ эгелээн. 10 дугаарлыг кижи улуг-чаагай дурт-сынныг Василиса Балтайс болган. Оөң мурнаары-даа чөп. Василиса Авдреевна Балтайс эрткен чылдың республика чемпиону болгаш кыргыкчыларның Бүгү-россия маргылдаазының киржикчизи болгай.

Түңнел ам-даа элек болдур йитпе, аныяк болгаш шалыы, алыышында шынар дээш кыыдып туралар бар. Кеор-дур харып. Кым-на эң дээре көргүзүтлүг болуруп?

Удаткан чок-ла, база бир, чап-чаа кыргыттынган хойну тускай кажаже сүрүп аппарган. Ону Дүргенден келген Валя Романцова кыргаан болган. Ол — хып дээн чалыы болгаш улуг мергежилдпг кыргыкчы. Валя хойну кыргырда база-ла ону йилеидир чыттыргаш, оөң солагай талазында кулак адаандан кыргып эгелээн. А хойнуң мойнунда кыдырыктарының аразынга дүк артпазын база кезиглер болбазын дээш солагай холу-биле хере тыртып одурган. Чогум хойнуң бодуп шимчевеин дээш буттары-биле кыысп алгаш, кыргып турган.

Маргылдаа-даа үргүлүдеп-ле турган.

— Алды дутаар хойну эккелиңер —деп, бир кыргыкчы дилээн.

Ол болза маргылдаага чүгле бо чыдын киржип турар Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң командазының кежигүнү Кара-оол Шырап болган. А кажан ол бешки хойну кыргып турда, секундомериниң согуну 11,5 минутаны айтып турган.

Чымыгнанар ол түңнелге кайгай бергеннер. Чүге дээрге, дүргеп кыргылданың РСФСР-ниң талазы-биле мастерииң чогуур түңнелинден безин ажыг болган. Ынчалза-даа жюри кежигүннери хойну Кара-оолдуң дузалакчылары кажаже апаар чыдырда көргеш, бажын чайгап, чогуур негелдеии күүсетпээнинге харааданыр. Хойнуң чамдык черлериниде «ачы» бизи деттеи чердер илдең болган.

...Минуталар-даа эртип-ле турган. Кыргыкчыларга минута эвес, а секундалар безин үнелиг. Маргылдааның ийиги кезээнде кыргыкчыларның аразынга демиссл улам чидирленген. Ол кезек кижилериң аразындан Дагындай Лакпаева оппозаның тургашын жюри кежигүннерия эскерин кааннар. Ол кандыг-даа артык шимчээшкин кылбайн, хойнуң кежиниң ыскыт бүрүзүн биляп, топтут-ылап ажылдап турарын көөрге, шынап-ла ёзулуг бодунуң херээниң мастери деп чүве чогум-на оздур деп чүве билдиие бээр. Ол баштай кыргаан хойнга чүгле ийи минута каш секунда чарыгдаан.

— Бир эвес Дагындай үргүлчү мынчаар ажылдаар болза чедп шактың дүргузунда, бир ажыл хүнүнде 160 ажыг хойну чайлыг кыргымырдыр — деп, көрүкчүлериниң аразындан бир-ле кижи чоргаарланып чугаалаан.

Маргылдаа сөөлзүреп турда база бир кижи — Чирандай Лакпаевтың ураа-мергеи ажылы чыылганнарны кайгаткан. Ол база-ла үстүнде ады үнген бодунуң кадаймындан тудак чок болган.

Дүшкүүрлүг маргылдааның тонучуунге чедир дыка хөй хой кыргыттынган. Ам маргылдааның түңнелин дээш буттары-биле кыысп алгаш, кыргып турган.

Маргылдаа-даа үргүлүдеп-ле турган.

— Алды дутаар хойну эккелиңер —деп, бир кыргыкчы дилээн.

Ол болза маргылдаага чүгле бо чыдын киржип турар Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң командазының кежигүнү Кара-оол Шырап болган. А кажан ол бешки хойну кыргып турда, секундомериниң согуну 11,5 минутаны айтып турган.

Чымыгнанар ол түңнелге кайгай бергеннер. Чүге дээрге, дүргеп кыргылданың РСФСР-ниң талазы-биле мастерииң чогуур түңнелинден безин ажыг болган. Ынчалза-даа жюри кежигүннери хойну Кара-оолдуң дузалакчылары кажаже апаар чыдырда көргеш, бажын чайгап, чогуур негелдеии күүсетпээнинге харааданыр. Хойнуң чамдык черлериниде «ачы» бизи деттеи чердер илдең болган.

...Минуталар-даа эртип-ле турган. Кыргыкчыларга минута эвес, а секундалар безин үнелиг. Маргылдааның ийиги кезээнде кыргыкчыларның аразынга демиссл улам чидирленген. Ол кезек кижилериң аразындан Дагындай Лакпаева оппозаның тургашын жюри кежигүннери

Наадырга уткуштур

МАЙОРНУҢ САЛГАЛЫ

Ынчан Ада-чурттуң Улуг дайыны чоруп турган. Тываның ажылчы чону боттарының бар-ла аргалары-биле нимти дайзынны чылча шаварынга дузалажып, мал-маганын, эт-севин харам чокка берип, «Бүгү-ле чүвени — фронтуга!» деп лозуң-биле чурттап, ажылдап турган.

Аалывыс Тарлашкынның Кадыр-Орукка чайлап турда бир-ле хүн агитаторлар келгеш, Тываның ажылчы чонунуң эң шилиндек дээн 50 муң аъттарын Совет Армияга дузалаарын шиитпирлээнин улуг, биче кижилерни чыып алгаш тайылбырлаан. Олар «Фронтуга 50 муң аъттарны берээлинер!» деп плакатты өг бүрүзүнге азып каапш, чоруй барган. Аъттар тудуп алган араттарлыг, адаанда «Чураан Тас-оол» деп бижиктиг ол плакат ам-даа сагыжымга артып калган.

Өреге бүрүзү малын четчелеп, каш аъттыдузалаарын баштайгы хүнден эгелээш-ле бодай бергенин бичии оолдар бистер безин билип турган бис. Аъттарны хүлээп алыр комиссия удавас келир дугайында медээ соонда Кадыр-Оруктуң эзим иштинде дезиг аъттар тудар делгем кажаны септеп, Бай-Даг сумузунуң девискээринде мал тудуп, шалбаларынга алдаржааннарны баш удур сагындырып, канчаар-даа аажок белеткел ажылдарын чорудуп турганын ам сактыр мен.

— Фронтудан төлээлер база келир. Оларны Даландай акыйның оонге шайладыр дээн. Оода дайзынбиле шуут тулчуп турар кижинин бараанын көрээ — дишкен, улустуң чугаазын бо-ла дыннаар турган бис.

Чайның бир-ле чаъс-боранныг хүнүнде шилиндек аъттарны хүлээп алыр комиссия келген дугайында медээ тарай берген. Кадыр-Оруктуң девискээрин чылгы долган. Чыляган чонунуң хөйүн чүү дээр, кандыг-ла бир чыскаал байыр болган-на чүве. Шеригнин төлээзи арай улгады берген орус майор кижини чонунуң хүндүлээри-даа аажок. Аалдарывыс баъш удур иргтерни өлүрүп, пажын тиккеш, аалчыларга кудары-биле белеткеп каан.

Сумуда орус сөс билир чаңгыс-даа кижи чок. Даландзй акыйның оглу Ойдуп Кызылга орус школага өөренип тургаш, дыштанып келген турганы чаяан болган. Ол фронтучу өнүк биле чонну харылзаштырып, бүгү-ле чугааны очулдуруп турган.

Ол хүн өңнүкке алдар кылдыр тургускан шайлалга үезинде майор баштактанып мынча дээн:

— Бөгүн аъттар тудуп турувуста, бир кижиниң эрес-капшагайын магададым. Бир эвес мээн кезээмге ынаныг кижи турган болза майор атты тыпсырын командылал черинден кандыг-даа дадагалзаа чокка дилээр ийик мен...

— Ол кымыл? Бистиң аравыста бар-дыр бе? Айтып берип көрүңер, эш майор — деп, чон оон-моон дилей берген.

— Эш бо-дур. Адын амдыызында билбес-дир мен — деп, майор чугаалаш, сумунуң сураглыг чылгычызы Кашка Дамбаже айыткан. Оон бээр-ле Бай-Дагның чону ону майор деп хүндүткел-биле шолалаар апарган чүве. Майор бооpда арта-ла аъттыг шериг кезээниң майору дижир. Удаваанда Кашка Дамба орус өнүүнүң кедип, чораан бергү-биле дөмей халбыны чок кожагар бөрт база даарадып алган.

— Ам-даа шуут-ла майор болгандыр — дижип, эш-өөрүнүң баштактанып турганын утпаан мен.

Улуг дайынның чылдарында-ла чылгычылап, фронтуга 50 муң аъттарны шилип бээринге идепкейлиг киришкен Кашка Дамба оон соонда безин 17 чыл дургузунда чылгычылаан дээрзин «Чаа орук» көдээ ажыл-агый артелиниң хоочун кижилеринден дыннаш, оон ажыл-херектери-биле таныжар дээш Бай-Хөлче углай хап ора, бо бүгүнү бирден бирээ чокка сактып чордум.

Хөл бетинде кожагар кырында ийи ак өг тур. «Оруктуң оң талазында ийи өг майорлуг кезек » деп суурга улустуң чагып турганын бодап келгеш, дораан-на ынаар ээптивис.

Машина даажы дыннапкан майор биске уткуштур үнүп келген. Хой чылдарда көрүшпээн болза-даа оон шоолуг-ла кырывааның, эрес-шоваа хевээрин эскерип кагдым.

— Силерни бо черниң чону майор дижир ышкажыгай. Ол адыңар амдаа хевээр боор але? — деп, мендилешкен соонда, баштактанып айтырдым.

— Ол аңаа ат апарган. Бодум база өөрени берген болбас ийик мен бе.

Дамба Кашка оон ынай чугаазын мынчаар уламчылады:

— Бистиң бо черге районда бир дугаар «Чаа орук» көдээ ажыл-агый артели 1948 чылда тургустунду. «Чонның ниитилештирген чылгызын хүлээп ал, майор адын сыкпас херек» — деп, бистиң баштайгы даргавыс Кавaа Сарыгович Оваты мындыг. Ам канчаар, ажылда дээн соонда ажылдаар апаар дээш, чылгыны хүлээп алган мен. Оон 1953 чылга чедир колхоз чылгычызы болуп келдим. Мурнунда «Тарлашкын» МЧАЭ-зи турда база-ла чылгычы турган мен. 1953 чылда чылгы, теве бригадиринге ажылда, малыңны оглуң Сонам-оолга хүлээдип беривит дишкен. Сонам үргүлчү мээң чанымга чоруур болгаш чылгычының ажылын шору билир апарган турган чүве. Ам канчаар, оглумга чылгымны хүлээдип бергеш, бригадирлеп эгеледи м. Бригадирге таптыг-ла он чыл ажылдадым. Бо ажыл база-ла чылгы-биле холбашкан чүве-ле болгай. Шак ынчаар санап кээрге, назынымның улуг кезиин чылгы араазында эртирген кижи-дир мен ийин.

— Бо чылдарның дургузунда черле ниитизи-биле чеже хире кулунну колхозуңарга өстүрүп берген силер? Чамдыкта санагылай-даа бергилээр боор силер але?

— Бирде бодап орар-ла чүве харын. Ол чылын ынчаны деп бодап, чижеглеп санап көөрге 3000 ажыг кулунну колхозумга өстүрүп берген мен. Сөөлгү үеде арай кадыым баксырааш, хой ажылында келдим. Оглум-биле кады 400 төрүүр хой хүлээп алган улус бис. Ам малывыстың байдалы база эки. Чаш төл алыр талазы-биле бригаданың чүгээр дээн кижилеринге санадып турар бис.

— Ынчаарда Кадыр-Орукка турувуста Шура, Нюра дээр уругларынар бар ышкажыгай. Оларынар ам кайдал?

— Уруглар өскен. Ургларывыстың уруглары безин эмгежок. Оглувус бистиң-биле кады мал малдап турары бо. Нюра биле Шура ийи базала малда болбас бе. Шура дыка эки ажылдап турар. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадынга-даа соңгудуп турду. Ам-даа мурнакчыларның одуруунда. Нюра база-ла колхозта ниитиниң мал ажылында. Ынчангаш мээң уругларым, мээң салгалым шуптуу малчынар болган болдур ийин.

— Чылгыга бодаарга хойга ажылдаары кандыгыл меонар?

— Харысалга дөмей-ле улуг. Ынчалза-даа хой мал ооҗум, каракпан көөрде эптиг боор чүве-дир. Бир эвес тептыг кынып ажылдаар болзе чаш төлду бүрүнү-биле камгалап алырының бүгү аргалары бар. Колхозта машина-техника эмгежок, тускай эртемниглер четчир. Мал чемин база-ла хире-чергези-биле белеткеп ап турар бис. Кырган-даа болза ниитиниң херээнге улуг-хуумну киирерин планнап алган ажылдап, бараан болуп чоруур кижи-дир мен.

Кашка Дамба ажылында бар чамдык бергелериң дугайын кандыг-ла бир хомудал-биле чугаалап орду.

— Бистиң колхозта эжикиткен уксаалыг хойларны өстүрүп турар. Бо малды баштай эккээп турда, бергези-даа кончуг турган. Хураганнарының өлүүчели аажок. Төрүттүнерде эге-ле тас болур. Кыштагларда үлегерлиг чылыг кажаалар эвээш. Мен бодап көөрүмге баштай чылыг кажааларны белеткеп, ындыг уксаалыг малды азыраарынга кижилерни өөредип алгаш, ооң соонда бо малды сөөртүп киирер ужурлуг турган боор. Черле ынчаш, бо черге чурт иштиниң малын өстүрер болза чымыжыдаа биче, ажыы-даа улуг боор деп бодаар мен. Бо дээрге хөйну көрген малчын кижиниң саналы-дыр. Ынчалзадаа дарга-бошкалар бодап-ла турар ыйнаан — деп, ол чугаалай-дыр.

Бай-Дагның өске-даа хойжуларынга чораап, ындыг хевирлиг чугааларны дыннап, Кашка Дамбаның чугаазында быжыг үндезин бар-дыр эвеспе деп, иштимде бодап ордум.

Өгге чугаалажып орувуста, майорнуң оглу Сонам-оол бо келди.

— Суур кирип, яслиде турар уруумга ужуражып чордум — деп, ол чугаалады. Сонам-оол база-ла бистиң чугаавыска каттыжып:

— Ажылдап турарывыс чүгээр-ле. Ынчалза-даа моон артык чурттаары күзенчиг-дир. Кыштагларга чылыг бажыңнарлыг, чунар бажыңныг, сайгылгаанныг, радиолуг болза суур улузундан дүдак чок чурттай бээривис ол. Бо чүүлдерни баштаар черниң талазындан бодаар-да боор — деп, чугаалады.

Бай-Дагның сураглыг кижилериниң бирээзи Кашка Дамба болгаш оон уруглары Октябрьның бежен чыл оюнга алдар кылдыр малын эки семиртип, сиген кезилдезинге идепкейлиг киржип, кыштагларын боттарының күжү-биле септеп алырын хүлээнген. Олар ол хүлээдгезин Эрзинниң бүгү чону ышкаш эрестиг күүседип турар болду.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: «Чаа орук» колхозунуң хоочун малчыны Кашка Дамба оглу Сонам-оол-биле кады.

А. Пономаревтуң фотозу.

БЕЖЕН ЧЫЛДЫҢ ФОТОДОКУМЕНТИЛЕРИ

ЛЕНИНГРАД. 1917 чылдың апрель 3-те (чаа сан-биле апрель 16-да) Петроградка Ленинниң келгеш, кырынга үне бергеш, чүве чугаалааны төөгүлүг куяктыг машина.

МОСКВА. 1924 чыл. Хоорайның И. А. Лихачев аттыг автозаводунуң баштайгы бүдүрүп үндүрген чүүк машиналарының бирээзи — «АМО Ф-15» деп автомобиль.

ЛЕНИНГРАД. 1929 чыл. Баштайгы беш чыл планын дөрт чылда күүседири дээш шимчээшкинининг эгелекчилери — Карл Маркс аттыг заводтуң бир бригадазы социалистиг чарышка шилчиир кызыл тук алганының сөөлүнде.

СЭТА-ның фотолары.

АСБЕСТ ДЭЭШ

СОЛУННУҢ АРНЫНДАН

Бергелер турза-даа

Ак-Довурак — Абаза оруунуң тудугжулары Октябрь байырлалының чылында бедиткен хүлээлгелерни алганнар. Бис үшкү кварталда Абазадан кел чоруур — 833-тудуг эргелелиниң тудугжулары-биле каттыжар ужурлуг бис. Шиңа 5 километр хемчээлдиг участок арткан, ынчалза-даа ол кончуг нарын болгаш берге. Бистин участогувустуң тудугжуларының болгаш чер тепсикчилериниң мурнунда кадыр-берттер, аърга-арыг, суглар туруп турар.

Эрткен чаъстар тудутта дыка шаптыктаан, ынчалза-даа орук тудугжулары бергелерни ажып эртпишаан, ажыды уламчылап турарлар. Ам участок 37-ги километрде арттың кырын болгаш ынды, бетин асфальтылаарын доозар четкен. Мында асфальт салыкчызының машинизи И. Якимов, оон дузалакчылары Н. Рожкова, Т. Бороткова, Б. Даржаа, таптакчы башкарыкчы Ю. Васильев олар эки ажылдап турарлар. Асфальтобетон заводунуң оператору эш Дуктуг-Бора орукче хоюдут бээрин үзүктел чок хандырып келген.

Октябрьның 50 чыл оюнда Ак-Довуректан 85-ки километрге чедир оруктуң асфальтылаашкынын база 50 километр черге довурак төгүүшкүнүн доозар. Бистин мурнувуста ажыл хөй. Чүгле июль айның планын күүседирде безин кол тудугларны болгаш өске-даа үүлдерни кылыры-биле беш муң кубометр довурак сөөртүр ужурлуг бис.

Бо сорулганы күүседип шыдаар бис бе? Бир эвес хамаарылгалыг организациялар биске дузалаар болза, шыдаар бис. Чижээ, чер ажылдарын күүседирин хандырарда, биске хүннүң-не 25—30 самосвалдар херек. Автобаза чүгле 10-ну берип турар, оларның чамдыктарын асфальтобетон заводунга бээр ужурга таваржы бээр бис.

Бисте 250 хүүрек четпес, ам ийи ай дургузунда оларны садып ап чаштывыс. Орук тудуунуң талазы-биле дээди өөредилге черлеринден 200 ажыг студентилер практика эртирери-биле бисте келген. Оларны ажылбиле хандырар апаар. Ынчангаш хандырылга херээн харылзаар кижилер биске дузалаары чугула.

Бергелер туруза-даа, бис байырлалга чедир оруктуң 85 километрин долузу-биле дужаар бис.

Л. СТЕПОВОЙ,
№ 1 участоктуң начальныгы.

Өг-бүле экипажы

Оруктуң 117-ги километринде «Э-10011» деп экскаваторнуң экипажы ажылдап турар. Николай Жидких — машинист, а оон кадайы Валентина — дузалакчы. Ол өг-бүле боттарының күүлүг машиназын кандыг-даа үрелишкин, авария чокка Хемчиктен оруктуң ортузунга чедир башкарып келгеннер.

Экскаватор июньда ийи хүн анаа турган. Металл-даа болза туруптар — ускууштуң диштери сыйлып турар апарган. Аңаа дузалажыры-биле дуңзалакчы В. Баранов чедип келген. Ол кыска үениң дургузунда диштерни дуңзаалап, өске-даа элей берген кезектерни кылган. Ол өг-бүле экипажын күш-ажылга ынаа база эки ажылы дээш коллектив хүндүлээр.

Т. НУРИЕВ,
бульдозерист.

САЯННЫ ЧАГЫРЫП АЛЫР ДЭЭШ

Ак-Довурак — Абаза оруу республиканың чүгле барыын районнарының амыдыралын өскертир эвес, харын Тываның байлаан чурттуң кан оруктары, үлетпүр төптерибиле чоокшулаштырар ийнги өдүг болур.

Бо орукту кылып турар бүгү организацияларның тудугжулары ону эки билир. Ынчангаш олар орукту хуусаазында дужаар дээш бергелерни ажып эрттеринге күжүн харамнанмас.

Бергелер хөй. Ылаңгыя суглар улуг бергелерге таварыштырып турар. Эрткен чаашкынарның уржуундан хемнер улгаткан. Ол үер түр көвүрүгаерни, чал кылган довуракгарны үреп турар.

№ 5 көвүрүг отрядының прораві В. М. Подъячевский-биле 119-ку километрге тургап бис. Бо дээрге, таптыг-да оруктуң ортузу. Мында Стожшок биле Он хемнер каттышкан. Эрткен неделяның эгезинде бо хемнер түр көвүрүгнү, чалдаан довуракгарны алгаш баргап.

А мурнувуста 126-гы километрде мехколонна — 89-туң тудугжулары ажылдап турар. Ында шапкын сугну кежир салып каан маназы көвүрүгнү кежип келгеш, колоннаның начальныгы И. В. Мордашкин-биле чугаалаштывыс. Бульдозерлер биле экскаваторларның кывар чүүлү тонгеп. А. Глуховтуң бригадазы баазадан ангыланган. Ынчалза-даа улус балдылар-биле өдүгнү кылып турар дээрзин ол чугаалады.

Көвүрүг тудукчуларының бригадири М. Звягинцев, ажылчыннар А. Репин, М. Рейшко, С. Мастов, И. Теплых, И. Захарченко, А. Семибратченко болгаш өскелер-даа суг сыгыаргга дораан ажылдап киреринге беленнеп. Олар Хемчик, Алаш, Ак-Суг болгаш оон-даа өске хемнерге көвүрүглер тутканнар.

Ажылга суг шаптыктап турар, ынчалза-даа орук ажылы долу түлүктүг байдалда. 117 километрде довурак төгер ажылдың белеткелин бульдозерист Т. Нуриев, экскаваторщиктер Николай биле Валентина Жидкихтер чорудуп турарлар.

Оруктуң эң-не бедик черн — арттың түскү километринде. «Трансварывпромнуң» участогунуң бригадазы маңаа агаар бойдустуң кандыгдаа үезинде ажылдап турар. Чер үтекчизи А. Атгонин, траторист Н. Дергунов, чер тепсикчизи А. Кузнецов олар бо берге черде оруктуң чалын калбартып, экижидип турар.

Профэвилел организациязының чөпшээрели-биле асфальтобетон заводу аяс хүннерде үе-шак барымдаалавайн ажылдаар. Оператор Дуктуг-Бора орук тудуун хоюдут-биле үзүктел чок хандырып турар.

Орук-тудуунда ажыл-херек хайныышкынныг.

Т. АЛЕКСАНДРОВ.

Номчукчуларга

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың техниктиг библиотеказында инженер-техниктиг ажылдакчыларга база дээди өөредилгениң, техникумнарның студентилериниг дузаалаар аазап хой техниктиг литературалар келген.

Коммунал ажыл-агый ажылдакчыларынга болгаш тудуг техникумнарының өөрепикчилериниг «Хоорайның арыг-шеверин сагыыры», «Хоорайның чер иштинде четкилер болгаш коллекторлары», «Чылыдыга болгаш вентиляция» деп помнар бар.

«Электри четкизин база электроавтоматиканы кылыр талазы-биле справочниктиг» электри станцияларының, электри четкилериниң, үзеттүр бүдүрүлге электрилиг дериглелериниң монтаж ажылдарын кылып турар мастерлер, техниктер номчуп болур, ол ышкаш доозар черлериниң база техникумнар студентилериниг дузаазар коргузуг материалдар база келген.

«Даг ажылынга улуг күштүг токту ажыглаары» деп номну карьерлериниң, шахталарның, рудниктериниң, даг-дүгү арыглаар фабрикаларның инженер-техниктиг ажылдакчыларынга, студентилерге үндүрген. «Чылыг-биле ажылдаар шимчедикчилерниң ажыглаары болгаш септээри» деп номда кывар чүүлдүг шимчедикчилерни. бүе-биле ажылдаар газ турбиналарын, ол ышкаш оон дузаалаа дерилгелерни септээриниң болгаш ажыглаарының дугайында айтырыглар тодаргай бижиттингеп.

Күш немешкен

Оруктуң көвүрүг тудугжуларынга чаа күш немежин турар. Эрткен айның баштайгы хүннеринде Москванын автоорук институдунуң IV—V курстарның аазап хой студентилери келген. Олар ийи болүк болуп алгаш, боттарының мергежилиниң займ-биле 94-ку болгаш 83-ку километрлерде көвүрүгаерни тудуп турарлар.

— Мында келген студентилер ажылга чаңчыккан улус. Оларның чамдыызы эрткен чылын бо-за орукка ажылдап турганнар — деп, студентилерниң бригадири А. Капеев чугаалап турар.

Баштайгы хүннерден эгелеп-ле Михаил биле Николай Каранзов алышкылар, В. Кравченко, З. Коппева, Г. Ивашенко болгаш оон-даа өскелер эки ажылдап турарлар.

Чоокта чаа орук тудуунга 200 хире аныяктар база немешкен.

М. ЗЯГИНЦЕВ,
бригадир.

Тепсикчилериң ажыл-херээ

Ак-Довурак — Абаза оруунга «Транссварывпромнуң» № 82 тудуг участогунуң чер тепсикчилери улуг ажылды чоруткан. Чүгле 37-ги километрде артка бевин тепсиишкин кылыры-биле 450 тонна частыр чүүлдерни ажыглаан — бот, участок начальныгы К. Д. Демидов чугаалады.

Участоктуң ажылчыннары эштер Атгонин, Дергунов, Кузнецов оларның ам ажылдап турары 94—100 километрлерге оон биче-ле аазап частыр чүүлдер чарыгдаттынган.

119-ку болгаш 125 километриниң оруун тубуштуларынга тепсикчилер ажыл фронтуун баш бурунгаар белеткеп турарлар.

А. МИШИН,
бульдозерист.

АЛГЫДЫП ТУРАР

Электри станциязын алыдар талазы-биле ажылдар доостун турар. 2,5 муң киловатт күштүг турбинага ФО-2 фундаментини салырын доозар. Ам тудугжулар 4,5 метр бедикте плиталар арматуразын баглап турар.

Ында ажылдарны Владимир Абеляшевке убуруткан бывалчы-бетонщиктер бригадазы чорудуп турар. Эдээр онаалдазым А. Казазаев, Ч. Монгуш, А. Середкин, В. Иевин, 4 Овчинников олар хүннүң-не 130—135 куб күүседип келген. Бригада июньның онаалдазын 27-де күүседиптиен.

Т. САСИН,
№ 4 участоктуң прораві.

КЫРГЫЛДА ПУНКТУЛАРЫНДА

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырында кыргылда пунктузуп бо чылын эки дериң тургускан. Ында хой кыргыыр муңгаш кажаанмың иштин шалаваи, ооң ортузунда ийи одуруг, узуну 20 метр столдарны хой кыргыырынга эптиг кылдыр тургускан. Оларның ийи талазын дургаар электроагрегаттың аппараттарын тургускулаан. Бо хүннерде электри моторунуң болгаш хачыларның даажы тырнайныпла турар. Кажаанмың бир умунда болгаш өске умунда кыргыттынган дүктү деңзилеп хүлээп алыр, савалаар өрээлди кылган.

• • •

Чоон-Хемчик районда СЭКПинің XXII съездизин аттыг совхозта хой кыргылдазы июнь 7—8-те эгелээн. 6 муң хойдан бо хүннерге чедир чүгле 2000 ажыг

• • •

«Сүт-Хөл» совхозтуң Киров салбырының Өлөңде кыргылда пунктузунда хойжу бригаданың бригадири Донгак Быстан-оол мынча деп турар:

— Бистиң бригадада 8 кодан хой бар. 3512 хойдан ам бо хүннерге чедир 1277 хой кыргыттынды. Бо чылын бистиң хоювус семис, хүр кыштаанындан хой бүрүзүнден 2 килограмм дүктү

Кыргыыр болгаш кыргып каан хойларны ажыглаан тургузар чадагай кажаалар база бар. Бо бүгү ажылдарны септеп, дериң кылырынга салбырда электрик-моторист К. Дембирел, 65 харлыг пенсионер А. Сандак, ажылчыннар С. Хуурак, С. Сундак олар оңза кыымнакгай ажылдаапнар.

Маесалыг кыргылда июнь 20-де эгелээн. Ам 4000 ажыг хой кыргыттынган, хой бүрүзүнден ортумак кыргылда 2 кг ажып турар. Күүнеге 7 тонна чыгам дүктү дужаараи. Кыргакчылардан Д. Өшкү-Саар, К. Биченей, Н. Нава, Т. Хөмер, И. Моңгуш олар хүнде 40 килограммны кыргыыр норманы 50—70 кг чедирип турарлар.

• • •

хой кыргыттынган. Кыргылданың темпизин дүргедеткеш, Сүт-Хөлдүң сериин тайгаларынче, эки одарларже чайлагладыр, чымчак алдынны чидириг чокка кыска хуусаала бүрүн кыргып ажаап алыр дээш, маэн бригадаминиң кежигүннери ийи дапкыр күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Кыргылда пунктузунга электри хачыларының шылыраары, моторларның даажы эртенден орайга чедир үргүлчүлеп турар. Кыргылдада шупту 12 электри хачылары ажыглаттынган. Хой кыргылдазында Куулар Чүчүк-оол, Ховалыг Бады-Назын. Оңдар Доржулдай олар хүнде электри хачызы-биле 40 баш хойларны кыргып турарлар. Кыргакчылар ортузунда социалистиг чарыш калбарган.

Б. ОНДАР.

• • •

ажылчыннарның саны 15 кижи. Пунктунуң дериглези ковчуг багай. Мында дүктү тырныр, ары-лаар чер чок.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

1967 ч. Июль 5.
ШЫН
2-ГИ АРЫН

ӨРТЕК БОЛГАШ САНАЖЫЛГА

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрүп, дужаан турар бөлгөт белеткел организацияларының аразында өртектерни, санажылгаларны шын чорударының, продуктуларны дужаарының база садып алырының контрактация керээзин чарарының, ооң күүселдезиниң дугайында ССРЭ-нің Министрлер Чөвүлелиниң чанында күрүнеңиң белеткел комитединиң 1966 чылдың январь 6-да үндүрген дужаалыг удуртулга болдуруп ажылдавры болза, ажыл-агыйларга болгаш белеткел организацияларының ажылдаарынга таварымчалыг бүгү-де арганы берип турар.

Колхозтардан, совхозтардан продуктуларны садып алырын ооң санажылгазын күрүнеңиң садып алыр (дужаар) өртектери-биле чорудар. Садып ап турар продуктуларның шынар талазы-биле күрүнеңиң стандартында болгаш техниктиг негелдезинде ыйыткан көргүзүүлериниң карышкактарны барымдаалап, немелде азы казылда төлевирлерни болгаш санажылганы кылыр.

Колхозтар, совхозтар боттарының продуктуларын дужаары-биле холбашкан транспорт чарыгдалдарын (орук шүүдели) төлээрде, продуктуларны чоруткан складындан, бригада төвүнден, дириг малдарның турган фермазындан азы одарындан эгелеп, хүлээп алыр пунктуларга чедир бүгү километрни санап, санажылганы чорудар. Продукцияны бүдүрүп турар бригадалар, фермалар-биле хүлээп ап турар пунктуулар аразында черниң хемчээлин (километрни) белеткел организацияның кыжилгези-биле районнуң күүсекчи комитеди ажылдап кылгаш, бадылаан турар. Ону барымдаалап белеткел организацияларының ажылдаарынга таварымчалыг бүгү-де арганы берип турар.

Бир эвес дириг малды турган черивиден сүрүп келген болза, аңаа үнген чарыгдалды керээ ёзугаар ийи таланың дугуружулганы-биле, азы чаңгыс-ай тариф ёзугаар төлээр. Белеткел организацияның негелдезин барымдаалап графиктен аңгыда, дүрген дужаагаа таварылгада аңаа үндүрген артык чарыгдалдарны база белеткел организацияларга төлээр. Белеткел организацияларының нарядчи ёзугаар, колхозтар, совхозтар магазинерге, хой-нимтиг чемненикке черлеринге, садыгның оптовый складтарынга, уруглар болгаш эмнелге албан черлеринге дорт дужааганда, үүрмектеп садар өртек-биле хүлээп алыр болгаш бо таварылгада транспорт шүүделин төлевес.

Хүлээп алган продукцияның санажылгазын үзамдыктырбайн, кажан хүлээп алыр болгаш дужаар документилерни долдурган дораан-на шилчилгени чорудар. Бир эвес белеткел пунктуларын банк салбырындан мракта турар болза, беш хонуктан орай эвес хуусавда төлээп турар ужурлуг.

Контрактация керээзин ёзугаар ийи таланың материалдыг талазы-биле керээниң күүселдезиниң дугайында тускай хынаалганы чорудуп турар. Бир эвес керээде айыткан үүлдерни күүсетпейн барган болза, кайы-бир бурууулуг талазынга хемчегин көргүзер.

Бир эвес колхозтар, совхозтар керээде айыткан хуусаавында болгаш график ёзугаар дужаавас болза, белеткел организацияларынга хүн бүрүде 0,1 хуу хөөнү төлээр, а он хонук эрткенде хөө санаарын сокпаткаш, керээ ёзугаар дугуружулганы күүсетпээни дээш, ол чедир дужаатпынмаан продукцияның нияти түңүнге 2 хуу немелде штрафты төлээрлер.

Агаар-бойдустуң аймылдыг байдалы азы белеткел организацияларының талазындан ойталаашкын болганымның, чок болза баш бурунгар дугуржулга чоруткының түңпелинде колхозтар, совхозтар хөөлерни болгаш ескеда штрафтарны төлевейн барып болур. Керээниң азы ийи таланың дугуржулгазын, графигин ёзугаар дужаар дээш әккелген малдарны азы продуктуларны хүлээп алырындан ойталаан болгаш үе-шагын эртирип турган хүлээп алган болза, керээ-дугуржулганы үрээни дээш, ол хүлээп алдынмаан болгаш графикте айыткан үе-шагын эртирип турган хүлээп алган продукцияның нияти түңүнге 3 хуу немелде штрафты белеткел организацияларга колхозтарга, совхозтарга төлээр болгаш продукцияны сөөрткени азы малды мнай-бээр сүргени дээш транспорт шүүделин катай төлээр ужурлуг. Ол ышкаш колхозтарның, совхозтарның чидирген каржазын (малдың денгжи, оске продукцияларның шынары кудуланда, транспорттуң ажыл чок аңаа турганыңда) белеткел организацияларны база төлээр. Бир эвес дүрген үрелир продуктуларны чылдагаан чокка хүлээп алганда, колхозтуң азы совхозтуң орук шүүделин, аңаа үндүрген чарыгдалдары-биле кады продукцияның долу өртээн эгидер ужурга база таваржыр.

Белеткел организацияларының хүлээп алдынган продукцияларның өртээн керээ ёзугаар үе-шаанда төлевес болза, хүн бүрү 0,1 хуу хөөнү, он хонук эрткенде, керээде дугуржулганы үрээни дээш 2 хуу штрафты нияти түңүнге немей төлеп бээр. Оон аңгыда келген продуктуларның шынар талазы-биле көргүзүүлерни четпес, шын эвес санажылгаларны кылган, база хуусаавын эртирген болза, чедир толеттинмээн түңүнге азы шынар аайы-биле шын эвес көргүзүүлериниң 5 хуу немелде штрафты база төлээр. Продуктуларны хүлээп алырын болгаш ооң төлевирлерни нияти чурумдан хажыдар болза, кайы-даа тала нияти чурумга чагыртып, хөөлерни, штрафтарны, ескеда аңаа хамаарышкан үүлдерни албан төлээр апаар.

Чамдык колхозтар болгаш совхозтар дириг малды дужаарының мурнунда, күжүнүң аайы-биле малгай сорттуулаашкын кылбас, деңзеззшкин даңазынга ооң баш саның айытпас, нияти деңзеннин салбас, картофель, ногаа аймаа дээш ышкаш продуктуларга шынар талазы-биле шынзыдар документилер чок болгулаар. Мындыг чорук чамдык белеткел организацияларынга ажыглаал болуп турар. Олар канчаар-даа хүлээп алыр болза, шынаыдар тускай документ чок чүве болгапда, чөпшээрежир ужурга таваржыр.

Белеткел организацияларының хүлээп алган продуктуларының өртээн чогуур ойүнде төлевес, хой хуусаа эртирер чоруктар мурнунда чылдарда тургулаан. Чижээ, 1963 чылда ажыл-агыйлар пиитиин-биле 104874 рубльди, оон иштинде Бай-Тайганың «Кара-Хөл», «Мурнакчы» колхозтары болгаш «Тээли» совхоз 6276 рубльди. Тес-Хемниң, Эрзинниң ажыл-агыйлары дужаагаа хоюнуң дүгү дээш 15 хуу немелде төлевир—50358 рубльди үе-шаанда албаннар. 1966 чылда болгаш 1967 чылдың бирги кварталында колхозтарга, совхозтарга 160199 рубльди төлеп бербээн фактыларны тыпкаш, оларга агитken.

Бо дээрге түгле молдан бүдүрүп үндүрген продуктуларга хамаарыжыр фактылар-дыр, а чер ажылындан бүдүрүп турар продуктуларга хамаарыжыр саанар болгаш түүнер мында кирбейн турар.

Чамдык белеткел организациялары бүдүрүп үндүрген көдээ ажыл-агый продуктуларын оларга дужаап турар үеде документилиин ышын эвес, азы чедир долдурбаанын кончуг ажыглаар таварылгалар тургулаан. Хой дүгүнүң узуп, кысказын, азы сүргеn болгаш сөөрткен километрин айытпаанда, төлеп бербейн баар чоруктар хой. Ол ышкаш чамдык колхозтарга, совхозтарга дүктүң, сүттүң шынарын хынаар лабораториялар чоктуң хараазындан шынар талазы-биле улуг карышкактар үнүп келири ам-даа турун турар.

Контрактация керээзиниң чугула негелделерни аңмдырарга боттандырарда, оларны хажыдар чоруктарны болдурбас, документилерни шын тургузар, бүгү-де көдээ ажыл-агый продуктуларын дужаарының мурнунда стандарта болгаш саавырларда айыткан эң кол үүлдерни удуртулга болдурар болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай артемниглери бо талазы-биле отчёттуг болур болза, үстүнде айыткан четпестер турбас ужурлуг.

Республиканың колхозтары, совхозтары юбилейлиг чылда караажа чок, орулгалыг болур дээш, күрүнеге эки шынарлыг продукцияны бүдүрүп бээр дээш ажылдаар ужурлуг.

М. БАДЫ-НАЗЫН,
Көдээ ажыл-агый продуктуларының шынарының талазы-биле күрүне инспекциязының улуг инспекторu.

Чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге бараалгадыр

Республиканың Алдан-Маадырлар аттыг чурт-шинчилел музейи Совет эрге-чагырганың 50 чыл болур ооңга белеткенмишаан, бодунуң көргүзүлге залларының ажылын акыжидеримче кичээнгейни угландырган, чылда, чырыдыышкын болгаш кижизидилге ажылын калбартып чорударынче эгелеп киргеn.

Совет эрге-чагырганың баштайгы чылларындан эгелээш-ле В. И. Ленин совет ниитилелдиң төөгүзүнүң талазы-биле материалдарны чыыр чоруккa бодунуң киржилгезин илередип турган. Ол ышкаш партияның болгаш совет ниитилелдиң төөгүзүнге хамаарышкан материалдарны чыыр талазы-биле 1920 чылда Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң шиитпири-биле тургускан комиссия улуг ажылды калбартып чоруткан. Ол комиссия «Партияның бүгү кежигүннериннге» деп ат-биле кыйгырыг чарлаан. «Революцияның изин болунда артырып турар хенгирийне-даа кескинди саазынны үрелип-талалыр чоруктан камгалаар» деп, комиссия чонну кыйгырган. Дөртен чеди чылдарның мурнунда В. И. Ленинниң идип үндүрген идеялары боттанып турар.

Бистиң партиявыс музейлерниң ажылын ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге бараалгадыр талазы-биле удаа-дараа шиитпирлерни хүлээп алгылаан. СЭКП ТК-ниң сөөлгү докладында бүгү музейлерге совет ниитилелдиң төөгүзүнүң кылдыстерни тургузар, ол кылдыстерге СССР-де коммунистиг тургузуушкуннуң чедишкиннери, Коммунистиг партияның ленинчи утпаныышкынының тинилгези, СЭКПнин Программазын боттандырары дээш совет улустуң демисели, үлеттирүнүң, көдээ ажыл-агыйның болгаш культураның улам ынай көдүрлүүшкүнүн дугайтыр партияның кемчегрни илереттинген турар ужурлуг деп, чугаалап турар.

Бистиң музей эрткен чылдың майның ийиги чартыынган эгелээш, бо чылдың ол-ла үезинге чедир организастыг экспедицияларны чорудуп тургаш, 795 санныг экспонаттарны чыыгган, оларның чамдыктарын көргүзүлге залдарында делгээн. Революция мурнумда үениң төөгүзүнүн кылдазинде экспонаттарны чыыры ургулчулевишаан. 150 ажыг экспонаттар кирген. Чыгдынган үүлдерниң ишгинде амыдыралга хамаарышкан үүлдер, ог керекселдери хөй болуп турар. Чижээлээрге, этнографтыг материалдарның ыаш болгаш алгы саваларның улуг коллекциязы чыгдынган, оларны тыва угуулза-биле класстап кызгыыаан. База анчы дериг керекселдер чыгдынган. Оларның санынга анчы кижиниң хевн, саадак, дарыг идежиин, ок кудар хептер бар болуп турар. Оон аңгыда эргн, чаа националь идик-хептер база чыгдынган. Даш конээлерни барынын талазы районнарның өнкелгилээн. Эрги төөгүнүң кылдызиниң экспозициязынга чамдык темаларның чаартылгаларын кылырын планнап турар. Чижээ, «Кижинин тывылганы», «Тываның девискээринге даш век», «Хүлер үезин», «Скиф үези».

Үстүнде айтырыглардан аңгыда музей экспозициязынга культура тураскаалдарын делгеп көргүзери чугула сорулга кылдыр салдынып турар. Культураның бүгү-де тураскаалдары дөрт кол болуктерге: архитектураның, уран үүлдүң, археологияның болгаш төөгүнүң тураскаалдарынга чарлып турар.

Чер-чурттуң тураскаалдарын бирги ээлчегде көргүзерин баш бурунгаар көрүп турар. Культура тураскаалдарын чурт-шинчилел экспозициязынга көргүзери аңза-ла бир бөлүүн эвес, харын эң нарын айтырыг болур. Амга чедир музей экспозициязынга тураскаалдарны көргүзерде, оларның тус-тус турар черлерин тодарадыры чугула. Экспозицияга культура тураскаалдарын көргүзериниң формалары болгаш методтары янзыбүрү. Моон-биле чергелештир чамдык тодарадылганы маңаа кылза чогуур. Чижээ, музейниң бүгү-ле экспонаттары — реликвиялар, документация, уран чурулганың болгаш графиканың чогаалдары, материалдыг культураның үүлдери, номнар, хүүдустар, плакаттар болгаш ескеда үүлдер база-ла культураның тураскаалдары болур. Тураскаалдар дугайында делгелгелерни Кызылга, районнар төптеринге, колхоз, совхозтарга организастап турар.

Хамзаты дэйынга болгаш ТАР үезинге хамзарышкан 300 хире материалдар чыгдынган. Оларның иштинде 1918 чылда ажылчыннар болгаш солдаттар депутаттарының бирги Советиниң кежигүнү Иппполитий Сафьяновтуң холга багланар кызыл демдээ, Тываның дагжыларының бирги съездизиниң төлээзиниң билеги, 1926 чылда үнген «Эрге-төлээлиг бүгү Тыва» деп солунның бир номери бар.

Чоокта чаа музейниң экспедициязы Кара-Хем районга чораан, Хөдү дайнының киржикчилери Монгуш Белектиң, Чооду Чүдек-оолдуң, Оюн Борбуй-оолдуң чүгааларын болгаш ескеда хоочун кырганнарның чугааларын бижип, оларны чуруккa тыртыргылаан. Чамдык кижилерниң хүү архивтеринден материалдар алынган. Ол ышкаш кызыл партизаннар дугайында материалдар болгаш документилер чыгдынган. Мурнунда ат-сывы билдинмейн турган хөй-хөй кызыл партизаннарны илередип тыпкан. Экспедицияны баштап чорлан ап М. Б. Ленин-Ломсаңның үре-түнелдиг ажылдааның демдеглеп болур. Чыгдынган болгаш тывылган чүүлдериниң иштинден эң-не үнелиг экспонат—бердан боо. Ол боону кызыл партизан чорлан М. Р. Елупахин музейге белекке берген.

Совет үениң киржизиниң талазы-биле амгы тыва хептер болгаш чонар хаш мастерлериниң 70 хире ажылдары киргилээн. Эрткен чылын болгаш бо чылдың 5 айларының дургузунда республиканың ажылчы чонарының ажыл, амыдыралын көргүзүп турар хөй санныг фото-чуруктар бо киздисте чыгдынган. Оон аңгыда Тыва Республикага бистиң-биле найыралдыг Моол Арат Республиканың төлээлериниң дамчыдып берген белектери фондуда немешкен.

Бойдус киздизинге хептеп кылган 48 куштар болгаш чер иштинден тывылган улуг буга ыйыны дээш ышкаш үүлдер немешкен.

Ам бо үеде музей ажылдакчылары Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга үткүштүр чорудар ажылдарның тускай планның тургускаш, ол план ёзугаар Каа-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның девискээрлериниң экспедицияларны организастаал, ам Бичи-Хем районга музейниң бүгү киздистери солуп делгелгени организастап көргүскеш, чугула ажылдарны кылгаш келген.

Бо чылын музейниң көрүкчүлериниң саның 65 мун чедирерин көрүп турар бис. Мону күүседирде музейни коллективтиг-биле кээп көөрүн организастаары болур. Ынчангаш хоорайның үлетпүрү бүдүрүлге, өөредилге черлеринге, албан организацияларга чалалга билеттерни тарадыры эргежок чугула. Музей ажылдакчыларының күжү-биле музей лекторийинге болгаш республиканың чер болганынга номчуур лекцияларның саның көвүдедирип болгаш музейниң лекторийинге эртем-тайылбырлыг база документалдыг кино-чуруктарның 40 ажыг сеанслыарын көрүкчүлерге сонуургадырын база көрүп турар бис. Ол ышкаш көжүп чоруур 3 делгелгелерни районнарга организастаар.

Музей ажылында четпестерге чүүү хамаарыштырып болурул? Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинин херээнге, алдарлыг революсчу болгаш күш-ажылчы чаңчылдарның пропагандазының, культураның материалдыг болгаш угаан-бодал көдүрлүүшкүнүнде совет улустуң чедишкиннериниң, бойдус курлавырларын ажыглаарының база төрээн Тываның экономиказын өөренип көөрүнүң херээнде улуг-улуг болдунар арганы ам-даа ыракта чедир ажыглаттынмайн турарын чугаалаза чогуур.

Бистиң республиканың эләэн хөй черлеринде улусчу, школа музейлери тургустуулаан болгаш тургустунуп турар. Оларны организастап турар кижилер — башкылар, ажылчыннар, колхозчулар, инженер-техниктиг ажылдакчылар. Хөй-нимтиг чоруктыбиле ажылдап турар бо кижилер аныяктарны чонга бараан болурунуң чаагай херээнге, хоочун салгалдың революсчу чоруунга, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарга кижизидип турарлар.

Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга чедиишкинниг ужуражыр дээш экспозицияны ажыжидери, масса-политиктиг ажылды калбартыры—бистиң чугула сорулгавыс.

М. ДЕЛЕГ,
Алдан-Маадырлар аттыг чурт-шинчилел музейниң директору.

Ийи ай хуусаалыг курс

Республиканың колхозтарындан, совхозтарындан келгилээн хойжу бригадаларның бригадирлери, сүт-бараан фермаларының эргелекчилери Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунда ийи ай хуусаалыг курста өөренип турар.

Курстуң ниитн өөренип эртер шагы 276, ооң иштинде 88 шакты будуруле практиказынга — чамдык мурнакчы ажыл-агыйларга практиктиг экскурсия чорударынга чарыгдаар. Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң № 1 хойжу бригадазының бригадири Чамы-Очур, Тожу райондан келген Мокпан Алдынай, Улут-Хем районда «Найырал» совхозтан келген Самдан Анчимаа болгаш ооң-даа өске эштер кончуг кызымак өөренип турарлар.

Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозунуң Туран сүт-бараан фермазында ипек саалдазын, чемгерилгени, асталганы механизастаанын кончуг сонуургап көрген бис. Ылаңгыя кылымал сүттү будурүп турары дыка солун. Хүнде 2500 литр ындыг сүттү будургеш, үш айдан өрү назылыг бызаларга ижиртип, ооң-биле чалаң сүттү кампаан ап турар. Фермада үчёттү аажок эки тургускан. Бо бүгүнү көрүп танышкан чорук бистиң практиктиг билиивисти элээп бедиткен.

«Сукпак» совхозта хаван фермазын механизастаанны база эки. Кызылда тарын боозадылга станциязынга, сүт заводунга, «Кок-Тей» совхозка база чораан бис. Бо ажыл-агыйларда эки үүлдерни түгле көрүп танышып алыр эвес, харын боттарывыстың ажыл-агыйларывыска болдупар шаа-биле ажыглаарын оралдажыр бис.

М. ШЕРИГ-ООЛ,
курстуң дыңнакчызы.

Ховулардан медээлер

Кубаньда кол тараа культуразы — кузун таараан кызыл-тастыг кезип эвелей берген. Мында кол сорт «Безостая-1», ооң дужудун крайның ажыл-аъыйлары 1,5 миллион ажыг гектар шөлден ажаап алыр. Баштайгы чүс-чүс гектар кызыл-тастыг Тихашевск, Усть-Лабинск, Белореченск районнарда кескен.

Ам Одесса областың механизаторлары «Шөлден колбайн үнерге — ону андазым-биле чарыгдаар дээш конференциянын киржикчилериниң саналдарынга сиңиннеп.

Племарлыг хуралдерден болгаш дыңнадыгның телевизелериң ажылдап кылыр талазы-биле комитетте ажылдан аңгыда, төлээлериниң кежигүннери ёзугаар хөй-ниити-биле ужуражышкынмнарны болгаш беседаларны кылып, харылааны тудуп турар. Совет төлээлериниң кежигүннери КАР-ның Национал хуралының дарзазы Анвар Садат-биле беседа кылып. Каир университединиң профессорлары болгаш башкылары-биле ужурашкан.

Сөөлү Дагестанның ажыл-ажыйлары күзүн таараан кызыл-тазын массавы-биле ажаап ап эгелей берген. Хасавюртов районнуң Карл Маркс аттыг колхозунуң баштай бастырып алган дужудун механизастаттынган он-он звеноолар ажаап ап турар. Олар сиген кезер, сараатталар машиналар-биле болгаш автомашиналар-биле, сиген болуп шарыыр чепсек-херекселдер-биле дериттинген.

(СЭТА).

кирерi»—деп лозунгуг чаржып турар. Измаил болгаш Килий районнарның колхозтары хөрүүн болбаазырадыр тускай 130 агрегаттарны белеткеп алгаш, тараазын ажаап алган баштайгы муңмун гектар шөлдерни аңдарып алган.

Запорож областка аъаар байдалының каяң болгаш изиг болганы тараанын дүрген быжарынга довум болуп турар.

14 район тараазын кезип турар.

Алтайның даз эдээ районнарында сиген кезилдези эвелей берген. Оът-сиген дужудун механизастаттынган он-он звеноолар ажаап ап турар. Олар сиген кезер, сараатталар машиналар-биле болгаш автомашиналар-биле, сиген болуп шарыыр чепсек-херекселдер-биле дериттинген.

ДАШТЫКЫДА

Сирий парлалга Н. В. Подгорныйның чоруп турганының дугайында

ДАМАСК. (СЭТА). Сирий солуннар ССРЭ-нің Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның Сирияга чоруп турганының дугайында материалдарны бирги арыннарынга парлаан.

Бистиң чүртүвуска Дарганың аалдап чоруп турганы араб болгаш совет улустарның аразында найырал харылзааларын улам быжыглаарыпка дөгүм болур деп, «Саут аль-Мухаракa» солун демдеглээн.

«Араб-совет харылзаалар үргүлчү быжыглып, хөгжүп келген. Совет Эвилели хостаалга болгаш хамаарышпас чорук дээш арабтарның демиселиннге моральдыг, материалдыг деткимчени көзээде берип келген. Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле харылзаалар сөөлгү чылдарда араб чурттарның политиктиг, социал амыдыралының уг-шинн тодарадыр кол фактор болуп берген. Социалистиг лагерьниң чурттары-биле арабтарның найыралын бузар дээш, империализм хамык үүлгедиглерни кылып турар»—деп «Аль-Баас» солунга Фейсах Хаурани бижээн. Араб улустарның ёзулуг болгаш шынчы өөнүү Совет Эвилели деп чүве сөөлгү үениң болуушкунарындан тодаргай көзүлген. Совет Эвилели биле социалистиг чурттар израиль агрессияның эң эгезинден тура-ла бүзүрелдиг турушту чайгылыш чок эдээн. Олар чүгле агрессияга удурланып үнген эвес, харын агрессорга удур араб чурттарның демиселин кандыг-даа негелде салбайн деткиирине белениң база илергейлээн деп ол солун демдеглеп бижээн.

Дамаск хүндулуг совет разынын чүректиң хавыынган ажыл өөрүшкүлүг хүлээп алгаш, Совет Эвилелиниң чазаапга болгаш улустарында ынак, хүндүткелдиг сеткилин ооңбиле илергейлээн.

Нью-Йорк кудумчуларында радиоактивтиг инелер

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Нью-Йоркту чурттакчыларынга берге айыыл таваржыр деп гураз апарган деп, кадык камгалал килдизиниң директору Хэнсон Блатц парлалга конференциязынга медеглээн. Хоорайның кудумчуларынга радиоактивтиг инелер дажыглап турган үеде оларның оң бажынын читкенинин уламынан ындыг байдал бар апарган. Бир ине-ле 15 грамм радийлиг, ынчангаш ону көрген кижи тудуп алыр дей бээр болза, ол ине аңаа онза айыылдыг.

Сомалиде байырлал

МОГАДИШО. Эрткен субботада Сомалиниң улузу чурттуң хамаарышпас чоруунуң чедиг чыл оюн байырлалдыы-биле демдеглеп эртирген.

Национал байырлал-биле холбаштыр Могадишога шериг парады болгаш чыскаал болган. Республиканың президентизи Абдирашид Али Шермар пашиига угуулганы чугаалаан.

Бодунуң чугаазынга президент араб чурттарга удур Израильдиң агрессиязын шиитпирлиг буруу шапкан. Сомалиге эң-не аммдыралчы айтырыг болза, бодунуң национал экономиказын хогжүдери болур дээрзин президент демдеглээн.

САЛЬВАДОРНУҢ ЧАЗААНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИ

ЛОНДОН. Полковник Фидель Санчес Эрнандес Сальвадор Республиканың чаа президентизи болуп, бодунуң таңмыраан берген. Ол дугайын Рейтер агентилелдиң корреспондентизи биңматкан.

Санчес Эрнандес улуг олигархияның болгаш чуртта кара туралында аажылаан америк монополиялларның эрге-ажыктарын камгалап туралыбиле сурагжаан.

ГДР-де соңгулда

БЕРЛИН. Июль 2-де Герман Демократтыг Республикага Улус палатазынга болгаш округтарның улусчу төлээлекчи черлеринге соңгулда болуп эрткен. 11,2 миллион ажыг соңгукчулар улустуң эки оолдар, кыстары, ажылчын аңгының, тараачыннарның болгаш интеллигенциянын төлээлекчилери дээш бадылаан.

Амгы соңгулда кампаниязы политиктиг бедик көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга эрткен. Мурнундагы соңгулдадан бээр эрткен дөрт чыл дургузунда ГДР-ниң ажылчы чоннары экономиканы болгаш культураны хогжүдеринге, социалистиг демократияны сайзыраңгайжыдарынга улуг чедишкиннерни чедип алган. Ол үениң дургузунда ГДР-де үлетпүр будурүлге 24 хуу, национал орулга 18 хуу өскен. Германияның төөгүзүнде баштайгы ажылчын-тараачын күрүненнің делегейге ат-алдары улам бедээн.

АГРЕССОРЛАРНЫҢ ЧИДИРИИ КӨВҮДЕП ТУРАР

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның Улус армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалалдың кезектери июль 2-де Хайзыонг болгаш Хатинь мөңгараның девискээринге ийи америк самолёттуу дүжүр аткан. Ынчангаш Вьетнамның Демократтыг Республиказының агаарынга дүжүр аткан америк самолёттарның нияти саны 2.057 болган.

ЛОНДОН. Моссо агыйның сураглыг музейинде чаа үүл тыпты бергеn. Ол херээжен кижи воскадан кылган дүрзүлер чыыр кижи чүве-дир. Оон музейинге эрткен чүс чылдың сураглыг далай аян-чорукчузу дээргн Франсистиң дүрзүзү тургап. Ам үеде ол дүрзүнүң чанынга ийнги дээргн Франсистиң — Чичестериың дүрзүзүн тургузупкан. Ол кижи «Джипси мот» яхтага долегейин дескиндир ажиндиришкин кылган.

ЧУРУКТА: Франсистериың воскадан кылган дүрзүлери.

Пресс Ассошиэйшн—СЭТА-ның фотозу.

ВДР-НИҢ ДАШТЫКЫ ХЕРЕКТЕР МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның Демократтыг Республиказының Даштыкы херектер министерствозу медеглелди парлап үндүрүп, Хайфон болгаш Намдинь хоорайларны Каттышкан Штаттарның умар үүлүнүң бомбалаанын ында шиитпирлиг буруу шапкан турар.

Медеглелде чугаалап турары болза, июнь 29-та америк самолёттар Хайфон хоорайже халдаашкынны ийи удаа кылып, хоорайның иштинде болгаш чоогунда чурттакга кварталдарын, үлетпүр объектилерин, портту болгаш аңаа турган даштыкы судноларны-даа бомбалаан.

Июнь 26, 27-де америк самолёттар Намдинь хоорайны болгаш ооң чоогун, пос-таавы комбинадын, рис арыглаар фабриканы болгаш школаларны наш удаа бомбалап база раметалар-биле боопап турган.

Вьетнамның Демократтыг Республиказынга удур бомбалаашкынны болгаш бүгү шериг үүлгедиишкиннерин доп-дораан сөксадырын, америк шериглерни болгаш чалчаларының шериглерин Мурнуу Вьетнамдан үндүрерин, вьетнам улустуң национал ноол эргелерин шыңгыы хүндүлеп көөрүн ВДРниң чазаа АКШ-тың чазаандан негээн.

ХОРАЛАКЧЫЛАР ЧЫЛЧА ШАПТЫРГАН

ХАНОЙ. (СЭТА). Патет-Лаонуң дайынчылары болгаш ук черниң чурттакчылары Алдыы Лаоска майда Нео Лао Хак Сат партияның күштериниң ээлеп турар девискээринге дүжүрүнүп алган бир белүк америк болгаш мурнуу-вьетнам хоралакчыларны чылча шапкан деп, «Патет-Лаонуң үнү» радиостанцияның медээзин барымдаалап, ВИА агентилел дыңнаткан.

1967 ч. Июль 5.
ШЫН
3-КУ АРЫН

КНО-нуң Кол Ассамблеязының онза сессиязында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Июль 3-те Кол Ассамблеяның эртенги хуралында резолюцияларның төлевилелдеринің талазы-биле чугаалажылга үргүлчүлээн. Резолюцияларның беш төлевилелдерин Кол Ассамблеяга көрдүрери-биле киргеn.

Кол Ассамблеяның ажылы нарын байдалда эртип турар. Июнь 30-деле АКШ резолюцияларның киргеn төлевилелдеринің төлээы-биле бадылаашкынны соңгаарладырын негеп турган. Америк төлээлер хордал салып турганы чамдык төлээлериниң ускерилгеннинге сагышсырап турар. Июль 3-те болган хуралга АКШ-тың төлээлери боттарынга ажыктыг болу бээр магат чок деп бодаан, бадылаашкынны доп-дораан чорударын негээн.

Чугаалажылгаларны үре-түңнелдиг доозарын болгаш израиль агрессияның уржуктарын узуткаар дугайында дээштиг шиитпирни хүлээп алырын Ассамблеяга шаптыктарын оралдашкынаан, америк төлээлер Ассамблеяның даргазын Абдул Рахман Пежавкка ыйыышкын кылырындан безин чалданмаан.

Пежвак америк төлээлериниң ол кажарлаашкынын Кол Ассамблеяның даргазыпга «чоңгээ» кылдыр үнелеп көрген болгаш бодунуң буруу шаавыштынын илергейлерни Ассамблеяга саналдаан. Онза сессия Ассамблеяның даргазының туружун чаңгыс үн-биле деткээн. Ол саналдың утказы болза, дугуруштунган болгаш ажыктыг шиитпирни ажылдап кылыр арганы төлээлерге бээринде болуп турар.

Практиктиг даштыкы херектер министри Адлан Пачачи чөптүг болгаш боттуг болур ужурунда резолюцияның совет төлевилелин бадылаар мен дээн.

Адлан Пачачи резолюцияның америк төлевилелин буруу шаап көрген.

Практиктиг даштыкы херектер министри Югославияның болгаш өскеда чурттарның резолюциязының төлевилелин чөпсүнүп көрген.

Латин-америка чурттарның резолюциязын пропагандалаан Венесуэланың болгаш Уругвайның төлээлекчилери, американчы хоопнуг туружу-биле чудучураан Танландыпың төлээлекчизи, антисоветчи калчаалыг шүүлдээшкин-биле ходелип турар Албанияның төлээлекчизи бадылаашкынның чылдактарынга холбаштыр база саналбергеннер.

КАИРДЕ ОНЗА КОНФЕРЕНЦИЯ

КАИР. (СЭТА). Агрессияза болгаш империализмге удур араб чурттарның демиселин деткиир талазы-биле Азиянын болгаш Африканың улустарының Эп-сеткил каттыштырылга организациязының конференциязы бодунуң ажылын ында үргүлчүлеп турар.

Азиянын болгаш Африканың улустарының эп-сеткил каттыштырылгазын улам ынай быжыглаарының эргежок чугулазының дугайында, арабтарның шыкныг хергээ камгалаар дээш бүгү депшилгелиг күштерни мобилизастаар дугайында бодал конференциянын киржикчилериниң саналдарынга сиңиннеп.

Племарлыг хуралдерден болгаш дыңнадыгның телевизелериң ажылдап кылыр талазы-биле комитетте ажылдан аңгыда, төлээлериниң кежигүннери ёзугаар хөй-ниити-биле ужуражышкынмнарны болгаш беседаларны кылып, харылааны тудуп турар. Совет төлээлериниң кежигүннери КАР-ның Национал хуралының дарзазы Анвар Садат-биле беседа кылып. Каир университединиң профессорлары болгаш башкылары-биле ужурашкан.

Чомбе Алжирде

ЛОНДОН. Конгонуң (Киншаса) премьер-министри чораан Моиз Чомбе Алжирде турар.

Чомбе Конгодан (Киншаса) 1965 чылда чоруткан. Сөөлгү үеде ол Мадиизке чурттап турган. Конгонуң шериг трибуналы Чомбени күрүнеге өскерилген деп буруузаткаш, болу чок черинге ону шажылап алурер деп шиитken.

• • •

БРАЗЗАВИЛЬ. Алжирниң айыыл чок чоруктуң албан чери Конгонуң (Киншаса) премьер-министри чораан Моиз Чомбени тудуп хоруглаан.

Конгонуң (Киншаса) чазаа күрүненнің кеминг херек үүлгедикчиниң шилчидип бээр дугайын алжир эрге-чагыргалардан дилээн.

Совет-моол найыралдың айы чоруп тур

С. ЭРДЭНЭ,
моол чогаалчы

ЧЕЧЕКТЕН ТӨРУТТҮНГЕН КЫС

НОВЕЛЛА

1

«Дан атпаанда чедип кел. Бөгүн сеңээ Хонгор эулдуң дугайын чугаалап бээр мен» — деп, арга-арыг даамылының (лесник кижи — Редакция) меңээ сөглээн сөстери бажымдан үнмеэтээн. Ынчангаш копчуг эрте туруп келдим.

Мээң көк баштыг кырган немнең сөөктери-ле саргаан боор, уйгузу-биле бир-ле чүвени химинеп, аяар човуурутады. Деңнең чидиг чырыындан карактарын дутлавышаан, уйгузу-биле айтыра-дыр:

— Мындыг эрте кай бааруң ол, оглум?

— Арга-арыг даамылы-биле адыглап аннаайн дээш.

— Бодун-на бил, мынчалза-даа даамыл тейлеваарыг кижи эвеспе — деп, аван чугаалады. Аъттанып чоруп турувуста, чер биле дээрниң дудушкаа туман тыртыпшаан болду. Мээнии-биле алырга, арга-арыг даамылы чиктиг чаңчылдарлыг-даа болза, хиреливе эвес кижи турган. Ол арга-арыга хөлчок ынак болгаш ону бодунуң хуу амыдыралы ышкаш кампалап, карактаар кижи. Чамдык улус ону сээдең дижип, а ооң кылып чоруур ажыл-херектерин ялбы-шидилиг дээр сагыштар база турган.

Арга-арыг даамылы чамдык үелерде элээн каш хүннер дургузунда шыргайларга болгаш даглларга тоган, шуут-ла эзим иштинге чурттап туруп бергилээр турган. Ол, соок дызырткайнып турар кышкы дүне ээн эзимге от ужуткаш, алик эъди шиштеп чип, улуг баштыг чолдак даңазының шөйүлген ыяш хандыр-хандыр соргулаап, адыг кежин деженгеш, оргаланып чыдарын чыргал деп бодаар кижи дижип-даа чугаалажып тургулааннар. Чүдүлгелиг шуваганчылар: арга-арыг даамылы кыжаныглыг кара бургандан төрүттүнген дижип сымыранчыр турганнар.

Чалыы шаамда мен база-ла арга-арыг даамылындан өскелер ышкаш ойлаткылыр чордум. Ооң соонда янзы-бүрү номнарны хандыкшылдыымбиле бирден бireэ чокка сундүгүп номчуур апардым. Олар мени бойдустуң чүгүн-бүрү бо-

2

луушкуннары-биле таныштырып, кижилериин нарын салым-хуулариның дугайын тоожуп бергеннер. Ам келгеш, амыдыралының дургузунда кавдыг-ла бир аар кажыдалды көргеп, а ону догаштырыг чок тывызык дег, өскелерден чажырып чоруур бо ашак мээң сонуургалымны хаара туда бергеп.

Элээн каш чылдар дургузунда төрээн черлеримге кээп көрбедим. Чоокта чаа кырган немни көрүкээшү чедип келгеш арга-арыг даамылы-биле удаа-дараа ужуражып турдум. Ооң-биле кады эзим иштинге тоган кылаштап чорумда, ол меңээ тоолдарны болгаш тоолчургу чугааларны ыдып берип чорду. Ынчаарга-ла чоорту чоокшулажы берген бис.

Нэрст даанын кырынга үнүп кээривиске, чер чырып эгеледи. Көк туман хуулгаазын дег эзим кырынга доженирге, даамылдан дыңнаанын тоолчургу чугааларын ала-чайгаар-ла дырлып, чугаа эгелээн... Ол меңээ Хонгор эул дугайында кандыг-ла бир тоолчургу чугаа ыдып бээр дээн-дир ийин деп бодап алдым.

Хонгор эул! Даамыл бо атты ында-хаая адапкаш, өскээр көре бээр турду. Ол үеде ооң арны ширинн болгаш муңгаргай апаар. Ооң амыдыралы Хонгор эул-биле кандыг-ла бир харылзаалыгдыр деп ынчан бодап каанымны сактып келдим. Ооң дугайын чугаалап бээрин даамылдан кашдаа катап дилээн мен. «Күзүн Нэрст даанга аннап чедө бергенивисте чугаалап бээр мен» дээри ооң өскерлиш чок харыызы турган.

Бодунуң шилги аъдының кырынга йилендир олуруп алган (аъды кырган-даа болза, чинкадак) даамыл мурнуусту карарып чыдар эзимдиве карак салбайн көрүп чору. Ооң курлаган колун куру улуг чес баштыг. Колун курувда хөм хынныг, сөөк сыптыг бижээн болгаш одуруглай суккулап каан холаларлыг дайзазын астып алган. Эгиннерин эрги боозу баскан, а узун халбаңныг бүдээлгеп чүк-чүгүнде орбактыг апарган чоруп ор оң. Ооң чырыындан хүлер

3

билзектиг сөөскен даңза ыраар эвес. Ооң ыш дээрге паровоз хоолайындан үнүп чораан-биле дөмей чүве-ле болгай.

Хүн өрүлевишаан. Баштайгы херелдер сыннар сирттеринге кээп дүшкеш, согунвар дег, ыыргай эзимни өде халыжып, дүнеки туманны ойладып туру. Ыяштарның узун кара хөлегелери өрү чүткээн. Эзимниң чүгүн-бүрү хевистер чадып каазывыт, чечек шыпкан ыяштарында шалыннар алдын сылдысчыгаштар болуп чайыннаны берген.

Бис кончуг эрте аъттанган болган бис. Нэрст даанын соңгу сиртинде үнүп келдивис. Сүүр-сүүр тейлер баштарын дамчып чоруй баргаи хүннүң кызылзымаар өнүүг херелдери нөгүлдүр туман думаалайлыг мөңге меңги баштыг сыннарны безин карактарга көзүлдүр чуруп көргүзүптер.

Бо-ла бүгү хуулгаазын каасталгага алыскаш, орук айтыкчымны барык-ла уттупкан болдум. Аъттар хенертен сезиктиг апардылар. Даамыл дүвү-далаш-биле аъдындан дүже халаап, үзүп тынын меңээ тутсушкаш, карак чивеш дээр аразында боозун эктиндеп дүжүрүп туткаш, ээп эзимче киргеш, шимээн чок-ла барды.

Элээн каш минута эрте берди. Боо дирс-ле дидп, чаңныксыг чаңгы хемнин куду ужукту. Аъттар буруиаар дап бердилер. База катап бүгү-ле чүве ыржым-шыпшың. Чүгле кушкаттарның мыжыражыры, а база дагдан баткан дамырактарның шулураажы дыңналыр.

Боо даажы үзеп черже халтым. Даамыл улуг төш кырында олур, а хүлер билзектиг даңазазындан ыш шөйлүп туру. Ооң чанында улуг кара адыг чыдыр.

Арыг суглуг дамырак чанында одаг кылгаш, бичии чес пашка шай тип каап, дыштанып олур бис. Хүн сөөлгү хөлегелерин сывыраа-даа, харлыг баштыг сыннардан серинн салгын хап тур.

Даамыл от-сиген кырында йилеиип чыдып алган, ханы болгаш аар кырынаш чугаалай-дыр:

4

— Шак-ла маңаа Хонгор эул меиң маңаар турган чүве иймн.

Тыныйлн-на бардым.

— Хөөкүй Хонгор эул кайгамчык-ла кыс чораан чүве иймн. Ол меңээ эзим-өргенинң хаанын, бо черлериниң чагырыкчызының сүвезиниң уруу ышкаш кылдыр сагындырар турган. Бойдуска сетнил ханын, ооң каас-чаражын билир кылдыр меиң Хонгор эул өөретиен чүве. Оиу Чечектеи төрүттүнген деп билнп ал, оглукужуум. Хүргелдей чечектиң частып келир хүнүи, чодураанын борбактыыр хүнүи түгле ол билир турду. Эзим... Өөрүшкүнүң болгаш аас-кежиктиң үндезини...

Эзимде алдын болгаш мөңгүн чечектер өзүп турар, оларны бис тыпнадывыс, мындыг-дыр деп Хонгор эул чугаалаар чүве иймн. Ыяштар бүрүзүиден болгаш чечектер бүрүзүиден дүшкеи шалынвар, эзим иштинде тейжигештерден каккан салгын аңаа үнүштүң янзы-бүрү таалынчыг чыдын экжеп берип, мөңге каас чарашты чураап, холунга тутсуп берип турган. Хонгор эул—чечектен төрүттүнген болбайн ааи! Эх, бойдуска кайы хире ынак чоржук! Дириг чүве бүрүзүиге-ле кайы хире ээлдек чоржук! Мээң хөөкүй Хонгор эулум! Чер болгаш эзим бистиң кыска аас-кежиивистиң навайы турган чүве иймн...

Эзимниң шимээргээрин болгаш бүрүзериин дагжаарын дыңнай-дыр сен бе, оглукужуум? Ол дээрге, бойдустуң боду ырлап турары ол-дур. Хонгор эул болза бо дугайын кайгамчыктыы-биле чугаалап болур турган иймн, ол боду кедергей-ле ырлаар чораан иймн. Ооң ырлаарында эзим-арга каттыжып, өске черлерже чаңгылаидырып турду. Ооң ырлаарынга чечектер частып, бүрүлер чайгаиыптар, көккүр дээрже хартыга чалгынарын чадыпкаш, ужуп үнүп турду.

Хонгор эул он чедн харлыг турду. Ооң эриивери эзлдек, кызылзымаар чүве иймн, а карактары аяс хүнде чайыннаныи чыдар даглыг черниң дамыраты ышкаш ийи кара хөлчүтештер-ле! Бо бөдүүн болгаш чараш чаңчылдыг кыска но бойдус эргим көрүүп, аңаа чойгаи дег сынны, чодураа дег карактарны шаңнаавы ол. Хонгор эул түгле он чедн харлыг турду, оглукужуум!

Бичс тыавыста бай Гарьданың хөөн кады кадарып чордувус. Чылдар-даа арткеи. Бир-ле мунгараичыг хүи каржы кожайның көрүжү Хонгор эулга доктаай берген. Ол бодунуң угаавы четпес, кулаа дүлей, ыылыктыг оглунга ону кадай кылдыр бээрин шинтиирлеп алган.

Хонгор эулду ол даи чүректиг чүве кадайлаа-

5

ныи алгаш, хөөкүйиүү ог иштиидеи ыратпайн, чамдыкта хөрелыг чылаи дег ак-таалайын олча карапнадыы, а чамдыкта ии бөрү дег олче улуулаа турган. Бажы ээдергей, мелегей чүве Хонгор эулду эр кижи бүрүзүиге хүиеп, кээргеа чогубиле эттээр турган. Хөөкүй кыс бүрү ышкаш кадып эгелээн, арныида дырышкактар тыштып кээп, карактары бореалгакталып, а эриивери агартылап эгелээн. Өөидеи караш кыиы бээр үелер ыида-хаая база туруулаан-на. Ынчаи ол меңээ маиаи келгеш, болуүүн ынакшылыв шаңнаи турган чүве иймн.

Час-даа дүшкеи. Хеминң доиу чеиеп, куштар чедип келгилээн. Бай бээиің хөөн кадарын чораан Хонгор эулдуң ырлары муигараидың аяи хөөиү-биле долдуна бергеи.

Чай-даа дүшкеи. Эзимнер иогаарарган, хектер ээе бергеи. Ак-көк дээрден хүи ыаидып, чер өңбааиын чечектерии кижилерге харам чогу-биле берип эгелээи. Ынчалза-даа муигараидың тумаиы биеэги хевээр-ле Хонгор эулдуң карактарыига дежеипи, аргым үлүмаүрүү айда ээп келбес, ооң арныи каапкаи ышкаш сагындырар апарган.

Гарьданың кеиии деэе бергеи деп чугаа үнгеи. Демги дүржок маңгыстың угааны четпес оглу калчаараи, диштерии кыйырадыы, ыаип, хайыпла үнгеи.

Төрээи сыиаарывыс, эзим-аргаларывыс бистиң өөвүс апарган: олар бисти каржы дошкун кижилерден чажырып, кылаң суун ижиртип, амданныг кат-чимиэи-биле чемгерип турган. Чайгы аяс дээрден түме-санчок сылдыстар бисче кайган, сыидан каккаи серинн салгаи өпейдеп, куштар янзы-бүрү ырлары-биле аяи тудуп туганнар. Хонгор эул катап чечектелип келгеи.

Ынчалза-даа, бистиң аас-кежиивис үр болбаан... Хонгор эул кижилер көрүксеп, сырыиалып эгелээрге, бисти чажырып турган шыргайвыстаи ховуже чорупкаи бис. Ынчаи-на хай-бачыт болгаи. Мен аңнай бергеимде, Гарьданың каржы оглу Хонгор эулду өдүрүп каан болган.

Мээң чүрээм кылыктаи болгаи муигараидаи чарлы бергеи. Бай Гарьданың өөи ортедиикеш, мелегей оглуиуң бажыига олургаи, а бодум чаптыбергеи мен. Эрги шаг эртип, революция эгелей бээрте, чаныи келгеи мен. Сеи ынчаи кайвайлыг чыткаи сеи, оглум.

Кыргаи, бир чечектиң чиңгежек бүрүлерии эзлдек сүйбагылаап, дувүраэи үи-биле чугаалады: «Мээң хөөкүй Хонгор эулум бо чечектеи төрүттүгеи чүве иймн.»

Чурттуң киностудияларында

Ленинград. Обухов камгалалының болуушкукнары көрукчулерниң мурнунга «Обуховчулар» деп киночуруктан көстүр. Ону «Ленфильм» киностудиязынга режиссёр А. Бергункер тургускан. Кинода ажылчыннар Ефимовтарның салым-чолун көргускен, аңаа үндезилээш режиссёр массаларның медерелиниң өзүлдезин көргүзер дээн.

ЧУРУКТА: кино тырттыруышкыны.

СЭТА-ның фотозу.

Алексей АРАПЧОР.

АЛДЫН ТАҢДЫМ

Дүдүскөктүң бырлаңнаважын оттур
Дүндуктерде эртивезин чайлаан —
Калбак вогаан эзим шыпкан
Таңды
Каяа-даа бол, сагыжымда көстүр.
Хөрээм хостуг, сеткил чоргаар,
Хөөнүм уян—чүрээм мрлаар.
Ленининң кызыл тугун тутқан
Идегелге чүрээ кыпкан арат —
Улуг Таңды эдээн дургаар
тулчуп,
Улузунче эрткен ыын чыраан.
Хөрээм хостуг, сеткил
чоргаар,
Хөөнүм уян—чүрээм мрлаар.
Октябрьның хереливиеи оттуп.
Оруе чонның сүнган холуи
тутқан —
Таңды — Тывам часкы даң дег
чыраан.
Тараа, малы, тудуг сууру
хөгжээн.
Хөрээм хостуг, сеткил
чоргаар,
Хөөнүм уян—чүрээм мрлаар.

Москвада КНО семинары

МОСКВА. (СЭТА). Москвага «Балыг будуштуг, ажыктыг казымал байлактарны дилеп тыварының чаа аргалары» деп делегей семинары ажыттынган. Семинарны КНО чылдырган.

Европаның, Азияның, Африканың болгаш Латин Америкаиың 50 чурттарынаи келген хөй геологтарга совет хоочун геологтар база Франциядан, Англиядан, Канадан, Швециядан, АКШ-тан келген тускай эртемниглер лекция-илеткелдер кылып турар. Семинарның киржикчилери Курскиниң магнит аномалиязының девискээрлериие бaар, рудниктерге күшкылды организастарының сөөлгү чедишкиннери-биле, чаа совет тывыш техниказы-биле танышар.

Чүрттүң киностудияларында

ЧААГАЙ ОРУКЧЕ, ӨҢНҮКТЕР!

РЕПОРТАЖ

Үш каът улуг ак бажыңның адакы каъдында шевер кылдыр каастатынган узун коридорнуң солагызаан ажык соңгаларындан музыканың таалынчыг, хоюг үнү чайгы сырын-биле кады калбак көк кылдыр хаажылаигаи Улуг-Хемниң эриктеринче чаңгыланып, тарап турган.

Хаиада аскаи стеидиде «В добрый путь, друзья!» деп орус дыл кырында улуг үжүктер-биле сиилип бижээн. Бо хоочун өөредилге черинден чеже кадрларны белеткеп үндүрбээн дээр!

— Бодунуң тургустунуп келгеиивеи бээр училище чеже кадрларны белеткеп үндүрген ирги? — деп, бottарының доозукчуларын-биле чап-чаа көрүү берген чүве дег, сеткил киир хөөрешкеи турган училищеиің өөредилге эргелекчиэи Вера Лукиичиа Ладаиовадан айтырдывыс.

— Училищеиің чээрби харлааиын ийи чыл мурнуу чарыында деидерлээн бис. Чээрби ийи чылдар дыка хөйүү белеткээн, мээң санап турарым ёгүглер алырга, 1800 ажыг кижини республикаиың школаларынга белеткеп берген болуп турар. Бистиң училищеиің чоргаараалы бо-дур, харын-даа чамдыкызы-дыр — дээш, Вера Лукиичиа дараазында стеидиде фоточуруктарже айтып-дыр. Партияның Бай-Тайга райкомуиуң бирги өөкретары Монгуш Кызыл-оол, РСФСРиің алдарлыг башкызы Вера Чылбак, Кызылдың школа-интернадыиың башкызы Мария Хуурак, Кызылдың хоорай Советиниң депутады, № 2 школаның башкызы Татьяна Намчылык дээш оон-даа өске.

Удаазында кастар дег, ак платьелерлиг аиыях уруглар соңга саиында чечектер салган, бичежек залче шуужуп кирип эгеледи. Чыылганнар долдур олурупгары билек, училищеиің директору эш Чымба:—Бөгүн бистиң өөредилге черинден база бир чаа отряд—уруглар садтарынга ажылдаар кижизидикчилериің бөлүү доозуп, тускай дипломнарны холга ап турар-дыр. Бо дээрге партия болгаш чазактың ада сагыш салымшкынының база тодаргай херечизи-дир. Ынчангаш, доозукчуларга азыг байыр чедирбишаан, оларның чаагай ажыл-ижиигге, амыдыралынга чедишкиннерии күзээри өөрүнчүгүдүр — деп, мындыг эге сөс-биле доозукчуларының иежээзии ажыткан.

Өөредилге эргелекчиэи Вера Лукиичиа квалификация талазы-биле күрүве комиссиязының үндүрген шиитпиринге үидезивлээш, уруглар кижизидикчиэи деп атты тыпсыр дугайында директиия черииің дужаалын номчаан.

Чиртилээн хөгжүмүиүң үдезгешиниң адаа-биле доозукчулар Эмма Хватова, Кара-Сал Даңзычы, Полина Горбунова, Тамара Иванова, Наталья Костромина, Нина Кара-Сал, Татьяна Родионова болгаш оон-даа өске, шуиту үзээрби кижи дипломнарны алганнар.

Шак мындыг, уруглар албан черлеринге ажылдаар аныяк кадрларны училище бо чылын бир дугаар доостуруп турары бо. Олар төрээи Тываның колхозтар, совхозтарының, хоорай, суурларының уруглар ясли-садтарынга училищеге алган биливии ажыл-херек кырынга бараан болдурарлар.

Уруглар кижизидер бо кадрларны белеткеи өөредиринге башкылар эштер Людмила Дятлова, Саара Оюи, Зинаида Сат, Галина Селиверстова, Клавдия Акулова, Владимир Петров, Дадар-оол Чооду, Дамда Аиисова, Мария Шейдеваид оларта директиия черн дужаал-биле өөрүшкүзүи илереткеи.

Кончуг эки өөредилгелиг база хөйиитиииің ажылынга идепкейлиг киржиигелиг болганы дээш директиия черн болук доозукчуларга хүриеи бижиктерии база тывыскан.

Башкылар коллективиииің шуриундан ук болуктуи удуртукчу башкызы Саара Оюи, литература башкызы Галина Селиверстова олар байыр чедирип, доозукчуларның чаагай хөрээнге чедишкиннерии күзээнир.

— Аныяк салгалды кижизидер алдар, хүндүлүг болгаш харымсалгалыг хүлээлгеии күүседир кылдыр бистерии дарганнал өөреткеи училищемге, иланғыя башкылар коллективиигге, алдарлыг бежеи чыл оюи демдеглээр деп турар Совет чазакка улуг өөрүшкүнү, четтиргеииисти өөрүмнүң мурнуидан илередип турмен. Сиздериің идегелиидерии бүзүредир дээш кымыи ажылдаар бис — деп, доозукчуларының мурнуидан кончуг эки өөредилге-биле дооскаи Эмма Хватова чугаалаан.

— Музыкаиың, ыр-шоорнуң мындыныг болгаш хөөлүг аиалгалары кежээ орайга чедир дыңналгаи. Олар сөөлгү катап мнак училищезиигге башкыларын-биле кады хөглеп, таиылап, байырлажып аи турганы болуп, ыяштарын, хөөкүйиүү ог иштиидеи ыратпайн, чамдыкта хөрелыг чылаи дег ак-таалайын олча карапнадыы, а чамдыкта ии бөрү дег олче улуулаа турган. Бажы ээдергей, мелегей чүве Хонгор эулду эр кижи бүрүзүиге хүиеп, кээргеа чогубиле эттээр турган. Хөөкүй кыс бүрү ышкаш кадып эгелээн, арныида дырышкактар тыштып кээп, карактары бореалгакталып, а эриивери агартылап эгелээн. Өөидеи караш кыиы бээр үелер ыида-хаая база туруулаан-на. Ынчаи ол меңээ маиаи келгеш, болуүүн ынакшылыв шаңнаи турган чүве иймн.

Час-даа дүшкеи. Хеминң доиу чеиеп, куштар чедип келгилээн. Бай бээиің хөөн кадарын чораан Хонгор эулдуң ырлары муигараидың аяи хөөиү-биле долдуна бергеи.

Чай-даа дүшкеи. Эзимнер иогаарарган, хектер ээе бергеи. Ак-көк дээрден хүи ыаидып, чер өңбааиын чечектерии кижилерге харам чогу-биле берип эгелээи. Ынчалза-даа муигараидың тумаиы биеэги хевээр-ле Хонгор эулдуң карактарыига дежеипи, аргым үлүмаүрүү айда ээп келбес, ооң арныи каапкаи ышкаш сагындырар апарган.

Гарьданың кеиии деэе бергеи деп чугаа үнгеи. Демги дүржок маңгыстың угааны четпес оглу калчаараи, диштерии кыйырадыы, ыаип, хайыпла үнгеи.

Төрээи сыиаарывыс, эзим-аргаларывыс бистиң өөвүс апарган: олар бисти каржы дошкун кижилерден чажырып, кылаң суун ижиртип, амданныг кат-чимиэи-биле чемгерип турган. Чайгы аяс дээрден түме-санчок сылдыстар бисче кайган, сыидан каккаи серинн салгаи өпейдеп, куштар янзы-бүрү ырлары-биле аяи тудуп туганнар. Хонгор эул катап чечектелип келгеи.

Ынчалза-даа, бистиң аас-кежиивис үр болбаан... Хонгор эул кижилер көрүксеп, сырыиалып эгелээрге, бисти чажырып турган шыргайвыстаи ховуже чорупкаи бис. Ынчаи-на хай-бачыт болгаи. Мен аңнай бергеимде, Гарьданың каржы оглу Хонгор эулду өдүрүп каан болган.

Мээң чүрээм кылыктаи болгаи муигараидаи чарлы бергеи. Бай Гарьданың өөи ортедиикеш, мелегей оглуиуң бажыига олургаи, а бодум чаптыбергеи мен. Эрги шаг эртип, революция эгелей бээрте, чаныи келгеи мен. Сеи ынчаи кайвайлыг чыткаи сеи, оглум.

Кыргаи, бир чечектиң чиңгежек бүрүлерии эзлдек сүйбагылаап, дувүраэи үи-биле чугаалады: «Мээң хөөкүй Хонгор эулум бо чечектеи төрүттүгеи чүве иймн.»

Василий Васильевич КУРЕНЁВ

СЭКП-ниң хоочун кежигүнү, бистиң республиканың партия болгаш хөй-иитии ажылдакчызы, персоналлыг пенсионер Василий Васильевич Куренёв 1967 чылдың июль 4-те ажылдаи турган үеэниве деиертеи мөчээн.

Василий Васильевич Куренёв 1906 чылда Иваново областың Рудниковск районунуң Петрово суурунга төрүттүгеи. Ол харлыг оол турган капиталистиг фабрикага ажылдаи эгелээн.

Ооң мурнунга ооң өске милллионмиллиои ажыл-ишчилер-биле бир дөмей амыдыралче делгем оруктү Октябрьның социалистиг Улуг революциязы ажыдып бергеи. Бежеи чыл ажылдаи келгеи үеэниің дургузунда Василий Васильевич Куренёв ажылчындаи удуртукчу совет, партийжи ажылдакчы чедир өзүп, партия болгаш хөй-иитиниің улуг ажылын өөредилге-биле үргүлчү холбаштырып келгеи. Бодунуң медерелдиг бүгү амыдыралының дургузунда ажылдавышаан өөренип-даа, өөренмишаан ажылдап-даа келгеи: улуг кижилериің кежээки школазын, кежээки башкы техникумуи. Коммунистиг дээди өөредилге черии, кежээки башкы институдуи, СЭКП ТК-ның чанында Партияның дээди школазын дооскаи.

Василий Васильевич Куренёв 1939 чылдаи бээр партия ажылын кылып келгеи. СЭКП Төп Комитеди ону 1948 чылда бистиң республикаже ажылдадып чоруткан болгаш маңаа СЭКП обкомуиуң харылзаалыг диалгаларын күүседип, 19 чыл дургузунда ажылдап келгеи. Ол, Тыва областың партия школазының директорунга, «Билиг» иитилелдиң референтизиигге, областың культура илдизиниң начальниггиниң орлакчызынга, СЭКП обкомуиуң лекторлар бөлүүнүң удуртукчузуига, Политиктиг чырыдыышкын бажыңының директорунга ажылдаи турган.

Василий Васильевич Куренёв амыдыралга чаагай иети арттырып каан: партия, совет кадрларны белеткээринге, орус болгаш тыва улустарның акы-дүүнүи найыралыи быжыглаарынга улуг үлүг-хуулу киирген.

Эжиниз — Василий Васильевич Куренёвтүң дугайында чырык турасказал бистиң чүректериивиске мөңге артар.

БӨЛҮК ЭШТЕРИ.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

ИЮЛЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Черлии кууллар» 10, «Олеко Дундич» 12, 2, «Дургун» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ХАА-ХЕМ»: «Алдын кас» 3, «Ам чу дээрил...» 5, 7, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Кольцов дугайында ыр» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Салтаи хаан дугайында тоол» 9.40, 11.30, 3.30, 7.30. «Найыралды найырал-биле» 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бистиң оолдар» 1, «Андрес Лапетеус канчап бараиыл?» 3, 7, 9 шактарда.

СЭКП-ниң Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүдели 1928 чылдаи бээр СЭКП кежигүнү, персоналлыг пенсионер

Василий Васильевич КУРЕНЕВТҮҢ

элекке мөчээн дугайын ханы кажыдал-биле дыңнадып, мөчээн кижиниң өг-бүлезиниге кажыдалын илергейлеп тур.

«Билиг» иитилел организациязының баштаар черииің президиуму болгаш Дыдымы, төөгүүнүң, литератураның Тыва эртем-шинчилел институдуң «Билиг» иитилелдиң хоочун ажылдакчызы, персоналлыг пенсионер

Василий Васильевич КУРЕНЕВТҮҢ

хенертен мөчээн дугайын ханы кажыдал-биле дыңнадып, мөчээн кижиниң өг-бүлезиниге болгаш төрелдериге кажыдалын илергейлеп тур.

Баштайгы шинчилел

ДУС-ХӨЛ — ЭМНЕНИР ЧҮҮЛДЕРЛИГ ХӨЛ

ДУС-ХӨЛГЕ КАНДЫГ ААРЫГЛАРДАН ЭМНЕНИРИЛ?

Дус-Хөлдүң суунда йод болгаш бром бар. Кара малгаштың составында сероводород кирип турар. Бо хөлдүң суу иинги эмненилгеден ацгыда, кежиге чуга дус «ырыкназы» тывылгаш, нерви ушгарынга эки дээштиг. **Хөлге киперин болгаш малгашка эмненирии дараазында аарыглардан аразында сумелеп турар:**

I. ТУБЕРКУЛЕЗТАН (ӨКПЕ ААРЫНДАН) ТЫВЫЛБААН ШИМЧЭЭР ОРГАННАРНЫҢ ААРЫГЛАРЫ

А. ЧҮС ААРЫГЛАРЫ (АРТРИТТЕР БОЛГАШ ПОЛИАРТРИТТЕР)

1. **Ревматизм (куяң) полиартриттери** — чиэиибиле (дегдирип) аарааиының азы ол ышкаш таварылгалыг аарааиының соонда 8—10 ай артканиинден эрте эвес.

2. **Инфекциялыг полиартриттер (бруцеллёз)** — бруцеллёзтуң сирилеп, эът изип ааран хевирлерии илереваэп болза оон соолгу алды айзарыиың дургузунда.

3. **Деформастыг (хевири солчуп турар) артрозоартриттер**, бүдүмелдер солчулгазының болгаш иштики секрециязың ажыл-чорудулгазының үрелгеиииің уламыидаи **артриттер.**

4. **Озал-ондак полиартриттери**, оон иштинде боо-чепсек балыглаашкыннарыидаи тывылганнар.

Б. ООРГА-ХЕНДИРБЕ ААРЫГЛАРЫ

5. **Инфекциядаи**, озал-ондактаи болгаш боо-чепсек балыыидаи тывылган **спондилиттер (оорга-хендирбениң хоочураан ыжык аарыглары)**, бир эвес олар хандыр иринневээн болза.

6. Тускайлаи (колдуктаэш чокка) шимчеп чоруурунга шаптыктавас **спондилезтер (оорга-хендирбениң дегенератив-фистрофия характерлиг аарыглары)** болгаш **спондилоартриттер (оорга-хендирбе аразының чүстериниң улуг ымыттары).**

В. Совктуң, шыгганның болгаш симириик инфекциялыг, токсиктиг, озал-ондакка база боо-чепсек балыглаашкыныидаи тывылган аарыглары, бир эвес олар ай-айлеп чидигленмес (бергедеп кедбес) база тускайлаи шимчеииринге шаптыктыг эвес болур болза.

II. ДАШТЫКЫ НЕРВИ СИСТЕМАЗЫНЫҢ ААРЫГЛАРЫ

инфекциялыг, ревматизмден азы озал-ондактаи тывылган туруп болур.

III. ТУБЕРКУЛЕЗТАН ТЫВЫЛБААН ХООЧУРААН ХЕРЭЭЖЕННЕР ААРЫГЛАРЫ

бир эвес аъдииың изии ай-тавында болгаш 4 неделяның дургузунда ханының анализиигге (хыналдазыига) онза чайгылыышкыннар илереваэ болур болза. **Эмненип эгелээр мурнунда эмнелге амылдаичызы-биле дугурмуп алыры чугумчалыг.**

СУГГА КИРЕРИ

Эштирде **агаарның температуразы 20—22 градустаи болгаш сугнуу 17—18 градустаи соок эвес** болур ужурлуг.

Чем чиирииің мурнунда азы чем чиггеи соонда 1—2 шак эрте бергеиде эштирии база 3—4 шактаи эвээш эвес үзүктеп тургаш, **хүнде сугга 2—3 катап киперии сумелеп турар.**

Эштир мурнунда **15—20 минута** дыштаныл **алыры чугула.**

Сугга 10—15 минута эштир. Доиган сирилеп турар апаргыже эштип болбас.

Сугдаи үнгеш аржыыл-биле, чоттуиар болгаш чартык шак иштинде дыштаныл алыр херек.

Хөлге эштирии бир хүи ажылдыр малгашка олурарга, оон чүрээзиниң ажыглыг аргазы ан-не иептераэп.

Малгашка олурары **15—20 минутадаи үр** болбас ужурлуг. Эмненириниң бүгү хуусаазы **16—20 катап малгашка олурарындаи** тургустунар.

Малгашка киргениииң соонда аарыг кижи 30 минутаның дургузунда хөлегеге шимчевейн шөлээи чыдар ужурлуг. Ол болза чүрек-дамыр системазынга аар күжениишкин кылбазы ол-дур.

Бир эвес аарыг кижи малгашка олурарга, оон чүрээзиниң согуу дүргедеп, тынышы бачыкмай бээр болза, малгашка эмненирии дораан сөксадыры эргежөн чугула.

Малгашка олурган хүнүнде эштип, хүнге дегеленип, а база ол ышкаш арага аймаа ижип болбас дээрзин сактып чорупар.

ДУС-ХӨЛГЕ ЭМНЕНИРИНГЕ ТААРЫШПАС ААРЫГЛАР

1. **Инфекциялыг чидиг аарыглар** (дегдирипшкиннер).
2. **Шээр аарыглар.**
3. **Мээ-медерел аарыглары** (угаан солуулазын).
4. **Хан аарыглары.**
5. **Чиндиргей ыжыктар.**
6. **Эхинококк.**
7. **Хан дүмпүрери болгаш хан аттыгары.**
8. **Саатты байдалдың бүгү хуусаалары.**
9. **Бүгү органнарның туберкулёзу.**
10. **Өкпениң, плевраның аарыглары.** Өкпе замырларының астизазы.
11. **Хан эргиишкиниииің четпези бирги чадаи өрү, аритмия, миокардтың эрткеи инфарктызы, гипертониттиг аарыг ийиги чадаи өрү, баш мээзиниң хан замырларының склерозу,** улаа-дараа чидигленип турар эндартериит.
12. **Гастрит, улуг хырыииың болгаш шөйүндуиуң ыжык аарыы чидигленген үезиивде, баврның, өттүң аарыглары, саргарар аарыг, хаваңнаар аарыгның аар хевирлери, арар аарыгның аар хевирлери.**
13. **Бүүрек аарыглары.**
14. **Уроло гияның бүгү аарыглары** чидиг болгаш хоочураан чадаларында, бир эвес олар хенертеи чидигленн берген болза.
15. **Кеш аарыглары** чидиг хевириивде: мээгүленчек аарыглар, пиодермия, көлүр.
16. **Кулактың, бөөстааның болгаш думчуктуң аарыглары** чидиг болгаш хоочураан чадаларында, бир эвес олар хенертеи чидигленн берген болза.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакциянның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң орлакчыларының 35-24, 25-38, хамыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажылдыг киллизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизиниң 37-13, көрээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетүү киллизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көрээ корреспоидентилер база совет тургузуг болгаш ажылыг киллистериниң 21-27, иштики информация киллизиниң 20-60, бухгалтериниң 31-75, корректорларының 27-41. Солуи келбейн барганза 32-75 телефоиче долгаар.

Солуи неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында Парзалга өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС — 00517.

50 чылга чедир
124
хонук
АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттингеи

1967 ч.
ИЮЛЬ
6
ЧЕТВЕРГ
№ 158 (6795).

Өртээ 2 көп.

ТАРААЖЫ! *кезилдеге белеткен!*

Тарылга шөлдеринде ногаан үнүштер четчип үнүп олурар. Ол дээрге юбилейлиг чылдың дүжүдү ол. Колхозтуң, азы совхозтуң контораэынга, шөлдерге болгаш күш-ажылчы хүннүң соолүнде кемээ чыглып келген ажыл-ишчилериң ортузунга беседаларга дүжүт маңдыг болур дугайында чугаалар кижи бүрүзүнүң кичээнгейин хаара тутнан турган. Июньнуң эгезинден бээр үзүттел чок чаъс-борак, соолгу уеде аяс чылыг хүмер эртедээ, орай-даа тараан шөлдерде үнүштерни бир-дески болдура бергеи. Ам республиканың бүгү девискээринге дүжүт чаагай болурунга кыл-даа бүзүрелдиг. Аңаа тараажыларның өөрүшкүзү хайныгып, хей-аъды кодурлуп турар.

Бо чылдың дүжүдү чаагай болур. Бо дээрге чүгле агаар-бойдустуң байдалдарындан эвес, харын кижилерден база хамааржыр. Ынчаарга республиканың механизаторлары, тараажылары бедик дүжүттерни өстүрүп алыр дээш бо чылын тараа болгаш өске-даа культураларның тарылгазын эң дээрге хуусаарда, эки үрезиннер-биле, организастыг чоруткан.

Ам соруулга үш? Юбилейлиг чылдың элбек дүжүдүн чидириг чонка бүрүн ажаап алыры, күрүнеге тараа садар план-чагыгны ажыр күүседири, амыда-агыйларның бүгү хереглелии долдуруп алыры, ооң-биле Үзүг Октябрьның алдарыг 50 чылының байырлалынга элбек белеити түзүры болур.

Ам уеде үнүштериң хүн, шак бүрүзүнде өскерлип турары ышкаш, ажаап алыышкынга белетиелди шак ынчаар чорудар херек. Амдыызында бүгү үнүштер өтчелемип, быжып турзун! Ооң-биле чергелештир ажаап алыышкынга ыяк белеткенип алыыл! Бо дээрге медээниң бүгү ажылишчилериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның, партия, совет болгаш кодээ ажыл-агыы органнарының удуртукчуларының эң чугула соруглазы, бичии-даа сулаадыл болбас ажыл-агыйжы белеткели болур.

Ажаап алыышкынга эң нол чүүл — техниканың белеткели. Ындыг тур: бүже бо талазыбиле республикада байдал салдынып турар соруглага дүүшпейн турар Ажаап алыышкынның нол чепсээ — тараа ажаар комбайннар септелгези июль 1-ге чедир чүгле 33,3 хуу күүседтинген. Ооң иштинде Тес-Хем район 19 комбайнның чаңгызын-даа септелгеден үндурбээн. Бии-Хем, Каа-Хем, Бай-Тайга районнарның болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларында комбайннар септелгези эң оожум чоруп турар. Ылаңгыя «Тес-Хем», «Сукпак» совхозтарның холдан үндур септеп алган комбайны чок. Республикада септезе чогуур силос ажаар 271 комбайниың чүгле 66-зы септеттинген.

Республиканың матиаларның септелгези 10,9 хуу, картофель казар чепсектиг — 53,3 хуу күүседтинген. Ажаап алыышкынга херек моон өскедээ чепсек техника хей болгай. Оларның белетиели чамдык черлерде мырыңай эгелевээн. Тарааны шөлдерден үзүктелишкин чонка севертүп, ооң-биле комбайн агрегаттарының ажылын саадатпас төлээде, бүгү автомашиналарны септеп, деримр херек. Ам уеде автомашиналарның белетиели Улуг-Хем, Бай-Тайга, Чөен-Хемчик, Өвүр районнарда дыка оожум чоруп турар.

Моон аңгыда, складтарны, хөву турлагларын, тараа арыглаар машиналарны, нүргадылп ажыл-агыйын белетизэри, оруктарны болгаш көвүүглерни септээри даш ыглыр ажылдар-ла хей. Ам уеде тараа хүлээп алыр черлериниң складтарын белеткеп турар боордан аңгылда, өске чүүлдериң белеткели майда-даа чоруттунмаан.

Бо уеде республиканың кайы-даа черлеринде Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга СЭКП ТК-ның Тезистерин тавышып, өөренип турар. Кодээниң ажыл-ишчилери Тезистерни танышышаан, Улуг Октябрьның алдарлыг 50 чылынга уткуштур чарышты узеи калбартып, бүгү талазы-биле белеткелди чорудуп турар. Ооң иштинде үүмүт ажаап алыышкынынга белеткел нол черни чугаажок ээлээр.

Кодээ ажыл-агый будүрүлге эргелелдери, ажыл-агыйлар боттары, оларның удуртукчулары болгаш туснай эртемниглери ажаап алыышкынга белеткелди бүгү фронт-биле чорудар, маңаа «аар-саар» чүве турбас! «Сельхозтехниканың», совхозтарның, колхозтарның мастерскаяларынга комбайн, матина болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый машиналарының септелгезин ийи эзлчет-биле үзүктел чон организастаар. «Сельхозтехниканың» республика каттымыышкыны ажыл-агыйларны артын кезектер-биле хандырар хүлээлгезин күүседир дээш боттуг хемчеглерни алза чогуур. Нол соруулга — септелгениң шынары. Септелгеден үнген комбайн, матина, автомашина бүрүзүн туснай комиссия хынамчаяыг хүлээп алыр, четпестерни ол дораан эрттирер. Маңаа, эртнен чылдарда чамдын черлерге турганы ышкаш, эрекгейлээшкин турбас!

Республиканың кодээ ажыл-агый министерствозу, «Сельхозтехниканың» республика каттымыышкыны, ооң районнарда салбырлары, районнарның кодээ ажыл-агый будүрүлге эргелелдери колхоз, совхоз бүрүзүнде, мастерская бүрүзүнде байдалды өөренип көртеш, ажаап алыышкын техниказының септелгезиниң темпизин дүргедедир талазы-биле соңгаар паттынмас хемчеглерни алыр, септелгениң графигин чаартыр үмүрлүг.

Район, ажыл-агый бүрүзү бо чылын дүжүт ажаап алыышкынын чорударын чүгле бодунуң күжүнге идегезе чогуур. Эртнен чылын барыын тапакы районнарга дүжүт хирелиг болганы-биле оларның күжүнүң чамдызын төп районнарже тырткан турган. Ооң түрлүг республикадан дашмаар ырак черлерден безин автомолонналар кээп дузалашкан болгай. Ам дүжүт кайда-даа дескн болур, бодунуң күжүн ным-даа өскээр чардыктырып шыдавас. Ындыг болганда, өскээртвн кордал эрээн херээ чок. Ынчалза-даа шол бүрүзүнге өзүп үнген дүжүттү бүрүн ажаап алыр бис. Моку бо хүннерниң белеткели шиитпирлээр.

Бо чылдың ажаап алыышкыны онза байдалдарлыг болур. Бирээде, юбилейлиг чылдың ажаап алыышкыны, ийиде, үнүштерниң өзүлдезинге агаар-бойдустуң амгы таарымчалыг байдалы ынчан таарымча чок апаар. Ынчангаш чер болганга белеткелди ажыл-агыймы ёзу-биле, эң хынамчаяыг чорудар херек.

Хүннер билдиртпейн эрттер, удавас ховуларның өкү өскерли бээр. Кезиилде эгелээр. Ол болза чер ажылдакчыларының күш-ажылын алдарчыдаар, өөрүшкүлүг-даа, берге-даа болур. Тараажы, кезилдеге ыяк белеткен!

ЭШ А. Д. ГРАЧЫГА ТЫВА АССР-НИҢ КУЛЬТУРАЗЫНЫҢ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫГЫ

Тываның төөгүзүн шинчилеп өөренириниг база республиканың ажылчы чоннарының оргузунга политиктиг болгаш эртем билиглерин нептереливге ачы-хавыязы кээш, ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының Саян-Тыва археология экспедициязының начальныги Александр Даниилович Грачыга Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
К. ДИИГА

Кызыл хоорай,
1967 чылдың июнь 29.

Ирак Республикага Н. В. Подгорныйның чоруп турганының дугайында дыңнадыг

Ирак Республиканың президентизи Абдель Рахман Мухаммед Арефтиң чалаанын ёзугаар Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный 1967 чылдың июль 3-тен 4-ке чедир Ирак Республикага найыралдың аян-чоруун кылып чоруп турган.

Н. В. Подгорныйны болгаш ону үдеп чораан кижилерни чон чүрегтиң ханылындан өөрүп уткаан, ирак улустуң совет улуска найыралчы чаагай сеткилдиниин илерели ол болган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный биле Ирак Республиканың президентизи Абдель Рахман Мухаммед Арефтиң аразында болган беседалар найыралдың болгаш бот-боттарын билчириниң байдалынга эрткен.

Беседаларга ирак талаадан премьер-министриниң оралакчылары Тахер Яхья болгаш Абдель Гани ар-Рави, камгалал министри генерал Шакер Махмуд Шукки, президент херектериниң талазы-биле министр Исмаил Хайранте, совет талаадан — камгалал министриниң бирги оралакчызы, армия генералы С. Л. Соколов, дашткы херектер министриниң оралакчызы Я. А. Малик, ССРЭ-ниң Ирак Республикада элчини В. Ф. Николаев, ДХМ-ниң Чоокку Чөен чүк чурттарының килдис эргелекчизи А. Д. Сидорин олар киришкен.

Ужуражышкыннар болгаш беседалар болуп турда, Чоокку Чөен чүкте Израильдиң араб чурттарга удур агрессиязынга хөлбаштыр тыптып келген байдалга хамаарышкан айтырыгларны болгаш ол агрессияның уржуктарын узуткаарынга эргежок чугула хемчеглерни чугаалажып көрген.

Совет Эвилели биле Иракның аразында найыралчы харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы улам быжыглаарының айтырыгларын чугаалажып көрген, талаларның кайызынга-даа сонуургалдыг, делегейниң чугула хөй айтырыгларының талазы-биле санал-оналларының ажыктыг солчуушкуну база болган.

Ийи таланың бодап турарын ёзугаар алырга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның Ирак Республикага чорааны Совет Эвилели биле Иракның эрге-ажыктарынга, бүгү-ниити тайбыңны, айыл чок чорукту быжыглаарының херээнге бараан болур.

Н. В. Подгорный Москвада ээп келген

МОСКВА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Сирия Араб Республикага болгаш Ирак Республикага найыралчы аалдаашкыннар кылып чораан, Москваже чанып келген.

Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шиметтинген Внуково аэропортка Н. В. Подгорныйны Коммунистиг партияның болгаш Совет чазакгың удуртукчулары уткаан.

Ленин орденин тывыскан

Дүүн, июль 5-те, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң ажыл-ишчилери чазактың иээди шаңналы — Ленин орденин хүлээп алган. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге улуг чедиишкиннери дээш, Тываның хоочун колхозтарының бирээзин «Кызыл тараачын» колхоз ол бедик шаңналга төлептиг болган. Ынчангаш Ленин орденин хүлээп алыры колхозчу ажыл-ишчилерге улуг байырлал болган.

Колхозчуларның байырлыг хуралының президиумунда — артельдиң ат-сураглыг кижилери, кожа колхозтардан, «Өөк» совхозтан болгаш өске-даа черлерден келген аалчылар.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока бедик шаңналды колхозка тывыспышаан, партия Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың өмүнээзинден колхозчуларга чүректиң ханызындан иэвг байырны чедирип, күш-ажылга моон соңгаар-даа чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күүзээн.

«Кызыл тараачын» колхозтуң даргазы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. В. Астафьев, саанчы Л. М. Сарыг-оол, хоочун колхозчу С. Т. Коренин олар бедик шаңнал дээш СЭКП ТК-га, Совет чазакка улуу-биле өөрүп четтиргенин илерегйлээннер. «Искра» колхозтуң даргазы П. А. Дежнев, «Өөк» совхозтуң директору С. В. Лихтин олар чазактың бедик шаңналын хүлээп ап турары-биле холбаштыр, кызыл-тараачыичыларга иэвг байыр чедирген.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаа чоруткан.

Бистиң корр.

Шалыпчылар шаңнатканнар

ДЕВЕРЕК АК

Тожу районда «Май 1» колхозтуң ажыл-ишчилери юбилейлиг бо чылдың баштайгы чартыында эрестиг ажыллааннар. Ылаңгыя саанчылар, кадарчылар, ивижилер бөлүмүнүң мурнунда салдынган сорулгаларны аллардыг күүседткен.

Саанчылар Бичен, Дамдылаа, Үрүнней, Дагыг-Уруг олар шылгарангай болган. Оларның болгаш ооң-даа өскелерниң күш-ажылчы алдын холдарының ачызында, колхоз чартык чылда күрүнеге сүт саларының планын күүседткен. Саанчылар бо чылдың баштайгы алды айларында эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 33,4 хуу хөй сүттү бүдүрген болгаш сүттү салдарын (база-да бо үеге деңнээрге) 64,6 хуудга көвүдеткен. Колхоз чартык чылда күрүнеге эът салар планын эрткен чылдың бо үезинде сатканындан ийи катап хөйнү сатнан.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыры-биле колхозтуң ивн фермаларының ажылдакчылары күжениишкинниг ажылдаанаар. Олар моон мурнунда чылдарда кажан-даа көргүспээн бедик көргүзүгүнү чедип алган. Тодаргайлаарга, колхозтуң ийи фермаының коллективтери бо чылын төрүзе чогуур 1102 мындылардан 1102 анайны камгалап ап, чүс хуу көргүзүглүг болган.

Ивн фермаларының аразында калбарган социалистиг чарышка Үүзүде ивн фермазы (эргелекчизи Деверек Ак) тиилекчи болган. Ук ферманың ивижилери төрүүр 543 мындыдан 575 анайны алган. Ивн ажалакчызы, партиа кежигүнү, 60 харлыг угбай Шылай Болданайовна Ак бедик үлегержижектиг болуп, төрүүр 85 мындызындан 85 анайны алган. Ивн малдың онзагай байдалын эки билир хоочун кадарчылар Севиле Ак болгаш Марыймаа Ак олар база эки ажыллап, төрүүр 85—85 мындыларынан база-ла ол хире анайларны ап, шылгараанаар.

Чараныг-Айда эш Бадыжык эргелекчилээн ивн фермазының коллективи база багай эвес көргүзүглүг. Олар төрүзе чогуур 527 мындыларның анайларын бүрүн камгалап алган. Ол ферманың почтачызы Моокпан Шешкилювич Ак 40 аныяк ивини кадарбыпаан, почтачы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Ам уеде ол ферма колхоз төвүнден 250 ажыг км ырак черде барган. Моокпан Ак бо хире ырак черге ай дургузунда үш катап почта дажыглаар. Бо аразында кээр, баарда безин 9 хонук оруска негеттинер. Ынчалза-даа могаг-шылаг биябес ол ишчи ивижилерниң почтазын чогуур өйүнде чедирип, эш-өөрүнүң чоптуг макталын ап турар.

Колхозта мурнакчы ажыл-ишчилериниң аттарын моон-даа ынай уламчылап болур. Чартык чылда бедик көргүзүглерни чедип алган мурнакчыларны СЭКП-ниң Тожу райкомунуң болгаш райкүүскомунуң Хүндүлел бижиктери-биле, а колхоз баштаар чер болгаш партком өртектиг бараннар-биле шаңнаан.

Чуруктарда: Үүзүде ивн фермазының эргелекчизи Деверек Ак болгаш Чараныг-Айда ферманың почтачызы Моокпан Ак олар.

А. АИРНИҢ сөзү болгаш фотозу.

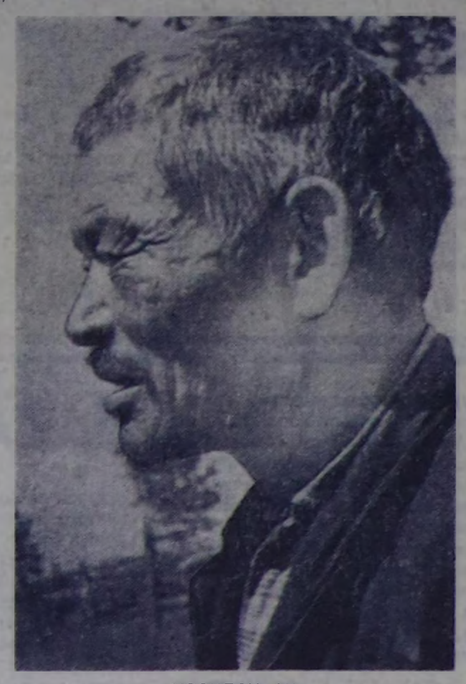

МООКПАН АК

ШЕРИГ АКАДЕМИЯЛАРЫНЫҢ ДООЗУКЧУЛАРЫНГА АЛДАР БОЛДУРГАН ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

Дүүн СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң чазаа Дээди шериг өредилеге черлериниң дээзунчуларынга алдар болдурган чаңчыл болган хүлээп алыышкынны Кремльдиң Улуг Ордузунга тургускан. Хүлээп алыышкынга партияның болгаш чазактың удуртукчулары эштер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, Ф. Д. Кулаков, В. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев олар олурушкан.

Байырлаадыг хүлээп алыышкынны ССРЭ-ниң Камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко ажыктаан.

Чыылганнар чылыы-биле уткаан, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев хүлээп алыышкынга чүве чугаалаан.

Хүлээп алыышкын дугайында отчёттуг болгаш Л. И. Брежневтиң чугаазын солуннуң дараазында дугаарынга парлаар.

Совет-француз чугаалажыышкыннар

Июль 4-те Кремльге совет-француз чугаалажыышкыннар эгелээн. Делегейниң өйү келген чамдык чугула айтырыгларынга хамаарыштыр бүгү талалыг самаа-онаа солчуушкуну болган, аңаа чугула хөй айтырыгларның аайы-биле ССРЭ-ниң болгаш Францияның бөт-бодун бнлчири база катап бадытнаттынган.

Найыралчы байдалга эртнен чугаалажыышкыннарга совет талаадан ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары В. А. Кирилин, ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев болгаш өөн-даа өскелер киришкен.

Француз талаадан — Францияның премьер-министри Жорж Помпиду. Францияның даштыкы херектер министри Кув де Мюрвиль болгаш өөн-даа өскелер база киришкен.

(СЭТА).

СЭТА-ның медеглели

Дашткы парлалганың дыңнадыр турарын ёзугаар алырга, Кипр Республикада күрүне эргилдези болур аймыл тургустуунуп, ону даштыкының реаксылыг күштери белеткеп турар. Шынында-ла Киприң дүрүм ёзугаар тургустунган амгы чазаан дужүреринче кыйгырып турар Грецияның чамдык ажыдакчыларының медеглелдери ону база ылаңгыя бадыткап турар. Июль 1-де «Афинының бүрүн эргелиг бөлүктериниң» база бир медеглелии чарлап үндүрген, анда Киприниң патриоттуг ажылдакчыларын кырар дээн шуут кижапыышкын бар болган.

Грецияның реаксылыг күштери Каттыжкан Штаттарның болгаш НАТО-нуң өске-даа кежигүнериниң деткимчези-биле Кипр Республиканың хамаарышпас чорууна, бүрүн эргелиге, девискээр талазы-биле бүдүн турарына удурланган планнарны үр үениң дуртузунда кылып келген деп чүве чажыт эвес-ле болгай.

Кипр Республикада байдалды баксырадып болур аймакпе, делегейниң тайбың турарынга кыжаныг болгу дег кандыг-даа ходелиишкиннерден Каттыжкан Нацнялар Организациязының кежигүннери күрүнелериниң шуптузуунуң болгаанырынче кыйгырган Аймыл чок чорук Чөвүлелиниң бүгү резолюцияларынга ол планнарының шуптузу окта-ла таарыышпас.

Ам Кипр Республиканы узуткаар, шынында-ла ол ортулукту үлегиш алыр, кипржилерниң күрүне эргежин казыыр дээн «Ачесон планы» дигилээр чүве катап таарлалып үнүп келген. Дыңналып турар медээлерни ёзугаар алырга, ол планны боттандырарры — чоокку хүнеринң айтырыы болу берген. «Ачесон планы», кипр айтырыын маточу ёзу-биле шинтпирлээриниң ооп өске база шак ындыг төлевилелдерни ышкаш, алыындыя Кипрни, социалистиг күрүнелерге, араб чурттарга удур, национал-хосталгалыг шимчээшкинге удур дайынзырак соңгу-атланнына белгуйүн халдакчы шериг сууру болдурун алырынче утлапган ёралыг.

Кипрге күрүне эртилдези кылыр дээн тагдагы-да планнарның бо ойде идээргеп турары анаа-ла бир тавырыга эвес. НАТО-нуң удуртукчулары Грецияга реаксылыг шериг идегеттериниң эрге-чагырга холгаарлап алганының соонда аңаа тургузуна берген байдалды ажыглаар деп кордап турар. Ынчангаш Кипрге олар улуска удур, дайынзырак диктатура тургузуп алыксаар ийик. Кипр Республиканың улузунга удур сүүлчээ организастап турар идегеттер араб күрүнелерге удур Израильдиң агрессиязының уламынан тывылган дүшкүүрүүг байдалды ажыглаар деп база кордап турар. КНО-нуң бүрүн эргелиг кежигүнү — Кипр Республиканың бүрүн эргезинге болгаш хамаарышпас чорууна удур чимеписшкиннер — аныяк национал күрүнелерге удур империализмниң иинти хоралакчы үүлгедиглериниң база бир кезии ол.

Кипрни долгандыр болгулап турар болуушкуннарның дүтренчит өскүн турары, ол черде байдалды улам чидиглендирер болгаш Кипр Республиканың догуннап турарын кыжаныпшкынга таварышпырар дээн оралдажышкыннар Совет Эвилелинде экертинген деп медеглээр даалганы СЭТА алган.

Улустарның тайбың болгаш аймыл чок турары дээш бир шуут демнеежип турар Совет Эвилели Чер ортузу далай кавызының ол кезээнде болуушкуннарның мичээр өөскүн турарының дугайында дыңнадыгларны херекке албайн барып шыдавас. Кипрге эргилде кылырының планнарын белеткеп тураралар ооң уламынан тыптып болур бүгү уржуктың ужурунда харыслагага онаажыр үүлгезин эдилээр. Кипр Республиканың иштики херектерин кымда холгаралаас ужурлуг, чүгле кипржилерниң боттары — гректер, туректар-даа бир демей — боттарының салым-чолун шиитпирлээр эргелиг.

ЧАРТЫК ЧЫЛДЫН ПЛАНЫНЫН КҮҮСЕЛДЕЗИ

Республикада мал ажылының продуктуларын күрүнеге садып алырының чартык чыл планының күүселдезин хуу-биле көргүзер-ге мындыг:

РАЙОННАР	СҮТ	ЭЪТ	ДҮК
Танды	139,8	162,3	138,7
Өвүр	137,0	149,3	122,2
Каа-Хем	135,5	137,6	163,5
Бии-Хем	134,7	140,4	120,0
Кызыл хоорай Соведи	129,0	245,7	153,3
Барыын-Хемчик	126,0	165,7	118,0
Чөен-Хемчик	121,9	134,7	132,5
Тожу	113,8	229,4	215,0
Улуг-Хем	113,2	117,9	117,4
Бай-Тайга	108,9	94,2	101,3
Тес-Хем	108,3	120,8	114,8
Эрзин	105,3	134,1	139,7
Республика иштизи-биле	128,0	141,0	125,3
Эрткен чылдың бо үезинде турганы	126,3	119,2	133,9
Ооң иштинде совхозтар:			
«Россия»	223,3	141,6	—
«СЭКП XXII съездизин»	193,0	123,5	108,9
«Межегей»	157,2	215,3	146,7
«Элегес»	142,0	123,4	141,7
«Барлык»	134,5	142,0	92,1
«Чыраа-Бажы»	131,8	106,7	101,6
«Көк-Тей»	127,6	6,8 катап	—
«Найырал»	127,2	104,3	134,0
«УТКА 25 чылы»	124,1	125,1	114,4
Дуржулга станциязы	123,8	224,6	129,4
«Тиилелге»	121,6	116,5	198,3
«Бурунгаар»	120,0	119,4	136,8
«Сүт-Хөл»	117,3	106,2	121,8
«Тээли»	115,2	106,3	108,7
«Торгалыг»	113,7	125,8	115,1
«Шекпээр»	110,8	119,0	143,5
«Тес-Хем	108,2	104,6	112,1
«Улуг-Хая»	101,8	113,4	72,9
«Өөк»	96,0	158,5	173,0
«Совет Тыва»	—	208,8	—
«Тыва»		194,8	—
«Сукпак»		110,7	
«Шивилиг»		107,0	
Совхозтарның иштн түүү	127,4	131,8	129,8

Республиканың колхозтары сүт планын 128,7, эътти—115,3, дүктү—118,4 хуу күүселтеп.

Чайгы чер андырылгазы

Республиканың районнарында чайгы чер андырылгазының чорун турарының июль 1-ге чедир медээзи мындыг:

РАЙОННАР	КҮҮСЕТКЕН ХУУЗУ
Бии-Хем	104,7
Кызыл хоорай Соведи	97,0
Танды	96,4
Чөен-Хемчик	96,0
Каа-Хем	82,5
Улуг-Хем	75,2
Тес-Хем	60,0
Барыын-Хемчик	54,8
Бай-Тайга	47,2
Эрзин	31,0
Өвүр	—
Тожу	—
Республика	87,7

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

КИЧЭЭНГЕЙНИ—ЭКОНОМИКА АЙТЫРЫНЧЕ

Материалдыг кежиктерни бүдүрүп турар үлеттүр бүдүрүлгелеринде болгаш көдээ ажыл-агыйда партия организацияларының ажыл-чорудулгазынга экономика айтырыы кол черни эялээр дээрзи биилдингир.

СЭКП ТК-ның март Пленумунуң (1965 чыл) көдээ ажыл-агыйны улам ынай кодүрер хемчеглер дугайында доктаалдың болгаш СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерни амыдыралга боттандырар дээш «Чыраа-Бажы» совхозта партия организациязы эялээн ажылдарны чорудуп келген. Ол дугайын чамдык чижектер бадыткап турар. Эрткен беш чылдың дургузунда совхозтуң ажылчынарының ортумак ажыл төлевири барык ийи катап өскен, кижилериниң амыдыралының культурулуг деңнели бедип турар.

Бүдүрүлге мурнакчыларының хүрээлеги өскен. Совхозта Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Чола болгаш чазак шаңналдыг өске-даа кижилер бар.

Малдың баш саны өскен, продуктулуу бедээн, уксазы экижээн. Эрткен чылдың агаар-бойдузу ширинин турзажок, совхоз күрүнеге 1018 тонна тараяны садып, үрезинии, мал чемнерин четчиря-биле уруп ап шыдаан.

Совхозтуң девискээринде культураның одаглары, школалар, медицина четкизи, уруглар албан черлери, столоваялар, садыг точкалары доктаамал ажылдап турар.

Көдээниң ишчилериниң коммунистиг медерели бедип турар. Коммунистиг күш-ажыл фермазы деп бедик атты Шык-Бажы сүт-бараан фермазының коллективи 1962 чылда-ла чаалап алган. 47 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп ат дээш демисежип турар. Совхоз бо чылдың беш айларында сүт бүдүрелиниң планын 131 хуу, күрүнеге сүт садарының планын 115 хуу күүсеткен болгаш 42 тонна сүттүг планнан ажыр саткан.

Бо бүгү эки ажыл-херек-тир, экини эки дээр херек. Ынаар-даа болза совхозтуң ажыл-хереэнде четпестер хой. Сөөлгү каш чылдарда совхоз карылгалыг ажылдап келген. Эрткен ажыл-агый чылында оон карылгазы 171800 рубль болган. Оон коллуу мал ажылынга онаажыр: сүттен 76200 рубль, дүктен 58300 рубль чедир алдынмаан. Ол болза сүттүң болгаш дүктүң бот-үнезиниң планда көрдүнгенинден аар кыдыр бүдүрүнгени-биле тайылбырлаттынар. Бир центнер сүттүң бот-үнези план ёзугаар 18 рубль болур турган болза, херек кырында 28 рубль, дүктүү —265 рубльниң орнунга 354 рубль болган. Ол ышкаш, малдарның немелде деңзизиниң бот-үнези база планнаттынганындан оранчок аарткан. Моон кол чылдагааны болза мал ажылында ажылдың кол нуруузун хол-биле кылып турарында, мал чемнериниң үчёдунда болган чарыгдалында шынгыы контроль тургуспаанында, зооветеринарлыг хемчегдерниң куду деңнелдиг болуп турарында.

Зооветеринарлыг ажылдарның кошканың түңнелинде малдың өзүлдези эвээш, продуктулуу ам-даа чавыс. Бир центнер тараның бот-үнези планда көрдүнгенинден 2 рубль 20 көпеек аар болган. А ногаа, картофель шуут-ла «алдын» өртектиг болуп турар. Бир центнер ногаяның бот-үнези 71 рубль 41 көпеек болган (планда көрдүнгени 5 рубль 19 көпеек). Ногаа бүдүрүлгезинде ажылдың механизастаттынмаанындан, дүжүттүң оранчок чавыс болуп турарындан бот-үне бедип турар.

Тарылга эялчештирилгезин шиңгээдип албанындан, хөрзүнүң хаттан болгаш сугдан үредир чоруунга удур демисел чоруттунмайн келгенинден тараа культураларының дүжүду улам-на кудулап турар.

Сөөлгү беш чылда совхозтуң машина-трактор парыгы 2,5 катап көвүдээн болза-даа, техниканы бүдүрүкчүлүг эвес ажыглап турар. Эрткен чылын 15 ат күштүг бир трактор торга онаштыр үгле 224 га чымчак черни ажылдап кылган (планы 366 га). Бир тараа комбайны 178 га тараа кестирер турган болза, үгле 131 ганы кескен. Кывар үүлдү бир гектар чымчак черге онаштыр чарыгдаар нормазындан 3 литрни ажыр чарыгдап турар. Совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчылары көдээ ажыл-агый техниказын шын ажыглаар, ажаалдазын эжикидер талазы-биле организастыг хемчегерни кошкатканындан тракторлар, көдээ ажыл-агый машиналары септелгелер аразының чогуур хуусазазынга четпейн үредир чоруктар хөй. 1966 чылда капитал септелгеге 17, агар септелгеге 57 трактор киирер кылдыр планнаан болза, херек кырында 28 тракторга капитал септелге, 68 тракторга агар септелге кылыр ужурга таварышкан. Оон уламындан совхоз 12 муң рубльди септелгеге артыкка чарыгдаан.

Совхозта экономика айтырыынче сула кичээнгей салдынганын үстүнде фактылар көргүзүп турар. Продукция бүдүрерин элбекшидер, оон бот-үнезин чиигедир дээш демиселче тускай эртемниглер боттарының холуунда болгаш продуктулгазының аланза турар ажылчыннарны калбаа-биле кодуруп үндүрер ужурлуг. Ынчаарга бо совхозтуң кол тускай эртемниглери шүүтү солуушкан деп чугаалаарга-ла үстүнде байдалдың ынчаар тургустуна бергенининң бир кол чылдагааны биилинип келир. Кадрлар-биле, ылаңгыя тускай эртемниглер-биле, ажылды партия комитеди болгаш дирекция черинин багай тургусканын ол байдал база-да көргүзүп турар.

Чоокта чаа СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң бешки пленумунга «Чыраа-Бажы» совхозта партия комитединиң экономиктиг ажылды удуртуп турарының дугайында совхозта партком секретары эш К. Куулариың илеткелин дыннап чугаалашкан. Совхозтуң ажыл-хереэнде чамдык эки түңнелдер-даа бар, мурнакчыларның хүрээлеңи-даа өзүп турар болзажок, көргүзүглерниң экономиктиг анализиниң түңнелдери экономиктиг ажылдың чавыс деңнелдиин көргүзүп турар деп пленум демделээн. Совхоз дирекциязы болгаш партком кол тускай эртемниглерден оларның эргелериниң, хүлээлгелериниң дугайында саавырны шыңгыы сагыырыңче негелдени кошкатканын, ол ышкаш бухгалтерия үчёдун, организаччы болгаш экономиктиг айтырыглар талазы-биле ажылды амгы үениң негелдезинге дүүштүр чоруттайн келгенин пленум айыткан. Районнуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелели бо талазы-биле шыңгыы негелде салбайн, чогуур дуза көргүспейн турган.

Пленумга санал-оналаа берген эштер тургустунган айтырыгның чугулазын демделеп, өске колхозтарда болгаш совхозтарда бо талазы-биле байдалдың кандыг болуп турарын чугаалап, ылаңгыя районнуң экономика чөвүлелиниң ажылдавайн турарын, ол ышкаш Көдээ ажыл-агый министерствозу болгаш районнуң бүдүрүлге эргелели экономика айтырының талазы-биле колхозтар болгаш совхозтарга кошкак дузалап турарын шүүмүчүлээннер. Хамык ужур чүгле бот-үнени санап үндүреринде эвес-ле болгай. Бот-үнени санап тура, оон кандыг чүүлүнге чарыгдалды эвээжедириниң аргазын тывары азы ниити чарыгдалды эвээжедириниң комплексиниг хемчегерин ажылдап кылыры, ол хемчегерниң херек кырында боттанышкынын контрольдаары болур.

— Чижээлээрге, Көдээ ажыл-агый министерствозундан келген эш Карасоол колхозка келгеш, бистиң кылып алган хемчегеривисти алгап чорткаш, чүгле чара парлаткаш, дедир чорудупкан болду. Оозу эки, моозу багай дивээн, ону сайзырангайжыдыгар, моңу немей киирип алыгардаа дивээн, а бистиң эргелелдиң экономизи баргаш, ийи хүн дургузунда ава хереч болуп олургаш, чедип келген — деп «Большевик» колхозтуң даргазы эш Д. Буулар шүүмчүледи.

— Бистиң электростанцияларывыс чүгле чырыдарындан өске кандыг-даа ажыл кылбайн турар — деп, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң парторгу эш Комбужап шүүмчүлээш, колхозта таңныылдарга төлеп турар төлевир планда көрдүнгенинден ийи катап көвүдеп турарын демделээн.

«Сельхозтехника» салбырларының районда кыяны-даа тоовайн турарын, тараяның бот-үнезинге улуг чаргыдалды оларның болдуруп турарын СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң директору эш Пичен-оол, «Чыраа-Бажы» совхозтуң директору эш Аржаалай олар чугааланнар.

— Эрткен чылын бистиң бир «Беларузвусту» Кызыл-Мажалыктың «Сельхозтехника» салбыры септээш, септелгениң төлевирин бүрүнү-биле ап алган. Ук трактор доңгүп-ле совхозка чедип келгеш турупкан, кандыг-даа ажыл кылбаан. Оон соонда ук тракторну база катап Кызыл-Мажалыктың септелге мастерскаязынга чедире бээрвисче, септелгениң хөлезинин бүрүн төлеңер, кылып бераэля дидирлер — деп, эш Пичен-оол хомудан чугаалады.

«Сүт-Хөл» совхозта эттиң, сүттүң бот-үнезинин аар, «Искра» колхозта тараяның бот-үнезинин үлуг болуп турарын эш Борисов чугаалап тура,— «Искра» колхоз эрткен чылын тараяны хол-биле кургадып, сайгарып турган, колхозтуң бүгү механизаторларының шалыңының түңү хире чарыгдалды үндүрген, деп чижекти айыткан.

Пленумга шупту 12 кижи санал берген.

Экономиктиг ажылдарны бүдүрүлгелерде партия комитеттери боттарының холуңга алган турар дугайында пленум тускай доктаалды хүлээп алган. 1967 чылдың түңнелдерии-биле колбаштыр районнуң экономика конференциязын эрттирер дугайын база доктаатказын. Бүдүрүлгени удуртуп башкарарда экономикажаны киреринин, бижип санаарының чугулазын пленум онаалап айыткан. Продукцияны элбекшиди бүдүрерин, оон бот-үнезин чиигедирин канчап чедип алырыл деп айтырыгны бүдүрүлге удуртукчулары болгаш бүдүрүлгелерде партия организацияларының кичээнгейден дашкаарлатпас ужурлуг.

С. ПАВУ,
(Бистиң корр).

Хөй немелде деңзи дээш

Амгы үеде малчыннарның кол соруглагазы Октябрь байырлалынга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин хүүсаа бетинде күүседир база көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының республика Наадымынга чедиишкиннерлиг ужуражыры дээш кыштаглаашкынга эки белеткенип, семиртилгени эки чорудары болур. Ону амыдыралга күүседип турар малчыннар бистехөй. Оларның бирээзинге Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозтуң хойжузу, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Мунзук Чамбыр-оолович Мунзукпанны хамаарыштырып болур.

Ол беш чылдар дургузунда хөй кадарып келгеш, оон баш санын остүрер болгаш продуктулуун бедидер дээш кызымак ажылдап келген. Сөөлгү чылдарда хөй семирти кадарар ажылда киргеп. Ында чедиишкин база-ла багай эвес. Эрткен чылын баштайгы удаада муң иртиерни хүлээп ап турда 51 тонна турган, одарын шын таарыштырып чораан, Абаканга барып дужаарга 63 тонна болган, азы 12 тонна немелде семиртилгени алган. Оон сөөлүнде муң хойларны хүлээп алгаш, 6 тонна немелде деңзини берген.

Чоокта чаа Мунаукпан кадарып турганы 629 аныяк иртиерин дужаагган, оларның бирээзиниң-не ортумак деңзизи 50 кг болган.

Дуржулгалыг кадарчы ам муң хойну хүлээп алгаш, одарладып, семиртири-биле Теректигниң сериин, оттуг тайгазынче чайлаглап үне берген.

Т. ХЕРТЕК.

СКЛАД ТУДУУНДА

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» көдээ ажыл-агый артелинде 4 ороова артык кевектер складының турду май 3-те эвелээн. Ол чүгүлә тудугну Наадым хүнүнүң бетинде доозар дээш ужен колхозчулар Чүлдүм Сарыг-оолдуң удуртулгазы-биле кызымак ажылдап турар. Човаачылар Арган-оол Сарыг-оол, Бахчы-оол Сумба болгаш Чадамба Бичекей, Май-оол Оюбар, Балдай-оол Каракыс, Дембрел Энкипен олар түп нормазын ажыр күүседип, мурнакчыларның одурулунда киргеннер.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

БАШ БУРУНГААР БЕЛЕТКЭЭР

Колхоздардан, совхоздардан садыг алган продуктуларны шын кадагалаары, ол продуктуларга чоннуң хереглелиг хандырары белеткел организацияларынга дорт хамаарыжыр. Чижээ, картофель болгаш ногаа аймаан шынарлыг кадагалап, чурттакчы чонга оларны чылдың кайы-даа үезинде садыглаарда, ядаа чүгле баш бурунгаар эки сепкеп кылдынган материал-техниктиг баазаа—складтар херек.

Амгы үеде садыг министерствозунуң удуртулгазында турар баазада байдал аажок дүвүрээнииниг. Картофель болгаш ногаалар хүлээп алыр складтарның септелгези кончуг оожум темпиде чоруп турар. 800 тонна картофель кирер 4 склад бар, оларның септелгези амдаа доозулбаан. Бир болгаш ийи дугаарлыг складтарны шуут эде кылыр, оларга электри соодукчуларлыг, агаар таарыштырар тускай хереккелдерни тургуспушаан, шалаларны солуурун, картофель урар тускай каажаларны чаарты кылыры көрдүнгени болза-да, амга чедир бирги складтың чартыы-даа доозулбаан, а ийигизин шуут эгелевээн. Үш дугаар складтың иштинде эрги картофельдиң ириндиң артынчыларын шалалар адаандан үгле чаа аштап эгелээн. 4 печканың долу септелгезин кылыр турда-ла, түүйбу чогунга сылдап алгаш, ам-даа септелге чорутпаан. Дөрт дугаар складка септелге чорудар хамаан чок, ону аъш-чем бараннары-биле доддур иштеп алган. Ол ышкаш согуна шыгжаар складка хөй септелге чорудары негеттинип турар болза-даа, ана кандыг-даа септелге эгедевээн. Бир болгаш ийи дугаар складтарның иштики агаарын таарыштырар электри соодукчуларының чамдык кезектери четче эвес, оларны комплект аайы-биле доддурар дугайында баазаның удуртукчулары боттуг хемчеглер албайн турар.

Септелгени мындыг кошкак чорудуп турарының чылдагааны чүл, ана үүү шаптыктап турарыл? Коммунал-тудуг эргелелиниң септелге кылыр бригадазы (даргазы Лабутин) майның эгезинден бээр бо хүннерге чедир чаңгыс складтың чартыын безин дооспайн турар. Эш Лабутиниң талазынган септекчилерни өске тудугларже чорудары көвүдеөн. Ол ышкаш баазаның удуртукчуларының негелдеэм кошкак.

Бир эвес септелгени, деризгени мындыг кошкак темпилиг чорудар болза, мурнуку чылдарда туруп турган улуг четпестерни катаптаары, белеткеп алган продуктуларны үреэр чорукка чедирери чайлаш чок.

Картофель, ногаалар аймаан ажаап алырынга чедир эвээш үе арткан, ам безин эрте быжар ногаа аймаа (капуста болгаш помидор) кээп эгелээн болгай.

Картофель болгаш ногаа аймаан шыгжаар материал-техниктиг баазаларның септелгезин багай чорудуп, база үеткү болгаш хынаара органнарның ажыктыг сумелерин удуртулга болдурбайн турганындан 1965 чылдың дүжүдүнден 500 тонна картофельди соокка доңурган. 1966 чылдың дүжүдүн эки шынарлыг кадагаларыы-биле чамдык складтарны чаарты кылыр турган. Оон соөлүүде ол баазаны күрүне садыының шүүмүнче шилчиткен. Оон удуртукчуларының база-ла эки шынарлыг септелге чорутпаан болгаш чаартылга кылбайн барган. Оон түңнелиниде 1966 чылдың дүжүдүнде хүлээп алдынган 638 тонна картофельди, 28 тонна согуланы, 15 тонна чесноку ажаалда үезинде баксыратканындан аная үндүү бижээн, оон ужун кыяа каңдыг-даа харыысалга хүлээтпээн.

Баазаның удуртукчу кадрларын солуур чорук чылдың-на болуп турар, ам бо чылын оон директорунда база чаа кижи кирген. Ынчангаш ажыл баксыраткан, күрүнеге улуг когарал чедирген кижи аная үүнүп, а чаа кижи буруу чок боол артып каап турар. Ындыг чорукту чайлаткаш, бо юбилейлиг чылдың дүжүдүн хүлээп алырына белеткелди эң харыысалгалыг чорутса чогуур. Хамыктың мурнунда кадрларны четчелээр болгаш септелгениң темпизин дүргедип турганы, массалыг ажаап алышкын бетинде доозарын чедип алыр.

М. БАДЫ-НАЗЫН,
Көдээ ажыл-агый продуктуларының шынарының талазы-биле күрүне инспекциязының улуг инспектору.

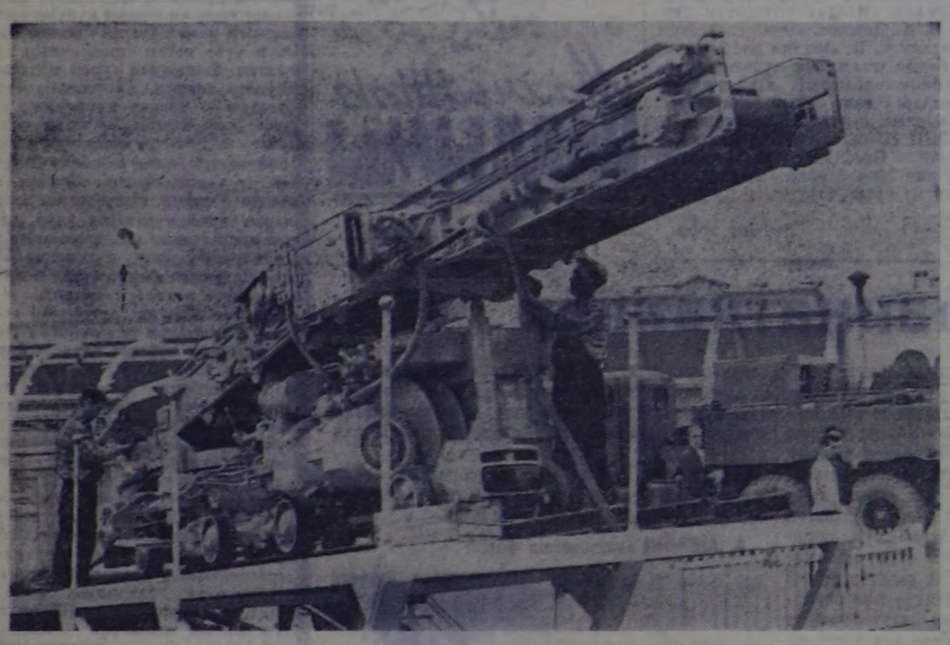

МОСКВА. Горький аттыг дыштанылга болгаш культура парыгында июль 8-те чер байлаа казар дериглерниң «Интергормаш-67» дээр делегей делгелгезин ажыттынар. Делгелгени Делегейниң чер байлантарының эртем нөнгрезинге таварыштыр ажыдыер. Парктың 30 муң дербелчин метрдеп ажыг хемчээлдиг шелүүнге 18 киржикчи-чурттарның көргүзүүлгери турар. Делгелгеге чер байлаа казар дериглер талазы-биле техника литературазының делгирин организастаан турар, аңаа даштыкы чурттарның 155 фирмалары болгаш 47 ном парлалга черлери киримир. Олар боттарының сөөлгү чаа көргүзүг үүлдерин чорудуп берипкен, ук көргүзүглерниң аразында 1000 ажыл аттыг ном аймаа бар. Ол көргүзүглерни делгеп тургузар ышлдыр делгем, чырык оран-саваны тургускан.

ЧУРУКТА: чер иштинге ийлендир чыдар байлантар казып түүрер машинаны эптеп турары (совет салбырының).

Фото Б. Трепетовтуу
(СЭТА-ның фотохрониказы).

АЖЫЛ ШУУДААН, АГИТАЦИЯ ДЭЭШТИГ

Эрзиниң «Коммунизмче орук» колхозта агитас-масеалыг ажылдар ам мурнукузундан күштелген. Май айда Нарын суурда «Билиг» нииттилелиниң эге организациязының удуртур составын эде соңгаан соонда чон ортузунга лекция, беседа кылыры үзүктелбээн. Лектор бүрүзү айда 2—3 лекцияны ылавыла кылган турар деп нииттиривис чанчылчый берген. Лекторларның колдуу-ла бистиң көдээ нителлигенцивые — башкылар, эмчилер, экономистер болуп турар.

Нииттилел 15 кижилиг агитбультбригаданы тургускан. Фермаларга, бригадаларга чеде бергеш, планда көрдүнгени ёзугаар лекцияны кылыр. Оон соонда ажыл-ишчилерге концертти, чок болза кинону үндүрүп бээр. Бригада чеде берген черлерге агитхуудустар база кестүп кээр. Чижээ, бригаданың кежигүннери Любовь Дамба-Хуурак, Валентина Кенден олар хой кыргыкчыларының № 3, 4 бригадаларына агитхуудустарны үндүргеннер. Чон ортузунга агитмасеалыг ажылдың мынчаар чорударга таварымчалыг-даа.

Ай планынга Совет эрге-чагырганың догуннап келген 50 чылынның дургузунда чедип аздынган чедиишкиннериистиң, делегей байдалының дугайында болгаш оон-даа өске темаларыг солуп лекцияларны киирип турар бис. Ол планны кескү черге аскаш, капчаар күүсеттингенииң хынаалдазын айның 24-те албан кылыр. Планнаан лекцияларның күүселдеэнин хынаар чорук лекторларның харыысалгазын бедидер, даанган ажылынга оларның кайдыг хамаарылгалыы база кестү бээр.

Бистиң лекторларывыс Майдыр Моңгенин, Чооду Нурзаттың, Чыпсынак Бадының лекция кылыры черле эки. Чон оларны күзел-биле дыңнаксаар. Ам ажылывыс-даа шуудаан, агитапляывыс дээштиг апарган.

Ам Октябрьның 50 чылының байырлалы хонук эрткен түдүм-на чоокшулап олурар. Аңаа төлептиг ужуражыр дээш бистиң Нарынның лекторлары, агитаторлары СЭКП ТК-ның Тезистерин боттары өөренип, чон ортузунга калбаа-биле таныштырып, таймырлап кирипкеннер.

Ону эрестиг пропагандалаар бис.

К. КЕРТИК-ООЛ,
Нарын суурда «Билиг» нииттилелиниң эге организациязының даргазы.

СОВЕТ КИЖИ

Совет бежен чылдың дургузунда бистиң Төрээн чуртувустуң улустарының демиселиниң болгаш тургузукчу ажыл-ижиниң үре-түңнелдери санап четтиннес. Ажылчы массаларның социал болгаш экономика талазы-биле боттанзырган үүлдери кайгамчык улуг. Ол массаларны төөгүлүг чогаалдыкчы ажыл-ишче ленинчи партия удуурүп үндүрген болгаш олар боттарының чуртун таныттынмас кылдыр чаартыкан. Социализмден төрүттүнген бүгү-ле үүлдериниң эң-не магалыг чаагайы—чаа кижи болуру чигзиниг чок, ол кижи дээрге материал болгаш угаан-бодал талазы-биле нииттилелдиң бүгү-ле үнелиг үүлдериниң чаяакчызы болгаш дээш, демиселчи болгаш ажыл-ишчи, төрээн черинии могаг чок чаартыкчызы болгаш оон бердинген, маадырлыг камгалакчызы-дыр. Ол болза Октябрьның тургусканы совет нииттилел тургузуунуң кол, шиитпирлиг күжү болгаш кол байлаа-дыр.

СЭКП Төп Комитединиң «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистеринде чугаалап турары болза:

«Экономиктиг болгаш политиктиг чаартылгалар нииттилел медерелинге ханы өскерлиишкиннерни болдурган, совет нииттилелдиң идейлиг чаңгыс эви быжыкан. Марксизчи-ленинчи идеология социал хогжулдениң күүлүт шиитчедиичи күжү, совет кижилерниң сырый маттыжыышкынының чугула фактору, оларның нииттилел-политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейлиг чоруунуң үндезини апарган. Коммунистиг идеалдарга кызыгаар чон бердиниишкинниң ёзузунга кижизиттинген, бистиң улуг херээвистиң шынныынга бүзүрелдиг шак ындыг кижилериң салгалдары чуртта өзүп үнген. Демиселчи, революсчу, медерелдиг ажыл-ишчи—совет кижиниң харантери ынаналган».

Коммунистер партиязының кижизидип өстүргени совет кижиниң характери ханыктың мурнунда бодунуң маадырлыг бүдүш, демдектери-биле кижи төрелгетенни кайгадып болгаш магадалып турар.

Бан ышкаш шак ол характер аңгы демиселиниң аажок улуг эге дозунге, Совет эрге-чагырга дээш тулчуушкуннарның одунга, социализмниң тудугларынга, хостуг, чогаадыкчы ажыл-ишке бүгү-ле моондактарны ажып эртер чорукка каңналып быжыкаан. Ленинчи большевиктерниң, социалистиг революцияның, хамааты болгаш Ада-чурт дайыннарының маадырларының тураскаадары кезээде ыдыктыг болур. Баштайгы беш чылдарда чаа заводтарны, колхозтарны, совхозтарны, чаа хоорайларны тургускан эрес-маадырлыг тузугжулдары—социалиимни боттарының холубиле тургузуп, делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң бүүү-шыдалын быжыглап турган ол бүгү кижилер кажан-даа уттунгурбас. Оларның маадырлыг чоруу, оларның үлегер-чижээ делегейни революсчу ёзу-биле чаартырыкын улуг чаагай херээнге өскерлиш чок бараан болур.

Төөгү болза дыка хөй маадырлыг херектерни, коргуш чок, дидим чоруктарның магалыг илерээшкиннерин, сагыш-сеткилдиң сыныш дивес күжүн билир болгай. Ынчалзажок тулчуушкуннарга—Бышкы ордуну штурмнаарыңдан гитлерни рейхстагты штурмнаарынга чедир, күш-ажылга—баштайгы коммунистиг субботниктерден амгы эң улуг гидроэлектростанцияларны тударынга чедир — совет кижилериниң көргүзүп келгени мындыг ёзулуг массалыг маадырлыг чоруктуң делегей оон мурнунда көрүп көрбээн.

Ол маадырлыг чорукта сорук киниркчи үндезин бар: идейлиг бүзүрел, совет патриотизм, нииттилел мурнунга хүлээлгени чаа, социалистиг ёзубиле билири, күш-ажылды социалистиг ёзу-биле көөрү-дүр. Дайынналга удур тулчуушкуннарга совет кижи айылына уткуштур коргуш чок чоруп, алызындан маадырлыг херектерни кылып турган, чүге дээрге бодунуң хан-дамырындан хереэн — тайбыңны болгаш чоннуң аас-кежиин. Октябрьның чаалап алыышкынарын, бодунуң Совет эрге-чагыргазын камгалап турарын ол билип турганы ол. Совет кижи ажыл-ишке күжүн харамнанмайн келген болгаш чуртту күүлүг социалистиг улуг күрүне болдурар дээш кандыг-даа бергелерге уткуштур медерелдии-биле чоруп келген. Днепрогэстиң болгаш Магнитканың тузугларында, Ленинградтың бүзээлеттирген хүннеринде болгаш Сталинград тулчуушкунунга, күр черлеринии ээн чыткан целгемнерин шиңгээдип ажыглаарынга болгаш космосту чагырып алырынга—каяа-даа совет кижилер боттарының идейлиг күжү-биле, улуска, Коммунистиг партиязынга шынчызы-биле тиилеп келген.

Баштайгы ажыдыкчыларның, баштайгы тудугжуларның оруу кезээде берге болгай. Ол үүлдерге моондактар, нарын үүлдер болгаш оон мурнунда кым-даа кижиниң шиитпирлеп көрбээни сорулгалар кезээде ажаок хөй болгулаар, ол үүлдерге чидиргиер болгаш когаралдар чайлаш чок болгулаар, алдагдалдар болгаш чедимче чок болур үүлдер-даа таварышкылаар. Ынчалза-даа партиязынга баштаткан совет кижилер төөгүнүн шинчилеттинмээн оруу-биле бурунгаар бүзүрелдиг чоруп, бүгү-ле бергелерни ажып эртер, бүгү-ле сорулгаларны шиитпирлээр дээш күштү, эрес-маадырлыг болгаш шыдамык чорукту боттарындан өскерлиш чок тып ап турар. Революсчу сорук киниишкин, омак, сергелеп чорук, амыдыралды балыткап турар көдүрлүүшкүн, алызындан эгээртинмес күш—ол дээрге совет характерниң чаагай үнелиг шынарлары-дыр, ол шынарлар бедик идеалдар дээш демисел-биле чаңчыгып кижизиттинген, улам-на бедик көдүрлүр, бурунгаарлаан түдүм улам-на бурунгаарлаар арганы бээр оруктуу айытпышаан, улам эки демисежиринге ол шынарлар дузалап турар.

Совет кижилериниң социал болгаш аажы-чаң будумунуң эң-не чырыткыланчак, тодаргайланчы демдектериниң бирээзи болза коллективчи сагыш-сеткил, сырый маттыжыышкын, бузулбас чаңгыс эп болур. Совет нииттилелден черле чарылбас демдек шиитпирлерни күүседир, беш чылды боттандырар дээш демиселден, Октябрь революциязының 50 чылынга алдар болдурган массалыг социалистиг чарыштан бөгүн чырыткыландыр илертейлеттинип турар.

Совет кижи—бодунуң Төрээн чуртунуң патриоду-дур, бүгү-ле үүлдер талазы-биле эчизинге чедир аңаа шынчы болгаш бүзүрелдиг бараан болурунга ол белеп. Оон-биле кады совет кижи—бүзүрелдиг интернационалист, бүгү чурттарда хосталга дээш, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселчилерни совет кижи чаагай болгаш изиг күзээшкинбиле көрүп турар. Американың Ватгышкан Штаттарының Вьетнамда кем-бурууллуг дайынынга совет кижи киленнинг удурланып турар болгаш бодунуң хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар маадырлыг вьетнам улустуу аны-дүнманың ёзузу-биле деткип турар. Хосталгага ынакшылдыг араб улустарга удур Израильдиң империализмге белеткедип алган агрессизын, Кубага удур өнчүк-чөнгээлерни, Грецияда шериг хунтазының фашистиг дерзиилээшкинин совет кижи буруу шаап турар. Чөптүг херектиң талазынга, хосталгалыг, чөптүг демиселдиң талазынга совет кижи кезээде түржүп келген. Бистиң улузувустуң улуг чаагай боттандырылгазы—коммунизм тургузуушкуну — оон интернационалчы база ядаа хүлээлгези болуп турарын совет кижи медереп билип турар. Ол магалыг чаагай боттандырыышкын Маркстың, Энгельстиң, Ленининиң өөредиинин чаа-чаа тиилелгелеринге. Октябрьның идеяларының делегейге тиилелгезинге бараан болур.

Делегей кырында эң чидиг идеологтуг демиселдиң байдалдарында чурттап турар бис. Буржуаз пропагандага болза амгы шагның капиталистиг делегейиниң кол-кол социал чорудулгаларын өөредип, ажылчы чонларның политиктиг медерелин шаптыландырарын, социализм дээш демиселче оларның тура-соруун будулдарын оралдажып турар деп, СЭКП ТК-ның Тезистеринде чугаалап турар. Империалистиг идеология индивидуализмни массаларга сиңиктирерин, политикалан, нииттилелдиң үндезин айтырыгларын шиитпирлээринден оларны чайладырын кызыдып турар. Буржуаз идеологияга болгаш моральга удур, бистерге канчап-даа таарыштас ажыы-чаңнарның болгаш чаңчылдарның салдарынга удур эптеш чок болгаш идепкейлиг демиселди чорудар ужурлуг. Ол аңгы демисели болза кижи дээш, оон чаагай чоруу дээш демисел-дир.

Ажылчы чонларның коммунистиг кижизидилгезиниң чаа, эң нарын сорулгаларын шиитпирлээринге таарышкан байдалдар партияның болгаш бистиң мурнуевистиң найгамчык улуг кижизидикчи ачылы-биле тургустунган. Бедик идейлиг, күш-ажылга ынакшылдыг болгаш организастыг болур чорукту, угаан-бодал талазы-биле байлан, арыг-силиг моральдыг, күш-дамыр талазы-биле сайзырангай болур чорукту бодунга таарыштыр дүүштүргеп, бүгү талазыбиле сайзырангай нимини кижизидериниң дугайында чугаа чоруп турары ол-дур. Коммунизм тургузуушкунунуң эң нарын айтырыгларын боттандырар чорукту бодунга ап болгаш ол сорулгаларны чедиишкиниг шиитпирлеп шүүдээр эргелиг, чаа нииттилелдиң ындыг кижизин улам ыңай кижизидер дугайында чугаа чоруп турары ол.

(«ИЗВЕСТИЯ» СОЛУНДАН).

1967 ч. Июль 6.
ШЫН
2-ги ярын

СОВХОЗ БҮДҮРҮЛГЕЗИНДЕ АНЫЯКТАР

«Төргалыг» совхозтуң бүтү ажыл-агыйында комсомолчу-аныяктар киришкейин турар участок чок. Совхозта комсомол комитединде 263 комсомолчулар бантаап турар. Комсомолчу эвес аныяктарның саны оон-даа хой. Моон ап көөрге, комсомолчу-аныяктар совхоз бүдүрүлгезинде улуг күш.

Шкюлаларда өөренип турар аныяктар чайгы дыштанылга үезинде база-ла төрээн совхозуңуң ажылынга дузалажып, сигин белетвелинге, мал семиртилгезинге, суур чаагайтыдыягазынга белгаш тудуг ажылынга кирширлер.

Хой-хой аныяктар совхоз бүдүрүлгезиниң мурнавчыларынга санадып турар. Чижээ, комсомолчу хөйнуулар Ч. Маң-Довуур, Д. Анай-оол төрүүр 100 хойга онаштыр 105 хураганны түс-түс камгалап алганнар. Ол ышнаш комсомолчу Х. Кара-оол, М. Бадыраа, Н. Осүр-оол өнөр чүс хөй бүрүзүнден 90—95 хураганны дөруктуруп алганнар.

Мал өлдаашкынының харыысалгалыг үезинде комсомолчу путёвка-биле хөйнуларга барып, дузалажып, хөй чаш хураганнарны хүлээп ап, дөруктур азырап турар комсомолчулар бар. Оларның аразында В. Дамдын 111 хураганны, З. Натпит-оол биле В. Дүнгар-оол 70—70 хураганны санныан аргазы-биле ажаап дөруктурганнар. Олар чүгле бо чылын эвес, эртнен чылдарда база бо хире хөй хураганнарны чыл санында ажаап дөруктуруп иелгенмер.

Совхозта 47 чөлаачы, 35 трактерист болгаш өске-даа техник-мергемилдиң кижилери бар. Олар барын шупту комсомолчулар, аныяктар болуур. Механизаторларның аразында техникага камныг, ону бүдүрүнчүлүг ажыглап билир, ыяпар-чаар материалды камнаап ап, ажыл өнаалдазын үргүлчү ажыр күүседип турар аныяктар бар. Оларга чөлаачылар К. Шүр-оол, А. Маһар, К. Моңгуш, трактеристер Д. Кара-оол, К. Шериг-оол болгаш оон-даа өскелер хамаармыр. 1967 чылда совхозтуң аныяк механизаторлары 1250 га тараа болгаш мал чеми культурталарның тарылгазын эртнен чылдардан дээре агротехниктиг хуусааларда эки шынарлыг тарып двосканнар. Ам юбилейлиг чылдың чаагай дүңүдүн ажаап алырынга белетнелди чөрүдүп турарлар.

Совхозтуң тудуг ажылында база хөй аныяктар ажылдап турар. Бо чылын Төргалыг суурда төлевилел ёзугаар даш-биле тутнан чунар башкының тудуу двозулган, 60 орун салыр интернаттың, 10 чыл школазының тудуглары чөруп турар. Комсомолчу тудугжулар Дашы-Даваа, Шулуу, Анай-оол болгаш өскелер-даа хүн нормазын 150—200 хуу күүседип турар.

Совхозтуң кол экономиказы—хөй ажылында эң чугула кампания болур кыргыяда ам хайыкышкынның үезинде. 31 шүк ажыг баш хойну кыргып, 76 тонна дүктү ажаап алыры, зачёт деңзи-биле 86 тоннаны күрүнеге дүшаары белен эвес айтырыг. Мозурда, Чаа-Суурда, Хөөлүде кыргылда пунктуларында база-ла аныяктар иолдап ажылдап турар. Комсомолчу кыстар Домбара, Кара-кыс, Дадар олар хүнде 40—50 кг дүктү кыргып, мурнакчыларның санынга кирип турарлар.

Совхозтуң фермаларында 36 аныяк кыстар саанчылап турар. Сарыг-Хөл фермазы чартын чылдың планынан июнь 20-га чедир 3 тоннаны ажыр сагган. Мурнакчы саанчылар К. Бопуш ол үеге чедир бир именгенге 600 кг, Д. Кууртай 570 кг ажыг сүттү сагган. Дүе черниң эвээш продуктулуг именгенге бо көргүзүгүң эвээш деп болбас.

Торгалыгның комсомолчу-аныяктары ажыл-агыйга идепкейлиг киржип турарындан аңгыда, спорттуң янзы-бүрү хөөнүрлерни болгаш уран-чүүлдү эки организастап турарлар.

Ам совхозтуң бүтү ажылчыннары-биле кады аныяктар республиканга Назадыынга, Улуг Октябрьның 50 чылынга байыдалынга белетненип чөрүдүп турар. Оларның мурнунда салдынган сорулгалары — кыргылданы дүргеп дөөзары, мал чайлагладыышкының чедимишкинин чөрүдары, сиген иезилдезин чөр болгаинга организастаары, дүүгүт ажаап алышкынынга белетненири болгаш кышка удур янзы-бүрү тудугларны, септелгелерни чөрүдары болуур. Улуг назылыг аныяктар, үгбалары-биле кады аныяктар тура дүшпейн ажылдаар болза, бо ажыл-агый чылында совхозтуң мурнунда салдынган бүтү сорулгаларны хуусаа бөтинде күүседип шыдаар.

Т. ДАМБАЖЫК.

Ажыл-агый удуртукчуларының кичээнгейинге

УЛУГ ЧЕТПЕСТЕР

«Улуг-Хая» совхозтуң Сенекте кыргылда пунктузу хөй кыргылдазын июнь айның 19-та эгелээн. Кыргылданың башгайы хүннеринде 7 кодан хойлары кыргаан. Оон 6,6 тонна дүк кыргыттынган. Дуржулгалыг хойжулар Ховалыг Дадар-оол бир хойдан 3,1 кг, Ховалыг Семчит-оол — 2,7 кг, Кыргыс Хапык-оол — 2,4 кг дүктү алганнар. Ам 4000 ажыг хойлар чүгдүнган.

Кыргылда пунктузунда дериг-херекселдер, инити чурттарга чери, столовая, кызыл булуң, кыргылданың графиги, социалистиг чарыштың иегелделери, хүн бүрүнүң дежурныйлары — шупту чүве бар. Четчир санныг кижи күжү база. Ындыг болза-даа кыргылданың темпизи куду. Кыргылданың баштайгы 6 хонуктарында чүгле 2545 хойларны кыргаан болгаш кыргыттынган дүктүң чүгле 4 тонназын пресстеп алган, а күрүнеге чаңгыс-даа килограмм дүк дужаттынмаан. Бо четпестерниң чылдагааны чүл дээрге, күш-ажылдың организациязының четпезинде болуп турар. Электри-биле хой кыргыыр хачыларны түс-түс кижилерге быжыглаваан. Ажыл орай эгелээш, эрте дооступ турар. Кыргылда пунктузунда кыргыкчыларның кол нуруузу хонуп болур турда-ла, олар 12—20 километр суурларже чаңып турар. Аңаа эртенинге бир бирээзин манап турда, шак үе эртер.

Столовая бар-даа болза, чамдык кыргыкчылар боттары чем хайындырып, чер-черде одагланып турар.

Хайыракан салбырының хоюнун кыргылдазын Сенекке болгаш Эзжимге кыргыыр деп шийтиргээн турган. Ынчаарга Сенекте кыргылданы чадажып турда, Эзжимде бөдүүн дүктүг хойларның дүгү дүжүн эгелээн. Эзжимде хойларны дүн хүн чокка Сенекче кежирер деп дужаалды совхозтуң болгаш салбырның удуртукчулары үндүргеннер. Ындыг шүүделдир, дүвү-далаштыг дужаал малга-даа кижиге-даа берге дижип, малчыннар хомудан турар. Ол ёзугаар К. Шыгжааның, К. Кызыл-оолдуң, Идам-Сюрюңүүң, Темир-оолдуң болгаш өскелериниң-даа кодаиннары 100 км сүрүшкүнүче чорупкан. Улуг-Хемниң хемелеп кежер черге М. Чаш-оол, С. Мижит-Доржу баштаан ол бригадаларның 28 малчыннары хеме чок болган ужурунда июнь 24-те хүнзедир маңаан, кежээдедир чанар ужурга таварышканнар.

Кыргылданың бо чугула үезинде салбырда чамдык кижилер арагалап, күш-ажылдың сагыпга-чуруумуи үреп турар. Хайыракан салбырының зоотехниги М. Тюлюш июнь 24-25-те азырик чорун турган. Ындыг таварылга М. Тюлюш-биле каш-даа удаа болган. Салбырның удуртумчулары аңаа хамаарыштыр кандыг-даа хемчег албастаан.

Я. ДОРЖУ.

ДАШТЫКЫДА

КНО-нуң Кол Ассамблеязының онза сессиязында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның түскей корр.) Израильдиң агрессиязының уржуктарын соңгаарлаттайн узуткаар дугайында айтырыгны чугаалажыр дээш Совет Эвилелиниң саналын ёзугаар чыылдырган КНО-нуң Кол Ассамблеязының түскей онза сессиязы доостур чоокшулай берген.

Аңгы-аңгы чурттарның политиктиг көскү ажылдакчылары делегейниң улустарының күзел-бодалдарын илергейлевишаан, Чоокку Чөөн чүкке тайбыңы дораан катап тургузарын болгаш КАР-ның, Сирияның, Иорданияның ажелеткен девискээрлеринден израиль агрессорларның шериглерин доп-дораан, бүрүү-биле үндүрерин башгайы базым кылдыр чедип алыры эргежок чугула деп КНО-нуң кидиригден медегзээн.

Агрессор болгаш ооң хартаачылары — хамыктың мурнунда Каттышкан Штаттар, Англия мораль талазыбиле буруу шаптыргаш чаасканавыраан. Агрессорлуң ажелекчи чүткүлдерииге боттарының деткимче бәрии хандыра албайн баарын медереп билгеш, Израильдиң хартаачылары ам соң шырак политиктиг кылдыр авыпастанырын хандырар деп ораадажып турар.

Ол кордал Каттышкан Штаттарның төлээзи Голдбергтиң чугаазынган онза билдингири-биле илерээн. Ажелеткен девискээрлерден израиль шериглерин саадатпайн үндүрер дээш, кайа-даа каттышпаан чурттарның резолюциязына америк төлээлер удурланып бадылаар деп Голдберг медегзээн.

Израиль шериглерии чайладып үндүрерин болгаш агрессиязың өскөдаа уржуктарын узуткаарын Совет Эвилели кол, соңгаарладып болбас сорулга деп көрүп турар. Совет резолюция төлевилелинде чогум-на ол сорулганы эң чугулалап көргеп. Ынчангаш ССРЭ-ниң төлээлери кайа-даа каттышпаан чурттарның киирген резолюция төлевилелии база деткээн болгай деп ооң дараазында ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко өөс айтып, айыткан.

А. А. Громыко Израиль күрүнениң дайынзырак дүржок политиказын шийтиргиик-биле буруу шапкан болгаш израиль төлээлекчилериниң Ассамблеяда төлээлеттиргеи күрүнелерии делегей эргелериниң, чөптүг коруктуң дугайында чугаа-соотка өөредир дээнзиг орилдажымышкынарын арилдыр сойгылаан.

ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри израиль агрессорларының орилдажымышкынларын шийтиргиик-биле буруу шаварынче Кол Ассамблеяны кыйтырып чугаазын дооскан.

Чехословакияның даштыкы херектер министри Д. Вацлав бистиң төлээлеривис америк болгаш латин-америк резолюция төлевилелиигө удур, кайа-даа каттышпаан чурттарның төлевилели дээш бадылаарында белеп дээш медегзээн. Франциязың төлээлери база ол төлевилел дээш бадылаар деп француз төлээ Роже Сейду айытқан.

Канаданың, Ирландиязың, Бельгиязың, Перуның, Гондурастың төлээлери латин-америк резолюция төлевилелии дүгжүп турар деп М. Дүгерүүрөп медегзээн.

Англияның төлээзи лорд Карадон мээң төлээлериим кайа-даа каттышпаан чурттарның резолюция төлевилелиигө удурланып бадылаар деп медегзээн. Кайа-даа каттышпаан чурттарның төлевилелиинде оларның камгалап турар сорулгаларын чедип алырын латин-америк резолюция харын экө хандырып турар дигилеп Карадон бадыткап турган.

Кувейттиң төлээзи Фаиз Сайед латин-америк резолюция төлевилелии шыңгыы шүүмчүлээш, ол төлевилел шериглерии доп-дораан, чугаа чокка чайладып үндүрерин хандырбас-тыр деп айытқан.

Латин-америк резолюция төлевилелии араб күрүнелериң ниитизи-биле канчалдыр көрүп турарын илергейлевишаан, мээң төлээлерим аңаа удуранып бадылаар деп Кувейттиң төлээзи демдегзээн.

АЗИЯНЫҢ БОЛГАШ АФРИКАНЫҢ ЧУРТТАРЫНДА

МООЛ ЭРТЕМДЕННЕР ЮБИЛЕЙГЕ

УЛАН-БАТОР. Моол эртемденнер Улуг Октябрьның бежен чылынга утнуштур төлептиг белекгерлиг болурун бодап турарлар.

МАР-ның Эртемнер академиязының төөгү салбыры Б. Ширендыбтың «Улуг Октябрь революциязының Моолга салдары» деп эртем ажылын парлалгага белетккзэн. «Октябрь революциязы болгаш Монголия» деп эртем-публицистиг чыындыны, совет болгаш моол тускай эртемниглериниң кады ажылдажылгазының дугайында «Улуг найырал» деп сактыышынынар номун парлалгага белеткзэн.

Октябрьда «Октябрь революциязы болгаш Моол» деп теоретиктиг конференцияны эрттирер, «Октябрьның 50 чылы болгаш Моол», «В. И. Ленинниң амыр-чорудулгазы болгаш амыдыралы» деп темаларга деягелгелерии деримр.

«АРАБТАРНЫҢ ЭКИ ӨҢНҮҮ»

БЕЙРУТ. Ливаниың патриоттуг парлалгазы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның араб чурттарга чораанының дугайын «араб-совет найырадың байырлалдыг көргүзүү» деп адаан. «Араб улустарга бүтү талалыг болгаш ак-сеткилдиг дузалажыныы иеззэде көргүзүп келген Совет Эвилелиниң детиимчизи араб улустарга канчаар-даа ажык чугула болур» деп, Бейрутта үмүп турар «Аль-Яун» солуи бижээн.

КОЛОНИЗАТОРЛАР ЧИДИРИГЛИГ

ЗАНЗИБАР. Африканың улустарының хөсталгалыг шимчээшкини калбарып турар. Мозамбиктиң патриоттары ийи айның дургузунда Ньяс моңунуң девискизэринге 200 ажыг португаль солдаттарны узутнаан. Ол дугайын Мозамбикти хостаарының фронтузу партииның Дар-эс-Салямда штаб-квартиразы дыңнаткан. Ынчаарга Зимбавеның африкан национал эвилели партииның штаб-квартиразының дыңнадыы-биле аяырга, патриоттар редезий шеригиин 49 солдаттарын болгаш офицерлерин узутнаан.

КИНШАСА РАДИОНУҢ ДЫҢНАДЫЫ

БРАЗЗАВИЛЬ. «Делегейниң сан-хөө капиталының чалчазы Мөнз Чомбени Киншасага чедире бээр, ол аңаа конго улустуң мурнунга немнинг үүлгедиглериниң ушуи яламы иеор» деп, Киншасаның радиозу дыңнаткан.

Чамдык медээлер ёзугаар алырга, Чомбениң дапгыыы камгалакчылары ооң тынын алыр талазы-биле хемчег алырынга белеткеиип турар деп, ол-ла радио база айытқан.

Грецияда монархо-фашистиг күрүне эргилдезиниң улахыиган каргыс дыктатура тургустунган. Чуртта хаанныг террор теиден турар.

(Солуннардан).

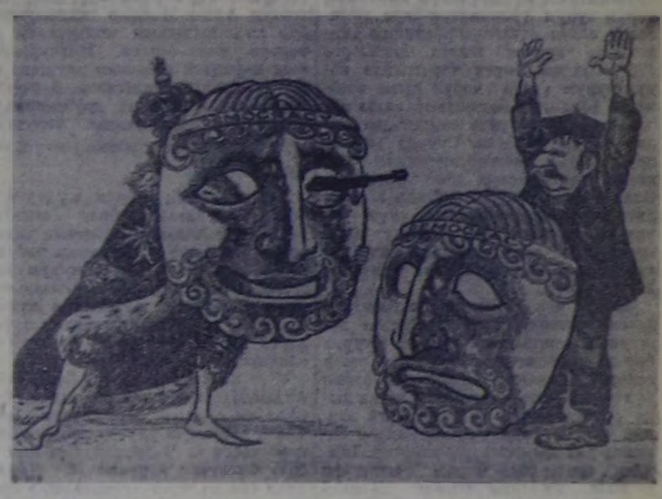

Грецияга таварышкан хайап.

Демократтыг бис деп авыластаары доозугган.

Швейцариниың «Фольксрехт» солуиуиуң шоодугаат чуруу.

Комбайн чүге тоймаглаттынганыл?

Бии-Хем районнуң «Сельхозтехника» салбыры, өске ыидыг организациялар-биле бир домей, ажыл-агыйларның тракторлары, комбайинарын керээ ёзугаар септээр, чок болза янзы-бүрү машина чепсектиң артык кезектерии оларга садар хүлээлгелит. Ук салбыр бодунуң ол хүлээлгезии күүседип турар болбайн аан.

Ынчалза-даа ыидыг бир алдептиг чүве дугайын маңаа чугаалаксап тур мен. Ол 1964 чылдан эгелээн чүве. «Өөк» совхоз ол чылдың апрель 20-де районнуң «Сельхозтехника» салбырынга септедирп-биле № 9 СК-3 комбайнны дужааган. Салбырның мурнуидан эштер Г. Зуев, Г. Сандин олар ук комбайнны септеширп-биле акт ёзугаар хүлээп алган. Капитал септелге чорудар дугайында чагыгның № 181. Комбайнга «долу септелгеии» чорутқан болгаш чагыг киирген ажыл-агыйга хүлээдип бээр дугайында актыны ол-ла чылдың август 19-та тургускан. Ону хүлээп ылыры-биле совхозтан келгеннер комбайн четче эвес болгаш септелгеииң шынары куду болган деп көргеш, хүлээп албайн барган.

«Сельхозтехниканың» салбыры комбайнга септелге чорутқаны дээш 1964 чылдың август 20-де бижээн № 718 счёт-фактура ёзугаар 568 рубльди совхозтан тыртып алган. Ынчалза-даа комбайнны ол чылын четчелеп, совхозка хүлээдип берип шыдаваан, ажыглалга киирбээн, херим иштинде турбушаан хевээр.

1965 ажыл-агый чылы эгелээн. Районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң ол чылдың январьда тургускан актызын ёзугаар алырга, 148 рубль өртектиг янзы-бүрү кезектерии комбайндан ушпуп, тоймаглап аппарган болган. Амгы үеде ол комбайн салбырның хериминиң иштинде турбушаан, ам ооң кол кезектери чок, тоймаглап каапкан.

Ол комбайнны ам катап четчелеп септээр өртээ-биле эрткен чылдарда амортизациязын катай алгаш, 2564 рубльди төлеттирип алыры-биле совхоз ооң счёт-факturазын «Сельхозтехниканың» салбырынга киирген. Ону хүлээвээн. Харын ол комбайнынар үндүр бижиидер, ооң башка чаа комбайн бербес бис деп, ужур-мажыр чок негелде салганнар.

Дүүгүт ажаап алымшкынының үш сезонунга киришпээн бо комбайн дугайында айтырыг хоойлу органнарының истелгезинде киирген болза-даа, түңнели биладинмес.

«Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырының удуртулгазынга боараанда үш кижи солушкан, а комбайн ол-ла херим иштинде турбушаан. Бо комбайнның септелгезин эгелээн чылын салбырның начальныгы эш Хунданов турган, ооң соонда эш Борпсов ажыддаан, ам эш Богдашкин ажыддап турар болгаш ол «чүүдаа бишбезиниге» даанып турар. Комбайн дугайында бо «төөгүүр» «Сельхозтехниканың» республика каттыжымышкынының начальныгы эш Абрамов база билир. Ынчалза-даа ол база хемчег албаан.

Бо комбайн дугайында айтырыг совхозтуң когаралы боон артып калбас! Чүгле когарал эвес, харын совет заводтуң кылып үндүргеи техниказын ынчаар дора көрүп, тоймаглап каар эргеии кымга-даа бербээн! Бо дугайында чөптүг түңнел бо чылын черле үнер боор деп бодаар мен.

В. МАНДЫШПАА.

Түңнел кудулаан

Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозу хөй малдың фермазын Баян-Коллуң бетинде Суглуг-Хем деп черге одар-белчиир айны-биле көжүрүп тургускандыгыидан бээр он чыл ажыл турар. Сөөлгү чылдарда ол черниң бойдуе байдалынга хөй мал тааржып, оран-савапы экижиткенинден хойнуң баш саны-даа өзүп, продуктулуу-даа бедип турган. 1966 чылда төрүүр чүс хойга онаштыр 80 хураганны ап, күрүнеге садар дүк планын 132 хуу күүсеткен.

1967 чылда көргүзүг моон кудулаан. Хойжу фермаиың иитизи-биле чүс хойга онаштыр алган хураганы чүгле 68 баш болган. Мурнакчы хойжу М. Серединк 100 хойдан-на 100, аныяк хойжу В. Майдың — 96 хураган алган. Оон өскелериниң көргүзүглери дыка куду. Чижээ, О. Адыя биле Б. Бопуй-оол чүс хойдан чүгле 36 болгаш 51 хураган алганнар.

Моон чылдагааны чүдел? Зооветеринарлыг ажылды шын организаставаанында деп бодаар мен. Тарып боозадылганы багай чоруткан, сула өдержилгени организастаары база четпес. Кыс хетпелерни өдержилгеге киирерде арган, семизин, назынын барындаалавас чорукчуң түңнелиниде оларның чамдыктарының төрээн хураганнары безерек, күжү кошкак болгулаан. Оларны ажаап, азырап турдала өлүлеп калган.

Чамдык коданнарга хураган кошкарлар турганындан хойларның өдержилгеге киргеи, кирбээнии, кажан өөлдаары билдинмес турган. Тарып боозадылганын үезинде зоотехник эш И. Семенов кандыг-даа дуза чедирбээн.

1966 чылда 120 ажыг кыс казыраларга 11 бүтаны салган турган. Олар бо чылдың январьда өөлдап эгелээн. Чылыг кажаа чок, соок черге турганындан оларның чаш төлүнүң 50 хуузу өлген.

Байдал ыидыг турда, мал ажылын канчап хөгжүдериг, ооң баш саны канчап өзерил? Бир эвес бо хевээр уламчылаар болза, мал ажылын хөгжүдер талазы-биле колхоз беш чыл планын канчап-даа күүсеиип ыидавас. Бо байдалды шыңгыы көрүп, бо чылын тарып боозадылганы зооветеринарииның негелделерин ёзугаар чорудар болза чогуур. Ооң-биле кады кышка белеткелди, ылангыя төрүүр малдың чылыг оран-савазын амдыгаашкан белеткээри чугула.

С. ДАНГАА.

ЧУРТТУҢ ТЕАТРЛАРЫНДА

ЛЕНИНГРАД. С. М. Киров аттыг опера болгаш балет театрынга композитор А. Холминовтуң «Анна Снегина» деп операзын чонга ан баштай көргүзүп күүсеткен. Сергей Есенииниң ол опера-биле атташ чогаалткан шүлүглелиин ёзугаар оон сөс-домаан А. Мацистов бижээн.

ЧУРУКТА (дёгиин талазында): дээрбе ажыктыны — артист В. Малышев, аныяк шүлүкчү Сергей—РСФСРниин алдарлыг артизи В. Кравцов.

Фото П. Федотовтуу. СЭТА-ның фотохрониказы.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдаттың Коммунистиг партиязы бодунуң үндезилеттинген хүнүнден бээр 40 чыл оюн ККП-ниң будурулгелерде, улусчу коммуналарда, албан болгаш өөредилге черлеринде эге организациялары ажылдавайн турар үеде, үеделериниң, хоорайларның болгаш можуларның партия комитеттериниң хөй нуруузун хүнзэйбиннерниң болгаш цзаофаньчыларының чылча шапкан үезинде, а оларның орнунга, ол ышкаш улусчу эрге-чагырганың дүрүм ёзугаар органнарының орнунга «революстуг комитеттер» дээр чүвени тургузуп, оларда кол рольду шеригниң толээлекчилери ойнап турар үеде демдеглеп турар.

Кыдатта башкарыкчы болуглел оон оске чыл оюн — «Улустуң иштинде чөрүлдээлерии шын шиитиргээр дугайы» деп Мао Цзэ-дуниуң чугаазын парлап үндүргенинден бээр он чыл болганын демдеглеп турар. Социализмче бурунгаар шимчээшкиниии хире-чергези-биле аиты демисселиниң чидигленириниң «теориязын» катаптап турар бо чугааны «культура революциязы» дээр чүвелиниң чөрүлүшкүнүнга удуртукчу болуглелдиң үүлгедип турар дерзии үүлгедиишкиннерин, ужур-дүрүм чок чорукгарын болгаш кара туразында ажылдаашкынын бадыткаарынга ажыглап турар.

Пекин удуртукчулар эрге-чагырганың чаа органнарын быжыглаар талазы-биле хемчегдерни ап турар. «Революстуг комитеттерниң ажылының стилин улуу-биле оскертир» дээш шимчээшкин калбарган. Бо кампаниянын ужур-утказы болза, «революстуг комитеттер» дээр чүвезин Мао Цзэ-дуниуң политиктиг шугумунуң шынчы иептередикчилери болдурарында болуп турар. Шаньдуниуң «революстуг комитединиң» доктаалында чугаалап турары: «Мао Цзэ-дуниуң тулган дээн ат-алдарын доктаадып тургузары эргежок чугула. Мао Цзэ-дуниуң идеялары бистиң бүтү чугааларывыстың болгаш хөделиишкиннеривистиң эң дээди нормзлары болур».

«Массалар-биле харылзааны» быжыглаарынче кыйгырыгларның дыиалып турары таварылга эвес. «Революстуг комитеттериниң» ажыл-чорудулгазы чоиинуң таарзынмас чоруун болдуруп турар дугайын хереччлээн фактылар парлалгага кеступ келгиндеп турар.

«Чаа ыидыг эрге-чагырганы чылча шавар херек!». «Чаа эрге-чагырга сенезин!» деп алгырышкан «медерел чок массаларының» «штурмиаашкынынга» «Хайлуицзиниң революстуг комитеди» таварышкан деп, «Хайлуицзи жибао» солуи бижээн.

Мао Цзэ-дунга шынчы болур деп комитеттериниң кежигүннеринге негелделерии болгаш ол негелделерге дүүшпее ажылдакчыларны ажылдан дүжүрер деп айтышкынны «революстуг комитеттериниң» шиитиргелеринде бижээн. Маоцзэдунчулар боттарының тургузуп алган «революстуг комитеттер» дээр чүвезинге бүдүревейн турар дээрзин ол айтышкыннар болгаш негелделер херечилеп турар-дыр.

Мынчага чедир Мао Цзэ-дун болгаш ооң болуу «революстуг комитеттерии» чүгле 4 можуларга болгаш 2 хоорайларга тургузуп алыр аргалыг болган. Ооң ужурунда олар чурттуң өске-даа районнарынга комитеттерни база тургузарын шапкынчыларын оралдажып турар. Цинхай можуга «революстуг комитетти» тургузарын даасхан «белеткел болуун» тургускан дугайын «Цинхай жибао» солуи чарлаан. «Иштики Моолдуң автономиуг районунуң революстуг комитедии тургузар талазы-биле чоокта чаа тургустунган белеткел болуунуң составынга моол аттыг чүгле чаңгыс кижи киирген болза, Цинхай можунуи «белеткел болуунге» чүгле кыдат национальын кижилери киргеии эдепгиг, чүге дээрге кыдаттар ол можунуң чонунуң чартык кезииниден дээш болуп турар.

Улустуң политиктиг чаалап алышкынынарынче Мао Цзэ-дуниуң бодуунуң калбарткан шаап халдаашкыны ажылчы чоннарның улам шиитиргиг удурланышкынынга таварышкы турар. Чижээ, Хэнань можуда маоцзэдунчуларның үргүлчү үнүп турар «Хэнань жибао» солуи июнь айда он хонуктуң дургузунда үнмейн келген. Солуиуң үнмейн келген чыыдганы болза ККП-ниң можу комитединиң ажылдакчыларынга «куткуттургеи» кижилер редакциияны эжелеп ап, типографияны чылча шапкаиы болгаи дээрзии ук солуи июнь 16-да иомчукчуларга тайылбыраан. Солууну маоцзэдунчуларнын холуига катап агидип алыр аргалыг болганы түгүе солдаттарның дузазы-биле болганын «Хэнань жибао» солуи демдеглээн.

Ыдатты можу парлалгазының материалдарындан ап көөрге, июнь айда маоцзэдунчуларга удур кодургуушкуииер Хэйлуицзи, Цзилин, Шаньси, Цинхай, Гуйчжоу, Цзянси, Чжэцзян, Хэнань можуларга, Синьцзян-Уйгур автономиуг районга, иштики Моолдуң автономиуг районунга болгаи чурттуң оске-даа районнарынга болгулаан.

1967 ч. Июль 6.

ШЫН

3-КУ ЧЫЛ

АКЫ-ДУҢМА РЕСПУБЛИКАЛАРДА

«Россияның автономнуг республикаларында» — дээн эге чоруурун немчунчулар эки-ле билир боор. РСФСР-ниң составында бантаап турар республикалардан СЭТА-ныҢ корреспондентилериниҢ дыҢнатпан медээлерин ында парлаар болгай.

Бөгүн сэтчы-журналистер боттарының амыдыралын чырыдар «девискээрим улам кайбартыр» дээн: Россияның автономнуг он алды республикаларының аразында «кады төрээн дөрт алышы» — Абхаз, Адыгэ, Нахичевань болгаш Каракалпак АССР-лер бар-ла болгай. Оларның баштайгы ийизи Грузияның, үшүзү — Азербайджанның, дөртүзү — Узбекистанның составында бантаап турар. Ол автономнуг республикаларның амыдыралында чөгүм-на санчыырганчыг болуушкуннарның дугайын бөгүнгү материалдарны чугаалаан.

Аракстың эриктеринде

Нахичевань Автономнуг Республикада бир тудуг бар, ону түгле Азербайджанның-даа эвес, харын кожазында Иранның чону база үргүлчү сонуургап турар. Аракс деп кызыгаар хеммде туттунуп турар суг белдирээл. Ук чаа тудуг ол хеммнең ийи эриинде ам суттат чок улуг чер массивтерин ажыглалга киирер арганы, Азербайджан биле Иранның хоорайларынга болгаш суурларынга электри күжүн бээр.

Ол суг белдириниҢ суг агымын таарыштырар дөстү болгаш 44 муң километр ватт күштүг электростанцияны тудар дээн төлевиледин Бакунуң инженерлери чогаатkан. А тудугну совет болгаш иран талаларның каттышкан күштери-биле боттандырар.

Чоргаар Аракс хеммнең Нахичеваньдан ырак эвеске 40 метр бедик плотина кежилдир туруптар. Чазын, айымылдыг үргүлээшкиннер болурун чайгаттыпшаан, артыкшылыг сугларны чыып, а чайын, Аракс сыыгай бээрге, оон суун хөвүларже аксыр суг дөзү чогум-на ол болур.

Ам Нахичеваньның суг белдириниҢ тудуунда кол ажылдар эгелей берген. Гидроэлектростанцыя бажыны турар оңгарны тудуп турар. Ында түс-түс муң кубометр черни каскан. Аракстың ээлиргей турган эрии ажыл-ишти чон чурттаан, сууржун аян-шинчилиг апарган. Мында тудугжулар чурттаар 150 хире шевергин бажыңнарны туткан, чер адаанга демир оруктар шөери доозулган, көвүрүг тудар ажыл эгелей берген. Моон суг турар девискээрден Нахичевань — Ереван аразының 40 километр дүрттүг демир оруун чайладып турар.

АНЫЯКТАРНЫҢ ИЙИГИ СЛЁДУ

Чоннуң хосталгазы, аас-кежии дээш эрес-дилим тулчуп чораан адаөгбелеривистиң төөгүге бадалып читтес оруктары-биле похоптап, үнелиг солун материалдарны чыып, төөгүбиле холбашкан болуушкуннарны өөренип чораан республиканың оолдар.

Слётгүн түгүн эрткен чылгы походтуң тиилекчилери Барыын-Хемчик районнуң аныяктары көдүрген. Областың профэвилелдер төвүлелиниң ларгазы Т. Ч. Норбу, Совет Эвилелиниң Маадыры Х. Чүргүй-оол, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры О. Лопсаңчап, СЭКП Таңды райкомунуң секретары С. Д. Хирлиг-оол, республиканың шериг комиссары П. И. Григоренко, Валентина Терешкова аттыг лагерьниң пионери Надя Манихина, Л. Голиков аттыг лагерьниң пионери Эра Юмбуу болгаш өске-даа төлээлер слётгүн киржикчилеринге чылыг сөстерлиг байырын чедиргеннер. Аңы-дүнма Моол Арат Республиканың Завхан аймаанын төлээлекчилериниң мурнундан Боожий Тулев чылыг сөстерлиг байырны чедирип, белекти ВЛКСМ обкомунуң секретары эш Ширшинге тывыскан.

Слётгүн байырладыг кезээ хаглыган соон дарый, походтуң киржикчилериниҢ кылып белеткээн ажыдарынган делгээн түүлдери төөгү таласы-биле ханы үтканы сөглеп турган. Мурнакчы ажыл-агыйларлыг, төлептиг кижилер-биле сурагжаан Чоон-Хемчикти маңаа чижекке ап болур. Ол районнуң аныяктары 106 походту кылган. Олар Хемчикке, Чадаанага болгулаан тулчуушкуннарның төөгүү-биле танышканнар.

Комсомолчу шалыпчы бүдүрүлге — даг-дүгү болбаазырадыр фабриканың аныяк ишчилери болгаш районнуң аныяктары 67 походту эрттирген.

Эжелекчи америк болгаш израиль агрессияга удур маадырлыг демисежип турар вьетнам база араб улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының митингизи Тываның оолдар, кыстарының дайынзырак агрессияга удур ханы килеңнээшкинин илереткен. Митингиниң киржикчилериниҢ Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» колхозтан Вера Тарасенко болгаш Эльвира Лопсаң, Таңдыда «Коммунизмниң херези» артельдиң колхозчузу Михаил Монгуш, Совет Эвилелиниң Маадыры Хомушку Чүргүй-оол болгаш өскелер-даа Израильдиң Чоокку Чоон чүктө агрессиязынга холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында СЭКП Төп Комитединиң июнь Пленумунуң хүлээп алган доктаалын нанн-биле деткээннер.

Ак-Довуракты болгаш өске-даа черлериниҢ аныяктары Вьетнамга, араб чурттарга дуза көргүзээри-биле улам күжениишкинниг ажылдарын хүлээнгеннер.

Аныяктарның туристи маргылдаазынга 17 команда киришкен. Маргылдааның бирги ээлчээнде туристи-ниң бүгү хереселин суккан рюкзактыг 300 метр черге чарыш-биле эгелээн. Маңаа Таңды районнуң командазы бирги черни, өөруүлер ийиги черни, барыын-хемчикчилер үшкү черни ээлээн.

Адаларның оруу-биле төөгүлүг черлерни өөренип, походтаанының түнелин үндүрген. Орта кызылчылар бирги черни, барыын-хемчикчилер ийиги черни, бии-хемчилер үшкү черни түс-түзүнде алтаннар.

Тыва хүрешке 32 аныяк мөгелер хүрешкен. Аңаа Бай-Тайганың төлээзи Дартыы-оол Ужар-оол шүүлген. ВЛКСМ обкомунуң секретары эш Дыннмей республиканың аныяктарының ийиги слётгүнүң ажылының түнелин үндүрген. тиилекчилерге шанналарны тывыскан.

Эрткен чылдан эгелээш, төөгүлүг черлер-биле походтарның нинти негелделерин, шынарлыг күүсеткен Улуг-Хемниң аныяктары бирги черни эалээн.

Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка патриотчу илиг ынаан адаректеки кыйгырыгны слётгүн киржикчилери бир үн-биле хүлээп алганы-биле слёт хаглыган.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА: Тес-Хем районнуң турисчилериниҢ мурнундан Совет Эвилелиниң маадыры Х. Чүргүй-оол республиканың аныяктарының ийиги слёдунуң киржикчилеринге байыр чедирип турары. Аңаанда чурукта слёттүң киржикчилери одагны ыпсыл үндүргениниҢ сөөлүнде.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Ийи дакпыр ажыктыг

Батуминиң эштилге чери чурттуң хөй чурттакчыларынга сураглыг. Ындыг-даа бол чыргалдыг, хөглүг дыштанганнарның дүүрей хона бээри болга көзүлген тургулаар болгай. Эриктерге улуг чүүктүг танкер чоокшулап келирге ынчап баар. Далай орээлиниге чоокшулап келген суднодан улуг чалгылар келир. Удаваанда эрик ээп калыр: сунта хөй үе үнүп келир.

Сугнуң ынчалдыр холуксаалануырындан чайлаарынга чаа арыглаашкын чери дуза чедирер. Оны Сыых далай дээр девискээрде тудуп доозуп турар. Ол арыглаашкын черинин чонга бараан болур оон оске база бир чугула хүлээлгези бар.

Арыглаашкын чери судноларның холуксаалыг суун түскай саваже кирер сорулуургаш, холуксааларны сугдан ылгап арыглаар. нефть болбаазырадыр баазаже дажыглаар.

Ол онзагай шынарлыг будурулге черин түс черниң инженерлериниң төлевилээнин ёзугаар тудуп тургускан. Дөртен чыл мурнунда Алжарияның чаңгыс-даа инженери, үлетшүрүү чок турган. Ам чаңгыс чыл дургузунда безин 180 миллион ажыг рубльдин чүүл-бүрү продукциязын ында будурүп турар. Алжария нефть продуктуларын, суг адаанга чоруур чалгыннарлыг судноларын, хеп түүр машиналарын, электрокарларын, чиик үлетпүрге ажыттаар машиналарын болгаш өске-даа кылыгларын делегейниң 40 чурттарынче садыл үндүрүп турар.

Каракалпакияның база бир алдары

Каракалпакия хөвенниг, кайгамчык дыңнаарлыг. Кызыл-Куму өңгүр каракульдуг деп шагдан тура мактадып келген. Каракалпакияның база бир мактадыр байлаа — рис. Республика ээ улуг рисчилеринiң бирээзи болуп берген. «Хүн хереглиг ак-быдаанның» нинти дүжүдүнүң үштүң бир кезиниң Узбекистанда өстүрүп турар.

Ам Арал кавызының ригчи күр черинiң төөгүзүнде чаа база бир үе-үе-дө эгелээн: Аму-Дарьяда Тахиа-Ташты суг белдириниң механизаторлары Орта Азияның ол улуг хеммнiң суун болгаш, суг чок ховуларның суггадынче салыр, рис шөлдеринге суттат суун пекпур бээр плотина тураар улуг оңгарны тудуп эгелээн. Тахиа-Таш ГРЭС-ниң энергетиктери станцияда ээ улуг — түс муң киловатт күштүг, турбиналыг дөртүг генераторну эптеп эгелээн. Көгээ ажыл-агый бүдүрүлгезиин бүрүнү-биле электрижидер ажыл эгелеп турар.

...Арал кавызының күр черинде чаагай дүжүт быжып турар. Механизаторлар комбайннарын, жатказларын, тараа арыглаар механизмнерин белеткей берген. Каракалпакияның тараачылары Улуг Октябрьның бежен чыл оюнга таварыштыр чуртка ийи миллион пуд рис бээрин хүлээнген.

Кыштадыр, чайладыр—чылды өттүр

Абхазияның Гагра хоорайлыгажында үжен градустан-даа ажыг изиг. А далайже эдектелгилей берген турбар сыннар баштарында харлыг меңгилер чаттыла берген чыткылаар.

Сын баштарынче чадаг үне берип болур-даа бол, ол орук узак болгаш хаданлыг. А агаар-биле чоруур болза? «Грузгипрошахта» институттуң түскай эртемниглерге санаа ковргее, агаарга херген чоон демир аргамчылар кырдан чоруур дуттуйлуг вагоннар тургузуп каар болза, олар беш километр 500 метр бедик даг бажыңга чаагрбя беш минута дургузуунда чеде бээр болгаш.

Оон төлевидели чогаатпыган. Алдыы станция Челюскинчилер аттыг санаторий-биле кожа, а үстүкүзү — «Гагра-Альпийская» санаторийниң девискээринге турар. Кадыр мээстер, кашпалдар кырынга каш-ла минута ужугарга, чыдыы үелери безин көзүлдүр-ле өскерли бертеңзиг апаар черге чеде бээр.

Гаграны Абхазияның деңдии чараш бүлүүң дээнинде ужур-ла бар. Далайлыг, серiиин сыннарлыг, эзимнерлиг, хөй куштуг, бурунгу тураскаалдарлыг ол черни көрүксээш, совет болгаш даштыкы аян-чоруккулар даады-ла аңаа келир. Боттандырып турар чаагайжыдыга планын ёзугаар аңаа бедик даглыг черниң «Интурист» дээр аалчылар бажыңы, 1200 олуттуг чайгы кинотеатр тургустунар, далай эриин бетоннаар...

Чалгынныг далайжылар дээр бассейн онза солун черлериниң бирээзи болур. Аңаа чон кыжын-даа эштип, хүнге дөгеленир. Гагра чылды өттүр ажылдаар курорт кылдыр чаартынып турар.

НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

Чөөн-Хемчик районнуң Алдан-Маадыр көдээ Соведи, ында улусчу дружинаның кежигүннери ниитиниң корум-чуруум үрекчилери-биле демиселди алаэн күштелдиргенинiң түнелинде эрткен чылга деңнээрге 1967 чылдың бирги чартыында корум-чуруум үрээр чорук дыка эвээжээн. Ылаңгыя бо чылдың алды айларының дургузунда чаңгыс-даа ындыг чорук болбаан. Суурда улусчу дружинаның кежигүннериниң хөй кезии коммунистер, комсомолчулар. Олар түскай график ёзугаар ээлчеглиг дежурныйлаашкынче үнүп, бичии-ле чурум үрээр чорукту аңаа эртирбейн, серемчиледдиг ажылдап турарлар. Маңаа ындыг фактыны айтып болур.

Чоокта чаа коммунистер баштаан кээси дружинниктер ээлчеглиг дежурныйлаашкынга үнгеш, суурда бир-ле сезиктиг кижи чоруп турарын эскерип каапнар. Даартагы ажыл хүнүнүң кежээзинде демги кижи дыка орайга чедир кудумчуларга эзирик чоруп турда, дружинниктер сагындырыг кылырга удурланган. Ынчаар орта олар чуруум үрекчизин тутказш, милиция черинге дужаап бергеннер. Сөөлүнде ылерээни болза, ол Бай-Тайгага аар кем-херек үүлгеткеш, дезип чоруп турган кижи болган. Суурда эки-тура улусчу дружинаның дуржулгазындан база бир таварылганы көрээл. «Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырының бир ажылчыныың молдургазы хенертен чиде берген. Молдурганың ээзи карадаан кижизин дружина кежигүннеринге демдеглээн. Ээлчеглиг дежурныйлаашкында дружинниктер шыңгыы хайгаралды чоруткаш, молдурганың ээт, кежии үштүп, оорлу тутканнар.

Хөй-ниитиниҢ корум-чуруму үрээр, хулиганнар-биле шыңгыы демиселди Алдан-Маадырның улусчу дружинниктери доктаамал чорудуп турар. НиитиниҢ корум-чурум камгалалынга төлептиг салыышкынын киирип, улусчу дружиначы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турарларга О. Идам-Сюрюн, А. Анай-оол оларны хамаарыштырар херек.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Бора-Тайга, Алдан-Маадыр салбырларының бүгү малчыннарының туралыгга Бора-Тайга салбырда улусчу дружинаның командири С. Чадаалай, Сүт-Хөл көдээ Советтиң даргазы М. Даржай олар сес ап чүве чугаалаап, улусчу дружиналарның ажылының болгаш чонуҢ киржилгезиниҢ дугайын малчыннарга дыңнатkаш оорлар, хулиганнар, арагачылар-биле демиселге улусчу дружиналарга канчаар дузалажырын тайылбырлаан.

Малчын кижиниҢ ажылы эң чымыштыг иштиҢ бирээзи. Малды хүндүс күш киирип, а дүне оорга алыспас дээш кадарар болгай. Кижилер дүне, хүндүс-даа дыштыг, оларның үүлеэи бүдүүгүр болзун дээш, оорлар, хулиганнар, арагачылар-биле демиселди бүгү ниити чорудар ужурлуг. Ынчалза-даа бо талазы-биле практиктиг хемчеглерни районнуң шагдаа черн ам-даа четпес чорудуп турар деп, хураага саналберген малчыннар шыңгыы шүүлмүүлээннер. Малчыннарның ортузунга бодунуп-даа, өскенiң-даа чизезинде чок, артык малдарлыг кижилер тургулаан. Ындыг байдалды көдээ Советтер четпес көрүп турар дээрээн хураалдың киржикчилери демдеглээн.

«Сүт-Хөлдүң» улусчу дружиначылары ниитиниҢ корум-чуруум үрекчилери-биле шыңгыы демиселди чоруткушпаан, боттарының харылаан турарын участоктарында бичии-даа чурум алдаашкыннары турбас байдалды чедип алыры чугула.

С. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТУҢ АНКЕТАЗЫ

СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерин вомчуурга, олар хамыктың мурнунда бистиң улуг Төрээн чуртувустуң алдын үжүктер-биле биижиттинген, кайгамчык чараш болгаш совуургансыг анкетазы, харын-даа хамаатының паспорт кылдыр каракка чайгаар-ла көстүп келир-дир. Төрээн чуртувусту оң анкетага ам допчулап бүрүткээр болзувусса, мындыг болур аянныг.

«Адың, адаамның адың, фамилияң Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели.

Төрүттүнген үеэң. Эң баштайгы социалистиг күрүне кылдыр төрүттүнген хүнүң — 1917 чылдың ноябрь 7, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының баштайгы хүнү. Дең эргелиг республикалар кылдыр организастаттынган, хөй санныг улустарның эки-тура-биле каттышкан эвилели кылдыр 1922 чылдың декабрь 30-де СоветтериҢ I Бүгүэвилел съездинге тургустунган. Ам 15 Совет Социалистиг Эвилелдешкен Республикаларны каттыштырып турар.

1917 чылга чедир кылып чораан ажылы. Социалистиг революцияга чедир ажылчын аңгының кижи саны ындыг-ла хөй эвес чораан. Ынчан бүгү ажыл-ишчилериниҢ дөрттүң үш кезии көдээ ажыл-агыйга ажылдап турган.

Социал байдалы. Юбилейлиг 1967 чылдың эгезинге чедир бүгү чонуҢ дөрттүң үжү хире кезии боттарының ог-бүлелери-биле катап ажылчын, албан-хаанчылар болгаш дерттүң бири хире кезии — колхозчу тараачын чон турган.

Нацнопалы. Оон девискээринде 131 нацнопалдарның болгаш улустарының хамаатылары чаңгыс эпсеткилдиг, чаагай найырадыг чурттап турар.

Партпйжи мөзүг-шынары. Улуг назылыг бүгү чонунуң (тодаргайларга, ол сес хардан өрү назылыгларының) аразында он ийи кижиниҢ-не бирээзи — коммунист. 14 хардан 28 хар чедир назылыг үш совет оолдар, кыстарның-на бирээзи — комсомолчу.

Эртемч. Бүгү чонунуң түс кижи бүгүдезиниҢ-не аразында дээш болгаш ортумак эртемнигилер — 36, ажылдан турарларның аразында — 56 кижи.

Чурттап турар черн. Европа болгаш Азия дпптер. Девискээри — 22,4 миллион дөрбелчин километр — планетада чон чурттап турар кургаг чер девискээринiң алдының бирн кезии. Эң соңгу болгаш мурнуу кыыгаарларының аразы 5 муң, а бүрүнү болгаш төөн кызыгаарларының аразы — 10 муң километр хире. Найысылалы — Москвага дүн дүжүп турда, совет Чукоткага дан адып келир... Делгем совет черге Чаа чылды чон он бир катап уткуур.

Даштыкы чурттарга чораан бе? Ийе, делегейниҢ түс күрүнелери-биле дипломаттыг болгаш садыг харылзаалардың тудуп турар, миллион ажыг совет хамаатылар чылдынга даштыкы чурттарже аян-чорук кылып чоруп турар.

Төрелдерлиг бе? Ийе, Европада, Азияда болгаш Америкада социалистиг он үш күрүнелер бар, бүгү диптерде миллион-миллион ажыл-ишчилер социализм дээш демисежип турар.

Хары. 1967 чылдың ноябрь 7-де БЕЖЕН ХАРЛААР».

(Фактылары «Советская женщина» журналдыы).

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Тыва республиканың тудуг мастерлериниҢ школазы

1967—1968 өөредилге чылында сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур

ӨөренирiниҢ хуусаазы — 1 чыл. Өөредилге 1967 чылдың сентябрь 1-ден эгелээр. Школаны доозаннарга кодээ тудугнуң мастери атты тывыскаш, ол дугайында херечилел бээр.

Ун школага колхоздардан, совхоздардан болгаш колхоздар аразының тудуг организацияларындан өөредири-биле чоруурлар. Тудугнуну өөредип чоруткан организациялар аңаа материалдыг дуза чедирерни сумелеп турар.

Өөренип турар кижилерни ай санында 14 рубль туңнуг стипендия, болгаш общежитие, орун-дөмей-биле хандырар.

Школага киирерни күзээн кижилер директорнуң адынга дараазында документилерни чорудар:

1. Өөредип чоруткан аймак-агыйындан бижик.
2. Билдириишкин.
3. Допчу намдары.
4. Билииниң дугайында херечилел
5. Кадыынның дугайында шынзылга.
6. Паспортун боду эккээр.

Школаның адреси:
Тыва АССР, Туран хоорай, Дружба кудумчузу, 13.

Тываның көдээ ажыл-агый техникуму

1967—1968 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА СУРГУУЛДАР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР

Шуут өөренирiниң хуусаазы:
агроном салбырынга — 3,5 чыл;
зоотехнияныынга — 3,5 чыл;
ветеринарныынга — 3,5 чыл;
бухгалтер учедунуунга — 2 чыл 10 ай;
көдээ ажыл-агый механизациязыныынга —3,5 чыл.

Бот-өөредилге салбырынга өөренир хуусаазы:
зоотехнияныынга — 5 чыл;
бухгалтер учёдунуунга — 4 чыл;
көдээ ажыл-агый механизациязыныынга — 5 чыл.

10 класс дооскан кижилерни тускай бөлүкке ветеринария салбырынга өөренир хуусаазы 2,5 чыл кылдыр болгаш агрономия, зоотехния, бухгалтер учёду болгаш механизация салбырларынга—оларны 2-ги курстарынга хүлээп алыр.

Техникумга хүлээп алыры ниити чурум ёзугаар.

Документилерни дараазында адресче чорудар: Кызыл, Ленин кудумчузу, бажың № 5.

ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН КОМИССИЯЗЫ.

КИНО

ИЮЛЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Сибирь черiниң дугайында тоолчургу чугаалар» 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Медээлеп тур, эзимти ажыт» 3, «Ам чу дээрия...» 5, 7, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Поезд чоон таламе бар чер» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Саятан хаан дугайында тоол» 9.40, 11.30, «Хыдыкчылар» 1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бистиң баңыңывыс» 1, 7, «Тумнель» 3, 9 шактарда.

ХАМААТЫ УЖАР ЧҮҮЛДҮҢ РИГАДА ЛЕНИНЧИ КОМСОМОЛ АТТЫГ ИНЖЕНЕРЛЕР ИНСТИТУДУ

бирги курстарга студентилер хүлээп алырын чарлап тур

МЕХАНИКА ФАКУЛЬТЕДИ — хуусаазы 5 чыл 6 ай, авиамоторларның инженер-механиктерин белеткээр.

ЭЛЕКТРОТЕХНИКА ФАКУЛЬТЕДИ — хуусаазы 5 чыл 6 ай, самолёттарның электри приборларының болгаш дериглериниң инженер-электриктерин белеткээр.

РАДИОТЕХНИКА ФАКУЛЬТЕДИ — хуусаазы 5 чыл 6 ай, авиапорттарның болгаш самолёттарның инженер-радистерин белеткээр.

АВТОМАТИКА БОЛГАШ САНАЛГА ТЕХНИКАЗЫНЫҢ ФАКУЛЬТЕДИ — хуусаазы 5 чыл, математика болгаш санап шиитпирлээр приборларның, тургузугларның инженер-электриктерин белеткээр.

ИНЖЕНЕР-ЭКОНОМИКА ФАКУЛЬТЕДИ — хуусаазы 5 чыл, хамааты ужар чүүл бүдүрүлгелериниң инженер-экономистерин белеткээр.

Институтка хамааты ужар чүүлдүң инженер албанынга калыынның талазы-биле таарыр, дооскан ортумак эртемниг 35 хар чедир назылыг ар кижини хүлээп алыр. Студентилерге өртээн 75 хуу чингертекен тускай хепти болгаш стипендиляны бээр. Өске хоорайларзын келген кижилер общежитиеге чурттаар.

Киреринiң экзаменнери: **математика** (аас болгаш бижимел-биле), **физика биле химия** (аас-биле), **орус дыл, литература** (чогаадыг). Экзаменнер август бирдеи ээрбиге чедер.

Институтка киреринi күзээннер өөренир дээн факультединi айытпышаан, ортумак эртем дугайында документилиин (боду-биле), хамаарышкан черлериниң характеристиканы, намдарын, № 286 майыктың медицина шынзылгазы, хемчээли 3×4 см берт чокка тыртырган 6 фоточурук кошкан билдириишкинiн хүлээп алышкын комиссиязынче чорудар.

Экзамен дужаап келгеннер паспортун, шериг билединi азы шынзылгазын каап болбас.

Институтка өөренирiн күзээн кижилериҢ билдириишкинiн июнь 20-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр.

Документилерни, киреринiң экзаменнерин, медицина шинчилгезин болгаш студентилерни шилип алырын дараазында хоорайларда чорудуп турар:

Рига, Ломоносов кудумчузу бажың № 1; Свердловск — 20, Уктусское шоссе, хамааты ужар чүүл эргелели; Новосибирск, Кызыл проспект бажың № 46; Алма-Ата, Март 8 кудумчузу, бажың № 16; Якутск, Беш чыл кудумчузу, бажың № 33; Магадан, Горький аттыг кудумчу, бажың № 19; Душанбе, аэропорт; Сыктывкар, аэропорт; Красноярск, Тайбың кудумчузу бажының № 112.

Үстүнде адаттынган пунктуларда ужар чүүлдүң Дээди училищезинге хүлээп алышкынны база чорудуп турар.

редакцияның адреси:

Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, корыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киижизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киижизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киижизиниң 21-47, үлетүүр киижизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киижистериниң 21-27, иштики информация киижизиниң 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солун кезиндеги барганга 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС — 00520.

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
123
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫШЫҢЫАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 тыда үдезидилттинген

1967 ч.
ИЮЛЬ
7
ПЯТНИЦА
№ 159 (6796).

Өртээ 2 көп.

Совет күрүне тайбың болгаш делегейниң айыыл чок чоруу дээш турушпушаан, бодунуң камгаланыр аргазын эң бедик деңнелге тудуп келген болгаш моон сонгаар-даа тудар. Бистиң Чепсектиг Күштеривис амгы үениң шериг техниказының бүгү хевирлери-биле, ооң иштинде ракет-ядролуг чепсек-биле чепсегленген... Камгалалды быжыглаарының айтырыглары, ол бирги чергениң сорулгазынче кичээнгей — эрткен бежен чылдарның кол түннелдериниң бирээзи.

(Октябрьның Социалистиг улуг революциязының 50 чылынга СЭКП Төп Комитединиң Тезистеринден)

ЧЕПСЕКТИГ КҮШТЕРГЕ ТӨЛЕПТИГ НЕМЕЛДЕ

Шериг академияларын доосканнарга алдар кылдыр Кремльге хүлээп алыышкын

Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флоду шериг академияларын дооскан офицерлерниң чаа отрядын алырлар. Амгы үениң дайынчы эртемниң болгаш эң чаа шериг техниказының үндезиннерин шиңгээдип алган бедик мергежилдиг түскай эртемниглер чоокку хүннерде кезектерге болгаш каттыжыышкынарга чеде бээрлер.

Дээди шериг өөредилге черлерин доосканнарга алдар кылдыр СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң чазаа чаңчыл болган үлээп алышкынын июль 5-те Кремльге тургускан. Шериг академияларының профессорлары болгаш башкылары, бистиң шериг дээди өөредилге черлеринге боттарының билиин бедидип алган акы-дүңмалышкы социалистиг чурттарның шериглериниң генералдары база офицерлери Кремльдиң Улуг Ордузунга чыглып келгеннер.

Чыылганнар 9 шак 30 минута турда эштер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев олар көстүп кээрге диннигтиг адыш часкаашкыны-биле утказаннар. Ложаларда — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң кежигүннери, ССРЭ-ниң министрлери, Күрүне комитеттериниң даргалары, Совет Эвилелиниң Маршалдары.

Байырлыг үлээп алыышкынны ССРЭ-ниң Камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко ажыткан.

— Шеригниң дээди өөредилге черлерин доосканнарны Коммунистиг партияның Төп Комитединге болгаш Совет чазакка эккеп таныштырары— чаагай чаңчыл болу берген — деп, министр чугаалаан. — Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштериниң күүзүн быжыглаарынга төлептиг үүгүн кинереринге белениишкиниң дугайын бистиң Төрээн чуртувуска, партияга болгаш чонга илеткээр дээш силер бөгүн бо байырлыг уҗуражылгага чедип келген силер.

Академияларны чедиишкиннииг доосканнарга Маршал А. А. Гречко ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң болгаш бодунуң хүүзүнда өөрүнээзинден түректиң ханызындан изиг байырны чедирген болгаш Совет Армияга база Шериг-Далай Флодунга дааскан сорулгаларны күүседиринге улуг чедиишкиннерлиг болурун оларга күүзээн.

— Бистер-биле найыралдыг социалистиг чурттарның шериглериниң офицерлери болгаш генералдары академиялар доосканнарның аразында база олуржуп турар-дыр — деп, министр чугаалаан. Совет дээди өөредилге черлеринге арттырген чылдарының дугайында чаагай сактыышкынарны база социализминиң болгаш коммунизминиң идеалдарының тиилелгезинге бедик идейлиг бүзүрелди, а ол ышкаш ханы шериг эртемин олар шиңгээдип алган чанарлар дээрзинге идегелин министр илергейлээн.

— Совет Эвилелинге өөредилгезинди доосканы-биле холбаштыр дайынчы өңнүктеривиске изиг байырны чедирбишаан, бистиң шериглеривистиң аразынга акы-дүңмалышкы кады ажылдажылганы улам ынай быжыглаарынга олар боттарының күүзүн харамнанмас дээрзинге, бүгү социалистиг лагерьниң күчүзүн ковүдедип камгалаарынга төлептиг үүгүн кинереринге бүрүн бүзүрээр бис — деп, А. А. Гречко медеглээн.

Өөредилгелер доозулган-дыр, эштер. деп, министр үламчылап чугаалаан. Чиик эвес шылгалдалар эрткен. Ынчалзажок, ооң-даа артык нарын шылгалдалар силерниң мурнуларда туруп турар деп чугаалаар болзумза, ол частырыг болбас боор, эштер.

Араб күрүнелерге удур Израильдиң агрессиялы-биле тывылган делегей ареназында байдалдың шыңгыы чидирлеништиниң үезинде шеригниң дээди өөредилге черлеринге силерниң өөредилгелер дооступ турардыр. Барыын чүктүң, хамыктың мурнунда Американың Каттышкан Штаттарының реакциялыг болуктериниң белеткээни ол агрессияның империалистиг утказын СЭКП Төп Комитединиң чоокта болуп эрткен Пленуму ленинчи ханы билиишкин-биле сойгалап илереткен. Чоокку Чөөн чүкке Израильдиң агрессиязын соксадыр талазы-биле СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң болгаш Совет чазактың ап чоруткан хемчеглерин ТК-ниң июнь Пленуму, бүгү совет улус болгаш ооң Чепсектиг Күштери изии-биле чаңгыс эп-сеткиллиг чүүлдүзүнүп летказиннер.

Шеригниң серемчилелин болгаш дайынчы белен чоруун улам-на бедидиринче улуг кичээнгейни үгландырарын соолгу үениң болуушкуннары биске хүлээдип турар. Төрээн чурттуң камгалалы дээш улам бедик харыысалганы кижи бүрүзү ханызы-биле медереп билир болгаш Чепсектиг Күштериниң шиитпирлеп турар сорулгаларының амгы үениң байдалдарында чугула уҗур-дузазын база ханызы-биле билип көөр болгаш чедип алган биличиглерин, бүгү күүзүн барган черинге азы командылаар кезээнге харам чокка бээр, хүлээнген албан черинең азы командылаан кезээниң дайынчы белениишиң бедик деңнелин хандырар уҗурлуг.

Кандыг-даа байдалдар турда, кайы-даа үеде шиитпирлиг, дидим, дайынчы хөделиишкиннерге совет дайынчыларны хүн бүрүде ылаптыг белеткээри — силерниң кижи бүрүзүңүң ыдыктыг хүлээлтеңер болур.

СЭКП ТК-ниң Пленумунга бадылаан «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга» СЭКП Төп Комитединиң Тезистери совет дайынчыларның идейлиг байлаашын үнер дозу болуп турар. Ол Тезистерни ханызы-биле өөренир чорук коммунистиг идеалдарта, болдунуң Төрээн чурттунга, чонунга кызыгаар чок берлиинген кылдыр, интернационализмни болгаш социалистиг Ада-чурттуң камгалаарынга үргүлчү белең болурунуң ёзузунга дайынчыларны кижизидерингө идигни бээр.

Силерниң мурнуларга улуг сорулгаларны амыдырал идип үндүрүп турар. Силерниң иштиңерден кижи бүрүзү болдунуң албан-хүлээлгезинге хөй күштү үндүрүп, улуг инициативаны илергейлээн чүдүм-на ол сорулгалар улам чедиишкиниг шиитпирлеттинген турар. Бол чугула чүүл —ол дээрге, ажылга партийки чорук, хүлээнген улуг ёзуг дээш хүүзүнда бедик харыысалга болгаш соңүргал болур.

Шериг өөредилге черлериниң профессор-башкы составының улуг ажыл-ижин бо уҗуражыышкынга демдеглеп турар бис деп, министр чугаалаан. Амгы үениң офицериниң мурнунга салдынган негелделерге дүүштүр өөредилге чорудулгазын тургузар дээш силериниң башкыларыңар хөй күжениишкиннерин үндүрген. Олар ёзулуг түскай эртемниглерин белеткээр дээш боттарының бүгү байлак дуржулгазын, бүгү билиин бараллгатканнар.

Шериг кадрларының дугайында, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң күүзүн быжыглаар дугайында улуг сагыш салыышкыны дээш Коммунистиг партияның ленинчи Төп Комитединге база Совет чазакка ханызы-биле өөрүп четтириишкинии ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң өөрүнээзинден министр илергейлээн. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштери бистиң Төрээн чурттувустуң камгалалынга моон соңгаар-даа быжыы-биле болгаш чайгылыш чокка туржулар дээрзин ол медеглээн.

Совет Эвилелиниң Маршалы Малиновский аттыг куяктыг танк шеригиниң академиязының доозукчузу майор Б. Н. Хазиновна сес берген. Ооң соонда Польша шеринииң полковниги Збигнев Юревич, Ленин аттыг шериг-политиктиг академияның кафедра начальниги, төөгү эртемнериниң доктору полковник Е. Ф. Нимитин олар индирге барып, түвө чугаалааннар.

СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев хүлээп алыышкынга түвө чугаалаан, ону чыылганнар чылы-биле утказаннар.

Күштеривис боттарын оңмас алдар-биле шыпкан.

Октябрь революциязының тургузуп эгелээн чаа нииитилелиниң төөгүзү социализмге шогаар деп дидинггеннериң чылча шаптырганың хорлеттирер арга чок хереченлеп турар. Ынчангаш социализмниң чаалап алыышкынынарынга база шогаарын орландажыыр дээш ооң өске кандыдаа хуу-салыыныг болган түрүп шыдавас.

Бөгүн бистиң алдарлыг Чепсектиг Күштеривистиң бүгү хевирлери Совет Эвилелиниң дээш болбас кызыгаарларын база күрүне эрге-ажыктарын идегедиг камгалаар. Совет Эвилелинге коммунизмни тургузарының улуг сорулгаларын дувураазын чок байдалга шиитпирлээр арганы совет улуска хандырып берип турар ыңдыг чепсек-биле четчир кылдыр чепсегленген (а силер ол чепсекти билир болгай силер, эштер).

Империализмниң лагеринде бистиң дайынчырывыска ол база билдингир болбайн аан, ынчангаш олар бистиң чуртувустуң буза шаптыртпас күжүн барымдаалап көөр ужурга таваржып турар.

Белен турарының болган бодувусту серемчилелиишти кошкатпазының эргежек чугулазының дугайын бистерге база катап сагындырып турар делегейниң ыңдыг байдалында силерниң дөзуп үнгениңерни демдеглеп турар-дыр бис, эштер!

Делегей байдалының болган Совет Эвилелиниң дашткы политиказының айтырыгларын СЭКП-ниң XXIII съездизи чугаалажып көрген болгаш ооң шиитпирлериңде тодаткан. 1966 чылдың декабрьда СЭКП ТК-ниң түскай Пленуму делегей айтырыгларын база чугаалажып көрген. 1967 чылда ТК-ның июнь Пленумунга Чоокку Чөөн чүкте Израильдиң агрессиязы-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында айтырыгны чугаалажып көргени билдингир болгай.

Бистиң дашткы политикавыс шаг-үениң ынналдазын бүрүнү-биле тудуп эртиргеп. Ол, Совет Эвилелиниң, социалистиг чурттарның улустарының эрге-ажыктарынга, боттарының национал хамаарышпас чөрүү дээш демисежип турар улустарның эрге-ажыктарынга, бүгү-ниити тайбыңның эрге-ажыктарынга дүгжүп турар.

Социалистиг күрүнелериниң улустары чаа ниитилелиг чедиишкиниг тургузуп турарлы-биле, делегейниң ажылчын шинчээшкини болган улустарның национал-хозяйственный тенисели улам калбарып турары-биле, колониалдыг дарлалдан хостаган чурттар национал катап тургустунуушкунуун болгаш социал деңнелге-ниң оруу-биле бурунгаарлап турарыбиле империализм бүгү талазындан харыысырап турар.

Ынчалза-даа империализм төөгүзүг сценадан эки-тура-биле дүжүп бээрин күзевейн турар. Делегейде социализмниң база национал-хозяйственный деминседиин түс-түс отрядтарынга согуг таварыштырарын ол орландажып турар. Ол дугайын илангыя Чоокку Чөөн чүкте болуушкынар чугаалап турар, ында барыын талакының империалистерниң бараан болган болгаш оларга кутказын израиль башкарыкчылар национал-хозяйственный шимчээшкининиң улуг отрядтарының бирээзи — Каттышкан Араб Республикаже. Сириже болгаш өске-даа араб чурттарже халдаашкынны кылган.

Чоокку Чөөн чүк — национал-хозяйственный шимчээшкининиң ан улуг районнарының бирээзи. Мурнакчы араб күрүнелер — КАР, Сирия, Алжир хөгжүдениң капиталистиг эвес оруун шилип алган. Деңнелиг араб күрүнелер боттарының даштыкы политиказынга антиимперналисчи политиканы барымдаалап турар.

Делегей империализмге, хамыктың мурнунда америк болгаш англи империализм ол бүгү-биле эптежирин күзевейн турар. Хөй он-он чылдарда империалистер ол районну боттарының эжелеп чери кылдыр көрүп, ында чуртаан турар улустарның хуусалымын боттарының кара туразы-биле шиитпирлээрине чаңчыккан.

Чоокку Чөөн чүктеп аажок хөй кончаалары аң база НАТО-ның чурттарынга нефтиниң чиг-эдинин болгаш одаар түүлүг кол хандырыкчызы болуп турар нефть монополияларының эрге-ажыктарыга империалистиг болуктерге база биче эвес ужурдузалыг болуп турар. Нефтиниң делегей курлавырларының 60 хуузу Чоокку Чөөн чүкте чыдар. Нефтиниң делегей садыының 30 хуузу араб чурттарның улууже онаажып турар. Хүн бүрүде барык бир миллион тонна нефтиниң ол районнан Барыын Европаже чорудуп турар. Америк монополияларының чылда араб нефтиден алыр орулгазы бир миллиард ийи чүс миллион ажыг доллар, англи монополияларның — 600 миллион доллар болуп турар. Ол монополияларның аңаа киирген капитал салыышкынназының орну бүдүн чартык хире чыл болганда, ынчаарга АКШ-тың бодунга — түгле 10 чыл дургузунда каттап эгиттинип турар.

Бир эвес араб чурттарга удур Израильниң агрессиязының кол чыдагаанының дугайын чугаалаар болза, ол дээрге, Чоокку Чөөн чүкте на-

(Уланчызы 2-ги арында).

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер! Өөредилгени доозуп база шеригниң дээди эртемин чедип алганы-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң чазаанын өөрүнээзинден силерге чүректиң ханызындан байыр чедирерин чөпшээреп көрүнер. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының чаалап алыышкыннарын камгалаарының херээнге, бистиң Төрээн чуртувуска кажыктыг камгалаарының херээнге сорук кижикчи бараан болурунуң калбак перспективалары силерниң кижи бүрүңерниң мурнунга ажыттынып турар-дыр.

Акы-дүңма чурттардан кээп, бистиң шериг академияларывыска шеригниң дээди эртемин чедип алган бистиң дайынчы өңнүктеривиске сеткил сагыштың ханызындан байыр чедирерин база боттарының армияларының дайынчы аргазын бедидиринде, социалистиг чурттарның дайынчы дем каттыштырылгазын улам ындай быжыглаарының эргеажыктарынга үре-түннелдиг ажылдаарын оларга күүзээрин база чөпшээреп көрүнер.

Шериг академияларының дыннакчыларының амгы доозуп үнүүшкүнү онза кайгамчык. Бо доозуушкун Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнда болуп турар. Бистиң бүгү чуртувус, бүгү совет улус, бүгү делегейде бистиң демисел талазы-биле хөй миллион өңнүктеривис болгаш эштеривис бо улуг байырлалдың оюн төлептиг үткүүру-биле белеткенип турар.

Совет кижилер В. И. Ленинниң тургускаңы Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле Совет күрүнениң чартык чүс чыл төөгүзүнүң дургузунда боттарының чедип алган чүүдериниге чоргаарланырының бүгү барымдаалары бар.

Колониализминиң делегей системазы буза шаптырткан. Азияның, Африканың болгаш Латин Американың улустары делегей политиказында улуг рольду ойнап турар апарган.

Октябрь революциязындан төрүттүнген делегейниң коммунистиг шимчээшкинии ам политиктиг аажок улуг күш болу берген.

Бистиң-биле кады социалистиг күрүнелериниң улуг ог-бүдези Октябрьның 50 чыл оюн уткуп турар. Социализминиң делегей системазы дээрге, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының херээнии тиилелгезиндир.

Совет улус социализмни капиталистиг хүрээлээшкинниң, бистиң дайынчырывыс — империализм-биле кадыг-дошкун демиселдин, ынзыбүрү хевирлерге болуп турган доктаамал болгаш соксаал чок демиселдиң байдалларында, дайынныг болган тайбың үениң байдалларында тургускан. 1917 чылдың Октябрьның соонда эртken бежен чылдардан, ол үениң бедик-ла чартык кезии хире-ниң совет кижилер хөй санныг дайынчыр-биле чепсектиг демиселге арттырген, азы дайынчырының чедирген уржуктарын узуткаар ужурга таваржып келгени эки билдингир болгай. Төөгүлүг хогжүдениң дедир тырттар, Октябрь революциязының чаалап алыышкынчырындан совет кижилерни кызагдаар дээр орландажыышкынынга империалистер ол чылдарның дургузунда бистиң улузувусту он-он миллион совет кижилерниң амыдыран болгаш материал талазы-биле аажок хөй үнелиг үүдерден когаратkан.

Совет күрүнени камгалаарынга, ооң тургускаңы социалистиг ниитилелдиң камгалаарынга бистиң улузувус күүлүг армияны, чаа хевирлиг армиязын тургускан. Кажан социализминиң аныяк чуртунче хөй санныг дайынчыр алдан келген үеде Кызыл Шеригниң хевин кеткен ажылчыннар, тараачыннар эрес-маадырлыг чоруктуң үлегер-чижектерин көргускен. Олар Октябрьның чаалап алыышкынынарын камгалап алган. Революциянын бүгү маадырларынга, социализминиң эрес-маадырлыг камгалакчыларынга бистиң чүректин ханызындан өөрүп четтириишкинивисти бөгүн-даа база кезээде-даа илергейлээр бис!

Гитлеризмге удур дайын ышкаш, ындыг аар үе бистиң төөгүвүске база болган. Ынчалза-даа фашизм — империализминиң согуг таварыштырар күжү база-ла өлүмнүг чылча шавыышкынга таварышкан. Ол аажок улуг тулчуушкунга бистиң Чепсектиг Күштеривис боттарын оңмас алдар-биле шыпкан.

Октябрь революциязының тургузуп эгелээн чаа ниитилелиниң төөгүзү социализмге шогаар деп дидинггеннериң чылча шаптырганың хорлеттирер арга чок хереченлеп турар. Ынчангаш социализминиң чаалап алыышкынынарынга база национал-хозяйственный түс-түс отрядтарынга согуг таварыштырарын ол орландажып турар. Ол дугайын илангыя Чоокку Чөөн чүкте болуушкынар чугаалап турар, ында барыын талакының империалистерниң бараан болган болгаш оларга кутказын израиль башкарыкчылар национал-хозяйственный шимчээшкининиң улуг отрядтарының бирээзи — Каттышкан Араб Республикаже. Сириже болгаш өске-даа араб чурттарже халдаашкынны кылган.

Чоокку Чөөн чүк — национал-хозяйственный шимчээшкининиң ан улуг районнарының бирээзи. Мурнакчы араб күрүнелер — КАР, Сирия, Алжир хөгжүдениң капиталистиг эвес оруун шилип алган. Деңнелиг араб күрүнелер боттарының даштыкы политиказынга антиимперналисчи политиканы барымдаалап турар.

Делегей империализмге, хамыктың мурнунда америк болгаш англи империализм ол бүгү-биле эптежирин күзевейн турар. Хөй он-он чылдарда империалистер ол районну боттарының эжелеп чери кылдыр көрүп, ында чуртаан турар улустарның хуусалымын боттарының кара туразы-биле шиитпирлээрине чаңчыккан.

Чоокку Чөөн чүктеп аажок хөй кончаалары аң база НАТО-ның чурттарынга нефтиниң чиг-эдинин болгаш одаар түүлүг кол хандырыкчызы болуп турар нефть монополияларының эрге-ажыктарыга империалистиг болуктерге база биче эвес ужурдузалыг болуп турар. Нефтиниң делегей курлавырларының 60 хуузу Чоокку Чөөн чүкте чыдар. Нефтиниң делегей садыының 30 хуузу араб чурттарның улууже онаажып турар. Хүн бүрүде барык бир миллион тонна нефтиниң ол районнан Барыын Европаже чорудуп турар. Америк монополияларының чылда араб нефтиден алыр орулгазы бир миллиард ийи чүс миллион ажыг доллар, англи монополияларның — 600 миллион доллар болуп турар. Ол монополияларның аңаа киирген капитал салыышкынназының орну бүдүн чартык хире чыл болганда, ынчаарга АКШ-тың бодунга — түгле 10 чыл дургузунда каттап эгиттинип турар.

Бир эвес араб чурттарга удур Израильниң агрессиязының кол чыдагаанының дугайын чугаалаар болза, ол дээрге, Чоокку Чөөн чүкте на-

(Уланчызы 2-ги арында).

ЛЕНИН ОРДЕНИ—КОЛХОЗ ТУГУНДА

Июль 5-те Туран хоорайның Культура бажының байырлалдыы-биле кеттинген, сагыш-сеткили өөрүнүүр шынчы кирген кижилер долуп келген. Ол дээрге Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң колхозчулары, районнуң партия, совет болгаш өске-даа хөй-ниитиг организациаларының төлөөлекчилери, кожа-хелбээ ажыл-агыйлардан алдчылар-дыр. Көдээ ажыл-агый будуруглезиниң бүгү адырларын улам ынай хогжүдеринге, эртем-техниканың чедиишкиниерин нептередиринге чедип алган шылгарангай чедиишкиннери дээш бо чылдың майда «Кызыл тараачын» колхозтуң шаңнатырган Ленин орденин ол артельге тыспырының байырлыг хуралынга олариың чыглып келгени ол.

Байырлыг хуралды колхозтуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. В. Астафьев ажыткан.

СЭКП ТК-ниң кежигүнүге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң депутады, СЭКП-ниң Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока ол сес берген. Эш Тока «Кызыл тараачын» колхозту Ленин ордени-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң бо чылдың май 25-теги Чарлыын иомчаан, бистиң Төрээн чуртувустуң дээди шаңналы—Ленин орденин колхозтуң тугунга кадап берген.

Чазактың дээди шаңналы-биле силерниң колхозту шаңнаан чорук колхозчуларның, көдээ ажыл-агыйның түскай эртемниглериниң болгаш хөй-ниитиг организациаларының ажыл-хереэн бистиң партиявыстың болгаш чазаавыстың бедии-биле үнелеп көргени ол-дур. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының будуруглезиниң ажыл-ма хөйну будурун, күрүне мурнунга хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип келген. Силерниң артельдин ажыл-ишчилериниң аразындан будуруглениң мергежилдиг организакчылары, башкылар, агрономнар, зоотехниктер, инженерлер деңшип үнгүлээн. «Кызыл тараачын» колхоз ёзулуг интернационалчы ажылагый, мында орустар, тывалар, хакастар болгаш өске-даа националдарның төлөөлекчилери ажылдап турар.

Колхозчу тургузуг тиилээн турар деп баш бурунгаар өттүр чугаалаан улуг Ленинниң адын эдилээн хавыяны силерге тыпсын турары улуг алдар болгаш ооң-биле кады силерни ам-даа улам эки үре-түннелдиг ажылдазын деп идегед-дир деп, эш Тока чугаалаан. Силерде мурнакчылар, үлегерин эдерип болур кижилер кайы хөй. Чүгле арткен чылын бедин силерден 30 ажыг кижи ССР Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткан болгай. Ажылагыйны чээрби ажыг чылларның дургузунда удуртуп келген Петр Васильевич Астафьевке хүндүлүг атты — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывысты. Силерниң дарганар ССРЭ-ниң Дээди Соединиң депутады база болуп турар. Ол база силерниң шупшунарга алдар-дыр. Эш Астафьев колхоз будуруглезиниң ёзулуг арга-мергежилиг, үгаанныг удуртукчузу кылдыр болун көргүзүп, ажыл-ишчилерниң бедик хүндүткелин чедип алган.

Силерниң колхоз бистиң Тывада Ленин орденниг бирги колхоз, а бүгү Россия Федерациязында бешки колхоз болуп турар. Мынчангаш, кезээде мурнакчы, үлегерлиг ажыл-агый болуп, Төрээн чурттуң мурнунга берген сөзүнге быжыы-биле аз болуп, улам эки ажылдаар херек, эштер!

Эш Тока чугаазының түңнелинде партияның Тыва обкомунуң, республиканың Дээди Соединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүделиниң мурнудан бедик шаңнал-биле холбаштыр кызыл-тараачынчыларга чүректиң ханызындан изиг байырны чедирбишаан, Улуг Октябрьның 50 чылынга төлептиг уҗуражыр дээш күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун оларга күзеп, оларның ажыл-ишчи аңдары дээш йөрээлдер салган.

(Төнчүзү 3-ку арында).

ЧУРУКТА: «Кызыл тараачын» колхозту Ленин ордени-биле шаңнаар дугаймында ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Чарлыын С. К. Тока иомчуп тур. Байырлыг хуралдың залында.

ЧЕПСЕКТИГ КҮШТЕРГЕ ТӨЛЕПТИГ НЕМЕЛДЕ

Шериг академияларын дооскаппарга алдар кылдыр Кремльге хүлээп алыышкын

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арымда).

ционал-хосталгалыг шимчээшкинге сөгүг таварыштырар, социал дешилгениң оруу-биле улустарның шимчээшкинин канчап-даа тургаш ара доктаадыр, улут когаралды үндүрүп тургаш хосталганы болгаш хамаарышпас чоруктуң чаалап алган чурттарны база катап кул кылын алыр, оларның байлактарын хунаар дээр америк болгаш англи империалистерниң чүтөөлүү-дүр. Ол агрессиялыг Израиль биле араб чурттарның аразында чүге национал ажыгнешкек чоруктуң түпнели дээр кылдыр көргүзерин орадаажып турар империалистиг пропаганданың күжениишкинерин оон ылаптыг чылдагаанарын чажырарынче, болуушкуннарның ажыглар талазы-биле утказын чажырып чаарынче утпаңгал. Чоокку Чоон чуктуң кризизинин утказы болза империализминиң күштери биле национал хамаарышпас чоруктуң оруунда быжыг болуушкун болуп турар.

Совет Эвилели Чоокку Чоон чүкте империализминиң планнарын бүза шаварын, боттарының хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап турар араб күргүнелерге дуза-маарын бодунуң сорулгазы кылдыр көрүп турар. Колониалдыг дарлалдан хосталган болгаш дешилгениң оруубиле хөгжүп орар оске-даа чурттар-биле бир дөмей, дыка хой араб чурттар-биле ак сеткилдиг найырадыш болгаш кады ажылдажыганың харылзаалары бисте шагда тургустунган.

Израильдиң агрессиязының башгайгы хүннеринде-ле социалистиг оске-даа күргүнелер-биле сырый чаңгыс эпке, араб чурттар-биле дөктаамал харылзаага Совет Эвилели агрессорну кыңчыктырбас, араб улустарның дүрүм ёзугаар эргелерин камгалаар, шериг үскүлежиишкинин сөкседыр, бүгү кижи төрелгетенге оон айыылдыг хемчээлге чедир өскүүрүн ацаа бербес дээш күжениишкиниг хемчегерин алган.

Богун хая корунмушаан, Чоокку Чоон чүктүң кризизинин берге хүннеринде бистиң хөделиишкинерибис шын болган дээрзин бүзүрел-биле чугаалап болур.

Ам, дайым чорудулгалары сөкседи уеле, агрессорнуң эжелеп алган бүгү девискээрлеринден шериглерин үндүрери хамаатың мурнунда эргежок чүгүл. Агрессорга бодунуң оор ёзугунуң халдаашкыныңның ажыктыг үүрезин алыр арганы бербес, агрессияны безенче чок арттырып болбас.

Чоокку Чоон чүкте байдал дүшкүүрлүг болуп үргулчаеп артпышаан, мынчаңгаш дайынның чаңбыгы-бала кара-кыл хүнде, бүгүнү-ле үүрен кылыр херек. Бодунуң өзөөржикчилери — АКШ-тың Англиязы, Барыын Германиязы детпиимегин ажыглавышаан, израиль чазак тайбыга инакшыдыг күргүнелерге калчаалмы-биле чөнгөлеп турар. Араб чурттарның экелеткен девискээрлеринде Израильдың калчаараң барган чагырыкчыларының хөделиишкиниерин ам шиитпирлии-биле буруу шавар херек.

Ында агрессорлар ең калчаалыг дээрбечилер болуп ааккылап турарлар. Тайбың араб чонга хамаарышпас боттарының араатанзыг үүлгедиишкиннерине гитлержи өжелекчилерниң ататтанзыг үүлгедиишкиннерин катаптарын ораалажып турар-дыр.

Ынчаңгаш ам агрессияга үүлүр демиселдиң политиктиг чаа үе-чалазында, оон үржуктарын үзүткаар дээш бис араб улустарга бүгү таланың детпиимегин корүзүп турар бис. Совет Эвилелиниң инициативазын ёзугаар чылдырган Каттышкан Нацилар Организациязының Кол Ассамблеязының оонга сессиязынга Совет чазактың баштыкы А. Н. Косыгин, Ассамблеяда турар оске-даа ээлээн хой социалистиг күргүнелериң чазактарының баштыңнары, а ол ышкаш делегейниң оске-даа дыка хой күргүнелериниң төлөлекчилери. Израильдың агрессиязын буруу шаап, агрессорнуң шериглерин тайбыңчылыга шугуумуун артыңче деңдораан үндүрерин негеп, чүве чугаалааның билир болгай силер. Израиль болган оон талазында турар кижилериниң агрессчи ролүн сессиянга бүзүредип-биле корүскен болгаш сойгалаан.

Агрессор оскениң черлериниңден үнер болгаш КАР-ның, Иорданиянның, Сириянның улустарынга чедирген когаралдың орнун эгидип төлөөр хүлээлгелиг дээрзин база катап демделээрин күзээр ийик бис. Ону чөптүг чорук негеп турар. Ону совет улус болгаш бүгү делегейде ак сеткилдиг кижилер негеп турар.

Совет Эвилели араб күргүнелерни оларның хосталга болгаш девискээр талазы-биле бүрүн бүдүн турары дээш демиселни быжыг, шиитпирлии-биле деткин, оларга бүгү таланың дуза-маарын күзээр ийик бис. Ону чөптүг чорук негеп турар. Ону совет улус болгаш бүгү делегейде ак сеткилдиг кижилер негеп турар.

Совет Эвилели араб күргүнелерни оларның хосталга болгаш девискээр талазы-биле бүрүн бүдүн турары дээш демиселни быжыг, шиитпирлии-биле деткин, оларга бүгү таланың дуза-маарын күзээр ийик бис. Ону чөптүг чорук негеп турар. Ону совет улус болгаш бүгү делегейде ак сеткилдиг кижилер негеп турар.

Израильдиң агрессиязының башгайгы хүннеринде-ле социалистиг оске-даа күргүнелер-биле сырый чаңгыс эпке, араб чурттар-биле дөктаамал харылзаага Совет Эвилели агрессорну кыңчыктырбас, араб улустарның дүрүм ёзугаар эргелерин камгалаар, шериг үскүлежиишкинин сөкседыр, бүгү кижи төрелгетенге оон айыылдыг хемчээлге чедир өскүүрүн ацаа бербес дээш күжениишкиниг хемчегерин алган.

Богун хая корунмушаан, Чоокку Чоон чүктүң кризизинин берге хүннеринде бистиң хөделиишкинерибис шын болган дээрзин бүзүрел-биле чугаалап болур.

Ам, дайым чорудулгалары сөкседи уеле, агрессорнуң эжелеп алган бүгү девискээрлеринден шериглерин үндүрери хамаатың мурнунда эргежок чүгүл. Агрессорга бодунуң оор ёзугунуң халдаашкыныңның ажыктыг үүрезин алыр арганы бербес, агрессияны безенче чок арттырып болбас.

Чоокку Чоон чүкте байдал дүшкүүрлүг болуп үргулчаеп артпышаан, мынчаңгаш дайынның чаңбыгы-бала кара-кыл хүнде, бүгүнү-ле үүрен кылыр херек. Бодунуң өзөөржикчилери — АКШ-тың, Англиязы, Барыын Германиязы детпиимегин ажыглавышаан, израиль чазак тайбыга инакшыдыг күргүнелерге калчаалмы-биле чөнгөлеп турар. Араб чурттарның экелеткен девискээрлеринде Израильдың калчаараң барган чагырыкчыларының хөделиишкиниерин ам шиитпирлии-биле буруу шавар херек.

Ында агрессорлар ең калчаалыг дээрбечилер болуп ааккылап турарлар. Тайбың араб чонга хамаарышпас боттарының араатанзыг үүлгедиишкиннерине гитлержи өжелекчилерниң ататтанзыг үүлгедиишкиннерин катаптарын ораалажып турар-дыр.

Ынчаңгаш ам агрессияга үүлүр демиселдиң политиктиг чаа үе-чалазында, оон үржуктарын үзүткаар дээш бис араб улустарга бүгү таланың детпиимегин корүзүп турар бис. Совет Эвилелиниң инициативазын ёзугаар чылдырган Каттышкан Нацилар Организациязының Кол Ассамблеязының оонга сессиязынга Совет чазактың баштыкы А. Н. Косыгин, Ассамблеяда турар оске-даа ээлээн хой социалистиг күргүнелериң чазактарының баштыңнары, а ол ышкаш делегейниң оске-даа дыка хой күргүнелериниң төлөлекчилери. Израильдың агрессиязын буруу шаап, агрессорнуң шериглерин тайбыңчылыга шугуумуун артыңче деңдораан үндүрерин негеп, чүве чугаалааның билир болгай силер. Израиль болган оон талазында турар кижилериниң агрессчи ролүн сессиянга бүзүредип-биле корүскен болгаш сойгалаан.

Агрессор оскениң черлериниңден үнер болгаш КАР-ның, Иорданиянның, Сириянның улустарынга чедирген когаралдың орнун эгидип төлөөр хүлээлгелиг дээрзин база катап демделээрин

Июнь Пленумунуң шиитпирин чүректик хамызындан деткип турар

ИШЧИ ҮЛҮҮМ КИИРЕР МЕН

СЭКП Төп Комитединиң июнь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин чүрээниң хамызындан бүрүнү-биле детнип тур мен.

Израиль мурнунуң, Американың Катгышкан Штаттарының дайынзырак идеологтеринге мутиүдүп алгаш, Чоокну Чөөн чүкте туснай догуннаан, хосталгага ынак араб чурттарже оор ёзу-биле дайын эгелеп, халдааны — чүгле ол чурттарга эвес, харын-даа бүгү делегейге айылдыг, бүгү-никти тайбыкта ыынакылыг чорун-тур. Ынчангаш бистиң Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа күрүнелериң чазактарының дүрген болгаш шиитпирлиг хемчеглер алганының түңнелинде Чоокну Чөөн чүкте дайынның ол ядаа өшүп, соксаанында бүгү делегейниң мандыг-даа чурттарында тайбыкта ынаныылдыг, мандыг-даа кижи бүрүзү хамызы-биле өөрүүр үжүрлуг. Ынчангаш мен хой уругларлыг болгаш тайбың күзээр тыва нелхозчу-малчын болганымда, белүмүүң кызыгааржок өөрүшкүнүнү бистиң Коммунистиг партиявыска, Совет чазаавыска сетиилиининг хамызындан илередип тур мен.

Араб улустарның даштыкы наргыс эмелекчилеерге удур боттарының туснай догуннаан хамаарышпас чоруу дээш коргуш-сыныш чок демиселиниң үжүр-үткааы ыырган коммунист меңээ хаиы билдингир. Чүге дээрге, бистиң Тыва улустуң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының мурнунда манчы кыдаттың болгаш хаанныг Россияның наргыс эмелекчилериниң шыдажыр аргажок кадыг-берге дарлалыңга удур эрес-маадырлыг демиселин нараам-биле көрүп, харын-даа ол демиселге киржип келген мен. Бистиң Тыва улус хой националдыг совет улустуң, ыяңгыя улуг орус ажы-дүжүмә улустуң, Коммунистиг партияның, Совет чазактың улуг башны Ленинниң ачы-дузазы-биле иштинкиниң болгаш даштыкының дарлакчыларын чылча шаап тиилээш, хосталганы чедип алган болгаш харын-даа 23 чыл мурнунда улуг совет аг-бүледе каттыжып кирип алгаш, амгы үеде бүгү совет улус-биле кады коммунизмни калбаа-биле тутчуп, чечектелип хөгжүп орар болгай.

Бистиң тыва улус ышкаш, хосталгага ынаныылдыг араб улустар, Вьетнамның Демократтыг Республиказының база Мурнуу Вьетнамның арат чоннары болгаш бурунгаар депшиглелиг бүгү кижи төрелгетен Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг күрүнелериң бүгү талалыг интернационалчы дузаламчызының болгаш үлегер-чижектериниң ачызында Американың калчаа, чазый-чилби империалистеринге баштаткан капиталистиг тургузугнуң тайбыкта, демократизга, национал-хосталгалыг демиселге болгаш социализмге удур араатанзыг үүлгедиглеринге болгаш эмелекчи чимзенииишкиннерге төлептиг харыыны болгаш чылча сөгүүнү берип турарынга сетиил өөрүп, а эчизинде баргаш, ол ирип, чыдаан капиталистиг тургузугну дазылындан тура тыртып узутказаш, меңгези-биле хөөржүдүп маадрыкка бодүүн нелхозчу коммунист бүрүнү-биле бүзүрээр мен.

СЭКП Төп Комитединиң ол-ла Пленумунга хүлээп алганы «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга» деп СЭКП ТК-ның Тезистерин улуг сонуургал-биле хүлээп алгаш, ону бодум өөренип, чонга тайылбырлап, таныштырар мен. ТК-ның Тезистери дээрге бистиң улуг Төрээн чуртувустуң, Коммунистиг партияның, бүгү совет улустуң бемен чыл дургузунда эрткен маадырлыг демиселин, алдарлыг оруун допчузубиле тода көргүскен болгаш моон соңгаргы хөгжүлдениң перспективаларын чырыдып, хүннүң чугула соруглаарын бистиң мурнувуста тода салып турар марксиечи-ленинчи документ-дир. Ол бүгү совет улусту чаа-чаа ажыл-херектерже сорун киирип турар.

О. ЛОПСАНЧАП,
Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

ЛЕНИН ОРДЕНИ — КОЛХОЗ ТУГУНДА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыында).

Байырлыг хуралдың киржикчилери С. К. Токаның чугаазын улуг кичээнгей-биле ыңнаан болгаш диниттиг адыш часкаашкынары-биле уткаан.

Колхозтуң баштайгы организакчыларының бирээзи пенсионер С. Т. Коровинге сос берген.

1930 чылдың марттa колдуунда-ла 18 ядыы тараачын аг-бүдеелерден ажыл кылып шыдаар 40 хире кижилиг «Кызыл тараачын» колхоз тургустунганын ол чугаалаан. Ынчан бо дээрге 52 чылгы, 25 инек, 300 хой малдыг, 100 га тараа шелдүг, 9 андазыныг, 19 тергелиг, бир багай жатказыг турганын ол сактып чугаалаан.

— Бистиң колхозтуң организакчыларының бирээзи болганым-биле бүгү түүдерни караам-биле көрүп келдим, өзүп, хөгжээннивиске-даа магадзар-дыр мен. Партияның болгаш чазактың чаагай сагыш салыышкынының ачызында, Улуг Октябрьдан төрүттүнген колхозчу тургузугнуң ачызында экономикавыс-даа быжыглып, амыдырал-чуртталгавыс-даа таныттынмас кылдыр чаартыкып келди.

Чүртүүн дээди шаңналы — Ленин ордени-биле бистиң колхозту шаңнап, бистиң ажылывысты бедии-биле үнелээни дээш, тараачын ёзугбиле четтирдивис деп сөзүвүстүү партияның Төп Комитединге, Совет чазакка дамчыдып тур мен, ынчангаш, кызыл-тараачынчылар боттарының мурнунда салдынган сорулганы чедиишкинниг күүседи шыдаар —деп, С. Т. Коровин бүзүреткен.

Индирде — хоочун колхозчу **Ф. М. Кошкарова.**

— Мээн колхозум магалыг бай, шыдалгыр апарган. Амыдыралывыс улам экижип, олча-ажыывыс-даа көвүдээн. Колхозум дээш чоргаарланып, назылап кырызмза-даа ажылышке киржиксеп чоруур мен. Бодүүн кижилер, колхозчу ажыл-ишчилер дээш кичээнгей салып турары дээш партияга, чазакка өөрүп четтиргенимни илергейлеп тур мен. Республиканың болгаш районнуң удуртур органнарынга база четтирдивис. Бистиң ажыл-агыйывысты хой чылдарда удуртуп, мындыг магалыг алдарга чедирип келген Петр Васильевич Астафьев даргавыска четтирдивис. Ынчангаш, чазаавыстың дээди шаңналы дээш улам эки ажылдаалынар — деп, Фекла Матвеевна чугаалаан.

Аныяк саанчы **Л. М. Сарыг-оолга** сос берген.

— Бистиң колхозту Совет күрүнениң дээди шаңналы — Ленин ордени-биле шаңнаанынга чүгле бистер эвес, харын бүгү бин-хемчилер чоргаарланып турар. Ол бедик шаңналы чедип алырынга бистиң саанчыларывыс база боттарының үлүг-хуузун киргген. Туран фермазынга 1962 чылдан баар саанчылап келдим. Анаа саанчы эвес, харын инек саар машинаның башкарыкчызы мен. Бисте үш агрегаттың саанчылары шупту ыңдыг машинаның башкарыкчылары болу берген. Ынчангаш инектерни техника-биле сагдырар деп шилгени шупту чедип алганыс ол. Бистиң чуртувуста кижи бүрүзүнүң ажыл-ижи үнелиг деп чүвениң база бир бадытказы бөгүн бистиң колхозтуң Ленин ордениң ап турары ол болур-дур. Бистерниң шуптувусту шаңнааны ол кылдыр билип тур мен. Бистиң ферма чартык чылда сүт саалдазының болгаш ону садарының планын ажыр күүсеткен. Ам бо бедик шаңналды ап тура партиявыска, чазаавыска чүректик ханызындан өөрүп четтиргенивисти илередиптиваан, чыл планын Улуг Октябрьның алдарлыг 50 чыл оюнга чедир бүрүн күүсеткен турарывысты хүлээнип тур бис — деп, Л. М. Сарыг-оол чугаалаан.

Колхоз баштаар черинин даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **П. В. Астафьевке** сос берген.

— Совет Төрээн чуртүүн дээди шаңналы — Ленин ордениң биске тывысканы дээш СЭКП ТК-га, ССРЭниң Дээди Советиниң Президиумунга болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелинге, а ол ышкаш Тыва АССР-ниң удуртур органнарынга бүгү колхозчуларның мурнундан чүректик ханызындан өөрүп четтиринишкинни илередирин болгаш бистиң улустуң, Совет күрүнениң чаагай чоруу, улам ынайгы чечектелиишкини дээш улам эки ажылдаар, ниитиниң байлаан улам элбекшидер деп бистиң шынчы сөзүвүстү бээрин чеп-шээреп көрүнер — деп, Петр Васильевич медеглээн.

Бистиң колхоз Тывада эң хоочун ажыл-агыйларның бирээзи. Ол үнезилеттинген баштайгы хүннеринден эгелээш, мурнакчы ажыл-агый кылдыр санадып келген. Кодээ ажылагыйны социалистиг эгелерге чаартыгүүзары пролетариаттың эргечагырганы чаазап алганының соонда эң-не нарын соругга болуп турган, ынчалза-даа ол соругга бистиң чуртувуста чедиишкинниг шиитпирлеттинген дээрзин Улуг Октябрьның 50 чылынга СЭКП ТК-ның Тезистеринде чугаалап турар-дыр.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың кайгамчык улуг сагыш салыышкынының ачызында чүгле Туранның эвес, харын бүгү Тыванның колхозчуларының, бүгү ажылчы чоннарының амыдырал-чуртталгазынга үнезин чаартылгалар болганын караавыс-биле көрүп келдивис. Бисти долгандыр бүгү-ле түүлдер таныттынмас кылдыр чаартынган, экономика биле культура чечектелген. Оон чижектерни бистиң колхозтуң ажыл-амыдыралындан база көрүп тур бис. Оруе, тыва болгаш өске-даа чоннуң каттышкан, коллективтиг ажылагыйы — бистиң артелливис ам механизастаттынган улуг ажыл-агый апарган. Бодувустуң хөгжүлдевиске эрткен 30 ажыг чылдарның тургузунда улуг чедиишкиннерни чедип алган бис. Ажыл-ижи, арыг шүүрүшке Ада-чурттуң алдаржыдып чоруур бистиң дыка хой колхозчуларывыстың хөректерин Совет Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары каастаан. Ам бөгүн бистиң колхозтуң тугунда Ленин орденин кадап берди. Ол — улуг алдар-дыр, эштер.

СЭКП ТК-ның март (1964 чыл) Пленумунуң соонда биске улуг өскерлиишкиннер болган. Эрткен ол чылларның дургузунда колхоз үндезин чаартылгаларны кылып, машина-трактор парыгын улгаттырып, минерадтыг улам хой чедиишкидилгелерни ап, чер ажылының культуразын дыка бедиткен. 1966 чылда колхоз күрүнеге барык 52 муң центнер тарааны садыш, планныг онаалгазын алды ажыг катап ажыр күүсеткен.

Мал ажылын база чедиишкинниг хөгжүдүп турар бис. Фермаларны специализастаан. Оларда 3900 ажыг инек мал, 33 муң ажыг хой мал бар. Хаван ажылы база хөгжүп турар.

Ажыл-агыйның бүгү адырлары орулгалыг. Акша орулгаларын чайгыын чок өзүп турар. Колхозтуң хуваашпас фондузу 2 млн. 300 муң рубль четкен. Эрткен чылын чүгле арыг орулгавыс безин бир миллион 325 муң рубль болган. Колхозчуларга акша төлевиринче 1960 чылда шилчээн болгаш ону соксаал чок сайыырангайжыдып турар бис. Бир эвес 1962 чылда бир ажыл хүнүнүң үнезин 1 рубль 82 копеек турган болза, ам 3 рубль 32 копеек четкен. Ынчангаш ажыл кылып шылаар колхозчу бүрүзүнге хамаарыштыр айда ортумак ажыл төлевири 82 рубль чедип турар. А мурнакчы саанчылар болгаш хөйжулар ай санында-ла 150—180 чедир рубльди ап турар. Оон ыңай немелде төлевир база бар. Ол бүгүнүң түңнелинде кодээ ажылагый продуктуларын бүгүрерин өстүрериңе болгаш орулгаларны ковудедиринге колхозчуларның материалдыг сонуургалы бедээн.

Юбилейлиг чылдың планныг онаалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш бүгү күжүвүстү салып турар бис. Чартык чылда күрүнеге эът садарының планын 107.6 хуу, сүттү — 165,4 хуу, дүктү — 109 хуу кылдыр күүсеткен бис. Чыл планын Улуг Октябрьның оюнга чедир чедиишкинниг күүседип болурунуң бүгү аргалары бисте бар.

Артелин быжыглаарынга боттарының амыдырал-чуртталгазын тураскаадып чоруур кижилерни бисте чоннуң хүндүткели бүргээн. Бистиң мурнакчыларывыс эштер Завьялова, Банир, Иргит, Сиваев, Сарыг-оол, Хомутова, Дүндүй-оол, Лаа-Хөө, Балагашова, Ширап, Кислицын, Үзүйген, Романова, Шевцов, Бичен, Доронин, Фунтикова, Биче-оол, Коровин, Бырлаа, Железнякова болган оон-даа ескелер бүгү Тывада ат-сураглыг. Боттарывыстың мурнакчыларывыска, бүгү ажыл-ишчилериниске чоргаарланып турар бис. Моон соңгаар-даа мурнакчы болурувустуң магадыылы ол кижилерде.

Чедиишкиннериниз улуг-даа бол, чедир кыйбаан түүдериниз ам-даа хой. Ынчангаш колхоз ажыл-агыйының мурнакчы дуржулгазын, эртемниг болган техникаңны чедиишкинниерин хүн бүрүнүң ажылыңга идепкейлиг ажыглап тургаш, ол четпестерни чайладып, улам бурунгаар улуг базыңнарны кылыр бис. Мурнакчы артель. Ленин орденниг колхоз деп аларывысты кажан-даа ышкынмас бис.

Аас-кежиктиг үеде чурттап турардыр бис. Сорук киргең коммунистиг тургузугушкуунун, кайгамчык улуг чаартылгаларның үезинде ажылдап турар-дыр бис. Ажыл-агыйның бүгү колхозчулары, туснай эртемниглери Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга СЭКП Төп Комитединиң Тезистери-биле улуг сонуургалдыг танышып, Төрээн чуртунуң эрткен оруунга, амгы болгаш келир үеэниге чоргаарланып турар. Ынак социалистиг Ада-чурттуңуң күчү-шыдалының өзүлдээн болгаш чечектелиишкинни дээш күш-ажылчы чаадырлыг чоруктарыңы бистиң колхозчулар кылып шыдаар болгаш Улуг Октябрьның 50 чылынга чаа-чаа улуг чедиишкиннер-биле төлептиг үжүражырын хүлээп алган.

Районнуң «Искра» колхозунуң даргазы П. А. Демнев, «Өөк» совтуң директору С. В. Лихтин, СЭКПниң Бии-Хем райкомунуң бирги секретары М. А. Харченко олар районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Ленин ордени-биле шаңнатканынга хөлбаштыр чүректик ханызындан ыңнаг байырны оон бүгү ажыл-ишчилеринге дамчыдып, Улуг Октябрьның алдарлыг 50 чылынга күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле төлептиг үжүражырын күзээн.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунга болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны хуралдың киржикчилери улуг көдүлүүшкүн-биле сорук киришкиниг хүлээп алган.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ,
«Шынның» туснай корр.

ЧУРУКТА: «Кызыл тараачын» колхозтуң ажыл-ишчилери байыраал хүнүнде.

ЧУРУКТАР С. Феоктистовтуу.

„БИЛИГ“ НИИТИЛЕЛИНИҢ ЧЭЭРБИ ЧЫЛЫ

1947 чылдың май 1-де Политиктиг болгаш эртем билиглерни нептередир Бүгү-эвилел Ниитилелин тургузар дугайында эртемнин, литератураның болгаш уран чүүлдүң, ССРЭниң хой-ниити организацияларының болгаш албан-организация чердериниң төлээлекчилериниг сураглыг болук эртемденнериниң кыйгырыын төп парлалгага парлаан. Ол кыйгырыг калбак деткимчени алган, бүгү совет хой-ниити деткээн.

1947 чылдың июль 7-де Москвага Бүгү-эвилел тургузукчу хуралы болган. Анаа Ниитилелдиң удуртур органын тургускан. Ниитилелдиң ачыс сорулгаларын болгаш кылып чорудар ажылдарын тодаргайлаан Уставты бадылаан. Ам оон бээр 20 чыл болган оюн Ниитилел Улуг Октябрьның 50 чылын байырларынга белеткелдерниң кайгамчык күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүг хүннеринде демдеглеп турар. Ынчаарга политиктиг болгаш эртем билиглерни нептередириниң талазы-биле Ниитилелдиң Тыва область салбырын 1948 чылдың декабрь 11-де Кызыл хоорайның албан-хаакчыларының тургузукчу хуралынга организастап тургускан. 1950 чылда Ниитилелдиң район салбырларын организастаан. Оон бээр биске эргежок чугула материал-техниктиг база тургустунган. Ниитилелдиң районнар болгаш чер-черлерде эге организацияларының эртем-тайылбырлыг литературалар, брошюралар, лекциялар, методиктиг болгаш көскү агитациянын материаллары, диафильмнер, көргүзүг аппаратуралары-биле бүрүн хандыртынган.

Тыванын «Билиг» Ниитилел организациязы бодунуң мурнунда турун турар сорулгаларны хой-ниитиге лекция номчууру, күрүне болгаш хой-ниити организацияларынга, үлетнүр, транспорт, түдүг болгаш харылзаа бүдүрүлгелеринге, өөредилге черлеринге, шериг кезектеринге, бажыңнар эргелелдеринге, колхозтарга, совхозтарга чагыглар ёзугаар лекциялар кылыры, теоретиктиг болгаш экономиктиг конференциялар, тематиктиг кежээлер, айтырыглар болгаш харылзар кежээлери, аас журналдары, эртем-билигниң адырларының талазы-биле улусчу университеттерни организастаары, парлалга болгаш радиога, телевидениеге ниитилелдиң кежигүннериниң түүлдерин, чугааларын организастаары дээш ышкаш пропагандаңың янзы-бүрү аргаларын болгаш хевирлерин ажыглап боттандырып турар.

Бүгү-ле хоорайларда болгаш суурларда лекторларның доктаамал ажылдап турар лекторий четкилерин тургускан. Анаа эртем талазы-биле ниетке лдерни, тематиктиг кежээлерни эртирип, киноларны көргүзүп, атеистиг темаларга дуржулгаларны-даа чорудуп турар.

Сөөлгү он чылларда Тыванын «Билиг» Ниитилели сан болгаш шынар талазы-биле база өскен. Бир эвес 1956 чылда бүгү кежигүннер 784 кижи, оон иштинде чаңгыс эртем кандидады турган болза, 1966 чылда кежигүннер 2768 кижи чедир өскен, оларның 50 хуузу тыва национал кадрлар болуп турар. Ам ниитилелдиң составында кежигүннериниң арасында эртем кандидаттары — 25, эртем ажылдакчылары дээш болгаш өртүмак түскай өөредилге черлериниң башкылары — 118 кижи четкен. Бистиң албан-хаакчыларның бо бедик мергежилдиг, бышкап билиглиг төлээлекчилери эртем-методиктиг човулелдериниң хой янзы ажылдарынга идепкейлиг киржип, лекторларның болгаш пропагандистериниң, ол ышкаш бистиң республиканың хоорайларының база суурларының калбак аудиторияларынга лекцияларны номчуп турадыр.

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» Ниитилелиниң 20 чыл ою-биле холбаштыр боттарының билиин, күүнүн Ниитилелдиң эрге-ажыктарынга бараалгалып келген, бараалгалып-даа турар идепкейлиг эштерни маңаа адаары черле өөрүнчүг. Чон ортузунга марксизм-ленининизмниң идеяларын пропагандалаарынга, чону билиг-биле чепсеглээринге хоочуннарывыс Х. М. Сейфулин, Л. Б. Чадамба, В. В. Куренёв, Н. И. Антипина, М. К. Момбужай, П. М. Горелов, Н. А. Сердобов болгаш өскелер-даа могаг-шылаг чок пропагандистер чорааннар.

848 кежигүн, тодаргайларга, республиканың «Билиг» Ниитилелиниң организациязының 30-ден хой хуузу бистиң башкыларывыс. Олар дээрге кижилерниң үзел-бодалдарын хевирлеп тургузарынга кайгамчык уран билдиниг улуг күш. Совет башкылар аныяктар-биле, ажылчы чон-биле сыры харылзаалыг болганындан эртем-билигни ханы пропагандалап турар.

Билиглерни пропагандалаарының улуг отряды — инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш экономистер. Олар будүрүлгелеринге мурнакчылары-биле эртем билиглерни ажылчынар ортузунга пропагандалап, эртемни ёзугаар будүрүкчү күш кылдыр ажыглаарынга салымшыкыны киирип келгеннер, моон соңгаар-даа киирер. Кодээ ажыл-агыйның түскай эртемниглери. Олардан бистиң республикада Ниитилел кежигүннери 428 кижи. Кодээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге, эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы практикага иептередирин чедип алырынга, партияның болгаш чазактың шиитпирлерин ажыл-ишчилериниң ортузунга пропагандалаар херекке оларның киирип турар үлүү улуг.

Моон-биле кады кижилериниң кадыкшылы дээш бар-ла күжүн берип турар буянныг кижилерни — эмчилерни демдеглээр апаар бис. «Билиг» Ниитилелиниң кежигүнүнде 245 эмчилер бактаан турар. Олар совет хамаатыларны угаан-бодал болгаш күш-шыдал талазы-биле төлептиг кижизиниң буянныг херээнге боттарының күжүн берип келгеннер. Ол ышкаш «Билиг» Ниитилелиниң ажылынга культураның, литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары, юристер болгаш өскелер-даа ондур салыышкыныыглар.

Республика Ниитилелиниң ажылчорудулгазынга онза чугула ролдуу коммунистер ойнап турар. Лекция болгаш пропагандаңың бүгү хевирлеринге оларның идепкейлиг киржилгези Ниитилелдиң ажыл-чорудулгазынга партийжи, принципиалдыг ленинчи угланыышкынны берип, билиглерни пропагандалаарының деңнелин бедидеринге улуг салдарны чедирип турар.

Юбилейлиг чылда Кызыл хоорайның, Бии-Хемниң, Улуг-Хемниң, Тандының, Чөөн-Хемчиктиң болгаш өске-даа районнарның «Билиг» Ниитилелдериниң организациялары масса чоннуң ортузунга лекция, беседаларны белик деңнелге чорудуп, тематиктиг кежээлерни, диспуттарны, айтырыглар болгаш харылзар кежээлерин чедиишкинниг организастап келгеннер.

Сөөлгү чылдарда хой-ниитичи лекторларның саны улам көвүдээн. «Билиг» Ниитилелиниң Улуг-Хемниң Ийи-Талда В. Баву-Сюрюн. эртеен чылын 143 лекцияларны болгаш бо юбилейлиг чылдың бирги чартыныңа 76 лекцияны номчаан бүгү делегей амыдырахының дугайында секцияның удуртукчузу Ф. Житков, эртем-атеистиг секцияның удуртукчузу, лекторатеист П. Мазуревский. Тожу организациязында лектор В. Тамдын-оол, кур чер совхозу «Тиилелгеде» эге организациянын даргазы, лектор П. Хертек болгаш өске-даа хой-ниитичи идепкейлиг лекторлар бистиң ажылчорудулгавыстың үн бүрүдеги детткичилери, бистиң шолбаннарывыс.

Чедиишкиннер-биле чергелештир «Билиг» Ниитилелиниң ажылында улуг четпестер бар болгаш ылангыя Бай-Тайганың, Эрзинниң, Хову-Аксы суурнуң «Билиг» Ниитилелдериниң организацияларын тооруу, философия, үзетшүрүүң экономиказының болгаш кодээ ажыл-агыйның, эртем болгаш техниканың темаларында лекцияларны кончуг ховар организастап турар. Билиглерни пропагандалаарының хевирлерин чүүл-бүрү аргалар-биле сайгырадгайжыдырының айтырынче кичээнгей салып турары база кошкак.

Бүгү чурт Октябрьның 50 чылынын байырлалынга төлептиг үжүражыр дээш карак кыпсы ажылдап турар бо хүннерде Тыванын «Билиг» Ниитилели партияның XXIII съездизиниң онзалап демдеглээни бүгү идеологтуг ажылдарның үндезинге марксизм-ленининизмниң идеяларын пропагандалаары болур деп айтыышкынын амыдырала боттандырар дээш болунуң ажыл-чорудулгазын дээштиг калбартkан. Чоокта чаа болуп эрткен СЭКП Тыва обкомунуң бейик пленуму олче улуг кичээнгейни угландырган. Ам «Билиг» Ниитилелиниң чугула сорулгазы СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң хүлээп алганы Төп Комитеттиң «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерин чон ортузунга пропагандалаары болур. Мынчангаш бистиң бүгү күжүвүс ынаар угланган турар ужурлуг. Лекциялар, илеткелдер, беседалар-даа кылып, кежээлер-даа эртирип турган, Октябрь революциязының бүгү делегейге улуг ужур-дузазының, бистиң чурттуң эрткен алдарлыг оруунуң, ССРЭ-де революстуг чаартылгалар дугайында, оларның бүгү делегей тоогузунге салдарының, оске чурттарда социалистиг революциянын тиилелгезинин, социализмниң капитализмден артык күштүүнүң, депшиглелиг бүгү кижи төрелгеттинниң хөгжүлдезиниң перспективаларының дугайында кижи болганның мээ-медерелинге чедир тодаргай, ханы тайылбырлар херек.

Бистиң күрүневистиң төөгүлүг хөгжүлдезиниң адларлыг түңнелдери теориянын ажыл-херек кырынга ылаптыг боттанганының тодаргай херечизи болур. Марксизм-ленининизмниң идеялары бистиң амыдыралывыстың бүгү-ле адырларынга боттуг ажыл-херектер-биле бадытказтынган. Советтерниң эрге-чагыргазы дээш, социализмни болгаш коммунизмни тургузары дээш бистиң Коммунистиг партиявыстың маадырлыг демиселиниң дуржулгазын калбак массага деңгередигей тайылбырлаар хүлээглелиг бис.

Эртем пропагандазын чорударда,

Ш. САТ,
Тыва АССР-ниң «Билиг» Ниитилел организациязының баштаар черинин даргазы, филология эртеминиң кандидады.

1967 ч. Июль 7.
ШЫН
3-кү арын

(Төнүгүү. Эгези № 145, 155 «Шын-да»).

ЧОРБАА АШАК–АГИТАТОР

Александр Ламаевич хүлүмзүрааш, хойжуже элээп кайтап олуруп, база-ла уламчылаан:

— Сен ам чамаар сеш ыйнаан? Өске керектерни даа канчаар, бир эвес аъш-чем, далган-тараа херек болза, кладовщиктен ап алыр сен, оон саат чокка дедир каккаш, хамык улустуун-га дыцнадын көр. Бригадирниге сеш томуйлап каанын ол эвеспе ийи-үш хонуктан даргалар чеде бээр чадавас, белеткенип турар сиңер. Улустуу канчаар хүндүлөөрин билбес эвес сен, сувай хойдан белеткеп, кылап кара түведен база тып каар. Колхозтан түңү алыр сиңер? Аңшаңпеек чеже хире херегиң?

Шактар кайтап, шуут-ла ийи караан чара көрүп алгаш, шимчеш дивейн, көжүй бергеп олуруп.

— Че, түңү деп бодап ор сен? Кайгамчык-ла-дыр бе?

Александр Ламаевич мойнун катып каап, буга мойну дет, оон мойну хаттаншак болу бергеп.

— Чоп ыыттавайн олурарың ол, ээл?

— Өске керектиг кижи болгай мен, дарга — деп, Шактар адак сөөлүнде чүтаалаан.

Александр Ламаевич үзе шапкан.

— Өске керекти чоор сен, оны! Баштай бо керекти кылып алыыл.

— Тейвиске хар дүжерге девидээр, таваңгайывыстан дош хаарарта дакпыжаар улус болгай бис, дарга — деп, хойжу уламчылаан. — Ам удавас хамык техника септелгеге турунтар болгай. Бистиң хойжуларывыска мал чемнеден сөөртүп эгелеваже болур деппе. Мен бодум-даа тракторжу кижи болгай мен, оон ажыым пат-ла билир мен. Ийи хире трактордан бисче чорудар аргазы чү ирги?

— Херээң ол-ла бе?

— Ийе.

— Ында чү боор! Бригада туруп алырга, чайгаар-ла бүдө бээр ажыл ышкажыл. Баштай бергеним кылып алыр херек. Беленнип оон шинтипирлээр. Сен ам бригадир кижи болганыңда, даргаңны дыңнап, дээлгеңи күүседип көрем, че.

— «Аа» деп алгырып каарга, бүгү-ле түве кайыи бодарап турар ийик, дарга! — деп, Шактар удурланган. — Чалымныг черниң чайгаар бүткен чаңгылы безин ыңдыг белеп болгу бербес-ле боор.

— Бергедээр түве-даа чок. Организастап-ла алаа, оон ыңай чурттап, чоорту көре бээр бис.

— Чүвениң сураан дыңнааш-ла, канчап өтүне бээрил? Канчаар өтүнеріл? Бети диле чеди хонук хиреде бригадалтыг черлерге баргаш, таныжып, көрүп алыр ийнаан. Соң-даарта чайланы бээрге, зоотехникти, бир каш хойжуну ышаар командировкалаткаш, оон сооңда ажылдап турбас түве бе, моонар, дарга?

— Че, ыңдыг-дыр! — деп, Даңдар шугулдаашт, столунуң артынга баргаш, чудуруу-биле столду бир үстүргеп. — Бүрүү түве адаа турар-дыр сиңер. Эң Шактар! Ыңдыг кижи бригадир болуп ыңдавас. Өске кижи тыпты бээр!

— Мен бодумну сыгаан эвес мен.

— Ийе, тыпты бээр! — деп, Александр Ламаевичиниң үңү демир дег кыңгырт кыпыгап. — А чаа түвеге шаптык ужураштырып ыңдавас сиңер, эң Шактар! Холуңар кыска болдур эвеспе. Бригаданы дөмей-ле тургузар бис, харын сиңерни оон кежиңүнүте киперер бе, кипербес бе, бодап көөр апаар.

Шактар тура халаап, түве-даа ыыттавайн, ижикче базышкан. Эргинии артаалак чыда, хая көрүптеп:

— Боданыңар, харын! Чеденишкиниг болуруларың күзедим!

«База-ла шорулгактыг кудугур барды!» — деп, Александр Ламаевич боданган, хөлзөрге, оон дерп шаа-шайның келир, салааларын стол кырынга сарбайтыр салырга, оон изи зөремчик дег апартап. — Чү ковчуг улуузуп? Чү деп ыңдыг түвел бо? Кижиларывыс ажылының багыңда-дыр. — Оон сагыжынга хевертен Печёнкиң кире хонуп келген — Эх, кудугур! Хамык кижиларывыс ажылын түте чорутпас кижи сен? Сээң хөрээң чүл? Ыңдыг бак чаңныг улус-биле канчап коммунизмни тургузар улус бис?»

Александр Ламаевич кезек када чаңгыс черже кайтап олурган.

• • •

Суурнуң амыдыралы чүс-чүс ис-тер-биле харны сырып каапкан: одаар ыяш сөөрткеи шанактыг аът, хаактыг оолак, чүс-чүс чадаг кижилер эрткилээп, бир черде трактор ылчырбезин черниң кара хөрзүнүп коптарылдыр зоп чоруй барган, өске черде тормозтапкан машинавың дөрт дугую шанакталдыр түгүре бергеп... Одче көрүп тура, Александр Ламаевич: «Азазы-ла азаныам!» — деп боданган. — Чү деп ыңдыг түвел бо, черде? Эх, амыдырал мөөң күзелим ышкапы түве болза аар! Машинаның зөр дугую ышкаш түве болза, канчаар золдыр долган, кандыг чараш истер сырып калыр ийик мен! Тараапы күрүвеге бүрүп дужааган.

Даңдар серт дээп. Оон таалавчы бодатын ара үелеп кижи Шалган боол-тур. Дарганың хаваа дүлүү бергевиндеп чожуй берзе-даа, Шалган хүлүмзүрүп, ытпын ковчуг түгүрүп келгеш. Даңдарның холуп сыгаап, эң-не байырлавчы шинчи-биле чүтаалаан:

— Байыр чедирип тур мен, дарга!

Александр Ламаевич чүнүң-даа ужурун билбээн. Ынчалза-даа демги бодалдарның соонда чылыг-чымчак сөстерни дыңнаары магалыг, артында-ла кулак ыыты хоюп келир, саржаг-биле чаапкан дег.

— Изиг байыр! — деп, Шалган оонда-даа таптыг үн-биле уламчылаан. — Силер магалыг-ла хереқти бодап алтыр силер. Ыңдыг түүлдерни мен тозан базым ыракпан-даа эңдевес, эскерип каар болдур мен ийик. Өөдежок түвелер хорадап, хомудап, чулчурүп турдулар, дарга. А мен түвениң ужурун дораан-на билип кагдым. Бо хос баштың билбес түвези кайда дээр силер, Александр Ламаевич — дээш, Шалган бажың салаазы-биле дирт кылдыр үстүргеп. — Чаа түвени канчап эңдээр ийик силер. Силерни база билир мен, дарга: сөөүн ээлээр деп. Мынчанган харын механизастаан хойжу бригадалыг болур-дур бис ийик.

Даңдарга ол сөстер суй-белек-биле демей болган.

— Олурунар, олурунар, дарга — деп, ол чалаан. — Че, ажыл-агыйывыс кандыг чоруп тур, моң?

Дартаны холга апканынга Шалган иштинде дыка өөрзөп. Ынчалза-даа таптыг үн-биле уламчылаан. — Силер магалыг-ла хереқти бодап алтыр силер. Ыңдыг түүлдерни мен тозан базым ыракпан-даа эңдевес, эскерип каар болдур мен ийик. Өөдежок түвелер хорадап, хомудап, чулчурүп турдулар, дарга. А мен түвениң ужурун дораан-на билип кагдым. Бо хос баштың билбес түвези кайда дээр силер, Александр Ламаевич — дээш, Шалган бажың салаазы-биле дирт кылдыр үстүргеп. — Чаа түвени канчап эңдээр ийик силер. Силерни база билир мен, дарга: сөөүн ээлээр деп. Мынчанган харын механизастаан хойжу бригадалыг болур-дур бис ийик.

Даңдарга ол сөстер суй-белек-биле демей болган.

— Олурунар, олурунар, дарга — деп, ол чалаан. — Че, ажыл-агыйывыс кандыг чоруп тур, моң?

Дартаны холга апканынга Шалган иштинде дыка өөрзөп. Ынчалза-даа дүктү база-ла күүседиптер, сүттү, этти чайлыг-ла сапажыр, оон кырынга механизастаан хойжу бригаданы тургузаптар, шуут-ла район кырынга дикмиреп үвер! Мырынай Кызыл чедир сурагжыыр чадавас».

Александр Ламаевич бодалынга таалап, хүлүмзүрүп, доктаай бергеп. Бир эвес сагыш ышкаш турган болза, Александр Ламаевичиниң, оон колхозунуң адын бүтү Тывага алгыыр. Ол дээрге багай сураг эвес, а эки аддар болур. Ынчан оон холуп сиңгивес-ле кижи чок апаар. А ол бир будунга чаа туруп алгаш, улусту шала кыйзы көрүп алгаш, бир-ле түвени хөөрзөр, чедүргүлээр. «Ха-ха-ха» кыдыр каттыртылаар, а улус оон ыйын эдерти база-ла чир-шоң дүшкеп турар...

— Эки бедер, дарга, эки, Александр Ламаевич!

Даңдар серт дээп. Оон таалавчы бодатын ара үелеп кижи Шалган боол-тур. Дарганың хаваа дүлүү бергевиндеп чожуй берзе-даа, Шалган хүлүмзүрүп, ытпын ковчуг түгүрүп келгеш. Даңдарның холуп сиңгээп, эң-не байырлавчы шинчи-биле чүтаалаан:

— Байыр чедирип тур мен, дарга!

Александр Ламаевич чүнүң-даа ужурун билбээн. Ынчалза-даа демги бодалдарның соонда чылыг-чымчак сөстерни дыңнаары магалыг, артында-ла кулак ыыты хоюп келир, саржаг-биле чаапкан дег.

— Изиг байыр! — деп, Шалган оонда-даа таптыг үн-биле уламчылаан. — Силер магалыг-ла хереқти бодап алтыр силер. Ыңдыг түүлдерни мен тозан базым ыракпан-даа эңдевес, эскерип каар болдур мен ийик. Өөдежок түвелер хорадап, хомудап, чулчурүп турдулар, дарга. А мен түвениң ужурун дораан-на билип кагдым. Бо хос баштың билбес түвези кайда дээр силер, Александр Ламаевич — дээш, Шалган бажың салаазы-биле дирт кылдыр үстүргеп. — Чаа түвени канчап эңдээр ийик силер. Силерни база билир мен, дарга: сөөүн ээлээр деп. Мынчанган харын механизастаан хойжу бригадалыг болур-дур бис ийик.

Даңдарга ол сөстер суй-белек-биле демей болган.

— Олурунар, олурунар, дарга — деп, ол чалаан. — Че, ажыл-агыйывыс кандыг чоруп тур, моң?

Дартаны холга апканынга Шалган иштинде дыка өөрзөп. Ынчалза-даа дүктү база-ла күүседиптер, сүттү, этти чайлыг-ла сапажыр, оон кырынга механизастаан хойжу бригаданы тургузаптар, шуут-ла район кырынга дикмиреп үвер! Мырынай Кызыл чедир сурагжыыр чадавас».

Александр Ламаевич бодалынга таалап, хүлүмзүрүп, доктаай бергеп. Бир эвес сагыш ышкаш турган болза, Александр Ламаевичиниң, оон колхозунуң адын бүтү Тывага алгыыр. Ол дээрге багай сураг эвес, а эки аддар болур. Ынчан оон холуп сиңгивес-ле кижи чок апаар. А ол бир будунга чаа туруп алгаш, улусту шала кыйзы көрүп алгаш, бир-ле түвени хөөрзөр, чедүргүлээр,

50-ТЫЛГА ЧЕДИР
122
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылдан үнелеп эдилгеннең

1967 ч.
ИЮЛЬ
8
СУББОТА
№ 160 (6797).

Өртээ 2 көп.

ЮГОСЛАВИЯНЫҢ ЧАЗАК БАШТЫҢЫ МОСКВАДАН ЧОРУПКАН

Югослав үлетпүр делегасиязының аңыткаңы-биле хөлбаштыр бистиң чурттувуска чоруп турган Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының Эвээл күүсенчи вечизиниң даргазы Мика Шпильзин июль 6-да Москвадан чорупкан.

(СЭТА).

Камерунуң Президентиниң Москвада келгеи

МОСКВА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаакының ёзугаар Камерун Федеративтиг Республиказының Президентиниң Амаду Ахиджо аалбаның аян-чоруун кызып, Москвада келгеи.

Камерунуң болгаш Совет Эвээлелиниң күрүне чүктары-биле шимээн Внуково аэродромга Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, Ю. В. Андропов болгаш аалбаның эске-даа кижилери Президентиниң уткаан.

СОВЕТ-КАМЕРУН ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

Июль 6-да Кремльге совет-камерун чугаалажыышкыннар болган.

Чугаалажыышкыннарга совет талаадан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. И. Новиков, ССРЭ-ниң Даштыны хөреңгер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов болгаш өскелер-даа киришкен.

Чугаалажыышкыннарга камерун талаадан Камерун Федеративтиг Республиканың Президентизи Амаду Ахиджо, даштыны хөреңгер министри Бенуа Биндзи болгаш өскелер-даа киришкен.

Найыралдың болгаш бот-бодун билчир чөрүктүң байдалынга эртикен чугаалажыышкыннарга совет-камерун харылзаалларыны хөгжүдеринниң айтырыгларын болгаш кайы-кайызынга сонуургалдыг аң чугула делегей айтырыгларын көргеи.

(СЭТА).

ВАРШАВА КЕРЗЭЗИНИҢ КИРЖИКЧИЛЕРИ КҮРҮНЕЛЕРИНИҢ КАТТЫШКАН ЧЕПСЕКТИГ КҮШТЕРИНИҢ КОЛ КОМАНДЫЛАКЧЫЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ДЫҢНАДЫГ

Варшава керзэзиниң киржикчилери күрүнелериниң чамаптары ССРЭ-ниң камгалал министриниң Совет Эвээлелиниң Маршалы А. А. Гречконуң томуйлатканынга хөлбаштыр Каттышкан Чепсектиг Күштериниң Кол командылакчызының хүзээлгезинден ону хостаар дугайында оон дилээн хандырган, ол Керзэниң киржикчилери күрүнелериниң арнияларын хөгжүдериниң талазы-биле ооң ачы-хамыааларын демдеглээн.

Варшава керзэзиниң киржикчилери күрүнелериниң чазактарының арызынга дугуржуканын ёзугаар Каттышкан Чепсектиг Күштериниң Кол командылакчызынга Совет Эвээлелиниң Маршалы И. И. ЯКУБОВСКИЙ томуйлаткан.

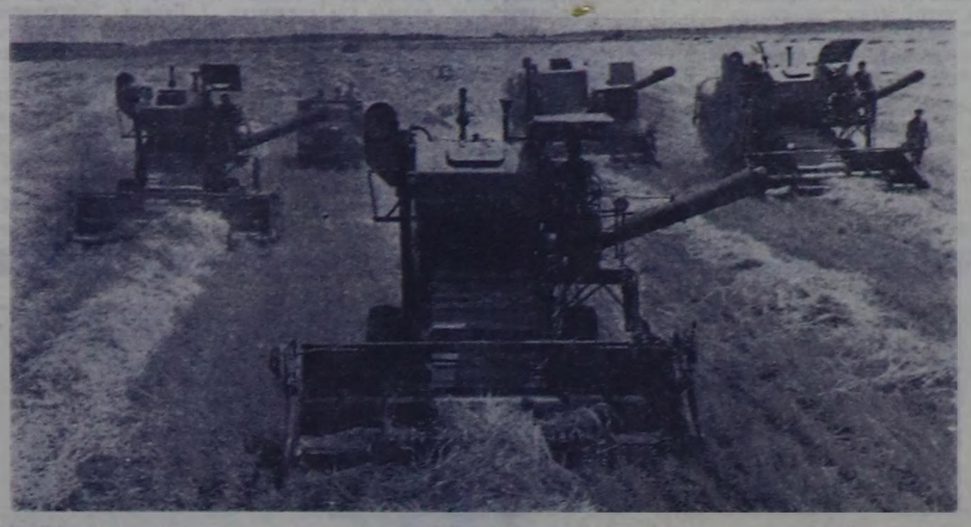

Юбилейлиг чылда Краснодар крайның тараажылары 2 миллион гектар хире шөлдүң тараа культураларын ажаап алыр ужурлуг. Тараа шөлдеринге кезилделиниң түүлүг үезинде муң-муң жатказар болгаш комбайннар ажылдаар. Эрткен чылдардагызы ышкаш, ажаап алышкынга болүк шуудулга аргазын ажыглаар.

Динск районнуң Ленин аттыг колхозунда күзүн чажып тараан арбайның гектар бүрүзүнден 32—33 центнер дүжүттү бастырып ап турар.

ЧУРУКТА: күзүн чашкан арбайның танычаларын бастырып турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ХҮНҮ

Чартык чылда эки ажылдаан

СЭКП Тэп Комитединиң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооңга Тезистерин улуг сонуургал-биле танышпышаан, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары юбилейлиг чылда боттарынга алгаш социалистиг хүзээлгелерин алдарлы-биле күүседип турарлар.

Комбинат ниитпан-биле чартык чылда планнаан дашкаар 38 муң рубльдиң ниити продукциязын берген, а эрткен июнь айда 45 муң рубльдиң ниити продукциязын будүрүп үндүргеп. Комбинаттың ажылчыннары чартык чылда бараанның продукциязының планын 222 муң рубльге ажыр күүседиптер.

Арыглал фабриказының коллективи чартык чылда база эки ажылдааш, планнан ажыр 659 тонна эки сорттуг даг-дүгүн будүргеп болгаш ооң иштинде 12 тонназы пос-таавы сорту болуп турар.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергетиктери чартык чылда бедик көргүзүттерни чедип алган. Беш чылдың ийиги чылының бирги чартыында планда көрдүгеннеринден ажыр 1 миллион 802 муң киловатт-шак электроэнергинны ажылдап кылган. Даг-дүгү холуксаалыг руда тывар рудниктиң ажылчыннары 61 муң тонна массаны фабрикаже чүдүрүп чорутпаннар.

Ам комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары СЭКП ТК-ниң Тезистерин танывышын туре, күш-ажылга эң дээре чедишкиннер-биле улуг баймырлалды утмуур деп хүзээнгеп.

Онаалгалар ажыр күүсеттинген

Тываның көдээ ажыл-агый ажылдакчылары биетиң чурттуң ажыдыралында онзагай болуушкун —Улуг Октябрьның 50 чыл ооң күш-ажылчы чедишкиннер-биле уткуур ядын социалистиг чарышка киришпишаан, чартык чылда күүгнеге эт, сүт болгаш дүк садар талазы-биле планныг онаалгаларын чедишкиннит күүсеткен.

Тываның мал ажылдакчылары чартык чылда күүгнеге эт садарының планын 141 хуута, сүттүүн — 128, дүктүүн — 125,3 хуута күүсеткен, мал ажылының продуктуларын күүгнеге дужаар ажыл үргүлчүлел турар. Шлаңгы эт, сүт болгаш дүк садар талазы-биле чартык чылда Таңды, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Улуг-Хем, Бии-Хем, Барыын-Хемчик районнар эки ажылдаан. Эт болгаш сүт садар талазы-биле республиканың барык шуулу районнары чартык чылдың планнарын күүседип алган. Чүгле чаңгыс Бай-Тайга район эт садарының онаалгазын чедип күүсеткээн.

Мал ажылының продуктуларын будүрүп садар талазы-биле таңдыжыларның күш-ажылчы үдүүн демдеглээрге өөрүнчүг. Сүт садарын бо район планнаан дашкаар 273 тоннага боттандырып, эрткен чылдың бо үеэн-биле деңнээрге 420 тонна сүттүг хойнуг сагткан, а эттиг планнаан артыкка 363 тонналыг, азы эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге 53 тонна хөй болган. Район дүк садарының чартык чыл даалгазын база ажырган. Ынчангаш, бүгү ажыл-агыйлар көдээ ажыл-агый будүрүлгезиниң бо үш ыял даалгазарын чедир болгаш ажыр күүсеткен.

ПОЛИГРАФИСТЕРДЕ

Юбилейлиг чылдың байырлалынга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш чыл эгезинден бээр республиканың типографиязының коллективи Кызыл хоорайның будүрүлгелер аразында калбарган социалистиг чарышка киржип, кызымакай ажылдаанының түңнелинде айлар, кварталдар планнарын үргүлчү-ажыр күүседип, мурнакчыларның санынга кирип келген.

Республиканың хоочун будүрүлгези 1967 чылдың ийиги кварталының будүрүлге программазын 112 хуу күүсеткеш, коммунистиг күш-ажылдың будүрүлгези деп бедик адынга төлептиг болган.

Мурнакчы коллективтиң ажы-ажгы цехтери боттарынга алыдаек хүзээлгелерин ийиги кварталда база-ла эки түңнелдериз күүсеткиззинер. Тодаргаларга, цехтер аайы-биле көөрге кымдыг болуп турар.

Хол өрүлгезиниң цехи — 112,1 хуу, ламотип цехи — 110, 3 хуу, бирги кварталда шыпар болгаш сан талазы-биле эң бедик көргүзүүнү чедип алган, будүрүлгениң цехтер аразынга шилчиир Кызыл тугун чаалап алган парлакчылар цехи — 114,7 хуу, деңгеразыр цех — 110,7 хуу, солуннарга болгаш ямы-бүрү өөредилге болгаш чечен чогаал номнарынга чуруктар белеткээр цинкография цехи — 106 хуу күүсеткилзээш, эрткен кварталда эки түңнелдерни чедип алыылаанмар.

Полиграфистерниң коллективи ийиги кварталды чедишкиннииг доскаңныга ооружаваан, даралында үшкү кварталда ооң-даа бедик көргүзүүнү чедип алыр деп соруламы салгаш, улам чүткүдүг ажылдан киришкеннер.

Хойжунуң ажыл-ижи

Таңдының «Элегес» совхозунуң хойжуу Оюн Самбала юбилейлиг чылга күш-ажылчы белектиг ужуражыры-биле беш чылдың ийиги чылында бодунга тодаргай хүзээлгени алгаш, кызымак ажылдаан.

Малчын 1966—67 чылдың кыжынында бодунуң малдааны 689 баш хөөн хүр, эки кыштаткаш, бирдаа баш чидириг болдурбаан. Оюн Самбала совхозтуң хоочун хойжударының бирээзи болгаш аныяк хойжуларга бодунуң үр чылдарда хой кадарып келгеш, херек кырынга көрген, билген дүржүлгезин сүмелеп берип чоруур мурнакчы хойжуларның бирээзи ол.

Мурнакчы хойжу төрүүр 100 хойдан 100 хураган алыр деп белиткеп хүзээлгени алгаш, 100 хойдан 102 хураганны камгалап алган. Кыргып алыр дүк талазы-биле бир хойдан 3 кг 400 грамм дүктү алырын хүзээнген. Хойжу алган хүзээлгезинге ажыр күүседиптериниң аргазы бар: хойларым семис-шыырак кыш аштканынган дүктүүр ажок, тоглап дүжүшкүнүү болдурбас деп хемчегин ап турар мен деп чүгаалады. Шынап-ла ооң кадалында хөөн семис-шыырак, дүгү силиг көстүр.

Каларчы ам үеде хөөн кыргытпалак. «Кыргылда пунктузунче хойнуг кажан-на чедир даарил, белеп мен. Хойнуг кыргытпаш, ол-ла дораан чүткүргаш, чайгы одарлаашкынче үндүрүп, эки семиртир деп кичээнгей салыр апаар мен» деп малчын чугаалап орар.

С. ТАМЧАЙ.

Мурнакчы кыргыкчылар

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң кыргынчылары 4000 ажыг баш хойнуң кыргаан болгаш сөөлгү аяс хүннерде кыргылда шуулап турар. Нүрүмээ 7 тонна хире дүктү сатнаан.

Дүктү дүрген болгаш чидириг чокка кыргыыры дээш кыргынчылар аразынга чарыш малбарган. Ол чарышка М. Арандуу тиилеңчи болуп, хүнде электри хачызы-биле 60—70 кг дүктү кыргып турар. В. Монгуштуң көргүзүү 40—50 кг болуп, ийиги черде чоруп турар. Оон ыңай Анай-уруг, Байдаа, Чөргаар-оол дээш ышнаш мурнакчы кыргынчыларның саны немежип турар.

Кыргылдаңы дүрген дооскаш, бүгү дүктү республиканың кедээ ажылагый ажылдакчыларының Назадымының бетинде нүрүмээ дужаазан турар. Кыргылда пунктузунда бүгү ажылдап турарларның болгаш хөйнуларның соруглазы ол.

Чөөн-Хемчик район. О. САЯН.

Кезип киришкен

«Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбырының механизаторлары Доспак-оол Шивит-оол биле Седен Кара-оол олар ДТ-20 деп тракторлар-биле бо чылдың июль бирээден эгелеп, Алдыы-Шынаның Чодураалыг-Арыгдан көк, хоолулуг сигенни кезип киришкен. Ол механизаторлар баштайгы хүнүүн нормазын 120—130 хуу чедир күүсеткеннер. Көк-Чыраа салбыр бо юбилейлиг чылда 1000 тонна сиген кезип белеткээр хүлээглелиг. Ол дээрге белен эвес, улуг соруглга. Бо чугула кампания ажылды күүседиринче салбыр кичээнгейни күштелдирери чугула.

О. ТАВАА.

Улуг-Хем район.

200 ГАНЫ КЕСКЕН

Каа-Хем районнуң чамдык ажыл-агыйлары ниитиниң малынга чем белеткээр ажылды кедиш түлүк чорудуп турар. «Тиилелге» колхозтуң ажыл-ижилери терең сигенниг черлерни шилип кезип эгелээниинден бээр элээн кан хонуктар эрте берген. Ам 200 ажыг га черниң сигенин кескеп болгаш курганын сигенни удур болуп эгелээн.

Кезип киришкен

«Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбырының механизаторлары Доспак-оол Шивит-оол биле Седен Кара-оол олар ДТ-20 деп тракторлар-биле бо чылдың июль бирээден эгелеп, Алдыы-Шынаның Чодураалыг-Арыгдан көк, хоолулуг сигенни кезип киришкен. Ол механизаторлар баштайгы хүнүүн нормазын 120—130 хуу чедир күүсеткеннер. Көк-Чыраа салбыр бо юбилейлиг чылда 1000 тонна сиген кезип белеткээр хүлээглелиг. Ол дээрге белен эвес, улуг соруглга. Бо чугула кампания ажылды күүседиринче салбыр кичээнгейни күштелдирери чугула.

О. ТАВАА.

Улуг-Хем район.

ЧАЛЫЫ НАЗЫН ПАРТИЯНЫҢ ПОЛИТИКАЗЫН ДЕТКИП ТУР

СЭКП Тэп Комитединиң июнь Пленумунуң шиитпирлери ам бо хүнүерде бистиң чурттуң амыдыралында бүгү делегей үжүр-дүзалыг чугула болуушкун. Пленумнуң документтери совет кижилерге чоок болгаш биилдингир. Ол шиитпирлер партиялың чиигине шугумунуң боттавышкыны, улустуң үндезин эрге-ажыктарының, оларның күзел-соруунуң, орааңжышкыннарының, угаан-бодалының илергейлээшкини болур. Тэп Комитеттиң Пленумунуң шиитпирлерин чугаалажып көрбүшаан, коммунистер, комсомолчулар, бүгү ажылчы чон партияның иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүн деткип, чурттуң экономиктиг болгаш шериг күчүзүн быжыглаарынга эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылырынга белеңнинң дугайында ниити күзелин илергейлеп, Совет арге-чагырганың 50 чылын коммунистиг тургузуушкунга улуг чедишкиннер-биле уткуур бис деп, чаа социалистиг хүзээлгелерни ап турарлар.

Бурунгу хүн Кызылга болуп эрткен республиканың комсомол активиниң хуралынга база-ла ол айтырыгны чугаалашкан. Аңаа «СЭКП ТК-ниң июнь Пленумунуң түңнелдериниң дугайында» илеткелди СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш В. И. Филиппов кылган.

Комсомол активиниң хуралының киржикчилери боттарының сананалдарынга Тываның чалыы назыны —комсомолчулар, бүгү аныяктар Тэп Комитеттиң июнь Пленумунуң ажылының түңнелдерин бүрүн болгаш долгуу-биле түүлдүгээнүп турар деп демдеглээннер.

— Кызыл хоорайның комсомолчулары болгаш аныяктары Израильдиң агрессиязын килеңээшкин-биле буруу шаап, КАР-ның, Сириянның, Алжирниң болгаш өскеде араб чурттарның улустарының империализмге, агрессияга удур демисели-биле боттарының эң-сеткил каттыжымышкынын илергейлеп турар — деп, ВЛКСМ-ниң Кызыл хооркомунуң секретары **Юрий Коновалов** чугаалаан.— СЭКП ТК-ниң Тезистерин бистиң аныяктарның мурнунга чаа перспективаларын ажыктаан. Аңаа харыы кылдыр күш-ажылывыс-биле Төрээн чуртувустуң күүү-шыдалын быжыглаар үлээлгелиг бис. Найысылалдың комсомол организациязы ам «Кызылдың чалыы назыны —Октябрьның байырлалынга» деп, эстафетаны чорудуп турар. Ооң программазында чаагайжыдыгга талазы-биле күш-ажылчы воскресниктер, кара металл чыылдазы, эң дээре чогаадыкчы сананалдар дээш конкурс-көрүлде. «Номну — чонга!» деп комсомолчу аныяктарның рейдиэн киргилээн. Ол эстафетаның болгаш баймырлал мурнунуң социалистиг чарыжының түңнелдери Октябрь 29-та — комсомолдуң төрүттүнген хүнүнде будүрүлгениң аныяк мурнакчыларының хоорай слёдугга үнер. Хоорайның аныяктар коллективтери, бригадалары, эалчиглери «Октябрь революциязының 50 чылы» деп атты чедип алыр дээш социалистиг чарышты калбарткан.

Июнь 21-де Кызылдың үлетпүр будүрүлгелери ниити продукция будүрелиниң чартык чыл планын күүсеткен. Ында аныяк кызылчыларның салыышкыны база киргеи. Чижээ, республика типографиязының аныяк полиграфистери ийиги кварталдың будүрүлге программазын хуусала бетинде кижи бүрүзү-ле 108-тен куду эвес хуулярга күүсеткен.

№ 3 автоажыл-агыйда Иван Фроленко удуртказ чоланчыларның аныяктар бригадазы 5 чыл планының планнаг онаалгаларын 3 чыл 8 ай дургузунда күүседир социалистиг хүзээлгени алган турган. Ындыг болганда, тонна-километр талазы-биле планнаг онаалгаларны ай санында-ла 130 хуудан куду эвес күүседир ужурлуг. Бригада ол соруглганы айдан айже ажыр күүседип турар деп, эш Коновалов демдеглээн.

Активтиң киржикчилери Вьетнамда дайын, араб чурттарга удур Израильдиң агрессиязы-биле холбаштыр империализмге удур күштерни чардыктырарының, сандарадырының шугумун боттандырып, араб болгаш социалистиг чурттарның улустарының аразында найыралчы харылзаалларны үзеринде орааңжып турар Мао Цзэ-дуйнуң бөлүүнүң чарылдырыкчы үүлгедиглерин, нүүлүү кампаниязын шынгыы сойгаларын.

Хуралга чүве чугаалааннар Тэп Комитеттиң «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерингe өндүр үнелелди бергеп. Ол дээрге, теория болгаш политика талазы-биле улуг ужурдузалыг документ болур. Тезистерни ниити чүүлдүгүүнүшаан, пропаганда талазы-биле ажыл-чорудулгага болгаш практика-даа кырынга ажылдаарда, ону кол үндезин болдурар деп активке демдеглээн.

Аныяктарны марксизм-ленинчи идеологиязының ёзугузунга, партияның херээнге бердинген чорукка, адаларның революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга, совет патриотизмге кижизидериниң талазы-биле улуг чугаа база болган. Аныяктарның революсчу дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның черлери-биле чоруткан походунуң Чагытайга болуп эрткен ийиги республика слёдугга ооң тодаргай херечизи. Слётка 400 ажыг аныяктар киришкен болгаш демисежип турар Вьетнам болгаш араб чурттарның улустары-биле эпсеткил каттыжышкынының митингизин база эрттиргеп. Митингиниң киржикчилери КАР-ның, Сириянның болгаш Иорданияның аныяктар организациязының адресинге Тываның аныяктары бүгү делегей империализминиң өөскүдүп үндүргени Израильдиң агрессиязынга удур оларның маадырлыг демиселиниң деткип турарының дугайында телеграмманы чорутканнар. Походтуң ийиги этабының үезинде республиканың комсомол организациялары 22800 ажыг кижи киржикчилиг 900 хире походтарны чер-черлерге организастаан.

Улустарның келир үези, аас-кежик дээш демиселге амы-тынын бергеннерге тураскаадлар тургузарынга хереглээр 3265 рубльди комсомол организациязының киржилгези-биле чыгган. Дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның 250 ажыг булуңнарын, музейлерин ол үе дургузунда тургускан. Бо — 50 чылга талептиг белек.

Республикага походту эртирериниң талазы-биле ажылдың түңнелдеринде бир өөрүнчүг чүве аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгелиниң ажылынга дайынның болгаш күш-ажылдың хоочунларын хөөра тудуп турары чүве солуп. Чаңгыс чижек-биле ону бадыткап болур. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Брянскиге партизан отрядтарының Каттышкан штабының начальниги чораан В. Гоголюк бистиң республикага чазын чораан. Ол Кызылдың болгаш районнарының-даа аныяктарынга шериг-патриоттуг темаларга солуп лекцияларны, беседаларны кылган.

Аныяктар-биле кижизидилге ажылында үстүнде айттынган чедишкиннииг чүүлдерни демдеглеишаан, ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретары эш Д. Тинмей четпеспеттерни база айыткан. Чижээ, шериг-патриоттуг кижизидилге талазы-биле чамдык комсомол организациялары болгаш ВЛКСМ комитеттери шеригге албан эртирер болгаш ол назы четколектер-биле ажылды дыка кошкак чорудуп турар. Боже чүгле комсомол организациялары эвес, а харын чер-черлерде партия организациялары салгын салып, комсомолга дүзалап, чогуур деткимчени көргүзери черле эргежок чугула.

Интернационалчы кижизидилге талазы-биле айтырыгга доктаагаш, эш Тинмей Алтай крайның, Моол Арат Республиканың бистиң-биле ижже аймактарының аныяктары-биле кады революсчу болгаш дайынчы алдарның походун организастап чорудар деп турарының дугайын дыңнаткан. Бо — 50 чылга талептиг белек.

Аныяктар-биле кижизидилге ажылында чедир шиитпирлеттинээн соруглар, хөжудаңгай участоктар ам-даа бар. Ынчангаш кандыг-бир байырлалды демдеглээрининг дээре аргазы дээрге-ле — шиитпирлеттинээн болгаш үе-үениң байдалы-биле тургустуунуң кээр чаа соруглаларже кичээнгейни мөөңнээри болур деп улуг Ленининиң өөредиги аныяктар-биле ажыл-чорудулгага айтыкчы компас болур ужурлуг.

Ол ышнаш Пленумнуң шиитпирлерин, Тезистерни өөренирде болгаш пропагандаларда, ол бүгү бистиң аныяктарывыстың политиктиг болгаш күш-ажылчы бот-идеяканиниң улам ыяшты кодураашкынын хайыктырган турар кыдыр ажылды ынчаар организастаар соруглга комсомол организациялариның мурнунда салдының турар.

Активтиң киржикчилери чугаалажып айтырыг талазы-биле Израильдиң агрессиязын чайладырынче, КАР-ны, Сириянны болгаш өске-даа араб чурттарны деткиринче, бүгү-ниити тайбыңның херээнге агрессиянның айылдыг уржуктарын болдурбазынче уландырган СЭКП ТК-ниң болгаш Совет чазактың шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле түүлдүг деп деткээн шиитпирни хүлээп алган.

Бистиң чурттувустуң экономиктиг, политиктиг болгаш шериг күчүзүн быжыглаар дээш эрес-маадырлыг күш-ажылче, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооң төлептиг уткууру-биле коллективтериниң болгаш ажылдап турар кижи бүрүзүнүң социалистиг хүзээлгелерин күүседиринче аныяктарны мобилизастаарынче республиканың комсомол организациялариның, комсомолчуларының активжыктырган.

Ол ышнаш араб чурттарда дайын айылыңдан качыгдаан аныяктарга ажыл-төлге дузаламчы фондуун тургузаар дугайында сананалды актив дэткээн.

Партийжи удуртулга, масса-биле ажыл

Совхозта партия комитединге хамаарыжып турар партия организациялары СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп, түскай хемчеглерни ажылдап кылган.

Коммунистерниң авангардчы ролюн бедидер дугайында айтырыгны бүгү коммунистерниң хуралынга чугаалашкан. Анаа коммунистерниң ажылдап турган черинге үлегерлии, бедик сагылга-чурумнуу, бүдүрүлгеге мурнакчы чоруу, хөй-ниитиниң амыдыралынга идепкейлии, амыдырал чурталгага төлептиг болуру дээш, оонзаа өске айтырыгларны тодаргай факгылар-биле холбаштыр көргеп.

Оон түннелинде коммунистерниң партийжи даалгаларын чаартып эде кылгылаан, партия эге организацияларының бюроларынга болгаш партия хуралдарынга партийжи даалгаларны канчаар күүседип турарының дугайында коммунистерниң информациялар дыңнап турарын чурумчуткан.

Коммунист бүрүзүнүң кылып турар ажылындан ангыда хуралдарга, кежээлерге, кино, концерттерге барып, ном номчуп турарын хынап, партия хуралынга үр үеде санал бербейн турар идепкей чоктарны, арагалап алгаш, Уставтың негелделерин хажыда бээрлерни шыңгыы сагындырып, хемчеглерни алган соонда Уставка хажыдыышкынар эвээжээн.

Партия хуралдарының белеткелии эки кылып, аңаа кежигүн бүрүзү идепкейлиг киржир кылдыр негелдени күштелдирген. Ынчангаш партия хуралдары кижизидилгениң ёзулуг школазы кылдыр бедик идей-политиктиг деннелге эртип турар.

Партия эге организацияларының секретарьларының семинарын хөстээмел чорудуп турарын чурумчуткан. Аңаа СЭКП Уставында чамдык өскерилгелер дугайында, партия эге организацияларының иштики деректерин кылырының чуруму, кежигүн дадывырының хавырылдазының талазы-биле инструктаж, партияга хүлээп алыышкынның чуруму, оон документилерин шын тургузары, түскай керектерни көөрү, партия даалгаларын коммунистерге бээрининг чуруму, оон күүселдезин ой-шаанда хынзары, партия хуралдарынга айтырыгларны планнап киирери, хуралды белеткээри, шиитпирни үндүрери болгаш оон күүселдезин хынаары, клуб, библиотекаларның болгаш агитколлективтериниң ажылын удуртуру, хөй-ниити организацияларының ажылынга удуртулганы экижидери болгаш социалистиг чарыштың канчаар организастаары — бо бүгү дугайын чугаалажып турган.

Киров салбырда партия организациязы (секретары эш Ондар Доржу) малчыннарны, механизатор ажылчыннарны болгаш өске-даа кижилерни ажылга хүлээп алырда болгаш үндүрерде партия эге организациязының бюрозунга көргеш, шиитпир хүлээп алганда, чугле ынчан совхозтуң дирекция чери ажылга хүлээп алыр болгаш үндүрер дугайында дужаалды үндүрери чурумчаан.

Оон түннелинде ол салбырда ажылдап турар кадрларның шилиишкини кайы-даа салбырлардан эки тургустунган. Ында ажылынга харыысалга чок, күш-ажыдың сагылга-чурумун үрээр кижилер эвээжээн.

Совхозтуң мал ажылынга ажылдап турар коммунистерниң 80 ажыг хуузу радиоприёмниктерлиг, малчын бүрүзү солун чагыдылгалыг, автолавка чедип шыдавас черлерде малчыннарның 40 хуузу боттары хлебти быжырып билир кылдыр өөренип алган, амыдырал кырында ажыглап турар.

Чугле 1966 чылдың эгезинден бээр малчыннар боттарының болгаш совхозтуң күүз-биле 48 эки шынарлыг өглерни, 18 чаа бажыңнарны кылып алган. Ам совхозта 15 чунар бажыңнар, 11 кызыл булуңнар, 27 көжер библиотекалар хову туралгаларында, малчыннарда ажылдап турар.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң соонда партия комитеди совхоз бүдүрүлгезинин мурнакчыларындан, ажылчын, албан-хаакчыларның иштинден 39 кижини СЭКП кежигүнүнге, 27 кижини партияның кандидадынга хүлээп алган.

Амгы үеде 11 партия эге организациялары, 14 партия бөлүктери тургустунган. Партия бөлүктериниң ажылын ажыжидер дээш, семинарларны эрттирип, практиктиг дузаны партком кежигүннери болгаш партия организацияларының секретарьлары чедирип келгенининг түннелинде партия бөлүктериниң ажылы ажыжаан. Маңаа чаңгыс партия бөлүүнүң ажылын кысказы-биле көргүзерге мынды: Алдан-Маадырда Оргу-Шөлдүң хойжу бригадазында Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Ооржак Дажы-Намчал удурткан партия бөлүү бригадада партийжи ажылды бедик деңнелдиг тургускан. Ында коммунистер шупту даалгалыг, оон күүселдезин ай санында чугаалажып турар. Бригада 1965 чылда 100 баш төрүүр хойга онааштыр 87 хураганнарны камгалап алган турган болза, 1966 чылда 90 хураганнарны камгалап алган. Бригаданың хойжуларының 50 ажыг хуузу 100 төрүүр хойга онааштыр 100-ден хой хураганнарны камгалап алган, бригада кежигүннери шупту радиоприёмниктиг, чагылгалыг.

Партия организациялары аныяк коммунистер-биле ажылды СЭКП-ниң XXIII съездизиниң негелделеринге хүүштүр тургускан. Партия чыры-ышкынында аныяк коммунистерни хаара тутқан болгаш оларга партийжи даалгаларны бергеш, амыдырал кырынга күүселдезин хынап, күүсеп-хып каанда, доктамал чаартып турар. Ылаңгыя Ишкин салбырында партия эге организациязы (секретары эш Т. Докур-оол) эки ажылдап турар. Ында партия кежигүнүнге чаа кирген саанчы Б. Тюлюш, ясли эргелекчизи М. Хүреп, башкы Ондар Маспый-оол болгаш Кызыл-Тайгада комбайнер К. Экер-оол, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады Ховалыг Шондайты олар ажылдап турар участоктарында будурулгенин чыл бүрүде мурнакчылары болбушаан, уран чүүлүн организаторлары, мурнакчы агитаторлар болуп турар.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга уткуштур аныяктар ортузунга спорт ажылын канчаар чорудуп турарының дугайында айтырыгны партком хуралынга тургусканывыстың соонда совхозтуң ВЛКСМ комитези аныяктарның күүү-биле салбыр бүрүзүнге спорт төлдерин түзүп эгелээн. Бо талазы-биле Алдан-Маадырның, Ишкининиң аныяктары төлдерни эки кылган.

Совхозта партия комитеди Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга белек кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседиринче ажылчы чонналрның күүнү мобилизастап турар.

О. ШАГДЫР-ООЛ,
«Сүт-Хөл» совхозта партком секретары.

Сиген кезилдези

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң Ийи-Тал бригадазының ажыл-ишчилери сиген кезилдезинче кирипкен. Мал чемин белеткелиңге үр чылдар иштинде ажылдап келген дуржулгалыг механизатор С. Сандак-Доржуга баштаткан механизастаттынган звено бир дугаарында кезилдени эгелээн.

Чээнектиң делгем шөлдеринден баштайгы чартык хүнде 16 га черниң сигени кестинген.

А. СОСКАЛ.

„Шынның" рейдизи

ХУУСАА КЫСКА, А СЕПТЕЛГЕ...?

«МАССАЛЫГ БОТ-ТЫВЫНГЫР УРАН ЧҮҮЛ ЧҮРТТҮҢ КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫНЫҢ ЧАРЫЛБАС КЕЗИИ АПАРГАН. МИЛИОН-МИЛЛИОН СОВЕТ КИЖИЛЕР БОТ-ТЫВЫНГЫР УРАН ЧҮҮЛ КОЛЛЕКТИВТЕРИНГЕ КИРИШПИШААН, БОТТАРЫНЫҢ ТАЛАНТЫЗЫН БОЛГАШ ЭСТЕТИКТИГ СОНУУРГАЛДАРЫН САЙЗЫРАДЫП ТУРАР. КИЖИНИҢ БҮГҮ ТАЛА-БИЛЕ ДЕСКИ САЙЗЫРАЛЫНЫҢ, ЧОН МАССАНЫ КУЛЬТУРАНЫҢ ҮНЕЛИГ ҮҮЛДЕРИНЧЕ ХААРА ТУДАРЫНЫҢ КАЙГАМЧЫКТЫГ ЧЕПСЭЗ —БОТ-ТЫВЫНГЫР УРАН ЧҮҮЛ БОЛУР» деп «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп СЭКП Төп Комитединиң Тезистеринде чугаалап турар.

Бо чүгүлә сорулганы боттандырар дээш Тожу районнуң культура одаглары юбилейлиг чылдың кыжынга канчаар белеткенип турарын «Шынның» рейд бригадазы хынаан. Чажыт чокка дораан эгелээл: районнуң культура албан черлери кышка удур белеткелди, септелгелерни ам-даа эгелевээн. Оон тодаргай чижектери бо:

Районнуң Культура бажыңынга бо чылын 7 печканы салыр, а ону кылыр чаңгыс-даа түүйбу чок. Культура бажыңынга болгаш район библиотеказынга одаар 250 кубометр ыяштан үгүле 80 кубометрни белеткеп, сөөртүп алган. Өске үүрмек септелгелерге шуут хол дегбээн. Чаа печкалар кылбаанда, будуур, чугайлаар ажылдарны чорудары болдунмас, ынчалаа-даа, Культура бажыңының даштын байырлал шинчилиг плакаттар, лозун, стендилер-биле шимээр, үрелик стол, сандайларны септээр ажылдарны чорудуп болурунуң аргалары турда-ла ону кылбайн турар.

«Совет Тыва» колхозта көдээ клуб мурнунда чылдарда республиканың эң дээре ажылдыг клубтарының бирээзи турган. Амгы үеде ында байдал база дүвүренчиг. Септелгени шуут эгелевээн. Чаңгыс кубометр-даа ыяш дүжүргүнмээн, клуб иштин чугайлаар, будуур ажылдар чорбайн турар. Клубтуң даштында шимелдези багай. Ажыл-ишчилерни күш-ажылчы көдүрүлүшкүнче кыйгырып турар лозун, плакаттар ында көзүлбес.

«Май 1» колхозта көдээ клубтуң, ында библиотеканың септелгези база эгелевээн. Клубтуң эжин чарык, сандайлары үрелик хевээр. Клуб чанында херимни чүк-чүкте үреп каапкан, оон чанында чаңгыс-даа ыяш олуртпаан. Даштыкы шимелдези шуут чок. Кино көөр пос экран чаржынчыг дырышкак, 4 печка салыр түүйбу амдаа кылынмаан.

Ырбанда ыяш белеткээр пунктунуң болгаш Сыстыг-Хем аңныыр-тывыш черинин көдээ клубтарында байдал үстүнде черлерге бодаарга чүгээр-даа болза, ам-даа чедир кылынмаан ажылдар кайы хөй.

Районнуң культура албан черлериниң кышка удур белеткелиниң бөгүнгү байдалы мынды. Культура одагларының ажылдакчылары боттарының харыылап турар участоктарының септелгезин мынчага чедир саадалып, шүшпен ажылдап келгенин агартыр чылдагаан турбас ужурлуг.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнуң байырлалынга чедир санныг хонуктар арткан. Ынчангаш культура албан черлериниң септелгезин хүннүң эң чугула сорулгазы кылдыр көрүп, ону доп-дораан эгелээш, эки шынарлыг чорудары негеттинип турар-дыр. Тожунуң ажыл-ишчилериниң мурнунда сонгаарладып болбас өске сорулгалар — малга быжыг чемсуурну тургузары, тараа ажаап алыышкыны, ан-олук тывыжынга белеткел болгаш өске-даа сорулгалар бо хүннерде тургустунган чүве болганда, культура одагларының септелгези саадаанындан ол ажылдар-биле капсырлажы берген. Ынчангаш септелге үзамдыгып болур.

Бөгүнгү клуб, азы библиотека — партияның идеология ажылының дыка хөй хемнирлерин боттандырарының одаглары. Багай септеттинген культура одагларынга чүгле аныяктар эвес, харын улуг назынның кижилери безин келбес. Соок, септелгези чедир чоруттунмаан культура одаглары Тожу районга эрткен чылын турганының дугайында материалдар республика солуннарынга үнүп турган. Оон чогуур түннелди үндүрбээни хараадаңчыг.

Культура албан черлериниң септелгезин чорудар хемчеглерни райкүүскомнуң культура киидизи (эргелекчизи эш Байыр-оол) болгаш клубтар, библиотекалар эргелекчилери албаанын буруу шавар херек. Ылаңгыя районнуң культура Бажыңының септелгези түүйбу чогуңдан эгелевейн турары черле таарышпас. Тоора-Хемде коммунал бүдүрүлгелер комбиназы (директору эш Шырыпчык) түүйбу бүдүрериңге таарымчалыг үе—чайның дыка хөй хүннери эртсе-даа, мынчага чедир септелгеге херектиг чаңгыс-даа түүйбу кылбаанын агартыр барымдаа чок.

Культура одагларының ажылдакчылары үүрмек септелгелерни чорудар ажылдарга аныяктарны болгаш комсомолчуларны хаара тударын практикалаары чүгула. Ылаңгыя «Сүт-Хөл» совхозтуң төвүнде ортумак школаның доозукчулары культура одагларының септелгезинге идепкейлиг киржип турар. Оларның үлегерин Тоора-Хем ортумак школазының доозукчулары чүге эдерип болбазыл? Клубтар, библиотекалар септелгезинге киржир күш Тожу районда четчир.

Районда культура-чырыдыышкын албан черлериниң септелгезин чорударыңа көдээ Советтериниң талазындан дээштиг хемчеглерни албайн келгени таарышпас. Көдээ Советтер даргалары: Азаста —эш Монзай-оол, Тоора-Хемде — эш Базыр, Ийде — эш Кол, Ырбанда — эш Некрасов оларның талазындан бо чүгүлә айтырыгже көрүп, септелгеге организакчы ажылды калбартырын база катап сүмелээри артык эвес.

Чонның дыштанылгазының, угаан-медерел сайзыралының төптери — культура-чырыдыышкын албан черлерин кышка удур белеткээрде, чүгле септелге-биле кызыгаарлаттынмайн, харын оларның иштики болгаш даштыкы шимелдезин чараш шинчилиг кылырының талазы-биле улуг хемчеглерни алыры негеттинип турар. Бүгү тала-биле белеткелдиг клуб, библиотекаларга улуг байырлалды эрттирер сорулганы боттанзырары чүгүлә.

Л. КОРЯКОВА,
ВЛКСМ райкомунуң школа килдизиниң эргелекчиин.
А. КОЛ,
партия райкомунуң инструкторы.
А. АИР.
бистиң түскай корреспондентивис.

Оюн Сандан-оол 11 чыл дургузунда тудугжулап келген. Тудугга үр үеде ажылдап келген хоочун ажылчын эдээн каш мергежилди чедип алган болгаш бодунуң мергежилиниге аныяктарны өөредип турар. Бистиң штаттан дашкаар корреспондентивис эш Рачковскийниң тырттырган бо чүрүүлүнде (бетинде) хоочун дашчы О. Сандан-оолдуң аныяк ажылчын Норбу Демир-ооллиге бажың ханазын салып турары. Тудугжу П. Демир-оолдуң дашчының мергежилин чедип алырынга дуржулгалыг дашчы улуг дузаны коргүзүп турар.

Эш О. Сандан-оолдуң ажылдап турар бригадазы медицина училищезиниң сургуулдарының общежитиезин тудуп турар. Бригада ол тудугну чыл топчүзүнге чедир доозар хүлээлгелиг.

Бүгү талазы-биле белеткенир

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң Чодураа суурунда септелге мастерскаязында септекчилерниң ажылы хүп дургузунда үргүлчүлеп, белен болган техниканың шугумунга хову корабльдерин чыскаалдыр тургузуп турар. Бо мастерская 11 комбайнны септээр. Ам үеде бөш СК-4 комбайннар септеттинген. Оларны септелгелиң шыпырын хынаар комиссияга хүлээдип берген. СК-3 деп үш комбайнның септелгези база дооступ турар. Оон өске комбайннарны «Сельхозтехниканың» Шагаан-Арыг салбырында болгаш колхозтуң Ийи-Тал участогунда септеп турар.

Септекчилерден Д. Санчы, Э. Кара-оол, Д. Крайняк олар боттарынга онаашкан комбайннарын холдан үндүр септеп алганнар.

Арткан комбайннарны июль 10-да доозар дээш септекчи механизаторлар шудургу ажылдап турарлар.

Оон-биле кады ажаап алышкынга өске белеткелдерни четпес чорудуп турарын демдеглезе чогуур. Бир чижек. Колхозтуң бо төп суурунга 500 тонна тараа кирер складты тудар деп планнаан. Ону август 15-ке чедир тудуп доозары-биле 6 кижи составтыг түскай звенону-даа тургускан турган. Ам үүү болган? Склад тудар черде чагылар олуртуп каан, ол-ла. Мооң чыдагаанын звенопуң удуртукчузу эш В. Хуурак тудуг ыяжының чогунда деп чугаалап турар.

С. НАМЧАН.

Немелде деңзи дээш

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң № 4 салбырының малчыннары малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуг чоруун бедидер дээш, юбилейлиг чылды эки коргүзүглериг ужуражыры-биле социалистиг чарыштың бедиткен хүлээлгезин алган. Чамдык кадарчыларның болгаш бызаа азыракчыларының коргүзүглери бедик болуп турар. Күрүнеге садар дээш семиртилгеде 33 баш аныяк тарылар кадарчызы Бады Дандаров июнь айда хонукта ортумаа-биле бир шарыдан 920 грамм, Хөлбең Ховалыг 102 баш аныяк тарыларындан хонукта бир баштан-на 800 грамм, аныяк инек кадарчызы Самбуу Биче-лей хонукта ортумаа-биле бир башка онааштыр 600 грамм немелде деңзинин чедип алган.

1967 чылда төрээн 32 бызаа азыракчызы Доштак Бакаа ортумаа-биле бир баштан-на 800 грамм база 73 баш бызаа ажаакчылары Достай-оол Эник-кыс, Кыргыс Ангыр олар бызааларның бирээзинден-не хонукта 930 грамм немелде деңзинин июнь айда ап турган.

— Совхозтуң дирекциязы, парткому болгаш профэвилел, комсомол организацииларының, салбырның удурткучулары полит-массалыг болгаш культура массалыг ажылдарны күштелдирип, эң ылаңгыя СЭКП-ниң «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерби-ле малчыннарны таныштырып турар. Малчыннарның амыдырал, садыг хандырылгазин улам-на эжиждеринче улуг кичээнгейни салган. Ынчангаш малдың семиртилгези эки, күрүне планы чугаажок күүсеттинер.

О. ТАВАА.

АЖААП АЛЫЫШКЫН ТЕХНИКАЗЫН ӨЙ-ШААНДА СЕПТЭЭР

Дүжүт дээш демиселдиң шиитпирлеттинери ажаап алышкын техниказын ой-шаанда болгаш шынарлыг белеткээринден кол хамаарыр. Ажыл-агыйларның хөй нуруузу мону билип, техниказ белеткелин эдээн дүрген чорудуп турар. Тараа комбайннарының септелгезин июль 1-ге чедир «Сүт-Хөл» совхоз 70,0, «Шекпээр» — 84,2, «УТБА 25 чылы»—70,8 хуу күүседип алган. «Найырал», «Торгалыг» совхозтар болгаш чамдык өске-даа ажыл-агыйлар септезе чогуур комбайннарының чартыынган хөйүн белеп болган техниканың шугумунда тургузуп алганнар.

Ынчалза-даа ажаап алышкын техниказының белеткели чамдык ажыл-агыйларда ындыг эвес болуп турар. Бай-Тайга районда септезе чогуур 33 комбайнның чүгле 2-зи, Каа-Хемде 141-ден чүгле 21 септеттинген. «Мал семиртир» трестиң ажыл-агыйлары комбайнар септелгезин кончуг оожум темпилиг чорудуп турар. Республикада ниитизи-биле септезе чогуур 1008 тараа ажаар комбайнарның 332-зи, 324 жатказының чүгле 33-жу июль 1-ге чедир септеттинген. Тараа арыглаар, кургадыр механизмнерниң, автомашиналарның болгаш өске-даа ажаап алышкын техниказының белеткели ыка хоюдап турар. Тараа комбайнарының болгаш жатказының септелгезиниң темпизи эрткен чылдың бо үезинде турганыңдан безин куду болуп турар.

«Сельхозтехниканың» мастерскаялары план ёзугаар июль 1-ге чедир 73 тараа комбайнын, 132 комбайн шимчедикчизин, 10 силос ажаар комбайнны септээр турган болза, херек кырында 37 тараа комбайнын, 84 комбайн шимчедикчизин септээн. «Сельхозтехниканың» Каа-Хем салбыры болгаш Чадаана каттыжышкыны ажаап алышкын машиналарының септелгезиниң талазы-биле амга чедир керээ чарбаннар. Бо ады үнген болгаш өске-даа салбырларның эргелекчилери, районнарның көдээ ажылагый эргелелдериниң начальниктери колхозтарга, совхозтарга ажаап алышкын техниказын ой-шаанда болгаш шынарлыг белеткээри дээш харыысалганы бедитпээннер, амга чедир комбайннарның, жатказларның болгаш өскедаа техниканың септелгезин организастаар талазы-биле чогуур хемчеглер албаннар.

Мындыг байдал болза «Сельхозтехниканың» Каа-Хем салбырының болгаш Чадаана каттыжышкынының мастерскаялары долу күүү-биле ажылдавайн, комбайнарның, ажаап алышкын машиналарының септелгезин чорутпайн турда, чамдыктарында септелге чорударынга чогуур байдалдар чок бооп турар колхозтарның, совхозтарның боттарынга септелге чорудар ужурга чедирген.

Колхозтарның, совхозтарның болгаш «Сельхозтехниканың» салбырларының инженерлериниң талазындан техниканың септелгезиниң шынары дээш чамдык ажылагыйларга контроль чорутпайн турар. «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык салбырынга септелгеден үнген 25 тараа комбайнарының чаңгызынга-даа магадылал паспортун тывыспаан. «Сельхозтехниканың» Таңды каттыжышкынынга септеп турар СК-3 комбайннарның шимчедикчилериниң дамчыдылга коробкаларының талазы-биле брак болгулаан таварылга бар. Бии-Хем районнуң ажыл-агыйларында тараа комбайннарының септелгезин кудумчуга чорудуп, соок болгаш изиг арга-биле эдиктир ажылдатпайн турар.

Ажаап алышкын техниказының септелгезинде мындыг багай байдал болза, көдээ ажыл-агый эргелелдериниң, «Сельхозтехника» салбырларының удурткучуларының болгаш түскай эртемниглериниң талазындан ажылды кошкак организастап турарының түүнели болур. Ажаап алышкын техниказының белеткелиниң кол кезиин ажаап алышкынның изиг-түлүк үезинче шилчидер, комбайнар септелгезин тараа шөлдеринге барып кылыр, а чамдык ажыл-агыйларга машиналарның чамдыызы ажаап алышкын эгелээринге чедир шуут белеткеттинмээн болгулаар практика чыл санында катаптап турар.

Шак ындыг практикадан чайлааш, бүгү техниканы ой-шаанда болгаш бедик шынарлыг белеткээр талазы-биле мындыг хемчеглерни алза чогуур:

бирээде, өске ажылдарда турар бүгү комбайнерларни хосташ, септелгеже киирер;

ийиде, септелгеде кирбейн турар ажаап алышкын машиналарын болгаш агрегаттарын бо каш хонуктарда «Сельхозтехниканың» мастерскаяларынга чедирген турар, оларның септелгезин ийи эзлчег-биле организастаар;

үште, тараа комбайннарынга болгаш тракторларга хамаарыр солуулга фондузунуң бар турар агрегаттарын, белдирлерин септээр, көжүп чоруур автомастерскаяларны, техниктиг ажаалданың болгаш эвилдирип каңнаар агрегаттарны белен байдалга тургузар;

дөрттө, «Сельхозтехника» салбырларының болгаш районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң түскай эртемниглериниң күүү-биле, мурнакчы механизаторларны киириштирбишаан, август 1-ге чедир колхозтарда, совхозтарда техника септелгезиниң шынарын көөр массалыг хыналданы чорудар;

бештө, ужуп чыдыпкан тарааларны ажаап алырынга бар турар таарыштырылгаларны белеткээр, дүнеки үеде ажылдаарынга херек электри дериглиг агрегаттарны болгаш өртке удур херекселдерни четчелээр.

Ажаап алышкынга чедир ай бичии-ле ажыг үе арткан. Септелгеден ангыда, чүгүлә ажылдар база бар. Оларның иштинде механизатор кадрлар-биле хандырылга, кывар-чаар материалдарны четчир хемчээлге сөөртүп алыры, шаннарны, складтарны белеткээри, ажаап алышкынның ажылчын планын тургузары дээн ышкаш айтырыгларны сонгаарладып болбас.

Тыванның механизаторлары, тараажылары ой-шаанда бедик шынарлыг белеткелди чоруткаш, юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаап алырынга дайынчы белеткелдиг кирер дээрзинге чигзиниг турбас.

И. ОЛДЫРЕВ,
«Сельхозтехниканың» республика каттыжышкынының септелге эргелелиниң кол инженери.

Чартык чылдыын күүседипкен

«Улуг-Хая» совхозтуң № 2 салбыры күрүнеге чартык чылда 50 тонна этти дужаар тургаш 52 тоннаны, 145,6 тонна сүт орнунга 147 тоннаны дужааган. Салбырның малчыннарының арагында юбилейлиг чылдың Наадымынга киржир эрге дээш социалистиг чарыш калбарган.

Алдыы-Шынаа фермазының мурнакчы саанчызы Увангыр Вера он тос тыва инектериниң бирээзинден-не 722 кг сүттү, ол-ла фермаңың саанчылары Бавуу Уйнук-кыс — 715 кг, Монгуш Александра — 614 кг-ны саап алганнар. Алдыы-Шынаа фермазының бызаа ажаакчылары Ховалыг Детчиклеп алды айда үжен алды баш бызааларындан бир хонукта ортумаа-биле бир башка онааштыр 900 грамм, Доржу Кара-Уруг 52 бызааларының бирээзинден-не хонукта 520 грамм немелде деңзинин алган.

Салбырның күрүнеге саткан мыйыстыг бода малының ортумаа дириг деңзини 365 килограмм болуп турар. 370 баш төрүүр инектерден бо хүннерге чедир 190 инектер төрээн. Оон 184 бызааны фермаңың коллективи камгалап алган. Инек тарып боозадыр техник Сотпа Тамараның эки ажылын база демдеглезе чогуур.

Т. ОНДАР.

Чагаалардан одуруглар

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» көдээ ажыл-агый артелиниң хойжулары кыргылданы чедиишкинниг дооскаш, элбек оттуг чайлагларже көжүп эгелээн. Коммунист Т. Бюрбюсен бригадирлээн №4 хойжу бригаданың алды кодан 2227 баш хою Кара-Малгашта, Хүренчиде, Өдегелдейде барган.

Кадарчыларны чайлагларже көжүрериңге Н. Уйнук-Кара, Д. Ак-оол олар идепкейлиг киришкеннер. Чайлагларже баар оруктарны баштай аштаап, өглерни чедиргеш, ам малды аппарган. Чайлагларда ажыл-ишчилер аъш-чем-биле, баразан-биле эки хандыртыпган.

Т. ОЧУР-ООЛ.

• • •

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Ээрбек салбырының хойжузу Түлүш Дамдың-оол малчыннарның республика Наадымын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле үткүп турар. Юбилейлиг чылдың бирги чартыында төрээн 401 хойдан 406 хураганны камгалап албышаан, бир хойга онааштыр ортумаа-биле 2,6 кг-ны кыргааш, колхозунга 7,55 тонна дүктү берген.

Кадарчы ам серии чайлагда көжүп чеде берген, малын одарладып турар. Чайгы одарладышкында каш катап хонаш солуурун хойжу планнап алган.

М. ЭРГЕЛ.

• • •

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Хайыракан салбырының Сенекте кыргылда пунктузунда кыргылда шыптарай берген. Кадарчыларның, кыргыкчыларның көргүзүү бедик болуп турар. Кыргылда пунктузу бир хойга онааштыр 2,4 кг дүктү кыргып алган. Ажылчыннар К. Картай-оол, Т. Дагбалаар, Т. Середор, Т. Долбаш социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Пунктуга хоюн кыргытқан кадарчылардан Норбу бир хойдан-на ортумаа-биле 3 кг, Мекпер-оол — 2,7 кг, Ажы — 3 кг дүктү алганнар. Мотористер К. Шарап, А. Шырып электри агрегаттарының үзүктелиишкин чокка ажылдаарын хандырганнар. Кызыл булуң эргелекчизи З. Хуралдаа, поварлар Корота, Александрова оларның эки ажылдаанын демдеглээри чугула.

Мал чайлагладырының планын салбыр ажылдап кылган, хойжулар ам чайлагларже көжүп эгелээн.

Д. ЛОПСАН.

• • •

Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң теве кадарчызы Чүлдүм Соскур-оол дүктен чыл чылда-ла орулганы колхозунга киирип келген. Оон кададында 14 теве бар, бо чылын бир башка онааштыр ортумаа-биле 5 кг дүк алдынган. Чамдык улуг тевелер 8—9 кг дүктү берген. Теве дүгүнден колхоз бо чылын 233 рубльдиң орулгазын алган.

Малчыннарны ынай-бээр көжүрериңге, оларның оттулар ыяжын, мал чемни сөөртүрүнге колхоз тевенн ажыглап турар. Транспортка ажыктыын, дүктен орулга киреринп өөренип көргеш, тевенің баш санын өстүрер орулга колхозта салдынган. Ч. Соскур-оол теве малдаарынга улуг дуржулгалыг.

К. ХОЮГ-ООЛ.

1967 ч. Июль 8.
ШЫН
2-ги арын

АНЫЯКТАР БИЛИГ ДЭЭШ ПОХОДТА

Өөренири кажан-даа чугула

Совет эрге-чагырганың туруп келгениниң 50 чылдарында В. И. Ленинниң улус чырыдымышкын талазы-биле идеялары аныдырапда бөттенген. Ам бо хүннерде сес чылдың өөредилгезинден бүгү-ниитиниң оргүмак өөредилгезинче шилчип турар болгай бис.

Бистиң аныяктарывыстың чамдыктары кандыг-бир школаны доозуп ыдавайн барганда, олар өөредилгезин кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларга уламчылап болурлар. Ынчангаш хөй аныяк оскен ажылдарывыстан өөренип турар. Кандыг-даа ажылда ажылдап турар кижилер: үр үеде сургакчылаар, ниити белеткелиниге ажылдаарлар, сакманщиктер, анчылар-даа боттарынга өөредилгениң тодарымчалыг хевирин алган, чедиишкиниинг өөренип болурунуң аргалары бисте бар.

Улус ажыл-агыйында ажылдап турар аныяктарның ниити билиин бедидер дугайында түскай локталлы ВЦСПС-тиң Президиумуу, ВЛКСМ ТК-ның Бюрозу болгаш ССРЭ-ниң Чырыдымышкын министерствозу бо чылдың апрель 27-де хүлээп алган. Аныяктар дугайында сагыш салымышкының база бир тодаргай хереглиин ол болур. Сөөлгү беш чылда сес чыл өөредилгезин 1.5 млн., оргүмак өөредилгени 2 млн. кижи бүдүрүлгеге ажылдавышаан чедип алган.

Өөреникшээн ажылдап турарларга кызырган ажыл хүнүүт неделя, экзамен дужаар үеде немелде шөлээни тыпсыры, шаңнап, мактаары даап өске-даа чингелделер хевээр арткан.

Бистиң республиканың бүдүрүлгелериниң, ажыл-агыйларының удуртукчуларының хөй кезии боттарының өөренип турар ажылдакчыларын бүгү тала-биле деткип турар. Хову-Аксы электростанциязының, Ак-Довуракта лабораториязының, Кызылдың электростанциязының, Кызылдың алгы заводунуң, пассажирлер АТА-зының удуртукчулары бо талазы-биле онза ылгалып турар. Оон уламындан бо бүдүрүлгелерден келген школа доозукчулары быжыг билиглиин экзаменнерге көргүскен.

Өөреникчилерниң санының талазы-биле эң улуг школа—республиканың бот-өөредилгелиг школазынга (директору Е. Г. Зубова) өөредилге чылының эгезинде 1300 хире кижи өөренип кирген-даа болза, өөредилге чылының төнчүзүнде алаан хөй өөренекчи школаны каггап болгаш ол-ла класзынга катап олурганнар хөй.

Улут-Хем районда аныяктарның кежээки өөредилгезиниң талазы-биле байдал арткан өөредилге чылында эки болган. Эйлиг-Хемде консультпунктуунуң (эргелекчизи Данзын Март-оол) сескн класзының доозукчулары Кызыл-оол, Кок-оол, Дакыр-оол, Кара даап өскелерин-даа школа болгаш ажылдап турган организациязы шаңнап мактаан. Хайыракканның консультпунктузунда сескн классты 16 кижи доосkан.

Каа-Хем районнуң Копту-Аксы школазының башкызы Л. Г. Иванова кежээки школаның бүгү өөреникчилерин чыл дургузунда хаара түдүп шыдаан. Сескн классты 12 кижи доосkан. Өске класстарның өөреникчилери дараазының класстарынче шилчээн.

Тандының Арыг-Бажында консультпункт (эргелекчизи Т. Н. Агапова) элээн каш чылдарда улаштыр чедиишкиниг ажылдап турар. Дыка хөй оолдар, кыстар маңаа билиг чедип алган. Консультпунктуунуң ажылынга «Россия» совхозтуң удуртукчулары боттуг дузаны көргүзүп келген. Олар аныяктарның иергежилиниң дугайында сагыш салып турар. Бо консультпунктуга өөренип турган Александра Назарова Тываның көрөө ажыл-агый техникумун доосkан, төрээн совхозунда кээп ажылдай берген.

Аныяктарның өөредилгезин чугула деп көрбес удуртукчулар база бисте бар. Тожуунуң Ий консультпунктузунуң ажылы чүгээр чоруп турган. 8-ки болгаш 11-ги класстарны доозарының экзаменнер үезинде 10 ажыг кижини колхоз баштаар чери фермаларже чорудупкан. Шак мындыг тоомча чок чоруктуң түнелинде аныяктар экзамен дужаавaан болгаш оларның өөредилгези кандыг-даа түнел чок боол тонген. Чылдың-на мындыг янзылыг улаштылаар болза, аныяктарның өөредилгеге хөөнү кудулаарын үтпас керек.

Чадананың районнар аразының бот-өөредилгелиг школазынга Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Өвүрүң, Чөөн-Хемчиктиң школаларынга 25 консультация пункталарының болгаш бот-өөредилгелиг болуктерни ажыткан.

Чаданага өөредилге сентябрь 1-де, өске черлерге октябрь 1-ден эгелээн. Өөредилге чылының эгезинде консультпункт эргелекчилериниң отчёду-биле 1000 кижи өөренип эгелээн. Өөредилге чылының төнчүзүнде 1000 кижиден 867 өөреникчи арткан. Школаны каггаи кижи хөй. Оон чылдагааны чүдел? Ону канчап чок кылып болурул?

Бо айтырыгларны школаның дирекция чери каш катап чугаалашкан. ВЛКСМ райкомунуң пленумунга аныяктарның өөредилгезинээ дугайын база чугаалашкан. Ол пленумга партия, комсомол эге организацияларының секретарлары, ажыл-агый, колхоз, совхоз удуртукчулары олурушкан. Пленум консультпунктуларының ажылын экижилерин база аныяктарның өөренирииге таарымчалыг байдалды тургузарын ССРЭ-ниң Министрлер Төвүдэлиниин 1959 чылдың ноябрь 5-те үнүргеи доктаалынга үнелеэлээп чорударын шинчпирлээн.

Өөур районнар хамаарышыр. Улус ажыл-агыйының планын ёзугаар аңаа өөренири-биле 1000 хире кижи планнаттынган турган. Өөредилге чылының эгезинде өөреникчилер саны четчип тураа-даа, сөөлүнде барып ук сан эвезеэн. Бо школадан 94 кижи катап олурган. Карак кылыл чүткүлдүг чоруу-биле Хөр-Тайга (эргелекчизи О. Маспый-оол), Чыраа-Бажы (эргелекчизи Д. Тенир-оол) консультпунктулар өөредилгени ийи чыл улаштыр ажы төнчүзүнде доосkан. Чадананың бот-өөредилгелиг школазынга хамаарышы турар чамдык консультпунктуларның ажылында улуг четпестер бар. Кара-Хөлдүң консультпунктузу (эргелекчизи Хертек Баир-оол) өөредилге чылын багай доосkан, хөй кижи өөредилгезин ара каггаи. 8-ки класска алгебра экзаменнинге шүүтү өөреникчилер багай алган. Орүе дылга чогаадыгны түгле 4 өөреникчи бижип шыдаан.

Бии-Хемниң Сүшта, Тандының Межегейде консультпунктулар боттарының ажылын шүүт соксаткан. Ак-Эрикте консультпункт ажыктаи дээр шиитпирии Тес-Хем райкүүсөөн бисче чоруткан соонда чаңгыс ай-даа четпээнде ук колхозка кежээки школа-даа, консультпункт-даа чок боол илерээн. Түс черниң партия, совет органнары кежээки болгаш бот-өөредилгени херекке албайн турарын хереченип турар-дыр.

Кызылда аныяктарның № 1 кежээки школазын (директору Л. К. Далуда) бо чылга чедир 971 кижи сескн классты, 972 кижи оңгу классты доосkан. 600 ажыг сургуулдарны школа чылдың-на хүлээп ал турар. Т. Н. Коробейникова, А. Н. Селиванова, Е. И. Зайцева болгаш өске-даа башкылар бо коллективте сураглыг. Бо школага доозарының экзаменнери организастыг эртип турар. Хөй-хөй доозукчулар чүрттүп даап өөредилге черлеринде киргилээн. «Уран чүүлү ажылчынның амыдралынче» деп кыйгырыгның адаа-биле школага кижизидилге ажылын каш чыл улаштыр чорудуп турар.

Улут-Хемниң Ийи-Талда кежээки школа (директору В. Дагбалдай) өөредилгени чыл бүрү организастыг доозуп чанчыккан. Мында түгле аныяктар эвес, харын улуг назылыглар күзел-биле өөренип турар. Тандының «Тиилелге» совхозта өөредилге комбинады элээн каш доозукчуларны үнүргеп. Ниити эртемнерден ангыда, доозукчулар аңгы-аңгы мергежилги база чедип ап турар.

Кежээки болгаш бот-өөредилгени чедиишкиниг чорударынга шаптыктап турар четпестер чылдан чылче үргүлчүлеп турар. Бирээде, өөредилгени ара каар чоруктарның эң хөй боол турары. Районо, райкүүсөмнар талазынган контроль кончуг кошкак. Оон аңгыда башкылар айтырыы база маңаа хамаарышгалыг. Хүндүскү школаның чамдык башкылары кежээки школага ажылдаарындан ойталаар ийикпе, азы ажылды кошкалып турар.

Аныяктарның өөредилгези дээрге хүнүүн база бир чугула айтырыы. Моңу чедиишкиниг шиитпирлээри партия, совет органнарның, ажыл-агый, бүдүрүлге удуртукчуларының база аныяктарның боттарының калбак инициативазы-биле чедип алдынар.

М. ЧЕРНОУСОВА,
башкылар билии бедидер институттуң кежээки болгаш заочно өөредилге методизи.

ЧУРУКТА: Кызылдың бөлүк аныяктары экзаменнер аразының чапсар үезинде.

В. КЛЕЙМЕНЫХТЫҢ фотозу.

Аттестат— ам холда

1960 чылда Кызылдың аныяктарының кежээки школазының бешки класзынга өөренип киргеи мен. Чамдык кижилериниң өөредилге чөһкадаа чурттап болур деп чугаазавыры черле шын эвес. Ниичүл, билиг-ле билиг болза четчир деп санап турарлар база тургулаар. Мээң үзел сөрүүм ындыг эвес: өөренири кажандаа орайтавас деп бодаар мен.

«Өөренир, өөренир база катап өөренир» деп В. И. Ленин чагаан бөлгай. Чедип алдынган бодиксе доктаавайн, өөн ындай хамылап өөренир үшүрлүг. Оргүмак школаны доозукче чедир чедп чыл дургузунда бо школага өөрендим. Школаны доозуп үнер өөрүшүлүүт хүнүү чаттыпайн манап турган бис. Оң хүн келген — оргүмак эртем дугайында аттестаттарны хөлгө туттувус.

Ажылдавышаан өөренири берге. Ажыл шагы төнген соонда школага келир, кичээлдерге база белеткеник. Мээң ажыыым чиик эвес ажыл: дарганнаар черге турдум. Чедп чыл дургузунда мээң-биле кады хөй-ле аныяктар өөренип турган. Баштайгы бергелерге таварышкаш-ла, школазын ара каар аныяктар база бар. Өөредилгеге-даа, ажыл-ишке-даа кызыманкай, туруштут болуру неотгинер.

1917 чылда бистиң адаларывыстың чаалап бергени аас-кежиитиг аңыдыралын бистер, бөгүнгү аныяктар, улам байлакшыдар, ону уламчылаар үшүрлүг бис. Хөөчүн салгалга төлептиг болуп, өларның херээн уламчылаары биске онаашкан. Ынчангаш аныяктар бүгү-ле эки түүлдерниң эгелекчилери боол, коммунистиг ниитилелди тургузарынга бодувустуң үлүүвүстү киирер бис. Ону чедип алырынга эртеминг болуру чугула. Ажылдавышаан өөренип турган, билиг чедип алырының аргазы бар. Оргүмак школаны доозаан өөлдар, кыстарны кежээки школаларга өөренирииче ыыгырдым.

Эртем-биилгге өөредип каан эргим башкыларга өөруп четтириишкиниинің сөстөрин сөглөнсээзи келир-дир. Аныячын аныяктарның школазының башкылар коллективин хөйну кылган болгаш чедип алган. Мен бодум чедиишкиннерге өөнүргавайн, моон соңгаар-даа өөренир өөрүлгалыг мен. Кижилерге, келир салгалга аныяктыг чүүлдерни арттырар дээш чаа биилглер-биле чепсегленип, хөйну билип алыр үшүрлүг бис.

В. ЗОЛОТУХИН,
доозукчу.

Кур черниң аныяктары

Хөй-хөй оолдар, кыстар ажылдавышаан өөренип, кежээки школаларны доозуп үнүп турар. Бүдүрүлгеге ажылдавышаан өөренип тура ынак Төрээн чуртунга ажыктыг чүүлдерни хөйну кылыр изиг күзел оларны хайныктырган. Тандының «Тиилелге» совхозтуң өөредилге комбинадында хөй аныяктар хаара туттунган.

Хүндүскү ажыл-иш башкарылган соон дарый совхозтуң аныяк өскени класстарга кээп олуруптар. Комбинат тургустунганыдан бээр ону элээн хөй аныяктар доозуп үнген болгаш өөредилгезин оон ыңай үргүлчүлеп турарлар.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн таварыштыр совхозтуң ажыл-ишчилери оон иштинде аныяк өскен, бедиткен хүлээлгелерни алган. Күш-ажыл фронтузунга чедиишкиннер-биле чергелештир өөредилгеге хандыкшылдыглар бисте хөй. Бо чылын 23 кижи 11-ги классты, 16 кижи 8-ки классты доосkан. Аттестатгар болгаш сес чыл школазын доосkан дугайында хереченлелдерден ангыда комбинаттың доозукчулары чолаачының, делгем билигниң механизаторунуң тускай эртемнер чедип алганнар. Чижээлээрге, бригадир Тумат Седен-оол 11-ги класстың экзаменнерин чедиишкиниинг дужаагаш, үшкү класстың чолаачызының шынзылгазын алган. Ындыглар хөй. Оюн-оол Монгуш, Лидия Күжүгет, Зоя Монгуш болгаш өскелер-даа ажылдавышаан чедиишкиниг өөренип келгеннер.

Өөредилге комбинадының өөреникчилери часкы хову ажылдарынга идепкейлиг киришкеннер. Владимир Маады, Сергей Сенденмаа, Анна Карагусова болгаш өскелер-даа бригадаларга ажылдап турганнар. Бистиң өөреникчилеривис күш-ажылга кызымак болгаш хостуг үезин чөп ажыглап, дыштанып билир улус. Тарылга үезинде Балгазынга, Шамбалыгга концерт база көргүзүп чорааннар.

Өөредилге комбинадының башкылары өөреникчилерни быжыг билиглер-биле чепсеглээри дээш кызымак ажылдап турар. Тускай мергежил талазы-биле эртемнериик башкызы, мурнакчы ажылишчи, бот-өөредилгелиг студент Михаил Монгуш, химик-биолог Н. А. Австрийская, чолаачылар курузунуң башкызы П. К. Гурьянов дээш өске-даа башкылар үлегерлиг.

Совхозтуң аныяктарын биилглер-биле чепсеглээрииге боттарының үлүүн моон соңгаар-даа бистиң башкылар киирер дээрзинге бүзүреп болур. Аныяк кижи бүрүзү билиин бедиткен турарын чедип алыр бис.

М. БЫКОВА,
өөредилге комбинадының башкызы.

Үлегерлиглерниң бирээзи

«Тыва тудуг» трезиниң ажылчыны Михаил Тимофеевич Киселев Кызылда ажылчын аныяктарның № 1 школазын бо чылын доосkан. Өөредилге болгаш хөй-ниити ажылдарынга эң-не үлегерлиглерниң бирээзинге санадып келген.

Бүдүн чыл дургузунда чүгле эки өөренип, класс даргазы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турган. Ниити класстың өөредилгези болгаш чуруму дээш доктаамал сагыш човаан турар. Чамдык өөреникчилер өөредилгезин ара каапгар, чок болза өөредилгеден бергезинер болгулаар. Ындыг таварылгада Михаил Киселев өөрүнге арга-сүме кадып, дузалаарынга белен кижи.

Бүдүрүлгеде база үлегерлиг ажылдакчы. Ол өг-бүленің төлептиг ээзи, бичии уруун эки кижизидип турар. Доозарының күрүне экзаменнерин эки дужаагаи. Оргүмак школаны доосkаш, моон соңгаар-даа өөредилгезин уламчылаар дээрзинге Михашге бүзүреп болур.

Г. ИВАНОВА,
Кызылда аныяктарның № 1 школазының башкызы.

Кунгуртугга бир-ле дугаар

Кунгуртугнуң Культура бажыңының залынга суурмуң бүгү туруп келгениниң дургузунда он классты бирле дугаар доосканнарның кежээзи болган. Кежээни колхозтуң партия организациязының секретары ажыткаш, амыдыралче баштайгы базымны кылган оолдар, кыстарга чедиишкиннерни күзээн.

Эң баштай Тере-Хөл район тургустунуп турда, аңаа чүгле 30 хире өөреникчилиг эге школа турган. Ам колхоз 300 ажыг өөреникчилерлиг оргүмак школалыг. Оон баазазынга колхозчу аныяктар билигни база чедип ап турар. Чижээ, ында кежээки школаның 11 класын 8, сескн класын 6 кижи доосkан.

Бышкан билигниң аттестадын холга алган колхозчу оолдар, кыстар төрээн колхозунга ажылдавышаан, өөредилгезин уламчылаар.

С. ЧИГЖИТ.

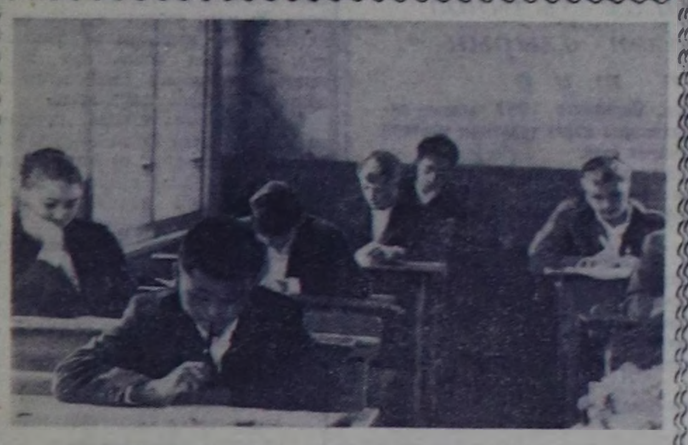

ЧУРУКТА: Каа-Хем районнуң бот-өөредилгелиг школазының сескн классчыларында сөөлгү экзамен чоруп турда.

А. АГАФОНОВТУҢ фотозу.

Чүткүлдүг өөренир

Школа доозуп, оргүмак эртем дугайында аттестатты холга алыры белен эвес айтырыг. Ылаңгыя ажылдавышаан өөренирииге, кижи боду катаптап кичээлдээрииге хөй шак-үе негеттинер. Оон аңгыда кижи боду кызымаккай болуру чугула. Бүдүрүлгеге бедик көргүзүглер дээш ажылдаар, школага эки өөредилге дээш денге туржур апаар.

Кызылдың очно-заочно школазын доостум. Бистиң 11 «а» класста школаны эки доосканнар хөй. Олар кончуг кызымак өөренип, ажылдап келгеннер. Оларның эки өөрениринге бүдүрүлге черииң удуртукчулары база дузалап турган. Өөредилге чылының дургузунда 6 шактыг ажыл хүнүн ап турганнар. Ол ышкаш күрүне экзаменнери дужаар үеде ажылдан хостап турган.

Бистиң класстың доозукчуларының хөй кезии өөредилгезин оон ыңай уламчылап, тускай оргүмак болгаш дээди өөредилге черлеринче кирерлер.

Д. ОНДАР,
доозукчу.

Түңнел мындыг, сорулгалар улуг

Чадананың районнар аразының бот-өөредилгелиг оргүмак школазы барыын талаы дөрт районнарны харылап, хүндүскү школаларның базазында өөредилге-консультациялыг пунктуларны (салбырларны) 5-тен 11 класстарга чедир ажыдып турар. 1966—1967 өөредилге чылында Бай-Тайганың, Барыын-Хемчиктиң, Өвүрүңүң, Чөөн-Хемчиктиң школаларынга 25 консультация пункталарының болгаш бот-өөредилгелиг болуктерни ажыткан.

Чаданага өөредилге сентябрь 1-де, өске черлерге октябрь 1-ден эгелээн. Өөредилге чылының эгезинде консультпункт эргелекчилериниң отчёду-биле 1000 кижи өөренип эгелээн. Өөредилге чылының төнчүзүнде 1000 кижиден 867 өөреникчи арткан. Школаны каггаи кижи хөй. Оон чылдагааны чүдел? Ону канчап чок кылып болурул?

Бо айтырыгларны школаның дирекция чери каш катап чугаалашкан. ВЛКСМ райкомунуң пленумунга аныяктарның өөредилгезинээ дугайын база чугаалашкан. Ол пленумга партия, комсомол эге организацияларының секретарлары, ажыл-агый, колхоз, совхоз удуртукчулары олурушкан. Пленум консультпунктуларының ажылын экижилерин база аныяктарның өөренирииге таарымчалыг байдалды тургузарын ССРЭ-ниң Министрлер Төвүдэлиниин 1959 чылдың ноябрь 5-те үнүргеи доктаалынга үнелеэлээп чорударын шинчпирлээн.

Ол ышкаш бүгү консультпунктуларны доктаамал хынаар ажылды өөредилге эргелекчизи В. И. Турков, методист Д. М. Монгуш олар чорудуп келген. Консультпунктуларны хынап турар үеде кол-ла кичээнгейни үдээп алган өөреникчилерни долузубиле артырып алырынче, өөредилге программаларының күүсеттиниип турарынче, чедип алдынып турар билигже, зачёттарның хүлээп алдынып турарынче угландырган. Хыналда төнген соонда консультпунктуның башкыларынын хуралын организастап, парткомга, комсомол организациязынга түнелди илеткеп, ыңнадып турган. Мугур-Аксынга, Кара-Хөлге, Шүйга, Хөрүң-Даага, Ийнеге аныяктар өөредилгезиниң талазы-биле партия, комсомол комитеттериниң каттынган хураллын эртиргеп. Ол ышкаш Чадананың бүдүрүлге черлеринге, Хөр-Тайгага, Чыраа-Бажынга, Хөндергейге «Өөредилге болгаш күш-ажыл дээш» деп хана солуннарны доктаамал үнүруп турган. Ынчалаа-даа школа-биле бүдүрүлге черлериниң, колхоз, совхоз удуртукчуларының харылзаазының кошкаландан 133 кижи өөредилгезин ара каггаи.

Арткан 867 кижиниң иштинден 67 кижи ол-ла класзынга катап олурган. 27 кижи күзүн шылгалда дужаар болган. 46 ударниктер шылгарап үнген болгаш 773 өөреникчи параазының класзынга шилчээн. 195 сескн классчылардан 152 кижи сес чылын билиинин дугайында хереченледи. 29 өөреникчилер 11 класстыг чедиишкиниинг доозуп, оргүмак эртем чедип алган дугайында аттестатты алганнар. Сес чылды болгаш 11 класстың доозуп алганнарның аразындан 11 класстың өөреникчилери Людмила Потылицына, Лидия Кузнецова, сес класстың өөреникчилери Людмила Сюсырева, Монгуш Бичия-урут, Надя Тюлюш, Галина Монгуш, Тамара Сергештей, Кызыл-оол Оттук-оол, Ооржак Кайбоор, Хомушку Маадыр болгаш оон-даа өскелер доозарының экзаменнерин «4», «5» деңгелектерге дужаганнар. Школаның ниити өөредилгези 88,3 хуу болган.

Өөренге чогуур эртемнер талазы-биле кандыг болганын көргүзүрге ыңдыг: орүе дылга 77, алгебрага 65, геометрияга 59, орүе литературага 30, тыва дылга 20, химияга 14, физикага 12 кижи багай деңгелектерлиг болган. Орүе дыл талазы-биле чүве аттарының, деңгек аттарының падеж кожумактарын, ында-бүрү чогаалыг кожумактарын, ае. ни деп артынчыларның, предлогтарының шын бижиирииге кончуг хөй частырыгларны кылгылаан.

Орүе литературага ноомчаан чогаалларның утказын чугаалап, ламчылыш чугаалаарынга, утказын, уран-чечен аргазын сайгарарынга билиг кончуг кыныы, кыыра болуп турар. Литература теориязынга билиг тергиин кошкак. Орүе дыл талазы-биле словарлыг курлавыр ядыы, бөлүүн сөстөрни билбес, шын делгерентей домак тургузуп албас чоруктар консультпункт бүрүзүнде бар болуп турар.

Математика эртеминге: алгебрага деңнелге системазын, деңнелгелердиг бодалгаларны бөлүүнчүдү болзар рационалдыг аргаларны ажыглап билбес болгулаар. Геометрияга — теоретиктиг билиг кошкак, теоремаларны тода, теорема ёзугаар шынзыдып шыдалас чоруктар кончуг хөй.

1967-1968 өөредилге чылында бот-өөредилгелиг школаның 5—11 класстарынга 1000 кижиниң хүлээп алыры планда көрүнген. Бо чылдың июнь 1-е чедир 339 кижи күстеп эгелеп өөренири-биле ат бижиткеи. Өөреникчилерни четчелөөр ажыл август 1-е чедир доостур, август, сентябрьда өөренирии күзээниериниң чагыг биилиринишкиннерин хүлээп алыр ажылды уламчылап чорудар.

Амгы үеде өөредилге-консультация пункталарын немей тургузуп, оларның ажылын таарыштырар, башкы кадрларны четчеөөр ажылдар чоруп турар. 3040 рубльге коскү агитация херекледелерии салып алыр, оларны бүгү-ле консультпунктуларга хуваап үлээр бис.

Эртеи өөредилге чылының четпестерин чаа өөредилге чылында болдурбас, аныяктарның билиг чедип алыры дээш бүгү-ле аргаларны хереглеп, кызымак ажылдаары бистерден кол хамаарышыр. Оон аңгыда партия, комсомол, совет, профэвилел организацияларының база ажыл-агыйларның, бүдүрүлгелериниң удуртукчуларының дузазы биске канчаар-даа ажык улуу-биле негеттинип турар.

С. МАЙНАК,
Чадананың районнар аразының бот-өөредилгелиг школазының директору.

„Революция мурнунда ниити билиг школаларының бүгү хевирлериниң шуптузунга 9 миллион 656 муң, а 1966 чылда 48 миллион 170 муң сургуулдар өөренип турган; хаанныг Россияның дээди өөредилге черлеринге 127 муң, а 1966 чылда ССРЭ-ге—4 миллион 123 муң студентилер өөренген. 1966 чылда чуртка массалыг библиотекалар 124 муң, тодарадырга, революция мурнундаазындан барык 9 катап хөй болган."

(ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНИҢ ТЕЗИСТЕРИНДЕН.)

ХҮН, АГААР, СУГ— КАДЫКШЫЛ

Ыраакы Тожу районуң школаларында 1400 хире өөренижилер өөренип турар. Бистиң школачыларывыс боттарының чайгы дыштанылгазының үезинде арыг агаарга дыштанып, походтарны кылыр болгаш колхозтарның сиген шөлдеринге дузалыг ажылдарны боттандырарлар.

Район школаларының 840 хире өөренижилери бир болгаш хөй хонук хуусаалдарлыг походтарже үнүп, төрээн черинге аян чорукту кылырлар. 40 кижи Кызылдың пионер лагерьлеринге барып дыштанар.

Ырбан школазының өөренижилери боттарының дыштанылгазын бир ижизы эртирер: оларның хөй нуруузу ол черниң ыяш незер участокталрынга барып, ажыктыг улут дузалы чедирерлер. «Совет Тыва» болгаш «Май 1» колхозтарның школаларының өөренижилери шупту 400 хире кижи малга бижыг чем-суурну тургузар дээш колхозчу ажыл-ишчилериниң деминг ажылынга каттыжарлар. Сиген кезер машиналарны башкарар, болдүрер болгаш оон недереде сараат салырынга улуг улустан тудар чок ажылдаар оолдар бар.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл болур оонга тураскаатқан школачыларның республика слёдунга районну төлөөлээн 10 кижи кирижип келген. Ол ышкаш Тоора-Хем ортумак школазында Валентина Микова вожатыйлаан эң эки отрядтың пионерлери Тываның аар индустриязының баштайгыларының бирээзи — «Тыва кобальт» комбинатче экскурсиялап чоруурунга белеткенип турар.

Тожу — бойдус чурумалының талазы-биле чүгле Тывада эвес, харын Сибирьде чок дээн черлериниң бирээзи. Азас хөл — бистиң чоргаараливыс. Оон хевис дег көктүг арнының кыдынга спортчу маргылдаалар арттырып, суунга эштип, кадырты, шортан, ала-бута болгаш өске-даа балыктарын тудуп, амданныг чем хайындырган одаг чанынга дыштанырывыс — өзулут-ла курорт-биле дөмей. Чоокта чаа ында ажыттынган Ю. Гагарин аттыг пионер лагеринде колхозчуларның 60 уругларының дыштанып турар. Олар вожатыйларының болгаш кижизидикчилериниң удуртулгазы-биле дыштанылгазын хөтүт арттырып турар.

Тожу районуң школачыларының чайгы дыштанылгазы организастыг артып турар, а школаларның директзиялары дараазындагы өөредилге чылынга уругларны хүлээп алырынга четпестер турбазын дээш сентелге ажылын калбарткан. Бо хүннерде районда бүтүү школаларның барык 50 хуузу бүрүү-биле сентеттинген.

ЧУРУКТА: Азас хөлдүң чанында Ю. Гагарин аттыг пионер лагеринің вожатыйы Бичө-оол Байгымжык болуп уругларга пионерлик номчуп берип олур.

Л. КОРЯКОВАНЫҢ сөзү.
А. АЙРНИҢ фотозу.

Даштыкыда

Л. И. Брежневтиң чугаазын делегей деткээн

ПАРИЖ. (СЭТА). Шериг академияларын доскаларга алдар кылдыр Кремльге болган хүлээн алгышкынга СЭКП ТК-ның Чиргиче секретары Л. И. Брежневтиң чугаазын Францияның чоңу совуургап уткаан. ССРЭ-ниң Чеңселтиг Күштери «биске агрессориуң хевертен халдаарывыга хенглг-даа арга бербес, үргүлүү белеп байдалга турар улуг» деп, СЭКП ТК-ның Чиргиче секретарывының сөстерин «Юманите» солуун эге кылдыр парлаан. «Агрессор неделчеге оналыпайн баар деп кордай-даа албас» деп, ол солуун демдеглеп бижээн.

ПРАГА. (СЭТА). Чехословак солуунар шериг академияларын доскаларывы Кремльге хүлээн алгынга СЭКП ТК-ның Чиргиче секретары Л. И. Брежневтиң чугаазын таныжырлавышаан, Европага коллективтиг аймак чок чорукту тургузары даймн өөлүүдегеи теде Европада херек кырында байдалды, оон ыанчлар тургустуунуң келгенин бүтүү күүшелериниң хүлээп көөрүн неген турар деп СЭКП ТК-ның Чиргиче секретарывының медеглээнинге кичээнгейин утландырып турар.

Совет Армия ССРЭ-ниң күүрүе эрге-ажыктарын болгаш оон кызыгаарларывыга дээн болбас чорукту идегелдиг кампаалар арганы бээр, Совет Эвилелинге коммунизм тургузарының улуг сорулгаларын тайбың байдалга шингиирлеп болур арганы совет улуска халдырып берип турар чепсек-биле бүрүн чепсеглештеп деп Л. И. Брежневтиң медеглээнин парлалга онзалап демдеглээн.

КАИР. (СЭТА). Шериг академияларын доскаларга алдар кылдыр Кремльге болган хүлээн алгышкынга СЭКП ТК-ның Чиргиче секретары Л. И. Брежневтиң чугаазынче парлалга, радио улуг кичээнгей салган.

Агрессорлар тайбың араб чоннарының хамаарышкыр эң дүрмек үнгенчи ажылдаларын үзүгедип, гитлерни ужелекчилерни өтүүреримге чүгүлүүн салып турар деп Л. И. Брежневтиң демдеглээнин «Иджишин газетте» солуун «Израиль шеригзерни чайладып үндүрер дугайында база бир совет негелде» деп эгелиг тайызбырында демдеглээн.

ТОКИО. (СЭТА). Шериг академияларын доскаларга алдар кылдыр Кремльге болган хүлээн алгышкынга СЭКП ТК-ның Чиргиче секретары Л. И. Брежневтиң чугаазын эң улуг ынон солуунар тайылбырлап парлаан. Совет Эвилели араб чурттарны шингиирлеп-биле деткип, оларга калбак дузалы чедирип турар деп чугаалаан черни солуунар онзалап демдеглээн.

Балыкчыларга

Даарта — Балыкчының хүнү. Ол хүнүң тааварыштыр республиканың аңчылар болгаш балыкчылар комитединиң Таңды-Уула тайгазының аазында Чагытай хөлге реслубликаның хууда болгаш команда аайы-биле спиннинг-биле балык тударының маргылдаазын организастаар.

Маргылдаага албан, бүдүүлге черлеринде болгаш колхоз, совхозтарда аңчылар болгаш балыкчылар коллективтериниң командалары киржир болгаш тутнан балыының дыңзизиниң хөйүн база эң улуг балыкты тутканы дээш өртектиг шаңналды, маңтал биинкти тиилеңчилерге тыпсыр. 2-2 метр хемчээлдиг шөлдү часлайн 25 метр черден нургаг черге октаарының маргылдаазы база болур. Ылаңгыя спиннингини эң-не ырадыр октаарынга балыкчыларның аразынга демисел солуун өртер.

Маргылдааның үстүнде программазынга тиилээн балыкчыларны болгаш командаларны өртектиг чүүл, маңтал биинкн-биле шаңнаар. Бо солуун маргылдаага киржириниче даалакыңар, эргим балыкчылар.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Балыкчыларга

Даарта — Балыкчының хүнү. Ол хүнүң тааварыштыр республиканың аңчылар болгаш балыкчылар комитединиң Таңды-Уула тайгазының аазында Чагытай хөлге реслубликаның хууда болгаш команда аайы-биле спиннинг-биле балык тударының маргылдаазын организастаар.

Маргылдаага албан, бүдүүлге черлеринде болгаш колхоз, совхозтарда аңчылар болгаш балыкчылар коллективтериниң командалары киржир болгаш тутнан балыының дыңзизиниң хөйүн база эң улуг балыкты тутканы дээш өртектиг шаңналды, маңтал биинкти тиилеңчилерге тыпсыр. 2-2 метр хемчээлдиг шөлдү часлайн 25 метр черден нургаг черге октаарының маргылдаазы база болур. Ылаңгыя спиннингини эң-не ырадыр октаарынга балыкчыларның аразынга демисел солуун өртер.

Маргылдааның үстүнде программазынга тиилээн балыкчыларны болгаш командаларны өртектиг чүүл, маңтал биинкн-биле шаңнаар. Бо солуун маргылдаага киржириниче даалакыңар, эргим балыкчылар.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КАЙНААР ӨӨРЕНИРИЛ? ❀ КАЙНААР ӨӨРЕНИРИЛ? ❀ КАЙНААР ӨӨРЕНИРИЛ?

Кызылдың башкы училищези

1967—1968 өөредилге чылында өөренижилер хүлээп алырын чарлап тур. Башкы училищези эге класстарның башкыларын болгаш уруглар садтарының кижизидикчилерин белетизээр. Училищеге ССРЭ-ниң 30 хар чедир назылыг, сес чыл школазын дооскан эр, херээжен хамаатыларны хүлээп алыр.

ӨӨРЕНИРЛЕР КИРЕРИНИҢ ШЫЛГАЛДАЗЫН орус дылга (диктант), тыва дылга (диктант бижип), математиканга (аас-биле) хүжаар.

ӨӨРЕНИРИНИҢ ХУУСААЗЫ тыва школа салбырынга, пионер-вожатыйлар салбырынга 4 чыл болгаш школа назыны четпээннерниң салбырынга 3 чыл болур.

Хүлээп алыр дугайында билдиримишкинни училище директорунуң адынга бижээш, шилип алган тускай эртемин анда айтыр болгаш моон адаанда документилерни кожар: дөпчү намдары, № 286 майыкты ёзугаар бижээш, эмчиге ат салдырган шынзылга, эртеминиң дугайында документ (боду-биле), чурттап турар черинден, ог-буле байдалының дугайында шынзылга, 3×4 хемчээлдиг үш фото-чуруу, ажылдан (өөренип) турар черинден характеристика, ада-иезиниң шалыныының дугайында шынзылга, төрүттүнгенининиң дугайында хереглеп-леядиң хоонгазы.

КИРЕРИНИҢ ШЫЛГАЛДАЗЫН АВГУСТ 1-ДЕН ЭГЕЛЕП ЧОРУДАР. Башкы училищезинге хүлээп алганнарны нинти чуруи ёзугаар стипендия-биле хандырар. Үндезин националдыг колхозчуларның болгаш совхоз ажылчыларының уругларга өг-бүлезиниң материалдыг байдалының дугайында шынзылга аккээрге, оларны күүрүе хандырылгазынга хүлээп алыр.

Документилерни чорудуп бээр адреси: Кызыл хоорай, Колхозная кудумчузу, 56.

Нызылдың башкы училищези

1967—1968 өөредилге чылында күш-дамыр кижизидилгезиниң башкыларын белетизээринге (3 чыл хуусаалыг өөренир) болгаш күш-культура удуртукчуларын белетизээринге (бир чыл хуусаалыг өөренир) сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Күш-дамыр кижизидилгезиниң башкыларын белетизээр бөлүкке 8-ки класс дооскандыган куду эвес билиглиг, 15 хардан өрү назылыг оолдар, кыстарны хүлээп алыр.

Бир чыл хуусаалыг өөренир бөлүкке 10 класс дооскан оолдар, кыстарны хүлээп алыр.

Өөренип киреде хүлээп алышкын комиссиязынга киирери эргежок чугула документилер: училище директорунуң адынга бижээн билдиримишкин, паспорт ийикпе төрүттүнгенининиң дугайында хереченилеп, шериг биледи азы кижи бижиткенинниң хереченилеп, өөредилге дооскан дугайында документилери (боду-биле), ог-буле байдалының дугайында шынзылга, (хөөр, рай) спорт чөвүдөлиниң чоруткан бижии, өөренип (ажылдап) турар черинден характеристика, республиканың күш-культура диспансериниден медицинка шынзылгазы, 3×4 хемчээлдиг дөрт фото-чуруп.

Бир чыл хуусаалыг бөлүкке киирерлер моон үстүнде айтыкан документилерден аңгыда спортуң кайы-бир хевириниң талазы-биле 2—3 спортчу разрядтыын бадыткап турар документизин хүлээп алышкын комиссиязынга киирер.

Ийи бөлүкке киирерлер математиканга (аас-биле), орус дылга (бижимеди-биле болгаш аас-биле), тускай мергежин эртеминиң (чиик атлетика, гимнастика, эштинишкин) талазы-биле киирининиң шылгалдазын дужаар.

Киирериниң шылгалдазы август 1-де эгелээр.

Документилер чорудуп бээр адреси: Кызыл хоорай, Колхозная кудумчузу, 56.

Өөредилгеңер уламчылаңар

Районнар аразының Чадаанала нинти билигниг очно-заочная школазы 1967—1968 өөредилге чылында 5—11 классларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур. Школага 16-дан 30 хар чедир назылыг бүтүү хамаатыларны хүлээп алыр. Школага очно, азы бүдүүлгеге ажыдавышаан, өөренип болур. Школага киирерлер билдиришкинии, эртеминии болгаш ажылдап турар черинин дугайында шынзылгаларны киирер.

1967—1968 өөредилге чылында дараазында черлерге өөредилге-консультация пунктулары болгаш заочная белүктер ажыттынар:

Чөөн-Хемчик районнуң талазы-биле:

Чадааналың № 2 ортумак школазынга, Чыраа-Бажы ортумак школага, Пиме ортумак школага, Бора-Тайга ортумак школазынга, Бажын-Алаакты, Теве-Хаянын, Баян-Талаңын, Хөр-Тайганын, Алдан-Маадырның, Хорум-Дагның, Шеминин, Хөндергейнин сес чыл школаларынга — өөредилге-консультация пунктулары, Чыргакы болгаш Ак-Даш сес чыл школаларынга — заочная белүктер;

Барыын-Хемчик районнуң талазы-биле:

Аянгаты ортумак, Шекпээр, Дөн-Терезин сес чыл школаларынга — өөредилге-консультация пунктулары;

Бай-Тайга районнуң талазы-биле:

Шуй ортумак, Кара-Хөл сес чыл болгаш Мугур-Аксы, Бай-Тал ортумак школаларга — өөредилге-консультация пунктулары;

Өвүр районнуң талазы-биле:

Солчур сес чыл школазынга — өөредилге-консультация пунктузу. Торгалыг, Бора-Шай школаларынга — заочная белүктер.

Чаа өөредилге чылында сес класс эртем чөк аныяктарның заочная өөредилгези ыяка калбарар.

Өөредилге Чадаананың өөредилге-консультация пунктузунга сентябрь 1-де, өске черлерге октябрь 1-де эгелээр.

Тайызбыр алырда, Чадаана хоорайның Пушкин аттыг кудумчузунда №12 бажыңга келир, азы № 3—07 телефонче долгаар.

ДИРЕКЦИЯ.

ХАМААТЫ УЖАР ЧҮҮЛДҮҢ РИГАДА ЛЕНИНЧИ КОМСОМОЛ АТТЫГ ИНЖЕНЕРЛЕР ИНСТИТУДУ

бирги курстарга студентилер хүлээп алырын чарлап тур

МЕХАНИКА ФАКУЛЬТЕДИ — хуусаазы 5 чыл 6 ай, авиамоторларның инженер-механиктерин белетизээр.

ЭЛЕКТРОТЕХНИКА ФАКУЛЬТЕДИ — хуусаазы 5 чыл 6 ай, самолёттарның алекгов приборларының болгаш дериглерининиң инженер-электриктерин белетизээр.

РАДИОТЕХНИКА ФАКУЛЬТЕДИ — хуусаазы 5 чыл 6 ай, авиапорттарның болгаш самолёттарның инженер-радистерин белетизээр.

АВТОМАТИКА БОЛГАШ САНАЛГА ТЕХНИКАЗЫНЫҢ ФАКУЛЬТЕДИ — хуусаазы 5 чыл, математика болгаш санап шиитпирлээр приборларның, тургузугларның инженер-электриктерин белетизээр.

ИНЖЕНЕР-ЭКОНОМИКА ФАКУЛЬТЕДИ — хуусаазы 5 чыл, хамааты ужар чүүл бүдүрүлгелериниң инженер-экономистерин белетизээр.

Институтка хамааты ужар чүүлдүң инженер албанынга кадыының талазы-биле таварыжыр, дооскан ортумак эртемниг 35 хар чедир назылыг эр кижини хүлээп алыр. Студентилерге өртээн 75 хуу чингеткен тускай хепти болгаш стипендияны бээр. Өске хоорайларзан келген кижилер общежитиеге чурттаар.

Киирериниң экзаменнери: математика (аас болгаш бижимеп-биле), физика биле химия (аас-биле), орус дыл, литература (чогаадыг). Экзаменнер август бирден тээрбиге чедер.

Институтка киирерин күзээннер өөренир дээн факультедин айтышпаан, ортумак эртем дугайында документизин (боду-биле), хамаарышкан черлериниден характеристиканы, намдарын, № 286 майыктың медицина шынзылгазы, хемчээли 3×4 см бөрт чокка тыртыргап 6 фоточурук кошкан билдиришкинии хүлээп алышкын комиссиязынче чорудар.

Экзамен дужаап келгеннер паспортун, шериг биледин азы шынзылгазын кадп болбас.

Институтка өөренирин күзээннер киирерин июнь 20-дан июль 31-ге чедир хүлээп алыр.

Документилерни, киирининиң экзаменнерин, медицина шинчилгезин болгаш студентилерни шилип алырын дараазында хоорайларда чорудуп турар:

Рига, Ломоносов кудумчузу, бажың № 1; Свердловск — 20, Уктусское шоссе, хамааты ужар чүүл эргелели; Новосибирск, Кызыл проспект бажың № 46; Алма-Ата, Март 8 кудумчузу, бажың № 16; Якутск, Беш чыл кудумчузу, бажың № 33; Магадан, Горький аттыг кудумчу, бажың № 19; Душанбе, аэропорт; Сыктывкар, аэропорт; Красноярск, Тайбың кудумчузу, бажың № 112.

Үстүнде адаттынган пунктуларда ужар чүүлдүң Дээди училищезинге хүлээп алышкынны база чорудуп турар.

Тыва республиканың тудуг мастерлериниң школазы

1967—1968 өөредилге чылында сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур

Өөренириниң хуусаазы — 1 чыл. Өөредилге 1967 чылдың октябрь 1-ден эгелээр. Школаны дооскаларга кодзо тудугчуның мастери атты тывысканы, ол дугайында хереченилеп бээр.

Ук школага колхозтардан, совхозтардан болгаш колхозтар аразының тудуг организацияларындан өөредилер-биле чоруткан 18 хардан өрү назылыг, 7 класстан куду эвес билиглиг, тудугчу мергежилдиг кижилерни хүлээп алыр.

Школаны дооскаларга өөредип чоруткан организацияларынче ажылдаазы-биле чоруурлар. Тудугчуну өөредип чоруткан организациялар аңда материалдыг дуза чедирерин сүмелеп турар.

Өөренип турар кижилерни ай санында 14 рубль түүлүг стипендия, болгаш общежитие, өрүм-дезек-биле хандырар.

Школага киирерин күзээн кижилер директорнуң адынга дараазында документилерни чорудар:

1. Өөредип чоруткан аныл-агыйындан бижии.
2. Билдиришкинии.
3. Дөпчү намдары.
4. Билиниинің дугайында хереченилеп
5. Кадыының дугайында шынзылга.
6. Паспортун боду эдиээр.

Школаның адреси:
Тыва АССР, Туран хоорай, Дружба кудумчузу, 13.

ЧУРТТУҢ ИНСТИТУТТАРЫНЧЕ

1967 чылдың июль 17-ден 27-ге чедир Кызылда Күүрүенниң башкы институду чурттуң дээди өөредилге черлериниге өөренир күзээдиг тыва националдыг оолдар, кыстарны конкурстан дашнаар хүлээп алырының эзиземинерин чорудар.

Москваның кодзо ашыл-агыйлы Академиязы. Тускай мергежилги — экономист-бухгалтер.

Аъш-чем үлетпүрүнүң Москвада технологтуг институду. Тускай мергежилги — хлеб быжырылгазының болгаш кондитер бүдүрүлгезиниң технологизы.

Москваның технологтуг институду. Тускай мергежилги — чыш ажылдан кылырының болгаш даараныга бүдүрүлгезиниң технологизы, калбак хереглелдиң үлетпүр бүдүрүлгелериниң экономиказы болгаш организациязы.

Ленинградтың күүрүе университеди. Тускай мергежилги — философия болгаш журналистика.

Ленинградта Ленсовет аттыг технологтуг институт. Тускай мергежилги — инженер химик-технолог, химия бүдүрүлгелериниң машиналары болгаш аппараттары.

Красноярскиниң политехниктиг институду. Тускай мергежилги — үлетпүр болгаш хамааты тудуу.

Красноярскиде күүрүенниң эмчи институду.

Алтайда күүрүенниң эмчи институду.

Томскиде күүрүенниң эмчи институду.

Новосибирскиде күүрүе университеди. Тускай мергежилги — математика, физика, биология.

Сибирьниң автомобиль-орук институду. Тускай мергежилги — автомобиль орук, орук машиналары, автотранспорт.

Новосибирскиде инженер-тудуг институду. Тускай мергежилги — үлетпүр болгаш хамааты тудуу.

Новосибирскиде электротехниктиг институт. Тускай мергежилги — үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш хоорайларның электри хандырылгазы.

Новосибирскиде харылзаанның электротехниктиг институду. Тускай мергежилги — радио харылзаазы болгаш радио даңчыдылгазы, телеграф болгаш телефон харылзаазы.

Новосибирскиде совет кооператив садының институду. Тускай мергежилги — сады экономиказы, товароведение, садыглаашкынны организастаары.

Омскиде кодзо ашыл-агыйлы институду. Тускай мергежилги — гидромелиорация.

Красноярскиде башкы институду. Даштыкы дыл факультеди (англи дыл).

Абаканда башкы институду. Даштыкы дылдар факультеди (англи, француз, немец дылдар).

Чөөн Сибирьниң культура институду. Тускай мергежилги — библиотека ажылы культура-чыдыкшыкын ажылы.

Москвада театр ураң чүүлүнүң күүрүе институду. (А. В. Луначарский аттыг). Тускай мергежилги — театр ажылы.

Билдиришкинии Кызылда күүрүенниң башкы институдунуң ректорунуң адынга июль 15-ке чедир чорудар. Билдиришкинии-ге нимар чүүлдер болза:

Ортумак эртем дугайында документ (боду), дээди өөредилге черинге киирериниң дугайында характеристика, автобиографиязы, 286 хевириниң эмчи шынзылгазы, 3×4 см хемчээлдиг, бөрт чокка тыртырган фоточурук, күш-ажыл дептериниң хоолгазы, чурттап турар черинден шынзылга.

Институттуң адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу 40, 308 дугаарлыг өрээл.

КИНО

ИЮЛЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хөглүг оолдар» 10, 12, 2, «Бумеранг» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Черниң чуулар» 10, 3, «Дургун» 5, 7, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «С» хоорайда» 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Оляко Дундич» 9.40, 11.30, 1.30, «Ам чү дээрия...» 3.30, 5.30, 7.30, 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Салтан хаан дугайында төөл» 1, 7, «Найыралды найыралбиле» 3, «С» хоорайда» 9 шактарда.

Кызылда күүрүенниң башкы институду *Абаканның болгаш Красноярскиниң пединституттарының даштыкы дылдар факультединге өөренип хирерлерге* июль 10-дан 17-ге чедир хүнүң-не 4 шактан эгелеп консультациялар чорудар.

РЕКТОРАТ.

редакцияның адреси:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторуң 24-63, редакторуң орадакчыларының 35-24, 25-38, хамыскалгалы секретарының 23-35, партийнэ ажылыраа коллизиязынга 23-54, агитация болгаш пропаганда коллизиязынга 37-13, колзо ажыл-агый коллизиязынга 21-47, үлетпүр коллизиязынга 22-64, чагаа, ажылчыла болгаш колзо корреспондентилер база совет тургузуут болгаш ажылыраа коллизиелериниң 21-27, шитпик информация коллизиязынга 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солуң келбейн барганда 32-75 телефонзе долгаар

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдөлиниң чанында Парлаага эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солуң неделяда алды катап үнер

ІС — 00527.

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
121 ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнелеп эдилгенден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. ИЮЛЬ 9 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 161 (6798).

Өртээ 2 көп.

А. Н. Косыгин Ю. Цеденбалды хүлээп алган

Июль 7-де Кремльге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Москвада чоруп турар Моолдуң Арат-тың революстуг партиязының ТК-ның Бирги секретары болгаш МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбалды хүлээп алган. Бот-бодунга сонуургалдыг айтырыглар талазы-биле беседа А. Н. Косыгин биле Ю. Цеденбалдың аразынга болган. Беседа эш хуузунуң болгаш түректиң ханы байдалынга эрткен.

(СЭТА).

ТУРИСЧИ ОРУКТАП

Туризм — дыштанылга, кадыкшылга болгаш угаап билиишиниң дээ, совет кижилер чергээрал-биле чугаалажып турар. Харын моөң улугурунда хөй санныг кижилер чыл бүрүде туристчи конпаларже, ырак-узак оруктарже, алдар-сураглыг, төөгү-биле хөлбашкан черлерге, чадаг, аътты, тергелиг, машиналыг, поезд болгаш пароходтар-биле үнүп турар.

Октябрьның 50 чылынга белеткенип турар бө өнзагай чылда, күш-нүүлүтураны болгаш спортту улам ыңай хөгүдер талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың доктаалының соолунде, спорттуң эске хевирлери ышнаар, туризм мурнунузундан улам калбарган болгаш кижилерниң хандыкшыдыг дыштанылгазы апарган. Чиигеп ыядыр чамдык сан-түңнерни ап көрээл.

Республиканың туризм чөвүлелинде бүгү-эвилелдиң 327 путёвказы, оларның иштинде партизаннар конпазы-биле, Москвага, Ленинградче болгаш эске-даа маадыр хөөрайларже, Крымче, Кавказче болгаш Енисейниң үнүн дургаар чоруурунуң, социалистиг чурттарже базарының путёвказы киирген. Нояябрь айда кайгарадың поездизи-биле 360 кижи Ленинград чедир чоруур. Азас хөлде туристчи базагта үш эзлчегде 150 кижи, Хөөу-Аксы, Ак-Довурак, Дус-Хөл, Шушенское суур дээш черлиг черлерже базарының чаңгыс болгаш хөй хүнүг путёвказы кырыңай эккемон. Ол путёвказ-ның эзизи хөйү план ёзугаар амыглаттынган.

Төрээн черни эргип кезинир, төөгүлүг болуушкуннар черлеринге базар, чурттуң бойдузун, байлаан сонуургаар, аңаа-ла дыштаныр дээш организастап турар, путёвка чок, чаңгыс азы хөй хүнүг туристчи походтар чиинүң чаңгыя аныяктарның хандыкшылын хаара тудуп турар. Тывазның комсомолчулары болгаш аныяктары чөөнге чаа Чагытайга болган түңнел слёдунга чыылгаш, республиканың районнарынга, хөөрайларынга болгаш суурларынга 22807 кижи киржиичилиг 893 туристчи походтарны организастаанын демдеглээн. Слёт боду аныяк туристерниң Октябрьның 50 чыл юбилейинге турасказаткан кайгамчык байырлалы болган.

Туристчи аныяктар хөөчүн болгаш мурнакчы кижилер-биле хөй умурашылгаларны кылып, музейлерни, булуңнарны тургускан. Төөгү талазы-биле база алдар-сураглыг кижилер дугайында хөй материалдарны чыгган. Туризмни организастаар болгаш аңаа белетиккир талазы-биле Улуг-Хем, Таңды, Бии-Хем, Барыын-Хемчик районнарда ыяыбтар, комсомол организациялары хөй болгаш селүн амыдарны кылган.

Школачыларның болгаш пионерлерниң туристчи амыл-херектери аныяк аны-утбаларындан дудавайн турар. «Искрачы» истекчилер кинтизи-биле 21640 кижи, азы эрткен чылдаазындан 3 муң аныг киржиичилиг походтарны кылып, хөй умурашылгаларны, кемзээлерни эрттирип, хамаатты болгаш Ада-чурт дайынының киржиичилерин хөйнү тып, ыяыбтарны, турас-нааддарны, булуңнарны амыстыкаан. Туристчилерниң школа болгаш район слёттары четче эрткен, чаңгыс болгаш хөй хүнүг походтарны, экскурсияларны хөйнү организастаан. Школачыларның туристчи походтары Кызылда, Чөөн-Хемчикте, Каа-Хемде, Аяңгаты, Туранда № 1, Сарыг-Септе № 1, Чадаанада № 1, Кенту-Аксында болгаш эске-даа школаларда эки организастыг, дайынчы байдалга эртикиээн. Аныяк туристчилер республика слёдун алдар-сураглыг кижилерниң демисемип, амыдал, чурттап турган черлериниң бирээзи 8ок суурга эрттирген.

Туризминиң базазы мурнуну чылдардан эниишип турар. Төөнүң Азас хөлде 50 олуттуг, үш эзлчеглиг база июнь 5-те ажыттынган. Ак-Довурак, Хөөу-Аксы, Шушенское, Дус-Хөл, Чагытай болгаш эске-даа черлерже базар кижилерни эт-херексел, автобустар-биле хандырып турар болгаш хемнер, чеминиир черлерин тааргыттырарын ол черлерниң удуртур организациялары-биле дугуржуп белеткээн. Ам хамыы үшүр кижилерниң күзелиниде, оларны организастаарында.

Туризм дээрге ыяавыла ырак-узак черлерже, үр хуусаяыг, путёвказыг чөөрүүру-биле кызыгаарланмас. Чурттап турар черинниң чөөгүнче бир, ийи хүннүг поход ыылыр болза, ында төөгүге хөлбашкан түүлдер, арга-ыяш, хөөулар, даглар, хемнер киминиң сонуургалын хаара тудар, билиин дээмчидер, дыжын хандырып кадыкшылдар. Бо таварылгада улуг белеткел, хөй эт-херексел-даа негеттинмес. Ынчалзамаан туризминиң бө чедиишир болгаш массалыг хевиринче республиканың туризм чөвүлели, хөөрайларда, районнарда, коллективтерде ыяубтар, профзавилел, комсомол организациялары чөгүүр сагыш салбайн келген. Моөң умурунда дыштанып хүннерде (ол ам чамдык будурулгелерде ийи болгай) азы шөлээлээн кижилерниң коллективтиг походтаары ынчуг эвээш болуп турар. Ол ышнаар бистиң республикада альпинисчи туризм, аттыг походтар дээн черглиг солуп болгаш хандыкшылдыг хевирлер шуут амыглаттынмайн турарын четпес деп демдеглээр херек.

Төп чердең биске иээп турар болгаш республика иштинге амыглаар туристчи путёвказарны четче амыглавас чөрүк эртикен чылын хөй турган болгаш бө чайның эгезинде, хаая-даа бол, база бар. Моөң ыол чылдагаарны ол путёвказарны туризм чөвүлелиниден ап турар адырлар аайы-биле профзавилел обкомнары болгаш комитеттери оларны чөгүүр үезинде тараттпас, кижилерни шилип тыппазында, а республиканың туризм чөвүлели, партия, комсомол организациялары олче чөгүүр ниичээнгей салбайн турарында.

СЭКП ТК-ның «Октябрьның 50 чылынга белеткел дугайында» деятаалында күш-культураның болгаш спорттуң эске хевирлери-биле кады туристиг походтарны калбартырын чугула хемчегленирниң бирээзи кылдыр айыткан. Бө юбилейлиг чылдың туристчи чайы багай эвес эгелээнинге даянгаш, моөң соңгаар амыглы чоннарны, ылаңгыя аныяктарны, дыштанылганның, кадыкшылдың бө чугула хевиринге массалыы-биле киириштирер дээш, республиканың туризм чөвүлели, ооң чер-черде ыяубтары, профзавилел, комсомол организациялары боттуг амыдарны кылыры чугула. Туристчи орунтап чөруп тургаш, кижилер угаанын сергедип, дыжын хандыргаш, будурулгелерге улам бедик коргузуглерлиг амыдазын дээш партийни ёзу-биле сагыш салыры база оны чугула.

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАВЫСТА

Чаңгыс үн-биле деткээн

Бо чылдың июль 7-де Кызыл хөөрайның партия активинин хуралы болуп эртикен.

«СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң түңнелиниң болгаш хөөрайның партия организациязының сорулгаларының дугайында» партия хооркомунуң бирги секретары эш П. Т. Киселевтиң илеткелии база «Хөөрайның ажыгны чоннарның орутузунда масса-политиктиг ажылдың байдалының дугайында» СЭКП хооркомунуң пропаганда болгаш агитация киллизининң эргелекчизи эш П. И. Валуеваның илеткелии партия активи чугаалашкан.

Бирги айтырыгның талазы-биле республиканың шериг комиссарының орлакчызы Дуплякин, Кызылдың башкы институдунуң ректору Алдын-оол, төөгү артемизиниң кандидады Очур, эмчи Нобатова, чогаалчы Кюнзегеш, тудугжу Чайдың олар санал бергилээш, Чөөнку Чөөн чүкте Израильдиң агрессчи үүлгединдиргенге удурланыышкынының киленнинг сеструн чугаалаан, араб улустарның чөптүг демиседин деткиниринче. Чөөнку Чөөн чүкте лайынның айылгыг ортун чок кылырынче угланган Совет чазактың, Коммунистиг партиязының чорудуп турар хемчегленрин изин-биле деткээнер. Партия активинин хуралы бө талазы-биле тускай доктаалды хүлээп алган. Бүгүнниги тайбынның херээнге агрессиязының айылыдыг үржүктарын болдурбазынче угланган СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын хөөрайның партия активи бүрүнү-биле үүлдүг деп санаан болгаш деткээн. Июнь Пленумунуң шиитпирлерин, «Октябрьның социалистиг революциязының 50 чылы» деп СЭКП ТК-ның Тезистерин ажылчы чоннарга тайылбырлаар ажылдарны чорударын бүгү коммунистерге, партия эге организацияларынга партия активи сүмелээп.

Ийиги айтырыгның талазы-биле санал-өнаал солчуушкуннары база-ла солун болуп эртикен. Ол дугайында тускай доктаалды актив хуралы хүлээп алган.

Дооспурунуң кырында

СЭКП Төп Комитединиң «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистериниң материалдарынга сорук киргеи Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң малчыннары хөйнүң часкы кыргылдазын организастыг болгаш бедик деңнелге чорутқаш, чайлагларда кожуп чеде бергилээн.

Колхозтуң мал ажыл-агыйы колдаан Эйлиг-Хем участогунда хөөрүн малчын Өдек Түлүш оске көрүнден мурнай серини чайлаг — Төс-Теекте кожуп чеде берген. Оон соонда хөй-жу Т. Хандываа оглу аныяк малчын Александр Хандывааа-биле чайлагларында барып хонупкан.

Тайгазаан малчыннарның малы семирип, күш кирип турар. Тывагз ээ-не баштай организастаттынып тургустуунган ажыл-агыйларның бирээзи — «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң малчыннары Совет арге-чагырганың 50 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг үүкүүр дээш күжениишкинниг ажылдаар турарлар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Техника септелгези

БАЛГАЗЫН. (Телефон-биле). Таңды районнуң «Революциянын чалбыжы» колээ ажыл-агый артелиниң механизаторлары дүжүт ажаан алышкынының болгаш сиген кезилдезинин чепсек-техниказының септелгезин юбилейлиг чылда эки шынарлыг чорудар дээш социалистиг чарышты калбарткаңындан үк ажыл ам доостурунуң кырында келген.

Колхоз 48 комбайнынң 40-ниң, кукуруза силозу ажаар 6 комбайнының болгаш трактор-биле сиген кестирер 12 машинаны бүрүн септээн. Өске техникаларның септелгези доозугаан болгаш арткан 8 комбайнны чоокку хүннерде доозар дээш механизаторлар шалыпкын ажылдап турар.

Колхозтуң сигенчилери трактор-биле сиген кестирер 12 машиназы-биле Калбак-Хадынның терең өттүг сигенин июль 8-тен эгелеп кестирип киргикен.

Изиг чүүлдүгзүнүүшкүн

БАЙ-ХААК. (Телефон-биле). Таңды районнуң партия активинин хуралы «СЭКП Төп Комитединиң июнь Пленумунуң түңнелдери болгаш районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында» СЭКП обкомунуң ийиги секретары эш В. Филипповтуң база «Районнуң ажылчы чоннарының ортузунда масса-политиктиг ажылдың байдалы болгаш ону улам экижидер хемчеглер дугайында» партия райкомунуң секретары эш С. Хирлиг-оолдуң илеткелдерин чугаалашкан.

Актив хуралы чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле тускай доктаалдарны хүлээп алган. Чоокку Чөөн чүкте израиль агрессорну кыйыктырбас, араб улустарның дүрүм ёзугаар эргелерин камгалаар, дайынның айылыяы соксадыр талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң, Совет чазактың ам турар хемчеглерин районнуң ажылчы чоннары бир үн-биле деткип турарының дугайын актив хуралының доктаалында илергейлээн.

Чон таныжып турар

СЭКП ТК-ның Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойында Тезистерин Тожу районнуң ажылчы чону таныжып турар.

Партия райкомунуң агитация болгаш пропаганда киллизининң тускай планын ёзугаар Тезистерин районнуң колхозтарында, будурулге коллективтеринде таныжып турар. Коданзиң ажыл-ишчилеринге Тезистерин таныштырары-биле партия райкомунуң активи аътланган. «Совет Тыва» колхозтуң Азас болгаш Талым сүт-бараан фермаларының саанчыларынга болгаш кадрчыларынга, партия райкомунуң инструкторлары эштер Кол Арайбан, Аким Доржу олар таныштырганнар.

Совет күрүнеиниң 50 чыл ойында СЭКП ТК-ның бө Тезистерин таныжып тура, ук фермаларның коллективтери юбилейлиг чылдың эът, сүт салаар күрүне планнарын ажыр күүседирин хүлээнген.

Ам ук фермаларның саанчылары, каларчылары чайлаглаашкынны эки организастап, сүт саалдазын бедимдер хээш саар инектерниң дүн-хүнүң одарлаашкынынче киирип турар.

Хүнде-ле ийи норманы

Бригада кежигүннери хөй эвес, дөрт-ле кижи. Ынчалза-даа оларның кылган ажылынның будурулгүн суурнуң чурттакчылары мактап чугаалажып турарлар. Самагалдайның кыдында ийи аал иштиң чурттаар чаңгыс аай хевирлиг чурттарга бажыңнары көвүдеп турар. Оларның чамдыызын ажыглалга киирген. Өлээн каш бажыңнарның дериглезин дөөзуп турар. Чаа туттунуп, таваалаа салдынып турар бажыңнар бар.

Ол будугларны № 62 механизастаттынган колоннаның будугжулары Шыырап Сарыг-оол, Василий Бүрбү, Сат Каллар, Данил Иванов олар тудуп турарлар. Эш Ивановка удурткан бө бригаданың кежигүннери моон мурнунда шала туткан өлээн хөй бажыңнарны ажыглалга кииргеннер.

Бө чылдың планында көрдүгеен объектилерниң түлүү шалыпкын чоруп турар. Чүл дээрге киижи бүрүзү хүнүң ажыл нормазын бүдүн чартык, ийи катап ажыр күүседип турар.

— Эр-хейлер болдур ийин, юбилейге аллар кылыр аргаа хүлээгеп-ле турар. Чыл планын Октябрь байырлалын таварыштыр күүседирин хүлээнген бригада болгай — деп, колоннаның начальныгы эш Монгуш чугаалады.

Бригада кежигүннериниң кылып турар ажы-биле таныжып, Совет эрге-чагырганың төөгүлүг 50 чылынга белеткел дугайын чугаалажып турувуста, Сарыг-оол Агбанович Шыырап СЭКП ТК-ның Тезистерин совуургай берди.

— Партияның бө чугула докумен-тинде бистиң чургувустуң төөгүлүг. эртикен ёруун айыткан-дыр. Бистиң чедиишкиниривис магалыг-ла шыкаяыл. Самагалдай бээнге танылтынмас кылдыр чаартына берген. Бө бүгү совет чазактың ачы-хавыязы деп санаар мен — диди.

— Бистиң сууруувустуң чаагайкып турары магалыг ийин харын. Уламдыр маңаа ийи, үш каът даш бажыңнар кестүп келир. Партия райкомунуң үш каът даш бажыңны бистер тудар-ла болгай бис. Ол дээрге бистиң мурнувуста хүндүлүг сорулга эвеспе — деп, тудугжуларның бирээзи немеэп.

Улуг эвес бө бригаданың кежигүннери бө хүннерде күш-ажылдың темпизин улам белидип турарлар.

В. ВЛАСОВ.

Наадымга уткуштур

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга аддар болдурган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга кириштиишаан, Чөөн-Хемчик районда СЭКП XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн фермазының саанчылары социалистиг үдээлгелерин алган болгаш бө юбилейлиг чылдың бирги чартымында күрүнеге мал ажылының продуктуларын садар планын июнь 20-де 101 хуу болгаш будурерин 100,2 хуу күүсединнер. Ферма бир инекке оналаштыр 810 литр сүттүг, азы эвир чылдың бө үезин-биле деңнээрге 258 литр хөйнү саткан.

Ферманың алган хүлээлгелериндеи аңгыда, саанчылар боттарының түс-туста алган социалистиг хүлээлгелерин эки күүсединнер. Чижээлээрге, Алдын-ыыс Монгуш бодунга бижыглаан 18 инектеринден бир инекке оналаштыр 932 литр сүт саар планын 1562 литр кылдыр. Ооржак Севен 18 инектеринин бирээзинден 1295,8 литрин, Мария Сангы-Бадыраа бир инекке оналаштыр 1271 литр сүттүг саап алганнар.

Ферманың саанчылары юбилейлиг чылда алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле башгайгы базымны кылганы өөрүнүүр болгаш олар орта оожургаашаң республиканың кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Наадымынга чедиишкиннинг ужуражыр дээш, боттарының күжүн, аргаларын эки ажыглап, сиген белеткелиниге болгаш саар инектерин дүн-хүнүң одарлаашкынынче киирип турар.

К. КҮҮЛАР.

Доостурунуң кырында

СЭКП Төп Комитединиң «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистериниң материалдарынга сорук киргеи Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң малчыннары хөйнүң часкы кыргылдазын организастыг болгаш бедик деңнелге чорутқаш, чайлагларда кожуп чеде бергилээн.

Колхозтуң мал ажыл-агыйы колдаан Эйлиг-Хем участогунда хөөрүн малчын Өдек Түлүш оске көрүнден мурнай серини чайлаг — Төс-Теекте кожуп чеде берген. Оон соонда хөй-жу Т. Хандываа оглу аныяк малчын Александр Хандывааа-биле чайлагларында барып хонупкан.

Тайгазаан малчыннарның малы семирип, күш кирип турар. Тывагз ээ-не баштай организастаттынып тургустуунган ажыл-агыйларның бирээзи — «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң малчыннары Совет арге-чагырганың 50 чыл ойын күш-ажылчы белектерлиг үүкүүр дээш күжениишкинниг ажылдаар турарлар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Алды сараатты тургускан

Кодээ ажыл-агый кампаниязының база бир чугула ажылы — ниитиниң малынга быныт чем-суурну тургузар дээш күш-ажылдың фронтузу республиканың ажыл-агыйларында калбарып эгелээн.

Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунуң ажыл-ишчилери мал чеми белетиккээрингe бүгү техниканы ыяи белеткээш, анда ажыядаар кижилерни звеноолар аайы-биле хуваап тургускан. Бө ажыяга 63 кижини үш звеноларга хувааган болгаш оларга 7 тракторну, трактерниүк 15, аътты 4 сиген кезар машиналарын быныгаан.

Агар хөөузунда ам 26 кижи составтыг звено сиген кезилдезин эгелээн болгаш олар баштайгы үүннерде кескен сигенни кургаары билек 6 саратты болуп тургускан. Үк звено ниитизи-биле 24 тонна сигенни белеткээн.

Чарышты организастаан

Юбилейлиг чылда хөй сигенни кезип белеткээр дээш Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колээ ажыл-агый артелиниң Ийи-Тал салбырының колхозчулары сиген кезилдезин чорудуп турарлар.

Мурнакчы механизатор Сандак-Доржуга улуртқан звено чыл саныңда-ла хөй сигенни белеткел келген. Бо звено бө чылын база-ла Чөөвектиң төрээн сигенниг шөлүүнде трактор биле сиген кестирер 3 машинаныг кезилдеже киргеш, баштайгы үүннерде 30 ажыг га чернин сигенин кескен. Оон ынай Улуг-Алаактың сиген шөлүүнде 3 аът машиналыг сигенчилер база ажылдап киргеи. Сиген кезип турар звеноолар аразында социалистиг чарышты база организастаан.

Совет тускай эртемниглерге— ВДР-ниң шаңналдары

Вьетнамның Демократтыг Республиказының Совет Эвилелиниң элчизи Нгуен Тхэ Тянның демдеглээни: вьетнам улус, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязы болгаш ВДР-ниң чазаа Вьетнамның Демократтыг Республиказының экономиказын болгаш культуразын хөгүдерингe көргүскен үнелиг дузалакчызы дээш совет улуска, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга болгаш ССРЭ-ниң чазаанга боттарының сетнил-сагыжының ханызындан өөруп четтиришкинниң илергейлеп турар.

(СЭТА).

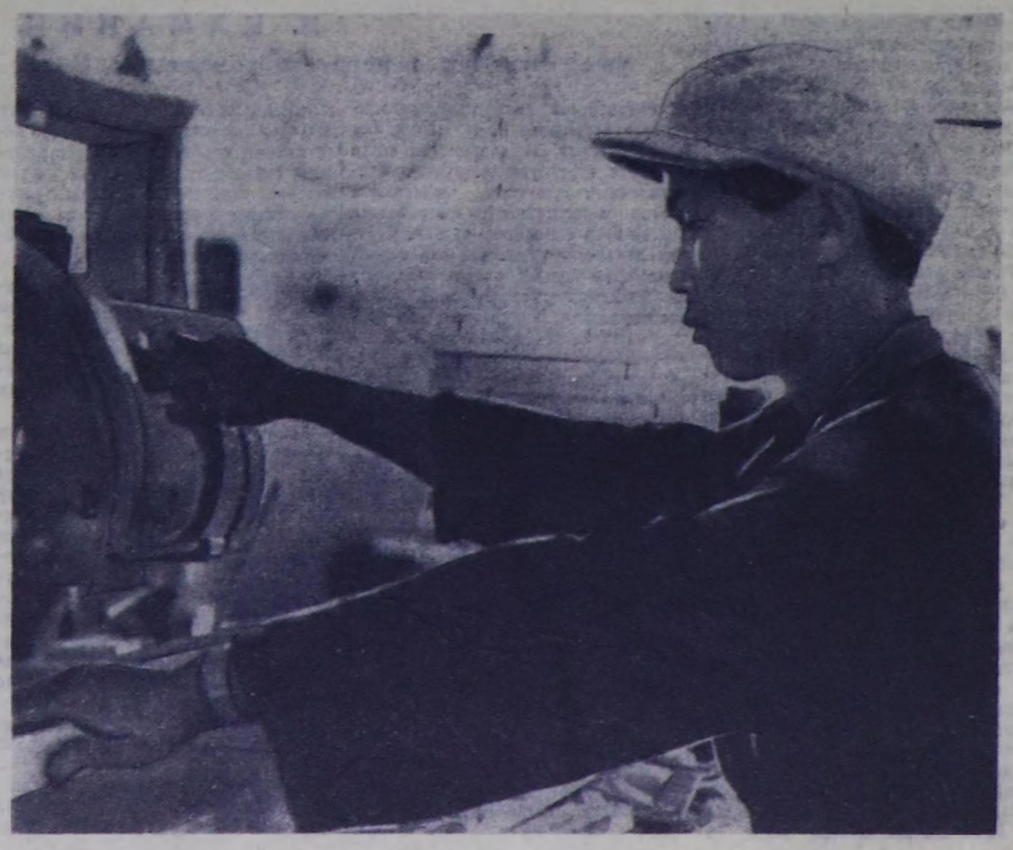

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Чурттакчы чондан страхование болгаш эске-даа төлевирлериниң хуусаа бетинде долу чыылдазының дугайында Элегес-Аксы кодээ Советтиң хүлээлгеаин, 1967 чылдың сентябрь 1-ге чедир чурттакчы чондан бүгү төлевирлериниң долу чыылдазының дугайында оларның Тыва АССР-де бүгү кодээ Советтерге кыйгырыын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели чүүлдүг деп көргеи.

Боттарының хуралдарынга кыйгырыгны чугаалажып көөрүп, чурттакчы чондан страхование болгаш эске-даа төлевирлериниң хуусаа бетинде чыылдазының талазы-биле хемчеглерни алырын болгаш боттандырарын кодээ болгаш район Советтериниң күүскомнарынга даасказ.

Тыва АССР-де бүгү кодээ Советтерге Элегес-Аксы кодээ Советтиң ажылдакчыларының кыйгырыы

Элегес-Аксы кодээ Советтиң күүскомы бодунуң хуразынга страхование болгаш үндүрүг төлевириниң, а ол ышнаш бот-үндүрүг төлевириниң чыылдазының байдалын чугаалажып, июль 1-де 1967 чылда чыгза чөгүүр страхование төлевирлериниң 50, кодээ ажылагый үндүрүүнүң 90, бот-үндүрүгүнүң 99 хуузу чыгдынган деп демдеглээн. Аябан төлээр страхование болгаш кодээ ажыл-агый үндүрүүнүң талазы-биле эртикен чыягы өрелер чем болган.

Юбилейлиг 1967 чылче кирип тура, кодээ Советтиң ажылдакчылары, депутаттары болгаш активтери СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткелдер дугайында» деятаалынга хей-аът кирбишаан, страхование болгаш үндүрүг төлевирлериниң, а ол ышнаш бот-үндүрүг төлевириниң долу чыылдазын 1967 чылдың сентябрь 1-ге чедир доозар хүлээлгени алганнар.

Кодээ ажыл-агый болгаш бот-үндүрүг талазы-биле киргеи төлевирлериниң 100 хуузу база страхование чыылдаларының 50 хуузу социал-культура хемчегленрин акшаландырарынга, чазагаймыдыягага, чонның материалдыг болгаш культурлуг негелделерин хандырар эске-даа сорулгаларга бистиң кодээ Советтиң бюджединге киреп дээрзин эки билир бис.

Элегес-Аксы кодээ Советтиң ажылдакчылары болгаш бүгү депутаттары, а ол ышнаш активтери Тыва АССР-де бүгү кодээ Советтерни бистиң желээшкиниивисти детиириин, 1967 чылдың төлевирлери бистиң хүлээлгеливисте дег ол-ла хуусааларда бүрүн чыгдынган турары-биле бистиң кыйгырыывысты кодээ Советтериниң күүскомнарының сессиияларынга азы хуралдарынга чугаалажып көөрүп кыйгырдывыс.

Шагаан-Арыгның ажыдырал хандырылгазының комбинады юбилейлиг чылдың бирги чартыының оналгазын чедиишкиннинг күүседеккен. Чазанызга херекселлериниге хереглелээ хандырар дээш чазаныкчылар коллективи кызымак ажылдап турар. Шида аныяктар Б. Мартай-оол, А. Чыдыр, В. Намчыл экн көргүзүглерни чедап алганнар.

ЧУРУКТА: Валерий Намчыл ажылдап тур.

С. Фоотистоотуң фотозу.

БӨГҮН—ССРЭ-НИҢ АГААР ФЛОДУНУҢ ХҮНҮ

ЧОННУҢ чоргаарлары

Бөгүн бистиң Төрөэн чуртувустуң бүтү ажылчы чоннары ССРЭ-ниң агаар флодунуң хүнүн—чаңчыл болган байырлалды демдеглеп эрттирип турарлар. Совет Эвилелиниң агаар флоду бистиң чуртувустуң эртем-техниказының, экономиктиг күчү-шыдалдының канчаар-даа аалжок чедиишкиннерин тодаргай керечилеп турар.

Социалистиг тургузуулукчуңуң эртип келген бүтү үе-чадаларында коммунистиг партия болган совет чазак ужар түүлду сайзыралыр дээш бүтү хемчегларни ап келген. Дүргенниниң, бедиининң, ыракклыр ужарының, чүүк колуреринiң болган башкартынарының талазы-биле бистиң самолёттарывыс шагдан бээр-ле делегейни кайгадып келген. Бистиң авиациявыстың болгаш ужар түүл составының күүзү. Төрөэн чуртунга бердингени Адачурттуң Улуг дайынының хүннеринде чайынанча-биле илерээн. Ужудукчу болдар, кыстарының мадыглыг чоруун. Төрөэн чурт бедии-биле үнелеп, 200 мун ажыг кижини орденнер болгаш медальдар-биле шаннаан, 2 мун ажыг кижиге Совет Эвилелиниң Мадыры атты тывыскан. 69 ужудукчу Совет Эвилелиниң ийи дактыг Маадыры, а И. Кожедуб биле А. Покрышкин үш дактыг Маадыр болганнар.

Тайбың бо хүннерде бистиң ужар түүлувус Төрөэн чуртунуң айыыл чок чоругун камгалап, тайбың күш-ажылда туржуп турар. Коммунистиг партиниң болгаш Совет чазактың хүн бүрү сагыш салыышкынының ачызында бистиң хамаатыг-даа, шеригда ужар түүлувусте улуг ескерлиишкиннер болгаш чаартылгалар болган. Ада-чурттуң эртемниң болгаш техниказының шапкын хөгжүдези, ажылчыннарның, инженерлериниң болгаш эртемден конструкторларның тургузукчу, чогаадыкчы күш-ажылы авиацияның хөгжүдезинге улуг салымышкынны киирип турар.

Бүтү делегейге сураган А. Н. Туполев, О. К. Антонов, С. В. Ильюшин, А. И. Микоян, М. Л. Миль, А. С. Яковлев дээш оон-даа ооске магалыг эртемденнериң бистиң партиявыс киижизиттен. Бистиң шеригда ужар түүлувустен баштайгы космонавтар үнгеннер.

Хамаазы ужар түүлүн ажылдакчылары боттарының байырлалын база-ла улуг чедиишкиннерлиг демдеглеп эрттирип турарлар. Чуртту улеттирүүнге, көдээ ажыл-агыйынга, эртем-техниказыңга болгаш улус ажыл-агыйының оон-даа ооскө аларларынга авиация эң идепкейлиг киржип турар. Совет Эвилелинде авиаорулуң узуну нинтизи-биле 500 мун км. четкен, хонуктa-ла 200 мун хире кижи агаар-биле аргыжып чоруун турар. Чүүк сөөртүлгезиниң хемчээли чыл келген түдүм көвүдеп турар, 1966 чылда 47 млн. ажыг пассажирлерни сөөртken болгаш сөөртүлгениң чылда ортумак өзүлдези 30 хуу болуп турар. 1966 чылда 55 млн. гектар тарал шалун авиахимиктиг аргабиле ажылдап кылган.

Боттарының байырлалын Тываның авиаторлары Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары-биле бир демей күш-ажылчы чедиишкиннерлиг байырлап турарлар. Төөгүлүг беш чылдың бир ги чылының планын бистиң коллектививис хуусаа бетинде күүседип, экономика болгаш сан-хөө талазы-биле эки көргүзүүлерлиг болган. Эрткен чылын сөөртүлгe планын чедиишкиниг боттандырган дээш Красноярскиниң хамаатыы ужар түүл эргелелиниң шилчир Кызыл тугун ийи удаа чалап алган, а бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга ийиги болгаш үшкү черни ап, өртектиг шаңналдарны алган.

Агаар флодунуң хүнүнге үткуштур социалистиг чарышты калбарпышаан, бистиң коллективтиң кежигүннери юбилейлиг чылдың бирги чартыынның планын база-ла хуусаа бетинде күүсеткеннер. Тываның ужар түүлү транспорттуң эң аныяк хевири, ынчалза-даа ол улус ажыл-агыйында төлептиг черни эзелеп, бистиң ужудукчуларывыс чоннуң изиг хүндүткелин чаалап алганнар. Кызылдың аэропортундан самолёттар болгаш вертолёттар бүгү районнарже хүн бүрү ужуп, хөй чүүктү болгаш пассажирлерни дажыглап турар. Бистиң ужудукчуларывыс арга-ыяштыг өрт айбылыңнан камгалап, санитар даалгаларын күүседип, чернин казар байлаан шиңгээдип алырынга геологтарга дузалажып турар. Кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринге эвээш эвес дузаны көргүзүп турар бис. Чүгле бо чылын безин 100 мун ажыг гектар чернин тараазын самолёттуң дузазы-биле ажылдап кыларын. Мынчыг арга-биле ажылдап кылган гектар бүрүзүү 1—1.5 центнер дүжүттү немей бээр.

Бодунуң ажылының ёзулуг мастерлери болган мурнакчылар бистe хөй. Ужудукчулар эштер Богданов, Дримба, Чистяков, Хопуя, Мунзуг, Чимийоол, Ондар, Клюев, авиатехниктер болгаш механиктер эштер Худяшев, Назимов алышкылар, Бушуев, Кравцов, порт ажылдакчылары эштер Колзырев, Ильдякова, Каньшин, Селина болгаш оон-даа ескелерни адап болур. Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы эш Богданов, «Хундулелдиң демдээ» орден-биле шаңнаткан эш Хопуя олар коллективте 15—20 чыл дургузунда үзүктел чок ажылдап турарлар. Эш Поповка болгаш оон-даа ооскө элээн хөй кижилерге чазактың медальдарын тывыскан. Бистиң коллектививисте үш салбыр коммунистиг күш-ажылдың бедик адын чаалап алганнар, бежен ажыг кижиге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты тывыскан.

Бистиң коллективтиң кежигүннерин юбилейге холбаштыр боттарының алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседип, ужудушкунуңуң айыыл чок чоруун хандырар дээш улам күжеңишкинниг ажылдап турарлар. Бистиң республикавыстың ажылчы чоннарының күш-ажылчы чедиишкиннери бисти улам сорук кирип турар. Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринiң мурнунда туруп турар соруглаларны чедиишкинниг боттандыраргa бистер, авиаторлар, боттарывыстың үлүүвүстү кииритпирер ужурлуг бис.

Л. МАКАРОВ,
аэропорт начальнигиниң
оралакчызы.

Ужудукчуларның байырлалы

Дүүн Кызыл аэропортунуң клубунга юбилейлиг чылдың агаар флодунуң хүнүнге тураскаатkан байырлыг хурал болган.

Анда ужар кежектиң ужудуткучузу А. В. Мысенко илеткел кылган. Аэропорттуң коллективи Совет эргечагырганың 50 чылынга үткуштур алган хүлээлгелерин эрестиг күүседип турар.

Ажылга шылгараан 80 ажыг кижилерге командирниң дужаалы-биле Хундулел бижиктерин, 70 ажыг кижиге өртектиг белекти тывыскан.

МОСКВАДА

БИСТИҢ ТӨРЗЗН ЧУРТУВУСТУҢ НАЙЫСЫЛАЛЫ МОСКВАНЫҢ ДОМОДЕДОВО аэродромунга бүгүн ужар түүл техниказының делгелгези амыттынган. Делгелге бистиң агаар флодунуң хөгжүлдезин көргүзер. А ужар түүлдүң агаар парадынга шериг ужудунчулары түүн-бүрү хевирлерлиг, үнген дурген ужар реактивтиг самолёттар-биле чаңгыс-чаңгыс, балүк-балүү-биле умудуушкун мергенилин көргүзер. Самолёттардан парашютчу десант бадырар, десант дүжүрерин боттандырар. Парадка чаа будуштуг, ылаңгыя иол хөделдиринчилериниң ажылга, ескерилип турар согуун хевирлиг чалгынналыг, көдүрүүчү хөделдиринчилерлиг чаа самолёттар киржир. Самолёттарның хөрен кырында амыглалга таарымчалыы умуул үнерде болгаш хонарда дүргедээшкинин кызырарындан, ындыг болганда, шуудан маңнаарын болгаш маңнап эртер черин кызырарындан, хөрген чалгынналыг чораан ужарының ырактылыындан илерээр. Саң дөрт умуул үнер болгаш хонар самолёттар көргүзүүлерин кылыр.

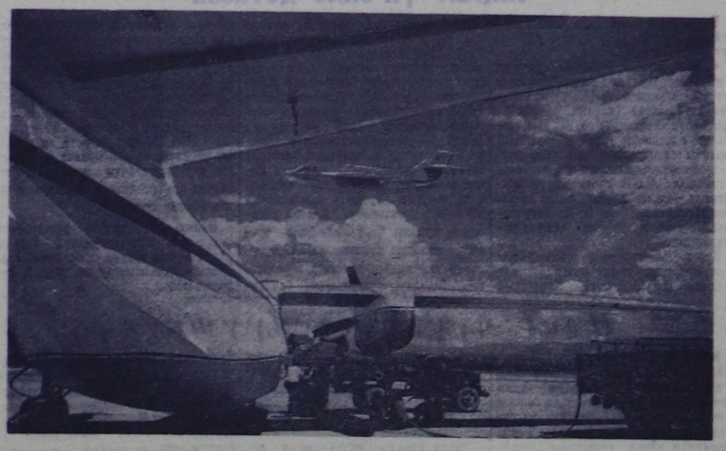

Кызылдың авиапортунда.

Г. Сиротининиң фотозу.

АВИАТОРЛАР—ТАРААЖЫЛАРГА

Сөөлгү үеде авиаторлар көдээ ажыл-агыйда тараа шөлдерин химиниг будумелдер-биле чаштырын, тараажының ёзулуг өңүүн болу бергеннер. Бистиң чуртувусна түскай хереглелдиң ужар түүлү тараа шөлдерин болгаш аргарыгны химикаттар-биле чаштырып турганы ийи чижекти көргүзейн: 1940 чылда 0,9 миллион гектар черге будумелдер төккен болза, 1965 чылда ол шөлүүн хемчээли 54 миллион га четкен. Ынчаарга түскай хереглелдиң ужар түүлү хову-шөлдерниң дайзынналары — бок үнүштер, дириг амытаннарны үзүткап хораннаар будумелдер чаштырып турар эвес, а шөлдерже чемишчидилге болур түүлдерни төп турар. Оон ыңай бистиң көзектиң ужудукчулары гидрометеоалбанның хөрөзи күүседип, чонга ажыктыг янзы-бүрү ажылдарны ыылып, балыктыг хемнерде, хөлдерде балык нурлавырының мөөңнелген черин тыварынга дузалажып турар.

Бистиң республиканың көдээде ишчилеринге ужар түүлдүң ажылдамчылары чоокта чаа ажылдап эгелээн. Ынчалза-даа хову-шөлдерни чаагайжыдар хереңке ужудукчулар улуг рольду ойнаар дээрзин чер-черде ажыл-агыйларның коллективтери биле берген. Ынчангаш олар бистин-биле демниг ажылдап турар. Эрткен чылын 13,6 мун га черже химикаттар чаштырган бис. А бо чылын 102270 ажыг гектар черни ажылдап, чаштырылганы ам-даа уламчылап турар бис. Харын-даа бистиң коллектив кожавыс Хакасияның тараа шөлдеринде бок үнүштерни гербицидтер-биле хоранналар турар. А химиктиг будумелдер төккен шөлдерниң дүжүүү гектар санынга-ла 1,5 центнер чедир өзер болгай.

Бистиң найырлыг коллектививисте бодунуң онаашкан ажылынга кызыынаан, ак сетkилдиг эштер хөй. Ол дээрге Н. Непомнящийниң, Е. Ханютининиң, В. Григорьевтиң, А. Басовтуң, А. Хазовтуң экипажтары-дыр. Эш Непомнящийниң экипажы бо чылын 30 мун ажыг гектар черни, эш Ханютининиң 28 мун ганы ажылдап кылган.

Юбилейлиг байырлал чоокшулап келген түдүм-на бедиткен социалистиг хүлээлгелер алгылаан бис. Ынчангаш алдарлыг байырлалга тураскаатkан социалистиг чарыштың тугу бистиң аэропорттуң бүгү иезектеринде бедии-биле кедүрүлген. Кезек, эскадрилья, экипаж саны эки көргүзүүлүг болурун күүзээр. Бистиң коллектив СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң документилери, Октябрьның 50 чылынга Тезистерибиле танышкан. Тезистерниң олуруглары бистиң кижи санының сетkилинге таарышкан.

В. СНЫТКИН,
түскай хереглел
ужар түүлүнүң инженери.

БАЙЛАКТАРНЫҢ КАМГАЛАКЧЫЛАРЫ

Хамаазы ужар түүлүн ажылдакчылары чуртуну байлаан өрт айбылыңнан камгалаарынга эң идепкейлиг киржип турарлар. Арга-ыяштыг өрттен камгалаар дээш орулгазының авиаторлар эрестиг күүсеткен ужудукчулар.

Бистиң республикавыста бо талазы-биле байгал эки тургустунган. Өрт-биле демиселде АН-2 деп үш самолёттуу болгаш бир вертолёттуу быжыглап тургускан, өрт ажурер парашютистер болгаш десантниктерниң тускай болуу база бар. Моон алгаш көөрге, бүгү ниитиниг өөчүүлүг камгалаар дээш куруненик канчаар-даа аажок хөй хөреңгини үнүүрүп, улуг кичээнгейни салып турары билдингир.

Ыяш ажыл-агыйының бүгү ажылдакчылары-биле бир демниг сырый харылзаалыг хөделип турган, өрт айбылыңы болдурбазы болган кыпкан өртту хөрдээлдип өөскүттөйин дарый үзүктээры бистиң эң кол орулгавыс болур. Бистиң коллективтиң кежигүннери ол орулгавын күүседип турарлар.

Бо чылын чаз арте болганындан база чаашкын чагбайн кавыскылап турганындан өрттүң ён айбылыңы үезин турган. Чер болганга улуг, биче өрт тыптып, бистиң парашютистеривистиң болгаш хайгааракчыларывыстың дүн-хүн дивейн ажылдаарын неген турган. Нинтизи-биле бо чазын 40 ажыг кезек черге кыпкан өрттү өжүрген бис. Бо өртөөнүң хөй кезии чурттакчылыг черлерден 20—60 км ырак тайга, сыныарга болуп турган. Олар тоорукчуларның болгаш анчыларыңы серемчидел чогунган өөскүп турган дээрзи билдингир. Ылаңгыя Бии-Хем районунуң девискээринге өрт хөй болган. Бистиң парашютистеривис хаза-даа болган өрттү өөскүттөйин өжүрүп каазы, ону оон ыңай хөрдээлеттеэин хамаарышкан участоктарның ыяш ажылдакчыларынга радио дамчыштыр дыңнадып каарлар.

Ындыг болза-даа авиаторлар өжүрген-ие болгай дээш чамдык кижилерниң ону тоовайн турары хомудаачыг.

Туранның ыяш ажыл-агый черинiң Сеңиде лесник эш Величко апрель айда бистиң өжүрген өртүвүстүң калакай барган. Оон уламыңдан өрт катап хөрдээлеп үнгеш, улуг девискээрге иептерээн. Бо дээрге бодунуң хүлээнгеи ажылынга харыысалга чок чорук-тур.

Бистиң-биле бир демниг ажылдап турар черлер база бар. Таңды районунуң лесниктери черле эки ажылдап турарлар. Өрт дугайында дыңнадыны алган дорааи-на олар анаа чедип келгеш, бистиң өжүрген өртүвүстүң артынчызын узуткап, хайгаарап турарлар.

Өрт түүден-даа артык айыылдыг. Чүгле арга-ыяштыг хөөзүрадыр эвес, чернин ан-меңин база долузу-биле узуткап турар болгай. Өрт болган черлерге өртөнип калган улуг аңнарның сеги бедин чыткылаар болгай. Тараа, сиген шөлдери өртенгеш улус ажыл-агыйынга кайы хире когарадыы чедирбес дээрил?

Бо бүгүнү болдурбас дээш демисежип турар кижилериң арааныңда авиаторларның база барын бөгүн — ужар түүл хүнүнде демдеглээри кончуг өөрүнүүр. Ужудукчу-хайгаракчы Рашид Хашковтуң башкарган самолёду он ажыг парашютистерни ап алгаш, хонукта доктаатkан шагынданала агаарже көдүрүүн үнер. Кайда-ла сеңиниг ыш үнген болдур парашютистер ыыаны-да оон чоогунда дүшкеп турарлар. А чамдык тавырылгада, аяк шолчүгештер тывылбас болза, өрттүң өөскүп үнген черинче от араынче халыыр-даа ужурга таварыжырла.

Бистиң салбырывыстың кежигүннери чон ортузунга тайбылбыр ажылын калбарпып турган, өрт айбылыңы болдурбас дээш демисежип турарлар.

В. КУШНЕР,
парашютистерниң инструктору.

Чурттуң чалгынныг күчүзү

Н. КАМАНИН,
ужар түүлүн генерал-лейтенантызы, Совет Эвилелиниң Маадыры

Ужар түүлдүң баштайгы хүннеринде кылып турган эгежерка хевирлиг «Фарман» деп ужар хеме-биле үнген дурген ужар канчаар-даа аажок улуг «ТУ» деп бо ийи машинаны кожаландыр тургузуп каан. Бистиң сураглыг конструкторувус Андрей Николаевич Туполевтиң чогаатkаны ракета ажыглаар бо улуг реактивтиг самолёттуң чанында турган баштайгы самолёттү көргеш, кыска хүүсаның дургузунда ужар түүлүн шапкын темпи-биле хөгжөөнин кижиниң карааңга-ла көстүп келир. Бөгүн ужар түүлүн парадын сонуургаарыбиле Домодедовога келген кижилер бо болгаш ескe-даа ужар аппараттарны сонуургап көөрлер.

Дайын мурнундагы үеден бээр мен ышкаш ужар түүлүге ажылдап кирген кижилер ужар түүлүүн үргүлүү сайзырап, хөгжүп келгенинге чаңчыга бээрлер. Чүгле кажан бо машиналарны чаңгыс черге чыскаапkан турза, оларны көрөөр. Ужар түүлүүн кайгамчык хөгжөөни кижиниң сагыш-сеткилин хөлзедип. Төрөэн чуруттуң кайгамчык чедиишкиннери дээш өөрүшкү каракка тодаелы-биле көстүп келир. Самолёттарның амыдыралы кижи назыныңдан ыракта кыска. Чоокта чаа-ла канчаар-даа аажок күштүг, дүрген дээн самолёттар 5—6, улуг дизе-ле 10 чыл болган солуттуунуп, оларның орнунга чаа изиналар тыптып кээп турар. Бо дээрге конструкторларның аналаа-ла маргылдаазы эвес-ле болгай. Авиация дээрге эртем-техниктиг депшилгениң мурнуку одургунда доктаамал турар болгаш бо талазы-биле чедиишкиннерни каракка көзүлүүр-ле бадыткап турар. Ынчангаш агаар флоду дээрге күрүненин күүч-шыдалының база бир эң чугула көргүзүү болуур.

Бо чылын демдеглеттинин турар ССРЭ-ниң Агаар флодунуң хүнү болза, Совет эрге-чагырганың 50 чылының үткүштүрүнүн авиация үлеттүрүнүн ажылдакчыларының, эртемденнериң болгаш конструкторларның бо талазы-биле чүнү кылган дээр дугайында отчёту болгаш Төрөэн чуруттуң күүч-шыдалының база бир салюту болур.

Авиацияның бүгү хевирлери-биле кады ССРЭ-ниң Шериг-Агаар Күштери Төрөэн чуртунуң мурнуга базала отчёттуг тудуп турарлар. Чепсектиг күштериң оске хевирлериниң арааныңда агаар флоду төлептиг черни эзелеп турар. Бистиң шериг-агаар күштеривис ядролуг болгаш аналаа чепсектериниң янзы-бүрү класстарының ракеталары-биле хандырыгнаан үнген дурген ужар автоматиказа күжү-биле башкарар самолёттарбиле чепсегларттингер. Агаар күштери боттары-даа, Чепсектиг Күштериниң оске-даа хевирлери-биле кады канчаар-даа дүрген ескерилип турар нарын дайынчы даалгаларны күүсеңин шыдаарлар.

1917 чылдың октябрь 28-те бир-ги социалистиг авиаотрядты организастаар дугайында В. И. Ленинниң айтыышкынын ёзугаар бистиң агаар флодувус тургустунган. Совет эргечагырганың башгайы чылдарында бистиң авиациявыска даштыкыдан келген эрги самолёттар турган. Чуруттун авиация үлеттүрүн тургускаш, самолёттар болгаш оларның чепсегленишкиннинге хереглеттинер ескеда чүүлдерин будуреринi организастаары, кадрларны белеткээри, материал-техниктиг болгаш аэродром хандырылгазының оске-даа айтыыларын шиитпирээри, авиацияны дайынга ажыглааларының теоретиктиг айтыыларын дарый шиитпирээри нетгеттинин турган эң нарын болгаш берге бо айтыыларны Коммунистиг партиниң болгаш Совет чазактың үзүртүлгазының алаа-биле бистиң чонувус шиитпирлеэри шыдаан. Бистиң аныяк агаар флодувус хамаатыдайыныы чылдарында ак-гвардейжилери болгаш даштыкы интервентилерни тиилээринге төлептиг салыышкынын киирген. Ол үеде ужар түүлге турган элээн хөй дайынчылар чазактың хавыазы-биле шаңнаткаан-нар.

Оон дараазындагы социалистиг тургузуулукчуңуң тайбың чылдарында бистиң авиациявыс соксаал чок быжыглып, оон техниктиг чепсегээшкинни экижип, ужар түүл кадрларының деңнели бедип турган. Чуртту индустриализастаарының ленинчи политиказын чедиишкинниг боттандырганы самолёт тудуушкунуна быжыг материал-техниктиг баазаны тургузар арганы берген. Ынчан-на совет самолёттарның эки шынары делегейге билдингир апарган.

Партия болгаш комсомолдуң кижинзиткени совет ужудукчулар үжен чылдарда-ла ада-чурт машиналарынга кайгамчыктыг ужудуушкунарны кылып, авиация талазы-биле делегей рекордтарының үштүң бир кезиин чаалап алганнар.

Ада-чуруттуң Улуг дайынының чылдарында бистиң ужар түүлүвустуң бедик шынары болгаш совет ужудукчуларның маадырлыг чоруу база катап бадыткаттынган. Немец-фашистиг эжелекчилериниң Чөөн фронтуга чидирген 66 мун самолёттарының 53 мунуу агаар тулчуушкунунга болгаш аэродромнарга узуткаттынган, дайынның чылдарында бистиң авиациявыс чүгле сан талазыбиле өскен эвес, шынар талазы-биле чаартынган болгаш дайынчы байлак дружуларны алган.

Чуруттуң бүгү Чепсектиг Күштеривиде кады совет авиация алдарлыг оруктуу эртken.

Марксизм-ленинизмниң идеяларына шыычы, социалистиг Төрөэн чуртунга бердинген, ленинчи партияның улгаларын эрестиг күүседип турар кижилер үей. Ужудукчулар эштер А. Богданов, А. Чимий-оол, Х. Хопуя болгаш оон-даа ескелер бүдүүлгеде 15—20 чыл үзүктел чок ажылдап турарлар. Бүдүүлгеге үр үеде ажылдап, куш-ажылчы эки көргүзүүлери дээш Хөвалыг Төөгүлгешевич Хопуя «Хундулелдиң демдээ» орденбиле шаңнаткан. Эш Хопуя юбилейлиг чылда алган хүлээлгезин база эки күүседип турар.

ЧУРУКТА: Хөвалыг Төөгүзашевич ХОПУЯ (ортузунда) ужудуушкун мурнунда.

И. ЯВОРСКИЙНИҢ фотозу.

Тываның ужудукчулары боттарының байырлалын куш-ажылчы эки көргүзүүлериле демдеглеп турарлар. Коммунистиг куш-ажылдың коллективи деп ат дээш демисежип турар Кызылдың аэропортунуң ужудукчулары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары юбилейлиг чылдың бирги чартыынын планын бүгү көргүзүүлер талазы-биле ажыр күүсеткеннер. Бо чылын чүс мун гектардан зээлээ зээс шөлдүң тараазын самолёт-биле ажылдап кылыр дээн хүлээлге база-ла ажыр күүсеттинген.

Коллективте үр чылда ажылдап келген боттарының хүлээлгезин эрестиг күүседип турар кижилер үей. Ужудукчулар эштер А. Богданов, А. Чимий-оол, Х. Хопуя болгаш оон-даа ескелер бүдүүлгеде 15—20 чыл үзүктел чок ажылдап турарлар. Бүдүүлгеге үр үеде ажылдап, куш-ажылчы эки көргүзүүлери дээш Хөвалыг Төөгүлгешевич Хопуя «Хундулелдиң демдээ» орденбиле шаңнаткан. Эш Хопуя юбилейлиг чылда алган хүлээлгезин база эки күүседип турар.

ЧУРУКТА: Хөвалыг Төөгүзашевич ХОПУЯ (ортузунда) ужудуушкун мурнунда.

И. ЯВОРСКИЙНИҢ фотозу.

1967 ч. Июль 9.
ШЫН
2-ГИ АРЫН

Бөгүн—Балыкчылар хүнү

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ БАЛЫК БАЙЛАА

Соңгу нолюстан Мурнуу полюска чедир делегей далайының делегеяларында совет балыкчылар бөлүктэн турар. Бө чылым олар 63 миллион центнер балыкты тудар болган китерни аднан, далайның эске-дэа кежик-байлаан тыбер. Совет эрге-чагырганың бежен чыл онога кушажылчы белектерни белеткевишаан, балыкчылар бо хүннерде социалистиг хүлээгелерин хуусаа бетинде күүсеткенин айыткан турар. Чүгле эрткен чартык чылдың дургузунда бежин пландан ажыр тыпкан чүүл-бүрү базалай балыкты бир миллион ажыг центнер болган.

Совет балык үлетпүрүнүң хөгжүлдезин чугаалап бээрин ССРЭ-ниң балык ажыл-агый министри А. А. Ишковтан СЭТА-ның корреспондентизи А. Чернов Балыкчылар хүнүнүң бүдүүлүнде дилээн.

— Эрткен бежен чылдарның дургузунда балык үлетпүрү ус-тывын ажылы турганындан улус ажыл-агыйының индустриалдыг адыры болу берген болтай — деп, министр чугаалаан.— Балык тудар талазы-биле кол эргелелди болгаш балык үлетпүрүн эде организастаар дугайында Декретке В. И. Ленин 1920 чылдың февральда ат салган. Ынчан ада-чурттуң балыктаар флоду боду чоруур 391-ле судполуг турган. Бис ам улуг чүктүг чоруур 120 муң ажыг балыкчы судполарлыг, далайга чоруур базаларлыг, балык соодар корабльдерлиг бис. Бөгүн улуг далайга балыктаары биске бүгү турар балыктың 62 хуудан хөйүн берип турар.

Чиг-эт талазы-биле хөй чылдар дургузунда ажыглаар кылдыр баш буюнгаар белеткээн ыяк базазалыг туарын деткиринге, балыкты болгаш далай аңнарын доктаамал тывар, олчалыг болурун хандырарынга сонуургалдыг бис. Бистиң чуртувус ам шын балыктаар талазы-биле делегейниң ниити болгаш түс-түс 35 керээлериге киржип турар. Далайга балыктаар талазы-биле аңгы-аңгы күрүнелериң аразында харылзааларны дең аргелиг болгаш бот-боттарынга ажыктыг болурунга үндезилээш чогумчалыг болдурарының аргаларын үргүлүү тып турар бис.

Бо беш чылда иштики сугларга — хемнерге, көлдерге, суг иеңнээн дестерге, хөлбектерге балык тударын көвүдээр.

СЭБП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Чуртка балык ажыл-агыйын улам хөгжүдер, балык продукциязының шынарын болгаш ассортиментизин экижидер хемчеглериң дугайында» эниер чылын хүлээп алган доктаалында иштики сугнар чонну дириг болгаш чаа балык-биле хандырарының доктаамал база үргүлүү турар суург болган турар ужурлуг деп демдеглээн. Ол доктаалда хөлбектерге ең перспективалыг кылдыр балык остүрериң калбартырынга таварымчалыг хөй хемчеглерни алырын айыткан.

Хөлбектерге балык остүрериң чуртка делгерецгей-биле сайзырадырының агелекчиин Доннуң балык комбинадының ажылдакчыларының коллективи болган. Ада чаңгыс черде 723 гектар көлден аъш-чемге ажыглаар эки шынарлыг 10 муң центнер хире балыкты остүргеп.

1970 чылды соолзүреди чоруй бурунгу чылдаазындан барык 4,5 катап хөй, 140 муң тонна хире балыкты чуруттуң иштики сугларында алыр деп бодап турар бис. Ол үеге чедир 77 муң гектар чаа хөлбектерни ажыглалга киирер деп турар. Ростов, Калинин, Саратов областарга, Украинага, Дагестан биле Башкирияга балыкчы улуг-улуг ажыл-агыйлар тургустунуп келдир.

Хөлбектер шөлүн Тамбов областың черлеринге беш чыл дургузунда 420 гектар турганындан 5660 гектар чедир калбартыр деп шиитпирлээн. Тамбов балыкчыларының эгелээшкининче улуг кичээнгей салып, деткиир херек. Ада гидрологтарның болгаш гидробиологтарның дузазыбиле Башманың, Цнының, Воронаның база эске-дэа хемнериниң суг девискээрлерин ыяк шинчилеп көрген. Ук черниң Советтери хөлбектер тургузар черлерни тускайлап бергеш, тудуг ажылдарынга ажыглаар чер казар техниканы, автотранспорттуу база бергеп.

Балык остүрүкчүлерн хөлбектерниң продуктуулуун бедидер дугайында улам улуг сагыш салып турар: ада-иеңералдыг чеңнчилгелеринден калбаа-биле ажыглап, чем суурун ыяк оларга күүзер-дир мен.

Совет балыкчыларның байырлалы

МОСКВА. (СЭТА). Балык үлетпүр ажылдакчыларының төлээлекчилери июль 7-де балыкчының хүнүнге тураскааткан байырлыг хуралга келген.

ССРЭ-ниң Балык ажыл-агый министриниң бирги орнаанчызы В. М. Каменцев илеткел кылган.

Совет балыкчылар юбилейлиг эзчегезе төлептиг ажылдап турар довурзим илеткелчи демдеглээн. Чартык чылдың планы хүүгее бетинде күүсеттингеп. 35 миллион центнер ажыг балыкты тутхан, ол болзе эртнен чылдың бо үезинден 3 ажыг миллион центнер хөй-дур. Чуруттуң Азов, Кара далай, Ыраккы Төвен чүк, Каспий болгаш Соңгу Бассейннериниң балыкчылары онза эки ажылдаан. Бо чылын чурт далайның ажыл-ишчилеринден 63 миллион центнер балыкты, киттерни, далай аңнарын алыр.

50 чылдарның дургузунда балык үлетпүрүнде кайзынчык кадрлар өскен. Ам 30 дээди болгаш орттумак түскай өөредилге чөрелери чыл бүрүде балык хергээниң 15,5 муң түскай эртемниглерин белеткеп турар. Чуруттуң балыктаар флодунда боду чоруур 20 муң чыгаа судполар бар. Балык үлетпүрүн хөгжүдеринге чедишкиннери дээш 101 кижиге Социалистиг Күш-ажылдың Медалы өгтө тыышкан.

Хурал соонда найысылалдың ураа чүүл мастерлериниң улуг концерти болган.

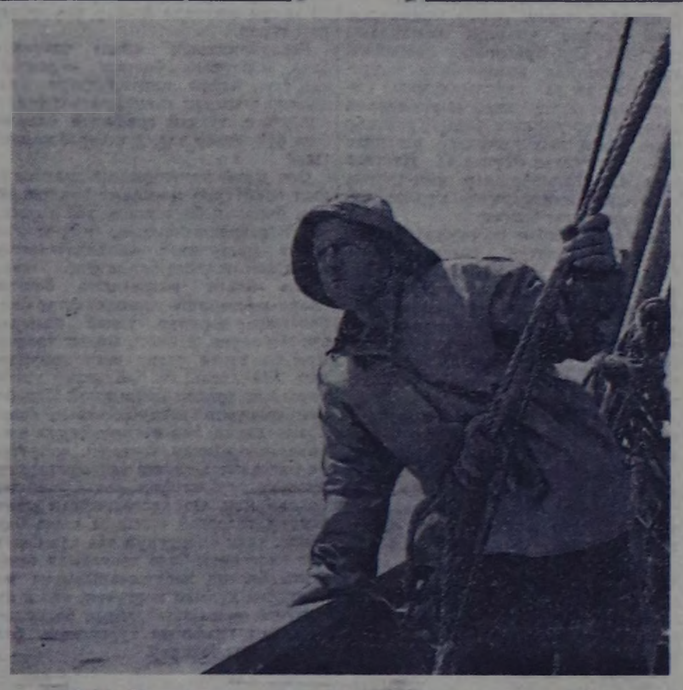

ОДЕССА. Балык тудар ажыл түлүктевишаан. Одесса, Николаев областарының болгаш Кара далай канызының эске-дэа областарының колхозтары балыктап турар. Бежен корабльдер балыктап үйген.

Чаржын турарларның мурнакчылары Одесса областың «Черноморец» колхозунуң балыкчылары болгаш. Олар чартык чыл планын хүүгее бетинде күүсеткеп, 5600 центнер балыкты күрүөге пландан ажыр дужаагаш.

ЧУРУКТА: «Черноморец» колхозтуң сураглыг балыкчызы Николай ВОЛКОВ.

Фото А. Фатеевтиң. СЭТА-ның фотохрониказы.

ДАШТЫКЫДА

КНО сессиязының баштайгы түңнелдери

Израильдиң агрессиязының уржуктарын узуткаар дугаймда айтырыгны чугаалажыр көөру-биле чымыдыргаи КНО-ның Кол Ассамблеязының сессиязы бодунуң ажылын дээзуп турар. Кол Ассамблеяга санал берилгенин барык ийи неделя үргүлчүлеп келген. Төлөлерниң янзыбүрү бөлүктериниң киирген резолюциялар төлевилеердиң бадылаарлы июль 4-те өглензи. Эжелеткен девискээрлерде израиль шериглерин үндүрериң болгаш Израильдиң агрессиязының уржуктарын узуткаарын Чоокшу Чөвөн чүкке тайбынны катап тургузарының херээнде кол болгаш соңгаарлаттынмас соруза кылдыр Совет Эвилели көрүп турар. Ол соруза резолюциякның совет төлевилеринде бирги планга тургустунган. Кана-дээ каттышпаан болүк чурттарның (Югославия, Индия болгаш эске-дээ) киирген резолюциязының төлевилелиниде Израильдиң шериглерин доп-дорааи үндүрер дугаймда негелдеги бижээн ужурунда, совет төлөлер ол резолюциянуң төлевилелин деткип турар дугайын медеглээн.

Кана-дээ каттышпаан чурттарның резолюциязының төлевилелин бир дугаарында бадылаткан. Социалистиг чурттар, араб чурттар болгаш Азияның, Африканың эске-дээ күрүвелериниң хөй нуруузу ол резолюция дээш бадылаан. Ынчалза болза-дээ бадылаашкынның хөй нуруузун албаан болганда ол резолюция күүзээ алдынмаан. Резолюцияның совет төлевилелин ниитизи-биле бадылаашкынга киирбээн, чүге дээрге оон тус-туе үүлдериниң айы-биле бадылаашкын үезинде бадылаашкынның эргежок чугуза хөй нуруузун ол албаан.

Резолюциязының америк төлевилелин чугаалажыгга үезинде деткиизээ болганда, АКШ-тың төлөлери оны бадылаттайн барганнар.

АКШ-тың аймага киирген болгаш оортан хамаарыгалыг чамдык латин-америк чурттар Каттышкан Штаттарның чазаанның ыйышкынынбиле «боттарының» резолюциязының төлевилелин киирген. Ол төлевилелде израиль шериглерин үндүрериң иргижидалыг ийтырыгарны «иниити тварыштыр шиитпирлээри»-биле холбаштырып турар. Резолюцияның ол төлевилели база хүлээп аалымнаан.

Турустунган байдалда Кол Ассамблея чүге ийиги чергенин ужурдузалыг айтырыгаарның талазы-биле резолюциязын хүлээп алыр арга-лыг болган. Ыяшгыл Иерусалимни күш-биле эжелеп алырынга алган хемчегелерин күш чок болдурарынче Израильди кыйгырып турар резолюциязын хүлээп алган. Израильдиң америк оккэржикчилериниң кажралаашкынының уржуунда Кол Ассамблеяның тварыштыкаы муңгаш байдалдан уштунуп үнерин сүмелеежир арганы төлөлерге бээри-биле сессия июль бештен бодунуң ажылын бир неделяда чаңсаралаан.

Израильдиң агрессиязының уржуктарын узуткаарынче утланган эки резолюцияларны хүлээп алыр арга чок болгал-дээ болза, Совет Эвилелиниң инициативазы-биле чымыдыргаи КНО-ның Кол Ассамблеязының онза сессиязы черле чүгээр ужур-дузалыг болган. Делегейниң бо чугула шуулганынга Совет чазактың баштыңы А. Н. Косыгин, делегейниң эске-дээ элээн чурттарының чазактар баштыңнары Израильдиң агрессиязын буруу шапкан болгаш агрессорнуң шериглерин доп-дорааи үндүрерин негээн. Израильдиң болгаш оон талазында турарларның агрессор ролюн сессинига бүзүредирн-биле көргүскен болгаш сойгалаан. Оон ачызында Израильди болгаш оон империалистиг оккэржикчилерни моралъ болгаш политика талазы-биле аңгылаарының байдалы тургустунган. Бо бүгү болза, израиль агрессиязының уржуктарын бүрүн узуткаар араб күрүвелериниң моон соңгааргы демпеселиниге дузалаар апаар.

П. КАДОМСКИЙ.

Делегейниң журналистер организациязының үдурланыышкыны

ПРАГА. Делегейниң журналистер организациязының секретариадузы Хайфон деп далай өртээлин болгаш Намдинь хоорайның чуртталга кварталдарын Американың бомбалап турарын шиитпирлин-биле буруу шапкан. Ол бомбалаашкыннар күрүнеге болган хамаагы чонга улуг югаралдарны тавармыштырган.

Делегейниң журналистер организациязы бодунуң маадырлыг вьетнам улустуң бүрүнү-биле деткип турарын делегейниң ак сеткилдиг бүгү журналистериниң өмүнээзинден база каптап медеглээн болгаш америк даймазырак идегеттериниң Вьетнамда үүлгедип турар кеминиг керектерин шиитпирлин-биле буруу шавазырынче америк журналистерни кыйгырган.

Вьетнам талазы-биле делегей конференциязы

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Стокгольмда Вьетнам талазы-биле бүгү делегей конференциязы ажылдап эгелээн. Оон ажылында делегейниң бүгү диптериниң барык 60 чурттарындан 350 ажыг төлөлер киржип турар. Конференцияда делегейниң сураглыг хөй-ниити ажылдакчылары база Соңгу болгаш Мурнуу Вьетнамның төлөлери келген. А совет төлөлерни академик Федоров баштап турар.

Вьетнам талазы-биле бүгү делегей конференциязы ажылын ам тургустунган секцияларының аайы-биле үргүлчүлеп турар.

Ханойга парлалга конференциязы

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улустуң төрээн чуртун камгалаан демисели бүгү делегейниң ажылчы чоннарының күчүлүг деткимчезин ап турар деп Профсоюлдерниң бүгү делегей федерациязының төлөлериниң удуртукчузу, ПБФ-ниң Чиңгине секретарының орлакчызы Пьер Жансу медеглээн.

Маадырлыг Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырарының бүгү делегей шимчээшкининге делегейниң ангы-аңгы булуңнарында чоннуң чаа-чаа кезектери улам хөй-биле киржип турар деп Жансу демдеглээн. ПБФ-ниң база бир сорулгазы болза Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырыгазының интернационалчы лозунгунуң адаа-биле ажылчы массаларны улам сырый каттыштырары болур деп Жансу медеглээн.

АКШ-тың халдаашкынынга удур демиселге вьетнам улустуң маадырлыг чоруу, маадыр-шудургу ажылдап турарны, тиилелгеге ылаш бүзүредиги, оон интернационализми ПБФ-ниң төлөлериниге ажок үнелеичиг деп Пьер Жансу демдеглээн.

Клара Цеткинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл болган

БЕРЛИН. Немец болгаш делегей ажылчын шимчээшкининиң шыгжарантай ажылдакчызы Клара Цеткинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл болганынга тураскааткан байырлыг хуралдар ГДР-ниң янзы-бүрү хоорайларынга болуп эрткен.

Клара Цеткинниң чуртган чорааны Биркенвердерге болган хуралга Совет Эвилелиниң, Индияның, Францияның, Англияның, Австрияның, Бразилияның болгаш Иорданияның төрээжеңнер организациялармының төлөлекчилери олурушкан.

Лейпцигте немец революсчуга тураскаалды ажыткан.

(СЭТА).

Конгода империалистиг агрессия

БРАЗЗАВИЛЬ. СЭТА-ның корреспондентизи Роберт Серебрянниковтуң дамчыдып турары болза:

Конгога (Киншаса) удур империализминиң чепсектиг агрессиязы үргүлчүлеп турар. «Чурттуң төвен төлевында байдал дыка шыгыы. Республика аймыгында» деп, Киншаса радиозу медеглээн.

Конго Республиканың президентизи Жозеф Мобутуның чарлаан онза байдалынга дүүштүр Национал камгалал министерствозу чурттуң бүгү девискээринге бүгү-ниити мобилизация дугайын чарлаан. 18-тен 25 хар чедир бүгү конго соолдар, кыстар келдиришкин пунктуларынга келир ужурлуг.

Сөөлгү медээлерни ёаугаар алыр-га, ыяшгыр демдээ чок ийи самолёт-биле Кисанганиге дүжүртүнген Төвен можунуң кол хоорайының аэродромун эжелеп алыр арганыг болган. Конгонуң национал армиязының хүрээлеңинге албан эрттирип турган шаандагы хөлезиленичилер Букавуда конго армиязының туружунче халдаан ак кештиг колониалистерге бельги, француз болгаш испан хөлезиленичилер, а ол ышкаш Катанганың шаандагы жандармары каттышкан.

Конго армияларның үшкү (Кисанганиде) болгаш бешки (Букавуда) батальоннарының солдаттары болгаш офицерлери «бистиң чуртувустуң дайзыннарының оларга дөгеп келген шыңгыы шыгалданың мурнунда турар» деп, Киншаса радиозу демдеглээн.

«Конго национал армиязының солдаттары, силерге төрээн чурт идеген тур. Бүгү ыштуг үндүрүп турган, силериниң бурунгуларыңарның чемжин сүйбей туткулаш, салаазын өрү кожаш кылган.

— Силериниң бажыңар дег баштыг болза, магалыг-ла-дыр ийин, Халаң— деп, прей ону улам хөөредипкен.

— Черле ажырбас, балык деп чүве бо-дур дээрзин кожавыска көргүскей бис аая, прей. Чем харамнанма, те каап тур. Бо бижикти склад эргелекчизинге аппарып бергеш, чемден ап ал, чуурга, хлеб дээш, ында чүвеле хөй эвес бе. Октап тур, хыргыыштарны чиидиңнедир силгип турар балыктарга чем албек-ле болза эки...

Санчай үнерп биле, Галина эпей карыштыр кирип келгеш, Халаңның кырында-ла келген:

— Санчайның балыктарын ана аза-ла алзын! Хөлгө ыыдыг чүве көрдүм: бир өдүрек оглу өөрүнден астыга бергеш, хыргыыш аразынче кире хона бээрге, олче суг иштиндеп бир-ле чүве бажын үштүп келгеш, чарс кылган соонда өдүрзом оглу хевээр көзүлбейн барды. Та балык остүрүп турар улус силер, та дайзынар остүрүп турар улус силер, черле билбес мен...

Бухгалтер ол медээни херекке албаан.

Ол аразында Санчай прей складтан чуурга дээш хамык чемни үндүрүп алгаш, садыгга бежен хире чуурганы садыпкаш, бир шил водка баштадыр, дүңзе таанкы дээш элээп-не бокталып алгаш, Бугалыгже базыпкан.

Каш хонганда, Галина эпей база мацнап келген:

— Ат болду, өдүрек оолдары-даа артпастады, хөлде та чүнү салышканыңар ол, чок-ла болза, мени өдүректерим-биле өскөөр көжүрүлер. Оон башка орулга-даа чок болур дей бердивис...

Бухгалтер ону база тоомча бодаваан.

...Соок тыныш кирип, хөлдүң кырындан туман өртеп нравастап, куяк чай дүжүп келген.

— Карптарны тудар өйү келген, оон башка хөл дүүнче чыдыптарлар, тудары бергедей бөөр — деп, директор, бухгалтер, Санчай прей суглар аразында сүмелешкен.— Дириг балыктарны магазинге экжеп дужаагылапкай бис ваа, чон перчүл, магадазыны — деп, Халаң немеп каан.

Карптарны тудуп эгелөөр үн кожазы колхозтуң даргазын, балыкчылар бригадазының бригадирин болгаш районнуң балык ажыл-агый че-

БУГАЛЫГГА ТАВАРЫЛГА

рассказ

Наймысылал кирип чораан директорнуң чиик машиназы долгандыр терек, чодураа олуртуп каан суур үстүнде бажың чаныпга доктаай бергеп.

— Чедип келгенивер-биле, Григорий Иванович, экии!—дээн үн ажык соңга өттүр машинада олурган кижилер эжиин ажыктаалакта дыңнаалаган.

Машинаның мурнуку олудунда олурган Григорий Иванович терезин шлиназын бир ийиче чаа салып, бажын селеп кыннып мендилээш, кабинадан аптара дег делгем көрээп, чазын ижээнден үнген мажаалай дег, таваар ушта эгнип келгеп:

— Магалыг-ла чүве сурна дыңнадым. Балыктар дугайында—дээш, оң будуп машина иштиндеп үштүп, көре суңгаш, уламчылаан. — Көөрем чок, шынап-ла, мээң чодамдап-даа чоон болур дээр-дир. Аажок өөрүүчел. Баштай Кызылдың парыгынче кежир көвүрүгжүгеш кылып каан турум сугга экжеп салган чүве-дир. Адаан артында дестеп каап-тыр, Улуг-Хемчө дамчып кирбезин дээш аан. Караам-биле чогум көрбедим, бир эвес суг улгадырга дестеп ажыл батпаан болза, ында бар-ла боор. Ол балыктар — карптар дээр, кадырлыга домей. Чаныбыста колхоз безин хензиг хемнинг үнүп дүй дестеп алгаш, оон балык тудуп, чылда 10—20 муң рубльдиң орулгазын ап турардыр. А сен чылдың-на отчёт дужаарда «балык ажыл-агыйындан киргеп орулга» дээп көзенекти балай шыйын каар болгай сен. Кажаалаар, дестээр дээр эвес бо чылын суг улгатканындан Бугалыг-Хөлдүң терези дендей-ле бербээп чүве бе, ыыдыгларында бичии баларлыг боордан башка, карптарга кайгамчык аал ол-ла ыйнаан. Галина эпейиниң каш чүс ооруглар эвес, хөйүү көрген көк башты шаактар-дыр бис, сургакчының, айтыкчының хергээ чүл? Харын кым кымны ажыптар эвес — совхоз бе, ааы колхоз бе, күзүн көргей-ле бис. Бугалыгда балык остүрүп турарыстың дугайын кожавыстан кымдаа билбес турар ужурлуг. Күзүн тудар өйде, чалап экжелгеш, магададыкка бис аан. Чиир чеми билдингир: чүнү-ле бөөр-дир сен, хавак-биле дөмей-ле, чүлгүй шааптар — деп, Халаң улус чалаарындан, кожазының дуржулгазын өөренирнден шуут ойталаан.

Байлаңнарны хайгаарап, кадагаларын эрткен үезин совхозтуң арбузун таңнылдап күзээп, ону оң, солагай талазынче «сайгарып» турган мегелээр Санчай прейге дааскан. Бугалыг-Хөлдүң кыдынга черни казып туруп суугу кылгаш, оон кырын орта улуг досказрны так быжыглаш, Халаң Бузуровичи чартык тонна чарба болгаш чүс ажыг дагаа чуургаазын Санчай прейге доп-дораан бөөрининг чөшпээрелин бижип берген:

— Амдыызында ажырбас, ол чедер. Доозулгалакта дораан өдере октадыптар мен. Бичии оолдар кончут, хөлге барып хөделдире бербезин. Девискээри улуг эвес, дескиндирдолгандыр эки хайгаараар, дүне база. Сыырткыыш тутхан оолдар көрзүнээ, чула шыыкташ сывыртап турар сен, сенден сестир апаарлар. Ам чүл че, ажылдап киривит...

Санчай балык остүрер хүлээлгезин түүкчүг-ле эгелээн: эртен, кежээдаа көөрге, хеме-дээ кырындан, хөлдү долгандыр кылаштап, чуурга холумактыг чарбазын, хуу чораап тараа чажып чорааны дег, артында эдектепкен хөлче чашкан турар. Дүне оон одаанын чырыы кайы ораапчоктан иле — уйгу-дыжын-даа уткан.

Ыя аразында «хөлдү таңнылдап турар, ынаар баары хоруглуг, орта мал-маган девээлетпес, ада «тускай шинчилел» ажылы чорудар деп турар, эштип база болбас» дээп чар суурга тарай хона бергеп.

Бичии оолдар черле дестүнер эвестер, бир хүште хөл кыдынга чеде бергеннер: сугда өдүректер өрү, куду ажынген, а оларның ажаакчызы Галина эпей биле Санчай прей чедир хөлегезинде, артында-ла аразында чарым шылдыг, чалбак таваакта долдур чуурга салып алган шайлаан, каттырышкан, шуугашкан олурганнар. Оолдарның бирээзи мынча дээп:

— Ирей, кадай өгленип алганы олдур, чадырлыг көрбединер бе. Бистиң эскерип кагза, бөөр келбес деп дыңнаан хиреңерде, чүге келдиңер дээш сыындыра бээр, чаналы...

Чар дыңнаан оолдар чаныпче баарындан сеанңгеш чаныпканнар. Оон соонда суурга: Галина эпей биле Санчай прей хөл кыдынга чадырлыг, соруулдаалап алганнар деп чугаа база дыргын апарган.

Байлаңнарны хөлге салгандан бөөр ийи хире ай ажып чорда, Галина эпейниң өдүректери боттарының оолдарын ажиндирип база-ла хөлче үймеп киришкеп.

Галина эпей эрик кыдынга туруп алган ону магадап чаптап, карачаасказан хүлүмаүрүп, «эштиңер-ле, шыминнар-ла» деп аяар чугаалаңып, артындан чылбыртып келген Санчай прейни эскербээп:

— Чараш-ла амытаннар-дыр бо, буянныг-ла-дыр силер аа?..

Кадай прейниң чугаазын-даа хелексевейн, өдүректер оолдары эрикке үнүп келгижеге чедир оларындан карак албаан.

Кажан бир улуг саргыл-кара өдүрек оолдарын эдертип алгаш эрикке үнүп кээрге, кадай кайгай бергеп: санаарга бирээ четпес болган.

— Халак-ла халак, канчап барганы ол дээр сен, Санчай?— деп, дегийт-ле прейден айтыргап.

Санчай прей даңзазын бир ийиче чырыктавышаан, бир өдүрек оглунуң чок болганынга харын өөрээп чүве дег: «мээң балыктарым чооглап-ла алды ыйнаан» дээп бодалы-биле авыяас, баштак хүлүмаүрээп:

— Куш оглуң күзүн сананр чоор. А күске чедир эки карактавас болзуңза, халактаар-ла боор сен...

Санчай хуузумнаттынмаан даңзазын хаймыладыр соруп, чадырынче чанып олура мынчаар боданган: «карптар деп чүвени кижи чогум караа-биле көрген эвес, ийи ай болганда оон байланы та кайы хире өзе бээр чүве, бир эвес одурек оолдарынга шотлап турар апарган болзе, күзүн шынап-ла хавен оглундан калыпчас болдур эвеспе. Ынчан эки остүргенин дээш, немелде төлевир ап, канчап билир, мал-маганны эки кадагалаан, азыраан улус мшкаш Москваладып чорудары-даа магат чок».

Галина эпей чаа чазылган өдүрек оолдарын хүннүң-не санаар турган: чамдыкта онча, бирде ийи-үш-даа хары угда чок болур апарган.

...Бир катап Санчай прей совхоз конторазынга келгеш, улуг бухгалтер-биле бодунуң сагыш-сеткилин үлешкен:

— Халаң, кайгамчык-ла дивес силер бе, даргам, балык чеми-даа менде бажын ажыр. Карптарывыс дээрге, карптар эвес, а хавак оолдарыбиле домей апаргылаан-дыр. Бөгүн хөл кыдынга олурарымга, баларлыг хыргыыш аразында бирээ моош диди, оон база бир черде, оон хөл ортузунда... черле кайдазыны ол дээр, ана хыргыыштар чиидиңнедир чайганып турдулар.

Бухгалтер сөңу дыңнаан, папиросун прейже сунмушаан чугаалаан:

— Ол кымның эгелели ийик че, Санчай? Байлаңнарны кым тускай самолётка экжелчик? —дээш, тас баарексевейн, өдүректер оолдары эрикке үнүп келгижеге чедир оларындан карак албаан.

Кажан бир улуг саргыл-кара өдүрек оолдарын эдертип алгаш эрикке үнүп кээрге, кадай кайгай бергеп: санаарга бирээ четпес болган.

— Халак-ла халак, канчап барганы ол дээр сен, Санчай?— деп, дегийт-ле прейден айтыргап.

Санчай прей даңзазын бир ийиче чырыктавышаан, бир өдүрек оглунуң чок болганынга харын өөрээп чүве дег: «мээң балыктарым чооглап-ла алды ыйнаан» дээп бодалы-биле авыяас, баштак хүлүмаүрээп:

— Кайгамчык-ла дивес силер бе, даргам, балык чеми-даа менде бажын ажыр. Карптарывыс дээрге, карптар эвес, а хавак оолдарыбиле домей апаргылаан-дыр. Бөгүн хөл кыдынга олурарымга, баларлыг хыргыыш аразында бирээ моош диди, оон база бир черде, оон хөл ортузунда... черле кайдазыны ол дээр, ана хыргыыштар чиидиңнедир чайганып турдулар.

Бухгалтер сөңу дыңнаан, папиросун прейже сунмушаан чугаалаан:

— Ол кымның эгелели ийик че, Санчай? Байлаңнарны кым тускай самолётка экжелчик? —дээш, тас ба-

1967 ч. Июль 9.
ШЫН
3-КУ АРЫН

СПОРТЧУ БАЗЫМ

Тываның күш-культурчулары болгаш спортчулары, бүгү совет улус ыяшкаш, Совет эрге-чагыргазының 50 чыл ою-на чедишкиннерлиг ужуражыр дээш белеткенип турар. Спортчу хемчег бүрүзү алдарлыг көвүлейге бараалгаттынып, спортту болгаш күш-культураны чоннуң амыдыралынче кадбартыр дep кыйгырыгнын адаа-биле эртип турар.

Күш-культура организацияларының ам уеде кол сорулгазы болза, ажылчы чоннарны спорт маргылдааларынче, байырлалдарынче улам хөйү-биле хаара түдүп, спортсменнерниң санын көвүдеири, мергежилин бедидери, спорт хемчеглерин массалыг болгаш удам организастыг болдурары болур. Ол дээрге, күш-культураны болгаш спортту улам ынай хөгжүдер хемчегер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталын күүседир дээш бөттүг ажыл ол дээрзи билдингир.

Ам уеде республиканың IV чайгы спартакиадазы доостун турар. Бүгү-россий спартакиадазынга киирип-тир бөөдээнгеш, стол теннизинин, хол бөмбүүнүң, городкинин, чиик атлетиказының, баскетболдуң маргылдаалырын эрттирген. Болуп эрткен маргылдааларга Бии-Хемниң чыынды командазындан өске барык бүгү районнарның, күш-культура коллективтериниң төлээлери киришкен. Республика маргылдаазының мурнуда колхозтар, совхозтарда, будуруулге, өөредилге болгаш алдан организацияда черлериниң күш-культура коллективтери, ооң соонда район хемчээлдүг маргылдааларны эрттирген. Ол маргылдаларга кадаа черлерге 1427, районнарга 391 спортсменнер разрядын беликтеген.

Барынын-Хемчик, Эрзин, Чаан-Хемчик районнар, кадаа ажыл-агый техникумунуң, Ак-Довуракты, «Сүт-Хөл» совхозтуң, Каа-Хем районнуң «Коммунизмге орук». Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хөстүү» колхозтарының күш-культура коллективтери маргылдааларны бедик деңнелге, хей кижи киржикчилиг кылдыр эрттиргилээн. Майның болган июньнуң байырлалдыг болгаш дыштанылга хүннеринде үстүнде айыткан черлерниң спорт шөлдеринге хол бөмбүкчүлериниң, баскетболистериниң, бег кагыкчыларының, теннисчилериниң болгаш национал спортка шыктарының маргылдаалары үргүлчү болуп келген.

Чадаананың түрттакчылары хол бөмбүүнүң 15, городкинин 8 командалары маргышкан, 130 ажыг кижи киржикчилиг улуг маргылдааны бо чылын көргеннер. Эрзинчилер хол бөмбүүнүң 16, городкинин 20 командалары түс-түс колхозтардан, организациялардан келгеш, маргыкшы турда, сеткилинин ханызындан байыр чедирип турганнар. Барынын-Хемчикке маргылдаага 828 кижи, шүүдле маргылдаага 211 спортсмен киришкен. «Спартак» эки-тура спорт нинтилелининң маргылдаалырының киржикчилериниң нинги саны 1652 кижи четкен.

Спорттуң чүгле дөрт хевирлериниг спартакиадага киирип-тир чорутпан маргылдаалырга — күш-культураның эге организацияларынга 26614 кижи, район маргылдаалырынга 3474, республика маргылдаалырынга 600 ажыг кижи киришкен болуп турар. Бо дээрге мурнунда чыларга бодаарга, бо көвүлейлиг чылда элээн улуг спортчу базым болган.

Эргежок чүгүлга стадионнар, спорт шөлдери, дериг-херекселдер чокта массалыг спорт болгаш күш-культура дугайын бодаан-даа дүжүү чок белгай. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хөстаалын амыдыралга бөттандырбышаан, районнарда, колхозтарда, совхозтарда, алдан организацияда, өөредилге черлеринде бар турар спорт шөлдерин, дериглелерин септеп кылбышаан, чаалырын база кылып, дерип турар апарган.

Турар хөөрээда олуттарлыг, түрбүнүүг стадионнуг дерээн, Туран хемчиге-эштир бассейн кыйган. Эрзинчилерниң ыштанылга чери мында дерип кылган спорт шөлүг апарган. Кызыл-Мажалык сүүр биле Ак-Довурак арагында Хемчик умунда комплекслиг спорт шөлүн тудуп, хол бөмбүүнүң, баскетболдуң, футболдуң, беш столдуг теннистин шөлдерин, эштир бассейнин дерип турар. Ооң тудугуна кызыл-мажалыкчылар, ак-довуракчылар идепкейлиг киржин турары өөрүнчүт. Мындыг чижектерни чер болгандаа хөйүү көргүзүп болур.

Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг хемчеглерин моон соңгаар-даа улам калбартып, бистин ажылывыста ам-даа хөй болуп турар четпестерни чайладыр дээш, республиканың күш-культура организацияларының, профзавилел, комсомол организацияларының-биле кады сырый харылзаалыг ажылдазары чүгүлга. Моон-биле чергелештир, спорт шөлдерининң, дериглелерниң тудугларынче, кылыгларынче үргүлчү кичөөнгей салып тургаш, оларның дүрген доозулган турарын ажыл-агый удурткучуларының идепкейлиг киржилгези-биле чедип алыр ужурлуг бис. Чүгле бо таварылгада юбилейлиг чылга төлевилээнивис улуг болгаш хөй спортчу хемчеглерни четче бөттандырып, Октябрьның 50 чылын ёзулуг күш-культуржу байырлал-биле үткүп шыдаар бис.

Н. БЕГЗИ,
Спорт нинтилелдериниң болгаш организацияларының республика төвүлелиниң даргазы.

Силерни чалап тур бис

Ажылчы чоннарның дыштанылгазы — Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың кичээнгейиниң төвүнде. Күш-ажылчы эрес-мадыр-лыг ажыл-ишкер бөттандырып турар совет кижилер эки дыштанылын дээш бүгү-ле чүүлдерни бистиң совет күүрүкчиг дараймакпайн турар.

Тожу районнуң ап паас бөйдүс чүрүмделдиг черлериниң бирүзү Аяс төлдүң кыынында туристер базазы бо айның 5-тиң күнүнде ажыттынган. Туристер базазынын ажыдыынкынын дүрген болдурар дээш «Совет Тыва» колхозта Иван Бароловеич Бараак баштаан 16 түдүжүү тергиин эки ажылдаан. Олар туристер дыштанып 10 бажыңчыгаштарны, столовайны, конторанны, складты болгаш өске-даа ажыдарны шалыпчы доозаан, колхозукта барык 27 мүң рубль орулганы бир ай иштинде киирген.

Ам туристер базазында бистиң республикадан болгаш Совет Эвилелиниң өске-даа черлериниден 30 кижи дыштанып эглеп бергеп. Ариг аларлыг хүнге, сугга дыштанырын күүседирге, өөрө дыштанып болур оргазы апарган.

Аяста туристер базазы силерни чалап тур, эргим өөнүктер!

ЧУРУКТА: Аяста туристер базазының чаагы көрүнүр.

А. АНРИИ сөзү болган фотозу.

ЭКИ БЕЛЕТКЕЛ УЛУГ РОЛЬДУГ

Бистиң республиканың спортчуларының Олимпий оюнларында чедишкиннерлиг болуп турар шылгарангай совет болгаш дашкы спортчуларның (рекордчуларының, чемпионнарының) маргылдааларга белеткенин турарының арга-дужулгаларының-биле танывыс, шыдаар хире чергези-биле өөренип, спортчу маргылдаларга киржин турар. Ынчаарга спорттуң кайы бир хевирингге ынак кижи спортчу маргылдаларга чедишкиннерни чедип ап, тиилекчи болур дээрге, бүдүш чыл иштинде маргылдаларга белеткенип ужурлуг. Бо чүүлдү бистиң спортчуларывыс базала эки билир, ескээр чүгаалаарга, хаакчы кижи чүгле харааты үеде маргылдаларга белеткенир чүве дээп чазып, чайын, күзүн белеткел ажылын чоруткайн туруп болбас.

Чуруктa: Кызылдың кадаа ажыл-агый техникумунуң сургуулдары биле Тес-Хем районнуң командаларының ойнап турары.
В. РАЧКОВСКИЙНИҢ фотозу.

Эрткен кыпкы спортчу сезонда бистиң хаакчыларывыстың улуг маргылдаларга чедишкинин ынды-ла конучуг эвес. «Спартак», «Урожай» эки-тура спорт нинтилелдери боттарының шилиндек хаакчыларын районнардан чыыш, ол-бо маднажыш, арай боорда чыынды команданы тургузуп, оюу Красноярск хоорайже-ааңга белеткел эртерге-биле чорутканнар. Бистиң ол хаакчыларывыс Сибирь зоналының хаак маргылдаазы болуп эртер черинге баш бурунгаар кээп, элээн каш хонуктар иштинде авааа тургулаан. Чүгле Ф. Цветков биле В. Иргашов олар ийи-чаңгыс хаак дистанцияларынга муи-не чүгээр түңнелдиг болган.

Ынчангаш хаак спортунда бистиң чедер-четпезивисти көрүп көрээл. Хаак спортунга хандыкшыдыг кижи бүрүзү ыңдыг айтырыгны кыскаш тургар: бистиң хаакчыларывыс республикадан дашкаар маргылдаларга кирипкеш, чүге куду көргүзүглерлиг болуп турарыл? Бо чорук-тун эки талазывче базарының орук-тары черле ынчаш бар бе?

Чамдык энтерниң бо айтырыгларны салып турары черле шын. Чыынды командаларывыс республиканың спорт төвүлелиниң бир инструкторун өске оналгаларындан хостаан, спорттуң бо массалыг хевирин сайгарадырыын-че кол кичөөнгейин салгаа эки дең бодаар мен. Ол хостаттырган кижи чогуур тодаргай ажыдыг кыла бергенде, хаак спортчуның чаа-чаа белеткел системазы-биле доктаамал тапшыжып, бистиң хаакчыларывыска шеподиктиг дузаны көргүзүп, кижи бүрүзүнге, ооң боттандырып болгу дег белеткел графигин тургускаш, бөттүг дузаны чедирер.

ЧАА СТАДИОН

Өвүр районнуң «Кызыл тун» кадаа ажыл-агый артелиниң кежигүннери чаа белеок — стадионну салганнар. Моон мурнунда стадион орнунга бичии спорт шөлү, келдуунда-ла хол бөмбүүнүң шөлү турган. Ынчан аңаа спорт маргылдаазында кыпкы-быы-даа, чоннуң спорт көвүрүнге, дыштанырыгга-даа таарымча чок турган.

Чаа кыядыңнан стадионга 350—400 чедир кижи олуруп болур, спорттуң аңзы-бүрү хевирлериниг шөлүүгөштерни, дериглелерни белеткээн. Стадионнуң болгаш мурнунда-ла ооң чанында түүнүң чайгы театрының чөөгүнда ийи киосклерни кылган. Байыр-чыскаал, спортчу маргылдаалар үөзинде коляскучулар ооң изиг, соок чем, сускунну садыл алырынга таарымчалыг.

Стадион аныяктарның, колхозчуларның хай-ниитичи эгелээшкини-биле, ажыл шагының соолунде шефтээшкиннер-биле кылдынган. Колхоз баштаар черн материалдар-биле эки хандырган. Бо дээрге кандыг-даа колхоз, совхозка ындыг стадионну белеп кылып ап болурун көргүзүп турар.

О. ДАЛБЫЙ.

ЧЕМПИОН

Республиканың баскетболга бирги чери дээш маргылдаанын зи соолгу хүну — июль 5-те № 2 школаның спорт шөлүнге ооларынын түүнел оюннары болган.

Төөгүлүг байырладың чылында республика чемпиону ат дээш «Динамо» спорт нинтилелиниң командазы-биле башкы институдунуң студентилери түүнел оюнга деннешкеннер. Кайы-даа команданың киржикчилерин чүү дээр, шыырак-ла ойнакчылар таварышкан. «Динамода» — Юрий Рощин, Анатолий Шедагубов, Николай Корешников, башкы институдунуң командазында — Василий Шориков, Александр Петров дээш оон-даа өске сураглыг, бирги разрядтың баскетболчулары ойнаанныр.

Оюннуң эгезинде студентилер-денниг ойнап, сан талазы-биле ажып тургаш, сөөлүредир сударай берген. Динамочулар күжүн шын хуваап ап, чүгле тиилелге дээш эрестиг демисешкен. Николай Корешников биле Анатолий Шедагубов камгалалга, Юрий Рощин халдаашкынга эрескашпагай ойнаанының түүнелинде башкы институдунуң командазы 55:32 санга тиилеттирген. Ынчангаш динамочуларга ийиги өөрүшкү, оолдар-биле хөрөөженнер командалары юбилейлиг чылдың республика чемпионнары болуп, ийи кубокту чедип алганнар.

Чөөн-Хемчик районнуң командазы-биле эрткен чылгы республика чемпиону болган спартакчылар ийи үшкү чер дээш ойнаан. Бо удаада «Спартак» 41:27 санга уткап, үшкү черже үнген. Улуг-көвүлүг бии-хемчилерни утказ, бешки черни өөлээр аргадыр болган.

Чедири болган сескн чер дээш ойнаан Тес-Хем биле Барынын-Хемчик районнуң командалары чараш оюнну көргүскенин демдеглээр херек. Оюнуң эгезенининң соонда он беш минута эртин турда сан 20:0 турган. Оң санның шүптүүн Тес-Хемниң төлээзи Амед Чимит книр октаан. Оюннуң баштайгы чартыы 21:21 санга дең доосту берген. Барынын-хемчикчилер, кылдыгыл ол команданың ойнакчызы, районнуң спорт төвүлелиниң даргазы Геннадий Иргит удаа-дараа халлаашкыннарны кылып, бурунгаарлаашкын бүрүзүн хазаг эртирбейн, тырыкыже бөмбүктү книр октап турган.

Ийиги оюнда сан деңге өзүп-ле орган. Барынын-Хемчик районнуң командазының ойнакчылары шиитпел оюнга таварышкан, ийи ойнакчы үнүрткен. Ынчалза-даа демисел чиигленмишаан турда, оюн хайын болуп доозулган. Хаймыны чарары-биле немелде оюнга беш минутазы берген. Оон база-ла 49:49 апаарга, тес-хемчи А. Чимит удурламыкчыларының талазында тырыкыже ийи бөмбүктү конуут чараш ара-бирле уладтыр книр октапкан. Ынчангаш тес-хемчилер удуп алган.

Хүндүскүнүң ийи шакта маргылдааның доостур парады болган. Ава чемпионнаан «Динамонуң» эр, хөрөөжен командаларынга турасказадыг кубоктарны, II—III черни өөлээн командаларга выимпедерни болгаш республиканың спорт төвүлелиниң дипломнарын тывыскан. Спартакчы Сергей Чемковту республиканың эң тергиин ойнакчызы дээш ортектиг белекбиле шанналаан.

М. КЫРЛЫГ-КАРА,
Ч. ГАМИДОВ.

Кызылдың башкы училищези

1967—1968 өөредилге чылында **өөренииилер хүлээп алырын чарлап тур.** Башкы училищези **эге класстарның башкыларын болгаш уруглар садтарының кижизидикчилерин белетизэр.** Училищеге ССРЭ-ниң 30 хар чедир назылыг, сес чыл школазын доозкан эр, хөрөөжен хамаатыларны хүлээп алыр.

ӨӨРЕНИРЛЕР КИРЕРИНИҢ ШЫЛГАЛДАЗЫН орус дылга (диктант), **тыва дылга** (диктант бижип), **математиканга** (аас-биле) дуужаар.

ӨӨРЕНИРИНИҢ ХУУСААЗЫ тыва школа салбырынга, пионер-вожатыйлар салбырынга 4 чыл болгаш школа назыны четпээннерниң салбырынга 3 чыл болгур.

Хүлээп алыр дугайында **билдириишкинни** училищe директорунуң адынга бижээш, шилип алган **тускай эртемин аңаа айтыр болгаш** моон аланда документилерни көжар: **допчу намдары, № 286 майыктыг ёзугаар** бижээш, эмчиге ат салдырган шынзылга, эртеминиң дугайында документ (болуу-биле), **чурттап турар черинден, ог-буле байдалының дугайында шынзылга,** 3×4 хемчээлдиг үш **фото-чуруу,** ажылдап (өөренип) турар черинден **характеристика,** ада-иезинiң шалыпының дугайында шынзылга, **төрүттүнгениниң дугайында хереченлерниң хоолгазы.**

КИРЕРИНИҢ ШЫЛГАЛДАЗЫН АВГУСТ 1-ДЕН ЭГЕЛЕП ЧОРУДАР. Башкы училищеге хүлээп алганнарны ниити чурум ёзугаар стипендия-биле хандырар. Үнделзин националдыг колхозчуларның болгаш совхоз ажылчыннарының уруглары ог-буленiнiң материалдыг байдалының дугайында шынзылга өскээрге, оларны күргүне хандырылгазына хүлээп алыр.

Документилерни чорудуп бээр адреси: **Кызыл хоорай, Колхозная кудумчузу, 56.**

Кызылдың башкы училищези

1967—1968 өөредилге чылында **күш-дамыр кижизидилгезиниң башкыларын белетизэринге** (3 чыл хуусаалыг өөренир) болгаш **күш-культура удуртукчуларын белетизэринге** (бир чыл хуусаалыг өөренир) **сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.**

Күш-дамыр кижизидилгезинин башкыларын белетизэр белүкке 8-ки класс доосканынган күду эвес билиглиг, 15 хардан өрү назылыг оолдар, кыстарны хүлээп алыр.

Бир чыл хуусаалыг өөренир белүкке 10 класс доосан оолдар, кыстарны хүлээп алыр.

Өөренип киредге хүлээп алышкын комиссиязынга киирери өргежок чугула документилер: **училище директорунуң адынга бижээш билдириишкин, паспорт ийиляле төрүттүнгениниң дугайында хереченлел, шериг биледи азы кинр бижиктениниң хереченлели, өөредилге доозкан дугайында документилери** (болуу-биле), **ог-буле байдалының дугайында шынзылга,** 3×4 (рай) **спорт чөвүлелиниң чоруткан бижии,** өөренип (ажылдап) турар черинден характеристика, республиканың күш-культура диспансериндең **медицина** шынзылгазы, 3×4 хемчээлдиг **дөрт фото-чуруу.**

Бир чыл хуусаалыг белүкке киредлер моон үстүнде айыткан документилерлен аңгыда спорттуң кайы-бир хевирининг талазы-биле 2—3 спортчу разрядтыын бадыткап турар документизин хүлээп алышкын комиссиязынга киирер.

Ийи белүкке киредлер **математиканга** (аас-биле), орус дылга (бижимели-биле болгаш аас-биле), **тускай мергенил эртеминиң** (чыын атлетика, гимнастика, эштиишкин) талазы-биле киреринiң шылгалдазын дужаар.

Киреринiң шылгалдазы август 1-де эгелээр.

Документилер чорудуп бээр адреси: **Кызыл хоорай, Колхозная кудумчузу, 56.**

КИНО

ИЮЛЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Хөглуг оолдар» 10, 12, 2, «Бумеранг» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Чыынды кино-чуруктар 9.30, «Сибирь черинiң дугайында тоолчугу чугаа» 11, 1, 3, 7, «Дургун» 5, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Хыдыкчылар» 11, 1, 3, «Эрткен үе-биле ужуражылга 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уруглarга дириг-чуруктар 9.40, «Озеко Дундич» 11.30, 1.30, 5.30, «Ам чү дээрил...» 3.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Салтап хаан дугайында тоол» 11, «Шынзы республика» 1, 3, «Бистиң шүптүүстүүн өөнүүвүс» 7, «Дээр дыннирен турда...» 5, 9 шактарда.

ИЮЛЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Анчы Алеша» 10, «Шоррисвиль шоочаладыр деп барган» 4, 5.50, 7.40, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хөглуг оолдар» 3, «Бумеранг» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Сибирь черинiң дугайында тоолчугу чугаа» 11.30, 1.30, 3.30, «Дургун» 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Нахаленок» 1, «Ам чү дээрил» 3, 7, 9 шактарда.

ХАМААТЫЛАРНЫҢ АЖЫЛ-АГЫЙЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕИНИНГЕ

Хамаатыларыңар ылавыла камгаладыр чүүлдериниң талазы-биле телевирлерни киирериниң баштайгы хуусаазы июль 15-те доостурун, хуусаазында киирбээн төлевирни хөө тыртып төлединя Күрстрахованне эргелели сагындырып тур.

Хамаатылар, төлевирлерни киириңер!

Кадаа черлерде чурттап турар хамаатылар төлевирни кадаа Советке, а хоорайларга болза, Курбанкыта, ажылга кассазынга, Күрстрахованиеның инспекторларынга болгаш агентилеринге киирер.

КҮРСТРАХОВАНИЕНИҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

редакцияның адреси:

Кызыл, Шетинин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыслалгалы секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдынның 23-54, агитапна болгаш пропаганда кылдынның 37-13, кадаа ажыл-агый кылдынның 21-47, үлетүүр кылдынның 22-64, чагга, ажылчыш болгаш кадаа корреспонлентилер бөдө совет тургузуг болгаш амыдырал кылдыстеринiң 21-27, яштыкы информацияа кылдынның 20-60, бүтүлетирiлiнiң 31-75, корректорларның 27-41. Солуң келбейи барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Партиялга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС — 02241.

50 чылга чедир
119
хонук
АРТКАН!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, НАТТЫҢЫЛАР!

1925 чыда үдеп эдилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
ИЮЛЬ
11
ВТОРНИК
№ 152 (6799).

Өртээ 2 көп.

Сарааттар бедээн

(Сиген шөлүнден репортаж)

Каа-Хем районунуң «Октябрь 14 чылы» колхозу. Оон моңгерилде сиген кезилдези киржип чоруп турар. Совхозтуң үеде чаашкын көдүзүзү, бо ажылга чамдык мөөңдактарны таварыштырып турган болза-даа, районнуң кодээ ажыл-ишчилери шак-үениң чоп ажыттавар дээш бүгү хемчегларын ап-турарлар.

Колхозтуң № 1 комплексилиг бригадазының Мергел участогунга үеде бээрге, ажыл кайнаккан. Мында механизаторлар Петр Износков, Степан Шиверов болгаш Иван Воронин олар, хүннүң чыгыл дорунда аас үеэнин бүрүнү-биле ажыглавар дээш, эртен эрте туруп ажылдаан, кежээ орай чанарлар.

— Бистиң бо участокка 95 гектар сиген шөлү бар, оон сигенин дүрген кезип ажаары-биле ийи трактор кестирип, беш трактор болуп, оске-даа ажылдарын кылып турар — деп, бригадир Василий Харзин чугаалап турар. Бригаданың планы — 10 мун центнер сигенни кезип ажаар, анга чедир сараттап алганы 400 ажыг центнер. Комбуунга литерниланы кезип келгеннер.

— Сигенниң үнүп талазы кайы хире? — деп, бригадирден айтырыг салдывыс.

— Эртикен чылын бо-ла черден ниитизин-биле 1800 центнер сигенни кезип алгай улус бис, ынчаарда ийи катап кескен бис, бо чылын база-ла ийи катап кезер, ынчалза-даа бо-ла черден алыр сигенивистиң хемчээли эртикен чылдыкындан арай эвээш болур шыкаш-тыр, чүге дээрге чаашкын хөй болган болза-даа, ниити хүннер эвээш болганы-биле сиген эки өзүп четтикпээн — деп, ол харыылаптыр — Оон-биле кады кижилерниң ажыдан турары кызыыктыр, калга хөй-ле чемнин белеткээр дээш бүгү күжүн, билиин берип турарлар. Ынчалзажок бисте бо ажыл талазы-биле социалистиг чарыш калбарбайн турар, ол хөнүдаачыг, төларгайлаарга Улуг Октябрьның онзага хөлөбаштыр ниити алынган хүлээлгелер бар-даа бол, звеноолар, кижилер аразында чарыш хүн бүрүге калбарбаан. Бо талазым эдип албас болза хөрөкок.

Сиген кезикчилериниң материалдыг сонуургалын кодуред талазы-биле хемчегларын ажыдып кылган. Бо дугайынга бригадир мынча лидир:

— Сиген кезилдези масспалазы-биле эгелей берген үеде башпайты 10 хонукта механизаторларның ажыл голевирин планны канчаар күүседип турарын барымдаалап тургаш, пландан ажырганынга хамаарыштыр 60 хүү немей төлеп бээри, оон дараазында 10 хонукта— 30 хүү немей төлээри көрдүнгеп.

Мынчаттын, бригадының бо участогунда сиген кезер ажыл чаза калбарып турар. Кижилериниң ажыдап турары хайнымыкпыт. Сигенни кезери, бөзери, сараттаары бүрүн механизастатынган болгаш аас хүннерни эң-не ажыктыы-биле ажыглавар дээш киижи бүрүзү кызыттаан.

— Бистиң бригада комплексилиг бригада болганда, чаңа ажаан алышкыкпынга база бо хемээр киржир улус болгай бис, мынчаттын оон бетинде мал чемнинг белеткелин доозар дээш бүгү күжүмүстү салып турар бис — деп, ынча киижи бүрүзү чугаалап турарлар.

Механизаторларның чугаазындан алыпга, бригаданың бо участогунда масса-политиктиг ажыл көнүг көшкак, мурнакчыларга выпеддер, тукчугаптар тыпсыр, чарыш түңнелин беш хонуктал кылыр, салгып ногучугазы чоруудар, сиген кезикчилериниң хөстүг шактарда дыштаныгаашкын эки организастаар талазы-биле мынча чугаадаа болбайн турары — инда кал четпес чүве ол болуп турар. Бо талазы-биле байдалды колхозта партия организациязы кыска хүүсал ниитизинге эдип ап шыдаар дээрзинге идегээр аттар бис.

Оон-биле кады кестингген сигенни бүрүнү-биле четче болуп алыр чорук база чугула. Мынчаарга бо участокта сигенни болуп калган черлерде дырбаазыптардан сыныралып артып калган сиген аажок көвей. Тараа алаан алышкынны хөй мажактыг болган болза, ону чыыр хемчегларни алыры шыкаш, шөлге мынчаар артып калган сигенни катап дырбаазыптап чыыр хемчегларни алыр хөрөк.

«Октябрь 14 чылы» колхоз ниитизи-биле коммунистиг күш-ажыл коллективи болур дээш демиседиг чорудуң турар, мынаг болганда, бо комплекснинг бригада база ол демисединг киржикчизи болгай. Мынчаттын коммунистиг күш-ажыл дээш демисединг турааларга ыңаштыг четпестер туруп болбас ужурлуг. Бо байдалды эдип алыры-биле колхозтуң баштаар черн, партия организациязының хемчегларни ажыдып кылза чогуур.

Чурукта — сиген сараттаашкыны.

С. САЛЧАК.
А. ПОНОМАРЕВТУҢ фотозу.

СОВЕТ-ФРАНЦУЗ ДЫҢНАДЫГ

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазаанның чалаанын дөгүлээр Франциянның премьер-министри Жорж Помпиду июль 3-тен 8-де чедир Совет Эвилелиниге албанның ажыл-чорудуун кылган дээрзин дыңнадыгда чугаалап турар. Даштыкы херектер министри Морис Кув де Мюрвиль Ж. Помпидуну үдеп чоруур.

Ж. Помпиду болгаш М. Кув де Мюрвиль Москвага Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин, Н. В. Подгорный олар-биле беседалар кылган.

Чугаалажылгыларнар делегей байдалынга болгаш совет-француз харылзаалаарны хөгжүдүрүнге хамаарышкан.

Совет Эвилелиниң удуртукчулары биле Франциянның премьер-министриниң аразынга болган беседалар чүректиң ханы байдалынга эрткен. Талалар Совет Эвилели биле Франциянның аразында туруп турар эки харылзаалаарга күзелиниң ханганын илергейлээн болгаш бо найырлыг харылзаалар база ийи чурттарның аразында хөгжүп турар бот-бодунга билчир чорук болгаш бүгү адырлар талазы-биле кады ажылдажырга делегейниң мурнунга тургустунган чиди айтырыгларны тайбың таарыштыр шинтирлээрин дилеп тыварыпга дузалап турарын демдеглээн.

Совет удуртукчулар болгаш Франциянын премьер-министри Чоокку Чөөн чүкте байдалды анаалаткан көргөн. Бо чылдың июль 4-те бадылаашкын үезинде КНО-нуң Кол Ассамблеязы нараиль шеригдерни олардың 1967 чылдың июнь 5-тиң мурнунда турган туруштарынче үндүрериниг хамаарышкан сүмелиг хүлээл ап шыдаававышка, а ол ышкаш девискээр эжелээшкиннерге дайын үүлгедигдерининиң түңнели кылдыр көрдүнүп шыдавас деп үүвенн барымдаалаш, Айыыл чок чорук чөвүлелиниң хемчелиниге ол районнуң бүгү айтырыгларын таарыштыр шинтирлээр арганы тыварыпга хамаарышкан сүмелиг берип шыдаваанынга совет удуртукчулар болгаш Франциянның премьер-министри хараадап турар.

Боттарының кады күжениишкиннери Чоокку Чөөн чүкте тайбынны камгалаарынга болгаш дүвүрээнин чок чорукка таарыпчалыг байдалдарны тургузарынга дузалаар база ол районнуң бүгү улустарының хамаарышпас доктунаар эргелерин хандырар утпаныышкынга боттенир ужурлуг дээрзинге олар чөптээрешкен. Ол принциптерни удуртулга болдурбушаан, ийи тал казактар моон соңгаар-даа харылзаалаарны тудуп, бот-боттарының аразынга сүмележилгенин кылырын дугурушкан.

Талалар Мурнуу-Чөөн Азияда байдалды чугаалажып көргеп. Вьетнамда дайын кижи ногараалдарын, качыгдаларны болгаш үрегдээшкиннерни көвүдетпишаан, улам күштедип турарын олар демдеглээн. Кожажы чурттарның, ылангыя Лаостың болгаш Камбоджаның хамаарышпас чорууунга ол байдалдың тургузуп турар аймагын база бүгү делегейге тайбыгга кыжанып турар аймагы олар демдеглээн.

Бо дайындан үштүүнүң үнерин Вьетнамда дайтыкы интервенциянны соксадырының, хамыктың мурнунда бомбалаашкынны соксадырының, а ол ышкаш Индий-Кыдат чартык оргулуктуң күрүнелериниң хамаарышнас чорууп болгаш түскай доктунаашкынын база вьетнам улустуң бодунуң сагыш-чолун боду башкарар эргелин хүндүлеп көөрүн баш бурууглаар көрүп турар 1954 чылдың Женева дугуржулгаларының кол түүлдериге эгелип кээриниң аргазы-биле тып болур дээрзинге Совет Эвилелиниң болгаш Франциянның чазаатары бүтүрелдиг деп, дыңнадыгда чугаалап турар.

Ийи чазактар бо айтырыгның талазы-биле санал-оналдарын солуунарын үргулчүзээриге болгаш таарымчалыг таварылгаларда боттарының үзел-бодалдарын дугуржурунга чөптээреишпээ.

Европада дүшкүүрүг чорукту чавырындырарының политиказы, 1966 чылдың июнь 30-де Совет-француз декларациязы болгаш 1966 чылдың декабрь 9-та Совет-француз мөңгедилде тоорарганын ёаугаар, дипте байдалдың хөгжүдезинге таарымчалыг.

(Төнчүзү 3-дү ариида).

Октябрьның чалгыннары

Домодедовога ужар чүүл парады

Совет ужар чүүлчүлериниң чедиишкиннериниң чаңчылчаан көргүзеэн биеге ужар чүүл парадтары болуу берген. Тушпаа аэродромунуң алнок атаар делгемнинге боттарының ураа мергежилин ужудукчулар биле парашютчулар хөй катап көргүзүп келген. Ында биеге ужар чүүлүвүстүң кайгамчыктыг техниказын көргүзүп турган. Парадтар болур хоочун шөл—Тушпаа аэродромуу бодунуң ол хүлээлгезин Москваның эң ыяык аэропорту — Домодедово аэропортунга эрткен чылын шилчирдин берген. Домодедовоже баар чагаглыг оруктар июль 9-та, улуг-хүндө, туктар-биле болгаш чайынналчык транспаратылар-биле шиметтинген. Кылагар шөл галереяларлыг аэропорт чараш болгаш кадыг-кеш. Байырлалга москвачылар-биле кады айтыканы чурттарның шериг төлевилери келген. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың парадка келген удуртукчуларын, кесиг шериг баштыңнарын, сураглыг ужудукчуларны болгаш космонавтарны чымыгаанар адын чиекап уткаан.

Парад ажыттынган. Совет Эвилелиниң Гимнин ырлаткаш дыңналган. Октябрьның юбилейлиг чылында ужар-чүүлчүлериниң Төрээн чурттка болгаш улуска бөгүн сеглээн сөз—биеги бүгү чедиишкиннериниң төөгүзүнүң эзеги болуп турар болгаш моңге эгеэн болур аттың кижиге четтирдинге дээш сес болган — спортчу «ЯК-18» деп самолёттар агаарга — «ЛЕНИН» кылдыр чыскаалыпкан ужун келген.

Байырлалдың баштайгы кезээ — хамааты агаар Флодунуң парады. Шуулганга вертолёттар ССРЭ-ниң болгаш авиледдешкен республикаларның туктарын көргүзүп эртикен, баштап чоруур машина «СЭКП-ге кадар» деп транспаратылыг чораан. «Октаргайга чоруур чүктерлиг» бир болук вертолёттар бо кезүүн кёлгеп. Индир кыры-биле дужаапкыр аскышпаттарга аар чайгаммышаан, Черниң эң баштайгы кылымаа спутниги, кайгамчык чараш корабль станциязы — «Луна-9» болгаш биеги октаргайга рекордчувус, 12 тонна деңгелиг эртем лабораториязы «Протон-1» эмнеген дег ужугун эрткен.

Дээрниң агаар делгемнинге дээди мергежилдиг ужудуушкун мастерлери, ДОСААФ спортчулары, делегей рекордчулары боттарының ураа мергежилин көргүзе бергеп.

Байырлал кидин түүк турда, дээрден оңгур чаашкын куттуглуг келген дег апарган. Шөл кырынга ужуп эртикен самолёттардан черже десант — 50 кыстарының шуран батканы ол. Өңгүр комбинезоннар кеткеп олар индирге бергаш, партияның болгаш чазактың удуртукчуларынга, алдарлыг ужудукчуларга, ужар чүүл конструкторларынга моондак-моондак чечелтер тудускулаан.

Аэрофлот самолёттарының парадын биеги реактивтиг пассажирлиг ужар чүүлүвүстүң өгбеги ТУ-104 ажыктан. Бөгүү делегейге ужудуушкун оруктарын кезии машиналар колоннавын ол башталан: оларның аразында ТУ-114, ИЛ-18, бир оор «Антонпар», ТУ-124, ТУ-134 деп самолёттар бар. Чоп онза бүдүштүг реактивтиг самолёттүң ужун эртикенин үр магадап көрген. ЯК-40 ол. 24 кижи олурлуп алган ол самолёт бар чораан уундан хенертен ээй тыртыкаш, спортчу машиналар дег, чиикчиик көргүзүглер кылган. Ол колоннаның соонда совет конструкторларының чогаткан чаа машиналы реактивтиг ИЛ-62 деп лайнер баргаш. Дедир үгнаидыр ажыдай берип база болур дөрт реактивтиг ходелдиреккилериниң ачызында ол самолёттүң хонар черинге машиналары аар самолёттарга хинаарыпгыр ап кыска хемчээлдиг.

Парадтың нол болуушкуну спортчу машиналардан улуг десантының чаттыдыр шуран батканы болган. МИ-6 болгаш МИ-6 вертолёттар, АН-12 самолёттар дээрден күүлүг техниказын — боду чоруур үгербооларын, танкыларын, пушкаларын черже салып бадырган. Кончуг улуг «Антейни» кара-биле көргеннер эвээш, а маңаа хары угда үш миидыг самолёт аэродромга кээп хонупкан. Кончуг улуг люктар ажыттынарга, десантыга күүлүг немелде — боду чоруур тос ракета установкалары келген...

Парадтың түңнел кезээнде эң чаа бүдүштүг даймчы самолёттарны көргүзеэн. Оларның аразында үнден дүрген, сак дөрт ужун үнер болган хонар машина онза соңгургалчыг болган, мынчатташ ол кайы-даа хонар болган кайын-даа ужун үнер. Парадтың эң чаймынчак көргүзүүлериниң аразында кыска маңмыг, сак дөрт ужун үнерде ажылдадыр бир хөделдиргинниг, үнден дүрген ужар, реактивтиг шүүргедекчилер база бар.

Ужар чүүл талазы-биле эң улуг күрүне деп атты чөртээр эдилеп турар Совет чурттуң кайы хире улуг чедиишкиннерин чедип алганын ужар чүүл үзеттүрүүнүң ажылдакчылары, шериг-агаар күштериниң болган хамааты Флоттуң ужудукчулары тодаргай көргүзеэн.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
Б. ЛУКЬЯНОВ,
В. НОВИКОВ,
СЭТА-ның корреспондентилери.

Совет социалистиг республикаларның Эвилелиниң биле Болгария Улус Республиканың аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадыдарлы-биле киргеген Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели биле Болгария Улус Республиканың аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында 1967 чылдың май 12-де Софияга ат салдынган база ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң болгаш Национальдар Соведининиң дөштүнү херектер талазы-биле комиссиязарының чүүлдүт деп киргени, Керээни БАДЫЛААР.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва хоорай,
1967 чылдың июль 8.

„Интергормаш-67" деп делгелге

Москвада Горький аттыг төп дыштанныкта болгаш культура парыгының девискээринге июль 8-те чер байлаа казар дериглериниг «Интергормаш-67» дээр делегей делгелгези байырлалдыг байдалга ажыттынган. Бо делгелге Делегейниң чер байлаазының бешки эртем конгрезиниң бүдүүлүнде ажыттынып турар-дыр, ол конгресс Москвага июль 10-да ажылдажының эгелээр болгай деп ажыдыышкынының ёзулалынга сес алгаш. Бүгүүлелдиң садыг палатазының даргазы М. В. Нестеров демдеглээн. Ол делгелгеде 19 чурттар ийи муң ажыт кадарлыг машиналарын, механизмнерин делген көргүскен.

Делгелгеги ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Н. А. Тихонов ажыттынган.

(СЭТА).

СОВЕТ КОРАБЛЬДЕРНИҢ ПОРТ-САИДТЕ БОЛГАШ АЛЕКСАНДРИЯДА БАРГАН ДУГАЙЫНДА

Каттышкан Араб Республиканың чазаанның чалаанын ёзугаар Порт-Саидте болгаш Александрияда совет шериг-далай эскадразының корабльдери июнь 10-да келген.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш облпрофчөвүлелинде

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлелиниң президиумуму Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн төлептиг уткуурунга алдар кылдыр алган хүлээлгелерин күүседир талазы-биле Курстрахованиеннин мурнакчы инспекциязынга тыпсыр Кызыл тукту тургузар дугайында доктаалды хүлээп алган.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн төлептиг уткуурунга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерниң түңнелдериниң, страхование төлевирлерин чыыр планнарны күүсеткенининг түңнелдериниң, эки-тура страхованиезининг бүгү хевирлерин чеднишкинниг хөгжүткеш, камгаладыкчыларны үзүктелиишкин чокка хандырар талазы-биле мурнакчы инспекцияга Тыва АССР-ниң болгаш облпрофчөвүлелиниң Кызыл тугун тыпсырын, Курстрахованиеге дузалаар чөвүлелдерниң кежигүннери страхование активин шаннаары-биле 200 рубльди тускайлаарын доктааткан.

Моон соңгаар Кызыл тук шилчиир тук болур болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлелиниң президиумуму квартал бүрүзүнде ажылдың түңнелдерин барымдаалап тыпсырын, ооң-биле кады страхование активин шаннары-биле 100 рубльди үндүрүп бээрин доктааткан.

АЛДАРЛЫГ БАЙЫРЛАЛГА УТКУШТУР

Совет киижи бүрүзүнүң амгы күзелсоруу — Октябрьның 50 чыл ойнга ажыл-агый болгаш культура парыгыышкынунуң талазы-биле чаа-чаа чедиишкиннерлиг ужуражыры болуп турар. Октябрьның 50 чыл ойнга ССРЭ ТК-ның Тезистерин районнуң ажылчы чоннары танышкаш, бедиинеи социалистиг хүлээлгени алганнар. Мал болгаш чер ажылының продуктуларын күүсеткенге садарын 1967 чылдың ноябрь 1-ге чедир күүсеткиннерин, а чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 50 тонна сүттү, 200 тонна тараны садарын хүлээнгеен.

Алган хүлээлгелерни күүсеткир талазы-биле чылдың бирги чартыынга районнуң ажылчы чоннары, оон иштинде колхозчулар, «Тээли» совхозтуң ажылчыннары чамдык ажылдарны кылган. Бирги чартык чылда күүсеткенге сүттү садарын 109,1 хуу, дүктү— 101,2 хуу күүсеткеннер. Алган хүлээлгезин күүседир талазы-биле бирги чартык чылда «Мурнакчы» болгаш «Кара-Хөл» колхозтар эки ажылдап, бирги чартык чылда күүсеткенге садар эттин, сүттү, дүктү алган хүлээлгезинден ыракта ажыр сатканнар. Бо ажыл-агыйлар болгаш район иштинде-биле бирги чартык чылда малдың баш санын өскүреринин планын бүгү чүзүн аайы-биле 5—12 хуугга ажыр күүсеткеннер. Бирги чартык чылда дүк кыргылазынга чаашкын хүн бүрү шаптыктап турза-даа, хөй кырлыыр пунктуларга ажылды шын организастап, хонукта ийи эдилчегин чорудуп тургаш, ажыл-агыйлар күүсеткенге дүк садар планын күүсеткен. Ол дээрге чүгле малчыннарның чедиишкини эвес, партия, совет, комсомол, профэвилел организацияларының организаткчы ажыл-чорудулгазының эки түңнели болган.

Ылангыя бо чылын районнуң малчыннары, оон иштинде хөйжүлар черде эки ажылдаан. Амгы үеде районда 60 ажыг хөйжүлар торуур чүс хөйдан-на 90-дан өрү, а 50 ажыг хөйжүлар 80-ден өрү 89-ка чедир хураганны камгалап алган. Чижээлээрге, хөйжүлар К. Баадан, О. Хүлер, И. Самбый-оол, К. Сенгажы («Мурнакчы» колхозтан). Д. Бичеоол, А. Кара-оол, Б. Монгдавай («Малчын» колхозтан). И. Василов, И. Денгемаа («Моген-Бүрен»). Х. Сагыы, Л. Хертек, И. Балчый, К. Демир-Маадыр, Х. Комыыска, К. Одан, Х. Эрелчин, К. Малчын-оол, П. Маңгыл-оол, Х. Ажыкаа («Кара-Хөл»). Х. Чудурук, С. Чүлдүм, И. Эрелчин, К. Кандан, С. Кандан («Тээли» совхозтан) болгаш оон-даа өскелерни хөйу-биле алап болур. М. Чымба, Х. Хуна, И. Эрелчин, С. Монге, С. Конгар, С. Чүлдүм-оол («Тээли» совхозтан), Х. Баадан, Х. Көк, И. Самбый-оол («Мурнакчы» колхозтан) болгаш өскелер-даа хөй бүрүзүнден 2 килограммадан өрү дүктү кыргын алган болгаш боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткеннер. Бо чедиишкиннер аңаа-ла ала-чайгаар болу бербээн. Ол болза партия, совет, комсомол болгаш ажыл-агый удуртукчуларының малчыннар ортузунга хүн бүрү чорудуп турган политиктиг болгаш организаткчы ажылының түңнели-дир. «Мурнакчы» колхозтуң Манчүректе коммунист эш С. Дугуржапка удуртқан хөйжү бригада чартык чылда эки ажылдап, 100 хөйдан-на 90 ажыг хураганнарны камгалап алгаш, районда бирги черни эзелээн. Ол ышкаш «Тээли» совхозтуң Туралыда комсомолчу эш Краска удуртқан хөйжү бригада бирги чартык чылда 100 хөйдан-на 87 хураганны камгалап алган.

Байырлалдыг чылдың социалистиг чарыжынга сүт-бараан фермаларында саанчылар эки киржип турарлар. «Тээли» совхозтуң Зэр-Хавак, Мажалык сүт-бараан фермаларының саанчылары чартык чылда сүт будюрерин эрткен чылдың бирги чартыынга деңгээрге 1,3 катап көвүлеткен. Бо фермаларда саанчылар Д. Бидиштей, Ч. Чанзан, С. Долгар, Р. Ушуп база «Бара-Хөл» колхозта Хертек Долаанмаа болгаш өскелерлээ инек бүрүзүнден 730 литрден өрү сүттү саап ап, социалистиг хүлээлгезин эрестиг күүсеткип турарлар.

Часкы хөвү ажыллары районга эзээн организастыг эрткен. Ниити кодээ ажыл-агый культураларын 102 хуу, оон иштинде тараа культураларын — 103 хуу күүсеткен. Ниити тарылга шөлүнүң 61,4 хуузунуң, ажы 5188,4 га черниң часкы суггарылгаазын чоруткан. Амгы үеде районнуң тараалап ажыл-агыйлары болур «Тээли» совхозтуң болгаш «Мурнакчы» колхозтуң хөвуларында тараа канчаар-даа ажаок эки үнүп турар. Бо ийи ажыл-агыйга 170 суггатчылар часкы үеде доктаамал ажыллап турган. Х. Кинги-оолдуң, Х. Чылбактың звеноларының часкы суггарылганы эки чорутканынган оларның участоктарының тараалары болгаш кукурузалары кончуг эки үнүп турар. Ынчангаш районнуң ажылишчилериниң чер ажылының талазы-биле алган хүлээлгези ажыр болгаш долдур күүсеткиннериниң быжыг бүдүрели бар.

Байырлалдыг чылдың бирги чартыынга алган хүлээлгелерин күүседир талазы-биле кылдыгаан ажылдарбиле чергелештир, районнуң партия-совет, комсомол база ажыл-агый органнары бар курлавырларны амдаа четпес ажыглап турарын айыткаа чогуур. Район чартык чылда күрүнеге эт садарының планынга 22 тонна эттги чедир бербээн. «Малчын», «Моген-Бүрен» колхозтар бирги чартык чылда күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының талазы-биле планын күүсеткеннер. Бо колхозтарда күрүне планының күүсеткиннээринин кол чылдагааны болза ында партия организациялары социалистиг чарышты ёзу барымдаалап организастаанында болгаш ханалыртан ажыл-херектериниң күүседези дээш удуртукчу ажылдакчы коммунистерден негелдени кошкатканында болуп турар.

Амгы үеде районда сиген кезилдеэнге белеткел коллуунда доозулган-да болза, бо хүннерде сиген кезип киргеп ажыл-агыйлар чок, а сигенниң үнүжү кайы-даа чылдарлан эки. Районда, ылангыя «Тээли» совхозта кускү дужут ажаан алышкынының белеткелиниң темпизи оожум чорун турар, сентээр 23 комбайнарлан түгле 1 комбайн сепгеттингеп.

Суурлар чагагайжыдылгазының талазы-биле алган социалистиг хүлээлгезин бирги чартык чылда Бай-Тал, Кызыл-Даг, Моген-Бүреи кодаа Советтер багай күүсеткип, эвээш санның ыяштар тарыза-даа, оозун кажаалап албаанынган, суггарбаанынган мал чин кааткан болгаш курган калган.

Ам кол сорулга болза- партияның район комитединг, райкүүском болгаш чер-черниң партия, совет, комсомол организациялары Октябрь революциязының 50 чылының улуг байырлалынга чедир малга четчир санныг чеммерни белеткээр, дужут ажаан алышкынның организастыг эрттирер, күрүнеге мал, чер ажылының продуктуларын садар болгаш суурлар чагагайжыдар база культура-амыдырал тудугларының талазы-биле алган хүлээлгелерни хүүсал бетинде күүседир дээш чон ортузунга партийжи-политиктиг болгаш организаткчы ажылдарны жижиилери болур.

М. ЫЫЗЫЛ-ООЛ.
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары.

КОММУНИСТЕР МУРНУКУ ОДУРУГДА

Ажыл-херек дээш коммунистернин хүүда харыысалгавын бедидер дугайым СЭКП-нин XXIII съездизинин шиитпиринде чугулаап айытпан болгаш массалар оргузунга хүүда үлегерлиг болурун олардан негеп турар.

Юбилейлиг чылда «Мурнакчы» колхозтун коммунистери боттарының күш-ажылчы чедишкиннери-биле улуг байырлалды демдеглээр дээш кызымак ажылдап турар. Юбилейлиг чылдың бирги чартыында коммунистер Хирлигоол Саая, Кара-Сал Сендажы, Бөк Хертек олар 100 хойдан 100—103 хураганнарны камгалап алган. Бо дээрге ажыл-херекке үлегер-чижектиг, мурнакчы коммунистер-дир.

Колхоз бүдүрүлгезинин кол адырларын бистин коммунистеривис удуртуп турар. Коммунист Кара-Сал Семис-оол хөвү бригадазын 10 ажыг чылдарда удуртуп, кызымак ажылдап келген. Үк бригада байырладыг чылда социалистиг чарыштың калбартын тургаш, часны хөвү ажылын бедик агротехниктиг деңнеелге эрттирип, тараяны суггаттыг черде тараан болгаш гектар бүргүзүнден 15 центнер дүжүт алырын хүлээнип турар. Суггарыкчылар Норбу, Серен-оол олар га черден-не 18 центнер дүжүттү алырын хүлээнип турар. Тарылга планын ажыр күүседип, 100 га кызыл-тасты планнан ажыр тараан. Бүргүнеге 300 тонна тараяны пландан ажыр садарын хүлээнип турар.

Колхозтун тудуг ажылында коммунист чолаачы Дамба Хертек алган хүлээлгезин эки күүседип, кывар-чаар материалларны камналгалыг чарыгдап, тонна-километрни норма ажыр күүседип турар. Ол чүгле боду эки ажылдап турар эвес, харын ажылдың эки организакчызы болуп келген. Ол ышкаш колхозтун кол бухгалтери аныяк коммунист К. Монгуш колхозтун экономиказын быжыглаар дээш кызымак ажылдап келген. Сөөлгү 3 чылдарда колхоз 480 мун рубль орулгалыг болуп, экономика талазы-биле быжыккан колхозтарның бирээзи болу берген, колхозчуларга ажыл төлевирин совхоз ажылчыннарының деңнелинге чедирип турар. Мооң түңнелинде колхозчуларның материалдыг болгаш культурлуг деңнели бедээн, колхоз бүдүрүлгезинин эки түңнелдиг болуру дээш сонуургалы өскен.

Коммунист Ооржак Өлбей-оолга удуртқан № 1 сүт-бараан фермазы юбилейлиг чылдың бирги чартыында сүт садар планын күүсеткен болгаш эртken чылга бодаарга сүт саалдазын 20 хуу өстүрген. Фермаңын комсомолчу аныяктарын коммунистиг ёзугга кижизидип, оларның бедик мергежилдиин, бот-идепкейлиг чоруун чедип ап турар.

Амгы үеде колхозта 43 коммунистерден 5 кижи хөвү ажылында, 13 кижи мал ажылында, 3 кижи тудуг ажылында ажылдап турар. Өскелери удуртур ажылдарда болгаш артельдиң янзы-бүрү адырларында ажылдап турарлар. Октябрьның социалистиг Улуг революциазының 50 чыл ойнга чедишкиннерлиг ужуражыр дээш бистин колхозчу ажыл-ишчилерниң күжениишкинниг ажылдаанының түңнелинде бирги чартык чылда күрүнеге 9 тонна дук. 70 тонна сүт, 56 тонна эт садар планын ажыр күүсеткен. Мында коммунистер улуг салыышкынны кинргенин демдеглээр херек.

К. САРЫГ-ДОНГАК,
колхозта парторганизацыя секретары.

ЭКОНОМИКАНЫҢ КОЛ АДЫРЫ

Бодаа ажыл-агыйны кодурер дээш Коммунистиг партыяның болгаш Совет чазактың хүн бүрүде киргүзүп турар улуг дузаламчызының ачызында бистиң «Тээли» совхозтун экономиказы быжыглап, ажылчыннарының материалдыг болгаш культурлуг амыдыралы улам-на бедип турар. Октябрь байырладының юбилейинге хөлбаштыр алган хүлээлгелерин совхозтун ажылчыннары эки күүседип турарлар. Мал бажы өстүрелиниң планы бүгү чүзүн аайы-биле эки күүсеттинген. Күрүнеге сүт садарының чартык чыл планы 112 хуу, эттиин —106 хуу, а дүктүг — 108 хуу күүсеттинген.

Совхозтун экономиказының кол угланыышкыны хөй ажылы болганда, ооң дугайын чугаалаксап тур мен. Хөй өстүрелиниң күрүне планы ыракта ажыр күүсеттинген болгаш бо чылын 100 хойга онаштыр 83 хураган камгалап алдынган. Баштайгы кыргылданың түңнелдери бүгү хойжуларның юбилейге хөлбаштыр алган бедиткен социалистиг хүлээлгелериниң ажыр күүсеттинерин бадыткай берген. Хөй малдың ажаалга, чемгерилгезин шын тургусканындан үстүнде адаттынган чедишкиннер чедип алдынган. Маңаа бир төлергай чижек болза, малдың өлүп хораар чоруунуң кудулааны болур. Эрткен, 1966 чылга деңнээрге шээр малдың өлүп хораар чоруу 6 катап, бода малдыы 2 катап кудулаан.

Мал ажылында, илангыя хойда ажылдап турар кижилерниң амыдырал-чуртталгазын экижидиринче болгаш оларның күш-ажылын, ажыл төлевирин шын организастаарынче онаа кичээнгейни салып турар бис. Мооң мурнунда чылдарда хойжуларының болгаш малда турар өске-даа кижилериң ажыл төлевирин малдың баш санын барымдаалап санап турган болза, ам бүдүрген продукциязы барымдаалап төлээрин шуут чурумчуткан. Малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алган дээш хойжуларга натура төлевирин доктаатkан. Саанчыларга базала ыңдыг. Ажыл стажын, ажылга кызымаан барымдаалап тургаш, саанчы бүрүзүнге чүскай классты тывыскан, ынчангаш оларның ажыд төлевири бештен чээрби хуу чедир бедээн. РСФСР-ниң Кодаа ажыл-агый министерствозунуң дуңаалын ёзугаар мурнакчы хойжуйар, эштер Күжүгет Кыдыланга, Иргит Эрелчинге хөй ажылының мастерлери деп бирии атты тывыскан болгаш оларның шалыңын өскелерден 20 хуу бедиткен.

Мал ажылынга ыңдыг янзылыг чаартыгларны боттандырыгаш, кылган ажылының түңнелинге кижи бүрүзүнүң сонуургалын бедиткен болгаш бүгү малчыннарны күш-ажылчы чаа-чаа чедишкиннерже сорук киргеп.

Малдың үчёдун экижидер дээш бүгү малды дугаарлаар чорукту чурумчуткан болгаш саналашкынны ай санында организастап, ооң түңнелдерин малчыннарның хураларынга чугаалажып турар. Ол чорук ниитинниң малынга таварылга бооп кирген самчыгдакчыларны чогуур үезинде илередип үндурериниге болгаш мал ажылынга ак сеткилдиг кижилерни быжыглаарынга улуг идигни берген.

Малдың баш санын көвүдедир, ооң продуктулуг чоруун бедидер соругга-биле совхозта экономика советин тургускан. Ында түскай эртеминиглерден ангыда совхоз бүдүрүлгезинин кайгамчыктыг мурнакчылары киржип, экономиканы быжыглаар талазы-биле боттарының үнелиг саналын берип турарлар. Тустус бригадаларга, фермаларга, салбырларга бүдүрүлге хураларынан эгелээш специализастаашкынга чедир бүгү-ле экономиктиг айтырыгларны ол совет шиитпирлеп турар. Мал ажылын сайзырадырда болгаш ооң продуктулуг чоруун бедидерине чугула чүүл болза, малдың быжыг чем-суурун тургузары болур. Ону барымдаалаш, экономиктиг советтин санап келгенин ёзугаар чер ажылының структуразын бо чылын элээп өскерткен бис. Экономиканың кол адыры мал ажылы болганындан тарылга шөлүнүң барык чартык кезиин мал чеминге хереглээр культураларны өстүрерине ажыглаан.

Специализастаашкынны ёзугаар моон соңгаар совхозка бода малдың баш санын шиңдетпезин көрдүнген, чүге дээрге малдың быжыг чем-сууру бисте ам-даа тургустунмаан. Ээр-Хавак фермазын слаар инектер фермазы кылдыр дурускаш, оске фермаларга ыңгыр укспанын бода малын өстүрерин планнаан. Шээр малдың, сарлыктарның, чылгының өстүрери бистин байдалывысха хөнчуг таарымчалыг. Ынчангаш Найырал болгаш Бай-Тал салбырларынга хөй, өшкүнү, а Кызыл-Даргга, Бай-Талдың Хемчик бажынга сарлыктарны болгаш чылгы малды колдадыр өстүрерин экономиктиг совет эргежок чугула деп сүмелээн. Мал ажылын хөнгүдер талазы-биле бистиң иштики курдавырларывыс мындыг янзылыг.

Чурттагга болгаш культура амыдырадың тудуглары бо чылын бисте база-ла багай эвес чоруун турар. Бо талазы-биле кол кичээнгейни малчыннарже үлегдирип турар бис. Малчыннарга таварымчалыг чурттагга бажыңнарын, фермалар, бригадалар төптеринге чүнар бажыңнар, культура амыдыралының өске-даа тудугларын бирги ээлчеге тудуп турар. Ак-Довуракты электри станциязындан электроөнергияны бистиң совхозувустуң суурларынга чедирери бистиң мурнуауста кол сорулгаларның бирээзи. Ону ажыглагга киргеннинің түңнелинде совхоз бүдүрүлгезинин дыка хөй адырлары механизастаттынар дээрзи билдингир.

Ам-даа чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар бисте хөй, чижээлээрге, бода малдың продуктулуг чоруу куду болгаш чаш бызаларга чидириг улуг болган. Мал ажылын хөнгүдер дээш болдунар-ла хемчеглерни ап тургаш, Төрээн чуртувуска чиик өртектиг хөй продуктуну бээри бистиң эң чугула сорулгавыс болур.

А. ТУРГЕН-ООЛ,
совхоз директору,
Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

Мөңгүн-Тайганың кижизи

Мөңгүн-Тайганың кадыг-ширини бойдузунга дадыккан, ниитининг малын ооң ол малдап чоруур кижилериниң бирээзинге Донгак Бапыштаевич Очур хамаарыжыр. Бодунуң чурттаггазының 50 чылдарының дургузунда ооң көргөн түүлдери-ле хөй. Улуг Октябрьның күүлүг чылгы өөскүп үнген 1917 чылда Мөңгүн-Тайга чурттуг ядыы арат Донгак Бапыштайның өг-бүлезинге төрүттүнгеп, революциядың ачызы-биле кижи болуп, ам чонунга чоргаар малчын болген бо ажыл-ишчи кижиниң салым-чолу муң-муң араттарны-биле дөмей.

— Чуртувустуң магаданчызы дээрге кайгамчык-тыр! Бодап көрүнер даан, мурнуңда дээрге ыңай-бээр артыжарда, аът-шары-биле чоруур болгай. Ам самолёттуу «мунупкаш», найысылал Кызыл, харын-даа Москвадан бээр хаптар апарган бис— деп, ол чугаалаар. Амгы үеде ол Каргы-Бажында Донгак Калдарның удуртканы хойжу бригаданың кежигүнү. Хойжулап киреринин мурнунда Мугур-Аксы суурга балды, хирээзин тудуп алгаш, бажың тутчуп, төрээн суурун өстүрүп, чаагайжыдарынга төлептиг салыышкынын киргеп.

Бистиң бо чер хой ораны-ла болгай. Хойжулаза чүл деп бодал ону черле амыраттайн чораан. Шаандан тура ада-иезинге дузаламжып-даа база боду аңгы өг-бүлелиг апаргаш, Донгак Бапыштаевич хой өстүрүп, ону ажаап-кадарарының аргадарын билир чораан. Ынчангаш бо бодалы-биле ол алды чыл мурнунда бирле эртен «Малчын» колхозтуң баштаар черинин конторазынга келгеш, бодунуң изиг күзелин колхоз даргазынга чугаалап-тыр:

—Мен, суурну-даа тудуштум, аныяктарны-даа өөредиринге кириштим. Бисте кол-ла ажыл хой ажылы болгай. Чыл келген тудум хоюустуң баш саны өзүп, чаа кадарчылар хереглеттининг турарын билир мен. Ынчангаш мени бо ажылга киирзиңерге кандыр ирги?...

Шак бо сестерни чугаалаашкан, даргазы чүү-ле дээр ирги дээнзиг маңаа олурган. Сактырге, даргазының харыыны-ла дыка үр болган дег сагындырган.

— Донгак Бапыштаевич, сээн бо бодалың дээрге, дыка шын-дыр. Бис ону деткиир бис. Эки күзелдя илереткен болганда, ажылды хүлээп алыр апаар. Ынчалза-даа хой кадарары берге дээрзин бодуң билир болгай сен. Хамыктың мурнунда нинтининг малын малдап, характап турар мен деп чүүлүү миннир херек—деп, дарга аңаа чугаалаан.

Донгак Бапыштаевич шак ынчаар хойжу апарган. Баштайгы чылын аңаа хураганнар кадарткан, түңнел эки болган. Ооң ажылынга кызымаан көргеш, төрүүр хойларны чоорту хүлээткен. Кандыг-даа мергежил кижениң ажылынга ынаандан, кызымаандан тыптыр. Шак ындыг болган тудум-на, ажылдың уг-шинин, эвин тыва бээр. Ынчангаш чедишкин ооң төрүттүнер.

— Юбилейлиг чылда чүс хойга онаштыр 96 хураганны алдым, ынчаарга бистиң ниитти колхозтуң планы болза, чүс хойга онаштыр тозаны алыр. Байырлалга алдар кылдыр хүлээлгем болза, чүс хойга онаштыр тозан бешти алыр турган мен. Ынчангаш хүлээлге күүсеттинге берген ийин — деп, ол өөрүшкүлүг чугаалаар...

Мөңгүн-Тайга серинин оттуг чайгы одарлар-биле байлак. Ам Донгак Очурнуң аалы Каргы бажында. Чайгы үе дээрге, малды семиртип алырынга чугула үе дээрзин ол билир болгаш чайгы үеде дөрт-беш катап кожун тургаш, хоюн чылдың-на эки семиртип ап чаңчыккан. Семис шыырак хойнуң дүгү элбек, хураганы база семис, шыырак болур дээрзин ол бодунуң дуржулгавынга көрүп келген. Чазын көжердө кыштаанның өдээн аштап каапкан, дезинфекциялаан.

Ооң бригадазы черде найырадыр, ынчангаш ооң түс-түс кежигүнериниң база ниити бригаданың чедишкинниг болуп турарының ылгалгаанымында. Бригада бо чылын чүс бош хойга онаштыр сезен тос хураганны алган, мындыг көргүзүт оларга кажан-даа турбаан.

Мөңгүн-Тайгага чүгле тыва хойну өстүрер деп шиитпирни хойжулар ниин-биле деткээнер. Чүге дээрге, Мөңгүн-Тайгага агаар кончуг ширини, чамдыкта июнь айда безин хар чаактар, соок. Бригаданың мурнакчы кижилери Монгуш Сортай-оол, Хертек Хунав-Кара одар базала чүс бош хойга онаштыр тозан алдыдан тозан сес хураганнарны камгалап алганынга Донгак Бапыштаевич өөрүүр.

Донгак Бапыштаевич чазын-на сигеп шөлүн суггарып, чамдык участоктарның дажын аштаан. Ынчангаш бодунуң өг-бүлезин-биле бо чылын 5 тонна сигеннин белеткеп алыр хүлээлгелиг.

Мурнакчы хойжунуң бо хүннерде кол сорулгаларының бирээзи малды эки семиртип алыры.

С. ХЕРТЕК.

МУРНАКЧЫЛАР ЧУГААЛАП ТУР

Быжыг бүзүрелдиг бис

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырында комсомолчу-аныякта р ның хойжу бригадазының коллективи юбилейлиг чылда 100 баш төрүүр хойга онаштыр 90 хураганны дорукгурар болгаш бир хойдан 1,9 кг дук кыргып алыр деп социалистиг хүлээлге алган. Беш айларның ниитинде бригада ниитининг биле 1616 төрээн хойдан 1418 хураганнарны камгалап алган ийи 100 хойга онаштыр 87 хуу болуп турар.

Төрүүр хойлар ам-даа бар болганда, хүлээлгезинге чугаажок ажыр күүсеттинер дээрзинге ыжыг бүзүрелдиг бис. Боттарының даандырган ажыл-херектеринге кыымак, мурнакчы кижилер бисте чыл келген тудум көвүдеп турар. Борта 5 айлар ниитинде 100 хойга онаштыр 81—90 хураганнарны камгалап алган хойжулар Салчак Багай-оол, Хертек Сандыжап, Ооржак Киров олар хамааржыр. Чамдык хойжу бригадалар кыштагларашкынга белетвелди ажаап алымшкынның изиг түлүк үезинде, барык-ла октябрь ортанга чедир саададып келгеш, оон-на ажок дүвүреп эгелээрлер. Бистиң бригадавыс ындыг байдалды шүгүмчүлелчи ёзу-биле буруу шаап турар. Бистиң хойжуларывыс чавагаап кожериниң мурнунда-ла кыштагларының септелгезин доосказ, коржедин контарып, одаан болуп каан.

Ам бистиң мурнуувуста кышкы мал чеминге 135 тонна сигеп белеткээр сорулга салдынып турар. Бо чылын сигеннің үнүжү эки, планны ажыр күүседип болурунуң аргазы бар.

Бригада хой кыргылдазын организастыг эрттирериниге белеткеннин алган, чүгле совхозтуң дирекциязының черииниң бадыдаап графигин маңаа турар бис.

Бо чылын 2352 хойдан 5 тонна 171 кг. дүктү кыргаш, күрүнеге дүжаар бис. Совет эргечагырганың 50 чыл ойнга үтkүштүр культура-амыдырал хандырылгазының талазы-биле чаа үүнү кылып алырын бригаданың кежигүннерин база түс-түс планнаап турар.

Өрете бүргүү сентябрь айның бетинде радиоприёмниктер, хептиң болгаш аъш-чемниң шкафтарын садып алырын шиитпирлээн бис. Бодум дугайы «ИЖ планета» деп мотоцикл, хевне, дүктен кылган эр, херээжен 2 костюмнер садып алгаш, улуг байырлалга үтkүжарын шагда-ла планнап алган мен.

Бригада сиген белеткелин августың 25-те бүрүн

М. МУКААЙЛЫ,
хойжу бригаданың бригадири, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады.

Саанчыларның өмүнээзиндеп

Бистиң «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазы юбилейлиг чылдың беш айларының дургузунда ниитизи-биле 109.430 литр сүт сагган. Хонукта ортумаа-биле бир инектен 7, 8 литр сүт саап ап келген.

Мен бодум дугайым чылда саар инек бүргүүнден 1640 литр сүт саап хүлээлге алган мен. Беш айлар ниитинде 14 инектен ниитизи-биле 10494 литрни азы бир инекке онаштыр 699 литр сүттүг сагдым. Амга чедир хонукта бир инектен ортумаа-биле 7,7 литр сүт сагдынып келген. Чай эгелеп, оттасигенниң үнүжү экижээ-биле холбаштыр инектиң сүдү хүнүүн-не немежип турар.

Бистиң фермавыс удаас оттуг, сүглуг, сеңгин Туралыг таңгазымче чайлаглап үнер. Орта инектериниң сүдү уламна көвүдээр, ынчангаш хүлээлгевисти күүседир арга тургустунар дээрзинге бүзүрээр бис.

Саанчылап ажылдаа-ла 11 чыл болдум. Саанчымың ажылы берге болгаш харыысалгалыг-даа.

Фермаңың коллективи хөй чаңгызы, чаңгызы хөйү дээш деп принцип ёзугаар ажылдап турар бис. Фермада шүүтү 27 кижи ажылдап турар бис, мурнакчыларның хүрээлеңи улам өзүп олурар.

Юбилейлиг чылда төрээн совхозувустуң күрүнеге сүт садар планын ажыр күүседиринге күш-ажылчы үлүүвүстү киирип келген болгаш киирип-даа шыдаар бис дээрзинге кандыг-даа чиганнар турбас. Байырлалга үтkүштүр хүүда амыдырал талазы-биле база эки чедишкиннерлиг ужуражыр күзелдиг бис. Ынчаарга райпонуң автолавкаларын дамчыштыр биске хеп, аъш-чем шкафтары, диваннар, хевистер, торгу болгаш өске-даа бараанналарны үзүктел чок садыглар дугайында чагыг киирерге, күүсетпес аъш ол бараанналарны молдуунда район төвүнде садыглаш турары бистиң сеткилиивисти хомудадып турарын бодумнуң өөрүмнүң мурнуңдан маңаа чугаалаксас аргам чок.

Мынчангаш бистер шуптувус улуг байырлалга үтkүштүр чоруп олурар болганывыста, херегледдиң чугула бараанналарын малчыннарга чогуур үезинде чедирип, шын хуваап садарынче кичээнгей салырын «Шынны» дамчыштыр райпо удуртукчуларыпдан диилээр бодаан бис.

Б. ДОНГАК,
«Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак фермазының саанчызы.

СҮМЕЛЕП ТУР МЕН

Шээр мал кадарчызынга ажылдаа-ла он чыл ажып тур бис. Чыл бүрү 250—260 ажыг хураганнарны менди доруктурup, эки ажылдааны дээш колхозтан болгаш район организациязы р ы н д а н мактал-шаңналдарны хөй удаа ап келдивис.

Юбилейиңг чылда 278 төрүүр хойдан 278 хураганнарны менди камгалап алдывыс. Бир хойдан 2 кг. дук кыргыыр деп хүлээлге алган бис, а херек кырында оон хөйну ап болурунуң аргазы бар.

Мээң өөмүнүң эр ээви Иргит Самбый-оол ажыл дээш кызымак, кежээ кижи. Быштаглаашкын белеткелин ол чазын-на бүргүнү-биле дооскан болгаш ам 10 тонна сиген кезип белеткээри арткан.

Малдың чаш төлүн ажаап-тежээрниге өгнүң херээжен ээзиниң ролю биче эвес чүве болгай. Ындыг турбуже, район төвүнге азы Кызыла болгулаар малчыннар хураларынга азы Наадымга үргүлчү-ле өгнүң эр ээзин келдирип турар, ол арай хомудавчыг.

Мооң соңгаар ол айтырыгны өөренип көөрүн колхозумнуң, районнуң удуртукчуларынга сүмелеп тур мен. Чайлаглаашкынны эки организастыг эрттирип, келир чылын хөй ажылының продуктулуг чоруун удам-на көвүдедир дээш бүгү күжүвүстү салып ажылдаар бис.

С. ОРУС-КӨК.
«Мурнакчы» колхозтуң хойжуу.

АНЫЯКТАРНЫҢ САЛЫЫШКЫНЫ

Юбилейлиг чылды төлептиг уткуруңуң хемчеглерин ажылдап кылгаш, ону ВЛКСМ райкомунуң дөртkү пленумунга хүүлээп алган. ВЛКСМ райкомунуң ажылдап кылган хемчеглерин районнуң аныяктары чер-черге боттарының ниити хуралдарынга чугаалажып көргеш, немелде хүлээлгелерин алганнар.

Районнуң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунда комсомолчу-аныяктар киришпейн турар адырлар чок. Юбилейлиг чылдың эгезинден бээр ВЛКСМ райкому колхозтарның, совхозтарның болгаш өске-даа ажыл-агыйларның кол-кол участоктарынче аныяктарны комсомолчу путёвка-биле чорудуп келген.

Мугур-Аксында тудуп турар Советмоол найырадың школа тудуунче 30, мал ажылынга тур ажылдаары-биле 113, доктаамал ажылдаары-биле 12, амыдырал хандырыгга четкизинче 11. Ак-Довуракты тудуунче 17 болгаш район төвүнде тудугларже 67 аныяктарны чоруткан бис. «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырында комсомолчу-аныяктарның 12 кижи составтыг тудуг звеновун организастап тургускан. Ол звенону эрткен чылын Бай-Тал школазын доосказ Кужаан Данов билдилии-биле удуртуп турар.

Аныяк тудугжулар боттарының мурнуңга салынган планныг онаалаларын үргүлчү ажыр күүседип келгеннер. Ам ол звено салбырда чаа чүүлдер болуп, ооң-биле кады комсомол болуунуң ажылын эки башкарып, ажылдан хостуг үелеринде солун оюннарны, «Ажылга аныяк кижиниң киржилгези кандыг болурул?» деп кежээни организастап эрттирген. Аныяктарны чонунуң, партиянның, күш-ажылчы, дайынчы, революциячы чаңчылдарынга кижизидери комсомол организациязының организас-политиктиг ажылында чугула черни ээлеп турар. Борта үндезилээш, Ада-чуруттуң дайынының киржикчилери Салчак Серен-Дондуп, Алексей Адыгбай, Салчак Данзын-оол, Хомушку Чудурук, Салчак Балчыр болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Үрүле Кандан дээш оон-даа өскелер-биле ужуражылгаларны комсомол организациялары чер-черге организастап эртиргилээн. Күш-культура болгаш спортту массалыг болдуруп сайзырадыры комсомол организацияларының база бир чугула сорулгазы болур.

Спорттуң национал хевирлеринге, волейболга, стол теннизинге, баскетболга хөй-ниитичи судьяларны белеткеп, секцияларны колхозтарда, совхозта болгаш школаларда организастап тургускан бис. Мооң мурнунда чылдарда спорттуң бодуун шөлдерин аныяктарның хөй-ниити күжү-биле колхозтарга, совхозка болгаш школаларга кылып алыр сорулга салдынган. Спорт шөлдериниң тудуу «Кара-Хөл» колхозта доозулган болгаш Тээли суурда болгаш «Мурнакчы» колхозта тудуп эгелей бергеп.

Чоокта чаа ВЛКСМ обкомунуң бюрозунга «Бай-Тайга аныяктарының Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнга үтkүштүр кылып турар ажылдарының дугайында» айтырыгны чугаалажып көргеш, четпестерни чайладыр талазы-биле тодаргай саналарны киирген. ВЛКСМ райкомунуң ажылдап кылган хемчеглериниң күүседилиниң дугайында айтырыгларны бюроларга эвээш чугаалажып, комсомол организацияларынга практиктиг дуза көргүзери ам-даа кошкак тургустунганын миннип демдеглээр херек.

«Мөген-Бүрен», «Малчын» колхозтарда спорт шөлдерин тудары бөгүүге чедир хоозун чугаалажышкыннар-биле кызыгаарлаттынмаан хевээр. Спорттуң бүгү хевирлериниге хөй санныг күш-культурҗуларны белеткээр, «Урожай» эки-тура спорт ниитилелиниң кежигүннериниң санын өстүрер талазы-биле ажыл кошкак чоруп турар. Илерээн четпестерни дарый чайладып, Совет эрге-чагырганың бежен чыл ойнга төлептиг ужуражыр дээш, районнуң аныяктары ам-даа күженишкининг ажылдап, юбилейлиг чылда Бай-Тайганың мурнунга салынган планныг онаалаларны чедишкининг күүседиринге аныяктар күш-ажылчы салыышкынын киирип чыдаар ёзугаринге чигзинишкин чок.

С. ООРЖАК.
ВЛКСМ-ниң Бай-Тайга райкомунуң секретары.

Тезистерге сорук киргеш...

Тудугжу болуп, 16 чыл иштинде үзүктелишкин чок ажылдап келдим. Тээли суурда ажыглаада дужаагаи чурттагга, бүдүрүлге болгаш культура-амыдырал тудугларының барык шупгузун кылышкан мен.

Мээң бригадамның составында 11 бызаңчылар бар, инда норма күүсеттейн турар кижи чок. чаңгыс эп-сеткил-биле ажылдап келдивис. Апрель айдан эгелээш, бистиң бригадавыстың Дөн-Терезин суурга садыглап эгелеттим. Суурнуң чурттакчы чонунга болгаш совхозтуң ыраккы одарларда малчыннарынга садыгларын меңээ дааскан.

Бараан саврылгазының планы айда 700—800 рубль турган, ону ай санында ажыр күүседип турдум.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнга үтkүштүр ажылын доктаамал организастап келгенин база демдеглээр херек.

СЭКП ТК-ның Тезистеринге сорук киргеш, бистеринің сагыш-сеткиливис улам хайнығып, холдарывыс быжыы-биле түттүнүп турар апаргап. Бүгү күштү салып тургаш, Культура бажыңнының тудуунуң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бүдүүзүнде доошуп, байырлыг үткүлге хураанын маңаа эрттирер деп хүлээлге алган бис.

Совет кижилерниң соглээн соңу ажыл-херектер-биле карышпас. Бистиң бо хүлээлгевис чугаажок күүсеттинер, ынчангаш Тээли суурга ийи кат Культура бажыңы чогуур өйүнде ажыттынар-даа.

К. АДЫГБАЙ,
Тээли суурда тудуг бригадазының бригадири.

Хүлээлге күүсеттинер

Бай-Тайга районга баштайгы колхозту организастап тургусканының бирги хүнүнден эгелээш, мал кадарчызынга ниитизи-биле 18 чыл, ооң иштинде «Тээли» совхозтуң хойжузунга ажылдаанымдан бээр 7 чыл ажып турар. Совет эргечагырганың 50 чыл ойнга белеткел-биле холбаштыр бүгү үзүктүң социалистиг чарыжынга киришпиваан, 100 хойга онаштыр 100 хураганны менди доруктурар болгаш бир хойдан 2,3 кг дуктуг кыргын алыр деп хүлээлге алган мен.

Ам херек кырында 100 хойга онаштыр 101 хураганны бүрүн камгалап алдым. Хойларның болгаш хураганнарның күш-денгезин ортумактан өрү кыыш аппан. Хоюм кыргылдазы ам дээрезинде эгелевээн. Хойларның болгаш хураганнарның күш-денгезин ортумактан өрү кыыш аппан. Хоюм кыргылдазы ам дээрезинде бээр деп кадаймы-биле дутурушкан бис. Ол күзелиивис база-да боттанмыр.

С. ИРГИТ.
Тээли» совхозтуң хойжуу.

Чонга бараан болуушкун

1964 чылда Кызылга садыг школазынга ээредилгени доосказ, башкай Тээлиге, ооң соонда «Тээли» совхозтуң Найырал салбырының Дөн-Терезин суурга садыглап эгелеттим. Суурнуң чурттакчы чонунга болгаш совхозтуң ыраккы одарларда малчыннарынга садыгларын меңээ дааскан.

Бараан саврылгазының планы айда 700—800 рубль турган, ону ай санында ажыр күүседип турдум.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнга үтkүштүр совет кижилер ам кажан-даа кеэтүп корбээн күш-ажылчы кодурлуушкун-биле ажылдап турарлар. Оларны хандырары — садыг ажылдакчыларының хүндүлүг сорулгазы болгай.

Районда садыгжыларның эң-не аныяа мен. Садыгжы кижиге кол чүүл — чонунга ээлдек, оларның хүн бүрү озуп турар негелделерин сагыш човаапкыр күүседири болур дээрзин эки билир мен.

Совхозтуң малчыннары удаваас чайлаглаашкынче үнүптерлер. Малдың чайгы семиртилгезин —хөй эът, еүт, дук будуреринің үндезини ол. Бо херекке үлүүмүү кижилер толээде, юбилейлиг чылдың чайынында садыгны чайлагларже чоокшулады көжүргеш, малчыннарының садыг хандырылгазын удам эки организастаары — мээн амгы сорулгам ол.

Т. БАЙЫСКЫЛАН.
көдээ садыгжы.

АМДЫЫЗЫНДА — М. ЧЫМБА

Хөй кыргылдазы «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырында шалыпкын эгелээн. Баштайгы хүннерде салбырның Туралыгга № 2 бригадазының кадарчылары Монгуш Чымба, Күжүгет Кандан, К. Балдар-оол, Салчак Адыг оларның одарларын кыргаан. Түңнелдер багай эвес болган. Ылаңгыя Монгуш Чымба бир хойдан 2,1 кг дуктуг кыргып ап, совхозта мурнакчыларның санында кирген.

К. ЧҮЛДҮМ.

1967 ч. Июль 11.
ШЫН
2-ги арын

ШУЙҮНУҢ ЧААРТЫЛГАЛАРЫ

Кара-Хөлдө ногаан театр

Коммунистиг партия, Совет чазак бүгү-ле чувени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга бараалгадып турар. Материалдыг байлактың тургузукчузу ажылчы чон, совет кижи дугайында ол улуг сагыш салышкынының чайпыналчак боттанылгазын чурттуң булуң санындан, бистиң амыдыралывыстың бажыл бүрүзүнден корүп болгур. Тывавыс эң ыраакы аймак-аглыларывыңар бирээзи «Кара-Хөл» колхозтуг төвү Даспы-Акем суур улам калбарып, бүдүрүлгенинге, чурттаалывыңар болгаш культура-амыдыралдың чаа чаңчыл тудугларыл хүн бүрү немежип турар.

Чурттуң бүгү черлериниде мышкаш, Кара-Хөлдө аймак-ның бо хүнперде база хайнымкан. Кандыг-даа аймак участогунда кижилер дүүлгүүшкүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик иергүзүгүүр болурунга еөруктуг. Октябрьның байырлалын, төөгүдүг юбилейин төлептиг уткуурунга бүзүрелдиг ажылдап турар.

Коммунист эң Дүмен-оолга удуртқан колхозтуң тудуг бригададының иергүзүг мурнуку чылдардан бедик. Артельдиң бүдүрүлгө планында көрдүгеен тудугларыл чедишкинниг күүсетпишаан, бригада бо чайын пландан аңгыда 500 олуттуг ногаан төөрүм кыска үеде тудуп, ону ажылдалга кииргеин еөрүүчүт. Ол театр суурнуң чанында, бөйдүетүң коңчуг чараш болгаш таарымчалыг черинде—ногаан арыгның ортузунда кылдынган. Ону тударынга бүгү колхозчуларның идепкейлиг киришкеинге база демдегзээри чугула. Ол мынкаш деңгеи шолдуг чаа стадионну база кылып алган. Колхозчу аныяктар күш-культуранып, спортуң янзы-бүрү оюнарын ам ол стадионда чорудуп, чонуң дыштанылгазын, кино болгаш концерт көрүүдезин ногаан театрда организастап турар.

Юбилейлиг чылда колхозчу бызаңчылар биче эвес ажыл-херекти бүдүрүп турар. Культура бажыңының, бибиотеканың капитал септелгезин дооскан. Даспы-Акем суурнуң чаагайжыдары-биле кады, тудуг бригадазы малчыларга 10 чаа чурттаага бажыңны тудуп, 20 өг мажын белеткеп берген, 18 бажыңның септелгезин база кылган. Оларның моон соңгаар улам чедишкинниг болуруун күүзөлиңер.

А. АДЫГБАЙ.

Хайныккан иш

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң болгаш райкүүскомунуң ийи кат бажыңының тудуу бо хүнперде хайнымышкынныг чоруп турар. Бирги катка туулбу салыры бо хүнперде доостур чыгаан.

Бай-Тайга районда аң улуг бо тудугну тудугжулар Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга утказытур колдуунда доозар деп хүзээлеге алган.

Сарлык малым

Харлыг кыштың соогунда
Кажаа-турлаг хереглевес,
Эъди, сүдү эгээртинмес
Эки малым — сарлык малым.

Коккай семеп халдап келзе,
Когун үзе мыйыстаптар,
Эзим, бертке омаа киткээр —
Элбек дүктүг сарлык малым.

Одарларга кадараарга,
Оюк эреп дешкилей бээр,
Чаптап ханмас, ырлап ханмас,
Сарлык малым — ынак малым.

О. ОЙДУП.

Бай-Тайга.

ОКТЯБРЬНЫҢ ХЕРЕЛИ ТЫВА ЧЕРДЕ

Хөгжүп турар Тээли

«Мурвакчының» ажыл-ишчилери Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнга аныяагый болгаш культура тургузуукунуңуң талазы-биле чедишкинниг ужуражыр дээш кажан-даа костүп көрбээн бедик көдүрүүшкүнүүт ажылдап турарлар. Колхозтуң тараажылары часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңгеле эрттиргенинер.

Чаашкын чогуур үезинде эгелээш-биле холбаштыр тараанның башгайгы үеүжү бир дескн экн болуп, колхозчуларны өөртүп турар. Колхоз юбилейлиг чылдың бирги чартынында күүрүнеге 56 тонна эът 9 тонна дүк, 70 тонна сүт садар планны хуусаа бетинде ажыр күүсеткен.

Колхозтуң малчыннары кыштагларашкыны экн организастыг эрттирип, малдың чаш төлүү камгалап алыр талазы-биле багай эвес түүнелдерни чедип ап шыдааннар. 100 төрүүр хойга онаштыр колхоз ниитизи-биле 90, № 2 хойжу бригада (бригадири Дугуржап Салчак) 92, № 1 хойжу бригада (бригадири Очур Хертек) 89 хураганнарны менди камгалап алганнар.

Мурвакчы хойжулар Баадан Хертек Мөңгеевич, Самбый-оол Иргит Делгерович, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Сарыгбай Хертек Сюрюновна, Ооржак Хүлер Сад-оолович болгаш оон-даа өскелер 100 хойга онаштыр 100—105 баш чедир хураганнарны менди дорунтурганнар. Төрүүр хойлар ам-даа бар болганда, камгалап алдынган хураганнарның саны колхозка ниитизи-биле болгаш түс-түс хойжуларга моон соңгаар улам көвүдээр.

Төп сүт-бараан фермазын бо чылын бүрүнү-биле механизастаан. 5 айларның иштинде саптап сүттүң ниити хемчээли 27 тонна болган. Ону шуптузуун күүрүнеге сатнан.

Суур чаагайжыдыгазының болган культура албан черлериниң кыска белеткелиниң талазы-биле партия организациязы, колхоз баштаар черн болган суурнуң чүрттакчы чону хөй ажылдарны кылган. Ол бүгү чүүлдерни Шуй суурга албан ужуруунда командировкалап азы аалчы ёзу-биле барган кижилер дораан-на эскерип каар.

Шуй суурга чаңгыс катап эвес, хөй удаа чораан мен. Юбилейлиг чылдың бирги чартынында ол суурга барган, бодум дугайны сеткилимниң ханызындан өөрүп турдум. Суур 2 кол кудумчуларлыг, олар Шуй хемни өрү алзы үш километр ажыг черде шөйлүп чорутқан.

Суурда 10 чыл школазы, 50 орунлуг ясли, 70 орунлуг уруглар сады, магазин, хандырыгга комбинадының салбыры, харылзаа конторазының салбыры, эмчи пунктузу, библиотека, клуб ажылдап турар. Бо чылын суурнуң кудумчуларынга 2000 дес мяш олуртур планны херек кырында 2249 дес кылдыр ажыр күүсеткен.

Малчын кудумчузунда 2265 метр штакетниктер кылган. Суурнуң кол кудумчузу — Нордуп кудумчузунуң ниити хевири кижилерниң кичээнгейни хаара тудуп турар.

Суур тургустуварының бирги хүнүндеи эгелээш, Нордуп кудумчузунда түүлге теректер эвес, талдар, чодуреалар, чыжырганалар, пөштер, шивилер дыттар, хараганнар дээш өске-даа хөй түүл ыяштарны олуртқан. Ол ыяштар ам бажыңвар көзүлбес, шыргай арыг кылдыр өскен. Ол ындыг болуру чугаажок болбайн аан. Чүге дээрге, ол кудумчуну суурнуң чурттакчылары Төрээн чурт дээш Ада-чурттуң Улуг дайынында мөчээн чаңгыс чер чурттуг кижизи, эки-турачы Нордуптуң адынбиле адап алганы таварылга эвес.

Колхозчулар бо чылын түүле суурда эвес, харын хойжу бригадаларның төптеринде, хову турлаа Чаңгыс-Терек ховузунда хөй ыяштар олуртқан. — Чаңгыс-Терек ховузу ам чаңгыс терактиг эвес, хөй терактерлиг апарган — деп, тус черниң чону ам өөрүшкүлүг чугаалажыр апарганнар.

Юбилейлиг чылдың эгезинден бээр Шуй суурда 500 олуттуг ногаан театрны, 2 кудуктарны, хову бригадазында 40 кижи чурттаар ниити чурттарга бажыңны кызыл булуң-биле катай, № 1 хойжу бригаданың төвүнде кызыл булуныу ажыглалда дужаагаи. Суурда аалчылар бажыңының, стадионнуң тудуун удавас доозар.

Малчыннарга 6 чурттарга бажыңнарны тудуп турар. Школаның, клубтуң, уруглар албан черлериниң, эмнелге пунктузуның септелгезин доосканш, одаар ыяштың хереглелиг план ёзуталар бүрүнү-биле өөрүүн эккеп дүжүрген.

— Культура албан черлериниң септелгези болгаш одаар ыяштың өөрүүлгези район төвүнде, «Тээли» совхозтуң салбырларында ам-даа массалыы-биле эгелевээн-дир, силериниңде кандыг арта-биле дүрген күүсеттингенил? — деп, колхоз даргазы Хертек Чүдекейевич Кудурукпайдың айтырыг салырында, мынчаар харыылаан:

— Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчуларын көөрге, септелге, одаар ыяш өөрүүлгези дээш кыпсоок эгелей бергенде, хеп-хенертен дүвүреп үнерлер. Ол дээрге, ажыл-агыйжы эвес чоруп-тур. Бистер мындыг байдалдан шагда-ла чайлаан бис.

Мында херектиң ужуру чүдел дээрге, суур Советтиниң болгаш колхоз баштаар черниң баш бурунгаар ажылдап кылган хемчегларни ёзугаар септелгеге, одаар ыяш белеткелиниге, оон өөрүүлгезинге улуг Ленининң үнелеп чорааны хөй-ниитиниң шеф дузалакчызын ажыглаары бо колхозта чыл бүрү чаңчыл болу берген. Шефко башкылар коллектини, контора ажылдакчылары, механизаторлар болгаш колхозчулар массалыы-биле кирижип турар.

Көдээниң ажыл-ишчилери удавас сиген кезилдеанче, оон улаштыр күжүт ажаан алымшкымнче киритерлер. Ол ажылдар доозулгалак турда, кыштагларашкыны белеткели эгелеер.

Бо бүгү ажылдарны капсырыштырбайн, культура албан черлериниң школаар болгаш уруглар албан черлериниң кыска белеткелиниң мурнай доозуп алыры черле шын. Мынчангаш «Мурвакчы» колхозтуң бо талазы-биле дүржүлгазын районнуң өске ажыл-агыйларынга непчедирип күзенчиг-дир.

Колхозтуң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң херээнде бүгү-ле чүүлдер чедишкинниг шинтпирлеттинин турар деп чугаалап болбас. Чедир кылдыммаан ажылдар база эвээш эвес. Четпестерни чайлатпышаан, Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооң «Мурвакчы» колхозтуң ажыл-ишчилери улам-на бедик бүдүрүлге болгаш культура-амыдырал көргүүлгери-биле утказыр дээрзинге чигзинниг турбас.

Т. ТАЛГАНЧИК.
(«Шынның» корр.)

Сарлык малым

Харлыг кыштың соогунда
Кажаа-турлаг хереглевес,
Эъди, сүдү эгээртинмес
Эки малым — сарлык малым.

Коккай семеп халдап келзе,
Когун үзе мыйыстаптар,
Эзим, бертке омаа киткээр —
Элбек дүктүг сарлык малым.

Одарларга кадараарга,
Оюк эреп дешкилей бээр,
Чаптап ханмас, ырлап ханмас,
Сарлык малым — ынак малым.

О. ОЙДУП.

Бай-Тайга.

Совет-француз ДЫҢНАДЫГ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыда).

лыг салдарны чедирип турарын ийи чазактар күрээ ханымышкыны-биле демдеглээн. Совет Эвилелинге-даа база ол ышкаш Францияга-даа бирги соруэта болза, Европаның бүгү чурттарының аразында харылзааларни чогумчудары, оон дараазында ол харылзааларны чоорту хөгжүдүрп бшыр дээрзни талалар мооң-биле хөлбаштыр айткан. Ындыг хөгжүлде Европада туруп турар улуг айтырыгларны чугаалажып көөрүнге дүзаалап, оларны таварыштыр шинтпирлээр болгаш национал тускай догуннаашкынның, чурт-девискээр талазы-биле бүрүн бүдүн болурунуң, күштүг ажытлаазының болгаш еске күрүелерниң иштики херектеринге холгаарлашпастың принциптерин хүндүлеп көрбүшаан, бижыг тайбың-ны тургузарынга дүзаалап болур.

Европаның чөвүлел хуралының дугайында айтырыгны Европада аймыл чок чорукту айтырыгларын чугаалажып көөрүнге бүгү динке тараш шептерээр кады ажылдажылганы эмгелеп тургузарынга өөренип көөрүн талалар үргүлчүлээр.

Ядролуг чепсектн неитередип тарадырының тайбыңга айымылдыг болуп турарын ийи талалар демдеглээн. Чүгле ядролуг чепсектн тарадырынга хамаарышкан эвес, харын база оон бүдүрүүшкүнүн соксадырынга болгаш бор курлавырларын узуткаарынга хамаарышкан ядролуг айтырыгларның бирги чергенин чугулаазын барымдаалаан, ындыг чепсээ бар күрүнелер бо талазы-биле чепсектн ылаң дүжүрөрин хандырып шыдаар аргаларны чугаалажып көөрү эргежок чугула деп санаан.

Совет-француз ийи талалыг харылзааларны чугаалажып көрген чорук хөй адырларда, ылаңгыя делегей байдалының чидиглеңгенин барымдаалаан, политика талазы-биле-элээн депшилгени демдеглээр арганы берген.

ССРЭ-ниң болгаш Францияның чазактары бо үеде делегейниң мурнунда тургустуган эң чугула чамдык айтырыгларның талазы-биле боттарының туруштарының чоотун күзел ханымышкын-биле демдеглеп турар. Кайы-кайзынга соңуургалдыг айтырыглар талазы-биле боттоттарының аразында сүмележиглелин олар үргүлчүлээр болгаш ол соруга-биле ийи чурттарның аразында харылзааларны бүгү деңгеелге хөгжүдер бодап турар.

ССРЭ болгаш Франция 1966 чылдың июнь 30-де Декларациязынга болгаш 1966 чылдың декабрь 9-та Медегелеге иүүштүр боттандырарын шинтпирлээн эртем, техниктиг болгаш экономиктиг иады ажылдажылганың таарымчалыг хөгжүп турарын ийи талалар күзел ханымышкынбиле демдеглээн.

Дыңнадыгда оон ыңай демдеглеп турары болза, космос делгемин тайбың соруглаларга шинчилээр болгаш шиңгээдир талазы-биле кады ажылдажылга дугайында 1966 чылдың июнь 30-де Москвага ат салган дүгүржулганың черле чүгээр боттанып турарын ийи талалар демдеглээн. Өөнүг телевидение талазыбиле совет-француз кады ажылдажылга СЕКАМ-3 дээр системаны 1967 чылдың күзүүнүден эгелээш ССРЭ-ге болгаш Францияга кады ажыглаар арганы берип турарын олар демдеглээн.

Атомнуг энергияны тайбың соруглаларга ажыглаар херекке боттарының кады ажылдажылгазының улам ылаң кайбарып турарын талалар күзел ханымышкын-биле демдеглээн. Шинчилелдериниң болгаш техниканың мурнакчы адырларының талазы-биле бедик мергежилдиг солчулгаларны ам эгелээр арганы ийи чурттарга ол чорук берин турар.

Сөөлгү үениң дүргузунда ССРЭ биле Францияның аразында садыгның хөгжүдезинге күзелинин ханганың талалар илергейлээн. 1965—1969 чылдарның үезинде 1964 чылдың октябрь 30-де чарган узун хуусаалыг дүгүржулганың эки күүсеттинин турарын олар демдеглээн болгаш бот-боттарының эрге-ажыктарынга садыг солчулгазын улам улуубиле көвүдедиринге аргаларның бар болуп турарынга бүзүрелин айытқан.

Францияның Премьер-министриниң Совет Эвилелинге чоруп турган үезинде кинематография талазы-биле кады ажылдажылганың дугайында чазактар аразының дугуржулганың ат салган, совет-француз үретүүнелдиг культурлуг харылзааларны хөгжүдеринге чаа утланышкынны ол чорук ажыдыл турар.

Культура болгаш уран чүүл талазы-биле совет болгаш француз улустарның чедишкиннери-биле бот-боттарының таныжарының соруглаларынга бараан болур солчулгаларны болгаш харылзааларны улам ылаң калбартыр талазы-биле чогуур хемчегларни алырынга боттарының түткүлдүүн талалар ниитизи-биле бадыткаан.

Францияның Премьер-министриниң ССРЭ-ге аян-чоруу, моон-биле холбаштыр совет удуртукчулар-биле кылган беседалары Совет Эвилели биле Францияның аразында чөптээрежилгени болгаш кады ажылдажылганы бижыглаарынга, совет болгаш француз улустарның аразында туруп турар чанчыл болуберген ийи-ырадыг бижыглаарынга чугула салышкын болган деп дыңнадыгның түңнелинде демдеглеп турар.

(СЭТА).

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

Айыыл чок чорук чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. КАР-ның төлээзи Эль-Кунн дайылдажырын соксадыр дугайында Айыыл чок чорук чөвүлелинниң шинтпирин Израильдың база бир чөрчүп үрээнинге холбаштыр Айыыл чок чорук чөвүлелинниң харалын дораан чылдырарын негээн.

Июль 8-те израиль шериглер Суэц каналының чөөн эринде Порт-Уада деп далай өртээлинде турумчаан КАР-ның чепсектиг күштеринге халдаан болгаш ол далай өртээлин үгербоолар-биле ажок боолаан. Израиль канал девискээринде элээн хөй хынаада станцияларын агаардан халдаашкынга таварыштырган, чок кылган. Израиль шериг-агаар күштери оон-биле чергелештир каналдың чөөн эрнин, Порт-Саидтың хөй чонныг черлерин база бомбалаан, оон уламындан хөй кижилер амы-тынын оскунган болгаш материалдыг когарелга таварышкан деп Эль-Кунн чагаа бижип дыңнаткан.

Айыыл чок чорук чөвүлелиниң июль 8-те болган хуралынга КНОнуң чиңгине секретары У Тан Суэц каналынга дайылдажырын соксатнан шугумдан эгелээш, ийи таланы дүргаар КНО-нуң хайгааракчыларын тургузар-дыр дээн.

Дайылдажырын соксадырын сөөлгү ан айымылдыг чөрчүп үрээн үүлгедиг Чоокку Чөөн чүкте дайын үүлгединн күштелдиреин Израильдың үргүлчүлээр дээн сагыштынын бадыткап турар-дыр, ону күштелдиреин чүгле ол девискээринин айыыл чок чоруунга-даа эвес, харын бүгү-ниитн тайбыңга база кыжанып турар-дыр деп, КАР-ның төлээзи Эль-Кунн демдеглээн. Дайылдажырын соксадырын сөөлгү чөрчүп үрээн үүлгедигинин ужурунда КАР харылсалгага онаажыр деп Тель-Авивтиң бадыткап турарын сагындырып чугаалаан. Эль-Кунн ол чөрчүүшкүнүү кылган дээш Израильдя буруу шаварынче болган моон соңгаар чөнгээлер, дайынырак үүлгедиглер кылырындан оваарныын израиль чазактан негээринче Чөвүлелдя кыйгырган.

Израильдың төлээзи Рафаэль дайылдажырын соксадырын чөрчүп, үүлгедиг кылганынга Израиль буруу чок дээн. Ынчалза-даа «ужуралдар болган» дээр сагыштыг бодалын тайылбырлавышаан, КАР-ның Порт-Саид диниишириниде турушгарынга удур Израиль ужар чүүлдү ажыглаан деп ол мнинин сөглээн.

Айыыл чок чорук Чөвүлели чугаалажышкынын үргүлчүлевишаан.

Суэц каналының чөөн эринге база бир болуушкун

КАИР. (СЭТА). МЕН агентилелдиң дамчыдып турарын ёзугаар алырга, Каттышкан Араб Республиканың Чепсектиг Күштериниң төлээзи Каир радиозун дамчыштыр мындыг медеглел кылган: «Бөгүн ук черинн-биле эртенгинин 10 шакта израиль кезектер Суэц каналының чөөн талазында Рас эль-Иштен Фуада далай өртээлинин соңгу талазынче бурунгаарлаар деп оралдашкан, ынчалза-даа бистиң күштеривис агрессорну ап октаан. Дайынның бир танкызы болгаш куяктыг үш машиналары тулчуушкуннарга чок кылдырган. Тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар.

Сан көвүдеп турар

ХАНСЙ. (СЭТА). Вьетнам улус армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектери ВДР-ниң агаар долгеминге июль 9-та шургуп кирген алды америк самолёттуу дүжүр аткан деп, ВИА агентилел дыңнадып турар. Мынчангаш ВДР-ниң девискээрининң агаарынга дүжүр аткан америк самолёттарның ниити саны 2.086 четкен.

Хөлезиленикчилер аштырыышкыны

БРАЗЗАВИЛЬ. СЭТА-ның корреспондентизи Роберт Серебрянников-тун дамчыдып турары болза:

Конгоюң (Киншаса) президентизи Жозеф Мобуту чурттуң девискээринче шургуп кирген ак кештиг хөлезиленикчилерниң отрядтарынга удур дайын чорудулгаларын удуртуп турар. Конго армиязының бешки каттыжыышкынынын командири, бригада генерээлы Эсташ Какуджи Конго армиязының кезектери ак кештиг хөлезиленикчилериң отрядтарын Букаву хоорайдан үндүр сывырган дугайында дыңнадыгны Мобутуга чоруткан илеткелиниге бадыткаан.

Бар медээлерден ап көөрге, Кисанганиден болгаш Киндудан ак кештиг хөлезиленикчилерни база үндүр сывырган. Хөлезиленикчилериң болгаш шаандагы катонга жандармериниң быдаргай болуктери Кисанганиниң долгандыр турар эзим ниитинче дезип киргеп.

Ак кештиг хөлезиленикчилериниң баштыңы Боб Денар болгаш оон талалакчыларының бөлүү Кисанганиге аштырыышкынга таварышкаш, Родезияже дезип чорутканы илап билдине берген.

ГДР-де соңгулда түңнелдери

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-ниң Улуг палатазынга болган соңгулданың сөөлгү түңнелдерни парлап үндүргеп. Бадыжаашкынга 11.208.016 кижи киришкеп, ол болза ниити соңгукчуларның 98,82 хуузу болур. Демократтыг Германияның Национал фронтузуның кандидаттары дээш 11.197.265 кижи (ниити соңгукчуларның 99,93 хуузу) бадыжаан болгаш 8.005 кижи (0,07 хуузу) удур бадыжаан.

ГДР-ниң Улуг палатазынга 434 депутаттар соңгуттургаи.

Узуткап турар

УЛАН-БАТОР. Чоокта чаа болган үеэлээшкинниң үржүктарын узуткаар талазы-биле улуг ажыл мында калбарган. Тола хемни болгаш оон адыраарын дургаар камгалап быжыглаашкыннарны болгаш бедик чаңдарны тудуп турар. Ол ажылга наймыжылдың ийи-муң ажылчы чоннарын, Улуечу арминиңң болгаш шагдаанның дайынчыларын мобилизастаан. Хөй техниканы моөлээн.

(СЭТА).

Нигерияда дайылдажышкыннар

ЛОНДОН. (СЭТА). Нигериянын федералдыг чазаа биле Чөөн Нигериянын шериглериниң аразында тулчуушкуннарның девискээринче чаа күштерни тыртып турар, мынчангаш федералдыг шериглер боттарының эжелеп алган девискээрлерин калбартыр тулчуушкуннарны чорудуп турар. Ол дугайын Лагостан Рейтер агентилелдиң корреспондентизи дыңнаткан.

Дыңнадыгда чугаалап турары болза, Чөөн Нигериянын соңгу талазында ийи чугула черни эжелеп алган соонда федералдыг шериглер буруңгаарлавышаан чоруп турар. Шинар халдаашкынны Бенуэ хеминиң Нигерже кирген аксында Локодж хоорайның девискээринден эгелеп чорудуп турар. Камерун-биле кызыгаардан ырак эвесте Огоджа деп черде база тулчуушкуннар калбарган деп корреспондент дыңнаткан.

Чөөн-нигерий шериглер федералдыг шериглериниң атакаларын ойтурашаан турары-биле чергелештир Соңгу Нигерияда Окпо дээр чурттакчылардыг черни база эжелеп алган деп Энугу радиозу база дыңнаткан.

Рейтер агентилелдиң корреспондентизиниң чугаалап турарын ёзугаар алырга, шаан хандан турар федералдыг шериглерни соңгу-нигерий үш батальон башкап алган чоруп турар. Санаттынганын ёзугаар көөрге, Чөөн Нигериянын шериглери 5 муң кижи болуп турар.

Алжирге Чомбени тудуп хоругдааны

АЛЖИР. (СЭТА). Алжирниң Информацияның министерствозу дыңнадыгны парлап үндүрүп, Чомбени тудуп хоругдаан дугайында байдалды ында дыңнадып турар.

Июнь 30-де Алжир хоорайдан сонгу-барын таляже 90 километр ырак ужудуп чораан билдинмес самолёт хонар чөптээрелди алжир эрге-чагырганнардан диляэн деп, Информация министерствозунуң дыңнадымында чугаалап турар.

Самолёттуң ужудукчулуу үк самолётта «чугула кижи» бар болгаш ол чорук Алжирге хонарынче мени албадап турар деп илеткээн. Хонар дугайында чөптээрелди алгаш, самолёт Алжир хоорайдан ырак эвес Буфарик аэродромга хонупкан.

Самолётка Моиз Чомбе, бельги Хамберсин болгаш Сигаль, оон кадайы, ийи испан кижи, француз база ийи англи ужудукчулар чораан.

Чомбе, Хамберсин, Сигаль болгаш оон кадайы гостиницалар турар талазы-биле ниитилелди тургузар арганы өөренип көөрү-биле Европаның янзы-бүрү чурттарындан июнь 29-та Пальма ортулукка (Атлантика далай) чеде бергеп. 45 миллион доллар капиталдыг ниитилел Чомбенин эргезинге турар ужурлуг турган.

Июнь 30-де ол-ла соруглазы-биле олар Ивиса хоорайже (Чер ортуу далайда Ивиса ортулуу) ужудуп үнүпкеп.

Самолёт агаарга ужудуп чорда пассажирлерниң бирээзи (дыңнадыгда оон фамилиязын айытпайн турар — СЭТА-ның корреспондентизиниң тайылбыры) дээш чок хоп боозу-биле чепсегленип алган болгаш шаан турары-биле чергелештир Соңгу Нигерияда Окпо дээр чурттакчылардыг черни база эжелеп алган деп Энугу радиозу база дыңнаткан.

Рейтер агентилелдиң корреспондентизиниң чугаалап турарын ёзугаар алырга, шаан хандан турар федералдыг шериглерни соңгу-нигерий үш батальон башкап алган чоруп турар. Санаттынганын ёзугаар көөрге, Чөөн Нигериянын шериглери 5 муң кижи болуп турар.

Чомбе, Хамберсин, Сигаль болгаш оон кадайы гостиницалар турар талазы-биле ниитилелди тургузар арганы өөренип көөрү-биле Европаның янзы-бүрү чурттарындан июнь 29-та Пальма ортулукка (Атлантика далай) чеде бергеп. 45 миллион доллар капиталдыг ниитилел Чомбенин эргезинге турар ужурлуг турган.

Июнь 30-де ол-ла соруглазы-биле олар Ивиса хоорайже (Чер ортуу далайда Ивиса ортулуу) ужудуп үнүпкеп.

Самолёт агаарга ужудуп чорда пассажирлерниң бирээзи (дыңнадыгда оон фамилиязын айытпайн турар — СЭТА-ның корреспондентизиниң тайылбыры) дээш чок хоп боозу-биле чепсегленип алган болгаш

1967 ч. Июль 11.
ШЫН
3-КУ АРЫН

БӨГҮН—МООЛГА УЛУСЧУ РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ 46 ЧЫЛ ОЮ

УЛУГ ЛЕНИННИҢ АЙЫТКАН ОРУУ-БИЛЕ

Улуг Октябрь кижи төрелгеттенишиң төөгүзүнге чаа эриин ажыткан. Ол колониалдыг болгаш дарлаткан чурттарга национал-хосталгалыг болгаш революстуг шинчээшкинниң күчүлүг кодургулуушкуну өскүткен, хосталгаже, социализмче оруктуг бүгү улустарга ажыткан. Моол улус революциязы база Октябрьның оглу, чартык колониалдыг болгаш феодалдыг чуртка оон алдарлыг уламчылалы болган.

Чүгээ Октябрьның чаңкыы Моолдуң хожудаңгай, бүдүүлүг болган дарлаткан чонун демиселче оттурган. Революциялыг күштүг чалгын Моолдуң ховуларында нацияларның дең эргелиниш, улуг болган бичиндә улустарның аян-дүнялышкы дем каттыштырылгазының хемчээл илеллерин мекелеп.

Моолдуң арат массазы демиселче кодургулуп үнген. 1921 чылда Сухэ-Батордуң болгаш Чойбалсанның удуртулгазы-биле Моолдуң Арат революстуг Намын тургускан. Ол-ла чылдың июнь 6-да Кызыл Шеригниң кезектери Моолдуң улусчу шеринниң революстуг кезектери-биле кады Урганы (амгы Улаа-Батор) хостаал. Ол-да айның 11-де Ургага Улустуң чазааның эрге-чагыргазын тургускан. А 1924 чылдың июнь 14-те Моолду улус республиказы кылдыр чарлаан.

1925 чылдың ноябрь 5-те РСФСР-биле улусчу Моолдуң арагында найырал болгаш дипломаттыг харылзаалар туралгаш, ноябрь төнчүүнде Улаа-Баторга болуп эртикеп. «Чаа кижиниң кижизидеринге моол чечен чогаалдың соруглазы» деп темалыг илеткелди Моолдуң Чогаалчылар эвилелиниң даргазы С. Удвал кылган.

Моолдуң чогаалчыларының үшкү съездиниң болуп эртикенинде соонда беш чылдарның дургузунда моол улустуң чечен чогаалының чедишкиннериниң дугайын илеткелчи чугаалаан. Сөөлгү беш чылдарның дургузунда моол чечен чогаалдың улуг чедишкиннериниң бирээзи болза романнарның көвүдеп турары болур деп, С. Удвал демдеглээн.

Моол чогаалчыларның үшкү съездинге чугаалаан айыткан. Сөөлгү бешчылдарда чогаатыгган романнарны ийи болукке үзүп болур. бирээде, төөгү-революстуг чогаалдар, ийиде — амгы үениң темалыг чогаалдар. Төөгү-революстуг темага бижиттинген чогаалдар болза Моолдуң революциязының мурнуу чарыы болган ооң тиилелгези, чуртка улустуң эрге-чагыргазының тургустуунуп, бызыккашының дугайы болуп турар.

Амгы үениң дугайында бижиттинген романнар болза Моол Арат Республикага көдээ ажыл-агыйны коллектививластаавының дугайы кол черни эзлеп турар. Ындыг чогаалдарга Тудевтиң «Көжүүшкүү», Мягмарның «Орук белдириве», Цэдэнжавтың «Чытычышкын», Чойжилсүрэнниң «Хыраа» чижектиг романнары хамаарыжыр.

Сөөлгү беш чылдарның дургузунда Ц. Гайдав, Б. Явуухулан, Ч. Чимид, М. Ширчинсүрэн, Ш. Сүрэнжав, Д. Тарва, М. Цэрэндорж болган ооң-даа өскелер эки шүлүктерни, шүлүгелдерни бижээнин С. Удвал үнелеп демдеглээн.

Ч. Лодойдамбаның «Кылаң сугаут Тамир», Д. Намдактың «Дүвүрээзиниң үе», Л. Тудевтиң «Дагдан агыжкын», Ж. Пүрэвтиң «Арын-нүүр» деп чогаалдары чижектиг элээн хөй моол чогаалчыларның чогаалдары орус дылга үнүп, совет номчукчуларга четкенин моол чогаалдың улуг чедишкини кылдыр демдеглеттингеп.

Каш-ла айлар болгаш 50 харлаар Октябрьның Улуг революциязының ачы-хавыязының дугайын илеткелчи чугаалаачылаан, аңаа төлептиг ап эки чогаалдарны бараалгадырывче моол чогаалчыларны ол кыйгырган.

Моол улус чаа амыдырал тургузуушкунуунуң оруунче киргеп, феодалнарден социалистиг ниитилевче төөгүлүг шилчилгени боттандырган. Ам Моол бодунуп 46 чыл хөгжүдениң дургузунда таныттынмас кылдыр чаартынган. Моол араттар хостут болгаш аас-кежиктиг амыдыралдың бүгү чаагай кемнин четтирип турар.

Кооператив-кодээ-ажыл-агый бүдүрүлгелериниң каттыжышкынывары болуп каттышкаш, моол араттар боттарының коллективтиг ажыл-агыйларын чылдан чылче быжыглап, сайыралып турарлар. Ам бир кодээ ажыл-агый каттыжышкынывары ортумаа-биле нииттиниң малы 58 муң баш онаажыр болгаш чамдыктары 109 муң баштан хөй малдыг. Малдан алыр продуктуларның кол бүдүрүкчүлери, ооң дужаакчылары кодээ ажыл-агый каттыжышкынывары болур. Чамдык ындыг каттыжышкынывары улгаттырган соонда ам чуртта 289 каттыжышкынывар бар, нииттиниң малының баш санының 77 хуузу оларда болуп турар. Тараа-биле чурттуң хереглеини бүрүн хандырып турар тарылга шелүүнүң үштүң бир кезии база оларның холунда.

Революция мурнуунда Моолга шуут турбаан үлетпүр ам дүргеп хөгжүдениг бурунгаарлавышаан. Сөөлгү чылдарда он-он улуг үлетпүр бүдүрүлгелерни тургускан болгаш эргилери чаартынган. Ынчангаш Моолдуң моон ыңайгы дешилгезинге үлетпүр бүдүрүлгеэн улуг рольду ойнаар.

Моол улустуң материалдыг чаагай байдалы, культуразы өскен. Хожудангай чораан чурт ам чечектелген культуранның чери ашарган. Бижик билбес чорук үзүттактынган, муң кижиниң 168-ан-ле янзы-бүрү өөредилге, ооң иштинден он кижи дээди өөредилге черлериниң өөренип турар. Ол муң чурттакчылар санынга 13 эмчилер болгаш 98 эмнелге оруннары онаажыр турар.

Социалистиг Моолдуң амыдыралында бир кайгамчык болуушкун — 1966 чылдың июньда болгаш Моолдуң Араттың революстуг Намының XV съездиниң болур. Аңаа партияның болгаш чонуң тургузукчу ажыл-чорудулгазының түңнелдерин үндүрген, чуртуң хөгжүдезинниң чоокку үеде көрсрективаларының чиңгине утпанышкынының болгаш сорулгаларын тодаргайлаан. МАР-га социалнам тургузуушкунуң чедишкиниг доозарының дугайында чаа программаны хүлээп алган. Ол съездиниң төөгүлүг ужур-дузазы чогумна ында.

Моолдуң капиталистиг эвес оруктап хөгжүдезинниң дуржулгазы кажан, мурнунда хожудангай, чыдып калган чораан, ам боттарының хамаарышпас чоруун чаалап алгаш, бодунуң ооң ынайгы хөгжүдезинниң оруктарын тодаргайлап турар чурттарга бүгү-делегей ужур-дузалыг. Улустарны аарыг-арыжык, ашчут-биле кинчилеп-беткеп турар капиталнамның үе-чадазын кинчаар арга базарыл деп айтырыгны шиитпирлеп турар. Африканың болгаш Азияның дыка хөй улустарынга Моолдуң капиталистиг хөгжүдениң үе-чадазын шуут ажыр баскаш, социалистиг хөгжүдениң оруунче киргеин улут үлегер-чижек болуп турар-даа.

Бодунуң Төрээн чуртунуң чечектелишкинин дээш демиселге МАР-ның ажыкчы чонларының хей-аът кипринчизи—совет болгаш моол улустарның арагында бузулбас сырый найырал болур. Ол найыралдың эгезин В. И. Ленин биле Сухэ-Батор оваар салган болгаш каналдырып бижыктырган. Улусчу Моолдуң социалистиг эковомика болгаш культура тургузуушкунуунуң хөрээнге Совет Эвилелиниң аку-дуцма дузалажыры чылдан чылче улам калбарган.

Совет Эвилелиниң техниктиг дужаамчызының, түскай эртемнигленинің, мергежилдиг ажылчыннарының ачызында, оларның боттуг дузазыбиле моол аар үлетпүрүң чоргаарадыы Дарханның комплексизин дээш ышкаш улуг бүдүрүлге черлериниң тудулгалары дүргеп темпилиг чоруп турар.

1966 чылдың январьда Л. И. Брежневке улурттан совет партия-чазак төлөлериниң Моолга чоруп турганының үезинде найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарывыга дузалажылга дугайында чарган Керээ бистиң улустарывыстың бүлүбас найыралының идеяларының база бир кесиү илергейээшкинин болур.

Социалистиг система чурттарының еске-даа улустары-биле моол улустуң найыралы улам-на быжыглап турар. МАР социалистиг нацияларның деп-каттыштырылгазының деп эргелиг кежигүнү. Ооң-биле кады моол улус тайбыңы камгалаачылары болгаш улустарның найыралын быжыглаары дээш эрестиг ажылдап турар. Моолдуң төлөлекчилери бүгү делегей ужуражылгаларынга, конференцияларынга киржип турар. Моолдун хөй-ниитин болгаш культура организацияларының база кежигүннери. Ол ышкаш МАР Каттыжкан Нациялар Организациязында бодунуң чогуур туружун эдлеп алган.

Моол улустуң чедишкиннери, тайбыңга ынакшылдыг дапгыны политиказы МАР-ның делегейге алдархүндүзүн улам көдүргеп. Моолдуң Араттың революстуг Намының XV съездизинге делегейниң 39 коммунистиг болгаш ажылчын партиялардан төлөлериниң келгеин ооң кескү хереечил болур. Ол ышкаш МАР ам 33 чурттар-биле дипломаттыг харылзаалыг.

Тыва АССР-ниң ажылчы чонларының Моолдуң бистиң-биле ижида аймактары-биле найыралчы харылзааларны улам быжыглап, бот-боттарының ажыл-агый, культура талазы-биле арга-дүржүлгазын солчуп, эң-не чоок хөөчүн танып өнүктер апарганнар. Ол найырал тыва болгаш моол улустарның дапгыкшының дарлакчыларынга болгаш феодалдарга удур чидиг демиселдиң үезинде төрүттүнгеп.

Ол харылзааларны быжыглаарыга Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбыры бодунуң салышкынын киирип, хөйүү кылган. Салбыр тургустунганындан бээр Тывага ийи чүс чыгам моол өнүктер келген, а бистен МАР-же чүс хире кижи база чораан. Ол аалдаашкынар арга-дүржүлге солчурунга, бот-боттарын хаяа билчириге ажыктыг болган. Чижээ, Убса-Нур аймактың кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының болүүн Таңды районнуң ажыл-агыйларының сүт-бараан фермаларынга барып, оларны механизастаавын, ажыл төлевирин соңуургап, Кызыл хоорайның кодээ ажыл-агый продуктуларын ажылдап кылып турар бүдүүлгелериниң ажылы-биле танышканнар. Ол ышкаш культура шугумуның талазы-биле дүржүлге солчулгазы кайы-даа талага өөрүшүүр үүнделерни бергенин айтыр керек.

Совет-моол найырал моңге, чылдан чылче улам быжыгып турар. Ол улуг найыралды чара соотар ындыг күш-даа турбас! Чүге дээ, ооң бижыг үндезини — коммунизмни тургузар дугайында ленинчи өөредиг болур.

В. ДУБРОВСКИЙ,
төөгү эртемнериниң кандидады.

АНЧЫЛАР—КАДЫК КАМГАЛАЛЫНГА

Республикавыстың хей-хей аңчылары мраллы тайгаларже сыныларын үргүлчүлевишаан. Үнелиг пантокрин аныы кылза алырының пайгамчылыгы чиз-оду он-он сыын ыйыстары Кызылдың белетткел черлериниде келген.

Баштайгы ыйысты Бии-Хем районнуң аңчызы Калзелеков авелеген. Ыйыстыгы дөңзиги 3,3 килограмм, а сорту — төрүүн черелиг болган. Кызыл хоорайның аңчыларындан база бирээ черемиң сорттуг, 3,5 килограмм дөңзиглиг ыйысты баштай-ла Александр Михайлович Чимба белеткел черинге хүлээдип берген.

Аңчыларның үнелиг олча-олаа — сыын ыйыстары үрелбеэш дээш, оларны мергежилдиг төөчүк шиитирер Яков Николаевич Горбунов болгаш оон кадайы Евдокия Иеаковна олар гаймыдырын эгелей бергеп. Чонунуң кадык камгалалынга Горбуновтар ол чөвүлей үүлеин кыа дургузунда бүдүүн берип келген.

Турукта: Е. И. Горбуновавың ажылдан турары.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

АДАЗЫНЫҢ ХЕРЭЭН ҮРГҮЛЧҮЛЭЭН

Моол шинчилеачызы эртемден Таисия Алексеевнаны Бурдуковага үргүлчү бээр ийик мен. Ол мичээрде Ленинградтың эң шинчээшкинниң кудумчуларының бирээзи Улуг Зеленинага чурттап турган чүве. Ооң моол дылды дыка эки билирин аңаа эң баштай уламражы бергеш, магадаанымны ам сактып түр мен.

— Мээң төрүттүнгеш черим. Мен аңаа төрүттүнгеш, аңаа өскен кижи мен—деп, ол чугаалаан.

Таисия Алексеевнага барганымны санында-ла, ында эргижирей берген номну номчуур турдум. Ынчаарга мен орус дылды кошкак билир турзумза-даа, хандыкпыл-биле сонуургап номчуп турган мен. Ол болза моол улустуң хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселиниң дугайын чугаалап турар ном чүве. Бир-ле катап ону номчуп олургаш, мээң эки билирим болуушкун дугайын чугаалап турар черинге таварыжы бергеш, кайтай-ла берген мен.

— Дескен аныгтан кайдан? Бир эвес ону түүп эккелбес болзуңарза, бажыңарны кезип кааптар мен деп, Ванданов алгырып, чагырганнарының ариныче салаазын үстүрүп турган.

Ол үеде өрээлге салы чүлүттүнмээн, арган бир солдат кирип келгеш, Ванданова холуун ёзулай тутканы, мынча дээн:

— Дээрги мындаалгылар! Мында бир кыдат чедип келгеш, чугула медээ дыңнадыксап тур мен дидир.

— Ол кыдатка чүү хереглиг? Киниривит!—деп, Ванданов бужурганын дужаган.

— Ай, ай... Улуг дарга! Бо чаа дыңнадым, Алексейни тутканы кижиге инаңнал бээр дээш дээрге, силерге дүвү-халаш-биле келдим. Ооң өг-бүлезин-биле кайнаар барганын билир мен. Орук-даа айтып берип болур мен—деп, ол кыдат чугаалап-тыр...

— Мегелеевейн тур сеп бе? Бир эвес негелээн болзуңза, сеңи канчаар эвес мен—дээш, Ванданов командирлерже иергеш:—Солдаттан дүргеп алгаш, моон соо-биле чорупар—деп дужаагаш.

* * *

1921 чылдың чайы. Улаастай. Хоорайның соңгу кезээзинде кудук ужуражылгаларын, шүлүктерни, шүлүгелдерни бижээнин С. Удвал үнелеп демдеглээн.

Ч. Лодойдамбаның «Кылаң сугаут Тамир», Д. Намдактың «Дүвүрээзиниң үе», Л. Тудевтиң «Дагдан агыжкын», Ж. Пүрэвтиң «Арын-нүүр» деп чогаалдары чижектиг элээн хөй моол чогаалчыларның чогаалдары орус дылга үнүп, совет номчукчуларга четкенин моол чогаалдың улуг чедишкини кылдыр демдеглеттингеп.

Каш-ла айлар болгаш 50 харлаар Октябрьның Улуг революциязының ачы-хавыязының дугайын илеткелчи чугаалаачылаан, аңаа төлептиг ап эки чогаалдарны бараалгадырывче моол чогаалчыларны ол кыйгырган.

★

Моол өңнүктерниң очериги

★

чанында Вандановтуң өңү она бергеш ыяу майгыны көстүп турган. Ону долгандыр моол солдаттарның түүн-бааның өңнүг майгыннары, кедэ талазындан частышкыннар даажы дыңналып. оон хойгар малдар маңнажып чоруп турган. Ол болза Вандановтуң солдаттарының тулчуушкунга белеткенип, дарылыг демир лаазаларны быладап чазыдырарынга болгаш октаарынга өөренип турганы ол.

Хатан-Батор Магсаржавтың отрядтарының турар чери база-ла шелээн эвес. Вандановтуң ак дээрбечи отрядтары-биле тулчуушкунга база белеткенип турган. Вандановчулар ынчарда тайбың чоңау шүүдедип, дээрбеден, чонуң малын сүрүп ап, калчаарап-ла турган.

Ол үеде Улаастай хоорайдан алаэн ыракта Чингеет хемниң эриинде самдар майгынны ак дээрбечилер каш хүннер дургузунда кадарып турганнар. Ол майгынга демги кыдат кижиниң айтып бергеин Алексей Бурдуковтуң өг-бүлези чурттап турган.

— Уруум, Тася! Карактылай бээрге аараан боол, ыыткыр човуурлай бээр мен. Ынчаарымга солдаттар менче кичээнгей сала бээрлер. А сен ол арагында бүдүү үне халаап, Хатан-Батор Магсаржавче дүргеп-не маңнавыт. Бир эвес бодуң чедип шыдавайн барзыңза, бо чагаажыгаштыг аңаа чедирип бээрим бир моол эштен дилээр сен. А бир эвес орус кижи таваржы берзе, орус дыл билбес кижи болу бээр сеп. Чаныл келгеш майгынче дораан-на кирбес сен, дыңнаалап, манагзынар сен: бир эвес ыыткыр човуурлаар болзумза, ажырбас-тыр деп бил, бир эвес ыыттавас болзумза, дүргеп-не маңнап чоруй баар сеп—деп, Бурдуков уруунга сымыранып тайылбырлаан.

Ол харлыг Тася эттиг үени манап алгаш, бүдүү сыырлып үне-ле халаан.

* * *

Магсаржавтың кызыл өөнде шериг човуелги хураадап турган.

— Дайзынның бодазы ындеп-дир. Улуг тулчуушкун болзур чайлаш чок болганда, солдаттарның белеткелин хынаар херек. Дайзынны атпаалаар деп дужаал бээрим билеп-ле, бир дутаарында пулемёттуу эжелеп алыр эвеспе—деп, бодунуң командирлеринге Магсаржав чугаалап турган.

Ак дээрбечилерниң. байдалы-даа бергедээр. Дарлакчыларга болгаш өжээнниг дайзыннарга удур бүгү улуе көдүрүлүп үнгеп, Ванданов улустуң ишкинниден чайлап шыдавас.

* * *

Магсаржавтың шериглери ойлап дескен ак гвардейжилерни ыыртып сүрүп, аалдарны, коданнарны хостадып ап турган. Бир-ле катап Магсаржав отрядын доктаадып алгаш, дайынчыларга мынча деп чугаалаан:

— Бис удаазы Улангомче уламтар бис. Ак гвардейжи дээрбечилерниң артышкынын узуткаар бис. Тулчуушкунче киреринің мурнунда өңнүүвүс-биле барып байырлажын алыыл. Ол кижи бистиң аажы-чаңчылыыстыы-даа, дылыыстыы-даа бир кижи. Кижилерни ол өөредип, аарыглардан эмнеп, ядыларга үргүлчү болчуп, камгалаан келген. Ынчангаш ону дайзыннар түдүп алгаш, өлүрер деп шиитпен. Ынчалзада ону бис хостадып алган бис... Ол эштиң адын — Алексей Бурдуков дээр. Ооң бичии уруу Таняны билирле болгай силер, ачазының кандыктаа берге, аймыгдыг дааргазын күүседир ийик чоп—дээш, Магсаржав ийи сааскы үштүп келген. Ооң бирээзинде—ак гвардейжилерниң халдаашкын белеткеп турарының дугайында Магсаржавка ол сагындырган, бирээзинде—Алексей Бурдуковту тыпкаш, өлүрер дээн Унгерниниң 491 дугаарлыг дужаалы.

— Унгерниниң бо дужаалын, сеңээ дамчыдып берейн, Алексей. Моол революцияга сээң ынчыы бараан боон келгенивиниң, дидим чоруунуун херечиил болуун — деп, Магсаржав чугаалаан.

Алексей Бурдуков моол өңнүү, командир Магсаржавты куспаатаап, ошкан каан.

* * *

Бурдуков дугайында бо чугааны Магсаржавтың отрядының командири чорааң, ам Зайсан аймакта Дашням ашактан дыңнаан мен. Дашням ирейниң сөзүнден бижип алган бо чугаан ооң соонда бистиң чурттарывыстың найырапының дугайында чогаалдар чымыдызында киргем.

Алексей Бурдуковтуң уруу ам Ленинградта чурттап, Ленинград университединде моол дыл башкылап турар. Таисия Алексеевна бистиң улузувустуң культуразы-биле совет кижилерни таныштырар дээш хей чүүлдерни кылган. Бодунуң ачазының херээн ол үргүлчүлеп, моол болгаш совет улустарның найырапын бижыглаарынга дузалап турар.

О. ЦЕДЕНДОРЖ.

МАР-ның чогаалчыларының СЪЕЗДИЗИ

Моол чогаалчыларның дөртку съездизи чоокта чаа, июнь төнчүүнде Улаа-Баторга болуп эртикеп. «Чаа кижиниң кижизидеринге моол чечен чогаалдың соруглазы» деп темалыг илеткелди Моолдуң Чогаалчылар эвилелиниң даргазы С. Удвал кылган.

Моолдуң чогаалчыларының үшкү съездизи болуп эртикенинде соонда беш чылдарның дургузунда моол улустуң чечен чогаалының чедишкиннериниң дугайын илеткелчи чугаалаан. Сөөлгү беш чылдарның дургузунда моол чечен чогаалдың улуг чедишкиннериниң бирээзи болза романнарның көвүдеп турары болур деп, С. Удвал демдеглээн.

Моол чогаалчыларның үшкү съездизинге үш-дөрт романнар дугайында чугаа болуп турган болза, ам моол чечен чогаалда ол жанрның төлептиг черни эзлеп ашканының дугайын съездиге чугулаган айыткан. Сөөлгү беш чылдарда чогаатыгган романнарны ийи болукке үзүп болур. бирээде, төөгү-революстуг чогаалдар, ийиде — амгы үениң темалыг чогаалдар. Төөгү-революстуг темага бижиттинген чогаалдар болза Моолдуң революциязының мурнуу чарыы болган ооң тиилелгези, чуртка улустуң эрге-чагыргазының тургустуунуп, бызыккашының дугайы болуп турар.

Амгы үениң дугайында бижиттинген романнар болза Моол Арат Республикага көдээ ажыл-агыйны коллектививластаавының дугайы кол черни эзлеп турар. Ындыг чогаалдарга Тудевтиң «Көжүүшкүү», Мягмарның «Орук белдириве», Цэдэнжавтың «Чытычышкын», Чойжилсүрэнниң «Хыраа» чижектиг романнары хамаарыжыр.

Сөөлгү беш чылдарның дургузунда Ц. Гайдав, Б. Явуухулан, Ч. Чимид, М. Ширчинсүрэн, Ш. Сүрэнжав, Д. Тарва, М. Цэрэндорж болган ооң-даа

Тыва дугайында кино

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооң төлептиг үтүүруу дээш уран чүүлдүг ажылдакчылары боттарының улуг улуг-хуузун киирип турар. Ооң бир тодаргай чижээ — Свердловски киностудиязының Тыва дугайында кинону бо хүннерде тырттырып турарыл.

— Бистиң тырттырып турар Тыва дугайында киновус Улуг Октябрьның юбилейинге турасказаттынган. Ынчангаш ол кинону эки шынарлыг кылыр соруглагыг бис—деп, режиссёр К. Г. Дерябин чугаалай-дыр.

Тыва дугайында кинонуң тырттырыгазы бо чылдың февраль айда-ла эгелээн. Ынчан Тывага чүгле кино тырттырар болуктүң удуртуичүзү Нонна Абрамовна Галесник болгаш оператор И. В. Лукшин чераан. Кылын көргеш, Тоонуүң кижилерин, бойдузун, аң-меңин тырттырган.

Бо чылдың ноябрь айда чурттуң экраннарынга үнүп иззэр Тыва дугайында кино документалдыг болгаш ооңуг болур. Моөң мурнунда кино журналдарынга үнүп турган Тыва дугайында кыска эпизодтар ышкаш эвес долу метраттыг кино бир шак ажыг үргүлчүлээр. Ынча үениң иштинде кино совет Тывазының кижилерин, оларның чедишкиннерин коруучуларга бараалгадыр.

Ийи операторларның бирээзи И. В. Лукшин амгы үеде Тываның ажыык хоорайы Ак-Довуракта, а эскиде оператор А. В. Зубрицкий Кызылда, ооң кижилерни тырттырып турарлар.

— Амыдың үштүң бир кезиин барын ыыгып алдывыс. Кылыр чүве ам-даа хей. Тывага сентябрь айга чедир кино тырттырар бис. Ол үениң иштинде чазарби ажыг километр лента тырттынар. Студиявыска барган, ооң чүгле бир чартык километрни шиирп алыр бис — деп, А. В. Зубрицкий тайылбырлап турар.

Ынчангаш үш-дөрт ай эрте бээрге бүгү чурт аң аныяк республика — Тыва дугайында кинону көөр.

О. ТАРЫЛА.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

ИЮЛЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга чаа дириг-чуруктар» 10.40, «Кара Прим» 12, 1.50, «Меррисвилль шивазиниң барааны» 3.40, 5.40, 7.40, 9.40 шактарда.

«НАА-ХЕМ»: «Катя-Катюша», 3, «Бумеранг» 7, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Тайбыңның баштайгы хүнү» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Сибирь черниң дугайында төөлчүргу чугаа» 11.30, 1.30, 5.30, «Дургун» 3.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Солдаттың адазы», 1, 3, «Шыкаада дөмисел» 7, «Диазта чүгле кыстар бар» 9 шактарда.

Өөренир күзелдиглерге

1967 чылдың июль 17-ден 27-ге чедир Кызылда Күрүнниң башкы институду чурттуң даады өөредиглиг черлеринге өөренир күзелдиг, тыва националдыг ооглар, кыстарны коммунистан дашнаар хүлээп алырының экзаменнерин чорудар.

Өөренир күзелдиглер дараазында чердерге өөренир аргалыг:

Москванның М. В. Ломоносов аттыг Күрүне университединде. Өөренип дооскаш, алыр түскай мергежилги — журналистика, психология, философия, политэкономия, математика, физика, химия, биология.

Москванның энергетика институду. Ону доосканнарның алыр түскай мергежилги — электри сталциияларының чылыг-энергетика тургузуулары, электри-хемчет техниказы.

Красноярскиниң өңнүг металлдар институду. Дооскаш, алыр түскай мергежилги — инженер химик-технолог, химия будурулгелериниң машиналары болган аппараттары.

Билдиришкиннерни Кызылда Күрүнниң башкы институдунуң ректорунуң адынга бо чылдың июль 15-тин бетинде чорудар. Аңаа кожар чүүлдер болза:

Ортумак эртем дугайында документ (болуп), дээди өөредилге черинге киреринге херектиг характеристика, автобиографиязы, 286 хевирлиг эмчи шынзылгазы, бөрт чокка тырттырган 3×4 см хемчээлдиг 4 фоточурук, күш-ажыл дептериниң хоолгазы, чурттап турар черинден шынзылга.

Дээди өөредилге черинге кирип турар кижи барган черинге паспортун, шериг биледин, а шериг назылыг болза келлиртиишкин хереечилелин бөдү көргүзер.

Институттуң адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 40, 308 дугаарлыг өрээл.

Кызылдың башкы училищезин

1967—1968 өөредилге чылында өөренинчилер хүлээп алырын чарлап тур. Башкы училищезин эге класстарның башкыларын болгаш **уруглар садтарының кижизидикчилерин белетиизэр.** Училищеге ССРЭ-ниң 30 хар чедир назылыг, сес чыл школазын дооскан эр, хереежен хамаатыларын хүлээп алыр.

ӨӨРЕНИРЛЕР КИРЕРИНИҢ ШЫЛГАЛДАЗЫН орус дылга (диктант), тыва дылга (диктант бижип), математикага (аас-биле) дужаар.

ӨӨРЕНИРИНИҢ ХУУСААЗЫ тыва школа салбырынга, пионервожатыйлар салбырынга 4 чыл болгаш школа назыны четпээннерниң салбырынга 3 чыл болур.

Хүлээп алыр дугайында **билдиришкинни** училище директорунун адынга бижээш, шилип алган түскай эртемни аңаа айтыр болгаш моон аладаза документилерни кожар: допчу намдары, **№ 286** майынты ёзугаар бижээш, эмчиге ат салдырган шынзылга, эртеминиң дугайында документ (болу-биле), чурттап турар черинден, өг-бүле байдалының дугайында шынзылга, 3×4 хемчээлдиг үш фото-чуруу, ажылдап (өөренип) турар черинден **характеристика**, ада-иезиниң малдынының дугайында шынзылга, **төрүттүнгениниң** дугайында хереечилелдиң хөлгазы.

КИРЕРИНИҢ ШЫЛГАЛДАЗЫН АВГУСТ 1-ДЕН ЭГЕЛЕП ЧОРУДАР. Башкы училищезинге хүлээп алганнарны ниити чурум ёзугаар стипендия-биле хандырар. Үнелиг националдыг колхозчуларының болгаш совхоз ажылчыннарының уруглары өг-бүлезининг материалдыг байдалының дугайында шынзылга эккээрге, оларны күрүне хандырылгазынга хүлээп алыр.

Документилерни чорудуп бээр адреси: Кызыл хоорай, Колхозная кудумчузу, **56.**

1967—1968 өөредилге чылында күш-дажыр кижизидилгезининг башкыларын **белетиизэринге** (3 чыл хуусаалыг өөренир) болгаш күш-культура удуртумчуларын **белетиизэринге** (бир чыл хуусаалыг өөренир) **сургуулдар** хүлээп алырын чарлап тур.

Күш-дажыр кижизидилгезининг башкыларын белетиизэр болукке 8-ки класстан куду эвес билиглиг, 15 хардан ору назылыг ооглар, кыстарны хүлээп алыр.

Бир чыл хуусаалыг өөренир болукке 10 класс дооскан ооглар, кыстарны хүлээп алыр.

Өөренип киреры хүлээп алышкын комиссиязынга киирер эргежок чугула документилер: училище директорунуң адынга бижээн **билдиришкин, паспорт ийикпе төрүттүнгениниң** дугайында хереечилел, шериг биледи азы кижи бижитпээнинин хереечилели, өөредилге дооскан дугайында документизи (болу-биле), өг-бүле байдалының дугайында шынзылга, хоор, (рай) спорт чөвүлелиниң чоруткан бижии, өөренип (ажылдап) турар черинден характеристика, республиканың күш-культура диспансериниден медицина шынзылгазы, 3×4 хемчээлдиг **дөрт фото-чуруп.**

Бир чыл хуусаалыг болукке киреры моон үстүнде айыткан документилерден аңгыда спортуң кайы-бир хевириниң талазы-биле 2—3 спортчу разрядтыын бадыткап турар документизин хүлээп алышкын комиссиязынга киирер.

Ийи болукке киреры **математикага** (аас-биле), **орус дылга** (бижимели-биле болгаш аас-биле), **түскай мергежилги эртеминиң** (чиик атлетика, гимнастика, эштишкин) талазы-биле киреринин шылгалдазын дужаар.

Киреринің шылгалдазы август 1-де эгелээр

Документилерни чорудуп бээр адреси: Кызыл хоорай, Колхозная кудумчузу, **56.**

ХАМААТЫЛАРНЫҢ АЖЫЛ-АГЫЯЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Хамаатыларның ыяавыла камгаладыр чүүлдериниң талазы-биле төлевирлерни киирериниң баштайгы хуусаазы июль 15-те доостурук, хуусаазында киирбээн төлевирни хөө тыртып төледирин Курстрахование эргелели сагындырып тур.

Көдээ черлерде чурттал турар хамаатылар төлевирни көдээ Советке, а хоорайларга болза, Курбанкыга, ажаалга кассазынга, Курстраховониениң инспекторларынга болгаш агентилеринге киирер.

КУРСТРАХОВАНИЕНИН ЭРГЕЛЕЛИ.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторвун 24-63, редакторвун ораалакчыларының 35-24, 25-38, хабыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аныырал кижизининиң 23-54, агитация болгаш пропаганда кижизининиң 37-13, көдээ ажыл-агый кижизининиң 21-47, үзетүүр кижизининиң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспонденттер база совет тургузуг болгаш аныырал кижизистериниң 21-27, иштики информация кижизининиң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катал үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлаага эргелелиниң гипографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01144.

50-ТЫЛГА ЧЕДИР
118
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЛЫҢАР!

1925 чылда үнделеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
ИЮЛЬ
12
СРЕДА
№ 463 (6800).

Өртээ 2 көп.

Чер байлааның ажыл-ишчилериниң конгрези

Чер байлааның ажыл-ишчилериниң Москвага июль 10-да ажыттынган конгрези «Чер байлааның үлетпүрүнге техниктиг депшилге дээш!» деп лозуңнуг. Чер байлааның ажыл-ижиниң эртемденнериниң болгаш тускай эртемниглериниң ушуражыышкынарыкың төөгүзүнде бо конгресс эң хөй төлээлерлиг. Москвага делегейниң 44 чурттарындан ийи муң хире киржикчилер келген.

Чер байлааның ажыл-ишчилериниң конгресстери улустарның аразында кады ажылдажылганы хөгүдеринге дөгүи болуп турар деп, делегейниң чер байлактарының ажыл-ишчилериниң ушуражыышкынын Кремльдиң съездилер ордузунга ажыткаш, оргкомитеттиң даргазы, ССРЭ-ниң хөмүр даш үлетпүрүнүң министри Б. БРАТЧЕНКО демдеглээн.

Ону даразында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Н. А. Тихонов сөс алган. Чер байлааның ажыл-ишчилериниң V делегей конгрезиниң киржикчилеринге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң байыр чедирген чагаазын ол номчуп дыңнаткан.

—⊙—

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬДУҢ КҮЖҮ

Бистиң Төрээн чуртувустуң ажылчы чоннары, бурунгаар депшилеглиг бүгү кижи төрелгетеи каш-ла ай болгаш, бистиң чуртувуска улуетүүн эрге-чагыргазын чаалап берген Улуг Октябрьның чартык чүс чыл ооң баймырлаар. Байырлал хүнү чоокшулаан тудуш-ла, ажыл-ишчи чедиишкиннер улам озуп, кайгамчыктыг ажыл-херектер бүттүнүп турар. Совет кижилериниң төөгүлүг, өндүр чаган чаалап алышкынарыг СЭКП ТК-ның Тезистеринде тодаргы-биле коргустүүген.

Республиканың улуесчу контролёрлары юбилейлиг чылдың эрткен үеинде эвээш эвес организастыг хемчеглерни ап, ажыл-агый, культура тургузуушкунуна төлептиг салыышкынны кииргеннер. Улуесчу контролёрларның киришпейн, шинтпирлеппейн турар айтырыглары ам чок. Ынчангаш улуесчу контроль бөлүктериие калбак массаны хаара тутканы, тускай эртемниглерни киириштирген. Шагның дөрт үелериие докпаанал-ла, түр-дээ тургустувуң, боттарынга байлак дуржулгаларны шиигээдип алган улуесчу контроль бөлүктери болгаш дузалаар постулар кайы хөй. Олар боттарының ажыл-чорудулгаларын ажыл-агый кампанияларының аайы-биле үргүлүг чаарты организастап, бар четпестерни илередиринге болгаш оларны узуткап чок кылырынга улуг рольду ойнап келгеннер. Күрүнениң ажыл-херектиинге болгаш эт-хереселиниге контролга чок, удуртқан албан организацияга болгаш үзетпүр бүдүрүлге черлериниң коруп-чуруунун сандарадыр, ажылын сулаарадыр, артык чыгдалдар болгаш күрүеге котаралдар кылыр кижилер улуесчу контроль бөлүктериниң болгаш кежигүннериниң көскү караандан чайлавас апарган.

Ажылда бар четпестерни илередип, ону чайладырының оруктарын айтып, мурнунга салдынган сорулгаларын чедиишкиниг күүседи турар улуесчу контроль комитеттери болгаш бөлүктери эвээш эвес. Оларга Таңды, Кан-Хем район комитеттери, Улуг-Хемниң Жданов аттыг, Чөөн-Хемчиктиң Ленин аттыг колхозтарында болгаш «Сүт-Хол», «Найырал» совхозтарда бөлүктер хамаарыжыр. Оларның эки ажылының чажыттары чүдел?

Улуесчу контроль бөлүктериниң ажыл-чорудулгаларының көскү түңнелдери партийни удуртулгада деп чүве билдингир. Мында чижек кылдыр партияның Таңды райкомун ап болур. Чер-черде бөлүктериниң болгаш постуларның ажылынга хамаарышкан айтырыглаарын райкомуң болгаш парткомнарның бюроларынга доктаанал чугаалажып, оларның ажылын хүн бүрүде билдилиг-биле удуртуп, илереттинген четпестерни дарый чайлаткан турарынче үгленган дээштиг хемчеглерни ап келгеи. Ооң түңнелиие улуесчу контролёрларның бот-идепкейи бедөзи, олар организас талазы-биле өзүп быжыккан.

Ол ышкаш Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхозта улуесчу контроль бөлүүнүң ажылынның арга-дүржулгазын база айтыры чугула. Ажыл-агыйның кол-кол участоктарында постуларны үш-дөрт кижи составтыг тургускулаан. Оларның чоруткан ажылдарының болгаш хынаалдаларының түңнелдерин партия комитединиң бюрозунга, колхоз баштаар черинге, көдээ Советтиң күүсконунга болгаш бөлүктүң хуралынга дарый чугаалажып, эки таланың түңнелии чедип алыры чаңчыл болуу берген. Бо талазы-биле улуесчу контролёрлар Донгак Тамдың, Фаина Байыр, Василий Тамдың-оол олар черле эки ажылдан келгеннер. Бөлүктүң мурнунда ам салдынып турар кол сорулга — чайлагаашкынны организастыг эрттирери, кажаа-хораанның байдалын доктаамал эки ёзуга тудары, малга четчир салкыт чеиии чогуур үеде белеткөөри, юбилейлиг чылдың ажаан алышкынынга организастыг белеткелди хандырары, колхозчуларның ажыдырал-чурттаалгазын болгаш культуразын экижидери дээш шүлүрүг ажылдаары болур.

Бүгү-ле черлерде улуесчу контроль бөлүктериниң ажылы бир ааи эки турустунган деп болбас. Боттарының ажыл-чорудулгазынга мурнакчыларның үлетер-дүржулгазын шиигээдир, ажылдың өнүлиг болгаш артазын үениң байдалынга тааржытыр тургузар, бүдүрүлгениң болгаш чөвүүн амыдырал хандырарга айтырыгларынче хамаалап кирер, четпестерни дарый илередип, ону дүргеи чайладыр талазы-биле ыракта четпее ажылдап турар комитеттер болгаш бөлүктер ам-дээ бар. Үр үениң иштинде Тес-Хемниң, Барыын-Хемчиктиң район комитеттери кошкак ажылдап келген. Республиканың улуг бүдүрүлге черлери болур Ак-Довуракта болгаш Хову-Аксында бөлүктериниң ажыл-чорудулгазы чогуур деңнелдерде туругустунмайн турар.

Чүвүл-даа мурнунда ол черлерде партия организацияларының улуесчу контролёрларның үжүр-дүгээлиг чедир үеделеейн, оларның ажылын соңуургавайн, оларга даанын ажылдавайн турарын демдеглээр үжүрлүг. Ол ышкаш болүк удуртукчуларынга шиилгеени кошкак чорудуп, партийни принциптиг, ажыл-ишчи будуттуг, бот-инициативтиг, организаторлуг билдиглиг кижилерни депшитпейн турарында болур. Ооң-биле чергелештир улуесчу контрольдуң район комитеттери боттарының черче бөлүктериниң болгаш постуларын хүн бүрү билдилии-биле удуртпайн, ажыл-херектиң арга-методтарынга өөретпейн, хынаалданы кошкак тургусканы-биле тайылбырлап болур.

Совет эрге-чагырганың баштайгы хүнеринде-ле Владимир Ильич Ленин албан организация болгаш бүдүрүлге черлериие масса чоннуң киржилгезин калбартырын, оларның ажыл-чорудулгазын бүгү улустуң хынаалдазынга тургускап, илереттинген четпестерни шиитпирлип-биле чайлаткан турарын онаалап айтыкан. Ынчангаш улуг баштыңчының ол чагыгларын улуесчу контролёрлар ыдыктыы-биле сагып, ажыл-херээие удуртулга болдурары чугула.

Соруула түл дээ, бөлүктериниң болгаш постуларының кежигүннериие улуе ажыл-агыйының болгаш культура тургузуушкунуун аайы-биле тускай эртемниглерни дамчыштыр масса чоннуң калбаа-биле киириштирери, оларның бот-идепкейии кодурери, оларны билдилии-биле удуртуру болур. Улуесчу контролёрлар-биле, бөлүктер даргазары-биле тускай семинарларны илап ёзугаар чорудуп, оларны ажылдың арга-методунга өөредип, аңаа партийни салдарыны шүүлтелдирери чугула. Ол ышкаш контрольдуң район комитеттериие болгаш бөлүктериие улуесчу контрольдуң шүүг сеңииккеи даарыиие долу бүгүреи турары ышкаш, шак ынчаар ажылдарны оларның дөрт хүлээлгези даорази утпаза чогуур.

МООЛ УЛУСТУҢ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНГА АЛДАР КЫЛДЫР

Моолга улустуң революциязының 46 чыл ооңга болган Моол Арат Республиканың тургускааткан байырлыг үүрал дүүн СЭКП Кызыл хоорюмуунуң хуралдаар залынга болуп эрткен. Аңаа партия, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниитиг организацияларының, хоорайның будүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң төлээлекчилери киришкеп.

Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырының баштаар черииин секретары П. Т. Киселев аңаа илеткел кыптаи. Хуралдың киржикчилери МАР-ның Тывага чоок аймактары—Завхан, Баян-Өлгий болгаш Убса-Нур аймактарының ажылчы чоннарынга телеграммаларны чоруткан.

Хуралдың сөөлүнде бот-тывыңгыр үран түүлдүң концерти болган.

Чер байлааның ажыл-ишчилериниң бешки делегей конгрезинге

Чер байлааның ажыл-ишчилериниң V делегей конгрезиниң киржикчилеринге Совет Эвилелиниң чазааның өмүнээзинден иэиг байыр чедирип тур мен.

Чер байлааның ажыл-ишчилериниң конгресстерии чыылдырары — бүгү диптериниң чер байлактарының будүрүлге чергелериниң эртемденнериниң болгаш тускай эртемниглериниң аразынга ажыл-ишчи холбаа, харылзаалларны тургузарының, быжыглаарының база бир хевири болгай. Чер байлааның эртем, техниказының өйү келген эң чугула айтырыгларын конгрессче бүгү талалыг, ханы чугаалажыры, чер байлаа тывар будүрүлгелериниң ажылының делегей дуржулгазын неттередири техниканы улам ыңай депшидириниң, ажылдап турарларның күш-ажылын чиигедириниң, будүрүлгеиа организастаарын сайзырангайжыдарының эң чугула сорулгаларын шиитпирлээриие дөгүи болуп шыдаар.

Совет улус болгаш депшилгелиг бүгү кижи төрелгетеи бо чылын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооң—Совет социалистиг күрүенииң төрүттүнгенииың алдарлыг юбилейин демдеглээр. Бистиң чуртувус хожуданган турганывыпаи делегейниң бедик сайзырангай экономикалыг болган культуралыг күрүнези кыдыр төөгүлүг кыска хуусаада сайзырай берген.

Ам Совет чурт эртем-техниканың болгаш ажыл-агыйның эң нарын сорулгаларын шиитпирлеп шыдаар, эң чаа техника-биле чепсегленген, күчүлүг социалистиг үлетпүрүг. Чурттуң экономиказының база бир үндезини чер байлаа тывар үлетпүрүнү кайгамчык улуг ужур-дузалыг деп үнелеп турар бис. Анты үеде хөмүр даш, демир болгаш өске-даа ажыктыг хөй байлактар тываринын хемчеглериниң талазы-биле ССРЭ делегейде бирги черни эзлеп турар.

Бистиң инженерлеривис биле техниктеривис, эртем ажылдакчылары, конструкторлар болгаш машина тургузукчулары чер байлактарының ажыл-ишчилериниң хөй кижилиг хүрээледи-биле кады шахтёрларның күш-ажылын чиигедир, ону улам будүрүкчүлүг, озал-ондак чок болдурар дээш, ажылиштиң эң чогумчалыг аргаларын, чер байлааның машиналарын, приборларын, аппараттарын тургузарынче бүгү күжениишкиннерин уг ландырып турар. Бистиң чуртувуста шахтёрлар алдар, хүндүткелге хүрээлеткеп. Күрүне оларның амыдыралының социал болгаш культура-чурттаалга байдалдарын экижидеринге болдунар-ла бүгү чүүлдерни кылып турар.

Совет Эвилели эртем-техника болгаш даштыкы садыг харылзаалларын калбаа-биле тудуп турар. Ол харылзаалар чыдыш-на улам калбарып, сайзырангайжып турар.

Чер байлааның ажыл-ишчилериниң бешки делегей конгрезинииң киржикчилериниң үре-түңнелдиг, чедиишкиннит ажылдаарын күзеп, ук конгресс чурттарның аразында эртем-техниктиг харылзааларны, ажыл-ишчи кады ажылдажылганы болгаш билчиишкинни улам быжыглаарынга чугула үлүг-дүүну киирер деп чүвеге ыяк бүдүрелдиимии илергейлеп турмен.

А. КОСЫГИН,
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ХҮНҮ

Септелгениң темпизи дүрген

Барыын-Хемчик районнуң хову-шөлдеринде чаагай дүжүт үнүп турар. Юбилейлиг чылдың чаа дүжүдүн ажаарынга белеткелди районнуң ажыл-агыйлары багай эвес чорудуп турар.

Планда көрдүнген септезе чогуур 46 комбайнның 30-нин септеп дооскан. Тараа ажаар комбайннарны септээр ажылдың темпизи «Шекпээр» совхозта дүрген. Мында ам планда көрдүнген 19 комбайнның 16-зы белен. Ук ажыл-агый черинiң Аяңгаты салбырының ажылчыннары хову турлагларын база септеп эгелээннер.

Пландан ажыр

Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинiң коллективи юбилейлиг чылдың чартык чылда бүдүрүлге программазын 105,8 хуугa күүсеткен. Тудугга хереглээр ыяш дажыглаарының планын 102 хууга боттандырган. Дилиг материалдарын белеткээрiниң темпизин дүргеткенинден, тудуг черлери хөй материалды алган.

Коллективтер аразынга калбарган социалистиг чарыштың бирги черин Ырбанның ыяш белеткээр коллективи чартык чыл планын 121 хууга күүсеткеш, ээлээн.

Салбырның дээре чолаачызы

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырының чолаачыларының аразында Петр Доңгаковичи Серээнiң ажыл-херээ көсиу черии эзлеп турар. Ол автомашиназы капитал септелге чоокa 21394 километрни эртип, эртиен чылын 738 кг ыыар чүүлдү камнап алган.

Бо юбилейлиг чылдың часкы тарылгазында Арыг-Үзүү суурнуң төп шаңындан 18—20 километр ырак хөвүларже хүнде 3—4 катап үрезин сөөртүп, чаштырыяга агрегаттарының ажылын үзүнтелдирбээн. Бо чылдың дүжүт ажаап аяшышкынынга мурнакчы чолаачы белетиинип, эртиен чылдан артык түңнелдерни чедип алыр сорулгаиы салып турар.

Петр Доңгаковичи ажылдавышаан, чолаачы өөрү-биле кады Арыг-Үзүүнге барып өөренип тургаш, ийнги класстың чолаачызының курузун чедиишкиниг дөзүп ап, бодунуң мергежилии улам бодиткеи.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Даараныкчыларның чедиишкини

Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл алдарлыг байырлалынга чедиишкиниг ужуражыр, бүдүрүлге планын сөн болгаш шынар талазы-биле бедик көргүзүлгелиг күүседир дээш Кызылдың даараныкта комбинады социалистиг чарыштың бедиктиен хүлээлгелерии алгаш, шудургу ажылдап турар.

Комбинаттың даараныкчылары юбилейлиг чылдың баштайгы кварталының планныг даазагазын 101,3 хуу, ийнги кварталдың 107,3 хуу, чартык чылдың 104,2 хуу күүсеткеи.

Коллективте чаржып турар сес бригадаларның социалистиг чарыныың кварталда түңнелиида мастер Н. Вахрушеваның херээжен улустуң болгаш школа назыиыг база школа назыиы четпээн уруглариың платьелерии даараар 30 кижилиг бригадазы бүдүрүлге онаалдазын 105 хуу чедиргеш, типовичи болган.

Бүдүрүлгеге үр чылдарда ажылдап келген дуриулгалыг мастерiиик бригадазы чүгле ийнги кварталда көскү чедиишкиниии чедип алган эвес, харын беш чылдың ийнги чылының эгезиинден бээр айлар, кварталдар планнарын осаа бригадалардан бедик көргүзүлгүг күүседип келгилээнинден мурнакчы бригада болуп, коллективтиг хүмүдүлеиии чаалап алган.

Шавыпчы бригада баштайгы кварталда чаалап алганы типовичи бригадага кварталдап тыпсыр выпелеиии быжыы-биле хевээр тутпушаан, 40 рубльдиң шаңналыг база алган.

Ол ышкаш июиь айда эки көргүзүглерии чедип аалгылаан бригадалар коллективте эвээш эвес. Оларның бирээзинге мастер А. Елисеевааның удуртқаны № 4 бригаданы хамаарыштырып болур. Бригада кварталда планын эки күүсеткенiиiiдеи аңгыда, чүгле июньга онаалтыр боттарынга алган хүлээлгезиин 108 хуу күүсеткеи болгаш бригаданың кежигүннери янзыбүрү платьелер даараар онаалгаларын ниити бүрүзү аяыр күүсеткилээн.

Хевеңиит даараныгаар кылыр ийи эзлчег-биле ажылдаар № 1 болгаш 2 бригадаларның мастерлери коммунистер Л. Монастырщина, Е. Васильева июньга онаалтыр бүдүрүлге планын 103—103 хуу, а чартык чылдың 102 хуу чедирген.

Комбинатта даараныкчылар Р. Егерова, Е. Ерчукова, Р. Сумбаа бедик көргүзүглүг болганнар.

Даараныкчылар ам үшкү кварталдың онаалдазын чедиишкиниит күүседир сорулганы салганнар.

С. ТАМЧАЙ.

Наадырга үткүштүр

Люцернаны кезе берген

«Элегес» совхозтуң Кулузун сүт-бараан фермазының мал чеми белеткекчилери сиген шөлдериичe үнген. Сугаттыг шөлдерде тараан 848 га люцернаның баштайгы кезилдезин эштер Юрий Карагусов биле Тана Түгер-ооллуң ийи механизастаттынган звеколары чорудуп турар. Оларның эргезинде ийи сиген сараатгакчылары, алды сиген кезер машиналар, аскылыг волокушалар болгаш элээн каш дырбаштар бар. Кезер чеде берген үжен ажыг га люцернаны баштайгы хүннерде ажааган.

Кулузунчулар юбилейлиг чылда 1562 тонна мал чемин белеткеп алыр хүлээлгелиг.

Күзенчиг аалчылар

Тожуунуң район төвүнүң Культура бажыңының агиткультбригадазы ыракты сүт-бараан фермаларының, хойжуларының күзенчиг аалчызы апарган. Агиткультбригаданың кежигүннери солун лекция, беседалаи аңгыда, көрүкчүлерге янзы-бүрү программалыг концертти көргүзүп турар. Бригада кежигүннери чоокта чаа «Совет Тыва» колхозтуң Аласт хөлдүң эриинде сүт-бараан фермазынга аалдап чорааш, боттарының талантызын сонуургатканнар.

Бригаданың артистериниң программазында ырлар, шүлүктер, баснялар, шоодуглар болгаш танцылар бар. Бот-тывыңгыр артистер Ч. Долуманың басня чугаалаарын, ырлажы Сарианың «Ырлаал, чүрээм» деп ырызын фермаяың сааиучылары, кадарчылары аажок сонуургааннар. Ам бригада «Чай 1-зи» колхозтуң сүт-бараан фермаларынга, хойжуларынга баары-биле белеткенип турар.

КЫРГЫЛДА ПУНКТУЗУНДА

«Мурнакчы» колхозтуң кыргылда пунктузунда ажыл-иш бо хүннерде хайныышкынныг чорун турар. Пунктуда 20 электроагрегаттарны дерип тургускаан.

Мынза хүн санында 600—700 хойларны кыргып турар. Колхоз нитизи-биле 18000 хойнуң кыргылдазын чорудар планныг.

Дуржулгалыг кыргыкчылар Б. Сааа, М. Доңгак, Х. Монгүүл электрилиг хачы-биле хүнде 50—70 хойну кыргып, социалистиг чарыштың мурнакчылары болуп келгеннер.

Моторист К. Пауу электроагрегаттарның үзүктелиишкин чок бедик будүрүкчүлүг ажылдаарын хандырып турар. Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болза-даа, кыргыкчылар кызымак ажылдаанының түңнелиинде колхоз юбилейлиг чылдың бирги чартыныиа күрүеге 9 тонна дүк садар планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен.

Т. ТЮЛЮШ.

Э р - х е й!

Комсомолчу Шинит Шир-оол Улуг-Хем районнуң Ак-Тал суурга 1965 чылдың кыжынында чедип келген.

— Мындыг бичии оол канчап кино үндүрер деер?

— Ийи ай хире болгаш Ак-Тал суурдан дезиптерге, бис түгле ооң сураан дыңнап артып кээр бис.

Чаа кино механигии чамдык чурттакчылар шак мындыг сөстер-биле уткаан.

Элээн наш айлар эрткен соонда ак-талчыларның аразынга шуут өске чугаалар тыптып эгелээн:

— Шир-оол шыдай-дыр ийин! Кино көргүзүп турда эр-хей!

Шынап-ла баштайгы үеде кинелап кээр кижилер хевээр турган болза, Шир-оол кино көргүзүп эгелей бергенде, улус клубче мырыңай сеитүп кээр апарган. Ол кино көргүзер дээнде чамдык механиктер ышпаш, клуб эжиинге көрүкчүлерни манап турбас, хүндүс-ле хөй билеттерни садып кааптар. Кино эгелээриниң мурнунда Шир-оол ооң утказын кысказы-биле тайылбырлап бергеш, оон көргүзер чаңныг кижи.

Ак-Тал суур биле Шагаан-Арыг хөөрайның аразы 180 километр болза-даа, Шивит Шир-оол кинону дептаамал эмелеирип, маңаг чоокна көргүзүп турар.

1966 чылда Шир-оол планын ноябрь айда-ла ажыр күүседипкен. Кызымаккай амыиы дээш ол шаңнатkан. Бо чылын база ай планнарын ол даңгаар ажыр күүседип келген.

Шир-оол чүгле Ак-Тал суурга кино үндүрүп турар эвес, колхозтарның бригадалар төвү Хөөчүкке, Арыг-Аданы суурга дептаамал барып турар. Бо часкы сезон үезинде ол туралгаларга дөрт удаа четкен.

Идепкейлиг дружинник, хөй-ниитичи Шир-оолга чоокнуң хүндүткелии ынчаар чаалап алган.

Д. ШУЛУУ.

Тес-Хем районнуң «Ак-Эриң» колхозунда сиген кезилдези тулуптаан. Агаар-Арзы деп черде 26 кижи составтыг механизастаттынган звено ажылдап турар болгаш ооң кежигүннериниң хөй шуруузу— школачылар. Звено 700 хире тонна сиген белеткээр. Ында 300 гектар черииң ситеиии шагда-ла кезип алган.

Сөөлгү түнеерде трактористер Чамзы Хүреп-оол, Эрендей Даланзай, Сувак Харлай-оол звено ажылдап турарлар. Машинист Сувак Хунай-оол база мурнакчыларның бирээзи. Сараат салыкчылары Володя Курседи биле Сувакн Хураган-оол оларның идепкейлиг ажылын демдеглээр херек. Олар болза өөрү-биле кады хүн нормазын үргүлүг 120—130 хуу күүседип турарлар.

ЧУРУКТАРДА (солагай талдан): эрлчеглиг сараат салыышкыны чорун тур; болук машинистер.

А. ОСТАПЧУКТҮҢ фотозу.

ЛЕНИНЧИ ПАРТИЯНЫҢ ДАЙЫНЧЫЗЫ

«Партия кежигүнүүн адын болган ужур-утказын бедик, бедик болган улам бедик кодурерии орлалажыр ужурлуг бис...».

Бистиң партиявыстың тургустуиуп турган үезинде В. И. Ленинниң чугаалаан бо сөстери СЭКП-ниң алдарлыг бүгү төөгүзүнүң дургузунда оон үндезин принциптериниң бирээзи апарган. Оон чугулазы бөгүн-дээ, кажан бис чаа сорулгаларны улам чедиишкинниг шиитпирлээр дээш, Улуг Октябрьның 50 чылының бединден эрткен оруувусту ханы угаап турар үевисте-дээ хевээр артып турар.

Оларны шыгыы сагыырга, ленинчи чагыг — бодунуң хүрээленинге ажылчын аңгының болган бүгү ажылчы чоннарның ёзулуг аң-не толептиг толээлекчилерим шилип алыр, бодун бердинген революсчуларны кижизидер дээрзин алдарныбиле күүседир арганы партияга берип келген болган берип турар ындыг организастыг принциптерни болган нормаларыны партия ажыдан кылган болган демиселдиң практиказынга хынаттывган.

«Октябрьның социалистиг Улуг революсказының 50 чылынга» СЭКП ТК-ның Тезистериниң: «Ленинчи-большевиктериниң, социалистиг революсказының, хамаатты болган Ада-чуртуп Улуг дайынзарының кадырлыларының тураскаалы бистиң улузувуска кезээде ыдыктыг болур» деп бижээн сөстерин хөй миллион совет кижилер бөгүн ханы хүндүтелдиң сеткили-биле катаптап турар. Боттарының ханы идейлиг бүзүрели-биле, боттарының эрес-маадырлыг үлегериниле ажылчы чоннарны бирги беш чылдарның дидим планнарын боттандырарынче, социализм тургузуушкунуиче эдертип чораан коммунистериниң аттары кажан-даа үттүндүрбес. Партияның идеяларын массаже нептередип, чаа ниитилел тургузуушкунуиүң бирги одуруунда чоруп турар бистиң хөй миллион эштериивиске чоргаарланыр эргелиг бис.

СЭКП-ге төөгүүн салганы аажок улуг харыысалга оон кежигүннеринден онза бедик негелделиг болурун негеп турар. Совет эрге-чагырганың 50 чылының дургузунда партия кайгамчык улуг күш кылдыр өзе берген, ам оон хүрээленинде 12 миллион 300 мун коммунистер бар болуп турар. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң демдеглээны болза: партия хүрээленинниң ырак болуруүнүң дугайында, коммунист бүргүзу ленинчи партияның кежигүнүүнүң адын толептиг эдилээн база бадыткаан турааун дээр дугаиында сагыш салыры партияның, оон бүгү организациялариның хөөйлузу болган турар ужурлуг.

Коммунистерниң кижизидилгезинче, оларның идепкейин белидеринче парторганизацияларның кичээнгейи съезд соолуүне илеги-биле күштелген. Партийжи кижиниң устав негелделерин сагып турары, будурулгеге болгаш ниитилел-политиктиг амыдырала авангардчы ролю, оон моральдыг будужу, инициативаны хогжүдери болгаш сагыыга-чуруумну быжыглазары — бо бүгү айтырыгларны ам үеде партия хүрээларыңга, комитеттериниң пленумнарынга удаа-дараа чугаалажып турар апарган. Эге организацияларның амыдыралы идепкейжээн, СЭКП кежигүнеринге болгаш кандидаттарынга негелделиг чорук оскен.

Парторганизация бүргүзүүнүң ажыл-чорудулгазының ёзулуг көрүдези Октябрьның 50 чылынга белеткел апарган. Будурулге планнарын, социалистиг хүлээлгелерни чугаа чокка күүседирин чедип албышаан, парторганизациялар коммунистерниң авангардчы ролюн күштелдирер дугайында, оның сагыш салыры партияның, оон бүгү организацияларының хөөйлузу болган турар ужурлуг.

Коммунистерниң кижизидилгезинче, оларның идепкейин белидеринче парторганизацияларның кичээнгейи съезд соолуүне илеги-биле күштелген. Партийжи кижиниң устав негелделерин сагып турары, будурулгеге болгаш ниитилел-политиктиг амыдырала авангардчы ролю, оон моральдыг будужу, инициативаны хогжүдери болгаш сагыыга-чуруумну быжыглазары — бо бүгү айтырыгларны ам үеде партия хүрээларыңга, комитеттериниң пленумнарынга удаа-дараа чугаалажып турар апарган. Эге организацияларның амыдыралы идепкейжээн, СЭКП кежигүнеринге болгаш кандидаттарынга негелделиг чорук оскен.

Парторганизация бүргүзүүнүң ажыл-чорудулгазының ёзулуг көрүдези Октябрьның 50 чылынга белеткел апарган. Будурулге планнарын, социалистиг хүлээлгелерни чугаа чокка күүседирин чедип албышаан, парторганизациялар коммунистерниң авангардчы ролюн күштелдирер дугайында, оның сагыш салыры партияның, оон бүгү организацияларының хөөйлузу болган турар ужурлуг.

Коммунистерниң кижизидилгезинче, оларның идепкейин белидеринче парторганизацияларның кичээнгейи съезд соолуүне илеги-биле күштелген. Партийжи кижиниң устав негелделерин сагып турары, будурулгеге болгаш ниитилел-политиктиг амыдырала авангардчы ролю, оон моральдыг будужу, инициативаны хогжүдери болгаш сагыыга-чуруумну быжыглазары — бо бүгү айтырыгларны ам үеде партия хүрээларыңга, комитеттериниң пленумнарынга удаа-дараа чугаалажып турар апарган. Эге организацияларның амыдыралы идепкейжээн, СЭКП кежигүнеринге болгаш кандидаттарынга негелделиг чорук оскен.

Парторганизация бүргүзүүнүң ажыл-чорудулгазының ёзулуг көрүдези Октябрьның 50 чылынга белеткел апарган. Будурулге планнарын, социалистиг хүлээлгелерни чугаа чокка күүседирин чедип албышаан, парторганизациялар коммунистерниң авангардчы ролюн күштелдирер дугайында, оның сагыш салыры партияның, оон бүгү организацияларының хөөйлузу болган турар ужурлуг.

Коммунистерниң кижизидилгезинче, оларның идепкейин белидеринче парторганизацияларның кичээнгейи съезд соолуүне илеги-биле күштелген. Партийжи кижиниң устав негелделерин сагып турары, будурулгеге болгаш ниитилел-политиктиг амыдырала авангардчы ролю, оон моральдыг будужу, инициативаны хогжүдери болгаш сагыыга-чуруумну быжыглазары — бо бүгү айтырыгларны ам үеде партия хүрээларыңга, комитеттериниң пленумнарынга удаа-дараа чугаалажып турар апарган. Эге организацияларның амыдыралы идепкейжээн, СЭКП кежигүнеринге болгаш кандидаттарынга негелделиг чорук оскен.

Парторганизация бүргүзүүнүң ажыл-чорудулгазының ёзулуг көрүдези Октябрьның 50 чылынга белеткел апарган. Будурулге планнарын, социалистиг хүлээлгелерни чугаа чокка күүседирин чедип албышаан, парторганизациялар коммунистерниң авангардчы ролюн күштелдирер дугайында, оның сагыш салыры партияның, оон бүгү организацияларының хөөйлузу болган турар ужурлуг.

Коммунистерниң кижизидилгезинче, оларның идепкейин белидеринче парторганизацияларның кичээнгейи съезд соолуүне илеги-биле күштелген. Партийжи кижиниң устав негелделерин сагып турары, будурулгеге болгаш ниитилел-политиктиг амыдырала авангардчы ролю, оон моральдыг будужу, инициативаны хогжүдери болгаш сагыыга-чуруумну быжыглазары — бо бүгү айтырыгларны ам үеде партия хүрээларыңга, комитеттериниң пленумнарынга удаа-дараа чугаалажып турар апарган. Эге организацияларның амыдыралы идепкейжээн, СЭКП кежигүнеринге болгаш кандидаттарынга негелделиг чорук оскен.

Парторганизация бүргүзүүнүң ажыл-чорудулгазының ёзулуг көрүдези Октябрьның 50 чылынга белеткел апарган. Будурулге планнарын, социалистиг хүлээлгелерни чугаа чокка күүседирин чедип албышаан, парторганизациялар коммунистерниң авангардчы ролюн күштелдирер дугайында, оның сагыш салыры партияның, оон бүгү организацияларының хөөйлузу болган турар ужурлуг.

Коммунистерниң кижизидилгезинче, оларның идепкейин белидеринче парторганизацияларның кичээнгейи съезд соолуүне илеги-биле күштелген. Партийжи кижиниң устав негелделерин сагып турары, будурулгеге болгаш ниитилел-политиктиг амыдырала авангардчы ролю, оон моральдыг будужу, инициативаны хогжүдери болгаш сагыыга-чуруумну быжыглазары — бо бүгү айтырыгларны ам үеде партия хүрээларыңга, комитеттериниң пленумнарынга удаа-дараа чугаалажып турар апарган. Эге организацияларның амыдыралы идепкейжээн, СЭКП кежигүнеринге болгаш кандидаттарынга негелделиг чорук оскен.

Парторганизация бүргүзүүнүң ажыл-чорудулгазының ёзулуг көрүдези Октябрьның 50 чылынга белеткел апарган. Будурулге планнарын, социалистиг хүлээлгелерни чугаа чокка күүседирин чедип албышаан, парторганизациялар коммунистерниң авангардчы ролюн күштелдирер дугайында, оның сагыш салыры партияның, оон бүгү организацияларының хөөйлузу болган турар ужурлуг.

Коммунистерниң кижизидилгезинче, оларның идепкейин белидеринче парторганизацияларның кичээнгейи съезд соолуүне илеги-биле күштелген. Партийжи кижиниң устав негелделерин сагып турары, будурулгеге болгаш ниитилел-политиктиг амыдырала авангардчы ролю, оон моральдыг будужу, инициативаны хогжүдери болгаш сагыыга-чуруумну быжыглазары — бо бүгү айтырыгларны ам үеде партия хүрээларыңга, комитеттериниң пленумнарынга удаа-дараа чугаалажып турар апарган. Эге организацияларның амыдыралы идепкейжээн, СЭКП кежигүнеринге болгаш кандидаттарынга негелделиг чорук оскен.

Парторганизация бүргүзүүнүң ажыл-чорудулгазының ёзулуг көрүдези Октябрьның 50 чылынга белеткел апарган. Будурулге планнарын, социалистиг хүлээлгелерни чугаа чокка күүседирин чедип албышаан, парторганизациялар коммунистерниң авангардчы ролюн күштелдирер дугайында, оның сагыш салыры партияның, оон бүгү организацияларының хөөйлузу болган турар ужурлуг.

Коммунистерниң кижизидилгезинче, оларның идепкейин белидеринче парторганизацияларның кичээнгейи съезд соолуүне илеги-биле күштелген. Партийжи кижиниң устав негелделерин сагып турары, будурулгеге болгаш ниитилел-политиктиг амыдырала авангардчы ролю, оон моральдыг будужу, инициативаны хогжүдери болгаш сагыыга-чуруумну быжыглазары — бо бүгү айтырыгларны ам үеде партия хүрээларыңга, комитеттериниң пленумнарынга удаа-дараа чугаалажып турар апарган. Эге организацияларның амыдыралы идепкейжээн, СЭКП кежигүнеринге болгаш кандидаттарынга негелделиг чорук оскен.

Партияже кирип турарлар шуптузу коммунизминиң принциптерин херек кырынга ажыглазарын көргүзер ужураут деп В. И. Ленин бижээн. Ол чүү дээни ол? Ханыктың мурнунда күш-ажылды болгаш ниитиниң өнчүзүн коммунистиг ёзу-биле көөрүдүр. Экономиктиг реформаны амыдырапда боттандырып турар амгы байдалдарда партия кежигүнүүнүң — ажылчын болгаш удуртукчуиуң, специалист болгаш колхозчуиуң, эртемден болгаш албан-хаакчының күш-ажылга хууда үлегер-чижээ бирги чергенинг ужур-дүзалыг. Эртеминиң болгаш техниканың ең чаа чедиишкинниг шиитпирлээр дээш, ленинчи-коммунистерниң ең эки мозу-шынарын кижизидерине дузалаар.

Коммунист — ленинниң мурнакчы идеяларының, Октябрьның идеяларының эдилекчизи, нептередикчизи. Оларны амыдыралга боттандырары дээш демиселиң ханы бүзүредип, үргүлчү хайныгышкынны, большевикчи турушту болгаш принциналдыг чоруктуг оон негеп турар. Партия организациязы бүргүзү ол шынарларны бодунуң кежигүннеринге кижизидип хевирлээр хүлээлгелиг.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

Улусчу контроль комитединде

ПЕНСИОНЕРНИҢ БИЖКИНИНИҢ ИЗИ-БИЛЕ

Тыва АССР-ниң садыг министерствозунуң садыг базазының № 9 екладының девискээринде ворум-чуруум чок байдалды оон чаны-биле эрткен кижилер экерип турган. Оларның аразында пенсионер М. Карасев база бар. Ындыг байдалга оон сагыш-сеткили оожургавайн, «мону харыылап, ол дээш акша-шалың ап турар кижилерниң кончуун ам, күрүнеиниң өнчүзүн мынчаар кадагалап болур бе?» деп айтырыг ону дүвүреди берген. Бо дугайын республиканың улусчу контроль комитединге ол недээлээн.

Республиканың улусчу контроль комитединиң чорутқан хынаалдазы Карасевтуң недеглелиинде айыткан фактылар бүрүнү-биле шын болганын көргүскен. Складтарда, серп адаанда ажык шөлдерде бүгү бараанныр үен-даян байдалда чыдар, оларны хир, бок, куш одээ шыва берген. Өл-шыктың болгаш хүнүүн елдарындан дериглевер хевирин мынкыпын, дадарып турар. Оларның чамдыкызын тоймаглап каапканындан ажыглаа чок апарган.

Ажыглаа чок апарган дериглелериниң болгаш тудуг материалдарының ниити түүү 16,9 мун рубль чедип турар. Чижээ, 415 рубль өртектиг электроплита ам дадарып калган болгаш тоймаглаттынган. Прилавка-витриналар, шкафтар, тумбочкалар дээш шупту 4184 рубль өртектиг 30 хире янзы-бүрү түүлдер тоймаглаттынган болгаш бараан болур хевирин чидирген. Сарайның крышазы дамдылап турар, мында 26 тонна цемент кадып, ажыглаттынмас апарган. Үр үеде шыгжап келгенинден будук-дезунуң 50 хуу хирези кадып калган. Металл дериглелерни кадагалап турары багай, олар дадарып, үрелип турар.

1967 чылдың апрельде садын аалап 1221 рубль өртектиг «ПЭС-15» деп кожуурүп чоруур электростанцияны Кызыл-садыгның директору ээп М. Гонепковтуң айтымышкыны-биле адырып часкаан, оон моторун ол организациязының «Волга» деп чиик автомашиназында салып алган. Оон ажыгыда 15,6 мун рубль өртектиг янзы-бүрү дериглелерни ажык черлерде кадагалап турарындан олар үрелип бакырап чыдар.

Складтың болгаш барааннырның чанында девискээрлерде бок, саазын артынчылары, үрелген хаваржактар дээш чүдаргай түүлдер хөй, өрт болур болза, кончуг аймылдыг. Кол материал-техниктиг базазда барааннырның хөй нуруузун шала чок черде салып каан, крышадан дамдылап турар.

Складтың девискээринче эрттирилге системазы болгаш хүндүскү камгалал чок, кижилерниң үнер, киреги болгаш бараанны үндүр, кинр сөөртүү хостуг, контроль чок.

Садыг-сөөртүлге базазының директору турган ээп Бояриновтуң, амгы ажылдан турар ээп Богомяковтуң, Кызыл-садыгның директору ээп Гонепковтуң болгаш республиканың садыг министри ээп Саттың ол базазының складтарынга корум-чуруумну тургузуп, дериглелерни болгаш материалдарны камгалаар талазы-биле чогуур хемчеглер албайн турганының түңнелинде мындыг байдал тургустунган деп, республиканың улусчу контроль комитединиң хуралынга демдеглээн.

Улуг өртектиг дериглелерни болгаш материалдарны кадагалаар, ажыглаар талазы-биле контроль чок турганы, оон түңнелинде оларны үреп бакырганы, тоймаглаан будагдааны дээш Кызыл-садыгның директору ээп М. Гонепковка шыңгыы доңгузда хүлээткен.

Бо айыткан четпестерни дүргеп үзүткээр талазы-биле соңгаарлаттынмас хемчеглерни алырын Тыва АССР-ниң садыг министерствозунга айыткан.

Бежен чылдың фотодокументилери

ЛЕНИНГРАД. Лев Толстой кудумчузунда 6 дугаарлыг бажын. Ол бажыңга 50 чыл мурнунда большевиктерниң VII Бүгү-россия (апрель) конференциязы ажыттынган.

Фото В. КАПУСТИННИЙ. СЭТА-ның фотохрониказы.

МОСКВА. 1917 чыл. Театр шөлүнге Май бириин чыскаалы. (ССРЭ-ниң кино-фото-чурук-үн документилериниң Төп күрүне архивиниң материалдарындан).

Каа-хемчилер түңнээннер

Наадымга УТКУШТУР

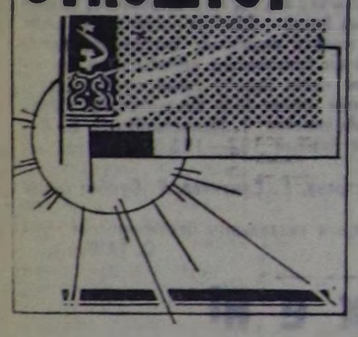

Эрткен субботада Каа-Хем районнуң төвү—Сарыг-Септи станионун байырлалдыы-биле шимээн турган. Ында районнуң бүгү колхозтарындан болгаш совхозтарындан малчыннар чыглып келген. Райпо аңаа аъш-чемниг, үлептүр барааннырның садыглажыышкынын база массалыг организастаан.

Хүндүскүүн 11 шакта чыылган бүгү кижилер чайгы театрга долдур олургулаанты.

— Каа-Хем районнуң малчыннарының чаңчыл болган Наадымы ажыттынган деп чарладым.

СЭКП райкомунуң бирги секретары ээп Федоровтуң бо чугаазын чыылганнар алыш часкаашкыныбиле хүлээп алдылар. Чылдың бирги чартыының түңнелдериниң болгаш өбилейлиг чылды доозар талазы-биле соргулгаларның дугайында плеткелди райкүүскон даргазы ээп Очур-оол кылган. Мынчаңгаш, чартык чылда районнуң ажыл-ишчилери кандыг ажылданнарын?

Чедиишкиннер бар. Чылдың бирги кварталының түңнелдерин ёзугаар районга СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шылчыр Кызыл тугун тывыскан. Чартык чылда районнуң ажыл-агыйлары күргенеге эът садарыныр планын 137,2 хуу, сүттүүн— 135,7 болгаш дүктүүн— 163,4 хуу күүсеткен. Азы тодаргайлап чугаалаарга, эрткен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге сүттү салары 19 хуу, эътти — 16,2 болгаш дүктүү — 2,7 хуу көвүдээн-дир.

Мурнакчыларның саны база көвүдээн. Кымнарыл ол? Ол бөлүк «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжуу Салчак Коваа-дыр. 100 баш төрүүр хойга онаалтыр 111 хураганны ол бүрүн кампалап алган. А «Кызыл тук» колхозтуң хойжуу Салчак Мижит-оол төрүүр түс хойдан-на 109, Салчак Бөрзек— 103 хураганны алган.

Саанчылаарның иштинден Ленин аттыг колхозта Тамара Сирыгина бирги черде болган, чартык чылда бир инекке онаалтыр ол 1052 кг сүттү саап алган. «Тиилелге» колхозтуң саанчызы Капитолина Архипова база оон чыдып калбайн турар, оон саптаны 1041 кг болган. Районнуң мурнакчы бызаа ажаанчылары Анна Ловгунна, Вера Лапшинана, калдарчылар Колгизин Ким-оол, Татьяна Маштыкпан оларны база айтыр херек.

Бо бүгү чедиишкиннерни адаары өөрүнчүт-дүр. Ындыг болзажок, чартык чылдың түңнелин кылып, сорулгалар дугайында чугаалажып турган, Совет эрге-чагырганың 50 чыл оң-биле холбаштыр алдынган социалистиг хүлээлгелериниң канчаар күүсеттинип турарынче, шиитпирлеттинмээн сорулгаларже кол кичээнгейни салыр ужурлуг бис. Бо талазы-биле байдал районда кандыгыы?

Бо чылдың июль 1-де байдалбиле алырга, мыйыстыг бода малдың баш санын өстүрериниң планы 100.7 хуу кылдыр күүсеттинген болза-даа, инектер талазы-биле ол чүгле 89 хуу болган, а хаван талазы-биле 85.4 хуу. Төрүүр түс баш малга онаалтыр чүгле 79 хураган, 48 бызаа кампалап алган. Бо талазы-биле байдал «Ленинчи орук» колхозта өнзө багай болганын демдеглээр херек. Ында төрүүр түс баш малга онаалтыр хураганнарны 51,5 болгаш бызааны — чүгле 42-ни алган. Эрткен чылдың ол-ла үезинбиле деңнээрге сүт саалдазы ол колхозта кудулаан.

Малдың өлүп хораар чоруу база хөй болган. Чижээлээрге, эрткен чыл-биле деңнээрге шээр мал бо чылыр 540 ахыт башка хөй өлген, мыйыстыг бода мал, хаван талазы-биле хораашкыннар база бар. «Октябрь 30 чылы» колхозка малдың хоранчазы онза хөй болган, тодаргайлаарга эрткен чылдың бо-ла үези-биле деңнээрге ыйыстыг бода малдың өлгени 17 хуу хөй болган, оон иштинде инектериниң 66,6, хаваннырның— 19 болгаш хөй-оскүүнүү — 103 хуу хөй болган.

Ниитизи-биле алырга, районда мал ажылы кончуг берге байдалда туруп турар-дыр. Чижээлээрге, эрткен чылын «Бурунгаар» колхозка (ам «Бурунгаар» совхоз) мал ажылындан орулга планы күүсеттинмээн болгаш ол ниитизибиле карыыгалыг болган.

Мал ажылының талазында бо четпестериниң болуп турар кол чылдагааны — оон ажаалгазын ажыл-агыйларда эки организаставайн турарында, чамдык фермаларда күш-ажылдың салыыга-чуруумунуң кулузунда бошаан харыыда районнуң ажыл-агыйларының чамдыызында мал ажылынче кичээнгейни салбайн турарында. Чер ажылынче кол угланныышкынны кылыпкаш, мал ажылын «үттүптар» түүлдер барын чажырган херээ чок.

Оон-биле кады мал ажылының продукциязының бот-үмезин чингедир талазы-биле хойжу Салчак Бөрзектиң база өскелериниң-даа дуржулгазын массалыы-биле нептередир ажыл кошкак чоруп турар. Малдың эдержилгезин шын организастаар, ыланггыя тарып боозадылганы чорудар талазы-биле четпестер база хөй турган.

Сөөлгү үеде малчыннарның культура-амырал байдалын улам экижидиринің айтырыынче кичээнгей черде кошкаан дээрзин бодунуң плеткелиинге ээп Очур-оол миинип чугаалаан. Моон-биле холбаштыр автолавкаларның, медицина ажылдакчыларының, лекторларның ыракта малчыннарга барып турарын дөктаамал болдурарының талазы-биле дазаштыр хемчеглерни алыры негеттинип келген. Районда мал чемниң белеткелиниң талазы-биле ажыл кидин калбарган. Кыштаглаашкынга белеткел айтырыы база бар. Бо бүгү түүлдерни хуралга санал бергеннер чугаалап турганнар.

Каа-Хем район Таңды район-биле социалистиг чарыштыг. Районнуң малчыннарының Наадымыбиле холбаштыр хуралга СЭКП Таңды райкомунуң секретары ээп Хирлиг-оол чүве чугаалаан. Таңдычылар мал ажылының продукциязын күрүнеге садар, төрүүр түс баш малга онаалтыр малдың төлүн кампалап алыр талазы-биле каа-хемчилерни мурнап турарларыр дээрзи оон чугаазынган илерээн. Шууду-биле чугаалаарга, алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле Таңды районнуң ажыл-ишчилериниден каа-хемчилер үлегер алыр ужуруг.

Хуралдың киржикчилери районнуң мал ажылының бүгү ажылдакчыларынга кыйгырыгны хүлээп алган.

Хуралдың соонда бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң концерт көргүзүүлери, күш-культура талазы-биле маргыдаалар болгаш өске-даа массалыг хемчеглер болуп өрткилээн.

С. САЛЧАК.

„Шынга“ парлаттынган соонда

Моөк мурнунда Бай-Тайганың «Тээлэ» совхозунга ашыдап турган, ам Барыын-Хемчиктиг лесхоз черинің чөвүлекчизи Аймаа Кавазаның өг-бүлезинге будалчан, ашы-толунге кээргеп чон байдалын ниеретпен шүгүмчүлел «Шынның» бир номеринге парлаттынган. Ун материалды хынап, хемчег алыры-биле СЭКП Бай-Тайга райкомунуче редакция шилчиткен турган.

«Өшкен ыяшкыл, содержой кижи» деп эгелиг ол материалда айыткан бүгү фактыларны хынаалга бадытканының СЭКП райкомунуң аппаратының ажылдакчызы ээп А. Адыгбай дыңнаткан. Чүл дээрге: Аймаа Кавазаның кадайын үргүлчү ворамчылаар чораан; Багай-Уругну 5 чөш уруглары-биле катташ, ам Кызыл-Мажалың суурда өске кадайлыг чурттай берген; уругларынга дуза чедирбээн, хайгаарал салбаан.

Кээргеп чон ол адага хамаарыштыр неиң чөптүг негелдезиин Барыын-Хемчиктиң райониуң улус суду шын шиитпирлээн. Кавазаның 5 уругларының азыралын ам Багай-Уругга хөөйлу ёзугаар төлээр.

1967 ч. Июль 12.

ШЫН

2-ГИ АРЫН

Бөлүүн чүүлдерниң эртемниг тайылбыры

ОРГАНИЗМНИҢ АЖЫКТЫГ РЕАКЦИЯЛАРЫ

«Кадыкшылга» журналдың июль айда үнер номеринге профессор Петр Сапикшиниң болгаш эжи Раиса Павловнаның «Организмниң ажыктыг реакциялары» деп чүүлү парлаттынар. Ол журналдың редакциязының чөпшээрээнин ёзугаар Парлалганың медальер агентилели помчукчуларның кичээнгейинге ол чүүлдү допчузу-биле бараалгадып тур.

Бистиң дээскиндир турар бойдуста оскерилелер үргүлчү болуп турар. Дүн-хүн иштинде агаарның температуразы, оон барометрлиг базыышкыны, чырык болганчок-ла оскерлип, солужуп турар.

Бистиң организмивис ол оскерлиишкиннерни шингээдип ап, бодунуң органнарының болгаш системаларының ажыл-чорудулгазын агаар-бойдустан хамаарылгалыг кылдыр ажылдалып турар.

Дыка хөй миллион чылдарның иштинде, эволюстуг хогжүлденин түңнелинде бойдус киижиге болгаш дириг амытаннарга долгандыр турар байдалга организминиң таарыжып алырының нарын системаларын тургузуп, оны сайзырадып келген. Бойдуста болуп турар бүгү-ле оскерилгелерни киижиниң нерви системазының түскай кезектери — рецепторлар шингээдип турар. Рецепторлар киижиниң кежинде, оон чымчак карттарында, каратқын дезүнде, иштики органнарда бар. Ол рецепторлардан сигналдар (медээлер) первилерни дамчыштыр баштың болгаш оорганың мээлеринче, оон төп башкарылга черинден түс-түс хамаарылгалыг органнарынче дамчыырга, ук органнарның ажыл-чорудулгазы экижип азы сулаап турар.

Рецепторлар чүгле бистиң дээскиндир турар бойдустуң болгаш организминиң иштики органнарында болуп турар. Өскерлиишкиннерни олар шингээдип (хүлээп) ап турар. Чижээлээрге, нервиниң температура шингээдир түскай кезектери изиг-сооктуң өскерилгелерин, амдан рецепторлары — аъш-чем продуктуларында кирип турар химиктиг кезектерни, чыып хүлээп алыр рецепторлар — янзы-бүрү чыттарны шингээдип ап турар.

Бүгү рецепторларның онзагай шынары бойдустуң аргажок бичии өскерилгелерин экерип каарынга чанчыгары болур.

Бистиң миннимишкин органнарывыс херек кырында кажан-даа могап шыдавас, чүге дээрге олар шупту хары угла ажылдавайн турар.

Бойдуста болуп турар өскерлиишкиннерни рецепторлар канчаар экерип турарыл? Оон лугайында дараазында чижектерден көрээл.

Каратқын чырык шингээдир кезектери колбочкалар болгаш палочкалар деп түскай клетказындан тургустунар. Колбочкалар — хүндүскү чыриткыны болгаш чырык тывыдыгдар электромагниттиг чалгыларны шингээдип турар. Палочкалар — дүнеки көрүштүн кезектери, олар инир дүжери (карангылаары) билек ажылдап эгелээр. Ынчангаш хүндүс хелеңир куштарның каратқында хөй кезинде колбочкалар, а дүне ужар куштарның каратқында чүгле палочкалар бар болуп турар. Кажан кижи чырык өрээлден карангы өрээлче кире бергеш, карангы өрээлде чүү барын ол дораан экербейн баар, а элээн үе эрткенде, ында бар чүүлдерни тодаргай көрүп эгелей бээр.

Карангыда турган чүүлдерни тодаргай көрүүче кыска үеним иштинде карак чанчыга бергени ол.

Ол чүл дизе палочкаларның болгаш колбочкаларның ажылдаары чүгле миниимишкиниң улгатканындан, а ол шынкаш идепкейлиг ажыл чорудулгазындан хамаржыр. Палочкаларның болгаш колбочкаларның ажылдаары чырыктан болгаш карангыдан дорт хамаарылгалыг. Каратқының бир домей кезектеринде имиртиниел турда идепкейлиг палочкаларның саны көвүдей бээр, чырып эгелей бээри билек оларның саны эвээжээр.

Кажан кижиге чырыткы өскерлиининиң дугайында сагыындырып кааргa, шоолуг эвес үе эрткен соонда, ук кижиниң караазында палочкалар-биле колбочкаларның саны өскерли бээри салуп болуп турар.

Кижи чамдык таварылгаларда чырыткының өскерлип турарын экербейн баар болза, ол чорук организминде кандыг-ла бир аарыгның барын хереченип турар. Ол чорукту хан базыышкыны улгадыр аарыгның башгайы чадазы бар кижилерден хайгаарал болур. Олар карангылап орда, караанның көрүжү бакырап чоруурун кажан-даа билбестер. Шак ындыг каратқынга палочка кезектериниң ажылдавайн барганындан көрүш карангыда бакырай бээри ол. Бойдустуң өскерлиишкининге организминиң ол чугула чанчыл реакциязын чидиргенин карак шилдери безин сохуп шыдавас. Ынчан ол аарыгны эмнээри чугула болур.

Долгандыр турар бойдустан сигналдар хүлээп алыр талазы-биле бистиң амдан органывыс, карак-биле бир домей шынарлыг.

Амдан рецепторлары дылдың кырындагы кезектеринде турар, чемниң амданын сайгарып турган шыкаш, чем шингээдир аппаратты (улуг кырын, шөйүндүлерин) чемнин хуулугларынче белеткеп турар.

Хөй санныг эртем-шинчилел ажылдарының түңнелинден ап көөрге, кижи аш турар үеде дылдың амдан рецепторларының хөй кезии янзы-бүрү амданнарга кончуг миннинчел болур.

ПОЛИТӨӨРЕДИЛГЕГЕ ХАМААРЫШТЫР

АЖЫЛДЫ ЭКИЖИДЕР ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXIII съездизи совет кижилериниң марксизчи-ленинчи өөредилгезин коммунизим тургузуушкунунуң амгы үе-чадазынга дүүштүр улам экижидер дугайын өвөлөп демделгээн. Ону амыдыралга боттандырар дээш Чөөн-Хемчик районнуң «Суг-Хөл» совхозтуң парткому болгаш оон партия чырыдышкынының кабинединде эрткен өөредилге чылында өлээн ажылдарыны кылып чорутпеп.

1966—1967 өөредилге чылында совхозка марксизм-ленинизминиң үндезинилерин өөренир школада СЭКП төөгүзүн башкылап турар коммунист К. Дордуп-оол, Суг-Аксы суурда эге политшколаның пропагандистери коммунист башкы Б. Седип, эмчи М. Аракчаа, Бора-Тайга суурда башкы О. Дудаа, Киров суурда коммунистер башкы О. Доржу, агроном О. Ойдупаа, Кызыл-Тайга суурда башкы О. Оскал-оол, Йшкин суурда коммунист башкы М. Маспый-оол, комсомолчу башкы Б. Экер-оол, Алдан-Маадыр суурда башкы О. Серен хамаарышыр.

Совхозтуң парткому болгаш партия организациялары партийжи өөредилгеже кичээнгейни салып, пропагандистерге болгаш дыңнакчыларга практиктиг болгаш методиктиг дузалы чедирип келген. Совхозтуң партпомуун партия чырыдышкынының, кабинединде пропагандистерге болгаш дыңнакчыларга тускай булуңну кылган. Шында оларга керектиг материалдарны болгаш методиктиг сүмелерни делгээн.

Түүнел кичээлдерни Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улустуң 50 чыл иштинде чедип алган чедишкиннери болгаш коммунизмниң тургузарының эчизе сорулгалары-биле холбаштыр эрттирген.

Моон-биле кады партия чырыдышкынының ажылында четпестер база бар болуп турар. Өөредилгениң кандыг-даа хевирикде хаара туттунмаан коммунистер болгаш комсомолчулар совхозта ам-даа бар. Совхозтуң партпомуун, чаңдык партия организацияларының бюроларының болгаш секретарьларының негелдезинниң, хынаалдаларының кошкак болуп турганың ужурунда өөренип турган өлээн хөй коммунистер, комсомолчулар чөптүт чыдыгаан чокка өөредилгезин ара каттаннар. Ылаңгыя Суг-Аксыда, Алдан-Маадырда эге политшколаларның бирги курстарының дыңнакчылары хөй кичээндерни чыдыгаан чокка үзүп турганының түңнелинде олар өөредилге программазын дооспайн, ара соксаннар.

Сорулга болза, чаа өөредилге чылында бө четпестерни катаптавайн, партия чырыдышкынының ажылын үндезинин-биле экижидери болур. Ынчанган «Суг-Хөл» совхозтуң партпомуу ажылды экижидер дээш чаа өөредилге чылынга белеткелди амдан эгелей берген.

Эрткен өөредилге чылының түңнелдериниң болгаш чаа өөредилге чылында сорулгаларның дугайында айтырыгларны бүгү партия эге организацияларының хуралдарынга болгаш совхозтуң парткомуунуң хуралынга чугаалажып шийтиржээн.

В. САНАА,
СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомуунуң инструктору.

Коммунистиг күш-ажылдың коллективинде

Хемчээл талазы-биле алыр болза, Тес-Хем болгаш Таңды районнарның ортузунда, Таңды-Уула сыннарының эдээнде чечек шыпкан, өл-бо талаларында ногаан эзимнерлиг, чатты берген оттап чоруур колхоз сүрүг болгаш кадарчыларның хөгүг ыры кижиниң сагыш-сеткилин чайгаар-ла өөртүп кээр. Тес-Хем районда «Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазы — коммунистиг күш-ажылдың коллективи. Буранда чайлап турар. Серинн чайлаг, оон амданныг оъду ферманың инектеринің сүткүрүн улам ковудеткен. Бо ферманың мурнында турган черинге көөрге мында оът дээрге изгалыг-ла! Оондиве чергелештир ферма инектериниң дүнеки кадалыынче база улуг кичээнгейни угландырып турар.

«Инектиң сүдү дылында» деп, бистиң өгбелериивис чугаалажып чораан. Ынчангаш бир эвес инектен хөй сүттү саап алыр дизе, ону эки чемгерер дээраш ферманың саанчыларындаа, кадарчыларындаа эки билир. Олар Совет эрге-чагырганың 50 чылын байырлаар бө юбилейлиг чылда эки түңнелдерни чедип алыр дээш кызымаккай, тура-соруктуг ажылдап турар. Оларның амгы сүт саалдазының талазы-биле көргүзүглери эрткен чылдаазындан ыракта дээре бооп турар. Эрткен чылдың 5 айларының дургузунда бо коллектив 46475 литр сүт саап алган болза, бо чылдың 5 айларында 55985 литр сүттү 102 инектен саап алган, азы 9 ажыг тонна сүт артыкка сагдынган. Бо чорук коммунистиг күш-ажылдың коллективиниң бедик адын эдилээн сүт-бараан фермазының кежигүннериниң юбилейлиг чылда ажыл-ижиниң улам экижээнин тодаргай херечилеп турар.

Ук сүт-бараан фермазы районда эң-не эки көргүзүглүг ферма боон турар болгаш СЭКП райкомуунуң база райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун бирги кварталда чаалап алган. Кызыл булуңнуга кире бөөрге,ында саанчыларның көргүзүглерин чараштыр бижээш, «Эң эки сүт-бараан фермазы дээш чарыштың тиилекчизинге» деп кызыл тугун азып каан турар. Саанчыларга, кадарчыларга көргүзер туруи кино бар, ону кожазында чайлагларның хөйжулары база көөп көруп турар.

Хараал-Тей сүт-бараан фермазының планныг онаалдаларын чыл бүрүде-ле ажыр күүседири чаңчыл болган. Фермаиы дуржулгалыг ажылчын коммунист Михаил Наадынович Ензак каш чыл улаштыр билдилиг удуртуп турар. Саанчыларның ажылжин организастаар, оларның соңуургалын бедидер талазы-биле ажыл фермада көл черни эзелеп турар. Саанчыларның саап алган сүдүнүң көргүзүүн 5 хонуктап үндүрүп, ону кызыл булуңда көскү черде парлаап аскан. Бо ажылдарны чорудар талазы-биле эвээш эвес үлүг-хуу ферманың учётчизи дыпсык кыс Таня Аксолга онаажып турар. Ферманың 8 саанчыларының иштинден бо айда коммунист Баткар Чедей, Нурзат Мапырык, Адыя Хавак олар эң хөй сүттү саап алганнар.

Ферманың ажыл-ижин экижидер, саанчылар ортузунга политжижиндилгелиг ажылдарны чорудар талазыбиле Чоолу Баткарга удуртқан партия болүү улуг ажылдарны чорудуп турарын айтыры өөрүнчүг. Партгруппада 8 коммунистер бактаап турар болгаш олар шупту түс-түзүнда партийжи даалгаларлыг. Партийжи даалгаларны коммунистерниң күүседип турарының дугайында партгруппаның хуралдарынга чугаалажып турар.

Эрткен чыдарга бодаарга бо чылын саанчыларга район төвүнден-даа, колхозтан-даа лекторлар удаа-дараа кээп, солун темаларга лекция, беседаларны номчуп берип турарын ферманың коллективи сеткил ханыжкын-биле чугаалап турар. Кызыл булуңда библиотеказындан сонуургаан номнарын саанчылар номчуп, чагыткан солун, сеткүүлдерин 1—2 хонгаш-ла ап турар.

Ферманың коллективи I кварталда 12 тонна сүт дужаар планын 13,5 тоннага, а II кварталда 45 тонна сүт дужаар планын 47 тонна кылдыр күүсеткен. Чартык чылда күүнеге эът, сүт, дук садар талазы-биле планын хүүсаа бетинде күүсеткени дээш СЭКП өбкомуунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүделиниң районнуң көдээ ажыл-агыйының бүгү ажылчилеринге чедирген байыры коллективти улам сорук киргеп.

М. КАЛЧАН.

Эжиңерге харыыңар кайыл?

Бо чылдың май 1-де үнген № 103 «Шын» солунда Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунуң хөйжүзү Кууглар Дажы-Сереннің бодунуу-биле чаңгыс аай ажылдыг болгаш аразында социалистиг чарыштыг эштери: «Межегей» совхозтуң мурнанчы хөйжүзү Оюн Төнел-оолга, Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтуң хөйжүзү, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Моңгуш Чолага бижээн чагаазын бистиң хөйжүлар кончуг сонуургап номчаан. Мен бодум дыка сеткил ханып номчаан мен. Ол солунну ам-даа кадагалап чоруур мен.

Хөйжү К. Дажы-Серен бодунуң чедип алган көргүзүглерин айыттыышаан, чаржып турар эштериниң көргүзүглерин сонуургап, солун дамчыштыр харыылаарын күзээн.

Мынчага чедир бистиң хөйжүлар солун бүргүзүн ажып көруп келген. Харыы чок. Бир эвес бо эштер ол солунну номчувайн барган болза, ол совхозтарда партия, профсоюзтар организациялары ону чүге дыңнатпас чоор, харыы бижиирин чүге сүмелевес чоор? Элдеп чүве. Мурнанчы, алдарлыг хөйжүларның аразында чагаалажыышкыны, ында айытқан көргүзүглери, ажыл дуржулгазы бистерге өнза солун болур.

Солунга кижи бүргүзүнүң чагаазын бижип четтиргес болгаш ынчаар болдунмас деп чүвени билир бис. Ынчалза-даа мурнанчы хөйжүларның, саанчыларның болгаш өске-даа малчыннарның ажыл дуржулгазының, социалистиг хүлээгелерииниң түңнелдериниң дугайында олардың боттарының бижээн чүүлдерин аажок номчуксаар бис. Үстүнде эртим хөйжүларның харыызын чүгле К. Дажы-Серен эвес, бистер база-да мөнгө тур бис.

Т. БЕГЗИ,
«УТКД 25 чыл» совхозтуң хөйжүзү.

Венгрияның ном үндүрер черн делегейниң уран чүүлүнүң шылгаранғай чогаалдары-биле чиик ортектиг миниатюр альбомнарны үндүрериң эгелээн. Национал болгаш дашпыкы музейлерде кадагалаан делгирлериниң өөнүг 28 репродукциязын үндүрүлге бүргүүнде киргеп.

МТИ-СЭТА-ның фотозу.

Улан-Баторга уткулга хурал

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Июль 10-да МАР-ның опера болгаш балеттиң күрүне театрынга Моолдуң улус революциязының 46 чыл ооң үстээн байырлал хуралы болган.

Моолдуң улус революциязы Октябрьның социалистиг Улуг революциязындан төрүттүнген деп, МАРП ТК-ның Политбюроо кежигүүт, МАРП ТК-ның секретары Н. Жагваран уткулга хуралынга илеткел кылган, недеглээн. Октябрь революциязы чокка, Совет Эвиледи чокка моол улус бодунуң чедип алыр дээш чүс-чүс чылдар дургузунда демисежип күзеп чораан идеалдарын боттандырып шыдавас турган деп илеткелчи чугаалаан.

Моолдуң улус революциязының база бир өндүр улуг чаалап алышкыны моол улустуң совет улус-биле тургузуп алган найыралы, социалистиг чүүрттарның улустары-биле найыралы болгай деп илеткелчиниң демделгээнин МОНЦАМЭ агентилел дамчыткан.

Марксизм-ленинизмге болгаш пролетарлы интернационализминиң принциптеринге шынчы Моолдуң Арат тың Революстуг партизиы аку-дүнна партилер-биле сырый кады ажылдажылганы болгаш делегейниң коммунистиг шинчээшкинниң күрөөленииниң дайынчы чаңгыс эвин, сырый каттыжышкынын бижыглазары дээш демисежирин бодунуң интернационалчы дээди хүлээлгезин кылдыр санап турар деп, Н. Жагварал недеглээн.

Совет дайынчыларның тураскаалынга чечектер салган

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолга улус революциязының 46 чыл болган оюн таварыштыр Улан-Баторда совет дайынчыларның тураскаалынга чечектер салган.

Чечектерни МАРП ТК-ның, Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң, МАР-ның Министрлер Төвүделиниң өөнүүзүнден салган деп МОНЦАМЭ агентилел дыңнаткан.

Чечектер салырынга МАР-ның партия, чазааның удуртунчулары, Улустуң Улуг Хурал Президиумунуң кежигүннери, МАР-ның сайыттары-биле кады моол кайысылалдың ажыкчы чонунуң төлээлери киришкен.

Совет дайынчыларның тураскаалынга улус революциязының 46 чыл болган оюнуң байырлалынга киржирин-биле келген генерал-полковник М. И. Гусаковскийге баштаткан совет шериг төлээлериниң, Улан-Баторда совет элчин черинин болгаш Моолда дипломаттыг төлээлел черлериниң өөнүүзүнден база чечектер салган.

САМОЛЕТТУ ДУЖУР АТКАН

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Конгоның шииөөнал армиязының кезектери Уганда-биле кызыгаарга америк бүдүүрүлгениң «ДС-3» дээр самолёдуп артиллерия-биле дужур аткан.

Киншилеа радиозуунуң дыңнатканы-биле алырга, дужур аттырган «сараатан самолёт» ылгавыр демдек чок болган. Ук самолет Кибали-Итури районга (Конгоның Чөөн номзунуң соңгу-чөөн талазы) ужудуп келген.

Самолёттуң ийнги ужудукчузу — канада чурттуг Элгар Мур дириг артпаан.

—⊙—

ЧАА ЗЕЛАНДИЯДА ЧАА АКША СИСТЕМАЗЫ

КАНБЕРРА. (СЭТА). Чаа Зеландия он муңгу акша системазынче шилчээн. Чуртка фунт, шилинг болгаш пенс акшаның орнунда долларны болгаш центники эрилдеве киирген.

—⊙—

ИСПАНИЯДА КОММУНИСТЕРНИ ТУДУП ХОРУГДААН

ПАРИЖ. (СЭТА). Франкочу полиция испан демократтарны иссеп сүрерин үргүлүүлеп турар. Франс Пресс агентилелдиң корреспондентиниңниң Мадридтен дыңнатканы-биле алырга, эрткен неделяда Испаниядағы Коммунистиг партиязының 25 кежигүннерин тудуп хоругдаан. Мадрид, Барселон, Бильбао, Севилья болгаш өске-даа чамдык хоорайларга тудуп хоругдаашкынны чоруткан.

Айыл чок чорук чөвүлелиниң хуралы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Аткылажымышкынны соксадыр дугайында Айыл чок чорук Чөвүлелиниң шинтиирин Израильдиң каржызыбило үрээн дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүн Айыл чок чорук Чөвүдели үргүлүүлээн.

Июль сеспиң эртенинде Суэц каналының зоназында чамдык контроль станцияларны израиль үжүр үүлдүн база катап бомбалаан дугайын, сырый чурттакчылыг суурларны израиль артиллериянның боолап база израиль агаар хөрбечилериниң бомбалаан дугайын КАР-ның төлээлекчизи оон мурнундагы хурал үезинде Чөвүлелге дыңнаткан.

Израиль шериглер боттарының эжелээни араб девискээрлерден үнмес болза, Чоокку Чөөн чүвее тайбың турун болбас, чүге дээрге чаңгыс-даа улус бодунуң девискээринге интервентилер кара туразында ажылап, араатанзыг чоруктарны үүлгедип турары-биле эптежин шыдавас деп, ССРЭ-нин төлээлекчизи Н. Т. Федоренко демделгээн. Оон үжүрүнде эң чугула болгаш соңгаарлаттынмас сорулга болза, израиль шериглерни 1967 чылдың июнь 5-тин мурнунда турган туруштарынче дондораан үндүрери болгаш израиль агрессиянның үржүктарын узуткаары болүр дээрзин совет төлээ чугаалаан.

Израильдиң чаа агрессиян үүлгедиишкиннери болза, тайбыңның херээнге айылыдыг үржүктары дээш харыысалганың бүгү аар түргеник боттарынга ап турар АКШ-тың, Англияның болгаш өске-даа чамдык барының талакы күрүнелериң талазындан деткимчеги Израильдиң ажытқан турар дугайын херечилеп турар деп, Н. Т. Федоренко айтқан. Вьетнам улуска удур үргүлүүлеп турар америк агрессия, араб чурттарже Израильдиң оор ёзу-биле халдаашкыны, чоокта чаа Конгога удур өнчүк-чөңгөөлер, Кипр Республикага удур үгландырган планнарның дугайында дувүреэзиниг дыңнадырлар — ол дээрге, национал-хосталгыг демиселге удур империализмиң болгаш колониализмиң сүлчазинде чаңгыс ынчарбенің авеноодур, ынчангаш хамаарышпас аныяк бүгү чурттар оортан чогуур түңнелдерни кылыры эргежок чугула, чүге дээрге агрессияны өнемчидип, серемчиледи кошкадыр чорук хамыктың мурнунда ол чурттарның боттарынга эң улуг айылыды болдурар апаар дээрзин совет төлээлекчи демделгээн.

АКШ-тың болгаш Англияның төлээлекчилери Айыл чок чорук Чөвүделинде агрессорнуң камгалакчылары болуп туржуп турар. «Хелгээшкинни өөскүүзее», кичээнгейни бурууладыышкыннарга мөөнөөвес, «ол-даа база өске-даа таланы детиивес» деп, лорд Карадон (Англия) кыйгырып турган. Эжеледи болгаш ажылажышкынны соксадыр дугайында Айыл чок чорук Чөвүделиниң шинтиирлерин Израильдиң үргүлүү үреп турарының байдалдарында бо кыйгырыглар болза чогуумна харын чаңгыс талазы—агрессияны деткээни-дир.

Малиниң төлээлекчизи Кейтаның санады Голдбергке шыңгыы өйтүр шавышкыны кыздыр дыңнаган.

Санал бээри-биле сес алган Сириянның төлээлекчизи Адибу Даудиниң демделгээни: израиль агрессиянның өнээржикчизи АКШ-тың ажыы-биле ажытқан турар дугайын херечилеп туржуп турар туружу Айыл чок чорук Чөвүделин сандараашкынче чыгаа турар-дыр.

Израильдиң төлөлекчизи араб күрүнелериниң адынга нүүлдүт бурууладыышкыннардан тургустунган шилчаалыг медеглелди болгаш антисоветчи нүүлдүүшкинниң кылган. Чепсектиг өнчүк-чөңгөөлериниң, агрессиянның болгаш девискээр эжелээриниң политиказын Израильдиң үргүлүүлээр бодап турарын ол медеглел база катап бадыткаан.

КНО-нуң хайгаараакчызын Суэц каналының зоназынче чорудар дугайында КНО-нуң чиңгине секретары У Таннның санаддан киирген ындыг түр хемчеглерге индий төлээлер дадагалаавайн турар деп, Индияның төлээлекчизи Г. Партхасаратхи медеглээн. Ындыг болза-даа Чоокку Чөөн чүкке тайбыңны катап тургузарының айтырыын үндезинин-биле шинтиирээри эргежок чугула деп, ол демделгээн.

Хуралдың түңнелинде Чөвүделдин даргазы Маконнен (Эфиопия) медеглелди номчаан. Оон чугаалааны-биле алырга, ол медеглел Чөвүделдин ниити бодалын илергейлеп турар. Палестинада тайбынчыдылга дээш хайгаарал талазы-биле КНО-нуң организациязының штаб начальнигинге чагыртқан шериг хайгаараакчыларын (КНО-нуң) Суэц каналының зоназынга тургузар дугайында эргежок чугула хемчеглерни КАР-ның болгаш Израильдиң чазактары-биле ажылдан кыярын Палестинада тайбынчыдылга дээш хайгаарал талазы-биле КНО-нуң организациязының штаб начальнигинге дагыырын КНО-нуң чиңгине секретары У Таннан дижээн түүдерни ол медеглелде киирген.

ЛИВАН СОЛУН АРАБТАР-БИЛЕ КЫДАТ «ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГА» ДУГАЙЫНДА

БЕЙРУТ. (СЭТА). «Араб улустар израиль агрессияга удур дем-селге деткимчени көргүскен күрүнелерге хаяы өөрүп четтиришкинии илергейлээн болгаш илергейлеп-даа турар» деп, «Ан-нида» солун «Революстуг күштериниң чаңгыс эвин — империализмни ажар тиилелге дээш улустарның демиселинде чепсек» деп эгелеп мурнуку чүүлүнге бижээн. Ындыг болза-даа кыдат удуртукчулар араб-биле «эп-сеткил каттыштырылгазы» дээр чүвеге чагдының алташ, бистиң ак сеткилдиг өнүүктериивиске удур боттарының көөр хөөн чок чоруун болгаш калчаалыг иүүлдөөшкинин үргүлүүлеп турар. Кыдат пропаганда арабтарга хамаарыштыр Совет Эвилеиниң найыралчы туружун хажыдарын оралдажып турар. Кыдат удуртукчулар боттарының бүгү информас чепсектерин антисоветчи пропагандага бараан болур кыядыр империалистерге херек кырында тургузуп берген. Пекин үш революстуг күштерге: социалистиг лагерьге, национал-хосталгыг шинчээшкинниге болгаш делегейниң ажылчын ажгызынга согуг таварыштырарын оралдажып турар.

Ынчалза-даа Совет Эвилеиниге удур Пекининиң кандыг-даа нүүлдүт халдаашкыннары Совет Эвилеиниң найыралчы туружунга арабтарның бижыг бүзүреиин дамаи-даа чайгылырып шыдавас. Совет Эвилели эргезин болгаш хамаарышпас чорууя камгалаар дээш араб улустарның демиселинге бүгү эргежок чугула дулаамчыны кезээде көргүзүп келген болгаш көргүзүп-даа турар. Сөөт чепсектиг холга тутқан араб улустар империалистиг агрессияга удур кадыг-дошкуул дөмөселди чорудуп келген.

Кыдат пропагандаиың органнары «700 миллион кыдаттарның деткимчезининң» дугайын чүгле сес кырынга чулчуруп турар үезинде Совет Эвилели агрессиянның чедиртен когаралдарын узуткаарынга боттуг дулаамчыны арабтарга көргүзерин үргүлүүлеп турар.

Араб улустар Совет Эвилеиниге баштаткан социалистиг лагерьиин чурттакчыларын шын сөөлөөр хүлээп албас-тыр. Оода оларның бирээзинге пунктудан тургузуп кагбас чоонган чүве ийин. Ырак черге шилдер чүктээри дыка-ла берге-дир» дээрге, өөрү база улазыы бердилер. Оонна чүвениң ужуру билдингеп. Олар Каа-Хөм суурнуң магазинниге дужаар дээн хөй шилдерин чүктегилеткен турганнары ол чүве-дир.

Школа-интернаттың девискээринде чурттакчылардан бо чижектиг хомудалдарны хөйнү дыңнаап болур. Хоорайның аммырал хандырылга комбинады болгаш Кызыл-садыт чонның ол чөптүг ногелдээни хандырар ёй келбээн бе?

М. БАДЫ-НАЗЫЛ.

Тывылбастаан бараанар

ТЫВЫҢГЫР АРГА

Бажың шоочалаар аар шоочаны, шала дозулаар кисточканы ажыл соонда садыл эккээр боон даалга алгаш, эртем ажылдаи чорупкан мен. «Хүлээнгени күштүг» диижир болгай, ажыл шагының соонда барааннар дилеп чоруптум. Орук аайы-биле хоорай рыногунда ажыл-агый магазинниге келдим. Бүдүү көруп турарымга делгүүлерде мээң хереглээнним демги чүвелер-дээ чок. Ынчалза-даа каракка бүзүреевин садыгжыдан айтырдым:

— Бистерде оларның кайызыдаа чок, көрбээнден бээр бөзин дыка ур апардывыс — дей, тыртып кагды.

Титов кудумчузунуң ужунда ажыл-агый магазинниге кире бердим. Садыгжылардан айтырыг салгаш, база-ла; «Хереглээн барааннарыңар чок» деп харыы дыңнадым. Бир кудумчуда үшкү магазинге баргаш база-ла хөөн каранчыг харыы дыңнадым.

Чоруум бүтпээн, магазиннер кезии маңнар дээш пат-ла турупкан чанып ора оруиха таныжым эшке дужа бердим.

«Ча кайнаар чордун?» диижир.

Чораан чоруумну тоогун бергеш, чүнү канчалза экиил дээрзин эштен айтырдым.

«Көрдээн, мен база мыдыг хереклер дилеп черни бир кылдым» дээш, кижим сал чүлүүрде саван хомдар кистелер көргүстү. Шала дозулаарда, эккээн хөйнү катай шарып алырга ажырбас чүве болду. Эжиниин тывыкгыр аргазын ажылгаш, берге байдалдан ушпуган мен.

ЧҮКТЕШКИЛИГ КИЖИЛЕР

Каа-Хем суурже чоктап орарга, башкы училищеииниң чанында автобус доктаар чер бар. Бир хүн орта чүктешкилиг дыка хөй кижилер чыгты берген. Шупту-ла рюкзактарда, шоодайларда долдур чүктүг. Эжээн ырадыр аян-чорук кылыр дээн улус бе дээрге, кырганнар-даа, аныяктар-даа бар. Черже айлыы тыппаан мен. Ынчаи турумда, «туристилеримниң» бирээзи кыйланыын үнүп:

«Школа-интернат хоорай төвүнден ырак-тыр. Бо кавынның магазиннери чурттакчылардан шын савалар хүлээп албас-тыр. Оода оларның бирээзинге пунктудан тургузуп кагбас чоонган чүве ийин. Ырак черге шилдер чүктээри дыка-ла берге-дир» дээрге, өөрү база улазыы бердилер. Оонна чүвениң ужуру билдингеп. Олар Каа-Хөм суурнуң магазиннинге дужаар дээн хөй шилдерин чүктегилеткен турганнары ол чүве-дир.

Школа-интернаттың девискээринде чурттакчылардан бо чижектиг хомудалдарны хөйнү дыңнаап болур. Хоорайның аммырал хандырылга комбинады болгаш Кызыл-садыт чонның ол чөптүг ногелдээни хандырар ёй келбээн бе?

М. БАДЫ-НАЗЫЛ.

1967 ч. Июль 12.
ШЫН
3-КУ АРЫН

Тоора-Хем чүгаалап тур

...СЭКП ТК-ның июнь Пленумунга күлзэп алган «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп партия Төп Комитединиң Тезистери — совет улустуң 50 чыл иштинде эрткен маадырлыг оруун, чаа ниитилел тургузуушкунун удуртур талазы-биле ленинчи партияның байлак дүржүлгазын моөнзеп түнээн, ниитилел хөгжүдезинниң амгы үе-чадазының сорулгаларын тодаратқан, сорук кирбикчи, мобилизакчы, политиктиг документ.

Ол Тезистер районнуң ажылчы чонжарының күш-ажылчы идепкейин болдурган. Тезистерни район төвүүн албан организацияларынга черлерге, колхозтарга, фермаларга ханызы-биле танымжары үргүлчүлеп турар. Бөгүн ол Тезистер-биле «Совет Тыва» колхозтуң Азас болган Талым сүт-бараан фермаларының коллективтери танышкан.

Ол фермалар юбилейлиг чылдың башкайгы чартымында сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле даалгаларын хүүсеа бетинде күүсеткенивер. Азас фермазы ам үеде хүндө саалданы үш удаа чорудуп турарындан саалда көргүзүү бедээн. Саанчылар Дундума, Ажыма, Аалчымай, кадарчылар Сүргүн, Сундуй болгаш өскелериниң-даа көргүзүглери бедик...

Бо болза СЭКП-ниң Тожу райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдыгының түс черде радио дамчыдылгазының эдлелиг дамчыдылгазының эгези-дир. Радиодамчыдылгазының редактору болгаш диктору Николай Оюн оон дараазындагы дамчыдылгаларга Тоора-Хем ортумак школазын бо чылын 43 өөреникчи доозуп, бышкан билигинниң аттестадын алганын, уруглары эртемниң үндезиннеринге өөредип, амыдыралче делгеп орукту ажыктаны дээш башкыларга ада-иелериниң өөрүп четтиргенин, Азас хөлдүң кыдымында Юрий Гагарин аттыг шкөлер лагериниң ажыттынганының дугайында репортажты дамчыткан.

Радио — партияның идеология ажылының күчүлүг чепсээ, чонуң угаан-медерелин коммунистиг моральга дүүштүр хевирлеп тургузарынга, партия болгаш чазакның докталл-шкөлдерин чон ортузунга калбаа-биле таныштырып, пропагандаларынга, эртем-техниканың, улус ажыл-агыйының чедиишкинелериниң дүржүлгазын нептередиринге улуг рольду ойнап турар.

Тоора-Хемде радио дамчыдылгазының редакциязы бодунуң ажылын партия райкомунуң бөрөзүнүң бадылаан түскай план ёзугаар чорудуп турар. Чыл эгезинден бээр иштизи-биле 56 дамчыдылганы редакция кылган.

Дамчыдылгаларның хөй шүрүүзү Совет эрге-чагырганың 50 чыл болурунга, Совет күрүнеңиң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинге, улустарының найыралынга турөскаагаң материалдар болур. Ол дамчыдылгаларны түгле Тоора-Хем суурнуң чурттакчылары эвес, харын колхозтарның ажыл-ишчилери улуг сонуургал, күүзел-биле дыңнап турарлар.

Тожу район юбилейлиг чылдың баштайгы чартымының ажыл-агый даалгаларын чедиишкинниг күүсеткенин СЭКП Тыва обкомунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниге болгаш республиканың Дээди Советиниге рапорттаан. Район чартык чылда сүт садар планны 113,8 хуу, эътти — 229,4, дүктү — 215 хуу күүсеткен. Бо чурагайлар болза республикада дээре көргүзүглерге хамаарыжып турар.

Районнуң ажыл-ишчилериниң мындыг эрестиг ажылдаарынга түс черниң радио дамчыдылгазы база үлүг-хуулуг болган деп деидегээр болза чаетырыг болбас иинек. Мурнакчы саанчылар, кадарчылар, бызаа ажаакчылары болгаш өске-даа мергежилдиг кижилери боттарының ажылының дүржүлгазын радио дамчыптыр солчуп, ажылда чедер-четпеестерни илередип турганнар.

Радио дамчыдылгазының редакциязы тематиктиг материалдарны база хөйнү дамчыдып турар. Бо чылдың июнь 23-те болган дамчыдылгалар аңаа чижек болур. Партия райкомунуң пропаганда болган агитация кылдызының эрелекчизи В. Тимофеев «Октябрьны алдарлыткан шүлүглелдер» деп дамчыдылганы солуп эрттирген. Эфирни дамчыштыр Улуг Ленин, Улуг Октябрь дугайында совет болган тыва чогаалчыларның шүлүктери, шүлүглелдерден үзүндүлер дыңналып турган. Ол-ла кежээ совет аныяктарның хүнүнге тураскаараан репортажка районнуң, республиканың алдык ишчилериниң чедиишкиннери, өөредилгеге болган амыдыралына ажыл-херектерин чырыткан.

Район төвүүнде ортумак школада физика башкымы С. Назынның эртиргени «Талыгырларда төнчү чок» деп дамчыдылгазы улуг сонуургалды болдурган. Ук дамчыдылга Октаргай делгемин, физика болгаш совет эртеминиң чедиишкиннериниң, алдарлыг совет космонавтарының дугайында болган. Бо дамчыдылганы дыңнаан ийи хоочун анчымның бирээзи оргаш: «ындыг-ла ийнеш» дээрге, бирээзи «ындыг-ла ийнеш эвес, чогум-на ындыг болдур ийнеш» дишкен дижир.

Дамчыдылга редакциязы делегей байдалының, уругларның өөредилгелерге болган дыштанылгазының, шажың, спорт дугайында материалдарны болгаш башкыларын, түскей эртемнигелериниң, өвүлелериниң сүмелерин доктаамал дамчыдып турар. Түс черниң радио дамчыдылгазының ажылынга «Совет Тыва» колхозта партком секретары Бараан Чигжит, пионер вожатыйы Валентина Микова, эмчи Равса Чывырал, башкы Сарыг Назын болган өскелер-даа идепкейлиг киржип турарлар.

Чаагай бөбдүүтүг Тожуда чараш өңнүг чечектер кайы хөй. Ындыг болганда ында арылар база хөйү ындеп-дир. Радио дамчыдылгазында «Шагар-Арыг» база бар. Ажыл кылыксавас, арагалавр, хөй-ниитиниң чурумун үрээлериин ол дораан-на «шантар».

«Шагар-Арыг» «Совет Тыва» колхозтуң конторазынга ужуп чеде бергеш, колхозтуң улуг бухгалтери Идам Сатмың столунга конуушкан. Билдинмее бир-ле чыт үнүп турар болган. Ылаңылап көрүп олурарга, стол иштинде бир шил «кылаң кара» орган. Бухгалтериң соруп орган «эмиски» ол чүве-дир.

Оон далаш-биле ушкаш, «Май 1» колхозтуң конторазынга эртен эрте ужуп келген. Коридорда бир-ле чүве хаарыктаан. Чүл ол, адыг бе, азы кижи бе? Ол болза колхозчу Октээ Ам болган. Кежээ арагалаан, эзирни улгатканындан бажының колхоз конторазы-биле эндепкен эш-тир ийин. «Шагар-Арыга» шантыргаң кижилер ам оон сестип, эттиниң турар апарган.

Тоора-Хемде түс черниң радио дамчыдылгазының чамдык ажылдары ындыг. Ол редакция ажыктыг улуг ажылды кылып турар.

А. АНР,
бистиң тускай корреспондентивис.

Сүттүң составында чү барыл?

Сүттүң составында хөй чүүлдер бар. Инек сүдүнде ортумаа-биле 12,5 хуу кургаг бүдүмелдер бар. Оон иштинде үе 3,8, белок 3, 3, сүт тигири 4,7, минералдыг дустар 0,7 хуу, а сүттүң 0,87 хуузу суг болур.

Сүттүң составында үе болза бөрбак хевирлиг тургулаар. Ону түгле микроскоп-биле көөрге кестүр. Сүтте үстүң хемчээли малдың уксаа-продуктулуг шынарларынаң хамааржыр.

Белоктар. Сүтүг чылыг черге салып каарга, элээн үр болганда, дестели бөөр (ажый бөөр). Сүт ажырга тыпсы бөөр ол дес болдуунда белоктан бүткен. Сүттүң белогу чаа төрүттүнген чаш малларның өлүп дөрүгарынга улуг ажыктыг.

Сүт чигири. Ол бодунуң хоолулуг талазы-биле свёкла чигиринден ылгалбас. Ынчалза-даа чигиринг амданы шоолуг эвес. Сүт чигири чаш малдарның дүрген өзеринге дыка ажыктыг.

Сүтте минералдыг дустар. Олар болза ижер дүс, чугай-даш, фосфор, чес, алюминий болгаш өске-даа чүүлдерден бүткен.

Витаминнер. Сүтте витаминнер организмниң өйүнде өзеринге, улгадырынга эргежок чугула чүүл болур.

Бир литр сүт ол хире сүдүнден аар болур. Бир литр сүт ортумаа-биле 1,030 килограмм денгилиг болур.

Арагачыларны албадаашкын-биле эмнээри

Бүдүн чартык чыдыш мурнунда херээжен кижи редакцияга келген.

— Оглум-даа бойлады. Ол арагадан агеленген, а ижип алганда дурзокталып туруп бээр. Чүгле менээ авес, кожаларывыска амыр-дыш бербес болду. Прокурорга база чорудум; ону эмнелгеге чыптырып болбас чүве бе?

— А ол эмнедирин күзеп турар бе?— деп, прокурор айтырар-дыр.

Оглум бодун арагачы дарыг кижи кылдыр санавайн турар деп харыылаан мен.

— Ынчаарга чүнүң-биле-даа дузалап шыдавас-тыр — деп, прокурор холун чайгылаар чөрээн.— Шоолуг эвес, чижээ, алк-сава буза шаап, кончуттуна бээр суг дээп ышкаш, ындыг кем-херек үүлгеткен чүгле ындыг кижилерни албадаашкын-биле эмнээр черже чорудуп болур бис: бир эвес шүзелиннерже, биидиринишкинден кириинер, а бис хулиганнаашкын дугайында кеземче херээн оттурар бис.

— Ону шиидип каар, а албадаашкын-биле эмнээр черже чорутпайн барза канчаарыл?— деп айтырдым.

— Чок, ындыг таварышка бомбас —деп харыылаан.

...Ава үе үеде чайгылып келген. Элчегиляг арагалаашкын, оон тайлыны-биле болган шош-содаа шагдаадан дилег кылырынче иени албадаан. Үш неделя болганда өөлду шиитпеп. Албадаашкын-биле эмнээр черже эвес, эдип чазаар куш-ажыл колоннизынга бир чыда шиитпеп чүве-дир. Оолдуң иези шиитпелге хомудап, ол-бо албан черлерин кезилдир чөрүп турда-ла, өгүү колоннизадан үнүп келген, а арагалаары мурнуку хевээр.

— Ам оглуң дугайында чүнү кылыза экил?— деп херээжен кижи менден айтырган.

Ынчаарда оон салган ээтырының шуут харыылаан шыдаваан мен.

«Сагыштыг арагачыларны (арагачы дарыг кижилерни) албадаашкын-биле эмнедир болгаш күш-ажылга эзе кижилерге дугайында» РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы бо чылның апрелиле хүлээп алдынган.

Ол Чарлыкта чү деп чугаалаан турарыл?

Спирт сускуннарны сагыштыы-биле үргүлүү ижер, эки-тура-биле эмнедириниден ойталаар азы эмнеткен соонда арагалаарын үргүлчүлеп турар кижилерни, бир эвес олар хөйнитиниң азы администрацияның дээштиг салдарының хемчегларин алган турзажок, күш-ажылдың сагыла-чурумун, хөй-ниитиниң корумчурумун болгаш социалистиг нинги чурттаганың дүрүмнерин үрээр болза, бир чыдан ийи чыл чедир хуусаала албадаашкын-биле эмнээр болгаш күш-ажылга эзе кижилерибиле эмнелге-күш-ажыл профилактореяларынче чорудар.

Албадаашкын-биле эмнээрынче рудар дугайында айтырыгны хеннити организацияларының, ажылчы чонжарның коллективтериниң азы күрүне органнарының дилээн ёзугаар улус судунга көөр.

Бир эвес эмнээшкин чедиишкинниг чорун турар болза, профилактореяның администрациязының кииргенин ёзугаар суд хуусаазын кылырын болур, ол кызырыкла чартык кезиниден аппас болур ужурлуг. Ындыг болза-даа бо түүл эмнелге-күш-ажыл профилактореязынче катап чорутқан кижилерге хамаарышпас.

Судуң докталы шуут күүгүг болур болгаш ол дугайында хомудал турбас. Бир эвес суд сагыштыы-биле арагалаар арагачыны албадаашкын-биле эмнээрынче чорудар болза, судуң шиитпири арагачы кижини үнериниң дузаламчызын төлевейн, ажыдан үндүреринге барымдаа болур.

Эмнелге-күш-ажыл профилактореязынга турган үезин күш-ажылдың нинти стажынга киирештир саналр. Ол үенин дүргүзүүнде төлээ бербес.

Бир-тээ профилактореяда турарлар ажылдап турар болганда оларның ажыл төлевириниден болгаш пенсиязындан акшаны эмнелге албан черинин ажаалда-тежээлинге чарыгдалдарның чамдык кезинин дутлаарынга, а ол ышкаш чем, идик-хеп, түскай эмнер дээш тыртып алыр. Оон арткан түннерин өг-бүлезинге шилчидип бээр, а өг-бүлезин чок болза, профилактореяда турар кижиниң болунга арттырып бээр.

Район болгаң хоорай Советтериниң күүскомнары профилактореядан ээп келген кижилерни ажылга таарыштыр киирер хүлээлгелиг. Мурнунда чурттап турган бажыңы оларга хевээр артар.

Профилактореядан лескенде РСФСР-ниң Кеземче кодексизиниң 186 чүүлүн ёзугаар (шөлүлге черинден дескен кылдыр) кеземче көргүзер.

Угааны солуу, хөөчү аарыг кижилерни, I болгаш II болуктерниң инвалидтерин, назы четпээннерни, а ол ышкаш 60 харлаң өрү ер болгаш 55 харлаң өрү хөгжээн кижилерни профилактореяже чорудуп болбас.

Е. РОЗАНОВА,
юрист.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Чагаалардан одуруглар

Кыргылда үргүлчүлевишаан

Совет эрге-чагырганың тоогулуг 50 чылын байырлаар бо юбилейлиг чылда Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхоз күрүнеге 37 тонна дүк дужаар планныг. Колхозтуң Чодураа салбырында кыргылда доозулган. Ол ажыл Ийи-Талда үргүлчүлевишаан. Ында кыргылда пунктузунга хүннүүне ийи кодан хойну кыргып, 2 тонна ажыг дүктү ап турар. Ийи-Талдың кыргыычылары бо хүннерге чедир 15 тонна эки шынарлыг дүктү күрүнеге дужаазаң.

Кыргылдага Рая Шалган, Дарыймаа Кыргыс болгаш оон-даа өске улуг, бичө кижилер идепкейлиг киржип турар.

М. КЫРГЫС.

Урук дурту чыткан ышкаш...

Тандыг районда «Коммунизминиң херелин» колхозтуң кыргылда пунктузу, тарып боозадыр пункт, чуулда черя догереси Кочетово суурнуң дужунда, ол чарыкта. Маднышнар Элегес хемнин кежерде ковуруг дилеп, хемнин өрү, куду 40—50 километр чоруп турар. Бир эвес суурнуң дужунга ковуруг турган болза, демги чугула черлерге чедир 3—4 хире километр.

Колхоз баштаар чери болгаш районнуң удуртукчулары бо айтырыгны малчыннарга таарымчалыг кылдыр шиитпирлээри негеттинип турар.

В. ОММУН.

Чурукка тырттырар дизе...

Автобус Торгалыгдан Чадаанаже үнүпкен. Пассажирлериниң аразында амчылаан, сургакчылаан, дыштанган кижилер — кымнарны чок дээр!

Торгалыг школазының башкызы Түлүш Күнзенмаа хомудай-дыр:

— Мен-даа хей бар чыдар кижидир мен ийин...

— Кандыг херек ужуру боор?— деп сонуургадым.

— Паспорт чуруу кылдырып алырым ол...

Бир эвес өске пассажир Чадаанаже баш таартып бар чоруур болза, ында кижи кайгаар чүве чок. Өвүрүнүн Торгалыында-даа. Хандагайтызында-даа чурук тырттырар болгаш баш таартыр черлер чок.

Илбичи кижи дузалакчызы-биле кады сценада стол кырынга улуг шөйбек хааржак салып каар. Оон аксын ажыткаш, херээжен дузалакчызын ынаар чыттырып алыр. Ол кижиниң түгле бажы-биле буттары көстүп турар. Илбичи холун карбап кылырга, дузалакчы сцена кырынче хирээ үндүрүп келир. Шөйбек хааржакты хирээлеп-ле эгелээрлер. Көрүкчүлериң улуг тынары, хирээниң даажы — дыңналыр чүве-ле ол.

Бир минута хире болганда, хааржак одура хирээлеттинге бээр. Оон иштинде херээжен кижи барла болгай! Илбичи хааржактың ийи кезээниң бирээзин көдүрүп алгаш баар; ында херээжен кижиниң хөрээ, бажы көстүр. Буттары стол кырында хааржактың бир чартыында хевээр артып каар.

— Өршээп көрүңер, чараш кыстың дыргланнер!—деп, оол дузалакчы илбичиден дилей бээр. Ынчаарга илбичи ол кижиниң бажы, хөрээ арткан демги хааржактың чартыын стол кырынга катап эккелгеш, чыпшыр идиптер. Бичии сымыранып чоруй, илбичи холдарын өрү көдүртеш, ужуру билдинмес пиичээшкиннер кылыптарга, хааржак-биле кады олура хирээлеттингеп кижи көрүкчүлер көрүп олурда-ла, бүдүн, дирит хевээр туруп каар... Адыш часкаашкыны диниттелип-ле үнер.

Шалында мындыг иллюзионнар (фокус, трюк, иллюзион дээрге, илби-шиди дээп уткалыг сөстердир) улустарны коргударынга болгаш оларны мөлчүүрүнге хереглеттиинип турган. А ам илбишиди түгле кижилериниң дыштанып алырынга, угаан-медерелин сайзырадырынга дузалыг апарган. «Чүведе арта-ла бар» дижир болгай. Ол-даа ылап тыш. Үстүнде таймылбыралакывыс «Хирээлээшкин» деп иллюзионнуң чажыдын чурукка көргүзерге мынчаар көстүр:

Ынчангаш, «Хирээлээшкин» деп иллюзионну чедиишкиниинг көргүзери ийи кижини хааржакка эптиг чыттырып алырындан

хамааржыр. Илби-шидиниң бодамчалыг көөр кижилер оон чажыдын тып ап болур.

Тыва кыртан ашактарга илбишиди көргүзерге «болар кыдат сайлыг болгай-аан» дижир-дир. Сай-сүй деп чүве кайда боор, шупту чүве илбичиниң аргазында. Илбичи кижи оюн көргүзерде, артеминиң болгаш техниканың чедиишкиннерин хөйү-биле ажыгүр үениң иштинде хүрээге келген кижилер шынап-ла бурганнар хомудап турар-дыр деп билип турган.

Бир-ле катап орустуң императору боду бурганнарның ыы-сыгын шынаргын көөр дээш хүрээге чедип келген. Эжик ажыттыйары кайы чорда, бурганнар «бадырып-ла» эгелээннер. I Петр чада салып алгаш, хүрээниң ламаларынга чүгле ынаар чыттырып алырындан

лап турар. Чамдыкта аңаа кажар арга безин кижилерни бодаптыр ужурга таваржыштырып болур.

Петрнуң үезинде орус чуртунга коңчуг дошкун хоойлулар тыптып эгелээнин билир болгай бис. Бир хүрээниң ламалары ол хоойлуларга бурганнар безин таарыштайн турарын илередир дээш мындыг фокус чогаадып алганнар: улуг залче кирер эжик ажыттына бээри билек, ханада оскылап каан кээргенчиг арыннарлыг бурганнарның каректарының чажы төктүп эгелээр. Ээлээн

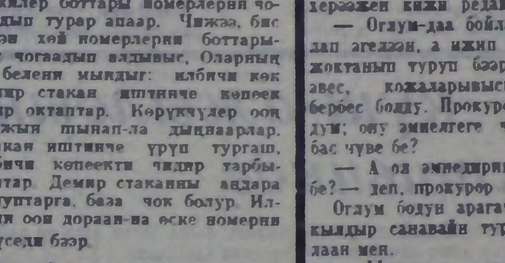

кижилер боттары номерлерни чогаадып турар апаар. Чижээ, бис элээн хөй номерлерни боттарывыс чогаадып алдывыс. Оларның эң белени ындыг: илбичи көк демир стакан иштинче көпеек кирер октаптар. Көрүкчүлер оон даажын тынап-ла дыңнаарлар. Стакан иштинче үрүп турган, илбичи көпеекти чидир тарбылаптар. Демир стаканны аңдара тудуптарга, база чок болур. Илбичи оон дораан-на өске номерни күүседи бээр.

Бо илбининг чажылы — демир стакан иштинде үш-дөрт дамды сугда. Ону көргүзүгүү эгелээрининг мурнунда белеткеп алыр. Көпеекти демир стакан иштинге долгандырыптарга, ол оон дүвүге чыпшына бээр.

Фокустарны тайылбырлаары белен, а оларны көрүкчүлерге чедиишкининг бараалгадыры кончуг берге. Илби-шиди көргүзерде, чүгле нүүзээри эвээш, артист кижиниң талантызы керек.

Ам, «Илби-шиди бар бе?» деп айтырыныыска дорт харыылаалы: илби-шиди чок — кижиниң угаанының тывингыры, салаларының дүрген ажылы болгаш аргэ бар. Эрги шагда улустарны дарлалга тудары-биле ажыттаттыының дораан илби-шиди ам бо хүннерде шиитпир эң солуң жанры апарган.

Удавас Тывага Москвадан улуг цирк келир болгай. Номчукчуларга ол цирктиң илби-шидичилериниң чажыдын кичээнгейлиг көрүп, тывырын база оларның фокустарны ээлдек, таланытылыг күүседирин чарашсынып көөрүү күзээр-дир бис. А илби-шидиниң боттары күүседир күзелдиглерге «Юный техник», «Наука и жизнь», «Советский цирк» деп журналдарны, А. Вадимовтуң, А. Акопяняның (совет цирктиң хоочун илби-шидичилери) фокустарның чажыдын айтыкылаан номнарын тып, өөренирин күзедивис.

О. ТАРЫМА,
Ю. ПЫЩЕВ.

ЫНЧААР УЗАМДЫКТЫРЫП БОЛУР БЕ?

Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхозтуң Бөк-Чыраа салбырынга хамааржыр Алдыы-Шынаа суур — совхозтуң кол сүт-бараан фермазы. Ында 24 саанчы, дыка хөй малчыннар ажылдап, чурттап турар. Ынчалзажок бо кижилериң бедик будүрүкчүлүг ажылдап чурттаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунмаан. Саанчылар болгаш өске-даа ада-иелер ажылдап чоруурда бичии ургуларын тургузар чери чок.

Совхозтуң директизязы болгаш парткому суурга ясли ажыдар дугайында айтырыгны ийи чыл дургузунда чугаалажып келзе-дээ, мынчага чедир кандыг-даа хемчег алдынмаан. Берге байдал үргүлчүлевишаан. Ферманың саанчылары чылдың-на бо өйде саалдаңы оларга чорудар чаңчылдыг улус. Сыгыр дан бажында туруп алгаш, 20 ажыг км черже инек саал чоруй бааргa, оларның уругларын ээп бажыңнарынга хайгаарал чок артып каары хаая эвес.

«Улуг-Хая» совхозтуң директизязы, парткому ун суурга ясли-садик тургузар дугайында айтырыгны ынча дыка сеөртүндүрүп турбайн, дүрген хемчээн ап, ферманың ажыл-ишчилеринге таарымчалыг бүгү байдалдарны тургузар ойу иенбазын бе?

С. МАЧЫЛАЙ.

Өөренир күзелдиглерге

1967 чылдың июль 17-ден 27-ге чедир Кызылда Күрүнениң башкы институту чурттуң дээди өөредилге черлеринге өөренир күзелдиг, тыва националдыг оолдар, кыстарны конкурстан дашкаар хүлээп алырының зизменнерин чорудар.

Өөренир күзелдиглер дараазында черлерге өөренир аргалыг:

Москвадың М. В. Ломоносов аттыг Күрүне университеди. Өөренип дооскаш, алыр түскай мергежили — журналистика, психология, философия, политэкономия, математика, физика, химия, биология.

Москвадың энергетика институду. Ону доосканнарның алыр түскай мергежили — электр станцияларының чылыг-энергетика тургузуглары, электри-хемчег техниказы.

Красноярскиде өңнүг металлдар институду. Дооскаш, алыр түскай мергежили — инженер химик-технолог, химия будүрүлгелериниң машиналары болгаш аппараттары.

Биидиринишкиннерни Кызылда Күрүнениң башкы институдунуң ректорунуң адынга бо чыдыш июль 15-тиң бетинде чорудар. Аңаа кожар чүүлдер болза:

Оргумак эртем дугайында документ (бодуң), дээди өөредилге черинге киреринге херектиг характеристика, автобиографиязы, 286 хевирлиң эмчи шынзылгазы, бөрт чокка тыртыгган 3×4 см хемчээлдиг 4 фоточурук, күш-ажыл дептериниң хоолгазы, чурттап турар черинден шынзылга.

Дээди өөредилге черинге кирип турар кижи барган черинге паспортун, шериг билединн, а шериг назылыг болза келдиртиишкин херечилелин бодун көргүзер.

Институттуң адресзи: Кызыл-хоорай, Ленин кудумчузу, 40, 308 дугаарлыг өөрээл.

КОЛБАСА

Ниитиниң ыяк чеми — янзыбүрү колбаса кылыгларынга негелде бистe улам-на улгадып турар. Ынчанмыже ол чемни уругларга болгаш аярыг кижилерге берген херек чок дээр бодаа чон ортузунда нептерээн болгай. Шын бе ол мынчаң?

Хамыктың мурнунда колбасаның чүден тургустумарын, оон чемниттиг шынарын, организмге шингээчелиин ап көрээлиңер. Янзы-бүрү колбасаларның состызынга кирер чүүлдер чаңгыс аяй эвес, оларны аңгы-аңгы аргалар-биле белеткеп турар.

Бо чемни колдуунда янек, хаван ъзди-биле белеткээш, аңаа хаван чаан, дус, чигир, перец, соогуна, чеснок дээш өске-даа продуктуларны немей холуур. Хаймыдырып быжырар колбасаларның чиик эртектиг сорттарынга эккэш хемчээлдиг крахмалды база немеп турар.

Колбаса кылыр эттиң шыры-маазын, сиирин, дамырларын ылгаш, эът тыртар улуг машинага, а оон соонда минутада муң ажыг катап эргилер, хөй бижектиг кутер деп түскай машинага хоюдур тыртыгган. Ынчаар хоюткан эътке шөйбейтир хээп каан хаван чаан холаш, ону түскай белеткээн төйүдүлер азы моөнзер

ышкынге тырый суитар. Оон соонда ону ниит суглуг камер азы паш иштинге хайындырар, чамдык колбасаларны болгаш сосискаларны түскай печкаларга бижырып турар.

Полтавтыы, Краковтуу, Киевтин, Украинаның дээр шала ыштаар колбасаларны шөйүдү иштинге сукканының соолгуже ээлээн каш шактарда эъдин дыгылдыр салыр. Оон соонда хайындырган, түскай камер иштинге ыштаптар.

Салям, Советская, брауншгейгская дээр шуут ыштаар колбасаларны төйүдү иштинге сукканы, 7—10 шак иштинде эъдин дыгылдыр чыттырар, оон соонда ыштаап 12 градус чылыг черге ай хире хуусалда куртадыр.

Колбасаны ыштаап кадагалаарга үреливчел эвес болуру оон ыштынын болгаш дузуидан хамааржыр. Ыштаң улуг, эъдин хоюг колбаса дүрген үрелир. 6—7 хуу чедир дус холуп, шуут ыштаң быжырган эъдин кадыг, улуг эвес, 30 хуу хире ыяктыг колбаса үр үеде үрелбес.

Колбаса кылыгларының чемништин колдуунда-ла оларның ыштынын болгаш чаанын хемчээлиндеп ап көрүп турар. Ыштаң эвээш болгаш чаа хөй болган удуми-на оон калорийлиг бедикир. 100 грамм сосискада 200 грамм, а шуут ыштаң быжыртан, ыштаң эвээш чаа хөй колбасаларда 500 грамм чедир калорий бар болур.

Уругларга кандыг колбасаларны берзе экил? Дөрт хар чедир назы иштинде уругларга хайындырып быжырган доктореская дээр эки ыштаңлыг, чаа колбасаларны, а ол ышкаш сосискаларны берип болур.

Шала ыштаан болгаш шуут ыштаан колбасаларны уругларга болгаш ижин төйүдүзүү, базары, чүрек дамырлары аарааң улуг кижилерге базырын сүмелевейн турар. Чемге чаа колбасаларны хереглеэ эки болуру чөрле биидингир. Картының дашты ылбырай бергеш, эъдининң, чаанның оңу погаан болгаш дүдүкеүп чыттаган колбасаларны чип болбас.

Чамдык кижилер колбасаны садын алгаш, бажыңынга бир хондур шыгжаап, ону олчаандырарын чемге хереглээриниден коргуп сестип бээр таварылгалар база турбаан. Ындыг колбасаларны изиг сугга хайындырып, борщка доорап азы изиг сава ыштынге үсбиле хаарган чип болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАРЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНО

ИЮЛЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Урутларга чаа дириг чуруттар 10. «Бичии дургун» (дөлгем экранныг) 11.30, 1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мухтар, мекче» 3, «Морисвиль шивээзининг барааны» 5, 7, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Андрес Лапетеус канчап барганыл?» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Хөглүг оолдар» 1.30, 3.30, «Бумеранг» 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аңаа эвес хоорай» 1, «Дургун» 3, 7 шактарда.

АЖЫЛ-АГЫЙЛАРЫНЫҢ . ХАМААТЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНИНГЕ

Хамаатылармың ылаавыла камгаладыр чүүлдериниң талазы-биле төлевирлерни киирериниң баштайгы хуусаазы июль 15-те доостурун, хуусаазында киирбээн төлевирни хөө тыртып төледирин Күрстрахование эргелеи сагындырып тур.

Көдээ черлерде чурттап турар хамаатылар төлевирни көдээ Советке, а хоорайларга болза, Күрбанкыга, ажаалга кассазынга. Күрстрахованиенин инспекторларынга болгаш агентилеринге киирер.

КУРСТРАХОВАНИЕНИН ЭРГЕЛЕЛИ.

редакциянын адрези:

Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң орлакчыларының 35-24, 25-38, хамыысалгалыг секретарьның 23-35, партийнә ажыдыраа киллизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизиниң 37-13, колээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетүүр киллизиниң 22-64, чагаа ажылчын болгаш колээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш ажыдыраа киллистериниң 21-27, иштинги информация киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солуң келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солуң неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографизязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01146

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
117
ХОНУК АРТКАН!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, НАТТЫЛЫҢАР!

1925 чылда үдезелеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелининиң органы

1967 ч.
ИЮЛЬ
13
ЧЕТВЕРГ
№ 164 (6801).

Өртээ 2 көп.

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

СЭКП Каа-Хем райкомунун бюрозунга болгаш райкүүском хуралынга районнуң ажыл-агыйларында мал ажылының продукцуларының будурүлгезининиң болгаш курунете садарының чартык чылда үүлеелин үндүрген.

Районнуң ажыл-ишчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга үүкүштүр алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседип турарлар. Район курунеге эът садар планын 137,2 хуу, сүттүүн — 135,7 хуу, дүктүүн — 163,4 хуу күүсеткен.

«Коммунизмче орук» колхозка (даргазы А. А. Моргун, партия организациязының секретары Г. А. Прончатов) чартык чылда курунеге эът, сүт, дүк садар планын ажыр күүсеткенин дээш СЭКП райкомунун болгаш райкүүскомнуң ажыл-агыйлар аразында шилчии чорүүр Кызыл тугун тывыскан. Ол колхоз артыкен чылдың бо үезинде деннээрге сүттү 8,9 хууга, эътти — 11,8 хууга, дүктү — 53,1 хууга хөйнү курунеге сатkан.

Районнуң колхоз, совхозтары республиканың малчыннар Назылымынга куш-ажылчы белеткерлиг ужуражып, курунеге мурнунга онаалгалыг хүлээлгелерин ажыр күүседир дээш шалыпкын ажыглап турарлар.

—⊙—

Чайлагларда

Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозунуң Ак-Туруг салбырының бүгү малы чайлагларда барган, эки семирип турар. Сүт-бараан фермалары Кара-Дытта болгаш Кожайда барган, сүт саалдазы ийи катап көвүдээн, фермалар курунеге сүт садарының чартык чыл планын 110 хуу күүсеткен.

Салбырның 1086 баш семиртир мыйыстыг бода малы беш коданда, 12000 баш хою чээрби дөрт коданда чайлаглаан. Бистиң малчыннарывыс Чайлаг-Алаак, Шарлан-Дозу, Кара-Суг, Алдын-Булак, Хадын-Бажы, Кожай, Борбак-Арыг, Ак-Хем болгаш өскө-даа чайлагларга малын аппарып, чылчылда эки деңгилдени чедип ап келген. Бода-даа, чээр-даа мал эки деңгил, хонукта хөй немелде деңги беріп турар апарган.

Чайлагларда малчыннар эки өглер-биле, фермаларның ажыдакчылары бажыңнар-биле, сээнчылар, кадарчылар өл-чаъстыга келер хеп-биле хандыртынган. Арыг-Узуунде ажылчын кооперациянның автолавкалары чайлагларже ээлчег-биле үнүп, малчыннарга аъш-чемнин болгаш үлетүүр бараанналарын үзүктелишкин чокка чедирип турар.

Салбырда партия эге организациязы агитаторларны чайлагларда быжыглаан, солуннарны, сеткүүлдерни малчыннарга чедирип берип, бесседаларны кылып турарлар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Тезистерин агитаторлар малчыннарга таныштырып турар.

С. СОТНАМ.

* * *

Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхозтуң Ийи-Тал бригадазының малчыннары малдың чайгы семиртилгезин организастыг чорүүп турар. Бригаданың 22 кодан хойларының кыргыдазын болгаш чүүлдазын кыска үенин иштинде чедиишкиниг чоруткаш, ам Оден-Шолдуң, Чээнектин, Барыктың, Хендергенин серилин оттуг-суглуг, көктүг-шыктыг чайлагларында одарладып семиртип эгелээн.

Совет эрге-чагырганың алдарлыг 50 чыл оюнга чедиишкиниг ужуражыр дээш малчын бүрүүн социалистиг хүлээлгелиг ажыдып турар.

А. СОСКАЛ.

СЭКП обкомунуң бюрозунда болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

АЖААП АЛЫЫШКЫНГА БҮГҮ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ БЕЛЕТКЕНИР

Юбилейлиг чылдың дүмүдүнүң ажаап алыышкыны чөнешүлеп олурар. Кодээ ажыл-агыйда бо эң чугула кампанияга бүгү талазы-биле белетинмир дугайында айтырыгны СЭКП обкомунуң бюрозунга болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга чоокта чаа чугаалашкан. Бо чылын республиканың колхозтарының, совхозтарының хөй нуруузунга часкы хөвү ажылдары эң дээре агротехниктиг хуусаалларда болгаш эки шынарлыг чоруттунган. Ам бүгү райониарда тараа болгаш өскө-даа кодээ ажыл-агый культураларының үмүжү эки.

Амгы үеде республикада тарылгаларның ажаалдазы, чер аңдарылгазы болгаш чайын аңдарган черлерни сайзырадыры, дүмүт ажаап алыышкынына, тараа белеткелин чорударынга белеткеп чоруп турар. Ынчалзажок, чамдык райониарда эң чугула ажыл-агый — политиктиг кампанияже — дүмүт ажаап алыышкынын чорударынче белеткел багай чоруттунуп турар. Июль 1-ге чедир тараа комбайнарының септелгезин 33,8 хуу, матказының — 33 хуу, силос ажаар комбайнарның — 66 хуу болган.

Бай-Тайга, Каа-Хем, Бии-Хем райониарның болгаш Кызыл хөөрай күүсешүүнүң ажыл-агыйлары ажаап алыышкынга өмза багай белеткенип турар. «Суилак», «Бурунгаар», «Тес-Хем», «Тээли» совхозтарда чаңгыс-даа комбайн септелгеден үнмээн. Ажыл-агыйларның хөй нуруузу амга чедир матказар белеткиззеринче кирбээн.

Чаа дүмүттүң тараазын хүлээп алырынга тараа хүлээп алыр черлерде белеткел өөрүм чоруп турарын база демдеглээн. Июль 1-ге чедир тараа-продуктулар эргелели тараа складтарының тудуг планын чүгле 29,2, шөлчүгештерниң — 53, автокодурунчулерниң — 51,3 хуу күүсеткен. Колхозтарның, совхозтарның хөй нуруузу тараа машиналарның, нургадыңга болгаш деңзи ажыл-агыйының септелгезинге кирбээн.

«Өөк», «Кок-Тей», «Найырал» совхозтарда, Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунда тараа арыглаар пунктуларның тудуу болгаш дериглези эң өөрүм чоруп, тараа шаңнарының болгаш складтарның септелгези багай чоруп турар. Сиген кезилдези массалыг эгелээн болза-даа, республикада трактернүң сиген кестирер 265 машиналары амга чедир септеттинмээн, а Кызыл хөөрай күүсешүүнүң, Эрзин, Тоора, Чөөн-Хемчик, Өөүр, Бай-Тайга райониарның ажыл-агыйларында сиген незер машиналарның чартыкмадан хөйүн белеткеп албаан. Таңды, Улуг-Хем болгаш өскө-даа райониарның хөй ажыл-агыйларында сараат салыр, сиген пресстээр чепсентерниң септелгезин чоруттаан.

Автомашиналарның болгаш ажаап алыышкынга кирер транспорттуң өскө-даа хевирлериниң белеткеин эң багай чоруп турар. Чүгле Кызылдың автожык-агыйларында 600 ажыг, колхозтарда, совхозтарда 300 хире чүүн машиналары чүгле техниктиг четпестериниң хараазындан аңаа турар. Ажыл-агыйлыг эвес чорүктүң түңнелинде Таңдыда «Тимелеге» совхозта 69 автомашинаның чүгле 10-ну ажылдаарынга белеп болган, бар 4 автомастерскаяларны бүрүн будаңнап каапкан.

Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Каа-Хем болгаш өскө-даа райониарның шөлдери аажок бантаган турда-ла, тарылгаларның ажаалдазын багай чорудуп турарын база демдеглээн.

Таңды районнуң, Кызыл хөөрүүскомнуң ажыл-агыйларында хөй санныг механизатерлер четпес турда-на, өзарының удуртукчулары ажаап алыышкын агрегаттарын комбайнерлер, машиништер-биле четчеззер ажылды четпес чорудуп турарлар.

Бо айыткан четпестер болза, кодээ ажыл-агый, мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволарының, тараа-продуктулар эргелелиниң, автозергелеңдиң, «Сельхозтехниканың» республика каттыжышкынының, чамдык СЭКП райкомнарының, райкүүскомнарының, колхозтарда болгаш совхозтарда партномнарның талазындан тарылгаларның чайгы ажаалдазынча, ажаап алыышкын ажылдарын ой-шаанда болгаш шынарлыг чорударынче чөгүүр кичээнгей салбайн турарының түңнели болур деп, деңгээлде демдеглээн.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң деңгээлинда ажаап алыышкынга белеткенип турар комбайнерлерге, машиништер-биле четчеззер ажылды чөптээ чорудуп турарлар.

Ажаап алыышкынга белеткелдиг техниканы, ооң иштинде комбайнерлерни, машиништерни, трактористерни, шоферлерни, механизаторларны,

Наадымга уткуштур

ДАНДАА-БИЛЕ ТАНЫЖЫҢАР

(Журналистиң дөмдеглелинден)

Эрзин районуң «Чаа орук» көдээ ажыл-агый артелиниң сөөлүү чылдарда хөй удаа бергиледим. Баар саныңда колхоз баштаар черинің даргазы турган Степан Комбу, а мындыг-ла үр эвесте чораан, чаа соңгуткан дарга Семен Сакты-Сүрүң, партия организациязының секретары Кан-оол Ешуун болгаш ескө-даа эштер-биле чугаалажып, төрээн колхозуңуң экономиказын подүрер херекке идепкейлиг киржип чоруур эштерин сонуурган, оларның чугаа-соодуун республиканың чонунга сонуургадырын бодаан мен.

Ужуражылга саныңда-ла шолбанныр деп адады берген мурнакчы кижилериң узун дакпызы демдеглел дептерниг бижиттинге бээр. Оларның аразынга коммунист Самбуу Чымбыыевич Дандааның ады мээвыла чоруур.

— Дандаа ашакты уттуп. Демдеглевес, радиога чарлавас, солуна биживес аргажок кижилериниң бирээзи ол эвесте, — деп, даргалар бо-ла чугаалай берген турар.

Оон-биле эрткен чылын колхоз төвүнге бир катаа ужурашкаш, Самбуу Чымбыыевичиниң ажылынче далажып турарын бөрымдаалаш, үр чугаалажыр аргажок болган мен. Бо солуун кижи-биле таптыг ужуражыр хүнүм турар. Ол хүн сеткилимге чедир чугаалажып, солуунга бижип, чонга таныштырып көрейн деп бодап чораан мен. Ол күзел алдарыг юбилейниң чылында боттанды.

Бай-Дагның хоочун малчыны-биле Бай-Хөлдүң кыдында хөй кыргыыр пунктуунуң кажаамының хажыныында хелегеде олуруп алган чугаалажып ор бис. Ол бодунуң чугаазын мынчаар эгелээн:

— Ам он дөрт чыл дургузунда колхозтуң хоюн малдан чоруурум бо. Эки ажылдаза деп кыпсып-ла чоруур. Кижилерден калбайн, алдарлаттыг чоруурун кым күзевес боор. Сөөлгү үеде түңнелим база түгээр. Ажыл-агый мынчаар шулуудан кээрге сагыш-сеткилге чаагайы-даа кончуг...

Малчының сагыш-сеткилге чаагайы кончуг деп чугаалап орарында хаяны утка бар. Оон иш-ажылчы намдары Бай-Дагның он-он ядыы араттарынымы-биле бир дөмей. Бай-Хөлге төрүттүнгеш, ол-ла девискээрге ескен. Ye-шагның байдалы мындыг турган — школага өөренип, үжүк-бижиктиг болур-даа аргазы чок болган. Бай-Хөл хүрээлиниң ламаларынга барып бадарчылаар бе? Чок. Дандааның ыамгуурунда сарыг шажынче сундулуг кижи чок. Күзе-ле-даа оны хүрээге хүлээп албас. Самбуу Дандаа шак мынчаар думбей-карацгыга өзүп, түренчиг бантыг көрүп келген.

— Шаанда шагда, чогум недизинде барып чүү болуруп, ол-ла төре хевээр турар бе дээрзин безин угаап билбес чораан мен. Даарта чүү болуруп безин билбес, та канчап чүрттеп чораан боор чүве. Шагның хирези ындыг турган боор — деп, ол сактып чугаалап орду.

Улуг Октябрьның салдары-биле Тывага боттанган национал-хосталгалыг революциянның соонда ядыы арат Дандааның амыдыралынга үндезин өскерилгелер болган.

— Хуиискаал өөскүп турар үеде он ийи харлыг турган мен. Ынчаарда бистиң маңаа чон:

Кара мяштың чернийдеп
Хадып үнген хуиискаалды,
Өл-ле мяштың чернийдеп
Өөскүп үнген хуиискаалды —

деп, мырааккш турган. Араттар бүгү чүвениң өзэн болган. Байларының хөреңгизин хавырган. Үжүк-бижикке чонну өөредип эгелээн. Мен базала белгүмчүлериниң кыдынындан көрүп турган, ынчаарга, бижиир кыдыр өөренип алган мен. Оон соонда Бай-Хөл сумузунуң активчизинге саналдым, суму даргалап, секретарылап, колхоз, МЧАЭ-ге бригадирлеп, партия кежигүнүнге кирген.

Сагыш-сеткилге чаагайы кончуг деп чугаалап орарында чүү чугаалап орар чүүлүн тодаргайлаанны ол. Самбуу Чымбыыевичиниң оонге кирерге бир онзагай чүүл болза, солуннар болгаш номнар. Тыва чогаалчыларының номнарындан аңгыда, орус классиктериниң очулдурткан номнарын аптаралар кырында хумагалыы аажок делгеп каан. Оларның чанында республика солуннарын номерлер айны-биле көктээн. Оларны кичээнгейлиг номчуп турарын шыйыш-демдеглээн арыннар хереченлеп турар.

Хойжу-биле шуптудан аалынга келгеш, ажыл-херектерге хамаарыштыр чугаалажы бердиивис:

— Баштайгы чылдарда күрүнеге дужаар иттер, незиндеп үскен хураганнар маңдап турдум. Сөөлгү чылдарда баштаар черден төрүүр хөй малдарын дааскан. Оон ажыылда, чемгериддезин-даа кончуг эки билир тускай артемингилериң дузазы-биле мал ажылынга хамаарыштыр ажыттыг хөй чүүлдерни билип алган мен. Оон ачызында эрткен чылын чүс хойга онаалыр 96 хураган алдым, а бо чылын ол сан 99 чеде берген. Дүк талазы-биле социалистиг хүлээлгем 2 кг 800 грамм чүве. Ону долузуг-биле күүседип алган мен. Колхозтуң планындан ол аазап ажыг болуп турар.

Малчын Дандаа Кара-Дытта чайлаанынга болгаш Ямаалык-Арзында кыштаанның дугайын чугаалап орда, ол черлерни бет салаазы дег бижир. Чазын, күүн кала көжүп өзэрин, каш айның кайы үезинге чедир турарын, кайдыг оът-сиген барын, оларның хоолуузуг шынарын дээш чүнү чугаалавады дээр.

— Кыштаг дээрге кол чүүлдериниң бирээзин. Сиген сөөртүп, кажаавар септеп алыры чугула-ла. Ынчалзада баштай бодаарга ийиги чергениң болгу дег чугула чүүлдер база турар. Оттулар ышш, ог хондураар чердеп эгелээш бүгү чүүлдерни чайны-ла белетеп алыр мен. Бүгү чүве белен боорга, ажылдаарга чиик, эки-ле кончуг болур. Ынчаш салдынган сорулганы чедип алыр дээш ажылдап турда эки-ле — деп, малчын чугаалаар.

— Ам 58-тей берген. Шаандагы үеде аныяк чорааным-биле канчап децизөр — деп Дандаа үргүлчүлейдир.— Ынчалза-даа хире-черем-биле хөй-ниитиниң ажылынга база киржип чоруур мындыг мен. Ам район Советиниң депутады мен. Ол хүнээлгени база-ла чүгээр күүседип турар мындыг. Партия организациязының талазындан ийи дугаарлыг хойжу бригаданың кежигүннериниң ортузунга агитас ажылы чорутсун деп даалга берген. Чаа солуннар келирге, оон номчуп алган чүүлдеримни чонга тайылбырлап берип, колхозтуң мурнунда сорулгалар-биле холбап турар мен. Оон ыңгыда сессия болурга, оон эзи келген дораанга, чогум чүнү шиитпирлеп чугаалашканын база соңгукчуларымга чедирер кижи мен.

Коммунист Дандаа чүгле боду эвес, а харын уругларын база мал ажылынга ынакшылдыг, оон чажыттарын билир кылдыр кижизиткен. Уруглары Көкей биле Бады-Хөө «Чаа оруктуң» мурнакчы малчыннарының одуруунда кирип турар.

— Совет эрге-чагырганың 50 чыл оонга алдар кылдыр алган хүлээлгемни бүрүнү-биле күүседип алган мен. Ындыг-ла белетеп

САЛДАДЫЫШКЫННЫ ШУЛУУДАДЫР

Сөөлгү үеде республикада тудугларның ковудээни ыяш белеткелин күштелдирген. Бисте тудуг ыяжының кол белеткекчизи Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы ыяш кезип, ону соортуруунуң хемчээлин сөөлгү чылдарда ийи катап өстүрген.

Ыяш кезип белеткээр пунктулардан Ырбанда коллектив чедимчелиг ажылдап турар апарган. Ынчалзада ук чернин ыраа, суг оруунуң нарын, бергези белең ыяшты салдарының темпизин шала кудулаткан. Ынчанмыже бо чылын салдамышкын мурнундагы чылдардан органзастыг эгелээн. Үстүү-Енисейниң Кызылда ажыглал участогунуң коллективи бо чылын эжиндиришкинин эрте эгелээн. Ол чорук Ырбанда белеткээн ыяшты тудугларга чедирер хуусаазын кыскалаткан. Сутжуларның талазынган ажылды шуудадыр дээш элээн хемчеглер алдынып турар. Участок чоокта чаа күштүг 9 судноны немей алган. Ынчаарга пароходтар үрелип, аназ туруушкун болдурбазы-биле түскай техниктерни тургускан.

Ыяш белеткелинин ажылчыннары сал дарының болгаш ону салдадып бадырарының технологиязын эжиндер, сайзырадгайжыдар дээш күжелиишкинниг ажыдан турар. Ырбанда салды механизастаттынган арга-биле даап турар ийи рейд бар. Олар салды моонней кожуп, бир салга 400 кубометр чедир ыяшты киирип турар. Бо депшиглелиг арга-дыр. Ынчалза-даа бо хереките четчестер хей. Салды моонней кожуп турарының шынары чавыс. Харын ынчангаш хей-хей чудуктар салдаашкын үезинде сывырлып чыдып калып турар, оон ужурудан пароходтуң эжипажы артык күш үндүрүп турары билдингир.

Ырбанның ыяш белеткээр пунктузында 70 мун кубометр ыяш бар. Ону шупгузун салдадып бадырар.

Ынчаарга бо удаала ыяш хереглекчилериниң сорулгазын чугаалаксадым. Салдадып эккелген ыяшты ой-шаанда хүлээп алыр, шыгжаар черинче сугдан үндүр соортуп алыр ужурлуг. Ынчыг түрбүже ыяш салдадыкчыларының ажылын хереглекчилер шуудаглайн турар. «Коммун тудуг» сентелге-тудуг эргелели. «Тыва тудуг» трестиниң үлетпүр бүдүрүлелер комбинады, «Тыва суг тудуу» тудуг эргелели салды кончуг оожум сугдан үндүр соортуп ап турар. Ол чорук келген ыяшты сугга үр чыттырып, оруктуг дугаларынга чедирип турары билдингир. Бо организациялар салдадың эккелген ыяшты сугдан үндүр соортуп алырынче кичээнгей салып, ол ажылды механизастап, ажылчын күжү-биле долу четчелээр хүлээлелиг.

Ыяш хереглекчилери ажыл-агыйлар Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажылагыйы дег Ырбанның сал дажкчыларының-даа. Үстүү-Енисейниң ажылап участогунуң-даа дең-дескн ажылдарын хандырар дээш келген ыяшты ой-шаанда соортуп алыр херек.

Кызылдың тудугларынче ыяшты Чербинин пунктузундан автомобильдер-биле база соортуп турар.

С. КОКОРИН,
инженер.

Суурлар чаагайжыдылгазы

Өзүп орар суур

Дапсы-Аксы шаанда бедик-бедик хола хараганнарлыг дазыр турган. Үүгле чазын, күүгү орта Дапсы, Алаш унунуң араттары чыглып, өвээ дагып байырлаар турганнар. Совет эрге-чагырганың чылдарында Дапсы-Аксы таныттынзас кыадыр өскерилген. Ында мал ажыл-агыйлыг «Кара-Хөл» коозэ ажыл-агый артелининг тевү сан дөрт кудумчуларлыг, чараш чаагай суур чаптыла берген. Суурда 320 ажыг уруглар өөренир сес чыл школазы, 25 орунлуг уруглар сады, 250 олуттуг клуб, хары үзүл 25 кижи чеминиг столовая база аалчылар бажыңы, эмнелге, библиотека болгаш харылза конторазы болгаш чаагай аныдырадың өске-даа тудуглары ырактан-на көстүп турар.

Дапсы-Аксында 500 ажыг өрге ажылдап, чурттап турар. Олар төрээн суурунуң чаагайжыдылгазы дээш сагыш салып, чыл келген тудум-на кудумчуларга чаа ыяштарны тарып өстүрүп турар. Кудумчуларны квартал-дарга чаргап, квартал комитеттерин тургускан. Олар боттарының харылап турар участоктарынга ыяш олуртулгазын организастап, аназ хей-ниитинни киириптирип турар. Моон чижээнге үүгле эртекен чазын кыдынган ажылдарны киирип болур. Чыл эгезинден бээр 11 чурттакга бажыңнарының дашты-нга ёзулуг салчыгаштарны кылган болгаш 5 бажыңны чаагайжыды сентээн.

Юбилейлиг чыдың эгезинде Кара-Хөл коозэ Совет суурунуң дашты-нга чаагайжыдылгазынче оназ кичээнгейни салган. Кудумчуларының аттарын бижээш аскан. Бо хүннерде бажыңнар дугаалаашкыны дооступ турар. Эртекен чазын квартал-дар айы-биле түстүг бажыңнар чанында 285 дөс янзы-бүрү ыяштарны олурткан болгаш оларны долгандыр кажаалаан. Мурнунда ыяштар тарыттынмайн турган черлерге ниитизи-биле 945 дөс янзы-бүрү ыяштарны тарып олурткан. Арыгланыр 15 бажыңны, бир чаа кудукту ажыглада киирген. Суур чаагайжыдылгазынга хамаарыштыр оон дениксээринден ангы черде долгандыр 200 метр черде чадан ыяштарны олурткан стадионну кылып турар. Бо хүннерде стадионнуң девискээрин долгандыр херимнээри дооступ турар. Улавас болур бүгү колхозчуларның отчёт-сонгулдалыг хуралынга уткуштур ук стадионну ажыдар сорулганы колхозтуң тудугжулары салып турар.

Көдээ Совет болган колхоз баштаар чери школачы уруглариның чайты дыштанылгаашынче оназ кичээнгейни салып, колхозтуң күсели-биле суур чоогунда 25 уруглар дыштанып пионерлер лагерин ажыткан. Ында кончуг эки өөредилгелиглерден ангыда өскүс уруглар база дыштанып турар. Төрээн суурунуң чаагайжыдылгазы, культурлуг амыдырал дээш эвээш эвес күжениишкиннерни үндүрүп келген квартал болгаш кудумчу комитеттериниң даргаларын адап болур. Оларга Салчак Балыжык, Бүжүгет Шончалай, Хертек Марта, чурттакчылар: Хертек Оюаан, Хертек Чамбаа, Иргит Севил болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Көдээ Совет болган колхоз баштаар чери бүгү-ниитини чаагайжыдылгага болгаш нөганчыдылгага хаара түдүп шыдаан.

Дапсы-Аксының чурттакчылары Совет эрге-чагырганың 50 чылының байырлалынга чедир төрээн суурун улам чараш, чаагай болдурар дээш, бүгү-ле бар аргаларны ажыглаар сорулганы салып турарлар.

Б. БАРБА.

Бай-Даг суур хожудан турар

Эрзинде «Чаа орук» колхозтуң төвү — Бай-Даг суурда чурттаага бажыңнарының хей нуруузунуң херими чок. Бажыңнар даштында чер санында оптагылапкан. Колхозтуң чаа клубун дөрт, машиналар гаражын үш чыл дооэуп чадашкаш, ара калган. Сөөлгү чылдарда чаа чурттаага бажыңнары немешпээн. Чурттаага бажыңын культурлуг, көрүштүг болдурар дугайында айтырыг мында чугулага алдынмайн турар.

Суурнуң болунга ногаа тарып өстүрери таарымча чок болганындан чурттакчы чон огород ажыглавайн турар. Суурдан ырак әвесте, Тес шыналзынга оода-ла картофельди үүге тарып өстүрүп болбазыл? Ам үеде республиканың чер болганда чурттакчылыг черлериниң ногаанчыдылгазы, чаагайжыдылгазы, олурутунган ыяштарның эки ажыаллазы дээш чарып улам калбарып турар. Эртекен чазын суурнуң чамдык кудумчуларынга ыяш олуртулгазын бүү-хаа чоруткан-на харын. Ынчалза-даа оларның ажыалда хайгаралы эгезинден тура-ла багай чоруп келген. Оон уламыдан ыяштарның хей кезин үрелип, кадып эгелээн. Ынчангаш суур чаагайжыдылгазының талазы-биле Бай-Даг суур районнуң еске суурларындан хожудан турар.

Тарлашкын тулчуушкунунуң киржикчилериниге суурда тураскаал Эрзин, Тес-Хем районнарның школачыларының ужуражышкынар кылыр чанчыл болган чери аларган. Ынчалзажок олче кичээнгей кошкаланындан тураскаал үрелип турар. Бижилер аттарының чамдызы үндүртүнмес кылдыр балалгылай бергизээн.

—⊙—

Найробиде чөвүлел хурал

НАЙРОБИ. Конгога удур империалистериниң үүлгеткен агрессиязын президентилер бууруу шапкан деп, Кениянын, Танзаниянын, Замбиянын, Угандаңың президентилериниң доозулган чөвүлел хуралының дынадыында демдеглээн. Оон киржикчилери чуртунуң хамаарышпас чоруу дээш демиселге Конгонуң президентиэн Мобутуну бүрүнү-биле деткип турарын илергейлээн, Конгога деткимче бээр деп шинитпир база үндүртөн.

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

Айыл чок чорук Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Барын таланы чамдык күрүшелериниң талазындан агрессиягa Конгонуң (Киншаса) хомудалын Айыл чок чорук чөвүлели чугаалаашкын көөрүн үргүлчүлөн.

Кисанганите даштыкы хөлезиленикчилерни дэмүргеин болгаш Букавуга даштыкы кижилериниң өөскүдүп үндүрген үймээни болза, конго күрүшениң хамаарышпас чоруунга болгаш чурт девискээр талазы-биле бүрүн бүдүн болурунга удур углавдырган барын таланы чамдык күрүшелериниң ниити планының чардынмас кезии болур дээрзин Конгонуң төлээлекчизи Идзумбуир демдеглээн. Африка күрүшелериниң түскай догуиаашкынынга болгаш хамаарышпас чоруунга кыжанган хөделиишкиннерни сөөсадыры-биле аргежок чугула бүгү хемчеглерни алырынче Айыл чок чорук Чөвүлелин ол кыйгырган.

ССРЭ-ниң төлээлекчизи Н. Т. Федоренко хуралга санал берген. Конгога удур агрессияны сөөсадыр болгаш барын таланы чурттар боттарының хүлээлгезин КНО-нуң Устанында дүштүр күүсетсин дээш шинитпирлиг хемчеглерни алыр, бо агрессия үргүлчүлээн таварыгада агрессияны болгаш Конгонуң хереките холгаарлаашкынны чайладыр талазы-биле моон соңгаарты базымнар дугайында айтырыгны көөр дээ Айыл чок чорук Чөвүлелин совет төлээлекчи кыйгырган.

Индияның, Англияның, Аргентинаның, Японияның төлээлери болгаш чанкайшисчи хуралга база санал берген. Оон дараазында Чөвүлелдиң хуралын чапсарлаткан.

Чапсар соонда Чөвүлел Эфиопияның, Индияның, Малиниң болгаш Нигерияның төлээлериниң киирген резолюциязының төлевелелин чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Айыл чок чорук Чөвүлелиниң 1966 чылдың октябрь 14-те резолюциязында Конгонуң иштики хереките холгаарлаашкынган ойталаар азы холгаарлаашкынны сөөсадыр дээ бүгү күрүшелерни кыйгырып турар чүүлдерин бо хүлээп алдыгаи резолюция Садыткаан.

КНО-нуң кежигүнү чурттарының чазактарын дүжүрер сорулга-биле хөлезиленикчилерни чыыр болгаи оларга чепсектерни „тынсыр арганы бээрин үргүлчүлеп турар кандыгдаа күрүнени резолюцияда буруу шаап турар.

Бүгү күрүшелериниң девискээрин болгаш оларның хамаатыларын Конгонуң чазаан дүжүрери-биле хөлезиленикчилерни чыыр, белеткээр болгаш дажыглаарынга ажыглатпазын хандырарынче ол бүгү күрүшелерни резолюция кыйгырып турер.

Резолюциязың күүселдеги дээш хайгаараарын КНО-нуң чиигиже секретарыидан дилээн чүүлдү резолюцияда бижээн.

—⊙—

Улуг Октябрьга алдар кылдыр

ПРАГА. Чех болгаш словаи нөи үндүрер чөрлер Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга турасиаал болдурган 50 хире түстүг аттарлыг нөмкарны бо чылын парлап үндүрер. Ол болза пролетар революциязының баштыңчызы В. И. Ленининиң амыдары, чехословак эртемденнериниң шинчилеядери, Россияга Октябрь революциязынга болгаи хамааты дайынга кирилиген чехословак хамаатыларның сантылышкынары болгаш еске-даа документилер-дир.

БЕЛГРАД. Югославияның профсоюлдер Эвилелиниң Төп чөвүлели Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюн калбаа-биле демдегээр деп кыйгырган.

Профсоюлел организацияларынга чоруткан чагаада чугаалап турары болза, Октябрь революциязынга 30.000 ажыг югославтар киришкеи болгаи боттарының чуртунуң салым-чолун социализиниң баштайгы чуртунуң салым-чолу-биле сырый хөлбаштырган.

Профсоюлел организары кайгамчым хүнге напсырлаштыр чуртка куль-тураның болгаш ураи үүлдүң шизы-бүрү хемчеглерни белеткээринге идепкейлиг киримкчилер болур ужурлуг деп, чагаада чугаалап турар.

(СЭТА).

Конгода сүлчээ буурап дүшкен

БРАЗЗАВИЛЬ. СЭТА-ның корреспондентизи Р. Серебрянниковтуң дамчыдып турары болза:

Конгонуң (Киншаса) чазаа Конгоже (Киншаса) дээрбечи халдаашкынга идепкейлиг киришкен хөлезиленикчилериниң баштыңы француз Боб Денарны тудуп хоругдаар дугайында делегейниң чөпшээрел бижизи июль 11-де тывыскан. Моон-биле кады конго чазак Боб Денарны конго эргечагыргаларга доп-дораан шилчидип бээрин англи чазактан негээн.

Кисанганиии ажелээр дээр оралдажышкынының буурап дүшкен соонда Боб Денар бодунуң хөлезиленикчилери-биле кады «Эр-Конго» дээр компаниядан оорлап алган самолёт-биле Родезияже дезип чоруткан. Киншаса радиозунуң дыңнатканы-биле алырга, Боб Денар бажынче аары-биле балыглаттырган болгаш бо үеде Родезияның Карибо хоорайында турар.

Президент Мобутунуң дүрүм ёзугаар чазаан дүжүрер сорулганы салган «үш булуң» (Кисангани—Букаву—Кинду—редакцияның тайылбыры) дээр хемчеглерге Боб Денар Кисангани секторну «харыылап» турган.

Букаву секторну дагдынып алган бельги хөлезиленикчи Сюран аиттырышкынга таварышкаш, бодунуң хөлезиленикчилери-биле кады ол хоорайның чоогунда арга-зами иштинче дезе берген. Букаву биле бүгү можуларының аразында телефон харылзааның катап тургустунганын июль 11-де база чарлаан.

Киндуга хөлезиленикчилериниң хемчеглерин удуртуп турган бельги лейтенант Мишель үш бельги хөлезиленикчилер-биле кады олуртукен.

Киншасага чазакка удур көдүрүүшкүнүү удуртурун испан хөлезиленикчи майор Балескога даскан турган. Конгонуң айыл чок чорук албан чери ону тудуп хоругдаан. Оон-биле кады 15 хөлезиленикчилерни база хоругдаан. Киншасаның бир гостиницазынга хөлезиленикчилерниң чажыт складын илереткен. Ында боопепсек, ок-чемзек болгаи шериг материалдары бар болган.

«Мынчангаш делегейниң сан-хөө олигархизынга бараан болган гангстерлерниң үйгээни бүрүнү-биле буурап дүшкен» деп, Киншасаның радиозу демдеглеп турар.

Ак бажыңның төлээлекчизиниң медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Румыниянын Министрлер Төвүлелиниң даргазы Маурер июнь 28-да Вашингтонга АКШ-тың президентизи Джонсон-биле ужуражышкынын үезинде КУР-га бодунуң баар бодан турар дугайын аиаа дыңнаткан дээрзин Ак бажыңның парлалга айтырыгларының талазы-биле секретары Кристиан медеглээн.

Президент Джонсон КУР-га хамаарыштыр бодунуң үзел-бодалдарын Маурерге чугаалаан деп, Кристиан айыткан. 1966 чылдың июль 12-де Барыын Виргинияның Уайт-Салфер Сирингe хоорайынга «Америк өөредилге черлериниң өөреникчилери чорааннарының төвүлелиниң» киржикчилериниң мурнунга чугаазынга Джонсон ол үзел-бодалдарын тайылбырлаан. Ол чугаазынга Джонсон КУР-биле «эптежиигенин» идегээн илип үндүргеи.

Президент бодунуң үзел-бодалдарының дугайын Маурер кыдат удуртукчуларга илеткээр боор деп бодаан дээрзин Кристиан демеп чугаалаан.

КНО-нуң Экономина болгаш социал төвүлелиниң сессиязы

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Женевада Нелилзар ордузунга КНО-нуң Экономика болгаш социал төвүлелиниң 43-кү сессиязы ажыттынган.

ССРЭ-ниң төлээлериниң баштыкы А. В. Захаров «КАР-га, Сирилга болгаш Иорданнига удур Израильдиң агрессиязының араб болгаш тайбыңга ынакшыдыг өске-даа күрүнелерге чедирген экономиктиг когараадары дээш Израильдиң харымсалтазының дугайында» айтырыгны сессияның хүн чуруумунга киирерин Совет чазактың даасканын ёлугаар санаадаан.

—⊙—

Конго (Киншаса) чазааның алган хемчеглери

БРАЗЗАВИЛЬ. Конго (Киншаса) республиканың девискээринде хамаатты судтарны шерит трибуналдарыбиле солаан. Иштики болгаш даштыкы айыыл чок чорукка хамаарышкын херектериң шупгузун оларның эргезинче шинчидип берген. Киншаса радиозунуң дыңнадып турарын ёлугаар алырга, чурт империалистиг агрессиязының айыылынга таварышкан, ынчангаш ол хемчеглерни алыр ужурлуг апарган.

Англияның, Бельгияның, Испанияның болгаш консул черлериниң радиодамчыдыкчылар, приёмниктер ажыглаарын хорааи болгаш радиопараттуларны доп-дораан жандармерияга дужаан берииер деп оларга сүмелээн.

—⊙—

МАКНАМАРАНЫҢ АЯН-ЧОРУУ ДООЗУЛГАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың камгалал министри Роберт Макнамара Мурауу Вьетнамга бодунуң беш хонукта сургаалдалыг аян-чорууи дооскан деп, ЮПИ агентилелдиң корреспондентизи Сайгонда дыңнаткан.

Макнамараның аян-чорууның сорулгазы болза, Вьетнамда дайынны улам ыңай калбартырының планнарын америк командылал-биле чугаалажып көөрү болуп турган.

Төп-африка Республика ураи чуруглалыг ус-тыныш ажылдары-биле, чаан сөөгүнден болгаш ыяштан бүдүрген чараш кылыглары-биле база пордан бүдүрген ураи эттери-биле шагдан тура мактадып келген. Сөөктен болгаш ыяштан эттер чазаары — эр кижилериниң, а пордан кылыглар бүдүрери — херөзеңнериниң кылыражылы—деп аиаа ажыл-шитти боттарының аайы-биле хуваажыр чанчыл шагдан тура туруп келген.

ЧУРУКТА: айгадаң черде пордан эттер кылыр мастерская.

Фото СЭТА-ның.

Совет эртемниң чедиишкиннери

ЭРТЕМДЕН-ЧААРТЫКЧЫ М. ГЕРАСИМОВТУҢ АЖЫЛДАРЫ

Кижи дугайында эртеминиң мурнунга каш-ла оң чылдар мурнунда нарии айтырыг тургустувуп турган. Арын-шырайны баш сөөгүнүң аайы-биле катап дүрүлеп көргүзери шинтирлеттинер арга чок сорулга кылдыр сагындырар чораан. Даштыкы чурттарның эртемденнериниң ол талазы-биле ажылдап келгениниден түве бүтпээн. Арынны баш сөөгүнүң аайы-биле катап дүрүлеп көргүзерин болунуң бүгү назынында оралдажып келген, бистиң чуртувустa кара чаңгыс эртемден М. М. Герасимов арын-шырай дүрүлеп тургузарының онза аргазын тургузарынга чедиишкинниг болган.

М. М. Герасимовтуң ынчалдыр тургускан портреттериниң аразында чүүл-бүрү кижилериниң дүрүлери бар. Лена эриктери болгаш Днепр ортулуктары, Волга биле Ока эриктери. Онега хөлдүң ортулуктарел, Чувашия биле Ыраккы Чөөн чүк, Орус чурттуң оргулаажы, Крым чурттуг чораан бурунгу кижилериниң арын-шырай дүрүлери анаа көстүр. Ында Урарту күрүнеиниң дайынчызының болгаш бурунгу грузин Мцхети хоорай чурттуг кижилериниң, Кара далай кавказының ховулары чурттуг скифтиң, Кеңнол чурттуг гуннуң, бурунгу Хорезм чурттакчыларының, Святослав князьтың дружинниңниң портреттери бар.

Төөгүде аттары артып калза-даа, чогум портреттери биске көзүлбейн барганнарның скульптура дүрүлерин ол сынлбирлериң сөөлгү үжүнда чыып тургускан. Оларның дүрүлерин хөөржүдүлге хааржактарындан түр алган баш сөөктериниң аайы-биле тургускан. Киевтиң Ярослав Мудрый князының, Владимирнин Андрей Боголюбский князының, «Игорь полкузунуң дугайында сөс» деп тоожунуң маадыры — Всеволод Святославович князьтың, адмирал Ушаковтуң база Тимурнуң, оон оолдары Шахрух биле оглунуң оглу — ортаа вектор үезинниң сураглыг астроному Улугбектиң, оон-даа өскелериниң портреттери ол.

Сөөлгү үеде, М. М. Герасимовтуң кыыган ажылынның ачызында барының талада Авиценна деп тоналдыг, улуг эртемден-таймылбырлакчы Абу Али Ибн Синаның (980—1037 чылдарда чурттаи чораан) ёзулуг портреди катап тургустунган.

Бодунуң аргазының шынның Герасимов хынала ажылдар-биле бүдүрелип көргүзер дээн. Папуас кижиниң бажын дүрүлеп көргүзери ол ажылдарның баштайгызы болган. Үүү кижиниң бажын дүрүлеп турарын Герасимов билбээн-дээ бол, шенелде чедиишкинниг болган. Портрет папуас кижи-биле аажок дөмей болган.

Герасимов он-он эр, хөрзөжен, арган, семис, чаш болгаш кырган кижи арынналрын хемчээп шинчилээн. Арын-шырайның баш сөөгүнүң шинчизинден хамаарынгалымын, кижилериниң назы-харакпын, эр, хөрзөженниңден, расазынган хамаарылга чокка баш сөөгүнүң кол аян-шинчи киргеи аайы-биле арынналрын эът-кежиниң кылынның канчаар өскелерин база ыяк шинчи көргеи. Кижи амытаның арын-шырай хевирин катап тургузар кайгамчык сонуургалчыг сорулганы шинтирлээринге түүлүс, муң-муң шенелдөөр, шинчилелдер, угааныылдар, төөгүден, археологиядан, этнографиядан билдингеи барымдаалар дуза болган.

Герасимов салган сорулгазын чедип алырынче базым бүрүзүнде бурунгаарлап, оон мурнунда билбейн чораанны холбаглаарны дилеп, тып ап келген. Чижээлээрге, думчук сөөктериниң, думчук адаанын достээниң угланышкын аайы-биле думчук бажының кайда болурун частыгыг чок тодаргайлап алыр. Аастың хевири диштерден, оларның хемчээлдем, турумчаан аайындан, үстүү болгаш алдыы чаактар киштериниң канчаар хагырындан, өскедаа хей барымдаалардан дыка хамаарылгалыг болур деп чүвени Герасимов бүзүредип көргүскен.

Алдыы чаактың аайы-биле Герасимов сегел хевирин катап тургуза берген. Арынның кайы-даа кезээн, оон хемчээлдерин болгаш аян-шинчилерин катап тургузуп болурун эртем ёзугаар бүзүредип көргүскен. Баш дүгүн канчаар дырап чораанының, эрин, сегел саларының шинтирлээри бир янзы, оларны баш сөөгүнүң аайы-биле әвес, харын төөгүден, археологиядан, этнографиядан билдингеи барымдааларының аайы-биле катап тургузар.

1940 чылда Москваның сай-ыяштыг хөөрлериниң бирозунден тывылган баш сөөгү Герасимовка келген. Ол кижи 100 чыл мурнунда чурттап чораан болгаш сураглыг орус чогаалчының төрели турган дээр чугаа бар. Герасимовка оон башка үүү-даа билдинмээн.

Эртемден-антрополог ол баш сөөгүнүң арынын катап дүрүлеп тургускаш, XIX үүс чылда улустуң дыраныр аайы-биле баш дүктерин аян кииргеи. Герасимовтуң скульптурazын чогум портрет-биле дөмейлеп көөрге, Ф. М. Достоевскийниң авазы — Мария Достоевскаяның бажынын дүрүлеп көргүскен. Бурунгуну мурнунда, эртегиниң эртезинде чурттап чораан ол кижиниң хавак сөөгү аажок делгем, үстүү чаагы эмчигир, арай маңаыгыр, алдыы чаагы — чолдак сегелдиг болган. Сарбашкыннардан кижиге чедир төөгү шинчилээриге дараазындагы бир базым ол болган.

Герасимов оон соонда Крымда Мурзак-Гоба дээр куй иштинден тывыгган кроманьон үезиниң кижилериниң дүрүзүлерин катап тургускан, даш чепсек үезиниң дүрүзүлерин эптээн, хүлер чепсек үезиниң дүрүзүлерин эптээн, хүлер чепсек үе-шаанда чурттап чораан кижилериниң элээн хей баштарын угааныылал-биле арын-шырай киирип дүрүлээн.

Профессор С. П. Толстовтуң баштап чораан шинчилел бөлүүнүң тыпкан материалдарын ёзугаар бистиң үеэнистиг VI үүс чылында бурунгу Хорезм чурттуг кижилериниң аян-шинчилерин катап тургускан. Олар амгы узбектер-биле аажок дөмей болган.

Скиф курүшениң найыылалы — Скиф-Неапольдуң турган черин казып турда тывылган баш сөөгүн арын-шырай кииргени сонуурганчыг. Ону катап тургузуп каарга, скиф хаан Скилурнуң бажы болган. Оон портреди төөгү музейинде салган чоостардан билдингеи.

Самарканд хоорай-биле холбашкан ажылдар сонуурганчыг. Чавактың шинтирлээри ёзугаар Гур-Эмирге мавзолейде тимур хаанналрының чевег хааржаан каскан. Аиаа М. М. Герасимов база киришкеи.

Герасимов бир баш сөөгүн ыяк шинчилел көргеи соонда оон аайыбиле чогум-на Тимурнуң арын-шырай дүрүзүүн тургускан. Иран, Индий болгаш Чөөн Чүктүң еске-даа мастерлериниң чураан хензиг портреттеринде Тимурну даады-ла аңгыдангы шинчилиг кылдыр көргүскен болгулаар. Тамерлан моол-түүрүк уктуг деп үүе билдингир хиределе, чурукчулар Тимурну боттарының улустары-биле хевирлеш шинчилиг кылдыр чуруп чораан.

XIV үүс чылда Чөөн Чүктүң улустарынга ады безин хай-халаа кылдыр дыңналыр, сураглыг эжелекчи чораан Тимурнуң скульптура портреди мынаыг тургаи. Чогум-на моол аян-шинчилиг, кайгал арынныг. Бичe сырый сал үнген, шиштигир сегелдиг. Кылын тонактарлыг, үстүү эринде узун халаглар моол салдыг. Доора сыгдыгыр, чидиг карактары сырый үнген бичии кирбиктерлиг. Дорт, бедик хавактыг.

Улугбектиң баш сөөгүн шинчилеп көрбүшаан, Герасимов ол эмирни (онза төлээлекчини) күдүк бастырган турда, оон бажын селеме-биле үзе шааннан деп чүвени тодаратkан. Оон үзе шаптырган бажы хааржакка эгиидеи хыйыжа бергеи чыткап. Чидиг (ис иэн үзе какгырган хендирбе кырында болгаш алдыы чаак уштарында илдең болган. Улугбектиң баш сөөгүнден Герасимов тимур хаанналрының шупгузу-биле хевирдеш аян-шинчилерни тыпкылап ыңган.

Улугбек адазы Шахрухту дөмээн, Европа кижизи шинчилиг болган, ынчалзажок Тимурну база дөмээн, арны моолзуг чораан. Оон арны амгы үениц узбектериниң арны-биле аажок дөмей болган.

Сураглыг флот башкарыкчызы Ф. Ф. Ушаковту биеэде дайынчы адмирал эвес, харын хаан дүжүмеди кылдыр чуруур турган. Оон портреди шын эвес чораан. Ушаковту хаан ордузунуң дүжүметтери «аян чок карачыл кижи» дижир, ынчангаш ону хаан дүжүмеди кылдыр аян-шинчи киирер дээш, чурукчу оон арнын төйбейтир чураап, чогум арын-шырай шинчизин ескертип ыаапкан турган.

Ушаковтуң чогум портредин тургузар деп шинтирлер үнгеи. Саиаксар хүрээзинде хөөржүдүлге хааржаандан хорагай-биле угулзаиаан далайны мундир, алдын чайырлыг оргулажында үш кара азыр чураан адмирал погон тывыгган.

Ол-ла барымдаалары ёзугаар угааныылап турган, Ушаковтуң чортредин М. М. Герасимов тургускан. Улуг арынныг орус кижи. Оон шудургу кылдыр билдинер шырайы шырак тура-соруктуун, улуг угааныылын, эрес-маадырлыын болгаш шинтирлиниң хөречилеп турар. Ол портрет дайынчы адмиралдың елгезиниң соонда 150 чыл эртеиде тургустугган-дээ бол, биске Ф. Ф. Ушаковтуң чогум арын-шырайын көргүзүп турар болган.

Шылгарангай бодалчы, эмчи болгаш бойдус шинчээчизи Ибн Сина (Авиценнаның) онур-хевирин Хамадан хоорайда (Иранда) оон хөөрүдеп ужулган баш сөөгүн чурукка тырттырып ханнындан угааныылап тургаш тодарадып тургускан шенелде база оон дудак чок сонуургаммыг.

1954 чылда Ибн Синаның хөөрүнге мавзолей тудуп тургускан. Ибн Синаның сөөгүн кадагалап арттырар дээш, ону хөөрдеп ужулган. Иран Академиниың кежигүнү профессор Сеид Нефеси Ибн Синаның баш сөөгүн чурукка тырттырган, а совет академик В. Н. Терпопольский оон тургузуун тодаргай тайылбырлап берген. Тайылбырлаан баш сөөгүнүң онза бүдүш сайдазы Ибн Синаның портредин угааныылап тургузар арганы М. М. Герасимовка берген. Чурукчуларның болгаш скульпторларның сагыш даап тургаш чогаадыл тургускан, бот-боттарынга дөмейлешпес, хей сананыг дүрүзүлериниң ол портрет аажок ылгалдыг болган.

Оон мырынай чаз мынаыг фактылар база бар. Бир болуп тускай эртеминтилер Москва Кремлиниң Архангельск хүрээзинге базырыктар казып турган. Иван IV болгаш Федор Иванович хаанналрын, хаан оглу Иван Ивановичиниң, князь Скопин-Шуйскийниң хааржактарын ажыткан. Ол ажыл дооступ турда, М. М. Герасимов Иван Грозныйның баш сөөгүнүң аайы-биле угааныылап тургаш, оон даштыкы арын-шырай шинчизин дүрүлеп тургускан. Ону чедип алыры кончуг берге-дээ бол, түнелеп ылап-ла шын болган. Кайгамчык совет эртемденниң база бир улуг чедиишкиннинг болганын ол ажыл херечилеп, бистиң күрүнеистин төөгүзүн өөренирииге чугула үе-чада болуп турар.

Г. РУБЦОВ.

1967 ч. Июль 13.
ШЫН
3-КУ АРЫН

ХАЛАПТЫ ТИИЛЭЭН

Хөй хүн үргүлчүлээн суггур чашшынның түнелиндe Чадаана, Хөндертей, Кара-Суг дээш Чөөн-Хемчик районнуң өске-даа дaг хемнери ортин ажып, үерлеп эгелээн. Делгемержe ажып үнеген суг июнь 4-те хүндүскүнүң 2 шакта Чадаана хоорайже шапкын агым-биле шуртуп кирип, бажыңнарны хөме ап өгелээн.

Үер эгелээн. Мырыңай чаа-ла автобустар болгаш машиналар маңнажып турган черлер-биле чудуктар болгаш манзалар салдап бадып турган. Чамдык дидим кижилер, хемелерге олурупкаш, сугга хүрээлеткеш, коргуп девидээн кижилерни үндүрүп турган, а оон соонда удаваанда үерлээшкин-биле организастыг демисел эгелээн. Хоорайның арге-чагырга болгаш хөй-иниги организацияларының төлөөлекчилери дуза көргүзерин дилеп, Кызылче телефоннаан. Хамааты ужар чүүлдүң Кызыл аэропортунуң ужудукчузу Евгений Неретковтуң башкарган МИ-4 деп вертолёду чедип келген.

Эрнин ажып барган суг кавдыгда моондак тоовас ышкаш сагындырып турган. Чаңгыс шак иштинде-ле суг Чадааның улуг көвүрүүн бодунуң хайыккан агымы-биле алгап барган. Кызыл—Ак-Довурак автоорукта шимчээшкин соксаан. Хөндергей суур, «Искра» колхоз болгаш өске-даа чамдык черлер-биле телефон харылзаазы үзүлген. Чадааның шоңнер лагериниге ийи улуг кижи, дөрт уруг сугга бүзээлеткен.

Е. Неретковтуң вертолёду лагерь кырынга кодурүүн келген. Ынчалза-даа ону хондуруптар эптиг чер чок. «Чүнү канчаарыл, кижилерни айыылга арттырып болбас болгай?» деп ужудукчу дүвүреп бодаан, а бир эвес вертолётту сугга хондурза чүл деп шиитпирээн. Оон өске арга чок. Штурвалын оожум кошкатпышаан, вертолёдүн сарыг өңнүг сугже чавызадып бадырган. Оон дугуйлары сугга дээп, борак сугну хүртүлер эзнин чаштадып чорда, вертолёт катап бедип эгелээн. Терең-дир! Өске бир черге келгеш, база чавызадып эгелээн. Оожум, дескн. Евгенийнин холдары башкарылга тудаанда чыпшына берген дег апаргам. Ол чүгле мыны ышкаш сагындырган, а херек кырында, көзүбес-даа бол, күженишкинниг ажыл чоруп турган. Холдарның шимчээшкини кажангызындан-даа ылаптыг, ужудукчунуң тура-соруунга, шимчээшкин бүрүзүнге чагыртжан машина сугже оожум олуруп эгелээн. Билдирер-билдирбес иштың кыжыптаи. Сугда хонупканы ол. Мотор ажылдавышаан. Бүгү түвө санаа көргени дег болган. Суг корбюраторга түгле каш сантиметр четпээн. Ам вертолёттуң суг агымы албас-ла болза ажырбас!

— Шулуу Даваевич, сугда хонуптунус — деп, кады ужудуп чорааны, СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары Ш. Д. Кууларга ужудукчу чугаалаан. Секретарь вертолёттуң хаалгазындан туттунмушаан, сугнуң терезинiң хынап көргеи —дескек караан ажып турар. Ам түгле дүргедээр херек. Дескек караанга чедир сугга оде берген секретарь лагерьден ийи уругну экелген. Бир херээжен кижинин ужудукчу кабинажe олуртуп алган. Ам дүргеи-не айыыл чок черже ужудуп үнер. Ийи дугаар ээп келгеш, лагерьнин таңнылы курлаанга чедир оде берген Чунай Ондарны ийи оол-биле катай алгап барган. Оон соонда вертолёт хоорайның ол-бо кудумчуларында күргаг арткан черлерге кээп хонуп, келген санында-ла үш-дөрт чадааначыларны үндүрүп ап турган.

Ийи шак болганда, командирниң оралакчызы Литвинчук башкарган МИ-1 вертолёт эжинге дузалап чедип келген. Аэродромга хонары биле-ле, аңаа улгадып берген херээжен кижи келгеш, «Сүт-Хөлде бажыңымда ийи бичии уруум артып калган чүве» деп чүгүрүп келген. Элээн каш минута эрткен соонда, ие урутларын кужактапкан, а вертолёт база бир черже ужугулкан.

Сүт-Хөлге понтон көвүргүү сут аппарган, олап кежип чыткан 257 хой сугже киргеи. Совхоз ажылдакчылары үш хемеге олурупкаш, хойларны сугдан үштүп эгелээн. Сут шапкын-даа болза, хойларны бүрүн камгалап алган.

Кежээкиниң оя шак ажып турда вертолёттар сөөлгү ужудушкуудан хонгулапкан — карангылаан, ужударынга шантыктай берген. Ынчалза-даа уеразээшкин-биле организастыг демисел үргүлүевишаан. Хоорайны камгалаары-биле хүүректериг болгаш носилкаларлыг, арге-чагырга төлөөлекчилериге болгаш бүдүрүлге удуртукчуларынга баштатkан кажилер хоорайның чөөн кезээн камгалаары-биле чал кылып эгелээн. Моондактың ийи талаалының аразында кызаа чер-биле айыылдыг болгаш улам күштелип тыткан суг мурап бадып турда, ыш үндүрер хоорааларынга чедир сугда турган ийи бульдозер малгашка кадалгылаан. Берге байдал тургустунган. Сугнуң ол чарыында турган трактор Монгуш дуза дилээн. Ынчан шыырак мага-боттуг, спортчу хептиг, кирза сапоггарлыг эр кижи билелгерин сывыртынган, мөөн чыткан сугнуң ортузунче халый берген. Эрес болгаш дургеи харбаның тораап, эштин кеже берген. Ол болза милицияның лейтенантызы Юрий Иванович Мелентев болган. Оон соңгуде база бир дидим кижи—көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол бухгалтери Александр Иванович Земченко баштайгының үлегерин эдерген. Тракторист Монгуш биле олар үжээлээ трактор илчирбезинниң аразынче чудук сукпаш, үндүр чүткүдүп келгеннер. Ол бульдозериниң дузазы-биле Иван Колчинниң машиназын база үштә тыртырган. Ынчаңгаш моондак кылдыңган.

9 чыл иштинде көстүп көрбээн берге дүн чадааначыларга кедергей узун ышкаш сагындырган. Дан чырыры билек-ле, сугда турган бажыңнарның кырынга вертолёттар көстүп келгилээн. Олар качыгдаан кижилерге аъш-чемин, эмин чедирип берип, дедир көрде уругларны, херээженнерин үндүрүп экжеп турган. Күрүвениң аът кажаазы, куш фермазы, Теве-Хая суур сугга алыскан болган. Мындыг берге байдал турда. Теве-Хаяга бир херээжен кижиниң эъди азрый берген. Амыдырал негелдезинiң ол мыкты болуушкунунга чүү-даа, безин суг халап-даа, моондактаи шыдавас турган-дыр. Ынчалза-даа бо таварылгада аңаа дуза чүгле кижилерден келир турган.

Суг-биле хүрээлеткен бичии бажынче Литвинчукчуң вертолёдү эмчи Надежда Дмитриевнаны алгап, ужудукан. Хөолбектер болгаш сыырган демирлер аразынга вертолёт арай деп хонупкан. Идиктерин ужулгаш, эмчи соок сугну сүүп киирипкен. Литвинчук оон инструменнерин чедиржип, терең сугну кежерииге дузалашкан. Эъди аараан кижи чаражтыр божуп алган. Ие Таисья Грудинина кыс уруг божуп алган. Уругну Виктория деп адаан, ол дээрге тиилелге дээн ат. Шынап-ла оон амы-тынын кижилер бойдустуң каржы күжүн тиилеп турган алган. Кижилер иштилелдиң болгаш күрүвениң байлаан, кижилериниң амыдырал-чуртталгаашын камгалаар дээш бүгү күжүн, аргаларын үндүрүп турган, тиилелгени чедип алган.

Үеразээшкин-биле демиселдиң ийи хүнүнде чадааначыларга дузалаары-биле хакас авиаторлар Михаил Поляков, Валерий Карпов, Валерий Конылов олар башкарган хөй олуттуг МИ-4 деп вертолёт чедип келген. Кызылдан Х. Хопуя, В. Мирешниченко, Н. Богданов, В. Целищев оларның АН-2 деп ийи самолёттары чедип келгеш, Чадаана — Барыын-Хемчик, Чадаана — Сүт-Хөл аразының пассажирлерин чедиргилээн болган Чөөн-Хемчиктиң суг улгатkан девискээрлериниде суурлар, фермалары-биле үзүктел чок харылзааны хандырган. Деминг күш халапты ынчаар тиилээн.

П. ЯВОРСКИЙ,
«Красноярский пилот» солуунуң корр.

НОМ—БИСТИҢ ӨҢНҮҮВҮС

Евдокия Никитична Власова ам чеди чыл дургузукда Кызылдың ном садыымың киоскызының садыкжызы болуп ажылаан келген. Садыгланыкчыларга ол эвдек болгаш дыңнаныр болгаш-биле номга сонуургалдыг кижилер оон чаңчылга неезе-де хөй. Ном садар черниң 7 киоск садыжыларының социалистиг чарыжының тергааны Евдокия Никитична ай оналгаларын үргүлчү ажыр көрүседип турар. Бо чылдың бирги кварталының планын ол 112 хуу көрүсеткен.

ТУРУКТА: Е. Н. ВЛАСОВА ном садыа чер.

Совет болгаш фотоор О. КОДУР-ООЛДУУ.

Башкының үнелели, бодалы

Чаа ном дугайында

Сөөлгү чылдарда Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел база Күрүнениң Кызылда башкы институттары тыва дылды элээн шинчилеп, ол талазы-биле чамдык ажылдарны парлаттырга үндүргүлээн. Оларның бирээзи пединституттуң төөгү-дыл факультединге хереглээр «Амгы тыва литературулуг дыл» деп өөредилге ному болуур. Номнуң автору — Күрүнениң Кызылда башкы институдунуң башкызы, дыл эртемнериниң кандидады Шулуу Чыргал-ооловна Сат. Моон мурнунда-даа чылдарда ол тыва дыл талазы-биле элээн шинчилелдерни кылып, үнелиг ажылдарны бижээнин билир бис. Авторнуң бо үндүрген ному тыва дыл синтаксизиниң дээди өөредилге черинге хереглээр эң баштайгы өөредилге ному болуур. Ынчангаш студентилер четтикпейн мааан тургай. Ам оларның күзели хаваан. «Амгы тыва литературулуг дыл» түгле студентилерге эвес, харын республиканың школаларында тыва дыл башкыларынга эргежок чугула ном деп саналыр мен. Ынчангаш бодунуң чамдык бодалдарымны бижикседим.

Ол ном алды кол бөлүктерге чардынган. Киирилде кезээ «Тыва дылдың синтаксистиг тургузуун шинчилеп келгенниң төөгүзүндеп» деп эге-биле этелээн. Ында тыва дылдың синтаксизин бөгүнге чедир шинчилеп келгенниң төөгүзүн бижээнин солуп болгаш чаа чүүл болуп турар. Дараазында сес каттыжымышкынарының бөлүктериниң болгаш бодуун домактарының синтаксизиниң дугайында этелерге элээн делгереңгейн-биле доктаагаи. Тыва литературадан, улустуң аас чогаалдарындан болгаш чугаларындан алдынган бодуун чижектерге үндезилээп, сес каттыжымышкынының болук дүрүзүн, бодуун домактарның янзыларын түе-түзүнде ханы аналитеп турган, эртем ёзузу-биле таймыбырлаанны дыка билдингир болган.

Бөлүүн домактың бөлүүнде домак кежигүүнериге доктаанайн, тыва дылдың чугула болгаш ийиги черге кежигүүнериниң дугайында сураглыг эртемден Н. Ф. Катановтуң «Уриихай дылды шинчилеп көргениниң дүржулгазы» деп номунда чамдык ынталарны очулдурбайн, хевээр алган кииргени таарымчалыг. Чүге дээрге, ол материалга үндезилээн, тыва дылдың школа грамматиказындан чугула болгаш ийиги черге кежигүнер дугайын безенинбиле домейлеп болуур. Тыва дылдың түрк дыгдарының бөлүүнге хамаарыжыры бадыткаар соруулга-биле чамдык түрк дылдар словарьларындан, эртем ажылдарындан болгаш грамматикаларындан элээн каш домактарны алгап, оларның чоокшулаткан тыва очулгалары-биле кады «деңнелге материаддар» деп эгеде кииргени тыва домактың тургузуун ооң түрк дыдарының-биле деңнеп өөренириниге дыка эптиг материал болуп турар.

Номнуң сөөлүнде «Пунктуацин», «Стилистика болгаш чугаа культуразының айтырыглары» деп бөлүктерни киирген. Ол бөлүктерни тыва дылга бижик демдектерининг тыптып келгенинiң болгаш тыва дылдың стильдерининг чоорту хөгжүүн келгенинiң допчу төөгүзүн бижээни-биле эгелээн. Тыва литературулуг дылдың стильдерининң тыптып келгенин тайыбырлап тура «Шын» солуунга 1931 чылдың эгезинде параттынган чүүл биле ол-ла солуунга 1941 чылдың июнь 3-теги мурнуку чүүлдеи алган одуругларны деңнеп, чижекте алганы таарымчалыг. Оон тыва литературулуг дылдың стилининң канчаар дүрген хөгжүп органын дораан эскерип каар. Оон ыңай дыл стильдерининң бөлүктерин бодуун чижектерге билдингирлери-биле тайылбырлаан.

Шулуу Сат чугаа культуразының айтырыгларынче онза ынчаннгейин салып турар. «...Тыва чугаа культуразының айтырыгларынга ам-даа хол дегбээн — ол хомудануун» деп, автор демдеглеп турар. Шынап-ла чугаа культуразы дээрге, дыл эртемининиң база бир чугула ушур-дузалыг кезээ-ле болтай. Ынчалза-даа бистиң дыл эртемденнеришкинивиске бо айтырыгны ам-даа хонудаачыг. Республиканың солуун, ном парлалгазында болгаш радио дамчыдыгаларында сөстерин, грамматиктиг хевирлерин бодамча чок ажыглаан турар таварылгаларның барын база парлалгага орфография болгаш бижик демдектерининг талазы-биле чазыгларны кылын турарын солуннардан, номнардан алдынган чижектерге көргүүн тургаи тайылбырлаан.

Өөредилге номун программа дагыар, белеңинден бергеңзиве өөренириниге эптиг кылдыр түетүе болуктерге, бичии эгелерге хүнээй тургусканы ажытаарынга таарымчалыг.

Чаа үнеген өөредилге номунга үнелелги берип тура, оон авторунга болгаш ном үндүрер черниң адресиниге чамдык саналгаларды киирери черле артык эвес. Бөлүүн домактың синтаксизиниң талазы-биле делгереңгей ханы сайгарылганы кылганын үетүнде демдеглээн болгай бис. Ынчалза-даа нарын домактарның синтаксизиниң талазы-биле ханы сайгарылга шинчилелдиң киирбейн барган дел бодаар мен. Түге дээрге, ол талазы-биле номда бердингеп тодарадыглар болгаш тайылбырлар амгы үеде школаларда ажытаан турар өөредилге изинарында бижээнинден барык ылгабайн турар. «Нарын домактың чамдык айтырыглары ам-даа шинчилеттинмээн. «Түрк дылдарда нарын домак дугайында айтырыг маргылдаалыг айтырыглар-ның бирээзи» деп, эш Ш. Ч. Сат «Нарын домак» деп болуктүүн ангеланде бижээн. Ол чөптүт. Ынчалза-даа бир-тээ дээрге өөредилге черинге ажылдаар ном болганда, аңаа нарын домак дугайында билигни элээн хамыыш-биле киирген болза эки деп бодаар мен. Номнуң ийиги үндүрүлгезинге ону өөренип көөрү чугула боор.

Автор шын бижилгеже онза кичээлгей салып, өөредилге номунда тайылбырлап турда-ла, ном үндүрер чер бо номнуң үндүрүлгезинде чамдык настыгларны ылаып каан. Чижээ, бадыткаыс (бадытнаваас хаар орнунга, арыыа 28). Элчегиң (элчегиин даар орнунга, арыыа 112). Спутник дээрде сыадыс түүртеңнин ужуп эртти (арыыа 104) — «дээрде сыадыс түүртеңнин» деп деңнеалгенин тайылбыр домаан ийи чарымнаан чартык сөөртөрбиле ангылаваан. Оон-даа өске.

Пединститутка хереглээр тыва дылдың синтаксис кезээ үшүн келгени өөрүнүүт. Түңнелинде «Амгы тыва литературулуг дыл» деп пединституттуң төөгү-дыл факультединге хереглээр өөредилге номун тургузар дээш Шулуу Чыргал-ооловичиниң тр үениң иштинде хөй-хөй эртем ажылдарын өөренип көрүп, эртеңге үндезилээн бодуунуң шинчилелдерини киирип, улуг күженишкининг ажылдаалын онзалап демдеглээри чугула.

Б. БАГАЙ-ООЛ,
Бай-Тайга район, Кара-Хөл школаазының тыва дыл башкызы.

Улуг сонуургал-биле көрген

Бо чазын Кызылда профессионал-техниктиг № 3 училищенiң курсантылары Красноярскиге Сибирь зоназының профессионал-техниктиг өөредилге черлериниң аразынга болган бот-тыныгтыр уран чүүл коллективтериниң көрүзедиишге бирги черин алган.

Чоокта чаа ук училищенiң 8 курсантылары башкы В. Монгуштуң башталгазы-биле профессионал-техниктиг училищелериниң Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга турасказаанын Бүгү-эвилелдиң фестивалынга Москвага барып киржип чораан.

Москваның көрүнчүлери Тываның аныяк бот-тыныгтыр уран талантылыг артистериниң оюнун улуг сонуургал-биле көргеннер. Училищенiң курсантылары бистиң Төрээн чуртувустуң пайызыллалы — Москвага болган түңнел концертке база киришкен. Курсантылар Москваның фабрика, заводтарынга элээн каш концертти база көргүскеннер.

Салчак Сундуй-оол — бистиң чоргаарывыс

Июнь 3-те үнеген «Шын» солуунда аш Кодур-ооллуң Ада-чурттуң дайынынга киржип чораан тыва эки-тураачыларга моңге тураскаалды тургузар дугайында үүлүн номчаан, бо каш сөөлү бижидим.

Ада-чурттуң дайынынга Каа-Хем районнуң Бүренден үш эки-тураачылар киржип чораан. Оларның аттары бо: Салчак Лопсан, Салчак Сундуй-оол, Павел Балган-оол. Оларның ийи-бо: Салчак Лопсан, Салчак Сундуй-оол ээп келбээн. Ол Каа-Хеминиң Ильинка чурттуг кижи. Салчак Сундуй-оолдуң уруу ам Ильинка ортумак школада башкылап турар.

Ильинкачылар Ада-чурттуң дайынынга олуртпеи Салчак Сундуй-оолдуң адын моңгежидери-биле суурнуң бир кудумчузун ооң ады-биле адап алырын дилээн. Ынчалза-даа ол айтырыг амга чедир шиитпирлеттинмээн. Ильинка кодээ Советтиң күүсекомунуң даргазы эш Чепкасов «дайынга хөй-ле кижилер өлген болгай, ол кижи та канчаар өлген, билдинмеспстир» деп чылдак хап турар. Ынчаарга «Салчак Сундуй-оол Украинаның Сурминчи деп суурун хостап турда өлуртпеи, аживисти ол черге хөөржүдүп каан бис» деп, Салчак Лопсан биле Павел Балган-оол бадыткап турар.

Бистер, ильинкачылар, районнарда эки-тураачылардан мындыг дилегни кылып тур бис: силер Каа-Хеминиң Бүрен чурттуг Сундуй-оол-биле кады дайылдажып чораан болганынарда, оон дугайында бистен хойну билир болгаш чаңгыс эскадронга дайылдажып турган болгай силер. Ынчангаш Салчак Сундуй-оолдуң дугайында сактып, солуң дамчыштыр оон чаңгыс чер чурттугларынга чугаалап берип көрүңер, гвардейжи чораан эки-турачы, өңнүктер!

Кимдеи СРАТ-ООЛ.

Концерт-биле

«Сүт-Хөл» совхозтуң төвүнде Культура бажыңының Идам-Сюрюн Дарыйга удуртkан автоклубунуң киржикчилери совхозтуң ажыл-ишчилеринге оюн, концерттерни доктаамал көргүзүп турарлар.

Найыралдыг коллектив кышкы, чайгы-даа үелерде мраккы фермаларга, салбырларга күзенчиг аалчылар. Уран талантылыглар сөөлгү үеде Сарыг-Булуң, Кызыл-Тайга сүт-бараан фермаларынга болгаш хойжуларга концерттерни бараалгаткан.

Автоклубтуң программазында партия, коммунизм, акы-дүмелиишки чорук, найырал, тайбың дугайында номерлер элбек.

О. БОРАШ.

Шагаан-Арыгга ужуражыышкын

Тыва АССР-ниң «Урожай» акитура спорт ниитилелиниң бирги черлээн Совет эрге-чагырганың 50 чылынга тураскаатkан бүт бөмбүүнүң маргылдазы зоналар хайы-биле районнар аразында чорун турар.

Аңаа хамаарышкан эдлегаиг оюнар июль 10-да Шагаан-Арыг хоорайга болган. Ынчан Чөөн-Хемчик биле Улуг-Хем районнарының командалары ойнаан.

Башкай ооллар командазы ужуражкан. Чөөн-Хемчиктиң өзүп орар бүт бөмбүүчүдери шээ эзлерин 1:0 санга тиилеп алган. Оон соонда улуг улус ойнаан. Оолларының тиилелгезинге хей-аът киргеи аалчылар оюнну чидиг демиселге эгележе-даа, арга-техника талазы-биле улуг-хемчилерге четпейн, 4:1 санга аштырган.

Улуг-Хемнин командазы ам Барыын-Хемчик биле Бай-Тайганың бүт бөмбүүчүдери-биле ужуражыр. Бир эвес оларның ийилдираан тиилеп алза, пайысыыл төвү — Кызылга кээп, өске зоналарның тиилекчилери-биле түңнелге киржир.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Дизентерия дугайында айтырыгга эмчиниң харыылары

1. Дизентериядан кижи канчап аарый бээрин? Дизентерия халдавырлыг аарыг. Оортан аараан кижи албаны-биле кады дыка хөй санныг микробтарны үндүрер. Аъш-чемге, аяк-савага аарыг кижи чүнмаан холдары-биле дегтенде азы саазктер хонганда, оларга микробтар чыпшынар. Дизентерия микробтары агым сугга киргеш азы өске-даа чүүлдерни дамчып, ижер сугже (иудукче, хемче) кирип болур. Аъш-чем-биле азы ижер суг-биле кады кадык кижиниң ижин-шөйүндүзүнче дизентерия микробтары киргенде кижи аарый бээр.

2. Кандыг-даа янзы-биле куду олуртур апарган кижи эмчиге барза эки бе азы боду эмнезе эки бе? Кандыг-даа янзылыг куду олуртуушкун болганда, эмчиге азы фельдшерге мяавыла баар херек. Дизентерия чиик хевирлиг эртип турар болза, чижээ, багай шынарлыг чемден өөскөөн куду олуртуушкундан, ону аарыг кижи боду ылгап шыдавас. Аарыгны түгле медицина ажылдакчызы тодаргайлаан, оортан шын эмнеиирин айтып болур.

Амгы үеде дизентерия янургулайында чиик хевирлиг эртип турар. Ынчаар аараан кижилериниң албаны хан чок, ол түгле суук шараларлыг боон болур, ону аараан кижи боду чамдыкта эскерип шыдавас. Дизентериянын чиик хевири-биле аараан кижи ооң аар хевири-биле бир дөмей эки эмнеиири, шеверленири, аъш-чемни шын таарыштырары негеттинип турар. Ынчангаш дизентериядан аараан кижи бүрүзү эмнелгеге чыдып эмнедир ужурлуг. Дизентериянын аар-даа, чиик-даа хевирлери дегтеени хамаарылга чокка, оортан аарый бергеи кижи кажан-даа халдавырлыг: бир эвес ол бодунуң бажыңынга турар болза, ооң аарыы чанында кижилерге чыпшынып болур.

3. Хоочуралдыг дизентерия деп чүл? Хоочуралдыг дизентерия — ол дээрге дыка хөй айлар азы каш-даа чылдар дургузунда үзамдыгар дизентерия аарыы болур. Кижи янчаар аараанының үезинде аарыын үргүлчү-де миннип чорбас болгулаар. Ана-ла кадык ышкаш чорда-ла, ооң ишти дойлур: куду олуртур, ишти хевеирип, аарыы туруп бээр, чамдыкта кижи куду олуртуп тура-ла тырыктаар-даа апаар.

Хоочуралдыг дизентериядан бичии уругларның аарааны үр үе дургузунда доктаамал эвес пакалаарындан илереэр. Чамдыкта оларның пакаазы аңаа, боттары эрес-шоова турда, аарыг база катаң кирип эгелээр.

4. Хоочуралдыг дизентерия халдавырлыг болур бе? Ийе, иланғыы каданнаашкын үезинде аарыг кижи дизентерия микробтарын албаны-биле кады үндүрер түве болганда, ол халдавырлыг.

Ынчала-даа бир эвес аарыг кижи эмчиниң айтыышкынарын күүседир, аргышеверинин чурумун сагыыр болза, халдавырны ол неттеретпес, ынчангаш ооң чанында кижилерге аймыл чок болур.

5. Дизентерия аарыгны хоочуралдыг хевирже шилчитпес төлээде, чүнү кылза чогуурул? Дизентериянын чиик хевириден аарый бергеш, улуг эвес куду олуртуушкунну тоовайн, эмчиге чогуур үезинде барбайн турган кижилер ол аарыгны хоочуралдыг алырлар. Чамдык кижилер янзы-бүрү чүүлдер хереглеп, эмнеиирин орландажып турарлар. Ынчангаш ол чүүлдер-биле олар боттарынга хораны чедирип турар. Ындыг таварылгада аарыг ажырбейн үзамдыгар болгаш иургулайында-ла хоочуралдыг хевирже шилчээн болур.

Оон ужурундан дизентериянын хоочуралдыг хевирже шилчинирин болдурбазы-биле куду олуртуп аараан кижи эмчиге баргаш, болдунар-ла дүргеи-биле эмнедип эгелээр ужурлуг.

6. Хоочураан дизентериниы эжиртаар эмнеп болур бе? Ийе, болур, ону эжиртарде, үргүлчү эмнедир херек. Аарыг кижи эмчиниң айыткан чемин чиир, хүн чурумун сагыыр, эмчиниң бүгү сүмелерин ылаптыг шын күүседир ужурлуг. Аарыг кижи боду сөгий бергеи ышкаш апарза-даа, эмнедирин ара соксадып болбас. Когун үзе эмнеттинмээн хоочуралдыг дизентерия база катаң каданнап болур, ынчан эмнээшкинниң катаң эгелээр апаар болгай.

7. Кижи бодун болгаш уругларын дизентериниың халдавырымдан камгалаарда чүнү кылза эки? Чемнеиириниң болгаш чаш уругну чемгереринiң мурнунда база арыгланыр черге барганыңның соонда холдарны савандаан чууру эргежок чугула. Бичии уругларның холдарын хүнде каш катап чуур, а элээди уругларны, иланғыы чемнеиириниң мурнунда холдарын доктаамал чуур кылдыр өөредир ужурлуг.

Чурттаар бажың иштинде сээктерни узуткаар, олардан аъш-чемни, аяк-савагны, иланғыы бичии уруглар чиир чеймерни дуглаар херек. Уругларның эмискиин хереглээр саныында-ла сугга хаймидырып, муңгаш сава иштинге шыгжап турза чогуур. Бичии уругларга түгле чугдунар ойынаарактарны тутсуп болур.

Чиг иогааларны болгаш чимистерни чемге хереглээр мурнунда ыяк хынамчалыг чуур ужурлуг. Уругларның чугдунмаан иогаа, чимистер чиир чоруун хоруур херек. Сүттү, иланғыы рыноктан садып алганда, хаймидырташ ижери чугула. Сугну хоорайның суг дамчыдыгазындан албаан болза, ону база-ла хаймидырып, сооткаш ижер. Сүттү болгаш ижер сугну аксы хаарлыг савалар иштинге кудуп тургусса чогуур.

8. Уругларның кыжыктаар аарыглары айымдыг болур бе? Кыжыктаар аарытлар иургулайында-ла бичии уруглarга таварышыр болгаш оларга коичуг айыылдыг болур. Чаш уругга кыжык илереп келзе, ону эмчиге дораан көргүссе чогуур.

Ижин-шөйүндүзү ааранн кижилерни чедиишкинниг эмнээринге херектиг күчүлүг: эмнер совет медицинвада бар. Түгле аарыгны үгдеретпес херек.

9. Дизентерияга удур тарылга кандыг болурул? Кайы-бир аарыгга удур камгалал тарылгазы кыланының соонда, кижиниң мага-боду ол аарыгны халдатпас апаар. Эзээн каш ижин-шөйүндү аарыгларыга: дизентерияга, ижин тиилеге, паратифоздуг аарыгларга удур тарылганы иургулайында-ла бир үгда чорудуп турар. Тарылганы кылганының соонда, кижиниң мага-боду ол аарыгларны 1½—1 чыл дургузунда халдатпас. Тарыткан кижилер-даа аарый бээр таварылгалар хаая илереп турар, ынчала-да, ол аарыг тарытпаан кижилерге дегтеништеп оларга дыка чиик эртип турар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНО

«НАЙЫРАЛ»: «Бичии дургун» 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ойнаарактар каттыржып турлар» 3, «Мерисевиль шиваззининг баразы» 5, 7, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Ам чү даарил...» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Хөглүг өөлдар» 1.30, 3.30, «Бумеранг» 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сибирь черинiң дугайында төөлчургу чугаа» 1, 3, 7, 9 шактарда.

Республиканың экраннарынга

ВЕРТИКАЛЬ

„УЗУН ДУРГААР“

ДЕП УРАН-ЧЕЧЕН КИНО ҮНҮП ЭГЕЛЭЭР.

Даадар-оол Бичe-оолович Донгакка тывыскан № 414993 бышкаа билигниң аттестадының читкенин барымдаалаш, ону ыш чок деп чарлап тур.

редакцияның адрези:

Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторуң 24-63, редакторуң орлакчыларының 35-24, 25-38, ответсекретарь секретарының 23-35, партийжо аныыраа киллизинин 23-54, агитацпя болгаш пропаганда киллизинин 37-13, көвө ажыл-агый киллизинин 21-47, үзетүүр киллизинин 22-64, чагаа, ажылчыш болгаш көвө корреспонденттер база совет тургузуг болгаш аныыраа киллистериниң 21-27, иштики информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солуң келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Параалга эртелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01148.

50-т чылга чедир
116
хонук
АРТКАН!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнелевлеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
ИЮЛЬ
14
ПЯТНИЦА
№ 165 (6802).

Өртээ 2 көп.

Социалистиг чурттарның акы-дүңма партияларының болгаш чазактарының удуртукчуларының Будапештиге болган чөвүлел хуралының дугайында

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Социалистиг чурттарның коммунистиг болган ажылчын партияларының удуртукчуларының база чазактар баштыкарының чөвүлел хуралы июль 11—12-де Будапештиге болган. Ол чөвүлел хуралга Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Болгар Улуг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков, Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү, Болгар Улуг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги орлакчызы Живко Живков; Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Янош Кадар, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү, Венгр Улуг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ене Фок, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң секретары Арпад Нудлан; Германияның Социалистиг чаңгыс ай партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Вальтер Ульбрихт, Германияның Социалистиг чаңгыс ай партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү, Герман Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Вилли Штоф; Польшаның каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Владислав Гомулка, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү, Польша Улуг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Юзеф Циранкевич; Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиргиче секретары Леонид Ильич Брежнев, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Политбюрозунуң кежигүнү, ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Алексей Николаевич Косыгин, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң секретары Борис Николаевич Пономарев; Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Чехословак Социалистиг Республиканың Президентизи Антонин Новотный, Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү, Чехословак Социалистиг Республиканың Чазааның Даргазы Йозеф Леварт; Югославияның Коммунистер Эвилелиниң Даргазы, Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының Президентизи Иосип Броз Тито, Югославияның Коммунистер Эвилелиниң Төп Комитединиң Президиумунуң кежигүнү, Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының Президентизиниң Чиргиче секретары Владимир Попович, Югославияның Коммунистер Эвилелиниң Төп Комитединиң кежигүнү, Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының Эвилелдиң Күүсекчи Вечизиниң оралакчы даргазы Киро Глигоров олар киргишкен.

Араб чурттарга удур Израильдиң агрессиязының түңнелинде Чоокку Чөөн чүкте тургустунган байдалдың айтырыгларының талазы-биле докгаамал харылзааны тудар дугайында бо чылдың июнь 9-та үетүнде адаттынган чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының удургукчуларының база чазактар баштыңнарының Москва ужуражмышкынына чедип алган дугуржулгага дүүштүр бо чөвүлел хуралды эрттиргеп.

Чоокку Чөөн чүкте сөөлгү болуушкуннарның дугайында санал-оналдарын чөвүлел хуралдың киржикчилери солушкан. Агрессиянның түңнелинде эжелеп алган девискээрлеринден Израильдиң мынчага үнмейн турары КНО-нуң Уставының болгаш делегей эргезиниң кол принциптерин дора көргеш, араб күрүнелерниң бот-эргезинге болгаш девискээр талазы-биле будун турар чоруунга кыжанышкын болур дээрзин олар айыткан. Империализмниң, бирги эзлчегде АКШ-ның агрессивтиг күштериниң оорлаттынган Израильдиң чагырыкчы бөлүктери боттарының эжелекчи политиказы-биле бүгү делегейде тайбыңга мыкчымадыг күштерге чөнгө кылып турар.

Чөвүлел хуралга төлээлеттингеш аксы-дүңма партиялар болгаш социалистиг чурттар Израильдиң агрессиязының уржуктарын узуткаар дээш, хамыктың мурнунда нарын шериглерин оларның эжелеп алганы араб девискээрлерден соңгаралдырышкын чок үндүрер дээш найыралчы араб күрүнелериниң чөптүг демисселин шинтпирлиг деткип турарын болгаш моон соңгаар-даа деткип апарын чөвүлел хуралдың киржикчилери база дагжын бадыткаан. Агрессиягга удур дээн-селдиң болгаш Чоокку Чөөн чүкке тайбыңны катап тургузарының эрге-ажыктарынга тавтырышкан чогуур хемчеглерин улам-на долу ажыглаарын олар деткээн.

Боттарының чурттарының түе бүргүү-биле найыралчы араб күрүнелерге көргүзүп турар политиктиг деткимчелиниң дугайында: империалистиг агрессиягга таварышкан Каттышкан Араб Республиканың болгаш өске-даа араб чурттарның үлетпүрүн болгаш көдээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге идил берип болгу дег экономиктиг дузалаачы дугайында; ол чурттарның кампаланыр артазын быжыглаарынче уланган хемчеглер дугайында; а ол ышкаш араб күрүнелер-биле үр уеде экономиктиг кады ажылдажылга хемчеглериниң дугайында информацияны чөвүлел хуралдың киржикчилери солушкан. Ол соруглаларны боттандыларынга деминг күжениишкинин-нерин моон соңгаар-даа кылыр деп, боттарының быжыг бодалын олар чаңгыс ап-сеткилдиг илергейлээн.

Чөвүлел хурал эң ёзугузунуң байдалынга, бүрүн чаңгыс аптиң ёзугузунга эрткен.

Чоокку Чөөн чүкте байдалдың айтырыгларының талазы-биле боттарының арказынга докгаамал харылзааны келир уеде-даа тударын чөвүлел хуралдың киржикчилери дугуржуп алган.

Найыралчы харылзаалар, кады ажылдажылга

ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаанын бүгүлээр Камерун Федеративтиг Республиканың Президентизи Амаду Ахиджо албанның аян-чоруун кылып, 1967 чылдың июль 5-тен 12-ге чедир Совет Эвилелинге чорун турган. Президент Ахиджо ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин-биле беселедер кылган дээрзин кады кылган ыңнадыгда айтып турар.

Камерунуң президентизиниң ССРЭ-ге аян-чоруунуң үезинде ак сеткиндиг, бот-бодун билчир болган найыралдың байдалынга эрткен совет-камерун чугаалажыышкынынар болгулаан.

Чугаалажыышкынынар чорун турда Совет Эвилели биле Камерун Федеративтиг Республиканың аразында найыралдың болгаш кады ажылдажыганның харылзааларын улам ыцай хөгжүдеринге айтырыгларын чугаалажып көргеп деп, ыңнадыгда чугаалап турар.

Ийи талаларга сонуургалдыг делегейниң чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарның солчулгазы ужуражышкынынарның болгаш беселедерниң үезинде база болган. Делегейниң эң чугула айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш Камерун Федеративтиг Республиканың туруштарының дүжүп азы чоок болуп турарын моондиле кады күзел ханышкын-биле демделээн.

Делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң кедерээн байдалдарында делегей айтырыгларын тайбың арга-биле таарыштыр шинтпирлээр дээш, делегейниң маргыдаалыг айтырыгларын шинтпирлээр үезинде күштү ажытталарындан азы ону ажыглаар деп кыжанырындан ойталаар дээш ийи талалар шинтпирлиг туржуп турар.

Боттарының хостадгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, даштыкының кандыг-даа хевир-биле халгаарлашкынны чокка боттарының салым-чолун боттары шинтпирлээр эргези дээш демисежип турар улустарның күжениишкиннерин боттарының деткип турар дугайын Совет Эвилели болгаш Камерун Федеративтиг Республиканы медеглээн.

Бүрүн деп эргеге, бот-бодун хундулежир болгаш бот-боттарының ишкин херектеринге холгаарлашпас чорукка үнелеглээн совет-камерун найыралчы харылзаалларының челиишкининг хөгжүн турарын талалар күзел ханышкын-биле демделээн. Бүгү адырлар талазы-биле бо кады ажылдажылганы ийи чурттарның улустарының болгаш бүгү-ниити тайбының быжыглаарының эрге-ажыктарынга үргүлчүлээриниге белеңнин илергейлээн.

Камерун Федеративтиг Республиканың Президентизи Амаду Ахиджонуң Совет Эвилелиниге кылган аян-чоруу ССРЭ биле Камерун Федеративтиг Республиканың аразында найыралчы харылзааларны болгаш кады ажылдажыганы улам ыцай хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга бараан болур деп, ийи талалар санап турар.

Камерун Федеративтиг Республиканың Президентизи Амаду Ахиджо ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйны Камерунга келзин деп чалаан дээрзин дыңнадыгның түңнелинде чугаалап турар. Ол саналды өөрүп четтиришкин-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

—⊙—

ЛЕНИНГРАДТАН ЧОРУПКАН

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Камерун Федеративтиг Республиканың Президентизи Амаду Ахиджо ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаанын ёзугаар албанның аян-чоруун кылып, Совет Эвилелинге чорун турган, июль 12-де Ленинградтан чорупкан.

ЦИРК АРТИСТЕРИ КЕЛДИ

ССРЭ-ниң Күрүне цирииниң артистери Тывага оюн көргүзери-биле удавас чедип келириниң дугайын моон мурнунда «Шыныың» номерингe бижээн болгай.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн уткуштур база республиканың малчыннар Наадымын таварлаштыр цирктиң уран көргүзүглерин чонга сонуургадыр цирк артистери Кызылда июль 12, 13 хүннеринде улаштыр кээп эгелээн. Дүүн, кежээликтей апарганда, хөй кижи олурар, күчүлүг агаар корабли Кызыл аэродромунга кээп хонупкан. Артистерниң бир бөлүүнүң келгени ол. Оя рейс-биле колдуунда-ла ССРЭ-ниң Күрүне цирииниң Бүгү-эвилел каттыжышкынының тыва цирк бөлүүнүң артистери келгилээн. Оларның аразында бүгүдеге билдингир, сураглыг артистер — РСФСР-ниң алдарлыг база Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Оскал-оол, оон цирк өг-бүлезин: Дүнзенмаа Оскал-оол, Майя Оскал-оол, Юрий Оскал-оол, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Күжүгет Хензиг-оол, ол ышкаш чоокта чаа Францияның төвү Парижке совет цирк уран чүүлүнүң эң шилиндек дигеп мастерлери-биле кады оюн көргүзүп чораан аныяк тыва артистер болгаш өскелердээ бар.

Цирк артистерииниң оюн көргүзүп, чонну сонуургадыр хайыраканнар, ыттар, аттар болгаш өске-даа дириг амытанарны база цирктиң янзы-бүрү хер-херекселдерин чүдүрген 46 вагон машиналар дүүн Кызылда чедип келген. Чаңгыс угда 1500 кижи олурар, цирк артистерииниң оюн көргүзер улуг өргээзин «Совет Тываның 5 чылы» стадионнуң девискээринде дүүн тудуп эгелээн.

Чеже цирк артистерииниң, кандыг-кандыг көргүзүглерни чонга бараалгадырының база оларны уткуп алганының дугайында репортажты солуннуң дараазында номерининден номчуур силер.

ДАЙЫНЧЫ СОРУЛГАЛАР

Бүгү улустуң өндүр улуг байырлалы — Октябрьның 50 чылының юбилейин хүн келген тудум чөөкшүлээп ораар. Ынчангаш ол төөгүлүг, улуг болуушкунга белеткеп уламнүштээп турар. Ылаңгыя Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга СЭКП Төп Комитединиң Тезистери аныяк чоннарның көстүп көрбээн политиктиг база иүш-амыгчы кадрлыүүшкүнүнүң хайныгырган болгаш оларны чаа-чаа маадырлыг ажылхереглерге сорун киирип, кыйгырып турар.

Бүгү чурттаазы ышнаш, бистиң республиканың чер-черде партия организациялары СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шинтпирлерин чеднишкинниг күүсеирииче ажыл-ишчилериң күжүн мобилизастап, юбилейге утказтур чоруттунуп турар бүгү хемчегларни хүн бүрү удуртуп, массаның ёзугуг дайынчы организанчылары болуп, оларның ортузунга организанчы болгаш масса-политиктиг ажылды уламнүштедирип турар. Оон түңнелинде байырлаага аңдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни күүсединиринге бо чылдың бирги чартыынга чамдык эки түңнелдер чедип алдынгаакын сетнил хамыышкын-биле демделээр херек.

Ылаңгыя Тываның көдээ ажыл-агыйының, үлетпүрүнүң болгаш транспортунуң ажыл-ишчилери юбилейге утказтур хамбарган чарышка багай эвес түңнелдиг болуп, чеднишкинниг ажылдааннар. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары бо чылдың бирги чартыынга күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының планын ажыр күүсеткен. Ол ышнаш Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелериниң база Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективтери база-на улуг чеднишкинниг болган. Чижээ, Кызылдың бүдүрүлгелери бирги чартыын чылда ниити продукция бүдүреринiң планын 107,9 хуу күүсеткен. Бо бүгү болза хамыктың мурнунда ол черлерде партия организацияларының хөй талаяыг, күжениишкинниг ажылының, чарышты организастаарын чогаадыкчы байдал-биле чорутканының база чонның политиктиг болгаш күш-амыгчы идепкейин мергежилдиг башкарганының ачызында чедип алдынган.

Республиканың хөй-хөй партия организацияларының ажыл-чорудулгазында ажыл-ишчи чорук ковудел, партия амыдыралының ленинчи нормалары болгаш ажыл-агыйны база культура тургузуушкунун удуртукчу коллективтиг чоруктуң принциптери улам хөгжүп турарын, оларда организакчы, масса-политиктиг ажылдың нүштелгенин база бүдүрүлгеге салдары улам бедзээн дээрзин «Чөн ортузунга масса-политиктиг ажылдың байдалы болгаш ону экижидер хемчеглер дугайын» чугаалашкан СЭКП обкомунуң чөөкта чаа болган пленуму демделээн. Ындыгларга хамыктың мурнукда «СЭКП-ниң XXII съездизи», «УТКА-ның 25 чылы», «Сүт-Хөл», «Мөгөгей» совхозтарда болгаш «Тыва даг-дүгү» комбинатта, Кызылдың алгы заводунда, Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТА-зында, Бай-Тайганың «Мурнакчы», Каа-Хемниң «Коммунизмче орук» колхозтарында болгаш өске-даа парторганизацияларын хамаарыштырып болуур. Чижээ, «Сүт-Хөл» совхозта партком (секретары эш О. Шагдыр-оол) коммунистерниң мурнакчы ролюн бедидеринче, партия хуралдарының шинтпирлериниң күүселдезинче, агитколлективтерге болгаш хөй-ниити организацияларынга удуртулганы күштелдиреринче, социалистиг чарыштың дээштиг болгаш калбак иептерелдиг болурунче улуг кичээнгейни салган. Ынчангаш ол организацияда ажыл-иш долу утка-шынарлыг, хөй талаяыг бооп турар.

Ындыг болза-даа чамдык партия организацияларында организакчы болгаш масса-политиктиг ажыл багай болгаш Совет эрге-чагырганың 50 чылынга төлептиг умуражыр дээш чоруттунуп турар хемчеглерни бөттандырар талазы-биле тодаргай, дээштиг хемчеглер албайн турарындан алдынган хүлээлгелер саазын кырынга артып каар таварылгалар ам-даа бар. Ылаңгыя Кызылдың туувбу, пиво заводтарының, «Тыва тудуг» трезиниң тудуг организацияларының чаңгызы-даа бирги чартын чылда бүдүрүлгө планын күүсетпээнин база Бай-Тайганың «Малчын», «Мөгөн-Бүрен» колхозтарының юбилей чылының бирги чартыында мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планын үскени маңаа тодаргай чижек болур. Бир эвес ол черлерде партия организациялары практиктиг соруглаларны шинтпирлээрде чогаадыкчы, тывынгыр чоруун база инициативазын илередип, бүдүрүлге чорудулгазынга боттарының салдарын күштелдирген, чарышты тодаргай дээштиг кылдыр удуртнан болза, байдал оларга ындыг эвес турар ийин.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга чедир барын-ла дөрт ай четпес хире үе артнан. Ол төөгүлүг байырлалды коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чеднишкиннер-биле уткуур дээш бүдүрүлгениң болгаш ажылагыйның коллективтеринде, аңбан организация база өөредилге черлеринде бо хүннерде бүгү талаяыг, күжениишкининг ажылдар чоруттунуп турар. Ол бүгүнү хүн бүрү удуртуп башкарары, ылаңгыя юбилейге утказтур алдынган хүлээлгелер алдарыы-биле күүсеттинген турзун дээш социалистиг чарышты калбак иептерелдиг, дээштиг кылдыр организастаары — партия организацияларының чугула соруглаларының бираззы болур.

Өндүр улуг сорун киирикчи база мобилизаачы күштүг, төөгүлүг документ — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга СЭКП ТК-ның Тезистериниң үшүр-утказым ажыл-ишчи бүргүзүнүң медерелиге чедир тайылбырлаар — эң чугула, дайынчы соруга амгы үеде бүгү партия организацияларының мурнунда туруп турар. Партия организациялары бирги ээлчегде ол төөгүлүг документиниң коммунистиниң ханызыбиле өөренген турарын чедип алыр болгаш Тезистерни бүгү чонга калбаабиле тайылбырлап, препагандаларынга препагандистериниң, лекторларының, агитаторларының ажылын улам күштелдирип, бо чугула ажыл-херекке партия, совет, профсоюзтар болгаш немсамон активин калбаа-биле киириштирери, идеологтуг ажылдың бүгү хевирлериниң юл кичээнгейни олча угландырарары эргежок чугула.

Партия организациялары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга СЭКП Төп Комитединиң Тезистерин болгаш партия биле чазактың политиказын чонга калбаа-биле таныштырарда, оларны ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң соруглаларын шинтпирлээри-биле сырый хелбаштырар үшүрлүт.

ЮБИЛЕЙ ЧЫЛЫНЫҢ ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛЫ

ИЮЛЬ 10-ДА МЕДЭЭ-БИЛЕ

План — күүселдеде

Бистиң республиканың көдээ ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле чартык чыл планын ажыр күүсеткеш, ам чылдың планын күүседиринче кирипкеп. Бо чылдың июль 10-да медээни ёзугаар алырга, бо талаазы-биле байдал мыңдыг:

СҮТ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ — республикада чыл планының 55,9 хуузу күүсеттинген (эрткен чылдың бо-ла үеде 56,9 хуу турган), оон иштинде — колхозтарда 56,8 болгаш совхозтарда — 55,1 хуу. Мурнакчы районнар: Таңды 62,7 хуу, Бии-Хем — 59,2, Барыын-Хемчик — 59,1, Каа-Хем — 58,7, Кызыл хоорай Соведи — 57,9 хуу болгаш оон-даа өске. Хожудан турар районнар — Эрзин — 40, Тес-Хем — 43,3 хуу. Совхозтардан «Межегей» мурнап турар, оон хуузу — 69,2 болгаш «Элегестиң» — 63,8 хуу. Зң сөөлүнде — «Торгалыг» совхоз — 35,2, «Бурулгаар» — 41,5 хуу.

ЭЪТ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ — республика чыл планның 28,5 хуу күүсеткен (эрткен чылдың бо-ла үеде 24,6 хуу турган), оон иштинде колхозтар 24,8 болгаш совхозтар — 24,6 хуу. Зң мурнакчылар — Кызыл хоорай Соведи — 53,7 хуу. Тожу — 47,4 болгаш Таңды — 35,7 хуу. Бай-Тайга район зң-не хожудан турар, ында эътти күрүнеге сатканы чүгле 18,8 хуу болгаш. Каа-Хем, Чөөн-Хемчик районнар база-ла өскелерден ыракта хожудан турарлар.

ДУК ТАЛАЗЫ-БИЛЕ — республикада чыл планы 57,4 хуу күүсеттингеп (эрткен чылдың бо-ла үеде 59,6 хуу турган), оон иштинде — колхозтар 59,9, совхозтар — 51,9 хуу күүсеткилээн. Мурнакчы районнар: Каа-Хем — 86,1 хуу, Эрзин — 74,6, Бии-Хем — 62,2 хуу. Ынчаарга бо талаазы-биле Кызыл хоорай Советиниг хамаарышкан аңыл-агыйлар, Тожу болгаш Бай-Тайга районнар оңаа хожудан турарлар.

Июль 10-ның бо медээзинден алган көөрге, республикада сүттүг күрүнеге садарының планының күүселдезин эрткен чылдың бо-ла үезинге деңнээрге оон куду болганы илдең-дир.

Юбилейлиг чылда алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүседир төөдө, үстүнде айыттынган барыылаалардан чогуур түңнелди кылгаш, район, ажыл-агый бүргүү чайнык тазырымчалыг өйүн эң чөптүг, долузу-биле ажыглап турган, мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планнарын чугаа чокка күүседир талазы-биле бүгү хемчеглерни алыр, бүгү курлавырларны ажыглаар ужурлуг.

РЕСПУБЛИКАДА КОМБАЙННАР СЕПТЕЛГЕЗИ

(1967 чылдың июль 10-га чедир)

РАЙОННАР:	КҮҮСЕТКЕН ХУУЗУ	РАЙОННАР:	КҮҮСЕТКЕН ХУУЗУ
Улуг-Хем	60,9	Бии-Хем	48,7
Барыын-Хемчик	57,7	Каа-Хем	25,5
Чөөн-Хемчик	50,7	Кызыл хоорай Соведи	23,6
Өвүр	50,0	Бай-Тайга	21,2
Таңды	48,7	Тес-Хем	21,1
		Эрзин	20,0
		Тожу	—
		Республика	42,2

Мурнакчы хойжу

Таңды районда «Элегесө» совхозтуң Онгажа салбырында Оюн Оранбал Эндихөөевич совхозтуң хөй мал ажылынга үр чылдарда ажылдап келген, дуржулгалыг мурнакчы хойжу. Юбилейлиг чылдың байырлалынга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш, бо чылдың январьда бедиткен хүлээлгеин ол алгаш, кыымак ажылдаанының уламмынан өөрүвүүр түңнелди чедип алган: хойжу бодунуң коданында 730 баш төрүүр хойларын бүргүү-биле мендип, хүр кыштаглаткан.

О. Оранбал төрүүр 100 хойдан-на 105 хураганы камгалап алырын хүлээштеш, херек кырында 111 чедиргеп. Бир хойдан-на 2,5 кг дүктү кырган алырын хүлээштеш, ону 2,88 кг кылдыр күүсеткеп.

Дуржулгалыг хойжу кыргылда соонда хойларын чугдуруп алгаш, чайлаглап чорупкан болгаш мал чайлагладыышкынын эки организастаар дээш бүгү күжүн үнүүрүп турар.

— Мээң кол соругам — чайнык ажыктыг үезин ээн долузу-биле ажыглап, хойларның семиртизгенин үлегерлиг организастаары — деп, ол чугаалап турар.

Республиканың найысылалында эмнелге ажылдакчыларының дөрт каъ чурттарга бажыңы бо юбилейлиг чылда ажыглалга кирер. Ында дашчылар ай планнарын ажыр күүседип турар. Бо айның 25-те ол бажыңның дөртку каъдының тудуу доостур. Оон соонда маңаа штукатурлар, малярлар, сантехниктер иштики ажылдарны кылыр.

ЧУРУКТА: эмнелге ажылдакчыларының ниити чурттарга бажыңының дөртку каъдында ажыл-иш. Мурнунда эки түңнелдерлиг дашчылар Норбу Демир-оол болгаш Монгуш Ким-оол.

Сөзү болгаш фотозу О. КОДУР-ООЛДУУ.

Ийи дакпыр байырлалга

Ак-Довуракта электри станциязы Тываның дар үлетпүрүнүң баштайгы төөгү болур аныяк хоорайны болгаш баз-бүгү арыгдаар фабрикалы электри энергиязыбиле чугле хандырып турар эвес, Барыын-Хемчик районнуң барык бүгү суурларынга энергияны доктаамал берип турар.

Оон ажылын сонуургаа көөр дээш, чоокта чаа аңаа чеде бердивис. Электри станциязының директору Сергей Константинович Маляесовтуң өрээлинге кире бээривиске, ол партия эге организациязының секретары, электрик Эдуард Дамбровский-биле чугаалажып олур.

Олар бисти ээлдек үлээп алгаш, коммунистиг күш-ажылдың коллективи дээш демисежип турар будүрүлгениң ажылын таныштырдылар.

— Юбилейлиг чылдың бирги чартыының түңнелдерин ырыңай чаа санал үндүрдүвүс. Инженер эш Овсянников удуртнан ийиги ээлчег алды айларның дургузунда электри энергиязын ажылдап үндүрер талазы-биле планын 123 хуу күүсеткеш, ээлчегдер аразында чарыштың тиилекчизи болду. Виктор Федоров удуртнан дөртку ээлчег чартык чылда планын 116 хуу, эш Суслов удуртнан үшкү ээлчег 113 хуу боттандырган-дыр — деп, эш Монжесов чугаалады.

Электри станциязының бүгү ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары кызымак ажылдаш, июнь айның будүрүлге планында чылдыг энергиязын баярын 122 хуу, электри энергиязын ажылдап кылырын 109,6 хуу кылдыр күүсеткен.

Электри станциязында ажылдың шынары мурнукузундан бедээн. Кижи бүргүү Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн күш-ажылчы белектеринге үткуур болгаш юбилейлиг чылда коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бөдик атты чедип алыр дээш демисежип турар. Коллективте 140 кижи бар. Оларның 40-ни коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, өскелери ол чагай ат дээш демисежип турар.

Төөгүлүг байырлалды демделээр бо уттундурбас чылда электри станциязының ажылчыннарының соруглазы улуг. Чыл планның Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл болур оюнуң байырлалының хүнү — нодбрь 7-де күүседирип болгаш будүрүлгениң өске-даа көргүзүглерин планнан ажыр боттандырарым үлээмнеп.

Станцияда мурнакчы кижилерниң саны хүн бүрүде көвүдеп ораар. Турбинаның улуг машинисти Ада Бушуева, электри каңнал чызы Владимир Перцев, одаала үеэшинiң мастери Александр Кислицын, кочегар Михаил Лукиных болгаш оон-даа өскелер коллективтиң мурнакчылары — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары.

Ак-Довуракта электри станциязының келир үези аажок соңун. Ийи чыл болгаш Черногорскиниң электри станциязындан келгелде энергияны алыр. Оон шугуңун ам Минусинскиниң эртир шөйүп келген. Абаза далчыштыр демир адезаштарлыг, бедик вольтулуг электри шугуму тутуна бээр. Ынчан аныяк хоорайга электри энергиязы каш катап үлеедир.

Юбилейлиз бо чылда Ак-Довуракта электри станциязын ажылдаар кииргекиндек бээр беш чыл ою болур. Ынчангаш оон ажылчыннары ачаа болгаш Совет курүнеиниң төөгүлүг 50 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш, кажаныындан-даа артык күжениишкинниг ажылдап турар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

ПАРТИЯНЫҢ СОРУК КИИРИКЧИ ДОКУМЕНТИЗИ

1.

Октябрьның алдарлыг байрамлынга белетчел совет кижилерниң политиктиг идепкейлиниң болган күшажылчы кодулүшкүнүүнүң байдамында чорун турар. Ол совет улустуң мораль-политиктиг чидгес эвиниң улам ылайты быжыглышкыны болгаш ооң Коммунистиг партилиң долганлыр сырый каттыжылышкыныбиле тодаргайлаттынар.

Төп Комитеттиң июнь Пленумунуң түүлдүг деп көргени СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерин совет кижилер сеткилиниң ханызынган улуг чоргаарал-биле уткаан. Социалистиг чуртталарның коммунистиг болган ажылчын партиларының парлалгазы Тезистерни долу чүүлдүгзүнүүшкүн-биле тайылбырлап турар. Тезистерни национал-хосталгалыг деписелди чорудуп турар чуртталарда улуг сонуургал-биле көрнип турар.

Ол чугула документ дугайында бүржуаз пропагандистер безин ыттавайн баар шаа чок болганнар.— олар Тезистерниң дээштиг салдарлының янзы-бүрү аргалар-биле кошкадырын орадаашса-даа, СЭКП ТК-ның Тезистериниң бүгү делегейге шылгарангай ужур-дузалының миннир ужурга таварышканнар.

Тезистерже ындыг калбак кичээнгейни салып турарының ужуру хамыкты мурнай, олар «бүгү делегей төөгүзүнүң чаа эпохазын» (В. И. Ленин) — капитализмден коммунизмиче шилчиринниң эпохазын ажыткан ян-не ондур революцияга тураскаатынганы-биле тайылбырлаттынар.

Октябрьның 50 чылынга СЭКП Төп Комитединиң Тезистери — делегеренгей тода тайылбырны берип турар кушту, теоретиктиг болгаш политиктиг документ. Ында партийни, марксичи-ленинчи ёзу-биле бистиң революцияның алдарлыг оруун ханы көргүскен, совет улустуң чыртык чүс чыл дургузунда демисселиниң кол социал-политиктиг түңнелдерин үндүрген, делегейге бирги социалистиг инштилел түргүзуушкунуң улуг черлерде ажыл-чорудулгазының түңнелиниң дугайында Тезистер болур. Олар революстуг демисселчилерни аңгы демисселиниң, чаа инштилел түргүзуушкунуң байлак дуржулгазы-биле чепсегледп, коммунизмниң идеаларының бүрүн тиилээринге бүзүредлиг болурунче оларны сорук киирип турар.

Үениң ян ханы чорудээн — бүдүүлгениң инштилел характерлин биле хуу өнчүчү капиталистиг молчүүшкүнүүн аразында, пролетариатбиле империалистиг бүржуазияның аразында чорудээ бистиң чуртувуска революция күжү-биле шинтпирлеттинген маргыдва чок бо бармыдаа төөгүде моңгезин-биле бижиттинген. Октябрь революциязы — сулчаа эвес, үстүнден кылган эргилде эвес, а чүрттүн салын-чолуун дугайында ханы сагыш човаашкын, ёзулуг амыдыралчы эрге-ажыктар ээлээ революстуг өскерлиишкиннерже көдүрүп үнген ажылчыннарның болган тараачыннарның шимчээшкини болур. Ол Россияның социал-экономиктиг болгаш политиктиг хогжүлдезинин, делегейниң төөгүдүг депшилгезинин дүрүм ёзугаар түңнели, инштилелни эргежок чугула проблемаларын шинтпирлээринин кара чангыс шын оруу. «XX чүс чылдың эгезинде Россияга тиилеягениг социалистиг революцияның объективтиг байдалары, а ол ышкаш субъективтиг эге белеткелдери тургустунган. Россия делегейниң революстуг шимчээшкининиң төвү апарган» деп, Тезистерде чугаалап турар. Большевиктер биле меньшевиктерниң, революсчулар-биле реформистерниң аразында Россия социалистиг революцияга белен бе деп төөгүдүг маргыдва Ленинниң, Большевиктер партилының оттуг коргени ышкаш шак-ла ынчаар чайгылыш чок шинтпирлеттинген.

Дүжүр октаттырган ларлакчы аңгылар, бүгү делегей империализми оскунуткан туруштарын бүгү-ле аргалар-биле катап эгидер ээлээ орадажып турарын революстуг деписселдиң интернационалчы дуржулгазын түңнеп байыдарынга ужур-дузазын Тезистерде дэмдегээн.

50 чылдарның дургузунда бистиң партивыс делегейге ужур-дузалыг социал, экономиктиг болган политиктиг карын айтырыгларны шинтпирлээн, эртеминг социализминиң теоризин болгаш практиказын хемчээл чокка байыткан. Социализминиң баштайгы чурту бодунуң бүгү делегейге төөгүдүг дуржулгазынга социализминиң ленинчи принциптеринниң, ажылчын ангының түргүзүкчү хүнзелгезинниң утказын, марксичи-ленинчи теориязың эгээртинмес байлаан болгаш бүгү талалыың илереткен. Социализмин түргүзарынга үреттүнделдиг болган совет дуржукга ооке-даа алаан чуртгарга социализмиче шилчилгеге улуг рольду ойнаан. Бистиң чуртувустуң болгаш социалистиг ооке-даа чуртгарның чогаадыкчы практиказы-биле байыткан социализминиң амгы, марксичи-ленинчи концепциязын Тезистерде айытқан.

«Марксизм-ленинизминиң эртеминг теориязын амыдырапга боттандырар чорук ажылчыннарның болган тараачыннарның, бүгү ажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктарынга бүрүнү-биле дүжүп турар, бүгү талалыг социал дешилге нинтилелдиң чугае социалистиг хогжүдезинниң оруктарынга болдунар, чугае социализм улустарга социал болгаш национал хосталгыны, ёзулуг демократияны, быжыг тайбыны болгаш хосталганы бээр деп чүвени совет нинтилел практикага көргүскен» деп Тезистерде чугаалап турар.

Социализмниң болгаш коммунизмниң түргүзарының соругазы болза, революсчу мөзүлүг ээр чоруктуң тыштып келириниң чыдагааны болур дигилээр ядарал, түргедиди мөңгежидер эвес, а харын туруп келген социал-экономиктиг харылзаалларны үндезинин-биле ескертири, улус масс-аларының чаагай амыдыралын болгаш культуразын остүрери, чаа нинтилелдиң быжыг экономиктиг болгаш политиктиг үндезининге болгаш кижи төрелгеттинниң утаан-бодал чаагай аңылышкынарының бүгү байлакка үндезилээн социалистиг медерелди хогжүдери болур деп чүвени Тезистерде тодаргай көргүскен.

Партияның болгаш улустуң социал чогаадыкчы чоруунуң чорудуушкунунда бистиң чуртувуска нинтилел амыдыралының организациязының, улус ажыл-агыйын болгаш культураны күрүнеден эргелеп башкарарының ян чугула кол хевирлери түргүстүнган болгаш практика кырынга хынаттынган. Революциядан төрүттүнген Советтер күрүне болгаш хөйнинги организацияларының шынарын боттарынга дүүштүрген улусчу төлээлекчи черинниң органнарының чангыс ай системазы кыдыр хогжээн. Молчүкчү аңгыларны узутказаны-биле пролетар диктатуразының күрүнезин ажылчын аңгының удуртукчу роюнга бүгү улустуң политиктиг организациязы болуп бар чоруур. Күрүне пролетар диктатуразының хөрээн үргүлчүлевишаан, ооң-биле кады коммунистиг нинтилел бот эргелелиниче социалистиг күрүненин улам ылай хогжүрүн айтып турар.

2.

Боттуу-биле дегуннап турар социалистиг нинтилелдиң төөгүзүнүң болгаш теориязының, ооң хогжүлдезиниң кол-кол үе-чадаларының, амыдыралды чазап чаагаан ажыл-чорудулгазының, экономиктиг, политиктиг болгаш угаан-бодал организациязының принциптеринниң түңнеп байыткын допчулалын Тезистерде киирген, ол принциптерни ооке-даа чуртгарда чогаадыкчы амыглап турар.

Октябрь революциязының соонда дораан-ва бистиң мурнувуска тургустунуп келген сорулгалар чүгле политика эвес, харын база теория талазы-биле нарын болган. Теоретиктиг принциптерни боттуг нинтилел хевирлери кыдыр нептередир, шынар талазы-биле чаа социал-экономиктиг формацияны ооң ян нарын, хөй янзы нинтилел харылзаалары болгаш хамаарылгалары-биле кады дүрүм ёзугаар болур боттуг түүлдерге дүүштүр тургузар ужурлуг турган. Улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының чаа хевирлерин ажылдап кыларының, хоорай биле кодээнинг, бистиң улуг чуртувустуң хөй санныг улустарының бот-боттарының аразынга чаа харылзааларны тургузары эргежок чугула болган. Ажылчы чоннарның хөй миллион масс-аларының культуразын кодурер, нинтилелдиң политиктиг эргелелиниң, социалистиг күрүненин тургузуунун, нинтилел амыдыралының үндезин айтырыгларын шинтпирлээринге ажылчы чон масс-аларны киириштиреринин айтырыгларын шинтпирлээр ужурлуг турган.

В. И. Ленинге баштатқан Коммунистиг партияның төөгүлүг ачы-хавыязы чүдел дизе, социализмни тургузарының ортеминг планы-биле совет улусту ооң чепсегледнинде болур, революсчу-чаартыкчы ажыл-чорудулганын чорудуушкунунда ук план боттуг социал хевирлер кылдыр боттанган. Улуг оруктү эрткен, хөй бергелер болгаш моондактар ажып ортинген, социализмни тургузарының ленинчи планы боттанган.

1917 чылда Совет күрүненин тургузуушкунун эгелээн, бис амгы үениң үлетпүр болгаш эртем дешилгезинниң бедиктеринче, ян мурнакчы нинтилел тургузуунче, социалистиг демократияже, культураның болгаш мурнакчы идеологияның бедик денелиниче ажжок улуг шилчилгени боттандырган бис. Бистин чуртувусна социализм бүрүн болгаш үзе тиилээн. Социалистиг индустриализацияның, колээ ажыл-агыйны кооперастаанының, ленинчи национал политиканы болгаш культура революциязын боттандырганының, бистиң Төрээн чуртувустуң төөгүлүг салым-чолунга, социализм дээш демисселдиң интернационалчы дуржулгазын түңнеп байыдарынга ужур-дузазын Тезистерде дэмдегээн.

50 чылдарның дургузунда бистиң партивыс делегейге ужур-дузалыг социал, экономиктиг болган политиктиг карын айтырыгларны шинтпирлээн, эртеминг социализминиң теоризин болгаш практиказын хемчээл чокка байыткан. Социализминиң баштайгы чурту бодунуң бүгү делегейге төөгүлүг дуржулгазынга социализминиң ленинчи принциптеринниң, ажылчын аңгының түргүзүкчү хүнзелгезинниң утказын, марксичи-ленинчи теориязың эгээртинмес байлаан болгаш бүгү талалыың илереткен. Социализмни түргүзарынга үреттүнделдиг болган совет дуржукга ооке-даа алаан чуртгарга социализмиче шилчилгеге улуг рольду ойнаан. Бистиң чуртувустуң болгаш социалистиг ооке-даа чуртгарның чогаадыкчы практиказы-биле байыткан социализминиң амгы, марксичи-ленинчи концепциязын Тезистерде айытқан.

«Марксизм-ленинизминиң эртеминг теориязын амыдырапга боттандырар чорук ажылчыннарның болгаш тараачыннарның, бүгү ажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктарынга бүрүнү-биле дүжүп турар, бүгү талалыг социал дешилге нинтилелдиң чугае социалистиг хогжүдезинниң оруктарынга болдунар, чугае социализм улустарга социал болгаш национал хосталгыны, ёзулуг демократияны, быжыг тайбыны болгаш хосталганы бээр деп чүвени совет нинтилел практикага көргүскен» деп Тезистерде чугаалап турар.

Социализминиң болгаш коммунизмниң түргүзарының соругазы болза, революсчу мөзүлүг ээр чоруктуң тыштып келириниң чыдагааны болур дигилээр ядарал, түргедиди мөңгежидер эвес, а харын туруп келген социал-экономиктиг харылзаалларны үндезинин-биле ескертири, улус масс-аларының чаагай амыдыралын болгаш культуразын остүрери, чаа нинтилелдиң быжыг экономиктиг болгаш политиктиг үндезининге болгаш кижи төрелгеттинниң утаан-бодал чаагай аңылышкынарының бүгү байлакка үндезилээн социалистиг медерелди хогжүдери болур деп чүвени Тезистерде тодаргай көргүскен.

Партияның болгаш улустуң социал чогаадыкчы чоруунуң чорудуушкунунда бистиң чуртувуска нинтилел амыдыралының организациязының, улус ажыл-агыйын болгаш культураны күрүнеден эргелеп башкарарының ян чугула кол хевирлери түргүстүнган болгаш практика кырынга хынаттынган. Революциядан төрүттүнген Советтер күрүне болгаш хөйнинги организацияларының шынарын боттарынга дүүштүрген улусчу төлээлекчи черинниң органнарының чангыс ай системазы кыдыр хогжээн. Молчүкчү аңгыларны узутказаны-биле пролетар диктатуразының күрүнезин ажылчын аңгының удуртукчу роюнга бүгү улустуң политиктиг организациязы болуп бар чоруур. Күрүне пролетар диктатуразының хөрээн үргүлчүлевишаан, ооң-биле кады коммунистиг нинтилел бот эргелелиниче социалистиг күрүненин улам ылай хогжүрүн айтып турар.

Төөгүлүг дуржулгага совет улустуң улуг салыышкыны болза, улус ажыл-агыйын планнарының теоризин болгаш практиказын тургусканы болур. Нинтининг ончүзүнге үндезинээш, хогжүп турар планнаашкынның ачызында Совет Эвилели экономиканың соксаал чок кодурлүүшкүнүн, эртемни болгаш техниканы хогжүдерининг бедик темпилерин, күшажыл кылып шыдаар чонның ажылдыг болурун болгаш улустуң чаагай амыдыралын бедиперин чедип алган.

Бүдүүлгенин чепсек-херекседелерине нинтининг ончүзү болза социалистиг тургузугнуң, ооң экономиктиг чедишкиннериниң, социал болгаш угаан-бодал дешилгезинин үндезин. Нинтининг ончүзү хостуг күшажылдың үезин ажылып, кижинин нинтилел-биле соксаал чокка холбаштырып, социализмден коммунизмче нинтилелдиң хогжүдезинниң социал-экономиктиг боттуг оруктарын тодарадын турар.

Социализминиң социал-экономиктиг артык күштерин болгаш аргаларын эң ажыктыг кылдыр ажыглаары ооң бурунгаар шинчээшкининиң чугула сорулгазы болуп турар. Коммунизмче шилчилге — черле болур ужурлуг төөгүлүг чорудуушкун. Ол чүл дээрге, социализмни тургускан нинтилел бодунуң хогжүдезинге доктаап шыдавас дээни ол. «Бурунгаарлавышаан, бис чүгле коммунизмче чоруп болур бис. Эргежок үе-чадаларны сагыштыы-биле мөөндактаар азы ажыр базар дээр чорук нинтилел хогжүдезинниң объективтиг хөөйдулары-биле чорудээге чайлаш чок чедире бээр» деп, Тезистерде чугаалап турар.

Партияның Программазын, XXIII съездиниң, СЭКП ТК-ның октябрь (1964 чыл) болгаш дараазындагы Пленумнарының шинтпирлеринин барымдаалаан, бистиң чуртувуска коммунистиг тургузуушкунунуң делегеренгей шинчилин Тезистер тодарадын турар. Коммунизминиң материал-техниктиг базазының тургузары — совет нинтилелдиң кол экономиктиг соругазы. Бүш-ажылдың будурукчүлүүн остүрериңге үндезилээш, чүгле материал болгаш угаан-бодал байлактарының азбекшилин, нинтилелдиң эргежок чугула баштайгы бүгү белеткелдерин тургускаш, «кижи бүрүзүнден —шыдаар шаа-биле, кижи бүрүзүнге —хереглээн шаа-биле» деп коммунизминиң кол принцибинче шилчип болур. СЭКП ТК-ның октябрь (1964 чыл), март болгаш сентябрь (1965 чыл) Пленумнарының ажылдап кылганы болгаш партияның XXIII съездизиниң чүүлдүгзүнүп көргени чуртун экономиктиг, социал-политиктиг болгаш угаан-бодал амыдыралын удуртурун сайыраңгайжылар талазы-биле демчеглер коммунизмче орукка совет нинтилелдиң хогжүлдезинде чаа үе-чада кыдыр демдеглеттинип турар. Ол хемчеглерни амыдыралга боттандырар дээш демисел партияның болгаш улустуң ажыл-чорудулгазының кол утка-шынары болуп турар.

3.

Социализм дээрге, ажылчы чон массаларның боттарының шинчээшкини-дир дээрзин Тезистерде чайынандыр болгаш бүзүредлиг көргүсмен. Чаа нинтилелди тургузарының төөгүлүг этеленнинде, ооң чегаадыкчызы болгаш камгаламчызы, революцияның болгаш тайбың тургузуушкунунуң маадыры улус чон болуп турар.

Октябрь революциязы, хамаатты дайынның чылдары, тайбың социалистиг тургузуушкунунуң чылдары, Ада-чүрттүң Улуг дайыны, дайынга хоозураттырган улус ажыл-агыйын катап тургусканы, коммунистиг тургузуушкунунуң үезинче шилчээни — бо дээрге улуг улустуң улуг оруудур.

Тезистерде чугаалап турары: «Октябрь революциязының улусчу характеринниң ян-не боттуг, ян-не кол илередиишкини болза ажылчын аңгының болгаш тараачыннарның эвилели, дарлакчыларга удур бүгү нацияларның ажылчы чоннарының кады демисели болгаш аңы-дүжүмалышкы кады ажылдажылгазы болган». Интервентилер-биле болгаш ак-гвардейжилер-биле демисселге ажылчынларның болгаш тараачыннарның дайынчы эвилели, хосталган бүгү улустарның эвилели улам быжыгып база кадналган. Улус чон маадырлыг чорукту массалыы-биле көргүзүп, бодунуң иштинден шылгарангай полководчуларны, сурагчаан маадырларны дешпидип үндүрген.

Коммунизминиң улуг хөрээн холга ап, будурүп эгелээн совет улустуң бедик идейлиг мөзү-шынарлары улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш баштайгы беш чыл планнарының чыдарында чаа күштүү-биле илерээн. Совет кижилер күштерин харамнанмайн, кызагдаашкыннарже медерелдин-биле барып, чүрттүн экономика талазы-биле хожудангай чорууп ажып эртер, ону күчүлүг социалистиг күрүне болдурар дээш күш-ажыгга эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруктуң үлегер-чижектерин көргүскен.

Тезистерниң Ада-чүрттүң Улуг дайынынга бараан болдурган мындыг одурүглары сорук киринишкин чокка номчуп болбас. «Ол дайынга совет улус тиилээн. Совет кижилер Төрээн чүртүн камгаларынче чангыс кижи дег көдүрүлүп үнген. Шынап-ла бүгү улустуң көстүп көрбээн маадырлыг чоруу ол болган. Бистиң Төрээн чүртувустуң найысылалы — Москваның маадырлыг камгалакчыларының, Брест биле Севастопольдуң, Ленинград биле Сталинградтың, Одесса биле Киевтиң болгаш ооке-даа хоорайларның маадырларының шылгаралы совет кижилерниң үттүндүрбас орлан-әрее болгаш маадырлыының үлегерчижээ болуп моңгеде артар. Кремль ханазының чанында Ады билдинмес солдаттың хөөрүн алдарның моңге оду Төрээн чүртүүн дайын чылдарында маадырлыы-биле өлген оолдар, кыстарының өлүм чок шылгаралыының дугайында Төрээн чүртүүн улуг кажыыдалының демдээ, өшпес ынакшылының болгаш чаагай турасказының демдээ болу бергев хып тур».

Совет нинтилелдиң хогжүлдезин дээрге, чаа делегейниң тургузукчуларының бүгү салгалдарының — ленинчи партияны тургускан, хазының кызыгаар чок ёзу-чурумунун болгаш капитализминиң үндезининерин шуурмаан, боо-чепсекти холга тудкаш, Советтерниң аныяк республиказын камгалаан, бирги беш чыл планнарының чыдарында күрүненин индустриалдыг күчүзүн тургускан, Ада-чүрттүң Улуг дайынынга социалистиг Төрээн чүрттүң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап алган, улус ажыл-агыйын катап тургускан, ам коммунистиг нинтилелди тургузуп турар кижилерниң салгал харылзаазының диригг боттанышкынды-дыр.

Амгы байдалдарда партияның политиказын улус чоннуң идепкейлиг деткиишкини беш чыл планын күүседир дээш бүгү улустуң деписселинде, Совет эрге-чагыргазын 50 чыл ооның бүдүүзүнде чүрттү шыва алган күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрүүшкүнде чайыннандыр илереп турар. Ол дугайын Октябрь мурнунуң социалистиг чарыжының улам калбарганы, экономиканы, эртемни, культураны хогжүдеринге чаа-чаа чедишкиннер-биле Октябрьның 50 чыл ооң демдегээринге совет кижилерниң чүткүлүг хереченип турар.

Октябрь революциязының болгаш ССРЭ-ге социалистиг тургузуушкунуң чугула түңнели чүдел дизе, бистиң дуржулгавыс социализминиң чогаадыкчы улуг күжүн илереткенинде, ажылчы аңгы, ажылчы чоннар чүрттү эргелеп башкарар, чаа нинтилелди тургузар арга-шинээ чок дээр чүвенин дугайында буржуаз хоозун бодаалды хүл-ыйбаландыр чыыча шапканында болуп турар. Үе үеннин дургузунда совет улус делегей империализминге удур херек кырынга чаасказан туржуп, делегей реакциязының каттышкан күштери-биле деписселдин кол аар үүргезин болгунга ап келген. Революсчу улус дайынчы политиктиг деписселчи, эрес-нааджылыг ажыл-ишчи болу берген. Социализминиң баштайгы ажыдыкчыларының, оларны коммунистиг медерелге кижизидериниң аргаларын теория талазы-биле үндезилээн. Бистиң партивыс ангы үениң делегей хөгжүлдезинин, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шинчээшкининиң обу келген чүгула айтырыгларын ажыдап кылырынга улуг үлүг-хуулу кирип турар.

ТК-ның Тезистери бистиң революциявыстың алдарлыг оруун, совет нинтилелдиң дириг төөгүзүн көргүспүшаан, социалистиг революция бодунуң сорулгаларының чаа мөзүлүүнден, шинтпирлээр айтырыгларының кайгамчык улуунадан, төөгүлүг нарын оруунга таварыжып келнир бергелерден болгаш алдагаалдар болу бээриңден кортпас деп ленинчи принципиалдыг айтышкынныларны балыдаалап турар. Социалистиг революция чедип алдынган түңнелдерни бодунуң шүүмчүвелдиг ёзу-биле үргүлчү хынап көөрүнден, четпестерни эдериңден, херек кырында байдалды реалистиг ёзу-биле көөрүнден, нинтилел болуушкуннарының нарын, чоруудээлиниң ужуру тып, чедип алдынган чедишкиннерни шын үнелеп-даа, түр чедимче чок апарган чоруктардан болгаш болдунган алдагаалдардан чогтур түңнелдерниде ада кылып билиринден бодунуң күжүн ап турар. Нинтилел амыдыралының бүгү талаларын кайгамчык делгеренгей, калбарышкынныг чаартыр, ажылчын аңгыны болгаш ооң марксичи-ленинчи авангардын удуртукчу болдурган улус массаларының дириг чогаадыкчы ажыл-ижин болур социализминиң чогум мөзүзүнүү боду ону тодарадып турар. Бистиң партивыс делегейде ян кайгамчыктыг күшке — ажылчын, тараачыннарның күжүнге даянгаш, революстуг демисселдин, социализм тургузарының ян нарын социал-экономика болгаш политиктиг айтырыгларын шинтпирлээн.

Октябрьның байырлал оюн бистиң партивыс чиңгине шугуунну боттанырары дээш, эртеминг социализминиң принциптеринниң тиилелгези дээш деписселге байлак дуржулгалыг үткүп турар. Боттуг амыдыралга боттарынын кестүп келир хөй талалыг бүгү илередилиг болганының үжурунда баш бурунгаар көрдүнээн болгаш угазылаттынаан эмгежок чугула айтырыгларны төөгүнүү изетпнээн оруунга шинтпирлээр ужур биске таварышкан. Ол орукка ескебашка үзелдиг социал болгаш политиктиг күштер бистиң кызаа келген. Бистиң чаңгыс чүртке социализм тургузарының идеязындан ойталаап, шынында-ла катап капиталиям оруунга кириңер дээрлер турган болгай. Дүжүп берикчи ол идеяларны партия бүрүү шапкан. Биске чүрттүү херек кырында бар аргаларын барымдаалавас болгаш социализминиң херээн бүүрадырынга, бактадырынга чедирип болур планнар хүлээп алынар дээрлер турган. Партия ол авантюристиг планнарның аайынга кирбээн болгаш социалистиг тургузуушкуннуң чугула айтырыгларын план ёзугаар херек кырында шинтпирлээр арганы шилип алган. Дүжүп берикчи болгаш бичe бүржуазтыг авантюризмниң идеологиязын шинтпирлин-биле ширбий шаппышаан, партия ленинчи оруктап ылап бүзүредлиг чорупкан. Партия бодунуң ажылының аргаларын үргүлчү сайыраңгайжыдып, бодунуң кол угланышкынының салган алышкынныг болурун хевээр арттырып турар. Партия кижиге чүдүүр чорукту болгаш субъективизминиң үржуктарын ажып эртеминге ылап большевикчи туруштуг, политика талазыбиле ыракшыл көөр мөзүлүг болган. Партияның иштики амыдыралының ленинчи чижек-хемчээлдерин, хамыктың мурнунда удуртулганың коллективтиг болурунуң принцивин чайгылыш чок сагыыр, хогжүдер дугайында үргүлчү сагыш салып турары — партияның ажыл-херээнниң чедишкининг болурунуң, ленинчи ореди гниң тиилээрининң магадылалы ол. Партияның политиктиг угланышкынының шынынын, масс-аларының дуржулгазын ооң теория талазы-биле холбап, политиктиг шын лозунгнарны идип үндүрүп шыдаарын амыдырал бүгү тала-биле хынаап, бадыткаан.

Бистиң партивыстың хөй талалыг бүгү ажыл-чорудулгазының чайгылыш чок принциви марксизм-ленинизминиң революстуг ореди нинге көрүлгеттинип, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шинчээшкининиң ооң шынчызы, ооң дайзыннары-биле эптеш чок деписселгири болуп турар.

Бистиң хогжүлдевистиң бедик идеядарын болгаш кол перспективазын — коммунизм түдүп тургузарын кижилерниң хүн бүрүде чугула күзелсонуургалдары-биле, ажыл-агыйжы болгаш социал-политиктиг боттуг сорулгаларны шинтпирлээри-биле дүүштүрүп билирин революстуг деписселдин, социализм тургузуушкунунуң үе-чада бүрүзүнге партия ажжок улуг ужур-дузалыг деп үнелеп келген, үнелеп-даа турар. Ол сорулгаларны амгы үеде чедишкининиг күүседир дээш, партия, ооң ленинчи ТК-зы экономика талазы-биле ажыл-чорудулганы улам сайыраңгайжыдыр, идей-кижизидилге ажылып эдиктидер, партия, күрүне, ажыл-агый аппарадының ажыл-чорудулгазының аргахевирлерин ооң бүгү кезектеринге сайыраңгайжыдар ажылды үргүлчү чорудуп турар.

Ада партияның идеология ажылы улуг рольдуг. Ол ажыл ажылчы чонларның коммунистиг медерелдиг болган идепкейлиниң улам улгадырынга, совет кижиниң идей-чанчыл талазы-биле эң эки мөзүлүг болурунга дөгүм болур сорулгалыг. Ам идеология ажылының чугула сорулгазы болза нинтилелдиң амыдырал, медерелминге эртеен 50 чылдарның дургузунда болган кол ескерлиишкиннерни эң долузу-биле илередириңге, коммунистиг тургузуушкунуң бүгү өндүр улуг перспективаларын көргүзериңге болур.

Партия организациялары СЭКП ТК-ның Тезистерин пропагандаларга болган тайылбырлаар улуг ажылды калбартып турар. Ол документ — партия организацияларының, парлалганың, радионуң, телевиденнеңиң, эртем чергелериниң, «Билиг» нинтилелдиң, ураң чүүлдүң, культура-массалыг ажылының албан чергелериниң пропагандачы, массалыг политиктиг ажылының үндезини. Ол ян чугула документини пропагандаларынга болгаш тайылбырлаарынга лекциялар, илеткелдер, политинформациялар, бесседалар, теория конференциялары, радио болгаш теледамчыдыгалар — бо бүгүнү ян чогумчалгыг ажыглаан турар ужурлуг. ТК-ның Тезистерин тайылбырлаарынга партияның, Советтерниң, ажыл-агыйларның, профэвилелдерниң болгаш комсомолдуң удуртукчу кадрларының боттарының киржири эргежок чугула. СЭКП ТК-ның Тезистерин чаа ореди лиг чылында дээш школаларның, техникумнарның студентилери, орутмак школаларның үстүкү класстарының суругуудары ханы өөренир кылдыр көрген турары база эргежок чугула.

Тезистерни пропагандаларынга болган тайылбырлаарынга холбаштыр идеология ажылынга тергиин чугула болуп турар үүлдер: революцияга болгаш социализм тургузарынга В. И. Ленинниң, бистиң партивыстың калчаар-даа ажжок улуг рольдуун ханы илередин көргүзери; Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бүгү делегейге интернационалчы ужур-дузазын, делегейниң революстуг хогжүлдезинге ооң салдарын чырыдары; алдарлыг бежен чыдың түңнелдерин совет нинтилелдиң социал-экономика, политиктиг болгаш угаан-бодал амыдыралының бүгү адырларының аайы-биле үндүрери; ССРЭ-ге социализм тургузганының дуржулгазының делегейге кайгамчык улуг ужур-дузазын тайылбырлаары; бистиң партивыстың чедип алган теория, идей байлактарын бүгү талабиле холбап тайылбырлаары болгаш чогаадыкчы ёзу-биле улам ылай хогжүдери; совет нинтилелдиң ленинчи орук-биле хогжүп турарының ужурун илередин көргүзери болур.

Коммунизм идеяларының түзолунга чедир тиилээринге совет кижилерниң, бүгү коммунистерниң чүректин ханызындан улуг бүзүредлиг Тезистерде кайгамчык шын илереттинген. Нинтилел хогжүлдезинниң үндезин айтырыгларын коммунизм шинтпирлеп, кижин төрелгетенин дарлалдан болгаш ядаралдан, милитаризмден, дайыннардан чайладып, бистиң планетавыска демократияны, тайбынны, улустар аразынга найырадды, Кижиге төлептиг амыдыралды бодарадып шыдаар.

(«Правданың» июль 7-де чүүлү).

1967 ч. Июль 14.

ШЫН

2-ГИ АРЫН

Ташкентиге чер шинчээшкини болган соонда бир милливан кубометр чурттаага шөлү туттунган. Маңаа чылдың-на чүс алыг квартираларга чон чурттай берип турар.

Юбилейниг чылда чаа башкынарның болганының дөмөн 40 мун хире ев-бүле эрттирер.

ЧУРУКТА: Чиланзар девисизээрде белорус тудугчуларның тудуп тургускан чурттаага башкыы.

Фото Г. ПУННУУ. СЭТА-ның фотохрониказы.

Торгалыгның саанчызы

Кижиниң амыдыралынга өөрүнчүг, девиденчиг болгаш хоглексенчиг таварылгалар хөй болгулаар. А Кара-кыска олар база-ла таварышкан. Кыстың холдарында ийи демир-хууң бар. Мурнунда ол авазынга дузалажып, Торгалыг хемден үргүлүү суглаар турган. А бо удаада ол суглаар дивээн — амыдыралдың баштайгы күш-ажылчы базымын эгелээр дээш. Ынчангаш ооң өөрүшкүзүү хайыыл келген.

Баштайгы саалда — барып-барып эртенге. Хүнүң херээн Хендерге бажындан чаа-ла дээш келген. Саанчыларның, инек кадарчыларының аянныг, ажыл-ишчи үнүнүң Торгалыг хемниң эртенги шимээни-биле ходуда берген. Кара-кыстың саар болук инектерни ферма эргелекчизи Натпит-оол айтып бергеш, чугаалаан:

— Че, Кара, саап киривит! Саанчылардан черле чыда каапа. Инектерни эртенги одарже үндүрер үе база келир болгай. Кызымак бол. Чоорту мергежин, ажылдың уг-шинн биле бээр ээн. Чедиишкинни күзедим.

Кара-кыстың ээлгир, биче салаалары шимчээрге, демир-хууңче үзүктел чок ешагайндыр баткан сүт бир-ле чаа ажымдышкынны кылганы ышкаш болган. Ынчанмайн канчаар, ол дээрге каш-ла хонук бурунгаар өөреникчи турган, парта артынга орган уруг-ла болгай. Кара-кыс ынчаар саанчы апарган.

Ооң бээр ээс чыл эртken. Аныяк кыстың саанчылаан эгелээн үезинден бээр кандыг бергелер таварышпаан дээр. Ынчалза-дээ ол чүгле байлак дуржулганы чедип алырының мерген оруу болган. Бергелерни ол тиилеп, бодуң мергежилдиг саанчы кылдыр белеткеп шыдаан. Кара-кыстың авазы саанчы чораан болгаш, инек кызын хей-аът кинрип, дыка хөй ажыктыг чугаа-соогун база берген.

Бо дээрге Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң саанчызы Кара-кыс Чамыяновна Санчай-оол-дур.

Сагган сүдү сава сыңмае
Саанчылар мурнакчызы —
Санчай-оол Кара-кыска
Сагыш-сеткил чоргаарланыр —

деп, Торгалыгның аныяктары болгаш улуг назылыг кижилери ооң дугайында ынчаар чеченчидир чугаалажып-даа, ырлажып-даа турар.

Юбилейлиг бо 1967 чыл Кара-кыска кажан-даа уттундурбае. Чүге дээрге ону январь айда СЭКП кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алган. Аныяк саанчы ажылдан киргеш чылында бир инекке онаалыктыр 850 литр сүттүг саггаан. А эртken чылын ол 16 инектиң бирээзинден-не 1600 литр сүттүг саап алырын хүлээнгеш, 2238 литрин саггаан.

Совет эрге-чагырганың төөгүлүг 50 чыл ооңга бедик көргүзүглүг ужуражыр соруглаңы Кара-кыс Санчай-оол мурнунга салган. Бо чылын аныяк коммунист бир инектен 2240 литр сүттүг саап хүлээгелиг. Ону өөрүшкүлүг байырлалдың хүнүнге чедир күзедирин шинтпирлеп алган. Эрткен алды айларның дургузунда ооң сүт саалдазын көөрге, хүлээлгезин ооң күзедип шыдаарын ол бадыткап турар.

Торгалыг фермазы ам Хендергенің оът-сигенниг чайлагларында барган. Сүт саалдазы көвүдээн. Ол ам республиканың малчыннар Наадымынга киржир эрге дээш кызымак ажылдавышаан, саанчыларның мурнуку одуруунда чоруп турар.

ЧУРУКТА: Кара-кыс Санчай-оол.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

В. ТАРТАКТЫҢ фотозу.

Улуг Октябрьга алдаржытkан

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунуң херээженнер чөвүлелинде 12 кижи составтыг бөлүк чоокта чаа Улуг Октябрьга тураскаатkан программалыг концертти белеткээш, ээ баштай колхозтуң Берт-Дагда хойжу бригадазының ажыл-ишчилеринге сонуургаткан. Ооң дараазында колхозтуң Могай, Шанган сүт-бараан фермаларынга база көргүзер деп турар.

Ооң удуртукчузу район Советиниң депутады эш Оюн Чыртай-Уруг 'бо ажылды сонуургап айтыргга, «мооң соңгаар Улуг Октябрьның 50 чылының улуг байырлалынга чедир концерттиң киржикчилерин база ол хире кижини, ыланғыя аныяктарны хойнуң кинриштирип, программаны база экижидип көвүдедир бис, бо дээрге үүлүе эгези-дир» деп чугаалап турар.

В. ОММУҢ.

ТУУЙБУ ЧЕТПЕЗИНДЕН...

— Туйбу, туйбу! Дүргеп чоокшулат дуңмам, үе-шак маназр эвес — дээш, дузалакчызынче-даа көрүнмейн тудугжу арткан каш туйбуларын шалыпкыны коңчуг эптей салып тур.

— Ам бар эвес, каш моондак мынча эрлерге үүлге дүрт дида ышкажыл — деп, дузалакчызы харылаан.

— Крановщик! Туйбу, туйбу!— дээн үнер дыңналган.

Кран башкарыкчызы холун чаңгывышаан:

— Бежен марканың туйбузудур—деп, харылаарга тудугжулар хөөн чок, демги черлеривиге кээп арткан каш туйбуларын улай сала бердилер.

— Бежен марканы таарышпас боор чүве-дир аа?!—деп, дашчыдан айтырдым.

— Улуг базымышкынныг, кол хана черлерге салып болбас багай туйбу-дур ийин, бо чыдар бо—дээш, бүдүн туйбуну ийи холга алгаш чара тутkаш, — кыдыы өртениң кыссадаа, ортузу өртенмээн, ак малгаш хевээр көрбес бе, холга безин чарлып турар — дээш, черже октавышаан:— үүлге санузел дээн ышкаш өрээлдер аңгылаарынга херек туйбу-дур ийин—деп, ол тайылбырлады.

— Ам черле канчаар, аваа турар эвес, план хүлээлгелиг болгай бис, катап адакы каттаң эгелээш, чылдыңга хоорааларының үттерин кылыры-биле дээвирлер үттеп, шалаар туруну дескилеп бадар апарган-дыр бис — дээш, бригадазының кежигүүнерин чыгташ, бригадир Салчак Чайдың чагаан.

Кым кайы каттка ажылдаар, чүнү кылырының даалгазы бердинген турда, бетон өрүмнээр шимчедикчи машинаның башкарыкчызы тургаш:

— Хая-даа болза катарга чарлы бээр, а демир-бетон берге болгай, бо панельдерни канчаш үттээр бис, бензин чок-ла болгай...—деп, мындыг.

Улуг-Хем кварталында 60 аал ишти чурттаар 5 каът бажыңның тудуунга бо дүвүренчиг байдал ажылагыл башкарыкчыларының, ооң удуртукчуларының болгаш өске-даа дузалаар албан бүдүрүлге черлериниң сула ажылдап турарын хереченлеп турар.

Бо кварталда Салчак Чайдыпка удуртурган комплексниг тудуг бригадазы ажылдап турар. Ында республикада сураглыг тудугжулар Оюн Калзан, Семен Сандан дээш хөй мурнакчы тудугжулар ажылдап турар боттарынга онаашкан ажыл-херек дээш, юбилейлиг чылга чедиишкиниг ужуражыр сорулга салган чүткүддүг ажылдап турар мурнакчылар С. Нүрсат, Х. Диис, Д. Сенденмаа, М. Байлаң-оол, О. Даттыг-оол, Т. Дыртый-оол болгаш өскелер-даа бар.

Бригада бар аргаларны ажылаан турган хүн, ай, квартал планнарын ажыр күүседип келген. Чижээ, бригадада эрткен июньның планын 117 хуу, а чартык чылдың — 116 хуу күүсеткен.

Сөөлгү үеде бригаданы туйбубиле чартык ай хандырбаанындан тудуг туруп берген. Балкон плиткалары, бетон болгаш арматура четче келбейн, тудугга үүлгелиишкинни хаая эвес таварыштырып турар. Энергия чамдыкта чок болу бээр, ол таварылгада бетон өрүмнерин шимчедикчи машинаның күжү-биле башкарар ужурга удаа-дарза таваржыр. Оон ыңай № 3 тудуг-монтаж эргелелиниң кол инженери Рошкевич, тудуг участогунуң даргазы Левицков тудугжуларны тудуг материалы-биле хандырарының хемчээн албайн турар. Өрүмнээр шимчедикчи машинаның бензинин дерт хүн эккелбээнинден бригаданың машинизи эрткен машиналардан бензин диленип, каш хүннерни ынчаар эрттирген.

— Бо алдарлыг юбилейлиг чылды кижилер, албан, бүдүрүлге черлери улуг чедиишкиннерлиг ужуражыр хүзээлгени алган болгай, туйбу заводунуң демир-бетон түүлдер кылыр комбинадының удуртукчулары та чүнү бодап турар чүве. Бо тудугну хуусаазының бетинде Тудугжунуң хүнүнде белек кылдыр доозар сорулга салган турган. Ынчалзадаа сорулга тудуг материалдарының чогундан күүсеттинмейн бээрының кырында келген. «Бир эвес бо хемээр турар болза октябрьдан бээр чок тудуг боо—деп, бригадир Чайдың хомудан чугаалады.

Юбилейлиг чылды бүдүрүлге болгаш кижилер чедиишкиннерлиг ужуражырын күзээр. Кижилериниң чүткүддүг бо күзел-соруунче «Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң удуртукчулары болгаш ооң дузалаар бүдүрелгелери кичээнгейни салыры чугула.

А. СОДУНАМ.

Чартык миллион

Юбилейлиг чылдың күш-ажылчы эдлээн эш Бочоров начальниктээн үш дугаар автоажылагый черинiң ийнги автоколонназының чолаачылары эки эрттирнп турарлар.

Бо автоколоннаның коллектини социалистиг чарыштың бирги черни быжыы-биле тудуп турар. Чартык чылдың бүдүрүлге программазын автоколонна 104,6 хуу күүсеткен болгаш ам ук автоколоннаның үлүүнде планнан ажыр ажылдап кылган чартык миллион ажыг тонна-километр киргип турар. Ылаңгыя эш Лукин баштаан чолаачылар бригадазы тергиин эки ажылдап турар. Коллектив улуг эвес, а сес-ле кижиден тургустунган. Ынчаарга быжыг сагыпта-чүрүм, бот-боттарынга дузалажылга Улуг Октябрьның бежен чыл ооңга алдар болдургап социалистиг хүзээлгелерин чедиишкинниг күүседирнге идиглиг болган. Бригадир эш Лукин боду тонна-километр талазы-биле чартык чыл планын 198 хуу күүсеткен.

—⊙—

Четтирдивис дээр

Тываның аар үлетчүрүүн баштайгы хоорайы — Ак-Довуракта даг-дүгү арыгларр фабрикадан ырак эвесте Постоянный дээр суур хүн бүрүде өзүп, сайзырап, чурттакчыларының саяы көвүдеп турар. Ында шупту-ла дорт каът бажыңнар бар. Оларның бирээзи 18 дугаар аъш-чем магазини. Бо магазин барааннарны аңгылап садар бетн улуг өрөөдерлиг. Ынчангаш Ак-Довуракта ээ улуг магазин ол.

Ол магазинге кире бээрге, арыг-сенин аажок, барааннарны чурум-чыскаалдыг кылдыр чыыл салып, делгеп каан, садыгжылары чонга ээлдек.

— Бисте ажылдап турар бүгү садыгжылар болгаш ажылчыннар чонның негелдезин чогуур өйүнде хандырар дээш кызымак бараан болуп келди. Ай саныңда бараан саарылгазының планын 110—115 хуу чедирнп тур бис. Чонның негелдезин өөренип көрбүшаап, олар-биле ээлдек болургa, «четтирдивис» дээрден өске сес дыннавас боор-дур — деп, магазинниң эргелекчизи Мария Емельяновна Якимова чугаалады.

Шынап-ла магазинге кирген садып алыкчылар үр-даа болбайн хереглээн барааннарын садып алыр арталыг. Оон садыгжылары чонга шыыы бараан болур дээш бүгү-ле күжүн, арга-мергежилин үндүрүп келген. Садыгжылар Мария Бондарева, Валентина Клюшина, Анна Шишкина олар кызымак ажыл-ишчи-биле өө-өөрүнүп хүндүткелин чавлап алган.

Магазинниң ажылдакчылары, бүгү ажылчыннары СЭКП Төп Комитединиң чоокта чаа үндүргеэн «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистериниң материалдарыбиле танышкан, аңаа сорун кирип, Төрээн чурттуң төөгүлүг юбилейин күш-ажылчы белектерниг үткүүр соруглаңы муриупда салганнар.

К. МОНГУШ.

—⊙—

МАЛЧЫННЫҢ СӨЗҮ

«Мурнакчы» колхозтуң төп сүт-бараан фермазында быжаа ажакчызы С. Хомушку 1959 чылдан эгеден үзүктелишкин чок ажылдап келген. Ам сеткилдиг, үреттүнелиг ажылдан келгенин дээш, ону эрткен чылын Тыва АССРнин Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаннаан. Бо хүннерде ол 100 ажыг быжаларны ажаан дорулгуруп турар.

— Оларның баш саныы мөнгүн күш-деңгелин ортумактан өрү кылдыр семиртkеш, Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга үткүүтүр колхозка хүзээдир мен — деп, эш Хомушку быжыг бүзүрелбиле чугаалап орар.

Т. ТАЛГАНЧИК.

ЫРЖЫМ ЧЕРДЕ БҮДҮРҮЛГЕ

Эге бажың Таңды-Уланың сынындан алган Торгалыг хем узун делгем болуп шөйлүп баткаш. Успа-Хөлче агып кирип чыдар. Барыын талазы Торгалыг хемниң унунда барып үскен Дус-Даг деп даг элээн улуг хемчээлдит черни эзлеп, өөрүде ээ белдик, кадыр-берт, часкам туруглардыг загларның бирээзи.

Дус-Дагның мурнуу баарында дустуу казып ап турар бүдүрүлге черн бар. Шаг-шаандан бээр дустуу ооң казып ап, Тываның бүгү кожуунарының чонунуң дустаар черн ол турган. Коштуг-комнуг аът-хөлүг, ал-боттары човап-могаан кижилер шуужуп чоруп турган чылдар эрткенден бээр шоолуг-даа үр болбаан. Ам дээрге, каш-каш тонна чүүк чүдүрер машиналар республиканың ырак-кыдыг черлеринде турар хоорай, суурлар-биле үзе бүдүрүлгезинин аразында каш-ла шакта чоруур апарган. Өг дүндүү дег бичии үттүг дамчыштыр чер иштинче үнгеп киргеш, амы-тынын артынга кагган, суге сывы чарылгыже, адыштар оюлгуже дээр бир шары чүгү дустуу бүдүн хүн арай бооргa хап алыр, берге черлер таварлашканда күш четтинмейн-даа баар, аламалап киripкен чер иштинге дус хап олургаш кижилернин довураkка бастырып өлүр чоруу кайы хөй турган. Ол коргунчуг үе эрткенден бээр шоолуг-даа хөй чыл болбаан. Ам дустуу чер иштинден казарын болбазының техникаларның күчү-биле кылыр апарган: күчүлүг экскаватор-биле черниң кырында довураан аштай үстүүрүп каапкап, каш-ла минуталар иштинде каш-каш тонна дустуу чер иштинден чаза тепсип үндүрүп, овааалай кааптар.

Дус бүдүрүлгезинге моон мурнунда чылдарда ажылчыннар чурттаар, ышка ишти мат кара апарган, крыша чок бажындан, улуг складтан, даштында дус довураа чыып үндүрүпкен самзар өгден аңгы кандыгдаа тудуг чок турган болза, ам ында крышалыг, ишти чугайлаттынган, шалазы дозулаттынган чурттарга бажыннары, хлеб быжырар чер, чунар бажың, гараж, биче склад, дарганнаар чер турупкан. Электриг хөделдирикчиин ажылдадыштарга, чырык хып келир. Бо бүдүрүлге онаашкан планныг онаалдаларын үргүлүү күүседип турар.

Дыка хөй араттар боттарының күш-ажылчы болгаш үлетчүрже базымнарын дус бүдүрүлгезинден эгелеп, хөй чылдарда аңаа кадржып ажылдап келген. Херел Чүлдүмович Тоду аңаа ажылдаа-ла эдээн үр болу берген. Назы-хары улгаткан ол кижи чазаныкчы, бызанчылап аңгыда, чер өрүмнээр, часа тепсир мергежилдерни шингээдип алган, бүдүрүлгениң мурнакчызы болу берген. Тумат Ойдупович Кара-оол чүдүрүкчүлеп, трактористеп турар, база-ла бүдүрүлгениң шалыпчызы. Дмитрий Степанович Шадриндев дус бүдүрүлгезинге ажылдаа-ла бир чыл болган. Ооң түскай мергежили чолаачы, тракторист. Ол ам экскаваторщиктеп ажылдап, бодунуң үлүг-нормазын үргүлүү ажыр күүседип турар.

Дус-Дагның дузунуң черде чыдып турар курлавыры эгээртинмес хөй. Чүгле ону казып турар черниң чоокавызында 80 миллион тонна дустуң курлавыры шинчилеттинген. Дустуң чер иштинде чыып турар курлавыры Дус-Дагның мурнуу баарындан эгелээш, Хөндей ховузун кешкеш, Кадыйның дагларынче үнген, барыын талазы база-ла үлүг хемчээлдиг черже шөйлүп алгаш чорүй барган.

Амгы үеде дус бүдүрүлгезинин ажылында четпестер бар болгаш ыланғыя ында ажылдап, чурттап турар кижилерниң амыдырал-чуртталгазынче кошкак кичээнгей салынган.

Сугну он ажыг километр черден сөөртүп ап турар. Бо бүдүрүлгеде түскай быжыглаан автомашина чугундан суг сөөртүрүп алыры чамдыкта үзүктелип, аъш-чем кылып ижеринге болгаш өске-даа хереглелге суг чок болуп, бергедээшкиннерге таварлажы бээр. Ында аъш-чемнин болгаш өске-даа хереглел барааннарының бичии садыгжыгажы чогундан Чаа-Суур, Торгалыг суурлардан бараннаар, ынчангаш дожтаамал машина чогундан бо суурларже баары чамдыкта база-ла бергедей бээр. «Торгалыг» совхозтуң девискээринде чорүп турар автолавка аңаа барбастаан, эмчилер келбестээн. «Ийи хонукта ааранаш, эдээн бергедеп турдум» деп мурнакчы ажылчын Херел Тоду чугаалады.

Кожер кино аңаа база келбейн турар. Кызыл булуң чок, солуннар, журналдар чагыттынмаан, радио чок. Ында кижилер кайда, чүү болуп турарын билбес. Оларнын ортузунга агитас-массалыг ажылды чорудары «Торгалыг» совхозтуң парткомунга хамаарыжып турда, партком ол дугайын биче-даа херекке албастаан. «Бис болза, кыдыг-кыыгаар черде туруп турар улус-тур бис, биске телефон эргежок чугула хереглеттинип турар» деп ажылчыннар чугаалады. Оларның ол негелдези чөптүг.

Эрги экскаватор үргүлүү-ле үрелиишкинге таварлажы бээр. Ынчангаш чаа экскаватор-биле хандырар дугайында негелде улуг. Казып үндүрген продукциянын үчүдүн шын санаары, денгээрээри, оон шынарынче кичээнгей салыры база-ла багай тургустунган. Сөөлгү үеде дустуу чудуруп чорударда, ону денгилеевйн, машинаның марказы кандыг болдур, оон чеже тоннаны чүктээрин барымдаалап, даап фактура бижээш чорудуп турар. Ында денгинн хынаваанындан бээр каш чыл эрткен. Хандагайты биле Дус-Даг оруунда база Самагалдайже чорутkан орукта төгүлген дустар овааланы берген чыткылаар. Дустуу денгилеевйн, даап фактура бижип бээринден чолаачылар боттарының харыысалгазын улгатырбайн, ону тө халдып, төтчеглеп турарының бир чылдагааны-даа ында.

Бо чылын казып үндүрген болгаш ам ап белеткеп турары дустуң шынары багай: бордуг, элезин холушкактыг. Шил дег кыланайнып турар ажы шынарлыг, арыг дустуг черни каспайн, дүргеп-не план күүседирнн бодаап, кырында довураа чуга белеп черден казып турар. Дус чүдүрер ажылчыннарны хол хап-биле хандырбаан. Ону хол хап чокка түдүп, чүдүрери эң-не берге, дус адыштыг ажыңнадыр чиптер, ыланғыя чаашкынга өткен дус холга эң-не халдыг.

Моон мурнунда чеже-даа тонна дус кире бээр улуг склад турган. Ону үрегден кааптанындан, ам дустуу белеткээш, шыгжаар чер чок, өйлеп белеткеп турар. Ынчангаш ажылчынарның ажыл чок турары кайы кевей. Дус бүдүрүлгезинин участогунуң начальниктери моон мурнунда чыдарда болгаш бо-даа чылын Чадаанага чурттавышпаан, боттарынан кээп ажылдап, үргүлүү чанаттаар, дуска шоолуг турбас болуп турган. Ол чорук харыысаан участогунуң ажыл-ижи дээш удуртукчунун харыысалгазын кудулаар чорукту болдуруп турган. Амгы начальник И. Н. Лопененко база-ла боттарынан ажылдап турар, болганчок-ла Чадаанаже хаптар апарган.

Дус-Дагның дус бүдүрүлгези Чадаананың хөмүр даш разрезинге хамааржып, ооң удуртулгазында турун турар. Бо үеттүде айыттынган четпестерни үзүткээр талазы-биле дарый хемчет алыры, улус ажыл-агыйынга чугула улуг-хууну киирип турар бо бүдүрүлге черинче, ыланғыя ында ажылдап, чурттап турар кижилерниң ажылдаарынга, дыштанырынга, амыдыраарынга таарымчалыг байдалды тургузары Чадаананың хөмүр даш разрезининң удуртукчуларындан негеттинип турар.

Дус бүдүрүлгези Өвүр районнуң девискээринде турун турар болганда олче, инда кижилериниң амыдырал-чуртталгазынче сагыш салыры СЭКП-ниң Өвүр райкомунга болгаш райкүүсекомга база-ла дорт хамааржып турар: Ынчангаш Дус-Даг көдээ Совети, совхоза партком дус бүдүрүлгезинче кичээнгей салыр херек. Ыланғыя ажылчыннарга эмчи дузазын чедирери, кижилер ортузунга партийзи политиктиг, агитас болгаш культура массалыг ажылдарны чорудары негеттинип турар.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ,
«Шынның» түскай корреспондентизи.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

КНО-нуң Кол Ассамблеязының хуралы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Араб күүлелерге удур Израильдиң агрессиязының дугайында айтырыгны чугаалажыр дээш Совет чазактың саналын ёзугаар чымылдырган КНО-нуң Кол Ассамблеязының оныза сессиязы чеди хонудур чапсарлаан соонда, катап ажылдап эгелээн.

Иерусалим дугайында Ассамблеяның июль 4-те бадылаан резолюциязын күүседиринден Израильдиң ойталаанынче Ассамблея кол кичээнгейин салган.

Анда чугаалажып көөр кылдыр Пакистанның төлээзи база бир резолюцияны киирген. Ол резолюцияның төлевилели Кол Ассамблеяның үндүрген шинтпирининң капчаар күүсеттинип турарын аңаа болгаш Айыыл чок чоруу човүделинге дыңнадып турарын КНО-нуң чиңгине секретарынга саналдаан. Ук резолюцияны күүседирин хандырарынче эргежок чугула хемчеглерни алырын Айыыл чок чоруу човүделинге мында база сүмелээн.

Иорданияның төлээзи израиль агрессорну кынчыктырбас шинтпирлер хемчеглерни алырынче Ассамблеяны кыйгырган.

ССРЭ-нин төлээзи Н. Т. Федоренко сөс алгаш, Кол Ассамблея Иерусалимде байдалдың ужурунда ханы сагыш човаан сеткилди илереткен резолюцияны түүлдүг деп көрген болгай деп чугаалаан.

КАР-ның, Сирияның болгаш Иорданияның израиль эжелекчилерге эжелеткен девискээрлеринден оларның шериглерин доп-доораан үндүрери — кол болгаш ээ чугула айтырыг бо хүннерде Иерусалимде болуп турар үүлгедиглерниң уламыдан Кол Ассамблеяның мурнунга удам күштүг негелделин-биле тургустунуп турар-дыр деп, совет төлээ демдеглээн.

Айыыл чок чорук човүделиниң, шинтпирлерин Израиль моон сойгаар-даа херекке албайн, бодунуң эжелекчи политиказын чорударын үргүлчүлээр болза, КНО-нуң Уставын ёзугаар ол чуртту агрессор деп буруу шапкаш, аңаа хамаарыштыр чогуур хемчеглерни алыры эргежок чугула деп, Совет Эвилели сагындырган болгай. Ындыг болганда, Совет Эвилели чогуур шинтпирни Айыыл чок чорук човүделиниң үндүрер болза, ол хемчеглерни боттандырарынга киржириңге белеп деп, Н. Т. Федоренко чугаалаан.

Израильдиң даштыкы херектер министри Эбан көп-бак чугаазын чулчураан. Израильдиң камгалап турар «сеткил-сагыш хаңызындан чаагай сонуургалдыг эргежыктары» бар болгай дигилээн.

Израиль дүржок эдегеттер израиль шериглерге Иерусалимниң эжелеткен иордан кезээн холгаарлаарынче үзланган хемчеглерни сокедырырынче Кол Ассамблеяның Израильдиң кыйгырган шинтпирин херекке алыр дивейн турар деп чүве овуузунуг. чаптаа ол чугаа-соогган база ылап билдинген.

Ирактың чаа чазаа

БАГДАД. (СЭТА). Ирак Республикавын президентизи Абдель РахманАреф бодунуң шуут баштаан кабинединиң орнунга чаа чазакты тургузарын генерал Тахер Яхьяга даскаан.

КАИР. (СЭТА). МЕН агентилелдиң Багдадтан дамчыткан дыңнадымындан билдингени-биле алырга, чаа ирак чазакка Тахер Яхья премьер-министриниң албаны-биле кады иштики херектер министриниң хүлээлгезин база күүседир, президент херектериниң талазы-биле күрүве министри Исмаил Хайралланы даштыкы херектер министриниң хүлээлгезин күүседир кылдыр томуйлаан, камгалал министринге Шакер Махмуд Шукари кежээр арткан, даштыкы херектер министри турган Адиан Пачачини Иракгың КНО-да доктаамал төлээлекчизинге томуйлаан.

Чаа ирак чазакгың баштыңы Тахер Яхья ооң мурнунда күрүненин кол албан дужаалдарын кылып чораан. Президент Абдель Рахман Ареф баштаан чазакка Тахер Яхья премьер-министрнин орлалкчызы турган 1963 чылдың ноябрьдаан 1965 чылдың сентябрьга чедир Тахер Яхья ирак чазакты баштаан, а ооң мурнунда — 1963 чылдың февральдан ноябрьга чедир — Иракгың чепсектиг күштеринин кол штабының начальныгы болгаш ирак армиязының кол командылакчызының орлалкчызы турган.

Конгода байдал

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Конгонун (Киншаса) Чөөн можузунуң эрге-чагырга төөгү Кисангани хоорайның девискээринде конго национал армиязың кезекгериниң ак кештиг хөлезиленикчилер-биле тулчуушкуннары үргүлчүлевишаан.

Хөлезиленикчилер Кисангани аэропортун холгаарлавышаан. Ол кавынын девискээрлеринде олар тайбын чонну араазынга кижилер тудуп хоруглаар дерзинилелдерни кылып турар. Чаазак шеригларинге удур дайылдажынар дээш, тудуп алганнарынга боочепсек алынар деп турар. Ынаваанынарны боолап өлүрүп турар.

Дайылдажышкынныр эгелээринин биче-ле мурнунда Кисангани чедип келген бир бөлүк даштыкы журналистерни негелде салырынын чылдаа кылдыр хөлезиленикчилер тудуп алган, олардың салым-чолу ам-даа билдинмейн турар. Журналистерни ап үндүрүүн дээш, Киншасадан чоруткан самолёттуу хондурарын хөлезиленикчилер чөпшээрежээн деп Киншаса радиозу дыңнаткан.

ЗАМБИЯ БОЛГАШ ТАНЗАНИЯ ЧАЗАКТАРЫНЫҢ ШИНТПИРИ

ДАР-эс-САЛАМ. (СЭТА). Замбия биле Танзанияның чазактары Лусакадан Дар-эс-Саламга чедир немир орук тударының компаниязын кады тургузуп алыр дээш шинтпирлээн.

Далайже үнер эрни чок Замбияга ыңдыг орук аажок херек.

Кыдатта болуушкуннар

ККП ТК-ның Политбюрозунуң Докгаамал комитединиң кежигүнү, КУР-нуң даргазы Лю Шаоцинге удур углаңдырган кампания кыдат партиязының арыннарында үргүлчүлевишаан. Ынчалза-даа оон адын ажыы-биле ядавайн, а «партияда эрге-чагыргага олуруп алгаш, капиталистиг орук-биле бар чоруур ээ улуг дужаалдыг кижи» деп турар.

Ол бирги номерниге «Хунци» журнал Лю Шао-цинниң «сүлчээзин чылча шапканы» «Мао Цзэдунның идеяларының углап башкарган партийжи тургузугда улуг тиилелге» деп айыткан. Даштыкы парлалга болгаш агентилелдер «Хунци» журналдың бо чүүлүн Лю Шао-цинни албан-дужаалындан дүжүргеп дугайында дыңнадыг кылдыр таймылбырлап турар. Ындыг болза-даа, Лю Шао-цинниң амгы байдалын таймылбырлагы дег кандыг-бир түскай дыңнадыглар Пекинде ынчаар чедир чок.

ККП-де удуртукчу албан-дужаалдарга 1956 чылда партиянын съездиниидеп сонгуттурган кижилерге таарыынмас чоруун илергейлевишаан (ол үеден бээр ККПниң съездилерин чылдырбаан), «Хунци» журнал «оларны эргедужаалындан дүжүрери, олардан эрге-чагырганы хунаан алыры болгаш оларның «удуртулгазын» дүжүрери улуг пролетарж культура революциязының соруглагы» дээрзин каш удаа демдеглеп келген.

ККП ТК-ның пропаганда кылдазининң эргелекчизиниң оралакчызы турган Чжоу Яннын ады парлалганын арыннарындан ыравастаан. Мао Цзэ-дуннуң литература болгаш ураң чүүл талазы-биле шугумунга удур хөделген дээш ону бурууладып турар. Июль 9-та «Гуанмин жибао» солуунга парлап үндүрген улуг түүлде демдеглээнин: «Мао Цзэ-дуннуң идеяларын «амгы үениң марксизмленинизмининң «дээдн чадазы» кылдыр санаарынга Чжоу Ян ажыы-биле удур хөделип, «демиселдиң» чидиг хылыжын Мао дарганың чогаалдарын амыдыралбиле сырый харылазага чогаадыкчы өөренир болгаш ажыглаар дугайында эш Линь Бяонуң магалыг кыйгырынга удурланган».

Можу парлалгазы «партияда эрге-чагыргага олурар ээ улуг дужаалдыг каш санныг кижилерге» удур демиселдиң инити кыдат кампаниязынга киришпишаан. тус черниң партийжи удуртулгазынга удур демиселди бодуунуң арыннарынга база чорудуп турар.

«Синь Гуйчжоу бао» солуп ККП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ККП ТК-ның Мурнуу-барыын бюрозунуң бирги секретары турган Ли Цзин-цюань, ККП-нин Гуйчжоу можу комитединиң бирги секретары турган Цзян Цинвэнь, ол комитетиң бирги секретарылары турган Мяо Чунь-тин, Чэнь Пу-жу болгаш партияның өске-даа удуртукчуларын «сойгаласан материалдарыны» номер саныында парлап турар.

Иштики Моолдун автономнуг районунда ККП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, ККП-нин ол район комитединиң бирги секретары турган Уланьфуга, партия комитединиң бирги секретарылары турган Ван И-лунь, Ван До оларга удур кампанияны чорудуп турар. «Каш санныг ревизионистер» ол автономнуг районга «каргыштыг чажыт штабты организастаан» болгаш «улуг хонь шонинилмге» удур демиселге чылдак тыртып алгаш, «национал чирилдирыышкынны» боттандырып турган деп, «Нэймэнгу жибао» солуп бижээн.

Хэйлунцзян можуда партияның можу комитединиң бирги секретары турган Суян Цинь биле ийнги секретары турган Ли Фэнь-уну оларга удур демиселди калбарткан. «Хэйлунцзян жибао» солуунуң июль 7-де бижээни-биле алырга, Суян Цинь болгаш можунуң еске-даа партийжи удуртукчулары «партияда эрге-чагыргага олурар ээ улуг дужаалдыг кижилер»-биле дем кадып алгаш, «бистиң улуг баштынчыыс Мао даргага удур калчаалыг шүүлдээшкин-биле халдап, Мао Цзэдунның улуг идеяларынга удурланып, «боттарының кара сагыштыг, каргыштыг соруглалары-биле фракцияны бөлүглеп турган». 1961 чылда чаа чылга холбаштыр тургускан хүзээп алышкынга Совет Эвилели-биле найырал дээш дашка кедүрген дээш, Ли Фэнь-уну «буруудадып» турар.

«Дачжун жибао» солуунуң июль 5-те дыңнатканы-биле алырга, «партияда эрге-чагыргага олуруп алгаш, капиталистиг орук-биле бар чоруур ээ улуг дужаалдыг кижилерни сонгуттурган Улуг Октябрьның 50 чылының улуг байырлалынга чедир концерттиң киржикчилерин база ол хире кижини, ыланғыя аныяктарны хойнуң кинриштирип, программаны база экижидип көвүдедир бис, бо дээрге үүлге эгези-дир» деп чугаалап турар.

В. ОММУҢ.

Улуг Октябрьга алдаржытkан

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунуң херээженнер чөвүлелинде 12 кижи составтыг бөлүк чоокта чаа Улуг Октябрьга тураскаатkан программалыг концертти белеткээш, ээ баштай колхозтуң Берт-Дагда хойжу бригадазының ажыл-ишчилеринге сонуургаткан. Ооң дараазында колхозтуң Могай, Шанган сүт-бараан фермаларынга база көргүзер деп турар.

Ооң удуртукчузу район Советиниң депутады эш Оюн Чыртай-Уруг 'бо ажылды сонуургап айтыргга, «мооң соңгаар Улуг Октябрьның 50 чылының улуг байырлалынга чедир концерттиң киржикчилерин база ол хире кижини, ыланғыя аныяктарны хойнуң кинриштирип, программаны база экижидип көвүдедир бис, бо дээрге үүлге эгези-дир» деп чугаалап турар.

В. ОММУҢ.

1967 ч. Июль 14.

ШЫН

3-КУ АРЫН

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА

БОЛГАРИЯНЫҢ ОГЛУ

Тываның капиталистиг эвес оруктап, социализмче хөгжүрүнүң база ооң экономиказының болган культуразының кодургүшкүнүнүң херээже бодунуң улуг-хуузун киирген кескү ажылдакчыларының бирээзинге Болгарияның Коммунистиг партиязының кескү ажылдакчыларының бирээзи Василий Константинович Танев хамаарыжыр. 1936 чылдың июль айдан 1939 чылдың март айга чедир ол Тыва Арат Республикага ВКП(б)-ниң райбюрозунуң секретарынга ажылдап турган.

Танев 1897 чылда Болгарияның Солунек округунда Гавгелите төрүттүнген. Идиктер кылыр ажылчын мергежилдиг, болгар улустуң улуг оглу Г. М. Димитровтуң салгакчыны. 1923 чылда Болгарияга болган алдарлыг Сентябрь чепсектиг тура халымшыкыны белетиргеринге киришкен кижи.

Ажылчыннарның болган тараачыннарының революстуг бо тура халымшыкының баскалыкының түңнелиинде В. К. Танев, Г. М. Димитров болган өскелер-биле кады даштыкыга барып чурттаар ужурга таварышкан. 1923 чылдан 1933 чылга чедир Югославияга болган ССРЭ-ге туруп, чажыт ажылдар чорудары-биле төрээн Болгариязынче чаңгыс удаа эвес ооң кээп турган.

1933 чылдың март 9-та В. К. Танев Г. М. Димитров, Б. Попов олар-биле төрээн чуртунче бар чыткан, Берлинге туттуртуп, рейхстагты эртеткен дугайында бурууздыгга таварышкан, суд харымаалгазынга киргеи.

Лейпцигке болган суд чорудулгазы — фашистиг Германияның кардаачыларының коммунизмге удур метелеп кылган өөрүк-чөмгээн дээрзин бүгү делегей билир. Делегейниң ажылчын шинчээшкинниңг болган Г. М. Димитровтуң туруштуг демиселиниң түңнелиинде ук суд чорудулгазы буураашкынга таварышкан. Фашистиг идегеттер хорудаттырганнарны хостаар ужурга таварышкан болган Танев суглар Совет Эвилелиинге чедип келген.

Ынчалза-даа фашизминиң хилинчектээшкинин хорудаттырганнарының амыдыралынга уттундурбас аар иези арттырган. Гитлержилерниң ханныг аспаандан хостаан соонда совет болган даштыкы парлалганың төлөлекчилеринге Г. М. Димитровтуң кылган интервьюзуун ноичуурга, кижиниң хан-дамыры соой бээр болгай.

Гитлерниг фашизм ацы талазы-биле боттарының даштыкыда деткинчилери-биле кады делегейниң хой-ниитизин чегелээрин орадажып, рейхстагты өртеткен дээш бурууздаттырган кижилер суд эгелегиже болган суд чорун турар үеде курортка дыштаткан кижилер-биле дөмей турганнар дижип турганын мааза демдеглээри артык эвес.

Москвага чедип келгеш, парлалга конференциязынга Г. М. Димитров 1934 чылдың февраль 27-де ынча дээп:

«Суд чорудулгазы болуп турар үеде биети бот-бодувустан ангылап каан. Суд истелгези доозулганда, биети чүге ацылап турганын тайылбырлап бээрин судтуң даргазындан шыггымзы-биле негээн мен. Суд истелгези доозулазында ооң-биле чөпшээрешпеенимин, бодумнуң эптерим-биле ужуражыкпаан турарымны ацаа чугаалаан мен. Бис бууру чок болзувусса-даа, фашистер бурууздырын орадажып, биети агартқан соонда безин кара бажыңга органнзациязының ажылының идеологтуг кезиин ол башпаа турган. Орус дыл кырында ай санында үнүп турган политик-экономиктиг «Чаа Тыва» деп журналдың редколлегиязының кежигүнү турган. «Тыва революциянның характеринин дугайында айтырыларга хамаарыштыр» деп ооң бапгайгы үүлүг ол журналга үнген. Ооң хой-ниити-политиктиг темаларга хамаарыштыр бижээн хой үүлдери Тывага орус болган тыва дылдарга үнүп турган солуннарга үнген.

Василий Константинович парлалгага-даа, аас пропагандазыга-да буржуаз национализмниң удурланыкчызы чораан. Тываның ажылчы чоннарының хой милли-он совет улус-биле акы-дуңма бүзүлбас найыралын бижыглаарының херээже ооң кирген үлүг улуг. Ооң тодаргай херечизи болза Тываның Совет Эвилелиниң составынга киргеи болур.

Танев! Ол мындыг турган: улуг эвес, тырың нарт-боттуг, арныңны хевирги борбак, көрүштүг карагартқы каралтыг. Василий Константинович улустар-биле мендилешкеңде, алы танышканда, бодүшүг-биле хүлүзүрүшкеп. сагындырган-да шыкаш: «шитпа, өөнүк, бистер аку-дуңмалыкчылар бис. Танеевтиң ады Лейпцигке суд чорудулгазының маадыры Георгий Димитровтуң ады-биле домей бүгү делегейге билдингир, мынчаза-да мен эң бодүүн ажылчын болгай мен» деп каар.

Ол кижилериин өөрүү болуп, хууда беседа кылганда-да, ниидирге барып чүве чугаалаандада, ону чон хүндүлеп, ооң сөс бүрүзүнге ханы бүзүрөөр турган. Партийжи шынчы чорукчуң дугайын чонга чедирер дээш чонче ол мынчаар чорун турган.

Ооң орустан чугаалары арайда таварым турган. Ооң чугаазынга болгар сөстер холужа берип турза-да, ону чон улуг хүндүлел-биле дыңнаарзар.

Танев республиканың хөй кожууннарынга болгаш бүгү колхозтарынга чораан. Ол — Тываның ажылчы чоннарының социализм оруунче демиселин, оларның амыдыралын болгаш хөгжүп турар культуразын ханы өөренип турган. Ол Тываның амыдыралында чаа түүдерни ой-шаанда эскерип, ону чон хүндүлеп, ооң сөс бүрүзүнге ханы бүзүрөөр турган. Партийжи шынчы чорукчуң дугайын чугаалар бээрин ооң дилээп. Танев хүлүзүрээш, мынча дээн:

— Аңаа мээң ролюм Поповтуу шынаш эвээш болгаш чүве. Чүгле бодум хуумда хөйүг бодап, хилинчектеттинин турганымны сактып тур мен. Мен чүнү кылып аар мен. Холдарны хүлүп каан, немеп дыл билбес турдум, а бистиң болгар дылывысты кым-даа дыңнаксавас шинаш сагындырар болган.

Попов биле мээң бурууым, а херек кырында бууу эвес болдур ийин, бодувусту камгаланырын орадажып, герман рейхстагты өртеткенинге киришээнииетин шынзыдары турган. А Георгий Димитров — ёзулуг демиселчи кижи. Ол камгаланмаан, харын бурууздадып турган. Ооң бүгү-ле чугаазы — фашизмни көөр хөөн чок чорук, коммунизминиң шынныг херээже бүзүрел. Ол —рейхстагты өртеткенинге коммунистериниң киржилге чогун шынзыдын, ол дээрге фашистериниң хоңшүүлүү, ооң-биле коммунистерни бурууздадыр дээн орадажыышкыны дээрээн сойгалап илереткен. Димитров — ёзулуг дайынчы. Ол делегейниң хой-ниитизиниң детинчези-биле фашистиг чагырыкчыларны бурууздырын чедип алган, мынчангаш олар бистн хостаар ужурга таварышкан. Димитров коммунизмни камгалакыышпаан, бистерни, коммунистерни камгалап алган. Демиселге ооң өөренир херек. А мендс түү боор, мен аңаа ооңа түңү-даа кылбаан мен...

Василий Константинович-биле бир колхозка кады командировкалап чораан мен. Орустар болгаш тывалар, колхозчулар болгаш хуу ажмадыг чамдык кижилер клубту долдур олурупкан турган түве. Танеевти дыңнаксаар кижилериниң хөй болгаш ол. Эш Танеев Халхин-Голда байдал дугайында илеткел кылган. Япон милитаристерни чылча шаап турган совет болгаш моол дайынчыларының маадырлыг чоруктарының дугайын чымагаанар. Чамдык кижилер олуттарындан тура халыжып, илеткелчиниң үзе кирип, «ура» деп алгыржып турганнар.

Тывага турганының соолгу үеинде эш Танеев Кызылдың Ленин кудумчузу биле Чүүдүн кудумчузунуң аазында. аяты башкы институдунуң дужунда бажыңга аваазы, кадайы, ийи уруглары-биле кады чурттап турган. Ол дээрге социализмче орукту ажыктан аныяк республикага орус болгаш тыва улустар-биле кады ажылдап турган, пайыралдыг ог-бүле.

Арай соолгуредир ооң өөнге барып, пайыралдыг шайлаашкынга киришкен мен. Олар шуптузу — Василий Константинович, кадайы, иези болган уругларн орус дыл кырында чугаалажыры орадажыр болган. Өске кижи кирип кээрге ыадыры ол түве ийикпе, бодунуң дылы — болгар дылга чугаалажы бергеи, мынчаза-даа чугаанның утказын билип алган мен. Олар човудаңныг хилинчектээшкинге таварышкан болгар улустуң хой чылдардагы маадырлыг демиселин, төрөөн черн — Болгарияның келир үезин сактып чугаалааннар.

Түскей документтерниң чугаалап турарын ёзугаар алырга, эш Танев 1939 чылдың мартта Тывадан чоруткан. 1940 чылдың августа айга чедир Москвада «Хостаганның херели» деп идик кылыр фабриканың директорунуң ораапчызынга ажылдап турган. Ооң ог-бүлези база ацаа турган. Оларның төрөөн Болгарияны база-да реакциянның холуна турган. Олар төрөөн черинче ээп чанарының идегелин ышкымааннар.

Кажан фашистиг Германия Совет Эвилелинче оор ёзу-биле халдаанда В. К. Танев 1941 чылдың күзүүнүде балүк парашютчулар-биле кады Болгарияга баргаи болгаш фашистер-биле шаг тулчуушкуи үезинде амыдыралын чарылган.

Болгар улустуң шынчы оглу В. К. Танев бодунуң амыдыралының үш чылын Тываның ажылчын чоннарының чечектелиишкинге бараалгаткан. Чалбыышкыг интернационалист-революсчу Василий Константинович Танеевтиң чуртунда чаагай амыдырал база тургустунган, ооң демиселжин чораапы марксизчи-ленинчи өөредиг тайылаан.

М. ПАХОМОВ.

ФЕРГАНА ОБЛАСТЬ. Алтырык районнуң XXIII партсъезд аттыг колхозунуң чер ажылдыгларының культура-амыдырал байдалдары чыл келген тудум-на экижээн турар. Оларга бүгү үүлдер талазы-биле тавар-рынчалыг чаагайжыды тутқан чурттакга бажыңнарын, культура чырыдыышкын албан черлерин тудуп берип турар. Бажыңнарда радио, электри, газ, суг дамчыдыгазы бар болган. Чоокта чаа колхозтуң дыштанылга бажыңы ажыттынган. Чай дургузунда аңаа шөлдериниң оң-оң ажыл-ишчилери дыштанып.

ЧУРУКТА: дыштанылга бажыңының девискээринде.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТӨӨГҮЛҮГ ЧЕРЛЕР-БИЛЕ

Демдеглелдерден

«Тыва кобальт» комбинаттың бүдүрүлгелери-биле ында школалар амыдыралчы сырый харыылаалыг. Хову-Аксы АТА-зы бүдүрүлгенин күселн-биле бир автобусту тускайлаан, бодунуң шефке алган школазының өөреникчилеринге берип, төөгүлүг черлерже экскурсияны кылган. Пионерлер Кызылдың, Бии-Хем районунуң болгаш Шушенское суурнуң төөгүлүг черлери-биле танышкан.

Кызылда Алдан-Маадырлар аттыг чурт-шинчилел музейнин, Азияның төвүн, кызыл партизаннарның тураскаалын көргеш, өөк сынналрының кырында каас-чараш бойдус чурумалын хайгаарап, эрээн шокар чечектер сүзүп, ойнап-хөглеп алган, Бии-Хем районда «Искра» колхозтуң төвүнге барып, Совет эрге-чагырга дээш аны-тыныи берген кызыл партизанвар С. К. Беспалов болган И. Г. Крюков оларның тураскаалынга дириг чечектерни салган.

Дээрниң хиндинде хар чок магалыг эки хүн. Улуг баштыңчының ады-биле холбашкан черге келген пионерлер өөрүшкү-маңнайлыг, пионержи хептерни кедип алган, район төвү Шушенское суурже ади-чоруун уламчылаан.

Шушенскоеннң төп кезээ ёзулуг-ла хоорай. Каастап тургаш тутқан, ийи каът Советтер бажыңы, ооң хөрээнде В. И. Ленинниң моңгүннелчек тураскаалы бедип үнген. Харыызаа бажыңы, еске-даа албан черлеря...

Төп шөлдүң барыын талазында ак даш баганаларлыг, үш каът Культура ордузу, «Саяннар» деп аалчылар бажыңы, универмаг... Кудумчуларны асфальтап, электрижиткен. Шушенскоеннң чурттакчылары суурну ногаанчыдып, садтар, сквердерни кылып, айыраң-шокар чечектерни тарып, улуг ажыл-ишти бүдүрген болдулар.

Шушенскоеннң төвүнде ногаан сеңерликте араазы улуг эвес, дыттан тутқан, эрги шагнын ийи бажыңы бар. Сибирь шөлүүлгезиниң үезинде улуг баштыңчы аңаа чурттап турган. Ам ында В. И. Ленинниң Бажың-музейи. Ону 1938 чылда-ла СЭКП ТК-ның шийтпирин ёзугаар ажыттқан.

Ук шаанда тараачын А. Д. Зырянова хамааржып турган ол бажыңга баштайгы үеде В. И. Ленин чурттап турган. Ханада аскан самбырада алдын үжүктер-биле мынча дээн: «Бо бажыңга 1897 чылдан 1898 чылга чедир делегей пролетариадының баштыңчызы В. И. Ленин чурттап турган». Төөгүлүг бажыңның чанынга аныяк хөвү-аксычыларны экскурсовод Прасковья Павловна Никулина ээлдээ-биле үткүп алды.

Ыяш хаалгадан, музейниң девискээринче киришпиис. Кижи өөрүйдаа бээр, сүрээдей-даа бээр хире болду, мынчангаш чүрек дыңзыг сога бээр. Кедизин бодап тутқан ол бажыңда 4 өрөөл бар. Ук бажың ажыттаалга кирге-ле 118 чыл болган. 15 дөрбелчин метр хемчээлдиг бичии өрээлге Ильич 1 чыл ийи ай чурттаан. Артқан өрээлдерге Зырянованың ог-бүлези чурттап турган, ам ында музейниң делгиирлерин тургускан.

В. И. Ленинниң өрээлинде хээлиг ак пес шыыгланыг, бөдүүн мыяк стол тур, ооң кырында ногаан халыптыг керосин лампазы, 4 сандай. Азыгда столда болгаш ном салыр черде номнар, солуннар, сеткүүдерни салган. Өске булүңда В. И. Ленинниң уруу турган мыяк орнуу. Шалазында — холбиле аргаан чадыглардыг...

Үш өрээлдерде документтерде, фоточуруктарда болгаш картиналарда Ленинниң чаш болгаш аныяк чоруун чыдарын, революстуг ажылчорудулгазын көргүскен.

Зырянованың ог-бүлезиниң кежигүннери немешкенниден В. И. Ленин өске бажыңче — Петрова дээр бот кадайның бажыңынче көжер ужурга таварышкан. Ол бажың Шушь хемниң эриинде, ам ында ийнги Бажың-музейнн тургускан.

Ында аскан самбырада: «Бо бажыңга делегей пролетариадының баштыңчызы В. И. Ленин 1898 чылдың июльдан 1900 чылдың февралга чедир чурттап турган» деп бижээн, үш бажыңны тутқандан бээр ам 127 чыл болуп турар.

Шушенскоеннң албан черлери ол Бажың-музейге пионерге киргеннерге — газеттуктарны, а комсомолга киргеннерге — билеттерни байырлыг байдалга тыпсырын чаңчылчыдып алган. Шушенскоеннң чоогунда В. И. Ленинниң ачнап, балыктап, кыжын коңыгылээрнинге ынак турган черлерин база чорудувус. Суурнуң мурнуу-барыын талазында тадыгыг арыгда Илычниин ачнап, чаашкынныгда чаглактанып турган чадыры база бар болду.

Пионерлер төөгүлүг черлер-биле аян-чоруктуң үезинде 12 тураскаалды, ийи музейни. Туранның № 1 школазының ленинчи өрээлин болган оскө-даа солун түүдерни көргеннер.

О. КОРОДА.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Аныяк динамочулар

Республиканың бут бөмбүүше бирги черн дээш шиилгде маргыдаа түс-түс зоналарга эртнеи воскресеньеде эгелээн.

Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында «Хүреш» стадионга «Динамо» биле «Сылдыс» командалар ужурашкан. Оюнчуң эгелиидеи эгелээн динамочулар идепкейлиг бурунтаарлап турган, удурланыкчызын 11:0 санга чиик уткан.

Июль 9-та Туран хоорайга «Енисей» биле «Тудугжулар» командалары аалдап чораан. Баштай оолдарның «Тудугжулар» командазы-биле аныяк туранчылар ойнаан. Ацаа шөлдүң эзлери аалчыларны 4:2 санга уткан. А улуг улустуң арагынга болган ужуражылгага «Енисей» командазы тиилээн.

М. ГАМИДОВ.
М. КЫРГЫС.

Күрүненин Кызылда башкы институду

1967—1968 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА БУДУРУЛГЕГЕ АЖЫЛДАВАЙН ӨӨРЕНИР СТУДЕНТИЛЕРНИ ДАРААЗЫНДА ФАКУЛЬТЕТТЕРГЕ ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР:

Физика-математика. Өөренин доозкаш, алыр тускай мергежилп — математика, немей алыр тускай мергежилп физика; физика, немей алыр мергежилп математика.

Филология. Алыр мергежилп — тыва школаларга орус дыл болгаш литература башкылаары; орус дыл болгаш литература, немей алыр мергежилп тыва дыл болгаш тыва литература.

Биохимия. Алыр мергежилп — биология болгаш химия.

Киреринин дугайында бнлдиришкинни институттуң ректорунуң адынга, факультедин болгаш алыр мергежилпн айытқан, киирер.

Билдиришкинге хожар түүдер болза: ортунак өртем дугайында документ (бодун), характеристиказы, автобиографиязы, 286 хевирнин эмчи шынзылгазы, 3×4 см хемчээлдиг 4 фоточурук.

Билдиришкинпнерни июль 20-ден 31-ге чедир хүлээп алыр, киреринин экзаменнери август 1-ден 20-ге чедир болур, студент кылдыр хүлээп алганын август 21-ден 25-ке чедир чарлап, дыңнадыр.

Кирип турарлар дараазында экзаменнерни дүжаар: **Физика-математикага:** математика (аас-биле болгаш бижимел-биле), физика (аас-биле), орус дыл болгаш литература (бижимел-биле).

Биохимияга: химия (аас-биле), физика (аас-биле), орус дыл болгаш литература (бижимел-биле).

Филология факультединге: орус дыл болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзү, халтыкы дыл (аас-биле).

Орус дыл, литературага тыва дыл болгаш тыва литератураның немелде мергежилпн алыр кижилер халтыкы дыл орнунга тыва дылды (бижимел-биле) дүжаар.

Институттуң адресн: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 40. Хүлээп алырымның комиссиязы.

КИНО

ИЮЛЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бичии дургун» 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Рыжик» 3, «Дескелчок чаан уруг» 5, 9 «Боксёр болгаш өлүм» 7 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Дургун» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Үш чоон кижи» 11.30, 1.30, «Даглардa өөнүн негекчилери» (1-ги, 2-ги серилалары) 3.20, 6.30, «Үш кадар ийи» 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хөөлүг оолдар» 1, 7, «Сибирь черинин дугайында тоолчургу чугаа» 3, 9 шактарда.

Республиканың экраннарынга

МАЛЕНЬКИЙ БЕГЛЕЦ

„БИЧИИ ДУРГУН“ ДЕП УРАН-ЧЕЧЕН КИНО ҮНҮП ЭГЕЛЗЭР.

Бистиң ясли-садигивисте

Өөрүнүң Хандагайты суурунуң уруглар яслизинде алды айдан беш хар чедир назылыг бичии чаштар өзүп, доругун турар. Бөлүк бүрүзү тускай хүн чурумнуг, дыштанып, ойнаар ацгы-ангы өрээлдерлиг. Садиктиң кижизидикчилери чыдыңы кайы-даа үезинде уруглар-биле солуп, ажыктыг ажылдарыны чорудуп турарлар. Сан санаап өөренирнинң болгаш дыл-домак сайзырадылгазының кичээлдери тускай программа ёзугаар доктаамал болуп келген. Ооң ынай пластилинден дириг амытаннар дүрзүлээр болгаш музыка кичээлдери бичии кижилерге солуп эртип турар.

Ясли-садиктиң девискээринде бо хүннерде янзы-бүрү тарымал чечектер чыдыр-ногаан кылдыр үнүп келген. Оларны ажаап өстүрериите уруглар база киржип турар. Уругларны күш-ажылга кижилдер аргаиы кижизидикчи башкылар шак мынчаар ажыглап турар.

Бо ясли-садикте хөй чылдарның дургузунда халаг чок ажылдап келген дуржулгалыг кижизидикчи башкылар С. Сандан, П. Чүлдүм, ажалакчылар М. Нордуп, М. Кокел, аштакчы Т. Монгуш, он чыл ажыг поварлаан М. Онагаш олар бичии чаштарның кадык чаагай, хөлүг өзүлдезинге, оларның кижизидилгезинге биче эвес салымшкыннарын киирген. Бо эптерге уруглар холчок мынак, ясли-садиктиң коллективин оларны хүндүлээр.

Кижизидикчилер уругларның кадык, чаагай өзүлдезинче, кижизидилгезинче онза кичээнгейни салып, коллективниг экскурсиялаашкыннарны, селгүүстээшкинерни организастап келген. Бо бүгү уругларның эстетиктиг кижизидилгезинге улуг салдарны чедирип турар. Бичиилерниң аъш-чем-биле хандырылгазы эки, чылдың кайы-даа үезинде өт, сүт болгаш өске-даа продуктулар үзүктелбес. Чем дээжизин уруглар эмчиниинің тургускан меню-зүн ёзугаар белеткеп турар.

Кылдының турар эки үүлдер-биле чергелештир бисте четнестер база бар. Суурнуң чурттакчыларында уругларын ясли-садикке тургузар дээш хөй чылдарда аалчегде турар ада-иелер ам-даа хөй. Суурда бар уругларның санынга ясли-садикте орун чедишпес, бар өрээлдер кызыы, тар. Чаа туттуун турар 50 орунлуг ясли-садикти чогуур хуусаада ажылгалга киирер болза, ада-иелерден хомудалдар турбас, ниити ажыл-үүле бүдүнүр болур. Сорулга болза, чаа тудугну юбилейлиг байырлал бетинде доозары болур.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

Кымдан хамааржырыл?

Республиканың бирги черн дээш хол бөмбүү болгаш баг кагарының маргыдаазын көрүп турган, мээң сагыжыма элээн хөй үүлдер кирди. Мен хол бөмбүүн элээн ойнаар болгаш база баг кагарынга сонуургалдыг чораан мен. Ылангыя хол бөмбүү кижиниг аваңгыр болдурарынга, кижиниң күш-дамыры сайзыраарынга кончуг улуг ужур-дузалыг деп чүве черле билдингир. Хол бөмбүүн кандыг-даа кижи ойнап болур, ол бут бөмбүү ышкаш эвес болгай. Өй-тавында калыкшыдыг, харын-даа улуг назы-харлыг кижи-даа ону болдунуң тавы-биле хандыкшып ойнап болур.

Хол бөмбүүн кандыг-даа албан организацияга черинге ойнап болур. Чамдык албан черлеринин чанында, хөй чурттакчылыг черлерде, ылангыя районнарда четкн азыы каан черии ховар көөр апарганы хомудавчыг-дыр. Садыгларда хол бөмбүүн массалыы-биле үндүрбейин турар. Ылангыя бистин Барыын-Хемчиктин «Шекпээр» совхозта хол бөмбүүн эрткен күстен бо часка чедир шоолуг ойнаваан, харын-даа шуут ойнаваан деп-даа болур. Ында эки ойнаар аныяктар бар. Ылангыя Г. Чимит-Доржу, К. Хөкпеш-оол дээш өскелер-даа бар. Оларның ойнавазы өөр тывылбас боорга ыңыг чүве ийик бе, кижи кайгаар.

Республиканың бирги черн дээш өөн солуп болгаш шаалагызының болзаргга дыка бурунгаарлаан маргылдаа деп санап болур. Шаанза бистин республикага эки ойнаар Хойлакаа. Бүрбү (башкы чораан) ышкаш ойнакчыларны болап келгеш, ам бо хүнгү ойнакчыларны көөрге аваңгыры, кашпагайы, билири тергиин эки-дир. Ойнакчы бүрүзү шупту баастаар, колурер, мегелээр, хостаар. А шаанда кагар кижиниң колурукчузу чокта ол хап шыдавас турган болгай. Ам спорт шак мынчаар өзүп сайзыраан деп чүвени кижи чайгаар-ла бодап кээр-дир.

Ам мынчаза кандыг ирги деп бодаадыг мен. Эргим Барыын-Хемчик оолдары, «Спартак»-биле эш-хүүзүнүң ужуражылгазын Барыынга кылып көрзе чүл? Спартакчыларны Барыынче чалаңар. Ол черле ажырбас болгай. Кайдаза лески шөл бар, четки бар, чай шаг-ла болгай. Кандыг-бир совхоз, колхозтуң байырлал, дыштанылгазын ажыглай тыртып алыр херек. Мынчан хөй чон көрүүн. Арга-дуржузгазын оске сонуургакчылар билип алзын. Бүгү чонга хол бөмбүү массалыг болу берзин.

Баг кагары бистс массалыг болбайн турар. Болур-даа болза, байырлал хүнинде болуп турар, чүгле район төптеринде. Фермаларда, бригадаларда ону организастаптар кижи чок. Спорт ажылакчылары кодээге ону нептередиринче сагыш салбайн турар. Бистин Барыын-Хемчиктин-даа алырга, совхозтар араазының, салбырлар араазының баг кагарының маргылдаазы болбайн турар. Оон эки кижилер шилиттиннмейн турар.

Республика маргылдаазынга «Спартак», «Динамо» командалары эки ойнап турар, чүге дээрге үргүлчү белеткелдиг турар-дыр. Октаан мерге бүрүзү куруг барбас. Эки дээр бөө-биле домейлеп болур.

Хол бөмбүүн, баг кагарын канчаар-даа белеткеп болур ойнаар. 2 кижи болурга-ла, оон ёзулуг ойн, маргылдаа үнүп келир. Шынында сээн-биле мен маргыжайн, ойнайын деп кым мынчап чоруур боор. Ону чүгле комсомол, профзвилел организацилалары эвилелдеп, бодунуң бир кежигүнүнге даалга берип, организастадыр болза ам делгереп, хайның үнүп келир. Бо солун ойнаар массалыг болу берген турары чүгле спорттуң үзүртүр ажылдакчыларындан кол хамааржыр-дыр.

О. СОЧУТ,
башкы.

редакциянның адреси:

Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораапчыларының 35-24, 25-38, хамыылгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, агитацня болгаш пропаганда киллизинин 37-13, кодээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетүүр киллизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш коөзө корреспоиденттер база совет туругуут болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, спитник информацня киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче дегнаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Совудениинин чанында Парлалга эргелеиинин типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01150.

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
115
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЫРЫ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда тегелеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
ИЮЛЬ
15
СУББОТА
№ 166 (6803).

Өртээ 2 көп.

Л. И. Брежнев биле А. Н. Косыгин Москвада ээп келген

СЭКП ТК-ныҢ Чингине секретары Л. И. Брежиев, СЭКП ТК-ныҢ Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ныҢ секретары Б. Н. Пономарев социалистиг чурттарныҢ коммунистиг болгаш ажылчын партияларыныҢ удуртукчуларынын база чазактар баштыңчыларыныҢ чөвүлел хуралынга киржип чорааш, июль 13-те Будапештиден Москвада ээп келген.

Внуково аэродромга эштер Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин, Б. Н. Пономарев оларны эштер А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов болгаш өскелер-даа уткаан.

(СЭТА).

КУЛЬТУРА АЛБАН ЧЕРЛЕРИ БОЛГАШ ДЫШТАНЫР ХҮННЕР

СЭКП ТК-ныҢ «ОктябрьныҢ социалистиг Улуг революциязыныҢ 50 чылы» деп ТезистериниҢ ыдыкча дээн: «СОВЕТ КҮРҮНЕ АЖЫЛ ТӨЛЕВИРИН ОЛ ХЕВЗЭР АРТТЫРЫП БЕДИТПИШААН, КҮШ-АЖЫЛЧЫ НЕДЕЛЯНЫ КЫЗЫРГАН. ҮЛЕТПҮР АЖЫЛЧЫННАРЫНЫҢ КОЛ КЕЗЭЗНИҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ НЕДЕЛЯЗЫ 1913 ЧЫЛГА БОДААРГА 18 ШАК ЭВЗЭШ, 41 ШАК БОЛУП ТУРАР. ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА ЧЕДИР ИЙИ ДЫШТАНЫР ХҮННҮГ БЕШ ХҮН АЖЫЛДААР НЕДЕЛЯЖЕ ШИЛЧИЛГЕ ДООСТУР».

Беш ажыл хүнүг, ийи дыштанар хүнүг неделяже бистиҢ республиканыҢ 20 муң ажыг кижилери бо чылдың июль 3-тен эгелеп киришкен. Ол чорун ажылчы чоннарныҢ дыштанырынга, бижиин бедидеринге, өөренирингге, культура, эстетика талазы-биле озуңде сайзыралынга, уруглар кижизидеринге эң таарыжалыг байдалдыг болуп турар.

Ажыкчы чоннуң дыштанылгазын хөгжүү, солуун, оларныҢ коммунистиг болгаш эстетиктиг кижизидигезинге улуг салдарны чедирип турар кылдыы шын организастап эрттирери культура-чыгыдыышкын албан черлериниҢ хамаарыштыр турар. Ынчангаш культура одаргаларыныҢ ажылын чаазы-биле эде тургузары негеттинип келген.

Чаа графиктиг неделяже киришкен кижилерниҢ дыштанар хүннерин канчаар организастап, оларныҢ ортузунга культура-массалыг ажылдарныҢ солуун, дээштиг хевирлерин чорударын республиканыҢ Культура министерствозу бодунуң удуртулгазында турар бүгү-не организацияларыбиле баш бурунгаар чугаалажып корүп, түскай планны чогаадып кылган. Культура одаргаларынга дыштанылга белгаш тематиктиг база ушуранылга кежээлерни, диспуттарны дээш өске-даа массалыг хемчегларни организастап чорударын көрдүнген.

Кызыл хөөрейниҢ дыка хөй бүдүрүлге, албан черлери беш ажыл, ийи дыштанар хүнүг неделяже киришпеи. Кызыл хөөрүүлевенүҢ культура кылдыын чаа график ёзугаар ажылдап киришкен кижилерниҢ культурлуг негелдезин хандырар талазы-биле канчаар ажылдаза эвил дээрзин клубтар, библиотекалар ажылдакчыларыныҢ семинарынга баш бурунгаар чугаалажып, дыштанар хүннерде чорудар ажыдарныҢ планын чогаадып кылган. ХөөрейниҢ культура-чыгыдыышкын албан черлериниҢ ажылдакчылары чаа план ёзугаар ажылдап киришпеи.

Чаа неделяныҢ баштайгы дыштанар хүннерин майысылалга черле солуун эртиен деп чугаалап болур. Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези болур Кызылдың электростанцизиныҢ хүнүн эң-не баштай парика организастаан. Бо эртиен дыштанар хүнде ССРЭ-ниҢ агаар флодунуҢ база балыкчыларныҢ хүннерин демдеглеп эрттирген. Кызыл аэропортунуҢ бөттүүнүгүр уран чүүл коллективи Гастелло аттыг парика концерт көргүскен, хөөчүн ужудукчулар болгаш ажылдакчылар чүве чугаалаан, мурнакчыларга ортемтиг белектерни тывыскан. 14—18 харлыг балыкчыларныҢ сыырткыыш-биле балык тударының маргылдазын организастааны солуун.

ХөөрейниҢ культура киндизи чоонку дыштанар хүннерде солуун хемчегларни организастап эрттирери-биле белеткеинп турар. Хөй-иннитичи чорук-биле массалыг хемчеглар чорударының чаа клуву удавас ашыглалга кирер. № 2 школаныҢ баазазынга уран чүүл школазы ажыттынар. Элегес-АксыныҢ белгаш хөөрейниҢ Н. К. Крупская аттыг библиотекалары эрткен дыштанар хүнде новчукчулар ортузунга солуун ажылдарны чорутнан.

РеспубликаныҢ Культура министерствозу бодунуҢ удуртулгазында турар А. С. Пушкин аттыг библиотека база Улустуң чогаадылга башкыы-биле белгаш өске-даа организацияларыбиле кады чаа неделяже кирген кижилерниҢ дыштанар хүннерин канчаар эрттирери, оларныҢ ортузунга кандыг ажылдарны чорударын планнап кылып алган болганда ам чүгле ол планныҢ күүселедеэн дээш ажылдазары ноя чүүл болуп турар.

Культура башкыны, клубтар, кызыл булуңнар дыштанар хүннерде чем ортузунга культура-массалыг ажыыды чорударда оон эң-не солуун, чаа, дээштиг хевирлерин тывар дээш чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарын чем белгаш амыдырал негеп келген. Аңаа хамыктың мурнунда диспуттар, хөөчүн сайгалдың белгаш күш-ажылдың кижилеринге алдарлытнан база интернационалчы найыралга турасказатнан кежээлер дээш өске-даа солуун хемчеглер хамаарыжыр.

Моон мурнунда чамдын клубтар комсомолчу куда дүжүрерин, назы четпеннерге паспорт тыпсырын, шеригге албан эрттирелерни белгаш пенсияже чоруурларны удаары дээш ышкаш чаа чаңчылдар, традициялар сиңниккен хемчеглерни солуун, уттундурбас, байырланчыг кылдыр, культурлуг ёзу-биле эрттирип турган белгий. Сөөлгү үеде ындыг солуун хемчеглерни клубтарга эрттирери уттундуруп бар чыдары шын эвес. Чаа культурлуг, депшигелиг, үмүр-уткалыг болуп чаартынган чаңчылдарлыг хемчеглерни чаа графиктиг неделяның дыштанар хүннеринде эрттиреринче онза качаэнгейни салыр херек. Чамдык черлерде куданы эрттирип турары ам-даа четпестерлиг, ынчангаш ону культурлуг ёзу-биле, чаа негелделерге дүүштүр эрттиреринче сагыш салыр үе келген.

Бот-тывыңгыр уран чүүл коллективтериниҢ ажылынче, оон киржинчилериниҢ санын көөдедиринче, дыштанар хүннерде чонга солуун концерттерни, шиирлерни көргүзеринче моон мурнукузундан артык улуг кичээнгейни салыр дээрзин үе-шаг, амыдырал боду-ла негей берген болгай. Клубтар, культура башкыны боттарынга хамаарышнан ажыл-агыйларның, бүдүрүлгелериниҢ, организацияларыныҢ дыштанар хүннерин хөөрай, суур даштында бойдус чурумалдыг черлерге эрттирип болурунуң бүгү-не аргалары бар. Бойдус чурумалдыг черге баргаш концерттерни, киноларны көргүзүп, спортчу маргылдааларны белгаш өске-даа солуун сонгарны чүге эрттирип болбас боор.

Ажыкчы чоннуң дыштанар хүннерин культурлуг ёзу-биле солуун, хөгжүү, кижизидикчи үмүр-уткалыг кылдыр эрттирер төлээде, партия, совет профсоюзтар, комсомол организациялары культура-чыгыдыышкын албан черлериниҢ ажылынга дактаамал дуза чедирер, оларга удуртулганы күштелдирери эң-не кол чүүл болур.

СОВЕТ ПРОФЭВИЛЕЛДЕР—УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ БЕЖЕН ЧЫЛЫНГА

ВЦСПС-тиҢ XIII пленуму «ОктябрьныҢ социалистиг Улуг революциязыныҢ 50 чылынга белеткел талазы-биле профессионал эвилелдериниҢ ажылыныҢ дугайы болгаш ОктябрьныҢ 50 чылынга алдар кылдыр ажылчы чоннарныҢ алган социалистиг хүжээлгелериниҢ күүселдезиниҢ дугайы» деп доктаалды хүлээп алган.

БистиҢ чуртувуста ОктябрьныҢ социалистиг Улуг революциязыныҢ 50 чыл оюн эрттиреринге холбаштыр калбарган белеткел совет кижилериҢ политиктиг бедик идепкейиниҢ болгаш күш-ажылчы кодурлүүшкүнүнүң, экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге, улустуң чагагай амыдыралын бедидеринге чаа-чаа чедишкиннер дээш. СЭКП-ниҢ XXIII съездизиниҢ шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү улустуң октябрь мурнунуң социалистиг чарыжының байдалынга чоруп турар деп, доктаалда чугаалап турар. Совет улус чогаадыкчы күштериниҢ чечектелишкини-биле, Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышкан болгаш коммунизмниҢ тургузарының идеалдарынга кызыгаар чокка бердингени-биле алдарлыг юбилейге үткүштүр белеткеннп турар.

Партияның ленинчи үгланышкыны СЭКП ТК-ныҢ июнь Пленумунуң ажылынга болгаш шиитпирлеринге чаа күш-биле илерээн. «Чоокку Чөөн чүктө ИзраильдиҢ агрессиязы-биле холбаштыр Совет ЭвилелиниҢ политиказының дугайы» деп СЭКП ТК-ныҢ Чингине секретары Л. И. БрежневтиҢ илеткелиниҢ талазы-биле Пленумунуң хүлээп алган шиитпирлери ССРЭ-ге коммунистиг инитилелди тургузарынга болгаш социализминиҢ делегей системазыныҢ хөгжүдеринге таарыжалыг тайбың байдалдарны хандырарынче, улустарның тайбыңын, хосталгазын болгаш хамаарышпас чорууп камгалаарынче СЭКП-ниҢ үгланырган политиказының чайгылыш чогун база катап көргүскен.

БистиҢ чуртувустуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының чаңгыс эп-сеткилдиг күзел-соруун илергейлевишаан, совет улустуң болгаш тайбыңга ынакшылдыг бүгү кижи төрелгетеннің үндезин эрте-ажыктарынга СЭКП ТК-ныҢ июнь Пленумунуң дүжүп турар шиитпирлерин ВЦСПС-тиҢ пленуму бүрүн долуу-биле чүүлдүгүнүн. Израильдиң агрессизының шиитпирлиг бүрүү шавар дугайында, интервентилерниҢ шеригдерин эжелээн империзерден кандыг-даа негелделер чокка тайбыңчылыга шугумунуң артынче доп-дораан үндүрер болгаш араб күрүнелерге израиль агрессиязының чедирген когаралдарының орнун эрттирер дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың негелдезин изин-биле деткип тур.

СЭКП ТК-ныҢ июнь Пленуму партияның Төп КомитединиҢ «ОктябрьныҢ социалистиг Улуг революциязыныҢ 50 чылы» деп Тезистерин чүүлдүг деп санаан. ССРЭ-ге социализм болгаш коммунизм тургузуушкунуңуның чартык чүс чылдарының дургузунда ленинчи партияның, совет улустуң бүдүрген маадырлыг үүле-ижиниң ондур чаагайын Тезистерде тодаратқан.

СЭКП ТК-ныҢ Тезистерин ажылчы чоннар аажок улуг сорук киришкини-биле хүлээп алганын. Төрээн чуртуң алдары дээш эрес-маадырлыг күш-ажылче, коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедишкиннер дээш демисевче оларны сорук киргенин ВЦСПС-тиҢ пленуму сеткил ханыышкынбиле демдеглеп тур.

Мурнакчы бүдүрүлгелериниҢ коллективтериниҢ инициативазы-биле, партияның болгаш чазактың чүүлдүгүнүн көргени, Улуг ОктябрьныҢ 50 чылынга алдар болдурган массалыг социалистиг чарыш калбарган. Октябрь мурнунуң социалистиг чарыжының чорудуушкунуна бистиҢ чуртувустуң ажылчы чоннары кайы хире улуг чедишкиннерни чедип алганын көргүзүп турар тодаргай фактыларны ВЦСПС-тиҢ пленумунуң доктаалынга айыткан. Чамдык бүдүрүлгелер күрүнеиниҢ даалгаларын болгаш социалистиг хүжээлгелерин күүсетпейн турарын ооң-биле кады база демдеглээн.

Ажылчы чоннарга СЭКП ТК-ныҢ июнь Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ныҢ «ОктябрьныҢ социалистиг Улуг революциязыныҢ 50 чылы» деп Тезистерин пропагандалаарынга идепкейлиг киржирин профэвилелдериниҢ чугула соруглазы кылдыр санаарын ВЦСПС-тиң пленуму доктаатқан.

Ажыл-агый организары-биле кады, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның калбак киржилгези-биле профэвилелдериниҢ комитеттери болгаш чөвүлелдери ОктябрьныҢ 50 чылынга алдар бодурган социалистиг хүжээлгелериниҢ күүселдезиниҢ массалыг хынаашкынын чорудуп, түс-түс участоктарда планнарны болгаш бүдүрүлге даалгаларын күүсетпейн турарының чылдагааннарын илередип, оларны чайлаашыр талазы-биле хемчеглерни алыр болгаш бүдүрүлгенің өстүрериниң немелде курлавырларын илередип тывар ужуратқ.

Социалистиг чарышты болгаш коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни организастарын улам ынай сайзырангайжыдарын хандырары, мурнунда алган социалистиг хүжээлгелерни немей илереттингеп курлавырларны барымдаалаш, аде коор талазы-биле ажылчы чоннарның инициативазын детжиирп эргежок чугула дээш, доктаалда чугаалап турар.

СЭКП ТК-ныҢ, ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиҢ Президиумунуң, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ болгаш ВЦСПС-тиҢ тургусканы тураскаадыг туктарны чаалап алыр дээш демиседи улам калбартырын профэвилел организацияларынга сүмелеп турар.

Совет профэвилелдер боттарының хүрээлениҢ Коммунистиг партияны долгандыр улам сырый каттыштырар дээрзинге пленум ханы шиитпирлиг илергейлеп, ССРЭ-ниҢ профэвилелдери моон соңгаар-даа партияның шынчы чөлегижизи болур, боттарының бүгү күштерин, энергизазын партияның XXIII съездизиниҢ, СЭКП ТК-ныҢ июнь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга бээр, Улуг Октябрьның 50 чыл оюн коммунизм тургузуушкунунга чаа-чаа чедишкиннербиле демдеглээр дээрзин ленинчи Төп Комитетке бүзүреткен.

НААДЫМГА КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЕКТЕР

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» көдээ ажылагый артелиниҢ Ээрбек участогунуң хойжулары кыргылда ажылын республика Наадымынга уткуштур доозар дээш бо хүннерде хайныышкынныг ажылдап, хүн бүрү хөй дүктү белеткел черлеринче чүдүрүп чорудуп турар.

Кыргылда пунктузунда колдуукда-ла аныяктар ажылдап турар. Оларның аразындан Михаил Седип-оол биле Николай Бюрбю онза шылгарап, хүнде-ле 120—130 чедир хойну кыргып турар. Рая Янчат-оол база ажылга кызымак болуп, хүн дургузунда 70—80 хойну кыргып, өөрүнге мактадып турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы кыргыкчылар М. Седип-оол-биле (оң талазында) Н. Бюрбю хойлар кыргып турлар.

Фото С. Феоктистовтуу.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң аныя-ишчилери бирги чартык чылда нүрүнеге 160 тонна эттги садар тургаш, ону 180 тонна кылдыр күүсеткен. Бо күш-ажылчы чедишкинге эш Т. Козинцевага удуртнан хаван фермазының ажылдакчылары мосну улуг-хуузун киирген.

Н. ВАНЬКОВ.

• • •

Республика малчыннарының чаңчыл болган Наадымынга телеп шаан, совет улустуң болгаш тайбыңга ынакшылдыг бүгү кижи төрелгетеннің үндезин эрте-ажыктарынга СЭКП ТК-ныҢ июнь Пленумунуң дүжүп турар шиитпирлерин ВЦСПС-тиҢ пленуму бүрүн долуу-биле чүүлдүгүнүн. Израильдиң агрессизының шиитпирлиг бүрүү шавар дугайында, интервентилерниҢ шеригдерин эжелээн империзерден кандыг-даа негелделер чокка тайбыңчылыга шугумунуң артынче доп-дораан үндүрер болгаш араб күрүнелерге израиль агрессиязының чедирген когаралдарының орнун эрттирер дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың негелдезин изин-биле деткип тур.

СЭКП ТК-ныҢ июнь Пленуму партияның Төп КомитединиҢ «ОктябрьныҢ социалистиг Улуг революциязыныҢ 50 чылы» деп Тезистерин чүүлдүг деп санаан. ССРЭ-ге социализм болгаш коммунизм тургузуушкунуңуның чартык чүс чылдарының дургузунда ленинчи партияның, совет улустуң бүдүрген маадырлыг үүле-ижиниң ондур чаагайын Тезистерде тодаратқан.

СЭКП ТК-ныҢ Тезистерин ажылчы чоннар аажок улуг сорук киришкини-биле хүлээп алганын. Төрээн чуртуң алдары дээш эрес-маадырлыг күш-ажылче, коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедишкиннер дээш демиседи оларны сорук киргенин ВЦСПС-тиҢ пленуму сеткил ханыышкынбиле демдеглеп тур.

Мурнакчы бүдүрүлгелериниҢ коллективтериниҢ инициативазы-биле, партияның болгаш чазактың чүүлдүгүнүн көргени, Улуг ОктябрьныҢ 50 чылынга алдар болдурган массалыг социалистиг чарыш калбарган. Октябрь мурнунуң социалистиг чарыжының чорудуушкунуна бистиҢ чуртувустуң ажылчы чоннары кайы хире улуг чедишкиннерни чедип алганын көргүзүп турар тодаргай фактыларны ВЦСПС-тиҢ пленумунуң доктаалынга айыткан. Чамдык бүдүрүлгелер күрүнеиниҢ даалгаларын болгаш социалистиг хүжээлгелерин күүсетпейн турарын ооң-биле кады база демдеглээн.

Ажылчы чоннарга СЭКП ТК-ныҢ июнь Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ныҢ «ОктябрьныҢ социалистиг Улуг революциязыныҢ 50 чылы» деп Тезистерин пропагандалаарынга идепкейлиг киржирин профэвилелдериниҢ чугула соруглазы кылдыр санаарын ВЦСПС-тиң пленуму доктаатқан.

Ажыл-агый организары-биле кады, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның калбак киржилгези-биле профэвилелдериниҢ комитеттери болгаш чөвүлелдери ОктябрьныҢ 50 чылынга алдар бодурган социалистиг хүжээлгелериниҢ күүселдезиниҢ массалыг хынаашкынын чорудуп, түс-түс участоктарда планнарны болгаш бүдүрүлге даалгаларын күүсетпейн турарының чылдагааннарын илередип, оларны чайлаашыр талазы-биле хемчеглерни алыр болгаш бүдүрүлгенің өстүрериниң немелде курлавырларын илередип тывар ужуратқ.

Социалистиг чарышты болгаш коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни организастарын улам ынай сайзырангайжыдарын хандырары, мурнунда алган социалистиг хүжээлгелерни немей илереттингеп курлавырларны барымдаалаш, аде коор талазы-биле ажылчы чоннарның инициативазын детжиирп эргежок чугула дээш, доктаалда чугаалап турар.

СЭКП ТК-ныҢ, ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиҢ Президиумунуң, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ болгаш ВЦСПС-тиҢ тургусканы тураскаадыг туктарны чаалап алыр дээш демиседи улам калбартырын профэвилел организацияларынга сүмелеп турар.

Совет профэвилелдер боттарының хүрээлениҢ Коммунистиг партияны долгандыр улам сырый каттыштырар дээрзинге пленум ханы шиитпирлиг илергейлеп, ССРЭ-ниҢ профэвилелдери моон соңгаар-даа партияның шынчы чөлегижизи болур, боттарының бүгү күштерин, энергизазын партияның XXIII съездизиниҢ, СЭКП ТК-ныҢ июнь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга бээр, Улуг Октябрьның 50 чыл оюн коммунизм тургузуушкунунга чаа-чаа чедишкиннербиле демдеглээр дээрзин ленинчи Төп Комитетке бүзүреткен.

Малчыннарның аттары	Чүс баш малга онаашаар алган чаш төл
Хөйчулар	
Т. Сундуй-оол	109
А. Донгак	104
Б. Чигден-оол	103
Т. Чүдүп-оол	103
Өшкү кадарчылары	
Э. Бичө-оол	119
Т. Осур-оол	112
М. Натпит-оол	109
Чаңгычылар	
Ш. Донгуту	90
Кадарчылар	
Т. Удувас	90

Н. ДОНГАК.

• • •

Таңды районда «Коммунизминиң херели» колхоз чартык чылда нүрүнеге зэт, сүт, дүн садар планнарын ажыр күүсеткен.

В. ОММУҢ.

• • •

Улуг-Хем районда Ждамов аттыг колхозтуң аныя-ишчилери бирги чартык чылда нүрүнеге зэт, сүт, дүн садар планнарын чедишкиннит күүсеткен. Оймакта № 1 сүт-бараан фермазының коллективи мурнакчы болган, а түс-түс саанчыларның аразынга чарышка Ф. Дадар-оол, М. Доспан олар тимээн. Аныя-агыйның сүт-бараан фермалары төрөп өттүг серимн чайлагларда неме берген.

Аныя-агый инитизи-биле төрүүр чүс хойга онааштыр 83 хураганны мендп алган, хойлар амдаа солдап турар. Чартык чылдың түңнелинде хөйчулар Х. Сат чүс хойга онааштыр 107. Ш. Доспаан-оол, А. Сидар түс-туста 101 хураганны мендп алганнар. Колхоз 10 муң хойну кыргыыр тургаш, июль 1-ге чедир 9990 хойну кыргып, оон 18,2 тонна дүктү кыргып алган. Хөйчулар ам чайлагларже комүп үнгүлей берген.

Н. СУНДУЙ-ООЛ.

Наадымга уткуштур

Сигенчилер—юбилейге

Ниитимнең малынга четчир чемсеирлиг турлуглар ажылды Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозунуң Ак-Туруг салбыры бо чылын алдын организастыг чорудуп турар. Салбыр бо чылын 515 тонна сигең, 5840 тонна силос ала чеми белеткээр планнанып. Ол дээрге бичө эвес планды. Ону күүседиринге хынаачалыг белеткел, организастыг куш-ажыл негеттинер.

Салбырның ажыл-ишчилери 100 ажыг га черни чазын-ке суггарып белеткээн болгаш мал чеминге кезери-биле 600 га черге чаңгыс чылдыг сигеннерни, 400 га черге кукурузаны тарааш. Ол культураларның чайгы ажаалдазын эки чоруткан. Алгы үеде ол культураларның болгаш салбырның сиген кезер шөлдеринде оът-сигеннің улужу бир дески, чаагай аазы, эки четчин олурар.

Сиген кезер техника септелгезинге тускайлаан, механик Докан-оол Колхоз-оолга удурткан звено кыска хуусада 9 тракторну, сиген кезер 8 машинаны, 4 дырбаашты, 3 көлээнекчини болгаш бир сараат салыкчыны бүрүн септеп доозган. Ол звекода эштер Ч. Хүрең-оол, М. Ажы олар онза шалыкын ажылдап турлар.

Сиген кезиндезинге ажылдаар бригаданы четчелеп тургускан болгаш ажылдың планын, сиген шөлдеринге чорудар политмассалыг ажылдарның хемчеглерин бадылаан.

С. СОТНАМ.

• • •

Чөөн-Хемчик районнуң хал секиртир «Тыва» совхозунуң дүржүлелиг ажылчыны эш Кулдар Даваатайга удурткан бригада Кара-Суглуг делгем сиген шөлдерин кезип эгелээн. Ол бригада башкайы хүн 50 га черниң сигенин кескен. Бригаданың кежигүннери оът-сигеннің чаагай болуп турарын көргеш, 100 тонна сигенни планнан ажыр кезип белеткээр хүлээлгени алганнар.

Х. ООРЖАК.

АЖЫЛДЫҢ БЕДИК КУЛЬТУРАЗЫ ДЭЭШ

Бии-Хем районнуң «Сельхозтехника» каттыжышкынының ажылчыннары болгаш инженер-техниктер ажылдакчылары бо чылын улуг күжениишкинниг ажылдап турарлар. Септелге мастерскаазы, мал ажылының фермаларын механизастаарының бригадазы, садыг киргизи болгаш автотранспорт — бүгү бүдүрүлге албанының черлери Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга алдар кылдыр алган социалистиг хүжээлгелерин күүсединр дээш демисешкен.

«Сельхозтехника» каттыжышкынының ыы бүдүрүлгелерин күш-ажыл талазы-биле бедик культурлуг, эки чаагайыттынган бүдүрүлгелер кылып алыр дээш ажылдаар — оларның лозунгу мынаыт. Моторлар шенээринин, электрни кадналганың болгаш өске-даа цехтерни чаартып сайзыраткан, «Беларусь» тракторлу септээр талазы-биле шуулгурулга шугумун ажылдалып киргеп. Септелге мастерскаазы кодурер-транспорт тургузуулары-биле долу хандыртынган.

Салбырда инструменталер ажыглаарының хереэ үлегерлиг организастаттынган, чүл дээрге инструментилерни чаңгыс төптен чидигдендирип таарыштырар апарган. Цехтерни чаартырда, хамыктың мурнунда ажылын кижилерге эң-не таарымчалыг болурун барымдаалаан. Ажылчын чер бүргүзүнде кижилериниҢ идепкейи улам улгатқан, оларның культуразы коскуу-биле белээн.

Салбырда чаартыкчы саналлар киирерлериниҢ саны көвүдээн. Чижээлээрге, слесарь В. Шахматов эвээш эвес үнелиг чаартыкчы саналларны киирген, оон бодуу ажылын техникумда чорудилгези-биле эки холбаштырын турар. Септелге талазы-биле слесарь П. Андрюшенко цехтиң иштинге байдал үлегерлиг турарун дээш улуг кыпын турар. Хоочун ажылдакчылар дарган А. Шестопалов, слесарь Д. Бабанов болгаш өскелер-даа аныяктар өөредилгези-биле эки хоолбаштырын турар.

Бүдүрүлгеге бедик культура дээш демисел — бо ээрге хөй комплекс ажыл болур. Ол чүл ээрге левискээрни чаагайжыдары, эстетиканың элементилерин шингээдири, мергежилдя доктаамал бедилип турары болгаш оон-даа өске.

Ажылдың культурazын бедилер талазы-биле ындыг сагыш салышкыны күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге эки салдарлыг болган. Чартык чылда нинти продукция бүдүрелиниҢ талазы-биле 90 муң рубльдиң чүүлдерин кылыр планныг турда, ону 99 муң рубль кылыр күүсеткен. Ол ышкаш. септелгелер, артык кезектерни белеткээр, эргижирээн чүүлдерни катап ажылга киирер кыдыр чаартыр талазы-биле планнар чартык чылда бүрүнү-биле күүсеттингеп.

Бо бүгү чүүлдерниң түңнелинде, Бии-Хеминиң «Сельхозтехника» каттыжышкынының коллективи алган социалистиг хүжээлгелерин күүседип шыдаар ээрзинге шуут бүзүреп болур-дур.

И. ОЛДЫРЕВ.

Белеткенмишаан...

«Улуг-Хая» совхозтуң парткомуның бюрозу совхозтуң малынга чем белеткээринин белеткел ажылдарының чоруп турарының дугайын база катап чугаалашкан. Июль 1-де байдалбиле алырга, мал чеми белеткээринге ажылдаар тракторларның, кодээ ажыя-агый машиналарының болгаш өске-даа херекселдериниҢ септелгези бежен хуу болуп турар. Совхозтуң салбырларындан Арыг-Бажында № 1 салбыр өске салбырлардан ээрге. Сиген белеткелинге ажылдаар тос трактор, трактор-биле сиген кестирер 6 машина, 2 дырбаан, 2 волокушка, бир сараат салыкчызы белеп. Олар июль 2-ден эгелеп сиген кезилдезинде ажылдаттынып киргеннер.

Хайыракан салбыр биле Хендерге салбырда мал чеми белеткээринге кирер машина, техниканың бежен хуулу белеп. Көк-Чыраада № 2 салбырда белеткел аң-не чыдып калып турар. Ол салбырның сиген белеткелинге кирер 12 тракторларының хөй кезии белеп эвес. 3 волокушкаларның чаңгызы, 12 сиген кезер машиналарының 5-жи, 4 дырбааштың ийиси белеп болган.

Моон алгаш көөрге, совхозтуң салбырларында сиген кезип белеткээр ажыл кончут оожум темп-биле чорун турар. Совхозтуң сиген кезер шөлдеринде, хемнер уңунда болгаш шыналларда сиген шөлүнүң эрте кескен черлерин ийи катап кезип ап турган черлер болгай. Ам сиген кезилдезиниҢ эгелээриниҢ дугайын эвес, харын кезилдезиниҢ чоруп турарының дугайында чугаалажыр үезин-дир.

Совхоз дирекциязы, салбырлар малдың быжыг чем-суурун тургузар дээш организастыг ажылдарны дораан чорударын партбюро негээн. Сиген кезилдезиниҢ кампаниязын чедишкиннинг чорударынга техника кол күш деп чүвени партбюро база катап айыткан. Ынчангаш ону эң-не дүрген септеп доозарын совхозтуң кол инженери эш Махтутовка даасқан.

Совхозтуң сиген кезер шөлү 1020 ажыг гектар. Мал чеми тарымал сиген 888 гектар. Оон аңгыда 550 гектар кок-суда база бар. Оларның үнгени база эки. Совхоз инитизи-биле 4212 тонна мал чемин белеткээр соруглалыг. Бо мал чеминерин чогуур үезинде, саадал чок, организастыг ажылдап тургаш, белеткеп алыры хүнүүн эң-не чугула айтырыы болуп турар. Совхозта партком бюрозунга олурушкан салбырлар эргелекчилери, бригадирлер болгаш тускай эртемнигнер июль 15-тен орай эвес мал чемин кезип кирер болгаш 35 хонук иштинде планныг онзалгаларын график бүгээр күүседип алырын хүлээлип алганнар.

Сиген кезилдезиниҢ темпизин дургедедир, инитинин малынга четчир чемсеирлиг тургузар соруглага-биле салбырларда партия эге организациялары, профэвилел болгаш комсомол организациялары сигенчилер ортузунга партийжи болгаш культура-массалыг ажылдарның тускай планнарын кылып бадылаап, ол ёзугаар күүседип, мал чеми белеткеп турар бригадаларга агитаторларны быжыглап, хана солунгарын, агитхуудустарын үндүрер редколлегияларын тургускаш, ажылдың түңнелин чыдыкшы, социалистиг чарышты организастап, түңнелин үндүрүп турарын партком бюрозу ийыткан.

О. ТАВАА.

Аныяктарның инициативазы

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң комсомолчулары болгаш аныяктары юбилейлиг чылда төрээн колхозунуң мал чеми белеткээринге массалыг-биле киржирин ОктябрьныҢ 50 чылынга алдар болдурун чорудар дугайында кыйгырыгны районнуң аныяктарынче салган. Ону ВЛКСМ район комитеди деткээн.

Колхозтуң Торгалыг салбырында Василий Чодураа удурткан аныяктар бригадазы 100 гектар черде тараан липцеваны үш удаа суггарып тургаш, эки дүжүттүг сигенин остүрген. Ону чидириг чокка ажаан алырыбиле ам үеде 3 трактор агрегады кезип киришкен. Комсомолчу тракторист Түлүш Хурагандайның агрегады доктаатқын чок чорун, комсомолчу боду эрес ажылдап турар.

Юбилейге уткуштур — *Тываның шөлдеринде*

ЧАЙГЫ АЖААЛДА БОЛГАШ БЕЛЕТКЕЛ

«Бөк-Тей» совхозтуң механизаторлары бо чылдың часкы ажылдарынга киредиве, хөрзүүн белеткелин болгаш тараа чажылгавын тазырымчалыг хуусадга чоруткан. Бол культура — «Саратовская-29» кызыл-тас эки белеткеттингеш, чайын аңдарган шөлдерге тарыттынган чиңге-тараны чайын болгаш күзүн аңдарган черлерге чашкылаан.

Шак бо байдал көдээ ажыл-агый культураларының чазагай өзеринге үндезин болган. Ам кызыл-тас баш тыртып турар, ооң бедии 50 см четкен. Кызыл-тас шөлдеринде бөк үнүп барык чок. Часкы курган хаттар кызыл-тастың өзүлдезинге моондак кылып шыдаваан, чүге дээрге, чайгы аңдарылгаларга бөк үнүп чок болган болгаш эртекен чылын-даа, часкы хар иришкинниве-даа шык хөрзүнге эки чылган турган.

Июнь ай чаагыныг болгаш сөөк болганы биледингир болгай. Ол чорук кукуруза биле чиңге-тараның өзүлдезин сеңдиткен. Июньүн бүгү дургузунда чиңге-тараа баш тыртпаан. Бургаг хат ооң тарылгазын аажок үрээн, шынчаагаш ооң дүжүлүнүң чүгле 50 хуузун алыр боор бис деп чигинип турдувус. Шынаарга бо байдалдың эттиверинге чылыг хүннер херек турган. Шынчалаада соолгу үеде үш хүн аяс болгаш изиг болурга-ла, чиңге-тараа аажок көдүрүлүп келген. Ооң-биле кады шөлге доора илирттээшкинни чоруткаш, бөк үнүштерни пок-кылып, чаагыныңар соонда ширикчели берген черни үлдүредипкен бис, шынчаагаш чиңге-тараа дүрген өзүп эгелээн.

Соолгу чылдарда совхозтуң ажыл-ишчилериве келир чылдың дүжүдүнге хөрзүнүң амдыгаштап белеткээри чаңчыл болуп берген. Шынчаагаш, бо чылын 3700 гектар черге чайгы аңдарыганы чоруткан, ол болза планнан ажыр 400 гектарны аңдарганы ол. Шынаарга июльүң бирээден эгелээш, бүгү тракторларны хөрзүнүң ажылдап кылыышкынын чорударынче шилчиткен. Механизаторлар чайын аңдарган черлерни бөк үнүштен арыг тургузар деп доозу-биле ажылдап турарлар. Бо талазыбиле мурнакчылар бистеривисте хөй. И. Штейнберг, Г. Харченко, М. Абрамов, А. Назаров, Н. Баяңды ышкаш механизаторлар ажылдап кылыышкынның нормаларын үргүлчү ажыр күүседип турар, оларның кылган ажылының шынары кезээде эки.

Кукуруза звенозунуң кежигүннери Н. Базаркин, Н. Бабкин, Г. Гурков олар кукуруза шөлүн илирттээн болгаш ам одуруглар аразының ажылдап кылыышкынын эгелээн, минералдыг немнишкилерни оон-биле кады төп турар. А чазын ол культураның шөлүнге 7 тонна минералдыг, 2500 тонна органиктиг чемишчидилгелерни база төккен турган.

Мынчаагаш, бистиң механизаторларывыс чартык чыл иштинде хөй ажылларны кылып, хөй күштү үндүргеннер. Олар болза ыангыгы 1968 чылдың дүжүдүнге кирииштир черниң 50 хуузун белеткээн.

Чайгы аңдарылга шөлдериниң ажылдап кылыышкыны доозулган соонда, тодаргайлаарга, июльүң 20-ден эгелээш, механизаторлар күскү чер аңдарылгазынга белеткелди эгелээр, маңаа 3000 гектар черни белеткээр ужурлуг бис.

Эртлен чазын бистиң совхозка хөрзүнүүн хаттан болгаш сугдан үрелиринге удур кемчегларни база алган дээрзин демдеглээр херек. Чажырга мурнуның культивациязын 2000 хире гектар черге чоруткан, СЗП-24 сеялка-биле 1500 гектар болгаш СЗС-9 сеялка-биле 500 хире гектар черге чажып таваан.

Амгы үеде механизаторларның мурнунда юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаал алырынга белеткенир деп улуг соруга туруп турар. Тараа культураларын ажаал алырыңга биске 25-тен эвээш эвес тараа комбайннарын, хөй жатказарны болгаш күскү чер аңдарылгазынга 20 тракторну белеткээр ужурлуг бис. Сентелге шөлүнге мынчага чедир септээри-биле СК-3 деп 16 комбайнны тургускан турган, ооң бежин сентээш, хову турлаанда чедирген. Силос ажаар 3 комбайн болгаш 6 жатка база белен.

Мынчаагаш, дүжүт ажаал алышкынынга бистиң ажыл-агыйда ам кылдыныган чүүлдер ам-даа эвээш. Шуут чугаалаарга, сентелге кончуг оожум чоруп турар. Ооң ындыызының кол чылдагааны — артык кезектериң чедишпезинде. «Сельхозтехниканың» республика каттыжышкынындан ыңдыг кезектерни алыр дээрге, ында бо түлүк үеде ревизия кылгаш туруп берген, моон хараазында септекчилер комбайннар чаныында анаа турарлар.

Сентелге талазы-биле ийиги кол четпес чүве болза комбайнерлериң чедишпези. Бистиң ажыл-агыйывыс июнь айда-ла сентелгеге кириштирери-биле хоорай организацияларындан комбайнерлерни хаара тудар дугайында Кызыл хооркүүскомуига айтырыгны тургускан турган, анаа ажылдарын күүсээн кижилерниң дадызын-даа кирген турган. Ыңдыг түрбүже, ол айтырыг аажок оожум шиитпирлеттинип турар. Шынаарга биске ам-даа 14 комбайнны, ЖБН-6 дээр 9 жатканы бүрүнү-биле сентээр болгай.

Улуг байырлалдың чылында күрүнеге 1800 тонна тараны садар азы ийи планны күүседир деп хүлээлгени алган бис. Тараның өзүп турарының байдалы-биле алырга, ол хүлээлге черле күүсеттинер деп, бүзүрелдии-биле чугаалап болур. Маңаа харын-на машиналарны канчаар белеткеп алыры, комбайнерлерни мергежилиг кижилер-биле четчелештирип алыры шиитпирлиг рольду ойнаар.

Бо чылдың агаар-бойдузунуң байдалын база барымдаалап көөр херек: чаашкынның хөй болуп турары тараның быжарын саададып болур, шынчаагаш ажаал алышкынының хуусазы ооң хараазында үзаар апаар болгай. Оон ужурунда техниканы үрелир чорук болбас кылдыр ыяк белеткээр ужурлуг бис — бо талазы-биле кыжыр ажылдар хөй.

Бистиң механизаторларывыс чылдың бирги чартында чеднишкинниг ажылдаандыр. Чылдың ийиги чартында базалдың

БЕЛЕТКЕНИР-ЛЕ, БЕЛЕТКЕНИР

Улуг Октябрьның 50 чыл ойнга уткуштур ноябрь 7-ниң бүдүүзүнде Кызылда Күрүненің башкы институдунуң төөгү болгаш тыва дыл факультединиң бот-өөредилгелиг доозукчулары күрүне экзаменнерин тудуп, дээди эртемин чедип алыр. Ынчанган бо чайгы, сөөлгү сессиявысты харысаалгалыг кылдыр санап тургавысыс ужуру ында. Бистиң факультединиствң 28 кижизи шупту дужаава чогуур бүгү экзаменнеривисти, зачёттарывысты хуусаазындан эрте чедиишкиннииг доозукчан бис.

Тыва дылды башкылаарывың методиказының, тыва литература талазы-биле тускай семинарларны кылып, аңгы литературлуг тыва дыл талазы-биле тускай курсту эрткенивис солуң.

Литературлуг дылдың тускай курузунга экзаменни тутканывыс бо эртем талазы-биле практиктиг ажылывыска улуг ужур-дузалыг.

Тыва дылдың экзаменнеринге бижыг билиглиин көргүскен студентивисти аразында чүгле районда өвес, бүгү республикада сураглыг башкыларның бирээзи. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Ак-кыс Ашак-ооловна Оюн, Бай-Тайга районда улусчу контроль комитединиң даргазы Д. Ш. Хертек, ол-ла районда Кызыл-Даг сес чыл школазының эге класстар башкызы А. Х. Бичии, Барыын-Хемчик районнуң Аксы-Барлык ортумак школазының төөгү, тыва дыл башкызы О. К. Саая, Бии-Хем районда Сушь 8 чыл школазының башкызы Ш. С. Салчак, Чөөн-Хемчик районда Баян-Тала ортумак школазының директору К. Х. Адыгбай болгаш өскелер-даа бар.

Бешки күрстүң сөөлгү экзаменнерин дужаап киреривисте, кижи бүрүзүнүң сеткил-сагыжы хайныкпан турган. Борта чаңгыс-даа экзаменни, чаңгыс-даа зачёттуг дужаап шыдавайн баар болза, күскү экзаменнерге чедир ону дужаап алыр уе артпас, ооң-биле беш чыл иштинде бот-өөредилгениң бергелерин кады үлежип келгеш өөрүнден артыш каары хомудавчыг болбайн канчаар.

Барыын-Хемчик районнуң Шекпээр ортумак школазының өөредилге эргелекчизи Тура Сарыгларовна Чимит-Доржу бистиң курска эртиен семинарга чедир шыырак студентилерге санадып келген. А кышкы сессияга чөптүг чылдагаан ужурунда кээп шыдавайн барган. Кызымак кижи черле кызымак! Ол чайгы сөөлгү экзаменнерни чедиишкиннииг дужаап үнген. Ниитизи-биле ооң бо удаада дужаган экзаменнери 11, ооң-биле кады 8 хире зачёттуг дужаган.

Ол сөөлүнде бисче тыва дыл башкыларының методиказының талазы-биле тускай семинарларның зачёду арткан. Педагогика эртемнериниң кандидады Хомушку Сайынотович Алдын-оол зачёт хүлээп алырының эрги аргазын катаптавайн, башкылаашкынның чаа методун ажыглаарының үлегерин көргүскен. Шупту-вусту аудиторияга олурткаш:

— Мен силерниң кижи бүрүзүнге айтырыг бергеш, харыны өөрүнер шупту дыңнаар кылдыр чугаалаар арганы ажыглаар деп шинтпирлеп алган кижи мен — деп, хоочун башкы-эртемден зачёттуг ынчаар ажыткан. Бир кижи харылап турар, өскелери ону кичээнгейлиг дыңнавышаан, ол методтуң талазы-биле ботгарының арга-дуржулгазын сактып олургулаар.

— Тыва дылдың бижимел ажылдарынга чистырыг кылыр уруглар-биле ажылдаарда, диктант азы өске-даа бижимел хыналда кылган дораан бир-ле дугаарывда башкы кижи ниити класстың чистырыгларын көөр. Оларны шупту-вусунга бижиткеш, ол талазы-биле дүрүмнерни катаптаар. Ооң соонда ийи-чаңгыс кижилериниң тус-тузунда частырыгларын анализтеп көөр... Орта домактар чогаатты-рар...— деп, бодунуң таварышкан айтырыын Ак-Довуракның сес чыл школазының башкызы Эмчилдей Күжүгет ынчаар харылап эгелээн. Өөвүрде Саглы 8 чыл школазының тыва дыл, литература башкызы Коңзан Саая бодунуң дуржулгазындан мындыг чижекти орта немээн:

— Код-ла чүве уруглар частырыг чок бижип өөрензин дээш, оралдажыры бистиң чүгүла сорулгавыс болгай. Мен болза Эмчилдейниң чугаалаанындан аңгыда, уругларның частырыгларын дневнигимге демдеглеп турар кижи мен. Үе-үе болгаш демги демдеглелимни ажып корүп, уруглар ону катаптаазын дээш сагындырып турар мен. Ол оларның харысаалгалыг болгаш кичээнгейлиг болурунга дыка дузалыын практиканга көргеи мен...

Зачёттуг шак ынчаар эрттирер чорук студентилерниң практиктиг ажылынга бижыг биличии бээр дээрзинге бүзүрээп бис.

Ам мурнувуста ең-не харысаалгалыг үе — күрүне экзаменнеринге белеткелдериниң үези. Ону кым-даа халас эрттирбес, күзүн дээди эртеминиң дипломуун хонга алырынга бүзүреллиглер.

О. НАМЧЫЛАК.

Кожавыс Хакасияда

ХОЙЖУЛАР „ДҮЖҮТТҮ“ АЖААП АП ТУРАР

Бистиң республиканың социалистиг чарыштыг кожазы болур Хакас областың совхозтары, колхозтары нарын дүктүг хой ажылын хөгжүдер талазы-биле көскү черни эзлеп турар. Областың солуннарының арыннарында хой ажылының талазы-биле солуп материалдарны бижип турар. «Советская Хакасия» солуннуң бир номеринде «Хойжулар «дүжүттү» ажаап ап турар» деп үүл болгаш өске-даа материалдар областың хойжуларының чаш төл камгалап алырының болгаш дүк кыргылдазының талазы-биле чедиишкиннерни бижип турар.

Бо чылын Хакасияның совхозтарының болгаш колхозтарының хойжулары 420 мун хураганны алган, азы планда көрдүнгенинге удур 115 хуу болган. Хой ажылагыйлар болгаш хойжу бригадалар эки көргүзүглерни чедип алган. Алтай районда Ленин аттыг колхоз төрүүр 100 хой бүрүзүнден 128 хураганны, Карасук болгаш Боград совхозтар — 112—112, Троицк биле «Восток» совхозтар — 110—110 хураганны алган. Означенск совхозтуң улуг хойжузу Ульянцевтиң бригадазы 606 хойдан 880 хураганны алган. СЭКП XX съездиниң аттыг совхозтуң хойжузу Самонин 100 хой бүрүзүнден 125, «Борец» совхозтуң хойжузу Ангаев — 118, Карасукскн совхозта Шахматов — 121, Карл Маркс аттыг колхозта Барченко — 120 хураганны алган.

Ам уеде Хакасияда хой кыргылдазы чоруп турар. Хойжулар эки ажылдаан. Оларның хой кезии кыштан хойну бүрүн кангалап, бедик шынарлыг дүктү өстүрүп алганнар. Областың совхозтарында болгаш колхозтарында миллион ажыг хойну кыргыры-биле кыргылда пунктуларында 2500 ажыг электри хачыларын тургускан.

СЭКП XX съездиниң аттыг тараа ажылдыг совхозта 15 мун баш нарын дүктүг хойну кыргып турар. Чамдык хой ажылдыг совхозтарның кыргыыр хойлары 30—40 мун баш чедип турар. Мурнакчы кыргыкчылар бир эдлерде 40—50 хойну эки шынарлыг кыргып турар.

Кыргылданың шынарынче кол кичээнгей салдынган. Совхозтарда кыргаан дүк дээш кол төлевирдеп аңгыда, кыргылданың шынары дээш немелде төлевирни база тургускан. «Борец» совхозта мындыг чурумну тургускан: кыргыкчы бүрүзүнге учёт кылыр хуудусту тывыскан. Онда кыргыкчының фамилиязын, адын болгаш аразының адын база ажылдап турар машиназының номерин айыткан. Ол учёт хуудузун кыргаан дугу-биле кады дүк класстаар черге бээр, аңаа дүктү деңнээн соонда, ооң физиктиг деңзизин болгаш шынарын дадылап бижиир. Кыргаан хойнуң быктынга кыргыкчының ажылдап турар машиназының номерин бижип каар. Кодан хойнуң кыргылазы доозуган соонда, хыналаны чөрүдүр болгаш кыргыкчыга база механизаторга немелде төлевир дугайында айтырыгны дораан шинтпирлеп турар. Кыргылда пунктузунуң ажылдакчыларының аразынга чарыштыг организастаан. Кыргыкчы бүрүзүнүң кыргаан хойларының санын, алган дүгүнүң хемчээлин, ооң хүнде чежени ажылдап алганын хүн бүрүде көргүзүг самбызынга бижип турар. Мурнакчы кыргыкчыларны шаңнаары-биле мындыг шаңналларны тургускан: алдын шактар. Москвада улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинче болгаш дыштанылга бажыңынче баар халас путёвкалар.

Шира районнуң совхозунда кыргыкчыларга мындыг шаңналдарны тургускан: кыргылда үезинде 1000 хойну эки шынарлыг кыргаан болза, ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинче баар путёвка, а 900 хойну ынчаар кыргаанда дыштанылга бажыңынче баар путёвка тыпсыр. Туиминиң хой ажылдыг совхозунда чарышка тиилээн кыргыкчыларга радиоприёмниктерни тыпсыр.

«Советская Хакасияның» июль 11-де үнген номеринiң бирги арнында «Хүлээлгелерниң күүселдезин хынаалыңар» деп эгелеп Хакас, Даг-Алтай областарның болгаш Тыва АССР-ниң 1967 чылдың бирги чартында мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле хүлээлгелерин канчаар күүсеткенин парлаан. Бистиң республика бо областар-биле социалистиг чарыштыг болгай. Ынчангаш чартык чылдың түнелиин көрүптээлиңер (хуу-биле):

	ЭЪТ	СҮТ	ДҮК	ЧУУРГА
Хакасия	113	136	200	134
Тыва	141	128	125	
Даг-Алтай	97,2	127	134	113

Моон ап көөрге, Хакасияның эътен өске көргүзүглери бистиң республиканыңдан ажып турар-дыр.

Хакасияга бо чылдың бирги чартында өнек бүрүзүнден саалда 1966 чылдың олча үезинде турганындан 216 кг, төрүүр дараа бүрүзүнден чуурга 9 санга көвүдээн, хой бүрүзүнден ортумак кыргылза 0,5 кг бедээн. Хакас область бо чылын ниитизи-биле 4846 тонна дүктү күрүнеге садар. Бир өвес хой бүрүзүнден ортумак кыргылда 3,4 кг болур болза, бо хүлээлге ам күүсеттинер. Июль 10-га чедир Хакасияда 150 мун баш ажыг хой кыргыттынган, ооң 4987 центнер дүк алдынган болгаш ортумаа-биле бир хойга 3,3 кг онаажыр.

Бо байдалды өөренип көргеш, совхозтарның, колхозтарның удурткукулары болгаш тускай эртемниглери хой кыргылдазының шынарын бедидеринче, грамм дүктээ хойга артырбас, черге кагбас хээш демисежип турар.

М. ЛЮНДҮП.

КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ ЧЕТЧИР, ХАЛАС

«Эмчиниң дузаламчызын бүгү чонга халас чедирип турар» (Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ою» деп Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Тезистеринден)

Аарыг — кижи бүрүзүнге айыылдыг. Бир өвес кижи эмчи дузаламчызын албас болза, ол кижиге бүзулгла хилинчек-човулаң апаар. Делегейниң дыка хөй чурттарында эмчи дузаламчызын элырыга хөй акша-хөрөңги херек. Ол акша-хөрөңги эвээш өвес болуп турар. Революция мурнунда Россияга ажылчыннарга, усчуларга, тараачыннарга, албан-хаакчыларга аарыг ядыы-түрөңги, хоозургай чорукту чедирип турган. Шаандагы Россияга эмнелгелер болгаш клиникалар база турган, аңаа үжен муң эмчилер ажылдап турган болгаш оларның аразынга делегейге сураглыг эмчилер база турган. Чамдык көдээ черлерниң хөй өвес эмчилериниден, хоорай черлеринде түс-түс эмнелге ажылдакчыларындан аңгыда, шыны-биле чугаалаарга, өске эмнелге ажылдакчылары түгле эмчи дузаламчызын толеп шыдаар кижилерге бараан боон турган.

Революция мурнунда оспа, чума, холера, туберкулёз (өкпе аарыы), трахома (каратын халдавырлыг азы), шээр аарыглар, шиишкилээр тиф чурткa нептереңгей турган. Ынчангаш XX вектиң эгезинде Россияга ортумаа-биле кижиниң амыдыралчурттаалгазы 32 чыл иштинде үргүлүлээр турган. А уругларны ап көөрге, 100 кижиден үжен кижи бир харга чедир өлүп турган болгаш 100-тен 45 кижи беш харга чедир чурттавайн турган. Октябрьның социалистиг Улуг революциязы эмнелгениң херээн кижиниң чаагай чорууңга баравлгаткан. Ол ажылчы чоннарга халас болгаш бедик деңнелдиг эмчи дузаламчызын көргүскен, кадык камгалалы күрүненiң болгаш бүгү чоннуң херээ апарган. Совет эрге-чагырганың бир-ле дугаар чылдарында Владимир Ильич Ленин кадык-камгалалың чуртка сайзырадырының талазы-биле 100 ажыг декреттерни бижээн: «Уруглар чеминиң фондузунуң дугайында», «Шиишкилээр тифти чок кылырының хемчегleри», «Кижи бүрүзүнге оспаны тарыыр дугайында», «Чурттакчы черлериң арыг-шеверииниң дугайында», «Крымны чоннуң кадыын эмнээринге ажыглаары» болгаш өскедаа.

Көдээге болгаш хоорайга эмчи дузаламчызын чедиреры Октябрь революциязының сөөлүнде арткан 50 чылдың дургузунда социалистиг чурттуң материалдыг арга-мергежили канчаар-даа аажок улгатkан. Хөй санныг техникумнар болгаш эмчи институттары ажыттынган. Ам ССРЭде 578 мун эмчилер ажылдап турар, ол 1919 чылдыы-биле деңнээрге, 20 катап хөй боон турар. Ада-чурттуң дайынының мурнунда 10 мун чурттакчы чонга 40 эмнелге оруннары онаажып турган болза, а 1966 чылда 99 чедир өскен. Ол дээрге Американың Каттышкан Штаттарындан каш катап көвей.

Европаның эмчилериниң барык-ла чартык кезии Совет Эвилелинде эмчи ажылының арга-мергежилинге өөренип турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында ССРЭ-ге эмчи эртеми канчаар-даа аажок хөгжүлдеже бурунгаар базынарны кылган. Кижи организминиң чажыдын тыварынче, аарыгы болдурбазының болгаш халдавырлыг аарыглардан организмни камгалап алырының талазы-биле хой арга-мергежилдиг апарган.

Совет эрге-чагырганың чылдарында кижиниң назылаары ортумаа-биле ийи катап өскен, кижилериниң өлүп хораары революция мурнуу-биле деңнээрге 4 катап эвээжээн. Совет күрүне ажылчы чоннуң кадык камгалалынга чылда-ла 7 миллиард чедир акша түңнү чарыгдал турар.

Бүгү кижилерге эмнелге (эмчи) дузаламчызы халас. Бүгүдеге билдиңгир совет журнал «Огонёк» Москваның Лихачов аттыг автозаводунуң ажылчыны Василий Кузнецовтуң өг-бүлези кадыкшылдырарынга үндүрген амша-копеектиң түңүн түңнээш, солуң таблицаны парлаан:

Эмчилерге кирери 74 р. 74 к.

Профессорнуң консультациязы — 12 р. 00 к.

Рентген-биле шинчидери — 2 р. 21 к.

Лабораторияга анализтер эртери— 14 р. 90 к.

Электрокардиограммалар (чүректиң ажылып тускай керексел-биле шинчип көөру) — 2 р. 96 к.

Антибиотактер болгаш өске-даа эмнер-биле сыкыртып эмнедири — 44 р. 64 к.

Физиотерапевтилиг эмнелге (ток биле эмнедириниң хевирлери)—8 р. 88 к.

Санаторийге эмнедир путёвканың өртээ — 80 р. 50 к.

Завод столоваязынга эмненнир чемниң бир курузунуң өртээ—52 р. 00 к.

3 сменага уругларның лагерь баар путёвкалар өртээ — 285 р. 00 к.

Отлу Геннадийни уруглар садынга тургузары — 76 р. 00 к.

Аарып турганының үезинде эмчи бюллетени-биле заводтуң аңаа төлээни — 525 р. 79 к.

Шуптузу 1179 р. 62 к.

Чижекте киргеи ажылчының өгбүлези таварылга эвес. Ол совет амыдыралдың көскү чижээ-дир. ССРЭ-де ажылчын, тараачын, албан-хаакчыларның өг-бүлелеринде санаторийлерниң, дыштанылга бажыңнарының, уруглар эмнелге черлериниң эмчиниң дузаламчызын албайн турар өг-бүле чок. Ол чарыгдалдарга күрүне бюджединден хөй түңнүг акша үнүп турар. Кадык камгалал талазы-биле медицинаның чедиишкиннери түгле эмчилериниң салдары эвес, а хамыктың мурнуунда Совет Эвилелинде болдурган социал-экономиктиг өскерилгелериниң түңнели болур.

Социалистиг күрүне тургузуунуң тиилелгези чоннуң эмнелге хандырылгазын кижи бүрүзүнге халас болгаш четчир кылганы ол.

Хомуданчыг-дыр

«Тере-Хөл» колхозтуң партия хуралынга колхозчуларга, ылаңгыя аныяктарга дыка өөрүнчүг шинтпир хүлээп алдынган турган чүве. Колхоз төвү Кунгуртуг суурда эрги клубту күш-культурзуларга спорт залы кылып бээр, колхозка спорт ажылын үндезини-биле экижидер деп дугурушкан.

Сөөлгү уеде чүү болганыл дээрге, мурнунда хүлээп алдынган шинтпир күүсеттинмээн, саазын кырында арткан. Аныяктарга спорт залы кылып бээр дээн клубту эде деринрден түржүк, ам склад кылдыр ажыглай берген. Ол хире эки бодалды тып келгеш, ону боттандырбааны хомуданчыг-дыр.

С. СЕДИП.

Номчукчу эш-өөрүнүң дугайында

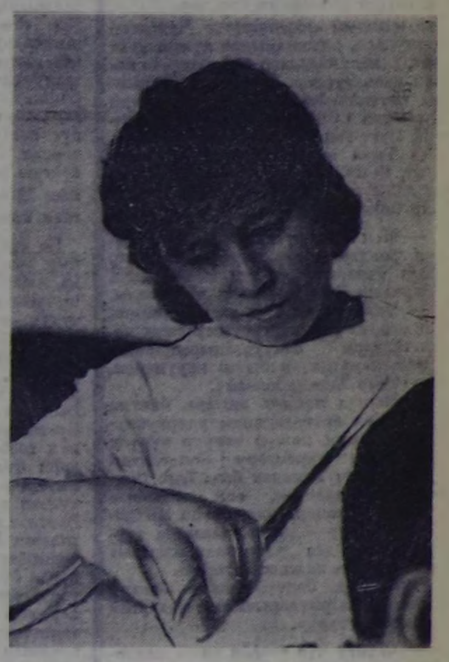

Комсомолчу Вася Сахаров 1966 чылда Самагалдай школазынга 8-ки классты дооскаш, «Чодураа» колхозтуң чылгычызы Бугалдырга дузалакчылай берген. Ам ооң хары 17. Ооң адазы Григорий Сахаров Тывага 24 чыл дургузунда ветеринария ажылын кылып келген.

Вася Сахаров мал ажылынга кончуг ынакшылдыг, чылгы малды хүндүс, дүне одарладып кадарарынга чаңчыгып өөренип, улуг чылгычының дуржулгазын шиңгээдип ап турар.

ҮСТҮНДЕ ЧУРУКТА: чылгычы В. Сахаров.

* * *

Татьяна Коробейникова Шагаан-Арыгның баш таарар черинде үш чыл ажылдап турар. Ол ай санында планның ажыр күүседип, келгеннерниң болгаш коллективиниң хүндүткелин эдилеп турар.

АДААНДА ЧУРУКТА: Т. Коробейникова. К. Чоодуңуң болгаш А. Спиридоновтуң фотолары.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Кичээнгейниң төвүнде

ДАМАСК. (СЭТА). Социалистиг чурттарның акы-дуңма партияларының болгаш чазактарының удурткукчуларының Будапештиге болган чөвүлел хуралының дугайында информастыг дыңнадыгны Сирия Араб Республиканың хой-ниити, политиктиг бөлүктери улуу-биле сонуургап хүлээп алган. Олар ол дыңнадыгны израиль агрессорларга болгаш оларның болчукчуларынга база бир сагындырыг кылдыр, Чоокку Чөөн чүкте Израильдиң агрессиязының уржуктарын уэуткаар дугайында чугула база бир санал деп үнелээн.

Социалистиг чурттар Израильдиң агрессиязын шинтпирлин-биле буруу шаап, эжелеткен девискээрлерден ооң шериглерин доп-дораан үндүрерин негеп тур деп, дыңнадыгда чугаалаан. КАР-ның, өске-даа араб күрүнелериниң үлетпүрүн, кодээ ажыл-агыйын хөгжүдер дээш экономика талазы-биле үр хуусаалыг кады ажылдажмага чорудар, дузаламчы бээр дээн», «Социалистиг чурттарның баштыңнары Израиль агрессиязынга удур демисежиринiң бүгү аргаларын ажыглаар деп шинтпир үндүргеп».

БЕЙРУТ. (СЭТА). Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының чазактар удурткукчуларының Будапештиге болган чөвүлел хуралының дугайында дыңнадыгны ливан солуннар «Арабтарга дузалаарының планы», «Социалистиг күрүнелер израиль агрессиязының уржуктарын уэуткаарынга эргежок чугула хемчегелерин алыр дээн» деп өгелерлиг кылдыр бирги арыннарынга парлап үндүрген. Израиль агрессиязынга холбаштыр Чоокку Чөөн чүкте байдалды чугаалажыр дээш Европаның социалистиг чурттарының удурткучу ажылдакчыларының ам ийи удаа ужуражып турары ол деп парлалга демдеглээн.

Найыралчы араб чурттарга бүгү талазыг дуза чедирериниң херээнге социалистиг чурттарның шинтпирлиг туруштуун солуннар демдеглээн.

В. УЛЬБРИХТ ДАГЫН СОҢГУТКАН

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП ТК-ның бирги секретары Вальтер Ульбрихт республиканың Күрүне чөвүлелиниң даргазынга база катап соңгуткан. Ол дугайында ШИНТПИРНИ ГДР-ниң Улуг палатазының чаа чыылдазының бирги хуралынга чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

ГСЧП ТК-ның Политбюровузунуң кежигүнү Вилли Штофту ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазынга база катап томуйлаан.

Патриоттарның чедиишкиннери

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Хосталга армиязының отрядтары партизаннар-биле дем катыштырып алгаш, чедимчелиг дайын чорудугаларын каш удаа чорудуп, дайзынга аар когаралдарны таварыштырган.

Куангнам можуга патриоттар дайзынның 1.979 солдаттарын болгаш офицерлерин чыскаалдан үндүрген, ооң иштинде 1.361 американнар бар болган, 8 вертолётту дүжүр аткан болгаш № 1 орукта 10 көвүргүнү буза тевискен. Ол-ла можунуң Тхангбинь уездизинге патриоттар июль 2-де аар тулчуушкуннарны чорудуп тургаш, бир америк батальонну бүрүнү-биле чылча шапкан болгаш ийи батальонга аар чидириглерни таварыштырган.

Июль 7-де Сайгонның чоогунга партизаннар дайзының 17 танкыларын болгаш бронетранспортёрларын чыскаалдан үндүрүп, бир америк самолётту дүжүр аткан.

Макнамара Сайгонга чүге чорааныл?

Каттышкан Штаттарның камгалал министри Макнамараның Мурнуу Вьетнамга чорааны бүгү делегейге кичээнгейни бодунче хандыткан. Ол база-ла билдингир. Макнамараның Сайгонче аян-чорук бүрүзү Вьетнамда америк агрессиязы улам ынай калбартыры-биле шуут капсырлажып келген. АКШ-тың камгалал министри Сайгонче тос удаа ужудуп четкени ол. Макнамараның тоску чоруу база-ла ооң ниити чурумундан хажываан. Макнамараның Сайгонче чоруурунуң мурнунда-ла америк парлалганың бижээни болза, Вьетнамда америк шериглериниң командылакчызы генерал Уэстморленд боти-ле дээрге, 100 мун, харын шыдаар аргалыг болза, 200 мун америк солдаттарны Мурнуу Вьетнамче немей чорударын Макнамарадан негээр боор. Вьетнамда дайынны улам ынай калбартыры-биле холбашкан өске-даа айтырыгларны Макнамара болгаш Сайгонда америк генералдар чугаалажып көрген дээрзин америк шериг бөлүктер чугаалап турар.

Ам безин Мурнуу Вьетнамда 466 мун кижи санныг америк шериглерни мөөңнээн. Бир өвес АКШ-тың эвилелчилери — Мурнуу Көрейниң, Австралияның болгаш өске-даа чурттарның шериглерни, а ол ышкаш сайгон йаң-чорук бүрүзү Вьетнамда америк агрессиязының улам ынай калбартыры-биле шуут капсырлажып келгеш. АКШ-тың камгалал министри Сайгонче тос удаа ужудуп четкени ол. Макнамараның тоску чоруу база-ла ооң ниити чурумундан хажываан. Макнамараның Сайгонче чоруурунуң мурнунда-ла америк парлалганың бижээни болза, Вьетнамда америк шериглериниң командылакчызы генерал Уэстморленд боти-ле дээрге, 100 мун, харын шыдаар аргалыг болза, 200 мун америк солдаттарны Мурнуу Вьетнамче немей чорударын Макнамарадан негээр боор. Вьетнамда дайынны улам ынай калбартыры-биле холбашкан өске-даа айтырыгларны Макнамара болгаш Сайгонда америк генералдар чугаалажып көрген дээрзин америк шериг бөлүктер чугаалап турар.

Ам безин Мурнуу Вьетнамда 466 мун кижи санныг америк шериглерни мөөңнээн. Бир өвес АКШ-тың эвилелчилери — Мурнуу Көрейниң, Австралияның болгаш өске-даа чурттарның шериглерни, а ол ышкаш сайгон йаң-чорук бүрүзү Вьетнамда америк агрессиязының улам ынай калбартыры-биле шуут капсырлажып келгеш. АКШ-тың камгалал министри Сайгонче тос удаа ужудуп четкени ол. Макнамараның тоску чоруу база-ла ооң ниити чурумундан хажываан. Макнамараның Сайгонче чоруурунуң мурнунда-ла америк парлалганың бижээни болза, Вьетнамда америк шериглериниң командылакчызы генерал Уэстморленд боти-ле дээрге, 100 мун, харын шыдаар аргалыг болза, 200 мун америк солдаттарны Мурнуу Вьетнамче немей чорударын Макнамарадан негээр боор. Вьетнамда дайынны улам ынай калбартыры-биле холбашкан өске-даа айтырыгларны Макнамара болгаш Сайгонда америк генералдар чугаалажып көрген дээрзин америк шериг бөлүктер чугаалап турар.

Америк 7-ги флот болгаш америк шериг ужар түүлүнүң шилиттинген каттыжыышкыннары ол шериглерни деткип турар. Ынчалаа-даа ол аажок хой шериг машиназы түгле тиилелгени чедип ап шыдаавайн турар эвес, харын база Мурнуу Вьетнамның Хосталга армиязының согугларынга хой санныг аштырыышкынарга таварыжып турар. 1966 чылдың төнүүзүнде болгаш 1967 чылдың эгезинде Мурнуу Вьетнамда америк шериглер шаап халдаашкынныг тулчуушкуннарны калбартырын оралдашкан. Америк интервентилер 70 мун солдаттарын болгаш офицерлерин өлүртүп база балыглаттырып когараан, ол шаап халдаашкынның мурнунга салган сорулгазын чедип ап шыдаваан.

Боттарының аштырыышкынынга шугулдаан америк агрессорлар Вьетнамның Демократтыг Республиказын бомбалаарын күштелдиргеп. Ынаыг болза-даа Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг лагерьниң өскедаа чурттарының деткимчезинге даянган вьетнам улустуң удурланыышкыны хүн тудум-на күштелип келген. Ам ВДР-ниң агаарынга дүжүр аткан америк самолёттарның ниити саны 2.092 болган.

Мурнуу Вьетнамның интервентилерге эжелеткен кодээ районнарынга «оожургадыр» дээр кампанияның буурап дүшкенин америк албан кижилери миннир ужурга аргажоктан таварышкан. «Оожургадыры» дээрге, кодээ суурларны өртедир, тарылганы узуткаар, тайбың чонну сүрер болгаш өлүрер шаажылал хемчегleри-дир.

Сайгонда чалча ёзу-чурумнуң баштыңчыларының аразында боттарының хуузунда эрге-ажыктарын хараан алгыш-кыыш, хоп-нүүгүл, шош-содаа, эрге-дужаал хунаажыр чорук соксавастаан. Мурнуу Вьетнамның интервентилерге эжелеткен районнарынга сентябрь 3-те «президент» соңгулдазы болур. Амгы «күрүне баштыңы» Нгуен Ван Тхиеу биле премьер-министр Нгуен Као Ки президентиниң албан-дужаалынга олурарынче чүткүп турар. Чүгле америк ыйышкынының түңнелинде Нгуен Као Ки президентиниң албан-дужаалынга болдунуң кандидатуразындан ойталаан болгаш оралакчы президентиниң албан-дужаалынга олурар кыдыр бадыладырынга чөпшээрешкен.

АКШ Мурнуу Вьетнамда «муңгаш» байдалга таварышкан болгаш Макнамараның Сайгонче чоруунуң сорулгазы болза, ол муңгаш байдалдан уштунуп үнер арганы дилеп тывынында деп айтыр чылдакты Мурнуу Вьетнамда тургустунган шеригполитиктиг байдал америк солуннарга берип турар. Макнамараның сүмелерин ёзугаар америк чазак чогум кандыг чаа базымнарны кылырын шаг-уе көргүзе бээр. Ынчалаадаа шериг академияларын доосканнарга алдар кылдыр Кремльге тургускан хүлээп алышкынга чугаалаап чугаазынга СЭКП ТК-ның Чиңгяне секретары Л И. Брежнев мынчаар медеглээн: «Америк чепсектиг күштер агрессиязының хемчээлдерин чежемейнин-даа калбартыр болза, олар Вьетнамче солдаттарын чежеин-даа чорудар болза, база ол бужар-чүдек керекке чеже-даа миллиард долларны чарыгдаар болза,— түңнели база ол-ла хире чогенчиг болур. АКШ Вьетнамда бодунуң авантюразының перспектива чогун миннип, ооң үнүп чоруур ужурлуг. Бодунуң хосталгазы дээш, бодунуң төрээн чуртунуң хамаарышпас чоруу болгаш ат-алдары дээш демисежип турар маадырлыг вьетнам улустуң тура-соруун олар сый шаап шыдавасе». (СЭТА).

1967 ч. Июль 15.
ШЫН
3-КУ АРЫН

Солун, улуг цирк—Тывада

(РЕПОРТАЖ)

Үдэшкиннер... Чедиишкиннериниң кырынга чедиишкиннер... Уткуп алышкынар... База катап репортаж, информация.

Үдэшкиннер, уткуп алышкынар Кызыл аэропортунга чеже катап болбаан чүве дээр. Улуг чедиишкиннер-биле эвээ келген кижилерни журналистер каш-даа катап уткуп алган. Көрүүдээлерге, мартылдааларга чедиишкиниг киришкеш эвээ келген уран талантылыгларны безин бо чыдың эрткен айларында аэропорттан каш-даа катап уткудувус. Чижээ, бот-тывынгыр уран түүдүү зона аайы-биле көрүүдээниг киришкеш, бедик чедиишкиннерлиг чедиш алганнарны, агиткольтбригадаларның Улан-Удэге болган көрүүдээниг база-ла тиилекчилериниң бирээзи болуп шылтааннарны утпаан. РСФСР-ниң профессионал-техниктиг өөредилге черлериниң Москвага болган бот-тывынгыр уран түүл көрүүдээниг киришкеш, база-ла тиилекчилериниң одуруунга киргеш, Кызылдың профессионал-техниктиг № 3 училищезиниң талантылыг оолдар, кыстарын каш шак бурунгаар, башкайгы рейс-биле келирге, база-ла моон уткуп алган.

Самолёттуң ужуп келириниг чедир каш-ла минуталар арткан. Машиналар, автобустар аэропортче кылыйтып-ла турлар. Солунналарның, радионуң, телевидениениң корреспонденттилериниң олурушкан хөлгээ базала мнзаар кылыйтып бар чор.

Кызылдың аэропорту. Чечектер түтсүлээн, армыннарда хүүгүзүргүр кыптыкган кижилер шаңгарынче көрүп ваап турлар. Уткуп алышкынны четтиккейн маңнаан кижилериниң арааннда ССРЭ-ниң Күрүне цирииниң Бүгү-эвилел каттыжымышкынның Тыва цирк болгуунуң удуртукчузу, РСФСР-ниң алдарлыг бөге Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Оскал-оол бо-тур.

— Мен ийи дугаар рейс-биле бөгүн келдим. Улузумну уткуп алыр дизи турарым бо-дур ийи — деп, Владимир Базыр-оолович чугаалады.

— Чеже кижи оюн көргүзериниң, кандыг-кандыг көргүзүүлер-биле көрүүчүлериң сонуургадырыңарның дугайын чугаалап берип көрүңерең, Владимир Базыр-оолович.

— Мында мендең аңгыда, бистиң бүгү цирк артистериниң удуртукчузу, ССРЭ-ниң көжүн чоруур күрүне цириииниң директору Константин Михайлович Невадов база бар. Оонбиле чугаалажып, оон интервьюо алырын утпаңар. Константин Михайлович бо-дур — дигеш, чанында турган шоолуг-даа улгатпаан назынныг хире көстүр кижиже айтты.

Чугаалыр, бодүүн кижи бистиң салган айтырыгларывысты тодаргай харымлап турду.

— Шуптуң түе чээрби кижи келдивис. Оон иштинде музыкантылар безин 14. Бодувүстүң эстрадалыг оркестривис бар. Аренаже үнүп, оон көргүзер кол кижи бежеен санныг. Оларның арааннда Совет цирктиң талантылыг, урал мергежилдиг, улуг сураглы чаалап алган мастерлер хөй. Ылаңгыя чоокта чаа Совет цирктиң эң шилиндек артистери-биле кады Парижтиң чонунуң сонуургалын хайныктырып, кайгаткан, силерниң чаңгыс чер чуртуунар Владимир Базыр-ооловичиниң цирк болгуунуң талантылыг оолдар, кыстары база-ла бодунуң Тыва республиказының нәйысылалынга оюн көргүзер.

В. Б. Оскал-оол тура:

— Күрүне цириниң баштаар черя оюн көргүзер черни дерип, таарыштыргаш, Тываның чонунга совет цирк артистериниң талантызын бараалгадыр дээш канчаар-даа ажык улуг сагышты сагганын онаалап дезиглеп көрүңер — деп, чугаалады.

К. М. Невадов:

— Чаңгыс үезде 1500 кижи олуруп-каш, оның көөр улуг өргээни, ооң иштинге тургузар, каастаар база артистериниң дериг-херекседелериң 46 вагон-машиналарга соорткан эккелген. Оң-ла хамык дериг-херекседелериң, хаймаканнарыны, ыттарыны, аъттарыны Кызылга экизээринге чидий-бээр чүүк чедирер кылдыстың биске дузалаанын, оларның канчаар-даа ажык кымынак ажылдаанынга сеткилиивистиң ханызындан өөрүп четтирии тур бис.

— Артистер кажан ойнап эгелээрил, Константин Михайлович?

— Кол-ла түе өргээнин дүрген тургузуп алырывыс. Ооң соонда дораан-на коргүүнү эгелээр. Кызылга шоолуг-даа үр болбас бис, чүге дизе, бистиң Тывадан өске республикаларның, областтарның, крайларның чону маңнап турар. Районнарның чонунуң коллективтиин-биле цирк көөрүнүң чагыгларын изээ эгелей берген дээрдир. Кедереңниң ажыл-ишчилери келзиннер, оларны харын бис чалап тур бис. Районнардан келгилээн коллективтерге оюнну айытпаан шагындан эрте көргүзүп болур бис. Цириниң ажыл-бүрү жанрларын чон көөр. Ат-сураглыг артистериниң уран талантызы көрүкчүлерни сонуургадыры чугаажок. Хайыракканнар, ыттар, аъттар, куштар-биле ажыл-бүрү көргүзүглер, агаар гимнастиказы, акробатика, клоуннар дээш чок-ла чүвениг чок улуг бис.

Ынчап турунуста, күчүлүг агаар корабли аэродромнуң кырынга дыңмиреп, «АН-24» шилге хонушкан. Оонал-оолдуң цирк болгуунуң уран талантылыглары, акер-эрес эзирлерни бир дугаарында-ла самолёттан үнүп келдилер. Кинокамералар дырыңайдыр даргаан, фото-аппараттар шыртыңайны берген. Дириг чечектерни түтсүп, мендилешкеп, көрүүшүнүң хүүгүзүргүлерин аас хүн дет чырын, каткы-чугаа дыңмирей берген.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧУРУКТА: Тыва цирк болгуунуң артистери.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Чаа шүлүктер

Мээң ырларым

Эрик черде кырган кижи
боданып ор
Эскертпейн эрте бээрии
кызып көргер.
Бууруп бажын ойлеп-ойлеп
суйбай-даа-дыр.
Бурунгу шаг сагыжымга
кирген-даа боор.
Айдың дүне амыранның ариын
көөр дээш,
Аъттың дүзүү изингже челзин
турган,
Чалым боду каравтарга
чуруттунган.
Сагыш-чүрээн эргеледип келдя-даа
мйнаан.
Хүвискаалдың изиг-түлүг
үезинде
Хуртуп боозун эгиннешкеш,
тутсуп турган,
Амгы Тыва аны-тыныг
камгалашкан
Араттарның бирээзи боол
база магат.
«Боданырга ботка херек.
Бодум чонум чечен сөзүг.
Эрик черде кырган кижи
боданып ор
Эскертпейн эрте бээрии
кызып көргер.

* * *

Ынакшылды он сын ажыр
сывыргаштың,
Ырак, чоогун билип аар дээш
кыйгырган мен:
— Чечектерлиг ак черге кара
часкаан
Сени маңнаш, шылдыкы — деп
харын келген.
Чүрээн күжүр мени мырай
моол каар часкаң
Чүзүп-бүрү чечектерден айтырган
мен:
— Ынакшыл маа сени маңнап
чадашкаштың,
Ыржым шынаа кайы сен дээш
аъттанды — дээн.
Башкы көкте шалың шыкаш
дерим чодуп,
Маңым конкап кара сутта
халып келдим.
— Ынакшыл маа сени маңнап
шаг-ла болду
Ынча чидер орта сен бе,
өөрүк дей-дир.
Ынакшылды чүс сын ажыр сывыргаштың
Ырак, чоогун билип аар дээш
кыйгырган мен:
— Бодалыңда чараш кыстың
үтүгүүң бе,
Бодум шында чаштынган мен
дилеп көр—дээн.
Чараш урут күзелиниң
биле-тура,
«Шамың-дыр» дээш, хөрлеп
каапкан.
Ынчан мииннп, эрткен оруун
коптарган мен...

М. ДОРЖУ.

Чечен чогаал болгаш УРАН ҮЕЗИ

Найыралдың ыры

Сөзү С. МОЛДУРГАНЫЫ.
Аялгазы Р. КЕНДЕНБИЛЬДИИ.

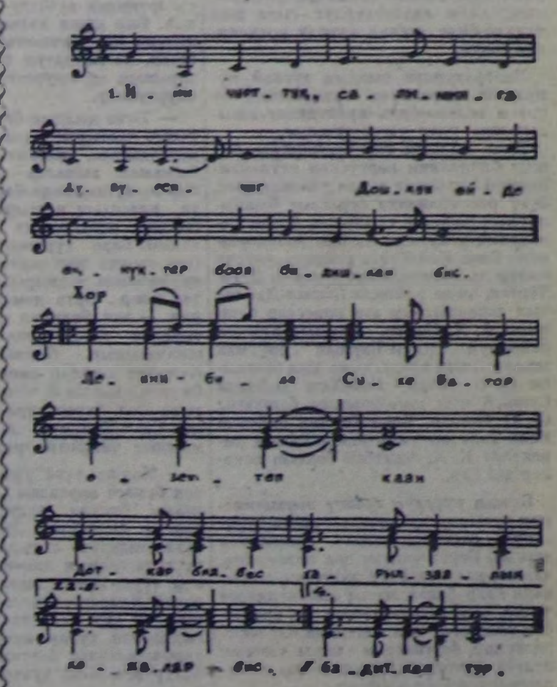

Йи чуртуң салымнына дуурениг
Дошкун ийде оңучтер боол билиивен бис.
Ленин биле Сухэ-Батор өзектеп каан
Доткар билбес харылзаалыг ножелар бис.

Кады түлүп, самырайны ойтур шиптен
Халхин-Голга ужуругзуз оңуп читкес:
Ханы, бижиг найыралдың туресказы,
Халаарышпас Моолдуң ыры болу бергеш.

Будуүлүктүң чүс-чүс чыыл таңдалаа каап
Сорбуудан Моол моңге адырып тур.
Советтерниң изеп, баштаан оруу-биле
Бүүредилге келир ойун тургузуп тур.

Улусчу Моол тайбың ишке тиилеп туру,
Россия чаагай дуза чедирип тур.
Улан-Батор чыыл-биле харылзаалыг,
Улуг Москва шынчызын ак бадыткап тур.

ЧОГААЛЧЫЛАРНЫҢ УЛУГ ЧЫЫЖЫ

ССРЭ-ниң чогаалчыларының IV съездизи бо чыдың майның сөөлгү хүнеринде Кремльдиң улуг ордузунга болуп эрткени билдингир болгай. Совет Эвилелиниң түс бүрү булуңнарында чурттап, ажылдап турар 6608 чогаалчыларының мурнундан аңаа 525 чогаалчылар, шүлүкчүлер, шинчилер — хөй националдыг совет литератураның идепкейлиг тургузукчулары төлөө болуп киришкен. Олар ССРЭ-ниң бүгү-ле эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларындан, областтардан, крайлардан келгилээн болгаш бистиң чурттуң улустарының 72 дылдарының кырынга чогаал бижип турарлар.

Бо съезд социалистиг чурттарның болгаш Европа, Азия, Африка, Америка чурттарының чогаалчыларының кичээнгейин хаара тудуп, оларның хөй-хөй аалчылары съездиниң ажылынга киришип, боттарының ниити байырын, улуг күзелин, чаагай өөрүшкүүнү илерейн турганнар. Демократтыг Вьетнам Республиканың, Мурнуу Вьетнамның хосталга фронтузунуң төлөөлөрин съездиниң төлөөлөри бут кырынга туруп, диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле хүлээп алган. Демисежин турар Вьетнамның чогаалчыларының төлөзин Нгуен Динь Тхи байыр чедирбишаан, бо аар-берге хүнерде бүгү-ле депшилгелиг кижи төрөлгөтен, ылаңгыя совет кижилер, совет чогаалчылар оларның талазында деп чүвени билип, оларның хайгаарал деткимчезин ап турар дээрзин айтып, вьетнам улус бодунуң төрээн чуртунуң хосталгазын, хамаарышпас чоруун камгалаар дээш америк экелекчилерге удур канчаар демисежин турарын чугаалаан. Ол ышкаш Мурнуу Вьетнамның чогаалчызы Фан Ты бодунуң чонунуң демиселин, Мурнуу Вьетнамның чогаалчылары партизанвар-биле, хосталга армиязының дайынчылары-биле кады демисежин чоруп турарын чугаалап, оларның америк экелекчилерге болгаш чалчаларга удур демиселиниг совет чонунуң деткимчезин ап турарын, тиилеп үнерине улуг идегедии илередип дамчыткан.

Грецияның чогаалчызы Костас Кодиастың чугаазын съездиниң киржикчилери база шак мичаар хүлээп алган. ССРЭ-ниң чогаалчыларының дөртку съездизиниң ажылынга польша чогаалчы Ярослав Ивашкевич, Герман Демократтыг Республиканың чогаалчыларындан Анна Зегерс, Моолдан Сонамин Удвал, Финляндиядан Марти Ларни, Чилиден Пабло Неруда, Америкадан чуруккчу Джозеф Норт болгаш Франциядан, Чехословакиядан, Испаниядан, Япониядан, Индиядан болгаш өске-даа чурттарның чогаалчыларының төлөзелери киржип, байыр чедирип, боттарының чурттарының амыдыралын, улустарының демиселин чугаалаваннар. Даштыкы чурттарның чогаалчыларының шупту 35 төлөзелери съездиге олурушкан.

Моон ап көөрге, ССРЭ-ниң чогаалчыларының дөртку съездизин бүгү делегейге ужурлуг боол турар. Ооң ужурун аңы-дүнма социалистиг чурттардан келгилээн төлөөлөр болгаш депшилгелиг чогаалчылар бедип-биле үнелеп, совет чогаалчыларының ажылын бүгү совет улустарының, улуг орааның чедишкиннери-биле холбаштырып, съездиниң ужур-дузазын бедидип турар. ССРЭ чогаалчыларының съездизиниң кол түңнели болза совет литература чонунга бараан боол, социалистиг революциянның идеалдарын шингээдип ап, коммунизмниң тиилелгезин чоокшуладырынга дуза боол турар деп үвенин чыл-биле бадыткааны болур.

Совет литератураның амыдырал-биле, чонунуң демисели-биле, коммунизм тургузуунуң тиилелгези-биле ханы холбаалының, харылзаалының база бир онза бадыткалы болза ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң тугунда Ленин орденин быжыглааны болур. Ол болза Төрээн чурттуң, Совет чазактың дээди шаңналы. Ук шаңнал болза бистиң улустуң совет литератураны чаартыкчы улуг күш деп көргенииниң хереченээ. Бо дээди шаңналды Совет чогаалчыларның алган ужуру болза, ук Эвилел литератураның партийжи, улусчу болуушуң ленинчи улуг тугун эрткен чылдарның дургузунда бедик кедүрүп келгенинин демдээ болур.

ССРЭ-ниң чогаалчыларының Бүгү-эвилел съездизин эрткен чылдарның дургузунда литератураның хөгжүлдезинин ниити түңнелин кылган. Проза, поэзия, драматургия болгаш Эвилелдиң организастыг ажылдарының дугайында плеткелдерден, уруглар чогаалдарынын база критика дугайында плеткелдерден болгаш төлөзелериниң саналдарындан ап көөрге, советтиг хөй националдыг литературазывыс чартык чүс чылдың иштинде кылган ажылы, чедип алган чедишкиниң болган. Ылаңгыя хөй санныг даштыкы оңучтериниң, ажылчыларның саналдарындан совет литератураның интернационалдыг шынарлары, ооң гуманизми, депшилгелиг кижи торелгетеңге ооң ынакшылды, хүндүткелдин онзазы-биле илереп тодараан.

Бүгү-эвилел съездизин хөй националдыг совет литератураның эрткен үе иштинде тургустунган чогаалдарының чонунуң төөгүзү-биле холбаалыын, революстуг чаңчылдарга таарышканың айтыышаан, ооң амгы үениң амыдыралы-биле ханы харылзаалыын, совет литература болза совет улустуң шынчы үңү, чаартыкчы күжү боол турар дээрзин айтып, бо бодалды ажылчын аңгы дугайында, колхозчу тараачын дугайында, ажыл-ишчи тургузукчулар дугайында чогаалдынган хөй-хөй санныг романнарның, повестерниң, драматургиялың чогаалдарының бар боол, ам мырыңай башкайгы романнарның, тоожуларның парлаттынын турарындан көстүп турар. Ол болза хөй националдыг совет литератураның кезээ болуп, ооң чедишкиннериниң бирээзи болу бергеш. Ону юбилейлиг чылда чоргаараа-биле айтып чугаалаар аналар бис. Ындыг-даа болза, тыва литератураның мурнунда өөрүлдениң бергелери, ылаңгыя мергежил талазы-биле айтырыгларже кичээнгей салырының чугулазы негеттиниң турар. Дөрт дугаар съездиниң негээни ёзугтаар мергежилдиг бедидер, бедик шынарлыг чогаалдарны тургузары тыва чогаалчыларның мурнунда улуг соруглга боол турар.

ССРЭ-ниң чогаалчыларының дөртку съездизин партийлиг идея болгаш эстетика талазы-биле бедик негелдээрин бодуңуң чогаадылгалыг ажылынга программа кылдыр хүлээп ап турар доктаалды бүгү аңы-дүнма литератураларның омуузаанден хүлээп алган. Оон-биле чергелештир Грецияда болуушкуннар-биле холбаштыр база Вьетнам айтырыг-биле дөрт дугаар съезд түс-түс доктаалдарны хүлээп ап, Грецияда фашистиг үүлгедиттерни болгаш Вьетнамда америк экелекчилерниң чорудуп турар бужар даймын буруу шаап, ол бүгүнү сонсадыр дугайын негээн. Амгы үеде Израиль экелекчилериниң араб чурттарже халдаавы-биле холбаштыр совет чогаалчылар ол эвээртек халдаашкынны буруу шаап, израиль экелекчилерин араб чурттардан дүрген үндүрериң, араб улустарга таварыштырган хамык когаралдарны дугларын негеп турар. Ол негелде бүгү совет чогаалчыларын, совет кижилериниң шыңгыы негелдээн боол турар.

Дөрт дугаар съезд делегейниң чогаалчыларынга кыйгырыгны база хүлээп алган. Ол кыйгырыгда тайбың, демократия, социал талазы-биле депшилге дээш, культураның ортектиг эртинелериң камгалаар дээш, культураның, литератураның ак сеткилдиг шупту ажылдакчылары, сөстүң ёзулуг мастерлери чаңгыс эптиг кылдыр каттыжып, Азияда, Африкада, Европада боол турар дайынның хаанныг үүлгедиттерниге, колониализмниң узуткаларынга дузалыг угаа-бодалдыг, сөстүң бүгү күштерин көжүктүрүп каттыштырарын кыйгырган.

О. САГАН-ООЛ.

БАЗА БИР ЧЕДИИШКИН

Чечектер тутсуушкуну, хүлүмзүргүг, өөрүшкүлүг мендилежиглер... Профессионал-техниктиг училищелерниң Москвага болуп эрткен бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге киржип чораан, Кызылдың № 3 профтехучилищезиниң артисчи оолдарын бурунгу хүн Кызыл аэропортунга ынчаар уткуп алган.

Училищениң мастери, бот-тывынгыр уран чүүл бөлүүнүң удуртукчузу Виктор Монгуш корреспондент-биле беседазынга мынча дээн:

— Профессионал-техниктиг училищелерниң көрүлдези бо чылдың майда Красноярскиге болуп эрткен чүве. Аңаа Сибирьде бүгү училищелерниң төлөзелекчилери киришкен. Бистиң училищениң бот-тывынгыр артистери зона аайы-биле болуп эрткен ол көрүлдеге бирги черна ээлээн. Аңаа тиилээн сес кижини көрүлдениң Москвага болур көргүзүүнче чоруткан. Бүгү-россияның, ол харыысалгалыг, улуг негелделиг көрүлдезинге бистер база-ла чедишкиннииг ойнап, Тываның уран чүүлүн Төрээн чурттуң найысылалында, муң-муң кижилерге бараалгадыр аас-кежиктиг болдувус. Бистиң көргүскенивис «Аъттыг кижилер» деп танцыны, сыгыт-хөөмей номерин Бүгү-эвилелдиң профессионал-техниктиг училищелериниң түңнел көргүзүүнге киирери-биле шилип алган. Бистер ордузунга ойнадывыс. Ол көрүлдеге уран чүүлдүң шилиндектери, шырак билигликлиг мастерлери болгаш найысылалдың чону олуржуп, тываларның талантызынга өөрүнчүг макталды берген. Бистиң бот-тывынгыр артисчи бөлүүвүстүң составы мындыг амыяктардан тургустунган: Донгак Эрес-оол, Монгуш Ондар-оол, Юрий Очур-оол, Марат Баштыг-оол, Хуурак Эрес-оол, Анатолий Доржу, Борбак Балчый-оол, Ооржак Чыргал.

Бо талантылыг аныяк кижилер механизатор деп тускай мергежилди алгаш, боттарының төрээн колхозтарының, совхозтарының ховшөлдеринге ажылдап киришкери ырак эвес, ынчалза-даа олар боттарының уран чүүлүн кажан-даа утпас, талантызын, мергежилин улам-на сайзырадыр, чонунга аян тудуп бараан болурлар.

В. САРЫГ-КЫС.

Ийи муң кижи дыштанган

Дус-Хөл республика найысылалының болгаш чаон кавы райононарның ажылчы чоннарының массалыы-биле дыштаныр черн белү берген.

Эрткен дыштаныр хүнде шаңда ийи муң ажыг кижи дыштанган. Ийи дыштаныр хүнүүт неделяже шилчээн ээзээн хөй коллективтер субботада-ла эртен эрте чедип келген. Коллектив бүрүзү ижы-бүрү ойнаар чүүлдерии ап алган болган.

Кызылдың болгаш Бай-Хаактың садыг организацияларының ажылдакчылары дыштаныкчыларны четчир санныг аъш-чем, эң ылаңгыяда ижер сеен сүсүнүн чүүлдери-биле эки хандырган.

Чайгы кинотеатрны, хөп солуп недер черни тутпаан, хемнер, майгыннар болгаш өске-даа чугула хөреңтиг чүүлдер хөлезилеп ажыглаар черлерни организастаан.

Д. ЕНДАН.

Кадыкшылга хүнүн эрттирери

Даарта июль 16-да кадыкшылгага тураскаттаан хүнүү организастап эрттирериниң хемчегзерге Кызылда культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында эртеңгининг 10 шакта эгелээр.

10 шакта паркче кирер чер чаныпте санитар чырыдымышкын литератураларының делгелгези ажыттынар.

10 шактан эгелеп дыштанакчыларга кадык камгалалының талазы-биле сүне база дезинфекциязор эмнерии халае бээр стол ажылдап эгелээр.

10 шактан эгелеп 15 шакка чедир эмчи консультациязының столу ажылдаар. (Бүгү аарыглар талазы-биле эмчилер орта турар).

10 шактан эгелеп күзелдиглериниң кадыын шинчилер рентген (автобуска) ажылдап эгелээр.

Ханының болгуун тодарадыр болгаш ханы солуп нударының талазы-биле пунктуну организастаар.

Арыг-шеверниң база санитария херекседелериниң болгаш медикаментилер делгелгези база оларны садыглавары организастаттынар.

10 шактан эгелеп, чаа тергүттүнген уруглар комнатазы ажылдап эгелээр.

10 шакта фото-чурук витриназы организастаттынар.

Уруглар эмнелгезиниң шугуму-биле «Кадыы уруг» ёралы, «Аас-кежиктиг чаш назыны» деп стенди организастаттынар.

Бичии уруглар чемпериниң делгелгези болур.

«Төрүттүнген хүнү» деп стендиии база организастаар.

«Спартак» деп спорт шиитилелгиниң спортчу оолдары болур.

Тус черниң радиозун дамчыштыр медицина темазынга ынам-бүрү лекшилер, бееседалар болур.

Хам-дамыр базымышкынын тодарадыр талазы-биле пункт организастаттынар.

Ол хүн паркка буфеттер болгаш ынам-бүрү таңцынар база организастаттынар.

ХАЙЫМНАШКАН

Республиканың бүт бөмбүүнге бирге черн дээш шилиде паргыдаа июль 13-те культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында «Хүреш» стадионга болган. «Смидовс» командазы биле «Динамо» командазы ойнаан. Кайы-даа командаңың ойнакчылары шиитпирлии-биле бурунгаралап турганының соолуже ужураажыпкыы 3:3 санныг хайымнашкан.

М. ГАМИДОВ.

Редактер К. К. КУДАЖИ.

КИНО

ИЮЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Уруглара дириг-чуруктар 10.40, «Черлик кастарлыг Нильсоның кайгамчык аян-чорууу» (долгеи экранныг) 12.10, «Саша-Сашенька» 3.45, 5.30, 7.15, 9.35 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чапаев» 10, 3, «Аферо Казинода» 5, 9, «Пятьын ёзу-биле ашак-кадай болчуру» 7 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Солдаттың адазы» 3, «Сибирь черниң дугайында тоолчургу чугаа» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ыглаама, Петр» 11.30, 1.30, «Үш кадар ийи» 3.30, «Моррисвиль шивээзиниң баразы» 5.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хөлүүг оолдар» 1, «Бумеранг» 3, 7, 9 шактарда.

редакциянның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторуң 24-63, редакторуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи кижилериниң 23-54, агитацияга болгаш пропагандага кылдызының 37-13, сөөге ажыл-агый кылдызының 21-47, үзетөүр кылдызының 22-64, чагаа, ажылчын болгаш колхозчу корреспонденттер бөлүк совет тургузуу болгаш ажылчыл кылдыстериниң 21-27, ниитизи информацияга кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солуп келбейн берээнге 32-75 телефонче болгаш.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01152.

Солун неделяда алды катап үнер

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
114
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРИҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫШЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1967 ч.
ИЮЛЬ
16
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 167 (6804).

Өртээ 2 көп.

Чаңгыс эп-серкилдиг деткимче

Израиль агрессиялаан араб чурттарның улустарының демисели-биле эп-серкил каттыштырылгазының митингилери Москвада үргүлчүлеп турар. Ашылчыннар, албан-хаайчылар болгаш интеллигенцияның төлээлекчилери араб нурмелерже Израильдиң өөр өзүзүнүң халдаашкынын шыдалы буруу шаап, агрессорну кыйчыктырбазынче болгаш агрессияның уржуктарын узуткаарынче Совет чазаатың углаңдырган турушкун изии-биле чүүлдүзүнүп турар.

Митингилерниң резолюцияларынга араб чурттарның улустарының чөптүг демиселин чаңгыс эп-сеткил-биле деткип турарын илергейлеп, «Чөөкү Чөөн чүкте Израильдиң агрессиязы-биле халбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында» СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң декларазын, а ол ышнаш социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының удуртукчуларының база чазактарының баштыңнарының Москвага болгаш Будапештиге чөвүлел хуралдарының документилерин изии-биле чүүлдүзүнүп хүлээп эп турар.

Найысылалдың ажылчы чоннары эмелеткен араб девискизилерден израиль шериглерни дең-дөраан үндүрерин, КАР-ның, Сириянның болгаш Иорданияның улустарынга Израильдиң чавырган негаралдарының орнун бүрүнү-биле эгиттиргенин негеп турар.

(СЭТА).

Ташкентиниң бажың тудуу

Ташкентиниң бажың тудуг комбинадының ийиги заводу баштайгы продукциязын берген. Ону ажытаалга киргенин-биле түүт индустриязының бо күүгүтенииниң күүзүү чылда чурттаалга шөлүн чартык миллион дөрбелчин метрге нөөдеткен.

Француз фирма-биле дем каттыштырып турган, чаа заводту чартык чылда түүп, ажыглалга киргенден.

Панельдерни белеткээрингe эң чаа технологияны ажыглаан. Француз инженерлер тос-он дөрт кааттаан бажыңнарның төлевилелдери тос вал чер шимчээшкининге туржуп шыдаар деп санаал турар. Чер шимчээшкининге туржуп шыдаар бажыңнарны тударының айтырыгларын Француз түскай эртемнилер совет эртемденнер-биле сырый дем каттыштырылгазынга ажылдап турар.

Кыргыкчыларның Бүгү-россия маргылдаазы

ИПАТОВО. (Ставрополь край). (СЭТА). Хой дүгүн дүрген кыргыр талазы-биле шыда доозулган бүгү-россий конкурузу эң-не хой сайныг киржикчилерлиг болгаш төлээлеткен конкурс болган. Россия Федерациязының 43 крайларының, областарының болгаш автономнуг республикаларының эр, херээжен кыргыкчыларының 43 командазы аңаа киргикен. Дөрт хүн дургузунда 150 хире кыргыкчылар боттарының мергежилиин көргүзүп келген.

Карачаев-Черкес автономнуг областың «Сторожевский» совхозунуң кыргыкчылары болгаш Ростов областың Ленин аттыг совхозунуң төлээлекчилери команда талазы-биле биргн черлерни алган.

Оренбург областың Роза Люксембург аттыг совхозундан келген Т. Пфейфер болгаш Донның Ленин аттыг совхозунуң херээжен ажылчыны З. Бременко 1967 чылда РСФСР-ниң чемпионнары боганнар.

ОКТЯБРЬ БОЛГАШ ИШЧИ КИЖИ

Октябрь революциязы тиилээнииң соонда, Совет эрге-чагырганың догуунии келгенинден бүгү чартык түе чылынын дургузунда, бистиң хөй националдыг улустарывыстың демиселиниң болгаш тургузукчу ажылчынның уре-түңнелдери санаа четтиримес. Күш-ажылчы кижилерниң социал болгаш экономика талазы-биле боттандырган түүдери улуг. Оларны кижи төрелгетеннің кажан-даа көрүп көрбөзин чогаадыкчы тургузукчу ажыл-ишче улуг Ленин, ооң тургускан партиязы баштап келген. Ооң түңнелинде бистиң улус Төрээн чуртун таныттынмас кылдыр чаарткан. Ынчангаш социалистиг тургузуушкудан торгүүтүнген бүгү-де түүдериниң эң-не өндүр чаңгайы — чаа кижи болбайн канчаар. Ол материал болгаш утаан-бодаа талазы-биле бистиң нииттиледдиг бүтү үнелиг түүдериниң чаяакчыны болган бүрүн эртелиг эвен, демиселчи болгаш ажыл-ишчи, төрээн черинии карак кызыл чаартыкчызы, ооң маадырлыг канчаныкчызы. Ынчангаш ажыл-ишчи кижиниң Октябрьниң тургускаан совет нииттилел тургузуушуң кол, шинитпирлиг күжү болгаш кол байлаа деп чоргаарал-биле чугаалаарывыс ужуру-даа мында.

«ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ ПОЛИТИКТИГ ЧААРТЫЛГАЛАР НИИТИЛЕЛ МЕДЕРЕЛИНГЕ ХАНЫ ӨСКЕРЛИИШКИННЕРНИ БОЛДУРГАН. СОВЕТ НИИТИЛЕЛДИҢ ИДЕЙЛИГ ЧАҢГЫС ЭВИ БЫЖЫККАН. МАРКСИЗЧИ-ЛЕНИННЧИ ИДЕОЛОГИЯ СОЦИАЛ ХӨГЖҮЛДЕНИҢ КҮЧҮЛҮГ ШИМЧЕДИКЧИ КҮЖҮ. СОВЕТ КИЖИЛЕРНИҢ СЫРЫЙ КАТТЫЖЫЫШКЫНЫНЫҢ ЧҮГҮЛА ФАКТОРУ. ОЛАРНЫҢ НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ БОЛГАШ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ИДЕПКЕЙЛИГ ЧОРУУНУҢ ҮНДЕЗИНИ АПАРГАН. КОММУНИСТИГ ИДЕАЛДАРГА КЫЗЫГААР ЧОК БЕРДИНИИШКИННИҢ ӨЗУЗУНГА КИЖИЗИТТИНГЕН. БИСТИҢ УЛУГ ХЕРЭЭВИСТИҢ ШЫННЫЫНГА БҮЗҮРЕЛДИГ ШАК ЫНДЫГ КИЖИЛЕРНИҢ САЛГАЛДАРЫ ЧУРТТА ӨЗҮП ҮНГЕН. ДЕМИСЕЛЧИ, РЕВОЛЮСЧУ МЕДЕРЕЛДИГ АЖЫЛ-ИШЧИНИҢ — СОВЕТ КИЖИНИҢ ХАРАКТЕРИ КАНДЫЛГАН» деп, СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистеринде чугаалап турар.

Ленинчи партияның кижизидип өстүргени бистиң улустуң ол характери хамыктың мурнунда бодунуң маадырлыг бүдүш-шынары-биле, тургузукчу күш-ажылы-биле кижи төрелгетеннии кайгадып, хосталгазы, түскай хамаарышпас чоруу дээш демиселде улустарга орук айтыкчы комнае болуп турар-дыр.

Кад мынаш шак ол характер аңгы демиселиниң аажок улуг эге дозугы — социалистиг революцияга, Совет эрге-чагырга дээш тулчуушкынарының одуруг, социализмниң тудугларынга, хостуг чогаадыкчы ажылышке бүгү-де моондактарны ажып эртер чорукка дадыгын бижиккеп.

Октябрьның ачызында тыва кижиниң эрткен оруу, база үеүүде дег шак-даа мындыг. «Тыва кижи үре-төлү тыныгган шаг ырак-даа бол, чүгле, чүгле совет шагда чүгүр куш дег хосталган бие...» Тыва чогаалчының шүүлүүнден алдынган бо одурглар шаандагы Тываның эрин-шаагайын адилеп чораан будүүлүк чонун Октябрь революциязы хостап алган, оларга ажылдаар, өөренир, дыштанып эргенги бергеи дээрээн чечен-мергеи бадыткап турар.

Шаапда байларга хөлөчиктеп чораан «Баян-Таланың кижизин» — Тыва АССР-ниң сургалыг хойжуларының баргазы. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Ловсаңчанды алыпсыз. Бо бөдүүн арат Тывага революстуг чаартылгалар дээш партизаннап, арбан, суму дарталап, черле кандыг ажылга кирипкээнин? Ол дугайын чогаалчы Олег Сагаан-оолдуң «Баян-Таланың кижизин» деп, документальдыг тоожузунда тодаргай бижээнин биилер бис. Октябрьның ачызында ол дег күш-ажылчы, тура-соруу-биле коммунистиг тургузуушкунның фронтузунга өндүр үлүгүү киирип турарлар бистиң республикада чүе-чүе, муң-муң. Чоокта чаа чазаатың дээди шаналы Ленин орденн-биле шаңнаткан, Баян-Хем районда «Кызыл тараачын» колхозтуң даргазы Петр Астафьев, ол-ла районда «Хадыг» колхозтуң колхозчузу Маады Барыңмаа, Тожуда «Совет Тыва» колхозтуң ачызы Эрестол Даржаа, Чөөн-Хемчиктиң «Чыраа-Бажы» совхозата бригадир хойжу, Монгуш Чола,— олар шүүлү Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары. Ам оларның хөректеринде Алдын Сылдыстар чайнап чоруур. Аңаа канчан чоргаарланмазыл, олар дээрге коммунизмниң күш-ажылы-биле тургузуп турар бистиң улуска үлегер-чижек болур шолбаннарның шолбаннары-дыр.

Өөне чижек: революция мурнунда бистиң тыва херээженнериниң амыдыралы кандыг чоржук, бактың багы-биле сеглеңдип, дорамчылаңгы чораан. А база-ла Улуг Октябрь «херээжок» деп атты солаашаш, «херээжен» деп атты оларга берген. Ам бистиң кайгамчык ажыл-ишчи херээженнеривис ор улус-биле бир домей нииттилелдиң дең эргелиг кежигүннери. «Тээли» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты тыва херээженнерден бир-ле дугаар чедип, Үрүле Кандынны, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары — РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Оюн Ак-кысты, саанчы Оидар Шоидайтыны баштадыр ажыл-ижи, хөй-нииттичи ажыл-чорудулгазы-биле чонуң хүндүлелин чаалап алган херээженнер бисте чежеш, оларның саны хүн бүрү озуп, коммунизмни тургузары дээш демисеелге чаа-чаа бедиктерни удаадарап ап турарлар. Чижээ, бирги чартык чылда «Межегей» совхозтуң саанчылары Мария Сабельникова — 1950, Зинаида Кравченко — 1863, Медия Сиреньева — 1754 кг сүттү саглаш, республикада эң-не бедик көргүзүүге болуп шылгараннар.

«Хонги, өшкүм, инээм, чылгым суваразын ховаа деңнеп бөлер кылдыр остүрер мен». Бистиң малчыннарывыстың күзел-соруу ындыг. Ол база түүле Октябрьның ачызында болдунган. Бо талазы-биле бистиң чедишкиннеривисе черле өөрүнчүг. Чижээ, бо чылын түе төрүүр хойга онаалыштыр Тандыда «Тиилелге» совхозтуң хойжузу Куулар Дажы-Серен — 119, Өвүрде «Торгалыг» совхозтуң хойжузу Бичe-оол Маадыр — 118, Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжулары Санчай-оол Кенден болгаш Сат Сагбаадай олар 115 хураганнарын түс-түзүнде камгалап алганнар.

Шынап-ла Октябрьның ачызында тыва кижи үүлүг күш дег хосталган. Ооң четпес, барбас черн-даа чок, даштыкыда, нииттикиде тыныш-коруштери, өшкүктери хөй. Ооң бир хереечии — ССРЭ-ниң Күрүне цирииниң Бүгү-эвилел каттыжыышкынының тыва цирк болүүнүң артистери болур. Олар кала четпээн, кала барбаамыш, оларның ураң-мерген көргүзүүлерин делегейниң дыка хөй чурттарының миллион-миллион ажылчы чоннары көрген, боттарының өөрүн четтириишкиннерин илергейлээн. Оларның удуртукчузу РСФСР-ниң алдарлыг болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Окнал-оол, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Күжүгет Хензиг-оол болгаш ССРЭ-ниң чуруукчулар Эвилелиниң кежигүнү, Тыва АССР-ниң ураң түүлүүнүң алдарлыг ажылдакчызы Монгуш Черби даазы, ооң-дээ өскелер бистиң социалистиг утка пиирлыг, национал хевирлиг культуравыстың чечектелиишкиннерине улуг салыпшкынны киирген, могаг чок чогаадыкчы ажыл-ишчилер. Оларның аныяк салгалы бөлэ — төлептигзер.

Бир эвес Октябрь революциязының күштүг чаңнын тыва черни оттурбаан, ооң алдын хүнү Тывага чырыкаан болза, дарлалдан, эрин-шаагай адаандан үштүнмас турган бис дээрээн эки билир бис. Ынчангаш күш-ажылчы кижилер — Октябрьның оолдары, Ленинниң херээнии — улуг революциянын уламчылаачылары бис.

Тезистер пропагандазы

ТАТАРИЯНЫҢ ХООРАЙЛАРЫНДА БОЛГАШ СУУРЛАРЫНДА

КАЗАНЬ. СЭКП хооркомунуң чыыдырган семинарынга хоорайның алды чүс лекторлары болгаш пропагандистери киирипкен. Семинарга «СЭКП ТК-ның Тезистерин пропагандалаар талазы-биле соруглаарының дугайында» илеткелди, «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгези болгаш ССРЭ-ге национал айтырыгны шинитпирээнии» деп лекцияны номчаан.

СЭКП ТК-ның Улуг Октябрьның 50 чылынга Тезистерин пропагандаларын Татарияның хоорайларында болгаш суурларында калбартып турар. Партия обкому Тезистер дугайында лекцияларны болгаш илеткелдерни кылып турар пропагандистерге дуза көргүзер кылдыр мергежилиг болук лекторларны бүгү районнарже чоруткан. СЭКП-ниң Татар обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдыгы, «Билиг» нииттилелиниң республика организациязы «Совет Татария улустарының ака-дүнма өг-бүлезинде» деп библиотекачышты үндүрген.

ВАГОН-КЛУБТАР ОКЕАНЧЕ ҮНҮПКЕН

ХАБАРОВСК. Чалмы назының хоорайындан 150 километр ырак тайгада демир орук адырынга Ыраккы чөөн чүк демир оруунуң Комсомольск салбырының вагон-клуву чеде берген. Суурнуң чурттакчылары СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң түңнелдериниң дугайында илеткелди дыңнаан болгаш «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерге бараан болдурган делгирлер-биле таныжаан.

Культураның кежүп чоруур бо одаа Комсомольск-Волочаевка орук дургаар турар 13 ставцияларга болгаш орук казармаларынга баар деп турар.

Бо хүннерде Ыраккы Чөөн чүк демир оруунуң орук профсоюзи 13 вагон-клубтарны оожум океанның болгаш Татар өдүгүнүң эриктеринче чоруткан. Вагон-клубтарны СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң материалдарынга бараан болдурган стендалар-биле, Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда Чөөн демир оруктуң хогжүдешиниң дугайында делгирлер-биле дерзон.

АНЫЯК АЖЫЛЧЫННАР-БИЛЕ БЕСЕДАЛАР

СМОЛЕНСК. Смоленскиниң лён комбинадының улусчу музейинге аныяк ажылчыннар-биле беседаларны чорудуп турар. Музейниң хейниитичи удуртукчузу инженер А. И. Пех дыңнакчыларга ында делгаан делгирниң бүргүүн таныштырып турар. Ол делгирлер будүүлгениң төөгүзүн аныяктарга таныштырып, пастаавычыларның эрес-маадырлыг күш-ажылының дугайын, беш чыл планының чылдарында ажыглалта киргеи ол будүүлгениң биографиязын чугаалап турар. Музейде беседалар чартык чүс чыл дургузунда Совет чурттуң маадырлыг оруун хаңдыр билип алыр арганы ажылчын коллективтеринге чаа киргеи кижилерге берип турар.

Улусчу музейге лён комбинадының парткомунуң организастаан беседалары болза, СЭКП ТК-ның Тезистерин пропагандалаар талазы-биле хемчегларниң чардынмас келии болуп турар. Анда бо документиниң коллективтиг номчулгалары болгулаан. Кежээни эртиришп, аңаа «Билиг» нииттилелиниң бөлүк лекторлары болгаш Смоленск башкы институдунуң башкылары Тезистерни өөренип турар ажылчыннарның айтырыгларына харыылаан.

КИЧЭЭНГЕЙНИҢ ТӨВҮНДЕ

РОВНО. СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерни — Ровновуң партия организацияларының кичээнгейниң төвүнде. Область төвүге чыыгган 200 пропагандистерге Украинаның КП Ровно обкомунуң секретары А. Т. Бугаев бо партийжи чугула документиниң пропагандалаар талазы-биле соруглаарының дугайында илеткелди кылган.

Коммунистиг партияның хоочун кежигүнү, үш революционнының кирижкичиин Н. В. Вишняковтуң чугаазын илеткелчилер болгаш лекторлар чылыы-биле уткаан.

(СЭТА).

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

Аныяктарның үнү

Улуг-Хем районнуң комсомол активиниң хуралы июль 12-де Шагаан-Арыг хоорайга болган. СЭКП Тоң Комитединиң июнь Пленумунуң түңнелдериниң болгаш районнуң комсомол организациязының соруглаарының дугайында илеткелди СЭКП райкомунуң секретары эш Н. Ф. Болотов кылган.

Районнуң комсомол активиниң хуралынга саналбергеи комсомолчулар СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шинитпирлерин, параиль агрессияга хамаарыштыр Совет чазаатың политиказын болгаш ап чорудуп турар хемчегларын бир үн-биле деткээнер. Районнуң бүгү комсомолчуларының болгаш аныяктарының күзел-соруун илергейлевишаан, актин хуралы араб чурттарының улустарының чөптүг демиселиниге эп-серкилин бүрүн каттыштырып турарын медеглеп, параиль агрессиядан качыгдаан араб чөрлериниң улустарынга дузалаар фондуга чыыглаанын аныяктар оргузунга чорудар деп шинитпирлээн.

«Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга» СЭКП ТК-ның Тезистерин Улуг-Хем районнуң комсомолчулары болгаш аныяктары онаа ужур-дузалыг, төөгүлүг болгаш аныяктарга өөредиглиг марксизм-ленинчи теориянын документнаан деп бедик-биле үнелеп турарын актив хуралы демдеглээн.

Темп бедээн

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнга алдар болдурген республика Наадымынга уткуштур Улуг-Хем районнуң колхозтар, совхозтары күш-ажылчы чедишкиннерин сонеп турар.

Районнуң ажыл-агыйлары күүлүнге эът, сүт садар талазы-биле чартык чыл планын чедишкиннии күүсеткен. Ылаңгыя «Найырал», «УТКА 25 чылы» совхозтар, «Күш-ажылдың хостуу» колхоз бо талазы-биле бедик көргүүлелерин чедип алган. Ам улуг-хемчилер нииттиинин молын эки дедиген-күштүг кылдыр семиргир дээш чайлагаашкынны организастыг чорудуп турар. Бо хүннерде дүк дужаалдаанын үргүлчүлеп турар.

Бо продукцияны будүүлүп садар талазы-биле «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң малчыннары алдарлыг юбилейлиг чылдың чартык чылында ың эки күш-ажылчы чедишкиннерин чедип алган. Колхоз күүлүнеге дүк садарының чыл планын ажыр күүсеткен. Эрткен чылдың чартык чылынын бо-ла үеин-биле деңнээрге 6 тонна 500 кг дүктү ажыр дужаагаи. Өшкү кадарчыны Кыргыс Шагдыр бир баштан дүк кыргын алыр талазы-биле эң тергинии көргүзүүлүг болган. Ол бир өшкүге онаалтыр ортумаа-биле 1200 грамм дүктү алган. Хойжулар Кыргыс Суд-оол, Тулуш Өдек олар хой бүргүүдеен-не барык 3 кг чедир дүктү кыргаш, чартык чылдың түңнелинде тиилекчилер болганнар. Ол-ла колхозтуң Эйлиг-Хем бригадазының хойжулары 16 тонна дүктү күүлүнеге дужаар турган, 20 тонна кылдыр күүсеткен.

Ам районнуң бүгү мал ажылдакчылары чоокшулаан келген Наадымга киржир эрге дээш күш-ажылдың темпизин улам-на бедидип турар.

Е. ДАРТАН-ООЛ.

Бедиткен хүлээлгелер

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шинитпирлери болгаш «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга» деп партия Тоң Комитединиң Тезистери Барыын-Хемчик районнуң ажылчы чоннарын чаа-чаа чедишкиннерже соруг киирип турар.

Районнуң будүүлгелеринде, колхозунда, совхозтарында 208 агитатор-политинформаторлар, 58 пропагандистер Тоң Комитеттиң июнь Пленумунуң материалдарын болгаш Тезистерни ажылчы чоннарга таныштырып турар.

Район күүлүнеге мал продуктуларын садарының чартык чыл планын күүсеткен. Эрткен чылдың чартык чылынын бо-ла үеин-биле деңнээрге 6 тонна 500 кг дүктү ажыр дужаагаи. Өшкү кадарчыны Кыргыс Шагдыр бир баштан дүк кыргын алыр талазы-биле эң тергинии көргүзүүлүг болган. Ол бир өшкүге онаалтыр ортумаа-биле 1200 грамм дүктү алган. Хойжулар Кыргыс Суд-оол, Тулуш Өдек олар хой бүргүүдеен-не барык 3 кг чедир дүктү кыргаш, чартык чылдың түңнелинде тиилекчилер болганнар. Ол-ла колхозтуң Эйлиг-Хем бригадазының хойжулары 16 тонна дүктү күүлүнеге дужаар турган, 20 тонна кылдыр күүсеткен.

Ам районнуң бүгү мал ажылдакчылары чоокшулаан келген Наадымга киржир эрге дээш күш-ажылдың темпизин улам-на бедидип турар.

Е. ДАРТАН-ООЛ.

Межегейжилер кирипкен

Танды тайгазын эдектелдир чаашкын үүлүк чок чаап, сиген незиидезинге шантыктап турза-даа, «Межегей» совхозтуң мал чеми белетекчилери кезээдеже киришкен. Бирги салбырда баштай киргеи 3 агрегат участокка барган хүнүнде-ле 52 гектар черинң сигенин кескен.

Совхоз бо чылын 3110 гектар черинң чайгаар үнгеи сигенин, 1919 гектар тарымал мал чемин ажыар үжүрлүг. Ону күүседиринге 23 агрегат ажылдаар. Ам үеде агрегаттарның тракторлары, машиналары, грабильдери, сараат салыкчылары бүрүн белеп болган июль 13-те мал чеми белетееринче бүрүн киришкен.

Мал чеми белеткеп турар кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустуунган. Бригада санында общежитиелер, эки столоваалар бар. Бригадаларда агитаторлар база бымыгаттынгылаан.

Доозар чоокшулаан

Баа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозу хой кыргылдаын доозар чоокшулаан. Кыргылданы бүрүн механизастаан арга-биле мергежилдиг кыргыкчылар чорудуп турар. К. Норбу, Т. Доспт-оол болгаш өскелер-даа түнде 35—40 хойну кыргып турар.

Чартык чыл планын ёзугаар совхоз 38 центнер дүктү күүлүнеге садар турган болза, ам херек кырында 52 центнери дужаагаи. Ам 300 ажыг хой артыкаан. Олар колдуунда нарын дүктүг хойлар. Ынчангаш нииттиин-биле бир хойга онаалтыр 2, 3 кг дүк алыр деп хүлээлге күүсеттинер болган дүк садар талазы-биле күүлүнеге чоокку хүннерде үзе саналыр арга колхозта бар.

Найысылалдың транспорт коллективтеринде

Кызылдың транспорт организацияларының коллективтери Улуг Октябрьның 50 чыл ооң төлептиг утказур деп күш-ажылчы кыйтының аза-биле ажылдап турарлар.

Юбилей мурнуу чарыының социалистиг хүлээлгелерин күүсеттир талазы-биле күш-ажылчы чедишкиннер илдеп. Кызылдың транспортчулары бирги чартык чылда планнан ташкаар 23 муң тонна чүүктү соорткан. Ам улуг-хемчилер нииттиинин молын эки дедиген-күштүг кылдыр семиргир дээш чайлагаашкынны организастыг чорудуп турар. Бо хүннерде дүк дужаалдаанын үргүлчүлеп турар.

Бо продукцияны будүүлүп садар талазы-биле «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң малчыннары алдарлыг юбилейлиг чылдың чартык чылында ың эки күш-ажылчы чедишкиннерин чедип алган. Колхоз күүлүнеге дүк садарының чыл планын ажыр күүсеткен. Эрткен чылдың чартык чылынын бо-ла үеин-биле деңнээрге 6 тонна 500 кг дүктү ажыр дужаагаи. Өшкү кадарчыны Кыргыс Шагдыр бир баштан дүк кыргын алыр талазы-биле эң тергинии көргүзүүлүг болган. Ол бир өшкүге онаалтыр ортумаа-биле 1200 грамм дүктү алган. Хойжулар Кыргыс Суд-оол, Тулуш Өдек олар хой бүргүүдеен-не барык 3 кг чедир дүктү кыргаш, чартык чылдың түңнелинде тиилекчилер болганнар. Ол-ла колхозтуң Эйлиг-Хем бригадазының хойжулары 16 тонна дүктү күүлүнеге дужаар турган, 20 тонна кылдыр күүсеткен.

Ам районнуң бүгү мал ажылдакчылары чоокшулаан келген Наадымга киржир эрге дээш күш-ажылдың темпизин улам-на бедидип турар.

Е. ДАРТАН-ООЛ.

Мурнакчылар илерээн

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырының аныяктарының хойжу бригадазының кежигүннери хой кыргылаашыныг массалыы-биле кирген. Ында чоокта чаа ажыглалга киргеи кыргылда пунктузунда 32 хачылыг агрегат болгаш 20 хол хачызы доктаамал ажылдап турар.

Кыргылданың баштайгы хүннеринде 4000 баш хой кыргыттынган болган 5494 кг эки шынарлыг дүктү күүлүнеге дужаган. Хой бүргүүнден ортумаа-биле 1,9 кг дүктү алган. Баштайгы кыргылдаза ол багай эвес түнней болур. Пунктуда кыргыттынган дүктү ийи кижи улуур-даа ылгап, киптерде дырып турар. Кыргыкчыларга таарымчалыг байдалды тургузуп, столованы ажыткан.

Кыргылда пунктузунда ажыл хайныкан. Ында салбырның 60 аныяк ажыл-ишчилери республиканың малчыннар Наадымынга күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужураар дээш ажылдың темпизин дүргедедип, шүдүргү ажылдап турарлар. Д. Куулар, С. Хүрен, Д. Сесин-Док, М. Борбак, Х. Булакова, М. Бюрюмаа болгаш Чыраа-Бажы ортумак школаның өөреникчилери С. Монгуш, М. Шура, Х. Кушкаш-кыс олар хой кыргылдазының мурнакчылары болуп турар.

О. САТ.

Мурнакчы ферманың кижилери

Тожу районда «Совет Тыва» колхозтуң Азаста тоң сүт-барааи фермазының коллективи республиканың малчыннар Наадымынга күш-ажылчы белектиг ужураажыры-биле ярестиг ажылдап, чартык чылда сүт бүдүрелиниң болгаш күүлүнеге садарының даалгазын ажыр күүсеткен.

Найыралдыг коллективтиң саанчылары юбилейлиг чылдың баштайгы чартынында күүлүнеге 72 тонна сүттү саткан. Бедик көргүүлелерни чедип алыр дээш саанчылар ортузунда кылбарган социалистиг чарыштың мурнуку одурүүнде 15 чыл саанчы стажтыг Мыртыкмк Бараан, комсомолчу саанчы Ранса Кол, хоочун саанчы Ажымаа Кол болгаш өскелер-даа чоруп турар.

Ферманың саанчылары амгы үеде саалданы хүнде үш катап чорудуп турар. Ол чорук хүнде-ле нииттиин-биле 146 литр сүттү ийи удаа саап турганындан артыкка алыр арганы бергеи. Ферманың бүдүрүп турар сүдүүн бараанныг продукциязы 85 хуу. Бо дээрге районда эң бедик көргүүг.

Аазс фермазының ажылдакчылары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнга төлептиг ужураажыры-биле чыл планын октябрь 15-те күүседирин шинитпирлээн, муженнишкиннииг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: фермаңың мурнакчы саанчымалары: (солагай талазындан) Мыртыкмк Даржаевна Бараан, Ранса Шойзүүрүновна Кол болгаш Ажымаа Дугаачаевна Кол олар.

А. АЙРНИН сээн болгаш фотозу.

Совет чурттуң ховуларында

ОДЕССА. Тараа чүдүрген машиналар үзүмтелиишкин чөп шуумуп аваа чөруп турар. Чаа дүмүттүң тараазын тараа хүлээп алыр черге дүн, хүн иштинде чедирип кээп турар. Киевскн районнуң ажыл-агыйлары күүлүнеге тараа садар планын күүсеткеи дугайын области бир-ле дугаарында рапорттаан. Элеваторга 23 муң тонна ажыг тараанны дужаагаи. Элээн кодээ ажыл-агый артельдери күүлүнеге планнан ажыр тараа садарын эгелээн.

СИМФЕРОПОЛЬ. Областың база бир тараалаң улуг районну Джанкойскн район тараа садар планын күүсеткеи соон дарый Красноперекопскн район планын күүседип, күүлүнеиң шыгжамаарынга 15 муң тонна тараанны урган белгаш чагыгдаан ажыр кызыл-тасты садарын үргүлчүлеп турар.

ВОЛГОГРАД. Адаккы Поволжьеде тараанның масалыг кезилдези иалбарган. Эки дүмүтту берип турар иазыг белгаш күштүг, үнелиг сорттарның кызыл-тазын тараажылар 800 муң гектар шөлге тарып остүрген. Чижээ, Чернышковскн районнуң тараажылары гектар бүрүзүидеи 22 центнерни бастырып ап турар.

КАЗАНЬ. Колхозтарның белгаш совхозтарның шөлдеринде чечак-тараа бышнан. Татария — бо культураның улуг хандырынчызы. Республикага чечак-тарааны 400 муң гектар ажыг шөлге тараан. «Ямбухтинскнй» совхозтуң механизаторлары ажаап алыышкынны бир дугаарында эгелээн. Ында 500 гектар шөлдүң тараазын беш хүнде ажаап алырын шинитпирлээн.

ТУЛА. Изиг хүннер тараанның дүрген бымарынга таарымчалыг белган. Областың ховуларында тараа кезилдези эгелээн. Каменскн районнуң Киров аттыг колхоз ажыл-агый артелиниң колхозчулары иузун чашып тараан тараанның ажаап алыышкынын бир дугаарында эгелээн. Белевскн районнуң механизаторлары агрегаттарын тараа шөлдеринде база чедире берген.

АСТРАХАНЬ. Помидорларның майгамчык эки дүмүдүн Астрахань областың колхозтары тарып остүрген. Хереглеп кооперациязының бүгү-ле 46 белетеен пунктуларында ам томаттарны хүлээп ап турар.

(СЭТА).

Партийжи өөредилгениң бир хевири

СЭКП-ниң XXIII съездизи партиниң үндезини болур партия эге организацияларының арга-мергежилин улам ыдай бедидерин халдырар сорулганы салган. Мынчангаш ажылагый болгаш культура тургузуушкунунуң, ажылчы чонларның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле сорулгаларны күүседиринге, партиниң политиказын амыдыралга боттандырарынга колхозтарның, совхозтарның парткомнары боттарының черлеринде эге организациялары болгаш бөлүктериниң калбак четкилери-биле кады улуг рольдуг.

Партияның эге организацияларының дайынчы ажыл-чорудулгазы дыка хөй факторлардан, хамыкты мурнай эге организацияның секретарындан, оон ажыл-херекчи, моральдыг болгаш политиктиг шынарларындан кол хамаарыжыр болганда районнуң партия комитеди өлче чогуур кичээнгейни утландырган. Ол сорулга-биле секретарьларның өөредилгезиниң болгаш оларга практиктиг дуза чедиреринің айтырыгларын хандыр өөренип корген. 1965 чылда партия райкомунуң чанында партия школазын тургускан. Ажыл-агыйларда парткомнарның, эге организацияларның болгаш бригадаларның эге организацияларының секретарьларын — нииттизи-биле 54 кижини ол школага хаара тутқан.

Партия организацияларын удуртурунуң талазы-биле эргежок чугула билиглерин болгаш практиктиг мергежилдерге, чанчылдарга оларны өөредир сорулганы ол школаның мурнунга салган. Баштайгы чылда оон ажылынга четпестер база тургулаан. Ол четпестерниң бир колу — янзы-бүрү чылдагааннар ужурунда кичээлдерниң болбайн баар чоруу черле тургулчу болгулап тургулаан. Мынчангаш ол чылын ийи кичээл болган ийи хүнүң бир семинарын эрттирер аргалыг болган бис.

Ол байдалдарны өөренип корген, эрткен өөредилге чылында кичээлдерни октябрь айда эгелээш, апрельде төнүтер кылдыр тематиктыг планны чогаадып кылган бис. Школаның ол программазынга СЭКП-ниң XXIII съездизиниң негеделериниге дүүшүүр ажыл-агыйны эргелеп башкарарын организастаарының талазы-биле партия, совет болгаш профэвилел тургузуушкунунуң, марксизчелениинчи теориниң айтырыгларын киирген. Ол шынаң кадрларны шилип алырының, ажылга тааржыр тургузарының болгаш кижилерниң, хүрээлениниң өзүлелиниң, аныяк коммунистер-биле ажылдың, партийжи даалгаларны хүлээрлүүн болгаш оон күүседелзи контроллдарының, социалистиг чарышты организастаарынга партийжи ажылды планнаарының болгаш өске-даа айтырыгларның талазы-биле партия организацияларының секретарьларының аразынга дүржүлге солчулгазынче улуг кичээнгейни салган бис.

Кичээлдер айтыкан хүннерде доктамал эртип турган болгаш шынар мурнуку чылдагызынга бодаарга бедээн.

Үстүнде салдынган сорулгаларны ажыл-херек кырынга чедип алырыбиле Таңды районда «Тыва кобальт» комбинаттың парткомунуң ажылының дүржүлгазын таныжып, ынаар үнүүшкүнүң база организастаан бис. Бригадаларның партия организацияларын, партия бөлүктерин, комсомол, профэвилел болгаш өске-даа хөй-иитии организацияларын удуртурунуң талазы-биле дүржүлге солчуп, «УТКА 25 чылы» совхозка чораанывыс черле дыка ажыктыг болган. Секретарьлар ынчан хөйүү билип алган. Коммунистиг күш-ажылдыны деп аладыр хээш демисежип турар комсомолчу аныяктарның Чаш-Тал сүт-бараан фермазынга болган ужуражыкта солуп эрткен.

Делегейде болуп турар болуушкунарны хамаар билир чорук удуртукчу кижите эргежок чугула. Чүге дизе лекция, беседа кылырда иштики, даштыкы байдалдарны эки билир кижиниң тайылбыры дорт чиге, чон оны күзелдин-биле дыннаар болгай. Ону чедип алыр сорулга-биле бүгү делегей байдалының талазы-биле темаларга СЭКП Тыва обкомунуң лекция номчуур лекторларын кичээлдеривиске чалагылаан бис.

Моон-биле кады планда көрүнгенин ёзугаар Тыва АССР-ниң хөгжүлдезиниң перспективаларының дугайында СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш В. И. Попов, профэвилел организацияларынга удуртулга талазыбиле күүрүе-албан черлериниң профэвилел обкомунуң даргазы эш В. Ф. Матсон, кодзо ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы эш С. Д. Киров олар школаның дыннаачыларынга өөредилгиг илеткелдерни кылгылаан, ажыктыг арга-сүмелерни бергеннер. Ол шынаң тематиктыг план ёзугаар партия райкомунуң секретарьларының, кылдистер эргелекчилериниң, инструкторларының болгаш өске-даа харыысалгалыг ажылдакчыларның лекция, беседалары болгулаан.

Хуралларның протоколдарын, хүлээп алымшкының болгаш персоналдыг керектериниң документилерин кончаар шын тургузарын коргускен тускай булуңну кылган. Ол база-ла секретарьларга ажыктыг болганын оларның практиктиг ажыл-чорудулгазы бадыткап турар.

Партийжи өөредилгениң бо шынаң язылыг хевирин ажыглап, бистиң үстүнде кылып чоруткан ажылдарывыс партия организацияларының ажылын бедидерине, коммунистер болган черле бүгү ажылчы чон-биле ажылдың арга-мергежилин байдадырынга, комсомол, профэвилел болган улусчу контроль, херээженнер чөвүлелдериниң организацияларының ажыл-чорудулгазынга удуртулганың партийжи стилин болгаш методун улам сайзырангайжыдырынга улуг дөгүм болган деп санап турар бис. Оон түңелиннде социалистиг чарышты болгаш районнуң ажыл-ишчилериниң оргузунга масса-политиктиг ажылды удуртуру эки-зээн. Чартык чылда планнан ажыр эткен — 1139, сүттү — 209 центнерни болгаш өскелээ продукцияларны күрүнете сатканывыс оон боттуг бадыткаашкыны болган.

И. ГОНЧАРЮК,
СЭКП-ниң Улуг-Хем районнуң организастыг партийжи ажылдар кылдыгының эргелекчизи.

БӨГҮН—МЕТАЛЛУРГТАР ХҮНҮ

Тыва металлургия үлетпүрүнүң баштайгызы — «Тыва кобальт» комбинаттың тудуу чоруп турар Хову-Аксында магалыг кижилер ажылдап турар. Чоокта чаа руда үүрмектээр салбырның тудуу доозулган. Анаа дериг-херекселдер эптекчилери Анатолий Колесников, Анатолий Барковский (чурукта) олар эки ажылдааннар. Аныяк оолдар металлургия будүрүлгезин хуусаазында ажыглалга киирер дээш кызымак ажылдап тураралр.

Ю. Косарьковтуң фотозу.

КАРА МЕТАЛЛУРГИЯНЫҢ КҮЧҮЛҮГ БАЗЫМЫ

Металлургтарның хөй миллион кижилиг хүрээлениниң кончаар ажылдап турарын чугаалап бээри ССРЭниң кара металлургия министри И. П. Казанецтеи СЭТА-ның корреспондентизи А. Петрухин байырлал будүүлүнде дилээн.

— Совет Эвилели амгы үениң металлургия чурту болуу берген деп СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» Тезистеринде демдеглээн болгай — деп, министр чугаалаан. — ССРЭ бо чылын 100 ажыг миллион тонна каңны будүрүп турар деңнелди чедип алган.

Баштайгы чартык чылдың планын чедиишкинниг күүседткен бис. Эвилдеригеи кан 50, 6 миллион тонна болган. Революция мурнунда эң таарымчалыг — 1913 чыл-биле ону деңнээр ужур-даа чок, ынчан 4 миллион тоннадан шоолуг-ла ашпас металл алдынган. Бистиң чуртувуска кан будүрери оон бээр 24 катап көвүдээн! Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда аар үлетпүрүнүң кайгамчык улуг будүрүлгелери — Магнитогорск, Кузнецк, Алдыы-Тагыл комбинаттары, «Запорожсталь», «Азовсталь», «Криворожсталь» заводтар, Череповец заводу... тургустунган.

Совет Эвилели кан хоолайлар, холуксалыг демир аймаа будүрер талазы-биле делегейде бирги черни ап үнгеп. Бистиң чуртувус кара демир аймаан будүрериниң чыл бүрүде немежиринің түлган хемчээниң талазы-биле АКШ-ты ажып турар. ССРЭ домна будүрүлгезиниң техникиг деңнелиниң талазы-биле сайгарыгай дээш капиталистиг чурттарны мурнап турар. Бистиң чаа прокат станнарының ажылдарының будүрүкчүлүг даштыкы чурттарның прокат станнарынымыннан бедик деңнелдиг.

Шой, кан болгаш прокат будүрүп үндүрер талазы-биле бистиң чуртувус делегейде АКШ-тың соонда ийиги черни эзлеп турар, ол ылгалдың кызырлып турары база шалыпкын.

Ам Совет Эвилелиниң будүрүп турар каңы Англияныың, Францияның, ГФР-ниң болгаш Италияның катай алганындан хөй.

Металлургтар юбилейлиг чылда улуг кодурлүүшкүнүт ажыктан тударар. 1967 чылдың баштайгы чартыында эң эвээш чарыгдаалар үндүрүп турган, бедик шынарлыг чүс-чүс муң тонна шой, кан прокат... алдынган. «Оттуг ажыл-иштиң» кижилери будүрүлгениң күүш-шыдалдарын эң долу ажыглаары болгаш будүрүлгениң чогумчалыг ажылдаар шынарын бедидери дээш социалистиг чарыштың калбарткан. Чаржып турарларның мурнуку одуругларында Магнитогорск болгаш Алдыы-Тагыл комбинаттарының, Череповец, Макеевка, Донец, Златоуст заводтарының болгаш «Красный Октябрь», Соколов-Сарбайның чер байлактары болбазыладыр комбинаттарының, «Дзержинск-руда» трестиң коллективтери чоруп турар.

Макеевка заводунуң 1 дугаар мартен суугузунуң бригадазын (кан эзилдиричилери В. Холико, В. Никитенко, Н. Коваленко, И. Примин) онзалап демдеглеп-ээр-дир мен. Эдир чылын барык 550 муң тонна кан эзилдиргеш, ол коллектив юбилейлиг чылда тос муң тонна металлды артыр бээрин хүлээнген. Ада-чурттө болгаш даштыкы чурттарда оон өске ол шыкаш суугуларның чыда ажыглдарының будүрүкчүлүүнден ол ийиден ажыг катап хөй.

СЭКП ТК макеевчилериниң үнелиг дүржүлгазын түүлдүгүүнген болгаш ону чурттуң металлургия будүрүлгелериниге непередир деп сүмелээн.

Ам металлургияда сонуургавчы болуушкуннар болуп турар. Хамыктың мурнунда кан эзилдирер будүрүлгениң байдалы өскерлип турар. Ол будүрүнге кислород-биле ажыглдаар күүчүлүг конверторлар, электри күжү-биле кан эзилдирер улуг-улуг суугулар тудар арга-биле сайзырап турар.

Металлургия ажылын интенсификастаарынга эң эки идиг бергичилери — бойдус газы болгаш кислород бүрүнү-биле үнелеткен. Олар агрегаттарының ажылдаарының будүрүкчүлүүн бедидип, оттулар түүл чарыгдаарын аваажедип турар.

Электроника, ужар түүл, химия шапкын хөгжүп турар бо үеде кылып үндүрер эттеринің, механизмнерниң, будүмелдериниң ынаныштыг, үр эдилеттинер шынарлыг болуру онза чугула ужур-дузалыг апарган. Будүш талазы-биле эң бедик шынарлыг металл будүрүп алыры, камналгалыг болур прокат хевирлерин будүрер дээш ам безин дыка хөй түүлдерни кылып турар. Ол нарын сорулгаларны шинтирлээрнге будүрүлгениң чогумчалыг аргалары: синтеэтээн шлактарлыг хымышка кан болбазыладыры болгаш улуг электри күжү-биле вакуумнарга демир эзилдирери дузалаан турар.

Металлургтар хүнүнге таварышдыр Министерствонуң коллегиязы, металлургия үлетпүрүнүң ажылчыннар профэвилелиниң президиумуу 3626 кижини «Шахтёржу алдар», «ССРЭ-ниң кара металлургизының социалистиг чарыжында шылгараан» деп демдектер-биле база хүндүлел бижиктери-биле шаңнаап, «Хүндүлүг металлург», «Хүндүлүг горняк» деп аттарны тывыскаан.

Совет күрүне металлургтарның ажылдаар байдалын эккиндер дугайында үргүлчү сагыш салып турар. Ол сорулгага чылдың-на миллионмиллион рубльди чыгырдап турар. Бистиң хөй будүрүлгелериниктиң боттарының дыштанылга бажыңнары, профилакторийлери, ачы-чорум базаалары, спорт-кадыкшылга лагерьлери, стадионнары бар. Оң-оң муң металлургтар чылдың-на Крымның, Кавказтың, Уралдың болгаш Москва кавызының курорттарынга дыштанып, эмнедип турар.

— Беш чыл планының металлы будүп турар. Металлургтар юбилейге алдар кылдыр ажылдап турар —деп аш Казанец түңнел кылдыр чугаалаан.

Дуржулгалыг чолаачы

Шала организмаар, кижи ортузу чеде берген, үргүлчү каттырып чоруур Хөвалыг Сүрүң-оолду Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң хөвүшөлдериниң бригадаларынга бө-ла корул болуур. Ол совхозтуң бригадаларында, хөву-шөлдеринде ажыл үезинде үеринде берген машина-техниканы септээр техниктиг септелгениң мастери апарган.

Часкы, нүүнү кампаниялыг ажылдар үезинде ол-бо бригадаларга оң чай чон кадында бо-ла дуза чедирипкен турары шырыйлай кайгамчыктыг. Ынчангаш совхозтуң механизаторлары болгаш ажылчыннары эрес-кежээ, ажыл-ишчи Хөвалыг Сүрүң-оолду улуг хүндүтүүл-биле мактап турар. Ол ам совхозта 11 чылдың дургузунда ажылдап, бо үениң иштинде бодунуң чолаачылаан машиназынга камнаг, техниканы эки ажаап кадагалаар талазы-биле мурнакчылар-ның өдуруунга үргүлчү санадып келген. Сүрүң-оол чүгле боду эки ажылдап турар эвес, харын аныяк өскенни машина-техникага өөредип, бодунуң арга-дуржулгазын даамчыдып берип турар. Оон баштай өөреткени оолдары ам дуржулгалыг чолаачылар болгаш механизаторлар болган. Чижээ, Хөвалыг Белат-оол, Маспын-оол Эник-оол олар ам совхозтуң эң эки механизаторлары болуп турар.

Дуржулгалыг чолаачы хөй уругларны кижизидип, амыдыраа-чурттаганың шын өруунче баштаан. Оон улуг уруу Сүрүң-оол Миндрын—эвчи, оолдары Белат-оол база Күскеник олар трактористер, а биче ийилери школага өөренгеш, чайгы кампиулда дыштанып турар.

Эрткен 6 айларның дургузунда хүн бүрүнүң үлүг-нормазын 135—140 хуу күүседип, 400 литр кывар, чаар материалдарны ол кампан алган. Хөвалыг Сүрүң-оол часкы хөву ажылдарының түңнелин үндүрген совхозтуң механизаторлар байырлалынга эки ажылдыг чолаачылар-ның дапсызынга кирип, өртектиг чүүлдер-биле шаңнаткан.

Кызымак чолаачы каш-даа удаа хүндүлел болгаш мактал бижиктербиле шаңнадып келген. Ол Совет эрге-чагырганың юбилейлиг 50 чыл ионга улам улуг күш-ажылчы белеңтерииг үшуражыр дээш хөлү дыңзыг, күүмеиишиннинг ашыдап турар.

М. НҮРЗАТ.

СОВЕТ КӨДЭЭНИҢ КИЖИЛЕРИ

НАМДАРДАН ЧИЖЕКТЕР

Хөөчүн коммунист Күжүгет Доналаевич Дүүчүн-оолдуң адын Бай-Тайга районнуң «Тээдэ» совхозунуң Найырал салбырының чурттакчылары чоргаарал-биле аладлар. Оон күш-ажылчы намдары үжен чылдарның төнчүзүнде эгелээн. Ынчалдагы Чиңге-Хаът алдын уургайының ажылчыннары он алды харлыг, эртем-билиг, ажыл-иш дээш могаг-шылаг чок эрес оолдуң салган сорулгазын чедип алыр дээш кызымаан, тура дүшпес соруктуун магадап турганнар. Үлаваанда ол ёзулуг быжыккан ажылчын болу берген. Күжүгет анаа үш чыл ажыр ажылдап, чаа күш-ажылчы чурттаганың оорушкузун оорубиле кады корун, найырадыг ажылдап турда, ону Араттың революстуг шеринче кыйгырты берген. Ол чылдардан эгелээн-ле, Күжүгет Доналаевичиниң чурттаганы төрүттүнген, ойнап өскен суурунуң болгаш чаа Тывазының хөгжүлдезиниге хөлбашкан чаа-чаа болуушкуннар, чаартылгалар-биле байыш эгелээн. Оон бээр эрткен чылдарда ол араттарны колхозче организастап, колгозте партийжи активист болуп ажылдап келген.

1953 чылда ону сүт-бараан фермазының эргелекчизинге чоруткан. Ынчаарда оон фермазынга 6 саалчы, бир кадарчы ажылдап, 80 хире саар инек бар турган. Күжүгет Доналаевичиниң саалы-биле ферманың төвүн эки олар-белчиирлиг Ээр-Хавак деп черже көжүрүп, аңаа чурттапга болган мал ажылының түңгалын туткан. Ол ферма ам районнуң мурнакчы фермазы болуп, радио, сайгылгаан кинрген, чаагайжыды түүтүнгеи чурттапга бажыңнары, мал кажаалары калбарган сууржугаш апарган. Ында ам экижиттиигеи үксалның 230 ажыг саар инектерии ажаап, саап ажылдап турар 14 саалчы, 3 кадарчы болгаш өске-даа ажылчыннар коллективи бар.

Ийи чыл мурнунда Күжүгет Доналаевич ол ажылындан бодунуң күзели-биле хөй ажылынче шилчээн. Чаа ажылга дуржулга, билиг чок-даа болза, үүлээнген херээнге бедик харыысалгалыг коммунист өске эштериниң дуржулгазын чүткүлдүг өөренип ап, баштайгы чылдың шылгалдазын чедиишкинниг түүп, төрүүр чүс хойга онаалтыр 87 хураганны менди ап, хөй бүрүзүнден 2,4 кг дүктү кыргып алган. А бо чылын ол чүс хойга онаалтыр 100 хураганны менди алган. Юбилейге күш-ажылчы белек кылдыр хөй бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргып алыр, бодунуң күжү-биле 10 тонна сигении кезип белеткеп алыр хүлээлгени алган ажылдап турар.

Коммунистиң өг-бүлези кыштаанда 200 дөрбелчин метр шөлүт хөй кажаалыг, 2 хураган кажаалыг, кажаалар иштинде чаш хураганнар тургузар 10 клеткалы түүлүп, чаа кыштагны дерип алган. Өг-бүлениң дерээжеи аазы Белек Бичии-уруг 1953 чылдан бээр партия кежигүнү. Ол сеолгу ийи чылдарда СЭКП райкомунуң пленум кежигүнүнге, а Күжүгет Доналаевич боду 1953 чылдан бээр район болгаш суму Советтериниң депутаттарынга үзүктел чок депшиттирип келген.

Коммунист өг-бүлениң намдарында чижектерни көргүзерге ындыг-дыр.

АРАТТЫҢ КЫЗЫ

Чоокта чаа болук кижилер автомашинага олурупкан. «Кара-Хая» колхозтуң төвү Лансы-Аксы суурдан үнгеш, шапкын суглуг Алаш хеммин уныл куду Таала суур кайы сеп дээш хап олур бис. Суурдан үнүптеривис билек-ле улус аразында катык-хогуг чугаалажып, чоорту ырлажып эгеледи.

— Малинажык-биле кады чоруурга, оруктуң узуну-даа, кадыг-бергези-даа билдирер эвес, бир-ле чедер черде чеде хонуп келген турар чүве-де болгай — деп, аныяк эр чугаалаан, чанында орган, шилгедек дурт-сынныг, даштындан көөрге чаэрби хар чаала ашкалак кысче хүлүзүреп көргеш, уламчылады. — Малина Комбуевна, ынак ырыңардан бадырыттынаран.

Машинага орган өске улус база-ла дилей берди.

М. Күжүгет демги аныяк эрже чазык көргеш, таалынчыг хөөг үн-биле ырлай берди:

Кадарчыга аян тутқан...

Ырны дыңнаан олурарымга, төрээн, өскен ынак Бай-Тайганың иогаан эвилиери, бедик сынныары уламнаа кааспаныр, ыраажының оттуу үнү-биле Алаш хеминиң саарыларының даажы демчижип алган, кады ырлажып турган дег кынны берди. Ынчаар таалынчыг ырлап чоруур бо аныяк кыс «Кара-Хая» колхозунуң мурнакчы саалчызы, ында бот-тывынгыр уран түүл болгумунуң идепкейлиг киржикчизи, бо чылдың чазынында Новосибирск хоорайга болган Россия Федерациязының эока корулдезиниң дипломантызы-дыр.Оон үнүп чүгле Новосибирск эвес, Москва радиову база бүгү чуртка ыңчыткан.

Малина уран түүлге чажыдында на ынакшып чораан, ыланган оон ырлары онза чараш. Ол чүгле саалчы, ыраажы эвес, а база идепкейлиг хөй-ниитичи. колхозунда бот-тывынгыр уран түүл болгумунуң ажылын экижидеринге арестиг дузалаан турар.

Район төвүнге келгеннивисте, М. Күжүгет машинадан дүшкеш, ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитединиң бажынынче базынты. Новосибирск корулдезинге бистиң республикадан барып чедиишкинниг киришкен киржикчилерниң эң шилиидеткери бистиң кожавыс Моол Арат Республикага концерт көргүзери-биле чорудар деп турарының дугайы дыңнаар берди. Малина Күжүгет база аңаа киржир, моол чонга ыраажы тазаныгыын бараалгазыр.

Б. БАРБА.

1967 ч. Июль 16.

ШЫН

2-ги арын

ШУТКУКЧУ

Дүүш четкелек. Автосептелге заводунуң шуткулга цегинде ажыл хайнымышкынныг. Дөрт ажыг тоннаның улуг котёлундан арыг мөңгүн дег металлдың эргизии чайыннандыр саарлыш бадарга, ажылчыннар ону бош бурунгаар белеткеп алганы хептериниче серемчилелдиг кудуп турлар. Ынчанмаска хоржок. Эзилдиригиниң изии 2000 градус чедип турар. Ол чүү-даа хуюкталдыр чиптер.

Бир-ле дугаарында цехтиң мастери Яков Васильевич Михалченко-биле ужуражы бердим. Ол цехтиң коллективи совет Металлургтар хүнүн кончаар уткуп турарын чугаалай-дыр:

— Айда дөртен тонна шуткулганы кылыр улус бис. Эрткен айның ол планын база күүсеттивис. Ам база-ла чедиишкинниг ажылдан тур бис, юбилейлиг чылдың улуг байырлалынга бистиң күш-ажылчы белээвис база ол болур.

Бодунуң кызымак күш-ажылы-биле эш-оорүнге шалыпчы иштиң үлегерни көргүзүп турар ажылчыннар бо цехте хөй. Оларга Александр Сандык, Монгуш Будаев дээш оскелер-даа хамаарыжыр.

Күдер хүреп шырайлыг, оду кыптыккан эрес каракгарлыг, ортумак сынныг, моге-шыырак хевирлиг эр дой довураандан болгаш эзезиндеп холуп турган белеткеп алган хептеринде шуткулганы кылып туру. Оон бүгү-ле кичээнгейн кылып турар ажылынче углавган, чанында чедип көөрүмге, безин эскербейн барды. «Бо хире харыысалгалыг ажылды ындыг улуг кичээнгей-биле кылбас болза черле хоржок, чадаарда эзилген металл безин кайгамчык улуг температуралыг. Өскөөр куттунар болза, белеткеттинген хеп чүүлдер база үрелип болур» деп бодап-биле ону корүп. шуткукчунуң уран-шевер ажын магадап көрүп тур мен. Эзилген металл-биле шуткулганы чоруда бээрге, оон чалымның изии чүү дээр. Ажылчыннарның арыннарын кудуу кылагар дер төктүп бады баар.

Дөрт ажыг тонна шуткулганы цехке будүп чартык шак хире үениң дургузунда кудар болду. Ажылчыннар шупту он үш кижи. Оларда аңаа турар кижи черде чок. Секунда бүрүзү оларга үнелиг.

Шуткулга доозулган соонда, ажылчыннар ам харын бичии сепиреп, дыштаны бердилер. Ол үеии ажыглап, демги көрүп турганым ажылчын-биле хөөрежи бердим. Шуткулга цегинге он бир чылдың дургузунда ажылдап келген улуг дуржулгалыг ажылчын Монгуш Омчулович Будаев ол болду.

— Шуткукчу, хевирлекчи, хептекчи болур мен деп кажан-даа бодавайн чораан мен. Балды тудуп, чазанныр бодал безин мөңгө чок чораан. Мээң амыдыралымга улуг эргелде Совет Армиязың хүрээлениинден чедип келгеним соонда болган — деп, Монгуш Номчулович далаш чок чугаалады.— Кызылга келгеш, ажылдарыбиле бир-ле дугаарында септелге заводунга келдим. Шуткукчуларның ажылын көөрүмге, черле солуп болган. Ындыг-даа болза, «бо талазы-биле мергежилдиг эвес мен» деп, бодал меиэ база чигиндирип турган. Ынчалза-даа мээң кээримнің мурнунда-ла бо ажылга мергежий берген ажым Сандык мээң ажылдаар дээн күзел-соруумну деткип, арга-мергежилин меңгө өөредип эгелээн.

Шуткулга цегинге Монгуш Омчулович база-ла ажылдың уг-ниин ынчаар танып, аңаа өөренип эгелээн. Бергелер оон мурнунга удаа-дараа таварожып турган. Мергежил чок болганы-биле хептелгенинг шынары багай-даа болу бээр. Оон уламындан шуткулгага кутқан хевирлер чартык, чамдык-ла апаргылаар болган. Аныяк шуткукчу эш-оорүнүң дузазы-биле бодунга таварышкан бергелерни ажыл эртилээн. Оон бээр ам он ажыг чыл эрткен. Монгуш Номчулович ам дуржулгалыг шуткукчуларның бирээзи апарган. Цехтиң, заводтуң ажылчыннарны шалыпчы ажылчынга улуу-биле чоргаарланыр.

Кижиниң күш-ажыл кааставр деп чугаанның алыс утказы бо. Онаашкан херээнге ам сетки-лиг кижи чонның бедик хүндүткелинде турар.

— Совет Металлургтар хүнүн кончаар уткуп тур силер?— деп, айтырыгга ол мынчаар харылады:

— Бистиң коллектививисте кижи бүгүдээн хөйүү дээш, хөйү чаңгызы дээш ажылдап тудар. Шак мындыг демниг ажыл-биле алган хүлээлгевисти чедиишкинниг күүседип тур бис. Мен бодум дугайында чүү чугаалаар мен. Печкалар австары, бус хоолайлары дээш хөй янзы чүүлдерни шуткуп тур мен. Алган хүлээлгемни черле ажыр күүседир кижи-дир мен.

Монгуш Омчулович бо чугаазы чөптүт. Ол шалып-ишчи ажылчын.

О. ХӨВЕҢМЕЙ.

Хову-Аксыңдан медээлер

Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгыларының бирээзи—«Тыва кобальт» комбинаттың химия лабораториязы — республикада эң улуг лабораториларының бирээзи.

Ында бодунуң ажылын эки билир, бедик мергежилдиг кадрлар чүгле улуг тудутнуң эвес, харын өске-даа черлерниң чагыларын хүлээп ап, шинчилел ажылдарын чедиишкинниг чорудуп турар. Хову-Аксының улуг будүрүлгезиниң цехтеринге кылыр ажыл-чорудулгаларының амыдыралга боттанар путёкказын чогумна ол лаборатория берип турар.

Химия лабораториязының ажылдап кылган шинчилел отчёттарын коргеннинг соонда, оны төлевилелче шилчидер. Чоокта чаа Ленинградта «Гипроникель» деп эртем-шинчилел болгаш төлевилел институдунуң эртем ажылдакчылары ук лабораторияга кээп чораан болгаш оон ажылдакчыларының кызыл турар ажылынга бедик үнелелди бергёп. Нарын болгаш берге шинчилел ажыдарын чорудар талазы-биле боттарының даалгаларын лаборантылар Эльвира Монгуш, Шимитпаа Чаш-оол, Николай Монгуш болгаш өскелер-даа эки күүседип, совет металлургтарның хүнүнге белектиг ужураштаннар.

• • •

Дүүн Хову-Аксы суурнуң тудутчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш өске-даа мергежилдиг кижилери совет Металлургтарның хүнүнге турасказаткан хуралды эрттиргеп.

Күш-ажылга бедик көргүзүүлерии чедип алганы дээш ССРЭ-ниң Өнүгүт металлургия министерствозунуң Хүндүлел бижии-биле ийи кижини, комбинаттың директорузының болгаш ында парткомнуң Хүндүлел бижии-биле болук ажылчыннарны шаңнаан.

(Бистиң корр.)

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛА ОЮНГА

ЧЫРЫКТЫҢ ДАЛАЙЫ

ССРЭ-ниң электрижидилгезиниң чуруу.– Электрижилгениң планнарын чеже-даа чогаадып, чаа тудугунуң хемчээли бистерни канчаар-даа магададып турганжок, Советтерниң съездизинге киирери-биле В. И. Ленинниң бодунуң диледи дээгаар чогатканы Россияның электрижилгезиниң башгайгы чуруу кажан-даа уттундурбас. 1920 чылдың декабрының соок хүнүнде Улуг театрга шинельдерлиг, негей тонналыг болган пальтолардыг делегаттар театрның сценазынга азып каан ол чурукту көргенивер. От сайбаан соок залда люстралары болгаш келир үеде баштайгы 30 район электростанцияларын чурукта айыткан лампаларны кыпсыр төлээде, Кремльде отту түр үеде өжүрер ужурга таварышкан: ынчаарда электрозергияны ол хире эвээшти ажылдан үндүрүп турган.

Съездиниң индиринден В. И. Ленин ГОЭЛРО-нуң планын партиниң ийиги программазы, ажыл-агыйжы улуг эгелээшкинниң баштайгы базымы деп адаан. Коргунчуг хоозуралдың ол чылдарында съездиниң делегаттарынга электростанцияларның сырый четкизи-биле шыптынган Россияны, Совет социалистиг Россияны көөрүн Ильич аажок бөдүүн сөстери болгаш бүзүрелдин-биле дузалаан. «Коммунизм дээрге, Совет эрге-чагыргага бүгү чурттун электрижидилгезин катканы ол болур» деп ленинчи сөстер чалгынаанган.

Ол үениң кижилери ленинчи бодалды кайгап турган. Хаанныг Россияның бүгү төөгүзүнде кылдыраан түүлдерден бүдүш чартык катап хөй түвени электрижидилге талазы-биле 10—15 чылдарның дургузунда бүдүрер ужурлуг турган.

Шаг-үе артып-ле турган. 1921-деп 1935 чылга чедир ССРЭ-де электростанцияларның күчүзүн планда айытканы ышкаш бүдүн чартык эвес, а барык чеди катап көөдээн, электрозергияны ажылдан үндүрери 50 катап өскен.

Ада-чурттун Улуг дайынының чылдарында гитлержилер чурттуң бүгү энергетиктиг күчүзүнүң чартык кезии болуп турган 60 ажыг улуг электростанцияларны үргедээн. Ынчанмыжежок совет улус Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле ССРЭ-ниң электростанцияларының күчүзүн чеди чыл планының төнчүзүнде 115 миллион киловаттка чедир өстүрүп шыдаан. Ол болза ГОЭЛРО-нуң 67 планнарындан аңгыда дээш ол. 1950 чылда Совет Эвилели электрозергизини ажылдап үндүрер талазы-биле Европага бирги черже, делегейге ийиги черже үнген.

Чурттуң электрижидериниң ленинчи чагыгларын амыдыралга боттандырбышаан, совет кижилер революция мурнунда хожудангай чораан Россияны электрижидилге талазы-биле база улуг күрүне болдурган. Ам ооң электростанцияларының күчүлери 1913 чылда 1,1 миллион киловатт турганынга удур барын 125 миллион киловатт четкен. Бистиң чуртувуста 16 энергетиктиг күчүтеннер ажылдап турар болгаш оларның бирээзинин-не күчүзү миллион киловатт ашкан. Оларның аразында 4 миллион киловатт күчүлүг Братск ГЭС, 2,5 миллион киловатт ажыт күчүзүг Волганың СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг ГЭС, 2,4 миллион киловатт күчүлүг Приднепровск ГРЭС, Эстонияда сланцы-биле ажылдаар прибалтий ГРЭС болгаш өскелер-даа бар.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Бедик температуралар институдунуң эртемниг удуртулгазы-биле ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрижидилге министерствозу перспективтиг модель шенелде тургузулганы тудуп кыган. Ында электрозергияны турбиналар болгаш котёлдар чокка, чылыгның шуут магнитогидродинамиктиг тургустуунуң, электрэ болу бөөрүнүң аргазы-биле ажылдап үндүрүп турар. 500 муң вольт доктаамал токтуң болбаазырааңгай шугумнары тургустунган.

Бистиң чуртувуска чораан америк сенаторлар Совет Эвилели электростанцияларының тудуунуң талазы-биле Американың Каттышкан Штаттарын эрткен дээрзин билдиннивенер.

Чеди чыл планының чылдарының дургузунда теплофикастыг тургузуктар 2,4 катап көвүдээн. Теплофикацияның хемчээлиниң талазы-биле ССРЭ делегейге бирги черже шагда үнген.

Улуг электростанцияларның болгаш энергетиктиг системаларның санының дүрген өөрүдээн энергетиктиг техниканың ханы шынар чаартылгалары-биле капсырыктыр боттанып турар. Чуртта бустун, бедик болгаш артык бедик параметрлериң күчүлүг энергетиктиг блоктарын ажыттанга киирген. Хей чүс-чүс электростанциялар, автоматчыткан болгаш телебашкарыгалыг он-он гидроэлектростанциялар дежурный ажылдакчылар чокка ажылдап турар.

Совет Эвилелиниң европа кезииниң болган Европаның аңы-дуңма социалистиг чурттарының энергетиказын каттыштырган «Мир» деп чаңгыс аай энергетиктиг система шагда ажылдап турар.

...Коммунистиг нинтиледи тургузарының материал-техниктиг базазы — электрозергетиканы улам ынай мурнадыр хөгжүдерин СЭКП-ниң XXIII съездизинин Директиваларында көрген. Мурнундагызы ышкаш, ам база-ла теплоэнергетиканы колдадыр хөгжүдүп турар. 300—500 болгаш 800 муң киловатт агрегаттарлыг 1-деп 4 миллион чедир киловатт күчүлүг одалгабиле ажылдаар электростанцияларны тудар.

Ам бистиң чуртувуста одалга-биле ажылдаар он-он энергетиктиг күчүтеннерни тудуп турар. Оларның аразында — Уралда Ириклинниң болгаш Рефтинниң, Волгада Костроманың ГРЭС-тери бар. Делегейде одалга-биле ажылдаар ең улуг электростанцияларны Казахстанда хөмүр даштың ажык ажылдан кылымыкшынныг районнарынга — Экибастузтуң хөмүр даштыг черинге тудар апаар. Энергетиканың чаа күчүтеннери Донбасска болгаш Узбекистанга тургустунар.

«Правданың» парлалга бюрозунуң корреспондентизи-биле беседазынга ССРЭ-ниң энергетика болгаш электрижидилге министри П. С. Непорожнийниң медегээнин: Ындыг болза-даа 300 муң киловатт күчүлүг блоктарны шиңгээдип алыры ам дээрезинде ооржум чоруп турар. Ол чорук электростанцияларның ажылдакчыларындан-даа база тудугжулардан-даа хамаарыжып турар. Конструкторлар болгаш заводтар-чедиричилер конструкция талазы-биле шын эвес чамдык шиитпирлерни болдуруп, багай шынарлыг деривге-биле хаая эвес хандырып турар чорук кол чылдагаан болуп турар.

Беш чылдың төнчүзүнде улуг агрегатгарны ажыттанга киирериниң, четкилерге электрозергизиниң чидирикин эвээжедириниң болгаш бодувустуң хөрегжелдиринге электрозергизиниң кижизин алырының күсели-биле чыл бүрүде одаар түүлдүң шиити кижиларын 30 миллион тоннага чедиреринг бодап турар бис. Улуг күчүлүг газ турбиналарын болгаш ажыктыг ажылдаарының ең бедик коэффициентиг бус-газ тургузулгаларын тургузар талазыбиле ажылдар үргүлчүлээр.

Ново-Воронежскиниң болгаш Белоярскиниң атомнуг электростанцияларының ийиги эзлчээнин тудуун үргүлчүлеп турар.

Совет Эвилели даштыкы чурттарга атомнуг электростанцияларын тудар талазыбиле эртем-техниктиг эргежок чугула дузаламчыны база көргүзер.

Беш чыл дургузунда шиитпир-биле 64—66 миллион киловатт чаа күчүзерни ажыттанга киирерин айыткан. Ол болза барык чүс днепрогэстерге азы Совет эрге-чагырганың баштайгы 43 чылдарының дургузунда чуртка ажыттанга киирген күчүлерниң санынга дең болур дээнк ол. Электрозергизини ажылдап үндүрери 830 миллиард киловатт-шакка чедир көвүдээр.

Сибирьге Енисейде Красноярск ГЭС-тиң тудуу доостур. Назарово ГРЭС-тиң күжү немежир.

Ыраккы Чөөн чүкте Зейск ГЭС-тиң тудуу эгелээн. Ол станцияның тудуу үеэлээшкинин чөк болдурар болгаш чүс муң гектар хире үвүш-дүжүттүр черлерни тарылга эзлчештирикшигезинге немей киирер арганы бээр.

Братск ГЭС-тен Иркутск, Красноярск болгаш Кузбассче 500 киловатт вольт күштүг электри дамчыдылгазының шугумун ажыттанга киргени-биле Төп Сибирьниң каштышкан энергетиктиг системазы тургустунган.

Ажыттанып турар электрозергизиниң барык дөрттүң үш кезии Уралды киириштир алырга, Эвилелдиң европа кезиниге онаажып турда, одалга болгаш гидравликтиг курлавырларның колдуу чөөн районнарда моөнеттингенин демделээр ужурлуг. Ооң ужурунда беш чылда чурттуң чөөн районнарындан электрозергизиниң ең ырак черлерже дамчыдарының шугумнарының тудуу эгелээр.

Сибирьден чурттуң европа кезиниче чиик өртектиг электрозергизиниң моон соңгаар улам улуг хемчээлдерге дамчыдарын көрүп турар. Бо талазы-биле Братск, Красноярск болгаш Саян ГЭС-терни ажыттаарындан аңгыда Итатскиниң хөмүр даштыг черинге одалга энергизазының күчүтеннерин тударын айыткан.

Транссибирь болгаш артык бедик күштүг өске-даа талыгыр ырак электри шугумнарын туткан соонда Совет Эвилелиниң чаңгыс аай энергетиктиг системазын тургузары доостур.

Чаа беш чылда Саратов ГЭС-тиң тудуу доостур болгаш Чебоксары ГЭС-тиң тудуу эгелээн. Делегейде база бир ең улуг ГЭС-тиң Волга-Камск каскадының, Днепровск каскадтың соңгу чадазы — Киевтиң гидробелдирииниң болгаш Каневск ГЭС-тиң тудуу ырак эвес келир үеде доостур. Ингур, Чиркей болгаш өске-даа ГЭС-терде ажылдар калбарган.

ССРЭ-ниң европа кезиниге гидроэлектростанцияларны тудар чорук комплексиниг сорулгаларны шиитпирлээринден — энергетиканы, суг транспортун, суггаттыг чер ажыныш, хоорайларны болгаш үлетпур бүдүрүлгелерин суг-биле хандырарын хөгжүдери-биле кады ырактан соөртүр хей миллион тонна одаар түүлдү камнап алыр арганы бээр.

Тургустунган суг шыгжамырларын бистө көдээ ажыл-агыйның интенсификазызынга болур чогууру-биле ам-даа ажыгзавайн турарын демделээр херек. Төлевилелдерде көрдүнгенин ёлугаар кандаачал районнарга суг шыгжамырлары тос миллион гектар ажыг черни суггарып, барык ийи катап хөй черни сугжудуп болур.

Казахстанга болгаш Ортаакы Азиның республикаларынга энергетиктиг тудуг улам калбарар. Вахшта Нурек. Нарында Токтогул, Чирчикте Чарвак ГЭС-териң тудуу чоруп турар. Чүгле Токтогул гидробелдири ам безин шиңгээдип алган 1,2 миллион гектар черниң туруштуг суггадын хандырар болгаш 400 муң гектар черни немей суггарар арганы бээр.

...Партиниң XXIII съездизин электрозергизиниң төп үнер дөстериниң күселиби-биле көдээ районнарны электрижидерин көрүп турар. Ам көдээ бедик вольтулуг болгаш чавыс вольтулуг шугумнарның узун дурту ийи миллион километр ажыт турар. Беш чылдың чылдарында 35 киловольт болгаш ооң өрү күштүг электродамчыдыстанның 28 муң километр шугумун болгаш көдээ ажыл-агыйның электрижидерииге 256 муң километр четкилерни тудуп, ажыгларга киирер ужурлуг.

Назарово ГРЭС-те 500 муң киловатт, Славяниск ГРЭС-те 800 муң киловатт турбина генераторларны Улуг Октябрьның 50 чылында дуржулга ажыттанарынга киирер деп турар.

Юбилейде энергетика тудугжулары Красноярск ГЭС-ке кайызы-даа 500 муң киловатт болбаазырангай ийи гидроагрегаттарны ажыгларга хуусаа бетинде киирерин шиитпирлээн. Ноябрь 7-ге чедир Саратов ГЭС-тиң тудуунга Волганы өскээр чаяр деп турар. Ол ГЭС-тиң ийи агрегаттары юбилейлиг чылда үлетпүр тогун бээр болгаш ийи гидроагрегатты эштеп тургузарын доозар.

Энергетиктер болгаш энергетика тудугжулары СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин, Совет Эвилелин калбаабиле электрижидериниң ленинчи идеяларын амыдыралга боттандырарынга бүргү шиитпирлиг.

П. МЕЛЬНИКОВ.
(«Правданың» Пресс-бюрозу).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Чоокку Чөөн чүкке тайбыңны катап тургузар дээш демисел үргүлчүлевишаан

Делегейге сөөлгу чеди хонук Чоокку Чөөн чүкте империализмниң кара сагыштыг бодалдарын үзе шаварынче, боттарының хосталгазын, хамаарышпас чорууп араб күрүнелерниң камгалап алырынга дуза чедирериниче угланган социалистиг күрүнелерниң болгаш оларны деткип турар, тайбыңга ынак бүгү күштериниң эрестиг дерден кужениишкиннерин кылган үези болуп эрткен. Делегейниң ол девискээринде байдал кедергей дүшкүүрүг болуп артпышаан. АКШ-ка болгаш оон-даа өске империалистиг күрүнелерге күткүттүрген израиль агрессорлар боттарының эзелекчи планнарындан ойталаарын күзевейн турар.

Социалистиг чурттарның удуртукчуларының июль 12-де Будапештиге болган чөвүлел хуралы ол байдалга кончуг чугула ужур-дузалыг, ук чөвүлел хурал делегейге дыка сураглыг болган. Чөвүлел хуралдың түңнелдерин ылангыя араб чурттарның халбак хей-нинтизин дыка сеткил ханыш уткаан. Израиль агрессиянын уржуктарын узуткаары дээш пайгралчы араб күрүнелерниң чөптүг демиселин моон соңгаар-даа деткивр, оларга бүгү талалыг дузаны чедирер деп ол чөвүлел хуралдың киржикчилериниң медегээнэ, быжыг тургушуу агрессорну болгаш оон болчукчуларын чугаажок сарыыл киирер салдарлыг болур.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чеди хондур чапсарлаан сөөнда катап ажылдап эгелээн онза түскай сессиязында чидиг демисел үргүлчүлевишаан. Ниити чугаалажышкынга агрессор болгаш оон болчукчулары сойгалаткаш, чаасказынзыраан болза-даа, АКШ бодунуң чамдык эвилелчилеринге даянмышаан, эзелеткен девискээрлерден Израильдиң шериглерин сонгаарладыышкын чокка үндүрерин кала-даа каттышпаан чурттарның негээн резолюция төлевилелин кызаар хамык аргаларны ажыглап турар.

Ол чапсарның үезинде төлээлерниң аразынга сүмележири кидин түлүк чоруп турган. Ынчан АКШ хей нуруунун хүлээп алырынга таарыжыр резолюцияны ажылдап кылырынга Вашингтоннан хамаарылга чок чурттарның киржиринге шаптык таварышгырар дээш, оларже күштүг ыйыдышкынны кылган. Оон-биле чергелештир америк парлалгага болгаш АКШ-тың конгрезинге Израильди детткээн кампания үргүлчүлевишаан турган. «Эзелеп алган араб черлериниң шериглерин үндүрерин Израильден АКШ дилевес ужурлуг» деп, Ассамблеяның катап ажылдап эгелээрининг бүдүүзүнде сенат кежигүнү Брустер медегээн. Салдарлыг сенат кежигүнү Сайминггон ол-ла кежээ АКШ-тың Чоокку Чөөн чүкте политиказын түүлдүргүнген резолюцияны сенатка төлевилеп киирген.

Ындыг болганда Израильдиң Вашингтонга күткүттүргең башкарыкчы болуктериниң КНО-ну болгаш делегейниң хей-нинтизин чөптээлеп турарында кижи элдепсинер чүве-даа чок. Олар Иерусалимни эзелеп алган чорукту Кол Ассамблеяның ужур-дүрүмде чок үүлгедиг деп чарлаан резолюциязын күүседиринден өжегээр ойталап турар. Ол резолюция дээш КНО-нуң кежигүннери барык 100 чурттар бадылаан деп чүвени сагындырып каал.

Кол Ассамблеяның сессиязының катап ажылдап эгелээн баштайгы хүннери агрессорлуң дүржок болгаш ыят чок үүлгедиглерин бүрүү шаварында, оон болчукчуларын улам ынай сойгалаарынга бүрүнү-биле хамаарышкан. Пакистанның төлээзи чугаалажып көөр кылдыр база бир резолюция төлевилелин киирген. Ында Кол Ассамблеяның мооң мурнунда резолюциязын Израильдиң күүсетпээнинге эң хаяы сагышсыраашкын илергейлеттинген болгаш Иерусалимниң статузун өскертириниче угланган хемчеглерниң шупгузун күш чок болдурарын негээн. Израиль агрессиянның уржуктарын узуткаары дээш демисел үргүлчүлевишаан.

(СЭТА).

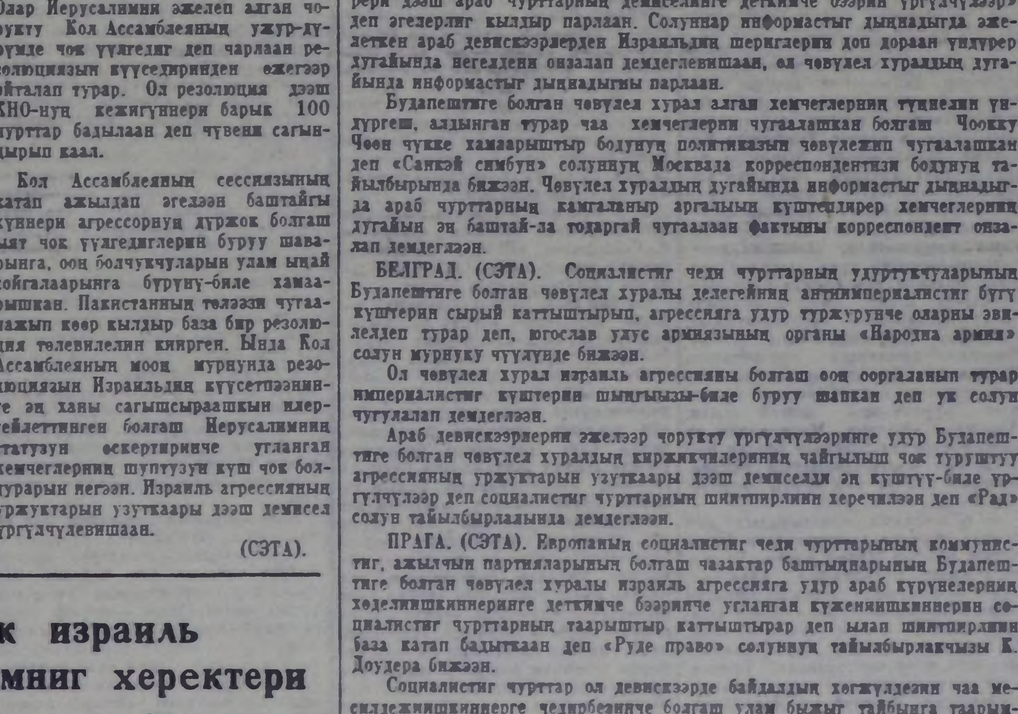

АФГАНИСТАН. Кабул хеминиң Паглу өзенинде Афганистанның эң улуг гидроэлектростанциязы ажыглалда киргең. Ону Совет Эвилелиниң техниктиг дузалажмызы-биле тудуп тургускан. Дагдар аразында түс ажыг метр бедик плотина тургустунган. Тудугга алды муң ажыг афган ажылчыннар ажылдаан. Оларның хөйү ажы үениң тудуг машиналарын башкарарынга өөренип алган, мергежилдиг гүскай эртемнигler болу берген.

ЧУРУКТА: Паглуда гидроэлектростанция.

Фото В. СОБОЛЕВТИН. СЭТА-ның фотохрониказы.

Революцияның ою

БАГДАД. (СЭТА). Ирак улус 1958 чылдың июль 14-те монархияны дүжүргең, чурттуң империалистерниң тергиивелиинден хостаан болгаш социал дешилгенің оруун ажыткан революциязының тос чыл ооюн демделээн. Ол революцияның түңнелинде Багдадтың шериг керээзинин кинчээн үзе шаптырган, ооң соонда аграр реформазының дугайында хөөйлу хүлээп алдынган. Ол хөөйлу ам амыдыралга боттанып турар. Ирак социалистиг чурттар-биле экономика болгаш политика талазы-биле өкпа харылзаалларны тургузуп алган.

Ирак биле Совет Эвилелиниң аразында экономика харылзаалары чедиишкинниг хөгжүп турар. Араб-израиль мөсилдежиишкиннериниң чидмилеви берген үезинде араб чурттарны Совет Эвилелиниң деткээнин ирак улуг сеткил ханыш утпаан.

—⊙—

КОММУНИСТ СОҢГУТКАН

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританиянын Коммунистиг партиязының кежигүнү Д. Диксон машина тудугжуларының каттышкан профвилелиниң организаторузунга соңгутканы деп, «Морнинг стар» солуп дидиктаан.

—⊙—

КОНГОДА (КИНШАСА) БАЙДАЛ

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Конгонуң национал армиязы Конго Республиканың (Киншаса) Чөөк можузунуң кол хоорайы Кисангазиге бүрүн контрольду тургускан. Киншаса радиозунуң дыңнатканы-биле алырга, Кисангазиде аэродром, госпиталь, университет болгаш губернатор ордузун эзелеп ак кештиг колегилекчилер Бунча хоорайже дезип чоруткан.

Киндуг болгаш Букавуг хоорайларны хостаан соонда Кисангани президент Мобутуның чазаанга удур хөделип үнген ак кештиг колегилекчилерниң сөөлгү даянар чери болуп турган.

Дайынзырак израиль идегеттерниң кеминг керектери

Каирден СЭТА-ның корреспонденизи А. Киёловтуң дамчытканы болза: Газа сектордан болгаш Синай чартын ортулуктан дезип келген арабтарга КАР-ның чазаанын берген египет Ат-Тахрир можузунуң эзээн хей сууржугаштарынга бөлүк журналистер баргаш, ада-иелерин оскыган урутлар-биле, израиль шериглериниң эзелеп алган девискээринде артып калган өг-бүлелериниң салым-чолуунуң дугайында чүнү-даа билбээн ашактар болгаш адалар-биле; 18 төрелдерин араатанзыг израиль солдаттар боолап өлүрүп каан, улгады берген назылыг херээжен кижи-биле, халаптыг айыылдарга таварыжып эрткенин үнү сиригайнып чугаалап турар 16 харлыг уруг-биле ужурэшкан.

Ол дезип келген кижилер хөй: Ат-Тахрир можунуң чүгле беш сууруында беэки 9 муң хире кижи бар. Олар чурттуң оон өске хөй можуларында база барып чурттай берген.

Дезип келгеннер агрессорларның чүүл-бүрү өжээргек үүлгедиглериниң айыылыга: артилериниың боолаашкыннарынга ийиже агаардан болганчок-ла өртедир бомбалар ажыглавар бомбалаашкыннарга, дергелип келген израиль танкыларын, куактыг машиналарның чурттарга бажыңнарын, эмнелге черлерин, шеринг черлери дээр ужур-даа чок объектилерин боолаарынга, чоннуң шупгузун үжеп-чиндириринге, үптөриниге, чурттарга бажыңнарын массалыг өртедириниге, кыстарны, хөрээженнерни эттеп, күчүзээринге, биче-ле удурланган кижилерин кээргел чок хыдырынга таварышкан.

Бистиң суурувустуң 1300 чурттакчыларындан 300-ле кижи дириг артнан. Олар база-ла мен дег, дезип чоруур ужурга таварышкан, бистиң бажыңнарывыс өртенип калган-на болгай деп Аля Солиман чугаалаан.

ДИДИМ ЧҮРЕКИРЛЕР

Кадарган ирттерин Ондар Кодуроол кыргыдары-биле Хемчик ол чарыынче кежиргеш, кыргылга пунктузунга чедире берген. 560 ажыг баш ирттериң барык кезии кыргыттынган турда, кадарчы иодан малын суруп бадыргаш, Хемчик арыынга хондурган. Чаъс үргүлчүлевишаан. Хемчиктиң шапкын суу өкүн кызын-хүрең кылдыр өскерткеш, унунга таварышкан-на ыышты, будун-садыкты чуүл шаап бадырып турган.

Үерлээн сугну көруп тура-яа, кежерин көруп иаан көвүргүзе кадарчы хоюн чыгапкан. Кодан ирттер үерге алыскан. Сугга алыскан кодан малдың амыдын камгалап алырынга «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылдакчылары болгаш Чадаананың № 1030 орун участогунуң ажылчыннары зрес-маадырлыг чоруун көргүскеннер.

Кодан мал хайныл-мөөрээн Хемчик суу-биле демисешпишаан, эштип бадыпкан. Сугга үр салдап баткан ирттер бүгү талааларын сугга хүрээлеткен ортулуктарже үүрүн-суурүктап эштип үнгүлээн. Ортулуктарже кижи кежип үглаар арганок. Оларны суг база чөөрту чүй шаап эгелээн. Хей кижилерниң сагыш-сеткиин, чүткүүн ол кодан ирттерни канчап-ла ортулуктардан үндүрүп алырыиче салдынган. Хемелер сураглаан. Сыскып чамаан каш санныг хемелер бар-даа болза, ортулуктарже оларны башкарар зрес-дидим, чүрекнир кижилер хөөар тургам. Канчаарыл, чүнү кылырыл, кандыг арга-биле кодан малды камгалап алырыл — мындыг чугаалар кижилер аразынга үжүгүп шуушкан. Хей-ле шуугазының түңнелинде канчап чоол-даа тургаш, малды камгалап алырынче нүштү салырын дугурушкан.

— Дүржүлгелиг дидим-чүреннир хемелекчилер кымнарыл?

— Чүү-даа болур болза, мен-не эжиндирип кириптейн — деп, Ховалыг Бөөдалдың дидим чугаазы дыңналган. Ооң дараазында Монгуш Сендижап, Ховалыг Моңге-Назын, Федор Чууртуштай, Моңгуш Арбай-оол олар база хемелеп кириптерин шиитпирлээннер.

Дидим чүректер шапкын даңгыг сугже штурилап киришкен. Олар ортулуктарга четкеш, хеме бүргүзүнгеле хөйларны алды-алды, сас-сас кылдыр салгаш, шапкым, күштүг сугну чара эжиндирип чөрүпканнар...

Ыраа эриккө турган кижилер ботботтарының арыннарыиче пөрнүп, чугаа-сооду чиде берген, чүү-ле болур ирги дээнзиг, ишти ий, хейделе өрү-куду кылаштажып, а чамдыктары теректерже үмгүлээзш, эрес-дидим хемечилерни, ортулуктарда хөйларны хайгаарап, оларның дугайында сагыш човап турганнар. Иштинде хөйларыг хемелер эриккө човкшулап келген. Эриккө турганнар бүгү-ле арга-биле оларга дузалашкан. Хемелээшкин үргүлчүлээн.

Баштайгы хүнде немээ карақгылаажке чедир 530 ажыг баш ирттерни суг айыылындан камгалап алган. Ортулуктарда ам-даа ирттер бар.

Даарта хүнде ол-ла чыыраан кижилер чер чырыыры биикен Хемчик кыдыынга чедип келгеннер. Шырыш ыяш-биле бүргеттинген бичим ортулукту суг чалгыгларының-биле чүй шаап турган. Бичим мөңгүреш дөңде бөлперлешкен болуп хөйларның хөрүй берген турганы көзүлген. Ховалыг Бөөдал биле Моңгуш Сендижап ол ортулукка чедерин, оон дедир кээрин бергезинзе-даа, дидимм-биле эжиндирип киришкен. Суг ортузунуң кызт-кызт чалдарынга таварышкан хемелерниң чүгле ужу-бажы көстүп кээп бар чораан. Ортулукка четкен. Ыяштар аразы-биле ол-бо иттинип чораашаа, болуп хөйга чеде берген. Ирттер, оларның келгеннинге көрээн чүве дег, хеме чедерге беттары-ла маңнажып орган. Хемчитиң дамыпмөөрээн суунуң ортузунда бичим ортулунчугашка турган 22 ирттерни суг айыылындан камгалап алырынга Чадаананың № 1030 орун участогунуң ажылчыннары Ховалыг Бөөдал биле Моңгуш Сендижап найгамчык зрес-маадырлыг чоруун көргүскен.

Кодан ирттерни үер айыылындан камгалап алыр дээш демиселге совхозтуң ажылчыннары Ховалыг Моңге-Назын, Моңгуш Арбай-оол, механизатор Федор Чууртуштай, орун участогунуң ажылчыннары Моңгуш Сендижап, Ховалыг Бөөдал болгаш өскелер-даа зрес-дидим, маадырлыг ажылдааннар.

М. СЕВЕН.

Быжыг туруштуг шиитпир

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолдуң хей-нинтизи, парлалгазы болгаш радиозу социалистиг чурттарның акы-дуңма партияларының болгаш чазактарының удуртукчуларының Будапештиге болган чөвүлел хуралының түңнелдерин улуг ужур-дузалыг деп үнелеп турар.

Улуг Совет Эвилелиниг баштаткан социалистиг чурттар Израильдиң агрессиязының уржуктарын узуткаары дээш, араб күрүнелерниң израиль шериглерге ажелеткен девискээрлеринден израиль шериглерни доп дораан үндүрери дээш арабтарның чөптүг демиселиниге бүгү талалыг деткинчени моөн соңгаар-даа бээр деп ылап шиитпирлиин база катап илергейлеп көргүскен деп чүвени Улан-Баторуң радиозу Будапештиге болган чөвүлел хуралдың дугайында информастыг дыңнадыгны бүрүн дамчыткаш, чугулалап демделээн.

ТОКИО. (СЭТА). Япон парлалга социалистиг чурттарның акы-дуңма партияларының болгаш чазактарының удуртукчуларының Будапештиге болган чөвүлел хуралының дугайын «Арабтарга дузаламчының күштелгении», «ССРЭ болгаш Чөөн Европаның чурттары израиль шериглерни үндүрери дээш араб чурттарның демиселиниге деткимче бээрин үргүлчүлээр» деп эгелерлиг кылдыр парлаан. Солуннар информастыг дыңнадыгда эзелеткен араб девискээрлерден Израильдиң шериглерни доп дораан үндүрер дугайында негелдени онзалап демделеглевишаан, ол чөвүлел хуралдың дугайында информастыг дыңнадыгны парлаан.

Будапештиге болган чөвүлел хурал алган хемчеглерниң түңнелии үндүрген, алдынган турар чаа хемчеглерни чугаалашкан болгаш Чоокку Чөөн чүкке хамаарыштыр бодунуң политиказын чөвүлелиин чугаалашкан деп «Санкэй симбун» солуннуң Москвада корреспондентизи бодунуң тайылбырында бижээн. Чөвүлел хуралдың дугайында информастыг дыңнадыгда араб чурттарның камгалыыр аргалыын күштелирер хемчеглерниң дугайын эң баштай-ла тодаргай чугаалаан фактыны корреспондент онзалап демделээн.

БЕЛГРАД. (СЭТА). Социалистиг чеди чурттарның удуртукчуларының Будапештиге болган чөвүлел хуралы делегейниң антиимпериалистиг бүгү күштерин сырый каттыштырып, агрессияга удур туржурунче оларны эвилелдеп турар деп, югославь улус армиязының органы «Народна армия» солуп мурнуку түүлүнде бижээн.

Ол чөвүлел хурал израиль агрессияны болгаш оон ооргаланып турар империалистиг күштерни шыгыышыл-биле бүрүү шапкан деп ук солуп чугулалап демделээн.

Араб девискээрлерни эзелээр чорукту үргүлчүлээриниге удур Будапештиге болган чөвүлел хуралдың киржикчилериниң чайгылыш чок турштуу агрессияның уржуктарын узуткаары дээш демиселдя эң күштүү-биле үргүлчүлээр деп социалистиг чурттарның шиитпирлиин херечилээн деп «Рад» солуп тайылбырлалында демделээн.

ПРАГА. (СЭТА). Европаның социалистиг чеди чурттарының коммунистиг, ажылчын партияларының болгаш чазактар баштыңнарының Будапештиге болган чөвүлел хуралы израиль агрессияга удур араб күрүнелерниң хөделишкиннеринге деткимче бээрииче угланган күжениишкиннерин социалистиг чурттарның таарыштыр каттыштырар деп ылаш шиитпирлиин база катап бадыткаан деп «Руде право» солуннуң тайылбырлакчызы К. Доудера бижээн.

Социалистиг чурттар ол девискээрде байдалдың хогжүлдезин чаа месилдежиишкиннерге чедирбезиниче болгаш улам ыжыг тайбыңга таарымчалыг байдалдарны аңаа тургузарыниче түткүүн салып турар. Ынчангаш олар Израильдиң араб девискээрлерни эзелээрииге ең шиитпирлиин-биле удурланып, эзелеткен девискээрлерден израиль шериглерни доп дораан үндүрер негелдени боттандырарын шыгыы негеп турар деп тайылбырлакчы бижээн.

Кады өөренириичче чалап тур мен

Сибирьиниң күчүлүг хемнериниң бирээзи Иртыштың ортаа агымының эриинде Барыын Сибирьиниң девискээринде кол үлетпүр-бүдүрүлгенин, улуг химияның болгаш эртем-культураның төвү Омск хоорай чатты берген. Ногаан сад-хоорай Омск — студентилериниң ынак хоорайы апарган. Ында 10 дээди эртем черлерэ, 100 ажыг янзы-бүрү училищелер, техникумнар; Москва, Ленинград хоорайларының чамдык улуг институттарының салбырлары, көдээ ажыл-агыйның, бүдүрүлгенин хей санныг эртем-шинчилел институттары бар.

Омскиниң дээди өөредилге черлеринде чурттуң дыка хей область, крайларындан келген алдан муң ажыг студентилер өөренип турар. Сөөлгү чылдарда Омскиниң институттарында Тывадан ээзээ оолдар, кыстар көзээ, чамдыктары институттарны чедиишкинниг дооскулаап, төрээн Тывазында идепкейлиг ажылдап турар.

Бо чылын Омскиниң Калинин аттыг эмчи институдун Тоня Сарыглар, Дыртый-оол Пар, Тоня Серен-Доржу болгаш өскелер-даа чедиишкиннер доосканнар.

Омскиниң ветеринария институду 1918 чылдың күзүнүнде ажыттынган. Чартык чүс чыл чыгаан үениң иштинде институт 10 муң ажыг дээди эртемниг мал эмчилерин белеткээн. Оларның иштинден 45 докторлар болгаш профессорлар, 256 эртемнер кандидаттары, 8 Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары үнген. Ам ол институтта 14 тыва кижи өөренип турар бис. Омскиниң автомобиль-орук, күш-культура институттарында, шагдаанның дээди школазында база Тывадан хей студентилер өөренип турар.

Эргим чаңгыс чер чурттуглар, тыва оолдар, кыстар, силерни Омскиниң институттарының алгыг-делгем, чырык-чагай аудиторияларын манап тур. Киреринин экзаменнерин дужаарынче далажыңар!

Х. МААДЫР.
Омскиниң ветеринария институдунуң студентизи.

1967 ч. Июль 16.

ШЫН

3-КУ АРЫН

Чагытайда

РАКЕТАНЫҢ ЫЖЫ ДЭЭРЖЕ ШӨЙЛҮ БЕРГЕНДЕ

Чагытайның эриниге ол хүн бажмачылар аналдаазындан артык хөй чыгдып келген. Ооң кыдынга янвы-бүрү маркалыг автомашиналарлыг, мотоциклдиг дыштанып келген кижилер-ле хөй. Ол арткен субботаның кежээзи чүве. Ынчан бичии-бичии ак частан каап турар бүргег хүн болган. Таңды-Уула тайгазының бажынга мөчек-мөчек ак булуттар коствп келгенде Чагытай дүргектелчек-дүргектелчек чалгыгларыбиле бодунуң эриин ажыр, күштүг чалгаап туруп бээр. Ынчан мындыг хүн болза-даа, хөлде бичии-даа бырлаңнаап чалгыг безин болбаан. Сактырга, июль 9-та воскресеньеде болур Бүгү-авиледдиң балыкчыларының Хүнүнде бодунуң аалчыларын аалдек хүлээп ап тургаи-даа шыкаш болган.

Спининг-биле балык тударының хууда болгаш команда айы-биле ол хүнүнге алдаржыткан маргылдаазын республикаңың анчылар болгаш балыкчылар нинтилели организастаан.

Баштай келген командалар бөлүк-бөлүк айы-биле эртенги болур маргылдаага спининг-биле ырадыр октаарынга болгаш айыткан 4 дөрбелчин метр хемчээлдиг шөлге 25 метр черден часпайн, ооң иштинче кижи октаарының белеткелин кылып турган. Команда бүрүзүнүң күзели бирги черни чаалап алгаш, бодунуң коллектививинге белектиг чедер деп кол соруулга ындыг турган. Мынчангаш ооң белеткел черле негеттинер апаар.

Воскресеньеде эртен 5 шакта командалар айы-биле чыскаалышкан. 6 шакка 30 минута четпээнде балыкчылар түс-түс хемелериге чаңгыстап олурупкаш, кол судьяның стартче командазын маңаа турганнар. Чагытай хөлдүң кыры ынчан көзүлбес, муңгаш туман, ынчалза-даа «хинди»нде хир чок» каан эртен ракетаның ногаан оду дээрже аттыгып үве бээри биле, балыкчылар хөлдүң кыдынган чоорту-ла ырап чорупкан.

Балыкчылар дөрт шак ажыг дургузунда балыктаан. Зөөп келириниге чедир 20 хире минута четпээнде олар хеме станциязынче спининги-левишаан, чоорту зөөп чоруп олурган.

— Каштыг түттүң, кандыг блесна-ны алыр чүве-хир?—деп ырактан дужаапштыр айтырышкан үннерни олбо таладан бо-да дыннап болур.

Баштай келгеннер тутказ балыкчы команда айы-биле дедзиледдип эгелээн. Тываның көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының командазынган Е. Мусаевтиң тутказ балыкчы 3 кг 600 грамм болган. Ооң дараазында маргылдаанның киржикчилери боттарының тутказ балыктарын деңнелеткиир-биле залчештир дизе турупканнар. Ынчалза-даа Е. Мусаевке кым-даа четпээн. Ол балык тударының талазы-биле бирги черни чаалап алган. Көдээ ажыл-агый министерствозунуң бирги болгаш ийиги командазының киржикчилери Колесников биле Герасимов ийиги-үшкү черни үлешкеннер.

Дүштеки чем сөөлүнде кургаг черге спининг-биле ырадыр октаарының маргылдаазы болган. Маңаа демисел маргылдаанның эгезинден төнчүзүнге чедир чидир эрткен. Борта Көдээ ажыл-агый министерствозунуң төлөөлери Николай болгаш Константин Зуев алышкылар нинтилээнн. Николай спининг-инин жилжазын 91 метрже далыйты октаткаш, рекордту тургузуп, бирги черни чедип алган. А. Константин 81 метр түнелди көргүскеш, ийиги черни алган.

25 метрден 4 дөрбелчин метр черинң иштинче чазыг чок октаарынга Николай Зуев биле «Шын» солуунуң төлөөзи Алексей Содунам оларның араазынга демисел солуи болган. Эки белеткелдиг хоочун балыкчы Николай Зуев дөрбелчин шөлдүң ортузунче баштайгы октаашкынган эгелээш чаңдыр кагбайн, 6 санны чедип алган. А Алексей Содунам чаңгызын чаңдыр октаап, ийиги черни зөлээн.

Эртен сыгыр даң бажындан эгелээш 15 шакка чедир үргүлүзээн маргылдаанның түнелинде бирги черни Көдээ ажыл-агый министерствозунуң командазы, ийиги черни «Шын» солуунуң командазы эзлээн.

Тус-тус тинлекчилерге база командаларга республиканың анчылар болгаш балыкчылар нинтилелининг өртектиг шаңналдарын база мактал бижиктерин тывыскан.

А. КУМАЯК.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ХАНДЫРНЫҢ ХАРЫЫЗЫ

Мораль темазынга

Чоокта чаа мецээ Хандырның чагаазы келди. Мен ооң харыызынга кончуг амырадым. Эр-хей! Ам арага-даа ишпестээн, өг-бүлезе-биледа ёзулуг эки чурттай бергеи болду.

Ынчан бис чугаалашкаш, ооң байдалын солунга бижиир болгаш эмнеткен соонда, ол мецээ харыы бижиир болган кижи.

Ооң харыызы бо:

...«Силерниң ынчаардагы мецээ сүмецер, эмнедириме дузалашканыңар мээң бүгү амыдыралымның шын оруун ажыктаи-дыр. 1965 чылда үнген силериниң ол «Хандыр болгаш Чаңдыр» деп үүлүүнерде мээң арагалаан чылдагаанымның кол уткаын илереткээн чүве болгай, чүге дээрге ынчан оны бижиирингге мен удур турган мен. Ол ёзугаар, силер ону биживээн болгай силер. Силериниң талаңардан ол база чөп болган.

«Арагалаарын соксаткаш, амыдыралды тудар, 5-6 уруглуг, он чыл ажыр чурттап турар улус-тур силер, эки чурттаарын кыазыдыңар. Силерниң кадайыңар силерге ынак эвес болза, шуут чөвүн чугаалазын.

Баш мээзинге ындыг эпчок чүве суп алгаш чоруурга, амыдыралдың кандыг-даа байдалы солун эвес, эпчок байдал болурга мээ шыдашпас, туттунуп шыдавас, багай түүлдерже кижини албадаптар. Ынак эвес кижизинге «ынак болуйн» деп бодаяыр болза, башгайы ынак эвес, хөңнү чок байдал чиде бээр. Ол дугайын чугаалажыңар» деп, силериниң чагыыңар шын болган болбайыпке, эмчи. Бис чугаалашкан бис. Мээң кадайым, хөңнү чок турза-да, байдал ынчап баарга, өглениң алганы шын болган. Мооң соңгаар ындыг бодалын каарын ол мецээ даңгыраваан кижи. Ол даңгыраан тудуп шыдады-да. Ам ол мецээ ынак. Хөөкүй, мээң уругларым аваазы, чүвениң төвүн чугаалап орар апартан.

Ам бисти арага-даа, черле ынчап, чүү-даа чарып шыдавас. Бисте кандыг-даа ажынчыр, чоншур чүве чок болган, эмчи. Силерге четтирдиваас! Бистиң бо төөгүүстүү ам бижиш болур силер. Ынчалза-даа, бистиң тодаргай ат-сывыыс адаваэынарны диледивис. Чүге дээрге бистиң байдалывыс мышкат чоруктар өг-бүле талазынга эптэ-ле үнүп турар, өг-бүлезиинден чарлыр, ашактарның чамдык будулар чүвези бодундаидаа, кадайларындан-даа үнүп турар чүве-дир. Ам бис бот-боттарывыска кончуг шынчы бис».

Шынап-ла «салгын чок болза сиген бажы шимчевес» дээни мышкаш, арага аарының чылдагааны-ла хөй боор чүве-дир ийин. Ынчангаш амгы үеде бисте кижи бүрүзү хүн келген тудум араганың хораэын, уржуун, ооң үнүп кээп турар чылдагааннарын билир апарганы, ооң-биле демиселди эрестир чорудуп турары Совет эрте-чагырганың чылдырында бистиң чаалап алышкынналрывыстың бирээзи деп чүве билдингир.

Хандырларның төөгүзүн мен билир кижи болганымда, оларның ол төөгүзүү чамдык кижилерге өөредиг болуру чадавас деп бодаяыр, база арагалаар чоруктарның үнүп кээп турар чылдагаанын киргузер соругла-биле, «Хандыр болгаш Чаңдыр» деп үүлдө «олар харылаар болган» деп айытпынган чүве болганда, Хандырларның дилээнин ёзугаар оларның төөгүзүн айтырга мындыг чүве: (Борта, ынчан Хандыр мээң аарыг улус хүлээп алыр кабинединге зайрык келгеш, алаэн шуутап турганын айтып каайн, чүге дээрге, ол ынчан ёзулуг арага аарыындан аараан кижи турган).

...Бир талазында эмчи, ооң ынай депутат кижи-дир силер, эмчи. Мен канчалымза эки? Сөөлүү үеде арагалаар, ооң уламынан өг-бүлем иштин бак сөглээн, эптээн-даа болур кижи-дир мен. Херээжен кижини ынчаар хол дээй бээр, мээң ээ-не улуг буруум ол. Оны мен хүлээр мен. Ынчалза-даа мен аңаа хөлчок ынам, эгезинден тура ынак кижи мен, а мээң кадаймм мецээ ынак эвес, ооң талазынга таарымча чок байдал болу бээрге, ол мээң-биле ажылдай бергеи кижи-дир. Ол таарымча чок байдал болу бербээн болза, ол мээң-биле чурттавас-даа. Ол байдал мындыг чүве: 1954 чылдың чайынында мен амгы бо валым иштя-биле таныжа берген кижи мен. Мен аңаа чүлдү-чүрээмден шуут бердинген ынак турдум. Ооң соонда кыжын, мээң кадаймм районга башкылаан турган, башкылар билии бедидер институтка үш ай өөренип келген. Ынчан бис шуут бүгү назынныста чурттаар болчуп хуруштувус. Ынчан дөрт ай турган чүве. Ындыг янзыныг ол чаңа бергеи. Мен башкы институдун доозар дээш, ээ сөөлүү экзаменнерни безин бештерлиг дужаап, институтту чедишкинниг доостум.

Демги дугурушкан кижиже чеже-даа чаган бижиримге, харыылаар дээр сиген бе, чок. Силер ындыг байдалга таварыы бергеи болзунарга, канчаар силер? Бир талазында мээң ынакшыгым-на ындыг кончуг бижыг болганы-ла ол боор.

Мен чаңып келдим. Район төвүнге мен ооң-биле дужар-даа хөөн чок келген мев.

Изин кончуг бооргa, бажың хөлегеинге чемоданым салгаш, дыштанып ор мен.

— Кажан чедип келдиң?— деп, ол мээң адым адавышаан, эпчоксунган хевирлиг, бо эвилеп чедип келгантыр. Эскербээнимден чоналым-даа кончуг. Чугаалаштым. Ол барык тос ай үеэн. Бис чарыгланывыс, дугурушканывыстан бээр 6 ай ашкан.

Кижимни эскерип, көрүп орарымга, чоонай берип-тир. «Ооң буруузу мен эвес-ле болгай» мен деп, иштимде бодаяып ор мен.

Мен ооң кырган ада-иезинин бажыңынга, ооң мурнунда үнүп-кирип, чорун турган болганымда, олар уруунуң таныжын мен ам билип алганнар. Эпчок байдалга таварышкаш, «уруум адазы ол» деп мени демгим тудуп-даа алган чүведир. Чүге дээрге ооң ол өске таныжын турган кижиэин, мени эдерттес чараш, чоргаар, каас-коя болгаш кажан ол саатталы бээрге каапкан. Мындыг кончуг нарын-нүүр чок улустар турар боор чүве-дир ийин. Ынакшыл күштүг болгаш, «туттурганым» база бажыыг болгаш, баштайгы дутурушканывыс ёзугаар ажыыдай бергеи мындыг бис. Удатпаанда уруглуг-даа болдувус. Амыдыралывыс-даа эки, шынбай чурттай бердивис.

Сөөлүнде мецээ билдингенге чүл дээрге, мен кадаймга чеже-даа ынакшыл, ажыл амыдыралга кызыл, бажыңга аап-саап чүве кылырыга кадайның сагжыжыга таарышпас. Болур болбас чүвеге-ле мени коинчун, бажың иштинге алгы-кыжыкыбиле хорадап, холунга туттунган чүвени каңгырады ол-бо шыдавас, мындыг кончуг «характерлиг» кижи апарган. «Сээң-биле ажылдаа-ла мындыг ажыныычал апардым, бак кижи-дир сен, четпеэнд хөй» дээр, мээң чүтле четпестерим нөвей, мээң эки талам черле чок кижи болу берген мен. Ынчангаш кажан эпчөөр-биле кады баймр-наадым үезинде арага ишкеи болзувусса, кадай мээң четпестерим илередип, ажыныш эгелээрге, мен туттунуп шыдавайн, аңаа хол дээй бээр апартан мен. Ол мээң бир буруум. Мээң эгне улуг буруум, эгезинде-ле чөвүн чугаалаар, «сен мецээ ынак эвес болгай сен» деп таймылбырлаар ужурлуг чүве-дир ийин. Мен ынак болгаш дүрген-не отпеин шаап алган, а «ынак кижиң, сеңээ ынак бе?» деп айтырыгны өөрепип көрбээн, ооң уламынан «сээң-биле ажылдаа-ла ажыныычал апардым, туттунуп шыдавас» деп ооң чугаазы, ооң ындыг ажыныычал байдалы мецээ хөңнү чок, ынак эвезинден үнүп турар деп чүвени мен билбейн чораан кижи-дир мен. Ам байдал нарыыдап турар. Суурда улус мээң адым адавас «Арагачы» деп шоолап алган ындыг. Ынчангаш «ынак эвес кижи чанынга чурттаар деп чүведен халадыг чүве чок чүве-дир» деп чүвени билинмишаан, арагага алыскан байдалымны эмнедип алыр, мындыг шинтпирлиг кижи мен. Ам канчаар мен, эмчи? Кадайны ооң мурнунда кижиэи ышкаш, шуут каапсымаа, ынак эвес болур хевирлиг. Силер чүү деп бодаар силер? Мен эмнедип алгаш, арага-даа ишпес, кадай чүнү-даа кылып тураа, ыыттавас деп бодаар кижи-дир мен. Ол ынам бе?»

Хандыр бо айтырыгларын бодуу харыылап каапкан болганда, мээң ам эмчи талазы-биле харыым чок. Ынчангаш оларга эки амыдыралчуртталга, кан-кадык, узун-назынныг болурун күзээр мен.

Д. КҮҮЛАР.
эмчи.

ЧОННУҢ ЧАЙЫН ДЫШТАНЫР ОРАНЫ

Чагытай — Тывала аң чараш хөлдериниң бирээзи. Аңаа чаңгыс катап чораан кижиниң сагжыжына ооң кайгамчык чараш бойдус чурумалы уттундурбас кылдыр артып калыр. «Чагытайдан балыктаар, Чагытайга дыштанып» дээн чугааларны бо-ла дыңнап болур.

Чайның аяс хүннериниң бирозунде Таңдыда дуржулга станциязының Чагытай хөлде чайлаглап келген төп сүт-бараан фермазының саанчыларынга чордувус. Эртенги саалда доозулган, саанчылар коладар туткулап алган, уурук-сууруктап чаның турлар.

— Бригадирвис Дүргенче чоруй барган, дуу ол чугаалажып орган урулларның ындыыдазы комсомол организациязының секретары-дыр. Оон-биле хөөрежип көрүңер — дидир.

Инек кажаазы-биле өглер аразында ногаан көк кырында хөөрежип орган аныяктарга ужуражып, оларныц-биле таныштывыс. Фермада комсомолчу саанчылар Мария Оюн, Лариса Хола, Ирина Шилзева олар болдулар. Оларның кайызы-даа мурнакчыларның одуруунда. Боттарының кылып турар ажылын, амыдырал-чуртталгазын болгаш хостуг шактарын канчаар арттырып турарын олар биске сонуургаттылар...

Дуржулга станциязының төп сүт-бараан фермазы чылдың-на чайын Чагытай кыдынга чайлаар. Бо чылын ында 25 саанчы, 12 кадарчы, оон аңгыда бызаа ажаакчылары база келгеннер. Эки оттуг чайлагга келген саанчылар юбилейлиг чылда алган хүлээлгелерин эки күүседип турар. Электри болгаш хол-биле саар коданнарның кайызының-даа саанчылары чартык чылда сүт саарының планын күүседипкеннер.

— Бистиң 25 саанчыларывыстың 17-зи комсомолчулар-ла болгай. Ынчангаш бистиң фермавыстың комсомолчу-аныяктарының деп адаар, коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты үш чыл бурунгаар чедип алган бис. Бистер бо чылын 7880 центнер сүт саар хүлээлгелиг бис. Ол-даа күүсеттинер — деп, комсомолчу аныяктарның удуртукчузу биске чугаалады.

Бызаа ажаакчыларының хопукта 700 гр немелде деңзи алыр дээн хүлээлгезининң эки күүсеттинин турарын кызыл булуңда көргүзүг самбыразының чурагайлары тодаргай көргүзүп турар. Бызаа ажаакчыларындан эш Казанцеваның көргүзүглери өскелериниңден бедик боорга, оон-биле канчап ужуражып болурун сонуургай бердивис.

— Лагерь ындында кедеке өгде чурттап орар утбай ол-ла болгай — деп, Лариса катыра аарак чугаалады.

Шеверғин кылдыр тип каан тыва өгнүң даштында орус херээжен кижи шай чыдыктаан тур. Софья Васильевна Казанцева ийи оглу-биле кады бызаалар азырап, немелде деңзи талазы-биле эки көргүзүглерни чедип ап турар.

— Өтте чурттаарта. өөреникээн улуска эптеп боор аа?—деп, айтырдывыс.

— Торгалыгга торгуттүнген тыва кижи-ле болгай мен — деп, баштанганымшаан, тыва малчыннарның шагдан бээр адилеп келгени орансаваэының малчын кижиге таарымчалыын мактап чугаалаан, изигде серииң, соокта чылыг-даа-дыр — деп чугаазын уламчылады.

Чагытай чоогунда лагерьлериниң пионерлериниң болгаш район төвүиден агитбригадаларның үргүлчү кээп турарын саанчылар улуг өөрүшкү-биле биске чугааладылар.

• • •

Калбак эзим эдээнде тургустунган Терешкова аттыг пионер лагеринге чедо бердивис. Эртен. Чүгле селбегер дыттар баштарында иштарының янзы-бүрү аялгалыг үнү эртенги ыржымны үреп турган.

Лагерь уруглары ам-даа турбаан. Ол девискээрде чаа столовая тудуунуң ажылчыннарындан лагерьниң директорунуң бажыңын айтырып алгаш, чедо бердивис. Кызылда № 6 школаның эге класстар башкызы эш Маркелованы мурнунда-ла таныыр болгаш, чугааны дорааи-на лагерьде амыдыралдан эгелединис.

— Лидия Михайловна, лагерьде чежө уруглар дыштанып турарыл? Олар кайыи келгилээнил?— деп, бистиң айтырыныска ол мынчаар харыылаан:

— Бирги сезонда дыштаныры-биле келген 165 уруглар хөнь 15-тен эгелеп дыштанып турар. Оларның хөй кезии Кызылдан, Хову-Аксыдан, Бай-Хаактан, Чербидеи келгилээн. Чадаанадан, Ак-Довуракгаи эвээш кижи бар— дээш, оон ынай уламчылай-дыр.

Бирги сезонда дыштанырларның бөгүи сөөлгү хүнү чүве. Ынчангаш уруглары бо эртен чогуур уеде тургуспас болза хоржок. 11 шакта болур байырладыг шугум ыскаалыныга белетиеиии четтикпейн баарлар...

Эртен турарының медээзи эдиижен соонда каш-ла минута эрткенде, бүгү лагерь диңмиттеи бергеи. Майгыннар артында көктүг дазырда барып ыскаалып турган уруглариың ыыт-шимээни аажок. Таңдының Кочетово школазының башкызы лагерьде улуг уруглар болүүзүн кижизидикчиэи болуп ажылдап турар Иван Николаевич Азовкин ыскаалда уругларга эртенги гимнастиканы кылдырткан. Лагерьге дыштанылганың бир хүнү ынчаар эгелээн. Эртенги чем соонда бүгү корпустарны кезии, кижизидикчилербиле, уруглар-биле чугаалаштывыс.

Пионер дружиназының штавы. Бичежек комнатада дружинаның Кызыл тугу, хаиада чоокта чаа болган чурулга конкурузунга эң эки дээн чуруктарны дедгей асиан. Адаанда «Виктор Музик» деп ат салган чуруктар лагерьге болган бир баскетбол маргылдаазының тинлекчилерии кончуг эки чуруп көргүскеи болду.

— «Лагерьниң амыдыралы» деп темага чурулга конкурузунга бирги черни Виктор Музик алган. Чурулгага ынак, походка-даа, аиаа селәүүстээшкинге-даа чораан бирээни чураан болур ооп. Бо сонгада ырадыр поход чоруп шыдавадывыс. Чүге дээрге бистиң борта чаңгысдаа хүн чаъс чок эртиеди. Ынчангаш уруглар спортчу маргылдааларга киржип, баскетболга, волейболга өөрепиш турганнар — деп, пионерниң улуг вожатыйы Ангелина Леонидовна Васильева тайылбырлады.

№ 1 отрядтың оолдарының майгынына кире бердивис. Ийи-ийи кылдыр кожа салган демир оруннарның чоорганнарын тас кылдыр эткилеп каан. Майгынның дал ортузунда өргениида алдын бижиктиг шилчиир кызыл вымпелди азып каан тур.

— Моиу чү дээш алганынар ол, оолдар?— деп, шупту-ла бир деп, оолдардан айтырдым.

— Бистиң отрядтың уругларынга база ыыдыг вымпел тывыскан, бо дээрге арыг-шевер чорум дээш чаалап алган тугувус-тур — деп, оолдарның бирээзи тайылбырлай-дыр. Оларның канчаар чурттап, дыштанып турарының дугайында бистиң айтырыныска Кызылдың № 1 школазындан барган Володя Баранов мынча дээн:

— Бистер шупту ийи сезон дыштанып бис. Маида хөлчок солуп-дур. Баян ойнаи, баскетболдаи, Чагытай хөлге эштиг өөренип алдым. Чем база эки. 25 хонук дургузунда деңзимни 3 кг чедир немедим.

— А мен ийиги сезонда шыдыраалап, теннистеи өөренип албышаан, А. Гайдарның «Школа» деп номун ооичуп доозар мен — деп, Саша Марачев эжиигe улажып кагды...

Он бир шак. Чыыш болуруиуң медээзи эдиитерге шупту-ла кыыл галстуктуг, ак хөйлеңнерииг уруглар байырлыг шугум чыскаалы болур черге отрядтар аайы-биле кончуг дүрген чыскаалыптылар. Лагерьниң директорунга отряд командирлериидеи эгелеш, дружина дартазынга чедир бүгү рапортар бердиигеи соонда Лидия Михайловна бүгү лагерьиинң коллективиигe байыр чедирип, бирги сезонну оларның эки эрттиргенин чугаалаан. Эки, үлегерлиг, чуруумнуг, идепкейлиг болган урулларга мактал-шаңналдарны тывыскан. Уруглар боттарының эдлээидe кады дыштанып турган башкыларынга улуу-биле өөрүп четтиргенин илергейлээннер. Терешкова аттыг пионер лагеринiң пионерлери бирги сезонның доозуганын А. Пахмутованың «Эзиржигештер ужуп өөренип турлар» деп ырын ырлап үдээннер.

С. МААДЫ.
В. МОЛЬБИ.

„Сылдыс“ тиилээн

Республиканың бүт бөмбүүзүге бирги черни дээш маргылдаага киржир эргенн чедип алырының зоналар аайы-биле ужуражышкыны үргүлүдевишаан. Кызыл зоназындан «Сылдыс» биле «Тудугжулар» командалары июль 14-те ойнааннар.

Ооиның баштайгы чартында-ны эгелээш сылдысчылар артык күштүүн көргүзүп, идепкейлиг буруигаарлап киргеи, 6 минута болганда тудугжуларның хаалгазынче бөмбүктү киир тепкеи. Оон базе-ла удатпаанда ийиги бөмбүктү улаштыр киирген. Тудугжулар ол-ла санын деңнештирип алыр дээш бар-ла иүзүн үндүрүп, удур бурунгаарлап турганш, бир санны киир тепгер артазыг болганнар. Ынчалза-даа ооиның бирги чартыы 3:1 санга сылдысчыларның чедипкиин-биле чапсаралаан.

Ооиның ийиги чартында бөмбүк дээш демисел тудугжуларның хаалгазының чанында ыраавйн турган. Бо удаазында кайы-даа командаиың ойнакчылары түнгел чок ойнаан. Ынчангаш ужуражышкын 3:1 санныг болуп, «Сылдыстың» тиилезигеи-биле доозулган.

С. ТАМЧАЙ.

Редактор К. К. КУДАЖЫ.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ БЕШ ЧЫЛЫ АТТЫГ СТАДИОНГА

ЦИРК-ШАПИТО

июль 20-де байырлалдыг ажыттынар.

РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. ОСКАЛ-ООЛДУҢ удуртканы тыва артистернин болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи К. ХЕНЗИГ-ООЛДУҢ киржилгези-биле совет цирктиң мастерлери янзы-бүрү программалыг оюннар көргүзер.

Эгелээри 19 шак 30 минута.

Воскресеньелерде 3 оюн көргүзер. 12 шак. 15 шак болгаш 19 шак 30 минутада эгелээр.

Цирктиң кассалары «Найырал» киноте атриың болгаш цирктиң чанында, олар 9 шактан 20 шакка чедир ажылдаар.

Билеттерни баш бурунгаар садып турар.

Коллективтиг чагыгларны база хүлээп алыр.

Өөренирин күзээннерге

КЫЗЫЛДЫҢ ПОЛИТЕХНИКУМУ 1967—68 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА ТУСКАЙ ЭРТЕМНЕРГЕ ӨӨРЕНИР СУРГУУЛДАР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР.

Хүндүс өөренир салбырга сес чыл школазын доосканнарны хүлээп алыр. Өөренир эртемнери:

1. Үлетпүрүүн болгаш чоннуң чуртталга тудуу.
2. Ажыктыг казымал байлактарны болбаазырадыры.

Ортумак школа доосканнарны хүлээп алыр. Олар үлетпүрүүн болгаш хамаапы чурттапга тудуунуң мергежилдериие өөренир.

Кежээ өөренир салбырга сес чыл школазын доосканнарны хүлээп алыр Олар үлетпүрүүн болгаш хамаапы чурттапга тудуунуң мергежилдериие өөренир.

Техникум тудугга, төлевилел организациялырынга ажылдаар техник-тудугжуларны болгаш өңнүг металлургияның, тудуг материалдарының үлетпүрүүнүн бүдүрүлгелериие техник-болбаазырадыкчыларны белетеэр.

ӨӨРЕНИРИНИҢ ХУУСААЛАРЫ:

1. «Үлетпүрүүн болгаш хамаапы чурттапга тудуу» деп мергежилге — 3 чыл 6 ай, ортумак школаны доосканнарны өөредирв — 2 чыл 6 ай болур.
2. «Ажыктыг казымал байлактарны болбаазырадыры» деп мергежилге — 3 чыл 10 ай өөренир.
3. Кежээ өөренир салбырга»—4 чыл 6 ай.

Билдиришкиннерни хүлээп алыры: хүндүс өөренир салбырга — июль 1-ден эгелээн болгаш июль 31-ге чедер, кежээки салбырга — июнь 1-ден эгелээн болгаш июль 31-ге чедер.

Хүндүс болгаш кежээ өөренир салбырларга өөренип киргелериниң дужаар шылгалдалары: сес чыл школазын доосканнар — математикага (бижимел болгаш аас-биле), орус дылга (диктант бижиир); ортумак школа доосканнар — математикага (бижимел болгаш аас-биле), литературага (чогаадылга бижиир).

Шылгалдаларны чорудары: хүндүс өөренир салбырга киргелер августа 1-ден 20-ге чедир, кежээ өөренир салбырга киргелер — июль 20-ден 31-ге чедир шылгадыр.

Хүлээп алыр дугайында билдириишкиннерни боттары экиеп киирер ийикпе почта дамчыштыр чорудуп бээр. Билдириишкинге кожары эргежок чугула документилер: школа дооскан дугаймда херечилел (боду-биле), № 286 маймыкты ёзугаар медицина шынзылгаам, допчу шаидары, үш фото-чурук (3×4), паспорт ийикпе төрүттүнгенииң дугаймда херечилел болгаш шериг биледи азы киир бижиткен херечилелии боду эккеп көргүзер.

Техникумуң хүндүс өөренир салбырында хүлээп алдынганнарны стипендия-биле болгаш иинти чурттапга чери-биле хандырар. Документилерни чорудуп бээр адреэи: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 29. Телефоннары — 28-99, 21-55.

ДИРЕКЦИЯ.

КИНО

ИЮЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Бистиң оолдар» 11.30, 1.20, «Саша-Сашенька» 3.10, 4.50, 6.30, 8.10, 9.:0 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночымыды 9.30, «Туманныгда алышкыма» 11, 3, 7, «Айдың дүнеи» 1, 5, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Салчын хаан дугаймда тоол» 11, 1, 3, 5, «Ядыгының чугаазы» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чуруктар 9.15, «Үш тоол кижи» 10.10, 11.50, «Ырак ортулукта» 1.40, «Моррисвилль шиизиниң бараны» 3.30, 5.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киночымынды 10, «Хөгүүг оолдар» 11.15, 1, 7, «Бумеранг» 3, 5, 9 шактарда.

ИЮЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шугуманчак рейс» 10.30, 12.20, «Пьер шагдаанын ажылдакчызы» 2.10, «Узун дургаар» 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бичии дургун» 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Рита» 9.40, 11.30, «Айның дүнеи» 1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эдельвейстиңнерниң чечектелип турар черинде» 1, «Моррисилль шиизиниң бараны» 3, 7, 9 шактарда.

«СУКПАК» совхозка тараа ажаап алышының уезинде комбаймерлер, чалачылар, трактористер негеттинип турар.

Ажылдаарын күзээннер «Сукпак» совхозтуң директориязынга келир. Телефон № 37-90, 32-96.

СОВХОЗТУҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

редакцияның адрези:

Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, ответсекретарьның 23-35, партийке аныырал киидиниинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киидиниинин 37-13, көжө ажыл-агый киидиниинин 21-47, үлетпүр киидиниинин 22-64, чагаа, ажыктыг болгаи көжө корреспонденттер база совет тургузуг болгаш аныырал киидистериинин 21-27, иштики информация киидиниинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче коглар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң чанында Парлаига өртелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01155.

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
112
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРЫҢЫН ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЛЫҢЫАР!

1925 чылда үдезвластиттиген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
ИЮЛЬ
18
ВТОРНИК
№ 168 (6805).

Өртээ 2 көп.

ХОВУЛАРДАН МЕДЭЭЛЕР

САРАТОВ. Саратов Поволжьезиниң ховуларында дүжүт ажаап алыр ажылдың темпилери шалыпкын дүргедеп турар. Чөөн эрик кавызының районнарының ажыл-агыйлары аъш-чем аймааның кол культуразы — чазын тараан кызыл-тазын кезип эгелей берген. Хову ажылдары чоруп турда, «Ховудан комбайн үнерге, ооң соон дарый аңдазын-биле чарып кирер» деп лозунга боттуг чазалга кииртиниген, — ам хову ажылдарының агымынга хоорза лущильниктээрин база немеп киирген.

АЛМА-АТА. Казахстанның Чимкент, Джамбул, Алма-Ата, Кызыл-Орда болгаш Урал — беш областары тараазын кезе берген. Республика чаа дүжүдүнүң онгу миллион пуд тараазын күрүнеге дужаап эгелээн.

ЧАЙГЫ БОЛГАШ КҮСКҮ СЕМИРТИЛГЕ

Чиндиҥиззш дээрге Тывада сураглыг, мал семиртиринге зң таарымчалыг чайлагларның бираззи. Бо чылын ыында база еске-даа чайлагларда одар магалыг үнген. «Шынның» штаттаң дашкаар корреспондентизи эш Я. Дөрмунуң Чиндиҥиззштеи бижээнин бөлэа:

— Июньнуң ийиги, июльдуң баштайгы чартыында семиртилгенин көргүзүү өөрүнчүт. «Улуг-Хая» совхозтуң муң хире аныяк бода мал бригадазы баш бүрүзүнге оналаштыр хөнүкта-ла 775 грамм, майдаазындан 2,5 катаң хөй немелде деңзинни ап турар. Чамдык малчыннарның көргүзүү оон ыракта бедик. М. Тараңпаннаң кодан мөлдүргэларының бираззи-ла 928, а Е. Кан-оолдуу — 1032 грамм немелде деңзилиг болган.

Республикага зът будүрөрни болгаш мүрүнөге садарын баш чылдың планында будун чартык катаң көвүдедирни көрдүнген. Ол чугула сөруглганы чедиишкинниг боттандырарынга бир таарымчалыг арга—малдың чайгы, нүсүү семиртилгезин шын организастаары болур. Төрээн чуртка мал ажылының продуктуларын улам-на хөйнү белетиззри, эки шынарлыг зътти будүрери дээш деминг ажыл-ишти илереткен чагаалар бо хүннерде Барыын-Хөмчиктиң Ак, Улуг-Хемниң Хөндерге, Таңдының Мөнгөгей ышкаш чайлагларындан, Төжүүнүң, Мөнгүн-Тайганың байлак одарларындан редакцияга массалыг изээ турар.

Малчыннар ортузунга партийни-организастыг болгаш масса-политиктиг ажыдың кайда эки тургускан, малдың ажаалдазын, ылаңгыя чайгы одарлашыышкынны шын организастаан болдур, ында көргүзүг бедик болуп турарын ажыдың практиказы улам бадыткап турар. Мөөң чиизиге Тураңда «Кызыл тараачын», Барыкта «Большевик», Балгазында «Революциянның чалбыыкы» колхозтарны, «Тергалыг» болгаш «Мөнгөгей» совхозтарны, еске-даа чамдык ажыл-агыйларны айтып болур.

Мурнакчы ажыл-агыйлар малдың бедик деңзилиг болурун канчап чедип ап турарый? Хамыктың мурнунда күш-ажыдың шын организастап, телевирниң депшилгезиг аргазын боттандырып турарында. Олар, чайлагладыр мурнунда, малдың моданнарын зооветеринария чурумунга хамаарыштыр үзүп тургузарын, дуржулгалыг надарчыларны быжыглаарын, оларны шимээп ажыглаарын — бо бүгүнү баш бурунгаар организастап турар. Ол ышкаш малчыннарга садыгны, кинону, культура-массалыг еске-даа хемчегдерни организастаарынче, медицина хандырылгазын, почта тарадылгазын эки-ижидеринче чугула кичээнгейни салып турар.

Бойдустуң чайгаар бүткен одарларын, Тываның серини, семиртилгээ таарымчалыг тайгаларын, хемнерин мал ажылынга, беш чыл планын чедиишкиниг боттандырарынга бараалгадыр керек. Чайын нүрүктүр семирткен мал кыжын шыдамын, а хүр чыл ашкан, нүштүг малдың продуктулуу-даа бедик, чаш төлү-даа бөткүр болурум үттүп болбас. Юбилейниг чылда бо талазы-биле үлөгериниг ажыл-агыйлар, мал ажылында шөлбаннар биете хөй, оларның дуржулгазын ажыглаар үжүдүлүг.

Колхозтарның болгаш совхозтарның барык нуруузу малын организастыг чайлагларында. Моөң-биле кады чамдык ажыл-агыйларның мал семиртилгезинче кошкак кичээнгей салып турарын база айтыр керек. Эрзинниң «Мерен» колхозунуң Төре-Хөл ховузунда малны эң-даа чайлагже үнмезин, оларны Шивиингниң болгаш Баян-Колдуң чайлагларынче одарладыр турган, ол ышкаш Мерен чөгүнде хамыы мал база-ла часны одарда ховаар. Мындыг байдал Каа-Хемниң, Бай-Тайганың болгаш еске-даа районнарның чамдык ажыл-агыйларында база илереп турар.

Кандыг-даа ажыл-херектиң чедиишкинниниг болуру аңда баш бурунгаар хынамчалыг белетиелден, организастыг удуртулгадан чугула хамаарымыр. Маңда шээр малдың кыргылдазын, чуулдазын чамдык ажыл-агыйлар четпес организастап турарым, өөң уламыдан чайлагладыышкынны хөнүдадыр, семиртилгээ шаптыктыг түүлдер барын айтыры чугула. Тес-Хемде «Ак-Эрик» колхозтуң хөө кыргаан соонда безин чуулда материалы маңап, пункт чөгүнге хөй хөнүктарны эрттирген. Белеткел четпезинден кыргылда эдлчээ маңааш, чайның эки хүннерин, ногаан одарның чемгир үезин четче ажыглавайн бээр, ындыг байдал өске-даа районнарның ажыл-агыйларында бар.

Колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары, көдээ ажыл-агыйның будүрүлгэ эргелөдөринүң ажылдакчыларын амгы кичээнгейни чайлагларже, мал семиртилгезин шын организастаарынче угландырары чугула. Семиртилгенни чылдың кайы-даа эдлчээнде чөрүвар, ынчалза-даа эң эки үе — чайын болгаш нүзүн болур. Ол таарымчалыг үени чөп ажыглаар, малды үргүлчү сула одарга кадарар керек.

Материалдыг байлаптың тургузукчулары кижилер, малчыннар дугайында сагыш салыышкынны улам нүштөдирер, райпо болгаш рабкоптарның, культура албан черлөриниң болгаш почта харылзаашың ажылын эмижидер. Делегейде болгаш чуртта болуушкуннарны, совет эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин, мурнакчы дуржулганы малчыннарга дөптээмээ таныштырар, бо талазы-биле партияның агитколлективтериниң ажылын дыңзыдары чугула.

Бүгү улустуң улуг байырлалы — Октябрьның бетеен чыл өө чедишуваан тудум, ол төөгүлүг юбилейге белектиг ужуражыр дээн ажыл-иш чөр болганда улам үре-түңнелдиг ажлбарып турар. Тываның чону, ылаңгыя малчыннар, бүгү чурттаасы ышнаш, Совет эрге-чагырганың ол чартык чүс чыл байырлалын төлептиг үтүүрүнга бүзүрелдиг ажылдап турар.

Колхозчу мурнакчылар

Барыын-Хөмчик районнуң «Большевик» колхозта мурнакчы малчын, аадыр-не Хомушку Көк-кыеты биләес кижи ында чон. Ол ажыл-ишчи 11 урутларны төрээн болгаш кижизиттикен.

Өг-бүлезиниң кежигүннери-биле кады, ол бо чылын төрүүр 313 хойдан шыва санныг хураганнарны камгалап өстүргөн, а эртөн чылын төрүүр 100 баш хойта оналаштыр 98 хураганы камгалап алтан турган.

Ол-ла колхозта мурнакчы малчын Сая Чытаңты база айтыр херек, ол дээрге бодунга бижыттаан 410 төрүүр хойларының хураганнарын шуптузуп менди камгалап алган.

Амгы үеде бо ажыл-ишчилер хойларын эки чайлагладып турар болгаш малчыннар Наадымын чедиишкиниг уткуур дээш кымнаан ажылдап келген. Олар ылаңгыя Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле өскелерге үлегер болуп турарлар.

ЧУРУКТАРДА: (оң талдан): Хомушку Көк-кыс болгаш Сая Чытаң.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

СОВЕТ ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

Делегейниң сезен чурттарынче

Украина кодаа үлетпүр продукциязын, кодаа ажыл-агыйга ажыглаар чиг-ажыя болган өске-даа баранналарын делегейниң 80 чурттарынга бирге таарып турар. Экономиктиг дуалажылга Чөвүлелиниң сорулгаларын барымдаалап тургаш, УССР-ниң социалистиг чурттар-биле дем каттыштырып ажылдаары оваа үре-түңнелдерлиг.

Республиканың даштыкыже бараннар үндүрүп садыглаары хөгжүп эгелеп турар чурттарның нашионал экономиказын тургузарынга болгаш быжыглаарынга чугула ужур-дузалыг. Украин ССР Азияның, Африканың болгаш Латин Америкавың барык 150 чурттарында тудуг ажылынга техниктиг дузаазын чедирип турар.

Украин инженерлер тудутка, технология дериглерин эртээринге, оны таарыштыр башкарып бээринге киржип, чер-черинүң кадрлар белеткөө алырынга дузалажып, даштыкы чурттарның чүс-чүс түскай эртеминиглери боттарының эдлчээнде ол республиканың мурнакчы будүрүлгелериниң дуржулгазын өөренип турар.

Чарган керээлериниң шуптузу ботботтарынга ажыктыг кылдыр боттанып турар. Украин ССР 30 күрүнелерден дериглер, машиналар, приборлар садып ап турар.

Олар Москвага өөренирлер

Бо чылын 35 муң оолдар, кыстар найысылалдың дээди өөредилге черлериниң студентилери болур.

Найысылалдың дээди өөредилге черлериниң хүлээп алышкын комиссияларынга бо хүннерде чурттуң бүгү бүлүңнарындан муң-муң чагаалар, телеграммалар, бандеролдар кээп турар. Хүлээп алыр дугайында билдиришкиннер, болур деп турар конкурстуг шылгалалар дугайында, өөренип кирерлерге сөлү негелделер дугайында айтырыглар ол.

Күрүненин Москвада В. И. Ленин аттыг башкы институдунга өөренип киреринге дөрт муң хире оолдар, кыстар күзеп турар. Оларның хөй найысылалга Сибирьниң ырааккы районнарындан, Ыраккы Чөөн чүктеп, Ортаа Азиядан келген.

Москванын Н. И. Пирогов аттыг медицина институду бо чылын муң хире студентилерни хүлээп алыр.

Дээди өөредилге черлериниге киреринин шылгалалларын эгелээринге чедир ийи-ле чедиг хонук арткан. Оон муң оолдар, кыстар боттарының студентилер болур эргезинин бүзүредип көргүзөр дээш, дээди өөредилге черлериниң залдарын удавас долдур чыглып келир.

Амыдырал хандырылгазынга

НАЛЬЧИК. Кабардин-Балкарияның муң-муң малчыннары чайгы одарларда ажыдап турар. Олар чурттакчылардыг черлерден ыракта, бедик сыы чайлагларынга барык беш ай болур. Кандыг-бир хеп даарадыр, ийдик септедип алыр дээш ырак черже баары чамдыкта бергедей бээр. Ам ырак черже барган херээ чок. Эльбрус кавыаның улуг одарлыг девискээри — Хайнаш деп черде амыдырал хандырылгазынга бараан болурунун улуг бүдүрүлге черн ажыттынган. Ийи муң метр бедик даглыг черде тургустунган делгем чаа бажында сапык кыырының, даараныының, шаа сеңгээриниң мастерскаялары, баш таарар, чурук тырттырар черлер дериттинген. Улуг одар-белчиирлиг оон өске бир девискээр — Аурсент деп черде бөга бир-ыдыг будүрүлге черни тудуп эгелээн.

Суурларда амыдырал хандырылгазынга бараан болур ажыл калбарып турар. Амыдырал хандырылгазынга бараан болур будүрүлгелериниң ажылдап болур аргалары түгле сөөлүг үш чыл дургузунда беш дөрттен ажыг катаң көвүдээн.

Каспийниң эриктеринде

ЭЛИСТА. Каспийск — Калмыкияның аң аныяк хоорайы. Ол тургустунга-ла дөрт чылдан шоонут үр болбаан. Анаа чайын халалыг ышт болгаш кандаашкын-даа, кыжын улуг соок-даа болбас. Далай чоок болганының, суднолар чоруур, хем сугтат каналларының аазы-биле ында оваа микроклимат тургустунуп турар.

Балыкчыларның чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының болгаш машиналар кылып тургузарларның, нефть разведчиктериниң ол хоорайы хүнүүн-не улам өзүп, ооң будүрүлгелериниң чыгыш чаа корпустары бедип турар. Ооң кудумчузунда хөй квартиралыг бажыңнар, амгы үениң магазиннери, культура-амыдырал хандырылгазының, медицинаның, уруглар албан черлериниң бажыннары чаартып турар. Сүт мөөңнөн улуг хөлбектиң эриинде Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн аттыг парктыг тарып олуртказ.

Чоннуң турттарга тудуун төлевиттериниң Краснодар институдунуң кылган кол планын өзүүлөр ол хоорайның төп шөлүнде албан черинин улуг бажыңын тутказ. Ооң соогунда ажучылар бажыңының, автовокзалдың бажыңдарының тавааң салган.

—⊙—

СЕМИНАР

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы деп СЭКП Төп Комитединиң Тезистерин ажылчы чоннарга калбаа-биле таныштырар дээш, СЭКП Эрзин райкому агитаторларның болгаш пропагандистерниң семинарын эрттирген.

Сиген кезилдези

Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхоз сиген кезилдезин үргүлчүлеп турар. Сыын-Чүрээ деп черде сиген кезер 6 машиналыг шин трактор, 2 грабль ажылдап турар. Трактористер Монгуш Доңпак-Кара биле Күжүгет Донен-оол олар бичии-даа алаа туруушкун чок, кончуг шалыпкын ажылдап турар.

Совхозта нинтизи-биле 162 гектар черниң сигени кестиниген. Сигеннин үнүжү эки болгаш кестиниген черлерден болуп ап турар дүжүт дыка бедик. Ам үеде 11 чаа сараатлар саныныган, оларның нинти денизи 62 тонна болуп турар.

• • •

Өөвүр районнуң «Кызыл түк» колхозунуң ажыл-ишчилери келир кышка хоолдулуг мал чеминиң курлавырын белеткээринге районнуң өске ажыл-агыйларындан мурнап, организастыг киргеп. Куулар Сарыг-оолдуң удурткалы 30 кижи составтыг бригадазы Саглының Арыг-Бажынга терең үнген сигенни ыяш араазындан хол кадыыры-биле кезип турар. Бригаданың кежигүннеринде 16 хол кадыыры бажыглаан. Олар 2 тонна сигенни долгап аскан.

Аътты, трактороун 3 сиген кезер машиналары-биле 15 кижи Торгалыгның Сарыг-Хөлде эки үнген сигенни кезип, ажаары-биле июль 14-те чөрүпкен. Өөвүр Лаваанын хөйлу бригадазының кежигүннери 10 кижи Ортаа-Халыыңа хол кадыыры-биле сигенни бир деминг кезип эгелээн.

Т. КУУЛАР.

• • •

Баян-Хем районнуң «Кызыл-Тараачын» колхозунуң Эрбек салбыры шээр малдың төп участогу. Бо чылын мында сигеннин үнүжү кайыдаа чылдардан эки. Мал чеми белеткеп, кезерин участок эгелээн. Баштайгы кезилдени аныяк трактористер аш Кан-оол Ширапка даасказн. Кезилденин баштайгы хүннеринден эгелээш-ле ол эки ажылдап, техниканы эки ажыглап билирин көргүзүп, бодунуң сиген кезер машинист өөрүнге дужаалап турар. Ынчангаш хүн бүрүнүң улуг-нормазын ажыр күүседип турар. Сиген кестиркичилери Алексей Шарап, Мүнгештей Шарап болгаш Санчай Темир-оол оларны мактап болур.

Механизастаттынган бо звено бо юбилейниг чылда шээр малга 700 тонна сигенни белеткээрин хүлээнгенер.

Н. ЛАКПА.

СОЦИАЛИСТИГ АДА-ЧУРТУВУСТУҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары Совет эрге-чагырганың бежен чылынга алдар болдурган социалистиг чарышты калбартпышаан, эрткен чартык чылда экономиканы хөгжүдер, улустуң чаагай амыдыралын болгаш культуразын бедидер талазы-биле чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алган. Ол дугайын 1967 чылдың бирги чартыында чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының күүселдезиниң дугайында ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында чугаалап турар.

Бүдүрүлгениң ниити хемчээлиниң болгаш чугула кылыгларның хөй нуруузунуң талазы-биле бирги чартык чыл планы ажыр күүсеттиниген дээрзин Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында демдеглеп турар. Чартык чыл планындан ажыр 4 миллиард рубль ажыг продукцияны бүдүрүп үндүрген. Эрткен чылдың чогуур үезин-биле деңнээрге, үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери 10,6 хуу өскен.

Бүгү үлетпүр продукциязының дөрттүк бир кезинден ажыын бүдүрүп турар 3,6 муң ажыг үлетпүр бүдүрүлгелерни бирги чартык чылда планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче шилчиткен. Чаа байдалдарда ажылдап турар бүдүрүлгелер продукцияны сайгарар болгаш арыг орулга талазы-биле бедиткен планы ажыр күүсеткен.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң техника-экономиктиг көргүзүглери экижээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң чартык чыл планы ажыр күүсеттинген. Үлетпүрде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге, 7 хуу өскен.

Үлетпүр продукциязының бот-үнезин чингедиринин планы база ажыр күүсеттинген. Бот-үнени чиигеткенинден пландан ажыр алдынган камналга бир миллион хире рубль болган.

Бирги чартык чылда амгы үениң техниктиг негелделеринге дүүшкен продукцияның чаа хевирлерин калбаа-биле бүдүрүп үндүрер кылдыр шиңгээдип алган. Бүдүн чартык миллион хире чогаадылгаларны болгаш рационализаторжу саналдарны неперететкен.

Үлетпүр планын ниитизи-биле күүсетсе-даа чамдык үлетпүр бүдүрүлгелер продукцияны бүдүрер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер болгаш арыг орулга алыр талазы-биле планны күүсетпээн.

Колхозтар болгаш совхозтар чазын чажар тараа культураларның тарылгазын организастыг эрттирген болгаш ажыл-агыйлар айыткан планны ажыр күүсеткен дээрзин Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында оон ынай демдеглеп турар.

Мал ажылын хөгжүдеринде чедиишкиннер чедип алдынган. Эрткен чыллың бирги чартыы-биле деңнээрге, эътти бүдүрери 21 хуу, сүттүү—5 хуу, чуурганыы — 15 хуу өскен. Колхозтарда болгаш совхозтарда малдың баш саны көвүдээн.

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг бааза-зын улам ынай бажыглаары үргүлчүлеп турган. Бирги чартык чылда 139 муң (15 аът күжүнге шилчидерге 294 муң) тракторларны, 46 муң чүк машиналарын, 43 муң тараа ажаар комбайннарны, 17 миллион тонна минералдыг чемишчидилгелерни болгаш өске-даа чүүлдерни алган.

Чүк сөөртүлгезиниң планын күүсетпээн хем транспортундан аңгыда транспорттуң бүгү хевирлериниң чүк эргилдезинин болгаш сөөртүлгезиниң планын күүсеткенин Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында дөмдеглеп турар.

Капитал тудугга күрүненин төпчүткен салыышкыннарының хемчээли 18 миллиард хире рубль болган болгаш эрткен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге, 6 хуу көвүдээн. Моөң-биле кады кол фондуларны, будүрүлге күчүлерин ажыглалга киирериниң болгаш күрүненин төпчүткен салыышкыннарының планы күүсеттинмээн.

Эрткен бирги чартык чылда улустуң материалдыг чаагай амыдыралы болгаш культурлуг деңнели бедиири үргүлчүлеп турган. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумаа-биле ажыл төлевири эрткен чылдың бирги чартыындан 3,5 хуу хөй болган. Колхозтарның продукцияны сайгарганындан кирер түңнер көвүдээн, ооң түңнелинде колхозчуларның күш-ажылының төлевири бедээн. Чон хереглелдиң ниити фондуларындан 4,1 миллиард рубльди азы 1966 чылдың бирги чартыындан 6,7 хуу хөйнү алган.

Күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазының хемчээли деңнээн өртектер-биле алырга, 9 хуу көвүдээн.

Чоннуң амыдырал хандырылгазынга ачы-дуза чедиреринин хемчээли 17 хуу көвүдээн, оон иштинде көдээ черге 6 хуу өскен.

Улус өөредилгези, эртем болгаш культура улам ынай хөгжээн.

1967 чылдың нюль 1-де Совет Эвилелиниң чону 235,5 миллион кижи болган.

(СЭТА).

Чарышкан ийи бригада

1967 чылдың жезинде № 3 автоажыл-агый черинин Фроленкога удурткан чөлээчылар бригадазы № 1 автоажыл-агый черинде Мякишевтиң бригадазын социалистиг чарышка кыйгырган. Юбилейниг чылдың баштайгы чартыы доозулган. Боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш кайы-даа ажыл-агый черинин чөлээчылар коллективтери улуг күжениишкинниг амыдааннар. Олар эрткен неделяда боттарының чедиишкиннериниң дугайын рапорттаамнар.

Мякишевтиң бригадазы чүк сөөртүлгезинин талазы-биле онаалгазын 173,5 хуу күүседип, 1134 тонна чүүнтү пландан ажыр сөөрткен. Төнна-километр талазы-биле план 114 хуу күүсеттингөн, 7032 литр бензинни камнап алган. Ол бөлээ бригада алган хүлээлгезин чеди катаң ажыр күүсеткени ол-дур. А Фроленконуң бригадазы чүк сөөртүлгезинин планын 102, төнна-километрнин 121,9 хуу күүсеткен. Үстүнде ийи бригаданың чарыжынга Мякишевтиң бригадазы мурнап турар.

— Чартык чылдың түңнелдериниң талазы-биле бис мурнап чөрүп турардыр бис, ындыг болээ-даа бистиң-биве чаржып турарларың курлавырларыы дыка хөй, ынчаарга үшкү квартала тараа аңаап алыышкыны-биле чергелештир оларның сөөртүр чүгү көвүдээр апаар деп чүвени эки билир бис, ынчалза-даа мурнанчы адыысты салбас дээш кыызыган ажылдаар бис — деп, эш Мякишев чугаалап турар.

Д. ЕНДАН.

Беш ажыл хүннүг баштайгы неделя

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң улус ажыл-агыйын хогжүдеринии беш чыл планының талазы-биле Директиваларында совет кижилериниң ажылының болгаш амыдыралының деңнелиш улам экижидериниң сорулгазын салган. Ол шиитпиринии боттанышкынын социал-экономика ужур-дузалыг болуушкун — беш ажыл, ийи дыштанар хүннүг неделяже шилчээнивистеп корүп болур.

Чаа чурум ёзугаар ажылдаарынга бүдүрүлге, албан организацияларинде ажылчыннарның, албан-хаакчыларның белеткелии барымдаалап Тыва АССР-ниң Министрлер Човуделн биле облпрофсвилелдер човуделн июль 3-тен эгелээш, беш ажыл хүннүг неделяже шилчиирии доктаатхан. Бистин даараныла комбинадывые база чаа чурум ёзугаар ажылдап киришкеп. Шилчиир мурнунда бистин бүдүрүлге чаа чурумнуң белеткелин ыяк чорүткан. Тускай план ёзугаар ээлчеглериниң чаа графигин чогаадып, хүн нормазын эде корүп, чаа чурумнуң экономика талазы-биле ажыктыын сапап, күш-ажылдың байдалын экижидер хээш, ону эң таарымчалыы-биле организастаарының айтырыгларын корүп, дыштанар ийи хүнде комбинаттың дериг-херекселдерин бүрүн септеп эдерин организастаарын болгаш ол хүннерде коллектив кежигүннери культурлуг, долу дыштанган турарын чедип алыр сорулгаларны мурнувуска салып, хөй ажылды кылган бис. Комбинатка ажылчын хуралды чыып, санал-оналл солчулгазын кылгыладывыс. Коллективтиң хөй нуруузунуң күзелин ёзугаар эртенгиниң 7 шакта бирги ээлчег ажылдап эгелээр болган. Ам ынчаар ажылдап турар-даа бис.

Күш-ажылчы чаа неделиниң экономика талазы-биле артык күштүг билдингир. Бистиң саналгавыстан алырга, комбинатка күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн өзүлезиниң темпизи 3 хуу улгадыр. Ону бедидериниң чугула фактору болза ээлчеглер эгелеп, төнүп турда, белеткелге үндүрер чарыгдаларның эвээжээри болур. Бо чылдың мйнги чартында безин белеткел шагын кызырганывыстан 2500 кижи-шакты камнап алыр бис. Ол үениң дургузунда 3000 немей даарап болурунуң аргазы тывылгап. Ол ышкаш чаа неделяже шилчээнивистеп механизминерниң үрелири, оон ужурундан ажыл чок анаа турары кызырлыр. Ону баштайгы неделя доозулганда эскере бердивис. Дыштанар ийи хүн дургузунда септекчилер машиналарны бедик шынарлыг эдип каар аргалыг болган. Ам ажыл үезинде кандыг-бир механизм хенертен үрелир чорук дыка эвээжээн. А дүн-хүнде ажылдаар ээлчеглериниң санының кызырылганы ажылдың эгезинде тыптып келир организастыг айтырыгларга хамаарыжыр четпестерии чайладырынга үндүрер үени эвээжеткен. Үк неделя амыдырала боттанганда, күш-ажылдың сагылгачуруму улам быжыгар. Чүге дээрге, ажылчыннар боттарының хүүда херээн кылып алыр артык хүннүг апарган. Ынчангаш олар администрацияя черинии чөпшээреливиле шөлээ дилээрии шегледирлер. Ээлчеглер саны кызырлыры-биле машина-техниканы ажылчын байдалга белеткээринге үндүрер одаар түүлер, электри энергизының чарыгдалы база эвээжээр.

Чаа чурумнуң баштайгы неделязы эрткен. Дыштанар ийи хүннүң таарымчалыын бистиң ажылчыннарывыс шуптузу дендегледилер. Мурнунда чадгыс воскресенье дургузунда даараныкчылар (бисте колдуунда херээженнер ажылдап турар) боттарының бажын ажылын кылыр, дыштанырынга эвээш уе ажылгап турганнар. Ам барык бүдүн хүнүг ажыктыг дыштанылгаже үндүргении эштер чугаалап турлулар.

Ынчангаш кичи кижи дугайында партииның болгаш чазактың сагыш салышкынынга бистиң харыывыс болза эки ажылдаары болур.

Е. МАСЛОВА,
Кызылдың даараныла комбинадының улуг экономизи.

Ажыл хайнындыышкынның

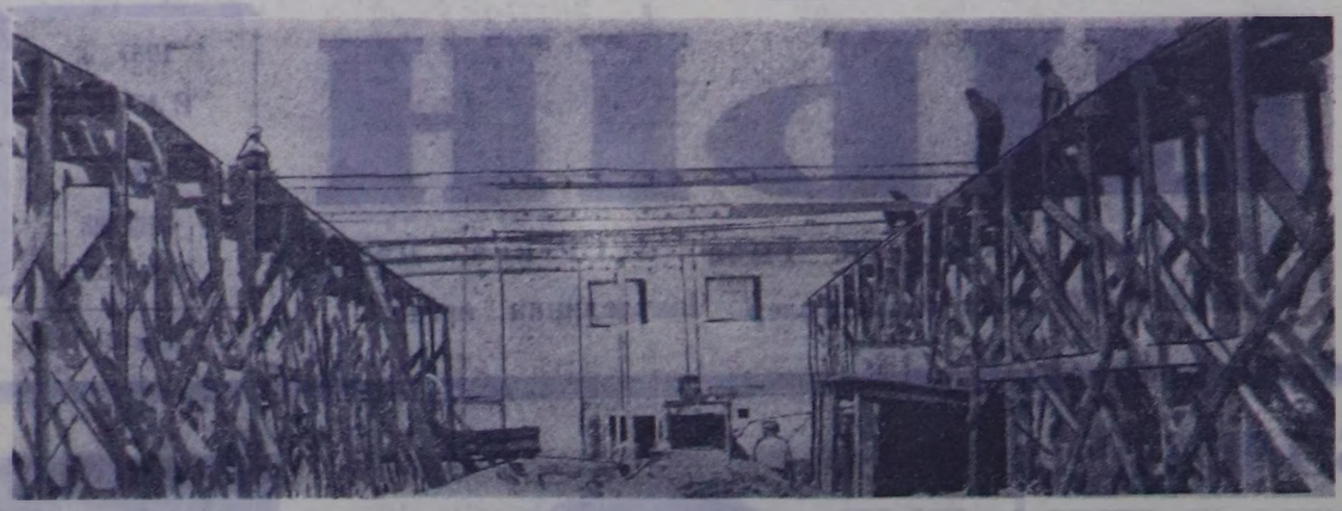

Кызылдың сайгарылга базазында чаа дүмүттүң тараазын хүлээп алырынга белеткел ажылдары бо хүннерде хайнындынынын чорун турар. Базаның ажылчыннары септелге болгаш тудуг талазы-биле хөй ажылдарны кылып турарлар. Нинтизи-биле чеди муң тонна тараа шыгжаар ийи улуг складтың тудуун үш бригада чорудуп турар.

Ол бригадаларның бирээзин хоочун тудугчу Петр Михайлович Евдокимов удуртуп турар. Ол бригаданың кежигүннери чер ядаанын транспортёрларының оңгараврын кээпшээн, складтың тудуун август эгезинде деп хүлээлгени алганнар.

Сайгарылга базазының девискээрииниң кедээ талазында база бир складтың тудуу хүн келген тудум-на бедип орар. Ында эш М. Тановна удуртқан тудугчулар бригадазы ажылдап турар. Бо бригаданың кежигүннери ол чугула тудугну дүмүт аназап алышкынының бетинде деп хүлээлгелиг. Тудугчуларның арааныдан эш И. Монгуштуң кызыман ажылдап турарын сөрү мектеп чугаалажып турлар.

Эштер Евдокимов биле Монгуш оларның бригадаларының кайы-даа хүннүң үлүг-нормазын 1,5—2 катап ажыр күүседип турар.

Үстүнде чурукта чаа складтың ниити хевири, ядаанда — тудугчу И. Монгуш.

И. МИЛОНОВТУҢ сезү болгаш фотолары.

Септелге доозулган

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы суурда сес чыл школазының коллективи школаны чаа өөредилге чылына белеткеп. Совет эрге-чагырганың 50 чыл өөнга чедишкиннерлиг ужуражыр дээш күжениишкиниг ажылдаанар.

Школаның башкылар болгаш ажылчыннар коллективи интернатты, столоваяның печкаларын бүрүн септээш, чугайлаашкынны ийи катап чорутпан. Парталарның, самбыраларның септелгезин дооскаш, четпес херекселдерни четчелээн.

Суурнуң хоочун чурттакчылары аштер Тумат болгаш Ховалыг олар назы-харын уягады берген болзаа-даа, ургларының өөренир школазының шалазын тырып, чаартып, хаштыкы херимин септээш, 600 кубометр ыяш, 80 тонна хөмүр даш шыгжаар черни кылганнар. Бо чылын олар 350 кубометр ыяш болгаш 80 тонна хөмүр хаш школа чанында дужуртунген.

Ажылчыннар ортузунга «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп СЭКП ТК-ниң Тезистерин таныштырган, ону ажылчыннар улуг өөрүшкүбиле, чүректиң хапызындан хүлээп ап, ам-даа улуг чедишкиннерлиг ажылдарын хүлээнгеннер.

Арыг-Бажында сес чыл школазын июль 20-де күрүне комиссиязынга бүрүн дужаарап турар.

В. ДИМИТ.

Калбаа-биле таныжып турар

Улуг-Хем районнуң ажылчы чоннары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга СЭКП Төп Комитединиң Тезистерин калбаа-биле таныжып турар.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң түннелдериниң дугайын партия райкомунуң пленумунга, районнуң комсомол активинин хуралынга чугаалашкан. «Улуг-Хая», «УТКА 25 чылы» совхозтарның партия комитеттери ол айтырыгны коммунистериниң ниити хуралынга тургускан. Пленумнуң материалдарын каяа-даа чугаалажып танышканда, коммунистер-даа, кежигүн эвестер-даа оок шиитпирлерин, Тезистерни бир үн-биле деткип, өөрүшкү-биле хүлээп ап турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга СЭКП Төп Комитединиң Тезистерин районнуң ажылчы чоннарының ортузунда 700 ажыг агитатор-политинформаторлар тайылбырлап турар. Оон ангыда районда удуртур ажылдакчылар партия райкомунуң бадылааны тускай график ёзугаар бүдүрүлгелерге, организацияларга, колхозтарга, совхозтарга, бригадаларга болгаш фермаларга лекцияларны, илеткелдерни кылып турар.

Удавас малчыннар Наадымы

БАРЫЫН-ХЕМЧИК. Районнуң ажыл-ишчилери бирги чартык чылда күрүнеге эът, сүт, дүк садар планнарын ажыр күүсеткен. Бо ажылга «Большевик» колхозтуң коллективи онза шылгараш, партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң ажылагылаар аразынга шилчиир Кызыл түгүн чаалап алган. А түс-түс хойжу бригадалар аразынга калбарган чарышка база-ла ол ажыл-агыйның эң С. Очур-оолга удуртқан № 2 хойжу бригадазы тиилеп, ниити бригада төрүүр түс хойга онаштыр 100 хураганны, хөй бүрүзүнден 2 кг дүктү кыргып алган, партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң хойжу бригадалар аразынга шилчиир Кызыл түгүн салбаанын демдегээри дыка өөрүнчүт. Ол колхозтуң төп сүт-бараан фермазы сүт саалдазын эрткен чылдың бо үезинден база ыяка ковудедип, эки ажылдап турар.

Районнуң 15 саанчызы чартык чылда инек бүрүзүнден 753-тен 1228 кг чедир сүттү саап алган, а хойжулар О. Үнүүн, С. Монгуш, Х. Уртак («Барлык» совхоз), С. Очур-оол, М. Сая («Большевик» колхоз), М. Шыдыраа, О. Чимиг-Доржу, О. Аңгыр-оол («Шекпээр» совхоз) олар түс хойга онаштыр 100-тен 111 чедир хураганы менди алганнар.

«Шекпээр» совхозтуң коллективи боттарының бар куралыларын, болдунар аргаларын сапап көргеш, Улуг Октябрьның бежен чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелериниң кырынга немей 27 тонна эът-ти, 15 тонна сүттү, 1300 тонна тараны бо чылдың ноябрь 5-ке чедир күрүнеге садар хүлээлгени алган, соруктуг ажылдап турарлар.

Районнуң бүгү ажыл-агыйларында тараанның болгаш сигенниң үнүжү эки. Ынчангаш районнуң ажылишчилери юбилейлиг чылда алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге бүзүредиг ажылдап турар.

Х. КЕСТИКЕЙ.

• • •

БИЙ-ХЕМ. «Тиилелге» колхозтуң мал ажылдыг кол салбыры Баян-Хем. Ам ында хөй кыргылдазы эгелээн. Баштайгы үннерииң түннели чамдык хойжуларның коргүзүү эрткен чылдынган эки деп чүвени коргүзе берген. Чижээ, хойжулар С. Баазан хөй бүрүзүнден 2,7, С. Конза — 2,7, С. Айын — 2,5 кг дүктү кыргып ап турарлар.

Кыргылда пунктузунда мурнакчы кыргыкчыларының саны хүн келген тудум ковудеп орар. Оларның мурнуку одурүүнда дуржулгалыг кыргыкчы С. Боот, а оон соо-биле С. Күдерек, С. Кара-оол, Ж. Хуракай олар чоруп, шалыпкын ажылдап турарлар. Ам салбырда бир кодан кыргыыр хөй арткан. Ону кыска хуусаада кыргып доозупкаш, сиген кезилдээниче организастыг киириптеринге малчыннар белеткенип эгелээннер.

Ч. ДОЛЗАТ.

• • •

КЫЗЫЛ ХООРАЙ. Республиканың мурнакчы ажыл-агыйларының бирээзи Кызыл хоорай Совединиң куш ажылдыг «Бок-Тей» совхозунуң төп сүт-бараан фермазының коллективи малчыннарның чанчыл болган республика Наадымынга эки күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр дээш, чарыштыг хүн келген тудум улам соруктуг калбартып турарлар. Юбилейлиг чылдың баштайгы чартынында олар күрүнеге 2400 центнер сүттү садар планныг тургаш, ону 2673 центнер кылдыр күүседип, байырлалга эки күш-ажылчы чедишкин-биле ужуражыр дээн сорулгазын чедип ап турарлар. Оларның ол чедишкиннери ам-даа немежир даарзинге бүзүреп болур, түге дээрге, бо коллективте хөй сүт саарының талазы-биле дуржулгалыг хоочун саанчы Оюн Бок-кыс ажылынга ында, хүн бүрүде улам бедик көргүзүглерни чедип ап, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар аныяк саанчылар Тамара Кавай-оол, Ондар Бичии-уруг дээн ышкаш тура-соруктуг ажыл-ишчилер бар. Оларның кижи бүрүзү түс-түстә боттарынга быжыглаан инектерииниң бирээзинден-не чартык чылда 1400 килограммдан хөй сүттү саап алганнар.

С. ТАМЧАЙ.

• • •

УЛУГ-ХЕМ. «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң ажыл-ишчилери бо чылдың бирги чартынында күрүнеге эът, дүк садар планнарын ажыр күүсеткен, мыйыстыг бода малдың, шаар малдың болгаш чылгының баш санын остүрииниң планнарын чедишкиннит күүсеткен, малчыннарның республика Наадымынга база боттарының чамдык эки күш-ажылчы чедишкиннерин бараалгадып турарлар. Бо өөрүнчүт түннелдериниң дугайын чугаалап тура, оларны чедип алырынга боттарының күжүн, билигмергежилин харам чокка бериш турар ак сеткилдиг ажыл-ишчилериниң, колхозтуң коллективиниң чоргаараныр кижилериниң аттарын адаары чугула. Оларга саанчылар Б. Натпит-оол, Д. Дожучамба, С. Кара-кыс, Д. Кыыл-урут, К. Салгакчы, хойжулар А. Сундуй, Д. Саичы, Ф. Бавуу, Т. Хандыма олар хамааржыр.

Х. КУНГАА.

Районнуң Наадымы

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле бистиң корр.). Беш чылдың ийиги чылының баштайгы чартында кылган ажыл-ижиниң түннелии чугаалажыр дээш Тее-Хем районнуң ажылчы чону районнуң улуг байырлалы — малчыннар Наадымынга эртеен воскресеньеде чылып келген.

Районнуң ажыл-агыйларында чаа организастаттынгы «Ак-Эрик» колхоз чартык чылда күрүнеге эът, сүт садар планның ажыр күүсеткен. Ол колхозка СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң ажыл-агыйлар аразынга шилчиир чоруур кызыл түгүн салбаанын. Сүт-бараан фермаларындан «Чодураа» колхозтуң Харалдай фермазы социалистиг чарыштың тиилекчини болган. Бо фермага база-ла кыпыл туктуг тыныкаан.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл өөнга утказутур эки көргүзүглериг болган кедээ ажыл-агыйның мурнакчыларын район Наадымының байырлалынга дендегледи шаанаан.

Районнуң малчыннар Наадымынга алдаржытқан 64 могенниң хүрээн ында болган. Ында шүүлген Сикрии Херел-оолду эзер, чүгеннит аът-биле шаанаан. «Чодураа» колхозтан Х. Болат үмүүрлеишкен. Наадымга хол бөмбүүнүң маргымдаазы база болган. Орта чодураачылар тиилээн.

АЖЫЛ-АГЫЙ РЕФОРМАЗЫ—ЭКОНОМИКАНЫ ЭРГЕЛЕП

Бистиң чуртка 1966 чыл чаа беш чылдың-даа, ажыл-агый реформазының-даа баштайгы чылы болган. Оларның ынчаар кавсырлашканы черле таварылга эвес, түге дээр, ол ийи болуушкун бот-боттарының арасында тудуш холбаалыг. Бүдүрүлгениң бедик орулгалыын чедип алырынга социалистиг тургузуугунуң артык күчүлүүн бүгү хемчээлдии-биле ажыгларының чугулазын беш чыл планында көргеп. Реформа дээрге, коммунистиг тургузуушкунуң ол чугула сорулгазын шиитпирээрииге хамыктың күштүг чепсек, эң дээштиг аргаларның болгаш хевирлериниң бирээзи-дир.

Реформаны эгелээнден бээр эрткен бүдүн чартык чыл ук реформаның принциптериниң шынныын, чурттуң ниити экономиказын сайзырадырынга оон таварымчалыг салдарны чедиргенин шуут-ла бадыткаан. СЭКП ТК-ның сентябрь (1965 ч.) Пленумунуң доктаалын ёзугаар болгаш партияның XXIII съездизиниң Директиваларын барымдаалап боттандырып турар реформаның амыдыралчы чугулазының дугайын үлетпүрүүн, ол шынаан транспорттуң, харылзаалың, садыгның база амыдырал бүдүрүлгелериниң ажылдың ол чаа чурумунче удаа-дараа шилчиир туразы тодаргайы-биле хереглээн.

Бир эвес 1966 чылдың эгезинде мындыг бүдүрүлгелер түгүе 43 турган болза, чыл төнүүзүнде— 704 чедир. а 1967 чылдың июнь эгезинде 3400 ажыг бүдүрүлгелер ажылдың чаа чурумунче шилчиир кирглээн. Планнаашкынының болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче үлетпүрүүн бүдүн-бүдүн адырларының шилчээни реформа хөгжүлдезиниң чаа үе-чадазы болган. Металлургияда — алюминий база аъш-чем үлетпүрүүнүң өске-даа адырлары ынчаар ажылдап эгелээн иишкие ажылдаар апаар.

Реформаның улам ыңайгы хөгжүлдезиниң чугула үе-чадазы болза, аар үлетпүрде машина тудуушкуунуң база бүдүрүлгениң кампалал адырларының бүгү продукциязынга мөөнөөн садыгларының чаа өртектерин, ол ышкаш электри болгаш чылыг энергизынга, түүк сөөртүлгелериниг чаа тарифтерин 1967 чылдың июль 1-деп эгелеп доктаатканы болур. Ынчаарга чиик үлетпүрге болгаш аъш-чем үлетпүрүүн адырларының хөй кезиинге мөөнөөн садыгларының чаа өртектерин оондаа мурнунда неперететкен турган. Оон ачызында орта ажылдаш турар бүдүрүлге бүрүзү бүдүрүлге чарыгдалдарын долузу-биле катап эгидер, продукциязы сайгарганындан чугулаже херектиг оруларны алыр аргалыг апаарган. Мынчангаш бүдүрүлгелериң болгаш түс-түс адырларның реформаның принциптерин ёзугаар чаа байдал-биле ажылдаарывиче массалыг шилчиирииге, үлетпүрүүн бүгү звеноларынга бүрүн бот-орулга-чарылганы неперетеприиге мөөнөөн садыгларывының чаа өртектери чогумчалыг байдалдарны тургузуп турар-дыр.

Баштайгы чедишкиннерии дамдегленнээн, оон-биле кады ооокку үениң перспективаларын утаазылалдыг болгаш ажыл-херекчи ёзу-биле боданыры база чугула. Реформа — ол дээрге түр үениң кампаниязы эвес-ле болгай. Үлетпүрге реформа үш чылдың (1966—1968 чылдар) дургузунда, а транспортка, тудутта болгаш экономиканың өске-даа адырларынга амгы беш чылдың төнчүзүнде доозулган турар ужуруг. Ыбдыг болгаанда, реформаның шиитпирлеттинмээн сорулгаларынче кичээнгейии мөөнөөри, оон практиказын түүнеп аналиатээри, реформаның негелделерии ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларының онзагай байдалдарынга дүүштүр чогаадыкчы ёзу-биле ажыктыг ажыктыг ажыктыг

ЧАРЫШТЫҢ ТУГУН УЛАМ БЕДИК ТУДАР

Алган хүлээлгелерин ажыл-херек кырында боттандырарынга Октябрьнын социалистиг Улуг революциязынын 50 чылынга СЭКП ТК-нын Тезистери кодээ ажыл-ишчилерни улам таа-таа чедишкиннерже хей-аът киргген. Кодээнин ажыл-ишчилеринин юбилейлиг чылда алган хүлээлгелерин чогуур ой-шаанда, бедик деңнелге күүседирнче эвилелдээр талазы-биле кодээнин профвилел организациялары чамдык ажылдарны чорудуп турар.

Октябрьнын 50 чыл оюнга алдар болдуртан кодээ рационализаторларын, сүт саалдазын көвүдедиринин болган республиканын хойжуларынын ортузунга хойну дүрген кыргыырынын республика конкурстарын чоруткан. Бо конкурстарны бедик деңнелге эртирер талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Республикага сүт саалдазын көвүдедиринин дутайында чарлаан конкурстун комиссизынын хуралынга Таңды болган Бии-Хем районнарынын кодээ ажыл-агый эргелеринин кол зоотехниктеринин ол конкурсту ажыл-агыйларда эртирнн турарынын талазы-биле шлеткелдерин дыңнаан. Илерээн четпестерни чайладырынче утланган ажылдарны дарый чайлаарын олярга дакылаан. Ам ол районнарнын сүт-бараан фермалары конкурста шупту киржип турар. Бо хүнүндэ сүт саалдазынын республика конкурузунда колхозтарнын, совхозтарнын 104 сүт-бараан фермаларынын коллективтери хаара туттуунган.

Конкурста киитилээ-биле 1141 киши киржип турар, оон иштинде 753 саанчылар, 182 инек кадарчылары, 104 бригадирлер болган 102 зооветтуский эртемнигнер бар. Конкурстун түнелдерини ай санында үндүрер. Баштайгы түнел-биле алырга, «Межегей», «Элегес», «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хол» совхозтарнын, күрүненин дуржулга станциязынын сүт-бараан фермаларынын коллективтери бедик түнелдеринг ажылдаанар.

Июльде Таңды районнун «Элегес» совхозка хойну дүрген кыргыырынын республика конкурузу болуп эрткен. Аңаа республиканын ажыл-агыйларындан 24 эң шилиндек кыргыкчылар киришкен. Оон түнелинде хойну дүрген кыргыырынын бо чылгы республика чемпионнары илереттинген. Олар Эрэнн районнун Ленин аттыг колхозтун хой кыргыкчылары Чириндай Анчиевич Лакпаев болгаш Дагындай Сериновна Лакпаева болган. Оларга 1967 чылда республика чемпионнары деп атты тывыспышаан, кайы-кайызынгада чүс-чүс рубль шаңналды тывыскан. Ынчан алды кыргыкчы чүртүүн дыштанылга бажыңнарынга дыштанар халас путёвканы алган. Эң-не шилиндек 9 кыргыкчылар Ставрополь крайга болуп эртер 7-ги Бүгүроссиянын кыргыкчылар мартылдаазынга киржип эргеш алганнар.

Кодээнин ажыл-ишчилеринин ортузунга юбилейлиг чылда социалистиг чарыштыг удуртур талазы-биле ажылдарны Таңдынын «Революциянын чалбыжы», Барыын-Хемчиктин «Большевик» колхозтарынын профвилел комитеттери экижиткенер. «Тинделге» совхозтун ажылчын комитеди чарыштыг эрткен чылдарга (даргазы эш Монгуш-оол) эки тургускан. Совхозта парткомбиле кады ажылчын комитеди социалистиг чарыштын негелделерин ажылдап, түс-түс фермалар, бригадалар аразында шилчнир кызыл туктарны, эртектиг шаңналдарны тургускан. Чижээ: часкы хову ажылдарын бедик агротехниктиг хемчеглерге кысна хуусаада эрттирер соруга-биле ховунун 10 бригадаларынын ортузунга социалистиг чарыштыг 5 хонуктан түнеп, бригада бүрүзүнге хүнүң үндүрүп турган. Бирги черни алган бригадага шилчнир Кызыл тук, 20 рубльди, ийнги черни алган бригадага ымпелдэн, 10 рублиң тыспсын турган. Ол ышкаш ам комбайн сентелгенинде бирги черни алганнарга шилчнир Кызыл тук, 40 рубль шаңналды тыпсын турар. Хой кыргыздазын дүрген эрттирерибиле чарыштың түнелнин хүн бүрү үндүрүп, тиилекчинин 7 акша-биле шаңнап турар. Кердүнген план ёзугаар чарыштың тиилекчилерн 10 мурнакчылар Найыралдың демир оруу-биле Москва — Ленинградче ыяш-чоруукка чоруур.

Үстүнде хемчегнерин түнелинде совхоз чартык чылда күрүнеге эът садар планын 116,5 хуу, дүктүү— 198, 3 хуу, сүттүү — 121, 6 хуу күүсеткен.

«Межегей» совхозта бо талазы-биле ажыл демдеглексевчиг. 8 фермаларның, бригадаларның негизгүннери коммунистиг күш-ажылдың бедик адын чедип алыр дээш демисежип турар. Салбырлар аразында шилчнир Кызыл туктарны, ымпелдерни тургускан. Ол ышкаш чарыштың мурнакчыларынга «Эки саанчы», «Эки койжу», «Эки механизатор» деп ымпелдерни, эртектиг шаңналдарны тыпсып турар. Совхоз бүдүүлгезинде тергиннернин адын киирр бижинир «Хүндүлел» дептери бар. Түс-түс бригадаларның фермаларынын ажылын көргүүп турар «Бо хүн ким мурнудал»—деп стенднин база тургускан.

Сүт дээш саанчылар ортузунда чарыш улам калбаргап. Оон түнелинде совхоз бир инекке оналаштыр чартык чылда 1323 кг сүттүү саан алган, азы 1966 чылдың бо үезин-биле деңнээргс, озүүде 103,1 хуу болуп турар. Сүт-бараан фермаларынын ортузунда чарышка бирги черни Кара-Булуң фермазынын коллективи ап турар. Ол фермаңын коллективи чартык чылда бир инекке оналаштыр 1415 кг сүттүү саан алган. Саанчылардан Мария Сабельникова бир инекке оналаштыр — 1950 кг, Зинаида Кравченко —1863 кг, Мария Сиренъева — 1754 кг, Корзин Галина — 1682 кг сүттүү сагган. Сүт-бараан фермаларынын кызымак күш-ажылынын түнелинде совхоз юбилейниг чылдың баштайгы чартынында күрүнеге сүт садар оналгазын 157,2 хуу кылдыр күүсеткен.

Малдың семиртилгезин эки организастаанындан совхоз күрүнеге эът садарынын чартык чыл планын 215,3 хуу күүсеткен. Ам бо хүнүндэ совхозтун ажыл-ишчилеринин ортузунга Наздынга киржир эрге дээш чарыш калбаргап. Социалистиг чарыштың негелделерин ёзугаар бүдүүлгенин 10 мурнакчылары Найыралдың демир оруунга, 12 кижи Шушенское суурже аян-чорукту кылырлар. Бирги чартык чылда ажылчын комитединиң шугуму-биле 17 кижи чурттун янзы-бүрү курорттарынга, дыштанылга бажыңнарынга барып дыштанганнар.

Социалистиг чарыштың негелделерин күүседиринге кол түүл болза, бүдүүлгенин ажылчыннарынга ажылдап, чурттап, дыштанырынга тавармычалыг байдалдарны тургузары болур. Оон ажылдың бүдүрүнүүлүү, шынары кончут хамаарыжыр. Бо талазы-биле ажылдарны «Найыралда», «Тинделге» совхозтарынын, дуржулга станциязынын ажылчын комитеттери экижиткен. «Тинделге» совхоз болгаш дуржулга станциязынын малчыннары газ плиталарны ажыглап турар. Малчыннарга үешкты кампан алырынга ол кончут тавармычалыг.

Найыралдың демир оруу-биле Москва, Ленинградче хей кижи чоруур. Ынчалза-даа ол путёвкаларны күүсеткен.

Юбилейлиг чылда ажыл-ишчилерниң культурлуг дыштанылгазынче, өөредилгезинче болгаш кижизидилгезинче кичээнгей салып, культура албан черлериниң ажылын улам экижидер соруга-биле профвилел обкомунун президиумуну бодунун эргезинде турар культура албан черлериниң көрүүдезин чорударын шиитпиргзэн. Культура албан черлериниң ажылын экижидип, кышка чогуур ой-шаанда белеткелди кылган, көрүүдеге 1-ги черни алган ажыл-агыйны 1000 рубль-биле шаңнаар. Ийнги черни алган 2 ажыл-агый — 700-700, а үшкү черни алган 2 ажыл-агый — 500-500 рубльдиң шаңналдарын алырлар. Көрүүденин түнелин Октябрьнын байырлалынын бүдүүзүнде, октябрь 25-те үндүрер.

Ам кодээнин профвилелдер комитеттеринин мурнунда улуг соруглалар салдынып турар. Чарыштың түнелдерин, хүлээлгелерин күүселдезин фермалар, бригадалар, салбырларның хуралдарынга үргүлүү чугааланыр. Ыракта чурттап турар малчыннарга солун, сеткүүлдү үзүктел чок чедирерин организастаар. Күш-ажылчы кижилериң ажыл төлевирин, немелде шаңналдарны, чарыштың тиилекчилеринге шаңнай-макталды ой-шаанда тыпсып, оларны улам күжениишкиннинг ажылче эвилелдээр, арга-дуржулга болгаш эртемнинг чедишкиннерин бүдүрүлге хуралдарны дамчыштыр ажыглап, совхозтарны бот-орулга-чарылгаже шилчнириниче белеткелди амдыгаштап чоруткан турары чугула.

С. КИРОВ,
кодээ ажыл-агый ажылдакчыларынын профвилел обкомунун даргазы.

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

ВДР-ниң даштыкы херектер министерствозунуң медеглели

ХАНОЙ. (СЭТА). «В-52» дээр америк бомбалачы самалёттар июль 13-те демилитаризастаан зонага хей санныг суурларны, а ол ышкаш Виньлинь можуда (Вьетнамның Демократтыг Республиказынын девискээри) чурттакчыныг черлерни бомбалап, кижи талазы-биле югаралларны чедирип, чуртталга бажыңнарын болгаш хей-инитиннин бажыңнарын үрегдээн.

Ол дугайын Вьетнамның Демократтыг Республиказынын Даштыкы херектер министерствозунуң медеглелинде чугаалап турар.

Дайын чорудулгалары болгаш демилитаризастаан зоналар, 17-ги параллелдиң сонгу талазында турар можуларны бомбалап турар чорук АКШ-тың Вьетнамда агрессечи дайынын калбартырынын оруунда калчаалыг базыннар болур дээрзин медеглелде чугаалап турар.

Вьетнамның Демократтыг Республиказынын чазаа демилитаризастаан зонага америк империалистеринин кеминг үүлгедиишкиннерин шиитпиргнг буруу шаап турар. Америк чазак демилитаризастаан зонаның чурунун сагыыр, Вьетнамның Демократтыг Республиказынга удур бомбалаашкынны болгаш өске-даа шериг үүлгедиишкиннерин дээ-дораи чугаа чокка сокгадыр. Вьетнам талазы-биле 1954 чылда Женева дугуржулгаларында айыткан вьетнам улустун национал эргелерин хүндүлеп коор ужурлуг деп, медеглелде демдеглеп турар.

ПАТРИОТТАРНЫҢ СОГУГЛАРЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Хосталга армиязынын дайынчылары америк агрессорларга болгаш оларның чалчаларынга чаа согуглarны тавартыптырган. Хосталга агентилелдин дыңнадынын барымдаалаан, ВИА агентилелдин дамчыткаңы-биле алырга, июль 8-те Куангчи можуга патриоттар 160 америк, чалча солдаттарны уувткаан болгаш хей санныг чепсекти база шериг хереклерин хунаап алган.

Израиль агрессорларның Суэц каналының зоназынга дерзии үүлгедии

КАИР. (СЭТА). Суэц каналының зоназынга Израиль шериглер дайын хемчеглерни чоруткан дугайында КАР-ның чепсектиг күштериниң төлээлекчиниинг дыңнадынын МЕН агентилел тараткан. Израиль шериглер эль-Кантара, Фердан, Исмаилия хоорайларны, а ол ышкаш Суэцтиң сонгу талазын артиллерия болгаш пулемёт-биле боолап турган.

Египет шериглер израиль шериглерни боолаан дээрзин дыңнадыгда чугаалап турар. Израиль шериглернин чидирии 8 танкылар, чүк машиналары, бронетранспортёр, ийи артиллерия боолары, ок-чемнектиг ийи склады болган дээ, КАР-ның чепсектиг күштериниң командылалы чарлаан. Суэц каналының барын эриинде эль-Кантара районга израиль шериглериң кежер дээш орлалдажыышкынын ойтур шапкан. Израильдин моторлуг катерин болган шериг дужурер каш-каш хемелерин чок кылган.

КАР-ның зенит артиллериязы израиль ужар үүлдүн Суэцче болган аэ-Зантия районче халдаашкын үезинде дөрт самолёттуу дужүр аткынын шериг төлөэлекчизи чарлаан.

Нефтиге контроль

ЛАГОС. (СЭТА). Нигерияның федералдыг шериг чазаа «нефтиге контроль дугайында чарлыкты» парлап үндүргеп. Ук чарлык ол-ла дораан күштүг болуп эгелээн. Бүгү нефть продуктуларны шыгжаар, транспорттаар болгаш хуваар талазы-биле контрольду боттандырар арганы ук чарлык федералдыг шериг чазаанга берип турар.

ӨКЭ ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНУҢ ШИИТПИРИ

ПХЕНЬЯН. Корейнин Күш-ажыл партиязынын ТК-ның Политбюросу Октябрьның 50 чыл оюн байырнар дугайында шиитпирни хүлээп алган.

Партиянын бүгү кежигүннери болган КУДР-нуң ажылчы чоннары бүгү дежегейнин ажылчы чоннары-биле кады юбилейни калбаа-биле демдеглеп эрттирер дээрзин шиитпирде айтып турар. «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнуң байырлалының айын» эрттирер.

Айның күннеринде чурттуң янзы-бүрү районнарынга лекциялар, юбилейлиг хуралдар, делегелгелер, кино декадазы, культураның кежээлери, пайыралдың ужуражышкынары болур.

(СЭТА).

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА АЛДАР КЫЛДЫР

ГУАЯКИЛЬ. (СЭТА). Экваторнуң Коммунистиг партиязы Октябрьнын 50 чыл оюн-биле хозбиштыр эки шүүдүк чогаалдар болгаш эки плакаттар дээш конкурсту чарлаан.

Шүүлүкчүлер болгаш чурукчулар—экваторжулар-даа база Экваторда чурттап турар даштыкы-даа кижилер конкурска киржип болур. Чогаалдарны киирер хуусаазы — октябрь 15.

Конкурстуң тиилекчилеринге акша шаңналдарны болгаш хүндүлел дипломнарны тыпсыр.

Конкурстуң түнелдериниң дугайын бо чылдың ноябрь 7-де дыңнадыр.

Кыдатта болуушкуннар

ККП ТК-ның Политбюрозунуң Доктаамал комитединиң кежигүнү, КУР-нуң даргазы Лю Шао-цигe болган ону деткээн кижилерге удур халдаашкынның чаа чалгыы сөөлгү хүнүнде Пекинде эгелээн.

Июль 14-те чаңның дужүп, чайыктап турзажок, хунвэйбиннерниң болгаш цзаофаньчыларның хей колонналары орай дүнеге чедир чаак бажыңыг-ның баары-биле эртип, «Лю Шао-ци сөнезин», «Дэн Сяо-пин сөнезин», «Тао Чжу сөнезин» деп алгырып турган. Тиньаньмэнь шөлге «мобилизациянын» улуг митингизи болган. Ук митингини ККП-ниң Пекин хоорюмунуң бирги секретары турган Пын Чжэньге удур угландырган. Пын Чжэнь «партияда эрге-чагыргага олурар улуг дужаалдыг каш санныг кижилерниң» айтышкыны-биле ходелип турган деп, митингиге чүве чугаалааннар демдеглеп турганнар.

Июль 15-тиң эртенинде шериг кижилерге командылаткан хунвэйбиннер кыдат наймылалдың төвүнге база катап чыылган. Олар Мао Цзэдунунуң чуруктарын болгаш оны деткээн лозуңнарны тудуп алгаш чоруп турган.

«Лю Шао-цинин чаа бүжар сүлчээзин шуут чылча шавар», «Лю Шао-цинин зөлчегиг удур шаап халдаашкынын шиитпирнер ойтур шавар», «Лю Шао-цини ТК-дан үндүр сывырар», «Лю Шао-цини бүгү улустуң судунга киирер», «Лю мөгө азып өлүрер» деп улуг үзүктер-биле бижээн лозуңнарны бүгү хоорайда чыпшырган. Кудумчуларда чыпшырган чамдык лозуңнарны Дэн Сяопин, Тао Чжу оларга болгаш «Пекининиң эрги хоорюмунга» удур угландырган.

Чоокта чаа Тиньаньмэнь шөлден ырак эвес, Улус төлөэлекчилериниң бүгү-кыдат хуралының бажыңының чанынга Мао Цзэ-дун, Линь Бяо, Чжоу Энь-лай, Кан Шэн, Чэнь Бода болгаш Цзян Цин (Мао Цзэ-дунунуң кадайы) оларның аажок улуг чуруктарын аскан. Чуртта эрге-чагырганы боттандырып, «культура революциязы» дээр чүвезин улап башкарып турар амгы болуктуг улус чонга көөргеткеш кылдыр даштыкы агентилелдер оны тайылбырлап турар.

(СЭТА).

Бүдүүрүлге өөлериниң шаап халдаашкынынга удур

АКШ

НЬЮ-ЙОРК. Резина үлетпүрүүнүң эң улуг америк компаниязынын фирмазынын заводтарында 21.000 ажылчыннар ажыл соксадып, ажыл төлевирин бедидерни негээн. Бо болза, бо чылдың апрельден эгелээш АКШ-тың резина үлетпүрүүнде ажыл соксадып турар 50 мун ажылчыннарның эштери-дир.

Ажыл соксадынышкынының түнелинде үлетпүрүүнүң бо адырында бүдүрүлгенин хемчээли 75 хуу кызырыган.

ИТАЛИЯ

РИМ. Бүгү-ниитиниң ажыл соксадынышкыны Генуя можунуң 6 коммуналарын хаара туткан. Заводтар база фабрикалар ажылдавастаан, магазиннер хагдынган, бензин кудар станциялар ажылдавайн турар, аналда кижилер хей чыгыыр рынокгар куругаан.

Коммуналарның ажылчы чоннары болгаш чону заводтуң хагдынганынга удурлавын турар. Заводту хагдынганның түнелинде 312 кижи ажыл чок арткан.

ВЕНЕСУЭЛА

КАРАКАС. Венесуэлада түткан автомобиль эптээр барыын-герман заводтуң ажыл соксаткан ажылчыннары ажылдан үндүрткен профвилел удуртукчуларын ажылга иитап киирерни болгаш боттарының профвилелин хүлээп көөрүү чедип алган. Ажыл төлевирин бедидер дугайында айтырыгны өөрүнге администрация база чепшөөрешкен.

Венесуэланың ажылчы чоннар конфедерациязы тиилелге-биле холбаштыр ажылчыннарга байыр чедирген.

КОЛУМБИЯ

БОГОТА. Колумбиянның фабрикаларында ажылчыннарны ажылдан массалыы-биле үндүрер чорук бүдүрүлге эзелериниң болгаш чазактың ажылчыннарга удур политиказының урлуу болур дээрзин Колумбияның ажылчы чоннарының профвилел конфедерациязы медеглээн.

(СЭТА).

Данния бадунуң бүдүрген быштактары-биле бүгү делегейге мактадып турар. Быштак хайындыралар II чүс чылда нагдынган, даш казар черни ажыглазарының аргазым ыындаа чаа тып алган. Ам бурунгу нуйларны эде дерип алган соонда аңаа быштактар кадырар ажыл кылып турар.

Фото Нордфото—СЭТА-ныы.

БАШКАРАРЫНЫҢ ЧАА АРГАЗЫ

кол эргелелдер, трестер болгаш өске-даа каттыжышкынынар ойнаан турар ужурлуг.

Боттарының удуртулгазында турар бүдүрүлгелерин, үлетпүр адырларының болгаш салбырларының бүгү ажыл-чорудулгазын экижидерине дээштир салдарны чедирер болганда, ол аппараттар улут-улут болдунар арганарлыг-даа. Иланғыын олар күш-ажылды болгаш бүдүрүлгени планнаарын ёзулуг эртемге үндезилей организастаар, ону улам чугумчалыы-биле специализастаар, кооперастаар, стандарттаар, кылыгларының болгаш продукцияларының шынарын экижидип турган, дыка хей чүүлдерни чедип ап шыдаарлар. Бүдүрүлгелерге эртем-техниканың сөөлгү чедишкиннерин, күш-ажылды чаартырының арганарын иептеридир болгаш материал-техниктиг хандырылга албанының ажылын года организастаар, продукция сайгарылгазын чогумчудар, эргелел организарының боттарын база бүдүрүлгелериң аппараттарын кызырар күгейинде министерстволарның, кол эргелелдериниң, трестериниң сагыш салыышкынын бүдүрүлгенин өлүлге хогжүлдезинге улуг идегин берип тыдаар.

Эргелел аппараттарының системазынга экономиктиг эвес, административтиг аргалар колдап келген болганда, ол болдунар аргалар амзызында шоолуг-ла четче эвес ажыглаттынган. Ол чорук бүдүрүлгелериң болгаш эргелел организарының ажылы мырынай-ла чүүлдепшес үндезиннерге: бир чүүлүнде—бот-орулга-чарылганын принципгерине, ийи чүүлүнде —күрбюджет эгезинге тургустунун келген болганда, ынчангаш оон-биле тайылбырлаттынар. Ол дээрге эң шынгыы четпестерниң бирээзи турганы маргылдаа чок. ынчангаш ол чорук ажыл эртингеп турар ужурлуг.

Ол четпес чорукту узуткаары болган бүдүрүлгелерниң-даа база ажыл-агый штабтарының-даа реформаның принципгерин ёзугаар ажылдың төс чүрүмүнче шилчнирн сөөлгү чылдарда бисте быжыглыг эгелээн үлетпүр эргелелиниң адырлар барымдаалаан структуразы-биле хамаарышкан. Үлетпүрүүн бүдүн адырларында база нептереп турар.

Бүдүрүлге каттыжышкынарын тургузарының-даа, ниити реформаны боттандырарының-даа үезинде кандыг-даа чаңгыс аай майык турбас ужурлуг. Кол чүве чүл дизе, кол эргелелдер болгаш трестер чогум-на бүдүрүлге каттыжышкынарны, өскээр чугаалаарга, бүдүрүлгелер-биле кады бот-орулга-чарылга болгаш эконоиктиг идиг берипшкиннинг чаңгыс аай принципгерининг-даа талазы-биле бүдүн ораанчам болуп шыдаан турарны чугула. Ол каттыжышкынарның боттуг хевирлерни ацгы-ацгы болган турун болур. Чамдык таварылгаларда олар бүгү-эвилелдин-даа апарган, а чамдык таварылгаларда — республикаларның-даа апарган туруп болур дээш өске-даа. Кажыл тывышкына үлетпүрүүнүң адырларынгө (руданың, хөмүр даштың, нефтинин, газтың болгаш өскелерининг-даа) каттыжышкынарның структуразы дөскээр-бойдус байдалдарын барымдаалаан турар. Амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелери болза реформа принципгерин ёзугаар ажылдаарының чаа чурумунче трестерниң азы область, край бүдүрүлге эргелелдериниң составында киришпишаан шилчнир апаар.

Ол бүгү аппараттар бүдүрүлгенн удуртур хүлээлгелиг болганда, оларның шалын төлевири бүдүрүлге чарыгдалдарынга хамаарылгалыг болдур. Кол эргелелдер, трестер болгаш өске-даа каттыжышкынар реформаның негелделерин ёзугаар ажылдап турган, боттарының системазының орулгаларын хуваажырынга, ол орулгаларның чамдык кезиинин күселп-биле, бүдүрүлгелерде чорудуп турары ышкаш, ажылдакчыларга шаңнал-макгал фондуларын тургузарынга кирюир эргелиг апаары чугаажок.

Экономиктиг харылзаа-холбаашың шак ындыг механизми бүдүрүлгелерде-даа, эргелел аппараттарында-да кадрларның чогаадыкчы идепкейниң өзүлдезинге дузалаар апаары маргылдаа чок. Планнаашкынның болгаш идиг берипшкиннинг чаа системазы болза, министерстволар, кол эргелелдер, трестер, каттыжышкынар ажылдакчыларын бүдүрүлгелер ажылдакчыларынын улам сырый чоокшулаштырар, чедишкининг ажыл-чорудулгага оларның кайызынын-даа сонуургалдыын бедидер. Ынчангаш бүдүрүлгенин бедик ажыктыы дээш демисел улам делгем фронт-биле калбарар апаар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң болгаш материалдыг бүдүрүлге камнынга болур янзы-бүрү чарыгдалдарны кызырарының айтырыны мурнунда чүгле бүдүрүлгелериң боттарына шиитпирлеттинин тургапы билдингир болгай. Ам ол ажылдың бүгү комплексизи үлетпүр министерстволарынга, кол эргелелдерге, трестерге, каттыжышкынарга дең хемчээл-биле оналашкан турар. Оларның сорулгазы чүл дизе, саарза чогуур продукцияның болгаш чонга ачы-дуза чедирериниң хемчээлинин өзүлдезинге, орулгалардың озуп көвүдээрин, күш-ажыл бүдүрүкчүлүүнүн бедилгезин болгаш продукцияның бот-үнезинин чингээрин чүгле оларның удуртулгазында турар бүдүрүлгелер коллективтериниң күжү-биле эвес, харын боттарының аппараттарының бүгү ажылдакчыларының демниг күжү-биле чедип алыры болур.

Ол чорук эргелел аппараттарының янзы-бүрү звеноларының холуп эрир үрдүндүр өзөрнге удур болгаш, улус ажыл-агыйынга шоолуг ажык бербес шак ындыг звеноларны эвээжедир дээш демиселге дээре арга болган турар.

Бир эвес бүдүрүлгенн эргелел удуртурунун аппараттарынга ажылагыйны башкарарының экономиктиг аргаларын, ол ышкаш оларда кадрларын ажылывга материалдыг болгаш моральдыг идиг берипшкиниерин улам калбак болгаш шын нептереткен турар болза, ол сорулгалар шупгузу чедипшкиннг шиитпирлеттинин болур. Ол аппараттарга идиг берипшкининн онзагай хевирлерни иептеридир талазы-биле кол хемчээл болза, бүдүрүлгенин эки түнелдиг, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга ажылдакчы бүрүзүнүн кииргеп чогаадыкчы ажылын, бот-эгелээшкинни илаптыг илереднп, деткип шаңнаары болган турар ужурлуг.

3.

Амгы реформа — ол дээрге чүгле ажыл-агыйжы хемчег эвес, харын күрүнеге кайгамчык улуг ужур-дузалыг политиктиг хемчег-дир. Ону амыдыралга боттандырарын коммунизмнин чедишкининг тургузарының үндезин эрге-ажыктары негеп келген. Ажыл-агый реформазы болза бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга хүн бүрү идепкейлиг киржирнче он-он миллион кижилерни хандыышыдып, экономика талазы-биле оларны сонуургадып турар болганда, ол социалистиг демократияны улам калбартырынга салдарны чедирер.

Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг берипшкининг чаа системазын амыдырапга чайгылыш чок боттандырары социалистиг экономиканы хогжүдеринин планнарын чедипшкининг күүседирнге чугула ужур-дузалыг дээрзин СЭКП ТК-ның Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга-холбаштырган Тезистеринде демдеглеп турар. Ол система социалистиг ажыл-агый башкарылгазынга болгулаан өскерилгелерни, амгы социалистиг бүдүрүлгенин масштавының өскенин, оон структуразында шынар талазы-биле өскерилгелерни болгаш артем-техниктиг революциянын негелделерин долузу-биле илередип турар. Бодунун чогум үтказының талазы-биле социалистиг болбушаан, социализмнин экономиктиг харылзааларын бүдүрүкчү күштерниң хогжүлдезининң дециели болгаш характери-биле чүүлдештиреринин чугулазын илеретпишаан, экономиктиг реформа болза экономиканы эргелеп башкарарының чаа аргазы болуп турар. Оон алыс утказы чүдел дизе, удуртулганың экономиктиг аргаларының ролюн күштелдиреринде, күрүне планнаашкының сайзырангайжыдарында болгаш бүдүрүлгелерниң ажыл-ишчи бот-тускайлаңын база инициативазын калбартырында, бот-орулга-чарылганы бүгү хемчээл-биле иептеридип сайзырангайжыдарында болур. Реформаны чедишкининг боттандырары төп удуртулга-биле тус-тус бүдүрүлгелерниң ажыл-ишчи бот-тускайлаңын шын холбаштырарындан, моральдыг болгаш материалдыг идиг берипшкиндеп, баразан-акша харылзааларынга, оларның-биле холбаалыг болгаш социалнам үезинде чаа утка-шынарлыг апарган орулга, өртек, чээли дээш ишкаш өске-даа экономиктиг категорияларны социалистиг үндезинге билдилиг ажыглаарындан, массалар ортузунга организаакчы болгаш идея-кижизидилгелиг ажылдың деңнелинден шуут хамааржыр.

Бо сорулгалар-биле холбаштыр реформаны боттандырарынга бүгү бүдүрүлгелериниң идепкейлиг киржилгезин хандырар хүлээлгелиг партия организациязының удурлуктуу ролю улам өзөр. Олар реформаның негелделерин болгаш принципгерин, оларны бүдүрүлге черинин, каттыжышкынының боттуг байдалдарынга хамаарыштыр ажыглаарының арга оруктарын хүн бүрү угаадып таймылбырлаар хүлээлгелиг. Реформаның негелделерин хажык чокка сагыры күрүнеге-дээ, ажылдакчыларның боттарынга-даа кандыг ажык-дузаны бээрин, а ол негелделерин хажыдыптар болза, кайы кире хоралыг болуруун дириг чиижектерге көргүзери кончуг чугула. Кадрларның экономиктиг өөредилгезин организастаар, бүдүрүлгеге эртем-техниктиг чаартылгаларны шиитпирлер, мурнакчы дуржулганы өөредиин иептеридир дугайында сагыш салыры онза ужур-дузалыг.

Реформаны боттандырарының чорудулгазынга ажылгыр, ыяшмак ажылдакчыларны материал талазы-биле шаңнаарындан ацгыда, оларның ажылынга моральдыг идиг берипшкинни ажыглаары база калбаа-биле хереглеттинер чүве болганда, моральдыг деткиниче материалдыг макгал-шаңналдан биче эвес ужур-дузалыг. Ынчангаш ажылдакчыларны материал-даа, моральдаа талазы-биле солуурагдып деткиринн шын холбаарын — партия, профвилел организациялараның, бистиң бүгү хей-ниитивистиң доктаамал сагыш салыышкынынга алдынган турар ужурлуг.

Ажыл-агыйжы реформа-биле холбаштыр чорудуп турар буруузаачы өжээнзирек пропагандаңы шиитпирлиг сойгалап илередири — бистиң амгы ниити сорулгавыс ол. Ылаңгыя сөөлгү үеде буржуаз идеолоттар «конвергенция» теориязын күштүү-биле пропагандалап турар апаргап. Оон чогум үткаы чүл дизе, бистиң ажыл-агый башкарылгавыска орулга, өртек, чээли, шаңнал дээш чижектиг категорияларны практиканга ажыглаары, ол дээрге социализмниң экономиказын капиталзмниң экономиказы-биле чоокшулаштырарынга чедирер апаар дээн нүүлүү бадыткал-дыр. Капиталга саттынган чалча эртемденнер оон эрге-ажыыныга баранын болур дээш, оон-биле улус массаларны төөредиринн ораалдажып турарлар. Шынында олар ону кара ожегээр кылып турарлар, чүге дизе, үстүнде адагыланган социализмниң экономиктиг категорияларны капиталзмниң ындыг категорияларындан деңнел чогу-биле ылгалдыг дээрзин олар боттары эки билир болгай.

Акша, өртек, орулга, хуу тыртгары, шаңнал тыпсыры буржуазтыг иитиилелде ажылчы чонну кызыыгаар чок хемдин дарлаарының болгаш капиталзстерниң ырнди байыырының чепсэ болуп турар. Ынчаарга бүдүрүлгенин чепсек-хереклеердинге иитиниң өнчүүр тергиндээн болгаш кижинн кижи дарлаар чорукту моңгезп-биле узуткаан социалистиг иитиилелде ол-ла экономиктиг чепсектер улус ажылагыйының чечектелиишкинниг, чурттуң күчү шыдалын быжыглаарынга, улустуң маттарыдыг чаагай байдалын, культурлуг деңнелин сөөзээл чок өстүрериниг чедишкиннин-биле ажыглаттынын турар.

Капиталзмден демчээл чогу-биле артык күштүг социалзмниң төөгүлүг чаалап алышкынынары ам бүгү делегейге билдингир болгаш 50 харлап турар Совет күрүненин буза шаптынмас күчүзүн олар бүгү кижи төрелгетенге шынтыы-биле бүзүрдип турар. Ленинчи партияны долгандыр сырый каттышкан совет улус оон удуртулгазы-биле чораш, тургузукчу ажылга бодунун чогаадыкчы мүшеиинишкиннерин улам өстүрбүшаан, коммунизмниң долу типилелгезинче чайгылыш чок бар чоруур.

И. ПУСТОВАЛОВ.
экономика эртемнериниң кандидазы, СССР-ниң Эртеминер академиязының Экономика институдунуң улуг эртем ажылдакчызы.

1967 ч. Июль 18.

ШЫН
3-КУ АРЫН

Салгакчының чолун тыпканы

Кижи аныяанда бодунуң түүн кылып шыдаарын черде көргүзүвезер, амыдыралга чолун тып алыксаар болгай. Кижиниң угаан-бодал күүтериниң хып дээн чечекелиишкин үезин ол. Кижиниң бүзүрелдери, үзел-бодалдары ооң аныяк чорааш шаанда тыптыр, амыдырал байдалының аайы-биле күзел-сонуургалдарлыг апаар. 1965—1967 чылдарда Киевке болган Кировоград обласка пионтилел амыдыралының шинчилелдерин чорудуп турган, аныяктарның кол-кол күзел-сонуургалдарын илередир, оларның хөгжүп өскүүр мөзүүн билип алыр, кол бодалдарын тодаргайлаар деп соруулга салган бис. Үжен хар чедир назылыг аныяк хөй ажылчыннарга, көдээ аныяктарга, техникабиле холбашкан ажылдыг интеллигенцияга айтырыглар салган бис.

Угаан-бодал болгаш оюн-тоглаа сонуургалдарын ыяаар, ийи кол угланышкынны барымдаалап кижилериң күзел-сонуургалдарын боттарывыс ылаш көөр деп оралдашкан бис. Шинчиледдиң түңнелдери кайы-бир күзел сонуурталдарның кайы хире нептерээнин тодарадып болур арганы берген.

Боттарывыстың қылып турар кол болгаш ыяк ажыл-ишчивис деп аныяктарның санаан түүлдери болза: номчулга—оларның 74,7 хуузунуң, кино—63 хуузунуң, радио дыңнаары—58 хуузунуң, өредилге болгаш бот өредилге—57,5 хуузунуң, телевиденне дамчыдыгазы—37,9 хуузунуң, күш-культура, спорт қылыры—37 хуузунуң күзел-сонуургалы болган. Аныяктарның күзел-сонуургалдары техниктиг чогаадыга ажылынче (радио техниказын чогаадырынче, автомото, кино-чурук тыртгырарының ажыл-ишинче) 36,1 хуу, театрже—34,3 хуу, аянчоруктар қылырынче, экскурсияларынче, селгүүтээрвиче — 33,8 хуу, спорт маргылдааларынга, клубтарга баарынче — 29,9 хуу, хөй-иянтиниң ажылын қылырынче — 23,9 хуу, делгелгелерге, музейлерге баарынче—22 хуу, музыкаже — 24,6 хуу, сонуургалдар аайы-биле ажыл-иш қылырынче (түүл-бүрү чылдалар қылып, кат-чимис өстүрери, балыктары, аңнаары дээш өске-дөө ажылдарже) — 24,6 хуу, бот-тывынгыр уран түүл болгүмнеринге ажылдаарынче — 18,4 хуу, симфония, эстрада болгаш литература конперттерин көөрүнче—18 хуу, диспуттарга, дискуссияларга (дискуссия клубтарынга кирижиринче) — 14 хуу, культура болгаш техника университеттеринче — 9,4 хуу, танцылаарынче — 6,5 хуу, чечен чогаал ажылынче — 4,1 хуу, кафелерге, рестораннарга баарынче — 2,7 хуу, уран чүрүгажже — 2,5 хуу угланган болган.

Ынчангаш айтырыглар харылаан аныяктар шынал-ла эмгежок хөй болгаш түүл-бүрү негелде-сонуургалдарлыг. Номчулгага, өредилгеге болгаш бот өредилгеге, уран түүлдүң түүл-бүрү хевирлеринге сонуургал, угаан-бодал сонуургалдары эң недилиг, үндезин сонуургалдар болуп турар. Совет оолдар, кыстар амыдыралда эң үнелиг улуг байлактарның бирээзин билиглер деп санаан турар. Украинанның аныяктарының билиг деңнели бүтү чуртта пионтизи-биле база бир дөмей, шалыпкын бедип турар деп түве чүве түңнелдериндеи билдинген. 1960—1961 өредилге чылында совет пионти өредилге школаларынга 36,2 миллион кижи өреэпп турган, ынчаарга 1965 чылда күзүн безин 48,3 миллион сургууддар өреэпп эгелей берген. Бот өредилгелиг өреэпп турарларны катай алырга, ажылчын болгаш көдээ аныяктар школаларында өреэпп турарларның саны 2,8 миллион турганыидан 4,8 миллион чедир, ортумак тускай өредилге черлериниң сургууд саны—2,1 миллиондан 3,7 миллион чедир, а дээди өредилге черлериниң студентилериниң саны — 2,4 миллиондан 3,8 миллион чедир көвүдээн.

Ортумак болгаш дээди эртеминг аныяк кижилериниң саны база үргүлчү көвүдеп турар. 1966 чылда чуртуң улус ажыл-агыйы 1 миллион 100 ажыг тускай эртеминглерни алган, оларның аразында дээди эртеминглер — 480 мун хире болган. Совет тургузугга кижилериниң эртем-билиглиг болур өзүлдезинге хамыктың мурнунда пионтиледдин чончу, кижизиг болган чаагай ажыл-чаңчыл негелдерни дөгүм болуп турар.

«Комсомольская правда» солуның тургузуп алганы «Хөй-пионтиниң савал-оналын шинчилээр институттуң» үндүрген түүнелдери шак ындыг.

Айтырыглар харымлап берген 10576 аныяк кижилер (оларның шуптузунуң 60 ажыг хуузу) боттарының ачылыг күзелдерин, амыдырап-чурттап чоруурунуң соруглаларын тодаргайлап бербишаан, оларны боттандырарын өредилге-биле, иишти болгаш тускай эртем-биликтиң улам бедидеринбиле холбаалыг дээн.

Чонга бистиң айтырыглар харымлаткавыстың түңнелдерн база ындыг болган. Оолдар, кыстарның эртем-билиг деңнели бедик болган тудум-на, оларның негелделерн улам хөй янзы болгаш күзел-сонуургалдары чугула, кедилиг болуп турар деп чүве база иларээн. Күзел-сонуургалдар билиг деңнелиниң бедирери-биле деңге өзөр деп болур.

«Чаланнығлар» биле «массалыг кижиниң» угаан-бодал байлактарының аразында деңнел чок ылгал бар дигизөр теориялың үндезин чогун ол хереглеп турар. ССРЭ-де интеллигенция биле ажылчын болгаш көдээ аныяктарның билиг деңнелиниң, угаан-бодал сонуургалдарының аразында ылгалды ам-да шуут читизеп харыы. Ындыг болза-да угаан-бодалдың дээди байлактары чоорту аныяктарның эң калбак масаларының ажыгалы болу берип болур.

Материалдыг чаагай амыдыралдың бедип, ажыл хүнүүнү кызырып, культура черлериниң үргүлчү көвүдеп турары аныяктарның угаан-бодал талазы-биле негелделерин хандырарынга таарымчалыг байдалды тургузуп берип турар.

Л. РОМАНОВСКАЯ,
Киевтиң Т. Г. Шевченко аттыг, эртеминг коммунизмниң күрүве университединиң кафедра аспирантызы.

ИРКУТСКИНИҢ ХАВЫЯАЗЫ — ЛЕНИН ОРДЕНИ

ИРКУТСК. (СЭТА). Иркутскиниң шин театрының бажыңынга байырлыг хураа болган. Анаа РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң даасканын ёзугаар Иркутск областка Ленин орденин тывыскан.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга, үлегшүрүүн болгаш энергетиканың улуг комплексилерин тургузарынга чедип алган чедиишкиннери дээш область ол бедик хавыяа-биле шаннаткан.

Областтың ажыл-ишчилериниң ол дээди шаннылды чедип алганынга ээп Яснов байыр чедирген.

Хуралга областтың ажылчы чоннарының өмүнээзинден Иркутскиниң аар машиналар тудуунуң, Буйбышев аттыг заводунуң эң хоочун ажылчыны, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. А. Крон, «Уковский» совхозтуң хаван-бараан фермазының эргелекчизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. И. Казаева, ССРЭ-ниң Эртеминг академиязының Сибирь салбырының Чөөн-Сибирь болүүнүң президиумунуң даргазы М. М. Одинцов болгаш оон-даа өскелер сөс алган. Олар дээди шаннал дээш партияга болгаш чазакка ишки-биле өөрүп четтиргенин илергейлээн, Төрээн чуртунуң бүзүрелиин толептиг шынаытырарынга бүтү күжүн, билиглерин, чүткүлүн бээрин алгаан.

Орденниг областка, оон алдарлыг ажыл-ишчилериниг СЭКП обкомнарының секретарылары: Кемеровонуң — А. Ф. Вшткин, Бурятиянын — А. У. Модогоев, Читаның — Н. Н. Тартышев; Забайкальенин шериг округунуң командылакчызы, генерал-полковник П. А. Белик, СЭКП-ниң Красноярск крайкомунуң секретары А. И. Исаев, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Н. И. Буценко, Якут АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы А. Я. Овчинникова олар байыр чедирген. Түңнеливде СЭКП-ниң Иркутск обкомунуң бирги секретары С. Н. Щетинин сөс алган. Сибирьге Совет эрге-чагырга чылдарының хургузунда боттандырган социалистиг чаартылгалар ленинчи идеяларны амыдыралга боттандырганының, партияның шылгарангай политиказының түңнели болган деп С. Н. Щетинин чугаалаан.

Кызылга кадыкшылга хүнүн эрттиргени

(РЕПОРТАЖ)

Кызыл хоорайның Гастелло аттыг культура болгаш дыштанылга парыгынга июль 16-да организастаттынган кадыкшылга хүнү массалыг-биле эрткен.

Эртенгинин 10 шак безин четпээнде, парктың маңган ак халаттыг кижилер эзелекен. Фонтан чанынга чехословак дерияглиг диш эмнээр көжүп чоруур автобус доктаапкан. Лекторий залынга бичии уругларның чемнериниң, арыг-шеверииң база санитария хереклелдериниң болгаш медикаменталер делгелгелерн ажыттынган. Залдың ханалары фото-чуруктар, витриналар, стендидер-биле каастаттынган.

— Эрткен чылдарда кадыкшылга хүнүнүн база эртип турган болгай. Бо хүн-биле оларның ылгалы кайдыгын? — деп, республика эмнелгезиниң ажылдакчызы В. В. Скударновтан айтырдым.

— Чыл келген тудум кадыкшылга хүнү улам эки эртип турар апарган. Бо чылын халас болгаш өртектиг эмнерни, кадыкшылга дугайында литератураны көвүдеткен. Бичии уруглар салбырын делгемчиткен.

Шынап-ла, лекторий залында бичии чаштар сүт кухнязынга кылган халас кефирни амданнавып, күзелдии-биле ишкен турлар. Уруглар салбырының дужунда ханада бажулга бажыңының үндүрген телеграммазында мынча дээн: «Эргим эштер Богданов, Тугарин, Зорин, Рыков, Мищеряков силерни оолдуг болганыңар дээш, Монгуш, Дылай, Соболев, Тембирель, Тальсов силерни кыс уруглуг болганыңар дээш байыр чедирип тур бис!» Лас-кежиктиг-ле ада-иелер-дир!

Лекторий залының баарында дезинфексилээр эмнерни халас бээр столл артында Е. Ф. Колчина эмнерни улуска сүмелээн тур:

— Алыңар, алыңар, эштер! Силерге нашты ораап бээйн? Ол болгай, чоокшуланаар, чоокшуланаар!

Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында эмнерни халастан байтыш, улуг өртек-биле безин садып алыр дээрге тывылбас турган болгай. Ынчан улус, эң ылаңгыя чаштар, янзы-бүрү аарыглардан хөйүбиле өлүп турган.

Амгы үеде бистиң чуртувустуң кижилериниң ортумак назыны 70 чыл чедип турар. Өлүм 4 катап кудулаан. А чаштарның өлүрү 10 катап кызырылган. Бо-ла болгай, Совет эрге-чагырга деп чүве!

Эмчи консультациязының столунуң, хан бөлүүн тодарадыр болгаш ханны солуп кударының талазы-биле пунктунуң чанында хөй-ле кижилер чыылган.

—Бир эвес мен аймылга таварыжы берамзе, сээң ханың меңээ дуаалап болур бе?

— Болбайн канчаар! Барып хынадыылы, че!

Аныяк оол биле урут эзлчегде туруп алдылар.

Дүштекиниң он пйп шак четпээнде-ле, ханның бөлүүн тодарадыр пунктута 120 кижи хынаткан.

— Бистиивге кажан-даа, каяа-даа улус эмгежок келир чүве!—деп, стоматологтуг автобустуң эмчизи Лидия Павловна Зрюкина эзлчег маңаан кижилерже холу-биле айыткаш, чугаалады.

Ук черниң радиозун дамчыштыр медицина темазынга янзы-бүрү лекциялар болгаш беседалар музыкабиле араалай хүнзедир дыңналган.

Редакцияга чедип келгеш, парктың директорун эш Вороиковче долгадым.

— Дыштанылганы кадыкшылга хүнү-биле холбаштырарга тергиинне-дир! Чаңгыс багай чүве—буфеттер эрте чоргулай барды — деп, трубкадан дыңналды. Оон соонда кино театрларның кассаларынча долгадым.

— Улус-даа эвээжээн пйпи... Кадыкшылга хүнү бистиң көргүүлеривисти былаап апарды.

Кассирлер ыындыг допчу харыылар берди.

ЧУРУКТАРДА: 1) Хирург эмчи эзлчегде келген кижиге консультация берип олур. 2) Хан-дамыр базышкынын тодарадыр пунктуда.

О. КОДУР-ООЛ.
Фотолар авторнуу.

Чыргалдыг кырганнар

Каа-Хем районнуң Бай-Сөөтте Кырганнар бажыңында кырааннар болгаш инвалидтер күрүненнің долу хандырылгазында чурттап турар. Бай-Сөөт болза агаар-бойдус талазы-биле эң таарымчалыг чер болур. Арга-сынның ортузунда, долгандыр чыңгыр-иогаан янзы-бүрү ыяштар бүргээн Бай-Сөөт болгаш Соруг-Хемниң хемчигештериниң сугларының үргүлчү шыырадыр агып чыдар. Үнген өзүп-сиген болгаш кат-чимиең, тооруу дээш, түнү чок дээр! Шынапла бай оран, ынчангаш Бай-Сөөт дээнн таварылга эвес. Ёзулуг-ла чадыл каан хевис дег чер бо-дур.

Кырганнар, инвалидтер чогуур үешагында чемненип, дыштанып, агаарлап, чунар бажыннап, кинону үргүлчү көрүп турар. Оларга солуннарны номчуп берип, радиону база чогуур графикте шактарында дыңнадып берип турар. Оон ынай олар боттары шыдыраалап, даалылап ойнап турарлар. Олар күрүнеден авырадып чурттап турар болза-даа, чамдыктары кылып шыдаптар ажылдарны кылып, иишти ажыл-агыйга дузалажып турарлар. Чижээ, оттулар ыяшты чарып, столованга суг дажып, девискээриниң богун, кыжын болза харын аштап, шырбип турарлар. Бо чазын 116 дес ыяшты тарып олурткаш, ооң ажаалдазын хайгаарап, суттарын турарлар. Бо чазын 1,5 гектар картофельди тарып олуртурунга оларның барык хөй нуруузу киришкеннер.

Чамдык кырганнар чыл бүрүде чай шагда шелээлеп, чер-чуртуңче, дөргүл-төрелдерииге чораап кээп турарлар. Амгы үеде 15 кижи шелээлээн. Оларның чамдыктары кээп турар. Оон дараазында хөй кижи Кек-Тей аржаанынга болгаш Дус-Хөлге барып дыштанып, эмнеиип чоруурлар.

Моон-биле Кырганнар бажыңының четпес ажылдарны база айытса чогуур. Чунар бажыңы болгаш хеп чуур черни механизастаан, ол ышкаш радио белдирн бар болганда электростанция үргүлчү ажылдаан турар ужурлуг. Кышар-чаар материал чок болуп турарындан, амгы үеде электри хандырылгазы багай, чырыткы чок болуп турар. Оон ужурунда радио база ажылдавайн баар чоруктар таваржып турар. Ол ышкаш тайгада белетиээн ыяшты кыжын сөөртүп албаанындан, чайгы үеде сөөртүр аргазы, орук багай, берт болгаш бергедеп турар. Аъш-чемниң хандырылгазы эки болза-даа, чаа сүт болгаш сметана-биле хандыртынмайн турар, түге дээрге, ол аразынга сүт сөөртүрге ажыл бээр ужурундан колхоз, совхозтардан сүт албайн, түгле садыгның курган сүдү-биле хандыртынып турар.

Мынчангаш Кыргаппар бажыңы бо юбилейлиг чылга чедишкинниг ужуражыр дээш чамдык ажылдарны экижиддип, чаа сорулгаларны садып турар. Шала тутнан склад болгаш конторапы (тудуш чаңгыс бажыңны) доозуп алыр. Дузалаар ажыл-агыйда хаванныар, 2 ат бардаа болза, бо чылын 3 инек садып тып алыр болгаш ооң чаа сүдүн ажыглаар.

Октябрьның 50 чылынга чедишкинниг ужуражыры-биле бүтү ажылдарны эжиктер, ол сорулгабиле Сесерлигниң уруглар бажыңыбиле социалистиг чарышты бо чылдың мартның төнчүүнде чарып алган, ол чарыштың бирги түңнелин июль айда түңнеп көөр деп турар.

В. УЙНУКАЙ.

Тывазында чедип келген

Дөрт чыл мурнунда Ленинградта күрүненің театр, хөгжүм болгаш кинематография институдунче Тывадан бөлүк аныяктар өөренип чоруткамын билир болгай бис. Олар бо чылын институтту дооскаш, чоокта чаа төрээн Тывазында ээп келген.

Республиканың хөгжүм-шин театрының чогаадыкчы коллективинге дээди эртеминт 14 актёрларның немешкени көрүкчүлерге улуг өөрүшкү. Аныяк артистериниң арасында Кара-оол Сагды, Дадар Барыңмаа, Солун-оол Люндюп, Ширин-оол Хертек, Ирина Даваа болгаш оске-дээ институдун эки доосканнар бар.

Доозукчу чаа артистер бир кезек дыштанып алгаш, август 15-тен эгелеп Тываның ажылчы чоннарынга уран түүлду бараалгадып, ажылдап кириптер. Олардың институттан кежирде-ле белеткеп алган репертуарында үш шин база бар. Чаа актёрларның солуп көргүүлерн силерге удавас бараалган чеде бээр, эргим номчукчулар.

—⊙—

Солун-на болзун

Чөөн-Хемчик районнуң төвү — Чадаанага болгаш оске-дээ черлерге дыштанылга болгаш байырлалдар хүнеринн сөөлгү үеде организастыг болгаш солун кылдыр эрттирип турар апарганы өөрүнчүг. Совет аныяктарның хүнүн база эки эрттирген деп демдеглеп болур.

«Аныяктар хүнү — аныяктарывыла болгай» дээр хөөнүер моон мурнунда-даа чамдык черлердо ам-даа бар болгулаар. Чадаанага ол хүнну бо чылын эки демдеглээни аныяктарны дыка өөрткен. Бирги эзлчегдеие районнуң 32 шилиндек мөгелериниң хүрежи болган. Аңаа Хайыракannың мөгези Сат Борбак-оол шүүлген. «Октябрь 30 чылы» колхозтуң мөгези Монгуш Семис-оол үжүүрешкен. Үшкү, дөртки черлерни Т. Куулар биле Г. Сат үлешкеннер.

Ол хүн спорттуң база бир солун хевири—аът чарыжы болган. «Большевик» колхозта Куулар Доржулдайның бора аъды эрткен, ооң соондан Донгак Достай-оолдуң база бора аъды келген, үш дугаары Куулар Хевек-оолдуң калчан-кулазы болган.

Районда чоокку чылдардан бээр иептереп келгеи баскетболга маргылдаа солуп болуп эрткен. Аңаа Ленин аттыг колхозтуң, Чадаана хоорайның, «Чыраа-Бажы» совхозтуң командалары чараш-даа, эки-даа ойнаан. Ол-ла хүн аъш-чем аймаанның, үлетпүр бараанарының болгаш номнарның делгелге садыглаашкынары болгулаар. Дыштанылга болгаш байырлалдар хүннерин моон соңгаар кайы-даа черлерге солун болгаш организастыг, спортчу маргылдааларлыг кылдыр эрттирип болур бүгү аргалар бар дээрзин үстүнде чижек көргүзүп турар.

М. БАРЫНДАЙ.

Улам бедээн

Эрткен дыштаныр хүнде Чөөн-Хемчик районнуң бот-тывынгыр уран түүл коллективтериниң 3 хүн үргүлчүлээн көрүлдези доозулган. Бот-тывынгыр уран түүлдүн бо көрүлдези мурнунгуларындан-даа организастыг болгаш массалыг болуп эрткен. Уран түүлге талантылыг чаа кижилерни илереткен. Чижээ, «Искра» колхозтуң хойжузу Донеи-оол кайгамчык эки хөөмейлээр кижи болган. Көрүлдеге 3 хардан эгелээш, назыны улгатkан кижилерге чедир киришкен. Ындыг көрүлде Сут-Хөлге база болган, аңаа совхозтуң салбырлары шупту киришкен.

Район көрүлдезинге бирги черни «Искра» колхозтуң, ийиги черни «Тыва» совхозтуң, үшкү черни «Чыраа-Бажы» совхозтуң бот-тывынгыр уран түүл коллективтери алгылаан. Элээн хөй коллективтерни болгаш түс-түс кижилерни мактал бижиктер болгаш өртектиг белектер-биле шаннаан.

Кызыгааржыларның тиилелгези

Республиканың бүт бөмбүүзүнге бирги чер дээш шииледе ойнаашкынында Кызыл зоназының талазыбиле чеди командалар маргышып турар. Эрткен субботада культура парыгында «Хүреш» стадионунга «Динамо» биле «Кызыгааржылар» командалары ужурашкан.

Кызыгааржыларның бо командазы хоорайга бирги чер дээш болуп эрткен маргылдаанның ырак соонда организастаттынган, чаа тургустунган аныяк команда болур.

Чаа организастаттынган аныяк команда-даа болза кызыгааржылар оюнуун эгезинден эгелээш, инициативаны чаалап албышаан, бодунуң хоочун удурланакчыларын 4:1 санга тиилээн.

С. ОЮН.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Совет Тыванын беш чылы аттыг стадионга

ЦИРК-ШАПИТО

июль 20-де байырлалдыг ажыттынар.

РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. ОСКАЛ-ООЛДУҢ удурткаиы тыва артистерниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи К. ХЕНЗИГ-ООЛДУҢ киржилгези-биле совет цирктиң мастерлери янзыбүрү программалыг оюннар көргүзер.

Эгелээри 19 шак 30 минутада.

Воскресеньелерде 3 оюн көргүзер: 12 шак, 15 шак болгаш 19 шак 30 минутада эгелээр.

Цирктиң кассалары «Найырал» кинотеатрның болгаш цирктиң чанында, олар 9 шактан 20 шакка чедир ажылдаар.

Коллективтиг чагырганы база хүлээп алыр.

Билеттерни баш бурунгаар садып турар.

Бөгүн Кызылдың Гастелло аттыг дыштанылга болгаш культура парыгының ногаан театрынга 20 шакта «Ынакшыл, өглеиишкин болгаш өг-бүле амгы үеиин чечен чогаалында» деп лекция болур. Лектору — ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң кежигүнү Л. А. АЛЬХОВСКИЙ. Лекция соонда кино үзүдүрер.

Лекцияга баарының билеттерин «Билиг» пионтилелден алыр, телефону 21-35.

Циркке билет хынакчылары херек. Аңаа ажылдаарын күзээннер Совет Тыванын беш чылы аттыг стадионга кээп дугуржуп алыр.

ДИРЕКЦИЯ.

КИНО

ИЮЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Алдар-херээ» 10.30, «Насредиииң ужуралдары» 12, 20, 2.10, «Демиселдиң оруктары» 4, 5.50, 7.50, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бичии дургун» 3, 5, 7, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Кара костүктер» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Уругларга дириг-чуруктар 10, «Чуга дош кыры-биле» (1-ги, 2-ги сериялары) 11.30, 6.30, «Кара кадак» 3.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Айдың дүнеи» 1, 7, «Шынчызыми хынап көргеии» 3, 9 шактарда.

редакцияның адреси:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орналакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалы секретарының 23-35, партийжи аныырал киллизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуу болгаш аныырал киллистериниң 21-27, иштиик информация киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС — 02247.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЛЫҢАР!

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР

111 ХОНУК АРТКАН

ШЫН

1925 чылда тӧзӧлбӧттүлген

1967 ч. ИЮЛЬ 19 СРЕДА № 169 (6806).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелининиң органы

Өртээ 2 көп.

Камчатка областа — Ленин ордени

Областың ажылчы чоннарының ажыл-агый болгаш культура турган-зуулукшуунуң чедип алган чедиишкиннери дээш СССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму КАМЧАТКА областы ЛЕНИН ордени-биле шаңнаан.

(СЭТА).

Х. Бумедьен биле А. Р. Ареф Москвада келген

Алжир Улус-Демократтыг Республикаңың Революстуг чөвүлелининң даргазы, Министрлер Чөвүлелининң даргазы Хуари Бумедьен биле Ирак Республикаңың президентизин Абдель Рахман Ареф пайыралдың аян-чоруун кылып, июль 17-де Совет Эвилелинде чедип келген.

Внуково аэродромга араб күрүне-лериниң удурткучуларын Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин, Ю. В. Андропов болгаш албаттың өске-даа кижилери уткуп алган.

(СЭТА).

СССР-ниң Даштыкы херектер министерствозунда

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозу КҮР-нуң Москвада эвчиш черинге мындыг уткалыг иога чоруудуп берген:

«КҮР-нуң даштыкы херектер министерствозу ССРЭ-ниң Пекинде эвчиш черинге бо чылдың июнь 24-те тодаглаан «Кыдат Улус Республиканың чазаа Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазаазының, Корей Улус-Демократтыг Республиканың чазаазының болгаш Кыдат Улус Республиканың чазаазының аразында 1956 чылдың июль 3-те чартан, далайга чорааш озал-оңдакка таварышкан кижилерниң амы-тыныш кампаларын алырыгга база самолёттарга, судноларга дуза чедиргеге кады ажылдарга дүтайында дүгүрмүгүлгээш күштүг болур хүсээлээш узаткан херээ чок деп санап тур, ынчангаш ол дугуржулга 1968 чылдың январь 1-ден эгелээш күш чок болур» деп медеглээн.

Моон үстүнде айыткан дугуржулганың күштүг болурун соксадыр дугайында КҮР-нуң ДХМ-ниң медеглели күргүне шугуумуну талазы-биле харылзаалар тударын кызыгаарлаарыңче утганыышкының кыдат таланың уламчылар чүткулдүүнүң дугайын, озал-оңдакка таварышкан кижилерниң амы-тының кампаларын алыры болгаш судноларга, самолёттарга дуза чедирери шынаан кижизиг үүле бүдүрериңге кады ажылдарын деткиринде бизиң күзевейн турар дугайын херечилеп турар.

Ынаыг болганда, кыдат талапың ол базымы бодуунуң чарылдырыкты утганыышкының бөтүлдырбышаан, ол тала социалистиг чурттарның күрүнелер аразында харылзаалары кызыгаарының оруунга улам улам-лашыг чорун бергең деп түүнелдин база чаңгыс кадыткаан. Бодаа-вижиг, ол бүтүү хомудаачыг болбайн барын ыңдыбаа».

КӨСКҮ АГИТАЦИЯНЫ КӨРҮШТҮГ БОЛДУРААЛ

Хонук эрткен түдүм, алдарлыг байырлал — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы чоокшулап олурар. Ам совет кижилерниң ажыл-херээ, уттал-бодалы оңу төлептиг үткүүрүнче утланган.

Шынап-ла бистиң партиявыс болгаш удузувус аңаа үткүүтүр эки түүнелдерлиг кел чорууп, а мурнунда — найгамчык перспективаларлыг. Шынгаргаш Төп Комитеттиң Тезистеринге үңдезилээш, Октябрь революциязының үжүр-дузазын, совет улустуң чедиишкиннерин калбак болгаш чаңы тайылбырлаары — идеология ажылдакчыларының кол соруулгазы.

Октябрьның 50 чылынга белеткелдер үезинде хоорай, суурларывыстан эгелээш, бригадалар, фермалар төптеринге чедир көскү агитацияны күштелдирер, оон арга хевирлерин ипэы-бүрү болдурар дээш ораалдажып турарывыстың-даа үжүру биле.

Көскү агитацияга ханда эки кылдыгланы, анда ажылдап турар кижилериң коргузүү бедик, үдээнген ажылынга оларның харыысалгазы дыңмаг болур. Чижээ, «Межегей» совхозтуң хову бригадаларында, сүт-бараан фермаларында чеде берген кижи анда көскү агитацияны эки кылганын дораан-на эскерип каар. Күш-ажылчы кижилериң хүн бүрүде бүдүрүп турар ажылдарын коргузүг саамбыраларында әскылап каан, социалистиг хүлээлгелериң күүседиргиче оларны сорук кинрип турар плакаттар, лозуңнардан эгелээш, бо айда азы кварталда түүң кылырын чедип алырыл, ажыл-ишчиге оңу баш бурунгаар сагындырып турар онаалда-коргузүглериң эки талрыштыр кылгылаан.

Көскү агитацияны биндилиг кылып, бригадалар төптеринде ажылишчи кижилериң ажылдарынга таарымчалыг байдалды тургускан чорук планныг онаалдарыны күүседиргине оң ажыл-агыйга көскү идигни берген. Чижээ, ол совхозтуң Алаак сүт-бараан фермазы чартык чылда сүт саалдазының талазы-биле бирги черже үнген, анда саалчыларның коргузүү республиканың өске ажыл-агыйларында саалчыларны-биле деңнээрге черле дыка бедик. Мария Сабельникова чартык чылда бир инекке онаалтыр 1960 кг сүттүг сагган, ол республикада эң-не бедик коргузуг.

Ол шынаа көскү агитацияны «Улуг-Хая» совхозтуң Сенекте кыргылда пунктузунда эки кылган. Социалистиг чарышка кымны кым кыйгырганындан эгелээш, кыргыччыларның коргузүүн хүннүң-не бижин турар саамбыраны база тургускан. Кыргыччылардан кым богун хой хойну эки шынаарлыг кыргымыл, оон алдары дээш беш адыр кызыл сыдысты кынсыр болгаш оон адаанга тинлекчинниң адын, коргузүүглерин тодаргай айтып каар. Материалдыг сонуургалдан ангыда, кижиниң кылган ажылы дээш мораль талазы-биле оны шынаар хей-аът кинрип турда, кым эки ажылдаарын күзевеэнл, көскү агитацияның бо хевири күш-ажылдың бүдүрүкчүүлүн бедидеринге, корум-чурумну быжыглаарынга дээштиг болган.

Эки эгелелдер, чедиишкиннер-биле холбаштыр көскү агитацияга ажылында четпестер барын маңаа айтыр херек. Көскү агитацияны кайда багай организастаанын, анда ажыл-херек чылыш чок, күш-ажылчы кижилериң коргүзүү күдү, чурум-сагыыга кошкак болуп турарын хереченлеп турар. Чижээ, «Сукпак», «Шивилиг», «Өөк» совхозтарда болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйларда көскү агитацияже чогуур кичээнгей салдыммайн турары-биле эптежип болбас. Бо ажыл-агыйларда ажыл-ишчилерни богун, даарта чүнү кылырыл, чүнү чедип алырыл деп соруулгаларже кыйгырып турар плакаттар, лозуңнар бар-даа болза, эргижирээн, чамдыктарында шуут чок. «Өөк» совхоз бирги чартык чылда күрүнеге сүт садар планын бүгү совхозтарның иштиңден түгле чааскаан күүсеттээн. Бо чүнү хереченлеп турарыл? Хамыкты мурнай шында көскү агитацияның багайының, корум-чурумнуң кошкаанының бадыткалы болур. Байдал ыңдыг дувуренчир турда, бо ажыл-агыйларның партия, комсомол, профсоюзтар болгаш өске-даа хөй-шинти организацияларын ажыл-ишчилерни коргүзүү куду

УЛУГ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

ЛЕКТОРЛАРГА, АГИТАТОРЛАРГА, ПОЛИТИНФОРМАТОРЛАРГА

ССРЭ-ниң составынга Тыва Арат Республиканың киргенинiң соонда эрткен чаърби үш чылдың дургузунда тыва улус бодунуң экономика болгаш культура хөгжүдезинге кайгамчык улуг чедиишкиннерни чедип алган. Барык чаа үлетпүр тургустунган, күш-ажылчы араттар коллективтиг амыдыралче шилчээн, республикага школаларның, эмнелге черлериниң, клубтарның, библиотекаларның, эске-даа культура-чымдыкшының албан черлериниң четкиси калбаргай.

Электростанциялар, заводтар, шахталар, «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва-кобальт» деп үлетпүр комбинаттары, ховуларда ажыдап турар күчүлүг тракторлар бурунгу тыва черниң байдалын таныдынмас кылдыр чаартқан. Хожудангай, кошкун амыдыралдыг, малчын Тыва ам бистиң хой националдарлыг күрүневистиң улустарының аку-дүкпа өг-бүлезинде деп эргелиг-лериниң аразында деп эргелиг—индустриалдыг-аграр ажыл-агыйлыг республика болу берген.

Ол чедиишкиннер — Тыванның ажылчыларының, тараачыларының маадырлыг күш-ажылының түңнели, хаанныг Россияның кыдат кызыгаары чораан черлериниң культуразын, экономиказын бызыгаарының болгаш хөгжүдериниң дугайында Коммунистиг партияның, Совет чазактың доктаалы сагыш салышкынының түңнели ол. Чүге дээрге пландарының болгаш улустарның деп эргелиг, вайыралдыг, дем каттыштырылгалыг харылзаалары, дарлалдың чораан улустарга бүгү тала-биле дузалаары Совет күрүнениң ленинчи национал политиказының чайгылыш чок принциптери болгай.

«Нацияларның кайыралы болгаш кады амыдыралыгазы нация бүрүзүнүң эргеленыттарынга, совет улустарның бүгү дөн каттыштырылгазынга бүрүн дүгүлүп турар. Бо бүгү социал депшилгениң күчүлүг дургедедикчизи болуп турар»—деп, СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистеринде чугаалаан.

Оон чайниинавчак бадыткалы Совет Тыванын тургустунганының болгаш хөгжүдезиниң бүгү тоогузу болуп турар. Совет Тыва бистиң Улуг Төрээн чүртүвүстүн хой республикаларының, крайларының, областтарының дузаламчызын болгаш деткимчевин үргүлүг ажылган келген. Бистиң республикавыстың ажылчы чоннарының амыдыралының материалдыг болгаш культурдуг деңнелин улам бедидер дугайында партияның, чазактың сагыш салышкынын Совет эрге-чагыргазын бо юбилейлиг чылында оңаа илереп турар.

Совет Тыва соолгу чылдарының дургузунда эвээш чаа тракторларны, машиналарны, чүүл-бүрү станоктарны, дериглерни, материалдарны алган. Тулугну делгерениг калбартыр, үлетпүрге болгаш кодээ ажыл-агыйга план даалгаларын күүседири дээш чедиишкиннер демисежир арганы ол бүгү берген. Тыванның культуразын улам ыдай хөгжүдеринге база улуг чедиишкиннер чедип алдынган.

Үлетпүр болгаш чоннуң чүрттээга тудуу улам дүргедезин, малдың продуктулуг чоруу ковудезин, автотранспорт, садыгның, амыдырал хандырыгының бүдүрүлге черлерин эки ажылдазын дээш, Россия Федерациязының чааза үлетпүрүнүн, кодээ ажыл-агыйның хереглелеринге ажыглаар хой аажы-хөреңги салышкынының бистиң республикавыска немей берип, аңаа бөөр техниканы болгаш материалдарны улам ковудедир деп көрген.

Чижээ, Кызылдың тудут кезектерин болгаш конструкцияларын кызыр комбинадының баштайгы эзээн ажыглалга киирерин дүргедедири-биле бо чылын бөзин 150 муң рубльди немей алган. Кызылга чылда алды муң кубометр демир-бетон бүдүрер күчүлүг, үлетпүрге ажыглаар демир-бетон кылыр шаалту организастаар. Шүүрмактың ыяш цегин. Кызыл-Мажалыктын болгаш Кызылдың түүйбу заводтарын чаартыр, Кызылдың сүт заводунуң тулуун доозар аргалыг болур.

Оон аңгыда, 1968 чылда Шагаан-Арыгның хана материалдары кылыр, Кызылдың дилер, ыяш болбаазырадыр комбинадын тударының, Хову-Аксы биле Кызылга даараныпга фабрикаларын тудуп түрүүзерин. 1970 чылда — Ак-Довуракты чылда 800 муң кылыглаар бүдүрүп үндүрер күчүлүг, аргыглыг даштыкы хеп бүдүрер фабриказын тудуп эгелээрининң төлевилелсмета документилерин ажылдап кыдырынга хөренгилер үндүрүп бөөр деп турар. Туранга болгаш Бай-Хаакка хлеб быжырар черлерни, Ак-Довуракты пиво заводун, Кызыл-Мажалыктың эт комбинадын, Шагаан-Арыгның саржаг заводун, Сарыг-Сепкиң, Самагалдайның, Туранның, Балгазының, Тээли биле Хандагайтының сүт хүлээп алыр черлерин, автомобильдерге кываг-чаар түүлер кудуп бөөр станцияларны, фруктарны, чүрттээга бажыңнарын, оон-даа өскелерни тудары база көрдүнген.

Бистиң автотранспортчуларывыс, кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери, чыргышкын ажылдакчылары, Кызылдың хеп участогунуң, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының ажылдакчылары болгаш оон-даа өскелер 1967—1968 чылдарда улуг дуваламчыны алыр. Чижек кылдыр чугаалаарга, Тыва автоэргелеп ол чылдарда түскай соруглаларга ажыглаар 240 автобустарны, 50 чиик автомобильдерни алыр. Кызылга ийиги чергенниң автовокзалын база 80 квартиралыг ийи бажыңны тудуп эгелээр; республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынын 1967 чылда 10 чүк машиналарын болгаш 1968 чылда — 100 машиналарны немей алыр. Ол каттыжышкын чүрттээга бажыңнарын, Минусинскиге чүк соорту чедирер базазын, Чадаанага районнар аразының бүдүрүлге-садыг базазын тударынга немеп берген хөренги салышкыннарын ам бөзин ап эгелей берген. Республиканың трактороларының, автомобильдериниң болгаш кодээ ажыл-агый машиналарының бүгү парыгынга ажыглаар артык кезектерни хуваап, соорту экижеп бөөри 1968 чылдан эгелээш, оларның РСФСР-де ортумаа-биле хандырылганынга чижеелей бодаарга, ийи катап хой хемчээлдиг-биле хандыртынар.

Кодээ ажыл-агыйның ажылдакчыларынга улуг дузаламчыны берип турар. Тываның чүүле совхозтары бөзин 1968 чылда чүрттээга тудуунга, школа изилиг четпээн ургларның албан черлерин, бүдүрүлгеге, коммунал ажыл-агыйынга ажыглаар объектилерни тударынга дөрт миллион хире рубльди алыр. А бо чылын республикага силос ажаап алыр комбайнларны, автомашиналарны, азым инстиндеп чүдүктар соорту үндүрер тракторларны, азырил чонар токарь станокторун, орумнээр болгаш чер үтээр станокторун, электри-биле чер иштинге ажылдаар 54 насостарны болгаш өскелээ техниканы немей үндүрүп берген.

Чоннуң коммунал болгаш амыдырал хандырылгазын улам ыыжидер дугайында улуг сагыш салыр. 1968—1970 чылдарда Тыва болза посөлкаларны, ажылчын суурларны болгаш районнар төптөри даалгайжыдарынга 800—800 муң рубльдин инвестен хөнчээр дөзевилелдерни алыр. Чоннуң Амыдырал хандырылга министерствозунуң ам бар турар тудуг-монтаж участогун көжүп чоруур механизастатгынган колонна кылдыр эде тургузар, ол болза чоннуң чагны-биле квартиралар септээрин эргелээр. Химиктиг арыглаашкын болгаш хеп чуур бүдүрүлгелериниң, хеп даараар ательеним, хентер хөлеэлидер ательеним, ийик септээр талазы-биле бүдүрүлгениң, шарын техника септээр болгаш бажың иштиниң херекселдерин кылыр комплексиниң болгаш өске-даа түүлериниң тудуу Кызылга эгелээр.

Культураны, чыргышкынны, кадык кампалалын улам ыдай дүрген хөгжүдер талазы-биле хемчеглер көрдүнген. Чижээ, Кызылдың башкы институдунга 1968 чылда студентилериниң 632 кижи чүрттээр иштиг чүрттээга бажыңын тудуп эгелээрин чөпшээрээн, оон ыыжай лаборатория дериглеринден, техниктиг херекселдерни болгаш бажың иштиниң херекселдерни садыл алырынга акша-хөреңгини дөзевилеп. 1969 чылда 600 ажуттуг Пионерлер ордуларын төлевилелии Кызылга кылып эгелээр. Бүрятиянын хореографиа училищезинге Тыванның хореография студиязын ажыдар, а Кызылдың музыка училищезинге уран чүрүлга салбырлыг уран чүүл училиези кылдыр эде тургузар.

База бир өөрүшкүлүг чүве болза Тываның концерт-эстрада бюрозун күрүне филармониязы кылдыр чаартып тургузар, республикага Тываның ыр болгаш танцы ансамбли ажыдып эгелээр.

РСФСР-ниң министерстволары болгаш төп албан черлери бистиң республикага өске-даа янзы-бүрү дузаламчыны көргүзер. Тываның ажыл-ишчилери төрээн эрге-чагыргазының ыыжыг сагыш салышкынынга бүдүрүлгеге бедик көргүүлер-биле харылзаалар үжүрдүг деп чүве билдингир. Ылаңгыя бистиң ажылывыста четпестер ам-даа хой дээрзин үпшас үжүрдүг.

Партияның район комитеттери, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының районнар, кодээ болгаш суур Советтериниң күүскомнары болза республиканың совет, ажыл-агый организациязының кичээнгейин болгаш күжениишкиннерни четпестерни долгуу-биле улуттаарынче, Тываның бүдүрүкчү күштериниң улам ыыжайгы хөгжүдези хамаарыжыр кол соруглаларны шинчилээринче ам-даа четче моокпеп шыдаваан.

Үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый объектилерни ажыглалга киирериниң планнары, чүрттээга-коммунал болгаш культура-амыдырал тудуунуң, бүдүрүлгелер, чүрттээга бажыңнары болгаш өске-даа объектилер тудуунуң талазы-биле онаалгалар күүсеттинмейн турар. Ол объектилерниң тудуунда дөзевилээн дика хой хемчээлдиг капитал үргүлүг шингээттинмейн турар. Оон-биле кады тудуг базазын хөгжүдеринче четче сагыш салдынмайн турган, оон харазында ол соруглаларга берген акша-хөреңги четче шингээттинмейн келген.

Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында ама чедир малдың быжыг чем-сүүрү тургустунмаан, кышкы болгаш чайгы одар-белчиир ам-даа четче ажыглаттынмайн турар. Мал чеми-биле малды үргүлүг четче хандырбайн турарындан ниитиниң малының продуктулуу куду болуп артышпаан. 1966 чылда бир инекке онаалгыр сүт саалдазы 1329 кг, дүк кыргыдазы бир хойга онаалгыр 2,1 кг болган, оон түүпеминде мал ажылының продуктуларын будүүрү кончуг оожум олуп турар.

Мал ажылының эътжир мал, болуун дүктүг хой ажылы, төвелер остүрери, чылгы мал ажылы ышкаш ыыжыг адырлары колхозтарда болгаш совхозтарда четпес сайырган, олар болза Тываның байдалынга экономика талазы-биле улуг ажыктыг болгай.

Автотранспорт талазы-биле хереглел улуг-даа бол, бар турун турар автопарктың ажыглалы кончуг бөгей, ону ажыглаарының коэффициентизи түгле 50 хуу. Бистиң республикада чедир кылдымзан өскелээ түүлер хай.

Ол бүгү болза кижилер-биле организастыг болгаш политиссеалыг ажылды улам күштелдирер, беш чылдың ийиги чылының онаалгаларын хуусал бетинде күүседири дээш социалистиг чарыштыг улам калбартыр, ажыл-агыйжы эвес, төтчеглекчи чорукка удур шинтпирлиг демиселди чорудар, күш-ажылдың сагыжга-чурумун бүгү хемчеглер-биле быжыглаар талазы-биле хемчеглерни алырын партия, совет болгаш ажыл-агый организацияларынга хүлээдип турар. Чүге дээрге четпестерни чайладыры, Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл оон ажыл-агый болгаш культура түргүзүүнүкүнүнүн фронтузунга чаа-чаа чедиишкиннерлиг үткүүр толээде, чаа бедиктерже базынны кылыры — партия, профзавкел, комсомол организацияларының, совет болгаш ажыл-агый организарының, Совет Тываның бүгү ажыл-ишчилериниң алдарлыг хөрээ болур.

ФОТОРЕПОРТАЖ

БЫЗАНЧЫЛАР

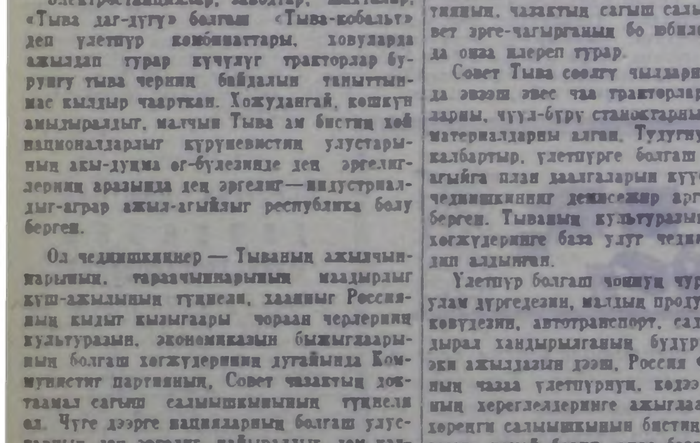

Коммунистиг партияның ачы-чыында бүгү тыва арат өөрүн-биле шагалыг акидыралче шилчиднин. Ам Төрээн чүртүвүстүң 50 чыл оонга белек кылдыр улам кызып цыкпадыры — сөрүлга бо-дур — деп, хөөчүн коммунист ажылын сокпатпайн чугаалай-дыр.

Мөчек-мөчек шыгланнарлыг, алдынында «алдан дөртүң» бирээн кылдыр сагындырар, үжеп хар иштинде аныяк кижи соңга шилдеп тур. Оны Оюай-оол Мацнай-оол дээр болду (№ 3 чуруна).

— Мацнай-оол дээрге, шүүче биле алмас түтеа шилдекчи, балды түтеа бызанчы кижи боор — деп, өөрү мактай-дыр.

Дшештечдер черинiң түдүүн бо чылын ажыглалга киирер. Аныяк бригадир К. Ацыыр-оолдуң баштаан бригадазы хүлээлгезин чедимчелиг күүседип турар.

О. ОХЕМЧИК,
М. КЫРЛЫГ-КАРА.

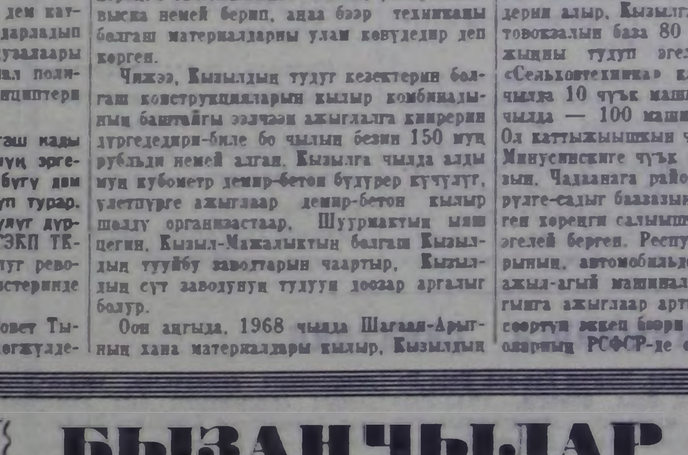

Ак-Довуракта № 48 тудуг эргелиниң участогунуң Кара-оол Ацыыр-оолга удуртқан бригадазынга кажы хонук бурунгаар чеде бердинге. Ында он үш кижи бар. Ынчан бо бригада даг-дүгү арыглаар фабриканың топ дшештечдерiниң шаламын кылып, соңгаларын шилдеп турган.

Чээрби хардан шоолуг-ла аппаан аныяк оолга ужуражы боорикеве, бригадир К. Ацыыр-оол ол болду (№ 1 чуруна). Ажылыштың соңуургаи айтырарымыска, ол ыыжчаар харылады.

— Бистиң бригадавыс ийи чыл бурунгаар тургустунган. Оон бөөр демиглг, эң-найыралдыг ажылдан келдинге. Дыка хөй бажыңнарны шалалап, соңгалар рамаяын эптеп, шилдеп, крыша кылып, ай саныңда-ла планымысты 110—120 хуудан кудулаттайн келдинге.

Рама эптеп турган хоочун ут-лугжу Седеи Сендиевич Сарыгларның (№ 2 чуруна) дүтайын биске.

— Нам-хары улгады-даа берген болза, Седеи Сендиевич дег шевер, шалынкын, ажылынга кызымак кижини бистиң арабыстан белеп тыппас мен — деп, бригадир К. Ацыыр-оол чоргаарал-биле чугаалады.

Шынап-ла, баштай МЧАЭ-ге, оон соонда колхозка, а кажы чыл бурунгаар аныяк хоорай Ак-Довуракка тудуг ажылынга совгаал чок кирбишкеп. Ажыдап турда аваадыгыр, эрес-ле кирган чорду.

— СЭКП Төп Комитединiң «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистериниң материалдары-биле таныштым. Магалыг-ла-дыр. Мен анаа сорук кирип, ажылынга хөзүм дыңнын ведерей бердим. Ажыл-ишчи базымымны байларга холечиктеп эгеледнм. Башкы Ленинниң болгаш оон тургусканы

КУДУМЧУ БАЙЫРЛАЛЫНГА БЕЛЕТКЕНИРИ

ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ БУЛУҢ

Совет кижилер боттарының чүрттап, ажыддап турары суурларынга, хоорайларынга чоргаарланыр болгаш ынак. Ылаңгыя бо хүннерде бүгү совет улус Октябрь революциязының 50 чылының юбилейин каш-ла айлар болгаш демдеглээр деп турар үеде, суурларның тургустунуп келген төөгүзүн сакыып, суурларны түтүп, тургусчуп келген улуг салгалдың кижилери-биле аныяк салгалдың кижилерин ужураштырары солун боол турар. Тываның суурлар, хоорайлары өндүр чаагай төогүлүг. Олар колдуунда революстуг хөгжүдө чыддарының дургузунда, каш борбак бажыңнарлыг, кудумчулар безин чок бичии-бичии чүрттакчы суржүүштардан — ам хөй-хөй кудумчуларлыг, чаа-чаа бажыннарлыг, школаларлыг, үргүлер салгарлыг, бүгү-ле албан, будүрүлге черлериг чаа совет суурлар төрүттүнген. Шак ындыг чаартыла болгаш озулле суурларның тургустунуп эгелээнинден бөөр чүрттап келген күш-ажылчы кижилериниң, оларның бөгүнгү салгакчыларының мерген утаан-бодалының, ухан-шевер холдарының ачызында чедип алдынган. Совет кижилер суурлар, хоорайларга ынчангаш бедик чоргаараалың, ыыжай илередин «Мээң төрээн хоорайым», «Чаа суурум», «Төрээн кудумчум» деп ырларны ырлап турары таварылга эвес-ле болгай.

Бистиң хоорай, суурларывыстың чүрттакчылары кудумчу байырлалын эрттирип турарлар. Студент чыдарында Чөөн Украинаның бир колхоз төвүнге кудумчу байырын эрттирип турарын улуг сонуургал-биле көрген мен. Ол байырлал дыштанныр хүнде эрткен. Суурну ужундан бажынга чедир каастапкан. Улуг-даа, бичии-даа кижи бүрүзү янзы-бүрү айыран чечек дег кылдыр кеттинипкеп, омак-хөлүг байырлаан турганнар.

Кудумчу байырлалын аңаа-ла бир хөгжөөнкин кылдыр бидип болза шын эвес. Бо болза суурларның чүрттакчыларының амыдыралын бүгү талабиле культуржудуп көдүрер, чаа-чаа сорулгаларже, ээ эки амыдырал дээш түржүрүнче ёзулуг өөредиглиг кыйгырыг болур.

СЭКП-ниң Таңды райкомунуң бүрөзү эртнен чылын колхоз, совхозтар төптөринiң культурлуг амыдыралын улам экижидер дээш, аддарлыг 50 чыл-га турасхаатқан кудумчу байырладдарын суурларга организастап эрттирер дугайында доктаалды хүлээп алган. Ынчангаш районнуң хереэженнер чөвүледи ол байырлалды канчаар эрттирериниң дугайында түскай планны чогаадып кылган, партия комитеттериниче тараткан. 1966 чылдың июль айдан бо хүннерге чедир районнуң 8 колхоз, совхоз төптөринге болгаш чүрттакчылыг суурларынга үк байырлалды эрттирген бис.

Байырлалдың ужур-дузазының, соруглазының, анаа белеткелдиг дугайында чон ортузунга таймыбрыг ажыды партия, профзавкел организациялары, кодээ интеллигенция, хереэженнер чөвүледдери үр үениң иштинде чорудуп келген. Оон түүнелиинде, байырладдарга чон кончуг идепкейлиг киришкен. Ам кудумчу байырлалын эрттирерине кымнар киржип, кол ролдуу ойнаарының дугайын, бистиң тургусканывыс планнан кол-кол түүлерни көрээлиидер.

1. Байырлалды эрттирерине суурда партия, профзавкел, комсомол болгаш хой-ниитиниң организациялары, ол ышкаш культура-чыргышкын черлери, кодээ Советтер, школачылар, хереэженнер чөвүледдери кирижир.

2. Колхоз, совхозтар төптөринде кудумчу комитеттериниң кежигүннери суут белеткел ажыддарын чоруудар. А бир эвес кудумчу комитеттери сонгуттунмаан болза, ону ыяавыла тургузаар.

3. Эң-не арыг кудумчу, херим иштп дээш, культурлуг өг-бүле, бажың дээш конкурсту чарлаар.

4. Чүрттакчы өг-бүле бүрүзү бажыңын долгандыр херимнерин, соңга карактарының кастактарындан бөөр, крышаларга чедир септээр. Ол ажыддарга кодээ Совет депутаттары улуг дузаны көргүзеер ужурлуг.

5. Чаагайжыдыга талазы-биле комиссия кудумчуларны аштап арыглаар, оруктарны эдип чазаар, ковүүглер, тротуарлар септээр талазыбиле воскресниктерни, субботниктерни организастаар ужурлуг.

6. Клубтар, культура бажыңнарының ажылдакчылары байырлалга турасхаатқан концертти белеткээр. Ада-иелерден эгелээш, бичии уруглларга чедир кижилер ол концертке киржири чугула.

7. Школачылар, пионерлер, уруглар салгарында уруглар байырлалдың белеткелинге киржир. Олар боттарының ыыдаар шаа-биле кылыр чүүдерлиг. Кудумчулар каастаар тукчугаштарны даарап белеткээр, боттарының хүлээнип алганы кудумчузунуң субботнигинге болгаш воскресниигинге киржир, школазының чанын аштап арыглаар, школаны байырлал хүнүнде каастап шимээр. Пионер дружиналары байырлалче чонну чалаар, төрээн суурунуң төогузунге, оон мурнакчы кижилеринге турасхаатқан байыр чедиришкининг кыска шулугледдерни белеткээр ужурлуг. Байырлалды музыкалыг, сигнал, барабан-биле хөгжүг байдалдыг ажыдар.

Садыгжылар, хандырылга комбинаттарының ажылдакчылары онзагай белеткел ажылын чорудар. Олар адиледдиң янзы-бүрү херекселдерни болгаш аъш-чем барааннарын чонга садыглаар.

Суурнуң чүрттакчылары даарап хептиң, аргаан, сиилип даарап кылыгларның, аъш-чемниң, ыяш, даштан сиилип кылган бүгү-ле түүдерниң делгелгезинге белеткенир. Спорт болгаш комсомол организациялары спортчу оюннарны организастаарын харыылаар. Байырлал чоокшулап келгенде, ол дугайын чонга эки чарлаар. Маңаа кол ролдуу хереэженнер чөвүледдериниң кежигүннери болгаш активи, эмчилер, башкылар ойнаар апаар. Байырлалдың болур хүнүн чарлап чоруп турган, өг-бүле ээлери хереэженнерге арга-сүме-даа бөөр, дуза-даа көргүзер. Моон ангыда клубтарга, культура бажыңнарынга байырлалдың бүгү-ле программазын айыткан, чарантыр бижээн чарлалды азып каары чугула. Шак ындыг эки белеткелдиң түүнелиинде, кудумчу байырлалын эрттирери берге эвес.

Бистиң районга кудумчу байырлалын эрттирип турганывыстың чижээн көрүп көрээлиидер. Агаар-бойдус эки, аяс турда, байырлалды шуут-ла кудумчуга эрттирип турдувус. А бир эвес хат, чаъстыг хүннер таваржын келзе, белеткеп, шимеп каан клубтарга, культура бажыңнарынга эрттирер апаар.

«Тиилелге», «Межегей» совхозтарга, дуржулга станциязынга кудумчу байырлалдары ян-не таарымчалыг черлерге болуп эрткилээн. Байырлалга колхозтуң азы совхозтуң уруттукчузу, партия эге организациязының секретары суурнуң төогузунуң, оон кижилериниң күш-ажылчы черинiиниериниң дугайында илеткелди кылыр. Илеткелге түгле чедиишкиннер дугайын чугаалаарынга кызыгаарлаттынмайн, чоннуң чаа амыдырал-чүрттээгазынга шинтпк калар, арага-дарыга хандыкпыыр, бажыңбалгадын арыглаан аштавас, уруглар кижизидилгезинге кичээнгей салбас, ажыл кылыр хонду чок, кудумчулар чурумун сагывас кижилерни база-ла сойгалап шүүмчүзээр. Оон соонда хоочун чүрттакчыларның болгаш ажыддакчыларның сактыышкыннарын дыңнаары кончуг солун. Аныяк салгалдың мурнундан түве чугаалаан кижилер улуг амыдыралдың эстафедазын канчаар хүлээп алганы, моон соңгаар оны кандыг-кандыг ажыл-керектер-биле уламчылаарын база чугаалаар.

Культурлуг өг-бүле, арыг-силиг кудумчу дээш конкурстуң комиссиязы хыназа ажылын чорутканының түүнелии чонга таныштырар. Эң дээре чер ээлээн өг-бүлелерге, кудумчуларга шаңнал тыпсыр. Ол шаңналды өг-бүлеге тыпсырда, оон чүгле конкурс чарлаан үезинде байдалын көөр эвес, а мурнундан бөөр-де көжаларынга үлегер-чижектиг, хөйниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип келгенни өөренип көөр. Кудумчуның арыг-силиин көөрүнден аңгыда, чечек-чимис, ногаа тарыгаларын, ыяш олуртулгазын база-ла барымдаалаар. Кудумчуның шаңнал бижинн ук кудумчу комитединiң кежигүнү хүлээп алыр болгаш ону байырлал соонда культура бажыңынга азы клубка азып каар. Чарыштың тиилекчизи болган кудумчуның чүрттакчылары болдуның кудумчузуунга улам чоргаарланыр.

Аъш-чемниң база хол-биле кылган кылыгларның делгелгезинiң тиилекчилерин ортектиг белектер-биле демдеглеп турдувус. Бистиң колхоз, совхозтарывыстың хереэженнери бо делгелгеге ёзулуг-ла активчи киришкилээн. Олар амданныг аъш-чемни кылырынга болгаш национал янзы-бүрү хептерни даараарынга, хевистерни хол-биле болгаш станокка аргын кылырынга ураң-шевер чоруун көргүскеннер. Моон ангыда национал чемнер делгелгелерин база организастаан бис. Чемнерниң байырлал столун база организастап турдувус. Байырлалды бир эвес күскү үеле чорудар апарза, ноғаа культураларын, кат-чимистин, тарыпал чечектерiнiн, ажың чечектериниң делгелгезин база организастап болур. Эрткен күзүн «Межегей» совхозтуң кудумчу байырынга харын-даа тараа, ноғаа культураларының янзы-бүрү сорттарын, кодээ ажыл-агый машиналарының делгелгезин организастаан.

Бо бүгү организастап чорудуп турар ажыл болза суурларның чүрттакчы бүрүзүнге кижизидикчи ужур-дузалыг болуп, бодуунуң Төрөөн чүртүнге, оон байзаңга, суурунга болгаш күш-ажылынга чоргаарадып болдуруп турар. Ол болза кижилерни эки ажыддаарынче, культурлуг чүрттаарынче сорук киирер.

Байырлалдың база бир кол кезээ —культура-массалыг оюн-тоглаа болур. Бо талазы-биле белеткелди дыңзытпас болза хоржок, чылган чон чалгарап, кылыр чүве тыпшайн базар. Чөөкта чаа «Россия» совхозтуң төвү Арыг-Бажы суурга болган байырлалга Арыг-Бажының, Балгазын суурнуң, «Революциянын чалбыжы» колхозтуң хереэженнер ансамбльдери бедик утка-шынарлыг, улуг талантылыг концерттерни чонга бараалгаткан. Концертке киржип турган хереэженнер концерт формазын безин боттарының күселп-биле саткаш, даарап алганнар. Маңаа кижизидикчи, организакчы ажылды хереэженнер чөвүледдерининг даргалары А. В. Галкина, С. Г. Огнева, активчилер Т. П. Исаева, П. В. Дежнева, Т. С. Брокарт, ниити ырның удуртукчузу В. М. Богданов олар чоруткарнар.

Арыг-Бажынга болган кудумчу байырлалы районнуң мурнакчы хереэженнерининг чыжы-биле капсырхаштыр болуп эрткен. Аңаа болган делгелгелерге районнуң бүгү суурларының толээлекчилери киришкен. Даарап хеп делгелгезинге Хову-Аксы, Балгазын, Арыг-Бажы суурларның, аъш-чем делгелгезинге Арыг-Бажы, Кочетово, Балгазын суурларның хереэженнерi ян дээре түүнелдиг болгулаан. Хову-Аксы суурнуң хереэженнер чөвүледи эки ажылдыг болуп, вымпел-биле шаңнаткан.

«Хереэженнiң үнү», «Иенни үнү», «Ажыктыг сүмелер», «Шоодуглуг хана солун» деп хана солуннар конкурузунуң түүнелии аңаа үнүргеп. Ол талазы-биле Бай-Хаак, Хову-Аксы суурлар, «Коммунизмнин херели» колхоз эки түүнелдиг болгулаан.

Кудумчу байырлалын чайның болган кустуң айларында эки белеткелдиг эрттирери чүгулаа. Үк байырлалды эрттирип турарывыстың дүржүүгазын допчулаарга ыыдыг-дыр. Оны моон соңгаар-даа практикалаар бис. Оон чаа-чаа хевирлерин, аргаларын тывар херек. Кижилерниң күш-ажылга, культурага, чүрттаалгага ынакшылын хөгжүдер шак ыыдыг ажылдарны улам-на чогаадыкчы, тывыңгыр болгаш сагынгыр аргалар-биле чоруларын хереэженнер чөвүледдери бүгү партия, совет, ажыл-агый, хой-ниити организациялары-биле кады чангыс деминг чорудары чүгула.

Н. ТЫРТЫК-КАРА,
СЭКП-ниң Таңды райкомунуң хереэженнер оргузунга ажыл чорудар кылдынының эргелекчизи.

Норманы ажырып турар

Барыын-Хөөгнин районда «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының Оюн Наксын-оолга баштаткан бригадазы сиген незилдезинче киргеп. Ында 9 трактористуг, 2 комбайнчыг 47 кижи ажылдап турар. Олар бо хүннерге чедир 97 гектар черiниң сигенин кесиген.

Калбан-Тей деп черде бир мөзек кижи хол капырыы-биле терең сигенни незип турар. Оларның иштинде М. Сүмбер-оол, К. Берастай, К. Тырылкан, С. Кара-оол олар хүнде мөзер үлүг-нормазын 110—120 хуу чедир күүседип турар.

М. ДЫЛАЙ.

1967 ч. Июль 19.

ШЫН

2-ГИ АРЫН

„Шынга" чагааларның изи-биле

Дээштиг болган

ЧӨПТҮГ НЕГЕЛДЕ

Кок-Чыраа суур биле Шагаан-Арыг хоорай аразында автобус шимчээшкинни баштайгы чылда график ёзугаар чоруп турган. Ынчалза-даа соолгу үеде график үрелип, чамдык хүннерде автобус түгле ийи эргилиишкин кылгаш, шуут келбейн баар апарганын кодээ бижикчи илередип бижээн.

Бо айтырыгны хынап, четпестерни чайладыр хемчегни алырыбиле үк негелдеки республиканың автоэргелеминче редакция шилчитпкеп турган. Эргелелдиң ажылга киллизининң начальныгы эш Ф. Круговойнуң харылаалы болза: Кок-Чыраа аразынга автобус шимчээшкинни үзүктелип турганын хынаара бздытқаан. Оон чылдагааны — суурда оруктуң, ковүргүнүң септелге чотунда, Шагаан-Арыг АТА-ның четпес удуртулгазында. Чоннуң ол чөптүг негелдезин хандырарынга чамдык хемчегler алдынган.

ПАРЛАТТЫНМААН БОЛЗАЖОК

Хөндергей салбырда профзавкел организациязының багай ажылын, «Тыва» совхозта ажылчын комитединiң четпес удуртулгазын илереткен чагааны редакция алган. Ону хынап, хемчег алыры-биле үк чагааны совхозта партия комитединче шилчиткеп турган. Партком секретары эш Д. Куулариың редакциязга бижээни болза:

— Ажылчын комитединiң организас-массалыг ажылынның дугайында айтырыгны партиомга чугаалашкан. Четпестерин чайлаҗыр хемчегlерни боттандырып эгелээн. Хөндергей салбырда профзавкел организациязының ажылын партиязың ажык хуралынга база чугаалашкан. Коллективте профкомнуң ажылы сөөлгү үеде экижип турар.

КӨДЭЭДЕН МЕДЭЭЛЕР

ЛИПЕЦК. Козьминскиие Отвержки суурнуң чөөгүнда нуш фабрикаларының ниичүг улуг көрпузу бедип үне берген. Специализастаттынган ол ажыл-агыйлар моон мурнунда үүрмен-биче чүс нуш фермаларының будуруп турганы хире продукциянны будуреер.

БАРНАУЛ. «Восточный» совхозтуң ыраакы фермаларының саанчыларынга болгаш хойнуларынга улуг өөрүшкү таварышкан: ында малчымнарның үш кылуу харыугда ажыглаалга киргеп. Клуб бүрүзү — көрүнчүлөр олурар залдыг, кызыл булуңнуг, библиотекалыг, улус дыштанып өрээлдиг.

ЧЕРКАССЫ. Тараазылар чарымының түүнелдерин үндүрген соонда Жашков районнуң Ленин аттыг артелиниге «Чер ажылының бедик культуралыг колхозу» деп хүндүлүг атты тывыскан. Ажыл-агыйда эртем ёзугаар тарылга залчештирилгелерни тургускан, хол-биле кылыр ажыл чарыгдалдары үндүрбейн, чигир сайлазын өстүрериниң чаа аргазын ажыглап турар.

БАКУ. Орджоникидзе аттыг совхозтуң комбайнери Иван Субачев Азербайджанның хөвүларында төрээ көзилдезиниң маадыры болган. Комбайн-биле чээрби бөш чыл ажылдап келген ол хөөчүи механизатөр чээрби хүн дургузунда 360 гектарның тараазын кескен. Комсомолчу Евгений Субачев ачазы-биле кады 120 гектар ажыг шөлдүң тараазын кескен.

ТБИЛИСИ. Кура хемниң суу демир-бетон улуг өңгачаларны доза бээрге, ол хем дагже улам бедиир ужугуп үнген. Теветтиң суггарылга системазының ийиги эзлчээн ажыглаалга киирерге, ол хемниң чайгаар бүткен унундан 360 метр бедик 1125 гектар ажыглал черлери база суггаттыг апарган.

(СЭТА).

ЭКИ КИЖИЛЕР

ӨШКУДЕН-НЕ 1,5 КГ ДУК

Каа-Хем районуун «Тинлелге» колхозта ангор хайнак өшкү ажалкчызы Александра Назынчап бодуунга ажылын эки билир болган колхозунда мактадыр. Оон-биле бистиң корреспондентивистиң аразынга мындыг чугаалажышкын болган:

— Силерниң кодавда чеже өшкү барыл?

— Улуг, бичеш катай хаара шуптузу 880 өшкү бар.

— Хүзээлегеер кандыгыл?

— Өшкүлериниң нийистээрин барымдаалап көргеш, төрүүр ужурлуг 228 өшкүден 240 анайны бүрүн камгалап алыр деп хүзээлеген алган турган мен. А херек ыяшында хораича чокка алган анайныме бо чылын 270 баш болган, оон-биле кадыл ам-даа төрүүр өшкүлер бар.

— Оларның дүгүүүн көргүзүлөрин кандыгыл?

— Кыргаан 260 баш улуг өшкүлерден бир өшкүге оналаштыр 1,5 кг дүктү алган бис, ынчаарга төрүттүнген соонда бир дугаар кыргаан 315 өшкүден алдынган дүк база-ла туе черинң өшкүлеринниден ыракта хөй.

Оон ынай ангор өшкүнүң улуг ажыктыынның дугайында Назынчап база чугаалап турар. Мында холбаштыр туе черинң экижиттинээн өшкүлериниң бирээзи-ле 400, улуг дээрге-ле 500 грамм дүк бээр болгай дээрзин ол чугаалар. Ангор өшкү дээрге эки дүктүг уеваа болур. Оон дүгү аажок кылагар, чымчак, терең, узун болгаш аргымырыпта, будуурунга кончуг таарымчалыг база үзүлбес, быжыг. Арыг уеваалыг ангор өшкүлер, чижээлээрге, ийи харлыында 3—4 кг дүктү бээр, ол-ла назынның хуналары — 4—6 кг чедир дүктү бээр.

— Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга алдар кылдыр алган социалистиг хүзээлегинни төлептин-биле күүседир дээш бүгү ыяшкының салым турар кижи мен, ону күүседиргиниң бүгүреллиг-даа мен—деп, Александра Назынчап чугаалады.

ЧУРУКТА: Александра НАЗЫНЧАП.

(БИСТИҢ КОРР.).

А. ПОНОМАРЕВТУҢ фотозу.

„Шынның“ материалдарының изи-биле

ПЕКАРНЯГА МАЛ АЗЫРАВАС

Ийи-Тал суурунуң кол кудумчузу — Барыктың орту үезинде ийи өрээлдиг, крышалыг бажыңның чөөгү-биле эрткен кижи, ында азырадып турар инектерни, хаваннарны эскерип, оларның семизин сөнүүргал көре бээр. Ол дээрге ферма эвес, а суурнуң пекарниязы-дыр. Оон эргелеичизи К. Анайбан, бодунуң малын, хаванын шишкинди болгаш хлеб-биле чемгерип турар.

Кодээ биижикчиниң ол материалында фактыларны хынап, хемчег алырыбиле, ону Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхозче редакция шилчиткен турган. Колхоз даргазының ораалчызы эш У. Домүр-оолдуң харыылааны болза: илерээн четпестер шын болган, Кунгуунуң Анайбанны эргелеичи ажылындан үндүрген.

АВТОБУС ЭРГИИШКИНИН ЧУРУМЧУДАР

Барыын-Хемчик районнуң Хөнделең, Биижиктиг-Хая, Аксы-Барлык база еске-даа суурларынче автобус шимчээшкинииниң графигин сагывайн, айытнан шагын барымдаалавайн турарын илереткен чагааны редакция алгаш, ону хынап көөрү-биле республиканың автоэргелеминче шилчиткен турган. Эргелелдиң ажыглал килдизиниң начальныгы эш Ф. Круговойнуң редакцияга дыңнатканы болза:

— Биижиктиниң илереткен фактылары нуруузунда шын болган. Четпестерни чайладырынга Кызыл-Мажалык АТА чамдык хемчеглерни алган. Амдыызында автобус эвээш болганындан, районнуң суурлар аразынга маршрут чамдыкта үзүктелип турган. Чылдың ийиги чартыында ол ажыл-агый чаа 4 автобусту немей алыр.

ЧЕТКИНИ СЕПТЭЭР

Чадаана хоорайның чамдык күлүмчуларының чурттакчылары радио ламчыдылгазын дыңнавайн турар. Чүге деп айтырыг тургустунуп келир боор. Бажыңнарда репродукторлар үрелген боор дээш эвелеп харылзаа белдиринге келгеш хынадырга олары аваа, үрелбээн болуп турар. Четкиде бир үрелген чер бар боор дээш монтёрлар чалаар. Радистер оң дилегни херекке-даа албас болур.

Хоорайның мырынай кожазында Хайыракан суурда чурттакчылар ламчыдылганы мырынай бир ай ажыг үе иштинде дыңнаваан. Монтёр кижи келгеш бичии септеп чораан, хевээр келбестээн.

Хоорайның харылзаа белдиринче радио ламчыдылгазын дыңнаар аргадан берииер дээш, кижилер хүннүңне шуужүп турар.

Чоннуң негелде, хомудалын херекке албас, кижизидилгенниң күүчүлүг чепсээ радио пропагандазын чурттакчыларга чедирбес чорукту буруу шаап, хоорайның болгаш районнуң харылзаа салбырларының ажылдакчыларынга харыысалга хүзээдири чугула.

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.

Төөгүлүг докумептини номчаап...

ССРЭ-ниң ыяш индустриязы

Октябрьның 50 чылынга СЭКП ТК-ның Тезистеринге холбаштыр ПМА-ның корреспондентиниң чурттуң ыяш индустриалының хөгжүдезиниң түңнелдерин болгаш перспективаларын чугаалап бээрин Ыяш ажыл-агыйының Күрүне комитединиң даргазы Василий Иванович РУБЦОВТАН дилээн.

— ССРЭ-ниң ыяш байлактарының хемчээлдери кайы хирээ база оларны канчаар ажыглаан турарыл?

— Бистиң чурттувус ыяшкаш, ол хире хөй аърга-эзимнерлиг болгаш ол хире хөй санныг тудуг ыяжын белеткеп турар чаңгыс-даа чурт делегейде чок. ССРЭ-де аърга-эзимнер болгаш ыяшты олуртуп өстүрериге таарымчалыг черлер 910 миллион гектар болуп турар. Өске сөс-биле чугаалаарга, делегейде бүгү ыяш фондузунуң үштүң бир хире кезии бистиң чурттувустуң девискээринде мөөнеттинген. Бистиң аърга-эзимнеривисте кандыг ыяш аймаа өзүп турарыл? Эң-не ямзыбүрү—хадыл, шивеш, чөйген, пош, дуб, бүк, хадың болгаш өскелээ. Ийеленчеп бүрүүлүг ыяш аймаа эң-не үнелиг болгаш 500 миллион гектар хире шелде чаптылган.

Аърга-эзимниң кол байлаа — тудуг ыяжы. ССРЭ-де оон курлавырлары 80 миллиард кубометр ажыш турар, оон иштинде чедишкен тудуг ыяжы 55 миллиард кубометр хире.

Тудуг ыяжын белеткээри үргүлүү көвүдеп, ам чылда 400 миллион кубометрге чоокшулап турар. Ол болза хаанныг Россияның белеткеп турганындан алды катап хире хөй дээни ол. Ам Совет Эвилели тудуг ыяжын белеткээр талазы-биле делегейде бирги черни эзелеп турар.

400 миллион кубометр ыяшты белеткээр дээш чеже хире шолдуң ыяжын кезер ужурлугул деп номчукчу айтырар магат чок. 2,5 миллион гектар ажыг деп харыылап болур. Бо чорук ыяш кезиидээни аърга-эзимниң төөгүден бээр тургустунган географиязын баксыратпас болгаш ыяжын кезип алган черлерге аърга-эзимни катап тургузар талазы-биле хемчеглерни хары угда боттандырып тургаш, чорударын негеп турар.

Тудуг ыяжын белеткээри — бистиң ногаан байлаавыстың ажыглаарының кара чаңгыс хевири эвес. Ногаан байлак үлетпүрге ажыглаттынары-биле кады, ыяңгыя улуг хоорайларның чоогунга санитар-арыг-шевер хүзээлегелерни база күүседип турар.

Делгем шолдуг аърга-эзимнер хемнериниң болгаш хөлдерниң суг чурумун камгаларын хандырып турар. Чурттуң мурнуу талазында хөвүлүг районнарга кандаашкынның, жургаг хаттың болгаш доозунгуг шуургаанның таарымча чок салдарындан кодээ ажыл-агый культуразарын камгалап турар. Бо бүгү аърга-эзимнерни, ол ышкаш үнелиг пош болгаш тундра чоогунуң аъргазын бирги тускай бөлүккө үскен. Олар совет аърга-эзим фондузунуң 13 хуу хирээн болуп турар.

Чурттуң төп районнарында колдуунда аърга-эзим ийиги бөлүкке хамааржыр. Мында тудуг ыяжының үлетпүр белеткелин чорудуп турар. Ынчалза-даа белеткелдиң хемчээли ажыглаарының шыңгыы доктаттынган хемчээлдерин-биле кызыгаарлаттынган.

Ынчаарга ыяш фондузунуң кол кезии (80 хуу хирээн) үшкү болүктүң ажыглал аърга-эзимнеде мөөнеттинген. Ында тудуг ыяжының үлетпүр белеткелин колдуунда ССРЭ-ниң Ыяш, целлюлоз-саазын болгаш ыяш ажылдан кылыр үлетпүр министерстволуунуң ыяш-үлетпүр ажыл-агый черлери чорудуп, ең чугула тудугларга болгаш бүдүрүлгелерге, а ол ышкаш дашкаар үндүрүнге ыяш материалдарын берип турар.

Үнелиг тудуг ыяжын иргулаймында чедишкен ыяштыг аърга-эзимнерде чорудуп турар. Оон аңгыда чедишпээн ыяш олуртулгаларынга санитарлыг кезиидеги чорудуп турар. Бо иевиияде тудуг кезектерни, сава болгаш хааржактарны, уруглар ойнаар ойнаарактарны, еске-даа кылыгларны, чартык фабрикаттарны бүдүрериниге хереглээр ээзээ санныг ыяштары берип турар. Бо чылын түгле бистиң Күрүне комитединиң системазының бүдүрүлгелери бөөнн улустуң хереглээр ыяш барааннарын болгаш үлетпүрге ужур-дузалыг кылыгларны 150 миллион рубльге бүдүрүп үндүрер, а беш чыл төнчүзүндө ол түң ийи катап көвүдээр.

Соолгу үеде аърга чимистерин, патты, моогунү, эмге хереглээр болгаш техниктиг ситгинерни белеткээри ээзээ көвүдээп. Бо чылын чурттуң чоңу иогаан байлактан 40 миллион рубль ямзы-бүрү бараанарны алыр. Бистиң аърга-эзимнеривистиң продукциязының «ассортиментиниң» ямзы-бүрү, а чурттуң экономиказынга ол продукциниң ужур-дузазы дыка улуг.

— Совет эрге-чагырганың 50 чылдарының дургузунда ССРЭ-ниң аърга-эзим географиязы канчаар өскерилгенил? Совет ыяш ажыл-агыйын хөгжүдериниң перспективтери кандыгыл?

— Октябрьның социалистиг Улуг революциязының мурнунда үнелиг болгаш ажыглаарынга чедингир аърга-эзимнериниң хөй кезии хаанның өг-бүлезинге, помещиктерге, садыгжыларга болгаш аърга-эзим эзелеринге хамааржып турган. Аърга-эзимни араатаныг байдал-биле кыргып, уэутқап турган. Ең мрак болгаш бичче бүдүрүкчүлүг аърга-ыяштыг шелдер күрүненің ыяш камгалал албан черниге хамааржып турган. Ол шелдерге ажыл-агыйны ужур-дүрүм чокка чорударын чаңчыккан. Хуунуң өнчүзү, күрүне талазындан контроль чок чорук чуруттуң мурнуу болгаш төп районнарынга аърга-ыяштыг шелдүң доктаамал кызырлырынга чедирген.

Чүгле Октябрь революциязының соонда байдал өскерилгеп. Экономиканың бүгү адырларын, оон иштинде ыяш ажылагыйын хөгжүдеринге кызыгаар чок аргалар ажыттынган. В. И. Ленининиң инициативазын ёзулаар аърга-эзимнер дугайында Кол хөөйлуну 1918 чылдың май 27-де хүзээп алган. Ол хөөйлу аърга-эзимге хуунуң өнчүзүн күш чок болдурган болгаш аърга-ыяштың бүгү улустуң өнчүзүү кылдыр чарлаан. Аърга-ыяштың планныг, төп ажыглаар болгаш дагыл өстүрер талазы-биле ажыл оон бээр эгелээн. Чаа ыяштар олуртулгазының хемчээли чыл келген тудум көвүдеп турган. Совет арге-чагырганың баштайгы 25 чылдарының дургузунда ийи миллион гектар хире шелге олуртнан. Ол болза хаанныг Россияның туруп келгенинден бүгү үезиниң дургузунда олуртқан ыяштың хемчээлиниден ийи ажыг катап хөй дээни ол. Соолгу 25 чылдар дургузунда ССРЭ-ге ыяш олуртулгазы 16 миллион гектар немей көвүдээн.

Мурнуу хөвүлүг болгаш аърга-хөвүлүг районнарга хону камгалаар аърга-эзимнерни тургузарының перспективтиг планныг чазактан бадылаан соонда чуртка аърга-эзимни катап тургузар болгаш өстүрер талазы-биле ажыл онза калбаргаи. Ам Совет Эвилелиниде хөвү камгалаар ыяш олуртулгаларының шелү 700 муң гектар ажыш турар. Бо чылын СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Хөрөнгүнүң хаттан болгаш суглаан үреливр чоруулдан камгалаар талазы-биле соңгаварлаттынмас хемчегяер дугайында» доктаалды хүзээп алган. Чурттуң мурнуу районнарынга ыяш олуртулгазының хемчээлин улам көвүдедириң ол доктаалда өргеп.

Аърга-эзимнерни география талазы-биле таарыштыр сайгара тургузарының айтырыгларын шинтирлевишаан, аърганың ховар областарга ыяш олуртурунуң шелүн көвүдедирп, черни курагдып база ажыл-агыйга үнелиг ыяш аймаан олуртурун калбартып тургаш, аърга-эзимнериниң ыяпар составын экижидери эргежок чугула деп санаш турар бис.

Совет ыяш камгалал ажыл-агыйы эртеминиң быжыг базазынга даянган. Ыяш камгалал ажыл-агыйының тускайжыткан ол алды институттарында 3000 хире эртем ажылдакчылары ажылдап турар, шинчилелдерни Сибирьниң, Соңгу түктүң болгаш Ыраккы Чөөн түктүң ең далыгыр ырак черлерин киирип-гирбишаан, ССРЭ-ниң бүгү девискээринде чорудуп турар. Бо бүгү аърга-эзимнерни дагыл тургузарының, оларны чөп ажыглаарының, хоралакчылардан болгаш өртпеп оларны камгалаарының нарын айтырыгларын чедишкининг шинтирлээринге болур-чогууру-биле дузалап турар.

Соолгу чылдарның дургузунда механизация талазы-биле онза улуг чедишкиннер чедип алдынган. Сайбырааңгай болгаш бедик бүдүрүкчүлүг ээзээ хөй машиналарны болгаш механизмнерни тургускан. Оларның дузазы-биле ең ямзыбүрү ажылдарны: ыяшты кезерии, будуун айтаарын болгаш сөөртүрүн күүседип турар. Чаа ыяштарны олуртурун база механизастаан. 1970 чылга чедир бүгү кол ыяш ажылдарын шуптузун механизастаан турар.

— ССРЭ-ниң ыяш продукциязын дашкаар үндүрери канчаар хөгжүн турарыл?

— Бистиң чурттувус бо продукцияны делегей рыногунче үндүрүп садарының база бир кол чурту болуп турар. Совет аърга-эзимнер ең ямзы-бүрү ыяш аймаа-биле байлак дээрзин үстүнде айытнан болгай. Ол чорук ең ямзы-бүрү бараанарны — будуун ыяшты, дилиг материалдарын, шуутайны, химикиит ажыждан кылымышкынның кылыгларын дашкаар үндүрер аргаиы биске берип турар.

Бистиң дашткыжже үндүрүп турар ыяш аймаанда ең улуг бот-денизиин дилиг материалдары, болбаазыралдыр ажылдаар ыяш аймаа, чудук ээлеп турар. Соолгу чылдарда чазаар ыяш, капталазынны, а ол ышкаш целлюлозлоту дашкаар үндүрери ээзээ көвүдээп.

Ам Совет Эвилели чыл бүрүзе делегей рыногунга 500 миллион рубль хире ыяш материалдарын садыл турар, оон иштинде дилиг материалдары 275 миллион рубль, будуун ыяш 160 миллион рубль ажыг болуп турар.

Бистиң продукциязыстың кол хереглекчилери ажы-дүмээ социалистиг чурттар: Венгрия, ГДР, Польша болгаш Чехословакия. Өске чурттарлан ең улуг садыл алыкчылар: Англия, Финляндия, Норвегия болгаш Япония болуп турар. Соолгу үеде совет ыяштыг Турцияже болгаш Иранче чорударын көвүдээп.

КҮРҮНЕ-ДАА, ХӨЙ-НИИТИ-ДАА...

БИР КӨДЭЭ СОВЕТТЕН РЕПОРТАЖ

«...Бистиң чурттувуста улустуң эрге-чагыргазы хамыктың мурнунда Советтерде — күрүне болгаш хөй-ниити организацияларының шынарларын каттыштырган улус төлээлекчилериниң органнарында илереп турар...»

(«Октябрьның социалистиг улуг революциязының 50 чылы» деп СЭКП ТК-ның Тезистеринден).

Чиге соглээн өдуругну номчуптарга, оон ханы утказы тодарап, кижиниң сагыш-сеткилинге чырык бодалды оттуруп, амыдыралда көргени бир-ле кеску чижекти сагындырып келир. Харын-даа мырынай бойдус чурумалы безин ол-ла хевээр көстүп тур. Эрзин хемниң суу эрикке үзүп, шылыртайндыр дагжап, суда-суда чалгын бадып чыдыр. Бир эвес чугаалаптар дылдыг турган чүве болза, ол суг кандыг төөгүнү төөгүп, эрткен үениң кандыг чурумалын чуруп каар ыйнаан. Ынчалза-даа биске ол дугайын сагыш-сеткилдиң күштүг чалгыы — Тезистер айтып берген. Алдарлыг ажыл-херектериниң база бир ужу-кыдыы — Эрзиннииң унунда чаа амыдыралдың демдектери каракка көстүп турары бо-дур.

Эрзин кодээ Советтиң күүскомунуң даргазы Тамара Сарыг-ооловна Седипкова селбеиерген тарымал үнүштерже көрүп турду. Оларның уну чиңге, ам-даа быжыккалак, ынчалза-даа суурну бир янзы аян кииргип турар. «Кижи черниге ынак, күш үязынга ынак» деп үлегер домакта ыпкаш, ол ыяштарны ынакшыл-биле, сагыштың дүвүреи-биле тарып олуртқулаан.

Суурнуң овур-хевири — амгы амыдыралдың демдээ, кижиниң бай ышдалдыныың, байлак сеткилдиниң херечизи болгай. Ону чаагайжыдарынга кодээ Совет хөй нүштү салган. Бир талазында, ол — күрүненин хереэ албаның ажылы, оон-биле кады хөй-ниитиниң кодургулушкуну, күженнишкини болгай. Эрзин суурнуң чурттакчылары эртken ийи чылдың дургузунда сес чүс ажыг дос ыяшты төрээн суурнуң кудумчуларынга олуртқулаан, оларның хөй кезии таажып өскен.

— Бистиң суурувустуң овур-хевири амыдыралдың боду ыпкаш, чыл келген тудум-на көргүштүг апар чыдар — деп, Тамара Сарыг-ооловна чугаалай-дыр.— Мында ыяш тарылгазын, херимкажаа тударын, аштап-арыглаарын үргүлчү организастап турар бис. Бо херектерге чоннуң идепкейи улгадып, амыдыралын каастап, шимеп чурттаарынга чүткүлү киткеп турар. Чон ортузунга ажылды кодээ Советтиң депутаттары үргүлчү чорудуп, кудумчу турлуң, квартал, бажың бүрүзүн хуваажып алган, ол талазы-биле кончуг харыысалгалыг улус чүве.

Шынап-да, чоннуң иүн-иүн айбычылары-биле бир домей. Эрзин кодээ Советтиң депутаттары хөй чүүдерни кылып турар. Хүндүс, ажыл шагында олар албан черлеринде, бүдүрүлгелерде, колхозта шудургу иженип турарлар, чүге дизе чоннуң бүзүрели, депутаттың ады оларга чүден үнелиг, олар чүгле күрүне херектерин шинтирлээринге эвес, харын материалдыг байлактар бүдүрүлгеининге үлегериир болурлар. Ынчаарга олар хостуг шагын харамнанмайн, амыр-дыкыы бодавайн, хөй-ниити эгелер-биле, хүзээлегенин, чүректиң даандырыы-биле чон ортузунга улуг ажылды чорудуп турарлар.

Хөй ат, фамилия адап, чижекдээ сүрген хереэ бар бе, Тамара Сарыг-ооловна Седипковаиың бодун-даа көрүп болур. Ол дээрге —бажын дыдыртып алган, бодамчалыг карактарын чиге көргеп, чазык-чаагай хүлүмүүрээп, бодүүн болгаш бичче сеткилдиг, олза чораан боду ол. Суурнуң бажыңнарын ой-ойдеп кезип, ким канчаар амыдыраи, чүнү кылып, кандыг-кандыг чүүлдерге бергележип турарын билип турауи деп аңдаа ким-даа дааспаан. Ынчалзада Седипкова кижилер дугайын кажан-даа утпайн келген.

— Чамдыкта кижилер дуза дээрээринге далашпас болур — деп, Тамара Седипкова база бир «чажыдын» илереттн.— Кижилерде чоргаар сеткил бар. Олар амыдыралдың улуг-чаагай сорулгазынга чүгленгеш, чамдык чугула-даа херегледдеринге улусту дүвүретпезин бодап, бичче сеткилдиг чурттап чоруур.

Эрзин суурда пенсионер Норбу Ишкининиң назыны дөгээн, кадыныың байдалы берге-даа болза, оон сагыш-сеткили догаар, оом чок, моом чок деп улус-даа дүвүретпес. Тамара Седипкова ол кижиниң амыдыралы-биле хандыр танышкан. Ишкинде бичии уругларның өөренирииге эпчок чүүлдер база-ла бар болган. Кодээ Совет, оон депутаттары сагыш-човангыр эгелээшкии үндүргеш, суурнуң чурттакчыларын эвилелеп, Ишкининиң бажыңының иштии эдип-чазап, чугайлап берген. Дараазында оон уругларның өөредилгезин чугаалаптаан, ийи кижиниң күрүненің долу хандырылгазына киирип, аныяк салгакчыларның билиг чедип ап, толептиг хамаатты кыдыр өзүп, кижизиириниге таарымчалыг байдалды тургузуп берген. Ынчаар хевирииг дузалаичыны кодээ Совет Дембирел Чыпсынга болган өскелерге-даа көргүзүп келген. Олар өөрүшкү-биле мынча кижии турарлар:

— Кижи дугайында, оон амгы амыдыралының болгаш келир үеининң дугайында Совет эрге-чагырга, оон чер-черде органнары мынчаар салым салып турарынга четтирдивис!

Юбилейлиг бежен чылынче кирген Совет эрге-чагырганың Эрзин суурда төлээзи Тамара Седипкова чурттакчыларның сагыш-сеткилин хайныктырып билир. Төрээн чуртка оларның чоргаарал-ын, амгы ажыл-үүлеге энергиязын, келир үеэнге бүзүрелин идегелдин-биле деткип билир. Оон соолгу, кодээ Советтиң күүскомунуң шинтирлери чурттакчыларның амыдыралынга кандыг-бир дээштиг салдарны чедирип турар.

Уруглар албан черлеринге ажылы — база-ла кодээ Советтиң кичээнгейинин төвүнде. Тамара боду мурнунда яслиге ажылдап чораан, бичии уругларга янак, минчангаш ясли-садка бо-ла чеде берген турар. Ажыл-агыйның янзыбүрү адырларынга ажыктыг чүүлдерии бүдүрүп хүнзээр кижилериниң чаш ажы-толу аки доруксуп, эки удуп-дыштанып, солуп, хандыкпадыг ойнап-тогаап турауи дээш чүнү кылбас боор! Кодээ Советтиң күүскомунуң талазындан ясли-садтың ажылын каш катап көрген, доктаал-шинтирлерни хүзээп ап, олариың күүседезин хынап келген.

Кодээ Совет хөй-ниитиниң күжүн эвиледдеп турган, школага, ясли-садка, аныяк салгакчыларны кижизидериниң одагларынга янзы-бүрү дузаны чедирер чаңчылыг алырган. Албан организациялариың күсели-биле бо чылын школага болгаш уруглар албан черлериниге дөрт түе кубометр олаар ыяшты халаска хап берген. Ол ажылга кодээ Советтиң депутаттарын, идепкейлиг кижилерни хаара тутнан.

— Чаа эгелээшкиниң деткиир, үнелиг санаалы үргүлчү-ле кирип келир депутаттар, кодээ активчилер бисте бар — деп, Тамара Седипкова чоргаарал-биле уламчылады.— Оларның санынга районда склад эргелекчизи Сандак Казак, амыдырал-хандырылга комбинадының мурнакчы даараныкчызы Соян Долгар болгаш ослелер-даа кирер.

— Мен Улуг-Хем районуун Баян-Колга өскен мен, бээр Эрзинче каш-да чыл мурнуида чаа келдим — деп, Тамара Седипкова бодунуң дугаймн хончулап танышгырды.

Ол — беш уругуиуң иези, улуу беш дугаар классга өөренип турар. Өөнүң ээзи — бухгалтер, аныяк өг-бүленин ээзи быжыг, сонуургалдыг.

— Седипкова болза өзүп олурар аныяк ажылдакчы, аныяк коммунист — деп, СЭКП Эрзин райкомуиуң секретары эш Чамырың бадыткап турар.— Кодээ Советтиң депутадыига каш удаа сонгудуп келген, ам оон даргазынга ийиги удаа сонгутканы бо. Чоңбиле харылзазы эки, кижилерге ээлдек, оларның негелде-хомудаддарынга дыңнангыр, доктаалшинтирлериниң күүселдезиниге ылаптыг.

— Шыдаар шаам-биле ажылдаар мен, билиимни бедидип, кижилериниң саналын, сүмезин дыңнап, шыдаар-да чүүлдериии шуптузуп ылыыр мен — деп, Тамара биче сеткилдии-биле аазап олурар.

Бис бо репортажка чоннуң чаңгыс айбычызының дугайын чугааладывыс. Ынчаарга ССРЭ-ниң Дээди Советиниден суур, ауд. кижилер Советтериге чедир бистиң чурттувуста бүгү депутаттарның санын каш-каш миллионнар-биле саналар болгай. Оларның кижи бүрүзүнүң ажыл-оналдазы улуглуг-биченгг-даа болза, ниитизи-биле олар Совет эрге-чагырганы төлээлеп, чоннуң тура-соруун илереглеп турар. «Совет эрге-чагырга болза социализмче ажылчы чоннарның массаларының тып алган оруу-дур, оон ужурунда ол шынныг, оон ужурунда ол тиилеттирбес» деп, В. И. Ленин бижээн. Оон күжүн бис чер-чер Советтерииниң депутаттарының, оон иштинде эрзинчилерниң тодаргай ажылхеректеринде база көрүп турар бис.

Эргим номчукчу! Бир эвес сен Эрзин суурга чеде бээр болзуңза, улуг совет улустуу төлээлеп Москче-даа бар чыдар дижик сен, албанның чоруун кылып азы төреледеп-даа чоруур дижик сен, Эрзиннің чаартылгазын ыынчаар бодап көөр сен: соңгукчуларның күзелин ёзулаар күрүне албанында олурар кижилериниң чүтүүлү-биледээ, хей-ниитизиниң тура-соруу-биле-даа эки ажыл-херектер бодараан. Тезистерден алган олуртуруу база бир бадыткалы ол-дур. А бистиң чурттувуста чеже миллион депутат бар болдур, чеже миллион активчилер бар болдур, ол олуртуруг ынча миллион бадытканлыг!

А. АЛЫМ-ООЛ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Беш араб чазак баштыңнарының чугаалажыышкыны

КАИР. (СЭТА). Мында беш араб күрүнелериниң чазак баштыңнарының — КАР-ның президентизи Насеринің, Ирактың президентизи Арефтиң, САР күрүненің баштыңы Атасиниң, Алжириниң Революстуг Чөвүлелиниң даргазы Бумедьениң болгаш Суданның Дээди күрүне Чөвүлелиниң даргазы Эль-Аххарииың чугаалажыышкыннары доозулган.

Чугаалажыышкыннарының түңнелинде кады кылган дыңнадыг чарлаттынмын үнген, ында чугаалап турары болза:

«Беш күрүнелериниң баштыңнары тургустунган байдалды болгаш америк, англи империализмге детиттирген израиль агрессиязга удур араб дөмисселдиң амгы үе-чадазында негеттиниип турарының уламындан араб чурттарның кады кылыр хөделиишкиннерин ужуражмышкынныар болуп турган үеде чугаалажып көрген.

Мында чаа болган агрессиянның түңнелинде бүгү араб нацин шинтирлиг шылгалдага таварышкан турда, күрүнелер баштыңнары бодунуң демисселиниң бүгү үе-чадаларында араб нациянның боттандырар дээш түткүүн салын келген болгаш хамык халдаашкыннарга, бергелерге торулбайн, оон чедип алыр чаагай, чөптүг националь эчке соруулгалары дээш демисселиниң чаа кедурүүшкүнү кылдыр араб улустуң чедиише чок болган чоруун хуулдуруп болур чогаадыкчы күштериниң, кайгамчык улуг шыдаалдарының арганыынга чайгымаш чок бүзүреливнин демдеглеп тур.

Күрүнелер баштыңнары араб нацинга удур израиль-империалистиг агрессиянның уржуктарын чайладыр дээш туруштуг хемчеглерни алырының аргежок чугулазының дугайын дугуржуп алган.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Июль 17-де КНО-нуң Кол Ассамблеязының онза сессиязының хүндүскү хуралынга мандат комиссиязының илеткелин чугаалажып көргеп. Илеткелди 76 бадылаашкын-биле түүлдүг деп саналаан болгаш 23 төлээлер бадылаарындан дадагалзаан. Бадылаарындан дадагалзаан ССРЭ-ниң төлээзиниң медеглээни: совет төлээлер чанкайшистиң бүрүн эргеазын хүлээп корбейн турар. Совет чазактың принципиалдыг туружу болза, чүгле КУР-нуң чазаа КНО-га Кыдатты төлээлеп болур деп саналаан турарында.

Польша, Венгрия, Югославия, Румыния, Франция, Индия, Бирма, Камбоджа, Непал, Афганистан, Пакистан, Гвинея, Мали, Албания — бо чурттарның төлээлекчилери КУР-нуң КНО-да дүрүм ёзугаар эргелерин база деткээн.

Элээп чурттарның төлээлери Мурнуу-Африка Республиканың төлөөлекчиниинің бүрүн эргеазын хүлээп корбейн турарын боттарының саналдарынга демдеглээн. Болуп африка чурттарның мурнуудан саналбергеи Сирияның база Алжириің төлээлери чаннайшистиң болгаш мурнуу-африка расисчи ёзу-чурумнуң төлээлекчиниинің бүрүн эргеазын хүлээп корбейн турарын демдеглээш, медеглээни: расисчи болгаш эжелекчи политиканы чорудуп турар Израильын база хүлээп корбейн турар бис. Ол расисчи болгаш эжелекчи политиканың эң тода илередиишкиии араб күрүнелерге удур оон агрессиязы болгаш.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының харааныида хуралы июль 20-де болур.

Мурнуу-Вьетнамның ХНФ ТК-зының медеглели

ХАНОЙ. Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң Төп Комитеди Мурнуу Вьетнамда америк агрессорларга дузалажыр кылдыр 2.400 солдаттарны чорудар дугайында таиланд чазактың шинтирии буруу шаап турар.

Хосталганың национал фронтузунуң ТК-зының медеглелинде чугаалап турары: «Вьетнамда дайынга АКШ-тың империалистери-биле таиланд чазактың шериг кады ажылдажылгазы күн тудум доктаамал калбарып турар деп чүве мырынай билдингирдир.

Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузу Таиландының чазаанның чаа шериг үүлгедиишкиннерии шинтирлиг буруу шаап, ол үүлгедиишкиннерии доп-дораан соксадырын негеп тур».

(СЭТА).

БИРМАДАН ҮНДҮРГЕН

РАНГУН. (СЭТА). Бирманың чазаа Бирманың иштики херектериниге холгаарлаан дээш Синьхуа агентиледдиң корреспондентиниин чурттан үндүрер дугайында шинтирлиг хүлээп алган.

Июль 17-де ыыдат корреспондент чурттан үнүп чоруткан.

ВДР-ниң агаарынга дүжүр аткан

ХАНОЙ. (СЭТА). Тодаттынганыле алырга, июль 15-те Вьетнамның Демократтыг Республиканың Улуг армиязының зенитчиктери Намха можунуң сырый чурттакчылыг районнарынче америк ужар түүлдүг халдаашкынныың үезинде ийи америк самолёттуу дүжүр аткан болган.

Мынчангаш бо чылдың июль 15-те турганы-биле алырга, ВДР-ниң дөмисселериниң агаарынга хүжүр аткан америк самолёттарының ниити саны 2.098 четкен.

1967 ч. Июль 19.

ШЫН

3-КУ АРЫН

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүүжелинден шаңнары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Тос уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ооржак Бичии-Уруг Мөңгеевна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Салчак Сыргытпай Делгер-ооловна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бичии-оол Чыдап-Долума Иргитовна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Иргит Арина Чымановна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Митирей Салчак Салчаковна — Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Седенсат Анастасия Сергеевна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Хертек Ирийдоо Семиспейовна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Салчак Күске Чүльдүмовна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Салчак Шура Баадановна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Серээ Шоотпур Серээевна — «Мөген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Хертек Кара-кыс Содунамовна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Сес уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Моңгуш Кокеек Сөш-ооловна — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Сээн Оюу Евдановна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сарыглар Өшкү-Саар Сегбеевна — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Шагдыр-оол Ооржак Семис-ооловна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Даалы-Сегбе Күжүгет Хурматпа-

А. Оставчуктуң «ЗЗИМДЕ ДАМЫРАК» деп фотозтюзу.

ова — Аксы-Барлык ортумак школазының ажылчыны.

Даулда Евдокия Севостьяновна — № 86 механизастаттынган колониязының ажылчыны.

Күулар Калгакпай Кадай-ооловна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Моңгуш Долтаржап Дамбидековна — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Ооржак Анчаа Чүвүрековна — Аянгаты суурда өг-бүле ээзи.

Ооржак Дартан Сендажиевна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Татьяна Күзүртүевна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Сарыглар Байыр Күдер-ооловна — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Хомушку Калдар Салчаковна — Аксы-Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Моңгуш Даңаыбаа Домбууевна — Кара-Суг суурда өг-бүле ээзи.

Ооржак Үндер Тыгыловна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Сарыглар Сериң Сегбеевна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Хертек Борбак Секпек-ооловна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дошгак Семис-Уруг Дагбаевна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Моңгуш Ангыр Бойдуевна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Ондар Семис-Кара Алдын-Хереловна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Сат Мандарый Конзап-ооловна — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Донгак Ичин Борбак-ооловна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Моңгуш Алдын-Суут Бегикеевна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Дугардаа Данчынмайовна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Бичее-Кыс Диинмейовна — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Ооржак Караш Самбыдановна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Кертяле Лопсановна — «Искра» колхозтуң ажылчыны.

Оттук Моңгуш Таракайовна — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Чеди уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Даңы-Белек Ондар Даңиевна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Калдар-оол Туң Бичее-ооловна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Күулар Барыңаа Кызановна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Күулар Бүрүткел Диинг-Караевна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Моңгуш Ванина Чадамбаевна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Моңгуш Марина Дыгаажаковна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Моңгуш Хүрен Даваевна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Дарый Дамчайовна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Ооржак Удун Чолдак-ооловна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Сарыглар Агпыы Лопсановна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Сат Чыябак Соскур-ооловна — СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң ажылчыны.

Сат Чаш-Уруг Сандыковна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ховалыг Оюң Балдановна — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

(Үлеңчилиг).

ЧЫЖЫРГАНА ДУГАЙЫНДА

Чылдың чүге мындыгыл ол?
Чыжыргана — байлаавыс-тыр
Чугаалажып сүмележиил,
Шуптунар киржинер!

Эрткен күзүн Эрзин, Тестиң уну мынчаар чорумда, бир-ле чүве мээң сеткилимни аажок доюлдурган иинин. Черле үүн чүвеге домейлээр, чүү чүвеге чүүлдээр чүве иинин, хейде-ле бодум шыжыгып, мону көөрүнүң орнунга, болап чорбаан-даа болурум кай деп бодап чордум: чыжыргана сыптарының харааданчыын канчаар ону, уук-сыныг, ужуруп-даа каанын бар. «Силерниң байлаңнардыр бис, силериниң кадыкшылыңарны каныап, дадыктырып-даа бээр-дир бис, бисти ууп-сып, ужуруп турар кижилерге хемчегден көргүзүңер, бисти эки карактан кадагалаңар» дээвиг, чыжыргана сыптары сырын вайы-биле алеңейиип тургулаар болду. Ынчаарга, Хемчик унунда болган Өөрүнүң Торгалыгда. Элегес-даа унунда дижик, черле кайда-ла, бистиң республика девискээринде чыжыргана барыл, черниң ол үеликг байлаанның хайгааралы кандыгыл? Эрзин, Тестиң-биле домей, бир эвес «деңзилээр» чүве болза, денги караадаа чаа баспас.

Чыжыргана, чыжыргана! Чыды бээн кайтамчык-ла! Ооң кадында кижиниң организминге эргежок чугула витаминнериң бүрүн комплексизи бар. Чыжыргананың кады—эм болур үстү ажылдап кылырына шуут-ла солуттунмас чиг-эт. Совет медицина дыка хөй аарыгларны эмнээринге ону чедишкинниг ажыглап турар. Ооң аңгыда чыжырганадан чем продуктуларын кылып турар. Ооң кадындан ароматтыг кисель кылыры Сибирьде кончуг иептерээн. Ол ышкаш Бийскиниң витамин заводунда чыжыргана кадындан кургаг кисель бүдүрери база шиңгээдип алдынган. Түңней чугаалаарга, чыжырганадан кылбас-ла чүве чок—джем-даа кылыр, хандылап-даа алыр.

Мынчангаш чыжырганавы камгалаары, ооң дүжүткүрүн бедидери, камныг чыып алыры, тараа ажаап алырывыс ышкаш, черле чугула чергенин айтырыы эвес чүве бе? Ооң ынай чыжырганавың кадын сайзырадып кылып турар делегейде бирги завод бистиң чурттуң Бийскиде-дир, кижи аңаа бээн чоргаарланмас бе?!

Чыжырганаың үүн турар черлери база кончуг кызыы: Совет Эвилелиниң Сибирь талазында өзээн делгем чыжыргана девискээрлери түтле Алтай крайда, Бурят АССР-де, бистиң Тывада бар. Орус аян-чорукчу шинчээчи В. В. Сапожников Хемчик хемниң адырларының бирээзинде шынаа дугайын мынчаар бижээн: «Барлыктың олбук-хевис чадыл каан деп, чингир-ноогаан шынаазы-биле чоруп олур бис. Судак-судак дамырактар калбаа беш верста хире девискээринде болгаш колхоз төвүнде хөй үнүштерни тарып олурткан. Сес чыл школазының коллективи болгаш өөреникчилери часкы ыяш олуртулгазында школаның девискээринде 150 дээ үнүштү немей тараан. Ооң иштинде кат аймаа 15 дээ, он бир кезек черде чечектер база тараан. Школаның коллективи, өөреникчилерия колхозчу суурнуң кудумчуларында 60 ажыг ыяшты база олурткан. Школаның девискээринде үнүштерниң ажаалгазы эки, өөреникчилер бүдүрүлге практиказы арттырып, үнүштерни суггарып ажаап турар. Өөреникчилерниң практиказын башкылар удуртуп, ажылды организастап турар.

Чаагайжыдылга талазы-биле планда көрдүнген ажыддардан кылдыымаан түүлдер дыка хөй, чамдык организациялар боттарының девискээринде болгаш колхоз төвүнде хөй үнүштерни тарып олурткан. Ооң кадында кижиниң организминге эргежок чугула витаминнериң бүрүн комплексизи бар. Чыжырганаың кады—эм болур үстү ажылдап кылырына шуут-ла солуттунмас чиг-эт. Совет медицина дыка хөй аарыгларны эмнээринге ону чедишкинниг ажыглап турар. Ооң аңгыда чыжырганадан чем продуктуларын кылып турар. Ооң кадындан ароматтыг кисель кылыры Сибирьде кончуг иептерээн. Ол ышкаш Бийскиниң витамин заводунда чыжыргана кадындан кургаг кисель бүдүрери база шиңгээдип алдынган. Түңней чугаалаарга, чыжырганадан кылбас-ла чүве чок—джем-даа кылыр, хандылап-даа алыр.

Мынчангаш чыжырганавы камгалаары, ооң дүжүткүрүн бедидери, камныг чыып алыры, тараа ажаап алырывыс ышкаш, черле чугула чергенин айтырыы эвес чүве бе? Ооң ынай чыжырганавың кадын сайзырадып кылып турар делегейде бирги завод бистиң чурттуң Бийскиде-дир, кижи аңаа бээн чоргаарланмас бе?!

Чыжырганаың үүн турар черлери база кончуг кызыы: Совет Эвилелиниң Сибирь талазында өзээн делгем чыжыргана девискээрлери түтле Алтай крайда, Бурят АССР-де, бистиң Тывада бар. Орус аян-чорукчу шинчээчи В. В. Сапожников Хемчик хемниң адырларының бирээзинде шынаа дугайын мынчаар бижээн: «Барлыктың олбук-хевис чадыл каан деп, чингир-ноогаан шынаазы-биле черуп олур бис. Судак-судак дамырактар калбаа беш верста хире девискээринде болгаш колхоз төвүнде хөй үнүштерни тарып олурткан. Сес чыл школазының коллективи болгаш өөреникчилери часкы ыяш олуртулгазында школаның девискээринде 150 дээ үнүштү немей тараан. Ооң иштинде кат аймаа 15 дээ, он бир кезек черде чечектер база тараан. Школаның коллективи, өөреникчилерия колхозчу суурнуң кудумчуларында 60 ажыг ыяшты база олурткан. Школаның девискээринде үнүштерниң ажаалгазы эки, өөреникчилер бүдүрүлге практиказы арттырып, үнүштерни суггарып ажаап турар. Өөреникчилерниң практиказын башкылар удуртуп, ажылды организастап турар.

Чаагайжыдылга талазы-биле планда көрдүнген ажыддардан кылдыымаан түүлдер дыка хөй, чамдык организациялар боттарының девискээринде болгаш колхоз төвүнде хөй үнүштерни тарып олурткан. Сес чыл школазының коллективи болгаш өөреникчилери часкы ыяш олуртулгазында школаның девискээринде 150 дээ үнүштү немей тараан,

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда тудевилеттинген

50 чылга чедир

110 хонук артканын

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1967 ч. ИЮЛЬ 20 ЧЕТВЕРГ № 170 (6807).

Өртээ 2 көп.

СЭКП обкомунуң бюрозунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш облпрофчөвүлелинде

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЗИ—БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

СЭКП обкомунуң бюрозунга, республиканың Министрлер Чөвүлелинге болгаш облпрофчөвүлелинге 1967 чылдың бирги чартыында мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш садып алыр талазыбиле социалистиг чарыштың түннелдерин чугаалажып көргеш, республиканың колхозтарының, совхозтарының ажыл-ишчилери ниитиниң мал ажылын хөгжүдер талазы-биле эки түннелдерни чедип алган деп демдеглээн. Республикада күрүнеге сүт садарының чартык чыл планы 128 хуу, эътии—141 хуу, сүттүү— 125 хуу күүсеттинген, продукция бүдүрери болгаш бүгү чүзүн малдарның баш санын өстүрери көвүдээн. Барыын-Хемчик районнуң колхозу болгаш совхозтары сүт садып алырының чартык чыл планын 126, эътти—165,7, дүктү—118 хуу күүседип, малдың баш санын база чаш мал алырын көвүдетпишаан, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин өстүргеш, бирги чартык чылда эң дээре көргүзүглерлиг болганнар.

Таңды, Тожу, Чөөн-Хемчик болгаш Өвүр районнарның малчыннары эки көргүзүглерни чедип ап, өрткен чылдыы-биле деңнээрге мал ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш садарын өстүрүп, малдың баш санын көвүдеткеннер.

Ооң-биле кады Бай-Тайга район (эштер Кызыл-оол, Лопсан-Серен, Чүлдүм) эът садарының чартык чыл планын күүсетпээн, эът, дүк бүдүрерин кудулаткан, Тес-Хем биле Эрзин районнар бүгү чүзүн малдарның баш санын эвээжеткен, Улуг-Хем, Бии-Хем, Каа-Хем районнар малдың хорамчазын көвүдеткен болгаш чаш мал алырын эвээжеткен деп демдеглээн.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң ДОКТААТКАНЫ БОЛЗА:

1967 чылдың бирги чартыының ажылының түннелдери-биле мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база садарын көвүдеткени дээш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНГА (СЭКП райкомунуң секретары эш СТАЛ-ООЛ, райкүүском даргазы эш АМЫРБИТ, көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң начальниги эш МОҢГУШ) 500 рубль түннүг акша шанналы-биле кады тыпсыр.

СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, бүдүрүлге эргелелдеринге, парткомнарга, партия эге организацияларынга болгаш ажыл-агыйларның удуртукчуларынга дааскаңы болза:

колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының кичээнгейин мал чеминиң белеткелиниң темпилерин бедидеринче угландырбышаан, көдээниң ажыл-ишчилериниң ортузунга организакчы болгаш политиктиг ажылды күштелдирер, хой кыргылдазын доозар болгаш дүктү күрүнеге садарын чыл планында көрдүнген хемчээлден эвээш эвести садарын чедип алыр. Чер бүрүзүнге чуртталга бажыннарын, ол ышкаш мал кажааларын септээрин болгаш тударын калбартыр. Бүгү сүт-бараан фермаларынга дүнеки одарладыышкынны, саар болгаш семиртир коданнарны концентраттыг чемнер-биле немей чемгереринн организастаар, чаш бызааларны болгаш хаван оолдарын интенсивтиг өстүрер, инекти хүнде үш удаа саарынче шилчиир. Мал ажылынга уксаажыдылга ажылын болгаш төрүүр малдарның тарып боозадылгазын экижидер.

тус-тус районнар, колхозтар, совхозтар, бригадалар, фермалар болгаш тус-тус ажыл-ишчилер аразынга сүт саалдазының болгаш аныяк малдың хонукта немелде деңзизиниң доктаамал көвүдээшкинин чедип алыр, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазыбиле Улуг Октябрьның 50 чыл ою̈нга алдар кылдыр алган хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты улам дээштиг калбартыр.

Наадымга уткуштур сөзүм

Баа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунда хөй чылдар дургузунда мал ажылында турар кижи мен. Амгы үеде хойжу мен. Малчыннарның чедип олурар Наадымы-биле холбаштыр ажыл талазы-биле бодумнуң өөрүшкүүмнү илередиксээн мен.

Партияның болгаш чазактың көдээ ажыл-ишчилер бистерниң дугайында улуу-биле сагыштыг салып турарын бодап келгеш, кижи улам кызып ажылдаарын бодап келир-дир. Мээң кады чурттап чоруурум Коваа Көкейлең-биле бис харын-на ындыг сеткил-биле ажылдап чоруур бис.

Бисте төрүүр 415 хой бар. Чүс баш хойга онааштыр 90 хураганы камгалап алыр деп хүлээлгеге алган турган бис, а черек кырында алганывыс 111 хураган болган. Дүктү бир хойга онааштыр 2,5 кг алыр дээн болзувусса, 2,6 кг алган бис.

Малдың чаш төлүн бүрүн өстүрүп алыр, хойдан хой-ле дүктү алыр дээр болза, оларның ажаалгазынче онза кичээнгейни салыр. Чижээлээрге, чаш хураганнарны кыжын аартпас дээш бүгү хемчеглерни алыр, ажаалга бичии-ле кошкаар болза, ижинге холбашкан аарыглар ыяап-ла туруп келир. А дүктү хойну алыр дээр болза, база-ла хойларның одар-белчиир ажаалгазын эки чоруулар, хараганның черге хойлар кадарбас суг-суг дээш, сагыыр түүлдер хой, ол дугайында зоотехниктиг чуруминарны шынгыы сагып тургаш, эки түннелдерни чүгле чедип ап болур.

Чоокта чаа бистиң районнуң малчыннарының Наадымына чоруурумга, мени болгаш мээң кадайымны — ийилдиривисти улуг өртектиг түүлдер-биле шаннады. Ол кончуг өөрүнчүг-дүр, аңаа харыы кылдыр, аш-өөрүн идегелин шынзыдар дээш, улам кызымак ажылдаар-апаар бис. Бистиң бир дугаарында алыр хемчеглеривис: — хойларывыстың чайлагларашкынын үлегерлиг организастаары болгаш оларның тарып боозадылгазын эки шынарлыг чорудары болур. Бо талазы-биле бүгү түүлдерни кылыр апаар. Малга чем белеткелин эгелей берген бис, биске бо талазы-биле чедирген планны чүгле долдур эвес харын ажыр күүседир дээш демисежир бис.

Кыштагларашкынга белеткеери амыгаштан эгелээр. Бо бүгү түүлдерни чедишкинниг будурүп алыр болза, келир кыжын малга кандыг-даа соок, кылын хар коргунчуг эвес, ооң-биле кады ол болза Совет эрге-чагырганың 50 чыл ою̈нга төлептиг белээвис болур.

Салчын КОВАА,
«Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжузу.

ПАРТОРГАНИЗАЦИЯЛАРГА ДУЗАЛАЖЫРЫ-БИЛЕ

Улус ажыл-агыйының ажылы-бүрү адырларының хөй эртемденнери, туспай эртемнигнери, СЭКП ТК-ның аппарадының, төп организацияларның болгаш албан черлериниң харысаалгалыг ажылдакчылары составтыг пропагандисчи болуктер СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерин таныштырар талазы-биле дузалаачыны партия организацияларынга көргүзери-биле чурттуң бүгү районнарынче аъттаныпкан. (СЭТА).

—⊙—

Агитболуктер

«Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп СЭКП ТК-ның Тезистери радиога чарлаттынып, парлалгага үнгенден эгелээш, Бии-Хем районнуң ажылчы чоннарга ол төөгүлүг документини улуу-биле сонуургап, изин-биле деткип келген.

Ам үеде СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин болгаш Төп Комитеттиң Тезистерин ажылчы чоннарга таныштырары районда калбаа-биле чоруп турар. Районнуң удуртур ажылдакчыларындан болгаш шыырак пропагандистеринден тургустунган 15 кижилиг пропагандисчи болуктүң кежигүннери бирги ээлчегде совхозтар, колхозтарже үнгүлээш, тус-тус черлерге баштайгы таныдылгаларны организаставышаан, ажыл-агый теп терингге, фермаларга, бригадаларга, малчыннарга тайыгбыр ажылы чорудар агитатор-политинформаторларның болуктерин тургускулаан. Ам ындыг болуктер Туранның улуг-улуг коллективтеринде, совхозтарда, колхозтарда тургустунган болгаш ажылдап турар.

«Кызыл тараачын» колхозта партком секретары В. Шынгыы баштаан агитатор-политинформаторлар болуунде 51 кижи бар. Олар ажыл-агыйның бүгү участоктарында хувааттынган. Агитаторлар Тезистерни болуктер аайы-биле планнай коруп алгаш, аңаа дүүштүр беседаларны, ыыткыр номчулгаларны чорудуп турар.

Тезистер таныдылгазы чүгле бөлүк кижилерниг черлерде чоруттунуп турар эвес, харын ыран-узакта чурттап турар хойжулар, малчыннар ортузунда база чоруттунуп турар. «Кызыл тараачын» колхозтуң Зэрбилте малчыннарын 4 агитатор көзип чорааш келген. «Өөк» совхозта 8 кижилиг. «Хадың» колхозта 5 кижилиг болуктер участоктар, малчыннар көзип чоруп турар. Ол ышкаш районнуң Культура бажыңының агитбригадазы үнүүшүнүнерни кылып, Тезистерни чонга тайыгбырлап чоруп турар.

Чайның ажыл-ишчи хүннери

Чыычак алдын

«Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбыры 5754 хойну кыргаан. Бир хойдан ортумаа-биле 3,1 килограмм дүк алдынган. Салбырның хойжуларындан Б. Дагбаның кодан хоюнуң бирээзинге онааштыр ортумаа-биле 3,7 килограмм, Х. Намзырай, С. Мартак-оол оларның хойларындан — 2,5—3,5 килограмм дүктү кыргып алган.

Хой кыргылдазы доозулган соонда малчыннар Бүйлуг-Хем бажында серинин болгаш эки оттуг чайлагларже көжүп үнгүлээн.

Шулуудап киргөн

Бии-Хем районнуң «Искра» көдээ ажыл-агый артели сиген кезилдезин шулуудады берген. Ам үеде төп участокта болгаш ийиги бригаданың Даг-Баары деп черлерде сиген шөлдерин механизасторлар кезип турар.

Мал чеми белеткээр талазы-биле бригада, агрегат бүрүзүнүң даалгазын ажылдап кылган, социалистиг чарыштың негелделерин доктаадып тургускан. Онаалдаларны болгаш социалистиг чарыштың негелделерин бригадаларның тускай хуралдарынга чугаалажып көрген. Мал чеми белеткээр механизаторлар бедиткен хүлээлгени алгаш, шулуудап ажылдап эгелээн.

Улуг-Хемниң шыпааларында, ортулуктарында, Чаа-Хөлдүң унузда болгаш өске кайда-даа бо чылын оът-сигеннің үнүжү чаагай, ам кидин кезер үезинде. Дүжүт ажаан алышкынынга чедир үе болза малга сиген белеткелиниң эң харыысалгалыг, бүгү күш олче хаара тутар. Муң тонна ажыг сиген белеткээр планныг. Мындыг күш-биле организаес чок ажылдаар болза, бо планны үш-даа чыл иштинде күүседип шыдавас.

Сиген кезилдезинге кирер ужурлуг ам-даа бет трактор бар. Оларны июль 16-га чедир Чаа-Септиң Алаактан хол кадыыры-биле кезип турар болза, сиген белеткелиниге бичe эвес немелдени киирер ужурлуг.

Совхозтуң Будуң-Терек салбырының эргелекчиэш Х. Шойдак-оол «Шынның» рейд бригадазынга сиген белеткелиниң талазы-биле мынтуган турар үе болур. Ындыг турбуже, Улуг-Хем районнуң чамдык ажыл-агыйлары июль 17-ге чедир сиген кезилдезинге шуудан кирбээн, организаес чок эгелээшкин-биле чадажып турар.

«Шынның» рейд бригадазы «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырында сиген белеткелиниң талазыбиле байдалды көрген. ДТ-20 деп ийи трактор болгаш 14 кижи хол кадыыры-биле июль 11-де сиген кезилдезин эгелээн. Олар бүдүн дөрт хүн иштинде чүгле 12 га черниң сигенин кескен, ол сиген белдүнүн кежирип чадап туруп берген. Хол кадыырларының чамдыкмы база ажыглаттынмаан. Июль 15-те салбырның эргелекчиэш Успун Кара-оол баштаан алаан хөй кижилер Чаа-Септиң суун кежип чадап тура хүнээн. Эрткен чылын ол сугну сал-биле кежип турган, а бо чылын мындыг салды чүгe кылып албаанын? Чаашкыныыг чылын сугнуң улгадыры кымга-даа билдиңгир турбуже, баш удур хемчег албаанының түннели ол-дур.

Хой болгаш өшкү ажылының бригадалары 230 тонна сиген белеткээр, малчын бүрүзү 10 тоннаны кезер онаалдайыг деп, салбыр эргелекчиэш чугаалады. Ынчалза-даа малчыннардан кым-даа сиген кезилдезинге кирбээн.

Совхозтуң Үрбүн салбырында байдалды алырга, июль 15-ке чедир сиген кезилдезинге кирбээн деп чугаалаза чогуур. ДТ-20 болгаш «Беларусь» тракторларны мал чемнериниң белеткелиниге 8 чедир киирер деп планнаан. Ынчалза-даа чаңгыс-даа трактор сиген кезилдезинге кирбээн, ийи трактор салбырда безин келбээн, оларны кажан чедип алыры билдинмес. Көк-Тал деп черде хол кадыыры-биле каш га черниң сигенин кескен, ол сиген белдүнмээн. Малчыннарга сиген кезер онаалданы берген болза-даа, олардан сиген кезилдезинге киргеп кижи чок.

Көк-Даш алаагы, Чаңгыс-Терек чаны, Калбак Ортулук, Ак-Ыжак алаагы — бо черлер Үрбүн салбырның сиген кезер кол черлери. Бо чылын ол черлерде оът-сигеннің үнүжүн кандыг дээр, туралаан уунче кезип болур. Бо салбыр 1966 чылда чүгле 700 тонна сиген белеткээн, бо чылдың планы 1200 тонна. Бир авес шак мындыг күженнишкин, организаес чок, ала-чайгаарлаашкынбиле хөделир болза, эрткен чылдандаа дора болуп чадапчок.

Бо ийи салбырның сүт-бараан фермалары Чаа-Хөлдүң Даштыг-Тейде болгаш Дээрбе-Хөлде чайлаглап турар. Фермаларга баарга, сиген белеткелиниң дугайында кымдаа дүжүнге какпайн турар. Сиген белеткээр талазы-биле онаалда Сылдынмес. Эртенги, кежээни салдалар аразында хостуг шактарда бо фермаларның коллективтерн Чайлагча деп чугаалаан: «Сиген кезилдезинге ийи трактор, хол кадыырлыг 20 кижи ажылдап кирген. Бир тракторну Шаңчының Сутлуг-Ойга сиген кезерн-биле чорударывыска, орук ара үрелген. Бистиң салбырга берген сиген кезер ийи машина совхозтуң Чаа-Хөл суурда септелге мастерскаязының демискээриндеам-даа үнүзээн. Бир сараат салыкчызын бээр дээн. Ол ам-даа алдынмаан. Бисте байдал мындыг, ам-даа шуудан кирбээн бис».

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы бо чылын Улуг-Хемниң Дөк-Терек чоогунда арыг кыдымында, сиген кезер черлериниң чанында чайлаглап турар. Саалычылар, кадарчылар шупту 20 ажыг кижи, кажан онаалда бээр, чепсек херексел-биле хандырар болдур, ынчан хөделир бис ыйнаан дээш, ам үеде сиген белеткелиниң талазы-биле чүү-даа кылбайн турар.

«Найырал» совхоз 1966 чылда шак мындыг байдал-биле эвээш мал чеми белеткеп алгаш, кышкы үеде Таңды райондан мал чеми сеорткүп, улуг шүүдел үндүрүп турган. Оны ам кым-даа уттур чай болбаан.

Сиген кезилдезинниң талазы-биле мындыг дүвүрээзинниг байдал канчап тургустунуп бергенин? «Найырал» совхозтуң директизы (директору эш Е. Трошин), совхозта партком (секретары эш К. Өлчей) көдээ ажыл-агыйда шиитпирниң малынга быжыг чем-суурну тургузары ышнаан ап чугула кампаниянга ой-шаанда, чогуур белеткелди чоруткаан, салбырларда байдалды хынаваан болгаш сиген белеткээр бригадаларны, авеюларны четчелеп тургузар талазы-биле тодаргай организастыг хемчеглер албаан. Белеткелдиң үезин шак ынчаар эрттиргеш, ам сиген кезилдезинниң үезин келирге, башкарлып чадап турары ол.

Районнуң өске-даа ажыл-агыйларында сиген кезилдези дыка четпес чоруп турар. Моон ап көөрге, районнуң партия, совет организацияларының көдээ ажыл-агый эргелеги бо чугула ажылга кирер техниканың, чепсек-керекселдиң септелгезин чорударын четпес организастаан болгаш чер-черде байдалды ой-шаанда коруп, эдер талазы-биле шиитпирлиг хемчеглер албайн келгени тодаргай-дыр.

Бо чылын сигеннн чүгле шыпааладан, ортулуктардан эвес, харын хову черлерден база белеткеп болур. Сиген белеткелиниң планын тарымал үнүштериң күүсели-биле күүседип алыр дээр хөөн база бар. Ол шын эвес. Тарымал үнүштерни ажаан алыры черле албан болгай, а чайгаар үнген оът-сигеннн эки хоолулуг үезинде ажаан алыр хереқ.

Сиген кезилдезинге кирер ужурлуг белең эвес тракторларны, волонушаларны, сараат салыкчыларын болгаш өске-даа техниканы бүрүн ажылдадып киирерн чугула. Техника чоруттунмас черлериниң сигенни кезерн-биле хол кадыырларын көңүдедирн бир чугула айтырыг болур. Хойжу бригадалар, сүт-бараан фермалары болгаш тус-тус малчыннар боттарының планныг хүлээлгелерин ам бичии-даа соңгаарлатпайн күүседип кирер ужурлуг. Ооң-биле кады суурларда хостуг кижилерни, школачыларны бо ажыыже хаара тудары чугула.

«Найырал» совхозтуң салбырларында сиген белеткелиниге кирген эвээш кижилерн ам үеде боттарынан ажылдап, көжээ чанып кээп, эртен боттарының нүш-хүнээнин-биле ажылга үнүп турар. Ынчангаш ажылдың сүдүрүкчүлүү чаныс. Сигенчилерни шөлдерге доктаамал ажылладыр, шиитпирнң чемненгелеэнн организастаар, аңаа чурттагга байдалды таварыштырар хемчеглерни албас болза, сиген белеткелн организаес чок, чайгаарлаашкын-биле чоруттунар болгаш дүжүт ажаан алышкынын массалыг эгелээрниге чедир доозар дээш ажыл-агый бүрүзүнге ажыл планнын, хүн бүрүнүң графигин тургузары чугула деп, «Шынның» рейд бригадазы санап тур.

Д. АРАКЧАА,
Улуг-Хем районда радио хамчыдыштаныышын редактору.

О. ЛОПСАН,
«Шынның» көдээ бижиичизи.

М. ЛЮНДУП,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

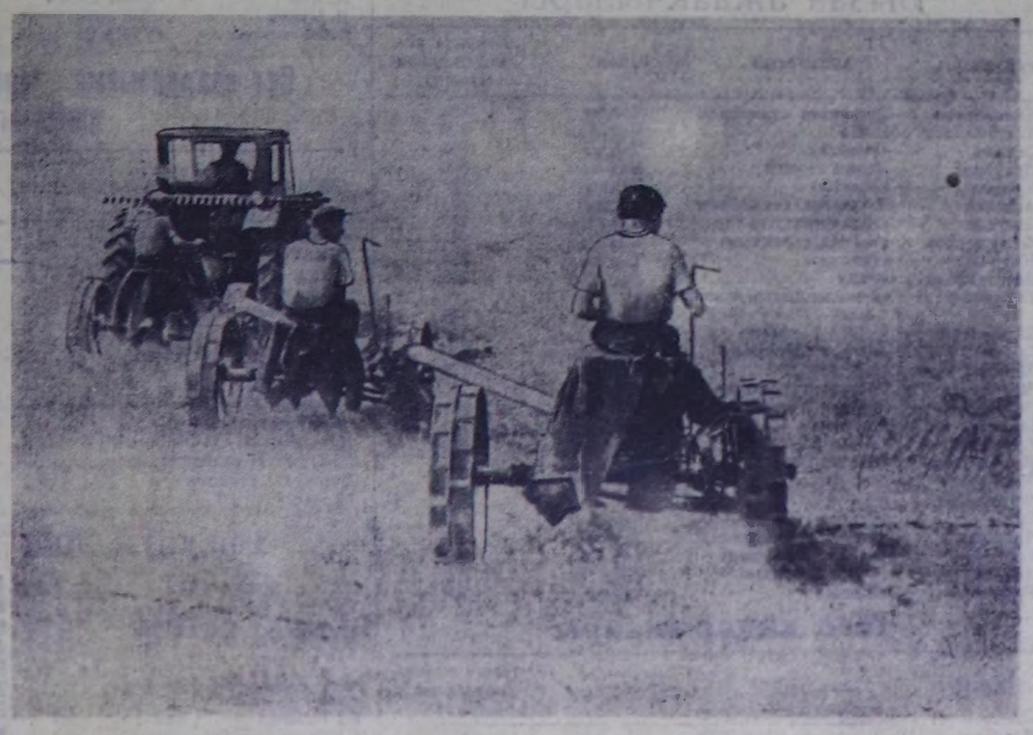

«Сүшпак» совхоз ам үеде сиген кезилдезинге түлүк теп киришкен.
ЧҮРУКТА: трактористер эш Г. Федотовтуң үш сезилдиг агрегат-биле сиген кестирип турары.
С. Феоктистовтуң фотозу.

Совет-пакистан дем каттыштырылгазы

ДАККА. (СЭТА). Чөөн Пакистанда Горазалга Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле туттунган турар электростанцияның техниктиг төлевилелин бадылаар дугайында протоколга ат салдынган. Кайыы-даа 55 муң киловатт күштүг ийи турбинаны ленинградчылар бээр, а электростанцияның котёлларын Таганрогтуң ажылчыннары тудуп турар. Бүгүэвилелиниң «Теплоэлектротолевилел» институдунуң Москва салбырының аңаа чоруп турган тускай эртемнигнери станцияның техниктиг төлевилелин чогаадып бээр хөй ажылдарны кылган. Ам пакистан ажылчыннар тудуг черинин шөлүн белеткеп турар. Муссон — чаашкынныг үе эрте берген соонда, бо чылдың ноябрьда электростанцияның таваа турар черге баштайгы алдаштарны калаар.

Совет Эвилели түгле ол электростанцияны тударынга-даа эвес, харын аңаа тускай эртемниглер белеткеп бээрниге база дузалажыр. Болук пакистан инженерлер болгаш техниктер станцияны ажылладыры-биле танышып алыр дээш Совет Эвилелинче чоруптар.

Станция болунуң хереглекчилериниге баштайгы электри күжүн 1969 чылдың эгезинде бээр.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининң Президиумунда

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининң Президиуму эш Андрей Байкараевич Юмбуну Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күш-ажыл нурлавырларын ажыглаар талазы-биле эргелелиниң начальнигинге томуйлаан.

Л. И. Брежневтиң болгаш А. Н. Косыгинниң Х. Бумедьен, А. Р. Ареф-биле беседалары

Июль 17, 18-те Кремльге Совет удуртукчулар Москвада кээрген. Алжир Улус Демократтыг Республиканың Революстуг чөвүлелиниң Даргазы, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Бумедьен болгаш Ирак Республиканың Президентизи А. Р. Ареф-биле беседалар кылган.

Беседаларга совет талаадан СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң намгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги орлакчызы В. В. Кузнецов киришкен.

Эш хуузунуң найыралчы байдалынга эртикен беседалар чөрүп турда, Х. Бумедьен биле А. Р. Ареф араб күрүнелериниң баштыңнарының июль 16-да Каирге доозулган чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайын дыңнаткан. Л. И. Брежнев биле А. Н. Косыгин социалистиг чурттарның ажы-дуңма партияларының болгаш чазактарының удуртукчуларының июль 11—12-де Будапештиге болган чөвүлел хуралының дугайын дыңнатнан.

Алжирниң болгаш Ирактың удуртукчулары Чөөнку Чөөн чүктө Израильдиң болгаш ооң талазында турар империализм күштериниң өөскүдүп үндүрген амгы кризис-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның туружун бедии-биле үнелеп көрген. ССРЭниң бо деткимчези Израильдиң болгаш империалистиг болуктериниң эмелекчи планнарынга удур хөделимишкинге чугула рольду ойнап турар.

Израиль агрессиянның уржуктарын узутказарының аргаларының дугайында болгаш Чөөнку Чөөн чүктө ниити байдалдың дугайында саналомалдарның солчулгазы болган. Израильдиң агрессизының уржуктарын узутказары Чөөнку Чөөн чүнке тайбыкны катап тургузарының чугула үндезини болур дээрзинге талаларның чаңгыс аай бодалын санал-омаларның ол солчулгазы көргүскен.

Совет Эвилели биле араб чурттарның аразында найыралчы харылзаларны хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга талаларның өскерилге чөөн чүткүлүү база катап бадытиаттынган.

МОСКВАДАН ҮНҮПКЕН

Найыралдың алы-чоруун кылып, Москвага чораан Алжир Улус Демократтыг Республиканың Революстуг чөвүлелиниң Даргазы, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Хуари Бумедьен биле Ирак Республиканың Президентизин Абдель Рахман Ареф июль 18-те төрээн чурттарынче чаныпкан.

Внуково аэродромга Х. Бумедьен биле А. Р. Ареф оларны Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин, Ю. В. Андропов болгаш өскелер-даа үдээн.

(СЭТА).

ЧОНГА БАРААЛГАЛ

Чоннуң амыдыралының хандырылгазы бо беш чылда улуг, техника талазы-биле бедик деңнеге чеңеглеңген азыры кылдыр тургузарының сорулгаларын СЭКП-ниң XXIII съездизи айтыкан.

Ол ондур улуг ниитилерни амыдыралга боттандырар ёзаа бистиң аныяк республикавыстың амыдырал хандырылгазының шинчилери азаа ажылдарны кылганнар. Бо чылын комбинат санында Совет эрге-чагырганың 50 чылынга алдарлыктаа социалистиг чарыш кагбарган.

Юбилейлиг чылдың башгайы чартыының түңнелиңден алырга, Тыва АССР-ниң Амыдырал хандырылгазының министерствозунуң хей-хей коллективтери хүлээлгелерин толептиг күүседип, алдарлыг байырлалга күш-ажылчы белектерни белеткеп турар. Чартык чылдың бүдүрүлге программазын министерство 101,7 хуу күүседкен ийикпе, азы өртээн чылдың ол үезиниң чоңга коргускен дузага немей 104,2 мун рубльдиг дузазын чедирген. Беш чыл планының бир онаагай түүлү бооза, кодээ черлер биле хоорай аразының ылгалын узуткаар ажылдарны күштелдирери болур. Ынчангаш кодээ суурлардың чурттакчыларының амыдыралының хандырылгазын үнезинин-биле экижидери көрдүнген. Тываның кодээ шинчилериниң амыдыралын экижидер сорулгазы бистиң районнарда комбинаттарывыс бо чылын ээлээн чедимчелиг шиитпирлеп турар апарган. Ук үеалга 110,8 хуу чедир күүсеттинген. Кодээ чурттакчыларга дуза чедирериниң хемчээли өртээн чылдыңдан 31,2 мун рубльге оскен. Ону хуугa алыр болза ол 29,1 хуу улгатkан.

Амыдыралга чугула дузаны чедирериниң хемчээлин кадбартыр, продукция бүдүрериниң талазы-биле Кызылдың комбинады дең-дески ажылдар аргалыг болганындан дээре коргузугларлыг апарган. Эртээн чылдыңга бодаарга, шаңсылалга бо бүдүрүлге планын 31,8 хуу ажыр күүсеткен. Районнарда комбинаттардан Сарыг-Септе, Туранда, Шагаан-Арыгда болгаш Бай-Хаакта бүдүрүлгелер эки түңнелдерни чедип алганнар.

Бистиң министерствонуң чагыргазында комбинаттар ийик сепгээр, даараң белеткээр талазы-биле чоннуң негелдезин мурнунда шоолуг хандырып шыдавайн турган. Бо чылын байдал ээлээн оскеринген. Ук цехтерни мергежээн кадрлар-биле четчеларинче, ажылдарынга чугула эт-хереккелдер-биле оларны хандырарынче кол кичээнгейни утландырган бис. Түңнелиңде чаа идиктерни кыларының хемчээли ийи катаң көвүдээн. Чаа ийик кылыры-биле чергелештир эргилеп ээлээн идиктерни база сепгеп турар. Ам үеде кызылчылар сепгелгеге мурнундазындан 2,4 катаң хей идикти дужаар аргалыг болганнар. Шагаан-Арыгның, Ак-Довуракты амыдырал хандырылгазының комбинаттарында ийик сепгээр цехтер бодуңун ажылын дээредеткен. Эрзин, Өвүр районнарның чурттакчылары база боттарының комбинаттарынга чаа идикти белеткедип, алей бергенин сепгедип алыр аргалыг болганнар.

Амыдырал хандырылгазында чоңга хеп даарап, сепгээри кол черни ээлеп турар. Даараныла кылыгларынга хереглеп улуг. Оон-биле чергелештир хептиң үениң негелдезинге дүүштүр, чараш хевирлиг, аңгы-аңгы фасон, майыктарлыг кылыры чон күүнүр. Бо бүгүге дүүштүр ажылдары болза даараныла коллективтериниң чугула сорулгазы. Тываның комбинаттары хеп айлаа даарап, сепгеп-селиривиниң планын бо чартык чылда ажыр күүсеткен. Кодээ чоңга хеп белеткээри 1967 чылдың бо үезинге деңнээрге 31 хуу оскен. Шагаан-Арыгның, Бай-Хаактың, Эрзиниң болгаш Кызылдың амыдырал хандырылгазының комбинаттарының хеп даараар цехтери бүдүрүлге программаларын ыяа ажыр күүсеткен.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн төлептиг үткүүр ёзаа Кызыл, Ак-Довурак, Чаданаа хоорайларның амыдырал хандырылгазының комбинаттарына организастаан социалистиг чарыштың түңнелиңде чаа ажыр — трикотаж ыяыларын бүдүрериң шиңгээткен, 5,4 мун рубльдиң продукциязын кылган. Трикотаж айлаанга хереглеп улуг. Чаа бүдүрүлгени шиңгээткени амыдырал хандырылгазының ажылдакчыларының ишчи совет кижиге ынайлиг чылдың белээ-дир.

Амыдырал хандырылгазының шүгүмүнде чеминиккиннер бар-дыр. Ынчаарга оңу күш-ажылга кызымак, ак сеткиллиг, мергежээн ажылдакчылар каңнап турар. Ындыг эштерни адаксадып. Чижээ, Чаданаага чазанымчы эш Бичинек, Кызылда баш тадарып, шеверизээриниң мастери эш Возлов, фотограф эш Горбунов, даараныкчы эш Чечеткина, Бай-Хаакта ийик сепгекчизи эш Ежаков болган оскелерни-даа адап болур.

Сарыг-Сепгиң амыдырал хандырылгазының комбинадында коммунистиг күш-ажылдың коллективи — даараныла цегининг дутайын нөмчүктүге сонуургадыйн. Ол цех бодуңуң бүдүрүлге программазын 9 мун рубльдиң продукциязын кылыр 10 кижиден эгелээн. Ынчаарга ол оске цехтерден ылгалбайн турган. Даараан хептиң шынары база-ла чер албайн турган. Күш-ажылын бүдүрүкчүлүү база чавыс. Дериг-херекселде парын түүлдер өскен, үлүстүг бажыңнарынга даараныры ыяаш хол, бут машиналарынга ажылаар турган. Цехтиң ажыл-чорудулгазы партия организациязының кичээнгейинге киргенде байдал оскерип эгелээн. Кадрлар-биле цехти быжыглаан, кижилерни ажыл аайы-биле шын хуваарыдан эгелээн. Цехтиң удуртукчузунга мергежилиг, тывыңгыр ажылчынны — хеп быжыктызы Валентина Ростовцеваны томуйлаан. Оон ажылды шүүдүлүр дериг-херекселдер-биле цехти четчелеп киргикеннер. Мастерлер мергежил бедидери-биле ажылчынарны өөретикеннер. Социалистиг чарышты калбарып, коммунистиг күш-ажыл ёзаа шимчээшкинниң ёзаатың организастаанын айтыр чугула. Оон бээр-ле цехтиң продукция бүдүрери көвүдеп, байдал экижээн. Бо чылдың январьда даараныкчыларга коммунистиг күш-ажылдың коллективи атыы тывыскан. Оларның бо чылгы коргузуу база өөрүнчүт. Чартык чылдың планын 112,5 хуу чедирген. 1965 чылда Сарыг-Сепгиң амыдырал хандырылгазының комбинадының бүдүрүлге шелүү делгемчидин, чаа корпусту тутkан. Даараныкчылар чырык, делгем өрээлче кошкеш, аңаа сайырангай машиналарны тургускаш, ажылдап киришкен. Олар баштайгы хүннерден-не эгедээш бүдүрүлге шөлүн. Фондуүн долуза-биле ажыглаар ёзаа демисежип киришкеннер. Ол цехке кирип турар чагыглар база хей. Ынчалза-даа коллектив кежигүннери чон чагыын үр маңаазын ёзаа бүгү күүнү салып турар. Хеп санын бригада аайы-биле даарап, ажылчынарны түскай операцияларга специализастаанны чагыгларны эки шынарлыг күүседиринге догулчелиг болган. Бо бичии, найыралыг коллективтиң ак сеткилдиг ажылы Каа-Хем район-дыры негээр болгай. Бистиң республикага амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелерин организастаанындан бээр оон хемчээли, шынары оскен болгаш бедээн. Үш чыл ажыр үениң дургузунда бистиң республикага 9 комбинатты түдүп, ажыглалга киирген.

Бо бүгү-биле чергелештир амыдырал хандырылгазында чегнестер амыдаа барын демдеглээр керек. Дуга чедирериниң чамдык арыг хевирлери бистө ам-даа сайзырааван. Чижээ, ыяы-бүрү демир кылыглар сепгелгези, мебель аймаан белеткеп кылыры болган сепгээри күүлүү деңнелде болуп турар-дыр. Болуның бүдүрүлге базазының, кадрларының талазы-биле шыырак чеңеглеңген Кызылдың комбинады мебель кылыр планын чүгле 51 хуу күүсеткен. Бо чылын химиктиг арга-биле анталганың болгаш бүдүрүнүн цехи, хөлөзелел пунктулары бүдүрүлге коргузуун будулаткан. Тожуңун, Бай-Тайганың, Өвүрүнүн комбинаттары планныг онаалгаларын бээин күүседип шыдавайн турары үк коллективтерде кадрлар-биле ажылды чогуур деңнелге тургуспаанын хереченип турар-дыр. Бо комбинаттарда күш-ажылдың оңгылга-чуруму холчок кошкак. Тожуда ажылчыннар ажылын калапкан, туразында аңаа чоруптар чүүлдер бар. Мындыг чүүлдер-биле эштешпейн, чидиг деминсел чорударын хей-ниитиг организациялары холга алыр ужурлуг.

Чоңга бараалгалдың хевирин көвүдедип, ажылдың культуразын көлүреря бистен негеттинип турар. Үк сорулганы боттандырарынга күргенинин капитал салыышкынының хемчээли база оскен.

1968 чылда Кызылга амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелериниң компексизин түдүп эгелээр. Аңаа хей цехтер ажылдаар.

Бүдүрүлге черлериниң саны көвүдээри-биле чергелештир үк комбинатты мергежилдиг кадрлар-биле быжырдазары чугула. Ам-ныында бисте түскай эртемниг ажылдакчылар чеминдейн турар. Ынчангаш чер-черде хей-ниитиг организацияларынга, администрациялларга аныяктарны бистиң бүдүрүлгевиске ажылдазарынче эвилелдеп, оларның өртүзүнга тайылбырны чорударынче кичээнгей салырын сүмелеп турар бис. Түскай өөредилге черлеринче үлүстү база өөредип турар бис. Чамдык районнарга партия комитеттери, күүскомнар биске идепкейлиг дузалажып турарын сеткил ханыя ремзегледи. Бай-Хем, Каа-Хем, Эрзин районнарның удуртур органнары, Эрги-Барлык көвөө Совет бистиң ажылдакчыларывыска деткимчени үргүлүг коргузуп турар. Мынчыл байдал-биле комбинатчыр Бай-Тайга районнуң удуртукчуларының Төөлиде комбинаттың ажылын шуут сонуургавайн турганын айтыр херек. Төөлиже чоруткан хеп быжыктызын орнын-бажың-биле хандырбаан. Комбинаттың хереглелиниге саорүп эккелген хонуг даштың райкүүскомнуң докладчаны-биле оске организацияларга үлеп берип турган. Оон түңнелиңде комбинатка олар түүл үзүктелип, оларга четкиш үреллеп. Райкүүскомнуң удуртур ажылдакчыларының бирээзиниң дужаалын ёзаалар комбинат-биле дугуржулга чокка богтувынгыр ураа түүл киржикчилеринге хептиң өртээн төлевейн даарадып турган фактылар бар. Мындыг түүлдер үк бүдүрүлгенин коргузугларын дыка кудулаткан.

Ажылга тыптып келир бергелерни ой-шаанда ажып эртериниче коллективтерни мобилизастаар хей-ниитиг организацияларының ажыл-херээн идепкейжидери чугула. Чүгле ынчаарда алдарлыг юбилейни күш-ажылчы белектерлиг уткуур бис.

Х. ДАРЖАА,
Тыва АССР-ниң чонунуң амыдырал хандырылгазының министри.

СОҢГУ-ОСЕТИН АССР. Дагестанның, Чечен-Ингушетияның, Соңгу Осетияның, Ставрополь крайның ажыл-агыйларынган чаа дүүштүүн тараазы Мездонтуң тараа хүлээп аяыр пунктузунга ирээп турар. Элеваторнуң ажылдакчылары тараа хүлээп алырынга үлегерлиг белеткенген. Ында транспортту саадаттас, тараанын сортун шын тааразыдып турар. Тарган чурттуң шыгжамырынга баштайгы муң-муң тонна тараанын ургаан.

ЧУРУКТА: Лаборант Алаа Маркина анализтээри-биле тараанын шилип ап тур.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Шөлдерден медээлер

ХЕРСОН. Агаар-бойдустуң таарымчалыг байдалдары кукурузаның хуусаа бетинде быжарынга дөгүм болган. Херсон областың ээлээ хей ажыл-агыйларында тараа кезилдези-биле хары угды кукурузанын ногаан массазын ажаан алырын болгаш силостарын эгелээн.

ДОНДА-РОСТОВ. Донуң колхозтарының болгаш совхозтарының тарын, өстүргеи тараазындан ам бээн чартык миллион тонна ажыг тараа күргине шыгжамырынга киргеи. Тараанын хей кезии күзүн чажыл тараан кызылтас болуп турар. Хүн бүрүде тараа хүлээп алыр черлерге бо муң тонна ажыг тараа кирип турар.

АЛМА-АТА. Чөөн-Казахстан область тараа кезилдезин эгелээн. Ында баштайгы муң гектарның тараазын кескеп, а мурнуу талада тараа кезилдези дооступ турар.

ОДЕССА. Килийск районнуң «Маяк» колхозунуң шөлдеринде сөөлгү гектарны кызыл-тазыл ажаан алган. Тараанын кезилдезин болгаш тавычаларын чыып бастырарын хооскан мурнуу районнарының ажыл-агыйларында комбайнерлер тарынга тооруктуу ажаан алырынга техниканы белеткеп эгелээн.

(СЭТА).

1967 ч. Июль 20.

ШЫН

2-ги ЯРЫН

МУРНАКЧЫЛАРГА АЛДАР БОЛГАШ МАКТАЛ!

Юбилейге уткуштур

(БО ЧЫЛДЫҢ БИРГИ ЧАРТЫЫНЫҢ ТҮҢНЕЛИ-БИЛЕ)

Мурнакчы сүт-бараан фермалары

Фермалар эргелекчилери	Фермалар ады	Ажыл-агый	Район	Бир инектен-не саагган сүт (кг)
Н. Кудрин	Кара-Булун	«Межегей»	Таңды	1415
И. Дурнов	Алаак	«	«	1371
А. Трушникова	Тоо	Дуржулга станциязы	«	1360
В. Шубин	Могай	«Искра»	Бии-Хем	1276
С. Максимов	Доора-Хадың	«Межегей»	Таңды	1248
И. Ширяева	Тоо	Дуржулга станциязы	«	1211
Н. Пичугин	Тоо	«Көк-Тей»	Кызыл	1100
Л. Хоза	Тоо	Дуржулга станциязы	Таңды	1041
Э. Накыл-оол	Хадың-Аксы	«	«	1035
Н. Мащенко	Кулуүзүк	«Элегес»	«	1028
Д. Доронин	Туран	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1011
М. Скрыль	Көк	«Искра»	Бии-Хем	1009
П. Носова	Казы	«Элегес»	Таңды	1004
Д. Оюнду	Үрбүн	«Найырал»	Улуг-Хем	993
К. Монгуш	Тоо	«Барлык»	Барыын-Хемчик	992
Г. Агапов	Краснопровка	«Революциянның чалбыыжы»	Таңды	982
Т. Сагаан-оол	Кара-Тал	«Найырал»	Улуг-Хем	982
М. Аспан-оол	Ак-Дурут	«УТКА 25 чыл»	«	885
С. Вершинин	Элегес	«Элегес»	Таңды	881
А. Монгуш	Дөргүн	СЭКП XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	867
П. Тараканов	Сайгарин	«Искра»	Бии-Хем	859
Н. Сурат	Петропавловка	«Тинлелге»	Каа-Хем	851
Ш. Ондар	Ак-Даш	«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик	849
В. Чүлдүм	Балыкыг	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	841
Л. Барахтаева	Тоо	«Коммунизмче орук»	Каа-Хем	828
Ш. Монгуш	Шын-Бажы	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	827
В. Першин	Кызыл-Даг	«Найырал»	Улуг-Хем	825
И. Кустова	Тоо	«Тинлелге»	Каа-Хем	822
П. Формов	Хадың	«Хадың»	Бии-Хем	811
А. Куюков	Арыскан	«УТКА 25 чыл»	Улуг-Хем	807

Инек кадарчылары

Фамилиялары	Ажыл-агый	Район	Хонукта деңнээ немелдези (грамм)
Т. Маштыкиная	«Совет Тыва»	Каа-Хем	1150
К. Ким-оол	»	»	1120
С. Лиибук	«Тинлелге»	»	860
А. Аминов	Ленин аттыг	»	750
В. Горев	«Өөк»	Бии-Хем	720
Д. Белекпей	«Хадың»	»	700
Ч. Шагдыр	«Тинлелге»	»	700
М. Шагдыр	»	»	695
С. Норбу	«Барлык»	Барыын-Хемчик	660
И. Плишкин	«Октябрь 14 чыл»	Каа-Хем	650
С. Алакпар	«Өөк»	Бии-Хем	610
Н. Бораданай	«Большевик»	Барыын-Хемчик	600

Хунажын инектер саар саанчылар

Фамилиялары	Ажыл-агый	Район	Хунажын бүгүзүнден саагган сүт (кг)
Г. Корзун	«Межегей»	Таңды	1682
З. Реодько	»	»	1509
А. Боброва	»	»	1212
С. Сумбакай	«Хадың»	Бии-Хем	1011
М. Вишникова	«Искра»	Бии-Хем	977
П. Седип-оол	«Хадың»	»	944
Г. Маный-оол	»	»	936
Т. Шыырап	»	»	914

Чылгычылар

Фамилиялары	Ажыл-агый	Район	100 бедеп-не алган кулуу
Н. Конгар-оол	«Улуг-Хем»	Улуг-Хем	94
С. Сарат	«Хадың»	Бии-Хем	92
С. Бенчан	«Тээли»	Бай-Тайга	88
С. Данба	«Малчын»	»	85
О. Донтуту	«Торгалыг»	Өвүр	84
Д. Чимсимаа	Ленин аттыг	Эрзин	82
Д. Балбар	»	»	81
Б. Седип-оол	«Буруктаар»	Каа-Хем	80

Саанчылар

Саанчыларның фамилиялары	Ажыл-агый	Район	Бир инектен-не саагган сүт (кг)
Чылда 2500—3000 кг сүт бээр инектер			
М. Сабельникова	«Межегей»	Таңды	1950
З. Кравченко	»	»	1863
Л. Сиреиева	»	»	1754
З. Картишева	»	»	1652
С. Пилипенко	»	»	1632
З. Чернышева	»	»	1555
Т. Кара-сал	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	1263
К. Хомушку	»	»	1248
О. Монгуш	»	»	1182
Чылда бир инектен-не саалда 2000—2500 кг			
З. Реодько	«Межегей»	Таңды	1509
М. Нару	»	»	1474
В. Ахаева	»	»	1463
М. Хроненко	»	»	1460
Н. Акулова	«Искра»	Бии-Хем	1448
П. Ондар	«Көк-Тей»	Кызыл	1403
Т. Канай-оол	»	»	1402
К. Окоп	»	»	1370
Ш. Окоп	«Межегей»	Таңды	1315
М. Серейкая	«Искра»	Бии-Хем	1313
А. Балагашева	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1303
А. Надыкина	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1235
Л. Романова	»	»	1235
М. Качиева	»	»	1217
О. Ховалыг	«Искра»	»	1210
И. Сазина	»	»	1200
Г. Дударева	»	»	1192
П. Натшит-оол	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	1161
М. Киселева	«Искра»	Бии-Хем	1120
П. Болеева	»	»	1097
Чылда 1500—2000 кг сүт бээр инектер			
П.Бай-кара	«Элегес»	Таңды	1363
А. Трушникова	Дуржулга станциязы	»	1360
А. Бадарчы	«Элегес»	»	1335
Ф. Агы	»	»	1266
Т. Монгуш	»	»	1250
Ч. Тадар-оол	»	»	1236
С. Сала	«Барлык»	Барыын-Хемчик	1228
Н. Кармолитова	«Элегес»	Таңды	1215
И. Шилиева	Дуржулга станциязы	»	1211
Г. Ширанов	«Россия»	»	1191

Бызаа ажаакчылары

Фамилиялары	Ажыл-агый	Район	Хонукта немелде деңнээ (грамм)
С. Камзанекая	Дуржулга станциязы	Таңды	885
Н. Толстникова	«Өөк»	Бии-Хем	870
С. Салчак	«Россия»	Таңды	807
А. Ловутина	Ленин аттыг	Каа-Хем	800
К. Уранчи	«Россия»	Таңды	803
А. Агапова	Дуржулга станциязы	Таңды	793
А. Блинова	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	780
К. Филимонова	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	770
М. Кадр-оол	«Россия»	Таңды	752
В. Ивангелкова	«Өөк»	Бии-Хем	750
М. Гереасько	«Революциянның чалбыыжы»	Таңды	750
К. Бюрбюжап	«УТКА 25 чыл»	Улуг-Хем	750
Е. Сандан	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	750
П. Монгуш	«Россия»	Таңды	742
А. Частак	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	730
А. Неженеико	Дуржулга станциязы	Таңды	734
С. Ензак	«Россия»	»	730
М. Сувакшит	«УТКА 25 чыл»	Улуг-Хем	730
М. Кыштымова	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	730
С. Күжүгет	»	»	727
П. Фунтикова	»	»	723
Х. Сат	«Искра»	Бии-Хем	710
Т. Чащина	Дуржулга станциязы	Таңды	709
Т. Хомутова	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	704
К. Даржай	«УТКА 25 чыл»	Улуг-Хем	700
Ф. Баранчук	«Элегес»	Таңды	700

Теве кадарчылары

Фамилиялары	Ажыл-агый	Район	100 тевеге онаалтыр алган бодаган
К. Севекшит	«Торгалыг»	Өвүр	80
К. Долума	Ленин аттыг	Эрзин	85
А. Дангаа	«Хадың»	Бии-Хем	1188
Т. Монгуш	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	1160
Г. Кара-кыс	«Хадың»	Бии-Хем	1158
Н. Клешикова	«Россия»	Таңды	1152
Ч. Монгуш	«Барлык»	Барыын-Хемчик	1146
Е. Данилова	«Элегес»	Таңды	1143
Н. Петрова	»	»	1124
Н. Стебливская	«Россия»	Таңды	1123
М. Сарыг-оол	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1119
А. Монгуш	СЭКП XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	1117
Л. Кужугет	«Барлык»	Барыын-Хемчик	1117
Г. Хайдывай	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1110
Ч. Чанзан	«Тээли»	Бай-Тайга	1099
Н. Карпукова	«Революциянның чалбыыжы»	Таңды	1086
Р. Кинаа	«Россия»	»	1086
С. Ооржак	«Найырал»	Улуг-Хем	1077
Н. Какай-оол	«Элегес»	Таңды	1077
О. Маады	«Хадың»	Бии-Хем	1065
Г. Яковлева	«Россия»	Таңды	1061
Г. Сарыгина	Ленин аттыг	Каа-Хем	1052
Э. Монгуш	«Тинлелге»	Таңды	1049
Н. Глазырина	«Революциянның чалбыыжы»	»	1042
Л. Хоза	Дуржулга станциязы	»	1041
К. Архипова	«Тинлелге»	Каа-Хем	1041
Э. Накыл-оол	Дуржулга станциязы	Таңды	1035
О. Баг-оол	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1030
Ч. Сарыглар	Сүт-Хөл	Чөөн-Хемчик	1025
Л. Донгак	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	1018
Б. Долгар	«Найырал»	Улуг-Хем	1013
Б. Очур	»	»	1007
Чылда 1500 кг чедир сүт бээр инектер			
Т. Монгуш	«Найырал»	Улуг-Хем	1044
М. Чыртык	»	»	1035
С. Ооржак	СЭКП XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	980
Е. Кол	«Хадың»	Бии-Хем	977
Т. Бай-кара	«Хадың»	Бии-Хем	958
Б. Ооржак	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	953
О. Достакиаа	«Большевик»	»	920
Б. Санғы	СЭКП XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	916
Н. Севеи	«Тинлелге»	Бии-Хем	874
М. Чимит	«УТКА 25 чыл»	Улуг-Хем	820
А. Отпал	»	»	812
Б. Баир-оол	»	»	812
А. Настай	»	»	793
И. Бойдан	«Чаа орук»	Эрзин	755
А. Кол	«Совет Тыва»	Тожу	733
Д. Чурук	«Чаа орук»	Эрзин	716
М. Мадыр-оол	«УТКА 25 чыл»	Улуг-Хем	709

Сүт саалдазының талазы-биле мурнакчы ажыл-агыйлар

Ажыл-агыйлар	Район	Орутуман саалда (кг).
«Межегей» с-з	Таңды	1212
«Көк-Тей» с-з	Кызыл	1100
«Искра»	Бии-Хем	1021
«Революциянның чалбыыжы»	Таңды	907
«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	902
«Тинлелге»	Каа-Хем	839
«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	838
«Элегес» с-з	Таңды	879
«Кызыл тук»	Каа-Хем	870
«Октябрь 30 чыл»	Каа-Хем	870
«Коммунизмче орук»	Каа-Хем	820
Найырал»	Улуг-Хем	823
СЭКП XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	818
Дуржулга станциязы	Таңды	816
«Хадың»	Бии-Хем	811

Тожуңун иви малчыннары

Фамилиялары	Ажыл-агый	100 монге онаалтыр алган тыл		
Ак Кузенек	«Май 1»	90	Л. Хуза	—«— 88
Б. Ханды	«Совет тыва»	89	Б. Хуванова	—«— 88
А. Бүнчүр	—«—	88	К. Даш	—«— 87
			Д. Мыылай	«Май 1» 86
			Б. Орэй	«Совет Тыва» 85
			Б. Кая	—«— 85
			Б. Сандый	—«— 84
			К. Чашпаяа	—«— 84
			Б. Орат-уруг	—«— 81

СОВЕТТЕР ЧУРТУНУҢ ЭРТЕМ-БИЛИГЛИГ АЖЫЛЧЫНЫ

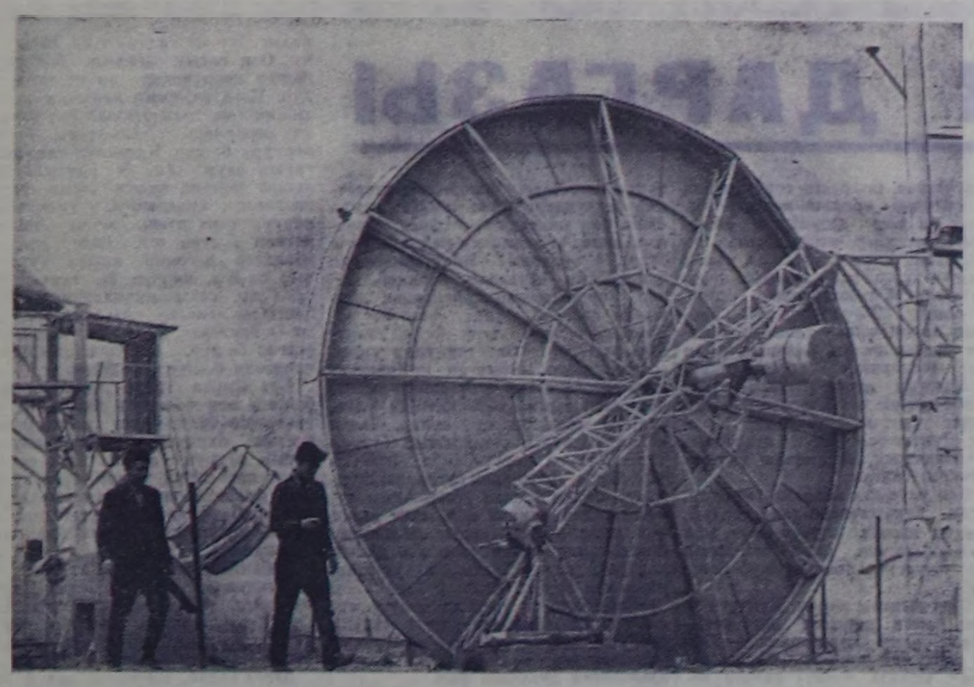

ТУРКМЕН ССР. Туркмен ССР-ниң Эртеммер академиязының физика-техника институдунуң эртемденнери сонуургавчыг шеверде ажылын чорудуп турар. Ашхабад чанында бичежек бир шөлде хүн херези-биле ажыддавр дериглер лабораториязының чүүл бүрү керекеелдери тургустунган. Оларның чамдыктары белең газлбее материалдарны газладырер, дуцазаламдыр тудуштурар болгаш 3 муң градус хире ишкин тургузуп бээр, оон өскелери хүн изини соон кыдыр хууларер, оларның кожазында хүн херелдерииң изини чымыдырар дериглер тургустунган.

ЧУРУКТА: хүн херелдерииң изни-биле ажыддавр дериглер лабораториязында.

Фото В. КОШЕВОЙНУУ. СЭТА-ның фотохрониказы.

«Амгы үеде ажылчыннарның 50 хире хуузу долу болгаш долу эвес ортумак эртемниг». (СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистеринден).

Келир үениң кандыг болурун угаазылап тывары чамдык кижилерге берге. Келир үеге чеде бергенин Гелберт Уэллс угаазылап коорге мында тергиндекчилер ангызының хайындан эртпес, оларның дужаалдарын күүседип турар, мугулай, базындырган кулдар — мөлөктөр ажылчын ангы апарган турар болган. Чижээлээрге, шоолуг эртем-биилп-даа чок, дараатан ангыларга эрге-чагырга тыпсып бээр түлелдиг төре эргилдеп болган турар болза, мугулай будүүлүк чоруктуң денден баргапы ол, культура, эртем-билиг деңнелиниң дорайтап калганы-на ол кыдыр Генрих Гейне шыкап чырык утаан-бодалдыгларга безин 1917 чылдың пролетар революциязының Россияга тинилээринииң мурнунда билдинип чораан. Ажылчы чонпарының аразында бижик билбес болгаш бичс билиглер эмгежок Россияга революция хамыктың мурнунда тинилээр деп чүве турбас деп, боттарын мариистер кыдыр санаар чамдык кижилер безин бодап чораан.

— Баштай ажылчын ангызыны, улусту эртем-билиглиг болдуруп алгаш, оон соонда революция дужир болбазыкпе — деп, олар чугаалаар турган.

— Баштай пролетар революциязы херек, оон соонда массаларны өөредир ажыл кайгамчык улуг базыпнарлыг шүүдүн эгелээр — деп, Ленин, коммунистер партиязы бадытаан турган.

Принципиалдыг ол эң чугула маргыдазага кыпиың шынны эртпеп чартык чүс чыл дургузунда колуглеп келген. Тергиндеп турган ангызар ажылчын, тараачыннарның «карааи кажан-на чырыын каар ирги» деп большевиктер наиап олурган болза, делегей кандыг болган турарыл?!

Большевиктер оны манап-даа олурбаан. Орус ажылчын ангы Ленииниң партиязының удуртулгазы-биле социал революциязын боттандырган, делегей культураның шиңгээдип алырын болгаш культураның үнелиг чаа байлактарын тургузарын —Октябрьның соон дарый үр үеде культура революциязын өөскүдерин база баштаан. Ол ажыдыг үүгүлеп турган өөренгензиг эгелээр ужур таварышкан болгай. Бижик биибее болгаш биче биляр чоруктуг узугаар дээш культура походунче миллион-миллион ажыддакчылар кирипкен. Улуг кижилерниң школалары, ажылчыннар факультеттери (рабфактар) ажыттынган. Культураның дээжилерии массаларга нептеретпиннаан, культура походунга театрлар биле кино, чуруккучулар биле артистер, чогаалчылар биле эртемденнер киржип эгелээн.

Ам бүгү совет ажылчыннарның 50 хуу хирези долу болгаш долу эвес ортумак артеииг. Чуртка культура революциязының бүзүреңдир түлелеин СЭКП ТК-ның Тезистеринде ынчалдыр иөрүскен. Совет иинтилеле чартык чүс чыл дургузунда болган кайгамчык ханы утказыг өскерииишкиннериың үлегер-чижээ — ол түннел болган.

Совет арге-чагырга чаа догуиаан эгелеп турза-на, ажылчыннар аразындан деиишкин үнген, бижик шоолуг биибее-даа бол, аиыраага хөлчок дуржулгалыг болган ангы таласы-биле ыиаи мөгелдиг, кызыл директорлар хөй эвес санныг тускай эртемнитерии техниктиг дуржулгазын ажыглап, ажылчын массаларның сорук киришкиннинге далып тургап, үргедеге таварышкан улус ажыиагийын эң кыска хуусада катап тургузуп, оон ажылын шүүдэдп шыдаан. Олар салын-чаланныг, бот-тывынгыр өөреникчилер турган! А индустриализация эгелээни-биле, беш чыл планнарын боттандырып эгелээни-биле чергелештир, совет ажылчын ангы чогаадыкчы тургузукчу күштүн ажыл-ижиниң тоогуге мынчага дээр көстүп корбээн үлегер-чижээн коргускеп. Кол массазы өөредилгеже болгаш культураже чаа-чаа хандыгын эгелээн ажылчын ангы бодунуп хүрээлеиниидеп техниканың шылгаранган ажылдакчыларын — тормоз чогаадыкчызы Казанцев, чер байлаа казар комбайи тургузукчузу Бахмутский, делегейде эң баштайгы шүүштурулгалыг шугумнуп чогаадыкчызы Иночкин болган оон-даа өскелерин деиишкин үндүрген. Үжен чыдарның орган үеиинде шахтёр Алексей Стаханов күш-ажыдың будурукчулуунук, нормаларының, болдунар болган бодунмас түүлдерииң дугайында билигни өскертириинең шимчээшкиннии этелээн.

Ажыл-ишчилер бирээзи-де он кижи шинчилиг ажыддавышаан, кежээки школаларга, хашаартан өөренир болгаш кежээки техникумнарга, институттарга база өөренип турган. Олар ортумак назы-харлыг кижилер болгай. А аныяктар будурулге черлериие колдуунда иинти өөредилге школаларындан кээп турган. Чуртка баштай дөрт чыл, оон соонда чеди чыл, оон ыиай сес чыл школазын доозары ыиаи-на күүседир хүлээлге болу берген. Ынчангаш ажылчын ангының аныяк салгакчыларының школа өөредилгезии ыиаи доозаап, ажылдан эгелээр апарган. Аныяктарның бир чамдызы 1940 чылда тургустунган профессионал-техниктиг өөредилге системазынга өөренип турган-на харын. Дайын чыдарында болган дайын соолуидеги баштайгы чыдарда ол өөредилге черлери түүле техниктиг биилиглерии берип турган. Ынчалзажок иинти өөредилге биилиглериииң хемчээли профессионал өөредилге системазынга база чоорту улгадып келген. Ол система иергежилдиг 17 миллион ажыг ажылчыннарны белеткээн. Ам профтехөөредилге школаларында өөреникчилер техниктиг биилиидерии ондыгза, ортумак школаның 9-10-гу классгарының программазын ёзугаар база биилиглер шиигээдип ап турар.

Бо беш чылда бүгү чуртка ортумак өөредилге болгаш кежээки техникумнарга, институттарга база өөренип

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫЙ 50 ЧЫЛ ОЮНГА

БАШТАЙГЫ ДАСЫК ДАРГАЗЫ

Оон боду 12 харлыг, дуңмазы Хүрең-оол үш харлыг турда, авазы өлүп калган. Азазы Хуралбай ишак дожгактарының Шыырап чагырыкчызынга бүгү назынында эштенчилеп, кактырып, дорамчыладыр чорааннала, кара черге сөөгүп салган. Ынчангаш ажығының ажыы, амыдыралдың бергези, хелечиктиң чымыкы деп чүвеге ол анай-кара чажыкда-ла таварышкан. Байның соок карааа, дүжүүметтиң көөргел чок каржы үүлгедин...

Амыдыралдан аңаа таварышкан үдүт-хуу болза, кымнар-биле түттунупса аңыл дээрзин аңаа ылаштыбышле билиндиргеп. Моол аныяк хелечик-биле (моолдан кээп турган байлар эштенчизи аарый баарге, ыаапкаш барган) өг-бүле түткаңы — ядыңнар аймак-сөөгү хамаан чокка бот-боттарын билчирлер деп чүвениң тодаргай хереглиэн. Моол, тыва ийи хелечиктен тургустунган аныяк өг-бүле революция мүрөөнде байларның ишкек-хевин даарап, амыдыраа эргелээн болгаш оон соңгаар даарыыр мергежин оларның амыдыралының үндезинин болду бергеп.

Тывага национал-хозяйалыг революциянның тиилелгези ааттарга хостаганы, херээжен улуска эр улус-биле дең эргени бергеп. «Херээжок» деп дорамчылаадыг аттың орнунга херээжен деп ча төлептиг ат тывылган. Улуг, аныяк ылгал чокка, кезээде оокук-шапка бектеткен чораан херээжен кижилер хурал-суглаага киржип, амыдыралдың ылап шынының дугайын билип, харын-даа боттарының сагыш-бодалын безин хостуу-биле илередип турар апарган. Чагырыкчылар, дүжүүметтер революцияга удурлашкан олургулаар.

— Бистиң сумуда кожуун төлээзинге Дасык даргазы келген дээр чорду шйн.

— Шын-шын, харын. Мен уламбулунга хуралдан турда көрүүм. Хем-Белдирдиден келген Бүүчүк дээр дарга башталаа кезек дарталар Өөүр ашкан дээр чорду.

— Бо болуур деп турар чыыш ядыларга кончуг солуун деп бил.

— Ындыг-ындыг. Өске арбанарның хуралының эртикеи черле кижи дыңнаа мага ханмас чорду.

— Бээр дыңналаан, саттарның Бойдаа чагырыкчы, моңгуштарның Доңдуңай мээрең, ховаалыларның оояхталган» дээн ышкаш чугаа-зомакты ол ыяалакчылар бар-ла шаа-биле нептерептеннер.

Чүдүлелиг кижилер болгаш каржы дарыыл аңаага чораан бүдүүлүк херээженнер ол суртаалга алыыр турган болаажок, чонуң арааныдан революциянның бүзүрелдиг талаалачылары арбыны-биле тыптып турган. Олар Ленинниң шынын, революцияның соруглаазын чон ортузунга чүткүлдүү-биле нептередип тайылбырлап турганнар. Ынчангаш тыва араттар барык бүрүү-биле революцияның талазынга баргаи. Революцияның шак ыдыг чүткүлдүг талалакчыларының бирээзи Барыкаан Хуралбаевна Доңгак турган. Үстүүде чугаа аңаа хамаарышкан. Ол 1892 чылда төрүттүнген, ам Чөөн-Хемчик районунуң Хөндергей суурда амыр-менди чуртаан олурар. Чээрби чылдар үезинде, Тываның аныяктар эвилелиниң кежигүнүзүнге база Араттың Революстуг Намының кежигүнүзүнге кирип, херээженнер ортузунга политиктиг кижилиргелге ажылы нептередип турар үеде, улус ону Дасык даргазы деп адаа бергеп. Сөөлзүредир назы дегүп келирге, Хөндергейниң чону ону шуут-ла Дарга-кадай дижи берген. Ол чүгле сумуга, кожуунга дасык даргалаа чораан эвес, харын-даа Тываның Араттың Революстуг Намының Төп Комитединиң херээженнер килдизиниң безин эргелекчилеп тургаи.

...1930 чыл. Часкаар кыш. «Тос дугаар арбанның хуралы Оспан-Доржу аалынга болур» деп чарлал аалдарны дыргын тарай бергеп. Чүвениң ужу-кыдыын дыңнаан, ут-шиин билгеп кижилер аалдарда бо-ла чугаалашкан олургулаар.

— Бистиң сумуда кожуун төлээзинге Дасык даргазы келген дээр чорду шйн.

— Шын-шын, харын. Мен уламбулунга хуралдан турда көрүүм. Хем-Белдирдиден келген Бүүчүк дээр дарга башталаа кезек дарталар Өөүр ашкан дээр чорду.

— Бо болуур деп турар чыыш ядыларга кончуг солуун деп бил.

— Ындыг-ындыг. Өске арбанарның хуралының эртикеи черле кижи дыңнаа мага ханмас чорду.

— Бээр дыңналаан, саттарның Бойдаа чагырыкчы, моңгуштарның Доңдуңай мээрең, ховаалыларның Делбегпир хүнүү сугларының баштары халаш дингилээп диведдиве.

— Ой, дадайым, ол канчап баргаиары ол?

— Арат чазаа дээп соонда, дүжүүметтериң тергиндеп, кымчыларын хымладыр чайнп, улус бастырып каа дег, самдар өглер буза таварлып каа дег жетедип турар херээчүл? Ам оларның аргезин казаандыр. Оларда ам чазакка соңгудар хамаанчок, арге-чагыргага кижи сүмелеп соңгуур безин арге чок. Таптыын көрдүгер бе, ол боор көрем. Калчаараан баштары халаш дээни ол-дур.

— Шынап-ла экизин аа. Төгүс чагырыкчының аймак аалга сидиредип келгенде, аътган безин дүшнестер болбаазыкпа. Ядыы самдар кижиин көре тура-ла, «хойтпаан тик, хоюг өлүр» деп кыжыргылаап, кымчызыбле багай чадырны чырт кылдыр уладаап, ыңай боорлар. Төгүс чагырыкчы сугларны база-ла ынчаптар боор аа?

— Ынчанмайн канчаар. Ам болуур чыыш-хуралга шуптуңар баар силер, харын. Кымның канчаар дорамчылаан чораанын чугаалаар силер. Төгүс чагырыкчы. Ыңгыр хелиң. Оспан-Доржу сугларны сугдуктаптар бис...

Аалда кижи-ле эмгежок. Арбанның бүгү-ле кижизи шуптуу чыыл-гаа. Ядыы өрегелериң эр, херээжен эзлери кады келгилээп. Аныяктар-даа арбын. Суму чагыргазының даргазы Монгуш Сапыраа арбанның хуралын ажыкташ, кожуун чагыргазының төлээзи. Дасык даргазы Барыкаанга өөс бергеп.

Дөрген хар чоокшулай бергеп, дорт болгаш шилгедек дурт сынныг херээжен кижи туруп келгеп. Моолдуң баяттарында-даа барын төлевиктээп, тыва дүжүүметтериң карны ажызында-даа көрүп пат болгаи ол херээжен кижи чыыллаан чонну шолаан эргидир көрүп тура, Төгүс чагырыкчы, Ыңгыр хелиң сугларже түрүгү көре бээрге, олар көрбээченеп олургаи хиреэнинде-ле, улам чаырлып, улус артыиче бүдүү ажыттаалып олурганнар. Кувискаая ёзугу-биле, моонну чүгле эртип турар кылдыр чолдайтыр таарып каан бажыңның дүгүн оң холуңуң салаалары-биле соңгаар дырай түткаш, хыылаа ханмаан чүве-дег, шала-ширип чуталаан:

— Көрдүгер бе боларны. Мооң мурааңда бистиң бажыңывыска тепкештиң, бурунгаар шураш, давиржип турган хиреэнинде, ам кээп шыдаи корткаш, арга-чадаарда араттарның артыиче сыныын орар, ыят чогун, көрүнерем. Шак бо Сат Төгүс чагырыкчыны арбаида, сумуда хамаанчок, кожуудда безин билбес кижи ховар. Оон кайы хире «бүүнның» чораанын араттарың чаактарында сорбулар, балдырларында холаңнар хереглээр. Араттарны ынчаар хемдип чораап, байын алган мал-хөреңгизин ам удавас санаа үндүртүптер бис. Ортуңарга Оспан-Доржу дээрзин база-ла билир бис. Ол болза Чадаана хүреэзиниң ламазы-дыр, хүрээ ажыл-агыйының кол эргелекчизи. Хүрээ ламалары бүдүүлүк араттарны «бүүнниг бурган башкы бар, аңаа өртүл кылыр болза, соңгу назында барын дываажаң оранынга моңгеэп-биле тамчыгар» дижип төөредиргер. Ынчаарга араттар аңаа бүүрээп, ийи-чаңгызын тудуп, баглап-даа бээрлер, а чамдыкта арбан, сумуга «ниити дагыла кылган» дишкеп, улуг-биче чагырыкчылар үе сүрүп-даа аппаар турду. Шак бо Оспан-Доржу ышкаш ламалар оон уламнидан байын келдиилер. Ыяшнарда Ыңгыр хелиниң кайынар бил-бээнп? Ол болза аарыг кижиге хүрүм кылып, өлгеп кижи бажыңга судур номчуп, авыяштыг меге аргабиле байын келди. Дүү турган Дүүтүт-оолду ёзулуг шынчы арат дээр силер бе? Чок. Дүүтүт-оол дээрге чижеэ садыгны-дыр. Чадаанага турган кыдаттардан шай, таакпы дээш ескө-даа бараан-сараан алгаш, ону силер ышкаш ядыларга каш дапкыр аар өртекке садып турган, оон ковчаазы-биле байып алган идегет-тир бо. Боларның чамдыктары бистерин күш-биле чагырып, хемнип чораан, чамдыктары оң-авыяазын-биле бистн чулуп чип чораан. Олар ам бистерниң-биле дең эрге адыкээрге, ужурга тааржыр бе? Чок, тааржыпас! Ужур болза араттың ужуру-дур, чаазак болза араттың чазаа-дыр. Силерниң арбанның бо кижилери силерни канчаар кулданып, малын малдадып, тараазын тарыдып ап, канчаар бак көрүп чоржуктер, маңаа коргуш чокка чугаалап болур ышкаш чүл?

Дасык даргазы ону саат чокка, дораан-на харыылай шаап берген:

— Силерниң билип турарыңар-даа ыш-дыр, салыы турар айтырыгнар база ыш утказыг-дыр. Байларның, феодалдарның хөреңгизин дандылап силер, өштер. Оларның соңгуур болгаи соңгулар аргезин казыыр бе, казывас бе дээр дутайында айтырыгны база силер шинтиирзер силер — дээш, ылеткелчи эрге казып деп чогум чүл ол дээр дутайын аратгарга тодаргай таймылбырлап бергеп. Оон соонда ССРЭ-де чудурук байларның хөреңгизин хавырып, ботгарын ырады шелүп, оларның эелеп турган черлеринде тараачыннарның кадының ажыл-агыйын тургузуп, дем-күжүн каттыштырып алган ажылдап турарын чугаалаан.

Сат Дүүтүт-оол бодун агартыларын ораалдажып, ыглаңнаап үнү-биле айтырыг салган:

— Мен улус-даа какпайн чордум, ламалап хүрүмневейн-даа чордум. Бодумнуң кыяа күжүм-биле мал аларап алырымга, мени бай-бодал дээрге, ужурга канчаи дүүжүр боор, дарга?

— Бээр дыңнап көрем, Дүүтүт-оол — дээш, дасык даргазы аңаа айтырыт-биле улур харыылаан — Сен болза кыш, чай чок ары, өөүрге садыглаан, ыракта, чоокта аалдар кезээи чоруур кижи болгай сен. Сээн аалыңда кодан сыңмастаан хөй хойну Чадаананың чижеэ садыгны кыдаттарны азырап өстүрүп бергеп чүве бе, а-а?

Дүүтүт-оол ол айтырыгта дорт харыы бербейн, булаңп үзеңнп бодаан. Ынчаала-даа хөй кижиниң үрүлээп шимээнн болгаи шоотказ каткызы оңу шак дүжүрген.

— Ам ёсыында салыр кижи кымыл? — деп, суму даргазы айтырган.

— Мендеп болур ирги бе, адар? — дизе-де, күдер бүдүштүг, бежениы дөгүде берген хире назылыг арат туруп келгеп, хөрээн азтыткаш, топтуу кончуг айтырган:

— Демги... бо бидалдар болза кижилер кулданып, малчуп турган бажың ажыр байып алганнары шынна болтай. Ам оларның эргезин ак каапгар дижип тур бис, а мал-хөреңгизин канчаарыл, боларның? Чугаадан ап көөрге, ол мал-хөреңгн оларның эвес болуп турар шыкаш чүл?

Дасык даргазы ону саат чокка, дораан-на харыылай шаап берген:

— Силерниң билип турарыңар-даа ыш-дыр, салыы турар айтырыгнар база ыш утказыг-дыр. Байларның, феодалдарның хөреңгизин дандылап турар бис. Харын силер база илереткир болзуңарга эки: кайда, кымда чеже мал малдадын каанын, тараабыдаанын, эт-аднгелин кайда, кымна буазудун турорун? Билиңгиерин-ле чажыргайн чугаалаан берицер, өштер. Кожайларның хөреңгизин дандылап дооскан соонда, нам теп хоразы-биле чавак черя тускай шилгнр үндүрер. Ол шинтиир үнген соонда, дандылаттынган эт-хөреңгнн хавыргаш, бир дугаарында малы чок адыларга, хелечиктерге үлеп, оларны малдандырар апаар. Чазап черинде ынчаар чугаалажын турар чүве. Дүү ол Көргү-Самба, Эме-Сарыг, Төгээ, Досказарак сугларны шуптувус билир болгай бис. Адыр дүүтүт аңай хамаан чок, аныяк безин чок ышкажыгай. Маадыг, ыыдадыг ниилелериң саанын саап, хөй малын кадарын, надыг алгымын үүлгаап, тараазын тарып, ыяштап берип, оон чажаны-биле ес адаи ан чоруур кижилер-дир. Олардан аңгы чаңгыс саанныг, хөй ажы-төлдүг кижилеривис база хөй болгай. Шак ындыг ядыларга дузалаар бис.

Ол харыы арбанның ядыларын аажок сорук киирген. Кижилер бөүк-бөүүг-биле арааныда хүлүрежип, чугаалажы бергилээп. Оон соонда эргезин казыткан феодалдарны шолүүр шелүвезин, оларның чүү хире хожшудуут артарын, байларның малын ядыларга кажан үлээрин тус-тус кижилер айтыргылаан. Оларга харыы бердиктен соонда, санаа-шүүгүмүдөлче киргеп. Бир дугаарында Сат Сырта турган, улус арааныдан ангыланып үнүп келгеп.

— Мен чугаалаан керейн — дээш, суму даргазынче кезек доктаап көргеш, оозу ыыттаалак чорда, чугаалай бергеп.— Дасык даргазының чугаазы кончуг ышкы-дыр. Байларның мегечиниң, дүжүметтериң көөргел чогун билир мен. Бистиң бир «хайыраатывыс» Төгүс чагырыкчы деп улус артында ажыттаалап алган ол-рары ол-дур. Чүге ажыттаалып олурар деп бодаар силер, мурнуудагызы ышкаш олбук, кудустан чаттыргаш, кырында аъш-чем делгээн ширээ артында хөлестей олурупкан. «Сыртаны кагыңар, Хүлер-Боону эриңдер» деп «чарлык» боол олурза?.. Чүге дээрге Ленинниң шыны, араттың шыны аңаа ыяш болганы олдур. Ол шын чүгле ыяш эвес, харын кадыг, быжыг биилиңер бе, чагырыкчы. Оон кадыг, быжыын бодунарга шенеп көөр үезер ам келгеш бодур. Маңа ыяштың кайы хире хелиниг-зин сеп, чагырыкчы? Эът-хөлүмде сорбуларо таныаланы бергеп чоруурун бо-дур. Бодуңуун таңманың таныл олур сеп бе, маңгыс? Мен аарый бергеш, кадыг ажыл кылып шыдавас аңаарымга, «мегеленип чоруур сеп» дээш, мени шаагайтаткан болгай сеп. Сээн ол улус эриңдээр эргезин казып турарыңыс бо-дур, көрдүг бе, тантыг-дыр бе! Сээн өөзэржиниглерииниң база баштары халагар. Ам эрге ааттарда — бистерде, Ленинниң шынының ачызы бо-дур, араттың шынының тилээзин бо-дур, билдиңер бе.

Сат Сырта Төгүс чагырыкчыже болгаи оон чоогунда байлардже ёзугаар сценага турупкаш, шаандагы кувискаалчы ырларны моон, тыва ыллдар кырынга ырлаи бадырыптарындан чалданнмас. Уруу Дешпаазының уруглары кырган-авазындан кувискаалчы ырларны өөренип ап турөрлар.

Тываның хоочун кижилериниң бирээзи Барыкаан Хуралбаевна Доңгак эневиске Совет эрге-чагырганың 50 чылы-биле холбаштыр назг байырны бараалгатышаан, өгбелериниң эгелээн херээн уругларының уруглары канчаар уламчылаи турарын көрүп магадаары-биле ам-даа үр чылда чиик-сергек, кадык чаагай чурттаарын күзеп тур бис.

С. ПАВУ.

ПИОНЕРЖИ ЧАЙ

Маадырларга тураскааткан

Эртикен дыштанар хүн Кызылдың Володя Дубинин аттыг пионер лагерининг уругларынга ёзулуг байырлалдың хүнү болган. Ол хүн уруглар боттарының ада-иелери-биле, угба-дунмаларыбле ужуражырындан ангыда маадырларга тураскаал болдурган шугум чыскаалын эрттирген.

Лагерьниң төвүнге уруглар отряд-отряд айтыбиле чыскаалыпкан.

Пионерниң улуг вожатыйы В. Ф. Староверова рапортту хүлээп алган, ол хүн уругларга кымнарның аалдап келгенин дыңнаткан. Хамаатыы болгаш Ада-чурттуң дайынчыларынга ангы бөгүнгү уруглариың аас-кежиктиг чурттаалгазы дээш азы-тыынындан чарыганнар—Төрээн чурттуң маадырлыг оолдар, кыстарының арааныда олардың дыштанып, хөлүг чайны эрттирип турар пионер лагерининг адын адаазан, маадыр пионер Володя Дубинин база бар дээрзин уругларга база катап сагындырган.

Дараазында пионерлер удаа-дараалаштыр шидиргө үнүп келгеш, маадырлыы-биле олген дайынчыларның турасказылынга шынчызын бадыткап турганнар. Аалчыларның мурнундан эң Путов, офицер эң Большов олар чүве чугаалап, армияның аныяк салгакчылары — пионерлер болгаш школачылар Төрээн чуртуң кампаларынга боттарын белетизериниче ыйгырганнар.

Байырлыг шугум чыскаалы солуп болгаш хөлүг болуп эрткеп. Ол доостуру билек, ада-иелерин болгаш аалчыларны пионер лагерининг иогаан театрынче чалааннар. Орта уругларның ыяе талаптыкыларын боттарының чаптанчыг боттывынгыр уран чүүлүн барадагатканнар.

О. НАМЧЫЛАК.

ЧУРУКТА: пионерлер байырлыг шугум чыскаалында.

Фото авторнуу.

ЧАГАЙ СЕТКИЛ

Улус залды долдур саадапкан. Аңак хептердиг болгаш ак-ак бөрттердиг кижилер бир-де чүвени маңап, ажыкче-даа, дөрже-даа харааның каап, хөглүг хөөрежип каап олурган.

Удатпаанда, залче дөрт-беш шаа кижи, база-ла хөлзээн-даа хевирлиг, арай далаш кирип келген. Ында саадааннар тура халышкаш, адыш часкап, шиңдейдиир чугаалажып үнген. Моң сыныыт, хүреп платьелиг, кылын борбак ак шырайлыг үтбай чанык-чаагай каттырымзап, ыңай-бээр көргүленишаап, кирип келген улусбиле кады столга кээп саадапты. Ол үтбайның хөлзээни шырайындан-на илдеп. Хүндүлүг үтбайның оң талазында, каңгайының кырында хары чаап этелей берген, дотка кагыскан аңчы шырайлыг, арай чөвагзааны илдеп акый база-ла шак ынчаар хөлзээп, бо улустуң аразында танывырым кижи бар бе моң дээнзиг, саадааннарны эргидир харааның каап олурган. Ол болза, үтбайның кады кырааны болган. Хамык улус бо үтбайдан бирдаа карак албайн, аразында сымыражып каап, олирның чугаазының аразындан:

— Чаагай сеткидиг кижи — дээн үннер дыннаы каап турган.

Ол аразында суглуг графин кынгырт дээн соонда, зал ишти ышпшын апарган.

— Шимээнни чидиреин дилеп тур мен, өштер!—дээш, каттырымзаан эр таваар чугаалап үнду. Кызыдың эмнелге-поликлиникалар каттыжымышкынының кол эмчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи Николай Васильевич Сизых болдунуп эге чугаалынга Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының бүгү ажыкчы кижи төрелгетенге хайырлаан эргелериниң болгаш Октябрьның 50 чылының улуг байырлалынга төлептиг ужуражыр дээш совет кижилериниң, оон иштинде эмнелге ажыддакчыларының үлүүнүн дугайын санаал чугаалай каапкаш:

— Өштер, Совет чазак ажылдаар, өөренир, дыштаныр болгаш кыраанда азы аараанда күүгенниң пенсия дуза-лаачызын чедирер эргени биске берген. Бөгүн бис бистиң республиканың бир хоочун эмчи ажыддакчызы, бистиң коллективтиң база бир хоочун болгаш чаагай сеткиидиг кежигүнү, бистиң эвивис Долгар Шагдыровна Ензакты кадыымның ужурунда, ойу келген дыштанылгаже үдеп турар-дыр бис...—дээш, эмнелге коллективтериниң каттыжкан үделге кежээзин ажыткан.

Оон соонда кол эмчиниң орлакчызы Александра Кирилловна Гончаренко пенсияже дыштанып үнүп турар Долгар Шагдыровнаның ажылыышчи алдар-хавыязының дугайын сеткил хайныктыр санаал чугаалаан.

— Долгар Шагдыровна эмнелге шугумунга чоннуң кадыы дээш 36 чыл иштинде могаг-шыыг чок ажыддап турар. Бо аразында чаагай сеткиидиг кижи ажылы, хавыязы дээш каш удаа шаннадып келген. Оон дээди херечиин болза, бо чылын Долгар Шагдыровналы чазактың дээди хавыязы Ленин орден-биле шаннаавы болур. Бистиң эмнелге коллективи Силерни кажан-даа утпас. Коллектививисрге алдар, хүндүлүг болгаш эң идепкейлиг хөй-ниитичи болуп ажылдап келген болгай силер. Бисти база кажан-даа утпаңар. Кандыг дуза херек болдур — биске дыңнадыңар...—деп, А. К. Гончаренко коллективиниң чаңгыс аай чаагай сеткилин илереткен.

Оон соок дарый Долгар Шагдыровнаның кады ажылдап турар эң-өөрү оон-моон «Эргим Долгар Шагдыровна», дээш-де ынакшылыг болгаш хүндүткелдиг чылыг сестерии то каап эгелээн. Аңаа карак чажы-даа турду-ла. Коллектив болгаш кижи кайы хире эң-сеткилдиг-дир дээрзи оон-на илдеп турду.

Эмнелгенин хоочун ажылдакчылары Тамара Топур-оолovна Чымба база-ла сеткил хайныыышкынныг сестерии чугаалады.

— Бис бо-ла поликлиникага 1951 чылдан бээр кады ажылдап келдивис ийин. Ынчаи эмчилер четчир эвес. Долгар Шагдыровна ынчаи чедишпес эмчилерни солуп-даа турган кижи—деп, онда парторг Вера Васильевна Литвиненко сактып чугаалаан. Оон соонда, эмнелге месткомунуп мактал бижиин эмчи В. В. Скуларнов байыр чедирип тутка.

Кызылдың № 1 поликлиника эргелекчизи, база бир сураглыг эмчи Александр Степановна Киселева, РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи, пенсионер Василий Николай Пудов олар база-ла сагыш-сеткилди хайныктырып келир чылыг-чымчак сестерии чугаалады.

Долгар Шагдыровна Ензак оң-ла хамык хүндүткелдиг болгаш ынакшылыг чылыг сестерден база-ла сеткил-сагыш хөлзеп, харын-даа харыккан хевирлиг турун келген. Зал база катап ышпшын апарган. Оон чугаазы дөпчу болгаш хаңы уткалыг болган.

— Бодап көөрге, шынап-ла хөй чылдар эрткеи болур-дур. Бо аразында мээң чонга бараан болуп, аваэш-биче кылып келген ажылымны бедин-биле үнелеп, мени Чазактың дээди хавыязы Ленин орденбиле шаннап, бөгүнде дыштанзын дээш пенсияже үдеп турарымнарны сактып көөрге, шаанда ыракка Тожуга анчы, балыкчы ядыы-мочүт чораан тожуларны уруу менээ конучуг-ла аас-кежик-тир. Бо бүгү дутайында партиимга, чазаамга, чонумга, коллективим, эң-өөрүм силер бүгүдеге үлүү-биле четтирдим! Пенсияже үнер деп чүве бир талазында мунгараачыг-даа, ийи талазында — эң-өөр силерниң ыындыг чылыг сагыш човаашкынынар дээш өөрүнчүг-даа болур чүве-дир. Мээң бо-ла ажылап, чонга бараан болуп чоруурум эң-өөр силерниң дузаңар-ла болгай. Коллектив чок болза, чаңгыс кижи чүге күш чедер боор ийик. Бо эмнелге коллективи мээң аг-бүлем-биле дөмей апарган. Ынчангаш назы улгаткан-даа болза, коллективиниң кандыг-даа ажылындан чыда калбас мен. Ол хире чаагай сеткиидиг болгаш найыралдыг коллективиниден кижи канчап үнер боор. Че, силерниң чүректиң ханы сагыш човаашкынынар, чаагай сеткиидиңер дээш база катап улуу-биле четтирдим, өштер!— дээш Долгар Шагдыровна биезги-де чазык-чаагай чаңы-биле каттырыглаап, туруп кээп, адыш часкап турган өөрүн эргий харап турган. Хамык эмчи эң-өөрү ону бүргей ап кээп, оон холуун тудуп, чечектер сонгеп:

— Дыштаныр ойуң келген, эки дыштанып, эминеңип, үе-шактың чалгаа чокка эрттирип, кан-кадык үр чылдарда туруттап, ам-даа чаагай аас-кежиктиг, мурнуку хевээр хөглүг чурттаарынарны күзедивис!— дижип, ону ошкап, оон мойнундан куспактанып турган. Коллектив болгаш кижиниң чаагай сеткили бо хире боор-дур.

Л. ХӨЙУК.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

ВЛКСМ хооркомунуң шаңналы дээш

ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң шаңналы дээш бичии оолдарның бажыңнар аайы-биле бут бөмбүүнге маргылдазы эртикен воскресеньеде эгелээн.

Шөлге бир дугаарында «Чалгыг» биле «Спартак» командалары ойнаан. Бо ужуражышкынга «Чалгыг» командазының оолдары эрес, кашнагай талазы-биле бодунуп удурланыкчыларындан ылгалып, 4:0 санга чиик удуп алганнар.

Оон дараазында оолдарның «Согун» биле «Шуурган» аттыг командаларының оюну хайым-биле дооскан. «Алмаздың» оолдары «Факельжин» ойнакчыларын 3:1 санга тиилээн. ВЛКСМ хооркомунуң шаңналын кайы команда чаалап алырын дең чүве ам болур оюнардан билиннер.

М. ГАМИДОВ.

Совет Тыванын беш чылы аттыг стадионга

ЦИРК-ШАПИТО

Бөгүн байырлалдыг ажыттынар.

РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. ОСКАЛ-ООЛДУҢ удурткаиы тыва артистерниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи К. ХЕНЗИГ-ООЛДУҢ киржилгези-биле совет цирктиң мастерлери янзыбүрү программалыг оюннар көргүзер.

Эгелээри 19 шак 30 минутада.

Воскресеньелерде 3 оюн көргүзер: 12 шак, 15 шак болгаш 19 шак 30 минутада эгелээр.

Цирктиң кассалары «Найырал» кинотеатрның болгаш цирктиң чанында, олар 9 шактан 20 шакка чедир ажылдаар.

Коллективтиг чагырларны база хүлээп алыр. Билеттерни баш бурунгаар садып турар.

Кино

ИЮЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Федька», 10. «Зин-турачылар» 11.30, 1.30, «Гайдуки» 3.30, 5.30, 7.30, 10 шактарда.

«БАЯ-ХЕМ»: «Тайга чүнү ыыттавайн турганыл?» 3, «Саша-Сашенька» 5, 7, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Кадыр хар черинер» 7, 9 шактарда.

«ЕННСЕЙ»: «Зичиннериниң суучазы» 9.40, 11.30, «Саша-Сашенька» 1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Олень Дундич» 1, 3, 6.30, «Ийи катап хей азы ажырбас» (1-ги, 2-ги серилары) 8.30 шактарда.

редакцияның адреси:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, ачыыслалгалы секретарының 23-35, партийже аныырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, көзөө ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүт киллизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көзөө корреспонденттер база совет түрүгүүт болгаш аныырал киллистериниң 21-27, шиитки информация киллизинин 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлаага өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС — 02251.

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР

109 хонук АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫН ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1923 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Соединин болгаш Министрлер Чөвүлелиннин органы

1967 ч. ИЮЛЬ 21 ПЯТНИЦА № 171 (6808).

Өртээ 2 көп.

СЭКП обкомунда болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында мал чемнериниң белеткелинин дугайы

СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлели бо айтырыгны чугаалажып көрген. Бо чылын бүгү районнарда чайгаар үнген болгаш тараан өзү-сигенниң үнүжү эки. Ындыг болзада мал чемнериниң нурлаырын тургузуп алырынга бо таарымчалыг байдалды төп ажыглаар талазы-биле республиканың колхозтары болгаш совхозтары кончуг багай ажылдан турар.

Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Бии-Хем болгаш чамдык өске-дээ районнар амга чедир сигеп белеткээринче, чайгаар үнген өзү-сигенден сээтке салырынче кирбээн. Айтыгнаган районнарның удуртулары болза мал чемниң нурлаырын тургузуп алыр чорукту харыысалга чок көрүп, ол улуг ажыл-агый-политиктиг кампанияда организас чок, ажыл-агыйжы эвес байдал-биле эртежин олуруп турар болгаш мал чемнерин белеткээринче колхозчуларны, совхозтар ажылчыннарын мобилизаставайн турар.

Бо чылдың июль 10-да байдал-биле алырга, республикага тракторлуг сигеп кезер машинналарының 20 хуузу, силос комбайнарының 68 хуузу септеттинмизин. Хой санныг дырбаактар, сараат салыкчылары, волокушалар болгаш өске-дээ чепсектер белеткеттинмизин. Сигенин хол-биле кезерн, будук-бүрү чемнер белеткээри организастатгынмаан.

Таңды, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйларында сигенниң кезилдеги биле сараатташкынының аразы кончуг үр болуп турар.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжмышкынының талазындан сигеп кезин ажаар техниканың септелгезин дүрген доостурар талазы-биле оперативтиг эвес ажылдан турар. Ынчаарга респотребсоюз ажыл-агыйларга сигеп кадырларын, айырларны, кадыыр чанызарын, хенлирлерни болгаш өске-дээ түүлдерни чедир бербейн турар.

Колхозтарга болгаш совхозтарга мал чемнерин белеткээринде бо бүгү четпестер болза, ол чугула хереги республиканың Көдээ ажыл-агый министерстволарындан, партияның чамдык райкомнарының, райкүүскомнарның талазындан, көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге эрегелдерининг, «Сельхозтехника» каттыжмышкынарының талазындан удуртулганын вошкаандан болгулаа турар.

СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиннің ДОКТААТКАНЫ БОЛЗА:

Үстүнде айытынган четпестерни чайладыр, мал чемнериниң белеткелин колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге тараа ажаап алышкынының бетинде доозар төлээде, ол ажылды ажы организастыг чорударын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, Көдээ ажыл-агый министерстволарынга, республиканың «Сельхозтехника» каттыжмышкынынга хүлээткен. Бо соруулга-биле кылыр түүлдер:

шиҳоз, совхоз бүрүзүнге сигеп кезин ажаарының ажылчын планнарын ажылдан кылып, аңаа хүнде чеже гектарга сигеп кезерни, чеже сигеннн болерни, сараатталарны, чеже силосту салырын тодаргай айтыр;

ажыл-агый бүрүзүнге мал чемнерин белеткээр талазы-биле эргежок чугула санныг бригадаларны, звеволарны тургузар, оларны ажылчын күжү-биле бүрүн четчелээр, сигеп кезин ажаарының бүтү техниказын оларга быжыглаар. Мал чемнерин белеткээриниң онаалгаларын салбырлар, бригадалар, звеволар бүрүзүнге чедирер болгаш ону капчаар күүседин турарын контролдаар;

мал чемнерин белеткээринче ажыл-агыйларның ажыл кылып шыдаар улуг кижилериниң 60—70 хуудан эвээш эвезин мобилизастаар, ол ажылче өөренижкилерни, будүрүлгелер болгаш организацияларның ажылчын, кибин-хаакчыларын калбаа-биле хаара тудар.

Ажыл-агый бүрүзүнге сигеп кезер машинналарның техниктиг ажаалдазын хандырар талазы-биле кижүп чоруур бригадаларны тургускулаар, сигеп кезинниккинге, ону болгаашче болгаш сараатталарынга бүгү машинналарның бедик будүрүкчүлүг ажылдарын хандырар, мал чемн белеткээр ажылдарга комплекснлиг механизацияның калбаа-биле ажыглаар, аът-биле сигеп кезер машиналарны хөй-биле ажыглаар, оймактарда, орук кыдыгларында, тулаалыг черлерде, машина-биле кестинмес өскедээ черлерде сигенни хол кадмыры-биле кезин ажаарын организастаар.

Колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге хөй болгаш чаңгыс чылдыг сигеннер тармырынга үредин участоктарын үзүп берген турарын хандырар, ажылагый бүрүзү бо талазы-биле четчир үрединиг болган турар.

Күш-ажыл организастаашкынының болгаш ажыл төлевиринин денгилгелиг хевирлерни калбаа-биле ажытпаар, мал чемнерин белеткээринге планнарны күүседкени болгаш ажыр күүседкени дээш материалдыг ыдыг беришкиннерниң хемчеглерин боттандырар.

Мал чемнерин сараатталарының, силостарының шынарынче онаа-кичээнгейин салыр, агаар-бойдуспуң кандыг-даа үезинде силос салырының хуусаваларын кызырар, витаминниг, дузаан сигеннерни, будук-бүрү чемнерни белеткээринде технологизалын эки сагыыр.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң 1967 чылдың май 17-ден доктаалын ёзугаар сигеп, силос, саваң белеткелинде ажылдап турар кижилерге сигеннің болгаш силостуң планныг бот-үнезининг 10 чедир хуузун, савадының—20 хуузун немелде төлевир кылдыр бээрин-даа, садарып-даа чөпшээрел турар.

Ниитининг малы-биле чергелештир хууда малдарны бөдүүн болгаш шыктыг чемнер-биле база хандырар хемчеглерни алырын ажыл-агыйларның удуртукчуларынга сүмелээн. Ол соруулга-биле ажылчыннарның, кибин-хаакчыларның болгаш колхозчуларның сигеп кезин ажаар-машиналар ажыглаттынмас черлерден сигеп кезип алырын чөпшээрлер, мичээнгей оларга ындыг кезиишкинни колхозтарның болгаш совхозтарның черинге-даа, күүрүне фондузу черлерге-даа чорудуп болур болгаш оларга белеткээн сигеннің 50 хуузун натура-биле бээр.

Мал чемнериниң белеткелинде турар ажылдакчыларның ортузунга политиктиг болгаш культура-массалыг ажылды, садыг болгаш эмнелге хандырылгазын улам экижидерин СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарынга, ажыл-агыйларда партия организацияларынга хүлээткен. Ол соруулга-биле илеткелдер кылырын, лекция, беседа чорударын, бот-тывынгыр үран түүл коллективтеринин көргүүлгелерин кылырын, кинолар көргүзерин организастаар, ону боттандырарда район төптеринден, колхозтардан, совхозтардан агиткультбригадаларны мал чемнинин белеткелинде турарларже үргүлчү чорудуп турар.

Оон-биле кады солунналарны, журналдарны ажылдап турарларга ойнаанда чедирип, бригадаларны спорт херекседелдерн, ойнаар түүлдер, библиотека номнары, аптекажыгаштар-биле доктаамал хандырарын чедип алыр, хаяа солуннарны, комсомолчу прожекторларны болгаш коску агитацилыг өске-дээ хевирлерни доктаамал үндүрүп турарын организастаар дээрзин доктаалда база айытқан.

РСФСР-ниң Дээди Соединин План-бюджет комиссиязында

Июль 19-та РСФСР-ниң Дээди Соединиң План-бюджет комиссиязының хуралы депутат И. Е. Клименконуң даргалаашкыны-биле болуп арткен. Анда министерстволарның болгаш төп албан черлериниң хөй удуртукчулары киришкен.

Россия Федерациязының 1966 чылда Күүрүне бюджединиң күүселдезиниң болгаш 1967 чылда Күүрүне бюджединиң күүселдезининг чорун турар дугайында илеткелди РСФСР-ниң сан министри, депутат И. И. Фалеев кылган.

Республиканың Аъш-чем үлетпүрүнүн министриниң бирги оралакчызы С. А. Богданов, РСФСР-ниң Дээди Соединиң План-бюджет комиссиязының белеткел комиссияларының даргалары депутаттар Б. А. Осипчик биле С. С. Воронинский, РСФСР-ниң Түлүг материалдар үлетпүрүнүн министриниң бирги оралакчызы Д. Н. Потанин, республиканың Хлеб-продуктулар болгаш малдын холукпалыг чемнер үлетпүрүнүн министриниң бирги оралакчызы А. Ф. Трунов, РСФСР-ниң Көдээ тутунун министриниң оралакчызы Н. Я. Семенов хуралга санал берген.

План-бюджет комиссиязы 1966 чылда РСФСР-ниң Күүрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчёттуг талазы-биле түннелдиг болгаш 1967 чылдың беш айларының күүрүлүнде Россия Федерациязының Күүрүне бюджединиң күүселдезининг дугайында доктаалды хүлээп алган. РСФСР-ниң

ӨВҮРЖҮЛЕР ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДА

Өвүр районнуң ажылчы чоннары бүтүү совет улус-биле бир демей юбилейлиг чылдың эгезинде бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Хойжу, каларчы, механизатор, тудугчу, саанчы бүрүзү алган социалистиг күлээлгезин чедиишкинниг күүседир дээш шудургу демисежип, эвээш эвес чедиишкиннерни чедип ап келген. Моон түнелиниде районнуң колхозтарының, совхозунуң ажылишчилери юбилейлиг чылда кодээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының чыл планын октябрь 15-те хуусаа бетинде күүседир азы 560 тонна сүттү, 1180 тонна этти, 188 тонна жүктү дужаар аргалыг боон турар. Пландан дашкаар продукция садары база көрдүнген. Чүүн айыбиле төрүүр түс баш малга онаштыр чаш төл камгалап алырының планныг соруглагары колдуунда күүсеттинген.

Мал, чер ажылының талазы-биле юбилейлиг чылдың бирги чартыында Өвүрнүң ажыл-ишчилери коскү чедиишкиннерни чедип алган. Күрүнеге эът садарының чартык чыл планы 145.4 күү, сүттүү—137, жүктүү—123 хуу күүүсеттинген. Ынчангаш эки түнелдерлиг район болган. Бо чылын 29 мүң 567 баш чаш мал менди камгалап алынган. Ол болза өткен чылдыңнан барык 3000 баш хөй болуп турар. Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар, иниитиниң малының баш санын өстүрер талазы-биле планын «Кызыл тук» кодээ ажыл-агый артели (даргазы эш Седен, ында кодээ Совет даргазы эш Семиспеек) ыракта ажыр күүсеткен. Колхоз бирги чартык чылда эът садарының планын 182 күү, сүттүүн — 180, жүктүүн—160 хуу, малдың баш санын өстүрериниң планын 129 хуу күүседип, төрүүр 100 хойга онаштыр колхоз 101 хураганны камгалап алган. Кок-Тейниң хойжу бригадазы 100-ке онаштыр 102 хураганны алган. Бо бүтүү колхозтуң малчыннарының юбилейлиг чылга күш-ажылчы белээ болур.

Боттарының ажыл-херээнге бедик көргүзүглерни чедип албышаан, мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдеириң дээш чарышка идепкейлиг киржип, борта боттарының салыышкыннарын киирип турар мурнакчылар хөй. Төрүүр 100 башка онаштыр чүстен хөй чаш малды 14 малчын. 90-дан өрүнү 27 малчын алган. «Кызыл туктуң» хойжулары Сая Мижит-Доржу 104. Ооржак Белек 103. Сая Төңүр-оол 100 баш хураганны менди камгалап алганнар. «Торгалыг» совхозтуң саанчылары Салчак Попуш, Ооржак Курутпай, «Кызыл туктан» Ооржак Кок, Сая Долзатмаа дээш ышкаш мурнакчыларның ады-сураа районда алгыг берген. Олар иниити сүт чыылдазын чылдың кайы-даа үезинде кудулаттайын келгеннер. Тудуг болгаш хөвү ажылының мурнакчыларынга эштер Далар-оол, Хөкпеш-оол, Дочун-оол, Биче-оол, Сүрүүмей оларның күш-ажылчы үлегер-дуржулгазы өскелерни бурунгаар элертип келген.

Районнуң бүтүү тараажылары юбилейлиг чылдың часкы тарылгазын мурнуку чылдардан өлээн организатыг байдалга эрттирип, 2000 гектар суггатгыг черге мал чеми культураларны тараан. Ам үеде районнуң ажыл-агыйларының хөвү шөлдериниде тараа чингир-ногаан далай ышкаш чалгып чыгар. Колхозтар болгаш совхоз тудуг материалларының белеткелин ей-шаанда чоруткаш, тудуг-септелге ажылдарынче чогуур үеде киреринн хандырган. Эрткен 6 айларның дургузунда 9 чурттапга бажыңнарын, бир кызыл булунну, бир тараа складын, чеди хой, сес хураган каждарын ажыглалга киирген. Тудуг-септелге ажылдарының талазы-биле алган социалистиг хүлээлгезин «Кызыл тук» колхоз ажыр күүсеткен. Колхозта Тыва АССР-ниң Дээди Соведиинин депутады эш М. Сериге улуктан тудуг бригадазы 17 чурттапга бажыңнарын крышалаан, 4 бажыңның кладовказын кыпган, 5 чаа чурттапга бажыңын, дөрт хөй каждазын тудуп доозган болгаш уруглар яслизин 15 оолутка алгытган. Колхозчу малчыннарның чурттап орары кылис өглери эки, культуруг.

«Торгалыг» совхоз тудуг-септелге ажылдарын багай эвес чорудуп, мал кажаларының кышка белеткелин амдыгаштан-на эгелей берген. Ынчалза-даа «Коммунизмиче орук» колхозтуң баштаар чери (даргазы эш Семис-оол) бо талазы-биле четпес демчеглер ап келгенин айтыр херек. Чартык чыл дургузунда колхоз чүгле 3 чаа бажың тутпан боордан оске, септелге чорутпайн турар.

Юбилейлиг чылда улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының, амыдырал хандырылга черлериниң ажылдакчылары, тудугчулар база-ла бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган болгай. Районда тудуг участогунуң тудугчулары (мастери эш А. Ойдуп) чартык чыл планын 214 хуу күүсеткеш, чылдың база күүседипкеп. Бир ажылчын күшке онаштыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 190 хуу бедиткен. Пландан дашкаар 10 мүн рубльге септелге ажылдарын чоруткан. Коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиннерин үнелеп көргеш, чоокта чаа оларга райком болгаш райкүүском шилчиир Кызыл тукту тывыскан.

Районнуң хереглекчилер иниитилели чартык чылдың бараан саарылгазының планын 107, иниитиниң чеменнилге черлериниң планын 109 хуу күүсеткен. Белеткелдер конторазы бирги чартык чылда чоңдан 7,4 тонна жүктү хүлээп алыр планныг тургаш, ону 9,3 тонна кылдыр күүсеткен. Ынчалза-даа тулеңги дүк, алгы-кеш хүлээп алырының планы күүсеттинмээн. Чүгүла хереглелдиң барааннары—кидис, брезент, бажың иштининң херекселдери, белен хептер дээш оске-даа бараннар-биле чоннуң хандырылгазын райпо баштаар чери чогуур ленделге туогуспайн келген. Чурттакчылыг черлерден хайыы малчын коданнарга автолавкалар улуг үзүктелиишкин-биле барып турар.

Районнуң коммунал хандырылга комбинады чартык чылдың тудуг планын 197 хуу күүседип, 20 өрүнүг чаа ажылчылар бажыңын, Арыг-Бажы суурда почта салбырының бажыңын ажыглалга киирген. Район эмнелгезиниң чанында варыг улус хүлээп алыр чаа амбулатория тудуу удавас доостур четкен. Районнуң орук участогу, харылзаа конторазы, амыдырал хандырылга комбинады социалистиг хүлээлгелерни чугаалаваска-ла, чартык чылдың планныг хаалгаларын күүсеткеп. Бар четпестер ажыл-агыйжы эвес, социалистиг чарыштыг үнелеп көрбес чоруктуң түнелин дээрзин айтыр херек.

Эрткен үеним дургузунда районнуң культура, чырыдышкын, кадык камгалал ажылдакчылары чамдык боларгай ажылдарны кылып чоруткан. Районнуң агиткультбригадазы Улан-Удэ хоорайга воналар маргылдазынга киришкеш, бирги чергенин диплому-биле шаннаткан. Олар уран чүүлдүң район көрүлдезинче дөрт удаа киржип, фермаларга, бригадаларга 25 катап концерттерни көргүскен. Кодээ клубтарга күш-ажылдың мурнакчылары болгаш Ада-чурттуң дайынының киржикчилери-биле ужуражылгаларга хөй удаа киришкеннер. Бора-Шайга 1930 чылда үймээнчилерни баскан черге Өвүрнүң аныяктарының слёдуң чоокта чаа эрттирген. Библиотекаларга номчулга конференцияларын организастааны номчукчуларның номга сонуургалын көлүрген. Районнуң кинофикация чери чоңга кино көргүзүлгезиниң чартык чыл планын 137 хуу күүсеткен болгаш кодээ черлерге кино көргүзүлгезин мурнуку чылдардан өлээн экижиткен.

Улус өөредилгезиниң ажылдакчылары юбилейлиг байырлалдың өөредилге чылын багай эвес түнелдерлиг доозган. Районнуң школаларынга өөредилге программазының күүседеги иниитизи-биле 89 хуу болган. 1283 өөреникчи дараазының класстарынче шилчээн. Хүндүзү болгаш кежээки школаларның 10-гу класстарын 78 кижи доозган. 8 башкы боттарының үлүттүп турганы класстарынга 100 хуу өөредилгени чедип алган. Өөредилге кижизидилгелиг ажылдар талазы-биле эки түнелдерни Сагыы сес чыл школазы чедип алган. Школада чурт шинчилел булуңун дерээн, спорт шөлдерин кылган. Ам үеде школаның септелгезин ада-иелериң киржилгези-биле чорудуп турар.

Колхозчу араттар, ажылчыннар алган социалистиг хүлээлгелерин ыяавыла күүсеткен турааң дээш кодээ Советтер, оларның активистери организастыг хемчегларни ап чоруткан. Хой-иниитиниң киржилгези-биле суурлар чаагайжыдылгазын эки организастаан. Иниитизи-биле 3500 дос янзы-бүрү ыяштар олуртунган. Социалистиг хүлээлгелерниң күүсеттинип турарының байдалын Торгалыг болгаш Сагыы кодээ Советтери сессияларга чугаалажып, чер-черде депутаттар болуктерин тургускан. Олар харыылап турары участоктарынга социалистиг чарыштың түнелдерин чугаалажып, оон күүселдезин организастап турар.

Улуг Октябрьның 50 чылын Совет кижилер күш-ажылчы чедиишкиннерлиг демдеглеп эрттирер дээш бедик көдүрлүүшкүнүүр ажылдап, кол күчээгейин шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларже угландырып турар. Бистиң районнуң ажыл-агый, культура тургузуушкунунда четпестер чок деп болбас. Иниитиниң малының өлүп хораары мурнуку чылдардан дыка эвээжезе-даа, эрткен чартык чылда янзы-бүрү чылдаганнардан 2957 баш мал өлүп хораан. Оон иштинде чүгле «Коммунизмиче орук» колхозтан 1236 баш мал өлген. Эрткен чылын малдың тарып боозадылгазын, суда адержилгезин четпес организастаанындан амга чедир бүгү төрүүр малдың чүгле 67 хуузу төл берген. Моон уламындан мал ажылының продуктуларының элбекшидилгези долузу-биле чедип алдынмайн турар.

Ам үеде Советтерниң мурнунда салдының турар кол соруглга—иниитиниң малынга четчир санныг чем курлавыларын белеткээри болур. Оон-биле чергелештир юбилейлиг чылдың дүүгүт ажаал алышкынынга белеткел ажылдарын күштелдирери чугула. Районнуң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ниң июнь Пленумунуң шиитпирлерин изии-биле деткээн болгаш ТК-ниң Тезистерин чер-черде калбаа-биле танышып турар. Юбилейлиг чылда алган хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседириндеп артык хүндүлүг хүлээлге чок. Ол дээш чонну кодуреири, оларны утлап баштаары Советтерниң чугула соруглгазы болур.

Д. СҮНДҮҮП,
Өвүр райкүүскомунуң даргазы.

Механизастаттынган 586 дугаар колоннаның тудугчулары ам Улуг-Хем районда амылдап турар. Тудугчулар Октябрьның 50 чыл оюнга уткуштур бүдүрүлге планын ораичок амыр күүседип турар. Олар бо чылын «Улуг-Хем» совхозка иниитизи-биле 411 дөрбелчин метр шөлдуг, ийи квартиралыг анды бажыңны тудуп берген. «Найырал» совхозка ийи квартиралыг үш бажыңны болгаш бир квартиралыг база бир бажыңны тутнаш, олар 250 дөрбелчин метр чурттапга шөлүн ажыглалга киирген. А «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң ажыл-ишчилеринге ийи квартиралыг ийи бажыңны ажыглалга киирип берген. Колоннаның тудугчуларындан «Сельхозтехника» маттымышкынының салбыры ийи квартиралыг дөрт бажыңны хүлээп алган.

Тудугчулар Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн төлептиг уткууру дээш чармын турар. Олар улуг байырлал чылының бүдүрүлге планын декабрь 25-те күүседирин хүлээнген.

Бригадалардан Николай Золотухинниң бригадазы шалыпның ажылдап турар.

Районда тудуг объектилерим удаа дарый ажыглалга киирип турары—механизастаттынган 586 дугаар колоннаның тудугчуларының Улуг Октябрьга белектери ол.

ЧУРУКТА: Мурнакчы бригаданың кемигүнү В. Н. Агошковтуң соңгалар кылып турары.

С. Феоктистовтуң фотозу.

Чаа сорулгаларже

Эдегей—«Шекпээр» совхозтуң шээр болгаш бода малының бир кол одарлыг черн. Аңаа чазын, чайын, күзүн мал коданнары үзүк чок болур, оон көкүт-шиктыг одарларын шыва алган одарлап чоруур. Ам ында совхозтуң ийи сүт-барван фермалары чайлаан. Оон-биле кады совхозтуң Дөң-Терезин салбырының хойжулары хоюн кыргыдып, чугдуруп ап, чайлагларже аъттанырынга белеткенип турар.

Эдегейге кайнаар-даа көөрге, кодан-кодан хойлар, кожа-кожа аалдар. Эдегейниң шаандакы малгаштыг оруктары-биле ам машина, трактор улай-улай шуужуп турар. Абазаже шөйүлген чазаглыг орук ону кежилдир чоруткан.

Аңгыр-оол Семис-оолович Ооржак хой кадарып ажылдаа-ла чаа үш чыл болуп турар. Ынчалза-даа оон шаандан тура мал ажылынга кызымаа, иниг күзели ону мурнакчыларның одуруунга чедирип келген. Эрткен чылын ол 100 хойга онаштыр 119 хураганны алгаш, чүгле районга эвес, а республиканың мурнакчы хойжуларының санынга киргеп.

Бо юбилейлиг чылда кандыг хүлээлге алганын болгаш оон канчаар күүсеттинип турарын малчындан сонуургап айтырдым.

— Бо чыл дээрге онзагай чыл болгай. Ынчангаш төөгүлүг юбилейге төлептиг ужуражыр дээш бодум хууда база бедиткен хүлээлгени алган мен. 100 хойга онаштыр 105 хураганны, хой бүрүзүнден 2 кг жүктү алыр дээн хүлээлгем ам күүсеттинди. Эрткен чылын малга сингенни белеткеп, кыштагны эки дерип, септээнивистиң ачызында хоюзуг хүр кыш аштым. Ам бир хойга онаштыр 2 кг жүктү, чүс хойга онаштыр 105 хураганны чартык чылда камгалап аптым. Ам-даа төрүүр хойлар бар—деп, чугаалай-дыр.

Аңгыр-оол Семис-ооловичиге бо чыл шыпап-ла амы-хууда база онагай чыл. Партия организациязы ону бо чылын СЭКП келгигүүнүң кандидадынга хүлээп алган. Эдегейниң малчыннары ону район Совединиң депутадынга соңгуп алган. Ол ам бодунуң соңгукчуларыбиле ужуражып, оларның чагыг, дилээн күүседир талазы-биле ажылдарны кылган.

— Каш хонгаш Акче хоюмну семиртип үнүптер мен. Ам мээң сорулгам—малды эки семиртип, оларга четчир санныг мал чемин белеткеп алыры болур. Бодум ам 10 тонна сигеп кезер деп планнап алган кижи мен. Ынчангаш Наадымга чедир өлээн каш тоннаны өг-бүлем деминиле кезип алдым. Ол мээң Наадымга белээм болур—деп, малчын соруктуг чугаалады.

Х. МОНГУШ.

Чаржып турар райполарда

Барыын-Хемчик, Бай-Тайга райполары аразында социалистиг чарыштыг. Оон канчаар күүсеттинип турарының байдалын чоокта чаа Кызыл-Мажалык суурга болуп эрткен ийи райполарның садыг ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга чугаалажып көрген.

Юбилейлиг чылдың бирги чартыында Барыын-Хемчиктиң райпозу бараан саарылгазының планын иниитизи-биле 108,3 хуу, иниитиниң чеменнилгезиниң планын 99,5 хуу күүсеткен. Хөнделең, Эрги-Барлык, Аянгаты, Кызыл-Мажалыкта № 1 аъш-чем, ажыл-агый, № 3 аъш-чем магазиннери, оларның садыгжылары Оолак, Ендан-Самбу, Куулар, Абашкина, Верещагина, Бигбаева, Соловьева бирги чартык чылда бараан саарылгазының планын 107—114 хуу күүседип, социалистиг чарыштың мурнакчылары болган.

Эрткен чылдың бирги чартыында турганы-биле деңнээргe Барыын-Хемчик райпозу тудагдал, самчыгдал кылыр чорукту 5 катап кызырган. Оруулга планын райпо 150 хуу күүсеткен. Садыг ажылдакчыларын өөредир болгаш кижизидер ажыл элээн экижээн.

Юбилейлиг чылга алдар болдурган социалистиг чарыштың күүселдези болгаш садыгның иниити ажылы Бай-Тайга районунга дүвүрээзинниг байдалда турүп турарын хуралдың киржикчилери чугаалаваннар. Районда 25 садыг точкаларының 7-зи чартык чылда бараан саарылгазының планын күүсетпээнинер.

Мында социалистиг чарышты ёзулал барымдаалап тургускан болгаш оон түнелин бирги, ийиги кварталдарда үндүрбээн.

Мынчангаш ийи райполарның аразында социалистиг чарыштың бирги черин Барыын-Хемчик райпозу эзлээнин чөвүлел хуралга демделээн.

Улуг байырлалга уткуштур садыг ажылын үндезини-биле экижидип, ылангыя самчыгдалды бүрүнү-биле чайладыр, кышка белеткелди доозар болгаш социалистиг чарышты шынарлыг болдурар төлээде, моон соңгаар чарыштың түнелин квартал санында үндүрүп, бот-боттарының төлээлер солчурун ийи райполарның садыг ажылдакчылары дугуржуп алганнар.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корр.

МУРНАКЧЫЛАРГА АЛДАР БОЛГАШ ХҮНДҮ!

Юбилейге уткуштур

(БО ЧЫЛДЫҢ БИРГИ ЧАРТЫЫНЫҢ ТҮҢНЕЛИ-БИЛЕ)

ХОЙЖУЛАР

Хойжуларның фамилиялары	Ажыл-агый	Район	100 хойдан-на алган хураган, анай
К. Даваа-Сереп	«Тилелге»	Таңды	119
М. Биче-оол	«Торгалыг»	Өвүр	118 анай
М. Дестек	«Коммунизмиң херели»	Таңды	115
С. Монгуш	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	115
С. Сат	»	»	115
Т. Осур-оол	«Торгалыг»	Өвүр	113 анай
Т. Комбу	»	»	112
О. Оранбал	«Элегес»	Таңды	111
Д. Ооржак	«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик	111
М. Шыдыраа	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	111
Н. Натпит-оол	«Торгалыг»	Өвүр	111 анай
Т. Сертип	«Найырал»	Улуг-Хем	109
Х. Сенчит-оол	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	109
Н. Лаҳо	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	109
Н. Салчак	«Кызыл тук»	Каа-Хем	108
О. Баиан	«Тилелге»	Таңды	108
М. Биче-кыс	«Элегес»	Таңды	107
М. Доңгак	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	107
М. Сандын	«Октябрь 30 чылы»	Каа-Хем	107
Т. Аратмаа	Жданов аттыг	Улуг-Хем	107
Т. Сундуй-оол	«Торгалыг»	Өвүр	107
Д. Дертак	Ленин аттыг	Каа-Хем	106
С. Оюн	«Коммунизмиң херели»	Таңды	106
С. Куулар	«Тилелге»	Таңды	106
О. Бозаң-оол	«Элегес»	Таңды	106
С. Доңгак	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	106
С. Монгуш	«Искра»	Чөөн-Хемчик	106
Л. Монгуш	СЭКП XXII съездиниң аттыг	Чөөн-Хемчик	105
Б. Бегзи	«Тээли»	Бай-Тайга	105
С. Кандан	»	»	105
М. Дамдын	«Кызыл тук»	Өвүр	105
Б. Доңгак	»	»	105
Ч. Яимаа	«Октябрьның 30 чылы»	Каа-Хем	104
Б. Сат	Ленин аттыг	Чөөн-Хемчик	104
С. Баймр-оол	«Найырал»	Улуг-Хем	104
С. Багай-оол	«Тээли»	Бай-Тайга	104
Б. Доңдуй-оол	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	104
Д. Анай-оол	«Торгалыг»	Өвүр	104
А. Монгуш	«Коммунизмиң херели»	Таңды	103
Л. Оюн	»	»	103
Х. Сүктер	«Найырал»	Улуг-Хем	103
К. Чимбин	»	»	103
Н. Баавыыл	«Тээли»	Бай-Тайга	103
А. Доржу	»	»	103
Х. Дүүчүн-оол	»	»	103
С. Кочаа	»	»	103
Х. Алыг-оол	»	»	103
С. Бөрзек	«Кызыл тук»	Каа-Хем	102
К. Оюн	«Коммунизмиң херели»	Таңды	102
О. Чүдүүн	«Большевик»	Чөөн-Хемчик	102
С. Чүдүүмаа	СЭКП XXII съездиниң аттыг	»	102
О. Кызыл-оол	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	102
Х. Дизигир	«Найырал»	Улуг-Хем	102
Д. Максыр-оол	»	»	102
Х. Дорун-оол	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	102
Д. Өдүрек	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	102
Х. Чүдүрүп	«Тээли»	Бай-Тайга	102
Х. Соңгунчу	»	»	102
Х. Оолак	»	»	102
Д. Биче-оол	«Малчын»	»	102
У. Хомушку	«Барлык»	Барыын-Хемчик	102
Х. Чигден-оол	«Торгалыг»	Өвүр	102
М. Сувандия	«Чодураа»	Тес-Хем	101
Л. Оюн	«Коммунизмиң херели»	Таңды	101
Д. Доңгак	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	101
Д. Доспан-оол	Жданов аттыг	Улуг-Хем	101
А. Суванчик	«Х Улуг хурал»	Улуг-Хем	101
М. Мукайлы	«Тээли»	Бай-Тайга	101
С. Чүлдүм	»	»	101
Д. Носак	«Өөк»	Бии-Хем	101
М. Балчый	»	»	101
М. Тырлаа	«Кызыл тараачын»	»	101
О. Саая	«Большевик»	Барыын-Хемчик	101
С. Данае	«Барлык»	»	101
М. Сат	»	»	101
Д. Чимит	«Шекпээр»	»	101
Д. Сюрюн	Ленин аттыг	Эрзин	101
К. Доржу	«Торгалыг»	Өвүр	101
Ш. Ооржак	«Өөк»	Бии-Хем	100
Т. Тамдын-оол	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	100
У. Ооржак	«Барлык»	Барыын-Хемчик	100
О. Аңгыр-оол	«Шекпээр»	»	100
Х. Кыргыс	«Торгалыг»	Өвүр	100
С. Төңүр-оол	«Кызыл тук»	»	100
К. Кан-оол	«Торгалыг»	»	100
А. Чаш-оол	«Бурунгаар»	Каа-Хем	100
Н. Самбуу	«Ленинчи орук»	Каа-Хем	100
И. Монгуш	»	»	100
К. Ондар	«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик	100
Б. Доңгак	»	»	100
О. Монгуш	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	100
С. Конгар	«Искра»	»	100
Д. Ондар	«Октябрьның 30 чылы»	»	100
О. Бегзи	СЭКП XXII съездиниң аттыг	»	100
С. Сат	»	»	100
В. Шойну	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	100
К. Шымырлай	»	»	100
Х. Дадар-оол	»	»	100
М. Артаа	«УТКА 25 чылы»	»	100
Д. Баавуу	«Найырал»	»	100
Т. Дамдын-оол	»	»	100
А. Кара-оол	»	»	100
И. Эрелчин	«Тээли»	Бай-Тайга	100
Х. Серен-оол	»	»	100
К. Калдар-оол	»	»	100
С. Дозур-оол	»	»	100
Д. Дарган-оол	»	»	100
С. Балган	»	»	100
С. Чамбый	»	»	100
И. Малчылай	»	»	100

Семиртилге хаванныңарының ажаакчылары

Фамилиялары	Ажыл-агый	Район	Хонукта деңзи немелдези (грамм)
В. Хольшина	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	535
А. Есиков	«Резолюциянын чалбыжы»	Таңды	479
Г. Иванов	»	»	465
Н. Кандауров	»	»	421

Хойжу бригадаларның көргүзүглери

Бригадирлериниң фамилиялары	Ажыл-агый	Район	100 хойдан-на алган хураган
К. Даваа	«Кызыл тук»	Өвүр	102
О. Седип-оол	СЭКП XXII съездиниң аттыг	Чөөн-Хемчик	100
К. Көк-оол	«Кызыл тук»	Өвүр	99
О. Саая	«Большевик»	Чөөн-Хемчик	98,3
Т. Доңгак	«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик	97
М. Норбу	«Найырал»	Улуг-Хем	97
М. Чола	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	97
А. Лаандык	СЭКП XXII съездиниң аттыг	Чөөн-Хемчик	96
О. Содуй-оол	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	96
И. Лагаа	«Искра»	Чөөн-Хемчик	95
О. Шагдыр	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	93
Х. Сүктер	«Найырал»	Улуг-Хем	93
А. Моңгуш	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	92
И. Намзырай	«Тээли»	Бай-Тайга	91
К. Серен-оол	»	»	91
С. Баймр-оол	«Найырал»	Улуг-Хем	91
Б. Сенниңбаа	«Чаа орук»	Эрзин	90
С. Дүвет-оол	«Торгалыг»	Өвүр	90
С. Ховалыг	«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик	90
Д. Ондар	«Сүт-Хөл»	»	90
Т. Моңгуш	«Чыраа-Бажы»	»	90
Х. Иргит	«Тээли»	Бай-Тайга	90
Х. Биче-оол	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	90
А. Шымыраң	»	»	90
Е. Пиг-оол	»	»	90

Хаван ажаакчылары

Фамилиялары	Ажыл-агый	Район	Бир хаванда алган төл	
			Кол хаван:	Дүнгүш
К. Өртең	«Барлык»	Барыын-Хемчик	10	—
Е. Жирнова	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	8,2	7
М. Төкел-оол	»	»	8,2	7
Е. Ильина	»	»	8,1	6,7
Л. Прокопчук	»	»	7,8	6,8
Е. Блинова	»	»	7,8	6,8
Н. Кокаева	»	»	7,8	6,8
Е. Певолина	»	»	—	6,1
А. Сюрко	»	»	—	7,5

Көдээ тудугжуларга

Бо чылдың июль 17-де Каа-Хем болгаш Эрзин районнарының колхозтар аразының тудуг организациязының ажылдакчыларының каттышкан Чөвүлел хуралы болган. Анаа Каа-Хем районда колхозтар аразының тудуг организациязының кол инженери Пакуловтуң. Эрзин районда колхозтар аразының тудуг организациязының даргазы Далбының бирги чартык чылдың түнелдери болгаш моон соңгаар соруглгалар дугайында илеткелдерин дыннаан.

Чөвүлел хуралга чугаалашкан айтырыг талазы-биле санал-оналл делгерелгей болган. Хуралдың киржикчилери республиканың бүтүү көдээ тудугжуларынга кыйгырык хүлээп алган. Октябрьның 50 чыл ойнуң байырлалынга чеминшкинниг ужуражыр каш алган хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседир деп созуп берген.

1967 ч. Июль 21.
ШЫН
2-ГИ АРЫН

ТУКТУ САЛБАС ДЭЭШ

Чыраа-Бажының ажылчын кооперациязы Чоон-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң болган «Большевик» колхозунуң ажыл-ишчилерин үлетпүр база аъш-чем барааннарыбыле хандырып турар. Юбилейлиг чылдың бирги чартыында кооперасчылар чамдык коргузуглерни чедип алганнар.

Алды айларның бараан саарылгазының ниити планы 108,6 хуу күүсеттинген, пландан ажыр 59 мун рубльдиң аъш-чем болган үлетпүр барааннарны ажылчы чонга саткан. Ажылчын кооперацияның оруга планы 112 хуу болган хуучу кежигүннер кирип алыр план 1967 чылда чүс кижи турган болза, чартык чылда-ла ажыр күүсеттинген.

Дыштанылга хүннеринде базаар садыын организастап, янзы-бүрү барааннарны садып келген. Чартык чылда мындыг садыглаашкынны алды удаа организастаан. Садыгны мынчалдыр чорударга, садып алынчыларга болгаш план күүселдезинге таарымчалыын практика коргүскен, моон соңгаар үргүлчүлээр соруланы садып алган бис.

Ажылчын кооперацияның садыг четкилериниң чартык чылда мурнакчылар илерээн. «Большевик» колхозта садыгжылар О. Борбаан, О. Агбаан-оол, Хорум-Дагда С. Сундүп, О. Чынзай, О. Доора, Чыраа-Бажында М. Биликмаа, М. Борбаан, Д. Даш-оол, О. Кок-Хуна, С. Кан-оол үбилейлиг чылдың баштайгы чартыында бараан саарылгазының боттарынга онаашкан планнарын ажыр күүсеткилээш, социалистиг чарыштың мурнуку одурунда үнгеннер. Үстүнде ады кирген садыгжылар барааннарны складтан алырда, садыын алынчыларның чагыгларын барымдаалап, эң ылаңгыя налчыннарга таарыжы барааннарны ап турарлар. Бажың иштинниң эт-херекселдеринге чоннуң негелдези дыка бедээн, черчерде магазиннериниң чагыларын күүседир дээш ажылчын кооперациязының баштаар черн хемчеглерни ап келгеннер.

Совет садыгның дугайында массалыг тайылбыр ажылын биотин ажыглакчыларывыс чон оруузунга калбартып, лекцияларны, илеткелдерни номчуп, боттарының отчёттарын кылып келген. Организас-массалыг хемчеглер план күүселдезинге чогуур салдарны чедирип келгенин демдеглээри чугула. Чон оруузунга организас-массалыг хемчеглерни чорударынга кодээ Советтиң депутаттары садыгжылар Зоя Иргит, Даш Сендажы, Монгуш Долума, Ондар Борбаан, Ондар Чазаң, Сарыглар Сүндүп олар ынне идепкейлиг киржип турарлар. Депутаттар боттарының отчёттарын соңгукчуларынга кылып, садыг ажылында четпестер дугайында соңгукчуларның саналга-оналын ажылчын кооперацияның баштаар черинге дыңнадып, оларның негелдерин күүседиргеге биске улуг дузаны коргүзүп турарлар.

Депутаттарның саналдары-биле бистиң садыгжыларывыс бирги чартык чылда малчыннарга дыка хөй культура барааннарын чедирип сатканын. Янзы-бүрү 50 радиоприёмниктерни, үш мун метр клеёнканы, 32 хеп шкафты, 28 аптараны, 320 куш түүү сыртыкты, 63 кезек улуг, бичe хевистерни болгаш ооскe-даа эт-херекселдерни малчыннар садып алган. Бисте үш автолавка доктаамал ажыл-агыйында турар. Автолавкаларның садыгжылары Д. Даш-оол, О. Сандар-оол ыракта малчыннарның күсеечиг залчыары болуп, оларның мактанын ап келгеннер.

Ажылчы чоннуң хандырылгазын үзүктелдирбейн, кыпка уткуштур белетиледерни садыг четкизи бүргүзүде чорудуп турар. Оттулар ыяш четчири-биле белетиттингеп болган 800 кубометрни магазиннер чанында дүжүрген. Амгы үеде магазиннериниң септедгеп кидин түлүк чоруп турар. Садыг четкилерни кыпка белетиир ажылдарны Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл болур байырлалынга чедир боттандырар дээш кооперасчылар социалистиг хүлээлгелерни алган ажылдап турарлар.

Чартык чылдың түүнелинде республиканың хереглекчилер ниитилелиниң системазында социалистиг чарышка эки түүнелдерни чедип алган. Чыраа-Бажының ажылчын кооперациязының коллективи респотребсоюзтуң баштаар черинiң болгаш хереглекчилер кооперациязының база күрүне садыңның ажылдакчыларының профсоюзтуң обкомунуң шилчиир Кызыл туу-биле болгаш 300 рубльбиле шаннаткан. Ажылчы чоннуң садыг хандырылгазын үзүк-на экижиндип. Кызыл туну салбас дээш коллективтиң кежигүннери социалистиг чарыштың калбарткан болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнга СЭКП ТКниң Тезистерин хандыы-биле танышкан, социалистиг хүлээлгелерни алган.

Б. САРЫГЛАР,
ажылчын кооперациязының баштаар черинiң даргазы.

БАШКЫНЫҢ СҮМЕЗИ

АДА-ИЕЛЕР-БИЛЕ АЖЫК ЧУГАА

Ам чаа өөредилге чылы удавас эгелээр. Ынчангаш эге классетың өөреникчилерин башкылап турар болганывыла ада-иелерге сүме кадыы чугаалажыксаар күзелдиг мен. Чамдык уругларны өөредип кижизидери башкыларга элээн бергелерни таварыштырыглаар.

Ол чүүден болу бээрил? Мен бодаарымга ол — уругну чажыдан чамдык ада-иелер шын эвес кижизиндиш, эмин эртир туразында салыы аймыдан артнейн-не эргелеп чассыдып ыаапкаанында. А ооскe бир ада-иелер арагалап, аразында аас быландыжып, шош-содаа үндүрүп, уругларынга таарымча чок түүдер кылып, коргудуп ыаапкаанындан уругларның чүвени угаап бодаары кошкак, дынаап билип ораа-даа, ол-ла дораан үттүптар — өөредилгеге кошкактар база-ла оон үнер боор-дур.

Мен бо ажылдан келген чылдарымда элээн хөй улгады-даа бергеи, аныяк-даа ада-иелерни көрүп келдим. Сарыг-Сеп тыва школа-интернатта колдуунда малчын ада-иелерниң уруглары өөренип турар. Ада-иелерде бижиш, номчуп билбестер ноок, харын 7—8 класс дооскан улустар болуп турар. Ынчала-даа уругларывыс эки кижилер болзун дээш шын кижизидип, кижизидиглерге дугайында арга-сумелер бижээн солун, журналдарны бижидип алганнар кончуг ховар деп билип турар мен. Тыва дыл кырында шын кижизидиглерге дугайында номнар, журналдар кончуг эвээш парлаттынып турары база хомудаңчыг.

Коммунизм үезинде чурттаар ёзулуг кижилерни школа болган ада-иелер бистер кижизидер бис деп чүвени черле утпаза чогуур. Бистиң чамдык ада-иелер школадан ыракта мал малдап турар, чай чок бис дээр хөөн-биле уругларын күзүн школаже машинага олурткаш чорудупкаш, канчаарын-даа башкылар, школа биляин дээш кыштадыр школага, башкыларга-даа кээп дүшпас, мындакайда келирде чамдыктары эмрикдаа болгулаар.

Бичии уругларның шын өзүп, кижизиттинер чорувуне сагыш салыр чорук ада-иелерниң кол соруглазы. Бичии уругнуң организми, ооң нерв системазы аажок кошкак болгай. Ынчангаш ыаптыкы бүгү-де хорадыг түүдерден ооң кадыын хайгаараары чугула. 3 харыыг кадык уруг боду хөстүү-биле ойнап, нарын эвес чаңырыктарының чагыгларын барымдаалап, эң ылаңгыя налчыннарга таарыжы барааннарны ап турарлар. Бажың иштинниң эт-херекселдеринге чоннуң негелдези дыка бедээн, черчерде магазиннериниң чагыларын күүседир дээш ажылчын кооперациязының баштаар черн хемчеглерни ап келгеннер.

Совет садыгның дугайында массалыг тайылбыр ажылын биотин ажыглакчыларывыс чон оруузунга калбартып, лекцияларны, илеткелдерни номчуп, боттарының отчёттарын кылып келген. Организас-массалыг хемчеглер план күүселдезинге чогуур салдарны чедирип келгенин демдеглээри чугула. Чон оруузунга организас-массалыг хемчеглерни чорударынга кодээ Советтиң депутаттары садыгжылар Зоя Иргит, Даш Сендажы, Монгуш Долума, Ондар Борбаан, Ондар Чазаң, Сарыглар Сүндүп олар ынне идепкейлиг киржип турарлар. Депутаттар боттарының отчёттарын соңгукчуларынга кылып, садыг ажылында четпестер дугайында соңгукчуларның саналга-оналын ажылчын кооперациязының баштаар черинге дыңнадып, оларның негелдерин күүседиргеге биске улуг дузаны коргүзүп турарлар.

Депутаттарның саналдары-биле бистиң садыгжыларывыс бирги чартык чылда малчыннарга дыка хөй культура барааннарын чедирип сатканын. Янзы-бүрү 50 радиоприёмниктерни, үш мун метр клеёнканы, 32 хеп шкафты, 28 аптараны, 320 куш түүү сыртыкты, 63 кезек улуг, бичe хевистерни болгаш ооскe-даа эт-херекселдерни малчыннар садып алган. Бисте үш автолавка доктаамал ажыл-агыйында турар. Автолавкаларның садыгжылары Д. Даш-оол, О. Сандар-оол ыракта малчыннарның күсеечиг залчыары болуп, оларның мактанын ап келгеннер.

Ажылчы чоннуң хандырылгазын үзүктелдирбейн, кыпка уткуштур белетиледерни садыг четкизи бүргүзүде чорудуп турар. Оттулар ыяш четчири-биле белетиттингеп болган 800 кубометрни магазиннер чанында дүжүрген. Амгы үеде магазиннериниң септедгеп кидин түлүк чоруп турар. Садыг четкилерни кыпка белетиир ажылдарны Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл болур байырлалынга чедир боттандырар дээш кооперасчылар социалистиг хүлээлгелерни алган ажылдап турарлар.

Чартык чылдың түүнелинде республиканың хереглекчилер ниитилелиниң системазында социалистиг чарышка эки түүнелдерни чедип алган. Чыраа-Бажының ажылчын кооперациязының коллективи респотребсоюзтуң баштаар черинiң болгаш хереглекчилер кооперациязының база күрүне садыңның ажылдакчыларының профсоюзтуң обкомунуң шилчиир Кызыл туу-биле болгаш 300 рубльбиле шаннаткан. Ажылчы чоннуң садыг хандырылгазын үзүк-на экижиндип. Кызыл туну салбас дээш коллективтиң кежигүннери социалистиг чарыштың калбарткан болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнга СЭКП ТКниң Тезистерин хандыы-биле танышкан, социалистиг хүлээлгелерни алган.

Б. САРЫГЛАР,
ажылчын кооперациязының баштаар черинiң даргазы.

ада-иелер-биле ажык чугаа

ДЫК түүдерни кылып, хөстүү чугаалап турар ужурлуг. База ооң чугаадомаа сайгыраары-биле калы ол улуг улустуң ажы-чадын оттуунуп, чүвени угаап билири улгадып, чоорту-да бодуң уштап-баштап бар чоруур. Кажан уруглар 5—6 хар чеде бергенде, бодуң долгандыр турар бүгү-ле чүвени билип, харын-даа бодуңун сүүрүп, хоорайын, ада-иезинин ажылын билип улуг улустуң дузаазы-биле совет чуртта чурттап турар мен деп, аңаа ынакшыл чоруур байдалдар тургустунуп эгелээр. Уруглар улуг улустуң ажыл-агыйы соңуурганчыг болуп, эң бодүүн бажып херекселдериниден эгелээш, янзы-бүрү машиналарга чедир бүгү-ле чүвелерни сонуургап, билип алыксап, айтырып чоруур апаарлар. Оларның ол билип алыксаар чорууна улуг кижилер кажан-даа удурланмайн тайылбырлап билиндирери чугула.

Ада-иелер уруг-дарыын шын кижизидер чүткүүдүр чүве болганда, чугле оларга ынакшып, чассыдары албан эвес, а уруглар кижизидиглезинiң дугайында хөйну номчуп өөренип билип ап, боттарының багай ажы-чадын оларга көргүспейн, бодалдыг эки түттүнүп, уругларыңга негелделиг болур херек.

3—7 хар назылыг уруглардың ада-иелер чүнү билип алза чогуурул? Биреэде, уруглардың күш-шыдал талазы-биле шын кадык өзүп орарын карактаар. Ол чүл дээрге, уругну дажыктырар, шимченгирин (кылаштаарын, маңнаарын, үнгээрин) сайзырадыр, арыг-шевер чорукка өөредир (эртен, кежээ чунар, чем чиир мурнунда хөлүн ыяавыла чуур, шын олуруун чемненир, идик-хевин арыг шын кедер болгаш шын ажаап шыгжаар). Ол ышкаш өг-бүлеге уруг улуг улустуң хүндүлээр, уга-дуңмаларынга болгаш эш-өөрүнге ооң хамаарыылгазын, эт-херекселиниге каанның хайгаарабышпаан, дыңнангыр ажы-чаңга чаңчыктырар херек.

5—6 харлыг уругларны школага белетиип, ооң чугаа-домаан сайзырадып, школа, башкы, өөреникчи уруглар дугайында чугаалап, харын кыска рассказ, шүлүктерден номчуп берип, бичии шүлүктерни доктаатгырып, хирези-биле канна-даа чедир сан санадып, угаан-биле бодалгажыдан турар. Автолавкаларның садыгжылары Д. Даш-оол, О. Сандар-оол ыракта малчыннарның күсеечиг залчыары болуп, оларның мактанын ап келгеннер.

Ажылчы чоннуң хандырылгазын үзүктелдирбейн, кыпка уткуштур белетиледерни садыг четкизи бүргүзүде чорудуп турар. Оттулар ыяш четчири-биле белетиттингеп болган 800 кубометрни магазиннер чанында дүжүрген. Амгы үеде магазиннериниң септедгеп кидин түлүк чоруп турар. Садыг четкилерни кыпка белетиир ажылдарны Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл болур байырлалынга чедир боттандырар дээш кооперасчылар социалистиг хүлээлгелерни алган ажылдап турарлар.

Чартык чылдың түүнелинде республиканың хереглекчилер ниитилелиниң системазында социалистиг чарышка эки түүнелдерни чедип алган. Чыраа-Бажының ажылчын кооперациязының коллективи респотребсоюзтуң баштаар черинiң болгаш хереглекчилер кооперациязының база күрүне садыңның ажылдакчыларының профсоюзтуң обкомунуң шилчиир Кызыл туу-биле болгаш 300 рубльбиле шаннаткан. Ажылчы чоннуң садыг хандырылгазын үзүк-на экижиндип. Кызыл туну салбас дээш коллективтиң кежигүннери социалистиг чарыштың калбарткан болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнга СЭКП ТКниң Тезистерин хандыы-биле танышкан, социалистиг хүлээлгелерни алган.

Б. САРЫГЛАР,
ажылчын кооперациязының баштаар черинiң даргазы.

БАШКЫНЫҢ СҮМЕЗИ

АДА-ИЕЛЕР-БИЛЕ АЖЫК ЧУГАА

Ам чаа өөредилге чылы удавас эгелээр. Ынчангаш эге классетың өөреникчилерин башкылап турар болганывыла ада-иелерге сүме кадыы чугаалажыксаар күзелдиг мен. Чамдык уругларны өөредип кижизидери башкыларга элээн бергелерни таварыштырыглаар.

Ол чүүден болу бээрил? Мен бодаарымга ол — уругну чажыдан чамдык ада-иелер шын эвес кижизиндиш, эмин эртир туразында салыы аймыдан артнейн-не эргелеп чассыдып ыаапкаанында. А ооскe бир ада-иелер арагалап, аразында аас быландыжып, шош-содаа үндүрүп, уругларынга таарымча чок түүдер кылып, коргудуп ыаапкаанындан уругларның чүвени угаап бодаары кошкак, дынаап билип ораа-даа, ол-ла дораан үттүптар — өөредилгеге кошкактар база-ла оон үнер боор-дур.

Мен бо ажылдан келген чылдарымда элээн хөй улгады-даа бергеи, аныяк-даа ада-иелерни көрүп келдим. Сарыг-Сеп тыва школа-интернатта колдуунда малчын ада-иелерниң уруглары өөренип турар. Ада-иелерде бижиш, номчуп билбестер ноок, харын 7—8 класс дооскан улустар болуп турар. Ынчала-даа уругларывыс эки кижилер болзун дээш шын кижизидип, кижизидиглерге дугайында арга-сумелер бижээн солун, журналдарны бижидип алганнар кончуг ховар деп билип турар мен. Тыва дыл кырында шын кижизидиглерге дугайында номнар, журналдар кончуг эвээш парлаттынып турары база хомудаңчыг.

Коммунизм үезинде чурттаар ёзулуг кижилерни школа болган ада-иелер бистер кижизидер бис деп чүвени черле утпаза чогуур. Бистиң чамдык ада-иелер школадан ыракта мал малдап турар, чай чок бис дээр хөөн-биле уругларын күзүн школаже машинага олурткаш чорудупкаш, канчаарын-даа башкылар, школа биляин дээш кыштадыр школага, башкыларга-даа кээп дүшпас, мындакайда келирде чамдыктары эмрикдаа болгулаар.

Бичии уругларның шын өзүп, кижизиттинер чорувуне сагыш салыр чорук ада-иелерниң кол соруглазы. Бичии уругнуң организми, ооң нерв системазы аажок кошкак болгай. Ынчангаш ыаптыкы бүгү-де хорадыг түүдерден ооң кадыын хайгаараары чугула. 3 харыыг кадык уруг боду хөстүү-биле ойнап, нарын эвес чаңырыктарының чагыгларын барымдаалап, эң ылаңгыя налчыннарга таарыжы барааннарны ап турарлар. Бажың иштинниң эт-херекселдеринге чоннуң негелдези дыка бедээн, черчерде магазиннериниң чагыларын күүседир дээш ажылчын кооперациязының баштаар черн хемчеглерни ап келгеннер.

Совет садыгның дугайында массалыг тайылбыр ажылын биотин ажыглакчыларывыс чон оруузунга калбартып, лекцияларны, илеткелдерни номчуп, боттарының отчёттарын кылып келген. Организас-массалыг хемчеглер план күүселдезинге чогуур салдарны чедирип келгенин демдеглээри чугула. Чон оруузунга организас-массалыг хемчеглерни чорударынга кодээ Советтиң депутаттары садыгжылар Зоя Иргит, Даш Сендажы, Монгуш Долума, Ондар Борбаан, Ондар Чазаң, Сарыглар Сүндүп олар ынне идепкейлиг киржип турарлар. Депутаттар боттарының отчёттарын соңгукчуларынга кылып, садыг ажылында четпестер дугайында соңгукчуларның саналга-оналын ажылчын кооперациязының баштаар черинге дыңнадып, оларның негелдерин күүседиргеге биске улуг дузаны коргүзүп турарлар.

Депутаттарның саналдары-биле бистиң садыгжыларывыс бирги чартык чылда малчыннарга дыка хөй культура барааннарын чедирип сатканын. Янзы-бүрү 50 радиоприёмниктерни, үш мун метр клеёнканы, 32 хеп шкафты, 28 аптараны, 320 куш түүү сыртыкты, 63 кезек улуг, бичe хевистерни болгаш ооскe-даа эт-херекселдерни малчыннар садып алган. Бисте үш автолавка доктаамал ажыл-агыйында турар. Автолавкаларның садыгжылары Д. Даш-оол, О. Сандар-оол ыракта малчыннарның күсеечиг залчыары болуп, оларның мактанын ап келгеннер.

Ажылчы чоннуң хандырылгазын үзүктелдирбейн, кыпка уткуштур белетиледерни садыг четкизи бүргүзүде чорудуп турар. Оттулар ыяш четчири-биле белетиттингеп болган 800 кубометрни магазиннер чанында дүжүрген. Амгы үеде магазиннериниң септедгеп кидин түлүк чоруп турар. Садыг четкилерни кыпка белетиир ажылдарны Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл болур байырлалынга чедир боттандырар дээш кооперасчылар социалистиг хүлээлгелерни алган ажылдап турарлар.

Чартык чылдың түүнелинде республиканың хереглекчилер ниитилелиниң системазында социалистиг чарышка эки түүнелдерни чедип алган. Чыраа-Бажының ажылчын кооперациязының коллективи респотребсоюзтуң баштаар черинiң болгаш хереглекчилер кооперациязының база күрүне садыңның ажылдакчыларының профсоюзтуң обкомунуң шилчиир Кызыл туу-биле болгаш 300 рубльбиле шаннаткан. Ажылчы чоннуң садыг хандырылгазын үзүк-на экижиндип. Кызыл туну салбас дээш коллективтиң кежигүннери социалистиг чарыштың калбарткан болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнга СЭКП ТКниң Тезистерин хандыы-биле танышкан, социалистиг хүлээлгелерни алган.

Б. САРЫГЛАР,
ажылчын кооперациязының баштаар черинiң даргазы.

СЭТА-НЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Германияның Федеративтиг Республиказында даймызырак болган демократияга удур белетиледериниң уламы мынай өөскүп турары Совет Эвилелиниг болгаш тайбыга ыпаа ооскe-даа чурттарга дүвүрээзининг бооп турар.

Барымы-герман бундестагка чугаалажып коор кылдыр хөй онза хоойлуулар дээр чүвелерни киирген. Оларны Аденауэр турда-ла чогладып эгелээн болгаш ону эрхардтың чазаа база уламчылаан. Ол онза хоойлужудулга деп чүве шынында-ла Германияның Коммунистиг партиязы, ооскe-даа дешпилелиг чамдык организацияларны хоругдап, баскынындан илереп көзүлген, демократияга удур шугумну уламчылааны болган. Ол хоойлуулар бодунуң недергей дүржок соруглаарын чедип алырын бодаап, чуртка кайы-даа үеде онза байдал тургустунган деп чарлаар болгаш чоннуң турза чогуур эргелерин чон кылыры-биле кады күүседиктчи, хоойлужудулга эргелериниң шуптузуун холгаарлаар эргелерни федералдыг чазакка тыпсып бээр дээш утпаалыг бооп турар.

Парламент бодунуң эргелерин казыттырар болгаш шынында-ла хоойлужудулга талазы-биле кандыг-даа ажыл-чарудулганың совсадыр аңаар деп чүве баш бурунгаар планнаттынып турар. Ол чорук кара туразында болгаш дүрүм чок үүлгедиглерни кылыр арганы шериг, федералдыг хамааты эрге-чагыргаларга бээр аңаар. Ол онза хоойлужудулга деп чүве чуртка, младшын, ажылчын аңгыга болгаш ооң массалыг организацияларынга — профсоюзтарга хамаарышпыр кылыгаар чок диктатор болур эрге-чагырганы монополияларга бээр, чагырыкчы дээди болуктуң политиказынга Барыын Германияның чонунуң саадыр чедирип, ацаа удурланып болур кандыг-даа аргазын чок кылыр.

ГФР-ниң чазаа ол хоойлуулары ёзугаар тайбың үеде безин бүгү-ниитинин ыяалыга ажылдаар хүлээлгелиг болдурар, ажыл соксадыыштыкынарын хоруур, кылыр ажылды болгаш чурттаар черин хостуг шилип алыр эргени кызыгаарлаар, хамаатыларның чагалажыырын чажыт хынаарын боттандырар, суд органнарының чөпшээрели чокка кижилерни тудуп хоругдаар болгаш ооскe-даа үүлгедиглер кылыр эргени ап турар. ГДР-ниң политиктиг организацияларының кежигүннери хамаатылар-биле харылзашканнарны шыгыы кезедир чуруи тургустунуп, ГФР-ниң хамаатыларының саналга-оналын хостуг илередир болгаш ооскe-даа эргелерин кызыгаралап турар.

Онза хоойлужудулганың дайызырак хевир шинчиин чажыртынмайн турар. Чартык миллион кижилиг бундеевергe немелде кылдыр тайбың үеде шеригжиткен «хамааты камгалал ворпузун» тургузар деп, 1965 чылда-ла хүлээп алдынган «бодүүн» онза хоойлуларда аймтакан. Экономика талазы-биле, транспортка болгаш ооң-даа ооскe черлерге чонну албадап ажылдадыр чуруумну доктаадыр эргени чазакка ол хоойлуларны ёзугаар тыпсып турар.

Мында чугаанын ужуру болза чуртка шериг-полицейжи диктатура тургузуп болур аргаларны хандырар дугайында болуп турар деп чүвени онза хоойлуларның утка-шынары, хүлээп алдына берген база хүлээп алыр кылдыр белеткеп турар-даа хоойлуулар-биле бир демей коргүзүп турар. Ол хоойлуулар чонну эрге-шөлээ чок болдуруп, каре туразында ажыылалдар кылыр байдал турда, Боннуң дүржок өөскөзирeк утгаанымшкынына удурланымшкыны сый шаварын күзээр идегеттерге херек апарган.

ГФР-ниң эрге-чагыргазы Гитлериниң 1938—39 чылдарда ажыглап турган каржар аргаларын база шуут оттуңун ажыглап турар. Ынчаардагызы-биле бир демей кылдыр база-ла милитаризациянның бүгү-ниитиниг хамаарышкан программазы чогаатгынып, экономика, хоойлу-дүрүм, угаан-бодал талазы-биле даймына белеткеп чоруи базын бүрүзүнде-ле улам калбарын турар. Башкарыкчы лагерьде ооскe-даа мынаар чоруктуң күштелгени, банка сурагжаан национал-демократтыг партиязының, ажымыбиле фашистиг үзеалдыг ооскe-даа каттыжымшкынарының, организацияларының Барыын Германияда тынтып келгени, бижымканы гитлеризмниң черлик чаңчылдарын ёзугаар ол программаны боттандырарынче түүлүдүп салып турар күштер чуртта бар деп чүвени коргүзүп турар.

ГФР-ниң ажылчын аңгызының мурнунга, ооң бүгү чонунуң мурнунга аар харызаалга Германияның социал-демократтыг партиязынга онаажыр, чазакта ооң төлээлери онза хоойлуларын хүлээп алыры даапп хөделип турар болгаш христиан-демократтыг эвилелдиң, христиан-социалистиг эвилелдиң удуртучуларыы-биле кады бундестагты дамчыштыр ол хоойлуларны хүлээп алыр деп ораладжып турар. Германияның социал-демократтыг партиязының башкыларыы милитаризмге, нацизмге орукту мынчадыр ажыдып берип турар, эрткен үеде база ыңдыг үүлгедиглер турган болгай. Монополиялар диктатуразының аймызынга таварышканнарының бирээзи социал-демократтыг партиязың боду, ооң ана кежигүнверн, профэвилелдер болгаш ажылчын организациялар болуп болур.

ГФР-ниң башкарыкчы бөлүктериниң чарааи, чедип алыр деп ораладжып турар эчке соруглазы тодаргай биландыгтыр. Делегейниң ийнги дайынының түүнелдерни ревизазээри, идролуг чепсеекке четтигни алыры, Европаның чоон талазынга хамаарыштыр болгаш хамыктың мурнунда социалистиг герман күрүне — Герман Демократтыг Республиканга хамаарыштыр эжелекчи дайын чорудар деп чүве ол. Онза хоойлуларны хүлээп алыры чогум-на ол соруглазының чедип алырынга бараан болур дээш бодалдыг.

Ол онза хоойлужудулга Герман Демократтыг Республика-биле, социалистиг ооскe-даа чурттар-биле Барыын Германияның харылзааларын таарымчалыг болдурарынга база бир шаптыкты таварыштырып турар.

Онза хоойлуларны хүлээп алыры ын ГФР-ниң девискээринде АКШтың, Англия биле Францияның шериг эрге-чагырганарынын эдилеп турар онза эргелерни күш чок болдурушкаан, мынчатташ ГФР-ниң барымы талазы күүүнелерден шериг-политиктиг талазы-биле хамаарыжылгалыын узуулаан турарын чедип алганнан күзелдиң уламнадан шегеттинип келген дигилеп, барымы-герман политиктерниң бадыткан турарының кайы хире аныяктыы ыяында тайылбырлаан үүлгеден база ылдең-дир.

Ол онза хоойлулар ыяынында чуртту дайынсырак болдурарының дүрүмчүттүнген базазыын тургузуп бээр деп, ол чорук АКШ-тың кампалаа министерстводунуң кордалдары-биле бүрүн дүгүлүп турар. Онза хоойлужудулганы күштүт болдурган деп билдинер байдалды тургузуп алган, эрткен чылды сөөлгүредир ГФР-ниң девискээрине НАТО командилалы шериг маневрлерин чоруткан. Ынчангаш дайынсырактың ооскe-даа ыяынында чоруктуң күштелгени, ооскe-даа ооң-даа ооскe черлерге чонну албадап ажылдадыр чуруумну доктаадыр эргени чазакка ол хоойлуларны ёзугаар тыпсып турар.

Мында чугаанын ужуру болза чуртка шериг-полицейжи диктатура тургузуп болур аргаларны хандырар дугайында болуп турар деп чүвени онза хоойлуларның утка-шынары, хүлээп алдына берген база хүлээп алыр кылдыр белеткеп турар-даа хоойлуулар-биле бир демей коргүзүп турар. Ол хоойлуулар чонну эрге-шөлээ чок болдуруп, каре туразында ажыылалдар кылыр байдал турда, Боннуң дүржок өөскөзирeк утгаанымшкынына удурланымшкыны сый шаварын күзээр идегеттерге херек апарган.

ГФР-ниң эрге-чагыргазы Гитлериниң 1938—39 чылдарда ажыглап турган каржар аргаларын база шуут оттуңун ажыглап турар. Ынчаардагызы-биле бир демей кылдыр база-ла милитаризациянның бүгү-ниитиниг хамаарышкан программазы чогаатгынып, экономика, хоойлу-дүрүм, угаан-бодал талазы-биле даймына белеткеп чоруи базын бүрүзүнде-ле улам калбарын турар. Башкарыкчы лагерьде ооскe-даа мынаар чоруктуң күштелгени, банка сурагжаан национал-демократтыг партиязының, ажымыбиле фашистиг үзеалдыг ооскe-даа каттыжымшкынарының, организацияларының Барыын Германияда тынтып келгени, бижымканы гитлеризмниң черлик чаңчылдарын ёзугаар ол программаны боттандырарынче түүлүдүп салып турар күштер чуртта бар деп чүвени коргүзүп турар.

ГФР-ниң ажылчын аңгызының мурнунга, ооң бүгү чонунуң мурнунга аар харызаалга Германияның социал-демократтыг партиязының онааажыр, чазакта ооң төлээлери онза хоойлуларын хүлээп алыры даапп хөделип турар болгаш христиан-демократтыг эвилелдиң, христиан-социалистиг эвилелдиң удуртучуларыы-биле кады бундестагты дамчыштыр ол хоойлуларны хүлээп алыр деп ораладжып турар. Германияның социал-демократтыг партиязының башкыларыы милитаризмге, нацизмге орукту мынчадыр ажыдып берип турар, эрткен үеде база ыңдыг үүлгедиглер турган болгай. Монополиялар диктатуразының аймызынга таварышканнарының бирээзи социал-демократтыг партиязың боду, ооң ана кежигүнверн, профэвилелдер болгаш ажылчын организациялар болуп болур.

ГФР-ниң башкарыкчы бөлүктериниң чарааи, чедип алыр деп ораладжып турар эчке соруглазы тодаргай биландыгтыр. Делегейниң ийнги дайынының түүнелдерни ревизазээри, идролуг чепсеекке четтигни алыры, Европаның чоон талазынга хамаарыштыр болгаш хамыктың мурнунда социалистиг герман күрүне — Герман Демократтыг Республиканга хамаарыштыр эжелекчи дайын чорудар деп чүве ол. Онза хоойлуларны хүлээп алыры чогум-на ол соруглазының чедип алырынга бараан болур дээш бодалдыг.

Ол онза хоойлужудулганың дайызырак хевир шинчиин чажыртынмайн турар. Чартык миллион кижилиг бундеевергe немелде кылдыр тайбың үеде шеригжиткен «хамааты камгалал ворпузун» тургузар деп, 1965 чылда-ла хүлээп алдынган «бодүүн» онза хоойлуларда аймтакан. Экономика талазы-биле, транспортка болгаш ооң-даа ооскe черлерге чонну албадап ажылдадыр чуруумну доктаадыр эргени чазакка ол хоойлуларны ёзугаар тыпсып турар.

Мында чугаанын ужуру болза чуртка шериг-полицейжи диктатура тургузуп болур аргаларны хандырар дугайында болуп турар деп чүвени онза хоойлуларның утка-шынары, хүлээп алдына берген база хүлээп алыр кылдыр белеткеп турар-даа хоойлуулар-биле бир демей коргүзүп турар. Ол хоойлуулар чонну эрге-шөлээ чок болдуруп, каре туразында ажыылалдар кылыр байдал турда, Боннуң дүржок өөскөзирeк утгаанымшкынына удурланымшкыны сый шаварын күзээр идегеттерге херек апарган.

ГФР-ниң эрге-чагыргазы Гитлериниң 1938—39 чылдарда ажыглап турган каржар аргаларын база шуут оттуңун ажыглап турар. Ынчаардагызы-биле бир демей кылдыр база-ла милитаризациянның бүгү-ниитиниг хамаарышкан программазы чогаатгынып, экономика, хоойлу-дүрүм, угаан-бодал талазы-биле даймына белеткеп чоруи базын бүрүзүнде-ле улам калбарын турар. Башкарыкчы лагерьде ооскe-даа мынаар чоруктуң күштелгени, банка сурагжаан национал-демократтыг партиязының, ажымыбиле фашистиг үзеалдыг ооскe-даа каттыжымшкынарының, организацияларының Барыын Германияда тынтып келгени, бижымканы гитлеризмниң черлик чаңчылдарын ёзугаар ол программаны боттандырарынче түүлүдүп салып турар күштер чуртта бар деп чүвени коргүзүп турар.

ГФР-ниң ажылчын аңгызының мурнунга, ооң бүгү чонунуң мурнунга аар харызаалга Германияның социал-демократтыг партиязының онааажыр, чазакта ооң төлээлери онза хоойлуларын хүлээп алыры даапп хөделип турар болгаш христиан-демократтыг эвилелдиң, христиан-социалистиг эвилелдиң удуртучуларыы-биле кады бундестагты дамчыштыр ол хоойлуларны хүлээп алыр деп ораладжып турар. Германияның социал-демократтыг партиязының башкыларыы милитаризмге, нацизмге орукту мынчадыр ажыдып берип турар, эрткен үеде база ыңдыг үүлгедиглер турган болгай. Монополиялар диктатуразының аймызынга таварышканнарының бирээзи социал-демократтыг партиязың боду, ооң ана кежигүнверн, профэвилелдер болгаш ажылчын организациялар болуп болур.

ГФР-ниң башкарыкчы бөлүктериниң чарааи, чедип алыр деп ораладжып турар эчке соруглазы тодаргай биландыгтыр. Делегейниң ийнги дайынының түүнелдерни ревизазээри, идролуг чепсеекке четтигни алыры, Европаның чоон талазынга хамаарыштыр болгаш хамыктың мурнунда социалистиг герман күрүне — Герман Демократтыг Республиканга хамаарыштыр эжелекчи дайын чорудар деп чүве ол. Онза хоойлуларны хүлээп алыры чогум-на ол соруглазының чедип алырынга бараан болур дээш бодалдыг.

Ол онза хоойлужудулганың дайызырак хевир шинчиин чажыртынмайн турар. Чартык миллион кижилиг бундеевергe немелде кылдыр тайбың үеде шеригжиткен «хамааты камгалал ворпузун» тургузар деп, 1965 чылда-ла хүлээп алдынган «бодүүн» онза хоойлуларда аймтакан. Экономика талазы-биле, транспортка болгаш ооң-даа ооскe черлерге чонну албадап ажылдадыр чуруумну доктаадыр эргени чазакка ол хоойлуларны ёзугаар тыпсып турар.

Мында чугаанын ужуру болза чуртка шериг-полицейжи диктатура тургузуп болур аргаларны хандырар дугайында болуп турар деп чүвени онза хоойлуларның утка-шынары, хүлээп алдына берген база хүлээп алыр кылдыр белеткеп турар-даа хоойлуулар-биле бир демей коргүзүп турар. Ол хоойлуулар чонну эрге-шөлээ чок болдуруп, каре туразында ажыылалдар кылыр байдал турда, Боннуң дүржок өөскөзирeк утгаанымшкынына удурланымшкыны сый шаварын күзээр идегеттерге херек апарган.

ГФР-ниң эрге-чагыргазы Гитлериниң 1938—39 чылдарда ажыглап турган каржар аргаларын база шуут оттуңун ажыглап турар. Ынчаардагызы-биле бир демей кылдыр база-ла милитаризациянның бүгү-ниитиниг хамаарышкан программазы чогаатгынып, экономика, хоойлу-дүрүм, угаан-бодал талазы-биле даймына белеткеп чоруи базын бүрүзүнде-ле улам калбарын турар. Башкарыкчы лагерьде ооскe-даа мынаар чоруктуң күштелгени, банка сурагжаан национал-демократтыг партиязының, ажымыбиле фашистиг үзеалдыг ооскe-даа каттыжымшкынарының, организацияларының Барыын Германияда тынтып келгени, бижымканы гитлеризмниң черлик чаңчылдарын ёзугаар ол программаны боттандырарынче түүлүдүп салып турар күштер чуртта бар деп чүвени коргүзүп турар.

ГФР-ниң ажылчын аңгызының м

Өредилге чылы доозулганының даартазында Чечен биле Мерген ийи аалынга чанып келген.

— Үш классты эки дооскаш, дөрт-ле шилгээнимниң бижин бо-дур — дигеш, Чечен демдеглелин ачазынче сунган.

Дүнмазы ажызынче көргеш, мен чоонган мен дээнзиг база-ла сумказын үжей берген.

— Чүгле ийи дөрт, өскелери шупту-ла бештер. Күзүн баргаш, үш класска өөренир мен—дигеш, оозу демдеглелин ажазынче сунган.

Ийи алышкыларның арын-шырайының дөмейи-дээ ажок. Чечен бир хар улуг болгаштың, дүнмазындан шоолуг-ле узавас, улуг-даа ылгалбас.

Ажазы оолдарының демдеглелдерин көрүп дооскаш:

— Оолдарым черде эрес-тир. Чүгле дөрт, беш демдектер өөренгеңгеш, ажазы, ачазы бистерни өөрткен. Мерген акызын ажыпкан-дыр. Чүге дизе ооң беш демдектери хей-дур. Үргүлүү ынчаар өөренир-ле болгай— дигеп.

Эртенинде Чечен биле Мергенниң ачазы суур кирер чоруктуг апарган. Ынчангаш ийи алышкы дөшпер-доруг дээр аътка ушкажыпкаш, хоюн сүргеш, үшүкен. Черин-даа, хойнудаа көөрге, энир чылгызындан сыр өскерлип калганзыг болган.

Оларның ажазы, ачазы каш чыл улаштыр колхозтуң хоюн кадарын турар. Чылдың-на чүс-чүс хураганнарны оңча-меңди камгалап ап, колхозунга та чеже кодан хойну өстүрүп берген түве. Час келирге-ле, оларның аалы бо Булакта чазаанга кээп хонуптар. Чазын, күзүн Булактың делгем шыпаазынга өске аалдар база-ла әндерин бээр. Колхозтуң чайын сиген кезер черя база-ла Булактың шыпаазы. Бичизиндеп тура-ла ойнап, чаржып, ада-иезинин хоюн кадаржып өскенин ол шыпаага Чечен биле Мергенниң ында ажок.

Кыдыгларын хырганып хаажылаан делгем көлде өдүрек, кыстар кара шаар апарган эштин чорун турган. Соок кара сут аттыгып үнгеш, дыйлагар бичии дамырак болуп алган бадыш чыдар шыятың бажында олурган ийи дуруунаның бирээзи узун-суук кыдыр кускушпакан. Өөр олүректер оларның кыры-биле дыка чоок, чалгыннарын сылыдыр чайбыпаан үжүп эрткен.

Алышкыларның хою кужурлуг шыкка келгеш, доктаап оттай берген. Улуг-ла сарыг өрге оларның мурнундан тура халаап, меңээ чедер шаанар бар бе дээнзиг, маңнап ынай болган. Шоолуг-даа ыравайн, черже кадай шаап каан өргеп дег кожайтыр олура дүшкеш, кудуруун сортайтып, «чик, чик» кылдыр эде берген.

— Мени какпалаар какпанар чогун билир-ле болгай мен деп эдип олурганын көрдээн, акый—дээш:—Ойт!—деп, өрге: «чик-чик» кылдыр эдипкеш, кужурлуг шуу мортунту буруладыпкан. үнгүрже кире халаап.

— Аястаап үнгүр-дүр. Ыштаптар болдувусса аастаажындан үне халыыр—деп, акызы санал үндүртеп.

— От бар эвес, чүнүң-биле ыштаар бис?

— Хөректээжим карманында от чоруур чорду.

Үнгүрүүң аксын алгыдыр казып алганнар. Куу сигенин үнгүр аксынга бөле тутказ, кургаг аът өдээн кырынга уушпаап, отту шаккаш, аңаа тудупкан. Сиген дораан-на хып үне бергеп. Аът өдээн немей салыпкан. Куу ыш-даа буруңайнып, кайын-бээр кескү апарган.

Мерген кымчызын тутказыптың аастаап үнгүрүүн аксынга туруп алган. Чечен хөөнниг хөрөктээжин ужулгаш, ыштың үнгүрже кирер челбин эгелээн. От улам-на чалбышталып чыткан.

— Ыш аастааштан үнүп эгелээн. Челбн-челбн, акый.

Өрге конучут дүргеп үне халып орда, Мерген ооң кудуруун хап чыдып калган.

— Чаңдыр какпам — дигеш, өргенин сүрүп ынай болган. Чечен базала дүнмазының соонда халып каан.

Өрге эрги, багай үнгүрже кире халаап. Мерген олче кымчызын суп, тушкугулаап:

— Мында кастына-дыр!—деп алгырыпкан.

Дыңнаавааан, шынап-ла метр беэлиг четпес черде хилиреди кастынган. Акызы тура:

— Мырынай кыдыра үнгүр-дүр. Казыптаалы — дигеп.

Шоолуг-даа ырак эвес каскаш, бичылап көре каапталга, өргенинң кудуруу бо саргара бергеп чыткан.

— Өрт! Өрт!— деп Мерген алгырыпкаш, тура халаап.

Өрге ыштап турган үнгүрүүн кылынында бичии, токпак кызыл хараган чалбыштаалып кыпкан, ооң үнгеп ыш агаарже дүндүүштели бергеп. Алышкылар дегийт-ле ынаар чүгүржүпкеп.

Өрттүң буттары-биле өжүр теверип орадашкан, алдырар-даа артажок. Чечен аъдында шавылыырлап алган калбак кидис човаан дүжүр тыртып, бир үжүн дүнмазынга тутсупкаш.

— Хараган өртензин! Башпай чергээзин өжүрер!

Тайыс, кургаг сигенин чалбыштадыр чап бар чораан отту чопакбиле өжүр шаап, часкы шык черни пешледир тутсу-ла бергеннер.

Хенертен аът даванчары дидиртайнып дагжаан, көрүптерге колхозтуң инек кадарчызы, оолдарының даайы Шактар бо дүжүп чыткан. Эзерин дүргеп-не ооң октапкаш, база-ла човаан тутказ турупкан.

Өрттүң шалыкшын өжүрүп апкан. Холдары, арыннары, идик-хевн кара мат апарган алышкылар даайындан кортпаа шинчилип тургулаан.

— Че, таптыг өчүп турунар. Канчап мынчаар барың?

Өрттү канчап үндүрүпкенин бичедаа түве чажырбайн тугаалап бергеннер.

— Бичии улус оттуг-ыыттың түге ап чордунар?

— Эрткен күзүн школаже баарым мурнуу чарыында бо хөрөктээштн кедип алгаш, тооруктап турдум. Ынчаарда чуктуг тоорук өртедир дээш ап чораан одум ол-ла хевээр, карманымта чораан. Энир чылгы оңар моону ким-даа кетпээн, барбе ыштынге чыткан. Аваам демнп эртен чаа үштүп бээрге, кедип алдым. Буруулуттала болдувус. Моон соңгаар черге черле от салбас бис. өрт үне бээр коңчут түве-дир оң, даай — деп, Чечен тугаалаан.

— Өртен-Арыгны түге ынчаар адаанын биижр силер бе? — деп даайы олардан айтырган.

— Чок — дигеш, акызынче Мерген көрүптеп.

— Даштың кара хөмүр апаргаң сыралар ында эдерик, ооң аңгыда, черле чыдар өртеп ыыт, терек мырнай оланнаны берген. Ынчангаш ону Өртен-Арыг деп каапы ол ыйнаан, даай.

— Өртен-Арыгның ады каш чыл-дар бурунгаар Байлак-Арыг турган. Кат-чимис, ап-мең дээрге ынчап кайгамчык-ла хей турган. Күзүн хар чагбаанда коданнар бол-да агара бергеп чыткылаар түве. Элнктер дээрге аътган кижин үжүр хонуун каты дет, бо-ла ыңай бооргар. Кат быжа бергеп үеде ында чоруургга, катсыг чаагай чыт кижинин шуут-ла магададыптар. Чодуураалар чокпакчоппак, чодур кара апарган, будуктары черге ээй салбактаны бергеп тургулаар. Кызыл-кат дээрге арыг ыштын кызыл чайт кылыптар, кара сутлар уннарын көөрге, чиг эът аскылап каан дег болгулаар. Инек-каракүрең чүү дээр ону, бир-ле ана, кара-хүрең апаар. Бышкан чыжыргана күзүн, кыжын Байлак-Арыгның сай кыдыгларын, бөлүк-бөлүк ортулуктарын, суг уннарын сан-сарыг ол киирштер. Ыяаы мырынай магалыг турду. Силернин өөренир турар школаларывын, черле ынчаар ээдээн

НААДЫМНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ БАЙЫР!

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
107
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, НАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Соединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1967 ч.
ИЮЛЬ
22
СУББОТА
№ 172 (6809).

Өртээ 2 көп.

ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИ

Чөөн-Хемчик районда «Тыва» совхозтуң механизаторлары юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаап алырынга белеткелди чорудуп, ылаңгыя комбайннар септелгелиниң талазы-биле шудургу ажылдап, септелгениң шынарынче улуг кичээнгейни салып турар. Септелгени механик эш С. Осиповтуң идепкейлиг башкарып турарын демдеглээр херек. Ама чедир совхозта 23 комбайнны септээн болгаш СК-4 деп чаа 3 комбайнны садып алган. Комбайннар септелгезинде мурнакчы болуп, үлегерин көргүзүп турарлар хөй. Чижээлээрге, комбайнерлер М. Бирюнооп, Т. Тараачын, М. Эртине олар бот-тарынга онаашкан комбайннарын шынарлыг септээн болгаш ажаап алыышкынга келетиг-ээн чүгле 360 гектардан эвээш эвес тараанны чидирип чокка ажаарын күлээнгилээн.

Совхоз бо чылын муң гектар черде кукуруза тараан болгаш анаа амга чедир үш удаа илиртээшкинни чоруткан. Оон-биле кады одуруглар аразының чаштап боктарын аштаарының хемчегелерин ап, культивациияны 860 ажыг гектар черге чоруткан, чемишчидилегелерни илиртээшкин-биле кады топ турар.

Юбилейлиг чылда алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш кукурузачылар улуг кодургүшкүн-биле ажылдап турар.

М. ШАГДЫР-ООЛ.

ЮБИЛЕЙГЕ ТУРАСКААТКАН НААДЫМ

Совет эрге-чагырганың 50 чылының алдарлыг байырлалынга, база анда турасказаткан боттарының чаңчыл болган Наадымынга күш-амыйчы белектерлиг умуражыр дээш Тываның малчыннары болгаш кодээниң бүгү ажыл-ишчилери социалистиг чарышты кайбартып, бедиткен хүлээлгелерни ап, бүгү күжениишкин-биле ажылдааннар. Чылдың бирги чартыы эртип, алды ай дургузунда чымыштыг ажыл-иштиң түңнели үнген. Республиканың колхозтарының, совхозтарының ажыл-ишчилери ниитиниң мал ажылын хөгжүдер талазы-биле эрткен чылдарныындан эки түңнелдерни чедип алган.

Республика күрүнеге сүт садарының чартыы чыл планын 128 хуу, эътти—141 хуу, дүктү—125 хуу күүседткен. Бо продуктуларны бүдүрериниң хемчээни база өскен.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга СЭКП Төп Комитединиң Тезистерин танышып, амыдыралга боттандырар дээш, республиканың Наадымынга чедишиннинг умуражыр дээш социалистиг чарышка Барыын-Хемчик, Таңды, Тожу, Чөөн-Хемчик, Өвүр районнарның колхозчулары, совхозтар ажылчыннары болгаш бүгү чонну бо чылын шыңгыы ажылдаваш, эки көргүзүглерни чедип ап, эрткен чылдыы-биле деңнээргө мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын өстүрүп, малдың баш санын көвүдединнер. СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң районнар аразынга шилчиир Кызыл тугун Барыын-Хемчик районнуң ажылчы чону, малчыннары юбилейлиг чылдың бирги чартыының түңнелиниле чаалап алган. Бегүн эгелээр республика Наадымының кирмикчилери барыын-хемчикчилерниң чедишкинин көрүп демдеглээр.

Бо чылдың бирги чартыында республиканың колхозтары болгаш совхозтары колдуунда бир-десин ажылдаан. Чүгле 8 ажылагыйдан өскелери күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының чартык чыл планнарын бүрүн күүседткени маңаа чижек болур. Республикада 114 саанчы чартык чылда инек бүрүзүнден 1000 килограммдан хөй сүттү сагган, 110 хөйжу чүс хойга онааштыр 100-тен хөй хураганны камгалап алган. «Межегей» совхоз чартык чылда инек бүрүзүнден 1212 кг, оок Кара-Булуң фермазы—1415 кг сүттү сагган, сүт саадазының талазы-биле республиканда бирги черни алган. Эрткен чылдың түңнелиниде бо совхозка ийи саанчы инек бүрүзүнден үш муң ажыг килограмм сүттү сагган болза, ам чартык чылдың түңнелиниден алырга, бо хемчээлди он хире саанчы чүгле чедип алыр эвес, харын ажырарының барымдаазы бар.

Юбилейлиг чылдың социалистиг чарышынга бедик көргүзүглерни чедип алган чүс-чүс малчыннарны бегүн республиканың майысылалы уткуп ап турар. Оларның аразында тергиннерни адап, ажыл түңнелин көргүзери солун болгаш өөрүнчүг. Таңды районнуң «Тимлелге» совхозунуң хаймузу К. Дажы-Серен чүс хойга онааштыр хураган алыр талазы-биле 1966 чылда республика чемпиону болган адын ышкынмайн, бо чылын төрүүр чүс хойдан-на 122 ажыг хураганны ап, база тиилекчи болган. «Межегей» совхозтуң саанчызы М. Сабельникова алды ай иштинде инек бүрүзүнден 1950 кг сүттү сагган, юбилейге алдар болдурган конкурстуң тиилекчизи болуп турар. Тожунуң «Май 1» колхозунуң иви кадарчызы Ак Күзенек чүс кавдан-не 90 анайны, Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхозтуң чылгычызы И. Коңгар-оол чүс бөден-не 94 кулуину, Өвүрүнүң «Кызыл тун» колхозунда К. Даваа бригадирлээн хойжу бригада төрүүр чүс хойга онааштыр 102 хураганны камгалап алган. Каа-Хемде «Совет Тыва» совхозтуң кадарчызы Т. Маштыкпан хонукта инек бүрүзүнден 1150 грамм, Таңдыда кодээ ажылагый дуржуяга станциязының бызаа ажаакчызы С. Камзанская хонукта бызаа бүрүзүнден 885 грамы немелде деңзини чедип алган. Боларның удазызынга кирип турар чүс-чүс мурнакчыларны, хөй ажыл-агыйларны, фермаларны, бригадаларны адап болур.

Республиканың кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Наадымы аңаа-ла чаңчыл болган байырлал эвес, оон-биле кады чартык чылда ажыл-херектиң түңнелин үндүрер, четпестерни илередир, сорулгаларны дугурмуп чугаалаттыр чыыш-тыр. Ажыл-херектиң байдалын хандыр көрүп, четпестерни, ажыглаттынмайн турар курлавырларны илередиринче кол кичээнгейни салыр ужурлуг.

1967 чылдың бирги чартыында мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар, малдың баш санын өстүрер талазы-биле республиканың кодээ ажылишчилериниң эки көргүзүглерни чедип алганы маргылдаа чок. Ынчалза-даа Чөөн Сибирь зоназының чамдык республикаларының, крайларының, областарының көргүзүглеринден кудулап, чарышка аштырып турар бис дээрзин маңаа миннип демдеглезе чогуур.

Бай-Тайга, Тес-Хем, Эрзин, Улуг-Хем, Каа-Хем, Бии-Хем районнар чылдың бирги чартыында малдың баш санын өстүрер, мал ажылының продуктуларын бүдүрер талазы-биле сула ажылдааннар. Бир эвес болар мурнакчы районнарның деңнелинге чоокшуладыр ажылдаан болза, республиканың ниити көргүзүглери амгызындан артып бээдин турар ийин.

Мал ажылын хөгжүдерингө шиитпирлиг үүл — малдың быжыг чем-суурун тургузары болур. Бо чылын республиканың девискээринде оът-сигенниң үнүжү чаагай турбуже, сиген белеткелин организастыр эвес эгелээн, хөй-хөй ажыл-агыйлар амдаа шуудан кирбейн, белеткелин бээдин доозайн турар. Республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозундан, партыяның чамдык райкомнарының, райүүскомнарының, кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелевелериниң, «Сельхозтехника» каттыжышкынының талазындан бо эң чугула улус ажыл-агыйлыг кампаниязының чорударын көшкен удуртканындан мындыг байдал тургустунган.

Удавас дүжүт ажаап алыышкыны. Чер болганда юбилейлиг чылдың чаагай дүжүдү өзүп четчип турар дээп, Тываның тараажылаарының күзел-сөөлү өөрүшкүлүг. Ынчаарга маңаа чүгле өөрүшкүнү илередир эвес, харын чаагай дүжүттү ажаап, савалап алырынга ыяк белетиниир херек. Бо талазыбиле республикада байдал эки эвес. Ажаап алыышкынга кол техника — комбайннар септелгези бээдин чаа орту эртип турар, ээскө бүгү белеткелдер оон оранчок дора. Хөй кыргылдазы ам-даа доозулбаан, чайлагларже үнмээн мал хөй.

Улуг Октябрьның байырлалынга чедир ам 107 хонук арткан. Кол сөөлгөнү — чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, ажыглаттынмайн турар курлавырларже, социалистиг хүлээлгелерни бүгү талазы-биле чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседиринче салыр ужурлуг. Хамыктың мурнунда мал чемнериниң белеткелин дүжүт ажаап алыышкыны массалыг эгелетиже чедир доозар дээш бүгү күштү олче мобилизастаар, организастыр, политмассалыг ажылдарны күштелдирер, ажаап алыышкынга белеткелдиң темпизин дүргедедир болгаш Тываның шөлдерининге өзүп үнген гектар бүрүзүн чогуур ойунде хумагалыг ажаап алыр херек.

Мал кыштагладыышкынынга белеткелдер чылдың ийиги чартыында черуттунар. Моон ап көөргө, шиитпирлээе чогуур айтырыглар хөй-дүр. Социалистиг чарыштың түүгүн улам бедик тудуп тургаш, кодээ ажыл-агый чылының сорулгаларын хуусаа бетинде — Улуг Октябрьның алдарлыг байырлалынга чедир бүрүн күүседири республиканың кодээ ажыл-ишчилериниң, малчыннарының мурнунда салдынган.

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

Тождан допчу медээлер

Бөгүнгү республика Наадымынга чедишкинниг ужуражыр дээш «Май 1» колхозтуң Чалын-Чар сүт-бараан фермазының коллективи (эргелекчизи эш Сайылга) улуг ажыл-ишчи көргүзүглерни чедип ап турар. Фермада тос саанчыларның эрес-шудургу ажылының түңнелинде сүт-бараан фермазы хүнде 830 литр сүттү, саанчылардан Дамдылаа, Урүнней, Чашпаак хүн бүрүде 100—120 литрни саап турарлар. Сураглыг анчы Ондарый Мерген инек кадарар ажылынга база-ла билдиглиг чоруун көргүзүп, ферманың 162 инектерин эки өътсигенниг черлерде кадарып чоруп турар.

Бызаа ажаакчылары Өпежик, Долгар, Аракчаа, Чаражай түс-түзунда 30—30 бызааларны эки хайгаарал-ажаалгада тургускан. Коллективтин кашпагай, эрес чоруу бо хүннерде онзазы-биле илереп турар.

• • •

Юбилейлиг чылда малга быжыг чем-суурну тургузар дээш, «Май 1» колхозтуң эш Байыр-Белекке удуртканы сигенчилер бригадазы Эргинде ажылдап турар. Бригада бо хүннерде эки шынарлыг сигенни кезип, 8 сараатты тургускан. Бригаданың кежигүннеринден тракторист Соднам, машинистер Ламажап, Серен улуг-хуузун хүн бүрүде ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунда чоруп турарлар. Сигенчилер бо чылын малга 2500 центнер сигенни белеткээр дээш социалистиг чарыштыг ажылдап турарлар.

• • •

Чалын-Чарда ол-да колхозтуң хаван азыраар фермазы бар. Ол фермаңы алды чылда соксаал чокка ажылдап келген Семен Ким удуртуп, колхозтуң 128 хаванныарын азырап турар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ыонга СЭКП Төп Комитединиң Тезистерий-биле танышканының түңнелинде ферманың ажылдакчылары планныг онаалгазын хуусаа бетинде күүседип, күрүнеге 120 хаванны дужаар дээш ажыл хайныышкынныг тулуктелген.

Бирги төрүлгениң үезинде бир хавандан-на 9 хаван оолдары алдынган. Ферма бо хүннерде ийиги төрүлге чоруп турар.

• • •

8 кижи составтыг районнуң агитбригадазы июль 17-ден эгелеп «Май 1» колхозтуң ажыл-ишчилеринге концерт көргүзүп чоруп эгелээн. Агитбригада Чалын-Чар, Эрги деп черлерниң сигенчилеринге концертти көргускен. Районнуң хамааты байдалының акт бижидилгезиниң бюрозунуң эргелекчизи эш Севильбаа акт бижидилгениң шын тургузарының дугайында беседа кылып чоруп турар.

Агитбригаданың киржикчилеринден Зоя Чамзының «Ынакшылың черле кагба», районнуң культура бажыңының директору эш Сарыг-оолдуң игилге тыва аллагаларны күүсеткилээнин көрүкчүдер улуг сонуургалбиле көргеннер.

массалыг кирген

Бо хүннерниң чугула сорулгаларының бирээзи — киитиниң малынга четчир чем-суурну тургузар дээш хайныышкынныг ажыл Барыын-Хемчик районда «Шеклээр» совхозтуң Дөң-Терезин салбырында эгелээн. Салбырның мал чеми белеткээр бригадалары болгаш звенолары сиген кезилдезинче, будук-бүрү белеткээринче массалыы-биле кирген.

Будук-бүрү белеткелинде 68 кижи ажылдап турар. оларның 50 ажыы школачылар. Эрткен неделяда олар 20 тонна будук-бүрү чемни белеткээн.

Эдегей-Аксында хол кадыырлыг 26 кижи сиген кезип турар. Оларның иштинден Ооржак Байыр-оол ийи оглубиле, Ооржак Мамык, Сайын-Белек олар хүнде 0,40 гектар черниң сигенин кезер нормазын 0,50—0,55 чедир ажыр күүседип турар.

56 ТОННАНЫ БӨЛГЕН

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң Дагыр-Шеминде К. Тюлюшке баштаткан сигенчилер бригадазы аътты сиген кезер 15 машиназы-биле болгаш 10 трактор агрегады-биле сиген кезилдезин организастыр чорудуп турар. Бригаданың кежигүннери 56 тонна сигенни белгеп. Хорум-Дагда Ховалыг Мартышканың бригадазы хол кадыыры-биле сиген кезилдезин өске бригадалардан шалыпкын ажылдап турар.

НОРМАЗЫН АЖЫР КҮҮСЕДИП ТУРАР

Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хаяда» сүт-бараан фермазының Оюн Аскыл-оолга удуртканы сигенчилер бригадазы малга чем нурлавырын белетизээр талазы-биле мурнакчы ажылдап турар.

Бригаданың кежигүннери 50 кижи 305 га черниң сигенин кезип, ону белерин сиген нургавы биле, удур чорудуп турар. С. Монгуш, Д. Күжүгет, Н. Күжүгет олар хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Бай-Тайга районнуң «Мөөсөн-Бүрөө» колхозу тускайланып тургустунганындан бээр чаа ийи чыл чедип бар чыдар аныяк ажыл-агый.

ЧУРУКТА: мыраккы Мөңгүн-Тайгада аныяк колхозтуң Наадымче чоруткан төлевилери: механик О. Дамдын (солагай талазында), хойжу Х. Намзырай, кодээ Совет даргазы К. Чамый, хойжу Н. Дензинмаа, колхозчу Б. Минчинмаа, саанчы Д. Деспижек, кадарчы Н. Деревищ, колхозчу Н. Дандар-оол, чылгычы Н. Мөңгүн-оол.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

СЭТА-НЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

КАР-га, Иорданнига, Сирияга болгаш өске-даа араб күрүнелерге удур Израильдиң чөнүлелиг үүлгедилерин үргүлчүлел турарынга база КНО-нуң Аймыл чок чорук Чөвүлелиниң, Кол Ассамблеязының тускай онза сессиязының хөй шиитпирлерин Израильдиң чазаанның чөрүүн үреп турарынга холбаштыр СЭТА мындыг медеглелди кылыр даалганы алган.

Бодунуң кожазында араб чурттарга болгаш улустарга удур ожегээр агрессия өөскүдериниң оруунган Израиль чайлаар дивейн турар болгаш делегейге турза чогуур эргенең чижек-хемчээлдерни дора көөрүп үргүлчүлел, Каттышкан Нацнялар Организациязын, делегейниң хөй-ниитизиниң сагыш-сеткилин чөңгээлеп турар деп чүвени хүнүү-ле сөглеп турар улам чаа барымдаалар кээп турар.

Боолажырын сокеадыр дутаймында Аймыл чок чорук чөвүлелиг шиитпирлер үндүрген турбуже, израиль шеригнер ол шиитпирлериниң хүлээп алдыяган соонда безин ужар үүдүн, артиллериязын болгаш танкыларын ажыглавышаан, Суэц каналының девискээринге боочепсектиг улуг мөсилдежиишкиннерни кылып келген. Сөөлгү мындыг дайын чөңгээзин июль 14—15-те боттандырган, мынчан артиллериязын, миномёт боолаашкынынга аль-Каттара, Фердан болгаш Исмаилияның хоорайлар тавырышкан, а израиль самолёттар Суэц хоорайны бомбалаар деп орадашкан. Боолаашкыннарның болгаш бомбалаашкыннның уламыдан тайбың чон когаралдарга таварышкан. Израиль даймизырак идегеттериниң харымсалга чок болгаш дүржок үүлгедилериниң уламыдан болур мындыг мөсилдежиишкин бүрүзү дайын үүлгединиң улам улуг хемчээлдин-биле катап эгелээр аймызга чедирип, Чоокку Чөөн чүгле тайбыңга, делегейниң аймыл чок чоруунга кыжанып турар. Бо чылдың июнь 5-ке чедир израиль шеригнериң эелеп турган турушгарынче оларны доп дораан үндүрер деп көргеп шиитпирни КНО-га хүлээп алырынга Израиль болгаш аңаа болчуп турар АКШ, империалистиг өскедаа чамдык күрүнелер чогум-на мынчангаш шаптык таварыштырып турар, боттарының араб чурттарже халдаашкын кылган империалистиг, эжелекчи сорулгаларын чедип алырындан олар өйталаваан болгаш өйталаар-даа дивейн турар деп чүве улам билдингир апар чыдар.

Эжелеткен араб черлерни холгаарлаарын Тель-Авив орадажыы турар деп чүвени Израильдиң ол черлерде бүгү үүлгедилерге хереглелеп турар. Ында эжелелдиң израиль албан черлери тургустунуп, үнделзин араб чонга хамаарыштыр араатанныг ёзу-чуруумнарны тургузуп турар. Чүс-чүс муң арабтарны Газа девискээринде, Иорданнияның барымын кезээнде, Иерусалимде болгаш өске-даа районнарда — төрээн черлериниң террор, корчудуушкун аргалары-биле үндур ойладып турар. Шынында-ла Иерусалим хоорайның араб кезинги былаап алыр дутаймында израиль парламентининг шиитпир үндүргени чон эргеним херекке албадынның шыдажыр арга чок үүлгедин болган. Ол эжелелди КНО-нуң Кол Ассамблеязының тускай онза сессиязы-ла шиитпирлин-биле ийи катап бууру шапкан. Ындыг турбуже Израильдиң чазаа КНО-нуң кежигүннери күрүнелериниң хөй нуруузунуң хүлээп алганы ол делегей организациязының шиитпирни билбээчелевишаан турар.

Эжелеткен араб девискээрлерде бойдус байлаптарын үштээр белеткел чоруп турар фант Израиль күрүнези боттарының чепсээ кыдыыр күткүп апкан империалистериниң чогум кара сагыштыг бодалдарын база мергеин-биле хереглелеп турар. Делегей монополиялары-биле сырый харылзаалыг Израильдиң чазаа болгаш хууда израиль компаниялар Синай чартык ортулуктуг нефть байлактыг черлерни боттарының ажыглап киргиптер сагыштыын шагда-ла чарлаан. Израильдиң агрессиязының түңнелинде Суэц каналы сандан үнген болгаш ажыдавайн турар

Ындыг болганда, гитлержи өөзөргек үүлгедиглерни буруу шавар шинчилиг болурундан чоокта чаа-да чажам дивес хире турган израиль чазак делегейниң ийиги дайынының чылдарында агрессиянның аймылынга таварышкан чурттарның девискээрлеринге немец-фашистиг эжелекчилериниң ажыглап турган кижизиг эвес практиказын бодуңун дээп ап турарын ам бүгү делегейге илередип көргускен.

Израильдиң башкарыкчы болуктери болгаш оларны АКШ-та, Англияда, ГФР-де база өске-даа барыын талакы чамдык чурттарда күткүп турар идегеттер Чоокку Чөөн чүгле тайбыңның херээн араб күрүнелериниң, оларның ондуктериниң камгалап алыр дээн шиитпирлиин дыка чайдыр үнелегилээш, улустарның тура-соруузга, тайбыңны хевээр арттырарының аргажыктарынга удурланыышкан үүлгедиглерни кылбышаан, от аймылы-биле ондактыг опчоктанып, араб күрүнелерге, улустарга удур агрессия, чөңгээлер кылырының политиказын үргүлчүлеп турар ужурунда харымсалгага, веземчеге онаажырыының бүгү аар аланы боттарынче чуүй тыртыының ап турар.

БАРЫЫН-ХЕМЧИКЧИЛЕР БИРГИ ЧАРТЫК ЧЫЛДА

СЭКП Тоо Комитединиң июль (1967 чылда) Пленумунуң тоогулуг шиитпирлериниг болган Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга СЭКП Тоо Комитединиң Тезистеринге улаш соруг киргеп Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчи кижилери бо тоогулуг чылдың бирги чартыында кол кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, ажыглаттынмайн турар курлавырларны долузу-биле ажыглаарынче угландырганнар. Совет эрге-чагыргазының 50 чылынга бүгү талазы-биле бедик коргузуглериг ужуражыры дээш районнуң партия, комсомол, профсоюзтуң организациялары, ажыл-агый удуртукчулары социалистиг чарыгты хойжу бригадаларга, сүт-бараан фермаларынга, тудуг, транспорт, үлегер бүдүрүлгенниң түс-түс адырларынга калбартып чорукаан.

Оон туннелинде барыын-хемчикчилер ябылейниг чылдың бирги чартыында алган, белиткеп социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсетпининг айтыры оруунчуг. Тодаргайлаарга, муруногө зът садарының чартык чыл планын 166,3, сүттүг—126, дуктуг—118 хуу күүсетпеп. Эртеп чылдың дужудуден күрүнеге тарва садарының чыл планы 122 хуу күүсеттинген.

Бергеп сагыгге ээ-харыысалгалыг болуп, алган хүлээлгелерин күүсеглери аңгы үениң эң чугула соругазы ол. Бо талазы-биле «Большевик» колхозтуң баштаар черн, партия организациязы болган коллэ Совет чандык шиитпирлиг хемчегларин ап, муруку чылдарнин деңгеливнеп артык ажыдааннар. Колхоз бирги чартык чылда күрүнеге зът садар хүлээлгезин 146,8, сүттү—134,6, дүн садарының чыл планын 140 хуу, күрүнеге тарва садарының чыл планын чырага ажыр күүсеттинген. Большевикчилер мурнуда алган социалистиг хүлээлгелерин эде коргеш, ноябрь 1-ге чедир ийи тонна дуктуг, 1500 тонна тарааны планнан ажыр садарын хүлээнгеш, ам күүседи киришкеннер.

Чылдың бирги чартыында мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле бедик коргуглерин чедип алганы дээш, бүгү чүүл малларның баш санын планнан ажыр өстүргеш, сүт саалдазын эртеп чылдың бо үезинде турганындан 19 хуугa ковудеткеп дээш «Большевик» колхозка СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң ажыл-агыйлар аразынга шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

СЭКП райкому, кодээ ажыл-агый будурулге эргелели, райпонның күүсекчи комители, ажыл-агыйларда партия, профэвилел, комсомол организацилары мал ажылын логжудерипче, малчыпнарның ажыл-херээнче, амыдырал-чуртталгазынче, оларның хүн бүрүде хандырыгазынче чогуур кичээнгейни үгландырган. Оон уламнидан мал ажылынга нурнакчыларның саны өзүп, оларның коргуглери бедик турар.

«Шекпээр» совхозта М. Шыдыраа, О. Чимит-Доржу, О. Ангыр-оол, О. Бойду, «Барлык» совхозта Х. Ууртак, С. Донза, О. Ушкун, Д. Комбу, К. Чыпан, Х. Байыр, «Большевик» колхозта С. Очур-оол, С. Серик дээш шүүгү 15 хойжулар торүүр 100 хойга оналаптыр 95—111 хураганны камгалап алган. Баштапгы кыргынга үезинде 18 хойжулар ортумаа-биле хой бүрүзүнден 2—2,5 кг чедир дуктуг кыргып алганнар. Хойжу бригадалар аразынга калбаргап социалистиг чарыпка бирги черни «Большевик» колхозтуң Кок-Боомда С. Очур-оол бригадирээн хойжу бригадазы алган, ол бригада 100 хойга оналаптыр 100 хураганы камгалап алган. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң хойжу бригадалар аразынга шилчиир Кызыл тугунуң адилевчизи болуп хевээр арткан. «Шекпээр» совхозтуң Бичe-Тей салбырының Ак-Даита коммунист эш О. Шыдыраага удуртқан хойжу бригадазы төрүүр 100 хойга оналаптыр 93 хураганы камгалап ап, дүк будурелп алээп ковудеткеп, хойжуларының чайлагаларынын органпзастыг чорукаан.

Районнуң мал ажылында база бир чүгээр коргуглуг болза сүт будурелпп болгап күрүнеге садарын алээп ковудеткени болур. Районда 6 сүт-бараан фермалары эртеп чылдың бо үезинге деңгээрге сүт будурелпп ыракта ажыр күүсеткеннер. Мадаа «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хаяа коммунистиг күш-ажыл фермазын чижекке ап болур. Эртеп чылдың бирги чартынында ол фермага инек бүрүзүнден ортумак саалда 653 кг турган болза, ам 811 кг болган. Ферманың мурнакчы саанчызары: С. Идам-Сюрюн 1966 чылдың бирги чартынында бир инекке оналаптыр 871 кг сүттү саалган болза, бо чылдың бирги чартынында ол-ла инектериниң бирээзинден-не 1228 кг сүттү саап алган. М. Чолураа эртеп чылдың бирги чартынында инек бүрүзүнден 861 кг сүттү саалган болза, ам оон коргуулу 1146 кг четкеп.

СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң фермалар аразынга шилчиир Кызыл тугун Бижиктиг-Хая фермазының коллективи ам ийи чыл ажыг үениң иштинде быжыг тугун келгенин демдеглээр керек.

Районнуң мал ажылында база бир чүгээр коргуулуг болза сүт будурелпп болгап күрүнеге садарын алээп ковудеткени болур. Районда 6 сүт-бараан фермалары эртеп чылдың бо үезинге деңгээрге сүт будурелпп ыракта ажыр күүсеткеннер. Мадаа «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хаяа коммунистиг күш-ажыл фермазын чижекке ап болур. Эртеп чылдың бирги чартынында ол фермага инек бүрүзүнден ортумак саалда 653 кг турган болза, ам 811 кг болган. Ферманың мурнакчы саанчызары: С. Идам-Сюрюн 1966 чылдың бирги чартынында бир инекке оналаптыр 871 кг сүттү саалган болза, бо чылдың бирги чартынында ол-ла инектериниң бирээзинден-не 1228 кг сүттү саап алган. М. Чолураа эртеп чылдың бирги чартынында инек бүрүзүнден 861 кг сүттү саалган болза, ам оон коргуулу 1146 кг четкеп.

СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң фермалар аразынга шилчиир Кызыл тугун Бижиктиг-Хая фермазының коллективи ам ийи чыл ажыг үениң иштинде быжыг тугун келгенин демдеглээр керек.

Айыл чеде сүт-бараан фермалары болгуулаштыг, серпиин чайлагларже коншкеп. Бода малдың семиртилгези, оон чайлаглаашкыны районда организастыг эртип турар. Ниитиинин, малынга сиген белеткелин «Шекпээр» совхозтуң Бичe-Тей, Доң-Терезин, Ажигаты салбырларында, «Большевик» колхозта, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая, Аксы-Барлык салбырларында ажыл организастыг эгелээн.

Юбилейниг чылдың бирги чартынында барыын-хемчикчилерниң күш-ажылчы чедишкиннерин, мал ажылын хогжудер талазы-биле республиканың социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге оларның биче-даа бол, кииргеп үлүг-хуузун үнелеп коргеш, СЭКП Тыва обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүзелиниң районнар аразынга шилчиир Кызыл тугун бистин районга тыпсыр деп шиитпирлээнинге районнуң ажыл-ишчилери оорушкүзүн илередип, оларның тура-соруу, онаашкан ажылынга харыысалгазы улам бедик турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга СЭКП Тоо Комитединиң Тезистерин амыдыралга боттанлырар дээш база шилчиир Кызыл тукту быжыг тудар дээш улам күжениишкинниг ажылдаар ужурлуг бис. Муриунда алынган социалистиг хүлээлгелеривисти эде коргеш, бар курлавырыгысты долузу-биле ажыглап турганы, 4200 тонна тараамы, 70 тонна эътти, 150 тонна сүттү немей садарын хүлээнип алган бис.

Кыядынган түүлдерге оожургавайн, бар четпестерни болгаш чедир кыядынмайн турар ажылдарны шүүгүмчүлелчи ёзубиле көөр ужурлуг бис. Районда сиген, тараанын ниити үнүкү моон муриунда чылдардан дыка эки. Ажыл-агыйларда дужүт ажаан алышкынынга белеткел дыка четпес. Кол соругга болза партияның район комители, райкүүском, кодээ ажыл-агый будурулге эргелели, чер-черде партия, совет, комсомол профсоюзтуң организацияларының ажылын ооңнуң оргазига организастыг, политиктиг ажылды күштелдирип турганы, малга четчир хемчээлдиг чемнерни белеткээрин, дужүт ажаан алышкынын, кыштаглаашкынга белеткелди организастыг чорударын, малдың баш санын улам өстүрериң чедип ап, оонбиле Улуг Октябрьның байырлалынга алдар болдурган бүгү улустуң ажыл-херээнге толептиг үлүг-хуузун киирери болур.

Т. СТАЛ-ООЛ,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

СӨЗҮНГЕ ШЫНЧЫ БОЛУР

Тожу районнуң колээ ажыл-ишчилери беш чыл планының ийиги чылының бирги чартынында социалистиг хүлээлгелерин эки күүсеткеннер. Район чартык чылда күрүнеге зът садарының планын 231 хуу, оон иштинде «Май 1» колхоз—308, «Совет Тыва»—183 хуу күүсеткеп. Сүт садарын район 111 хуу, оон иштинде «Совет Тыва» колхоз — 118, а «Май 1»—102 хуу күүсеткеп. Район дүк садарының планын ийи катап ажыр күүсеткеп.

Сүт-бараан фермаларының аразында социалистиг чарышка «Совет Тыва» колхозтуң Кок-Чар фермазы 855 центнер сүттү күрүнеге сактаап, бирги черни эзлээп. Бо ферманың мурнакчы саанчызы Кол Ажына бир инекке оналаптыр чартык чылда 733 кг сүттү саалган. Саанчылар Бараан Куку, Бараан Мыртажык, Бараан Хуваска, Кол Акпаяк оларның эки ажылдап турарын база демдеглээр керек.

Талын сүт-бараан фермазында Мая Кол, Дарийга Тимда, Кол Баянчык олар сүт саалдазының талазы-биле бага бедик коргузугуут болгулаан. Нынчаарга «Май 1» колхозта бо талазы-биле мурнакчылар—Ак Уруцей, Серенчик болгаш оскелер-даа болуп турар.

Районнуң ажыл-агыйлары мал бажы өстүрелпиң планын июль 1-ге чедир эки күүсеткеп. Чижээлеергe, «Май 1-дээ мал бажының озулдези мындыг: мыйыстыг болза мал 104 хуу, хойлар — 123, ошкулер—149, ивилер—111 хуу. «Совет Тыва» колхозта бо коргузуглер ортумаа-биле 103—120 хуу болгулаан. Хойжуларның престиж ажылдаанын база айтыр ужурлуг. Мында Кол Лопсан-Доржу, Чооду Хүрбештей болгаш оскелер-даа шылгарааннар.

Районнуң анчыларының чедишкиннерин демдеглээвес аргажок. Нынгыя Даржаа Эрестей 822, Кол Нагазы—832 рубльдың олуун колхозунга кииргенин оорушку-биле демдеглээр керек.

Районнуң ажыл-агыйларының фермалары, бригадалары эртеп чартык чылда чедип алган түүлдерин улам быжыглавышаан, ябылейниг чылда алынган хүлээлгелерин түгле долузу-биле эвес, харын ажыр күүседир дээш бүгү күжүн үндүрүп, кызыыга-биле ажылдап турар болгаш сөөлгөн совхозтуң Тожунуң ажыл-ишчилериниң шынчы болурунга быжыы-биле бүзүреп болур.

А. ДОРЖУ.

Куш ажаакчылары

Кызыл хоорай Совединиң «Кок-Тей» совхозунуң куш фермазы бо чылдың баштайгы чартынының планын ажыр күүсеткеп.

Ферманың мурнакчы куш ажаакчылары Л. Булавина, Л. Петрушина, М. Мягких олар түс-түстө 6 муң ажыт кыс дагаалаарын азырап ажаап турар болгаш чылда кыс дагаа бүрүзүнден 140 чуурганы алыр планныг тургаш, чартык чылда дагаа бүрүзүнден 70 ажыг чуурганы алганнар. Соолгу үеде хүн бүрүде 2 муң ажыг чуурганы ап турар куш ажаакчыларының саны көдүүлээн. В. Шумова, Н. Лещенко, З. Сипгко олар мурнакчыларның санында киргеннер.

Бо чылын фермаңың деспекторэ улам калбаргап. Амгы үеде фермада бирээзинге-ле 6 муң дагаа кирер корпустар бар болза, оларга немей бирээзинге 8 муң ажыг дагаа кирер дөрт чаа корпустарны тудуп турар. Ам бир чаа корпус ажыглалда киргеп, а артканнары сентябрьда ажыглалга кирер.

Амгы үеде түс-түс ажаакчылларының аразында юбилейлиг чылды эки куш-ажылчы чедишкиннер-биле доозар дээш чарып калбаргап.

А. ДАРЖАА.

ТИИЛЕКЧИ ФЕРМА

Өөрүшкүнүң хүннеринде

Республиканың бүгү малчыннарының чыл бүрүде эртирии турар чанчыл болган республика Наадымынга малчыннар каңдыг күш-ажылчы түүлдерни чедип алганын, оларның ортузунга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилериниң иштинден республикага иштинги-биле эки коргузугларниг болган коллективтерни, түс-түс мурнакчыларның коргузуглерин республика солуннарынга парлап, радиога чарлаан. Малчын бүрүзүнге онза оорушкулуг бо хүннерде чонунга толептиг күш-ажылчы сонуу шаңнаан мурнакчы хойжуларның одуруунда Чоон-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң Оргу-Шөлде хойжу бригадазының кежигүннери, төрүүр түс хойга оналаптыр чартык чылы 111 хураганны менеп алган Делек-оол Ооржак, түс-туста 100—100 хураганны менеп алган хойжулар Бавук Доңгак, Коңгар Ооржак олар база киргеннер.

Мурнакчы хойжулар ам республика Наадымынга киржип, республикага ат-сураглыг малчыннар-биле ужуражып, ажыл-херек дугайында оларның-биле чугаалажып, моон соңгаар улам ажылдаар күзел-соруу хайныгып турарлар.

М. ОНДАР.

ТАНДЫ РАЙОННУҢ «МЕЖЕГЕЙ» СОВХОЗУНУҢ КАРА-БУЛУҢ ФЕРМАЗЫНЫҢ МУРНАКЧЫ СААНЧЫЗЫ ГАЛИНА ГРИГОРЬЕВНА КОРЗУН БИСТИҢ КОРРЕСПОНДЕНТИВИСТИҢ АЙТЫРЫГЛАРЫНГА МЫНЧААР ХАРЫЫЛААН:

— Юбилейлиг чылдың бирги чартынында силерниң фермаңың күш-ажылчы чедишкиннери кандыг ирги?

— Бистиң ферма республикада мурнакчы болган. Ол биске оорушку, чоргаарал, оон-биле кады моон-даа соңгаар чүткүдүүр ажылдаарын хүлээндирип турар.

— Шын-на болгай. Ынчаарга силерниң фермада кымнар мурнакчы болуп турарыл?

— Тос саанчының чангызында бактаар аргажок. Олар шупту кызымак улус. Бистиң ферма бир инекке оналаптыр ортумаа-биле 1415 кг сүттү алган. Ынчаарга мен бодун хууда бир инектен-не 1682 кг сүттү саап алдым. Мээң оорум саанчылардан бир инекке оналаптыр мынча-мынча сүт саалган эштер бар: Зинаида Реодько — 1509 кг, Антонина Крикунова — 1338 кг болгаш оон-даа еске. Бистиң саанчыларывыс черле ынчаш дуржулгалыг, чадгыс эвес чыл ажылдап турар улус чүве.

— Фермаңың эки ажылының «чажыды» чүде ирги?

— Онза «чажыт» түү боор. Улусту организастарынга, ажыл-агыйны таарыштыр тургузарынга эргелекчи-бухгалтер эш Кудрин Биндинир чоруун коргускеп. Малды хүнде үш удаа саап турар бис. Эртен, кежээ фермага саар, а дүштеп оларадын үндүре бергеш, оларга саап турар бис. Ында база эки дерээн саалда херексели бар. Бистиң кадарчыларывыс Оюн Норжун-оол болгаш Борис Петренко малды эки оларладып, чүткүдүүр чоруун коргузуп турар.

— А силерниң продукциядарны канчаар ажыглап турарыл?

— Бисте 215 инек бар, оон хүнде ийи тонна чыгаа сүттү саап ап турар бис. Ол сүттү колдуундала күрүнеге дужаап турар. Уруглар салынга болгаш бызаалларга чүс килограмм хирени-ле арттырып алыр мындыг бис. Сүттү ол хевээрнин-даа соортуп турар, а сүт хонуу ылгаар салбырывыстың эргелекчизи болгаш учётчугувус Татьяна Хроменко сүттү түскай херекселге соодуп, чандыызының сметаназын ылгап турар.

— Чонга эки шынарлыг сүттү бээри үениң негелдези болгай. Ону канчаар соодуп турар ирги?

— Бисте түскай херексел бар деп чугааладым. Ол даэрге кудуктан соок сугну араан-шараан хоорзалар иштинче аксын киириптер чүве. Оон кожазында хоолайларда сүт азы сметана аксып турар. Мынчангаш соок болгаш эки шынарлыг сүт белеткеттинер.

— Четтирдим. Силерниң саптан сүдүңерни Кызылга ижип турарым чадавас.

— Шынап-ла, канчан билир... Ынчаарга юбилейге үткүштүр бистиң фермаңың коллективи улам эки ажылдан, мурнакчы адывысты сыкпайн, Төрээн чуртка ак чеңнин арбыны-биле өргүүр бис.

ЧУРУКТА: (оң талазындан солагай талазынче): саанчылар Галина Корзун, Тамара Оюн, Белоозерцева, Зинаида Кыргыс, Зинаида Реодько, Мартыненко олар.

Наадымның киржикчилери чугаалап тур

Чүс хойдан-на 122 хураган

Бистиң хойжуларның хүлээлгези — хоймун баш санын өстүрери, оон продуктулуун бедидери болур. Бо хүлээлгени канчаар күүседип, база Улуг Октябрьның 50 чылының байырлалынга турасхаткан, республиканың кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының чаңчыл болган Наадымынга кандыг түңнелдиг ужуражыр турарымны маңаа чугаалап көрейн. Мээң коденимде 572 төрүүр хой бар, оон 718 хураганны алдым, ол болза чүс хойга 122-деп ажыг хураган онаажыр.

Чылдың бирги чартынының түңнелинде мээң коргүүүм чүс хойга оналаптыр 119 хураган деп үидүрген-бис. Ол даэрге май айга чедир түңнел болур, а оок бээр санаашкын кылбаанын-биле июньда чаа немелкен хураганнарны аңаа немеевейн барган-дыр.

Хой бүрүзүнден 2,9 кг дүктү алдым. Ол болза хүлээледен 200 грамм ажыг.

Юбилейлиг чылда мээң алган ийи кол хүлээлгем күүсеттингени ол. Хойжу кижиниң хүлээлгези оон-биле доозар бербес, ам-даа улуг соругулар бар болгай.

Хойну кышка удур эки семиртир дээш кузуна, күзүралда Бора-Сүбэкте чайлагладым турар бис. Дугаланчы кадарчым-биле кады 20 тонна сигенни белеткеп алырын хүлээнген бис. Бо хүлээлгеге ынап-ла күүсеттинер. Оон кырынга будун-бүрүүк шыдаар шаавыс-биле белеткээр бис.

Бо чылын бистиң коденывыстан 130 ажыг хой ийистээн, оон иштинде үш хой үш-үш хураганныг болген. Бешки төрүлгеден соңгаар хойнуң ийистээри арай зөзжей бээр. Бистиң хойларывыс келир чылын алдыгы төрүлгеге кирер. Ынчалза-даа ол чорук малдың күжүнден база хамаарыр. Чайгы үеде эки семиртпеп, тарым боогадылгага ей-шаанда киирер болза, хойлар домей-ле ийистээр апаар.

Кыштаг кажааларывысты чавын оон кежериивистиң мурнунда арыглап аштап кагдывыс. Күзүүн, кыштаглаашкын бетинде одек болгер, септелге киллер ажылдар база бар. Бо бүгүнү совхозтан нуш дилеевейн, дугаланчы хойжу Ондар Оюн-биле ийилээн күүседип алыр бис.

1968 чылда хой ажылынга эки коргузуглерни болуру бо чылгы ажылдан хамаарыр. Бо чылдың ийиги чартыы эгелээнден соңгаар бистиң кылган ажылывыстың түңнелин келир чылдың Наадымынга түңнээр болгай. Ынчангаш, келир чылын бо чылдыңдан куду эвес түңнелдиг болур дээш ажылдап турар бис.

К. ДАЖЫ-СЕРЕН,
«Тиилелге» совхозтуң хойжузу.

Танды район.

КОНКУРС ЧОРУП ТУР

РЕСПУБЛИКАНЫҢ СААНЧЫЛАРЫНДА

Сүт-бараан фермаларының ажылының чартык чылда түңнелдерин алган коорте, сүт саалдазын ковудедир талазы-биле конкурста бүгү сүт-бараан фермалары, колхозтар болгаш совхозтар киржип турар-дыр. 1200 саанчылар, малчылар, бригадирлер болгаш түскай эртеминнигер аңаа киржип турар. Олар болза хемнукта ортумак болгаш айлар аайы-биле сүт саалдазын ковудедир талазы-биле улуг колдуунуушкуннуг ажылдап турар хөрээни демдеглээр керек.

Социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш эрес-шаалырлыг ажылгаанының түңнелинде республиканың сүт-бараан фермаларының ажыл-ишчилери күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын 128 хуу күүсеглирин ханыргап. Колхозтар болгаш совхозтар эртеп чылга деңнээрге 9188 центнер сүттү бо ойнуң иштинде ажыр сактаннар.

Чартык чылда сүт садар талазы-биле эң эки коргузуглерниг болган ажыл-агыйлар болуп: «Межегей» совхоз—157,2 хуу, «Россия» совхоз—223,2, «Элегес» совхоз—142, «Революциянын чалбыжы» колхоз—143,2, СЭКП XXII съездиниң аттыг совхоз — 178,7. Кара-Хем районда «Тиилелге» колхоз—158,3, Бии-Хемде «Кызыл тараачын» колхоз—165,4 болгаш «Искра» колхоз—146 хуу күүсеткеннер.

Бо чылдың июль 1-ге чедир сүт саалдазын ковудедир талазы-биле республикада бирги черни «Межегей» совхозтуң Кара-Булуң фермазы эзлээп (бригадири эш Н. Кудрин), ында бир инекке оналаптыр ортумаа-биле 1415 кг сүттү саалган. Ийиги черни ол-ла совхозтуң Алдак фермазы эзлеп, бир инекке оналаптыр 1371 кг сүттү саалган (бригадири эш И. Дүрнов). Үшкү черде — Дүржулга станциязының төп сүт-бараан фермазы (бригадири эш А. Трушникова). Бир инекке оналаптыр 1360 кг сүт саалынган. А дөртку черде — бир инектен-не 1276 кг сүттү саап алган, Бии-Хем районда «Искра» колхозтуң Могай фермазы (бригадири эш В. Шубин).

Ажылынга үлегерлиг чоруун коргузуп, алды айлар дургузунда бедик түңнелдерни чедип алган саанчыларны база айтыр херек. Республикада иштинги-биле чартык чылда бир инекке оналаптыр 634 кг сүттү саалган турда, «Межегей» совхозтуң мурнакчы саанчызы М. Сабельникова бир инектен-не 1950 кг, ол-ла совхозта З. Кравченко—1863, Л. Сиренева —1754, Бии-Хемде «Искра» колхозта И. Акулова—1448 кг, «Элегес» совхозта Б. Биче-кыс—1360 кг, «Кызыл тараачын» колхозта А. Балагашева—1303 кг, «Чыраа-Бажы» совхозта Кара-Сал Таан—1263 кг сүттү саап алганнар.

Саалган сүттүң шынары база өлөөн эжикээнин деңгеглээе чогуур. Ылангыя Кызылда сүт заводунуң зоназында турар колхозтар болгаш совхозтар эки шынарлыг сүттү дужаганы дээш 16771 рубль немелде төлээшкинни алганнар, ынчаарга сүттүң ажааны дээш чедир албаапы—1358 рубль болган. Ындыг болзажок, куду шынарлыг сүт берип турар ажыл-агыйлар ам-даа бар иээрэни чугаалаар керек, завопка эккеш турар сүттүң 18,6 хуузу хирлиг болуп турары анаа херечи болур.

Амгы үеде Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн төлептиг үткүүр дээш чарыштың эң харыысалгалыг үези келген, ол болза чыл планын чүгле долуур эвес, харын ажыр күүседир дээш демисел-дир.

Сүт саалдазының талазы-биле бедик коргузуглерни чедип алган мурнакчы саанчылар, кадарчылар, бригадирлер, мал ажылының түскай эртеминнигери 62 санныг аймак шаңналларын, Москвада Улус ажыл-агый чедишкиннериниң делегезинче 30 путёвканы, дыштанып бажыңнарже халас 6 путёвкаларны, делегейниң туристер лагеринче 4 путёвканы болгаш оске-даа шаңнал түүлдерни алырлар.

Сүт-бараан фермаларының ажыдакчыларының соругазы — эртеминиң болгаш мурнакчы дуржулганың чедишкиннеринге үндезилээш, сүт саалдазын хүн бүрүде улам бедидерин чедип алыры дээш, малдарның ажаалга, чемгерилгезин улам бедик деңнелге тургузары дээш, саалда талазы-биле технологиялың мурнакчы аргаларын ажыглаары дээш лемиселдя чорудары болур.

Дуржулгалыг саанчыларның, кадарчыларның бары, бо чылын өөт-ангенинге чаагай болуп турары Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга үткүштүр айдынган белиткеп социалистиг хүлээлгелерни толептин-биле күүседир аргазы бистиң республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга берип турар. Ынчангаш ол арганы, бар курлавырларны долузу-биле ажыттап тургаш, Тыва АССР-ниң саанчылары беттарының мурнунда салдынган соругаларын алдарлыы-биле күүседип шыпаарлар.

П. УШАКОВ.
Көдээ ажыл-агый министерствозунуң улуг зоотехниги.

1967 ч. Июль 22.

ШЫН

2-ги арын

Белек

Бии-Хем районнуң Ленин орденниг «Кызыл тараачын» колхозунуң Эрбекте № 3 бот-оруунгачарылгалыг хойжу бригадазының коллективи чартык чылда төрүүр чүс баш хойга оналаптыр 95 хураганны, хой бүрүзүнден 2,3 кг дуктуг кыргын алган. А хойжулар Николай Лаҳо чүс хойга оналаптыр 115. Максим Бырда 104 хураганны менеп алганнар. Бо коргузуглер бистиң бригадавыстың хойжуларының малчыннарның республика Наадымынга белээ-дир.

Н. ЛАКПА.

Мээң өөрүшкүм

1966 чылдың ноябрьдан бээр саанчылап ажыттадым мен. Дуржулгалыг үгбаларывыстың сүме деткинчези-биле инек саарынга өөренип, бо чылын 20 инекти саап турар мен.

Чыл эгезинде саанчылар хүлээлгелер ап турда, ажыл стажым, дуржулган эвээш-даа болза, бо юбилейлиг чылда инек бүрүзүнден 1650 кг сүттү саарын дилиин-биле хажыттым.

Чылдың бирги чартынына инек бүрүзүнден 1020 кг сүттү саптан дээш, мени республика Наадымының киржикчилеринин аразынга киирлеңнинге өөрээн сеткилимнин илередир сөс тыпаап мен.

Чылдың ийиги чартыы — онза байырладың үезин. Мээң соругам — байырлалга хүлээлгемни күүседип ужуражырым болур. Саанчы мээң сөзүм ол.

Т. МӨҢГҮЛ,
«Найырал» совхозтуң Үрбүп салбырының саанчызы.

Эргим шаңнал

Чоокта чаа Эрзин районнуң малчыннарының наадымы болуп эрткен. Анаа районнуң дыка хой мурнакчы кижилерин мактап шаңнаан.

Эң-не эргим болгаш чараш белек алган кижи — Ленин аттыг колхозтуң мурнакчы саанчызы Ханды Чылбаккай болган. Ол сүт саалдазының талазы-биле бедик коргузуглуг болганы дээш торгуун, дордуу күр болгаш хром сапог-биле шаңнаткан.

АЛДАРЫГ 50 ЧЫЛГА УЛУГ БЕЛЕКТЕРНИ ТУДААЛЫ!

ЭКИ КИЖИЛЕР

Механик

Монгуш Базыр-оол — Чөөн-Хемчик районуң Ленин аттыг колхозунуң дүржулгалыг механиги. Ажыл-агыйның машина бүрүзү оон үчёдүнда турар. Кайы-бир чолаачының машиназы септезе чогүүр хуусаазынга четпейн турупканза, ол боду оон канчаар үрели бергенин ылавылап хынаап, ам септелгеге тургузар, а машина чолаачының ажылынга харыысалга чогу-биле үрелген болза, ол ону база анаа эртирбес, чолаачыны кижизидер, негээр хемчеглерни ап турар.

Дүжүт ажаал алышкынынга ажыл-агыйның каш машиназы киржирил база оларның бо кампанияга ам үеде белеткели кандыгыл деп оон айтырар болза, ол мынчаар тода харыылаар:

— Он бир автомашина киржир. Амгы үеде оларны график ёзугаар септеп турар бис, оларның алдызы бүрүн септеттинген.

А. ОНДАР,
колхозта ревизия комиссиязының даргазы.

• • •

Чолаачы

Биче-оол Ооланмай Кызылдың автошколазын доозкаш, төрээн Бии-Хем районунуң «Хадың» колхозунга ээп келгеш, ам беш чыл чолаачылаан. Онаашкан ажылынга бедик харыысалгалыг, комсомолчу эр бо үеним иштинде чаңгыс-даа катап күш-ажылдың салгыга-чурумун үреп көрбээн. Эрткен чылын ол 2600 кг кывар-чаар материалды камнап алгаш, тонна-километр талазы-биле чыл нормазын 128 хуу күүсеткен.

Бо юбилейлиг чылдың баштайгы чартыынның тонна-километр талазы-биле планын О. Биче-оол ажыр күүсеткеш, 1000 кг кывар-чаар материалды камнап алган.

Комсомолчу чолаачы юбилейлиг чылды эрткен чылдан дээре күш-ажылчы көргүзүг-биле доозар дээш кызымак ажылдап турар.

С. ДАНГАА.

• • •

Суггарыкчы

Ак-Довурак хоорайдан Дөн-Терезин суурже барган оруктуң ол-бо талазында Кара-Доннуң делгем тараа шөлдери чаттыла берген чыдар. Ол тараа шөлүнүң 1100 газы суггаттыг. Ында 301 га черни хоочун тараажы Сарыглар Сайын-Белекке баштаткан беш кижи составтыг звено суггарып, ажаал турар. «Шекпээр» совхозтуң бо салбырда ажылдап турар суггарыкчыларының дөрт звенозунуң эң дээреи эш Сарыгларның звенозу болган. Бо мурнакчы звено онаашкан шөлүн бо чайын ийи катап суггарган. Бо юбилейлиг чылда га бүрүзүнден 18 центнер дужүтту алыр хүлээлгени алган. Салгын-хатка далай ышкаш хөлбеңнедир эстеп чыдар чаагай тараа ол хүлээлге күүсеттинер дээрзиниң бүзүрелдиг херечизи болу берген.

А. ДОПЧАА.

Шынар, шалыпкын темп

РЕПОРТАЖ

Хүн дүүш чеде берген. Чайгы хүннүң изиндээ аажок. Совхозтуң төп автотрактор мастерскаязының девискээрине чедип келиримге, демир кыңгырадыр каккан аар шой маскаларның түвүк даажы, моторларның шиилээжи херим иштин долуп турду. Черни базарга, улдуң өттүр тавангайны изиңнеди чип келир. Ындыг изигде комбайнар септеп, септээн комбайннарны шенеп ажылдадып турар механизаторлар Кызыл хоорай Советиниң «Кок-Тей» совхозунуң тараа ажаап алышкын техниказының септекчилери-дир.

Мотор радиаторун хынап, оон үрелген черлерин кичээнгейлиг хынап көрүп турган черге кээримге, мурнакчы механизатор Петр Кочков шалыпкын ажылдап турду. Эш Кочков бодунуң комбайнын септеп доозкаш, хөвү турлаанда чедирип каап, ам эки Васиний Даниловка дузалажын турары бо. Оон комбайнының мотору ам септеттинген, арткан кезектерни септээри арткан.

— Ийи кижи кады ажылдаарга чаңгыс кижи дег эвес-ле болгай. Аар, нарын кезектерни уун чадап, чазып чадап бергеден турбес, дембиле үрелген черлерни тып, сүмележип оргаш, тааршытыр септеп аптар болгай — деп, ол ажинге чоргаарланып чугаалады. Демниг кады ажылдажыганың ажыктыын механизаторлар мынчаар кады ажылдажылгазының дуржулгазыдан биле бергенвер. Ол дээрге чүгле ийи кижиниң аназ-ла кады ажылдажылгаам эвес база оларның кижи бүрүзүнүң дуржулгазының мөөңнээшкинни, чаа чүүлду тывар дээш демнит бодалының каттыжымышкыны-дыр. Бо ажыл-агыйжы чаңчылды көк-тейжилер чер бүрүзүнде ажыглап турарлар, мынчаган оларның ажылының чедишкинниң үндезини база ында.

Амгы үеде ажыл-агыйның тараа ажаап алышкын техниказының септелгезинде 14 механизатор ийи-ийи эжеш болуп ажылдап турар. Шупту үжеп комбайнның 10-ну июль 18-ке чедир бүрүн септеттинген. Оларны хөвү турлаанче үндүрүп турар. Амгы үеде 14 комбайн септелгеде туруп турар. Мынчаган ай төнүзүнге чедир шупту тараа комбайнларын септеп доозар соруглаан септекчилер мурнунда салып алган шалыпкын ажылдап турарлар.

Чарышка үстүнде адаан механизаторлардан аңчыда, А. Старцев, Л. Окулов, Н. Яков олар база эки көргүзүлерни чедип ап келгеннер. Септелгезиниң эки шынары, шалыпкын темпизи дээш чарыш улам калбаргап.

Д. АНАЙ-ООЛ.

Ээрбектиң Улуг, Биче Сайырларының бажы, Суглуг-Хемниң уну, Чаргы даанын ийлери шагның кайы-даа үезинде кодан-кодан шөөр мал долган чыдар, кайгамчык чараш черлер. Хой малды өстүрериңге ол черлериниң бойдус бүдүжү аажок таарышкан. Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң ол черлерин хой мал ажылын хогжүдеринге шилип алганы-даа таварылга эвес. Ээрбек участогу ажыл-агыйның хой ажылдыг чери болуп, улуг оруганы-даа берип турар.

Ээрбек участогунда хойларның баш саны чылдың өзүп, дүк болгаш эът бүдүрери чылдың көндеп турар. Колхозтуң эът балансызында хой эъдиниң бөт деңзизи улуг черни ээлей берген. Оон уламында хой ажылынган оруга база кол черни ээлеп турар.

Ол бүгү дээрге малчыннарның эрес-шудургу ажыл-ижинин түңнелидир. Оларның чамдыктары бистиң бүгү республикавыста сураглыг. Чылдан чыче хой хураганны, дүктү ап, хой ажылын сайзырадырынга улуг ачы-хавыяалары дээш Ховалыг Биче-оол, Оюн Сарыг-оол, Оюн Содуй-оол, Шет Аякпан болгаш оон-даа өскелер чазактың дээди шанналарын алган.

Хой ажылында бедик көргүзүлер малчыннарның улуг мергежилдинин, ылаңгыя хойларны тарып боозадырының техниказын эки ынчалдып алганын көргүзүп турар-дыр.

Эки кижилер-биле ужуражырга кижиниң сагыш-сеткилинге кеткээде өөрүнчүг. Оларның-биле ужуражып, чугаалажкаш, кижи боду база сорук кирип келир. Маңаа оларның бирээзинин дугайын чугаалаксай-дыр мен. Ол кижини аныяктан тура билир болгаш оон-биле хой улаа ужуражып, чугаалажып келген мен. Ол дээрге Суглуг-Хемниң оглу чүве. Оон-биле көрүшкенимге санында-ла, оон дугайында эки бодалдар меңээ артып калыр. Оон дугайында солуннарга бижээн чүүлдерни номчуп, ону мактаан дамчыдылгаларны радиодан дыннап, республиканың мурнакчыларының ламзызындан оон адын сөөлгү чылдарда улаптыр көрүп келдим. Төрээн колхозунга буянныг керекти кылып турар кижи ындыг болбайн канчаар, ындыг бедик үнелеп көрүүшкүнге төлептиг болбайн канчаар деп өөрүшкү-биле бодап келген мен.

«Кызыл тараачын» колхозтуң хойжузу Байкара Дунгуй-ооллуң дугайын чугаалап турарым бо. Чоокта чаа Туран хоорай чорааш, колхозтуң үдуртур ажылдакчыларындан, оон кады ажылдап турар эш-өөрүмден оон дугайында база дыка хой чылыг сестерни дыннаан мен.

Хойжунуң эртеми берге херек. Ынчаарга бистиң республиканың байлалдарында оны улам берге кылдыр бодаар мен. Кыштың соогунда, боран-чаъстыг үелерде лагларны, сынарны ажылдыг мал малдазары ындыг белен эвес-ле болгай. Чылдың дөрт эргилдезининг үезинде малчын кижи чеже километрни эртпес деп! Хойжунуң ажыл-ижи берге-ле. Ынчалзаада бир эвес Дунгуй-ооллан айтырар болза, оон эки ажыл чок деп шүүт чугаалаар. Оо оон эртеми, уран аргазы, амыдырал-чуртталгазының өөрүшкүзүү-дүр. Суглуг-Хемниң унунга, Улуг, Биче Сайырларның бажыңга чүе чүе баш малды өстүрүп, он-он тонна дүктү кыргаан кижи-дир. Даг чуртка төрүттүнгеш, даг черге мал малдазарының мастери болу берген шак ындыг кижи-дир. Эрткен ажыл-агый чылында төрүүр чүе баш хойга онаштыр 117 хураганны, бо чылдың кыжы онаагай болган-даа болза, чүе баш санында онаштыр 104 хураганны ол өстүрүп алган. Ол улуг чедишкинниг, бедик көргүзүгнү чедип алыр дээш, кадарчы боду, оон ог-бүдези чеже күштүг, бодалды үндүрбээн дээр. Хойдан-на оон кыргаан дүгү чылдың-на 2 кг 700 граммдан кудулаайн келген.

Дунгуй-ооллуң эрес-шудургу ажылжининг дугайын оон бодундан биижи алыры берге.

— Менде онаалаңыр түү боор. Өөке-даа малчыннар ышкаш, ынчалдыр-ла ажылдап, чурттап чоруур ыңдыг кижи-ле болгай мен — деп, оон чугаалаар-ла сестери ол.

«Алдын холдуг кижи» деп улустарның чугаалажып турары шак ындыг кижилерниң бирээзи Байкара Дунгуй-оол ол-дур. Аңаа эргим үнелиг чүве ноя сестер эвес, харын ажыл-иш, ниитиниң мал байлаа ол-дур.

Ээрбектиң малчыннарының хой нуруузу бо чылын база дыка эки көргүзүглерни чедип алган. Николай Лаа-Хоо, Максим Бырлаа, Онгар Эрес-оол болгаш оон-даа өскелер малдың чаш төлүн менди алырын чедип алган болгаш төрээн колхозунга хой дүктү база берген.

«Кызыл тараачын» колхозтуң чазактың дээди хавыяазы — Ленин ордени-биле шаннадырынга Ээрбек участогунуң малчыннары база аажок улуг улуг-хуузун киирген болгаш аңаа дүрүн ёзугаар чоргаарланып турарлар. Ол шаннал оларның шупту-зуун чаа-чаа ажыл-херектерже кыйгырып турар.

Ам малчыннарның кол кичээнгейи малдаан малын эки шынарлыг семиртип, кышка хынамчалыг белеткенир, четчир хемчээлдиг чем-суурну тургузуп алыр деп, ындыг ойу келген чугула айтырыгларже моөңнелеп болгаш Ээрбектиң шынааларында, Улуг-Хемниң унунда сиген кезилдеэн бо хүннерде массалыг чоруп турар.

Чедишкиннерниге болгаш орденхавыяазынга улам-на хей-ажыт киргеп ээрбекчилер Совет эрге-чагырганың 50 чылының алдарлыг байырлалынга күш-ажылчы чаа-чаа белеткерлиг ужуражыр дээрзиниг кым-даа чигзинмейн барып болур.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧУРУКТА: «Кызыл тараачын» колхозтуң мурнакчы хойжузу Б. Дунгуй-оол.

С. Феоктистовтуң фотозу.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Саглының чурумалдыг серини тайгаларында Өвүр районда «Кызыл тук» колхозтуң мурнакчы хойжулары Донгак Базыр-Сат, Сая Мижит-Доржу болгаш өскелер-даа ажылдап турар. Ол ак сеткилдиг ишчилерниң амгы кол күзели — Совет эрге-чагырганың 50 чылынга чедишкинниг ужуражыр дээш туржуру.

Чайның изиниге долукпан хүрен шырайлыг, тырың мага-бөстүг кижи Кызыл-Тей суурга хоюн сүрүп алгаш келгенде, ужуражы бердивис.

— Кайнаар үглай бар чыдыр силяр?

— Хойларымны кыргыдып алган кижи мен, ам эрте төрүттүнген хураганнарны кыргыдып, үзер дээш келгеним бо, оон соонда улаштыр хойларны чүгүрар бодаан кижи мен.

Колхозтуң мурнакчы хойжузу Донгак Базыр-Саттың ынчаар чугаалап турары ол.

Эш Базыр-Сат хойжуларның социалистиг чарыжының тиилекчизи болуп, чүс хойга онаштыр 105 хураганны камгалап ап, бир хойдан-на 2,4 кг дүктү кыргып алган. Ол дээрге Наадымга малчынның белээ-дир. Саглы бажының Чүрек тайгазынга агаар-бойдус кышкы үеде калыг-дошкун болур, а Донгак Базыр-Сат ындыг бергелерден кортпас. Харын оон хараазында, чүс хойдан тозан хураган алыр планын оон ажыр күүсеткени ол-дур.

Чоокта чаа «Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелининг колхозчуларының Наадымынга колхоз баштаар черининг даргазы С. Седен илеткел кылгаш, мынча дээн:

— Бистиң чоргаарланыр орук айтыкчыларывыс хей. Донгак Базыр-Сат, Сая Мижит-Доржу, Куулар Картошка болгаш өскелериниң-даа чедишкиннерин санап, өөрүп турар-дыр бис, ынчангаш оларның ажыл-ижинге, амыдырал-чуртталгазынга улам улуг чедишкиннерлиг болуруун күзээлинер, эштер!

Мурнакчыларны шаннаар дугайында бир эш сөс алгаш:

— Малдың чаш төлүн камгалап алыр болгаш дүктү хойну кыргып алыр планын ажыр күүсеткен эш Базыр-Сатка немелде төлевир кылдыр беш хураганны тыпсыр-дыр, а дүк талазы-биле немелде шаннадыр күскү згар соонда көөр, база-ла шаннадыры чугаажок кижи — деп чугаалаан.

Байыр-наадым сөөлзүреп чорда, колхозтуң бот-тывынгыр артистери солун концертти колхозчуларга бараалгаткан.

Аңаа мурнакчы малчыннар — шолбаннарга турасказаткан ыр-шүлүктер чаңгыланып-ла турган:

Хоорай, суурга алы тараан
Хойжувусту Базыр-Сатты,
Коммунистиг ажыл-иштин
Шалыпчызы дижир-ле бис.

— Силерниң ажылыңарда чедишкиннер хей-дүр, оон кол үнезинни чүге деп санап турар сиңер, эш Базыр-Сат?

— Кол-ла чүве — кижиниң ажылга кызымаандан хамаарыжыр. Хойларны кадайым-биле кады малдап турар улус бис. Бо кыргыдар дээним 270 ажыг хураганнар оон холдарын дамчып эрткендорукан болгай.

Базыр-Саттың кадайы Хомушку Каллар чаш хураган өстүрериниг шынап-ла мергежээн кижи. Хураганнарның семис-шыырактарын кандыг дээр, иелери-биле деннежир четкилээн.

Малчынның баштай кыргытқан хураганнарының дүгүн учётчик деңзилеп эгелей берди.

— Шоруузун але, бо кыжын төрүттүнген хураганнар хирезинде, 500—600 граммны берип турар. А моон магалының көрүнерем, 800 грамм-дыр — деп, деңзи кырында чыткан ак дүкче көргеш, учётчик чугаалады.

Юбилейлиг чылда Донгак Базыр-Саттың найыралдыг өг-бүлезин мал кыштаан боттары септеп алыр, 10 тонна сигенни белеткээр деп хүлээлгени алган. Сиген кезер чери — Кыдыы-Халыының дески шөлүүгежинде сиген сагланайндыр үнүп келген. Амгы үеде Базыр-Сат ында шалыпкын, эрес ажылдап кирипкен.

«Кызыл тук» колхозтуң хойжуларының амыдырал-чуртталгазы магалыг. Олар чайын өглерге, кыжын бажыңнарга чурттап турар. Донгак Базыр-Сат «Родина» деп радиоприёмниктиг, ол Төрээн чуртувустуң төвү — Москвадан болгаш Кызылдан дамчыдылгаларны хүннүң дыннап орар.

— Малдың чайгы ажаалдазын эң эки чорудуп, оон эдерилгезин чогүүр ойунде, шынарлыг организастап тургаш, Улуг Октябрьның онза байырлалының чылында малдың баш санын өстүрөөртан эң-не хей продукцияны алыр талазы-биле онаалгаларны — алынган социалистиг хүлээлгелерни чүгле бүрүнү-биле эвес, харын ажыр күүседир дээш бүгү күжүвүстү салыр апаар бис — деп, хойжу чугаалап турар. — Ону ынчаар бөттандырар төлээде, зоосветеринарлыг хемчеглерни шыңгыызы-биле сагып тургаш, республиканың эске-даа ажыл-агыйларында мурнакчы, дуржулгалыг хойжуларның үлегерни көрүп тургаш, билиг-мергежилди бедидип тургаш, ажылдаар апаар бис.

Малчынның чугаалаан бо сестери херек кырында боттаныр.

К. ХЕРТЕН.

ЧЫЛГЫЧЫ МЕН

Бо юбилейлиг чылда төрүүр чүс беге онаштыр 85 кулуну менди алыр дээш социалистиг хүлээлгезин бистиң колхозтуң чылгычылары чартык чылда 80 кулун кылдыр күүседип, республиканың бүгү малчыннарының чанчыл болган Наадымына багай эвес күш-ажылчы чедишкиннинг ужуражып турарлар. Белер ам-даа кулуннап турар, ынчангаш үстүнде айыттынган хүлээлге ажыр күүсеттинериниң аргазы бистe бар, ону чедип алыр дээш кызыын ажылдаар бис.

Колхозумнуң бир өөр чылгы малын өлээн каш чылдарының дургузунда ажаап, малдап келдим. Чылгы малды өстүрери мал ажылының база бир чугула адыры болур. Чылгы кадыр-берт оруктарлыг тайга-таңды ажып мунарынга, тергелеп, шанактап алгаш чүк сөөртүүнге эптиг, ажыктыг мал.

Ниитиниң чылгы малынга ажылдап келгеле, эки ажыл дээш шаннадарны каш удаа ап, демдегледип келгем мен. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак мээң, бөдүүн колхозчу араттың, күш-ажылын бедин-биле үнелөөш, эрткен чылын мени «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаннаавы мээң амыдыралымга уттундурбас өөрүшкү болуп арткан.

Моон соңгаар-даа мал ажылынга улам кызымаккай ажылдап, колхозумнуң экономиказын быжыглаарынга үлүг-хуумну киприштирер соруглаглыг мен.

Б. БАЛДАН-ДОРЖУ,
Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң чылгычызы.

Көдээ Советтиң сессиязынга

Бай-Тайга районнуң Кара-Хөл көдээ Советиниң чоокта чаа болуп эрткен дөртку чыыжының үшкү сессиязынга «Кара-Хөл» колхозта сиген кезилдезиниң чоруп турарының дугайында ол колхозтуң даргазы эш О. Маналырыкчының илеткелин чугаалажып көрген. Ажыл-агый бо чылын 1120 тонна сигенни кеалп белеткээр планныг турбуже, июль 18-ке чедир чаңгыс-даа килограмм сиген кеспээн болгаш сиген кезер техника бо үеге чедир ажыга белен эвес болуп турар. Колхозта бар сиген кезер 4 аът машиналары, 3 аът дырбажы, сиген кезериге ажыглаар дээн 2 трактор септеттинмээн болгаш артык кезектери чок. Бар хол кадыырларын болгаш айырларны түс-түс бригадаларга эңнир чылын-ва үлеп бергилекпеен хевээр, сиген кезер, белер ажылдарга амга чедир белен эвес болгаш кайда чыдары-даа билдинмес, болдүнмээн-даа. Сиген төлдериниң чоогунда аалдар амга чедир өскээр көшпээн, оларның малы сигенни таптай базып кылаштажып турар. Сукпактың терең тарымал сигенниг төлдерин Демир-Маадырның кадарган бир кодан малы чаа базып, сүзүп чивишпаан. Колхозтуң төп суурунуң чурттакчыларының инектери Дапсы-Аксының болгаш Дапсы-Иштиниң тарымал сигеннер чаагай өзүп үнген төлдерин хүннүң-не одарлап турар. Ол инектерни доктаамал кадатка киирген-даа болза, оон кадарчылары ажылынга харыысалга чогун көргүзүп, инектерни хайгаарал чок сула салып келген. Ындыг харыысалга чок чоруктуу ажыглап алгаш, суурнуң чурттакчыларының хуу ошкүлерин ол сиген төлдеринче сүрүп каап турар апартан. Оон аңгыда, кадат чок мал суурнуң кудумчуларында тараан ногаан ыяштарның бүрүлерин чип, сый базып турарын санал берен депутаттар шыңгыы шүүмжүлээннер.

Бо фактылардан алгаш көөрге, колхоз инектиниң малынга сиген белеткээр ажылды ала чайгаарлаашкынче киирип турары илден-дир. Бо бүгү четпес ажылдарны июль 25-ке чедир хуусавда бүрүн кылып доозарын сессия колхоз баштаар черниге хүлээткен.

Х. ДОЯНУҢ.

1967 ч. Июль 22.
ШЫН
3-КУ АРЫН

★ ★ МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ АРАЗЫНДАН ★ ★

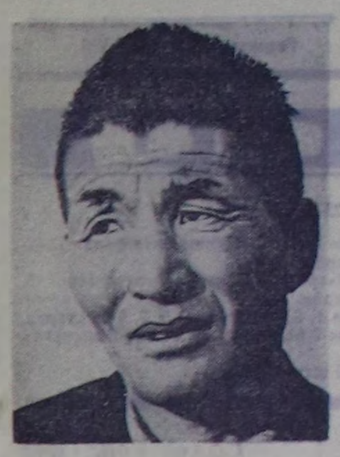

Н. ДАЖЫ-СЕРЕН.
«Тиилелге» совхозтуң хойжузу.

М. САБЕЛЬНИКОВА,
«Мөңгөй» совхозтуң саанчызы.

Т. МОНГУЛ,
«Найырал» совхозтуң саанчызы.

А. БАЛАГАШЕВА,
Бии-Хемде «Кызыл тараачын» колхозтуң саанчызы.

О. СЕРЕН,
«Сут-Хөл» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири.

Наадымче тутсуп ор мен

Алды чүзүн малын малдап,
Аныр-даа чок ажылдадым.
Мага ханмас өөрүшкү
чүрээм долду.
Малчын Тывам Наадымычче
базар болдум.

Ажыл-ишчи эргим чөмүүн
Алдары дээш турушкаштым.
Чадаганым хөөнүн эки
нимнеп алган.
Чазагай чөлдүк ырын ырлап
тутсуп ор мен.

Кыпсаган мөстүң мандыраарын
Кыш-даа өөруп уткуп алыр.
Аткан дашпың чырыы ышкаш
хүлүмзүрээн
Азас-кежиин эрыннарга
чайыынаалыр.

Б. ЧАМБЫТ.

Бай-Тайга район, «Мурнакчы» колхоз.

Хойжу биле шүлүкчү

Артыш-шаанак чыттыг,
Агаар салгын сершдеткен
Улуг шыктыг чайлаг черге
Ужурашкан эжим — хойжу.

Тыва хойжу өөнге мен
Кызыгаржок таалап
хондум.
Тыва черниң улуг өөнде —
Кызылда ол аалдап келди.

Наадымга келген болгаш,
Чоргаар боору черле чөптүг
Начын мөге, цирк көрүп
Чоруп турда соруктуг-даа.

Шүүлген малчын ишчи холу
Шүлүкчүнүң демир-үжүүн
Сайгарылдыр эде тутчуп,
Сайзырадыр бижижип тур.

Хойжу биле шүлүкчүнүң
Холдарының үжүү дөмей:
Ажыл түңү — зөт, дүк,
шүлүк.

Алыс соруу — коммунизм.

Эрги, чааны деңзилежип,
Эргилдир-ле коптарган бис.

Тыва хойжу өөнге мен
Кызыгаржок таалап
хондум.
Тыва черниң улуг өөнде —
Кызылда ол аалдап келди.

Наадымга келген болгаш,
Чоргаар боору черле чөптүг
Начын мөге, цирк көрүп
Чоруп турда соруктуг-даа.

Шүүлген малчын ишчи холу
Шүлүкчүнүң демир-үжүүн
Сайгарылдыр эде тутчуп,
Сайзырадыр бижижип тур.

Хойжу биле шүлүкчүнүң
Холдарының үжүү дөмей:
Ажыл түңү — зөт, дүк,
шүлүк.

Алыс соруу — коммунизм.

Б. ХӨВЕҢМЕЙ.

Малчыннарга бүүүң

Малчыннарның ыры

Сөзү Алдын-оол ДАРЖААНЫЫ, аялгазы Юрий СУНДУЙНУУ.

Эзенгимин хере тепкеш,
Эктим бедик хараңыр мен.
Элбек сүттү дужаап тургаш,
Эргээм базып санаптар мен.
Э-эй! Дыңгыл, дыңгылдай.

Узун дынны чыыра туткаш,
Сыным чазап, омакшыыр мен.
Узун дүктү дужаап тургаш,
Салаам базып санаптар мен.
Э-эй! Дыңгыл, дыңгылдай.

Хүрекдайны челзип оргаш,
Орук ылгап билбес-ле мен.
Хүлээлгемни бодап алгаш,
Олут, чыдын билбес-ле мен.
Э-эй! Дыңгыл, дыңгылдай.

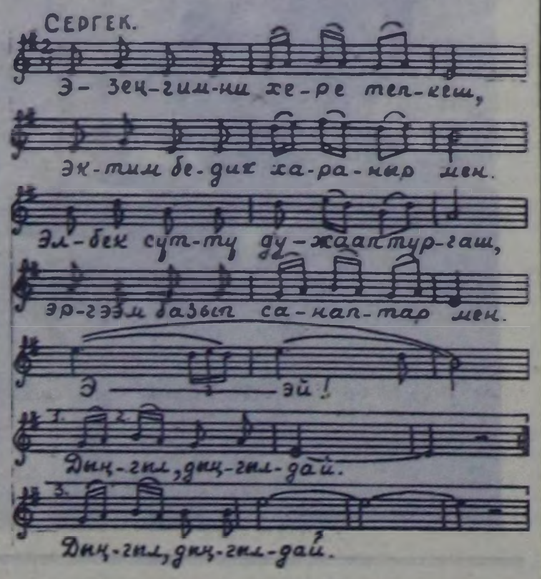

Ивольдың авс хүннериниң бирээзинде «Найыралө» совхозтуң Кара-Тал фермазының Булакта чайлаглаан товуге чеде бердинге. Коммунистиг күш-ажылдың ол фермазының коллективин юбилейлиг чылдың башкайы чартымның даалгаларын чедиишкиниг күүсеткен болду. Ферма ынаттазын-биле бир саар иштеп онаалтыр 982 кг сүттү саап алган. Бо дээрге, районда иштеп коргүүшкүлер.

Хоетуг шак үезинде ферманың саалда кылыр черинде чоогунда концерт болган. Концерттиң киржикчилериниң хөй кезии бичии чаштар болза-даа, коргүүчүлер хөй болган. Кап минуталар иштинде үргүлчүлээн концерттиң программазында иштеп болган ийи чаңгыстың мырлары, танцы болгаш өске-даа номерлер бар.

Бо концерти ог-бүзе концерти деп болур. Концерттиң ном киржикчилери Света, Лида, Миша, хөрт харлыг Марина Ховалыглар болган. (ОҢ ТАЛАДА ЧУРУКТА). Концертти башкарарын ол үргүлериң адазы, «Наймыра» совхозтуң Булуң-Терек салбырының эргелекчизи Шойдак-оол Ховалыг эки чоруткан.

Бо ог-бүзе районуң, совхозтуң, салбырының ураа чүүл көрүлделеринге нам удаа кирешкен улус болгай. Бо удаада концерт программазында чаа номерлер база хөй болган. Түңнелиинде Ш. Ховалыг мынча дээн:

— Силерниң фермаар сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазыбиле мурнакчыларың одуруунда, Бистиң Кызыл-Даг фермаза бо удаада силерге четпейн турар бис, ынчалза-даа Улуг Октябрьның 50 чылынга төлептиг ужуражыры-биле бодувуска алган хүлээлгелеривисти күүседир арганыг бис. Силерге улам улуг чедиишкиннерни күзедивис.

Ог-бүзе концертин ферма коллективи улуг кичээнгей-биле көрген. (Солагай талазы).

Д. АРАКЧААНЫҢ сөөг болгаш фотозу.

САНАА САМБА

О. Шынаа арат чону
Олурбайн хөделиңер.
Ораи чурттуң ажыл-херээн
Оңза шалып хөгжүдүңер!

диген одуруглаглыг кожамыкты Тываның Араттың Революстуг намының культура бригадазы Тес-Хемге чораашты чогаадып, чонуун ону ырлажып эгелээниинден бээр ам таптыг-да 30 чыл эрткен. Ынчан Санаа О. Шынаа сумузунуң areз үүрүнүң даргазынга ажыдаан, хып дээн аныяк үези-даа ол турган. Хөй-ниитиниң ажыл-херээн ол аныяк эр, ооң мурнунда беш чыл бурунгаар, чээрби харлыг тургаш-ла арбан даргазында эгелээн. Ооң соонда сумуу даргазының оралакчызы болуп, сумуу даргалап-даа шаг болган.

Санаа Самбаевич Самба бо чылдың чазынында өскен-төрээн чери Тесиенге хөй кадарын чораап, кара-кара хаалгалыг, шаандан бээрле бараан харап өөренгени дагның кырынга үүнүп келгеш, моңгун тевеленер мышкап дүжет мындамында илдең апарган бажын смйбай тудуп, ыракта, чоокта чүвени чандыр көрбес, төгерик карактарын О. Шынаазының чиргилчининг хооруларынче, дүдүскектиг делгем шынаазынче хире көрүп каап олурган. Бичезинден-ле мал кадарын өскен, бодунуң, хөй-ниитиниң ажылын кылып келген черлери — бо-ла көстүп чыдар девискээрлер. Улуг Октябрьның 50 чылгы ооңуң бедиинде үүнүп келген-дир бис, чүсүгү чартыы харлыг Совет күрүнемге мээң чедирген ачы-дузам кайы хирел, чолумга, күрүнемге кандыг үлүг-хуузу чедирген мен дээрзин Санаа Самба сактып бодап, О. Шынаага шаанда болгаш чоокта чаа эртикен чылдарын бодалынга чүүрүп олурган.

Улуг ССРЭ-ге немец фашистер оор ёаң-биле халдаан-дыр диген медээни Санаа бо-ла О. Шынаага дыңнаан. Фашистер хөй-хөй кижилериниң хаяын төп, олүрүп, хоорай, суурларны өртедип, хоозурадып, кырганнарның, бичиилериниң, иелериниң караанның чажын төп, оларны арагталлыы-биле кыргып-хыдып турарын дыңнаан, ооң өжээн-кылыы хайыын, маадырлыг кызыл шеригнерге, дайзынның халаптыг үржүктарынга таварылакшан совет чонга белек-дузаламчыны бөрөэлиңер диген сестерни бир-ле дугаарында маңаа дыңнап, О. Шынаының бо-ла чоок-кавы девискээрниге чүрттап турган ыалдарга белек-дузаламчы деп сестерни боду барып чедирип, дайзынны чыыча шавар херекке үлүг-хуузу киирериниче удуртуп-баштап турары сумузунуң араттарын кыйгырып, дүн-хүн чокка хан чоруп турган.

Санаа Самба фронтуга, айыл-халапка таварылакшан совет кижилерге белек-дузаламчыны бөөр таласы-биле сумузунуң чонунга бодунуң үлегерин көргүскен. Ол, 41 эң шинчидек эки диген аъттарын тудуп бергеш, ССРЭ биле ТАР-ның кызыгаарлакшан черн Шивилиге боду-биле барып чедиришкен. Ооң соонда 209 баш шаар малды, 24 улуг шекти, самолёт садарынга алдын ертектиг 2400 акшаны берген. Алгы-кеш, дук дээш еске-даа ат-сеп талазы-биле дузалаан үүлдериниң черле кайызын ол дээр. Оларның арасында чип-чаа аң боозу, байыр-шайырга кедер торгу тоову-даа бар-лә. Немец фашистерни чыыча таварынга мээң болгаш ыдайымның киирген үлүг-хуузу ол болган деп үбеви Санаа амдыгаа дээр-ле сактып келгеш, сеткиин ханып чорүүр.

Бо чылдың часкаар чаймынга үүве. «Тес-Хем» совхозтуң О. Шынаа салбырының малчыннарының хуралына олурушкаш, ол салбырда № 4 хойжу бригаданың бригадири Намай Уртунович Седенниң саналындан, Санаа Самба дугайында мындыг сестерни дыңнаан мен:

— Хоочун малчынывыс Санаа Самбага чоргаарланып турар бис. Ол, бистиң бригаданың мурнакчы кижилериниң бирээзи. Бо юбилейлиг чылда 100 баш төрүүр хойга онаалтыр 90 хураган алыр хүлээлгезин ажыр күүседип — 95 хураганны камгалап алды. Бир хойдан-на 2 кг дүк кыргын алыр хүлээлгези база-ла эки күүсеттинип турар. Ийи дыштаанда бодунуң күжү-биле ийи бажынны база тудуп алганы силерге билдингир болгай. Чыл бүрүделе хойнуң чаш төлүүн менди ап келди.

Хурал доосту бээри билек-ле, черчуртунга, чонунга улуг хүндүткелдиг хоочун коммунист Санаа Самбаевич Самбага ужуражып, ооң-биле хөөрешпитим-даа. Үргүлчү-ле хоо-биле кады черге чоруур болгаштың арны кара-хүрең болуп додуккан ол кижи бодуунуң дугайында мактаныг сөстер чугаалаар хөңгү чок. «Ынчаар ажылдаары, чонумга, күрүнемге бараан болуру, ыңдыг белек-дузаламчыны бөөрп мээң хамаату хүлээлгем ышкажыы» дээр малчын болду.

— Муң тос үүс дөртен сес чылда бистиң О. Шынаага Карл Маркс аттыг колхоз тургустунган. Анаа эң-көрүм-биле кады бир дугаарында-ла кирдинис. Киреним билек-ле мээң колхозка салган малымны бодумга кадартып каан. Оон бөөр-ле кадай-биле кады малдан бичe-даа чарылбайн келдивис. Ниитиниң мээң кадарга-ла келир чылын чээрби чыл болур бис — деп, ол чугаалап олурду.

Тос-Хемниң база Өвүрүң Чалаатыг, Дүс-Даг, Эрзиниин чону ону малчын Санаа дижир. Бодунуң эрес-кежээ чоруу-биле хөй малды азырап, өстүрүп каап, малчын деп ат-ты-даа чедип алган. Ол Тываның хоочун малчыннарының одуруунга туруп келгенден бөөр хөй-ле чыл болган. Санаа малчын байыр-наадымга, улуг хуралга баарда, ап-не шиинек көрүштүг идик-хевин кеткеш, чазактан шаңнаткан орденнерин, медальдарын, хоочун малчын кижи деп чүвени көргүзүп турар демдээн бадыктары аңаа чаңчыл апарган.

О. Шынаа арат чону
Олурбайн хөделиңер!
Ораи чурттуң ажыл-херээн,
Оңза шалып хөгжүдүңер!

диген одуруглаглыг чогааткан, чонуун ынчаар ырлажып турган үе-биле амгы үеним дөмейлээр аргажок. О. Шынаанын арат чону ажыл-херээн хогжүдер, сайзырадыр дээш чаңгыс дем күш-биле шыкгыы-ла хөделеп. Ам О. Шынаада чаа амыдырал туруткан. Улуг чонга хөделиг турган, чаа амыдыралды тургузуп-шкан хөй-хөй кижилериниң бирээзи малчын Санаа Самба ол-дур.

Т. САЯН-ООЛ.

Эш-хуузунда ужурашкан

Июль 20-де культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында «Хүреш» стадионунга Чита областың «Читата» биле Кызылдың «Енисей» командаларының бут бомбүүчүлери эш-хуузунда ужурашкынчаар.

Ужуражышкынының баштайгы болгаш ийиги чартымда командаларның күжү болгаш ойнаар аргатехниказы барын деп дээрзи илереэн. Командалар удур-дедир атаклажып, бөмбүктү аразында кыска үндүрүүн, сан ажыдар дээш чидиг демиселдиг бурунгаралап кээрге-даа камгалакчыларының эки ойнап турганындан база эртип келген бөмбүк бүрүзүн аратарларның авазангыр тудуп ап турганындан сан чок 0:0 хайынашкан.

Эш-хуузунун ужуражышкынны солуп болгаш ойнакчылар чаргыш, корум-чуруминут эки ойнааның көрүүчүлер үнелээнер.

С. ОЮН.

Наадымның программазы

ИЮЛЬ 22-ДЕ

Көдээ ажыл-агый мурнакчыларының хуралы «Совет Тываның 5 чылы» стадионда цирк өргээзинге 16 шакта болур.

18 шактан эгелеп ССРЭ-ниң **Күрүненiң Шапито циригинiң көргүзүглери.**

21 шактан эгелеп хоорайның кинотеатрларында болгаш Культура дыштанылга парыгының шөлдеринге **эртем-тайылбырлыг фильмнерни** көрүп болур.

ИЮЛЬ 23-ТЕ

Эртенгиниң 9 шактан эгелеп «Ипподромга» **аът-спорт маргылдаалары:**

орлов уксаалыг база оон хайнактары 30 аъттарны **1600 метрге челиштирер;**

дон база будённый уксааларның болгаш оларның хайнактары 64 аъттарны **1600, 2400, 3000 метрге чарыштырар.**

үш аът кошкан тергелиг чарышка 18 аъттарны **1600 метрге чарыштырар;**

тыва уксаалыг 150 аъттарны 5—10 километр **хемчээлдиг черге чарыштырар.**

ЯНЗЫ-БҮРҮ СПОРТ МАРГЫЛДААЛАРЫ

64 улут, 32 аныяк мөгелерниң киржилгезиниле «Хүреш» стадионунга **тыва хүреш маргылдаазы 14 шакта эгелээр.** 16 шакта хоорайның дыштанылга парыгының спорт шөлүнге **ча адыышкынының маргылдаазы болур.**

Хоорайның хеме станциязынга **хемелээшкин маргылдаазы** 15 шакта болур.

Кызылдың шилиндек командаларының **хол бөмбүү болгаш баскетбол маргылдаалары** паратың спорт шөлүнге **16 шакта болур.**

Кызылдың болгаш Хакас автономнуг областың **бут бөмбүүнүң маргылдаазы** «Хүреш» стадионунга кежээ 18 шакта болур.

КУЛЬТУРА ХЕМЧЕГЛЕРИ

Янзы-бүрү оюннар, уран чүүлдүң Кызыл хоорай коллективтериниң **концерттери** парктың ажык шөлдеринге 12 шактан 20 шакка чедир уламчылаар.

Күрүненiң Шапито циригинiң көргүзүглери 12, 15 шактарда «Совет Тываның 5 чылы» стадионунга **онза программа-биле болур.**

Эълерин манап турар

Июль 19-та Калининградка РСФСР-ниң акша-бараан лотереязын бешки үндүргениниң ойнаашкын тиражы болган, ынчаарга бо чыдыг сөөлүүредир ол лотереяның талазы-биле мооң мурнунда төлевилеттингенин ёаугаар үш эвес, дөрт ойнаашкын тиражын чоруткан турар. Чаа чылдың бүдүүзүнде лотереяны немей үндүргениниң ойнаашкыны болур.

Эң баштай эртикен чылын чоруткан «Чаа чыл» лотереязы улуг чедиишкиниг эртикен. Бо чылын ооң 30 миллион рубль түңнүт билеттерин үндүрген турар.

Аңаа эртикен чылдың лотереязынга болган ойнаашкынга 200 «Волгаларны» болгаш 200 «Москвичилерни» киргеп, ам ыңдыг эвес, чаа бүдүүтүт 400 «Запорожец» автомобильдерни база киирер. Ойнап алдынар ооң өске эт-бараанларның саны база дыка көвүдээр.

Чаа чылда лотереяга ойнап алдынар суй белектериниң арааныда — «Урал-2» деп 600 мотоциклдер, «ИЖ-Планета-2» деп 800 мотоциклдер бар. Эр «Полёт» деп 600 болгаш хөрээжен «Мечта» деп 500 шактар эң баштай-ла ойнап алдынар. Ойнап алдынар соодукчуларның болгаш ынанныларның саны дыка көвүдеткен.

Немей үндүрген лотереяга хөй акша ойнап алышкыннарын киргеп. Оларның эң улуг хемчээлдиглери бир-бир муң рубльдан болур.

Чаа чылга таварыштыр үндүрер лотереяга шупту 8 миллион 160 муң эт-бараан болгаш акша удуглары ойнап алышкынга киргеп турар. Оларны төлеп ёаарынге үндүртүнген билеттер түңнүүн 60 хуузун бөөр. Культура-амыдырал хандырылгазының албан черлериниң тудуун хандырарынга ооң ооң артыкаа 40 хуузун бөөр.

Чаа чылга таварыштыр үндүрген лотерея билеттерин ноябрьда садыг эгелээр. Ооң тиражы Москвага декабрь 26-да болур. Ойнаашкыннар дамзызын Чаа чылдың бүдүүзүнде чарлап үндүрер деп турар деп, СЭТА-ның корреспондентиниге РСФСР-ниң Сан министерствозундан дыңнаткан.

(СЭТА-ның корр).

БӨМБҮРЗЕКТИ ДУРГААР

ТК-ның Кыйгырыы

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам талазы-биле Женева дутуржулгаларынга ат салган хүнүнден бээр 13 чыл болганы-биле холбаштыр Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң Төп Комитеди делегейниң тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустарынга, чазактарынга, организацияларынга болгаш кижилеринге кыйгырыгны чоруткан.

Мурнуу Вьетнамда америк агрессияның буруу шавар, ВДР-ни бомбалаарын соксадырын, америк шеригнерни болгаш ооң чалчаларынның шеригнерин Мурнуу Вьетнамның деввекээриинден үндүрериң АКШ-тан шиитпирлиг негээр деп, Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң Төп Комитеди тайбыңга ынакшылдыг бүгү кижи төрелгетенин кыйгырыры турар.

Найыралчы харылзаалар

ТЕГЕРАН. (СЭТА). «Иранның болгаш Совет Эвилелиниң чазагай кожа-хелбээ харылзаалары улам-ла хөгжүп, быжыглар», «Совет улус бодунуң мурнуу кожазы — Иранның улузун хүндүлеридиң сеткил салыгы-биле көрүп турар», «Москва Иранның премьер-министрин чылы-биле утканы» — ындыг эгелер-биле Тегеранның бүгү солунналары премьер-министр А. А. Ховейданың ССРЭ-ге келген башкайгы хүнүнүң дугайында, СЭКП ТК-ның Чиилине секретары Л. И. Брежнев-биле, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазы А. Н. Косыгин-биле ооң ужуражкан дугайында тодаргай репортажтарны бирги ариннарынга парлап үндүргеп.

«Иран биле ССРЭ-ниң срезында найыралчы харылзаалар болгаш ботбодуң бызыг чорук алыгы ышкаш, ыңнап-даа ындыг деңгеренгей болгаш быжыг үндезинге тургустунгайн келгенi» деп, «Недайе Иранга новинэ солун бижээн.

«Дээрги Ховейданың болгаш ооң үдеп чоруур кижилериниң Москвага алы-чоруу найыралчы кожа ыйы чурттарның арасында төрүп турар найыралчы харылзааларны улам мнай хөгжүдеринге чаа үе-чага, садыг, экономика, культура талазы-биле бот-бодуңуң арасында кадыг ажылдажылгага чаа үе-чага болур дээрзинге» идегелин солун илерейлеп турар.

Сириянның чазааның хуралы

ДАМАСК. (СЭТА). Сирий Араб Республиканың Министрлер Чөвүделиниң хуралы премьер-министр Юсеф Зуэйиянның даргалаашкыны-биле болуп эртикен. Беш араб күрүнелерниң баштыннарының Каирге чугаалажышкынының түңнелдерин ацаа чугаалажып көргеп.

САР-ның Министрлер Чөвүдели делегей айтырыгларын, ылаңгыя израиль агрессияның түңнелиинде араб Чөөн чүүге тургустунган байдалды база көргеп.

Каттыжкан Араб Республиканың улузунга сирий улустуң бежээ ыяыдыр 20 муң тонна кыяа-тасты үнүүрүп бээр дугайында шиитпирни хуралга хүлээп алган.

Сириянның чонунга

ДАМАСК. (СЭТА). ССРЭ-ниң, Чехословакияның болгаш Болгарияның эм, чем продуктулар болгаш хем чүдүргеп транспорт самолёттары Дамаск аэродромга хонуушкан.

Ында чедирип келген түрктер болза израиль агрессиядан качыгдаан сирий чонга ол чурттарның Кызыл крест болгаш кызыл чартык ай организацияларының белээ-дир.

АКШ-тың чонунуң саны

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Чаа-бүрүткел бюрозунуң сан-медээлери-биле алырга, 1967 чылдың июнь 1-де АКШ-тың чонунуң саны 195.936.000 кижи болган. Чыл дургузунда чонунуң саны 2.209.000 кижиге мелей көвүдээн.

Тайбың дээш америк демиселчилерниң шиитпири

ВАШИНГТОН. Тайбыңның америк талалакчылары ноябр чылдың сөөглүдаларында АКШ-тың президентиниге боттарының кандидадыл дешпидер деп шиитпирзин деп, тайбың дээш сураглыг демиселчи, урулар амчыза Бенджамин Спок медеглээн. Вьетнамга тайбың дээш хөделип турар бүгү америк организациялар ынчангаш бо чылдың августа Чикагога национал конференциязын эрттирер деп Спок чугаалаан.

Негрлер баштыңы, делегейниң Нобель шаңналының лауреады Мартин Кинг АКШ-тың президентиниң болуруга ээ таварычалыг кандидат деп доктор Спок ооң ыңай чугаалаан. Спок ядролут чепсекке хамаарыштыр угаан-сарыглыг политика дээш демиселдиң национал комитединиң медеглелин ынчуп дыңнатпан. Чугаалажылышкыннар кылып турган Вьетнамга тайбыңны чедип алыры-ның дугайында боттуг санал-оналын бээрни президентиге сөөглүдер каңныг-даа каңнинат хүлээнер болза, ол организацияга ону келир сөөглүдаларга эрестеп-биле деткилер деп, ол медеглелде чугаалаан.

Көргенниң херечилээни

ПАРИЖ. (СЭТА). Конгонуң армиязынга албан хаан турган хөлеэлекчилерниң июль 5-тен 13-ке чедир үеде Кисангани хоорайны эжелеп алганы Конго (Киншаса) Республиканың премьер-министри турган Моиз Чомбениң каш-даа ай дургузунда чогладып келген Берлинс планы дээр планында баш бурунгаар көрдүүген турган. Конго болуушкынныңын үезинде Кисангани-ге турда, хөлеэлекчилерниң негелде салыр чылдак кылдыр тудуп алган барганы, француз «Комба» солуннуң ажылдакчызы Жан Клод Кербурш Киншасадан Парижке келгеш, ол дугайын медеглеп чугаалаан.

Кербуршtуң дыңнатканын ёзугаар алырга, хөлеэлекчилер боттарының хөделиишкиниери-биле генерал Мобутуну дораан дүжүрер деп кордап турган. Оларга Конгонуң национал армиязы шыңгыы удурланып үнүүр деп олар бодаваан. Боттарының орандажышкын кылганының бууран дүшкенин олар дораан бижип каан, аңгадап дескеш, чоруп каапнар. Кисангани-ни конго чонуда, аңаа чурттап турган Европа кижилери-даа хөлеэлекчилерге дуза көргүзээн. Ам ол балун хөлеэлекчилер белыы Шраммга командылаадып алган, дүмбей шыргайларда чаштына берген деп Кербурш демделээн.

Сорулгага четпээн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк артемденнер «Сервейтор-4» дээр америк космос станциязы-биле харылзаа тудар орандажышкынарын моон ыңай кылырында ойталаан. Ол станция Айга хонар үезинге кажда секунда четпейн чорда, июль 17-де медээ бербестей берген.

«Сервейтор-4» Айга хонуткан бе азы чуура дүжүп алган бе дээрзи биске билдинмээ деп, ужуруушкыны-ну хайгаарап турган тускай эртемнитилер медеглээн.

Космос станциязының ужудуушкыну эчизинге четпейн барган чылдагаанарын хынап көөр тускай комиссия тургустунган деп, ол төлээ дыңнаткан.

Редактер К. К. НУДАЖИ.

КИНО

ИЮЛЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Таңшының сыдымы» 9.15, 11, «Ленин Октябрьде» 12.40, «Гайдуки» 2.40, 4.30, 6.20, 8.10, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Кивочымнды 10, «Пьер шагдаатың ажыыдакчызы» 3, «Килиманджаронуң хары» 5, 7, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Хөлүг сөлдер» 1, 3, «Бузерианга» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Элчиниериниң сүлчээни» 9.40, 11.30, 1.30, «Сашка-Сапсеньга» 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бичии дургун» 1, 3, 7, 9 шактарда.

редакциянның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлеттүр киллизинин 22-64, чагаа, ажыглын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузут болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизинин 20—60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС — 02255.

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
106 хонук АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чыдда үнделеттингеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1967 ч.
ИЮЛЬ
23
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№173 (6810).

Өртээ 2 көп.

ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ!

Көдээ ажыл-агый мурнакчыларының республика Наадымының байырлыг хуралы

Республиканың көдээ ажыл-агый мурнакчыларының Наадымының байырлыг хуралы дүүн Совет Тываның беш чылы аттыг стадионда Күрүнеэнин Шапито циригинге болган.

Көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары, тускай эртемниглери, партия, совет, профзавилел болгаш комсомол ажылдакчылары, найысылалдың хөй-ниитизинин төлээлекчилери, аалчылар анаа чыглып келген.

СЭКП-ниң Тыва область комитединиң бирги секретары эш **С. К. Тока** байырлыг хуралды эге сөзүг-биле ажыткан.

Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Политбюрозунуң составын Наадымның байырлыг хуралының хүндүлүг президиумунга диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле соңгаан.

Ленин орденин кадаан, күш-ажылчы алдарның республика түгүн бистиң сураглыг кижилеривис: Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары О. Лопсанчап, Ү. Кандан П. Астафьев олар киирип келирге, чыыланнар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

1967 чылдың бирги чартыында көдээ ажыл-агый ажылдарының түңнелдери болгаш колхоз-совхоз бүдүрүлгезинин ажыл-ишчилериниң соруглаларының дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш **М. К. Мендуме** илеткел кылган.

— Совет улус, ооң-биле кады ак-дынма социалистиг чурттарның ажылчы чоннары, бүгү депшилгелиг кижи төрелгеген Улуг Октябрьның алдарлыг бежен чылын байырладыг демдеглээринге белеткенип турар мынчыг магалыг үеде көдээ ажыл-агый чылының баштайгы чартыында түңнелдерни үндүрүп, мурнакчыларның Наадымын эрттиреп турар-дыр бис — деп, илеткелчи чугаалаан.

Тываның ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир дөмей, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының планнарын база Совет эрге-чагырганың юбилейинге алдап болуксаан сеңээлелерин күүседир дээш, күжениишкинниг ажылдап турар. Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери алды айларның дургузунда продукция бүдүрериниң планын 107,4 хуу күүсеткен, эрткен чылдың хамаарышкан үезинге бодаарга, продукция бүдүрүп үндүрери 7,5 хуу көвүдээн, пландан ажыр бир миллион 93 мун рубльдиң продукциязын берген, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиерининг талазы-биле онаалга 106,9 хуу кылдыр боттанган. Улус ажыл-агыйының өске-даа адырлары түгээр түңнелдерни чедип алган.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге эрткен чылын чедип алган чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ни юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаап алырынга идепкейлиг белетеңип турар. Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери алды айларның дургузунда продукция бүдүрериниң планын 107,4 хуу күүсеткен, эрткен чылдың хамаарышкан үезинге бодаарга, продукция бүдүрүп үндүрери 7,5 хуу көвүдээн, пландан ажыр бир миллион 93 мун рубльдиң продукциязын берген, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиерининг талазы-биле онаалга 106,9 хуу кылдыр боттанган. Улус ажыл-агыйының өске-даа адырлары түгээр түңнелдерни чедип алган.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге эрткен чылын чедип алган чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ни юбилейлиг 1967 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делегелгезинин киржикчизи болуп диплом-биле шаңнаан. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге улуг чедиишкиннери дээш Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозунуң механизаторлары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ыонга алдар болдурган социалистиг чарышты кайбарткан. СЭКП райкомунуң бюрозу биле райкүүскомунуң каттышкан хуралынга көдээ ажыл-ишчилериниң социалистиг хүлээлгелериниң бирги чартын чылда түңнелдерни чугаалажып көргөн.

Күрүнеге эът садарының планын 104,3, сүттү — 127,2, дүктү—134 хуу күүсеттишаан, малдың баш санын өстүрериниң панын: ыыыстыг бода малды 107,9 хуу, шээр малды 125 хуу күүседип, малдың чаш төлүн алыр планын ажыр күүсеткен «Найырал» совхозту (директору эш Е. Троцев, партком секретары эш Ө. Кара-Донгак, профком даргазы эш Т. Сүртүк, ВЛКСМ комитединиң секретары эш М. Оюн) социалистиг чарыштың бирги чартык чылда тиилекчизи деп саналы—Ленин орденги-биле шаңнаан.

Республикада улуг үлетпүр тургустунуп, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрери көвүдеп, әртем, культура, өөредилге сайзырап, чоннуң ынзы-бүрү хандырылгазы экижип турар.

Тыва АССР-ниң экономиказын болгаш культурazын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайы болза Совет Тываның ажылчы чоннарының культура, амыдырал хандырылгазын экижидер, экономиказын хөгжүдер болгаш чоннуң чаагай байдалын бедидер талазы-биле партияның болгаш чазактың аажок улуг сагыш салышкынының дүгайын база дагын хереглеп турар-дыр. Ол бүгү хемчеглер бистиң Төрээн чуртувустуң улам ыңайгы чечектелиишкинининг нүүрүнде чаа-чаа чедиишкиннерже бистерниң шупувусту сорук кирип турар.

СЭКП-ниң XXIII съездизининг шиитпирлерин болгаш юбилейге алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни күүсеттишаан, республиканың малчыннары, тараачылары мал болгаш чер ажылын улам ыңай кодурер, ол адырларның продуктулуун бедидер дээш чарышты калбарткан.

Бо чылын часкы хову ажылдарын эрээн организастыг чорудуп, чазын чажып тарныр культураларның планын 105,4 хуу күүсеткен. Дыка хөй колхозтар, совхозтар часкы тарылгага эки түңнелдерни чедип ап, тарылганы чогуур хуусазында, эки шынарлыг үрезиннер-биле чоруткан. Ынчангаш ам оларның шөлдеринде дыка чаагай дүжүт өзүп турар.

Хөй-хөй механизаторлар: «Элегес» совхозта Грачев, «Межегейде» Кузнецов, Кипель, Ооржак, «Тиилелгеде» М. Монгуш, М. Маадыр-оол, «Найыралда» Дадар-оол, Балчыт, Бии-Хемниң «Тиилелге» колхозта Марат болгаш ооң-даа өскелер часкы ажылларга тергиин эки ажылдаан. «Сүт-Хөл», «Барлык», «Шекпээр» совхозтарның болгаш өске-даа ажыл-агыйларның сүттарыкчылары чазын эки ажылдап, бедик дүжүттүң быжыг үндезинин тургускан.

Мал ажылының хөгжүдезинге база эки түңнелдер чедип алдынып, ол чорук чартык чылда мал ажылының продукциязын садарының планын дыка ажыр күүседир, ону бүдүрерин көвүдедир болгаш малдың баш санын элээн өстүрер арганы республикага берген.

Бо чылдың баштайгы чартында мал ажылының продуктуларын бүдүрер талазы-биле районнарның социалистиг чарыжына бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш СЭКП обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир дүжаалын сүтгаар «Хой ажылының мастери» деп бедик аатты тывыскан, ооң-биле холбаштыр оларның ажыл төлевири 20 хуу бедиир.

Республиканың мал ажылының мурнакчыларының үлегери ажыл-агыйларда ажыглаттынмайн турар аажок улуг курлавырларның барының дугайын чугаалап турар-дыр.

Бир эвес бүгү хойжулар, саанчылар, хаван ажаакчылары, инек кадарчылары бистиң мурнакчыларывыс ышкаш, шак ындыг түңнелдерни чедип ап турар чүве болза, Тываның колхозтары, совхозтары мал ажылының продукциязын бүдүрерин бүдүн чартык—ийи катап көвүдедип, ооң бот-үнезинин дыка чиңгедирин чедип алган турар ийик. Мал ажылының хөгжүдезинде четпестер болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыглар аңдаа хөй дээрзин фактылар маргыш чок чугаалап турар деп, эш Мендуме демдеглээн.

Малдың чаш төлүн менди алыр, сүт болгаш эът бүдүрерин көвүдедир талазы-биле Бии-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем, Эрзин, Тес районнар дыка четпес ажыллап турар. Малдың продуктулуун бедидер дээш демиселди чамдык ажыл-агыйларда кошкаткан.

Күрүне мурнуна алган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкининг күүседир толээде, малдың бүгү чүүнниериниң баш санын көвүдедип, ооң продуктулуун бедидери аргежок чугула.

Ам бирги эәлчегиниң соруглазы чүл дээрге, хөй кыргылдазын эң дүрген доозуп, ол чүгула продукцияны күрүнеге садарының планын долдур күүседири болур. Бүгү ажыл-агыйлар мал семиртилгезинче онза кичээнгейни салып, мал ажылының продукциязын күрүнеге садарының талазы-биле боттарының социалистиг хүлээлгелерин үшкү кварталда айлар аайы-биле бир дескя күүседири чугула. Быштаглаашкынга бүгү талалыг үлегерлиг белеткелги хандырар ужурлуг бис.

Бо чылын сигеннин үнүжү республиканың бүгү районнарында эки-дир, ынчангаш сиген кезилдезин тараанын массалыг кезилдезии эгелээринин мурнунда дооскан турары негеттинип турар. Республикада силос ажаап алыр машиналарның чүгле 32 хуузу септеттинген чорук кончуг четпес. Силос салыышкыныче чогуур кичээнгейни салыр херек.

Юбилейлиг чылдың бедик дүжүдүн ажаап алырынга белеткел дүүренчиг байдалда турар-дыр. Тараа ажаап алыр комбайннар септелгези кедергей ооңум чоруп турар, жатканнар, тараа арыглаар машиналар, шаңнар, складтар белеткели, кываргаар материалдарның курлавырларын тургузары база дыка четпес чоруп турар деп, илеткелчи айтыкан.

Дүжүт ажаап алышкыныңың ажыл-агыйларда бар бүгү техниказының септелгезин август бирге чедир доозар, агрегаттарны болгаш тракторларны механизаторлар-биле бүрүп четчелээр, хову турлагларын белеткээр, бүгү-ле техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарының хемчеглерин ажыдап кылыр, ажыл-агыйларга кывар, чаар материалдарны сөөртүп чедирер дээш бүгү күжениишкиннерни салыр ужурлуг бис. Ынчангаш ажыл-агый бүргүзү күрүнеге тараа садарының планын культуралар аайы-биле долдур болгаш ажыр күүсеткен туранын хандырары бистерниң шупувустуң хүлээлгевис болур.

Ам партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары, көдээ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчылары политиктиг болгаш организакчы ажылды күштедирип, юбилейлиг чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкининг күүседир дээш ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжын калбаа-биле нептередир ужурлуг. Бистиң чуртувуска коммунистиг тургузуушкунуун херээнге Тываның ажыл-ишчилериниң салыышкыны ол болур.

СЭКП-ниң XXIII съездизининг шиитпирлерин амыдырала боттандырар, Улуг Октябрьның 50 чылынга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкининг күүседир дээш Тываның ажылчы чоннары бүгү күжениишкиннерни харам чок салыр дээрзинге быжыг бүзүрелиин илеткелчи илергейлээн.

Байырлыг хуралга болган илеткелди чугаалажырынга:

Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунуң хойжуу, алдарлыг малчын **Нуулар Дажы-Серен**, Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң баштаар черинин даргазы **А. Г. Моргун** олар киржип, Совет эрге-чагырганың 50 чылынга күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкининг ужуражырынче ажыл-ишчилерни кыйгырган.

Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймагының төлээлериниң улуг-тукчуу, МАРП-ниң Убса-Нур аймак комитединиң ийиги секретары эш **Батузол** Наадымның киожикчилеринге, оларның нүүрүнде Тываның бүгү ажыл-ишчилеринге ак-дынманың ыяш байырын чедирип, моол-совет найыралдың алдары дээш йөрээлер салган.

СЭКП-ниң Хакас обкомунуң бирги секретары **А. Г. Даниевцев** байырлыг хуралдың киржикчилеринге Хакасияның ажылчы чоннарының мурнундан байыр чедирбишаан, юбилейлиг чылдың баштайгы чартынында бистиң кожавис ол областың көдээ ажыл-агый ажыл-ишчилериниң кандыгып турар мерген үгаанныг даштыны болгаш иштики политиказы дээш бүзүрелиг чугаалаан Төп Комитединиң болгаш Совет Министрлериниң Президиумунуң Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир дүжаалын сүтгаар «Хой ажылының мастери» деп бедик аатты тывыскан, ооң-биле холбаштыр оларның ажыл төлевири 20 хуу бедиир.

Республиканың мал ажылының мурнакчыларының үлегери ажыл-агыйларда ажыглаттынмайн турар аажок улуг курлавырларның барының дугайын чугаалап турар-дыр.

Бир эвес бүгү хойжулар, саанчылар, хаван ажаакчылары, инек кадарчылары бистиң мурнакчыларывыс ышкаш, шак ындыг түңнелдерни чедип ап турар чүве болза, Тываның колхозтары, совхозтары мал ажылының продукциязын бүдүрерин бүдүн чартык—ийи катап көвүдедип, ооң бот-үнезинин дыка чиңгедирин чедип алган турар ийик. Мал ажылының хөгжүдезинде четпестер болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыглар аңдаа хөй дээрзин фактылар маргыш чок чугаалап турар деп, эш Мендуме демдеглээн.

Көдээ ажыл-агый мурнакчыларының республика Наадымының байырлыг хуралы

ажыл-ишчилериниң Улуг Октябрьның бөмөн чыл ыонга алдар болдурган бүдүрүлгө өнаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартпышаан, ынн көргүзүглерни чедип алган. Күрүнеге сүт садарының чартын чыл планы 128 хуу, эът-тин— 141, дүктүү—125 хуу күүсеттинген.

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери ынн көргүзүглерни чедип алган. Олар мал ажылының продуктуларын бүдүрерин нөөдөдир, малдың баш санын өстүрер болгаш малдың чаш төлүн менди дөрүктурар талазы-биле чартын чыл өнаалгаларын дыка ажыр күүсеткеш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун чаалап алганнар. Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар база малдың баш санын өстүрер талазы-биле Таңды, Чөөн-Хемчик, Өвүр болгаш Төөгү районнарның малчыннары эки көргүзүглерни чедип алганнар.

Чартын чылда бүгү өнаалгаларын ажыр күүсеткен фермалар, бригадалар болгаш мурнакчыларның саны көвүдээн. «Тиилелге» совхозтуң хөй-музу Куулар Дажы-Серен бирги чартын чылда төрүүн чүс хөйга өнаалтыр 119 хураганны менди эп, дөрүктуруп өстүргөн. «Межегей» совхозтуң саанчызы Мария Сабельникова саар инек бүрүзүнден ийи муң чыгаа килограмм сүттү саап алган. Шак ындыг чимектерни хөйү-биле көргүзүп болур.

Республиканың колхозтарының, совхозтарының тараа шөлдеринде тараа болгаш мал чеми культураларның чаагай дүжүдү өзүп үнген.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин чедиишкининг чорудуп болурунуң бүгү нурлавырлары болгаш аргалары республикада бар дээрзин колхозтарның, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының чедип алган чедиишкиннери хереглеп турар. Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйларда малдың баш санын оожум өзүп, ооң продуктулуу куду болуп турар.

Бо бүгү четпестерни демдеглеевишаан, республика Наадымының киожикчилери бистер СЭКП-ниң XXIII съездизининг шиитпирлерин амыдырала боттандырар дээш демисеяге улам идепкейлиг киржип, бешки чылдың ийиги чылының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш Октябрь мурунуң социалистиг чарыжын улам калбартып, Улуг Октябрьның бежен чыл юбилейинге көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин талазы-биле чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле умуражырынче Тываның көдээ ажыл-агыйының бүгү ажыл-ишчилерин кыйгырып тур бис.

Эштер!

— Тараа культураларының чайгы ажаалдазын хынамчалыг чөрүдүп, ажаап алышкынның бүгү техниказын ажаап алышкын бөтинде бүрүн белеткээш, инин-тининиң малын тодуг болгаш чылыг ыыштаглашкын-биле хандырар дээш мал чеминиң белеткелинге шалыпчы өзү-биле амыдаалынаа. Дүмүттү ой-шаанда болгаш чидириг чонка ажаап ап, Саян артының 80000 төнналан эвээш эвес тараазын Төрээн чуртка берээл;

— малдың семиртилгезинге бедин немелде дөкпинн чедип ап, хөйнуң нүсну ыыргылдазын үлегерлиг чорудуп, мал кажаалары кышна чогуур ой-шаанда белеткеп, ыраанны одарларның малчыннарынга амыдыралдың бүгү-ле таарымчалыг байдалдарын тургузаал;

— бистиң мурнакчы саанчыларывыстың бо хүннерде ажыглап турары дег ажылдаалыкар. Дүн-хүн иштинде инек бүрүзүнден пуд-пуд сүт саалдазы дээш демисежиил!

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин ажылдакчыларының чаңчыл болган Наадымынга чыглып келгеш, ооң киржикчилери бистер социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгезин, улустар аразынга тайбыңны хандырып турар мерген үгаанныг даштыны болгаш иштики политиказы дээш бүзүрелиг үзүүлүктүн Төп Комитединиң болгаш Совет Министрлериниң Президиумунуң Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир дүжаалын сүтгаар «Хой ажылының мастери» деп бедик аатты тывыскан, ооң-биле холбаштыр оларның ажыл төлевири 20 хуу бедиир.

Республиканың мал ажылының мурнакчыларының үлегери ажыл-агыйларда ажыглаттынмайн турар аажок улуг курлавырларның барының дугайын чугаалап турар-дыр.

Бир эвес бүгү хойжулар, саанчылар, хаван ажаакчылары, инек кадарчылары бистиң мурнакчыларывыс ышкаш, шак ындыг түңнелдерни чедип ап турар чүве болза, Тываның колхозтары, совхозтары мал ажылының продукциязын бүдүрерин бүдүн чартык—ийи катап көвүдедип, ооң бот-үнезинин дыка чиңгедирин чедип алган турар ийик. Мал ажылының хөгжүдезинде четпестер болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыглар аңдаа хөй дээрзин фактылар маргыш чок чугаалап турар деп, эш Мендуме демдеглээн.

Көдээ ажыл-агый мурнакчыларының республика Наадымының байырлыг хуралы

ажыл-ишчилериниң Улуг Октябрьның бөмөн чыл ыонга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартпышаан, ынн көргүзүглерни чедип алган. Күрүнеге сүт садарының чартын чыл планы 128 хуу, эът-тин— 141, дүктүү—125 хуу күүсеттинген.

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилериниң ынн көргүзүглерни чедип алган. Олар мал ажылының продуктуларын бүдүрерин нөөдөдир, малдың баш санын өстүрер болгаш малдың чаш төлүн менди дөрүктурар талазы-биле чартын чыл өнаалгаларын дыка ажыр күүсеткеш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун чаалап алганнар. Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар база малдың баш санын өстүрер талазы-биле Таңды, Чөөн-Хемчик, Өвүр болгаш Төөгү районнарның малчыннары эки көргүзүглерни чедип алганнар.

Чартын чылда бүгү өнаалгаларын ажыр күүсеткен фермалар, бригадалар болгаш мурнакчыларның саны көвүдээн. «Тиилелге» совхозтуң хөй-музу Куулар Дажы-Серен бирги чартын чылда төрүүн чүс хөйга өнаалтыр 119 хураганны менди эп, дөрүктуруп өстүргөн. «Межегей» совхозтуң саанчызы Мария Сабельникова саар инек бүрүзүнден ийи муң чыгаа килограмм сүттү саап алган. Шак ындыг чимектерни хөйү-биле көргүзүп болур.

Республиканың колхозтарының, совхозтарының тараа шөлдеринде тараа болгаш мал чеми культураларның чаагай дүжүдү өзүп үнген.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин чедиишкининг чорудуп болурунуң бүгү нурлавырлары болгаш аргалары республикада бар дээрзин колхозтарның, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының чедип алган чедиишкиннери хереглеп турар. Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйларда малдың баш санын оожум өзүп, ооң продуктулуу куду болуп турар.

Бо бүгү четпестерни демдеглеевишаан, республика Наадымының киожикчилери бистер СЭКП-ниң XXIII съездизининг шиитпирлерин амыдырала боттандырар дээш демисеяге улам идепкейлиг киржип, бешки чылдың ийиги чылының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш Октябрь мурунуң социалистиг чарыжын улам калбартып, Улуг Октябрьның бежен чыл юбилейинге көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин талазы-биле чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле умуражырынче Тываның көдээ ажыл-агыйының бүгү ажыл-ишчилерин кыйгырып тур бис.

Эштер!

— Тараа культураларының чайгы ажаалдазын хынамчалыг чөрүдүп, ажаап алышкынның бүгү техниказын ажаап алышкын бөтинде бүрүн белеткээш, инин-тининиң малын тодуг болгаш чылыг ыыштаглашкын-биле хандырар дээш мал чеминиң белеткелинге шалыпчы өзү-биле амыдаалынаа. Дүмүттү ой-шаанда болгаш чидириг чонка ажаап ап, Саян артының 80000 төнналан эвээш эвес тараазын Төрээн чуртка берээл;

— малдың семиртилгезинге бедин немелде дөкпинн чедип ап, хөйнуң нүсну ыыргылдазын үлегерлиг чорудуп, мал кажаалары кышна чогуур ой-шаанда белеткеп, ыраанны одарларның малчыннарынга амыдыралдың бүгү-ле таарымчалыг байдалдарын тургузаал;

— бистиң мурнакчы саанчыларывыстың бо хүннерде ажыглап турары дег ажылдаалыкар. Дүн-хүн иштинде инек бүрүзүнден пуд-пуд сүт саалдазы дээш демисежиил!

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин ажылдакчыларының чаңчыл болган Наадымынга чыглып келгеш, ооң киржикчилери бистер социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгезин, улустар аразынга тайбыңны хандырып турар мерген үгаанныг даштыны болгаш иштики политиказы дээш бүзүрелиг үзүүлүктүн Төп Комитединиң болгаш Совет Министрлериниң Президиумунуң Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир дүжаалын сүтгаар «Хой ажылының мастери» деп бедик аатты тывыскан, ооң-биле холбаштыр оларның ажыл төлевири 20 хуу бедиир.

Республиканың мал ажылының мурнакчыларының үлегери ажыл-агыйларда ажыглаттынмайн турар аажок улуг курлавырларның барының дугайын чугаалап турар-дыр.

Бир эвес бүгү хойжулар, саанчылар, хаван ажаакчылары, инек кадарчылары бистиң мурнакчыларывыс ышкаш, шак ындыг түңнелдерни чедип ап турар чүве болза, Тываның колхозтары, совхозтары мал ажылының продукциязын бүдүрерин бүдүн чартык—ийи катап көвүдедип, ооң бот-үнезинин дыка чиңгедирин чедип алган турар ийик. Мал ажылының хөгжүдезинде четпестер болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыглар аңдаа хөй дээрзин фактылар маргыш чок чугаалап турар деп, эш Мендуме демдеглээн.

АЖЫЛ-ИШЧИ ЧЕДИИШКИННЕРНИ — ОКТЯБРЬНЫҢ ЮБИЛЕЙИНГЕ

Тыва АССР-ниң колхоз болгаш совхоз будурулгезинин бүгү ажыл-ишчилеринге көдээ ажыл-агый мурнакчыларының республика Наадымының киржикчилеринин

КЫЙГЫРЫЫ

Партияның XXIII съездизининг болгаш СЭКП Төп Комитединиң Пленумнарының шиитпирлеринге сорун киргеи Тываның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның бөмөн чыл ыонга алдар болдурган бүдүрүлгө өнаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартпышаан, ынн көргүзүглерни чедип алган. Күрүнеге сүт садарының чартын чыл планы 128 хуу, эът-тин— 141, дүктүү—125 хуу күүсеттинген.

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери ынн көргүзүглерни чедип алган. Олар мал ажылының продуктуларын бүдүрерин нөөдөдир, малдың баш санын өстүрер болгаш малдың чаш төлүн менди дөрүктурар талазы-биле чартын чыл өнаалгаларын дыка ажыр күүсеткеш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун чаалап алганнар. Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар база малдың баш санын өстүрер талазы-биле Таңды, Чөөн-Хемчик, Өвүр болгаш Төөгү районнарның малчыннары эки көргүзүглерни чедип алганнар.

Чартын чылда бүгү өнаалгаларын ажыр күүсеткен фермалар, бригадалар болгаш мурнакчыларның саны көвүдээн. «Тиилелге» совхозтуң хөй-музу Куулар Дажы-Серен бирги чартын чылда төрүүн чүс хөйга өнаалтыр 119 хураганны менди эп, дөрүктуруп өстүргөн. «Межегей» совхозтуң саанчызы Мария Сабельникова саар инек бүрүзүнден ийи муң чыгаа килограмм сүттү саап алган. Шак ындыг чимектерни хөйү-биле көргүзүп болур.

Республиканың колхозтарының, совхозтарының тараа шөлдеринде тараа болгаш мал чеми культураларның чаагай дүжүдү өзүп үнген.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин чедиишкининг чорудуп болурунуң бүгү нурлавырлары болгаш аргалары республикада бар дээрзин колхозтарның, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының чедип алган чедиишкиннери хереглеп турар. Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйларда малдың баш санын оожум өзүп, ооң продуктулуу куду болуп турар.

Бо бүгү четпестерни демдеглеевишаан, республика Наадымының киожикчилери бистер СЭКП-ниң XXIII съездизининг шиитпирлерин амыдырала боттандырар дээш демисеяге улам идепкейлиг киржип, бешки чылдың ийиги чылының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш Октябрь мурунуң социалистиг чарыжын улам калбартып, Улуг Октябрьның бежен чыл юбилейинге көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин талазы-биле чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле умуражырынче Тываның көдээ ажыл-агыйының бүгү ажыл-ишчилерин кыйгырып тур бис.

Эштер!

— Тараа культураларының чайгы ажаалдазын хынамчалыг чөрүдүп, ажаап алышкынның бүгү техниказын ажаап алышкын бөтинде бүрүн белеткээш, инин-тининиң малын тодуг болгаш чылыг ыыштаглашкын-биле хандырар дээш мал чеминиң белеткелинге шалыпчы өзү-биле амыдаалынаа. Дүмүттү ой-шаанда болгаш чидириг чонка ажаап ап, Саян артының 80000 төнналан эвээш эвес тараазын Төрээн чуртка берээл;

— малдың семиртилгезинге бедин немелде дөкпинн чедип ап, хөйнуң нүсну ыыргылдазын үлегерлиг чорудуп, мал кажаалары кышна чогуур ой-шаанда белеткеп, ыраанны одарларның малчыннарынга амыдыралдың бүгү-ле таарымчалыг байдалдарын тургузаал;

— бистиң мурнакчы саанчыларывыстың бо хүннерде ажыглап турары дег ажылдаалыкар. Дүн-хүн иштинде инек бүрүзүнден пуд-пуд сүт саалдазы дээш демисежиил!

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин ажылдакчыларының чаңчыл болган Наадымынга чыглып келгеш, ооң киржикчилери бистер социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгезин, улустар аразынга тайбыңны хандырып турар мерген үгаанныг даштыны болгаш иштики политиказы дээш бүзүрелиг үзүүлүктүн Төп Комитединиң болгаш Совет Министрлериниң Президиумунуң Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир дүжаалын сүтгаар «Хой ажылының мастери» деп бедик аатты тывыскан, ооң-биле холбаштыр оларның ажыл төлевири 20 хуу бедиир.

Республиканың мал ажылының мурнакчыларының үлегери ажыл-агыйларда ажыглаттынмайн турар аажок улуг курлавырларның барының дугайын чугаалап турар-дыр.

Бир эвес бүгү хойжулар, саанчылар, хаван ажаакчылары, инек кадарчылары бистиң мурнакчыларывыс ышкаш, шак ындыг түңнелдерни чедип ап турар чүве болза, Тываның колхозтары, совхозтары мал ажылының продукциязын бүдүрерин бүдүн чартык—ийи катап көвүдедип, ооң бот-үнезинин дыка чиңгедирин чедип алган турар ийик. Мал ажылының хөгжүдезинде четпестер болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыглар аңдаа хөй дээрзин фактылар маргыш чок чугаалап турар деп, эш Мендуме демдеглээн.

НААДЫМГА ЙӨРЭЭЛ

Наадымга моорлап келген
Көдээ чоннуң амыр, амыр!
Найыр-байыр сөңү кыадыр
Баштак ырны тудуп тур мөн:
Советтуңган аъттарыңар
Чоруу, маңы узак болзун!
Содагланган начыннарга
Содак, судан сыңмас болзун!
Маадырларга, тергиннөргө
Мактал, шаңнал элбек болзун!

Базым бүрү барган черге
Баштан, хөлөл утпуп турзун!
Делгелгенің, көрүлдениң
Шимелдезии ыаас болзун!
Тыатрга, сценага
Цирк, концерт солун болзун!
Дойнуң-чеминиң дээжизин
Нарыядавайн чоогланар,
Долдур кутнан кундагаңы
Найырал дээш көдүрүңдер!

Виктор САГАН-ООЛ.

ЮБИЛЕЙНИҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЭЭ

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң механизаторлары юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаап алырынга идепкейлиг белетеңип турар. Колхозтуң комбайнерлери бүгү комбайнының септелгезин бо айның 25-те бүрүн доозар дээш шудургу ажылдап турар.

Аныяк комбайнерлер Б. Биче-оол болгаш Э. Ооржак олар бо хүнге чедир бир-бир комбайнызын септеп доознан болгаш ам боттарының «СК-3»-терин септеэрин доозуп турар.

ЧУРУКТА: солагай талазында Б. Биче-оол болгаш Э. Ооржак олар комбайн септелгезиниң үезинде.

Х. ОЙДАН-ООЛДУҢ фотозу.

Кызыл туктуг

Улуг-Хем районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчылары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ыонга алдар болдурган социалистиг чарышты калбартқан. СЭКП райкомунуң бюрозу биле райкүүскомунуң каттышкан хуралынга көдээ ажыл-ишчилериниң социалистиг хүлээлгелериниң бирги чартын чылда түңнелдерни чугаалажып көргөн.

Күрүнеге эът садарының планын 104,3, сүттү — 127,2, дүктү—134 хуу күүсеттишаан, малдың баш санын өстүрериниң панын: ыыыстыг бода малды 107,9 хуу, шээр малды 125 хуу күүседип, малдың чаш төлүн алыр планын ажыр күүсеткен «Найырал» совхозту (директору эш Е. Троцев, партком секретары эш Ө. Кара-Донгак, профком даргазы эш Т. Сүртүк, ВЛКСМ комитединиң секретары эш М. Оюн) социалистиг чарыштың бирги чартык чылда тиилекчизи деп саналы, СЭКП райкомунуң, райнүүскомунуң колхозтар, совхозтар аразынга шилчип чоруур Кызыл тугун 1-ги кварталда чаалап алганын хевээр артырган. Жданов аттыг «Х Улуг хурал» колхозтарны, «УТКА 25 чылы» совхозту бирги чартык чылда база эки ажылдаан деп демдеглээн.

Районнуң колхозтар болгаш совхозтарының сүт-баразын фермаларының аразында социалистиг чарыштың күүсеттинип турарының бирги чартык чылда түңнелин база чугаалажып көргөш, чартык чылда бир саар инекке онаалтыр 991 литр сүттү саап алган Үрбүн сүт-бараан фермазын («Найырал» совхоз) тиилекчи деп саналы, фермалар аразында шилчип чоруур Кызыл туиту тыпсыр деп шиитпирлээн.

Күжениишкинниг ажыл

ТЕВЕ-ХАЯ. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районда мал өстүрүп, азыраар «Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери хоолулуг мал чеминиң курлавырын белеткээр дээш 5 звенолуг 82 кижи июль 13-те киргеи.

Звеноларда трактурнуң 6 агрегазы, аътын 7 сиген кезер машиналары ажылдап турар. 287 га черниң сигенин кескен болгаш 67 тонна 9 сараатты тургускан. Сигенчилерниң ортузундан Буулар Доржу, Монгуш Бавуу, Ондар Николай олар хүн бүрүнүң нормазын ажыр күүседип, мурнакчыларга саналып турарлар.

Совхозтуң дирекциязы чери, партком болгаш ажылчын комитеди звеноларга аразында социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылгаш, ооң түңнелин он хонгаш-ла үндүрүп турарын шиитпирлээн. Партком түүс звеноларда агитаторларны быжыглаан. СЭКП Төп Комитединиң «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерин 7 кезек черге таныштырган. Звено

Хүлээлгелер күүселдези

СӨГЛЭЭН СӨС, ХАЙНЫЫШКЫННЫГ АЖЫЛ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының алдарлыг юбилейи хүн келген үдүн чоокшулаа олурар. Тожу районнуң ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир домей ол төөгүлүг хүнге толептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты улам кадбартып, хайнышкынныг ажылдап турар.

Районнуң ажылчы чоннарының алган социалистиг хүлээлгелерин ажыл-херек-биле бүжытпан, соглээн сөске ээ болуп турарын чартык чылдың түңнелдери хереглеп турар. Районнуң экономиказының ол алыры мал ажылы. Малдың ажаалда, хайгаралдыга чидик өскүлгенин чедип алгаанының түңнелинде колхозтар мал продукциязын бүдүрерин ковудедир болган оны күргүнеге садар талазы-биле багай эвес түңнелдерни чедип алган. Эрткен чыл-биле деңгээрге сүт бүдүрерин 35.1 хуу, эттэ 80,3 хуу ковулеткен. Районнуң колхозтары чартык чылда күргүнеге мал продукциязын садарын: эттэ 231 хуу, сүттү 113.2 хуу, дүктү 215 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бо үезинге деңгээрге районнуң колхозтары 64 тонна эттэ, 74 тонна сүттү хойну сатхан.

Мал продукциязын бүдүрер база күргүнеге садарының талазыбиле дээре түңнелди «Совет Тыва» колхоз (даргазы эш Оюн, партком секретары эш Чигжит) чедип алган. Ол ажыл-агый сүт садарын 118,2 хуу, эттэ 183,6 хуу, дүктү 250 хуу күүсеткен. Чаржып турар колхозу «Май 1» колхозту ашкан. колхозтар аразына шилчир Кызыл түкүү чалаа алган. Колхозтарның сүт-бараан фермаларының аразында социалистиг чарышка бирги черни база-ла сээ колхозтуң төп сүт-бараан фермазы алган.

Мал ажылында чедип алган чедишкиннер болза инитинин малының баш санын, продукциязын ковудедир ийин алган хүлээлгелерин чедишкинниг күүсеткин турар мурнакчы малчыннарның ачыхавыязында чедип алдынганын деңгээрээр херек. Районда мурнакчылар хой. Оларның санынга 100 төрүүр хойга онааштыр 93—93 хураганнарны камгалап алган «Совет Тыва» колхозтуң хойжузу эш Кол Доосан-Доржу, «Май 1» колхозтуң хойжузу эш Чооду Хурбенгейни, ивижилерден «Совет Тыва» колхозта 100 төрүүр ыяштан 97 анайны камгалап алган Елизавета Кенден, 93 анайны алган эш Бараан Куваповны, «Май 1» колхозта Ак Күзеневти болган оске-ла мурнакчыларны адап болур. Районнуң колхозтары ортумаа-биле 100 төрүүр ивиге онааштыр 91 анайны камгалап алган. Саанчылардан «Совет Тыва» колхозтуң саанчылары Кол Ажыннга, Кол Мана, Бараан Куку. «Май 1» колхозта Ак Бичен олар эки коргузүглериг болганнар.

Инитинин малынга быжыт чемсуурну турүзарының айтырыы эң чүгүлэ айтырыгларын бирээзи. Ону күүсеңдирде бистин районнуң байдалынга мал чеминин культураларын калбартыры чүгүлэ. Чер ажылы Тожу районнуң колхозтарында сөөлгү чылдарда түрген хогжүп турар. Бо чылын районнуң колхозтары часкы тарылганы чугүүр хүүсаазында организастыг чорудуп, тараа болган мал чеминиң культураларының планнарын ажыр күүсеткеннер.

Чартык чылда районнуң үдептүр бүдүрүлге черлеринден. Ырбаннның ыяш белеткээр пунктузу (директору эш Цупинин) кыякы үеде ыяш белеткээрининг планын чеднишкиниг күүсеткен болгаш май, июнь айларда 27.7 муң кубометр ыяшты Кызылга салдавын чедиргеп. Бодунуң мурнунда салдынган планның сорулгаларын күүсединр талазы-биле Тожунуң ыяш ажыл-агый черн (директору эш Новиков) эки түңнелдерлиг болуп. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун быжы-биле түдүп турар.

Өлүк белеткээрининг талазы-биле бистин район республиканың коп черни эдлеп турар. Бо чылын район күргүнеге 224 муң рубльдин өлүүн белеткээр деп бедик хүлээлгеин алган. Чартык чылда районнуң ядыңгы Тоора-Хемниң өлүг тывып черн (директору эш К. В. Доңаков) өлүк белеткээрининң планын 178,7 хуу, төөрүг белеткээрининң планын 213 хуу күүсеткен.

Чартык чылда чоннуң культурлуг амыдыралын эжиндеринге хамаарышкан чидик чүгүлэ ажыллар районда кылдынган. Чижээ, бойдус, чурумал талазы-биле бистин республикада кайгамчык чараш чер Азас холде «Совет Тыва» колхозтуң түдүгжүлары республика ужур-дүзелиг харын угла бежен кижи кыштанып турустер базазын түдүп, ажыглалда киирген. Район төвү Тоора-Хемде хеп чүүр черлиг чаа чунар бажыңнын түзүүр доостур деп турар. Ырбанны чаа школаның болгаш Ийде кадыкшылга школазының чаа общежитиезинин түдүгзары чоокку үеде доостур.

Юбилейлиг чылдың бирги чартынында чедип алдынган чедишкиннер-биле кады районнуң ажыл-агыйының чидик бүдүрүлгелери алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеттейн турар. Районнуң ажыраал хандырыга комбинады (директору эш К. Т. Шыыдынчы) бүгү планнарын үекеп. Комбинат сан-доо талазы-биле берге байдалга түрүп турар, продукциязын бот-үнезин коичуг улуг. Комбинат чоннуң ажыраал хандырыгага негелдеэнин багай хандырып турар. Ол шыкаш коммунал ажыл-агый черн капитал түдүгзарның болгаш сүүр чагагайыдыгаазының талазы-биле кордүнген планнарны күүсеткеэн.

Ажгы үеде районнуң партия, совет органнары, колхоз ажыл-агый болгаш үлетчүү бүдүрүлге коллективтери чартык чылдың коргузүгүлеринээ чугүүр түңнелдерни үндүргеш, боттарының ажыл-чорудулгазын шүүмжүлдүнг ёзубиле корүп, чылдың ийнги чартынында салдынган сорулгаларны күүседири-биле тодаргай хемчеглерни салып алган ажылдап турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында Тожунуң овур-хевирн таныттынмазы-биле чаартынган. Тожунуң ажылчы чоннары, Совет эрге-чагырганың ачылдында чедип алган экономика болган культура тургузуушкунунуң хогжүдезинин улуг-улуг чедишкиннерине чоргаарланыпкаан. Октябрь революциязының 50 чыл ойнга төлептиг ужуражыры-биле боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин чедишкиниг күүселин шыдаар дээрээнге боттарының бижүг бүүрелин илередип турарлар.

И. БОЙДУ.
СЭКП-нин Тожу райкомунуң бирги секретары.

Аныяктар бригадазы

Чоон-Хемчик районнуң «Тыва» совхозунуң Монгуш Дадар-оол бригадирлээн аныяктарның трактор-хову бригадазы часкы болгаш чайгы хову ажылдарынга социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Механизаторлар К. Семис-оол, О. Хеймер-оол, М. Дарь-Сүрүн, М. Шүүгүн-оол олар ажыл нормазын үрээлчү ажыр күүсединп, механизаторлар аразында социалистиг чарыштың күнүкү одуругуна чаруп турарлар.

Совхозтуң шефтелиг, партия, профсоюзлар болган комсомол организациязылары трактор-хову бригадаларының аразында социалистиг чарышты үгүлелин үндүрген, тиилекчи болган аныяктарның трактор-хову бригадазын солиоприемник, бүлү болгаш 250 рубльдин спорт херекселлери-биле шаңнадын. Бригаданың механизаторлары чер ажылыгазын үргүлчүдевиннээн.

О. КУУЛАР.

СОЛУНГА ШАҢНАЛ

ССРЭ-нин Дээди Советиниң Президиумунуң Чаңрыы-биле Владимир областтың ажылчы чоннарының коммунистиг кижизидингезинин, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң совуглаашын күүсединнинг ажыры-биле ковудедир бистин районнуң байдалынга мал чеминин культураларын калбартырының чугүзи. Чер ажылы Тожу районнуң колхозтарында сөөлгү чылдарда үүрген хогжүп турар. Бо чылын районнуң

1967 ч. Июль 23.
ШЫН
2-ГИ АРЫН

Чоон-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң хойжузу, Тыва АССР-нин Дээди Советиниң депутады эш Ооржак Дажы-Намчал республиканың малчыннарының Наадымын күш-ажылчы чедишкиннербиле уткаан.

Юбилейлиг чылда алган хүлээлгезин ам күүседипкен, чүс баш төрүүр хойга онааштыр 110 хураганны өстүрүп албышаан, дүк кыргылдазынга база бедик көргүзүглүг болган. Коммунист кадарчының бригадирлээн хойжу бригадазының малчыннары малдың чаш төлүн камгалап, дүк алыр талазы-биле мурнунда салдынган сорулгаларының чартык чыл планын чедишкиниг боттандырган.

Эш Дажы-Намчалдың хойжу бригадазының кадарчылары Манчүректе чайлаглаан, деңгилде эки, мал онча-менди чайлаглап турар. Дуржулгалыг хойжу аныяк кадарчыларга арга-сүмезин берип, шагның кайы-даа үезинде малды ажаап тежээрингө оларны өөредип келген.

ЧУРУКТА: Ооржак ДАЖЫ-НАМЧАЛ (оң талазында) кадат үезинде аныяк кадарчыга сүме кадып олурары.

Сөзүү болгаш чуруу О. Маспый-оолдуу.

Чечек чалгаан одарларга

Июльдуң ортаа үези. «Дээр дингиледе хир чоо» дингири ышкаш, шынап-ла шагаалга кааң хүн чүве. Хову-Аксының аныдырал-хандырыгга комбинадының балыкчы-дазырамчы цехтерлери мээшкага өөрүшкеш, малчыннарның дээрээр хепке чагытларын хүлээп алыры-биле «Элегес» совхозтуң Оңгама салбырының малчыннары чайлагның турары сериин тайгаларже хап чөрүпнеп.

Орук кажыр берге-даа бол, эрээн шөкер чечектериниг делгемнерни кежиндир, десперлерни өдүрүглей хап-ла олур бис. Бөш-Дагның үзүндө чажыпкан ак аарыкы дег кедеп хой чатты берген, чемгир нагаан өт-сигенни ооруп, чөргээр одарже чөрүпнеп.

Хойнуң кадарчызы бистн өөрүп явып, дакаатызы сүргей шаап чедип келди.

— Мал сүрүт чагай тур бе?— деп, мендилешкенним соонда.

— Бо чайын өт-сиген үнүшү эки-дир. Хойлар дыка эки деңгил эгелээн — деп, хойжу Кыргыс Шөжаң-оол хөөрей-дир. — Хойлар кыргаан соонда ыанзын сөөгүрүүр чүве болбас ийин-ле — дээш чанывыска турган бир хойжу сегирип алгаш, оөң колдуктарын, өөзүн ажып, шинчилеп көргеш, уламчылады:

— Хайгаарап турбас болза, хойлар куртуй бээр бөөр чүве, ам көңгүс арыг-дыр.

— Дүктүң дүнүдү кайы хире болду, Кыргыс Сюнүлевич? — деп оон сонуургадывыс.

—Ортумаа-биле бир баштан 3,3 кг дүктү алган бис, планывыс— 2,5 кг турган чүве.

— Кодажыңарга чеже баш хой бар ирги?

— Улуг хойлар 721, бо чылдагы хураганнар — 800 баш чүве.

— Хураган алырының планы күүсеттингеп бе?

— Бистиң совхозтуң планында чүс хойга онааштыр 90 хураган алыр ыяштыр көргөн турган. Бистиң бо неделяга төрүүр 680 хойдан 800 хураганны камгалап алган бис, хорвича чөк болган.

Хойжу Шөжаң-оол малын сүргарып алыры-биле Тараа-тарыыр чавызаажыпче чөөрту өткарып бадыпты.

Кыргыс Шөжаң-оол дузалавчы хойжу, а улуг хойжу Оюн-Орам болду.

Малчыннарның балдарынга хап чедип, хөп даарадып алыр чагытларын аныдырал-хандырылга комбинадының төлээлевчилери аягтылап алган соонда, малчыннарның аныкынга чедишкиннерлиг болурун күзээш, Хову-Аксынче хап чапыпкан бис.

О. КОРОДА.

Советтер чарыжының түңнели

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга уткуштур кодээ Советтериң социалистиг чарыжының бирги чартык чылда түңнелдерин Чоон-Хемчик райкүүскому чугаалажып көрген. Районнуң кодээ Советтери республиканда кодээ Советтериң социалистиг чарыжынга киржип, боттарының организас-ивис салыг ажының эки деңгеелге тургусскан. Ажыл-агый, культура тургузуушкунга оларның ролю бедээн. Советтер ажылчы чонну оларның алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиргече углап келгенинден эки чедишкиннер чедип алдынган. Район чартык чылда күргүнеге сүт садар планын 121,9, эттинин — 134,7 болгаш дүктүүн — 132,4 хуу күүсеткен.

Кодээ Советтер сессиязларыны чогуур хүүсаалларда чыыдырып эрткиргилээн. Советтериң мурнунда тургуп турар сорулгаларны шиитпирлээрингө депутаттарның, докталмал комиссиялардың идепкейн бедээн. Ынчалза-даа Хөндергей, Чыргакы кодээ Советтер социалистиг чарыштың түңнелдерин ой-шаанда үндүрбейн, ону кошкак организастап келген.

1967 чылдың бирги чартынында кодээ Советтериң социалистиг чарыжының түңнелинде районга бирги черни Хайыракан кодээ Совет (даргазы эш Өнер), ийнги черни Алдын-Маадыр кодээ Совет (даргазы эш Часыт-оол), үшкү черни Шеми кодээ Совет (даргазы эш Сечикпаа) алган. Ам үеде районнуң кодээ Советтери чедишкиннерни быжыглап, четпестерни дарый удуткаар сорулганы салып турар.

Ш. БАРЫНДАЯ.

Шекпээржилер бо хүннерде

Юбилейлиг чылда алдынган социалистиг хүлээлгелериниң канчаар күүсеттинин турарының дугайында айтырыгны чоокта чаа болуп эрткен хуралынга «Шекпээр» совхозтуң коммунистери чугаалажып көрген.

Совхозтуң малчыннары, тускай эртеннигдери, партия болгаш совет ажыпдакчылар кодээ ажыл-агыйның продукциязын бүдүрерин ковудедирдээн алдарлыг чылдың бирги чартынында алган хүлээлгезин күүседирибиле шудургу деңгээжин келгенин илеткелчи болгаш санал берген коммунистер демделээн.

Совхозтуң Бичe-Тей салбыры (эргелекчизи эш М. Мынчаа, партия организациязының секретары эш С. Даржаа) кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрер болгаш күргүнеге садар талазы-биле чартык чыл планын эки күүсеткеннер. Ол салбырның Ооржак Шагырга удуртхан № 1 хойжу бригадазы 100 хойга онааштыр 93 хураганны камгалап алган, а Сүт-Хөлдө сүт-бараан фермазының колхективи чартык чыл планын 109 хуурга күүсеткен.

Беш чылдың ийнги чылының бирги чартынында совхоз кодээ ажылагый продукциязын күргүнеге садарын: эттэ 119, сүттү 117, дүктү 116 хуу кылдыр күүсеткен. Бо шаарга эрткен чылдан өлээн бедик коргузүглер болуп турар.

Саанчылар Тамара Монгуш, Ооржак Бычылдай, Карат Саар олар инек бүргүзүнден алды айларның дургузунда 960-дан 1160 кг чедир сүттү сагганнар. Хойжулар О. Ангыр-оол, М. Чимит-Доржу, К. Начын, О. Бойду, О. Шыдыраа, О. Очур олар чүс хойга онааштыр 98—102 хураганны камгалап, хой бүргүзүнден 1,8—2,5 килограмм дүктү түс-түзүнде кыргып алганнар.

Социалистиг хүлээлгелер күүседириниң талазы-биле совхозтуң Аңгаты салбыры өске салбырлардан чыдын каап турар. Салбыр чүс хойга онааштыр чүгле 71 хураганны камгалап алган. Сүт саалдазы мурнуку чылдардан кудулаан. Моон кол чылдаганы салбыр эргелекчизи Х. Монгениң болгаш ында партия өөг организациязының секретары эш Семис-ооллуң удуртуучу ролюн кошкатканында, чон-биле кижизидилге ажылын суларатканында деп санал берген эш К. Начын шүүмжүлээн. Секретарь эш Семис-ооллуң соолгу үеде арагалаар, мораль талазы-биле будалыш турарын, ажыл-шагы үзерин салбыр эргелекчизи Х. Монге база ынын шүүмжүлээн. Мынчыл чорукчун үржүүлүнден салбырда арагалаар, чурум үрээр чоруктар соолгу үеде болгулап эгелээн.

Совхозтуң Доң-Терезин салбырында (эргелекчизи эш С. Сюрюн) малдың учет-отчедун ыын эвес тургузуп турарын, ында чидик малчыннарның шылып ажназын чоогур үезинде чедирип, хелга тудуспайн ара будан, чылдагаан чөк черге акша тыртып турарын ыраакы Акта сарлык саанчызы эш О. Седин шүүмжүлээн. Ол салбырның зоотехниги О. Папын малчыннар-биле шеолуг харылзаалыг эвес, малчыннарның отчедун орта тургуспайн келгенинин түңнелинде малчыннардан хой мал түдэп турар. Чижээ, ошку кадарчылары Сарыглар Болат, Ооржак Лаа 60—70 ошкуларын тудаткан, а хойжу Кара-ооддан 40 ажыг хой чөк болуп турар.

Социалистиг хүлээлгелер ниитизибиле күүсеттинин түрээ-даа, кижилер-биле политмассалыг ажыл ан-даа ыракта четпес. Мурнакчы дуржулганы нептередип, мурнакчыларны шаңнап, мактаар хемчеглер боттанмайн турар. Бо талазы-биле ажылчын комитедн дыка четпес ажыдаа турар. Социалистиг чарышты организастап турары ан-даа эрелгей. Шиитпирнн үндүргеш, ону күүсеттейн баар тавариыга бар болуп артышаан. Хой кыргылдазы эгелээни-биле кыргыкчылар ортузунга социалистиг чарышты 5 хонгаш үндүрүп, мурнакчыларга шаңнал-мактал тыпсыр деп шиитпирлээш, ону чаңгыс-даа удаа чоруткаан.

Кижилер-биле агитас-массалыг ажыддың кошказынындан арагалаар, корум-чурум үрээр чоруктар чидик коммунистерде база барын санал берген эштер шүүмжүлээн. Коммунистер Бадан-оол, О. Анай-оол, Тасоол арагалап, хой-ниитинин корум-чурумун үреп турганнар.

Совхозтуң ажыл-ишчилериниң мурнунда ам кол сорулга ниитинин малынга четчир санның сигенин белеткээри, келир дүүтее бүгү техниканы белеткээрээ болур. Ындыг турбуже совхоз ам-даа сиген кезиндеринче кирбээп, 8 комбайн ам-даа септеттинмээн.

Коммунистер социалистиг хүлээлгелериниң совхозта күүсеттинин турарында чедер, четпес ажыддарны шыңгызы-биле илередип, моон соңгааргы сорулгаларны тодаргай айыткаш, СЭКП ТК-ның чоокта чаа болуп эрткен Пленумунга хүлээп алганы Тезистериниң дугайын база чугаалажкан.

Шекпээржилер төөгүлүг чылдың байырлалынга чедир чыл планын күүсеткеш, чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 15 тонна сүттү, 27 тонна эттн дужаарын шиитпирлээн. Ам ийнги чартык чылда шекпээржилер кол сорулгазын шиитпирлеттинмээн айтырыгларже үгланп, боттарының социалистиг хүлээлгелериниң күүседизи дээш улам күжениишкининг ажылдаар.

Х. МОҢГУШ.

МУРНУКУ ОДУРУГДА—КОММУНИСТЕР

Хууда харымсалга, ажыл, херек дээш колхоз будурүлгезин экономика талазы-биле бүгү талалыг хогжүдериниң херээнге колхоз тургустунарындан эгелээш ажыл-ишчи үлегерин колхозчуларга коргузүп келген коммунистер Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунда дыка хой. Колхозтуң кол-кол бригада, фермаларын коммунистер удуртуп турар. № 1 хойжу бригаданы коммунист И. Данзурун ам 6 чыл удуртуп турар. Бо бригада алган социалистиг хүлээлгелерни күүсеттейн баар ышдыг тавариыга турбаан. 1967 чылдың бирги чартынында күргүнеге дүк садар планның ыракта ажыр күүсединп, 100 хойдан-на 76 хураганны камгалап алган. Тыва АССР-нин Дээди Советиниң депутады М. Сувандин төрүүр 100 хойга онааштыр 101, И. Данзурун — 99, И. Чамзын — 92 хураганнарны түс-түзүнде камгалап алганнар.

Бир хойдан-на 3,2 кг дүк кыргып алдынган. Бригадада коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты 12 кижи чедип алган. Хараал-Тей СБФ-ниң коллектнви коммунистиг күш-ажылдын фермазы деп бедик атты ам 6 чыл дургузунда эдилеп, районда мурнакчы, эң-найыралдыг, арыг-шевер, ажыл-ишчи фермага саналдын, фермалар аразында шиячил чоруур кызыл түкүү быжы-биле түдүп келген. Чартык чылда сүт садар болгаш бүдүрер планын ажыр күүсеткен, 57 тонна сүт садар планын 60524 кг кылдыр күүсеткен. Мурнакчы саанчы коммунист Б. Чедей эрткен чылдың бирги чартынында бир инекке онааштыр 500 кг сүт саалп алган болза, бо чартык чылда 700 ажыг кг сүттү саалп алган. Ол шыкаш А. Хавак, Н. Маныпык, О. Ким, С. Ыыртай олар эрткен чылгы деңгеелинден 70—200 кг сүттү ажыр саалп алганнар.

Ферманы коммунист М. Ензак 7 чыл доктаамал удуртуп, колхозтуң инек мал ажылын биидилиг удуртуп турар. Кадарчыларлан коммунистер В. Самдан, С. Чикей олар инектерни семис, күштүг кылдыр кадарып, кыштагаашкынга эки белеткелдиг ажылдап келгеннер. Олар төрүүр 100 инектерден 75-тен орү бызаларны камгалап алганнар. Ол шыкаш № 2 хойжу бригаданы коммунист эш М. Базыр-оол удуртуп турар. Бо бригада чартык чылдың планын база, эки күүсеткен. Бригадада хойжулар С. Бомбүрек, К. Чүрүм 100 хойдан-на 90—95 хураганнарны камгалап алганнар.

Колхоз бо чылын 1876 тонна болүүн чемин, 2250 тонна силосту белеткээр планныг. Баштайгы удаада Агар ховузунда коммунист О. Маны-Хаяа удуртхан трактор-хову бригадазы сиген кезиндезин эгелээн. Ында 18 комсомолчу аныяктар ажылдап турар. Колхозту тургузарындан эгелээн ажылдап келген тудугжу коммунист И. Шойдак, И. Баны; малчыннар В. Самдан, С. Чикей, Баткар Чооду шыкаш мурнакчыларның саны колхозта хүн бүрүде өзүп турар.

Ч. ДАЖЫЫАА,
парторганизациянын секретары.

Чарыштың негелдели күүселдеде

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойн төлептиг үткууру-биле Таңды районнуң ажылчы чоннары бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган, ам оларны бакый эрээ күүсединп, механизаторлар аразында социалистиг чарышты үгүлелин үндүрген, тиилекчи болган аныяктарның трактор-хову бригадазын солиоприемник, бүлү болгаш 250 рубльдин спорт херекселлери-биле шаңнадын. Бригаданың механизаторлары чер ажылыгазын үргүлчүдевиннээн.

Ховунуң ажыл-ишчилери часкы тарылганы кыска хуусаала, бедик агротехниктиг деңгеелге чоруткан. Ам Таңдының делгем ховуларында чаагай дүүгүт өзүп турар. Район бо чылын 103 муң ажыг га культураларны тараан, оон 82 муң газы — тараа культуралары.

Механизаторларывыс эрткен чыггызындан өөзүн эвес дүүгүтү алыр деп белеткенип турар. Ылаңгыя тараа ажаап алышкынынга белеткел — комбайнар септелгези шагда эгелээн. Бо талазы-биле «Тиилелге» совхозта, «Коммунизминиң херели» колхозта эки. Мал чеминерин белеткээрининң талазы-биле «Элегес» совхоз, Дуржулга станциязы мурнуку одуругга.

Бистин кайгамчыктыг саанчыларывыстын, кадарчыларывыстын, бызаа, хаваа ажаакчыларывыстын карак кызыл ажылынын түңнелинде район күргүнеге сүт саларының чартык чыл планын 140,9 хуу күүсеткеп. ол шаарга эрткен чылдың бо-да үезинге деңгээрге 420 тонна сүттү хойну сатканы ол. Эът саларының планы 161,6 хуу, дүктүн—140 хуу күүсеттингеп.

Боттарынга алган хүлээлгелерни күүседиринин талазы-биле чартык чылда эки түңнелдерни «Межегей», «Элегес» совхозтар, «Коммунизминиң херели» колхозта (партком секретары Х. Арапчаа) коммунистерни күжүн таарыштыр тургузар, төлептиг кижилерни партиянын хүрээлеңинге кирирп алырының талазы-биле эки ажылдарны кылып турар. Мурнакчылар: хойжу Монгуш Алдай-оол, саанчы Кок-кыс, механизатор Оюн Багай-оол болгаш өскелерни-да сөөлгү үеде партия кежигүнүнге ында кирирп алган.

Колхозтуң баштаар черн, партия комители мурнакчыларны мактап шаңнарынче улуг кичээнгейни салып турар. Улуг байырлал чылынга социалистиг чарыштын тиилекчилерни деңгеелээри-биле тускай шаңналдарны тургускаш, ону хойге козулуур деңгээн. Бирги черни алган мурнакчы хойжуга өзөр, чүгеннинг ээтты баар, ийнги черни алган малчынга — бирги шаңналдың ортөөнүн 80 хуузун бээр. Бирги черни алган механизаторга «ИЖ» марканын мотоциклди тыпсыр. Ийнги черни алган механизаторга—бирги шаңналдың ортөөнүн 70 хуузун бээр. Районнуң колхозтары болгаш совхозтары социалистиг чарыштын тиилекчилерн 55 кижини ажыл-агыйларның акша-хөреңгизи-биле Кызыл — Абакан—Москва—Ленинград даар «Найырал» демир-орук-биле туристедип чорударлар.

Үстүнде коргускен чидик чедишкиннер-биле чергелештир бисте четчестерниң ам-даа барын айтырыг чугула. Партия, профзавкомсомол организациялары ырак черлерде турар малчыннарның ортузунга лекциа, беседаларны четпес чорудуп турар. Кино, концерт коргузүглери коичуг өзөөн. «Коммунизминиң херели» колхозтуң Улуг-Хем унунда чурттап турар. «Тиилелге» совхозтуң Кара-Хаакта, «Элегес» совхозтуң Оңгачада малчыннары боттарының чагыыын алган солун, сетгүүлерни чогуур ой-шаанда албайн турарлар. Ылаңгыя хойжуларга кино коргузуу коичуг өзөөн.

Дуржулга станциязы, «Элегес», «Межегей», «Тиилелге» совхозтар малчыннарның амыдырал байдалын экижидер, оларның культурлуг деңгеелин улам бедидер талазы-биле СЭКП Тыва өбкомунуң V пленумунуң соолгуже улуг ажылдарны кылган. Чижээлээрге, «Тиилелге» совхозта Шамбалыгның болгаш тон салбырның хойжуларының бажыннарынче электри чырыткызын киирген, бо чылын бүгү малчыннарны газтыг плиталар-биле хандырган. Кыштагларда чунар бажыңнарны тутхулаан. Ынчалзажок, районда дыка хой малчыннар өгледе чурттавышаан турарын айтыр херек. Чидик кыштагларда бажыңнарның шыпыры куду, соок болуп-даа турар.

Районнуң колхозтары болгаш совхозтары мал чеми белеткээринче шунтузу киргеп болза-даа, оон төнниин, организастаалыкпаашкынын деңгеели ам-даа куду. Сигеп кезиндеши «Межегей», «Россия» совхозтарда, «Коммунизминиң херели» колхозта ожум чоруп турар.

Комбайнар септээрииде четпестер база хой. Июль 20-ге чедир септеэр комбайнарның чүгле 61.4 хуузу септеттингеп. Бо чоруккче ажыл-агый удуртукчулары, партия организацияларының секретарьлары кичээнгейни күштелдирер ужурлуг. Бо ажыл ылаңгыя «Россия», «Элегес» совхозтарга, дуржулга станциязында ожум.

Устугже айттынган четпестерни чайладып, тараа ажаан алышкынынга белеткелди чогуур ёйүнде деөскаа турар херек. Партия, Совет, профзавкомсол организациялары, ажыл-агыйларның удуртукчулары сигеп кезиндезинче кичээнгейни дыңыдып, бо чылын малга четчир санныг чем суурну белеткеп аар дээш бүгү хемчеглерни алыр. Кышка белеткелди амдан өгелеп чорудар, малдың кажаазхораазын, малчыннарның чурттаар бажыңнарының септелгезин ойүнде доозар.

Чем ортузунга помит-массалыг ажылдарны улам күштелдирип турган коллектив, кижи бүргүзүнүң боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүсеткен турарын партия, профзавкомсол, комсомол организациялары чедип алыр ужурлуг.

Таңдыжыларның алган бедиткен социалистиг хүлээлгелери: 35 муң тонна тараапы, 6080 тонна сүттү, 2740 тонна эттн, 260 тонна дүктү күргүнеге саларын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнуи хүнүге чедир күүсеткен турар дээш районнуң ажыл-ишчилери бүгү күжүн салып ажылдап турарлар. Мынчангаш алдынган хүлээлгелер ам күүселдеде.

С. ХИРЛИГ-ООЛ,
СЭКП Таңды райкомунуң секретары.

Бөгүн—садыг ажылдакчызының хүнү

САДЫП АЛЫКЧЫ ЧЕТТИРДИМ ДЭЭР

Чүүл-бүрүү бараанарының шыварын билип ап, хичээнгейлиг миллион-миллион садыгжылардан дуза дилевиилээл, совет кижилер чуртуун 654 муң магазинерииниң эжиктерин хүнүң-не ажыдып кирбишаан, бистиң садыжыстыг бөгүнгү байдалын үнелеп көрүп турар.

Бо улуг байырлал чылында чурт 50 чылдар дургузунда кызган ажылының түнелдерин үндүрүп турар. Совет садыгның хөгжүдезиин түңнеп чугаалаары аяа-ла садып алыкчы кижиге берге болгай, ынчангаш оны чугаалап бээрин, ССРЭ-ниң садыг министри Александр Иванович Струевтен СЭТА-ның корреспондентизи Т. Аккуратова садыглаң болгаш пиитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларының байырлалы болурунуң бүдүүлүүде дилээн.

— Садыгны чурттуң экономика болгаш чонуң амыдыралының көргүчүү дижир болгай — деп министр чугаалаан. — Хамыпыт Россияны ам көөр болза адыртпа турган болгаш даштыкы өске черден келгилээн чаражыкчыг садыгжыларывыңың садыг капиталынга үптеткен, өскертеринг чораан.

Садыг—бодунуң хевирлерин кончуг оожум өскертир, бурунгудан бээр турган келген ажыл-ишти болгай. Чинээ, бараанар садыглаарын организастаарының универмаг шынаан хевирлеринде революция мурнуудагы Москвага биладингир турган. «Мюр биле Мерилиза» (амгы төп универмагты), азы үстүү садыг делгингирин (амгы күрүне универмагын) сактып көрүңер. «Мюр», «Елисеев», «Эйнем» дээр садыг черлериниң бөдүүн кижилер баар чораан эвес. Чүгле Москванып-даа эвес, харын хамыпыт бүгү Россияның ёзулуг садыг черлериниң үүрүг—Замоскаречьениң Сухарёвка, Хитров рынок, Лабазинии дээр лаңгыылары чораан...

Совет садыг чартын чүс чыл дургузунда бистиң бүгү экономикавыс-биле кады хөгжүдезиниң нарын оруун эртжеп. Бистиң пиитилелиништиң бүгү экономика болгаш соңгал чаартылгалары садыг хөгжүдезиниң хевирлериндеи болгаш темпилериндеи, оон ажыктаар артаарыындан илереп келгеп. Садыг ажылдакчылары Совет күрүвениң догуунаа эгелээн баштайгы хүнниериден туре-ла, тараа, аъш-чем айтырыларындан эгелеп, ажылчын аңгы биле тараачын чонуң экономиказа эвилелин быжыглаарының айтырыларына чедир—эң нарын айтырыларны шиитиирлеп келгеп.

Амгы садыг—улус ажыл-ажыйының күчүлүг адыры. Эрги Россияның лаңгыылары, бүүзелери болгаш арага-хымыс садар черлери амгы үениң эки деритгинеп үүс-үүс муң магазинерии-биле, столовайлары болгаш рестораннары-биле солуттуунган. Үүрмектеп садар бараа саарылгазы 1928 чылдаазыындан он бир катап көвүдеен. Чамдык бараан хевирлериниң хереглеэри дыка улгатканда, а оларның чамдыктарын чонуң хереглээри—он-он үүс-үүс катап беэлеп көвүдеен.

Ындыг болза-даа хамык ужур хереглеэдиң сан талазы-биле эвес, харын шынаар талазы-биле өскерилгеннинде, ындыг болганда, чонуң материалдыг болгаш культурлуг деңнелиниң өскеэнии хереглеп турар садыг ажылынның байдалында болгай. Чижээ, 1924 чылда көдээ чонуң садыг алыр кол хереглеэл бараанарды дус, керосин, оттуг-ыяш, хеп чуур савай болгаш хөөрөк-саазын будуттуг пестер турган. Бөгүн оларга көдээ садыглаар бүгү бараанарының бээн хуузундан ашпастай берген. Ам колхозчулар болгаш совхоз ажылчыларыр чуртта садыглаар турар чадагтергелериниң, монедтериниң, мотоциклдериниң, мотороллерлериниң, даараныыла машиналарының чартын кеминиң, радиоприёмниктериниң болгаш радиолаарының үшүн бир кижиниң садыг ап турар.

Бистиң садыныыстың культуразы дыка улгаткан. Чүгле садыгжы биле садыг алыкчының аразында харылзаалары-даа эвес, харын магазинериниң саны болгаш оларны таарыштыр тургускаанының бодамчалыы, садыг ажылынын организастаары, бараанарның ассортиментизи, чонга бараан болурунуң шын, шалыпкыны база хамаарыжы.

СЭКП ТК-ның «Октябрьиың социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистериниде коммунистиг тургузуушкунуның үеэинде чонга бараан болур талазы-биле социализмниң берип турар артык арга-күштерин бүрүн ажыттаарын эргежок чугула деп демдеглээн. Негелде-хереглеэдерин эртем ёзугаар өөренип көөрүнге үндезилеңгеш, садыг ажылынга болгаш хамы шынар өскерилиишиннерии барымдаалар дээн од.

— Садыг ажылдакчылары бо чылын садыгжан кандыг-кандыг чаа чүүлдерии көөрүл?

— Бирээде, эң чаа деннеэдиг кылдыр деритгинеп он-он чаа улуг универматтар болгаш магазинер чурттуң бүгү булуңнарына ажыттынар. Оларга 62 муң садыгжылар ажылдап киришпитер. Чурт харын угда безин чартык миллион кижилерии чемгерип шыдаар, таарыжчалыг 7 муң столоваларлыг, кафеперлиг болгаш ресторанарлыг болур.

Бараанарны садарының деңнелиг аргаларын улам өскүдери моон мурнуудаазы-биле бир домей, эң чугула соруга бөлбүтээн, ол-ла садыг шеңдериниг бараан саарылгазын оранчок улгаттырар аргазы ол берип турар.

Улуг Октябрьиың 50 чыл ёөнүн га таварыштыр садыг алыкчылар боттарынга боттары бараан болур 900 чаа магазинер ажыттынар. Муң бөө үүс чаа магазинер бараанарыны үүс-үүс аймыбизе болгаш ажык деңгеи турган садыг эгелээр, муң ажыг салбырлар бөө бурунгаар чагыннар хүлээп ап турар апаар. Бараанарны хереглекчилериниң бажыңнарынга чедирип берип турары дыка калбарар.

— «Садыглап өөренир» деп деннеэдиг лозун бөгүн кайы хире чогумчалыгыл? Экономика реформазының соругаларын бүрмүдээлээш, ону ам боттуг кандыг утка-шынар-биле холбап болуруг? Бистиң хүннеривисте садыг ажылдакчызы кандыг болгай турар ужуругуг?

— «Садыглап өөренир» деп деннеэдиг лозун ам киитиин садыгның шиитиирлеп турар айтырыларындан оранчок хөй айтырыларга хамаарышкан. Ол лозун ынаңгыш чуртта ажыл-агый реформазын чорудуп турарының холбаштыр үе-шагның байдазынга чогумчалыг болуп хевээр артынмаан. Садыглап билирии дээрге, чүгле бараан садып билир төрөк дээш база эвес-ле болгай.

Ол болза хамыктың мурнуунда рынокка чүү херегин билген турар, негелде-перилелдиг бүдүүлүүгө чедирип, эргежок чугула бараанарны бүдүрөр ажыдыр ону организастаа билир, бараанны оон маңан турар садып алыкчыныңа чедиргеш, ону аңаа эң тааршымчалыг кылдыр садып, садыг бүдүрүлгезиниң орулгалыг болурун хандырып база билир болгон турар дээни ол болгай.

Хереглеэдиң үндезинии-биле өскерилгеэн, бараанар ассортиментизиниң кайгамчык калбаргайы бөгүн садыг ажылдакчызының ханы, түскай билигдеринг болгаш турарын иеген турар. Садыг ажылдакчызы бөгүн ангы-ла экономист айлыне бараанчы эртемнит кижи болган туруп болбас апартаа. Садыг ажылдакчызы бедик культуралыг, чогум-на садыг-саарылга кылып шыдаар угаанныг кижи болган турар ужуругуг. Боттарының ажыл-ижиниң ындыг түскай өөредилгө черлериниң соругазы, садыгжын — бистиң түскай өөредилгө черлериниң соругазы, садыгжын удурлуулгу бүрүүзүүр соругазы болуп турар.

Байырлалга таварыштыр бистиң чүүлүүстүүн бүгү садыг ажылдакчыларына чүрүктүң ханызындан байыр чедирген, олардың кең-шидык, ас-кежиктиг, чаа-чаа чидиишиннерлиг болуруң күзенсээр-дир иен деп, түңнел кылдыр министр чугаалаан.

★ ★

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта үлетпүр бараанныг магазининиң садыгжызы Борбаа Ооржак садып алыкчыларның негеляделерин күүседиринге кончуг дыңнангыр. Ол онаашкан ажылынга кызымак чоруун көргүзүп турар болгаш садып алыкчыларның бараан шилип алырынга дузалап, бодунуң арга-сүмезин берип турар. Ай, квартал санында бараан саарылгазының планын доктаамал ажыр күүседип келген. Ооржак Чүльдүмовна Борбаа суурда хүндүлүг кижилериниң бирээзи.

Аныяк садыгжы Совет Эрге-чагырганың 50 чыл ооңга чеднишкиниг ужуражыр дээш чонуң хереглелдиң бараанары-биле өй-шаанда хандырбышаан, бараан саарылгазының чыл планын ажыр күүседир соруганы салып алган ажылдап турар.

Чурукта: О. Ч. Борбаа садып алыкчыга бараан садып тур.

В. Куликовтуң фотозу.

ЫРАККЫ САГЛЫДА

Хереглеичиге, ылаңгыя ыраккы Өвүрнүң Саглы суурга фабрика ыылыгларын дыка узун, берге ярыкту эртпеш чедер. Ынча үениң дургузунда бараан үреэли-даа бергей-ле, барып-барып ыраккы Өвүрже соолгу неданың хеп аймаан кайын чөрүдар деп кижи бодаар.

Хөрек кырында бүгү байдалды көөрге, ол бүрүү болаадар аряы бээр. Саглы көдээ магазинниге киргеи кижиниң эргин ыырынга чөрда-ла саглыны ажыл бээр: дээгеи ортаяде республика төвүүде ышкаш, амгы үениң дөмилгелери тургустуунган. Янзы-бүрү ассортиментилиг барааннарны делгингирлерде шөөвргинин кончуг деңгеи сагыыап каан, оларның ортээн теда бижиглээбин.

Кыс Оолановна Куулар ол магазинде ам чедиг дугаар чыл ажылдап турар. Бо чылдың эгезинден бээр ол магазинниң эргелекчизи. Республиканың эң-не мурнуу талазында садыг четкизиниң көөлектиин чогум чүүүң-биле ындыг болуунуң? Садыгжының эки ажылын бараан саарылгазының планының күүседиазинии-не билип алыр. Саглы садыының чүгле ол эвес, экономиктиг көргүзүүлөри база хелчам зии.

— Ам магазинниивистиң даштындан бээр кажгаар бис — дээш, Кыс Оолановна уламчылай-дыр. — Чазын 27 дос ыяштыг оорукташ, долгандыр камаалап алдывыс. Суггарып, аңаан чайлаан ыяштарывыс ам чиңгир-ногаан апартаа. 2—3 чыл болза садывыс чоогу сад апаар.

Ооруктаан ыяштарны-даа, магазинда бараанарның эңне-сескенинии-даа көргеш, ол бүгүүнүң шынап өскерии ёзээринге кижи бичии-даа бүзүревес. Ында ажылдап, чурттап турар кижилер боттарының ажыл-херээжиң ёзулуг мастерлери.

Чурттанчы чонның хереглеэдерин бүрүн хандырары садып алыкчыларның ук ажылга киришилгезинден өнза хамаарылгалыг.

Магазинниң коску черинде—хереглекчилерниң бараанар талазыбиле чагыгларын демдеглээр кыдыраашты аскан. Орта чагыг бүргүзү биилиттинген турар. Бижилге бүргүүн садыгжы шыңгыы контрольдап, оларның нүүсеядезии чедип ап турар. Хүлер-ооя чаа шериг ээзер, дуктен кыяган свитер садып алган. Челаачы Данган Кылбан-ооя хеп чуур машина чагыткан. Чагыкчының надайынга садыгжы хеп чуур «Белка—2»-ни эккелдирип берген. Ол ог-булеге машина-биле баштайгы хеп чуушкуну ёзулуг байырлаа болган.

Чагыг ёзугаар саттынган бараанарның чемезии ол ээзэр! Ам безин 141 чагыгның 90-ны нүүсеттинген. Чүгле саттынган ээзерлер 9, чадыглар 25, куш дүгү сыртыктар 40, ийи кижи удуур оруннар 15 болган. Саглыкылар садыгжыларын хүндүлээр, оларга дузалашыксаар. Ынчангаш комаа иежигүүнүг нүселдии-биле кирип ап турарлаар. Бир-ле катап ийиги садыгны Чөөүкпенге туе черии эмнелгезиниң санитарказы Саая Шериг-ооя келгеш, ону комаа иежигүнүнге кирип алырын диилээн. Удаазында ол хуучу иежигүн апарган. Шаң ынчалдыр бо чылын хуучуларга 17 чаа иежигүн немешкеи болгаш 84 рубль дадывыр хавыртынган.

Лаңгыы комиссиязының даргазы Дажы Бичө-оолевич Куулар көдээ садыгның ажыяын эккилдеринге дузалашып турар. Кыс Ооланованың садыгжы стажы ам 15 чыл. Ол совет садыгның негелдезин хамыптаас, быяыг туруштуг, дурнулгалыг садыгжы чедир есиен. Ооң ам эргелекчилеп турар магазини республикада дээре ажылдыг магазиннерниң бирээзи.

...Магазин доктаттынган шагында амыттынган. Чаа келген барааннар-ла хөй. А садып алыкчылар ийче шуушуп-ла турганнар.

В. АЛЕКСЕЕВ.

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

Болгар-моол чугаалажыышкыннар доозулган

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Болгариянның Улус Республиказының болгаш Моол Арат Республиканың партия-күрүне төлээлериниң аразында чугаалажыышкыннар доозулган.

Ол чугаалажыышкынарның түңнелиниг Моол Арат Республика биле Болгариянның Улус Республиказының аразында найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында кереэге, экономика болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле чазаптар аразының моол-болгар комиссиязын тургузар дугайында дугурмулгага, а ол ышкаш болгар партия-күрүне төлээлериниң МАР-га чоруп турган дугайында болгарнаа дыңнадытка ат салган.

Бо документилерге болгар талаадан Болгариянның Коммунистиг партиязының ТК-ның бирги секретары, Болгариянның Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Тодор Живков, БУР-нуң Улус хуралының Президиумунуң даргазы Георгий Трайков, моол талаадан МАРП ТК-ның бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Ю. Цеденбал, МАР-ның Улустуң улус Хуралының Президиумунуң даргазы Ж. Самбу ат салган.

Моол-болгар найыралдың митингизи

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Болгариянның Коммунистиг партиязының ТК-ның бирги секретары, Болгариянның Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Тодор Живков, БУР-нуң Улус хуралының Президиумунуң даргазы Георгий Трайков баштаан болгар партия-күрүне төлээлериниң МАР-га келгениге алдар болгурган моол-болгар найыралдың митингизи июль 21-де МАР-ның Улустуң улус хуралының хураалар залында болган.

Митингиге түлүг чрезиниң ажылчыны, МАР-ның Улустуң улус хуралының депутады Наисрай, Өгүр-Убурхан аймактың моол-болгар найырал аттыг көдээ ажыл-агый каттыжышкынының хойжузу Цээтай, МАР-ның алдарлыг артизи Пөгөлма, МАРП ТК-ның бирги секретары, МАРның Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Ю. Цеденбал, Болгариянның Коммунистиг партиязының ТК-ның бирги секретары, Болгариянның Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Тодор Живков чүве чугаалаан.

Ханойга митинг

ХАНОЙ (СЭТА). Вьетнам талазы-биле Женева дугуржулгаларынга ат салган хүнүндеи бээр 13 чыл болганынга холбаштырган митинг Ханойга болган.

Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң ТК-ның чиигине секретары Чан Хыу Зуйет иитекел кылган. Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң ВДР-де Доктаанал төлээлекчи черинин баштыңының хүлээлгезин күүседип турар Нгуен Фу Соаның чугаазын чыылгаанар чылыы-биле уткаан.

Митингиниң киржикчилери реакциялыг хүлээп ап, женева дугуржулгаларын АКШ-тың империалистериниң үргүлчү үреэ турар политиказын ында шиитиирлиг буруу шаап, Соңгу Вьетнамның армиязының болган улузунуң, Мурнуу Вьетнамның армиязының болган улузунуң тиилелгелериниг иэиг байырны чедирип, вьетнам айтырымын шиитиирлээр талазы-биле ВДРниң чазаанның 4 түүлүг болгаш Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң 5 түүлүг деткип турар.

Лаостуң болган Камбоджаның улустарының демилелии деткип турар дугайын резолюциига медеглеп, вьетнам улустуң демилелии идепкейлиг деткээни дээш ажы-дунма чурттарга, национал-хостадгалыг шимчээшкинге, ажылчын ангыга, бүгү дешилгелиг кижи төрелгетенге хаяа өөрүп четтириишкинии илергейлеп турар.

Францияның Компартиязының хүрээлеңиниң өзүлдези

ПАРИЖ. (СЭТА). Бо чылдың түгле башгайы алды айларында безин Францияның Коммунистиг партиязынга 37.000 кижи киргеп, ол болза 1966 чылда киргениниден 4.000 кижи хөй болган. Эрткен чылда партияның 740 чаа эге организациязының түргускан болза, 1967 чылдың бирги чартынында 867-ни түргускан. ФКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, секретары Жорж Маршениң «Юманите» солуна парлап үлүргеп үүлүнде бо саннарны айтып турар.

Бо чылын Францияның Коммунистиг партиязының чорудуп турар хемчегленииң эң-не кайгамчык болгаш чугулазы болза, «Юманите» солуның сентябрь 9—10-да болур байырлалы, «кижи төрелгетенниң төөгүзүнге чаа үени, коммунизминиң база улустарның хосталырының үеэнии ажыткан» Октябрьиың социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооң байырлал артиреэри болур дээрээ Ж. Марше айыткан. Ол байырлал-биле холбаштыр совет улустуң бүгү алыырларга чедиишкиннериниң дугайын чугаалап бээр бис. Францияның Коммунистиг партиязы ажылчын аңгыны болгаш Француз улусту социализмче баштап чедирер төлээде кандыг орукту айытканың коргүзүп бээр бис деп, ол үүлүде чугаалап турар.

Моол Арат Республиканың үлетпүрү шапкын темпилер-биле хөгжүп турар. Чуртта чедиишкиниит хөгжүп турар тараа ажыл-агыйынга үндезилээш, тараа ажылдап ыяыр бедик будурүүчүлүг комбинаттарны тутнан.

ЧУРУКТА: Совет Эвилелиниң дузазы-биле тутнан Мурэн дээрбе комбинады.

СЭТА-ның фотохроникази.

Негрлер чыскаалы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сөңгү Каролина штатта Дарема хоорайның чагырга черииниң башкыының чаны-биле 300 америк негрлер чыскаалып алгаш, чурттагга байдалын ажыктадер болгаш сөөк-язы ылгаар дораамчылалды соксадыр дугайында негелдени детизэнин илергейлеп эрткен.

«Коруп-чуруп сагыырын хандырар дээш» аңаа полицияның улуг күжүн болгаш национал гвардияның батальёнун келдирген. Чыскаалды соксадыр деп ораладышкан ак кештиг расистериң арааныдан ангаан дашка бир чыскаачы балыгяткан.

Шыңгыы сагындырыг

ПАРИЖ. (СЭТА). Израиль улуттукчулар болгаш оларны күткүп турар барыын талазы чуртгар «от айыылы-биле ондактыг опчоктанып турар». Чооску Чөөн чүкте байдалдың дугайынга СЭТА-ның недеглелиниде ынча дээн сөстерии Парижтиң бүгү солуннары онзалап демдеглээн. Ол недеглел «Совет газактың болуунган фактыны аяа-ла тайбың көрүп олурбайн, харын араб чуртталарның девискээр талазы-биле бүдүн турар чоруун болгаш боттарының хөөйлу ёзугаар эргелерии катап турғузуп алырынга дуза чедирериниче бүгү күжениишкиннерии салыр шиитиирлиниң бадыткаан» деп «Юманите» солун бижээн.

СЭТА-ның недеглелиниң дугайында «Фигаро» солун бирги арнында ындыг эгелиг дыңнадыын парлаан: «Израильдиң үүлгеткен месилдеженишкининиң уламынан база бир деминсел калбарган туруп болур деп Москва сагындырыг кылган». Ук недеглелди ол солун «шыңгыы сагындырыг» деп көргеш, ону бүрүүзүбиле парлаан.

МУРНУУ-ВЬЕТНАМ ПАТРИОТТАРНЫҢ ДАЯЫНЧЫ ЧЕДИИШКИННЕРИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Июль 9-тан 16-га чедир, чеди хонуктуң дургузунда, Хосталга армиязының лайынчылары Мурнуу Вьетнамның Куангчи болгаш Тхыатхиен можуларынга сайгон ёзугуруумунуң чалча шеригиериниң бир рота болгаш беш взвод шеригерин бүрүүү-биле чылча ташкан. Тулчуушкуннар чорун турда патриоттар үш бронемашинаны чок кылган болгаш лайынын хөй санныг шериг техниказын, оъң-чемээн хунаан алган.

Тайиниң можуга мурнуу-вьетнам патриоттар лайынының 150 солдаттарын чыскаалаан үндүрүп, 8 вертолёттуу дужур аткан.

Кыдатта болуушкуннар

Парлалтаның болгаш даштыкы агентилелериниң корреспондентилериниң дыңнаглыларындан ап көөрге, Кыдатта можуларның болгаш улуг хоорайларның партия болгаш күрүне ажылдакчыларынга улуг кара туразында ажылдашкыннар үргүлчүлевишаан. ККП ТК-ның даргазы Мао Цзэтунга улурланган болгаш БУР-нуң даргазы Лю Шао-цинии деткээн дээш оларны бурууладып турар.

Чоокта чаа Сининьге (Цинхай можу) «контрреволюстуг организациияны» басканы-биле (ам Кылатта партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары мичаар адаар апарган) холбаштырган митингини эрттирген. Ындыг митингини чыылырганының чылагааны болза, Цинхай можунуң улусчу комитединиң даргазы болгаш партиянын можу комитединиң ийиги секретары турган Ван Чжэнуң он бир талалакчыларын — «контрреволюстугларны» түүлүп хорутааны болгаш даярын «Цинхай жибао» солун дыңнаткан. «Мао даргага болгаш оон чоок чөвүлекчиин Линь Бяога удур» «шүүлдээшкинии кылган» дээш оларны бурууладып.

Ол-ла солуннуң дыңнаткының ёзугаар алырга, июль 13-те Ван Чжэога удур «демиселдиг митингиниң» Сининьге эрттирген. Митингиге 10 муң хире хүнвэйбиннер болгаш пазофаньчылар киришкен. Митингиге жандармнар Ван Чжэону суруп аккелген. Митингиниң организакчылары каргыштыг сестерии бижээн калбак ыяшты Ван Чжэонуң мойнунга кедиргеш, бажын кулу доңгайтып алгаш, турарынче ону албадаан. Митингиге Ван Чжэону «улусчу коммуналарны болгаш улуг шуразашкыннары» бак сестер-биле карган турган болгаш Лю Шао-биле холбаалыг» дээш бурууладыкан. Можута «культура революциязын» болгаш «хүнвэйбиннерии шимчээшкининии» баскан дээш ону база бурууладыкан.

ККП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, БУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң премьериниң оралакчызы Тао Чжуга (ККП ТК-ның Төп-Мурнуу бюрозунуң база секретары турган) удур кампания Гаунуун мурнуу-кыдат можуда үргүлчүлеп турар. «Мао Цзэ-дунга болгаш оон идеяларынга удур калчаалыг халдаашкынны кылган» база «культура революциязы» дээр чүвеэи чорун турда Лю Шао-цинии шүүлүүн деткээн дээш ону бурууладып турар.

Партияның болгаш күрүнениң чаныг ажылдакчылары ылгенде безин оларның адынга шүүлдүг кампания соксавайн турар. ШИНниң Юньнань можу комитединиң бирги секретары турган, чоокта чаа ынчаан «реакциялыст» (Кыдатта Мао Цзэ-дунгуун белүүлелиниң политиктиг шүүлүүнге чөптээрешпес кижилерни ынчаар адаап турар) Янь Хун-яньга удур «калбак шүүлүчүлелди» чорудуп турар лугайын «Юньнань жибао» солуннуң ынныдакының ап көөрге. Мао Цзэ-дунгуун белүүлелиниң удурлаамакчыларынга удур демнеэр чорун турда «Чанчунь хоорайга болган Цзилиң можуунуң есие-даа районнарынга хан төөгүшкүнүүр шынгыы үскулежиишкиннер болган» (СЭТА).

1967 ч. Июль 23.

ШЫН
3-КУ АРЫН

ТАЛАНТЫЛЫГЛАРНЫҢ УРАН КӨРГҮЗҮҮ

(РЕПОРТАЖ)

Көрүкчүлер сыйрытын улуг өргөзүни шыгырт долдур саадапкан. Эстрада оркестри байырлалчыг аялганы ойнапкан.

Эвилелдешкен республикаларның туктарын хоһеннеңдир туткулаан кижилер, сыйктың уран талантылыг, дядям, аваанныр кижилери шуптү аренага (өөн көргүүр шөлге) чыгып келгеп. Оларның нацпязы база-ла чүүл-бүрү: оруссар, украиннер, тывалар, белорустар дээш ооң-даа ескеп. Бистиң совет цирк хөй нацпонал, ваймралдыг, талантылыг кижилерден тургустувган деп чүвениң чижээ көрүне дириглиңиң Тывада келгеп ол болүү тодаргай көргүзүп тургар.

Көрүкчүлерге байыр чедириишкинин, бо көргүзүтүң Улуг Октябрьның 50 чылынга алдар болдуруп бараалгатканының дугайында. Октябрь, найырал диген сестер улуг өргөзиниң иштинге чаңгыланып тургап. СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң бирги секретары П. Т. Киселев уран талантылыг кижилерге бүгү көрүкчүлериниң мурнуудан байыр чедиргеп.

— Совет цирк Улуг Октябрьның ачызында хөй нацпонал артистерлиг болуп, делегейге улуг алдар-сураглыг чаалап ап. Совет эрге-чагыргазының чыыдарында солуп көргүзүлеттилит, улуг чедиишкиннериг болгап. Бо хире улуг өргөзиң, хамык-ла эстрекселдерниң, дириг амытаннарның Саянны ажыр Тывага сөөртүп чедирип келири бизиң белеп эвес. Ынчалза-даа найырадлың улуг күжүте, хөй нацпонал кижилериң күзел-чүткүлүүге кадыр. Бедик Саян моондак болуп шыдаван —деп, көжүү чоруур Цирк-шапитоның директору Константин Митайлович Нефедовтуң хүндүс биске чугаалаанын сактып олурдувус.

Парад — кижилде эге доостурга, оргазиң дүүдүүне, дыка бедик черге Надежда болгап Васильй Быковтар үне бергеп, агаарга күүседир нарын берге тимнастика көргүзүүлериң кылып, ботторының дидим чүрекхир, аваанныр, уран талантылыг чоруу-биле көрүкчүлериң магадаашкынын хайыыктырып, сеткил-сагыжын хөлседипкен. Олар хендирин дамчыштыр оргазиң дүүдүүнден аренага дүжүп бады келирге, адыш часкаашкыны дидимирей-ле бергеп.

Көрүкчүлерге таныш тыва аялга болгап:

«Карандыгылаан арыг удаан.
Кадыр элден харап тур мен.
Дээрден менче сылдыс баткап.

Деңгер-ле бо, ара дүшт»... диген сестер дыңналып, каттырынчыг ийи кижи мраажын үнүп келгеп. Көрүкчүлерни хөглеткеп, хөктүг-оолдар —Виктор Коваленко биле Евгений Мочалов олар-дыр. Олар ботторының башкарыкчызы-биле кежээки дүрүү көрүкчүлерни хөглеткеп каттырыкчылар.

Федор, Борис, Николай болгап Людмила Дерезянко алыпкылар акробат вольтижор көргүзүлерин бараалгаткан. Оларның ооң-даа дарый Галина Коншина үнүп келгеп, ээлдек шимчээшкиннериг уран көргүзүглерин дескиннп турар төтөрик шилдың кырында көргүзүпкеш бергап. Иыба болгап Рудольф Ильятдинерниң каттырынчыг жонглёрлары база-ла көрүкчүлерни хөглеткеп шаг болгап. Ол шынаа Анатолий Носов улустуң катыкшы. Күтүлдүрүп, хөглеткинүг уран көргүзүлерни сонуурткан. Хөгжүм илоучылары Светлана болгап Игорь Куласовтар база-ла хөктөөп бергап.

Бо цирктө дириг амытаннар-биле ооң көргүзери база-да бир кол чер-ни эгелеп, көрүкчүлериң кичээнгей, сонуургалыг чаалап ап тургап. Алексей Венрицкий болунуң өөредип алган адыгларының-биле ойнаа-дошпулуур хап, бут бөмбүү теп ойнап, өскеге-даа көргүзүглерни кылгап. Кландия болгап Александр Сосниннериң өөредип алган хавалырының ооңнары, оларның-биле көргүзүглер чаптанчыт.

Александр Александровтуң удурлулгазы-биле ойнаан чадаг-тергежилерниң чадаг-терге мунупкаш, берге, нарын көргүзүглерни күүсеткеп. Оларның ол көргүзүглери эң-не шыырап номерлериң бирээи болуп, улуг мактадлы, сонуургадлы чаалап алгап.

Тыва АССР-ниң улустуң артизи Күжүгет Хензиг-оол тараа согзалтары-биле деңнелге тудар жогпгөр эккилибр көргүзүгүү күүседип дооштарга, адыш часкаашкыны үр-ле диңмирел турган.

Мария Шадрина утаан-бодалдың хуулгазының кылдыр сагындырар аргазы-биле чүвени эңдевес, улустуң чугаалажыры мыңаан, «карап көрыыр» «алдеп» чоруун көргүзүп, көрүкчүлерни кайгаткап.

Кыска чапсар эрте бергеп. Ам чарлакчының цирк шөлүнүң оргазында бүгү талаалырындап так бызыглап каан чадага янзы-бүрү марын деңгелгелер кылып Петр Попов биле Владимир Семенчук солуткап. Оң-ний артистер кайызы-даа эдээп улгады бергилеп улус. Ынчалза-даа бедик чаданы өрү үвүп, ооң дужүп бадып, кижиниң маңнавааны кандыр-ла-бир кайгамчык нарын көргүзүгүү көргүзе клаптары ша-даа четпес. Оларның кылганы эң-не нарын көргүзүү бо: бирээзи курлаанга тускай быжыглаашкыны дузазы-биле үзүп демир чагыжыгашты быжыглаалп, ийи холу-биле түүүп алырга, эжен ону дамчып, чагыжыгаштың бажыныга четкеш, ооң кырында адыш ооз дет таваячыгап ышкаш чүвениң кырынга бажы-биле туруптарга, ийи буду өрү апаар. Чөрээзи демги чагыжыгашны түгшүпаан, чаданы өрү дамчып үне бэгр. Ол үеде эзл ыржым-на апаар, ыңдыг чиңге чадажыгаштың шыпшык базыңда баруп-барып куду баштанып алган шүүт-ла кайтарган. Бижиктиг сазыныңы хээ тыртып-тыртып, ол-ла чергиге салааларын кап кыйбынпаткап ооңпда, биөөги хөөзер будуун апаар, чок-ла болза, чаңгыс борбак төнниң шаргын көргүчүлерге көргүсеш, ооң залда долгандыр олургаларының башкарыпдап. мойнуидап, кармынарыңдап—чөрле хол-ла четкеп черден ыңдыг шаргтерин үштүп-дээ көөр.

Ам шолде күш-шыдал акробатиктери Анатолий Зуев биле Алексей Тертичный. Шынар-ла ойнап турда, оларның ожуннерининг шыңгаларын көрүкчүлер топтап көрүп олуурарга саарыгда ойнап турган кадыртылар-даа сагындырар—мидимында сирлеңейнин турар «Ах, алдан дертпе салып көрөе аа боларың, бирээни кылырлар боор ийин» деп, 77 харлыг пенсионер Моңгуш Дүмчө прей оларны мичаар мягадап мактап олурду. Күштүг шыырак болуруп күзөөрлерге акробатикалың ажыктың ол мастерлер ылап-ла бүүрөткеп.

Кол көргүзүглер үзүктели бээр араазында, шел черле курулавас — каттырынчыг шоодулгары-биле улустуң каранның чажын төгүлдүр каттыртыптар хөктүг оолдар — Виктор Коваленко биле Евгений Мочалов бо-ла хөстүп көөрлер. Бо удаада оларның бирээзи уреликк сандай, хол хирээзи, кадаг-шоотү сугар хаарлак дрош, өскеги ону септюр үзүп маңзы сөөртүп алган «сюрпиз» элеңнеделп үнүп көөрлер. Уреликк сандайның септюр дрош канчаар-даа ороддашкэп чадапшканнар. Оон бирээзи хөлүнүң шагынче көөрге, дүүштеки чем үези чеде бергеп болур. Үүледа бүдүрбейн, дедир элеңнеднп каарлар. «Арагалаар, ажыл чылыр чорүктүң бужургантыы кандыг ийик, индыгларны ылап-да сойгаладыглар аа» деп, көрүкчүлер адыш часкаа үдел каанпар.

Хөөтүг ооддарның оон дарый ССРЭ-ниң Күрүне дириглиниң Бүгүзинилел каттыжыышынынын тыва

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң улустуң артизи Күжүгет Хензиг-оол.

күш-ажылчы мергежилиден эгелеп, чиңге демир кырынга самбап, танцылап, дыка-ла хөөнү хөйте сонуургаттылар. Шлаңгыя Владимир Бозыр-оолович ның оглу—Юрий Оскал-оол чиңге демир кырынга эң-не нарын көргүзүт болур—демир дорбок оттур халыырын көргүзүп турар үеде зал ыржыын барган: бичик-ле шаң эвес кыдыр болза, чиңге демир кырында чаяпып бады баары мында, оңу кайгамчык бидилдиг күүсединп турар борбак пара ооп дрош ыяшпып-даа сагыш-сеткили аарып, көрөзп чоргаарал долуп, хөлзеп олурбайн канчаар! Юрий ол нарын көргүзүгүү кайгамчык кылып шыдалы-даа! «Эр-хей, Юра! Адазыңга төлептиг салгакчыдыр!» дээш үшпер ооп-моон дыңналып турду. Ам чиңге демир кырында — Клара Данчай-оол биле Мая Оскал-оол. Хөгжүм үделгези-биле танцылап, түүү кыдбадылар дзор, ооддарын бичи-даа калыпнас! «Шагның маталыын, шаапда болар дээмзе чиңге демир кырлаар, ооң кырынга самнаар турақтк, байлаарын мынын кадарлып, саанын саап, бак сөп дрош эттедип, сонтуруп, бажыңның суун жижп чорааш мен» деп, бистиң чанывыста олургап ола баштыг кырган ава демир кырында самнаар турган кыстарже көрүп алган чугаалаавын олурда, өөрүшкүүүн карак чаштарын ооң чаагыже, чайгы сигеңде мөңдүңээп шалып дег, чайгаар бадып турду...

Бистиң цирк артистериниз — Хомушку Белек-оол, Дүзүнемаа Оскал-оол, Юрий Хөвеңмей, Зелим Евзак, Борис Оюн дээш черле оларның пайызын ол дзор, олар социалистиг утка-шынарлыг, бүүүүр национал хемирлит Октябрьдан төрүттүнгөп уран чүүлдү чоңуна көргүзүп, хөйүүн күндүткелин, сагыш-сеткилин чаалап алгаанар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче) чиңге демир кырында Хомушку Белек-оол, Юрий Хөвеңмей, Юрий Оскал-оол олар нарын көргүзүт үезинде.

Б. КАРАШПАЙ,
Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.
«Шынның» түскай корралары.

Тываның аалчылары

Москваның көжүп чоруур Шапито деп цирказ Кызылда чедип келген, июль 20-ден эгелеп, бодунуң көргүзүглерин эгелээн.

Шапито — доктаалга цирк болуу чок хоорайларның ажылчы чоннарынга совет цирктиң номерлерин бараалгадыр соруулгалы. Тываның келирнее мурнунда Чита хоорайга бир ай турул, 46 көргүзүкү хоорайның болгаан областың ажыл-ишчилериниг көргүскен бис. Бо-ла чорул чораан, эскерип көөрге хоорай-даа, кадаа-даа черлерниң чону совет уран чүүлдү эки билип, ону улуг сонуургап аларының бистерге — артист улуска өөрүнүүр боор-дур. Тываның чону база мында дээрниңге бүүрүл турар бис, чүге дээрге, цирк көргүзүглери эгелеэзинде-ле, ол хөлүүтүн көргүзүглериниң билеттерин ажылчы чоннар садып алкап. Бо чорук чоннуң культуразы ажыдырылының деңнеликтиң бедик турарын херечилел турар.

Бистиң цирктө киржип турар ойнакчыларның хөй кезии дашпаты чүрттарга, делегейниң бүгү дингтериниг цирк уран чүүлүн алдарлы-биле бараалгадып чораан бедик мергежилиг кадрлар деп чүгээлээ частыры чок.

Хөй янзы программаны «Шынның» кончүкчуларынга, социалистиг чаа Тываны киржиктиг дүрзен-биле чаартып турар ажылышчылере бараалгадыр ком-кол артистерни, болуктерни таныштырары артык эвес боор. Көргүзүглериниң кол черин силерниң чаңгыс чер чүрттүүнүр, РСФСР-ниң алдарлы артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Бозыр-оолович Оскал-оолдуң болуу эглээр. Оларның ураң, аваанныр талантының бөмбүрзектиг дыка хөй чүрттарының чону сонуурган, харын чамдыктары адаргап-даа көрсеннер.

Цирктиң ажгы программазының режиссёр-түргүзукчузу, тыва цирк болуу-биле хөй чылдарда тараллаалы ажылдап келген Петр Григорьевич Мареңковтуң үнелелп-биле алырга, тыва артистериниң мергежилп дыка бедик, ынчаазаа ону Совет Эвилелиниң хөй нацпонал чону, башпыкы чүрттарының кижилери улуг сонуурган-биле көрүп келгеп.

Программада Александр Александровтуң удуртканы чайбаа тергечилериң көргүзүү база солуп. Комиктиг жонглер, пластиктиг этюд, акробатика, адыглар, шттар-биле көргүзүглер, гимнастика болгаш совет цирк школазының өске-даа хөй нарын номерлери программада кирип турар. Оларны хөй-хөй кижилер көрө бергеп болгапда, өске бир талага доктаап көрейн.

Чүл дизе, Цирк-Шапито силерниң республиканың Культура жиңистерстволунуң болгаш ССРЭ-ниң Культура жиңистерстволунуң аразында дүүдүүлгага-чүүлдээлыкшынны ёзулаан чүүл турар Тывага келгеп. Республиканың партиа, совет органнарының, найыскыладың ажылчы чоннарының талазындан биске чылыг эгээн алышкынны кылып, чүректиң танышындан үткүп алганынга дыка-ла өөрүүүс. Ында артистериниң талазындан четтиргеннин «Шынның» дамчыштыр чүгээлаарының дыка хөй чүрттарының чону сонуурган, харын чамдыктары адаргап-даа көрсеннер.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооң бүүү деткилелге кижи төрелгеген дендегелзиниге чедир санныг хонуктар арткан болгай. Мындыг төөгүүүр үеде силерниң аныяк ресслыиларга кээрп биске база өөрүүнүүр болду. Маңаа келгеш, Тываның ишчыларының ажыл-ажыл-биле (чаймыыс эвээш турган болза-даа) танышпышмыс. Эки-дир, өөрүнүүр-дур. Ол дугайын чартык чылдың түүнелин үндүреп Пандым гереченеди.

Октябрь байырлалынга силерниң белек-сөңүүр ам-даа элбек болурун күзеп тур бис.

К. НЕФЕДОВ,
Шапито-цирктиң директору.

Өөрүп тур мен

Кызыдың № 2 ортумак школазынга сески классты дооскап, Москвадың цирк училищезинге өөревиз киргеп мен. Ук училищени 1963 чылда дооскам. Тыва цирк болууже ажылдап эгеледим.

Мээң ажыл стажым эвээш—чүгле дөрт чылдың түүрү. Бо үениң дургузунда Совет Эвилелиниң янзы-бүрү хоорайларынга, Болгария, Франциа чижектиг чүрттарының ажылчы чоннарының мурнуңга оюн көргүзеригге киржип аас-кежиктиг болдум.

Төрээн чонум болгаш черим Тываның күш-ажылчы ишчилериниң мурнуңга бирле дугаар ойнадым. Белеткел чоруп турар үеде бодап көөрүмге, сүртенчиг-даа шимээн болгулаан. Ынчалза-даа республиканың ажылчы чону, ылаңгыя аныяктар Совет эрге-чагыргазының 50 чыл ооңгө төлептиг ужуражыр дээш күш-ажылчы чедиишкиннериг ажылдап турарынга улам сорук кирип, өөрүп тур мен.

Кым кайда-ла ажылдап турар болдур, ол участогунга чедиишкинниг болуп, 50 чыл ойда Төрээн чүртту өөрүүр—бөгүнгү сорузга ол. Мээң чоокку үеде соруулгам — сывыргап демирге танцылаарындап ангыда, акробатика номерин белеткээри, ол шыпкан Москваның театр институзунга кирери-биле белеткеннр мен.

Клара ДАНЧАЙ-ООЛ,
цирк артист.

ЧУРУКТА: Галина Коншинаның ээлдек шимчээшкиннериг уран көргүзүглерин күүседип турары.

ИНТЕРВЬЮНУ ЦИРК АРТИСТЕРИ БЕРИП ТУР

МЕНИ ЧАЛГЫННАНДЫРГАН

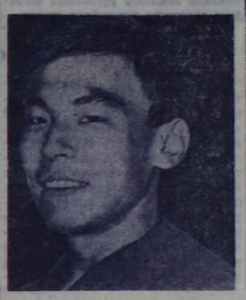

ЮРИЙ ОСКАЛ-ООЛ, тыва цирк бөлүүнде комсомолчуларның группоругу:

— Бодумнуң Тыва республикамга цирк артизи болуп бир-ле дугаар ойнап келдим. Бо мергежилди Владимир Бозыр-ооловичиге — ачамга дузалаксыпап өөреникчилеп тургап чедип алдым. Херип каан чиңге демир кырынга нарын көргүзүглер кылыры берге. Ылаңгыя демир кырынга көргүзүглер үезинде демир дзөрбек шипи-биле оттүр халыырын дыка нарын. Ынчаарга ол көргүзүүнү бир америк цирк артист резина дзөрбек дамчыштыр күүседип турган, а совет цирк артистеринің мындыг дзөрбээ — демир. Резина шөлдү бээр, ону өде халыыры белеп, демир дзөрге демир-ле болгай,— шөйдүр, херлир эвес. Бистеп негелденің улуу моон-на иле. Мен ону база кызып тур мен. Ол шыпкан юбилей чылында төрээн черге чедип келгеп болганымыетә, бар-ла күштүү харамнаанайн бүгү көргүзүглерни бедик деңнелге кылып, чонувузгу, төрел-дөргүлвүсгү, ап-көрүүсгү өөртүр бис.

— Солуниуң ноомчукчуларынга, көрүкчүлерге чүүү күзээр сиңер?

— Эки кадыкпияды, эки ажылдаарын, улуг байырлалга чедиишкинниг ужуражырын цирк артистери чүректинг хаңызындап күзеп тур бис.

Алексей Павлович ВЕИРИЦКИЙ, адыглар-биле көргүзүглер кылырының башкарыкчызы:

*— Таңдының дарган эзеш мажалай дүзайым чугаалажпап безин ончүүл-ла аймылбы амытан дижир бис. Кажан ону кандыы-бир мергежилди кылырына чаңчыкчырып өөредирге, элдик аът өөретккенинден дора-дыр. Ону мээң дүүгүлгам бадыткады. Менде Гимнилей дазларындан түдүп эккелген аныяк «Ласка» база «Кул актриса» деп кинога тыртыглап, 28 метр дурттуг, чартык тонна деңзиниг «Тоба» деп шолалыг адыг бар. Олар бут бөмбүү, чаңгыс дүүгүлүүг чадаг терелгер теп, дошпулуурлап таныламаашкаш, өске-даа акробатиктиг көргүзүглерни күүседилер. Оон мнай тыва цирк болуу-биле кабы чоруун келген дүнмерниете цирк артист Борис Оюн адыглардың аажок-наанын дүргеп ыяшкаштап ап, оларбыле көргүзүүлер кылырын ораалдажып келдиг. Кижи сураанны тывар, кузанын чедип алыр: Борис Балыр-ооловнч «Ласка-биле көргүзүлер кылыя, цирк шөлүнге үнүп кзэрип база көөр сиңер. Адыглар-биле көргүзүглер кылыр баштайы тыва артист ол болуур дээрзинге бүүрээр мен.**

ЧУРУКТА: А. Веирицкий, Б. Оюн «Ласка» деп адыг-биле.

ЧУРУКТА: Анатолий Зуев биле Алексей Тертичныйның күш-шыдал акробаттарын күүседип турары.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

ИЮЛЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «...Ажы-төл дугайында бичии төөгүлер» 9.15, «Уязвимость» 11, 12.50, 2.40, 4.30, 6.20, 8.10, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночымыды 9.30, «Дерсу Узала» 11, 3, «Хомудал дептерии берии көрүүлер» 1, «Ийи адгы амыдырал» (1-ги, 2-ги сериялары) 5, 8 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Олеко Дундич» 11, 3, «Херек № 306» 1, 7, «30 хар харлаан хүнү» 5, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Уругларга дириг-чуруктар 9, 10.15, «13-түн дүнеии» 11.30, 1.30, «Саша-Сашенька» 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бичии дургун» 11, 7, «Шиитке тевиг» 1, «Гайдуки» 3, 9 шактарда.

ИЮЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга дириг-чуруктар 10.50, «Хуулгалаын халат» 12.20, 2.10, «Кызыл-бут кадарчы» 4, 5.50, 7.40, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дөң халлыында шуралаашкы» 3, «Гайдуки» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Онезапда вс» 9.40, 11.30, 1.50, «Кылымаңдыкаровуң хары» 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Саша-Сашенька» 1, 3, 7, 9 шактарда.

редакцияның адреси:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизинин 37-13, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет түргүзүү болгаш амыдырал килдистериниң 21-27, иштики информация килдизинин 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче доктаал

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Пархалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—02256.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫШЫҢДАР!

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР

104 ХОНУК АРТКАН!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үнелеттингеи

1967 ч. ИЮЛЬ 25 ВТОРНИК № 174 (6811).

Өртээ 2 көп.

ДЭЭДИ ШАҢНАЛДАР

Областтың ажылчы чоннарының үлетпүрүү, кодээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге болгаш культура тургузуушкунунга чедип алган чедишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу Вологда областы Ленин ордени-биле шаңнаан.

• • •

Областың ажылчы чоннарының ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедип алган чедишкиннери дээш Камчатка областы Ленин ордени-биле шаңнаан.

• • •

Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде немец-фашистиг ажалекчилер-биле демисселге Брест областың ажылчы чоннарының маадырлыг болган бызыг туруштуг болганы, партизан шимчээшиннериниң идепкейлиг киришкенин дээш база улус ажыл-агыйның катап тургузарынга, хөгжүдеринге чедип алган чедишкиннери дээш Белорус ССР-ниң Брест областы Ленин ордени-биле шаңнаан.

ДЕПУТАТТАР БӨЛҮКТЕРИ

СЭКП ТК-ның октябрь (1964 чыл) болган ооң дараазында Пленумнарының соонда, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазының хемчээли дыка калбарган. Ол чорук Советтериниң күн бүрү практиктиг ажылынга улам-на чаа, дешпилгелиг хевирлерни хереглээрин, ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң тодаргай соруулгаларын шиитпирлээрингe олардың күүсенчи органнарының болгаш депутаттарының ролүн улам-на бедидерин иеген турар.

Чурттуң мурнакчы хоорай база кодээ Советтериниң инициативазы-биле калбарган болгаш практиканга шылгаттынган шак мындыг чаа хевирлериниң бирээзи — депутаттар бөлүктери болуп турар. Олар бистиң республиканың хоорайларында болгаш кодээлеринде база-на тургустунгулаар, болгаш идепкейлиг ажылдап турар. Ылаңгыя Кызыл хоорай, Каа-Хем, Таңды, Барыын-Хемчик болгаш еске-даа чамдык районнарның Советтеринде депутаттар бөлүктери олардың дугайында Дүрүмде айыттынган эрге, хүлээлгелерин күүсетпишаан, чонувң бедик түүлдүгүүүшкүнүң чаалап ап турарлар.

Кызыл хоорайда депутаттарның бөлүк бүрүзү соңгулда участоктарының айы-биле үштен он чедир депутаттар составтыг тургустунган. Олардың дыка хөйү, ылаңгыя Кызылдың мурнуу талазының, хем ол чарымның, алты заводунуң, Чехов кудумчузунуң депутаттар бөлүктери шымбай ажылдап турар. Олар доктаамал ажыл планнарыг, ол ёзугаар боттарының хуралдарын эрттирип, бөлүктерде каттышкан депутаттарның соңгуштургазы хуе-туе округтарының соңгунчуларының эрге-ажыктарынга хамаарышкан чугула айтырыгларын, олардың чагыгларының, шүгүмүүлелдиг саналдарының күүселдезин чүтээлажып, бүгү планныг онаалгаларны болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерин чедишкинниг күүсеедирде, бүдүрүлге, хөрээ черлериниге, хоорай Советиниге, ооң күүсенкомунга дээштиг дузаны чедирип турар.

Айыттынган депутаттар бөлүктериниң чонуң хууда айтырыгларының талазы-биле хүлээп алынышкынарны кылырын, депутаттарның соңгушуларга отчёттарын чорударын доктаатгынган чурум ёзугаар боттандырып турар. Социалистиг хообашу дүрүмүү сагымрының, хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалааринга айтырыгны кезээде депутаттар бөлүктериниң кичээнгейиниң төвүнде турун турар. Төрээн хоорайын чаагайжыдып, ногаанчыдар, ооң санитарлыг культурazын бедидер талазы-биле хоорайның партия, совет болгаш хөй-ниитиң организациаларының ап чорудуп турар хемчегларын боттандырарынче депутаттар бөлүктери чонну чедишкиннинг мобилизастап турар.

Барыын-Хемчиктиң Эрги-Барлык, Каа-Хемниң Ильинка, Таңдының Элегес кодээ Советтериниң чурттакчылыг черлеринде чамдык депутаттар бөлүктериниң ажыл-чорудулгазы улуг кичээнгейни хаара тудуп турар. Эрги-Барлыкчылар төрөөн суурун чаагайжыдар, ногаанчыдар, төп кудумчуну дескилээш, ооң кыдыгларын чаагайжыдып кылыр, суурга стадион тудуп алыр деп айтырыгны иедүрген. Ону депутаттарның бөлүктери Советтиг бүгү хөй-ниитизи-биле надыр дораан-на деткээш, ол бүгү ажылдарны хөй-ниитиниң күүш-биле кылыр деп шиитпирлээн .Чонуң пикүзели боттаиган. Суурда 8 муң ажыт мыш, ооң иштинде 400 ажыг дөе кат-чимистир мыштар олуртунган. Колхозчуларның дыка хөй бажыңнарында крышаларны, аябаларыны кылган, мал ажылдакчыларынга чинк, эштиг, чараш хевирлиг столдарны, сандайларны колхоштуң тускай мастерскаязынга кылып берип турарын чедип алган.

Соолгу чылдарда Эрги-Барлык кодээ Советте ажылчы чонның культуразт аимдыралынга база-на улуг өскерилишкиннер болган. Советтиң депутаттар бөлүктери хөй-ниитиге даянгаш, уругларның ясли-садының, чаа сельмагтың тудуун чорударының, почта салбыры ажылдарының инициативазын кодуруп үндүрген, колхоштуң болгаш хөй-ниитиниң күштерин, аргаларын олче мобилизастаан. Ооң түңнелинде ол чаагай ажыл-түүле база-ла боттанган. Советтиг күүсенкому, депутаттар бөлүктери болгаш «Большевик» колхоштуң баштаар чери ында партия организациязының удуртулгазы-биле колхозчу чонның, ылаңгыя аныяктарның бот-тывынгыр ажыл-чорудулгазын дыка калбарткан. Ол дугайын Тыва драматургиниң улуг эртиелериниң кезии— В. Көк-оолдуң «Хайыран бот», а ооң соонда «Самбажык» деп пиилерин колхозчу бот-тыкмигыр артистер түгле колхоштуң эвес, харын районнуң болгаш республиканың еске-даа районнарының клубтарынга чедишиннинг ойнап көргүскеш, бүгү-ниитиниң ханы сонуургалын өөскүткен.

Кодээ черлерде депутаттар бөлүктериниң ажылының мындыг болгаш еске-даа янзы-бүрү талааныг хевирлерин Таңды, Каа-Хем болгаш еске-даа районнарның Советтериниң чамдык депутаттар бөлүктериниң дүржүлгазындан эвээш эвести көргүзүп болур.

Айыттынган чижектер болза, депутаттар-биле ажылды доктаамал чорудуп, Советтериниң ажылын чонга улам-па чоок болдуруп турар черлерде херек кырында боттанып турар ажылдарының допчу көргүүлгелерлир. Ниитизи-биле алырга, республиканың чер-чер Советтериниң дыка хөйүнде депутаттар бөлүктериниң ажылы ам-даа чогууру-биле калбаргаан. Чөөн-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем, Тожу болгаш еске-даа чамдык районнарның Советтеринде депутаттар бөлүктери түгле ажылдавайн турар эвес, харын-даа ышчага тургустушпаан.

Бии-Хем, Өвүр, Улуг-Хем районнарда тургустунгулаан шоолуг хөй эвес депутаттар бөлүктери ажылдавайн, анаа саазын кырында санаттынып турар. Олардың составы, удуртукчулары Советтериниң сессиязырынга көрдүмээн, бадыпаттынмаан. Депутаттар бөлүктери харын-даа Тывага олардың эгелекчилери — Чадаана, Шеми, Саглы, Солчур, Тээли дээш ышкаш, еске-даа кодээ Советтерде боттарының догуннаашкынының болгаш ажыл-херээн соксатканы ырыңай найгамчык.

Бии-Хем районга Советтериниң организазе-массаалыг ажылының байдалын хынап турда, районда кай депутат бөлүктери барыы? деп айтырыга райкүүсекомнуң удуртукчулары дорт харыы берип шыдаваан. Хынап көөрге мындыг бөлүктер районда түгле беш бооп илереттинген-даа болза, олардың чаңгыыл-даа ажылдавайн турар болгаш эрге, хүлээлгелерин билбее, чогум каяа, кымның бадыланы безин билдинмес болган.

Чер-чер Советтериниң организазе-массаалыг ажылының чугула хевирлидепутаттар бөлүктери-биле ажылда шак мындыг байдалды, түгле үстүнде айыттынган районнар болгаш олардың хоорай, кодээ Советтериниң күүсекомнары ол ажылды мракта-ла чедир үнелеп көрбейн турары-биле тайылбырлаар херек. Советтериниң организазе-массаалыг ажылының депутаттар бөлүктери ышкаш, шак мындыг шылгаттынган хевирни калбартып, хөгжүдер херекте үстүнде айыттынганы ышкаш четпестер, ылаңгыя «Кодээ болгаш суур Советтериниң ажылын ажыжидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалының соонда улам-на шыдажыр аргажок түүл болуп турар.

Депутаттар бөлүктери — ол дээрге чер-черде эрге-чагырга органнарының чугула далыыр звеноларының болуур. Олар хоорай, кодээнің бүгү-ле ажыл-агый болгаш культура амыдыралының соруулгаларын чедишкиннинг шиитпирлээринге совет, ажыл-агый органнарынга улуг практиктиг дузаны чедирип турарлар. Чонуң айбычылары бөлүктерге каттышкаш, соңгукчуларының эрге-ажыктарының бүгү айтырыгларын коллективтиг ёзу-биле шиитпирлеп, депутаттың часкаан шиитпирлээри берге хемчегларын каттышкан күш-биле көрүп шиитпирлээр хүлээлгелиг.

Чонуң эрге-ажыктарынга хамаарышкан чугула соруулгаларны депутаттар бөлүктериниң чедишкиннинг күүседири, чер-чер Советтериниң болгаш олардың күүсекомнарының талазындан депутаттар бөлүктериниче хүн бүрүүн кичээнгейни салып, олардың ажылынга практиктиг дузаны чедирип турган, хөй-ниитиниң ол ямык эгелекчи органнарының дайынчы аргазын бедидеринден бүрүн хамааржыр.

СЭКП Төп Комитединде, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелинде

СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыштың тиилекчилери бүдүрүлгелерниң, организацияларның болгаш колхозтарның коллективтеринге тыпсыр тураскаал туктарын тургузар дугайында доктаалды хүлээп алган.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС бүдүрүлгелерниң, тудугларның, колхозтарның болгаш совхозтарның коллективтери, бистиң чуртувустуң бүгү ажылчы чоннары Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга алдар болдурган бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбартканын күзел ханыышкыны-биле демдеглээн. Совет улустуң политиктиг бедик идепкейи, чогаадыкчы инициативазы болгаш эрес-маадырлыг күш-ажылы СЭКП-ниң Программазында болгаш партияның XXIII съездизининиң шиитпирлеринде тодараткан коммунистиг тургузуушкунуң соруулгаларын чедишкиннинг боттандырарынче угланган. Алдарлыг революсчу юбилейге уткуштур ажылдавышаан, совет кижилер социалистиг хүлээлгелерни күүседир, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктын болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазыбиле, эртемниң болгаш техниканың чаа чедишкиннерин нептередир, чаа күчүлерни дүрген ажыглалга киирер болгаш шинээдип алыр, продукшияның шынарын экижидер болгаш бот-үнезин чиигедир талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Революсчу кайгамчык байырлалды төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш болза совет патриотизминиң, экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге, социалистиг Төрээн чурттуң күчүзүн быжыглаарынга чаа-чаа чедишкиннер-биле Улуг Октябрьның 50 чыл оюн демдеглээринге бүгү улустуң чүткүлүнүң чайыннанчак илерээшкини-дир.

Улуг Октябрьның юбилейинге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге эки түңнелдерни чедип ап, коммунистиг тургузуушкунга улуг салыышкынны киирген бүдүрүлгелерниң, организацияларның болгаш колхозтарның коллективтериниң күш-ажылчы чедишкиннерин демдеглээр соруулга-биле СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга алдар болдурган күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруктуң демдээ кылдыр, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң 1000 тураскаал туктарын тургускан.

Тураскаал туктарны тывыскан бүдүрүлгелерниң, организацияларның болгаш колхозтарның коллективтеринге бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдерин ёзугаар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчнир кызыл туктары-биле шаңнаткан бүдүрүлгелерге доктаатканхемчээлдер-биле Бүгү-эвилелдиң акша шаңналдарын тыпсыр.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюн демдеглээри-биле коммунистиг тургузуушкуннуң херээнге, социалистиг экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге бедик көргүзүүлери дээш республикаларны, крайларны болгаш областарны шаңнаары-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң тураскаал туктарын база тургускан.

Тураскаал туктарын СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң кады үндүрген шиитпирин ёзугаар тыпсыр.

Октябрьның 50 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыштың түңнелдерин ёзугаар тураскаал туктарын болгаш Бүгү-эвилелдиң шаңналдарын бүдүрүлгелерге, организацияларга болгаш колхозтарга тыпсырда оларның революсчу ачыхавыяазын база бистиң чуртувуста коммунистиг тургузуушкуннуң херээнге ачы-хавыяазын барымдаалаар.

Октябрьның 50 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыштың тиилекчилеринге тураскаал туктарын тыпсыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын чарлаарын база ону тыпсырын байырлыг хуралдарга, митингилерге чорударын доктааткан.

Тураскаал туктарын күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруктуң демдээ кылдыр мөңгеде кадагалаары-биле артырар. Тураскаал туктарын бүгү улустуң көөрүнге таарыштыр тускайлаан черге тургузар.

КАР-га революцияның 15 чыл оюнга таварыштыр

Зштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин Каттышкан Араб Республиканың Президентизи Гамаль Абдель Насорга байыр чедиргин чагаа чорутмаш, КАР-га 1952 чылдың июль 23-те болган революциянның 15 чыл оюнга таварыштыр КАР-ның улузунга болгаш чазаанга совет улустуң, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет чазактың өөгүнээзинден чүреткиң ханыызындан байыр чедирген.

Июль 23-түң революциязы бодунуң национал болгаш социал хөсталгазы дээш, мөлчүлгедиң, дарлаадан хостуг, чаа амыдыралды тудуп тургузары дээш шиитпирлиг демиселче египет улусту көдүрүп үндүрген. Совет кижилер ол революциянның 15 чыл болган оюн араб улус-биле кады байырлавышаан, ук революциянның соонда эртиин чылдарның дургузунда ССРЭ биле КАР-ның аразында, улустарның хостагазы, депшилге болгаш бүгү-ниитн тайбың дээш, империализиге, колониализиге удур демиселдиң эчис соруулгаларының ниитизинге үндезилеиген, акы-дуңма найырал, бүгү талалыг дем каттыштырылгазы чайгылыш чок быжыгып, хөгжүп келгин деп, совет кижилер сөткил ханып демдеглеп тур.

КАР-ның улузу бодунуң революциязының 15 чыл болган оюн демдеглеп турар үеде хөсталганың, национал хамаарышпас чоруктуң, социализминиң херээнниң төөгүүрүг бурунгаарлавышыныың ара дөктаадыр деп ойлаадып турар дайынзырган империалистиг болүктерге датиктиви израиль агрессиязының урмунтарын үзүтнаары дээш демисел чоруп турар деп, байыр чедирген чагаада чугаалаан.

Совет Эвилели бүрүнү-биле араб улустарының чөптүг херээнниг талазында болгаш империалистерниң, колонизатерларның кара сагыштыг бодаларын КАР-ның, Сириянын, Алжирниң, Ирактың, еске-даа араб чурттарның шынныг демисели тайбыңга ынан бүгү нүүтөрниң деткиннээзи-биле чылча шавар деп, байыр чедирген чагаада чугаалаан демдеглээн.

Зштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин израиль агрессиязының урмунтарын үзүтнаары дээш демисеяди чедишкиннинг доозарын болгаш депшилгелиг хөгжүлгезиниң орунтарынга демонраттыг, национал хамаарышпас догуннаан нүүрүненнің тургузуушкунуунга чаа-чаа улуг чедишкиннерлиг болурун КАР-ның улузунга нүүзам. (СЭТА).

КАР-ның улузу бодунуң революциязының байырлал оюн демдеглээн

Каттышкан Араб Реепублика 1952 чылдың июль 23-те болган революциязының 15 чыл оюн демдеглээн. Израиль агрессиязының уламыидан болдунган байдалдар июль 23-те чоннуң улуг байырлалырын болгаш шеринг парадтарын эрттиреринің эрткен чылдар дургузунда чанчылчый бергенинге уржуун халдаткан. Революциянның байырлал оюнуң бүдүүзүнде, субботада, Араб социалистиг авилел Александриягa, Порт-Саидке болгаш КАР-ның еске-даа хоорайларынга политиктиг конференциялар, массаалыг митингилер эрттирген.

КАР-ның парлаалгазынга ол демдеглелдиг хүннүң дугайында хөй санныг материалдар парлаттынып үнген.

15 чыл мурнунда империалистиг күрүнелерден хамаарыкылгалыг, чартык колонияга чораан Египетти сайзырангай аграр-индустриалдыг күрүне болдурар сайзырал эгелээн. Чурттуң экономика болгаш политиктиг амыралынга 15 чыл дургузунда ханы өскерилишкиннер болган. Аграр реформазын чоруткан, амгы үениң үлетпүрү тургустунган, улустуң амыдырал деңнели бедээн. 15 чыл мурнунда египет улус бодунуң чуртунга безин өскелеткен болгаш кулланзырган улус болуп чораан. Депшилгеже болгаш хөсталгаже орукту аңаа түгле 1952 чыдын июль 23-те болган революция ажыдып берген деп, Араб чурттар Лигазының чиигине секретарының оранакчызы Сайед Нофалдың парлаатага үнген түүлүнде демдеглээн.

КАР-ның улузу бодунуң революциязының 15 чыл болган оюн үүкүп турар үеде израиль агрессиязының уржуктарын үзүткээры дээш демисел чоруп турар. «Бистер ам иштики фронтувусту эде организастап, быжыглап, демисселивисти акыдуңма араб чурттарның демисселиниң-биле каттыштырарынче түткүлүвүсүү салып, бүгү оңнуктеривис-биле демивисти каттыштырарын быжыглап турар бис» деп, «аль-Ахрам» солун бижээн. А Каттышкан Араб Республиканың оңнуктери эвээш эвес. Революциянын байырлал оюнга таварыштыр байыр чедирип келген хөй санныг телеграммалар болгаш чагаалардың-даа аайы-биле ону бизнип ап болур. Каир парлаатазы Совет Эвилелиниң удуртукчуларының байыр чедирген телеграммазынче оңаа кичээнгей салып турар. Оон дугайында дыңнадыгны Каирниң бүгү солуннарында парлаан. (СЭТА).

План күүсеттинген

Юбилейлиг чылдың байырлалынга күш-ажылчы белеткиг ужуралыр дээш Кызылдың алты заводунуң коллективиниң социалистиг чарыштың калбартнаан, беш чылдың ийнги чылының баштайгы чартыында бичe эвес чедишкиннерин чедип алганнар.

Завод чартык чылда 330 муң рубльдың продукциязын бүдүрер тургаш, 427 муң рубльге күүсеткен. Белеп продукциязыны садыл сайтарарынын 384,4 муң рубль планныг 508,7 муң рубльге күүсеткен. Ооң иштинде кидис изделиерни 29 муң эштн кылыр тургаш, 30652 эштн бүдүрүп үндүргеи. Хөм изделиерни 15 муңнуң орнунга 21870 ажештн бүдүргеи.

Нөрүн кылыглыг хром материалдар эттеп кылырын 250 муң дециметрдин кылыр тургаш, 403,7 муң дециметрге күүсеткеи. Бүдүрүлгениң кылын үндүрүп турар продукциязының ассортиментизиниң шынарын улам экижидер талазы-биле план база ажыр күүсеттингеи.

Ынчангаш ажыл заводунуң коллективи чартык чылдың иштн бүдүрүлге планын 127,4 хуута, а бараанныг продукция талазы-биле 128 хуута күүсеткеи.

С. ТАМЧАЙ.

Доозар тудугда

«Тыва даг-дүгү тудуг» тудуг эргелериниң үш тудугжулар бригадалары болгаш шеверлекчилериниң дөрт бригадалары бо чылын доозуп, азыглалга киирер тудуг—эннелге комплексининиң тудуунда ажылдап турар. Ол тудугну Октябрьның 50 чыл оюн байырлаар бетинде доозар дээш, тудугжулар кыынак ажылдап турар.

Бирги чартык чылдың түңнели-биле алырга, бригадалар аралында чарыштың тиилекчизи Н. Рублинскаяның удуртуп турары шеверлекчилер бригадазы болган. Бо тудугда К. Карашт, В. Самойлова, Е. Ермаков, Р. Ооржак дээш еске-даа мурнакчылар хөй.

Чаңгыс үн-биле деткээн

«Шекпээр» совхозтуң коммунистериниң ниитн хуралынга СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң ажылының түңнели болгаш совхозтуң коммунистериниң соруулгаларының дугайында партия райкомунуң бюро кежигүнү эш М. Темир-оолдуң илеткелин дыңнап чугаалашкан. Хуралга санал берген коммунистер Бичe-Тей 8 чыл школазының башкызы эш Өпей-оол, совхозтуң кол инженери эш Даваа, механик эш Калдар-оол, Ак кодээ Совединиң даргазы эш Даржаа, хойку бригаданың бригадири эш Шагдыр, совхозта партком секретары эш Успун болгаш оон-даа өскелер Чоокку Чөөн чүкте дайынның айылдыг чорууи чок кылырынче угланган бистиң Коммунистиг партиявыстың ленинчи Төп Комитединиң чорулуп турар хемчегларын чангыс эп-сеткил-биле чүүлдүгүүүп хүлээп албышаан, кол кичээнгейни совхоз будурулгезинге коммунистерниң авангардчы ролюн бедидеринче угландырганнар.

Совхоз юбилейлиг чылдың бирги чартыында күрүне мурнунга планныг онаалгаларын чедишкиннинг күүсеткен болгаш ажаан алышкынга комбайннар септелгезин доозкан. Ынчалзажок культура-чырыдыышкын албан черлериниң кышка белеткелиниң, мал чемеринин белеткелиниң, мал тарып боозадырының темпизин шыпажыр аргажок ооңум чорун турарын коммунистерниң хуралынаан демдеглээн.

Ынчангаш кодээ коммунистериниң соруулгазы болза, июнь Пленумунуң шиитпирлерин, «Октябрьның социалистиг революциязының 50 чылы» деп СЭКП ТК-ның Тезистерин чон ортузунга ханызы-биле тайылбырлавышаан, совхозтуң мурнунда салдынган соруулгаларны чедишкиннинг күүседиринче бүгү күштү мобилизастаары болур.

Т. ТАЛГАНЧИН.

Кодээ ажыл-агый мурнакчыларының республика Наадымынга болган аът чарыжының үезинде.

С. Фоотистоотуң фотолары.

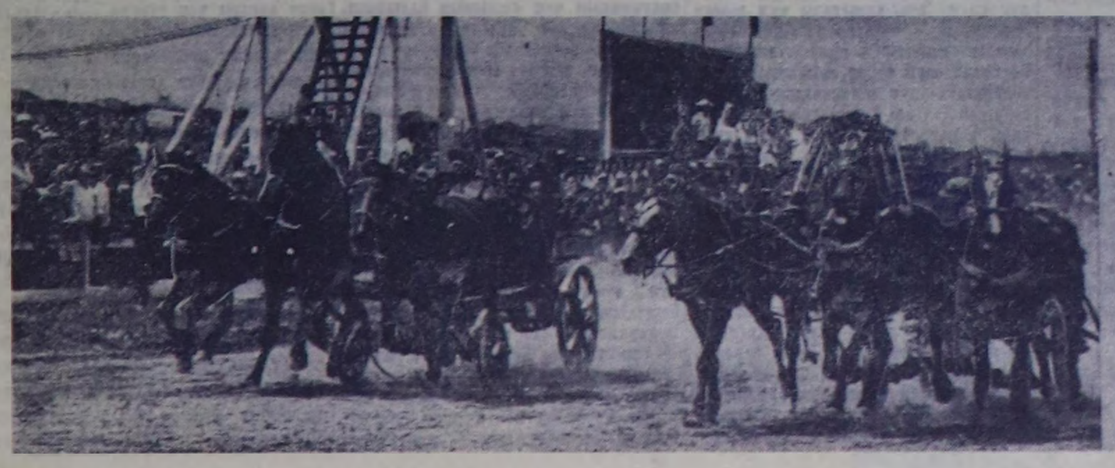

Аныяк коммунистер-биле ажыл

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлериниң партияга хүлээп алышкынны качаанғейлиг коор деп негелдезин удуртулга болдурбушаан, коммунистиг тургузуушкунга идепкейлиг киржип турар мурнакчы, бедик недереллиг, боттарының билиин үргүлүг бедидип чоруур ажылчынарны, колхозчуларны болган водзо интеллигенцияны районнуң партия организациязы партия кежигүнүнге шилип ап турар. 1966 чылдың дургузунда партия кежигүнүнүң кандидадынга шүүтү 25 колхозчуларны болган ажылчынарны хүлээп алган турган болза, бо чылдың түгле беш айларының дургузунда 18 кижини хүлээп алган. Оларның арапында «Большевик» колхозтуң мурнакчы сааначызы Куулар Чылбак, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы сүт-баразы фермазының эргелекчизи Монгуш Шериг-оол, хөмүр хам разрезиниң мурнакчы десписчизи Владимир Каменев болган оон-даа өскелер бар. Үстүнде ады үнген аныяк коммунистер будурулгенин болган хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип, партия кежигүнүү эвестерге боттарының хүүда үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Партия кежигүнүүге кандидаттарны белеткеп киргенинниң соолуунде партия организацияларының аныяк коммунистер-биле ажылы ам-на эгелээр. Партияның дүрээлецинге киргеп аныяк коммунистер партия организациязының бүгү-де ажыл-херээнге бот-идепкейлиг киришпинер дээш оларнын-биле харылаалы эжикиди, харын-даа оон өзүлдези дээш сагыш салымнынны «Чыраа-Бажы» болган «Сүт-Хөл» совхозтарның парткомнары, «Большевик» колхозтуң партия организациязы чорудуп турар. «Сүт-Хөл» совхозтуң парткомунуң партияга хүлээп алган кежигүннериниң хөй кезии мурнакчылар. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Калчаа-Оруктаа хойну бригадазы мурнуула чылдарда ажыл-агый коргузуу сула, ол бригадазының ажылчынналарының өртүүнүң коллективтиг чорук көлүбес болуп турган. Ынаар аныяк коммунист эш Очур-оолду партия организациязы чоруталынның түнелелинде мынз ажыл кескүзү-биле эжижээн. Эш Очур-оолду удуртуп турар бригадазы 100 төрүүр хойга оннаштыр 98 хураганы бирги чартык чылда камгалап алган.

Ынаа малдың олуп-хораар чоруу аваажээн. Түгле бригада кежигүннериниң күжү-биле шефтеп турган, 500—500 баш хой киреп ийи казаанны, 2 хураган кажаазын, чунар бажыңны бо чылдың май айда түзүп досканнар. Бо бригаданың кежигүннериниң эгелекчи чоруунда оске бригадалар үлегер алган.

Совхозтуң төп салбырында бригаданың партия организациязы коммунистериниң шинти хуралынга Куулар Семис-оол Тевековичиниң кандидат стажын эрттирип турган, партия кадатгаларын канчаар күүсеткен турарының дугайын дыннап чугаалашкан, моон соңгаар аныяк коммунистер-биле ажылды улам күнтелдирер дугайында тодаргай доктаалды хүлээп алган.

«Большевик» колхозтуң партия организациязы аныяк коммунистер-биле семинарны эрттирип, партияның уставынны, оон иштики ажылдарының дугайында ажылды ыяып чоруткан аныяк коммунистерге эки салдарыг болган. Партия организациязында аныяк коммунист түзүгжү Куулар Доржукай бодунга хамаарышкан ажылынга кыймакгай, ажыл нормазын үргүлүү 100—105 хуу күүселип, түзүг материалы чок ажартан таварыштарда ажаа шүрбас, өөрүн эдертеген, чайгадан чүүл соортун чоруп турар.

Ындыг-даа бакпа чамдык партия организацияларында бо чүгүнү ажылды четпес организастап турар. Кодээ ажыл-агый эргелелинде, райпода партия организацияларын шүүт өспейн турар. Ылаңгыя кодээ ажыл-агый эргелелинниң партия организациязы (секретары эш Дедов) аңаа чагыргалыг хөй бичии организацияларны хаара түзүп түрээ-да, кежигүн талазы-биле өзүлээзи коңчуг күлү деңнедир.

Моон соңгаар аныяк коммунистер-биле кандыг ажылдарны кылып чоруруса чогуурул? Аныяк коммунистерни партия эге организацияларының хүралдарынга эки киргиштирип, олөрнын саналдарын организастап, хүралдың белеткелинге идепкейлиг киржиргезин чедип алыры — партия эге организацияларының соруглазы болуп турар.

Д. ОНДАР,
СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң инструктору.

Культура бажының — байырлаага чедир

Таңды районда «Коммунизмниң хереези» колхозтуң бөлүктер черинге колхозта түзүглар дүтээшкинда айтырыгны чүгээлажып көргеш, Улуг Октябрьның 50 чыл ююн түзүгтүг эки түңнелдерниг уттуур соруглга-биле түзүглар кызыр үш участокчу тодаргайлаан. Чиизелзэрге, Оңгар-Хөвуга эрткен чымы шаа ажык турганы-биле соолуунде барып хөй төлээ тараа үрелген чүве болгай, ону бараңдаалаан, узуп дүрту 150, а доораны—12 метр шаанны улам калбарттыпаан, кырны дүгаан эгелээн. Прораб Н. Володин, удуртакан 6 кижилиг звено биле ажылаадын турар.

Ынчаарга колхоз девискээринде Берт-Даг дээрге хойну бригада төөн чер. Ында бээш 8 кижилиг звенону тургускан. Олар 650 баш хой киреп 5 кажаанны, 5 аал шинти чурттаар 3 бажыңны түдүп планныг тургаш, бо хүнүерге чедир 2 кажаанны болгаш ийи аал шинти чурттаар бажыңнарның түдүүн доозуп турар.

База бир түдүг участогу — колхоз төөнүге хамаарыкпыр. Ында түдүгжүлар 300 олуттуг Культура бажыңын Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооюун байырлалынга чедир түдүп доозар дээш хайыышкыннаар чүткүдүп турарлар. Олар 4 чурттаага бажыңнарын холдан үндүрүп белеткээш, колхозчуларга дужаап бээр апаар.

Түдүг ажылын колхозка мындыг үш участокка хүвалаган, чогуур оннаалгаларын берген чорук түдүг ажылын моон соңгаар чедишкинниг чорударынга көнчүг таарымчалыг болгаш.

В. ОММУН.

«Кызыл түдүг» эргелелинниң 2 дугаар участогунда В. Р. Галстаның бригадазы 46 аал шинти чурттаар 4 кат бажыңның түдүүн бо хүнүерде доозуп турар. Дөртүү катта чорук мастерскаазының түдүү база удаазы доостур. Бо бажыңга аэропорттуң ажылдакчылары чурттаар.

ЧУРУКТА: Мурнакчы дишчылар Ооржак Кокеп-оол болгаш Степан Борбак-оол олар дөртүү катта карнизти чедир салып турлар.

О. КОДУР-ООЛДУҢ фотозу.

Улусчу контроль боттанығышкында

Чаштар омак, авалар кадык болзун дээш

Кижиниң амыдырал-чурттаалгазы эң-не эргим болгаш үнелиг. Ол дээш эмчилер кадыг-дошкун берге дайынның чыдарында-даа, тайбың хостуг чаа амыдырал — коммунизм тургузуушкунуңуң чырыктыланчак үезинде-даа могаг-шылаг чок демисежин келгеннер. Шынал-ла ажыг кижилер дүрген сегизин дээш эмнелге ажылдакчыларының ак сеткилиг, шүүдүг ажылдап чоруурун чон үнелеп, улуг өөрүшкүзүн илергейлеп, кампалакчыларывыс деп үргүлүү сактып, болап чоруглар.

Бистиң бөжудулга бажыңывыс Кызыл хоорайның деп адаттынып турар-даа болза, биске Тываның ыракчоок булуңнарындан кандыг кижилер келбес дээр: ады, сураа билдингир алдарлыг шкычынар, нааджыр нелер, түүдүгжүлар, башкылар, колхозтарның, совхозтарның ажылчыннары дээш оон-даа хөй. Олар дүржүлгелиг хоочун эмчилеривиске кадыын хынаадып алыр дээш, азы аараан кижилер бедик деңнелиг эмчи пузаланчыгыын алыры-биле кээп турар.

Бөжудулга бажыңының иштин ажыл-чорудулгазын хынаап, ой-шаанда чедер-четпес ажылдарны илередип, ажыктыг саналгаларны берип турар улусчу контроль комитединиң ажылы-биле номчукчуларны танышгыры көрейн.

Комитет тос кижиден тургустунган. Даргазынга коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыны, ийиги салбырның акушериказы коммунист эш П. П. Крупская тоныйлаткан. Бо чыдың алды айларының дургузунда комитет эвээш эвес ажылдарны чорудуп келген. Ылаңгыя эмнелгениң чем белеткээр кухнязының ажылын, чемнин эки шыналрыг белеткээрин, ажыг улуска чемни чогуур ойүүде тотчеглеп чок чедирериниң талазы-биле хынаадыны каш улаа чоруткан.

Хынаадының чамдык түңнелдерни мындыг. Чамдыкта поварларның чемнин кулу шыналрыг белеткеп турарын болгаш кухня ажыдакчызы эш Житованың чаа белеткээн чем айнаан бажыңынче дакыткай бээр турганын илереткен. Улусчу контроль болуу чем белеткээр ажылдың харыысалгалыг кижилери-биле чеминиң шынарын эвижидер дугайында беседелдерни чоруткан, ол шынаан эш Житовага моон соңгаар ак сеткилдиг эки ажылдарын шыңгыны сагыныпрган. Ол бодунуң бурууузун миннип, эш-оорунуң мурнунга төлептиг болуруп аавазан.

Соолгу айларда кухнинын ажылында четпестер долуу-биле узуткаттынган. Аарыг кижилериниң талазынган эки белеткээн чем дээш поварларга өөрүп четиргенин илередип бижээн чылыг сөстерни саналгаларны берип турар. Ылаңгыя эмнелгениң чем белеткээр кухнязының ажылын, чемнин эки шынарлыг белеткээрин, ажыг улуска чемни чогуур ойүүде тотчеглеп чок чедирериниң талазы-биле хынаадыны каш улаа чоруткан.

Хынаадының чамдык түңнелдерни мындыг. Чамдыкта поварларның чемнин кулу шыналрыг белеткеп турарын болгаш кухня ажыдакчызы эш Житованың чаа белеткээн чем айнаан бажыңынче дакыткай бээр турганын илереткен. Улусчу контроль комитединиң ажылынга кыймакгай, ажыл нормазын үргүлүү 100—105 хуу күүселип, түзүг материалы чок ажартан таварыштарда ажаа шүрбас, өөрүн эдертеген, чайгадан чүүл соортун чоруп турар.

Ындыг-даа бакпа чамдык партия организацияларында бо чүгүнү ажылды четпес организастап турар. Кодээ ажыл-агый эргелелинде, райпода партия организацияларын шүүт өспейн турар. Ылаңгыя кодээ ажыл-агый эргелелинниң партия организациязы (секретары эш Дедов) аңаа чагыргалыг хөй бичии организацияларны хаара түзүп түрээ-да, кежигүн талазы-биле өзүлээзи коңчуг күлү деңнедир.

Моон соңгаар аныяк коммунистер-биле кандыг ажылдарны кылып чоруруса чогуурул? Аныяк коммунистерни партия эге организацияларының хүралдарынга эки киргиштирип, олөрнын саналдарын организастап, хүралдың белеткелинге идепкейлиг киржиргезин чедип алыры — партия эге организацияларының соруглазы болуп турар.

Д. ОНДАР,
СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң инструктору.

Седен Кускунеровна Хертек хлеб заводунуң кондитер цехинге ажылдап эгелээнинден бээр 14 чыл эрткен. Ынча үениң иштинде торттар болгаш пирожное кылырынга Седен Кускунеровна дыка мергежээн. Ажылынга кызымаккай, хөй-ниитичи чоруу дээш ол каш удаа мактатпады, каш удаа шаңнатпады дээр!

Зжи Нина Петровна Демихина-биле ол хүн нормазын доктаамал 120 хуудан кудулатпайн турар. Кады ажылдап турар эш-өөруү Седен Кускунеровнаны хүндүлеп, «бистиң тергиниивис» деп, аңаа чоргаарланып турар.

ЧУРУКТА: С. К. Хертек торт кылып тур.

О. ТАРЫМАНЫҢ
сөзү болгаш фотозу.

Эртежденнер саналдаан

Бүгү-совхозтуң эртежден-малчыннарының Харьковка болган чөвүлел турлаг силос белеткээринге, оон чемнер хоолуун эжижидериниң, водзагаларының өйүүлеринге чувааланган.

Кадыг дөзүлиг болгаш демир-бетон ханаларлыг, 2000 тонна силос киреп ишкир, чер кырынга турар, улуг хемчээлдиг кадагалаа черлерни силос салыр кол орам-сава хевири деп аңаа үнелээн. Сенаж дээр сөөстсилос белеткээр органы чурттуң хөй хонаалыринга ажылаары тодаргайлаан. Оны ажаал аазап соонда дүдүп иривес, хөй белоктуг өзүт-сигендеп белеткеп алыр. Оон соонда ол бедик шынарлыг мал чемнин үүлгедеринге тодаргайлыр турбускан, аңаар кирбес орам-савага суп алыр. Түгле демир суургалар-даа эвес, харын апаа-ла ханы оңгар ыялдыр казып каан, чер кырынга бевин турар, эки ханаларлыг кадагалаа черлери ындыг орам-савалар болган турун болур.

Чөвүлел хуралга мал чемнерин силостаарынның ортазының болгаш механизастаарының, сенаж белеткээринниң, силос салыр черлерин тудорынның талазы-биле колхоз, совхоз фермаларының ажыл-ишчилеринге бээр сүмелерни хүлээп алдынган.

Аалдап чедерлер

Найысылалдың «Алдан маадыр» аттыг музейиниң ажылдакчыларыбиле Новосибирск консерваториязының доозукчулары Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооюнга алдарлыкталган стендилерниз база концертниз чоокта чаа Таңды болгаш Каа-Хем районнарның «ажыл-ишчилеринге бараан болур дээш аалдан чорутканнар.

Олар барган чер бүргүнге «Октябрь революциязының болгаш хамаанны дайынның үезинде Тыва» база «Ада-чурттуң Улуг дайынында Тыва Арат Республиканың ажылчы коннарының дуралалчызы» деп дээрегеей стендилерни көргүзүпкеер. Аян-чорукчулар кодээ ажыл-агыйның мурнакчылары-биле болгаш Тывалың чараш өзөөр бөөдүүнүң чурумалы-биле база таныжаннар.

Түгле Таңды биле Каа-Хем районнарының ажыл-ишчилеринге эвес, Таңды-Уула өдээнде чаптыгаан пионер лагерьлериниң пионерлеринге болгаш чоокта чаа чазактың дээдге шаңналын алган Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачыкы» колхозының колхозчуларынга боттарының төөгүлүг чылаа алдарлыкталган стендилери-биле болгаш солун концерти-биле аалдан чедерлер.

ЧЕДИИШКИННЕРНИҢ ХӨЛЕГЕЗИНДЕ

Хой ажылының уксажыңдыгга ажыл-агыйы—«Элегес» совхозтуң төп коданынга чеже бергеш, ажыл-агыйның чедиишкиннерни дораан көрүп болур. Совхозтуң конторазының чанында «Бистиң совхозтуң хоочун кижилери болгаш шалыпчылары» деп стендиде бүдүрулгенин мурнакчыларының хөрек чуруктарын делгепкен.

1966 чылдан бээр кажаан, түгле түдүгга 21 чыл ажылдаан Ондар Инижап, 1939 чылдан бээр совхозтуң механизатору, МТМ эргелекчиин Федор Тупицын, хойжулар Оюн Самбаа, Чооду Чалбаа, түдүгжү Тумат Хуурак, хөй бригадирин Оюн Оюнай-оол, чоланчы Григорий Мирошников, механизатор кыс Хөвалыг Алдын-кыс дээш, оске-даа солуп ажыдыралдыг, тургузуучу улуг кижиден хүн бүргедеги ыяларлыг совхозта чурттаан, ажылдап турар.

Юбилейлиг чылда ажыглалга киирер 300 олуттуг Культура бажыңының шеверлээр ажылдары кидин түүлүк, план ёзугаар ийи-ийи квартираныг 10 бажыңнарның 6-зын түткаш, шеверлекчилерге дужаагаң. 4 муң тонна тараа кадагалаар шаңнын, станционнуң болгаш таңды шолуунуң, 30 автомобильге гаражтың түдүлгазы бедик темпиниг чоруп турар.

Совхоз төөнүң кудумчуларында ногаан үнүштер кажангызындан-даа элбек апарган. Чаагайжыңы түткан чурттаага бажыңнарынче он-он өг-бүлелерни киирген. Совхозтуң улуг чедиишкиннерни бадыткап турар, амыдыралчы боттуг чижектерни хөйүү-биле коруп болур.

Ынчалза-даа чедиишкиннерниң хөлегезинде четпестерни эскербейн эртпи болбас. Чижээ, көскү агитацияга хамаарыштыр совхозтуң төөнүдеп чүнү коруп болуруул? Ажыл-агый чылының бирги чартыны эрткен. Эът, сүт, лук талазы-биле күрүне планнарын совхозтуң кайы хире, канчаар күүсеткенин коргускен түскай коргузуге самбиразы шүүт чок. 1966 чылдың коргузуглериг эрги самбира бар, оон арнын сестер бижип, шокаралап каапкан. Совхозтуң клубунуң чанында лозунгнары эргижиреп, хүнге оңуп, бижиктери эрилеп калган. Хүндүлел самбиразында мурнакчыларның чуруктары четче астынмаан.

Түдүг объектилеринде кыш бригадирлеп, мастерлеп турарлы, кажан доозарыл дээр чергенинг чүүлдерни бижип аспаан, түдүгларда коргузуге самбиразы, лозуннар, стендилер болгаш техниканың айнын чок чоруунуң талазы-биле дуруумнер, сагындырыглар бижиттинмээн. Бо «үүрмек» четпестер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кудуладып, шантыктап турарлы билдингир.

Совхозта вогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны херекке албайн турар. Бо талазы-биле кол инженер бурууулуг. Совхозта ындыг саналдарны киирип турар эштер бар. Кандыг-бир чаа санал киирерге, оон кандыг ажыктыын-даа тодаратпас, шаңналын-даа төлеп бербес.

Совхозтуң малчыннарын оглер-биле четче хандырбайн келген. Өг ыякын малчыннар боттары садып ап турар. Бир от ыяжы 80 рубль болур. Улуг-Хем районнуң совхозтары от ыяжын малчыннарга садып берип турда, «Элегес» совхозта байдал чүге ынчыгыл?

Ындыг четпестерни дидим-биле илередип, оларны чайладыр талазыбиле хенчегерни алыры совхозтуң дирекциязының негеттинип турар.

О. КОРОДА.

Улуг Октябрьның 50 чылынга

ЭПТИГ РЕВОЛЮСЧУ ТАКТИКАНЫҢ ҮЛЕГЕРИ

В. И. Ленинниң Улуг Октябрьның белеткелиниң болгаш тиилелгезиниң үезинге хамаарышкан литература номналында оон 1917 чылдың июль болуушкуннарынын соонда шүүт бижээн болгаш Россияга аалдов оскерилгеп политиктиг байдалда чаа тактиканы ажылдап кылырынга хамаарышкан ажылдары шыңгарангай черни эдеп турар. Маңаа хамыктыг шүрүнүң «Политиктиг байдал» болган «Лозуңнарга» деп чогаалдарын ажыглаар. Марксизмни теориязының коору, революсчу деңнелиниң дүржүлгезинге үнелелинин, ол теорияны чогаалыкчы хогжүдери ажылчы чоннарның хосталгалыг шинчээшкининиң чедиишкининг болурунга кайы хире кайгамчык улуг ужур-дузалыының чырыктыланчак үезгери ол ленинчи ажылдар болуп турар.

Ленинчи ажылдар — чогаалыкчы марксизмниң үезгери. Боттуг байдалды, чаа шиниг чоруктуң онзагай хевирин канчаар барымдаалап коорун чогуурунуп, тактикала чаңгыс талазыгар чорукка болгаш догматизмге үдүп канчаар деңнежин, оскерилип турар кандыг-даа байдалда шын шиитпирлээшкиннерни дүргеп чыт, аңгы деңнелиниң калбарып келгеин тодаргай байдалдарга дүүштүр партияның шүүтүнүң канчаар ажылдап кылза чогуурунуп чайыналчак үезгерин-дир. Чаа чүүлүү баш үдүр кайгамчык эки билии алыры, бүгү аңгыларның эрге-ажыктарын чонтуг барымдаалап коору, партияның политиказының болгаш тактиказының үндезин айтырыгларын билдингир болгаш тодаргай тургузары, ажылчы чоннарның калбак массаларының бидип алырынга онза чедиишгир болуру — июль шинчээшкининиң болгаш июль соондагы байдалды Ленинниң аналиэтеп көргенинниң онзагай деңдектери ындыг.

1917 чылдың июль 4(17)-де Түп Петроградка ажыктыг хамаанның үндезин айтырыгларын билдингир болгаш тодаргай тургузары, ажылчы чоннарның хосталгалыг шинчээшкининиң чедиишкининг болурунга кайы хире кайгамчык улуг ужур-дузалыының чырыктыланчак үезгери ол ленинчи ажылдар болуп турар.

Ленинчи ажылдар — чогаалыкчы марксизмниң үезгери. Боттуг байдалды, чаа шиниг чоруктуң онзагай хевирин канчаар барымдаалап коору, партияның политиказының болгаш тактиказының үндезин айтырыгларын билдингир болгаш тодаргай тургузары, ажылчы чоннарның калбак массаларының бидип алырынга онза чедиишгир болуру — июль шинчээшкининиң болгаш июль соондагы байдалды Ленинниң аналиэтеп көргенинниң онзагай деңдектери ындыг.

1917 чылдың июль 4(17)-де Түп Петроградка ажыктыг хамаанның үндезин айтырыгларын билдингир болгаш тодаргай тургузары, ажылчы чоннарның калбак массаларының бидип алырынга онза чедиишгир болуру — июль шинчээшкининиң болгаш июль соондагы байдалды Ленинниң аналиэтеп көргенинниң онзагай деңдектери ындыг.

Июль 6(19)-та В. И. Ленинниң чуртаа турган бажыңына чиилишкин кылган, а июль 7(20)-де Ленинни үзүп хорутпаар дугайында Түп чазак дужаал үнүргеен.

Ленинни хирээге ары өлүүге үдүп алырынче кыйгырган чарлалдарны Петроградтың күүнүчүларына болган кыдыгларында аскылаан турган. Ленинниң турар черинин дугайында ыңнадыг бергени дээш хөй түүнүг шаңналды аазаан. Боор хөөн чок чорук-биле харлыкаан кадетчи, эсерги болган меньшевик парлалга Владимир Ильичиниң судка бээрин негелээн. В. И. Ленин болган большевик партия дугайында эң-не чүдекбужар ыяап бодаашкыннарны хүн түргүлүү нептередип турган. Түп чазактың холунга Ленин эки-тура-биле кирээн, деп негеп, турган Троцкий, Каменев, Рыков олар ол негелдени деткээн.

Партияның ТК-зы В. И. Ленинниң эрге-чагыргаларга бадырга удурланган болган ону идегелдиг байдалбиле чажырып алган. ТК-ның ажылчорудулгазын чүүлдүгүнүүлээн, ажылчыннар болгаш солдаттарның «Бүгү эрге-чагырганы Советтерге!» деп лозуңнуг тайбың чиилеалыы боолаан. 400 ажыг кижи өлүүткен болгаш балыгхаттырган. Буржуазия болза хамаатыы дайынны оскүүдериниң оруунга түрүп алгаш, революциязже баш бурунгаар организастаттынган шавар халаашкыныче шилчээн. Буржуазия хамыктың мурнунга большевиктерниң партиязынче болгаш оон баштыңчызы В. И. Ленинче халдаан. Түге дээрге большевик партия ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктарын каптаап турган. Бүгү-де партиялардан харын түге большевиктерниң партизы ол чылча шаап шыдаваан. Революциянның лайынналарының организастааны хоп-шүүлүү чүдек-бужар кампаниязга харыы кылдыр В. И. Ленин ол хүнүерге большевиктер партиязының дугайында чергедаланыышкын-биле ынча деп бижээн: «...Аңаа бүзүрээр бис, ону бистиң чениң үгааны, алдары болган арын-нүүрү деп көрүп турар бис». Бодунуң иштики күүчүнүү болгаш ажылчын аңгы-биле быжыг харылзаазының ачызынга партия болза контрреволюциянның ыяшынын ажып эрткен. Массаларның ортузунга бодунуң салдарын партия кампаап, улам быжыглап алган.

Буржуазия харын ажылчы чоннарның чыскаалын өлүүткүү ёзу-биле ажылаанының соонда массаларның бүзүрелин шүүт чидирген чоннээрежиин партияларның баштакчылары — Советтерниң бажыңга турган меньшевиктер болгаш эсерлер буржуаз өлүүткүүлериниң бөмээржиктиндерн кыдыңа массаларның мурнунга чүүлдүгүнүүлээн. Меньшевиктер биле эсерлер Төп Күүсекчи комитетти кандыг-даа бөттуг эрге-чагырганан казаан болгаш Советтерни буржуаз чазактың эрге-чагырга чок кожуннаа болдурган.

Ийи эрге-чагырга үези доозулган. Буржуазияның чаңгыс эрге-чагырганы тургустунган. В. И. Ленинниң демдеглеп турганы ышкаш, революциянын хогжүдези чаа эргилелге киргеп.

Өскерилген политиктиг байдалга массаларны дүргеп углап-шыгаары, революсчу деңнеелдин тактиказын, аргаларын болгаш хевирлерин өскертирп партияга эргежок чугула аңарган. Революциянын чедиишкинин оортан хамаарыкпыр турган.

Болуушкуннарның хенертен болган эргилээнинин үезинде мурнакчы партилар безин чаа байдалды ойлаана биилп албас, харын чаа байдалга эрги лозуңнарны каталтап турун бээр эвээш эвес чижектерни тоогу билир. Большевиктер партиязының ыяшыг чүве болбаан. Өске ыяшдаа эвес, харын партиязын баштыңчызы улуг Ленин тоогулуг болуушкуннарны шын аналиэтеериниң үезгери аргалыг, эртен талазы-биле үндезиделиг политиктиг шүүтүнү ажыглаан ыяшырыны, тактиктиг лозуңнарны чогаалып тургузарының үезгери билдилиг кижиниң чорааан.

Ол сүрүүг хүннерде В. И. Ленин революциянны удуртур талазы-биле болуунуң ажылын бичии-даа сөөскаппаан. Соолгу чажыт ажылының үезинде — 1917 чылдың июль 5(18)-тен эгелээш октябрь 24 (ноябрь 6)-га чедир — В. И. Ленин 60 ажыг түүлдерни, брошюраларны болгаш ТК-га, партия организацияларынга болгаш партиянын удуртур ажылдакчыларынга чагаалларны бижип, большевик парлалгазын организаторларын идепкейлиг ажыдыышкан. Пролетариат биле оон партиязы баштыңчыныңуун дыннап, оон быжыг турушкуг удуртулгазын ап турган.

Болуушкуннарның мырыңай соон дарый июль 10(23)-те В. И. Ленин «Политиктиг байдал» деп тезистерни, а удаланнга «Лозуңнарга» деп ажылын бижээн. Кронштадтың большевик комитеди «Лозуңнарга» деп ажылды түскай ном кылдыр парлап үдүрген.

Ол ажылдарның авторунуң тоогулуг улуг ачы-хавыязы чүл дээрге Россияның контрреволюциязының болгаш делегей империализминиң Россияда өзүп орган социалистиг революциялга удур деңнеелиниң чаа аргаларын болгаш хевирлерин илереткен, контрреволюциянның июль хүнеринде тиилелгеен түр, кезик-чамдык, долу эвес тиилелге болган, ыяшаган алыс, чоок болган долу тиилелге пролетариаттың талазынга дээрээн бүзүреткени болур.

В. И. Ленинниң ажылдары июль болуушкуннарын болгаш ол болуушкуннардан болдуунган дүржүлгаларны шын үнелеп көөрү-биле партияны чепсегээн. Буржуазия болза революциялга удур деңнеелдин чаа хевирлеринче шилчип турар, ол буржуазия пролетариатка удур хамаагы лайынны идепкейлиг белеткеп турар деп чүвени партияга болгаш чонга Ленин ой-шаанда сагындырган.

«Политиктиг байдал» болгаш «Лозуңнарга» деп чогаалдарынга В. И. Ленин чепсектиг тура-халыышкынче партияны уттаап, оскерилип турар байдалдарга дүүшкен тактиктиг чаа шугуумну үндезилээн.

Июль болуушкуннарының политиктиг утказын илереткеш, июль 3—4-түң шинчээшкини эрге-чагырганы кайгамчык черинге, Таврический дворецке чедип ап, Ленинни ыяшаар, ажылдаар, амыдыралдаар черинге чедирип алыры-биле кээп турар.

«Политиктиг байдал» болгаш «Лозуңнарга» деп чогаалдарынга В. И. Ленин чепсектиг тура-халыышкынче партияны уттаап, оскерилип турар байдалдарга дүүшкен тактиктиг чаа шугуумну үндезилээн.

Июль болуушкуннарының политиктиг утказын илереткеш, июль 3—4-түң шинчээшкини эрге-чагырганы кайгамчык черинге, Таврический дворецке чедип ап, Ленинни ыяшаар, ажылдаар, амыдыралдаар черинге чедирип алыры-биле кээп турар.

Ленинни хирээге ары өлүүге үдүп алырынче кыйгырган чарлалдарны Петроградтың күүнүчүларына болган кыдыгларында аскылаан турган. Ленинниң турар черинин дугайында ыңнадыг бергени дээш хөй түүнүг шаңналды аазаан. Боор хөөн чок чорук-биле харлыкаан кадетчи, эсерги болган меньшевик парлалга Владимир Ильичиниң судка бээрин негелээн. В. И. Ленин болган большевик партия

ТАЙГАДАН ТАЙГАЖЕ

Бии-Хем районда тудуг-даа, септелге-даа чорудуп турар организацияларлар бо хүннерде тудуг материалдарының чеңиштелиниң ажылдың темпизин күүлеп турар. «Тыва көжээ тудуг» трестиң Туранда тудуг-монтаж эргелелиниң ажылчыларының кыйын турары магазин болган он аза шити чүртээр бажыңның тудуунга илгеп ыяш. «Шыңгыңг» совхозтуң төвүүне чүрттелге бажыңнары тудуп турар тудугжуларга кербелчиневей дилеп тудуг материалдары чедишпейн турар. Районнуң коммунал ажыл-агый конторазында байдал база-ла ыңдыг.

— Кышка белеткеңер эң ыяш че бо-ла болгай. Септелге болгаш тудуг чорударынга тудуг материалдары, ыңгыйгы шала ыяшлары, штакетниктер, чуга шаңналар дээш оон-даа өске дилиг материалдары тывыбастаан туруп берген. Бистер эртемнеңер аңыдырал хандырыкка комбинатынган, ыяш участогунган дилеп материалдар сураглал шаңнарынга өйлешпишээ—деп, конторанын директору эш Ильин хомудап чугаалап турар.

Байдал чүге ыңдыг апарганыл? Республиканың тудуг ыяжы белеткээр эң улуг районнарының бирээзи Бии-Хемге тудуг ыяжы чүге чедишпестей бергенил? Тудуг ыяжы чоруур төзинде белеткеттиңээн бе? деп айтырыглар тургустунуп кээр.

Районнуң ыяш кезер черлеринде кыжын белеткээн ыяш хой. Тудуг ыяжы белеткеп турар организацияларның кайызы-даа ыяш белеткээринең планын ажыр күүсеткеннер. Ынчаргa частан эгелээш үргүлүү чаап, орук үрелгениңнең тайгада белеткээн тудуг ыяжын сөөртүр аргажок апарган. Туранның болгаш Кызылдың чамдык тудуг организациялары тудуг ыяжын район төвүүнден 30 километр хире ырак Ожуда белеткээн. Ам ыяла ийи муң кубометр ажыг кескен ыяш бар.

Районнуң тудуг организацияларын тудуг ыяжы-биле хандырар Туранның ыяш белеткээр участогу (начальниги эш Юнкин) орук үрелгениңнең берге байдалга таваржып турар. Бо организацияның 1200 кубометр ажыг ыяжы Ожуда чыгыышаан. Ожудан ыяш сөөртүнмес боорга Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажылагый черинниң Тожудан (Ырбан участогунган) белеткээш. Кызылга салдаш келген ыяжын Бии-Хемче сөөртүр эгелээн. Ажыл-агыйжы эвес, экономиктиг саналакыннарны кылбас чоруктуң ужурунда Тожуның тайгаларынган Бии-Хемниң тайгаларынче тудуг ыяжы сөөртүп, күргүнеңиң хоренгизин каминг ажыглавайн турарын буруу шаап көөр керек. Маңаа канаарыштыр чамдык саналакыннарны коргузуп болур. Кызылдан сатка ыяштың бир кубометриниң өртээ участокта белеткээн ыяштан 1,5 катаң аар болуп турар. Бо деңнелгеде транспорт чарыгдаларны болгаш ыяшты чүдүрер, дужүреринiң өртек-үнезин кирбээн. Бир эвес бо бүгү чарыгдаларны катай саналп көөр болза, Кызылдан келген ыяш ёзулуг «алдын өртектиг» деп чугаалап болур.

Оон ангыда Кызылдан ыяш сөөртүр автомашиналарның доктаамал келбейн турарын демдеглээр керек. Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажылагый черинден садыш алган 500 кубометр ыяштың бо айның эгезинде сөөртүп эгелээн. Ийи, үш хонган-ла бир машина ыяш каап турарындан июль 20-ге чедир чүгле 108 кубометр хире ыяш сөөртүнген. Июль айның 14-тен 18-ке чедир участоктуң ыяш дилер пилорамаларынга Кызылдан чүгле 6 кубометр ыяш келген.

Бистиң даргаларывыс, Кызылдан хүнде-ле 5—6 машина ыяш келир апаар. Ынчангаш ийи пилораманы ийи эдлчет-биле ажылдаар деп айтырыгны бергенинден бээр үр-де апаады. Ийи эдлчеглээр байтык чаңгыс эдлчет безин долу ажылдавайн турар-дыр. А чамдык хүннерде шуут ажыл чок хүнээр-дир бис. Ынчангаш улуг ажылга изырыннас. Ам безин беш кижиниң ийизи үнер бис деп билдирииштиң бижидилер—деп пилорамщиктериниң бригадири эш Пчелинцев чугаалап турар.

Бир эвес районнуң удуртур органнары болгаш «Тыва көжээ тудуг» трестиң удуртулгазы тудуг ыяжы чогуур үезинде сөөртүрер дээш тодаргай хемчегни алган болза, ыяш сөөртүлгезинге бо хүннерде бергедээшкин болбас ужурлуг турган. Чүл дээрге кыжын орук эки турда тайгада ыяштың хой кезиниң сөөртүп алыр үе турган. Ынчалзажок трестиң таваржышкан автомашиналарны чорутпайн турганын айтыр керек. Ам-даа байдал ол хевээр. Туран участогунга ыяш сөөртүрү-биле трестен 2 самосвалды быжыглаан, оларның бирээзи кыжын-на үрелген. Кызылда сентелгеде турар. А артыш машинаның чаваачызы эш Кудрявцев путевканы трестен алыр, трестиң удуртукчуларынга чагыртыр кижи иен дээш участоктуң даргаларын тоовас, болдунуң туразы-биле ажылдаар кижи болуп турар.

Оңдуның оруун сеңгеэр турган, ыңа белеткээн тудуг ыяжын бо дүнеерде сөөртүп болур арга бар. «Орук багай» дээш-ле анаа олурар болза, тудуг планы үстүрүүге чедип болур. Туран биле Өжу аразында кевек черде сес чүс метр хире узун көвүрүг бар, оон байдалы эки. Көвүрүгүнүң бетинде хамырак батkан, чаашкын чаарга ол улгаткан орукту дургаар агып эгелээр. Ынчап даарга-ла машиналар чоруттунмайн баар. Ол черниң оруунуң ийи талазын бугалап, агып чыдар сугну көвүргээш, оруккa сай төгер болза, орук чылдың кайы-даа үезинде ажыглаттынып болур.

Ожуда ыяш белеткээн организацияларның күш, хөрөнгизин, чепсек-херекселдерин каттыштырган, орукту сепteп, дерип болур. Ожудан ыяш белеткээн ийикпе, азы аңаа хамаарылгалыг организациялар эвээш эвес. Оларга «Көжээ тудуг» трестиң Туранда ыяш белеткээр участогу, «Кызыл тараачын» колхоз, райпо, Туранның аңнаар болгаш Кызылдың коммунтудуг черлери дээш оон-даа өске.

Бо организацияларның күжүн демнеп тургаш, Ожу оруун сеңгеэр дугайында айтырыгны райкүүском эртекен кыжын көлүрүп келген. Районнуң орук ажылакчылары, бир эвес ол орукту сеңгеэр дээр болза, техниктиг удуртулга, дузаламчыны көргүзерин база азаапаннар. Ынчалзажок райкүүскомнуң талазындан бо айтырыгны төнчүүнге чедир шиитпирлевээнинден тудуг ыяжының сөөртүлгезинде бергедээшкиннер тургустунуп келген болгаш Тожудан келген ыяштың Бии-Хемче сөөртүр ужурга таваржышкан.

С. МААДЫ,
«Шыңның» түскай корр.

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

Улуг Октябрьга тураскаатkан

ПРАГА. (СЭТА). ССРЭ-ниң почта марказарының ыңда ажыттынган деңгелгезини Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнга тураскаатнан. Совет кижилерниң тайбың нош-ажыының көргүзүп турар марказары, а ол ышкаш Москва дугайында марказарны деңгээн.

Совет космонавтарга тураскаал болдурган марказар деңгиляери база бар. «Уран чүүл болгаш литература», «Делегей кады ажыңдажыңгазы» деп марказарны деңгелгээн көрүп болур.

Деңгелге Праганың хөй-ниитизиниң улуг сонуургалын болдурган.

—o—

Сан өскен

ХАНОЙ. Июль 21-де Вьетнам улус ариизының эдиитиктери Вьетнамның Демократтыг Республиказының агаар деңгеминче шургун кирген үш америк самолёттуң дужүр аткан.

Мынчангаш Вьетнамның Демократтыг Республиказының агаар деңгеминче шургун кирген үш америк самолёттуң дужүр аткан.

Ынчангаш Вьетнамның Демократтыг Республиказының агаар деңгеминче шургун кирген үш америк самолёттуң дужүр аткан самолёттарының нийти саны 2.112 четкен.

(СЭТА).

—o—

Дидим халдаашкын

ПАРИЖ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Хосталга армиязының лайынчылары Сайгонган 77 километр ырак турар америк бронетанк шериг кезээнче дидим халдаашкынны кылган. Автоматтар болгаш аскы-даа бооларбиле чепсеглеңген Хосталга армиязының лайынчылары Сайгон-Далай аразында орукка кедегни организастаан дээрзин Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи Сайгонган дамчыдып турар. 13 америк солдаттарның өлүрткенин болгаш 59-у балыглаанын америк шеригниң төлөзелекчизи мииниген. Америк шериг кезээ материал талазы-биле улуг когаралга база таваржышкан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның түскай корр). КНО-нуң Кол Ассамблеязының түскай оналга сессиязы бодунуң ажылын түр соксетпаш, сессияны чылдыраары эргелөк чугула аппарыбилеж, ону чыыңдырар деп Ассамблеяның даргазынга дазнаан.

Израильдиң араб чурттарга удур агрессиязының дугайында айтырыгны чугаалашканынга сеткил ханыышкынны илергейзоринiң четчир барыңдаалары бар деп ССРЭниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко медеглээн.

Агрессорлу болгаш оон денискээрлер эжелеп алыр үүлгедиглер ыяшгын төлөзелериң хөй нуруузу боттарының чазактарының өмүүзээнден кандыг-бир ниилээлы-биле буруу шаапкан, улустар аразының харылзааларынга күш ажыттаваш чорукту буруу шаапкан, эжелеткен араб денискээрлерин эжелемчилерден соңгаарладыышкын чокка арыглаар херек деп.

Кол Ассамблеяның Иерусалим талазы-биле резолюция хүлээп алганы чүгле Израильдиң ол хоорайга үүлгедиглерин буруу шаапканы-даа эвес, харын араб чурттарының эжелеткен черлеринге оон быжыглаанын илер дээн бүгү орайлажыышкынарын база өйтүр шаапкы болгай.

Эжелеткен денискээрлерден израиль шериглерин доп дораан үндүрер дугайында—код айтырыгның талазы-биле шиитпирлер Кол Ассамблеяның хүлээп алырынга Израильдиң оорганын турар империалистиг күштериниң, хамыытың мурнунда Америкaның Каттышкан Штаттарының шырбайын-шырбайын удурланган ходеликпинiң шаптых болган. Араб күрүнелерге өлөөргек үзел шиитээттинген хамык үүлгедиглериниң ужурунда кол харыысалга АКШ-тың чазаанга онаажыр деп А. А. Громыко демдеглээн.

Каттышкан Штаттар АКШ-тың чазаанның медеглегилеп турары дег, Чоокку Чөөн чүктү таймыңчыдарыңче чүткүлүн салып турар болза, ону чедип алырынга хамыктың мурнунда эжелеткен денискээрлердең израиль шеригларын үндүрер, израиль агрессиязың урукчаларын узуткаар, оске улустарның эргелерин хүндүлөөрүнче Израильдиң албадаар керек деп А. А. Громыко айтыткан.

Делегей политиказының талазыбиле Совет Эвилелиниге онаашкан харыысалганы билбишаан, бистер кезиниң негөзөки боттарывыңа ыяшты чорудуп, ыяш сөөртүп-даа база чугаалажыш кээр бис. Тайбың болган улустарның айыыл чок чоруу дээш демисежип турар өске-даа күүрүлөер-биле кады Совет Эвилелиниң агрессиягa таварышпаан араб чурттарның чөптүг херөзөнiң талазынга моон соңгаар-даа база туржүр, ол чурттарга политиканың болгаш экономиканың база олаарының камгалаңнар арганыың быжыглаарынга хамаарышкан бүгү талалыг дузалаачы, деткимчезин бээр деп А. А. Громыко түңнел кыдыыр чугаалаан.

Чоокку Чөөн чүкте байдалды Айлыл чок чорук Чөвүлелиниге-даа, ол ышкаш КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга-даа моон соңгаар чугаалажыры эжелеткен араб денискээрлерден агрессор бодунуң шеригларын доп дораан болгаш чугаа чок үндүрер ужурлуг деп чүвеге, Чоокку Чөөн чүктүң оон өске бүгү айтырыглары КНО-нуң Уставын шыңгыы сагыырынга дүүштүр шиитпирлеттинер ужурлуг деп чүвеге. Израильдиң агрессиязынга араб улустарның үреткен бүгү эргелерин, эрге-ажыктарын катап тургусаан турар ужурлуг деп чүвеге үңдезилеттинген турар ужурлуг деп БССР-ниң Даштыкы херектер министри А. Е. Гуринович медеглээн.

Айыыл чок чорук Чөвүлели болгаш Кол Ассамблея агрессияны хоруурун, эжелеткен денискээрлерден израиль шеригларын доп дораан чайлатын үндүрериң төлөзелериң хөй

Мобутунуң медеглели

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Моңа Чомбени бээр дугайында конго (Киншаса) чазактың дилээн хандырар дээн Алжириңң дээди судунуң шиитпири-биле холбаштыр конго чазактың хуралы болур ужурлуг.

Чомбениң дугайында айтырыг шагда шиитпирлеттингеп. Бистиң судувус ону өлүрер деп шиитткен деп, Конгонуң президентизи Мобуту Алжириңң дээди судунуң шиитпирин тайылбырлавышаан, корреспондентилерге медеглээн.

Конгога кол айтырыг болза, даштыкы холгаарлаашкын болуп турар, ол оон ыңай чугаалаан. Чоокта чаа Кисанганиге болгаш Букавуга ак кештиглериң үймээни оске-даа можуларже халдап кирерин болгаш чүрттүң экономиказын сандарадырын баш бурунгаар көргеп турган дугайында бадыткалдар бистe бар. Ак кештиглериң үймээни эгелээр үнде мурнуу-африка офицерлериң Кисанган аэродромуга дүүштүргенiниң фактызын Конгоже даштыкы интервенциянның талазы-биле кайыыда чигзиниишкинин болдурбайн турар деп, Мобуту чугаалаан.

НИГЕРИЯДА ДАЙЫН ЧОРУДУЛГАЛАРЫ

Телеграф Нигериядан хүвүрээзининг медээлерин дыңнадып турар. Нигериядан башкаланганын болгаш бодун Биафра дээр хамаарышпас республика кылдыр май 30-да чарлаан Чөөн можуга удур федералдыг чазактың шериглери дайын чорудулгаларын июль 7-де эгелээн.

Нигерия чонунуң санының талазы-биле (55 миллион кижи) эң улуг африка чурт. Нигерия Африканың барыын талазында. Нигер дээр улуг хемнiң кавызында шөйдүнген. Нигерия чүгле 7 чылдың мурнунда — 1960 чылда хамаарышпас чурт болган, а оон мурнунда Англияның колониязы турган. Эрткен үүс чылда Африканы хуваажыр үезинде англи империалистер боттарының аразында домейлежип үүлдежир чүзү-даа чок ниизү-бүрүү аймак улустар чурттакчылыг девискээрлерин нигер колониязының составынга киирип алган. Ол чурттуң ниизү-бүрүү аймак составы хамаарышпас чорукту алыр үезинде Нигерия федерацииниң тургузарынга чылдагаан болган. Элээн автономнуг эргени ажыглап турган Сонгу Барыын, Ортаакы-Барыын дуунда Чөөн область чурттап чораан ибо дээр аймак улустарның аразында чөрүдээлер эң чидиг болган. Чөөн областың национал буржуазиязы биле Сонгу областың феодалдарының аразында адаан-демисежинге ол чөрүдээлериң онза ужурдузаанын үнелеп көрүп турган. Чөөн областың губернатору, а ам Биафра республикazының баштыңы полковник Одумугбу Нигериниң эң хөй өнчүнүүт капитализминиң оргуу болуп турары таварылга эвес.

Барыын талакы империалистиг күрүнелериң, биргe эдлчегде АКШтың болгаш Англияның өнчүк-чөнгээлери Нигерияда байдалдың чидиглениринге тодаргай рольду база ойнаан. Чөөн область нефтилиг хөй черлер бар. Англияның «Шелл» болгаш Американың «Гауф ойл» дээр улуг нефть трестери ында нефть тывыжын чорудуп турар. 1966 чылда Нигерияда, колдуунда Чөөн областан дашкаар үндүрген нефть 19 миллион тонна болган. Нигерияның нефтиин Англияның ол талазы-биле хереглелиниң 10 хуузун хандырып турар. Бо үеде Англияны Нигерия

Мынчангаш, буржуа-демократтыг революциядан социалистиг революцияже шилчиир, буржуазияның эрге-чагырганын дужүрер болгаш пролетариаттың диктатуразын тургузар талазы-биле партияның стратегтиг угланышкынды мурнуку хевээр арткан. Ол шугумну Ленинниң апрель тезистеринге-де ажыдап кылган болгаш РСДП(б)-ниң VII (Апрель) Бүгүроссия конференциязынга бадылаан турган. Ынчалза-даа демиселлиң хевирлери болгаш аргалары, соруулганы чедип алырының арга хемчеглери өскерилген. Контрреволюстуг буржуазияның эрге-чагырганын чүгле күшбиле дужүруп болур турган.

Чепсектиг тура-халыышкынче деңнечи шугум чуртта аңгы талазы-биле чаа байдалды коргузуп. революциязын чаа көзүлүүшкүнүнүн чайлаш чогунга бүзүрелли илереткен болгаш чаа байдалда ажылчын аңгының демиселлиниң тодаргай перспективазын айтып турган.

Революциянның улуг башкынчызының ажылдап кылган ол политиктиг шугумунуң кайы хире мерген угаанныг болган ой-шаанда болганын аныкоргускен. Революциянын аңгы-аңгы үе-чагаларында партия болза эптиг болгаш ниизү-бүрүү хевирлиг тактиказы ажыглап, демиселлиң тайбың болгаш тайбың эвес, ажык болгаш ажык эвес хевирлерин хереглеп, оларны дүүштүрер арга-мергежилиин, бир ниизүнүң хевирлериниң болгаш аргаларынган оске хевирлерже, аргаларже шилчип билирин коргускен. Социал-демократтыг реформизмден-даа, биче буржуаттыг авантюризмден-даа ленинизмниң стратегиязының болгаш тактиказының принципиалдыг ылгалдарының бирээзи ында болур»—деп, Улуг Октябрьның 50 чылынга СЭБП Төп Комитединиң Тезистериниде чугаалап турар.

Октябрь революциязының белеткелиниң үезинде ленинчи стратегия болгаш тактика аңы-дунма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның социалистиг революция дээш ажылгы чоннарның эрге-чагырганы дээш демиселлиге дужулганын этээртинмес үлезинии болур.

Т. СОБОЛЕВА,
төөгү эртемнериниң кандидады.

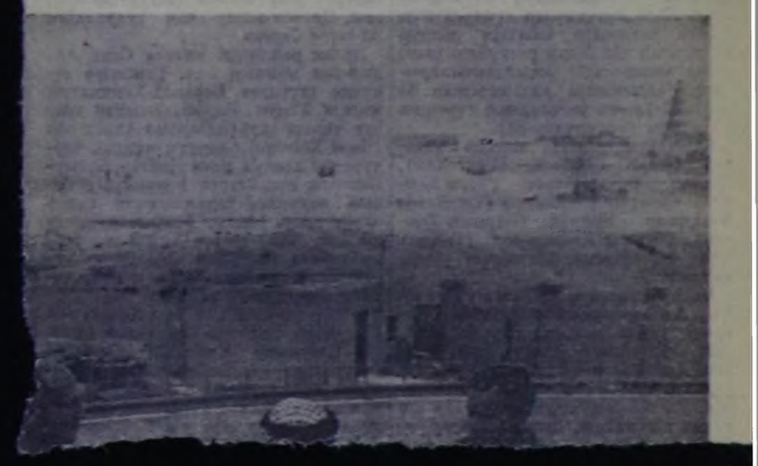

ИРАК. Багдадтан соңгу талаже чүс чазрби километр черде Самарра дeп бурунгу хоорайда совет тускай эртемнилериниң дузазы-биле антибиотиктер кылыр завод тудары доостун турар. Ында сиз арыглаар улуг заводтуң туруу база доостун турар. Ол завод хоорайның антибиотиктер заводунга-даа, бүгү чонунга арыг суунну бээр. Ол хоорайның чурттакчилери чүс чыл дургузунда ам-

Мөзүлүг кижи

Тес-Хем районозунуң Самагалдай суурда аъш-чем садар ларёгунуң эргелекчизи Зоя Арыштаевна чон мөзүлүг кижи деп мактап турар. Шынап-ла чонунуң мактап турары таварылга эвес. Ол кварталдың, айның планнарын доктаамал ажыр күүседип, бараан саарылгазының планын 170—160 хуудан кудулаттайн турар.

Арыштаева бодунуң ыяжын безин харамаанныс эрес-шүлүүрү садыгжы.

Ол чүгле план күүседи турар эвес, харын чонга ээздек, эвилеп болгаш хөй-ниитичи кижи.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнуң байырлалынга чедишкинниг ужуражыр дээш кыымаккай ажылдап турар аныяк садыгжыга чон экини күзеп турар.

О. САНЧАТ.

КЫЗЫМАККАЙ КИНОМЕХАНИК

Сүге-Маадыр Күнгаевич Ооржак — 1960 чылда Кызылга киномеханиктер курузун чедишкинниг доосказын, төрөөн чери—Саглыда «Кызыл тук» колхозка киномеханиктей берген.

Чеди чыл эрткен. Аныяк оол чүгле кино үндүрериңе бедик иергежилиг, ак сеткилдиг чоруун коргузуп турар эвес, харын уран чүүл болгунериниң ажылынга идепкейлиг киржип, хүндүзеки хостуг шактарында колхозтуң ниизү-бүрүү ажылдарын кылып, үлегерлиг чоруун коргузуп турар.

Сүге-Маадыр Күнгаевичиниң колхозта партия организациязы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алган. Аныяк коммунист-киномеханик ам үеде колхозтуң сигенчи бригадаларынга барып, малга быжыг чем-суурну тургузуп турар кижилерге соруштуруу чедирип турар. Колхоз төвүнден ыракта хойжу болгаш сүтбараан фермаларынга базар графигин ол база үспейн турар.

Бүгү-россиянның көжээ кино туруштар көрүдеңниге бедик коргузуглерин чедип алганы дээш эш Ооржак РСФСР-ниң кинематография комитединиң Хүндүлел бижин-биле болгаш культура ажылдакчыларының профэвилелиниң төп комитединиң диплому-биле шаңнаткан. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнга күш-ажыктыг чедишкинниг ужуражыр дээш районнуң киномеханиктериниң аразынга кылбарган чарышка ол киришкеш, юбилейниг чылдың баштайгы чартының планын 163 хуу күүседип, бирги черни ап, өөрүр райкүүскомнуң

массалар белен болган турар төлөөде, аңаа таарымчалыг байдалдарның быжырымчалыг болган турары чугула турган. Партияның хемчеглери үешагга, тодаргай байдалга кеззээде ыңгыжкен турар ужурлуг. Чепсектиг тура-халыышкынны детклиринге улус массаларның белен чоруун партия барымдаалап коор ужурлуг турган. Массаларның хөөнүн, тодаргай байдалды барымдаалавайн. чүгле чепсектиг демиселлге идегел салып турган бүгү-ле кижилерге партия шиитпирлиг узурланып турган. Харын байдалды тодаргай медереп билир чорук. ажылчын авангардтың шылажышкынны болгаш туруштуг чоруу. чепсектиг тура-халыышкынга күштерни белеткээри ажыл-херекке дузалап болуур ноорөйн В. И. Ленин бижээн.

Чепсектиг тура-халыышкынның эргежок чугулазын үңдезилевиккээн, В. И. Ленин «Бүгү эрге-чагырганы Советтерге!» деп бодунуң лозунун партия канчаар коор ужурлугун деп айтырыгга тодаргай, билдингир харыыны берген. Төөгүнүң чугула аргилелериниң байдалдарында ескерилген байдалга лүштүүр партияның лозуннарын база түрген солууру эргежок чугула, чүге ынаре лозун бүрүзү чогуур политиктиг байдалдың онзагай чүүлдеринге холбаалыг болур ужурлуг ноорөйн В. И. Ленин онаалап демдеглеп чораан. Чуртка ийи эрге-чагырга турар дүшта —апрель, май, июнь. июльдың 5—9 чедир, тодаргайлаарга. бүгү эрге-чагырга буржуазияның холунче шилчээлек турда. «Бүгү эрге-чагырганы Советтерге!» деп лозунну ой-шаанда ботанылырган болза. социалистиг революциже орукка тараачыннарны болгаш ажылчыннарны чоокшулаштырарынче. а оон соонда каттыштырарынга улуг базым болуур турган ийик. Ынчаш орук эң ажыктыг турган. харын оон ужурунда ол ноорөйн ийикпейлиг демиселлер ужурлуг турган деп, В. И. Ленин демдеглеп чораан. Ынчалза-даа оолдаан ужурунда, ол лозун таарышпас болу берген. «Бүгү эрге-чагырганы Советтерге!» деп лозун революцияны бүрүнгаар шимчедир лозун болуп турганындан, контрреволюцияны чаап чажырарының лозуну болу берген.

Ук Советтер шуут-ла бүүрап дүнкүзээн, тиилээн болгаш тиилевиннаан турган контрреволюциязының мурнуга улуур турлур шинек чок Советтер болу берген. Июль болуушкуннарының соонда ескерликчи меньшевиктер болгаш эсерлер тергиндеп турган Советтерже эрге-чагырганы шилчидер деп кыйгырары—чонну мегелээри. ук Советтер эрге-чагырганы бодунуң хөлүнга ап шыгаар деп хөөзүн бодаларын чон ортузунга нептередир дээни болуп турган. Бодунуң ажылларынга В. И. Ленин оон-биле холбаштыр «Бүгү эрге-чагырганы Советтерге!» деп лозуннуң түр ужурларын партияга санаалдаан.

Ынчалзажок ол лозуннуң ужурлерин Советтериниң эрге-чагырганы дээш демиселлеп большевиктериниң ойталавырээни ол эвес деп чүвени Ленин онаалап айтып чораан. Июль болуушкуннарының соонгары тодаргай Советтер дугайында. буржуазия-биле меньшевиктериниң болгаш эсерлериниң чепшээрежилгелиниң соруулгаларынга бараан болуп турган шак ол Советтериниң дугайында чугаа чоруп турганы ол. Буржуазияга удур революсчу демиселлиң органнары кылыр демиселлиң чорудулгазынга чаартынган, эзе тургустунган ёзулуг Советтер революциянын чаа ус-чаазынга тыптып келир ужурлуун Ленин ноорөйн чораан. Ол Советтер чепшээрежилгелиг эвес. эсер-меньшевик удурутулга чок шак ыңдыг Советтер болур. Ынчаш «Бүгү эрге-чагырганы Советтерге!» деп лозунну партия катаң тургузуптар деп. Ленин айтып чораан.

Июль хүннериниң дужулгазын болгаш күштерниң денингүүрүнүн ескерилгенин барымдаалап турган, массаларның ортузунга бүгү большевиктиг агитацияны болгаш пропаган-

НААДЫМНЫҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

Наадымдан репортаж

СУЙ БЕЛЕК

Тыва пайысылалдың чүүл-баазын чечек шыпкан төлдерлиг, чайның ниит-хүнүнде кежүүр, сержин алаатар болу берген тарымал маштар үнген, ногаан аллеяларлыг Ленин кудумчузунуң Октябрь кудумчудан Интернационал кудумчуга чедир кварталынга республиканың малчыннары, кооператорлары Наадым хүнүнде эртенгинин алды шакта-ла болчашкан дег чыглып келгеш, садыг ажылдакчыларының хүнү-биле Наадым — боттарының ийи дашкыр байырлалын үтүнүп, хөреңнеп турлар.

— Эртежинерни але, дуңмакым— деп, кудумчуда кылаңнава дозулуг диван-оруннар, хеп чуур машиналар, сервантылар, шифоньерлер, алдын-шокар кафе эт-херекседери, торшерлер, доозуп сордурар машиналар, сандайлар, хевистер... эрмелхаяжок барааннарын шагда-ла долдур делгепкен садыгжыдан Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң хойлугуу Мижит-Доржу Дамдың мендилешиннинаң, айтырды.

— Эртежи кижи эзерлиг аътка четтингер чүве болбазынгыс—деп садыгжы Ирина Николаевна Витоптина харылады.—Олутта олча, чыдында чыргал чок болбазынгыс, тала. Ажыл-ишчи өнүчүлериң баштак чугаазынның үжуруп тейилбирлиивиска-ла билдингир. Ирина Николаевна бодунга онаашкан ай, квартал планнарын ынчалдыр күүседип турган, эш-өөрүнге, коллективинге макталхүндүүт кижилериниң бирээзи болу бергеш, чонунга шүдүргү бараан болуп турар. Бистиң кооператорларывыстың эктин ашкан эттиг наадым ярмарказы хоорайның бир кварталын долдур делгеттинген тур.

А малчын база оон дудак чок: Мижит-Доржу Дамдың бо чылын чүс хойга онааштыр 105 хураганны алган. Бистиң малчыннарывыс бажын ашкан малдыг. Оларның шүдүргү ажыл-ишчиниң чаңчылчаан түңнелдери, амыдыралының биилдингир аян-шинчизин ындыг апарган чүве болганда, малчынның мынча деп айтырганында алдепсинчиг чүве-даа чок:

— Эзерлиг аътты чоор силер, дуңмай?

Шында-ла, тыва черниң улус ажыл-агыйы ат-хөлге деңнээр үжүр-даа чок, күчүлүг автотранспорт хөлгелиг апартан. Витоптинаның делген алган барааннарын чартык шак-даа чедирбейн, чон арылдыр садып аларга, кончуг улут чүүл машиназын долдур чүдүрүп каан база бир мөөң бараан дорааш калды. Ирина биле Дамдынның база бир өнүктери — механизаторлар— Совет Тывазының ховуларында мичээн мынча дижип ырлажыр апарган:

«Шары-бута муңуп алгаш,
Тракторга канчаш деңнээр!»

Дамдынның ам чаагай үүле бүдүрүп турар, сагыш ышкаш делгем, ыраккы Саглы ховузунга чөөрбя, үжен чылдарда малчын араттарның хереглээр, садып алыр кол барааннары даа, оон соонда кымар сут, далеңба, шай, дус, далган, оттуг-маш чораан. Ам Саглы малчыннарының садып алыр, хереглээр кол барааннары торгу, мотоциклдер, радиолар, радиоприёмниктер, хевистер, хеп чуур, даараныр машиналар, костюмнер, наракуль монодуруктуг тоннар, платье, туфельдер—делгем ассортиментилиг үлетпүр бараанары, номнар болу бергеш. Саглы ховузунда чечектелип турар «Кызыл тук» колхозту Наадымга төлээлеп келген малчыннар Дамдың, Баян, Төмүр-оол, Базыр-Сат чангыс бо салбырдан безин беш-беш метр, кончуг чараш хевис, он-он метр торгу садып алгаш чоруттулар. Бөгүн кооператорларга олар «четтирдим» деп, ам эвередиг сөзүн база сөглээн.

— Аар-ла чүүктүг чанар-дыр бис —деп, Баян малчын садып алган сүй белектеринче көрүп чугаалады. —Ыраккы көдээ садыг чердеринге бистиң малчыннарывыстың чарашсынар торгу, хевис ышкаш барааннарын үзүктелдирбейн чорудуп бээр республиканың Садыг министерствозу биле респотребсоюзтуң баштаар черге үргүлчү бодап турар болза экп-дир иижин. Саглы биле Кызых аразынга бо хире аар чүүктүг чоруурун база берте-ле болгай!

Малдыг кижи малга, төлдүг кижи төлге ынак. Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң хойлугуу Сат Дазыр-оол хамыкты мурнай «Уругжар делгелэп» магазинниң салбырында барган, сеттиишки ап тур: янзы-бүрү оймаарактар, уруглар хеви, оолдар, кыстарынга сүй белек кылдыр садып алыр дээш хереглээн ыяшт ховар барааннарын тып алган кижи амыравайн канчаар деп малчын чугаалады.

Оон ооскө малчын ада-иелер ном садар салбырга чыглы хонуп кедди. Оларның аразында Салчак Сенгинжек Наадымга Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозун төлээлээр, а өг-бүлезиниң өнүчээзинден өөредиг номнарды сураглаар—ийи дакпыр даалгалыг келген. О. Сагаан-оолдуң «Аас-кежиктиг сылдыс» деп номун оон тып алган, өөрүп четтиргенин хойнуу хүүмзүрүп илереттп. А эге класстарның өөредиглг, ыр номнары чок деп дыңнаан. Салчак ном үндүрер черни чемелей аарак харылзады:

— Ол-даа таарышпас-тыр.

Хөй малчыннар ярмаркадың культура барааннары делгээн салбырында чымыгаи тур. Таалакчыг ырларны дыңнакчының шилип алган аайы-биле, сагыш дег күүседип бээр пластинкалардан эгелээш, радиолаларга, радиоприёмниктерге чедир, янда кандыг бараанны делгевээн дээр.

— Дошпулуур, гитара бар бе? — деп, «Тес-Хем» совхозтуң хойлугуу Санна Делгер-оол айтырды.

— Чок—деп харыы дыңнавырга, малчын база бир айтырды:

Садыгжы бажын чайгап, харылзады:

— Ам канчаарыл?

— Та.

— А хомус, игил деп этпи кайын тып ап болуруул? Садыгжы ам шынавыла бажын чайды. Ол айтырыгны харылзаары оон ыңай республиканың Культура министерствозуга болгаш Улусчу чогаадыгга бажыңынга оваашкан.

— Сураглап келген сүй белектеримнің бирээзин тыпшып чанар кижи мен апардым—деп, Өдүрен Түлүш база-ла ол садыгжы-биле чугаалашкан тур. Улут-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң Хөндергеде ажылдап турар ол хойжузунуң сураглап келген сүй белээ —аът бажы дег алдын, бөрү бажы дег мөңгүн-даа эвес... ынаа-ла радиоприёмник алыкладыр электробатарея. Оны тып экскерни малчынга чүгле оон өг-бүлезин-даа эвес, харын 18 кодан хой малдан турар өөрү. Узун-Ховута сиген кезе берген бир бригада шуптуг даасхан. Ол ыракка одарларга солуннар чеди хонуп чораан кедир, а электростанция чок черге радио дыңнаваска, дүүлейледе бергеннг. Радио дыңнаар дээрге, батарея чок, оны кайын-даа сураглаарга, алыга. Хереглээрге сезекке кудуруу тывылбаан дээнинг. Ам малчыннарның бо талазы-биле дуза чедирер боор деп респотребсоюзтуң баштаар черинге ынанырдан ескө аргазы чок.

Фабрикаттардан эгелээш ниит чем аймаанга чедир—чүүл-баазын чемнер дээжилери салган ярмарка делгиирлери кооператорларның база бир чоргааралы болган. Ынчаар болза-даа эрте бышкан ногаан аймаа кезүлбээн.

«Садыгжын билир» деп ленинчи лозунну садыгның бүгү ажылы-биле ылап холбаары артежок чугула. «Садыгжын билирл» дээрге, аваа-ла бараан садыгжаары эвес, садыг ажылдакчызының негелде-хереглелдэ бүгүдеге чедирип, хереглеттинип турар барааннарны бүдүрериче оны организастап билир, бүгү тала-биле культурлуг болгаш бедик билиглиг болган турарынче садыг ажылдакчыларын Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооның улуг байырлал чылында ленинчи ол лозун өткүт үнүүт кыйгырып турар.

М. САГДЫ.

Циркпиң улуг өргээзинге...

Москваның көжүп чоруур шапито деп цирктиниң улуг өргээзи Кызылдың Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионда көрүштүг аварган, бедий берген түрүп турар.

Июль 20-деи эгелеп, чоп цирктиң дидим, аваагыр машинагай, ураа талантылыг артистериниң көргүзүлгелерин улут сонуургал-биле көрүп турар. Бо эрткен дыштанныр хүнде анаа үш көргүзүт болгаш. Бөгүнге чедир цирктп 10 муң чыгаа көрүүчү магадап көрген. Оларның хөйү — наадым киржикчилери—колхозтуң ажыл-ишчилери. Августуң баштайгы хүннеринге чедир билетти садыпкан. Билет садып алыр дээш кижилер ам-даа дыка хөй болуп, коллективтиг көөрүнүң чагыгдары республиканың колхозтарындан, совхозтарындан үзүткел чокка кирип турар.

Көдээниң ажыл-ишчилери цирктп улуг сонуургал-биле көргенинин дүтайын чугаалажып, цирк артистериниң ойнаарын магадап, эки үнелелди берип турар.

Бистиң корр.

ЧЕЛЕР ОЙЛАР ЧЕЛИП ТУРДА...

Эрткен субботада болган дыштанныр хүнде болуп эрткен малчыннарның республика Наадымының хүнгериинде культураның, дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының хөлегелиг оруктарынга, хоорайның аът чарыштырар шөлүнге чонуң шимчээшкинин үзүк чок, хөгүлүг ыр-шоор, чугаа-соот чер болганга долуп турду. Ындыг болбастың аргазы чок, чүге дээрге бо чыл онза күш-ажылчы сорук-маңнайның, совет тургузуунуң чедишкинниг хөгжүлдезиниң юбилейлиг чылы.

Хербис даанның базарында аът чарыштырар шөлүнге чон эртенгинин чеди шак ашкалак турда-ла шуужуп эгелээн. Чонның аъттар маңы көөр национал оюнугна сонуургалы улуг.

Аът чарыштырар шөлүнге улустуң хөйүн чүү дээр! Национал тыва хептерни кеткен каас-шинчи кижилер айырап чайт янзы-бүрү өңнүг чечектер-ле. Онда кымнарны чок дээр: республиканың алдарлыг сааҥчылары, хойжуулары чылгычылары дээш...

Тос шак үжен турда байырлыг чарын эгелээн. Саактаар, челер, маңнаар аътгарны мунган, тергелеттен аът мунукчуларының байырлыг чыскаалды эгелээн. Оон соонда республиканың көдээ ажыл-агый министиринге оразакчызы Д. Д. Лас-оол сес ап чүве чугаалаан.

Байырлалдың ыры, хөгжүмү дыңмиттелген. 13 километрге маңнаар аътгарның чарыжы эгелээн. Оларны бичии оолдар муңган. Маңнап турда, тергиин-не аътгар бар болду. Көрүкчүлер «бора аът артер, шилги аът эртер» деп оон-моон маргыжып, чугаалажып-даа турар. Шынап-ла шыырак маңнаар аътгар бир дугаарында үштеп-ле ол-ла хевээр мурнунга аът киирбейн эртип келп турган.

Башгайгы салган аътгарның ишкинден бир дугаар черни дуржугга станциязының ады алган. Ийнги черни Улут-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң аъды алган.

1600 метрге челер аътгарның чарыжы эгелээн. Көрүкчүлериниң сонуургалы-даа киткээн, аът чарыжы нанг түүлүк. Хөгжүм үнү дыңмиттелгеп, оглаа аътгар бажын саваң, девиржип турганнар. Чарыштың бо хевиринге дөрт-дөрт кылдыр салган аътгардан бирги черни база-ла дуржугга станциязының ады алган. Аътның шолазы «Казыргы», оон көргүзүү 2 минута 11 секунда болгаи. Аътгар улай-улай чарышпышаан. Оларның черже солунуп чүү дээр.

Оон дараазында салыпта 1600 метрге орлон уксаалыг аътгарның чарыжы эгелээн. Оларның маңнап бөөрининг онзазын чүү дээр. «Куут!» дээн кускуннаашкыннар-даа дыңналыр. Аътның бо чарыжынга республиканың колхозтарындан болгаш совхозтарындан маңнаар-ла дээн аъттар киришкеп. Аңаа бирги черни эртеп чылын база бирги чертеге киргеп бора аът алган. Оон көргүзүү 2 минута 40 секунда болгаи.

Кезек чарыштың аъттарының салазы эгелээн. Ол база-ла солун, көрүштүг боон эгелээн болгаш салган аъттар эки маңнашкан. Маңаа бир дугаарында маңнап келген аът «Буян» Танды районнуң «Революциянның чалбыжыгы» колхозтан келген. Оон көргүзүү 2 минута 13 секунда.

— Дыңнаңар! Дыңнаңар! Дескиндир маңнаар шелдүң чөөн чүгүдее улус оскарымчалыг болуңар! —деп радио чарлай берген. Хамык чон чөөн чүкче утлай көргеш турупкан.

Бичии-ле болгаш куу дозуун кестүп келген. Тоолда-ла!

— Бир дугаарында 127 дугаарлыг аът кел чор!— деп база-ла радио дыңнатты.

Улут-Хемден келген кижилер чиргиң дүжүп-ле тур. 13 километрге салып үндүрген аъттарының кем чоруурун ол.

Таакпы тыртым четпейн чорда бир аът өскелерин дыка ыракта каалкан, шелдүң ыяш талазы-биле маңнап кел чор.

Ынчангаш, ол үзүн дистанцияга бирги черни Улут-Хем районнуң «Улут-Хая» совхозунуң келген «Салгын» деп шолалыг аът алган. Оон түнелди 16 минута 02 секунда. Ол аът ам дөрт чыл улаштыр республиканың чемпиону болган.

Чедиги салыгда чиик чыраа тергелериг аъттарның челиштирилгиккин, маңнадымышкыны эгелээн. Маңаа бирги черни Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозунуң ааъы маргыш чок алган. Оон башкарыкчызы Андреев бодунуң ааъын эки башкарганын чугаалаар херек. Ол аъттың хары үш, көргүзүү—2 минута 11 секунда болган.

Дараазында чарышкан аъттардан дуржугга станциязының ааъы «Восток» бирги черни алган болгаш оон көргүзүү 2 минута 10 секунда болган.

1400 метрге мурнап келген аът 2 минута 6 секунданы көргүскеп. Ону «Революциянның чалбыжыгы» колхозтан Курченко мунуп келген. Ийнги черни Улут-Хем районнуң «Ждановв» колхозунуң ааъы алган. Оон түнелди 2 минута 16.1 секунда болган.

Чарыштың төнчүзүнде тергего кошкан үш аъттарның (тройка) 1600 метрге чарыжы оюза солуун болган. Таңды районнуң «Революциянның чалбыжыгы» колхозунуң эш Естрет Гуляев башкарган орлов уксаалың «Эзиржигеш», «Эзир», «Фортовый» деп шолаларлыг аъттарны кошкан тройка өөрүнден ырак ушта халый бергеп хевээр четтирбейн, көрүкчүлериниң дыңмиттиг адыш часкаашкынын, мактаалын чедип алган. Ол тройкавың бо дистанцияга көргүскеп үези 2 минута 49 секунда болган. Оон соонда ол-ла районда дуржугга станциязының «Чүгүрүк», «Восток», «Почтальон» деп шолаларлыг бора аъттарны кошкан тройкалары оон үш секунда соңнап маңнап келген.

Аът чарыжы төнген, янчалза-даа чыыгап чон чанарынче база далашпаан. Бирги, ийнги, үшкү черлерни эзлээннери шаннаары эгелээн. Бирги черни эзлээн аъттарны 35-тен 45 рубль чедир шаңнады, ийнги чер дээш 20-ден 35-ке чедир, үшкү, дөртку, бешки чер дээш 15-тен 30 рубль чедир шаңналдарны тыыскан. Тиилекчи аъттар киитизиниве 800 хире рубльдан үлешкеннер.

Аът чарыжы доозулган. Ону база катап эгеннден сактып кээрге, хамаатты дайынның чыдары-даа, тыва эки-турачы аъттыг черлиер-даа салгындырар. Шак мындыг өзирден кашпатай, салгындан дүрген аъттарны мунуп алгаш, бистиң дайынчыларывыс аътгарны болгаш немен-фашистиг эжелекчилерни чыгча шаап чоргаи болгай.

Дүүш соонда Наадым Гастелло аттыг культура болгаш дыштанылга парыгынга үргүлчүлээн. Чонуң карааже-эрее мөгелерде барган.

А. ДАРЖАА.
О. КОДУР-ООЛ.
Х. ОЙДАН-ООЛ.

Константин Канчыырович ДИЛГИЖЕК

1967 чылдың июль 23-те Тываның эң хөөчүн партия болгаш совет ажылдакчызы, 1934 чылдан бээр СЭКП кежигүнү Константин Канчыырович Дилгижек мөчээн.

Константин Канчыырович 1914 чылда ядыы араттың өг-бүлезинге төрүттүнген. Байга хөлөчиктеп, бодунуң күш-ажылчы амыдыралын эгелээн.

Эш Дилгижек 1934 чылдан бээр партия ажылынга: Тываның Арат-тың Революстуг Намынын үүр даргазынга, оон соонда ТАРН-ның Барыын-Хемчик кожкомунуң агитпропкилдизинин эртелекчизинге, парткомиссия төлээзинге ажылдап чораан. Эш Дилгижек 1940 чылдан 1947 чылга чедир Бии-Хем районга баштай парткомиссия төлээзинге, а 1942 чылдан эгелээн партийнын район комитединиң бирги секретарынга ажылдап турган.

Аңаа Ада-чурттуң дайынының болгаи дайын соолгудеги үеним берге чылдарында Константин Канчыырович фронтуга дузалаар, районнуң экономика, культуразын хөгжүдер талазы-биле районнуң ажылчы чоннарын мобилизастаарынга хей ажылады кылып, күүсүн берген. Партия-совет ажылдакчызының политиктиг билиглерин практиктиг ажылга шилгээдин алган. Оон ол шынарларын барымдаалаш, партия обкому эш Дилгижекти СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретарынга ажылдаары-биле чоруткан, аңаа районнуң ажылчы чоннарының культура деңгээлин бедидер болгаш экономиказын кедүрер талазы-биле районнуң партия организациязы оон удуртулгазы-биле улуг ажылды чоруткан.

Эш Дилгижек 1950 чылдан эгелээп партияның Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретарынга оон бир чыл дургузунда ажылдап келген. Эш Дилгижек 1961 чылдан эгелээп совет ажылга ажылдап келген, аңаа чер-черниң Советтериниң ажылын жилищеларга бодунуң организакчызы бүгү билиглерин болгаш дуржулгазын ажылаан. Константин Канчыырович Бай-Тайга райкүүскомунуң дартазы турган мөчээн.

Константин Канчыырович Дилгижек СЭКП обкомунуң кежигүзүнге, ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң депутадынга болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Соведиинин депутадынга хей удаа соңгудуп келген.

Тываның экономиказын хөгжүдериниң болгаш ажылчы чоннарының культуразын бедидериниң херээне ачы-хавыяалыг болганы дээш, Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде шудургу ажылдааны дээш К. К. Дилгижек Кызыл Сыдыс, Күш-ажылчы Кызыл Туң орденнери-биле, ТАР-ның Күш-ажыл ордени-биле болгаш «1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынында эрес-наадырлыг күш-ажыл дээш» деп медаль-биле шаңнаткан.

Бистиң ак сеткиндиг, ажыл-ишчи эжизис Константин Канчыырович Дилгижектиң дүтайында чырык турескаал оңу биилеп, кады ажылдап чоруннарывың шупту-зуунуң түрек-терииге моңге кадагалаттывар.

БӨЛҮК ЭШТЕРИ.

СПОРТ

Эш-хуунуң ужуражыышкыны

Июнь 23-те паркның спорт шөлүнге Кызыл биле Абакан хоорайларның хөй бөмбүчүлериниң оюну көрүкчүлерни оюза сонуургаткан. Башгайгы оюнда 16:14 саныг Кызыл-даа аалчыларның ужа-дараа дыңзыг кагыглары белеп-селеп үттүрар дире эвезин көргүскеннер. Бирги резервдчы Петр Арыштаевтиң кагыглары көрүкчүлер ааъын часкаашкынары-биле үттүкан. Ийнги удаада аалчылар дүрген комбинациялары ажыглаи тургаш, удуртуу дедиштирип алганнар.

Үшкү удаа ойнап кирипкенде кызылчыларның аразында бо чылгы чемпионнар Донгак биле Көвезинниң чараш ойнаашкы дедиглөөр херек. Борта шөлдүң эзлеп 15:12 саябиле удуп алган. Шиитпирлиг дөртку эзлчег келген. Борта аалчылар үттүрза тиилеттирер, а кызылчылар үттүрза бешки эзлчегде ойнаар апаар. Ынчангаи берге болгаш ыыгы сегирикки алышшыны эгелээн. Бо удаада бистиң ойнакчыларывысты судьянын медээзи үзе кирип турган. Ол дээрге шөлге ыяш эвес ойнаанны дээш шиитпелдп ап турганы ол. Абакандчылар удурланакчыларының частырыглары ажыглаи алгаш, 16:14 сав-биле удугну дешпиттирип апкан. Көрүкчүлер дыңмиттиг адыш часкаашкынары-биле үткаан. Бешки оюнну эгелээрде, командалар капитаннары шөл биле бөмбүгнү хуваалаикан. Оюнну абаканчылар эгелээн. Аалчылар бүгү-ле күжүн мөөңнеп алгаш, ыыгыны ойнаи, кызылчыларга бергедаашкыннерни тавармиттырып турган. Ылаңгыя ол командаңың капитаны Роман Чаптыков дыңзыг катыглары-биле шөлдүң эзлерин бо-ла дешпедп бээр. Чаптыков биле Арыштаев кайызында улуг-улуг маргылдааларга беш чыл чедир кирежи турар шыырак спорттуулар дээрзин бадыткап шыдаан. Сан кызылчыларның талазынче чайыгаи, 15:14 апарганда көрүкчүлер аажок маңнаап олурупкан, а ойнакчылар ыяш түүлүк. Ынчан аалчылар бөмбүгнү хуваап ап, подача бергеш, саныы дешпеттирипкеи. Ам 16-га чедир ойнаар. Ол ойде тыва команда улуг халдаашкынын дыңзыткан. Ам бөмбүн оларның апаргаи. Аалчыларның бир ойнакчызы бөмбүгнү шын эвес алганы дээш судья шиитпиттерге оюн кызылчыларның тиилеттеэи-биле доозугган.

О. НАМЧЫЛАК.

Дыңнадыг

1967 чылдың июль 26-да хүнүскүнүүн 4 шакта СЭКП Кызыл хоорай комитединиң хуралдаар залында ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң сессиязы болуур.

Чонуңун коммунал хандырылгазының, теорай чаагайжыдылгазының болгаи могаалчыдылгазының талазы-биле Совет эрге-чагыргалың 50 чыл оюнга алдар болдурган хүнзолдеринің база хемчеглериниң күүселдезиниң чорун турарының ундылыдыг айтырыгны сессиянга чугаалаалыр.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

ИЮЛЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ийи калытан» 10.30, 12.30, 2.30. «Кызыл-бут навар-чы» 4.30, 6.20, 8.10, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мелодиялетпер, элинити ажыдыңдар» 3, «Гайлуни» 5, 7, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Сашо-Сашенька» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Эртикем үеним арынмары» 9.40, 11.30. «Кылымандыаро-нуң хары» 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аңыла-шинчи кижилер» 1, 7. «Чаа Дон-Жуан» 3, 9 шактарда.

СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Соведиинин Президиумуу болгаш Министрлер Чөвүлелиниң ажылчы чоннар депутаттарының Бай-Тайга район Соведиинин күүсконмунуң даргазы

Константин Канчыырович ДИЛГИЖЕКТИҢ

элекке мөчээнинин ханы кажыдал-биле дыңнадып, мөчээн кининиң өг-бүлезинге болгаш төрелериниң кажыдалын илергейлеп тур.

Чөөн-Хемчик районга СЭКП райкомунуң бирги секретарынга болгаш райкүүском даргазынга үр үеле ажылдап чораан, 1934 чылдан бээр СЭКП кежигүнү

Константин Канчыырович ДИЛГИЖЕКТИҢ

элекке мөчээнинин дугайын партияның Чөөн-Хемчик райкому болгаш райкүүском ханы кажыдал-биле дыңнадып, оон өг-бүлезинге болгаш төрелериниң кажыдалын илергейлеп тур.

1967 ч. Июль 25.
ШЫН
2-ГИ АРЫН

НААДЫМ МӨГЕЛЕРИ

Культураның болгаи дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының «Хүреш» стадионунуң олуттарын июль 23-те көрүкчүлер хүндүскүнүүн 2 шак четпизинде шыырт долдур олурупкан. Ол болза республиканың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Наадымынга аддаржыткан 64 улут, 32 аныяк мөгелериниң хүрежин көөр дээш көрүкчүлер-дир.

Башгайгы салыгда хоочун мөгелер Ондар Сюр-оол (Улут-Хем), Донгак Байыр-Белек (Чөөн-Хемчик), Сагаачы Кызыл-оол (Тес-Хем), Владимир Крипин (Барыын-Хемчик), Ховалыг Хеймер-оол (Таңды) олар боттарының онаагларын чиик октааннар.

Чөөн-Хемчиктеп Донгак Пагаан Бай-Тайганың мөгези Хомушку Кирогу ийнги салыгда октаан. Монгуш Дыртымнай (Тожу) биле Монгуш Дөстей-оол оларның хүрежин көрүкчүлериниң сонуургалын көдүргеи. Дөстей-оол бодунуң буттаар аргазын ажыглаан, Дыртымнайны октаанының чогаалыкчы хогжүлдези ажылчы чонларның хостаглаыг шинчээшкининиң чедишкинниг болугунга кайы хире кайгамчык улуг ужур-дузалыының чырыткыланчак үлегери ол ленинчи ажылдар болуп турар.

Ленинчи ажылдар — чогаалыкчы марксизминиң үлегери, боттуг байдалды, чаа шинныг чоруктуң онзагай хевирин канчаар барымзаазап корзе чогуурунуп, тактикага чаңгыс таламдар чорукка болгаш догматизмге улуг канчаар демисежип, оскерлип турар кандыг-даа байдалда шын шиитпирлээшкиннерни дүрген тып, анчы демисеглиниң калбарып келгеин тодаргай байдалларга дүүштүр партияның шугуунун канчаар ажылдап кылза чогуурунуп чаймналчак үлегери-дир. Чаа чүүлүү баш улуг кайгамчык эки билип алыры, бүгү ажыгыларын эрге-ажыктарын чөптүг аъттарның чарыжы эгелээн. Оларны бичии оолдар муңган. Маңнап турда, тергиин-не аъттар бар болду. Көрүкчүлер «бора аът артер, шилги аът эртер» деп оон-моон маргыжып, чугаалажып-даа турар. Шынап-ла шыырак маңнаар аъттар бир дугаарында үштеп-ле ол-ла хевээр мурнунга аът киирбейн эртип келп турган.

Башгайгы салган аъттарның ишкинден бир дугаар черни дуржугга станциязының ады алган. Ийнги черни Улут-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң ааъы алган.

1600 метрге челер аъттарның чарыжы эгелээн. Көрүкчүлериниң сонуургалы-даа киткээн, аът чарыжы нанг түүлүк. Хөгжүм үнү дыңмиттелгеп, оглаа аъттар бажын саваң, девиржип турганнар. Чарыштың бо хевиринге дөрт-дөрт кылдыр салган аъттардан бирги черни база-ла дуржугга станциязының ааъы алган. Аъттың шолазы «Казыргы», оон көргүзүү 2 минута 11 секунда болгаи. Аъттар улай-улай чарышпышаан. Оларның черже солунуп чүү дээр.

Оон дараазында салыпта 1600 метрге орлон уксаалыг аъттарның чарыжы эгелээн. Оларның маңнап бөөрининг онзазын чүү дээр. «Куут!» дээн кускуннаашкыннар-даа дыңналыр. Аъттың бо чарыжынга республиканың колхозтарындан болгаш совхозтарындан маңнаар-ла дээн аъттар киришкеп. Аңаа бирги черни эртеп чылын база бирги чертеге киргеп бора аът алган. Оон көргүзүү 2 минута 13 секунда.

— Дыңнаңар! Дыңнаңар! Дескиндир маңнаар шелдүң чөөн чүгүдее улус оскарымчалыг болуңар! —деп радио чарлай берген. Хамык чон чөөн чүкче утлай көргеш турупкан.

Бичии-ле болгаш куу дозуун кестүп келген. Тоолда-ла!

— Бир дугаарында 127 дугаарлыг аът кел чор!— деп база-ла радио дыңнатты.

Улут-Хемден келген кижилер чиргиң дүжүп-ле тур. 13 километрге салып үндүрген аъттарның кем чоруурун ол.

Таакпы тыртым четпейн чорда бир аът өскелерин дыка ыракта каалкан, шелдүң ыяш талазы-биле маңнап кел чор.

Ынчангаш, ол үзүн дистанцияга бирги черни Улут-Хем районнуң «Улут-Хая» совхозунуң келген «Салгын» деп шолалыг аът алган. Оон түнелди 16 минута 02 секунда. Ол аът ам дөрт чыл улаштыр республиканың чемпиону болган.

Чедиги салыгда чиик чыраа тергелериг аъттарның челиштирилгиккин, маңнадымышкыны эгелээн. Маңаа бирги черни Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозунуң ааъы маргыш чок алган. Оон башкарыкчызы Андреев бодунуң ааъын эки башкарганын чугаалаар херек. Ол аъттың хары үш, көргүзүү—2 минута 11 секунда болгаи.

Дараазында чарышкан аъттардан дуржугга станциязының ааъы «Восток» бирги черни алган болгаш оон көргүзүү 2 минута 10 секунда болгаи.

1400 метрге мурнап келген аът 2 минута 6 секунданы көргүскеп. Ону «Революциянның чалбыжыгы» колхозтан Курченко мунуп келген. Ийнги черни Улут-Хем районнуң «Ждановв» колхозунуң ааъы алган. Оон түнелди 2 минута 16.1 секунда болгаи.

Чарыштың төнчүзүнде тергего кошкан үш аъттарның (тройка) 1600 метрге чарыжы оюза солуун болган. Таңды районнуң «Революциянның чалбыжыгы» колхозунуң аъды алган. Ол Естрет Гуляев башкарган орлов уксаалың «Эзиржигеш», «Эзир», «Фортовый» деп шолаларлыг аъттарны кошкан тройка өөрүнден ырак ушта халый бергеп хевээр четтирбейн, көрүкчүлериниң дыңмиттиг адыш часкаашкынын, мактаалын чедип алган. Ол тройкавың бо дистанцияга көргүскеп үези 2 минута 49 секунда болгаи. Оон соонда ол-ла районда дуржугга станциязының «Чүгүрүк», «Восток», «Почтальон» деп шолаларлыг бора аъттарны кошкан тройкалары оон үш секунда соңнап маңнап келген.

Аът чарыжы төнген, янчалза-даа чыыгап чон чанарынче база далашпаан. Бирги, ийнги, үшкү черлерни эзлээннери шаннаары эгелээн. Бирги черни эзлээн аъттарны 35-тен 45 рубль чедир шаңнады, ийнги чер дээш 20-ден 35-ке чедир, үшкү, дөртку, бешки чер дээш 15-тен 30 рубль чедир шаңналдарны тыыскан. Тиилекчи аъттар киитизиниве 800 хире рубльдан үлешкеннер.

Аът чарыжы доозулган. Ону база катап эгеннден сактып кээрге, хамаатты дайынның чыдары-даа, тыва эки-турачы аъттыг черлиер-даа салгындырар. Шак мындыг өзирден кашпатай, салгындан дүрген аъттарны мунуп алгаш, бистиң дайынчыларывыс аътгарны болгаш немен-фашистиг эжелекчилерни чыгча шаап чоргаи болгай.

Дүүш соонда Наадым Гастелло аттыг культура болгаи дыштанылга парыгынга үргүлчүлээн. Чонуңун карааже-эрее мөгелерде барган.

А. ДАРЖАА.
О. КОДУР-ООЛ.
Х. ОЙДАН-ООЛ.

РЕВОЛЮСЧУ ТАКТИК

[illegible] районнуң аразының болгаш механизаторларының, сеңээк белеткээринниң, сивос оолар чергелерни чүдөөрының талазы-биле колгоз, совгоз фермаларының ажыл-ишчилериниве бээр сүмелерни хүлээп алдынгаи.

Ленининиң турар черинниң дугайында ыңнадыг бергени дээш хөй түүлүг панналды аазаан. Көөр хөөн чок сорук-биле харлыкка кадетчи, эсерки болгаи меньшевик партиялга Владимир Ильичиин сүлка бээрни негеширгеш, В. И. Ленин болгаи большевик партия дугайында эң-не чүдекбүүдээ даап болдашкынарны хүн үргүлчү нептередип турган. Түр чазактың холунга Ленин эки-тура-биле кирзин деп негеп турган Троцкий, Каменев, Рыков олар ол негелдени дегээн.

Партияның ТК-зы В. И. Ленинниң эрге-чагыргаларга баарынга улурланган болгаш ону идегелиг байдалбиле чажырып алган. ТК-ның ажыл-

Чөөн-Хемчик) иштинирге киргеш, бүттээш, ойтур идиттерге, Байлаңчөл черге баргаи.

Дөртку салыгда эң шыырак мөгелер Ондар Сюр-оол, Ооржак Аныш-ол, Донгак Пагаан, Монгул-оол Бирэ-оол олар дөртээлээ арткаи.

— Кым-на шүүлүр ирги?—деп чугаалар көрүкчүлериниң аразында болза дыңналыр. Кижи бүрүзү бодунуң чанғыс чер-чуртуунга «варып», олча шүүлүр болза деп күзеп олурары дайы хей. Мөге салыкчылары мөгелерин кыйгырып эгелээн. Пагаан биле Сюр-оол, Монгул-оол биле Аныш-ол олар таварышкан. Хоочун мөге Сюр-оол биле аныяк мөге Аныш-оол чаар онаагларын октагылашкаш, ийнээ арткаи.

— Мынчаар улуг байырлалга шүүлүрге алдар-ла-дыр — деп арткан ийи мөгени хей-аът кииргеп, көрүкчүлер мактап олурганнар.

Шыырак ийи мөге түүлүү бээрге көрүкчүлер ыңдашпайн турда халып-даа келир. Арга-дурзулгалыг, ат-сураглыг Ондар Сюр-оол Аныш-ооллу буттээш октаан. Ынчангаш Сюр-оол шүүлген, Аныш-оол үжүүрлешкеи. Пагаан биле Монгул-оол олар 3—4-кү черлерни эзлээннер. Бо дөрт мөгени республиканың спорт чөвүлелиниң мактал бижиктери-биле болгаш өртектиг түүлдер-биле шаңнаан.

Улут мөгелер биле дужаалтыр стадионуңуң барыын талазынга аныяк 32 мөгелериниң хүрежин көрүкчүлер база-ла улут сонуургал-биле көрүп олурганнар. Келир үениң ёлулут мөгелери болур аныяктарны көрүп олурарга, кайызын кандыг даар, шыырак-ла туттуун турдулар.

Кызылдың аныяктарының спорт школазының хостуг хүрешке бирги разрядчызы Ооржак Чадамба бодунуң онаагларын чиик, чараш октаап,

Ол сүлүг хүннерде В. И. революциянны удуртур талазы бодунуң ажызын бичии-даа с паан. Совлгу чажыт ажылынь зинде — 1917 чылдың июль тен эгелээш октябрь 24 (нояб га чедир — В. И. Ленин 60 түүлдерни, брошюраларны ТК-га, партия организация болгаи партияның удуртур аз чыларынга чагаалаарны бижи шевик нарзалганың органи ңзепкейлиг ажылдакаан. Пр ат биле оон партияны баштың, үнүп дыннап, оон быжыг түү улуртулгазын ап турган.

Болуушкуннарының мырыңай

залгилештир деиий бээрге көрүкчүлер ону улам хей-аът киирип, адыш часкаашкынын стадионга дыңмиттелип-ле турган. А Эрзин районундан келген Шожун Шойну түү дээр силер, буттээр, тевер дээш кылынмас-ла арганы чок.

Аныяк мөгелер

50-т
ЧЫЛГА ЧЕДИР
103
ХОНУК
АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢЫДАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттингеш

1967 ч.
ИЮЛЬ
26
СРЕДА
№ 175 (6812).

Өртээ 2 көп.

Партияның болгаш чазактың удуртукчулары Сокольниктерде делгелгеге чораан

Июль 24-те эштер А. П. Кириленко, А. Н. Шелепин, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, Ф. Д. Кулаков, М. С. Соломенцев Москваның Сокольниктер парыгында югослав үлетпүр делгелгезинге чораан.

Оя-ла хүн партияның болгаш чазактың удуртукчулары Сокольниктер паркта делегейниң номнар делгелгезинге база барган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга комитединиң даргазы Н. А. Михайлов тайылбыр берген.

(СЭТА).

СОВЕТТЕРНИҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫ

Чөөнүлээп алурар юбилей бистиң ашыл-хереглеривиске онзагай аянны киирген. Бо хүннерде, каяа-даа кээш, суур болгаш район Советтериниң социалистиг чарлыгының чартык чылда түңнелин үндүрүп турда, Советтериң ашыл-чорудулгазынга ол салдар онза күштүү-биле ылаңгыя. «Ашыдчы чоннар депутаттарының кодээ болгаш суур Советтериниң ашылын эжиидер дугайында» СЭКП ТК-ниң бо чылын үндүрген дентаалында мынча деп айыткан: «Ашыл-агыйны болгаш социал культурлуг сорулгаларны шинтпирлээринге улуг салдарны чедирген турар төлээде, кодээ болгаш суур Советтериниң организас-массалыг ашылын эжиидерин-че онза кичээнгейни салыр херек». Партияның бо айтыышкыны бүгү Советтериң ашылынга дөрт хамаарыжыр.

Кодээ болгаш суур Советтериниң социалистиг чарлыгының чартык чылда түңнелдерин үндүрерде, райкүүсөвинар Советтериң мурнунга салган улуг негелделерни барымдаалап көрген. Маңаа чижек кылдыр Чөөн-Хемчик районнуң Хайыраканы кодээ Советиниң (даргазы эш Внер) ажылын көрүп болур. Бо Советтиң депутадызынга туруп турар СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң ашыл-ишчилери мал ажылының продуктуларын нүрүнеге садарының чартык чыл планнарын ажыр күүсеткен. Ам уеде совхозтуң шөлдеринде тараа чаагай үнген, оң чайгы ажаалдазынче ниитизиглейни салып турар. Кодээ Советтиң 25 депутады соңгукчулар ортузунга ажылды чорудуп, оларның мурнунга отчедуун доктаамал берип, соңгукчуларны ашыл-агый сорулгаларын күүседиринче, культура хемчегларин боттандырарынче, суур чаагайжыдыгазынга идепкейлиг киришинче организастап турар. Үш черде депутаттар болуктеринин тургускан. Депутаттар М. Калдар-оол, Л. Чаш-оол, К. Чавыдан болгаш оскелер-даа соңгукчуларының бүзүрелин ыяаптыг бадыткап турар.

Хайыракан кодээ Советиниң сессияларының хүн айтырыглары уе-биле холбашкан, оң шинтпирлерни дээштиг, күүселдези боттуг боолеп келген. Чоокта чаа кодээ Советтиң сессиязы совхозтуң Бора-Хөл сүт-бараан фермазынга болуп эртиен болгаш аңаа мал чайлагладыышкынының дугайын чугаалашкан. Чоннуң культура амыдыралынче, дыштанылгазынче база кодээ Совет улуг кичээнгейни салып турар. Клуб болгаш библиотека септеттинген, оларның одаар чүүлү белеп. Культура одагларынга лекциялар удаа-дараа эртип турар. Бөт-тывыңгыр уран чүүл коллективинге 70 ажыг кижинни хаара туткан. Эш-хүүзүнүң судунуң хураяы чартык чылда беш катап болган.

Өвүр районнуң Селчүр (даргазы эш Шагдыр), Төжүнүң Азас (даргазы эш Маады) кодээ Советтеринде байдал база эки. Селчүр кодээ Советиниң депутаттары малчыннар ортузунга ажылды калбартып, мал ажылының талазы-биле оларның хүлээгелегелериниң күүселдезинче, чоннуң культуразын кодуреринче, коммунистиг кижизидилгезинче эвээш эвес кичээнгейни салган. Бора-Шайда ыран малчыннарга көжер библиотекаиы тургускан, 27 лекцияны көмчээн, 52 беседаны кылган, кино каргузөрининг планын 119 хуурга, а оон орулга киирерин 114 хуурга күүсеткен. Кодээ Советтиң девискизинде Арыг-Бажы болгаш Бора-Шай суурларга 675 ыяшты тараан, оларны ажаарыңга дөрт кижинни быжыглаан. Мындыг үлегерлиг байдалды Каа-Хем районнуң Ильинка, Сарыг-Сеп, Эрзинниң Бай-Даг, Эрзин, Бии-Хемниң Армаан Советтериниң болгаш оскелериң-даа ажылындан көрүп болур.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин күштелдиреринге хамаарыштыр дыка хөй чаа болгаш сөөлүн чүүлдерни Каа-Хем районнуң кодээ Советтери кылып чөрүткен. Районнуң культура-чырыдыышкын албан черлеринге бирги чартык чылда 70 концерт, 391 лекция болгаш беседа, 22 тематиктиг кежээ, 19 конференция болгаш чугаалажыышкын, 5 аас журналдар белүп эртиен. Районнуң 14 кино тургузулгаларга чартык чыл планнарын бүгү каргузөглер аайы-биле ажыр күүсеткен, «Тиилекчилер» (шериг-патриоттуг темага), «Дириглерден артык дириг», «Делегейни кайгаткан хүннер», «Чаа делегейниң кижизин алган тур мен» деп темаларга дөрт кинофестивальды, урулгарга бир кинофестивальды болгаш уруглар кинозунуң неделязын эрттирген. Районнуң кино каргузер дөрт черинге калбак экранныг кино аппаратуразын тургускан. Бо чүүлдер ажылчы чоннарның культуразынга, дыштанылгазынга болгаш эстетиктиг кижизидилгезинге дээштиг салдарны чедирген дээрзи билдингир.

Оон-биле чергелештир бистиң республиканың Советтериниң чартык чылда ажылында четпестерни болгаш ажып эртер үмурлуг чүүлдерни чок деп болбас. Чамдык кодээ Советтер социалистиг чарыштың негелделерин күүседиринге-даа, оң күүселдезин түңнезиринге-даа харысаалгазын кошматканы илдең. Ылаңгыя Төжу районнуң Сыстыг-Хем болгаш Ий (даргалары эштер Ширасов болгаш Седеней) советтери четпес ажылдаан. Сыстыг-Хем Совет социалистиг чарыжының чартык чылда түңнелин безин үндүрбээн, а Ий кодээ Совет ол ажылды четпес күүсеткен. Өвүр районнуң Төргээлиг болгаш Саглы кодээ Советтериниң ажылында шүүлеп чорунтар ажыгаа дээр чайлаттынмаан. Бии-Хем райкүүсөнөм болгаш районнуң кодээ Советтери социалистиг чарыштың чартык чылда түңнелдерин үндүрүп турган. чаагайжыдыгга ажылаын, культура албан черлерин удуртурум болгаш оларга дуза чедиреринг колдадыр көргеш, ажыл-агыйларның, кодээ будуулгелериниң ажыл-чорудулгазынга Советтериң роюн барымдаалап көрбээни хомудаңчыг. А бир эвес чамдык кодээ Советтер социалистиг чарыштың чартык чылда түңнелдерин үндүреринче кичээнгейни күштелдирип, боттарының ажылын хандыр аналиэтээн болза, чөөнишиннер улам көскү болуп, оларны быжыглаарының болгаш четпес-серни чайладырының хемчеглери тодаргай айыттынган турар иймн.

Бистиң чуртувустуң бүгү амыдыралынга ышкаш, Советтериң ажылчорудулгазынга бо чыл онзагай чыл болур. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак чер-чер Советтериниң ажылын эжиидеринче камаңгызынаан-даа артын улуг кичээнгейни салган. Ажылчы чоннар Советтериниң чер-черге ап чорутпан хемчеглери оларның ажылын улам идепкейлиидеринге, оларның ажыл-чорудулгазынга демократтыг принциптерни улам калбартырынга, ажылчы чоннарның калбак массалары-биле ажылды күштелдиреринге чугула рольду ойнаар ужурлуг. Ол дугайын Советтериң социалистиг чарыжының улам ыңайгы чорудулгазында утпаза чогуур.

Каа-Хемниң ховуларында

«Октябрь 14 чылы» колхоз ниитиниң малынга чем белеткээриниң темпизин хүн келген түдүм дургедедип турар. Июль 20-ге чедир колхоз 2100 центнер сигенни белеткээн. В. И. Хардинге удурткан сиген белеткекчилериниң механизастаттынган бригадазы 8 агрегаттыг ажылдап, эки үре түңнелдериг болуп турар.

Аяс хүннерде звено 250—300 центнер сигенни белеткеп турар. Эң эки ажылдап турарларга П. Воронин, П. Изосимов, С. Шмыров, В. Лубошников, П. Салчак олар хамаржырлар.

Районнуң агитбригадазы С. Иночкинаның удуртулгазы-биле сигенчилерге солун концертти көргүзүп, «Билиг» ниитилелиниң кежигүнү эш Саая лекция, беседаларны чорудуп турар.

В. ЧИГАРСКИХ.

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕЛЕРИ

1967 чылдың бирги чартыында Россия Федерациязының улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының күүселдезиниң дугайында РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыы

1967 юбилейлиг чылдың бирги чартыында Россия Федерациязының ажылчы чоннары Совет эрге-чагырганың 50 чыл оонга алдар болдурган социалистиг чарыштыг калбартышаан, улус ажыл-агыйының хөгжүдезинге, чоннуң чаагай амыдыралын болгаш культуразыг деңнелин бедидеринге улам ыңайгы чедишиннерни чедип алган дээрзин РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадында чугаалаан турар.

РСФСР-ниң үлетпүрүн . будуулгелиниң ниити хемчээлиниң болгаш продукциязының эң чугула хевирлериниң хөй нуруузун бүдүрер талазы-биле чартык чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Эрткен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге, будуулгелиниң хемчээли 10 ажыг үскен.

Республиканың үлетпүрүнүн түстүг адырларында продукциязын ве-мелде өзүлдези мындыг болган: электроэнергия болгаш чылыг энергиязы —9 хуу; одаар чүүл үлетпүрү —6 хуу; кара болгаш оңнүг металлургия —9 хуу; химия үлетпүрү—12 хуу; машина тудуушкуну болгаш металл ажылдап кылышкыны — 12 хуу; ыяыны, ыяшты ажылдап кылыр болгаш целлюлоз-саазын үлетпүрү—5 хуу; түлүг материаддар үлетпүрү—9 хуу; чиик үлетпүр—11 хуу; аъш-чем үлетпүрү—10 хуу. Үлетпүр продукциязының ниити хемчээлинден — культура-амыдырал болгаш ажылагый херекселдерин будуруп үндүрери 14 хуу үскен.

РСФСР-ниң бүгү министерстволары, а ол ышкаш бүгү автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның үлетпүрү үлетпүр продукциязын будуреринин чартык чыл планын ажыр күүсеткен.

Республиканың бүгү үлетпүр продукциязының үштүн бир кезии хиреэин будуруп үндүрүп турар 2,1 муң будуулгелер бирги чартык чылдың төнчүзүнге чедир планнаашкынынын болгаш экономиктиг идиг берииишкинин чаа системазынче шилчээн. Чаа байдалдарда ажылдап турар будуулгелер продукциязы сайгарарының болгаш арыг оруглагның бедиткен планнарын база ажыр күүсеткен. 1966 чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге, сайгарган продукциязының хемчээли 12 хуу көвүдээн, күш-ажылдың будуруккүлүү 8 хуу бедээн, арыг оруга 23 хуу үскен.

Эрткен бирги чартык чылда улус ажыл-агыйының бүгү алыргларында чаа техниканы пептередип, будуулгелин улам ыңай механизастаар болган автоматчыдар, технологтуг чорудулгаларны сайзырангайжыдар талазы-биле ажылдарны чорудуп келген. Машиналарның, приборларның, дериишин болгаш материаддарның 150 ажыг чаа чүүлүл хевирлерни валбаабиле бүдүрүп үндүрер кылыр шинтээдип алган.

Күш-ажылдың будуруккүлүүн бедиреринин планы ажыр күүсеттинген. Эрткен чылдың бирги чартыыбиле деңнээрге, республиканың үлетпүрүнде күш-ажылдың будуруккүлүү 7 хуу бедээн. Үлетпүр продукциязының бот-үнезин тингедир талазы-биле онаалга күүсеттингеп. Республиканың үлетпүрүнүн арыг оруглазы эрткен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге, 20 хуу көвүдээн.

Бо чылын республиканың колхозтары болгаш совхозтары чазын чажар кызыл-тасты, ристи, тарымал тоорукту, лён-долгунчин, ногааларны, хой чылыг сигенерин планда айтыкнындан хойну тараан дээрзин ыңнадыгда чугаалаан турар. Чазын чажып тарыыр культураларның тарыла планы күүсеттингеп.

Мал ажылының хөгжүдезинге чедишиннер чедип алынган. Колхозтарда болгаш совхозтарда мал ажылының продуктуларын будурери 1966 чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге, мынчаар үскен: эът—24 хуу, сүт —10 хуу, чуурга—14 хуу. Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садып алыры үскен. Мал, сүт болгаш чуурга садып алырының планы ажыр күүсеттингеп.

Колхозтарның болгаш совхозтарның материал-техниктиг баазазы быжыкан. Көвө ажыл-агый чаа төй техниканы, 6,3 миллион тонна минералдыг чем-чимдиглелерни — эрткен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге. 16 хуу хөйнү алган.

Республикага капитал тудугну улуг хемчээлдерге боттандырган. Төнчүткен капитал салыышкынарының күүселди-биле ниити ортек-үнезин 5,6 миллиард рубль көл фондуларны ажыттырга киирген. РСФСР-ниң улус ажыл-агыйынга күрүненин төнчүткен капитал салыышкынарыны 10,8 миллиард рубль—1966 чылдың оңдыр барааннарын чөнге садары оңза көвүдээн. Барван саарыгазы аярап өскен тураажок, чаңдык хоорайларга болгаш районнарга даараныгга кылыгларның, идиктиң, культура-амыдырал барааннарының чаңдык хевирлерни чедиишпес турган.

Чурттагга болгаш культура-амыдырал тудуун улуг хемчээлдерге боттандырган. Күрүне хөрөнгүлериниң, а ол ышкаш чурттагга-тудуг кооперациязының хөрөнгүлериниң күүселбиле 13 миллион дөрбелчин метр ажыг ниити полдуг чурттагга базыыларын, аъш чаагайжыдыг түңнен 300 муң ажыг квартираларны ажыглазга киирген. Оон аңгыда чон боттарының шыгжамыры болгаш күрүне чээлиниң кузазы-биле хуузунда хөй санныг чурттагга базыыларын түдүп алган.

Чонга чедирген ачы-дузаның хемчээли 1966 чылдың бирги чартыыбиле деңнээрге. 16 хуу үскен. Улус ооредиргени болгаш культура улам ыңай хөгжээн. Чоннуң медицина хандырылгазы экижээн. РСФСР-ниң чонгу 1967 чыдың июль 1-де 127,6 миллион кижи болган.

(СЭТА).

ХОВУЛАРДАН МЕДЭЭЛЕР

Кубаньның тараа кадагалаар черлери бир миллион тонна тарааны хүлээп алган. Колхоз, совхозтарның шаңнарындан элеваторларга чедир хову оруктарында 30 муң ажыг чүк машиналары дүн-хүн чок шуужүп чоруп турар. Тараа оруктарыга хүннүң-не дажыглап турар чаа дүжүт тараазы барык чүе муң тонна.

Кубаньның эң улуг тараалап — Тимашевский району тараа неделязининг чемпионы болган. Күрүнеге оон саткан тараазы чүе муң тоннадан ажа берген.

* * *

Тараа сөөрткен машиналар Хөлүнниниң областың оруктарында сонсаар-даа ужур чок шуужүп турар. Элеваторларже болгаш тараа хүлээп алыр черлерже Подольскиниң шуутузу сагындырып турар. Тараа садары областка кажан-даа ындыг темпилерлиг турун көрбээн. Ында күрүнениң шыгжамырынга бир хүн дургузунда-ла 33 муң тонна хире тарааны сөөртүп эккелгеш, хүлээдип берип турар. Ам сес муң хире автомашиналар тараа дажыглап турар.

* * *

Кабардин-Балкариянның ховуларында тараа аңдап алыр ажыл киидин түүлүпеп турар. Терек болгаш Совет районнарның «тараалыларын тараа садарының планын кускуруза чонка өскелерден эрте күүсеткеп, онаалгадан ажыр дужаар тараазын сөөртүп турар.

Днепропетровск областың ажылагыйларында чартык миллион гектардан ажыг черлериниң тараазы ажаап алдынган.

* * *

Апостоловск районнуң тараанчылары күзүн тарыыр кызыл-тастың бир гектардан-на 27 центнер дужудун өстүрүп үндүргеш, ам он ниин хүн тараа кезии келген соонда күрүне чагыын күүсеттин берипкеп. Пятихатск, Верхнеднепровск, Криничанск, Никополь, Софиевск районнарның тараачылары бир гектардан-на ниитизи-биле 24—26 центнер кызыл-тас ыяаш ап турар. Ол районнарның ажыл-агыйлары тараазын күрүнеге ылаңгыя ажыр саттынган.

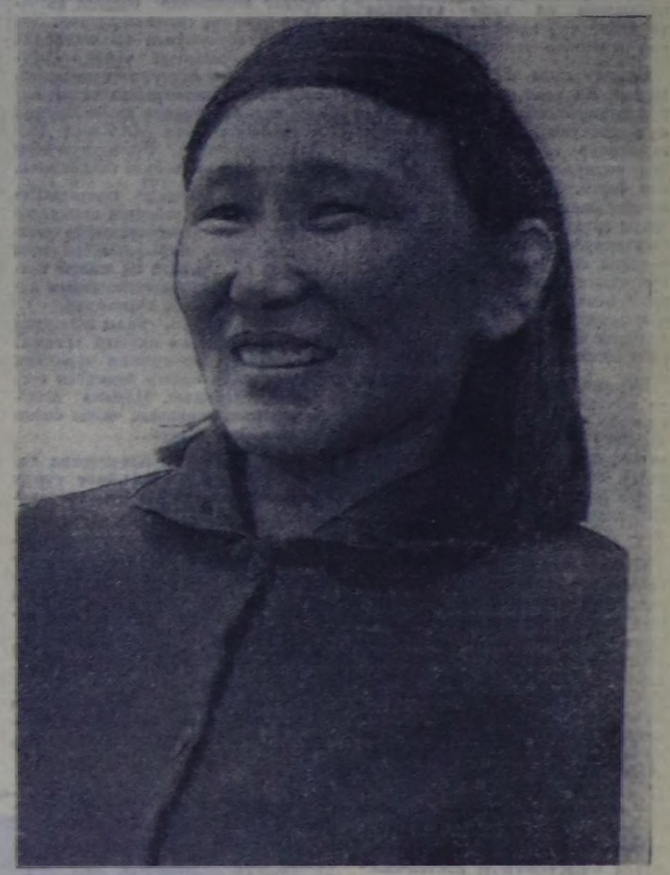

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозта Тамара Хорлуу ам 20 чыл ниитинде саанчылап турар. Бирги чартык чылда бир ииекке онаалтыр 750 кг сүттү ол сактан. Юбилейлиг чылда түс черинде ииектериниң бирөзүнден-не 1200 кг сүттү чыл дургузунда солар дээн хүлээлгезин ол күүседип шыдаар дээрзин оон амгы ажылы бадыткан турар. Колхозта аңаа ыяш болгаш оюу хүндүлээр.

ЧУРУКТА: Тамара Хорлуу.

В. КУЛИКОВТУҢ фотозу.

СОВЕТ ЧАЗАКТЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Израильдиң араб күрүнелерге улуг агрессиязының уржуктарын уязуткаар дугайында айтырыгны чугаалажып көөр дээш чыылдырган КНО-ның Кол Ассамблеязының түскай оваа сессиязы бодунуң ажылын бо чыдың июль 21-де чапсарлаткан. Чоокку Чөөн чүкте дүшкүүрлүг байдалды оваа чугула айтырыг кыдыр көрүп, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниг чугаалажырынга дуза чедирер дээш, Ассамблеяның бүгү материаддарын оон шинтпирлеп каавын әлүгаар ол Чөвүлелче чорудуп бээр. Ассамблеяны катап чыылдырарының кайы хире болгаш кажан эргежок чугула апаарын барымдаалап турган, ону чыылдырын хураадырын Кол Ассамблеяның даргазынга даасхан.

КНО-ның оваа түскай сессиязы израиль агрессияның уржуктарын ан дүргеп уязуткаары дээш тайбыңга ыяаш күрүнелериниң демиселиниг чугула үе-чаа болган. Ук сессия ол айтырыгны делегейниң хөй-ниитизиниң оваарымчазының төөгүге тургускан. КНО кежигүннери күрүнелериниң хөй нуруузу агрессияның аймылынга таварышкан араб улустарының хоойлу әзүгаар эргелерин болгаш эрге-ажыктарын камгалаарынга ылап совуургалдыг, агрессорну буруу шаап турар болгаш әжелеткен араб девискээрлердеп израиль шериглерин үндүрер дугайында негелдени деткип турар деп чүве сессияның бүгү ажылындан көзүлген.

Иерусалим хоорайны араб келиин былаап алыр талазы-биле хемчеглерден Израильдиң ойталаарының дугайында негелделиг резолюцияны Кол Ассамблея бадылаашкыннарының хөй нуруузу-биле ийи катап хүлээп алган, израиль агрессияның түңнелдерин кандыг-даа янзы-биле хүлээп көөрүнге удурлаңгавын тодаргай сөөлүүн. Күрүнелер аразында тайбың харылзааларның үндезинин болган, КНО-ның Уставының эң чугула эрге болгаш политика принциптериниң бирөзүнин, девискээрлер холгаарлап алыр дээш күш ажыглап болбазының принцивин Кол Ассамблея оон-биле бадыткаан.

Израильдиң болгаш оны деткип турар күрүнелериниң политиктиг чөнгээлери, агрессия үүлгеткен ужурунда харысаалганы оларның боттарындан чайладыр болгаш әжелеткен араб черлерин холгаарладарыгга КНО-дан деткимче безин алыр дээш оралдажыышкынынары оларның чогум әжелекчи бодалдарын харын улам сойгалаан. Кол Ассамблеяның сессиязының хуралдарында агрессорну Израильдиң бодундан болгаш Американың Каттышкан Штаттарынга башкадып азган оон ийи-үш кол болчуучуларындан башка, кымда агартыр дивээн. Агрессорну камгалаарынче болгаш араб чурттарга халдаан ужурунда ону шаңнаарынче угланган бодунуң резолюция төлевилелин Кол Ассамблеяга бадылаашкындан казып каапкан ужурга АКШ-тың таварышканында ужур-ла бар.

Ындыг турда, Израильдиң шериглерин оларның агрессия эгелээринин мурнунда эөлеп турган турушталынче чайладып үндүрер дугайында — кол айтырыгның талазы-биле Кол Ассамблеяның шинтпир үндүрүп шыдааны харын шыырак факт болуп артып турар. Израильдиң бүгү шериглерин араб черлерден доп-дораан үндүрер дугайында, каяа-даа каттышпаан чурттарның тодаргай негелделиг резолюция төлевилели дээш июль 4-те болган бадылаашкынга социалистиг, араб база хөй африк-азий күрүнелериниң база Барыын Европаның делегейге тускайлаң даштыкы политика угланыышкынын чорудуп турар чамдык күрүнелериниң бадылаашкыннары бердингеп. Агрессорну буруу шавар, әжелеткен девискээрлерден оон шериглерин доп-дораан үндүрер болгаш араб күрүнелерге оон таварыштырган когаралын эгиттирип бээр деп көргеп совет резолюция төлевилели Кол Ассамблеяга база улуг деткимчеин алган. Ындыг турбуже, каяа-даа каттышпаан чурттарның төлевилели-даа, совет төлевилел-даа бадылаттырарынга негеттингеннинден әөлээ саанныг бадыласашкыннарны алган ужурунда оларның шийыы-даа хүлээп алдынмайын барган.

Сессияның ажылын чапсарлаткыже чедир үргүлүүлеп келген, оон дараазындагы консультациялар израиль шериглерин үндүрер дугайында айтырыгны төлээлериң эргежок чугула хөй нуруузуна деткинтиргеп турар кыдыр шинтпирлээри көрдүнген резолюция төлевилелин ажылдап кылган турар түңнелди бербейн барган. Ассамблеяның ажылы ынчаңгаш түгле Айыыл чок чорук Чөвүлелиниг материаддар шилчиишин бээр дугайында резолюция хүлээп алырын белеткээни кыдыр доозулган.

Агрессия үүлгедиглерин кылырын шыңгыы хоруп турар КНО Уставын ёзугаар чарыаттынган эчис сорулгаларга дүүштүр бодунуң хүлээлгезин Кол Ассамблеяның күүседиринге кымнар шаптык болганын? — деп айтырыг тыптып келген. Аңаа чаңгыс-да харын турып болур: Американың Каттышкан Штаттарының, оон чамдык эвилелчилериниң база шинтпирлиг уеде каржы дүржогу-биле АКШ-тың ажыглаан кортпакташкынынга, АКШ-на чагыртқан күрүнелериниң эөлээн туружунуң уржуунга таварышкан, Кол Ассамблея израиль агрессияның уржуктарын уязуткаар дугайында, әжелеткен девискээрлерден израиль шериглерин үндүрер дугайында дээштиг шинтпир үндүрүп шыдаайн барган.

Агрессорнуң шериглериниң әжелеп алган араб девискээрлериниң оларны үндүреринче агрессорну албадаарынче тайбынга ыяаш бүгү күрүнелер күжелиишкиннерин салырын үргүлүүлээр ужурлуг деп, Совет чазак ниит бүзүреллиин илерегейлээн. Агрессорнуң шериглери араб девискээрлерге турда, кожазында араб чурттарга девискээр былаашкан болгаш еске-даа негелделерин Израиль угаан-сарыыл чок дүржогу-биле салбыышаан турда. Чоокку Чөөн чүкте тайбың турбас. Суэц каналының девискээринде Израильдиң үүлгедип турар дайын чөнгээлери кайы-даа хүнде катап дайын болу бээр деп чүвени хереченип турар.

Ам Айыыл чок чорук Чөвүлелиниге улуг болгаш харысаалганыг сорулга онаалткан, аңаа Кол Ассамблея бодунуң ойза тускай сессиязының материаддарын шилчиидип берген. Израиль агрессияның уржуктарын уязуткаар дугайында айтырыгны оон ыңай көөрүе. Айыыл чок чорук Чөвүделиг күрүнелериниң хөй нуруузунуң ол айтырыгны ыяаш шинтпирлээрин, хамыкты мурнай—Израильдиң шериглериниң әжелеп алган араб черлериндеп оларны үндүрерин чедип алыр деп сессиягга тодаргай илереткен күзелин барымдаалаар ужурлуг. Совет чазак бодунуң талазындан ол эчис сорулганы чедип алырын бодаап, тайбынга ыяаш бүгү күрүнелер-биле дем каттыштырып ажылдаарынга моон мурнундаазы-биле база бир дөмей белеп.

Боттарының хоойлу әзүгаар эргелери дээш араб күрүнелериниң чөптүг демиселиниге Совет Эвилели социалистиг еске-даа чурттар-биле кады политиктиг деткимчеин, оларның экономиказын катап тургузарынга, хөгжүдеринге, камгалаңыр аргалының быжыглаарынга дуза алаамчыны моон сөңгээр-даа бээр деп чүвени Совет чазак база бадыткап тур.

Израиль агрессияның уржуктарын уязуткаар дугайында айтырыгны шинтпирлээрине боттарының туружу-биле амдыгаа дээр шаптык таварыштырып келген күрүнелерни алгаш көөрге, ол күрүнелер боттарының шүүмүнүн әде көрбес болза, олар бүгү улустарының мурнунга аар харысаалгага оңаажыр апаар.

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозунда

Июль 23-те ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозу Совет чазактың даасканын ёзугаар Аргентина Республиканың Москвада элчин черинге нота чорудуп берген. ол нотада мынча хаан:

«Совет чазак бо чылдың июль 22-де Буэнос-Айрес деп далай ортаалынге аргентин эрге-чагырга черлериниң совет «Мичуринск» теплоходка хамаарыштыр кара туралында болган ужур дурумде-даа чок каржы үүлгедиглерни кылганын аргентин чазакка оваартып тур. Ол черниң-биле 16 шак хире-де, ук теплоходтуң турган черинге далай чазаг шериниң кадарчы ыттарлыг 200 хире кижилиг бөлүктери келгеш, совет суднону бүзээлей берген.

Аргентинаның каайлы тыртар албан черлериниң төлээлери шериг идегеттерге үлелин алгаш, теплоходтуң кырынга үнүп келген болган суднога чораан дипломаттыг поттаны катап ыыбылап көөрүп капитаннан негээн. Аңаа совет матрос чыыа-биле балыглаткан.

Аргентин эрге-чагырга черлериниң ол чөнгээлиг үүлгедиглерни дипломаттыг харылзаалар дугайында 1961 чылда чаргай Вена керээзиниң болгаш делегей эргезиниң ниитизи-биле хүлээп көрүүнген чижек-хемчээлдерни чүрүм чок ёзу-биле үреп, дора көргени болган. Аргентин эрге-чагырга черлериниң төлээлериниң ол кара туралында каржы ажыылалын Совет Эвилели биле Аргентинаның аралында харылзааларны чигзиглевирер ёзүн сорулгалыг, чөнгээлиг үүлгедиг дээрзин өскөөр көрүп болбас.

Совет чазак «Мичуринск» теплоходка хамаарыштыр аргентин эрге-чагырга черлериниң ужур-дурумде чок үүлгедиглериниге шинтпирлиг-биле удурланганын медегледп.

Ол үүлгедиглерни доп-дораан совсадырын негээн, оларны кылганынга бурууду идегеттерни шыңгыы кезектеп турар деп чүвени манап тур. Совет тала аргентин эрге-чагырга черлериниң ужур дурумде чок үүлгедиглериниң уламнаан таварыштыр когараллырны эгидерин негээр эргени бөзүнге арттырыңар деп тур».

Республикада сиген кезилдези

Бо чылдың июль 20-де медээни ёзугаар алырга, республикада чайгаар үнген болган тарын өстүргеп сигенни шуут ажаап алганы хуу-биле ыңдыг болган:

Каа-Хем район	7,9
Чөөн-Хемчик	4,6
Улуг-Хем	4,4
Тес-Хем	3,9
Танды	2,4
Төжу	2,1
Эрзин	1,6
Барыын-Хемчик	1,5
Өвүр	1,4
Бии-Хем	0,4

Республикада ниитизи-биле 3 хуу болган, ынчаарга эрткен чылдың бо-да үезинде ол 7,2 хуу турган. Моон алгаш көөрге, бо чылын бистиң республикада сиген кезилдезиниң темпизи эрткен чылдыңнан куду болуп турар-дыр. Мону барымдаалаш, районнарның, ажыл-агыйларның удурткучулары мал чемнериниң белеткелиниң темпизин дүргедедир талазыбиле шинтпирлиг хемчеглерни алыры — бо хүннерниң сонгаарлалын болбас сеткүүлзы-дыр.

СУГГАТТЫГ ЧЕРЛЕРНИ ЧӨП АЖЫГЛААР

Бистиң совхоотуң механизаторлары, суггарыкчылары Совет эрге-чатырганың бежен чыл ойнга төлептиг ужуражыр дээш часкы, чайгы хову ажылдарынга эвээш эвес күжениишкинни үндүрүп, кодээ ажылагый культураларындан хой дүжүттү остүрүп алыр сорулга-биле кажангызындан-даа арбыс кызымак ажылдап турарлар.

Мурнакчыларның дүржүлгазы ажыл-агый бүрүзүнде ажыглаттынмайн турар курлавырлар кончуг хой дээрзин коргузуп, чазы-биле ажылдап тургаш, бедик дүжүттерни остүрүп алырынче суггарыкчы бүрүзүн кыйгырып турар.

Совхоз бо чылын суггарып болур, мынчалза-даа ажыглаттынмайн чыткан черлерже кичээнгейни салып, тараа болгаш мал чеми культураларны күргаг черлерден суггаттыг черлерже тараан. Бүдүүлге планында ниитизи-биле 6668 га суггарылгалыг черлерни ажыглаары көрдүнген. Бо чылын 4025 га тараа культураларын, 277 га ситеп шөлдерни, 930 га кукурузаны чайгы суггат-биле хандырып, оларның чайгы үнүжүн көрүп тургаш, ийи суггарылганы чорутпаа бис. Совхозка ниитизи-биле часкы, чайгы суггарылга ажылында 32 звено азы 98 суггарыкчылар, суг чаштырар ДН-54 дээр 5 установкалар ажыдап турар.

Часкы, чайгы суггарылга ажылынга Бижиктиг-Хая салбырда ашчер М. Сумбер-оолдуң, Б. Дырыканның, К. Кара-Баштыгның, Аксы-Барлык салбырда К. Маңзырыкчының, О. Балданның удурткан звенолары түс-түста 269—350 га тараа шөлдерин суггарып, эки ажылдаанвар.

Суггарылга ажылы бистиң совхозта кол черни эдеп, удуг рельеф ойнап турар болганда, суггарыкчыларның амыдырал хандырылгазынче улуг кичээнгейни салып, түскай 13 майгынны, резина идиктерни, демир болгаш ыяш щиттерни, демир хүүректерни, хол хаптарын, мунар аътарны оларга берип, машина-биле чеминерни соортуп чедирип турары бисте чаңчыл апарган.

Совхозта бир га тараны суггарганы дээш суггарыкчыга төлээри 3 рубль 27 көпеек. Ол ышкаш суггарыкчыларның материалдыг сонуургалын көдүрери-биле бедиткен бүдүн чартык хуу ажыл төлевирин май 10-дан 20-ге чедир нептередип тургаш, суггарылганың шынарын эжиждип, темпизин дүргедедир аргалыг болган бис.

Амгы үеде үнүштерниң ниити өзүп турарын аналитеп көөрге, га черден 14—18 центнер тараны ап болурунуң аргазы бар болуп турар. Чер ажылының культуразы бисте ам-даа чавыс, шыңгыя ажыглалдыг черни чөп ажыглаары, тарылганың шын эдечештирилгелерин чорудары, тараа болган өскө-даа культураларның дээре сорттарын нептередири, минералдыг болгаш органиктиг чеминчидилгелерни ажыглаары, хөрөүнүң үрелиишкинни-биле дениселди калбартыры дээн чергелиг чугула ажылдар бисте ам-даа куду деңнелде чоруп турар.

Хөрөүннеринң үнүш-дүжүткүрүн бедидер болгаш бар турар суггарылгалыг черлерни бүрүн шингээдип алыры-биле ол черлерге суггарылганы четкилерин тудар, суг хандырылгазын эжиждер, суггарылга системаларын техниктиг чаартыры негеттинип турар. Совхоз бо чылын Барлыктың суггарылга ергелелиндеп 11 инженерлиг бүгаларны болдунуң балансызынга хүлээп алган. Амгы үеде шупту 36 санныг инженерлиг бүгалар ажылдап турза-даа, оларның чамдыктары, чижээлээрге, дөрткү участокта № 33, 34, 35, 36 болган № 10, 17, 19 бүгаларның кылган шынарлары багай, кулактарын доннер азы оңгар иштинде кылып, буганың чалдаашкынын черниң ийленчээн сагывайн, оңгул-чингилдерни барындаалавайн, чангыс аай дескн кылдыр казар чоруктуң уржуундан ол бүгаларга суг эвээш барып турар. Ынчангаш оларга суг хандырылгазын эжиждери, суггарылга системазын техниктиг чаартыры берге болуп турар. Республиканың Мелиорация болгаш Суг ажыл-агый министерствозу бо бүгаларның байдалын өөренип көрүп, эде кылырының хемчээн алыры чугула.

Совхозка өртээн чылын тараа культураларының бир центнериниң бөтүнгэи план ёзугаар 3 рубль 55 көпеек турган болза, херек кырында 8 рубль 54 көпеек болган. Центнер ногаага 5 рубль 79 көпеек чарыгдаар турган болза, херек кырында 19 рубль 9 көпеекти чарыгдап, азы 13 рубль 30 көпеек когаралдыг болган. Ол дээрге хамыктың мурнунда чер ажылының агротехниказын куду, техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглавайн турарының түңнели болур. Совхоз мынчага чедир кандыгдаа тарылга эдечештирилгезин шингээдип албаан болгаш агротехниктиг негелделерни хажыдып, чыл бүрүде бүтү тарылга шөлүнүң 30—40 хуузун чазын удур аңдарар, черни кыдыра чарар, катоктар ажыглаарындан ойталаар хөөннер бар боон турар.

Чер ажылының продукциязын бүдүрерин ковүдедириниң кол оруу болза, бүгү-ле кодээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидери болур деп, СЭКП-ниң XXIII съездизинниң Директиваларында айытканын ажыл-ишке удуртулга болдуруп, ону амыдыралга боттандыры кичээнгейниң төвүнге турар ужуралт.

М. ШОЖУКАЙ,
«Барлыг» совхозтуң кол гидротехниги.

Зинаида Дубровская Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунда мал эмчизинде ажылдап турар. Бо чылын колхозтуң малы хүр кыш ашкан. Ол дээрге мал эмчилериниң база эки ажылдаанының түңнели-дир.

ЧУРУКТА: З. Дубровскаяның мал шинчип ажылдап турары.

Х. ОЙДАН-ООЛДУҢ фотозу.

Бөдүүн мергежилдиг кижилери

26 ЧЫЛ ИШТИНДЕ

1941 чылдың июнь 16. Ол хүн Марина Алексеевнага кажан-даа үттүндурбас, түге дизе, ажылчы чоннарның чагыдын алган болуп, сеткүүдерин чедирип, кижилерниң өөрүшкүүн хайыктырар хүндүүр даалганы күүседип эгелээн. Ынчалдагы Кызылдың кудумчуларының янге-сееке чогу база кончуг, суглуг чыдар эвеин, хараган, дашы., Оюң-биле кады почтачылар база эвээш турган. Ынчангаш почтачының ажылынга таарыжы чоң байдалдар бо-ла таварышкылаар...

1967 чылдың июнь 16. Чолдакмаар сыныг, бажының дүгү көгериксеп эгелей берген утбайны Кызылдың бөлүк почтачылары бүзөлеп алган ажок-ла чугаалашкан турлар. Оларның шуутузунуң арынарында өөрүшкү чайнаан. Ынчанмастың аргазы чок: Марина Алексеевна Кызылдың харылзаа салбырынга почтачылап киргеш, бүдүүлгеге үзүктел чок 26 чыл ажылдаанын ол үш деметпеп турары ол.

Совет кижилериниң ажылдаар, өөренир, дыштанып эргежээн совет Конституциязында бижиглеп бижээн. Ынчангаш күш-ажыл бисте алдарлың хереэ апарган. Марина Алексеевна Ощепкова ам 55 харамы, почтачының берге ажылынга ол хире хуусаада үзүктел чок ажылдаан, чоонта чыл пенсияже үдеттирген.

Күш-ажылчы 26 чыл — улуг школа. Бо үениң дургузунда бодунуң харылаан турар участогунуң помчукчуларынга чеже муң экземплар солуп, сеткүүдерни оон чедирерини тодарадыы бе-зин берге. Харылзаа ажылында почтачының ажылы эң-не берге: эртен эртеден орай дүнеге чедир помчукчуларга бараан болур. Кышкы соокта, чайгы ишкыле почтачыга канчан халаалыг болбазы? Ынчалза-даа олар чоннуң чагылгаларын чогуур ой-шаанда чедирип бээр дээш туруп-могарын билбейн чоруп турарлар.

Марина Алексеевна Ощепкова — почтачыларга үлегер. Ол, ажылче хамыкты мурнай үнер, ажылын дооспаанда ара катташ, чаныптар таварылга чаңгыс-даа катап болбаан. Аныяк почтачыларга бодунуң байлак дуржулгазын дамчыдып бээринге чаңчыккан.

Бөдүүн ишчиниң күш-ажылга чедип алган чедишкиннерин коз-ла үндезинин — кыымаланда. Оюң бир тодаргай чижээ бо: Марина Алексеевна билип чаныс турган, ынчангаш ол аныяк почтачылар-биле кады чоруп турган, шкыктарның дескээн школаазының дөрткү класын доозуп алган. Ол-булениң ажылы, уругларның кижизидилгези чижектиг харымсалгалыг ажылды эш Ощепкова бодунуң ак сеткилдиг ажылы-биле деңге, негелдеге дүүштүр шинтпирлеп шыдаан. Оюң бир оглу ам милиция ажылдакчызым, бирээзи Краеөөренинң бир заводунда инженер, а уруу Кызылдың медучилищезинде доскаш, чонунуң кадык камгалалында бараан болуп турар.

Кажан бистиң чуртувуска коммунистиг күш-ажыл дээш шинчээшкин нептереп эгелээнде, ону почтачылар ортузунга калбартыр талазы-биле улуг ажылды М. Ощепкова чоруткан. Республиканың харылзаа шугумунда ажылдап турар кижилерден коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы деп бедик атты алган баштайгы кижилерниң бирээзи чогум-на Марина Алексеевна болуп турар. Ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге бедик үлегер-чижээ база чедип алган чедишкиннери дээш ону ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозу «Коммунистиг күш-ажылдың тергиини» деп хөрек демдээ-биле шаңнаан.

Чонунуң хереэ дээш ак сеткилдиг ажылдап келген ишчини харылзаа белдирииниң администрациязы болгаш ында партия организациязы, харылзаа эргелези өртектиг барааннар болгаш акшабиле үргүлүү шаңнап келген. Харылзаа шугумунга үр чылдарда ажылдап, ажылчы чоннар ортузунга солуп, сеткүүл тарадылгазын организастаарынга чедип алган чедишкиннери дээш Марина Алексеевна Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

26 чыл иштинде почтачылап келген хөочун үгбайны пенсияже үдээри-биле харылзаачылар чыглып келгеш, баймдыг байдалга эртken ол хуралга эң чылыг сеткери Марина Алексеевнаның адресинге чугаалап турганнар.

Эрткен оруун, кады ажылдап чораан эштерин сактып органы-ла ол боор, эштериниң чүректиг хамыыдынган баймр чедирген сеткери дыңналаш, Марина Алексеевнаның караанын чажы безин бүдеделейн берген...

Ынчан Марина Алексеевна харыы сөс чугаалаары-биле туруп келгеш, боданып чоруй чугаалады:

— Мени кижизидип, амыдырал-га шын орукту тып алырымга дузалаан ыяпыралдыг коллективимге улуу-биле четтирдим! Мээң ажылдап, өөренип, дыштанып эргежээн магадылаан Улуг Октябрьга, оюң орук айтыкчызы болгаш сорук киирииччизи ленинчи партиэмга четтирдим!..

Коллективтиң кежигүннери юбилярга өртектиг белекти болгаш дириг чечектерни тыпсыскан.

А. АЙР.

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫҢ БАЗЫМНАРЫ

Юбилейлиг чылдың бирги чартынында канчаар ажыдаанывысты ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыыдан тодаргай билип алган болгай бис. Ол документиге көргүскен ажок хой сан-чурагайлардан үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери эртнин чылдың бирги чартыы-биле деңнээргe, 10,6 хуу өскен. Оны ноочукчу хамыктың мурнунда сонуургазы чугаазынок. Ол хой бо, азы эвээш бе?

Чүвениң алыс умурун деңнеп тургаш биилп алыры биилдингир. Оюң умурунда соолгу алды чылдарның дургузунда чуртта үлетпүр продукциязының өзүлдезининң чылда ортуман темпилери 5,6 хуу —бо чылдың бирги чартынында чедип алдыганындан ийи хуу эвээш болганын сагындырып каалы.

Ол ийи хуу чүнү айтып турарын? Бо ийи хуу 1913 чылда эрги Россияның бүдүрүп үндүрген үлетпүр продукциязының бүгү хемчээлинден бүлүн чартык катап хире ажып турарын санап көөрге биилине бээр.

Чеди чылдың бирги чылының соонда биске ниитилел бүдүрүлгезиниң өзүлдезининң темпизи элээн оожумнаазы биилдингир болгай. Барының талакы стандарттарбиле алырга, ындыг темп черле тергиин дээр, мынчалза-даа социализм чуртунга ол таарышпаан. Темпилериниң оожумнаашкынынга объективтиг факторлар-биле чергелештир дыка хой экономиктиг айтырыгларны шинтпирлээрде субъективтиг көөр чорук, улус ажыл-агыйынга удуртулганың экономиктиг арга-методтарын чедир үнелевээнин, материал болгаш мораль талазы-биле идиг бериишкиннерин долу эвес ажыглаанын, планнаашкынга частырыглар база немек болгай.

СЭКП ТК-ның октябрь (1964 чыл) Пленумунуң соонда партия улус ажыл-агыйынга удуртулганың стилинде болгаш методунда бо бүгү четпестерни шинтпиргиг чайлаткан. СЭКП ТК-ның март болгаш сентябрь Пленумнарынга экономиканы удуртурун чаа ёзу-биле көөрүп ажылдап кылган, ленинизмни чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаарынга үндезилээш, партияның экономиктиг политиказын ажылдап кылган болгаш ону СЭКП-ниң XXIII съездизи бадыткап, улам ында хөгжүткен.

Оон түңнелинде ниитилел бүдүрүлгезиниң өзүлдезининң темпилери немежип эгелээн. Бо чартык чылда боттанган улуг бурунгаарлаашкын бо талазы-биле эки бадыткаашкын-дыр. Улуг Октябрьның 50 чыл оюн күш-ажылчы чаа-чаа чедишкиннер-биле уткуурунга совет кижилериниң чүткүлү ышкаш, ындыг факторнуң ол бурунгаарлаашкынга ажок улуг рольду ойнаазы чигаавиг чок.

Бирги чартын чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнде улуг бурунгаарлаашкын база майгамчын. Эрткен чылдың ол-ла үезинбиле деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 7 хуу бедээн. Ону тодарадыры-биле ындыг деңнээшкинни база ап көрээли. Эрткен беш чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң чылда ортуманабиле немелде өзүлдези 4,6 хуу, а 1956—1960 чылдарда — 6,5 хуу болган. Өскээр чугаалаарга, чылдар айны-биле алырга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезинде ындыг бурунгаарлаашкын соолгу он чылдарның дургузунда болбайн келген.

Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче шилчээн бүдүрүлгелерниң ажыл-чоруулгазының түңнелдери оон-даа артык кайгамчык. Олар сайгарган продукциязының хемчээлин 12 хуу, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 8 хуу бедиткен. Бо сан-чурагайлар тайылбыр чокка-ла боттары тодаргай чугаалап турар-дыр.

Бистиң үлетпүрүвүстүң орулгазы чайгылыш чокка бедип турар. Чижээ, 1965 чылда үлетпүрүнүң арыг орулгазының түңү 1964 чылдыы-биле деңнээрге, 3 хуу хире, эрткен чылда 16 хуу болган бо чылдың бирги чартынында 20 хуу өскен.

Адаптың соолунде чартык чылдың түңнелдеринде мындыг ийи чүүл база өөртүп турар: бирээде, бүгү улус ажыл-агыйының деп-шилгени тодарадып турар машина тудуушкуну болгаш химия ышкаш, ындыг адырлары колдадыр хөгжүп турар. Ийиде, улус хереглелиниң бараннарын бүдүрери чуртка кажан-даа көзүлбээни-биле ковүдээн. Чиик үлетпүр бодунуң продукциязын 12 хуу, аъш-чем үлетпүрү — 8 хуу ковүдеткенин база культура-амыдыралдың болгаш ажыл-агыйның эт-херекседдерин бүдүрери үлетпүр продукциязының ниити хемчээлинин 15 хуузу болуп турарын чугаалаарга-ла четтир.

Кадзының ажыл-ишчилери багай эвес амыдаан. Часкы үеде агаар-бойдустуң байдалы тааржыма чок турзажок, олар часкы тарылганы организастыг чорутkан. Мал ажылының интенсификациязында чедип алдынган чедишкиннер онза өөртүп турар. Колхозтарда болгаш совхозтарда малдың баш саны эртken чылдыы-биле деңнээрге бичеде немешкен (харын хавапнарының баш саны 4 хуу кызырылган) турзажок, ыт бүдүрери 21 хуу, сүттүү—8 хуу ковүдээн.

Ниитилел бүдүрүлгезиниң бүгү адырларының ажыктын бадыткан чорун юбилейлиг чылдың бирги чартынында бистиң кижилеривистиң амыдыралын эжиждериниң оруунга чаа улуг базымны кылыр арганы берген. Ажылчынарның болгаш албан-хаакчыларның саны өзүп, ажыл төлевири ковүдеп, колхозчуларның күш-ажыл төлевири бедип турар. Чонга ниитилел фондуларындан төлевирлер болгаш чингелделер ковүдээн, бараннарны садары өскен. Күрүне хөрөнгилериниң болгаш чуртталга тудуг кооперациязының хөрөнгилериниң күсели-биле 500 муң ажыг чаа квартираларны тудуп, ажыглалга киирген.

Бо чедишкиннер-биле чергелештир бисте ажыглаттынмайн турар курлавырларның ам-даа хөйүн болгаш чамдык четпестерниң барын Төп статистика ергелелиниң дыңнадыы айтып турар. Чижээ, чамдык үлетпүр бүдүрүлгелерин продукцияны бүдүрер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш арыг орулганы өстүрер талазы-биле онаалдаларны күүседип шыдавааш. Ийнги чартык чылда совет кижилер улуг юбилейни күчүлүг күш-ажылчы көдүрлүүшкүнү-биле утkувушаан, кылдынмаан түүлдерни чедир кылып алыр дээрзинге чигзиниг чок.

И. АРТЕМОВ,
СЭТА-ның тайылбырланчызы.

БОТ-ОРУЛГА-ЧАРЫЛГАНЫҢ ЧУГУЛА ФАКТОРУ

ЭКОНОМИКТИГ ТЕМАЛАРГА

Чоокта чаа даштыкы бир экономика тайылбырлакчызы кижибиле үр чугаалажыр ужур меңээ таварышкан. ССРЭ-де боттандырып турар ажыл-агый реформазын оон сонуургазы чугаа чок. Чугаалажып олурувуста, ол кижи мындыг айтырыгны салды:

— Үлетпүр бүдүрүлгелер күрүнеиин болуп турар Совет Эвилелинде кол бүдүрүлге фондулары дээш төлевирни чүге чорутканыл? Алызында ук төлевир күрүнеиниң ол-ла чаңгыс кармаңнызын үнүп турар ышкажык?...

Ындыг айтырыг тургустунуп кээп болур: социалистиг бүдүрүлгелер күрүнеиниң бүдүрүлге фондулары дээш төлевирни боттарының арыг орулгазындан шилчидери ажыктыг бе? Ол фондулар бүгү-ниитизиниң, улустуң өнчүзү болуп турар. Ынчангаш ниитилел бодунга төлеп турар ышкаш болу бербес бе?

Бо айтырыгның үтказын тайылбырлаар төлээде, социалистиг өнчүнүң характерин кичээнгейге алыр херек. Социалистиг өнчү шынар талазы-биле чаңгыс аай болгаш бүгү улустуу болуп турар, сан талазы-биле ол түс-түс бүдүрүлгелерге хуваттынып турар. Ол дүрүм ёзугаар болгаш хамыктың мурнунда күш-ажылдың хуваалазын болдуруп турар. Боттарының бүдүрүлге хүлээлгелерин күүседир төлээде, бүдүрүлгелер оларга үндүрүп берген бүдүрүлге фондуларын — бажыңнарны, дериишкиннерни, чиг-этти болгаш материалдарны түскайлаң башкарар ужурлуг. Ындыг болганда, улустуң, оларга берген хөрөнгилерин эң чоп ажыглаарынга амыдажкчыларның коллективтери сонуургалдыг болур ужурлуг. Техниктиг дешлиглиниң дүргедээшкинин экономиканы хөгжүдеринге бүдүрүлге фондуларының ролүн доктаамал бедидип турар болганда, ол база онза чугула болуп турар. Чижээ, 1940 чылдан 1964 чылга чедир улус ажыл-агыйының адырларында ажыкчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны 2,85 катап көвүдээн, а бүдүрүлге фондуларын өртек-үне талазы-биле алырга, 4,6 катап өскен, ылавыларга, олар ийи катап дүрген көвүдээн. Бо фондуларны чоп ажыглаарының улам улгадып турар ужур-дузазы оон-на биилингир-дир.

Бүдүрүлге фондулары дээш төлевир бүдүрүлгелерниң коллективтерин оларга түскайлап берген ниитизиниң үнелиг түүлдерин эң улуг болгаш ажыктыг кылдыр ажыглаарынга экономика талазыбиле сонуургалдыг болдуруп турар. Оон-биле шупту үүве болганы ол эвес. Капитал салыышкыннарны ажыктыг эвес ажыглаар чорукту, а ол ышкаш бүдүрүлгеге ажыы бедик техниканы болгаш технологияны нептередириише шаптыктап турар бүгү-ле үүвени чайлаадырына боттуг башкайгы белеткелдер тургустунуп турар. Ам бүдүрүлгелер ажыглалга чаа киирген күчүлер чүнү бээрин, бүдүрүкчүлүүнүн, оларны тударынга үнген чарыгладдың эгиттиринин хуусаалариның талазыбиле боттарын бадытпап турарын экономика талазы-биле санап турар. Ол дээрге, практикада база бот-орулга-чарылга-дыр! Ынчаар көөр чорук биилингир — бүдүрүлге фондулары дээш төлевирни бүдүрүлгениң арыг орулгаларындан төлээр болганда, фондуларны эң хөй чылдаларны алыр кылдыр ажыглаар херек.

Совет үлетпүрде ам безин бар дуржулга фондулар төлевириниң идиг берип турар күжүн көргүзүп турар. Ажыл-агыйны эдеп башкарарының чаа чурумунче шилчиткен бүдүрүлгелер дериигени садып алыр дугайында айтырыгны экономика талазы-биле болур-чогуур кылдыр шинтпирлеп, ажылдап турар күчүлерни эң долу ажыглап, артык курлавырлардан чайгал, боттарының фондуларының ергилдезин дүргедедип турар.

Бүдүрүлге фондулары дээш төлевирниң ажыл-агыйжы ужур-дузазы оон-биле болганы ол эвес. Ол төлевир күрүне бюджединиң орулгаларының турушкуг үнер дозу, национал орулганы хуваарының эптиг болгаш ажыктыг хевири база болуп турар. Бир талазында күрүнеиниң ниити бюджединге киирер түүнер биле оске талазында бүдүрүлгениң эргежинге үндүрүп берген хөрөнгизиниң болгаш оларны ажыглаарының деңнелиишиң аразында сырый хамаарылга тургустунар. Ынчангаш фондуларының төлевири бүдүрүлгелиниң тургускан национал орулганы хуваарынга боттуг түүл болуп турар. Экономика талазыбиле бо артык түүлдер фонду дээш төлевириниң улам улгадып турар ужур-дузазын база тодарадып турар. Ук төлевир күрүне бюджединге бүдүрүлгелер төлевириниң чоорту кол болгаш шинтпирлиг хевири болу бээр.

Фондулар дээш төлевириниң туруму кандыгыл? Төлевириниң кол фондуларының болгаш нормалаан эргилде хөрөнгилериниң, ылавыларга, бүдүрүлгениң кол элементилериниң өртек-үнезинге хуубиле доктаадыр. Төлевириниң деңнели 6 хуу болуру чурумчаан, ындыг болза-даа чамдык бүдүрүлгелерге ону 3 хуу чедир эвээжедип турар. Чогум-на харын төлевириниң ындыг хемчээлдери аяты үеченде бүдүрүлгениң эң улуг ажыктыг болуруң хандырып турарын шинчилелдер көргүскен.

Төлевирни эң эвээш дээш норманы ёзугаар төлеп турар бүдүрүлгелериниң арыг орулгазы ажылдакчыларны деткип шаңнаарынга четпес болза, оларны ол төлевирлерден түр үеде хостап турар. Ындыг болза-даа ындыг бүдүрүлгелериниң саны ажыл-агыйны эргелеп башкарарының чаа байдалдарында, хамыктың мурнунда моонаеп садар чаа өртектерни боттандырганының ачызында, дүрген кызырлып турар. Ол өртектер үлетпүрүнүң бүгү адырларының орулгалыг болурунга материал талазы-биле быжыг базаны тургузуп турар.

Бүдүрүлге фондулары дээш төлевир ажылдакчыларның коллективтеринге шуут идигни кандыг арга-биле берип турарыл? Фондулар дээш төлевирни киирген соопла бүдүрүлгеге артар арыг орулганың ол кезии деткип шаңнаар фондуларының үнер дозу болуп турар. Бүдүрүлге күчүлерни, чиг-этти, материалдарны эки ажыглаан тудуш, оларның курлавырларын каапаан тудуш, арыг орулганың хемчээли улам бедик болур болгаш бюджетке киирер төлевирниң түңү элээн эвээш болур. Ындыг болганда, ажыдакчыларны шаңнаарынга киирер акша хөрөнгилер хой болур.

Фонду дээш төлевир чаа техниканы ажыглаарын кошкалы бербес бе? деп сестир чорук тургустунуп келир магат чок. Чаа техника долу үнелиг ажыктыг чүвени бээрининг мурнунда ону элээн үр үеде шингээдип алыр апаар-ла болгай.

Ажыглалга киирип турар чаа бүдүрүлгелерни, а ол ышкаш чаа цехтерни болгаш агрегаттарны шингээдип алырынга негеттинер үеде оларны фондулар дээш төлевирден хостаар. Бүдүрүлгениң бодунуң чыылдаларының күсели-биле тургускан кол фондулар дээш төлевирни ийи чыл дургузунда база тыртпас. Ындыг болганда, коллективтер боттарының хөрөнгилерин бүдүрүлгени сайзырангайжыдарынга эң күзелдин-биле киирип, ажыл-агый талазы-биле улуг инициативаны илергейлээр апаар.

Бүдүрүлге фондуларының төлевириниң талазы-биле боттуг чингелделерни дуржулга бүдүрүлгелеринге болгаш цехтеринге, конструктор болгаш төлевилел бюроларынга база көрген. Ону техниктиг дешлиглиниң эрге-ажыктары дээш кылып турар. Шинчилел болгаш дуржулга организациялары кыска хуусаалarда боттуг ажылагыйжы түүнелдерин албайн турган хирезинде безин боттарының күчүлерин кадбартыр ужурга болган чок-ла таваржып турары биилингир. Ындыг түүнелдер соолгуредир—чаа машиналарның, дериглериниң болгаш материалдарның техниктиг болгаш технологтуг шынарын лабораторияга сайгырангайжыдарының чорудушкуну-биле чедип ап турар.

Бүдүрүлгелерге фондулар дээш төлевириниң нормазын элээн каш чылдарда оскерилбес кылдыр доктаадып турар. Ол чорук ажылагыйның доктаамал дешилгезинге коллективтерни сонуургадып турар. Фондулар дээш төлевириниң оскерилбес нормазын доктаатканда, арыг оруга хой алдынган тудуи-на, оон улам хой түүүн бүдүрүлгениң эргезинче арттырар болгай.

Фондуларның төлевирлиг болуру— үүгле социалистиг экономикага бот дүүшкен категория дээрзин маңаа неиеп айтып каары эргежок чугула. Үүгле бүдүрүлгениң чепсек-херекседдеринге ниитизиниң өнчүзү бүдүрүлгелериниң фондуларны ажыглап турарын үүгле административ эвес, харын база онза чугула экономика талазы-биле контрольдаар арганы күрүнеге берип турар.

Л. ПЕКАРСКИЙ,
экономист.

Ырбанның ыяш ажылагый участогунуң ажылчынары тус-тус звеноларга үстүп алган сал даап турарлар. Ийи кижи-ле бир звено болур. 50 хире звенонуң аразында калбарган социалистиг чарышка эш П. Павловтуң звенозу эки көргүзүглүг болуп, хүнүнүң нормазын 2 катап ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: участоктуң мурнакчы ажылчыны Петр Егорович Павловтуң сал даап турары.

С. Маадының фотозу.

1967 ч. Июль 26.

ШЫН
2-ГИ АРЫН

УЛУГ БАЙЫРЛАЛ ЧЫЛЫНДА ЧАА БАЖЫҢ АЛЫРЛАР 13 МИЛЛИОН

«Бистиң чуртувуста эң чугула айтырыгларның бирээзи — чонунуң чаагаймыдыр туттунган башкылар хереглеп турарын хандырары. Коммунистиг партия болгаш Совет чазап ол сорулганы шиитпирээр дээш, эрестиг хемчеглерни ап турар. Чуртталга тудуунуң хемчээлдериниң болгаш тенчилериниң талазы-биле бистиң чуртувус делегейниң бирги черлериниң бирээзин эзлеп турар. Чылдың-иа 10—11 миллион совет хамаатылар чаа башкынарга чурттай бергенинниң байырлалдарын эртирип турар. Сөөлгү он чылдарның дургузунда чурттуң бүтү чонунуң бирээ чартык кезии чаа башкынарже кежүп кирген ийикке чуртталга байдалын экижидип алган».

(СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» дээш Тезистеринден).

Революция мурнундагы Россияны көрген, хоочун салгалдың кижилери ынчан ажылдаар улустуң кандыг байдалдыг чурттап чоранын эки билир. Ажылчын өг-бүлелериниң хөй кезии башкынар аданының ол, соок өрээлдеринге, казанактарынга, чер башкынарга чурттап, фабрика эдлериниң кагарчаларындан булуннар хөлөзилээр турган. Петербургтуң ботборазун ажылчыннарының 70 хуу хирези 1908 чылда ийи кижиге онаалтыр чаңгыс оруң ийикпе булуун хөлөзилеп алгаш чурттап турган. Москвага 1912 чылда ындыг «башкынарга» 325 муң кижи, башкынар аданының өрээлдеринге — 125 муң кижи болгаш кедергей лакпыш чуртталга черлеринге — барык дөрт чүс муң кижи чурттап турган. Бакунуң хөй нефтичилери, Донбасс шахтёрларының барык чартык кезии шала, соңгалары чок чер башкынарга чурттап чораан. Фабрика, заводтарның ийи кат оруннарлыг, арыг-шевер чүрүмүнге канчап-даа таарышпас, ниити хонат башкынарынга ийизи-ле бир орунныг чүс-чүс кижи чурттап турган. Хазынныг Россия чонунуң кижи санынга онаалыр чуртталга шолунуң талазы-биле Европа чурттарының аразынга сөөлгү черлеринге бирээзин эзлеп чораан.

Ханыктың мурнунда чуртталга черлери аажок чедишпестеп турган улуг үлетпүр төптеринге район-район девискээрлерни чаа башкынарлыг болган турар кылдыр тудуг ажылын план ёзугаар калбартыр үжүр аныяк Совет күрүнеге чаӊрбы болган үжен чылдарда-да таварышкан.

Гитлерни эжелекчилер 1941—1945 чылдарда ССРЭ-ниң девискээрининге 1710 хоорайларны болгаш суурларны өртедип, чеден миллион дөрбелчин метр хире чуртталга шолунуң шуптузун ийикпе чамдыызын чок кылгаш, 25 миллион хире совет хамаатыларны чурттаар чер чок артырып каан соонда чуртталга тудуунуң айтырыы улам нарыыдаан.

Миллон-миллион ол өг-бүлелерни сайгарып чурттадыр, соң соонда чурттуң бүтү чонунуң чуртталга байдалын экижидип эгелээр дээш, кайгамчык улуг күжениишкиннерни салыры неге ттинген. ССРЭ-ге муң чурттакчы бүгүдезинге онаалтыр АКШ-тазыныдан, Англиядазыныдан ийикпе Франциядазыныдан бүгүн чартык катап хөй — 10,6 квартираларны 1957 чылда-ла тудкан. 1965 чылда доозулган чеди чылдың дургузунда хоорайларга болгаш ажылчын суурларга тудкан чуртталга шолу соң мурнунда эртикен Совет эрге-чагырга чыдаарының бүгү дургузунда ажыглалга киргени хире — 550 миллион дөрбелчин метр болган. Хоорайларның чуртталга фондузу дайын мурнундагы 1940 чылдазындан барык үш катап улгаткан.

Эртикен беш чыл дургузундазындан 87 миллион дөрбелчин метр ажыг — 480 миллион дөрбелчин метр чуртталга шолуп бө беш чыл дургузунда база тудар деп төлевилээн.

Чуртталга тудуу Узбекистанда, Киргизияда, Таджикистан биле Туркменияда онза шалыпкын калбарып турар. Ортаа Азияның республикаларында ол сорулгага үндүрүп берип турар хөрецги салыышкынныары ниитизи-биле ССРЭ-дээзинден хөй. Чүгле эртикен чылдың дургузунда безин Казахстанга 5,7 миллион дөрбелчин метр чуртталга шолу туттунган. Арменияга, Азербайджанга болгаш Литвага чуртталга шолу үш миллион ажыг дөрбелчин метр улгадыр. Эстонияга болгаш Латвияга чаа чуртталга шолунуң ажыглалга киреры эртикен чылдаазындан оранчок хөй болур.

Чуртталга тудуунуң айтырыы беш чыл планының күүсетпингеи соонда-даа чугаалажыр айтырыгладан казытпынмас. Оон ужуру база билдингир: чонунуң саны өзүп турар болгай. Өг-бүле бүрүзү-ле сайгыгаланныг, газтыг, ыяш суглуг болган теп одалга черинден чылыдар, телефонлуг, өске-даа хандырыгалаарлыг түскай башкынныг турарын күзээр. Чуртталга башкынары Европа күрүнелериниң шуптузунда, Швеция ышкаш чуртта безин база чедишпейн турар деп чүве билдингир. Ол чурт дайынга киришпээн, хөзурадыр үрегделдерге ССРЭ ышкаш таварышпаан хирежде-ле, «Свенска дагбладет» солунуң бижээн барымдааларын ёзугаар алырга, чүгле швед пайысыналга безин бө чылдың эгезинде 122 муң ажыг кижиниң квартира чок болган.

Совет күрүне чонунуң чуртталга тудуун индустриалдыг үндезинбиле хандырган. Москвада, Ленинградта, эвилелдешкен республикаларның пайысыылдарында болган улуг-улуг үлетпүр хоорайларында күчүлүг тудуг организациязары тургустунган, башкын тудар комбинаттарның калбак четкен ажылдан турар. Чурттуң бүгү хоорайларында болган көдээ черлеринде улуг блоктар-биле башкынар тудары делегеренгей калбарып турар. Сөөлгү үеде Краснодарда болгаш өске-даа хоорайларда улуг блоктар-биле башкынар тудар арга шингээдип алдынып турар. Шуутурузалыг шугуманга бүрүнү-биле дерип турган, тудуун доозун аларын өрээлдерни заводтар түскай машиналар-биле шуткун турар. Тудар черлеринге олар мырынзй белеп, шоочалыг чедип келир. Чер алыгтыр хемчээлдиг блоктардан бүткен беш кат башкынарны безин эптеп алыры кедергей дүрген — сыланга безин бө чылдың эгезинде 122 муң ажыг кижиниң квартира чок болган.

Совет күрүне чонунуң чуртталга тудуун индустриалдыг үндезинбиле хандырган. Москвада, Ленинградта, эвилелдешкен республикаларның пайысыылдарында болган улуг-улуг үлетпүр хоорайларында күчүлүг тудуг организациязары тургустунган, башкын тудар комбинаттарның калбак четкен ажылдан турар. Чурттуң бүгү хоорайларында болган көдээ черлеринде улуг блоктар-биле башкынар тудары делегеренгей калбарып турар. Сөөлгү үеде Краснодарда болгаш өске-даа хоорайларда улуг блоктар-биле башкынар тудар арга шингээдип алдынып турар. Шуутурузалыг шугуманга бүрүнү-биле дерип турган, тудуун доозун аларын өрээлдерни заводтар түскай машиналар-биле шуткун турар. Тудар черлеринге олар мырынзй белеп, шоочалыг чедип келир. Чер алыгтыр хемчээлдиг блоктардан бүткен беш кат башкынарны безин эптеп алыры кедергей дүрген — 10—12 хуу дургузунда бүдеп болур.

Эң багтай-да Совет чуртка ажыглаттынын эгезинде, улуг блоктар-биле башкынар тудар арганың ажыы улуг — ол арга чуртталга тудугларының чүгле хуусаалын кызырып бээр эвес, харын оон чарыгдаларын база оранчок эвээжедир.

Совет кижилерниң чурттаар башкынары улам тварымчалыг болгаш чараш апарган. Оон-биле чергелештир ССРЭ-де башкын хөлөзиниинің төлевири делегейде эң чиик болуп артышаан, ажыл төлевиринии 5—6 хуузундан ашпас, а хөй уруглардыг иелерниң бээр төлевири чиигелдедилир — олар башкын хөлөзиниин 5—15 хуу чиик төлеп турар.

Улуг байырлалдыг бө чыл ССРЭ-ге чаа башкын алганнарның санының рекордтуг болганы-биле демдеглеттинер: база он үш миллион совет хамаатылар чаа башкынарже көжүп кирер.

Николай ПАНТЕЛЕЕВ,
Парлалганың медээлер агентилелиниң тайылбырлакчызы.

Кадарчының ижи

Фермага эртенги саалда дооступ турган. Ферма эргелекчизи Дмитрий Спиридонович Доронин саггап сүттү түнеп, социалистиг чарыштың күүселдезин хынап орган. Ол бодунуң чанында кижи кылаштап кээрге, ам харын оон арнынче көре берген. Борбак хүрең шырайлыг, делгем, моге эгиннерлиг аныяк эр оон мурнунда диштерин агартыр хулумзурүп турган. Оон соонда ол он холун эргелекчиже сунгаш:

— Эки-н, Дмитрий Спиридонович—деп, лицим болгаш ээлдек мендилээн.

— Менин Кыргыс Байыр-оол дээр ийин.

Доронинге ол аныяк эр черле көрбээн кижизи болган. Ынчалзада Байыр-оолду ол шуут таныыр чүве дег чазык-чаагай чугаалап турган.

— Силериниң күш-ажыл дептеринерни кичээнгейлиг танывыш көрдүм, ёзулуг кижи ынчаар ажылдап, чурттаар болгай. Бистиң фермавыска кадарчылап кирер хээнинге өөрүп тур мен—деп, эргелекчи хөглүг хулумзурүп, чүвенин шынын чугаалаан.—Бистиң коллектививисе коммунистиг күш-ажылдың хүндүлүг аныя эдилеп турар. Биске база бир чаа шалыпчы немежири ол-дур деп болап тур мен.

Кыргыс Байыр-оол даарта ажылдап эгелээр дээш, хөглүг чорупкан. Дмитрий Спиридоновичиниң чылыг сөстүг, ээлдек үткүп алганынга аныяк эр өөрээн. «Амыыралды билир кижилер ындыг-ла болгай. Эш-өөрүнге ол хире бүзүрелиг кижи ындыг коллективти удуртуп-даа турбайн канчаар» деп бодангылаан-даа.

Чангызы хөйү дээш, хөйү — чангызы дээш улуг найыралдыг ажылдап, чурттап, өөренип турар ферма коллективинге аныяк кижи Байыр-оол ынчаар ажылдап эгелээн.

Кадарар 180 инектерни хүлээп алган. Каныыг-даа ажыл эгезинде черле ындыг, кижи аңаа чаңчыылган болгаш бергелерге таварыжы бээр. Инектерни кайы оларга кажан, канчаар кадарарын безин ол аңы билгелек турган. Ынчалза-даа коммунистиг күш-ажылдың малыпчылары өөрү ажылдың үгшинин аңаа баш бурунгаар айтып берип эгелээн. Эш-өөрүнүң чагыг сүмеэн-биле аныяк кадарчы ажылдарынга чоорту шуулай берген. Оон бээр ам алды чыл эртикен. Кадарчы улуг мергежилдиг апарган.

Эртенги хүн Дора-Аскырның хөлбетер иогаан азимнинин ыяштарының баштарынга алдын сарыг кылдыр чайынналыр дээш кээр орта, «Кызыл тараачын» колхозтуң инектерни Туран сүт-бараан фермазының чайгы турлаанга кадарып, сыылалыр сыгырып каап чор.

Саалданың шагы киргеи. Электрилиг саалда эгеледи. Пат-да чаңчыгып калган инектер ботботтарын манажып, ёлочканың чанында тырлы бердилер. Шапкын хеминиң саарыглаан цаажы дег, саггап сүттүң шимээн-даажы каныыл-ла бир хогжумну тургузуп келди. Саггап сүт савазыраан, саанчыларның шалып ижи кидиң түлүк.

Хавааның кирбиктери хөө дег кара, кирбей кара эрин салдыг кадарчы Байыр-оол-биле хөөрежип, оон күш-ажылчы аныыралын сонуурган эгеледим.

— Саггап сүттүң албекшилдиг болуру кадарчы кижилеп база хамаажыр—деп, кадарчы чугаалады. Оон чугаазы шын.

Кышкы үеде бө ферманың инектерин тургузу азырап турар. Ынчаарга чайгы үеде чайлагга экелгеш, түне, хүндүге-даа үзүктел чок озарладып кадарар. Ам Кыргыс Байыр-оол эжи Саяпан Ховалыг-биле залчежип кадарып турарлар. Оларның инектери шуптузу 148. Эрткен июнь айда бө кадарчылар бир инектен-не 259 килограмм сүт саап алырын хандырган. Бо үзээрге мурнакчы кадарчы Кыргыс Байыр-оолдуң шалып ижинин түүнели деп чүвени саанчылар чылыы-биле сөглеп турарлар.

Бо фермаиың саанчылары чартык чылда 471 тонна сүттү саап алган болгаш күрүнеге 326 тоннаны сатпан. Бо челишкинде кадарчы Байыр-оолдуң үлүг база киргеи.

Чуруукта: кадарчы Кыргыс Байыр-оол.

Сөзү болгаш фотозу
Х. Ойдан-оолдуу.

Юбилейлиг пленум

Тывазиың дыл, литература болгаш төөгүниң эртем-шинчилел институдунуң хураадаар залында республиканың «Билиг» ниитилел организациязының юбилейлиг пленуму болуп эртикен.

Аңаа «Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилел организациязының 20 чыл болганының дугайында» илеткеяди РСФСР-ниң «Билиг» ниитилел организациязының баштаар черииниң кежигүнү, төөгү эртемнериниң кандидады эш В. Очур кылган.

Пленумнуң ажылынга чүс ажыг кижи киришкен.

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

Совет-иран техниктиг кады ажылдажылга хөгжүп турар

ТЕГЕРАН. (СЭТА). СЭТА-ның корреспондентизи Л. Вартаняның дамчыдып турары болза:

Исфаган металлургия заводунуң төлевилелин хынап көөрү Тегеранда эгелээн болгаш ол төлевилелди иран талага дамчыдып бээр деп турар. Ол заводту Совет Эвилелиниң техниктиг дузалаамчызы-биле тудар.

Ираниың баштайгы металлургия заводу чурттуң бойдус курлавырларын эң чеп ажыглаар болгаш чурттуң индустриализациязын дургедедир арганы бээр.

«Ираниың национал кақ корпорациязының» директор-башкарымчызы доктор Шейбани улуг ажылды ыяланы дээш совет инженерлерге чүректиң хамызындан өөрүп четтиримишкинни илергейлээн.

Чөөн Нигерияда тулчуушкуннар

ЛОНДОН. (СЭТА). Федералдыг чазактың армиязының шериг командылалының Лагоска парлап үндүрген дыңнадылында чугаалап турары болза, федералдыг шериглер Иком хоорайже кирген болгаш ол хоорайны эзлеп алыр дээш чөөн-нигерия армиязының иезектери-биле тулчуушкунну чорулуп турар. Иком — Нигерияның Чөөн облазындан Камерунче барган орукта чугула стратегтиг пункт. Рейтер агентилелдиң корреспондентизиниң Лагостан дамчытканы-биле алырга, федералдыг шериглер Иекука хоорайдан Чөөн областың пайысылазы Энугу хоорайже шаап халдаашкынныы үргүлүп турарын дыңнадыгда айыткан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Федералдыг шериглер Энугудан чөөн талаже 37 километр ырак Нкалаго хоорайда чеде берген. Ол дугайын Фран Пресс агентилелдиң корреспондентизи Лагостан дыңнаткан. Корреспондентиниң сөзү-биле алырга, федералдыг шериглериниң Иеукка, Иком болгаш Нкалаго хоорайларны эзлеп алган чоруу Чөөн областың пайысылазын бүзээлзериниң айылынга тургусканы ол. Федералдыг шериглер-биле чөөн-нигерия армиязының иезектериниң аразында тулчуушкуннар Энугу хоорайдан 30 километр ырак черде чорун турар.

ВДР-ниң ракета шериглериниң чыл ою

ХАНОЙ. (СЭТА). «Нян-зан» солун 1965 чылдың июль 24-те эң-не баштай тулчуушкунче киргеш, үш америк самолёттуг андаза аткан. ВДР-ниң ракета шериглериниң ийи чыл болган ою-биле холбаштыр «Маадырлыг ыеТнам шериглер» деп эгелиг мурнуку чүүлүн парлап үндүргеи. «Ол үеден эгелээш, бистиң ракета шериглериивис алдарлыг тиилелгелерни соксаал чокка чедип ап келген. Бо чылдың чүгле алды айларында безин ракета шериглери бүгү эртикен чылдың дургузунда үзүткээны ышкаш, барык ол хире санныг самолёттарны чок кылган. Бистиң ракета шериглериивис аныяк, ынчалаза-даа олар эрес-маадырлыг чоруктарны кылып турар. Бистиң бүгү армиявыс, бүгү улузувус бистиң агаардан халдаашкынга үзүүр камгалалдың ракета шериглериниң улуг чедишкиннеринге болгаш дүрген сайзыралыга чоргаарадлың сеткил-сагыжы-биле байыр чедирип турар» деп, солун бижээн.

Дерзии план

ЛОНДОН. (СЭТА). Чомбеиниң өмзэржикчилери, аңаа шынчы болуп арткан хөлөзиленикчилер ону камгалап алырының чаа планын белеткеп турар. «Санди трибюн» дээр мурнуу-африка солуннуң дыңнаткаиы-биле алырга, Конгода ажылдап, ам Мурнуу-Африка Республикада турар бир америк улуг-дуккунуң медеглээни: Конгонуң премьери турган кижизин хостап алыр сорулга-биле 50 хөлөзиленикилерден тургустунган болүктүг баштаар бодап турар мен.

Нео Лао Хак Сат партияның меморандуму

ХАНОЙ. (СЭТА). Лаос талазы-биле 1962 чылдың Женева дугуржузагларынга ат салган хүнүнден бээр беш чыл болганы-биле холбаштыр Нео Лао Хак Сат партияның Төп Комитединиң «Америк империализм Лаос талазы-биле 1962 чылдың Женева дугуржулгаларын үзүп турар» деп эгелиг меморандуминү парлап үндүрген. Ол дугайын Вьетнам информас агентилел дыңнадып турар.

Америк империалистериниң агрессчи хөделиишкиннери лаос айтырыын тварыыптыр шиитпирээр арганы бербейн турар хээрзин ол документинде айыткан. Лаоста америк интервенциязы болган агрессиязы соксатпас болза, бө айтырыгны шиитпирээр аргажок деп, меморандумда демдеглээн.

2.121 четкен

ХАНОЙ. (СЭТА). Тодаратпыгган медээлер-биле алырга, Вьетнам улус армиязының эзнитчиктери июль 12, 17, 21, 22-де Куанбинь болган Нгиен можуларга Вьетнамның Демократтыг Республиказының агаар делгемниче шургуп кирген ажзон каш америк самолёттарны база дужүр аткан болган. Вьетнамның Демократтыг Республиказының агаар делгемниже дужүр аткан америк самолёттарының ниити саны 2.121 четкен дээрзин Вьетнам информас агентилел дыңнадып турар.

ЗАНЗИБАР ТАРААЧЫННАР ЧЕРНИ АП ТУРАР

ЗАНЗИБАР. (СЭТА). Занзибарда тараачыннарга черни үлеп бээри ургулчүлеп турар. Чазактың шиитпирии ёзугаар база 366 тараачын өгбүлелер черни алган.

Вьетнамның Демократтыг Республиказының тараачыннарынга изиг түлүк үе келген. Ристиң чайгы дужүдун ажаан алыры дооступ турар. Дайын үезинин берге байдалдары тварыжы турза-да, ВДР-ниң көдээ ажыл-агыйы чедишкинниг хөгжүп турар. Кооператив сектору 1965 чылда 91 хуу өскенинден 1967 чылдың эгезинде 94 хуу өскен.

ЧУРУУКТА: Ханой девискээринде Винь Нинь деп көдээ ажыл-агый кооперативиниң кежигүнериниң рис дужүдун ажаан ап турары.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Кыдаттың албан ёзузунуң парлалгазы «хосталга армиязынга изнибиле мнакшыыр», «хосталга армиязындан өөренип алыр», «хосталга армиязын детиивир» деп бодунуң номчукчуларын хүн бүрүде кыйгырып турар. Ол кыйгырыглар тварызга эвес. Моолдар солуннарының чамдык материалдарындан ап көөрге, Мао Цзэ-дуннуң болгаш ооң белүглелиниң чепсектиг күштерин боттарының политиктиг удурланыкчыларын базарынга ажылдап турар чоруу удурланышкынның шыгыы хөделиишкиннерин чуртка болдурган.

Июль 15-те «Цзилинь жибао» солун «Улусчу хосталга армиязынга удур демиселдин чидиг хылыжын удур углавдырып болбас» деп эгелиг мурнуку чүүлдү парлап үндүрген. Амгы башкарыкчы белүглелдин дейдеп турар дүвүрээзиниң илергейлевишаан, ол солуннуң бижээн болза «Мао даргавың айтымышкыннарынга удурланып, армиядан массаларны хоорудургарын оралдажып чоруур кижилер» Сонгучөөн Кыдаттың Цзилинь можузунда бар. «Чоокта чаа херектиң ужуру удуртукчу шериг органнарын штурмнаарынга, шериг албанныгларын эттеп-соккуларынга шериг херээн, оон иштинде Мао Цзэдуннуң идеяларын пропагандалаарыы-биле радиону тургускан автомашиналарны хунаап алырынга четнеп» деп, солун бижээн.

Чамдык шериг кезектеринге удур чонунуң кедрлүүшкүнүнүң дугайын сөөлгү үеде «Хэйлунцзян жибао», «Хэнань жибао» болгаш өскелээ солуннар база бижээн. Пекинниң муриуу талазында Хэнань можуда шыгыы байдал тургустунган. 45 миллион хире кижи чурттап турар ол улуг можуда хөй ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар ам Кыдаттың албан-хаакчыларынга

БИБЛИОТЕКАЛАР 110 МИЛЛИОН НОМЧУКЧУЛУГ

Совет Эвилелинде библиотека ажылы

«Совет Эвилелинде угаан-бодал культуразының бүгү байлактары улустуң эрге-ажыктарынга, коммунистиг тургузуушкуннуң херээнге бараан болуп турар.

...1966 чылда чуртта 124 муң массалыг библиотекалар, ылаңыларга, революция мурнундагы үеден 9 катап хөй турган».

(СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистеринден).

Россияга массалыг библиотекалар тургузар деп бодал Пётр I хаанның үезинде-ле тыптып келген болза-да, орус чоннуң библиотекаларлыг болур дугайында күзел-бодалы боттангыже, түе бежен чыл эрткен. Ол күзел 1862 чылда, Москвага төөгү турасказалдарының чыылдазы — Румянцев музейинге ыңдыг библиотеканың тургустунган үезинде боттанган. Залче кирер чернің үстүнде «Чырыдыышкынга буян» деп бижээн йөрээл адып каан турган. Ам оон бээр 105 чыл эрткенде, — ол бичии ном сакындан күрүненнин В. И. Ленин аттыг коңчуг улуг библиотеказы — чырыдыышкынның делегейге ужур-дузалыг, шырак төөү болу берген. Москваның Ленин аттыг библиотеказы 25 миллион ажыг ном фондулуг. Оон байлаан муң-муң номчукчулар ажыглап турар. Библиотекалар аразынга ном солчурунуң дайы-биле оон номнары Совет Эвилелинин хөй библиотекаларынче чоруп турар. Ленин аттыг библиотека парлап үндүрген чүүл-бүрүү номнарны тыртыргап бичии кино-чуруктар-биле ном кадагалаар оон өске черлерни хандырып турар. Делегейнин эң улуг библиотекалары-биле, эртем болгаш хөй-ниитги организацияларыбиле номнар солчуушкунун чорудун турар. Ленин аттыг библиотеканың фондуларында ховар номнар бар. Хол-биле бижээн орус болгаш даштыкы чуртталардан келген чогаалдар, эң баштай парлаттынган номнар, эң ховар чогаал номнары ол. Оларның аразында Плинийниң «Бойдус төөгүзү» деп ному бар. Ону Гутенбергтиң өнүү Иоганн Шпеер беш түе чыл мурнунда парлаып үндүргеп. Ньютон бар турда, оон парлаттынып үнген номнары, Гомерниң эң баштай Флоренцияга парлаттынып үнген чогаал номнары, чекпе өңнүг санган ыяштан чазаан, чинге коя үжүктер-биле «Дон-Кихот» деп чогаалды парлаан ийи ном база бар. Джордано Бруноның эртем шинчилелдерин оон дириг турган үезинде парлап үндүргенинин 18 номнарын онза кара хааржакта кадагалап турар.

Ындыг ховар ном байлактары культураның төөгүзүнге, эртеминерге, номнарга кончуг ынак, эвээш санныг кижилерге-ле хамыктыг мурнай үнелиг. А калбак массаларга кандыгыл? Бо талазыбиле ховар номнар эвес, харын номнар парлап үндүрүп турарының хемчээли, тираждары болгаш нонну номчукчаан-на кижинин ап болур аргалыы тергиин чугула ужур-дузалыг.

Совет Эвилелинде 235 миллион кижи чурттап турар. Номчуп билбес 30 миллион чаштарыны болгаш боттарының өөреникчилер библиотекаларының номчукчулары болуп турар 48 миллион школачыларны ол сандан казыла чогуур.

Оон арткан улуг назылыг түе бежен чеди миллион чонуң түе оң миллиону хөй салбырларлыг библиотека четкинниин номчукчулары болуп турар. Тодаргайлап чугаалаарга, үш кижинин-не ийи-ни хөй-ниитиниң ном байлаан ажыглап турар.

Библиотекалар Даг Алтайында, Туркменияның алезининг ыяш ховуларында, Чукотка чартык ортулукта, Сахалин ортулукта нептерээн. Бежен-не чыл мурнунда номнар хамаанчок, харын үжүкбижин безин чок турган девискээрлер библиотекалардыг болган. Чуртуң 43 националдары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда бижиктиг апарган-на болгай. Ам олар оруспан, англилеп, төрээн дылынга тогаал номнарын номчуп турар болу чылдың төнчүзүнде парлап үндүрген.

М. Жаров уран түүлге улуг чырык оруктуг эртип, совет уран түүлүн дээрелериниң эге бажында турун турар. Актёр ийи түүлге тускаказаттының, 50 чылдар дургузунда көрүкчүүр сценага болган экранга болдунун кайгамнык уран-иергежилбиле кайгадып турар. Ол колдуунда каттырынчыг болган опур-хевирлер тургузар ролдарга амга чедир ойнавышаан.

М. Жаровтуң ному түүлге актёрларның болган авторлуң уран түүлүнүң дугайында эвес, харын революция мурнундагы театр амыдыралының алаан хөй айтырыгларын чырыдып турар. Номнуң арыннарындан Оюн арткан улуг назылыг түе бежен чеди миллион чонуң түе оң миллиону хөй салбырларлыг библиотека четкинниин номчукчулары болуп турар. Тодаргайлап чугаалаарга, үш кижинин-не ийи-ни хөй-ниитиниң ном байлаан ажыглап турар.

Библиотекалар Даг Алтайында, Туркменияның алезининг ыяш ховуларында, Чукотка чартык ортулукта, Сахалин ортулукта нептерээн. Бежен-не чыл мурнунда номнар хамаанчок, харын үжүкбижин безин чок турган девискээрлер библиотекалардыг болган. Чуртуң 43 националдары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда бижиктиг апарган-на болгай. Ам олар оруспан, англилеп, төрээн дылынга тогаал номнарын номчуп турар болу берген. Чукот прозачы Рытхэуның номнары Барыын Европада очуддуртунуп, а оон ыяш чурттажы Антонина Калинтвайның шулуктери хөй муң тиражтыг совет чогаал журналдарында парлаттынып турар.

Бөгүн чуртуң бүгү библиотекаларының фондузу 2 миллиард 300 миллион номнуг. ССРЭ-де номнар Совет Эвилелинин улустарының 89 дыңдарында болган даштыкы чурттарның улустарының 51 дыңдарында парлаттынып үнүп турар. Делегейде дөрт номнуң-на бирээзи совет парлалга черинин марказы-биле үнүп турар.

1966 чылда ССРЭ-ге 73 муң аттыг номнар болгаш брошюралар 1 миллиард 270 миллион кезек тиражтыг парлаттынып үнген.

Номнар садыг черлериниң үрлээ чыпчас. Эртекен чылын Ленин аттыг библиотеканың чаасказаныргының ачы-дузазын безин чартык миллион ажыг кижи ажыглаан. Ол түгле чоннуң культура хогжүдезинге-дээ эвес, харын эртем, техниканың, бүдүрүкчү күштериниң өзериинге база бодавыже дөгүн болуп турар.

1970 чылда номнар, брошюралар парлап үндүрери 25 хуу көвүүрээр болгаш бүдүн чартык миллиард номнар парлаттынар.

Ам ССРЭ 124 муң массалыг библиотекалардыг, а бүгү школа библиотекаларын, кызыл булуннарда, клубтарда, флот корабльдеринде болган оон-даа өске черлерде организастаттынган библиотекаларны база катай санаар болза, оларның ниити саны 370 муң.

ЗИММА БУХАНОВА.
(ТМА).

УРАН ЧҮҮЛДҮҢ НОМНАРЫ-БИЛЕ ТАНЫЖЫҢАР

Уран түүлдүң ном үндүрер чери 1966 чылдың төнчүзүнде ССРЭ-ниң Улустуң артизи Александра Александровна Яблочкинаның 100 чыл харлаанынга хөлбаштыр «Театрга 75 чыл» деп намдар төөгүлээн номун парлап үндүргеп.

Яблочкиннер 200 чылдар дургузунда уран түүлге бараан болуп келген. А. Яблочкинаның ачазы Александр Александрович XIX түе чылдың хөй эвес, сураглыг орус режиссёрларынга, аңгы орус театр режиссёразының үндезилекчилериниң бирээзинге хамаарлыр. В. И. Немирович-Данченко А. Яблочкинии орус театрның бир-ле дугаар улуг режиссёрунга санап турган.

А. Яблочкина театрга 75 чылдар дургузунда ажылгаанының түнелиннде, шупту чогаалчыларның бижээнин янзы-бүрү шиилерниң ролдарын ойнаан. Улустуң артизининг репертуарында сураглыг чогаалчылар Шекспирниң, Шиллерниң, Фонвизинниң, Грибоедовтуң, Гогольдуң, Островскийниң, А. Толстойнуң, Корнейчуктуң болгаш өскелериниң-даа чогаалдарының персонажтары кирип, оларны ойнап күүседириңге бүгү аргамергежилин Александра Александровна берип чораан.

Кайгамчык артистиң сценаже оруу 1885 чылда Тбилисиге Шекспирниң «Калчааны чагырганы» деп шиинде Катеринаның ролун ойнаанынан эгелээн. 1888 чылдан эгелеп, Яблочкина МХАТ-тың ажыл-херектериниң, оон режиссёрларының, артистериниң, эң-не чедиишкиниг шиилериниң дугайында таныжып ап болур.

Театрга чуртталгазының иштинде МХАТ-ка катай ажылдап чоранынары сураглыг режиссёрлар Станиславскийни, Немирович-Данченкону, артистер Федоровану, Ермолованы, Садовскийлерни, Ленскийни, Южинни, Правдинни, Качаловту А. А. Яблочкина номунда чылыы-биле сактып бижип турар.

Александра Александровна 50 чылдар дургузунда даргалазаны Россияның театр никитилелиниң оруун, оон төөгүзүн уран түүлүн муң-муң сонуургакчыларынга бир-ле дугаарында таныштырар арганы берген. Номчукчу Яблочкинаның номундан МХАТ-тың ажыл-херектериниң, оон режиссёрларының, артистериниң, эң-не чедиишкиниг шиилериниң дугайында таныжып ап болур.

Номда улуг орус актёрларның авторга чагаалаары, хөй санныг фоточуруктарны, артистиң ойнаазы ролдарының данзызын, библиографияны, авторлуң чугааларын, статьяларын киргеп.

Александра Александровна Яблочкина мөңгүзе-даа чуртталгазының уланчызы кылдыр салгакчыларынга кайгамчыктыг номну артырып, түгле ойнаан ролдарынга эвес, бо номга мөңгези-биле чурттаар.

• • •

Улуг совет актёр, ССРЭ-ниң улустуң артизи Михаил Жаров көрүкчүлерниң эң-не ынак, билдингир киноактёрларының бирээзинге хамаарлыр. Бо актёрлуң сактыышкыннарын база-ла ол ном үндүрер чер 1966 чылдың төнчүзүнде парлап үндүргеп.

М. Жаров уран түүлге улуг чырык оруктуг эртип, совет уран түүлүн дээрелериниң эге бажында турун турар. Актёр ийи түүлге тускаказаттының, 50 чылдар дургузунда көрүкчүүр сценага болган экранга болдунун кайгамнык уран-иергежилбиле кайгадып турар. Ол колдуунда каттырынчыг болган опур-хевирлер тургузар ролдарга амга чедир ойнавышаан.

М. Жаровтуң ному түүлге актёрларның болган авторлуң уран түүлүнүң дугайында эвес, харын революция мурнундагы театр амыдыралының алаан хөй айтырыгларын чырыдып турар. Номнуң арыннарындан номчукчу уран түүлүн кожу ажылдакчылары Шалапининни, Собиновтуң, Мейерхольдуң, Эйзенштейнниң, чогаалчылар А. Толстойнуң, Вишневскийниң, Маяковскийниң дугайында авторлуң чылыг сактыышкыннарын номчуп болур.

Улуг сонуургалды номнуң ийи дугаар кезээ болдуруп турар. Мында автор кино ажылыныл, совет кинонуң билдингир мастерлериниң дугайында бижип турар.

• • •

ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Маровтуң бо ному номчукчуларның хандыкшылын болгаш хүндүткелин чедип алыры чугаа чок.

Уран түүлдүң ном үндүрер чери «Совет кинонуң актёрлары» деп үндүрүлгенин ийиги ному-биле сонуургаткчыларга улуг белекти кылган. Бо үндүрүлгеде Ленинчи шаңналдың лауреаттары И. М. Смоктуновскийниң, М. А. Ульяновтуң, совет кинонуң билдингир мастерлери М. А. Бузневтуң, Л. Ф. Быковтуң, И. В. Ильинскийниң, А. Карлиевтиң, И. В. Макаровтың, С. А. Мартинсонның, Т. Е. Самойловатың — шупту 20 киноактёрларның доңчу намдарын болгаш оларның арга мергежилин чырыткан. Номнуң соолуңде актёр бүгүзүнүң кинога ойнаан ролдарының жанзызын база киирген.

Бо бүгү номнар республиканың библиотекаларында киргизээн болгаш номчукчуларны манап турар.

Д. ОНДУР,
библиотекарь.

„БИЧИИ ДУРГУН"

КИНО

Токионуң бир эге школазынга чурук кичээли чоруп турар. Шупту-зу бир үе оолдар болгаш уругларның аразынга бепугур чаактыг, кара баштыг шөвээ оолдуң чураан чуруу эки болур. Ону башкызы самбырага көргүскеш, бүгү класстың мурнунга ун оолду мактаар.

Ол болза ада-иези-даа чок өскүс Тихару Инаеси Кэн деп оолдур. Чогум-на бо оолдуң Москвага чедип, адазынга ужуражыр дээш шинтпирлиг планының дугайында совет-япон кады кылган «Бичии дургун» деп уран-чечен кинеда көргүскен. Кэн хүндүс өөренгеш, кежээ бодунуң хогжумучу-скрипач дайы-биле кады столовоялларга ырлап, баяттарга аян тудуп турган, эвээш-биче акшаны ажылдап ап турар. Кэниң дайы сураглыг скрипач-хогжумучу. Ол Чайковскийниң, Глиниканың, Бетховенниң болгаш делегейниң өске-даа сураглыг композиторларының музыкаларын кончуг эки билир. Бодунуң чээни Кэнни ол музыкага өөреткен-даа. Кэн шынаа-да музыкага салым-чаяанныг оол.

Ынчалзажок аар-берге амыдыралдың уламыныан Кэниң дайы арага-дарыга хандаан. Ол бир-ле катап, улуг эзирик: «Кэниң адазы дириг бар. Ол Москвада эмчиде эмнедип чыдар» деп чугаалаптар. «Менден хогжумучу-музыкант ам үнмес, а сен ат-сураглыг хогжумучу-скрипач болур сен» деп бодунуң чээнинге ол чагыыр. Шак оон эгелээш-ле, Кэниң сагыш-сеткилинге Москва дугайы,ында адазынга ужуражыр дээш сагыш-бодал хөлзеп үнер. Чогум-на ол үеде сураглыг кино артизи Юрий Никулининиң киржилгези-биле цирк артистери Токиога чеде бээр.

Кэн — Юрий Никулининиң концертке белеткенип олурган өрээлинге кире бергеш, оон-биле ужуражып танышнаш. Москва чедер дээш сагыш-сеткилин улам нүүтелир. Оон соон дарый Кэн Токиога келген совет пароходуз будуу чаштынып кире бээр. Пароходтуң составы оолдуң салымчолунуң дугайында улуг сагышты салырлар.

Ыраккы Чөөн чүнке, Владивостокка, Хабаровскиге, Ленинградка, Москвага, Сибирьге кайа-даа чорда, Кэниң сос домактыг билбези шаптыттавас, ону совет кижилер чыыры-биле көрүп, аңаа бүгү талазы-биле дузалаарлар. Ыраккы Японнидан ол оол хөй-хөй ужуралдарга "таварымын чораан, бистиң төрээн чуртувустуң иайысылалы — Москвага чедип келир. Москваның кудумчуларынга чоруп турган, күүрүне циригиниң чарлалын көрүп каан, демги-ле Юрий Никулининиң чуруун ол танып каар. Оон-моон улустан айтырып чораан, күүрүне циригиниң театрынга чеде бээр. Чогум-на ол үеде Никулин сценага ойнап турар. Ыраккы Японнидан бичии Кэниң чедип келгенинге Юрий дыка өөрүүр.

Көрүкчүлериниң аразындан япон дыл билир кижиниң дузазы-биле Кэн-биле Юрий Никулин сагыш-сеткилин хандыр чугаалажыр.

Кэниң күзели-биле Юрий Никулин Москваның бир эмнелге черинге чеде бээр. Ынчалза-даа оон адазы ында чок. Наш чыл бурунгаар аараан, мөчээн дээрзи тодаттынар. Шак ол дыңнадыр бичии Кэнге дыка-ла аар болгаш дыка-ла муңгаранчыг. Ынчалза-даа Кэнге совет кижилер улуг дузаны көргүзүп, ону консерваторияга киирип каар.

Вередилгениң наш чылдары билдирбейн эрткен. Бичии Кэн ам сураглыг скрипач болуп, совет хогжумучулериниң ег-бүлезинге кирип, Токиога концерт көргүзүп чеде бээр. Ынчан оон мурнунда чаңгыс классчы уруу ушуражып, бодунуң чөөк сеткил-сагыжын чугаалажырлар. Кайгамчык хогжумучу-скрипач Тихару Инаеси Кэниң концертте ойнап турарын телевизор дамчыштыр оон даайы база-ла танып каан, чээни оолдуң сураглыг хогжумучу скрипач апарганынга дыка-ла өөрүүр.

Ук кинонуң сюжеди карын эвес-даа болза, ада-иези чөк бичии өскүс оолдуң амыдыралының бергезин, оон музыкаже ханы чүткүлдүүн тедаргай көргүскен.

Ол ышнаш киноның бир онзагай чүүлү совет улустуң кижи дээш сагыш салыышкынын, оларның бичө сеткилдинин илергей көргүзүп, чогум-на СЭКП-ниң Программазында айытканы ышкаш, «кижи кижиге эш-өөрүк» деп принципти долузу-биле амыдыралда-боттанып турарын көргүскен.

Киноның операторлары Кадзуо Миягава, Петр Катаев, Александр Рыбин олар Токионуң болгаш Москва, Ленинградтың эртен кежээки үелерин дыка таарымчалыг кылдыр көргүскеннер.

Бичии уругларны кандыг бир чүүлдү кылыр дээнде шиитпирлиг, чүткүлдүг, быжыг туруштуг болурунга бүгү талазы-биле кижизидеринге бо кино дыка улуг өөредилгени берип турээр.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

«Зося» деп чаа уран чурумалдыг кинодан алган көргүзүг: Михаил (артист Юрий Каморный), Зося (польша артист Пола Ракса). Ол кинону делегейниң Москвага болур V кинофестивалынга көргүзер.

Уруглар болгаш аныяктар киноларының М. Горький аттыг Төп киностудиязынга Владимир Богомоловтуң ук кино-биле атташ рассказын болгаш сценарийни ёзугаар ол киночурукту тургузарынга Польшаның «Камера» деп чогаадыкчы каттыжымышкын киришкен. Режиссёр Михаил Богин тургускан. Кинону Польшаның сураглыг кино тырттырыкчызы Ежи Липман тырттырган.

1944 чыл. Польшаның бир бичии суурунга дыштанар дээш совет батальон чедип келир, ынчалзажок дайынчылар аңаа үш-даа хонмаан: батальон чаа шавар халдаашкын кылып бурунгаарлаш чоруп каан. Совет офицер Михаил Кузьмин биле польша кыс Зося ынакшылының дугайында бот-бодунга барык чаңгыс-да сөс сөглеп четпеккейн барган, оларның үр ужурашпазы, харын мырыңай көргүшеан-да ол чедап чок.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭКОНОМГА КАДРЖААН

«Элегес» совхоз сиген кезилдевинче түдүктеп кирип, шынааларга баштайгы сараатар тургулаткан турда, совхозтуң төп машина-трактор мастерскаазынга чедип келириниже, сиген кезер чаа машиналарны болук механизаторлар септеп турлар. Автотрактор мастерскаазының эргелекчизи Ф. С. Тупицынга ужуражы бердим. Федор Семенович адыг тыва адам кижи болду. Ол бо ажыл-агыйга 1939 чылдан бээр бо хүнге чедир доктаамал ажылдап келген. Оон тыртыргап чүүрүн совхозтуң хоочуннарының чүүдүктеринде, хүндүлүг черде барбаалаткан чүве.

Федор Семенович баштай слесарь, оон соонда тракторист түскей мергежилге өөренип алган. Ынчаар экономга кадржыл, күш-ажылчы орудун эгелээни солун. Дайын соолу чылдардан эгелээш бо хүннерге чедир, барык 22 чыл ажыг чеде ол ажыл-агыйның төп машина-трактор мастерскаазының эргелекчизинге ажылдап келген. Ол чылдарда ажыл-агыйның техниктиг чепсегелиниң төөгүзүнден мынды санныгрыы көрүзүгери солун. 1945 чылда 12 трактор турган болза, ам 120 трактор, 2 «Коммунар» баштадыр 5 санныг комбайн бар турган болза, ам 40 комбайн бар. Аңаа немей 7 чаа СК-4 комбайнны база алган. Ол үениң иштинде хей ажылдарынга идепкейлиг киржип чоруур. Элегес көдээ Советтиң депутадынга наш удаа сонгудуп чораан. Ында рабкоотуң баштаар черинең кежигүнү, үдүскү контроль бөлүүнүң кежигүнү хүлээлгеэн база эки күүседип келген. Будурулгеге болгаш хей-ниитги ажылынга үлегерлиг, ак сеткилдиг ажылдап келгени дээш ону «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле, «Күш-ажыл чылгарал дээш» деп медаль-биле шаңналаан, а будурулгеге шинчээттингең чаартыкчы самаадары дээш бистиң чурттуң үлүг ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делегелгезинге барып, оон улуг хүлер медалы-биле база шаңнаткан.

О. КОРОДА.

Өөренир күзелдиглерге

Кызылда Күрүвеннин башкы институду-1967 чылдың август 1-ден 10-тедир чуруттуң техниктиг дээди өөредилге черлеринге өөренир күзелдиг, тыва националдыг оолдар, кыстарны немей хүлээп алырының конкурстан дашкаар экзаменнерин чорудар.

МОСКВАНЫҢ ЭНЕРГЕТИКА ИНСТИТУДУ. Дооскаш, алыр тускай мергежилги — электри станцияларының чылыг-энергетика тургузуглары, электрә-хемчег техниказы.

АЪШ ЧЕМ ҮЛЕТПУРУНУҢ МОСКВАДА ТЕХНОЛОГТУГ ИНСТИТУДУ. Тускай мергежилги — хлеб быжыраарының болгаш кондитер бүдүрүлгезиниң технологиязы.

МОСКВАНЫҢ ТЕХНОЛОГТУГ ИНСТИТУДУ. Тускай мергежилги — ыяш ажылдап кылырының болгаш даараныла бүдүрүлгезиниң технологиязы, малбак хереглел бүдүрүлгелериниң экономиказы болгаш организациязы.

ЛЕНИНГРАДТА ЛЕНСОВЕТ АТТЫГ ТЕХНОЛОГТУГ ИНСТИТУТ. Тускай мергежилги—инженер-химик-технолог, химия бүдүрүлгелериниң машиналары болгаш аппараттары.

КРАСНОЯРСКИНИҢ ӨНҮГ МЕТАЛЛДАР ИНСТИТУДУ. Тускай мергежилги-өнүг металлдар металлургиязы, казар байлактарны арыглаары, дат үлетпүрүн автоматчылары болгаш комплексилиг механизастаары.

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУ. Тускай мергежилги—үлетүүр болгаш хамаатыг тудуу.

СИБИРЬНИҢ АВТОМОБИЛЬ-ОРУК ИНСТИТУДУ. Тускай мергежилги — автомобиль оруктары, орук машиналары автотранспорт.

НОВОСИБИРСКИНИҢ ИНЖЕНЕР-ТУДУГ ИНСТИТУДУ. Тускай мергежилги — үлетпүр болгаш хамаатыг тудуу.

НОВОСИБИРСКИНИҢ ЭЛЕКТРОТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУ. Тускай мергежилги — үлетпүр будурулгелери болгаш хоорайларның электри хандырылгазы.

НОВОСИБИРСКИНИҢ ЭЛЕКТРОТЕХНИКТИГ ХАРЫЛЗАА ИНСТИТУДУ. Тускай мергежилги — радио харылзаа болгаш радио дамчыдылгазы, телеграф болгаш телефон харылзаазы.

НОВОСИБИРСКИНИҢ СОВЕТ КООПЕРАТИВ САДЫГ ИНСТИТУДУ. Тускай мергежилги — садыг экономиказы, товароведение, садыгны организастаары.

БИЛДИРИШКИННЕРНИ ДИРЕКТОРНУҢ АДЫНГА АВГУСТ 1-ге чедир чорудар. Аңаа кожар чүүлдер: ортумак билиг дугайында документиниң бодун, өөредилге черинге киреринин дугайында характеристика, автобиография, 286 хевириниң эмгэ шыналыгазы, 3х4 см хемчээлдиг 4 фоточурук, күш-ажыл депериниң хоолгазы, чурттап турар черинден шынызылга.

Дээди өөредилге черинге киргеп кижилер аңаа баргаш, паспортун, шериг билединг, азы кыйгыртышкын хереглелин көргүзер.

ИНСТИТУТТУҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Ленин үдумчүзү 40, 110 дугаар өрээл.

Арагалаашкынны кызыгаарлаар

Бистиң республиканың көдээ черлеринде сиген кезилдезинин изиг түлүк үези. Малды чайлагладып семиртири болгаш тараа кезилдезинге белеткел ажылдары эң-не хайнышкынныг чорып турар. Будурулгеге улуг ажыл-ишкин бо хүннерниде Улуг-Хем районнуң Ак-Тал суурда, Таңды районнуң Каакта, Чал-Кежигде, «Элегес» совхозтуң төп көдээнинде болгаш Кочетово база өске-даа суурларда азырнак кижилерниң хөйүн кижи кайгаар. Эң-не массалыг арагалаашкын шалың алган хүннерде болгулаар. Арагалаашкынны кызыгаарлап, ажыл шагында «кыдаң-карааларга» моондактарны тургузары чугула. Оон бир аргазы араганы чогуур шактарында сазары болур. Ана хүннерде хүндүскүнүн 4 шактан, воскресеньеде 10 шактан эгелеп арагалар аймаан садыглаар ниити чурумну чогум-на үстүнде алы үнген суурларда каржыны-биле үреп турары хомудаанчыг. Ындыг чурумну үреп, арагалаашкынга идигни берип турар садыгныларны түскей каруп, чогуур хемчегерни өөаар үези келген.

Н. НИКОЛАЕВ.

Бут бөмбүүнүң шөлүнге

Июль 22-де, культура парыгында «Хүреш» стадионнуң шөлүнге Абаканның «Парчо» биле Кызылдың «Динамо» командаларының бут бөмбүүчүлери эш-хуулушта ужурашканнар.

Оюнуң баштайгы чартыынган-на динамочулар аалчыларының талазынче идепкейлиг бурунгаарлаан, ниитиативаны чаалап алгаш, 3 бөмбүүтү киргеп, часпарлаан.

Оюнуң ийиги чартыында «Динамочуң» ойнакчылары баштайгы чедиишкинниге хей-аът киргеп, 15-ки минутада дөртүү бөмбүүтү киир тепкен. Оюн орту эртип чорда, аалчылар бурунгаарлаан, баштайгы бөмбүүтү киирип алганнар. Аңаа харыы кылдыр динамочулар идепкейлиг ойнаан, 7:1 санга удуп алганнар.

Шөлдүң ээлери Юрий Рощин болгаш Павел Колованов олар эки ойнап, көрүкчүлериниң макталыг чедип алганнар.

Июль 23-те, республиканың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының байырлалы — Наадымга алдаржыткан Кызылдың «Транспортник» биле Абаканның «Парчо» командалары эш-хуулушта ужурашкан.

Ужуражылышкынның баштайгы чартыы 1:0 санныг, аалчыларның чедиишкинии-биле чавсарлаан.

Ийиги чартыында аалчылар ниитиативаны туттушаан, бурунгаарлап тургаш, ийиги бөмбүүтү киир теп алганнар. А шөлдүң ээлери барла күүжүн үндүрүп тургаш, бир санныг киирер арталыг болганнар. Ынчангаш ниити сан 3:1 болуп, бистиң кожавыс Абаканның «Парчо» командазының удуу-биле оюн тенгеп.

С. ОЮН.

ДЫННАДЫГ

Даарта кежээкиниң 7 шакта парктың Ногаан театрынга «Делегей байдалының дугайында» лекция болур. Лектор А. Л. АДАМИШИН —ССРЭ-ниң Даштыкы хөрөктер министерствозиниң Бирги европейжи килдизиниң 1-ги секретары.

Лекция соонда фильм болур.

КИНО

ИЮЛЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Иен напитан» 10.30, 12.30, 2.30. «Тамазрацуна театрдан келген уруг» 4.30, 6.20, 8.10, 10 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Улуг дургаар» 3, 7. «Имгураның эмнитеринде» 5, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Навказна туттурган уруг» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Солдаттар» 9.40, 11.30, 1.30. «Гайдуки» 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кирип мооргандар азы эске киминиң кирери хөөрүлүг» 1. «Кипимзиндиаронуң хары» 3, 7, 9 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизининиң 23-54, агитацияла болгаш пропаганда киллизининиң 37-13, көдээ ажыл-агый киллизининиң 21-47, үлетпүр киллизининиң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, иштики информацияла киллизининиң 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—01166.

50 чылга чедир
102 хонук артканы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

ШЫН

1925 чылда үзевелеттинген

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Совединин Болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1967 ч.
ИЮЛЬ
27
ЧЕТВЕРГ
№ 176 (6813).

Өртээ 2 көп.

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

Октябрьның 50 юбилейлиг чылында Тываның кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери күрүнеге 20560 тонна эът тә, 25000 тонна сүттү болгаш 2140 тонна дүктү садар хүлээлгелиг. Колхозтар болгаш совхозтар чүгле мал чемнериниң быжыг суурун тургузар болза, ам бо сорулгаларны чедиишкиниг шиитпирлеп шыдаар.

Бо чылын Тыва АССР-ниң ажыл-агыйлары малдың 122330 тонна бедүүн чемнерин болгаш 389452 тонна силосту белетиксэр ужурлуг. Республикада эът-сигенниң дүжүдү эки.

Мал чемнерин белетиксэриниң доктаатты нган планын күүседиринге эргежок чугула санныг кадрлар болгаш техника республиканың ажыл-агыйларында бар. Бо хүннерде бистиң республикада мал чемнериниң белетиктелги кандыг чорун турарыл?

Июльдуң 24-ке чедир колхозтар болгаш совхозтар ылаңгыя чайгаар үнген сигенниң чүгле 15 хуузун ажаап алган. Мал чемнери белетиксэриниң темпилери эрткен чылдың бо үезинге бодазарга куду болуп турар. Бо талазы-биле Бай-Тайга болгаш Бии-Хем районнарының ажыл-агыйлары онза хөмүдээн. Чижээлзэрге. Бай-Тайганың ажыл-агыйлары 4814 тонна сигенни белетиксэр тургаш, чүгле 560 гектар черниң сигенни кескен, ол сарааттаттынмаан. Бии-Хемге 16163 тонналыг белетиксэр турда, ам чүгле 168 тоннаны сарааттап алган. Эрзин, Таңды, Тес-Хем, Каа-Хем, Өвүр, Барыын-Хемчик районнарда байдал база-ла багай.

«Тес-Хем» совхоз чүгле 53 гектар черниң сигенни кезип ажаагаш, соолгу хүннерде аназ турупкан. Ында мал чемнинің белетиклинде чүгле 9 кижи, 2 трактор ажылдап турар, ынчаарга хемчээл талазы-биле ол-ла ышкаш Улуг-Хемге «Найырал» совхозтуң сигенни кезилдезимде 167 кижи ажылдап турарын маңаа деңнеп чугаалаар хөрек.

Ниитизи-биле республиканага сигенн кезилдези ойлтап эгелээн, сигенни кезип эгелээриниң эң хөлүлүг өйүн хөй-хөй ажыл-агыйлар эрттирипкен. Ынчаарга мал чемнери ажаар техниканың белетиктели кандыгыл? Июльдуң 24-те медээ-биле алырга, Улуг-Хем, Бии-Хем районнарның чамдык ажыл-агыйларында сигенн кезер машиналар, дырбаштар, сигенн белер болгаш сарааттаар машиналар белээн эвес турган, белеп дээр машиналар үзүктелдиг ажылдап турар.

Ажыл-агыйларның хөй нуруузу силостаашкынче ам-даа эгелеп кирбээн. Будук-бүрү чемнерни белетиксэринче массалыг кирген ажыл-агый чок. Сигенни кезери-биле ону бөлүп сарааттаарының аразы коичуг үзүктелимишкининиг болуп турар.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынны болгаш ооң черчерде саябырлэрэ ажыл-агыйларда мал чемнери белетиксэр техниканы септээрингге артын кезектер-биле хандырарын коичуг багай организастап кеткен. Оларның ажыл-агыйларга берген машиналары болгаш дерилгелери четпес кезектерниг болгулаар. Чижээ, «Сельхозтехниканың» Шагаан-Арыг саябырының «Найырал» совхозына берген сиген белер машиналары септелге чонка ажылдап шыдавас болган.

Мал чемнериниң белетиклинде мынды хомудаашкынның нол чылдагааны болза СЭКП-ниң чамдык райкомнарының, райүүскомнарның болгаш кодээ ажыл-агый будүрүдге эргелелдериниң организастыг ажылыкын кошкаанда болуп турар. Бо болза ылаңгыя үстүнде айыттынган районнарга болгаш ажыл-агыйларга дерт хамаарыкыр.

Кодээ ажыл-ишчилерниң бо айтырыг талазы-биле нол сорулгазы — мал чемнериниң белетиклиниң темпизин дүргедедири, ниитилерниң болгаш техниканың бедик будүрүкчүлүг ажылдаарын хандырары болур. Колхоз болгаш совхоз бүрүзүнде сиген кезилдезиниң талазы-биле ажылдап кылган планнарның канчаар күүсеттинип турарынга хүн бүрүнүң контролюн тургузар, моон-биле хөлбаштыр социалистиг чарыштыг түңнелдерин беш хонуктап үндүрүп, ооң түңнели-биле ийерээн четпестерни чайгадырының хемчеглерин ол дораан ап, ажылдың шынарын бедидеринче нол кичээнгейни салыр херек. Мал чемнериниң белеткекчилеринге хамаарыштыр мөрөйдүг болгаш материалдыг идиг берииштиниң хемчеглерин чугулата көрүп, ооң-биле ажылдакчыларның бот-идепкейин улам бедидер үүрлуг.

Мынчангаш малдың бедүүн болгаш шыитыг чемнериниң белеткелин тараа ажаап алышкынының бетинде доозар даазы бүгү хемчеглерни алыры — партия, профсөвиел, комсомол организацияларының, ажыл-агыйлар удуртукчуларының бо хүннерде дайынчы сорулгазы ол.

Мал чемнерин сарааттаарының болгаш силостаарының шынарынче онза кичээнгейни салыр, ылаңгыя силос салырының хуусазын кызырар, маңаа агаар-байдустуң таарымчалыг үезин эң долузу-биле алыглаар. «Улуг-Хая» совхозына турганы ышкаш, ажылга 11 шакта үнгеш, 5 шакте чаныл келир байдалды болдурбас.

Мал чемнерин сарааттаарының болгаш силостаарының шынарынче онза кичээнгейни салыр, ылаңгыя силос салырының хуусазын кызырар, маңаа агаар-байдустуң таарымчалыг үезин эң долузу-биле алыглаар. «Улуг-Хая» совхозына турганы ышкаш, ажылга 11 шакта үнгеш, 5 шакте чаныл келир байдалды болдурбас.

Мал чемнериниң белеткелинде турарларның аныырал-чурттагларынче онза кичээнгейни салган турары билдингир. Оларның садыг, эмнелге, аъш-чем хандырыгазын эң бедик деңнелге тургузары болгаш политиктиг, культура-массалыг ажылды эки организастаары СЭКП райкомнарының, райүүскомнарның, ажыл-агыйларда партия организацияларының соңгаарладыышкын чок сорулгазы. Амгы үениң чугула темаларынга илеткелдер, лекциялар, беседалар кылырын, бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң концерттерин, кино көргүзүүлерин деңгээлдэ организастаарынче, хана солунналарының, агитчуудустарының өйүнде үнүп турарынче, мурнакчыларны илереткем көргүзүү самбыраларын долдурарын деңгээлдэ болдурарынче болгаш иезиң агитациялың ескерээ-даа хевирлеринче кичээнгейни күштелдирер.

Бо чылын мал чемнерин белеткээр таваазы-биле райвнларда он хонуктарның онзалгалары бар болгай, ону ылап-ла күүседип турарын чедип алыры чугула, ол чорук мал чемн белетиэриниң темпизин дүргедедиринге улуг идигни бээр.

Мал чемнерин чыжени, кандыг хуусазда белеткээр талазы-биле салбырларда, бригадаларда, звенолорда чедирген онзалгаларның күүселдезин шыңгыы хынап турар болгаш мал чемнериниң белеткелиниң комплексилиг механизастаашкының хандырар талазы-биле кичээнгейни күштелдирип, маңаа мурнакчы болганнарның дуржулгазын чер болганга неитеревир хемчеглерни тускай эртемнглер алыр ужурлуг.

Юбилейлиг чылдың алдынган социалистиг хүлээлгелерин чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседир дээш бедик модурлуушкун-биле ажылдап турган, мал чемнериниң быжыг суурун бистиң республиканың кодээ ажыл-ишчилери тургузуп шыдаар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязынын 50 чыл оюнга тураскааткан делегей аныяктарының ужуражыышкынынын

КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ

Эргим эштер!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга тураскааткан делегей аныяктарының ужуражыышкынының киржикчилеринге изиг байырны Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш совет улустуң өмүнээзинден чедирип тур бис.

Силер, бүгү диптериң аныяк салгалының төлээлери. Улуг Октябрьның кавайы — Ленинградта чыылганыңар дыка-ла кайгамчык-тыр. Ленининиң ады — революцияның символу, чаа делегейниң символу. Советтер чуртунга ооң чартык чүс чылдыг юбилейиниң бүдүүзүнде силериң келгенигерни совет кижилер ленинчи Коммунистиг партиязын улуртулгазы-биле мөлчүкчү тургузугну бүза шалкап, боттарының холунга эрге-чагырганы алган, социализмни тургускан болгаш коммунистиг ниитилелди чедиишкиниг тургузуп турар революсчуларының аддарлыг салгалдарын. ажылчын ангыны болгаш күш-ажылчы тараачыннарны, бистиң чуртувустуң бүгү улустарын хүндүлээниниң демдээ кыдыр көрүп турар.

Октябрь революциязының тиилелгези дээш база ССРЭ-ге социализмни тургузар дээш демиселге бистиң хөй националдыг Төрээн чуртувустуң ажылчы чоннары, улустары хөй моондактарны ажыл эртер, эвээш эвес бергелерни болгаш качыгдалдарны боттарының эктинге чүктеп эрттирер ужурга таварышкан. Боо-чепсекти холга тутказ, революцияның чаалап алышкыннарын кампалаар ужур биске каш удаа таварыжып келген. Экономика, эртем болгаш культура талазы-биле мурнакчы туруштарны эдээн күчүлүг социалистиг күрүнениң тургустунганы — ол дээрге бүгү совет кижилериниң чижектээр чүве чок эрес-маадырлыг чоруу-дур. Коммунистиг ниитилелди тургузарынга бодунуң киржилгезин эрес-маадырлыг чорукчуң болгаш революстуг дадылганың школазы болдурган ленинчи комсомол, бистиң бүгү аныяктарывыс чаа ниитилелди тургузарынга улуг рольлу ойнап келген болгаш ойнап-даа турар.

Бодунуң төөгүзүнүң бүгү бежен чылдарында Советтер чурту бодунуң интернационалчы хүлээлгезин ыдыктыы-биле күүседип, бүгү делегейниң ажылчы чоннары болгаш депшилгелиг күштери-биле хол-холундан тутпунчуп алгаш чоруп, бодунуң даштыкы өңнүктериниң талазындан күчүлүг делегей деткимчезин доктаамал ап турар. Интернационализмнин, демиселчилериниң бот-бодунга дузалажырының болгаш деткижириниң ол илередиишкини болза социализм чурттарының болгаш делегейниң ажылчын, национал-хосталгалыг, бүгү антиимпериалисчи шимчээшкинниниң амыдыралчы кужунун болгаш күчүзүнүң эгээртиннес үнер дозу ол.

Амгы үеде үндезин социал айтырыгларны шиитпирлээри чүгле кижини кижи мөлчүүр чорукту узугаар дээш, ниитилелди социалистиг үндезинненгере чаарты тургузар дээш, тайбынның болгаш улустарның айыыл чок чоруунун херээ дээш демиселге чедип алдынар апаар.

Келир үениң кандыг болуру ниити демиселге болгаш күшажылга силериниң киржилгенерден хойунде хамаарыкып турар, аныяк өңнүктер. Чалыыг назынның хуулгаазын хайырлалы — эгээртиннес энергияны, чаартылганың болгаш тургузулганың чүткүүлүн шиңгээдип албышаан, политиктиг болгаш хамаагы идепкейлиг амыдыралче кирип турар-дыр силер. Бижи төрелгетеннің аас-кежии дээш, тайбың болгаш депшилге дээш чаныш-сыныш чок, коргуш чок демиселчилериниң хөй салгалларының мөөннээн аажок улуг дуржулгазын салгап ап турардыр силер.

Аныяк салгал ниитилелдиң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдер, бойдуска кижининг чагыргазын калбартыр, эртемни болгаш техниканы бүрүнгаар хөгжүдер. космостуң кыдыг-кызыгаар чок делгемнерин шиңгээдип алыр апаар. Дарлалдың, реакциянын болгаш дайынның күштери төөгүлүг ареналан аки-турабиле үнүп бербес деп чүве силерге моон-биле кады база билдингир. Кижи угаанының уран эргазын чүгле улустарның эрге-ажыктарынга ажыглаан турар төлээде, материал болгаш угаан-бодал кежиктери оларны тургузуп турар кижилерге хамаарышкан турар төлээде, бөгүн-даа база келир үеде-даа хөй чүүлдерни кылыры негеттинип турар.

Империализм — ол кара сагыштыг болгаш айыылдыг араатан — депшилгенің оруу-биле улустарның бурунгаар баарынга шаптыктар дээр бодунуң оралдажышкыннарынга кандыг-даа араатанзыг чоруктарны үүлгедириндеп чалданмайн турар. АКШ-тың Вьетнамда бүжар-чүдек дайыны, араб чурттарга удур Израильдиң кеминг агрессиязы, Грецияга фашистиг эргизде, Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарында колонизатөрларның чимененишкиннери — бо бүгү болгаш өске-даа хөй фактылар империализмниң агрессчи чоруунун күштелгенининг база бүгү-ниити тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка удур өскен айыылдың дугайын херечилеп турар.

Пролетаржы интернационализминиң принциптеринге, улустар аразында тайбыңның болгаш найыралдың херээнге шынчы Совет Эвилели агрессияның империалистиг политиказынга, улустарның дүрүм ёзугаар эргелеринче, оларның хосталгазынче болгаш хамаарышпас чоруунче халдаашкыннарга удур демиселдиң бирги одуругларынга кезээде турар апаар.

Бүгү чурттарның ажылчы чоннары-биле бир дөмей, совет кижилер база-ла тайбың байдалга чурттаарын күзеп турар. Бистиң улузувустуң, ооң аныяктарының күш-ажылчы массалыг антуизазмни болгаш чогаадыкчы кодурлуушкуну социалистиг Төрээн чурттуң улам ынайгы чечектелишкинниге, ооң үлетпүрүн, көдээ ажыл-агыйын, эртемни болгаш культуразын хөгжүдеринге бараан болуп турар. Моон-биле кады совет кижилер делегейнин амгы нарын байдалының чылдагаанында тайбыңның херээнге удур өскен айыылды кичээнгейлиг хайгаарап турар.

Империализминиң агрессчи болуктеринің идепкейжээни серемчилелди бедидерин, революстуг болгаш депшилгелиг бүгү күштерниң сырый каттыжышкынын күштелдирерин шынгыызы-биле негеп турар. Империализмге удур демиселге чедиишкиннин магадылалы ында. Антиимпериалисчи чаңгыс аай фронтуну быдарадыр болгаш кошкадыр даар кандыг-даа оралдажышкыннарга удур бүгү чурттарның аныяк салгалы ниити күжениишкиннери-биле шиитпириглг турлуг ужурлуг.

Силериниң ужуражышкынывар делегейниң депшилгелиг аныяктарының бүгү отрядтарының тайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын улам ынай быжыглаарынга бараан болзун!

Тайбың, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социализм дээш, империализмге удур демиселге аныяк салгалдың чаңгыс эви быжыгып турзун!

Л. БРЕЖНЕВ,
СЭКП ТК-ның
Чингине секретары

Н. ПОДГОРНЫЙ,
ССРЭ-ниң Дээди Совединин
Президиумунун Даргазы

А. КОСЫГИН,
ССРЭ-ниң Министрлер
Чөвүлелиниң Даргазы

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЧАЛЫЫ НАЗЫНЫ ЛЕНИНГРАД ХООРАЙДА

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Ам Ленинград бүгү диптериң 118 чурттарывыбиле чалыы назын оруктарын дамчыштыр харылаа тудуп турар. Совет күрүнениң 50 чыл оюнга тураскааткан ужуражышкынга киржир дээш, маңаа даштыкы чурттарның аныяктар организацияларының, чурттуң эвилелдешкен республикаларының 700 ажыг төлээлери келген.

Аалчыларлыг шуужүп келген автобустар кудумчузундур тургулаткан, чон аразы-биле арай деп эрткилээн. Революция хоорайының чалыы назынга аныяктар делегей аныяктарының өмүнээзинден келген төлээлерин моондак-моондак чайгы чечектерлиг, хүлүмзүрей-хүлүмзүрей найыралчы чолугуп, бодавыже, ыр-шоорлуг уткуп келген. Анги-аңгы улустарның чалыы үннер каттышкан ырлары Ленин хоорайының эртенги хүн куттулган кудумчуларында чаңгыланып үнген.

Ооң шиметтингени аймаң-шокар өңнерлиг болгаш байырлалчы. Кол магистраль—Нева кудумчузунуң кырын дургаар—«Делегей аныяктарының ужуражышкынының киржикчилеринге байыр!» деп бижээн улуг лозуңнар кинскээн. Невада ак хар дег сайгылгаан чыриттыларын туктар өң кынр каастаан. Ужуражышкынның хөй метр дурттуг эмблемазы: «Октябрь болгаш аныяктар 1967» деп бижээн богаалар куржагган делегей бөмбүрзээ «Октябрьская» деп аалчылар бажыңының хазазын каастаан, ону ооң ээлери делегей аныяктарының төлээлеринге бүрүнү-биле берип каан....

Ленинград черинге оларның баштай баар оруу—он эмерелдиг черлерин, улуг Ленининиң ады-биле холбашкан черлерни таварты эртер. Финляянды вокзалын. Разлитиг, Смольныйны таварты баар. Олар төөгү-биле мөнге холбашкан.

Ужуражышкынның киржикчилери делегейге эң баштайгы социалистиг күрүнени тургузары дээш амытының берген революция маадырларын хүндүткээриниң ёзулалын кылгаш, Марс шөлүнге келген. Олар чырык чаагай келир үе дээш боттарының амы-тынын бергеннерин мөнге оттун чанынга кезек када ыыт чок хүндүткээн. Делегей аныяктарының төлээлери 900 хүн дургузунда үргүлчүлеп келген, чижеглел чок бүзээлээшкининиң үезинде революция хоорайын камгалап алган чүс-чүс мун ленинградчыларның шудургу маадырларынга мөгейген. Олар тураскаалдыг Пискарёво хөөрүнге Ие-Төрээн чуртка тураскаалдың дөзүнге чечектер салган.

Аалчыларны уткуп алырынга Таврия ордузу белеп, аңаа Ильичиниң чугаазы хөй удаа чаңгыланып тораан. Смольныйдан ырак эвесте ол ордунуң делгем аалдары болгаш аалчылар турар өрээлдери бөгүн аныяксый-ла берген.

Ордунуң улуг баганалары беш орден ленталары-биле — социализмни болгаш коммунизмни ең баштай тургузуп эгелээн күрүнениң чартык чүс чыл дургузунда төөгүзүнүң дептеринге Совет чурттуң аныяктарының мөнге демдеглеттирип киргеи дайынчы, күш-ажылчы шылгаралдары дээш Төрээн чурттуң ленинчи комсомолга тывыскан беш шаңналдарының хереглиг-биле каастаиган...

10 шак. Ужуражышкынның эгелээнин медээ үннери дыңнаткан. Зал келек када шыпшың апааргa, адыш часкаашкыннары катап шуурган дег хөлзеп үнген—ужуражышкынның президиумунга — ленинчи революстуг гвардияның хоочуннарынга, чурттуң сураглыг күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчыларынга, делегейниң ең улуг аныяктар организацияларының төлээлеринге аныяктарның байыр чедиргени ол.

Залга олурганнар ең аныяк ленинградчыларны бут кырынга тура үткаан. Кызыл сылдыстыг буденнийжы бөрттер кеткен пионерлер аалчыларга кызыл чечектерин белек кылдыр сунган.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга тураскаатканг бүгү делегей аныяктарының ужуражышкынының ССРЭ-ниң аныяктар организацияларының комитединиң даргазы В. Г. Яровой ажыткан. В. Г. Яровой ук ужуражышкынның киржикчилеринге эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин байыр чедиргени чагаазын чорутkан деп дыңнаткан. Байыр чедиргени чагааны СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң кежигүнү, СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары В. С. Толстиков номчуп берген.

Делегейниң аныяктарынга чаагай чагыларын берген партияның, Совет күрүнениң болгаш чазактың удуртукчуларының сөстери залды хаңзы-биле хайныктырган. Залга үр соксавас адыш часкаашкыннары болган.

(Уланчызы 2-ги арында).

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

Калбаа-биле таныжып турар

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң партком болгаш салбырларга, бригадаларда партия эге организациялары СЭКП Төп Комитединиң «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерин ажылчы чоннуң оргузунга таныштырарын калбаа-биле чорудуп турар. «Улуг-Хаяның» девискээринге 11 черге 538 кижиге Тезистерни таныштырган.

— Ол төөгүлүг документ бистиң кодээ Советтиң девискээринге бүгү чурттакчы чонну сорук кирирген. Ында кайгамчык бодалзарны коммунизмниң аныяк тургузукчуларынга артырган. Бистиң кодээ Совет чурттакчы чоннардан юбилейлиг чылдың дургузунда 13 центнер дүктү күрүнеге садар тургаш, 27 центнер чылдыр ажыр күүсеткен. Чурттакчы чоннардан чартык чылда 5 тонна эът киирегинин орунга 9700 кг чылдыр база ажыр күүсеткен. Кодээ Совет кедээ ажыл-агыйның үндүрүүн 101,3 хуу, бот онзалганын чылдазын — 101,5 хуу күүсеткен. Ол челиишкинни докгаавайн моон соңгаар уламна күжениишкиннер-биле ажылдаар ужурлуг бис—деп. Биче-оол Иванович Самбуга Тезистерни таныштырып турда чугаалаан.

Ол улуг ужур-уткалыг документни «Улуг-Хая» совхозтуң чер бүрүзүнде калбаа-биле таныжып турар.

Д. АРАНЧАА.

Салбырның сигенчилеринде

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң Биче-Тей салбырының ажыл-ишчилери ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш июль 10-да эгелеп киргеи.

Бо хүннерде салбырның ең-не сигенниг чери Көп-Кежигинң алаактарында ажыл хайнышкынныг чоруп турар. Сиген кезилдезинде 5 звенода 51 хол кадырыы, 2 машиналыг трактор, аттың, тракторнуң бир грабили ажылдап турар. Кескен хөпээнээн сигенни тускай тергелиг 4 трактор-биле чоогунда Сут-Кажаа сүт-бараан фермазынче сөөртүп турар. Ында сараат салыр тускай кижилерни база быжыглаан. Ынчангаш сиген кезилдезинде бүгү-ле ажылдар чөп хуваттынган болгаш эки организастыг чоруп турары мактанчыг.

Салбырның сигенчилери эрткен он хонуктуң иштинде ниитизи-биле 57 га черниң сигенни кескеш, оон 29 тонна сараатты тургускан болгаш 27 га черниң сигенни хөпээнээн.

Сиген кезикчилериниң аңгыда будук-бүрү чыыр бир бригаданы база ында тургускан. Олар ам 12 тонна будук-бүрүнү чыгаан. Бо ажылда школачылар болгаш суурнуң херээженнери идепкейлиг киржип турар.

Сигенчилер аразында социалистиг чарышты калбарткан, ону түңнеп турар. Баштайгы он хонуктуң түңнелинде сигенчи звенолардан бирги черни Борис Монгуштуң 11 кижи составтыг звенозу алган. Звенонуң кежигүннери ниитизи-биле 13 га черниң сигенни хол кыдыыры-биле кезип хөпээнээн. Оларның соонда Куулар Өктек-оолдуң звенозу чоруп турар.

Чаңдык четпестерни илередирге мынды. Сигенчилер-даа, ында ажылдап турар механизаторлар-даа бригада төөгүзүнге хонмайн, суурне чанып кээп турар. Ынчангаш ажылче үнери кончуг орайтаар. А кежээ база-ла 4—5 шакта чанып чоруттар. Бир эвес ыыт чаар ажылдаар болза 1250 тонна сиген, 50 тонна будук-бүрү чыыр план күүсеттинмейн барып болур дээрзин салбыр баштаар черн өөренип көрзе экн. Ол ышкаш сигенде техника кончуг эвээш, бүгү ажыл хол-биле ылдынып турар.

Х. МОНГУШ.

Бии-Хем районда «Хадың» колхозтуң Дерягино деп черде ийиги хову бригадазының 32 кижи составтыг механизастаттынган звенозу бригадир Михаил Маныйоолдуң удуртулгазы-биле сиген кезилдезинде ажылдап турар. Олар аңаа 200 ажыг тонна сигенни белеткээр хүүрүг. Бир дугаарында тракторист П. Байкараның агрегады кезип кирипкеш, баштайгы хүнде-ле, ДТ-75 трактордуң сиген кезер 3 машиналы кожуп алгаш, 18 гектар черниң сигенин кескен—нормазын 2 гектар ажырган.

— Ам бо турар черивиске сиген кезилдезин ийи хире хонгаш доозар бис, ооң соонда Азвотке барып, 400 гектар хире черниң сигенин ажаап кириптер бис — деп, бригадир чугаалады. Бригадир Маныйоолду ажыл хүнүнде тывары берге. Ол сиген кезикчилерни кезип чоруп турар, чаңгыс-даа участок ооң кичээнгейнинден даңнаарлавае. Ынчангаш мал чемн белеткээриниң таласы-биле онаалгазын ажыр күүседип шыдаарынга бригаданың кежигүннери бүтүрелдиг. Оларда сиген кезилдези кидин-түлүк, механизаторлар бүгү күжүн үндүрүп ажылдап турар болгаш сарааттар көвүден турар.

ЧУРУКТАРДА: (ооламай талдан) бригадир М. Маныйоол. Сарааттаашкын үези.

А. Остапчуктуң сөзүү болгаш фотолары.

Көдээ тудугжулар

Шагаан-Арыгда № 586 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның көдээ тудугжулары юбилейлиг чылдың бирги чартынында чурттагга тудуунун талазы-биле чедиишкиннерлиг ажылдааннар.

«Найырал», «Улуг-Хая», «УТКА 25 чылы» совхозтарда болгаш «Бүшажылдың хостуу», «Х Улуг хурал», Жданов аттыг колхозтарда 19 ийи аал нитти чурттаар, 7 чаңгыс квартираллыг бажыңнарны туткаш, ажыглалга киирген. Чартык чылда 1420 дорбелчиин метр шөлдүн орунга 1658 дорбелчиин метрни тудуп, планын 118 хуу күүсеткен.

Чурттагга тудуунда Краевогор, Аракчаа, Төкел-оол оларның удуртукан бригадалары онза эки ажылдап турар. Бо хүннерде Шагаан-Арыг хоорайда 2 квартираллыг ийи чурттагга бажыңнарны дужаарган. Красногорнун бригадазы Чодураанын бойдус чурумалдыг чараш черлеринде пионер лагеринин ийи квартираллыг уш бажыңнарының бирээзин-не план ёзугаар 45 хонук тудар турган. 1 ай иштинде тудуп, айның планын 233 хуу күүсеткеш, тиилекчи болган.

О. КОРОДА.

Чыл планын күүседир дизе...

Республиканың колхозтары, совхозтары мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чартык чыл планын чедиишкининг күүсеткенин чоокта чаа болган республика Наздымынга демдеглээн болгай. Июль 1-ден бээр республика чылдың планын күүседип киripкен.

Чылдың планын күүседиринче шилчээн соонда байдал канды апаргаанын июль 20-нин медээзи-биле ап көрээлиңер (хуу-биле).

РАЙОННАР	СҮТ	ЭЪТ	ДҮК
Таңды	66,8	37,1	66,1
Бии-Хем	64,1	33,0	78,2
Каа-Хем	61,5	26,9	101,9
Кызыл хоорай Совети	61,3	56,0	25,6
Барыын-Хемчик	60,9	36,2	75,0
Чөөн-Хемчик	57,2	24,9	78,2
Тожу	53,5	37,1	80,0
Улуг-Хем	53,3	24,4	74,7
Бай-Тайга	51,9	18,9	53,2
Тес-Хем	48,3	25,0	61,6
Өвүр	48,1	30,0	63,2
Эрзин	43,5	27,4	86,6
Республика	**59,8**	**29,4**	**71,4**
Эрткен чылдың бо үезинде турганы	61,2	25,3	71,7

Бо санналган ап көөрге, күрүнеге сүт, дүк садар планның күүселдези эрткен чылдың бо үезинин деңнелиниен кудулап турар, а эът садарының хуузу эрткен чылдыыннан шоолуг эвес ажып турар-дыр. Сүт садарының чыл планын Тес-Хем, Өвүр, Эрзин районнар 50 хуу безин чедирбээннер, шынында бо үеде район бүрүзү 60 хуудан кудуу эвес күүсеткен турар болза, чыл планы чылдың төнчүзүнде күүсеттинер ужурлуг.

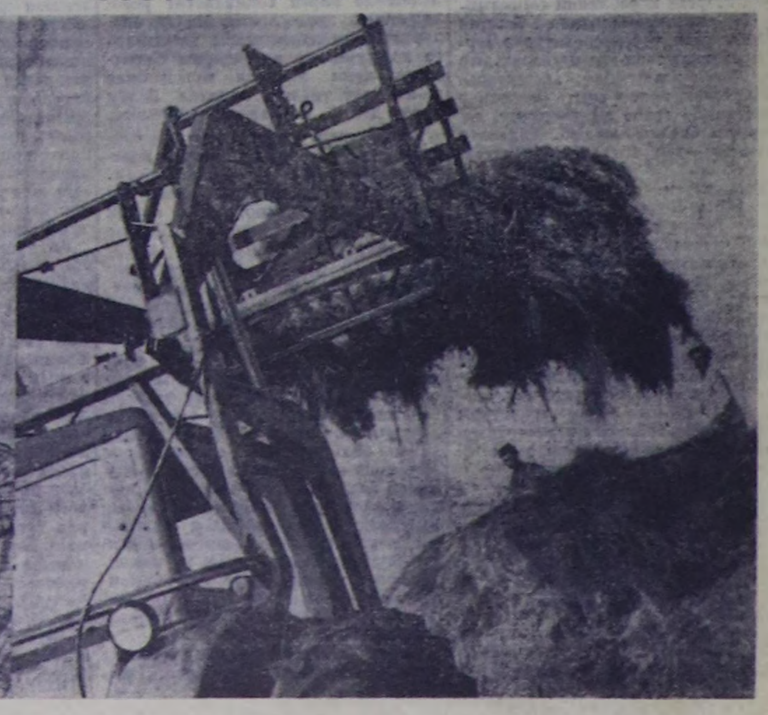

СЭКП ТК-ның Тезистерииң бүгү делегей ужур-дузазы

СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерин парлалгага чырыткаиы—бистиң хүнмеривисте бүгү делегей ужур-дузалыг улуг болуушкун болур.

Бистиң революциявыстың бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын, делегейге баштайгы социалистиг күрүненин тургустунганын,—бо шылгарангай болуушкуннарның делегей төөгүзүнүң оон ыдайгы хөгжүдезинге улуг салдарлыын ол Тезистерде ылаштыг тодаргай көргускен.

Улуг Октябрьның 50 чылын төлептиг уткуурунга бүгү кижи төрелгетен белеткенип турар бо хүннерде делегейниң улустары бистиң чуртувуста—социализмниң төрээн чуртунда кайгамчык болуушкуннарже ханы кичээнгей-биле көрүп турарлар. Ол кандыг чуртул, совет кижилер бо бежен чыл дургузунда экономика болгаш культура хөгжүдезинге чүнү чедип алганыл, олар канчаар чурттап турарыл, делегей политиказынга Совет Эвилели кандыг рольду ойнап турарыл, оон политиказы чүл, совет кижилер кандыг идеалдар-биле чурттап база оларны чүү чүве сорук кирип турарыл? Мак бо айтырыглар бүгү кижи төрелгетенниң кичээнгейиниң төвүнде.

Хамыктың мурнай, бүгү делегейниң ажылчы чоннары бистиң экономика талазы-биле чедиишкиннериви-висти, ажыл-агый тургузуушкунувусту, бистиң чуртувус кандыг база чүү хире хемчээлдиг продукция бүдүрүп үндүрүп турарын сонуургап турар. Олар социализм болгаш коммунизм дугайында мелереп билип турарлар болгаш бүгү делегей байдалынга Совет Эвилелиниң салдары оон-биле кол тодаргайлаттынар.

Бо талазы-биле чүнү көргүзерил, чүнүң дугайында чугаалаарыл—ол бүгү бисте бүрүн бар. Совет эрге-чатырганың чартык чүс чыл догуиналының дургузунда дайынга болгаш улус ажыл-агыйын катап тургузарынга чээрби чыл негеттинген-даа

үезинде чүгле Төрээн чурту фашистиг эжелекчилерден хостаар дээш эвес, а харын фашистиг калчаралдан бүгү делегейни хостаар дээш, чер кырынга социализмниң идеяларын калбартыры дээш 20 миллион совет кижилер боттарының амы-тынын бергеннер.

Оон ынай, боттарының аас-кежиктиг хостуг шөлээн догуиналаанының дээш социалистиг чурттар Совет Эвилелиниге, совет улуска өөрүп четтириишкинин илергейлээр ужурлуглар деп дөрт чугаалап болур бис. Бир эвес Совет Эвилели дузалавааи болза Полышага, Болгарияга, Румыниига, Чехословакияга, ГДР-ге социалистиг революция чоокта тиилевес турган, а ол тиилелгелернің ужур-дузазы бүгүдеге билдингир. Оон түнелеи чүү болганыл дизе, Совет Эвилели ам чааскаан эвес, а оске социалистиг чурттар-биле кады капиталистиг делегейге удур туржуп турар. Оонбиле кады социализмниң делегей системазы тургустунган — ол дээрге чер бомбүрээнниң девискээриниң дөрттүң бир кезиин ээлеп, чурттакчы чоннуң үштүң бир кезииидеи хөйү болуп турар болгаш делегейниң үлетпүр продукциязының 38 хуузун бүдүрүп, делегейде бүгү болуушкуннарга экономиктиг, политиктиг, идеологтуг улуг салдарны чедирип турар Европаның, Азияның болгаш Латин Американың социалистиг 14 күрүнелери болур.

Ам бис чаңгыс эвес бис, кажан империалистер вьетнам, куба, араб улустарның хосталгаже болгаш социализмче ораллажыышкынын боой тудар дей бээрге: «ынчап бажыңар эттенменер!» деп шыңгыы сагындырарывыска, ол аиаа сөс эвес, а оон артында Совет Эвилели баштаан бүгү социалистиг лагерьниң күрүнелери турар деп чүвени мииниир ужурга таваржып турарлар.

Ийе, чамдык таварылгаларда экономиктиг болгаш шериг-даа талазыбиле дузаны оиу хереглээн чуртка халас чедирип-даа турар бис. Империалистиг дайнызырактарга удур маадырлыы-биле демисежип турар вьетнам, куба болгаш оске-даа улустарга шак-ла ынчаар дузалап турар бис.

Черле ынчаш, Совет Эвилелиниң, социалистиг системаның экономиктиг харылзаалары делегей ареназынга улуг политиктиг болгаш револючуг салдарлыг. Бистиң экономиктиг харылзаалардывыс дугайында чамдык чижектерден маңаа айтыылы. Кады ажылдажылганың эгезинден эгелээш, 1967 чылдың январь биринче түнненли-биле алырга таштыкы чурттарга чеди миллиардтан хөй түнүг рубльдиң чээлизин тывыскан бис. Олардың аразында чаа хөгжүп турар чурттарга барык-ла 4 миллиардты берген (Даштыкы садыг министерствозунуң шугуму-биле чээлиин саиаваска). Бистиң чээлилеривистиң ииити хемчээлиниң 70 хуузун хөйү чаа хөгжүп турар чурттарның үлетпүрүнүң хөгжүдезинге, 9 хуузу транспорт болгаш харылзаага, 7 хуузу кодээ ажыл-агыйга болгаш арткан адырларга барык-ла 13 хуузу чарыгдаттынып турар. Бистиң дериг-хереселдериивис, түскай эртемниглеривиспиле кады ол чурттарже социалистиг идеаларны, социализмни апарып турар. Чүгле сөөлгү беш чылдарда чаа хөгжүп турар чурттарга 120 мүң бедик мергежилдиг ажылчыннарны болгаш техниктиг оргтумак билиглиг национал кадрларны белеткеп берген бис. Дайын сөөлүндеги чылдарда 50 мүң түскай эртемниглеривисти ол чурттарже командировкалаткан бис. Олар ол чурттарга чурттап тургаш, оларның чурттакчыларынга Совет Эвилелиниң, социализмниң дугайында чугаалап, улам бурунгаар базымны кылырынче оларны соруқ кирип турар.

АКШ-тың империалистери Совет Эвилелиниң экономиктиг, өртем болгаш техниктиг чедиишкиннериниң дугайында бистиң дээштиг пропагандавыстың салдарын база өөренип көрүп, оон ужур-дузазын кудуладырын бар шаа-биле оралдажып турар. Орта хамаарыштыр бир мыңдыг чижекти көрээли. 1966 чылда АКШ-тың конгрезиниң бадылаан төлевилели ёзугаар, Колумбия хенге тудар Гранд-Кули гидростанциига хереглээр, бирээии-де 600 мүң киловатт күчүлүг алды генераторлу кылырын шинтпирлээр. Ындыг күчүлүг турбиналарны болгаш генераторларны кылырының дуржүлгазын чүгле чангыс Совет Эвилели шиңгээдип алган болгай. Шынчаарга кайызы-даа 500 мүң киловатт күчүлүг ийи генераторлу Красноярск ГЭС-те тургускан, а чыл төнчүзүнге чедир сес ындыг генераторлу аиаа тургузар. Ынчангаш ындыг күчүлүг генераторлар кылырының талазы-биле Совет Эвилелиниң дуржүлгазы-биле деннежир дээр болва, америк болгаш даштыкы кандыг-бир фирма улуг чарыгдалды үндүрер апаар. Ол чорук АКШ-тың чагырыкчы болуттериниң болгаш фирмаларының аразынга улуг дувуреззинии болдурган. АКШ-тың иштики хереқтер министерствозунуң бир дужүмеди ол дугайында мынчаар шыкыгып чугаалаан: «Кадыыр болгаш маска», азы «Оиу Минскиге кылган» деп бижиктиг делегейде эң-не күчүлүг генераторларны бистиинге салырга черле канчап таваржырыл, адаарганчыг, шугулданчыг-дыр». Делегейде баштайгы социалистиг күрүнени империалистерниң көөр хөөн чогу моон безин тодаргай кеступ турар-дыр.

Бис оон качыгдавас бис, чүге дизе кадыыр болгаш маска чураан бистиң муң-муң машиналарывыс болгаш механизминериивис Европа, Азия, болгаш Африка чурттарында чедиишкинниг ажыглаттынып турар. Совет дериг-хереселге чагыглар база черле дыка хөй.

Чаа беш чыл планын чедиишкинниг боттандырары-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң экономиктиг күчүзү улам улгадыр. Бүдүрүлгениң ииити хемчээлиниң болгаш эң чугула продукциялар бүдүрер талазы-биле бистиң үлетпүрүвүс бирги чартык чыл планын ажыр күүседкени оон ылаштыг барымдаазы болур.

Ам бүгү совет улус Улуг Октябрьның 50 чылын төлептиг уткуурунга белетженип, боттарының келир үезинче бүзүрелдиг көрбүшаан, ленинчи партиниң ишпиги болгаш дашпыгы политиказын бүрүн жолузу-биле деткип турар. А бистиң дайынчарывыс бистиң чуртка, бүгү революстуг күштерге удур кара сагыштыг пропагандазын күштелдирип, Октябрьның идеяларының, Совет Эвилелиниң бүгү делегейге улуг салдарлыын кошкадырын оралдажып турарлар. Вьетнамда болгаш Чоокку Чоон чүкте агрессиянның күштелип турары оон тодаргай барымдаазы болур. Ынчалза-даа бистиң чурттун болгаш бүгү социалистиг лагерьниң экономиктиг, шериг, политиктиг күчүзүнге, бүрүнгаар дешпилелиг бүгү кижи төрелгетенге даянгаш, СЭКП ТК болгаш Совет чазак ленинчи дагыпыпыты политиказы чедиишкинниг чорудуп, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга таарымчалыг байдалдарны тургузар, социалистиг чурттарның чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжылышкының быжыглаар, национал-хосталгалыг шинчээшкинии деткиир болгаш чаа хөгжүп турар аныяк күрүнелер-биле бүгү талалыг калы ажылдажылганы боттандырар, ииы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуиналарының принциптерин хамык чок сагыыр, империализминиң дайынызырак күштериниге шиитпирлиг обүүр шавышкынны бээр, чаа дайынның халавында бүгү кижи төрелгетенниң чайладыр дээш шудургу ажылдап турар.

Бистер, совет кижилер, делегей байдалының нарын болгаш дүшкүүрлүүн эки билир бис, оон-биле кадыы боттарывыстың күжүвүске бүзүревишаан, ленинчи партиявыстың болгаш совет чазавыстың шиңгыг чөптүт политиказын чүрекпиң хамыыдан деткип турар бис.

А. ЕМЕЛЬЯНОВ,
СЭКП Тыва обкомунуң лекторлар бөлүүнүң удуртукчузу.

Эрзинчилер юбилейге

Октябрьның 50 чыл ойнуң төөгүлүг байырлалынга чедиишкинниг ужуражыры-биле Эрзин районнуң ажылчы чону социалистиг чарыштың негелделерин ажыдап кылгаш, оон күүселдезин дээш чыл өгезинден бээрле шудургу ажыдап келген. Районнуң колхозтарында, бүдүрүлге болгаш албан черлеринде база түс-түс кижилериниң аразында калбарган чарыштың амыдыралга боттандырарынче угланган ажылды партия райкому, черчерде партия организациялары баштап, чон ортузунга партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылды бедик деңнелге тургузуп, улуг күжениишкинни үндүрүп турар. Оон-биле кады Советтер органнары, ажыл-агый, хандырылга, культура албан черлери боттарының организакчы ажылын экижиткен.

Социалистиг чарыштың негелделерин кижи бүрүзү биилер кылдыр таныдылга ажылын калбартып чорутканы күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш кижилерниң хууда харыысалгазын бедиткен. Район чылдың бирги чартыында ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунумга эки түнелдериниг болган. Шлацтыг мал ажылының продуктуларыи бүдүрер болгаш күрүнеге садар хүлээгелер чедиишкинниг күүсеттинген.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле Ленин аттыг колхозтуң көргүзүү эки болган. Ол колхозка СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомуның колхозтар аразынга шилчир кызыл тугун тывыскан болгаш үк артельди партия райкомунуң чанында күш-ажылчы алларның тугунга кирген. «Чаа оруқ». «Коммунизмче оруқ» колхозтар чартык чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш садарының планныг онаалдаларын ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунче үнген. «Чаа оруқ», Ленин аттыг колхозтарның сүт-бараан фермалары (эргелекчилери эштер Даландай, Дешки) чартык чылдың планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен. Ол ышкаш «Коммунизмче оруқ» колхозтуң сүт-бараан фермазы база эки ажылдаан. Мурнакчыларның одуруу улам-на калбарып турар. «Чаа оруқ» колхозтуң саанчылары Н. Шулуу, И. Бойдаан, Ленин аттыг колхозтуң Ч. Ханды, С. Хорлуу, «Коммунизмче оруктуң» А. Кылгыидай, «Моренниң» А. Базыр оларны болгаш өскелерни-даа чоргаарал-биле адап болур.

Ленин аттыг колхозтуң хойжузу Дамдын Сурун районда дээре көргүзүглүг болган. Чүс хойга онаштыр 101 хураган, хой бүрүзүнден 2,2 кг дүк алган. «Моренн» колхозтуң хойжулары Допчүт Сурун, Орус Намдал, «Чаа оруктуң» Самбуу Дандаа, Авыкай Ойзуп, «Коммунизмче оруктуң» Чамдык Агбаан, Сакты Базыр олар база чаш төлдү камгалап алыр болгаш дүк бүдүрерин бедидер талазыбиле эки көргүзүглерни чедип алганнар. Мурнакчыларның одуруунга Ленин аттыг колхозтуң чылгычызы Дагба Лопсан, «Моренн» колхозтуң тевежизи Долума Кокуу, Ленин аттыг колхозта Ямаакай Даландай боттарының ажылынга улуг мергежээннер. Хой кыргызының талазы-биле республика чемпионнары, чангыс өг-бүленин ээлери Чырандай Лакпаев биле Даагындай Лакпаева олар хөй хураганны камгалап албышаан, хөй дүктү кыргып алганнар.

Кодээ ажыл-агыйның түскай эртемниглери болгаш кодээ интеллигенция бистиң ниити чедиишкинивисту улгаттырарынга болгаш быжыглаарынга улуг үлүг-хуузун киирип турарлар. «Чаа оруқ» колхозта мал эмчизи А. Душкун-оол, ында агроном Т. Бивин, библиотекарь К. Эренчина, эргелелдиң кол агроному Б. Ширшин, башкылар Оюн Айлымаа, Чудурукпай Бичө, Анна Хертек, Александр Букарин, Валентина Араптан, Любовь Дамба, Раиса Монгальбин. Өнермаа Танова, кижи эмчилери Галина Спрыгина, Полина Тырышкина, Александра Головачева, садыгжылар Шожулчап, Даргат Степаковтар (бир өг-бүле) олар байырлалдыг чылда чедиишкинниг ажылдап турарлар.

Районнуң колхозтары часкы тарылганы организастыг эрттиргеннер. Тараа болгаш мал чеми культураларның тарылгазы 102 хуу күүсеттинген. Тараанын үнүжү эки.

Районда тудуг болгаш чаагайжылыга талазы-биле ажыл база чоруп турар. «Коммунизмче оруқ» колхоз 25 оруннуг эмнелгениң, 50 оруннуг интернаттың тудуун сентябрь бирнин бетинде доозар. «Чаа оруқ» колхоз 200 олуттуг клубту, 25 автомашина кирер гаражты байырлал бетинде ажыглаага киирер. Ленин аттыг колхоз бир чаа ферма тудуп алыры-биле тудуг материалдарын белеткеп алган, ам тудугже кирер деп турар. Эрзин суурнуң чурттакчылары чаагайжыдылганы багай эвес чорудуп турарлар. Ында үш коя кудумчуда 3200 дөс ыяштарны олурткан. Суурнуң күш-культуржулары болгаш чону 600 кижи кирер стадионну тудуп алганнар.

Район чылдың баштайгы чартында ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле чамдык чедиишкиннерлиг болза-даа, ам-даа шиитпирдеттинмээн айтырыглар хөй. Бо хүннерде колхозтарның ажыл-ишчилери мал чемнериниң белеткелин чорудуп турар. Ынчалза-даа темп аажок оожум. Колхозтарда партия организациялары партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылдарны күштелдирип тургаш, ол четпестерни эдери негеттинип келген. Оон ынай дүүжүт ажаалдазының техниказын септээри база-ла хүннүң чугула айтырыы болу берген.

Район мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чартык чыл планын күүседип-даа, будун чылдың планын күүседир дээш улуг ажылды чорудар апаар. Бир чугула ажыл болза, мал кыштагладыышкынынга белеткенири болур.

Партия райкомунуң бюрозу, райкүүском, ажыл-агыйларның удуртукчулары, партияның чер-черде организациялары, комсомол болгаш профэвилел организацияларының, кодээ Советтер чедиишкиннерни быжыглаар дээш күжениишкин-биле ажылдаар апаар.

О. БИЧЕ,
СЭКП райкомунуң бирги секретары.

Ырбанның сал даап турар ажылчыннарының хүнде кылган ажылының түнелин үндүргеш, ону көргүзүп самбыразынга бижип турар. «Пионерка» участогунда механизастаттынган сал даап өнөө хүнде 400 ажыг кубометр ыяшты салдадырынга белеткеп турар. Даазан салдың ниити кубометрин будурулгенин мурнакчыларының бирээзи учётчик эш Н. Колвгина хемчээп үндүрүп турар.

ЧУРУКТА: учётчик Наталья Павловна Колвгинаның ажылдап турары.

С. МААДЫНЫҢ фотозу.

УЛУГ-ХАЯНЫҢ ШОЛБАНЫ

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хем» совхозунуң механизаторлары хову амылдарын мергемиидиг чорудуп, тараа болгаш мал чеми культуралардан бедик дүжүттү чыл бүрү остүрүп ап келгеннер. Амылчыннарның организастыг күш-ажылының түнелинде совхоз күрүнениң чагыг-даалгаларын боттандырып, экономиказын хегжүдүп келген.

Ажыл-агыйның кадрларының аразында күш-ажылга шылгаранғай кижилер чылдың-на ковудеп турар. Маңаа чижек кылдыр комбаинер В. Кызыл-оолду ап көрзэли. 1956 чылда Ак-Довуракты профессионал-техниктиг училищезин дооскаш, комбаинерлеп амылдап эгелээн. 1961 чылдан бо хүннерге чедир «Улуг-Хем» совхозта комбаинер болуп амылдап турар. Маңаа амылдап келген үезинде күш-ажылга кызымаан, техниикага каныыын ол көргускен.

Хөөчүн механизатор «СК-3» деп комбаинны беш сезонда капитал септелге чокка ажылдаткаш, 852 рубльди совхозунга камнап берген. Кызыл-оол сезон бүрүзүндө 450—500 гектар черниң дүжүдүн ажаап, муң-муң тонна тарааны бастырып келген. Юбилейлиг чылда совхозтуң тараазы дыка чаагай үнген, ону ажаап кириптеринге дурмулгалыг механизаторнуң комбаинны белеп.

Комбаинер Кызыл-оол хүндүлел бижиктер-биле, өртектиг чүүлдер-биле наш удаа шаңнадып келген. 1966 чылда халас путёвка-биле Чедер курортка дыштанган, бо чылын база халас путёвка-биле шаңнаткаш, Чедерге дыштанган.

О. ЛАМА.

1967 ч. Июль 27.
ШЫН
2-ГИ АРЫН

Делегейниң чалыы назыны Ленинград хоорайда

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Ужуражышкын киржикчилериниң мурнунга 1-ги космонавт Ю. Гагарин сөс алган:

— Октаргай кораблиниң сонгазында бистиң планетавысче эң баштай көрө каапкаш, чечектелип турар Черниң чаражын таап-даа магадаан-дыр мен. Богун делегейниң аныяктары, оон идегели, келир үеэн болганнар чылган бо задче ам көөрүмге, сагышкымга база-ла ыдыг бодалдар киирер-дир—деп, Ю. Гагарин чугаалаан.

Чанчылчаан «Мооргандар!» деп орус сөстүг Ленинград хоорай Советтиниң күүскомунуң даргазы А. А. Сизов чугаалаан.

Демократтыг аныяктарның бүгү делегей федерациязының президентизи Р. Мекинз, Студентилериниң делегей авиилелиниң президентизи Д. Вокроуглицкий, ВЛКСМ-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары Р. Николаев ужуражышкынга киржикчилерге байыр чедиргеп.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары С. П. Павлов «Совет аныяктар коммунизм болгаш социализм дээш демиселде» деп илеткен кылган.

Комсомолчуларның болгаш бүгү совет аныяктарның өмүүжээнидеи делегейниң аныяктарының төлээлекчилериге байырны чедирбишаан, делегейде бирги социалистиг революциянның дуржулгазы, бистиң адаларывыстың дуржулгазы аныяктарга коммунистиг идеалдарны бадыткаары дээш демисел талазы-биле эң-не улуг үнелиг капитал болуп турар деп С. П. Павлов демделээн.

Бистиң чурттувустуң чонунуң чартык кезии—аныяктар дээрэи илеткелчи айыткан. Улус ажыл-агыйында ажылдап турар кижилерниң 40 ажыг хуузу 30 чедир харлыг аныяк кижилер. Совет Эвилелиниде эң-не бичө, ёзуулуг-ла «аныяктар» назыныглар—18 харлыг кижилер сонгуур, сонгудар эргелиг. Сөөлгү болган сонгулдаларның түнелиивде 400 мүң хире аныяк кижилер Советтер депутаттары болган.

Ленин болгаш партия болза коммунизм дээш демиселге аныяктар организацияларының туружунуң болгаш ужур-дузазының дугайында айтырыгны төөгүде бир-ле дугаар ханы болгаш бүгү талалыы-биле ажылдап кылган болгаш совет аныяктар база комсомол коммунизминиң идеалдары дээш боттарын бергиигеи, бүзүрелдиг демиселчилер кылдыр илереткеи дээрэи тодаргай чижектер-биле көргүзүп турар. 90 миллион ажыг аныяк ооллар, кыстар комсомолга аныпталеадың эрге-ажыктары дээш демиселдиң хуржулгазын арткеи.

Совет аныяктарының мозу-шынары канчаар дадыгып келгениниң, чаачаа хоорайларны, заводтарны, школаларны тударынга оларның киржилгези Совет эрге-чагыргаиың мырыиай баштайгы чылдарында-ла эгелээн дээрэиниң дугайында илеткелчи тодаргай чугаалаан. Бистиң партиявыстың болгаш улузувустуң аныяктарның бүгү тала-биле болгаш дең-дески өзүп хөгжүүрүнге бүгү негелделерни тургускан чоруу ол аныяктарның Октябрьның идеяларынга, коммунизмниң идеяларынга, пролетаржы интернационализмниң идеяларынга бүрүн медерелдиг болгаш оон ужурунда ханы, чайгылыш чок бердингенииың үндезини болуп турар-дыр.

Бо хүннерде, делегей талазы-биле ужуражышкын-биле чергелештир аделарның револючуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы аныяктарының оруктары-биле походтар киржикчилериниң үшкү Бүгү-авилел следуу база Ленинградка өртер. Мында боттарының чыл бүрүдеги следуунга хөйхөй миллион ооллар, кыстарның төлээлекчилери чыглып келген, олар болза хостуг шаг-үезин боттарының Төрээн чурттуңуң маадырлыг эрткен үезин өөреиириие, революциянын болгаш дайынарның хоочун киижилери-биле ужуражышкыннарга берип турарлар. Олар-биле чугаалажып көрүнер, эргим өнүүктер, мынчангаш совет аныяктар чүнүп-биле, кайыыар бар чыдарын оон улам эки билип алыр силер деп, С. П. Павлов чугаалаан.

Бистиң аныяктарның амгы салгалы болза кижи төрелгетенииң угаанбодал талазы-биле санап четпес байлаанын, чаа социалистиг аныпталедиң тургусканы культура талазы-биле үнелиг түүлдериниң салгакчылары болуп турар.

Аныпталеге кижиниң төлептиг болуп бараан болуруи бадыткаарынга бүгү-ле социалдыг болгаш өске-даа мооидактарны Октябрь революциязы узуткаан деп, С. П. Павлов чугаалаан. Чажыдан тура-ла аныяк кижиге: сеи херектиг кижи сеи деп кыйгырыг чаңгыланган. Совет аныяктарның социал талазы-биле бүзүрелдиииии, аныпталеге үнелиг биске деп бүзүрелдиииии, келир үеге бүзүрелдиииии үндезини харын ыыда.

Октябрь революциязы социал болгаш национал дарлаадың кинчизин үзе шапкан, улустар аразынга мурнунда көстүп корбээн харылзааларның быжыг үндезиннерни тургускан деп илеткелчи оон ыдай чугаалаан. Партия болгаш комсомол бүгү националдарның аныяктарын совет-патриотизминиң болгаш социалистиг интернационализминиң угаанбодалынга, делегейниң ажылчы чоннарының дем каттыштырылгазының угаан-бодалымга кижизидип турар.

Бүгү делегейниң ажылчын ақгылының болгаш ажылчы чоннарының Октябрьның төрүттүүген чурту-биле интернационалчы дем каттыштырылгазы тулчуушкуннарга болгаш күш-ажылга совет улустуң чедип алган өндүр улуг тиилелгелериниң чугула түүлү болган. Делегей пролетариадының: «Совет Россияда холуң ырат!» деп дайынчы лозунун утпаан бис. Интернационалчы дем каттыштырылгазының сеткилиң дээш, тиилээн социализминиң бирги чуртунга көргүзүп келген болгаш көргүзүп турар деткимчезиң дээш, бүгү чурттарның ажылчы чоннарынга, дешпилелиг аныяктарынга, аныяктарның ақы-дуңма эвилелдеринге иэиг четтириишкинии илергейлеп турар бис.

Совет аныяктар болза, Азияның, Африканың, Латин Американың чурттарында өөрүнге дузаны көргүспүүвээн, бодунуң интернационалчы хүлээлгезиии артык шуугаазын чокка, төлептии-биле күүседип турар.

80 ажыг чурттарның аныяктарының ақы-дуңма каттыжышкыннары, оларның иштинде социалистиг чурттарның, Франциияның, Италияның, Чилиниң, Аргентинаның, Индияның аныяк коммунистериниң күчүдүг отрядтары, бүгү чурттарның болгаш диптериң дешпилелиг база демократтыг аныяктары ииитилеядың чөптүү-биле эде тургузары дээш бистиң-биле кады хол-холудаа туттунчуп алгаш демисежип турарыига чоргаарланып турар бис. Демократтыг аныяктарның бүгү-делегей федерациязында, Студентилериниң делегей авиилелиидe сырый каттышкан аныяк демократтарның чүс-чүс миллион армиязы, тайбың дээш, фашизмге болгаш реакцияга удур аныяк демисеичилериин күчүдүг шимчээшкиии делегейиниң хей-ииитии амыдыралының чугула факторлары, делегейниң революсчу чорудулгазының чугула күжү болуп турар.

Бистиң хүнеривисте аныяк кижи бүрүзүнүң ак сеткилдиг хамааты болгаш төлептиг болурунуң үндезии үүлү болза Вьетнамге удур АКШ-тың хиралг дайынын, маадырлыг вьетнам улус-биле дем каттыштырылгазының делегей шимчээшкиии оон канчаар көрүп турары болур. Израильдиң империалистиг агрессиязынга таварышкан араб чурттарның аныяктарын бүрүнү-биле деткип турар бис. Араб чурттарны деткири дээш совет аныяктарның күчүлүг шимчээшкиии бистиң бүгү чуртувуста чалгып үнген. АКШ баштаан империализмге, неоколониализмге, реакцияга, фашизмге, өжээзиректерге болгаш милитаризмге удур демиселге совет аныяктар моон соңгаар-даа боттарының күштерин бээрлер.

Бодунуң илеткелиниң түнелиивде С. П. Павловтуң чугаалааны болза:

— Бистиң төөгүлүг тиилелгевистн — ССРЭ-де социализмниң тиилээнии, ол ышкаш коммунизм тургузуушкунунуң өндүр улуг сорулгаларының боттанышкынын бүгү совет улус бодунуң интернационалдыг хүлээлгезиниң күүседиишкиии кыядыр санаи турар. Бүгү диптерде, бүгү чурттарда бистиң чуртувустуң идегелдиг өнүүктери бар болуп турарына чоргаарланып турар бис.

Илеткелчи бодунуң чугаазын: «Делегейниң бүгү чурттарының демократтыг аныяктарының чаңгыс эвн болгаш сырый каттыжышкыны делгереэнн!» деп сөстер-биле дооскан. Таврия ордузунуң залынга янзы-бүрү дылдар кырынга дараазында сөстер диңмиреп турган:

Тайбың!
Найырал!
Чаңгыс эп!

Июль 25-те Таврия ордузунга Вьетнамда америк агрессияны сойгалаан, киленгиг үннер дыңналып турган. АКШ-тың империалистериниң Вьетнамда өөскүткен буянр дайыны тайбыңга ынак бүгү чурттарга удур дайын болгай. Национал-хосталгалыг шимчээшкиниң боой тудар дээш оралдажышкын — хосталгага ынак бүгү улустарны чөпгээлээнии ол деп аныяктар чугаалаан. ГДР-ниң, Моолдуң, Чилиниң, Венгрияның, Чехословакияның болгаш оске-даа чурттарның төлээлериниң байыр чедиргеи чугаалары база ындыг бодалдарлыг болган.

Баштайгы хүнде болган ниити хуралга ССРЭ-ниң Курполлиниң даргазының оралакчызы А. В. Бачурин аныяктарга «ССРЭ-де социализминиң болгаш коммунизминиң экономика тургузуушкуну» деп илеткел кылган.

Дараазында хүннерде аныяктар шуугааны бодунуң девискээрин Таврия ордузувдан ырак долгемчидер. Беш диптериин аныяктары Ленинград заводтарының болгаш фабрикаларының коллективтери-биле ужуражыр. Дискуссия клубтары ажыттывар. Таврия ордузунга барып, ужуражышкын киржикчилерине сураглыг совет эртемденнер илеткелдерии кылып бээр.

Н. КУПРИЯ,
И. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның түскай корр.

Инженерге сөстен берээл

ТЕХНИКАНЫ АЖЫГЛААРЫ

Бистиң солуннуң идэпкейиг бижинчизи, республиканың «Сельхозтехника» каттышыышкынының инженери Иван Иванович Олдыровтиң ады нөнчүнчуларга эки билдингир. Бо удазда ооң элээн каш материалдарын силерниң ничээнгейиңерге бараалгаттывыс, эргим нөнчүнчулар. Ооң саналдап турары үндезилеттингеп, практика кырынга бадытнаттынган техниктиг сүмелерни будурулгеге нептерердиги амыгтыг болуру чугаамон. Техниканың ажаалдазынга, ажыглалыңга хамаарыштыр силерниң саналдарыңарны, сүмелериңерни маңаа тур бис.

СЕПТЕЛГЕ ДЭЭШ ТӨЛЕВИРНИ САНААРЫ

Республиканың «Сельхозтехника» каттышыышкынының септкчилериниң ажыл-агыйларга кылып берген ажылының төлевирин саналарының чурумунуң дугайын тайылбырлал бээрин дилээн чагаалар ажыл-агыйлардан кээп турар. Тракторларның болган комбайнларының капитал септелгезин кылып бергени дээш төлевирни Бүгү-эвилелдиң «Сельхозтехника» каттыжышкынының 1965 чылдың декабрь 22-де үндүрген дүрүмүн ёзугаар саналар. Мурнунда турган дүрүмден бо дүрүмниң ылгалы болза, дискектелчек вал, цилиндрлер головказы, блогу, дамчыдылгалар коробказының корпузу, сонгу ковургунуң корпузу, рамалар, аккумуляторлар, ничирбедер, резиналар кезектерни чаа кезектер-биле солуп септээни дээш немелде төлевир санап турган болза, ам ылыг төлевирни саналбайн турар. Шинээларны болган ничирбелерни чаартып септээни, азы оларны солаары дээш ангы немелде төлевирни санап турар.

Бир эвес ажыл-агый кезектери чегче эвес техниканы капитал септелгеге дужаап турар болза, ол кезектерни чегчелеп септеп бергенин дээш ол кезектериниң склад өртээн немевишаан, ангы төлевирни ажыл-агыйдан тыртар. Техниканы септээн организация септээн техниканың чок артык кезектерин чегчелеп бергеш, ол кезектериниң доктаттынган өртээн ажыр тыртып алыр эргези бар. Бо таварылгада ол төлевирни ийи талаларның дүгурушканын ёзугаар төлежир. Ол ышкаш, ажыглаар хуусазының эрткен база ээлдондакка таварлашкаш, үрелген техниканың септээн төлевирни ийи талаларның дүгурушканын ёзугаар чорудар.

Техниканың түр септелгезин чорударының талазы-биле чаңгыдай доктаттынган төлевирлер чок. Ынчыг септелге дээш төлевирни смета өртээн ёзугаар чорудар. Ол смета өртээн саналарда, аңаа киирилтирер түүлдер: чаа болган солуй септээн кезектерниң септелге төлевирни ол кезектерниң склад өртээн киириштирбишаан, ажыл төлевири, бүдүрүлгениң сан-хөө планга кирер чарыгдалдар, үстүнде чарыгдалдарның хемчээлин көрүп тургаш, смета өртээнге немей беш хуудан өрү эвес саналан чыылдалар.

Мурнунда турган негелделерни өскертип септээн техниканың шенелде хуусазын 1500, а дамчыдылгалар коробказының болган сонгу ковургунун — 2000 шак чедир узаткан. Чүк соортур автомашиналарның шенелде хуусазын 16 муң, а чиик машиналарга 15 муң километр эртеринге чедиргеп. Септээн комбайннарның шенелде хуусазын база өскертпеп.

Бо болган өске-даа чаа негелделерге хамаарыштыр республиканың «Сельхозтехника» каттышыышкыны болган ооң районнарда салбырлары септелге ажыглыга негелдени база экижидип турар.

ЧЫДЫПКАН ТАРААЛАРНЫ КЕЗЕРИНГЕ ЖВН-6 ЖАТКАНЫ ТААРЫШТЫР КЫЛЫРЫ

Аңгы үеде республиканың ажыл-агыйларында ЖВН-6 деп маркалыг 300 жатка бар. Оны ужун чыдыпкан тараалар кезерингe таарыштыр кылырда, аңаа СК-3 комбайниың мотовилозун тургузар. Мотовилонуң дырбаатарынга ындыг хемчээлдиг хоолайны улай каңнап тургаш, 2 метрге уладыр. Оларны каңнаарының бетинде, ол хоолайжыгаттерга мотовилонуң эжеш салзалары киреп үттерни кылып алыры чугула. Хоолай хевирлиг валды уладырда, ооң кошкан чартыныга улай каңнаар.

Жатканы кезер аппараттарын хевээр арттырып болур, ынчалзада чыдыпкан сырый сыптыг тараага ийи бистиг аппарат эки тааржыр. Бо таварылгада жаткадан салаалариың тудушкан угольнитин адыргаш, каңнавааи талазын куду углай тутказ, оске незектерни аңаа тудуштурар. Угольниктиң шиш ужун кеспейн хевээр арттыргаш, кожут-биле базырар. Бистиг оргазын куду кылдыр тутказ, бот-бодундан 400 милиметр аңгы турар калбак демирлер-биле тудуштурар. 50×40 миллиметр хемчээлдиг ындыг калбак демирлерни кылыны 5—6 милиметр калбак ван демирден белеткеп алыр болгаш бир ужун, угольниккe, оске ужун биске тудуштурар. Шинчевес кылдыр быжыглаан биске аңдара тутказ, шимчеп чоруур ийиги бистн тудуштурар. Бистиң башкарыкчы кронштейнин устүкү бистиң деңнелиниге чедир бадыргаш, быжыглаар. Бистиң борбак салаазын илбээйден ужургаш, ооң орнунга фасонныг вилканы салгаш, ооң бир ужун борбак салаанын тудуштурган черинге, а фасонныг вилканың оске ужунга борбак салаанын втулказынга тургузар.

Жатканы ынчаар таарыштыр кылырын ажыл-агый бүргүзүнге кылып ап болур болгаш чыдыпкан тараа кезерингe ынчаар эде кылган жатка будурукчулуг болгаш мажак арттырбас болурун практика көргүскен.

СК-3 БОЛГАШ СК-4 КОМБАЙНАРНЫҢ МУРНУКУ ДУГУЙЛАРЫНЫҢ КЛИН РЕМЕНЬНЕРИНИҢ ЗДИЛЕЛ ХУУСААЛАРЫН УЗАДЫРЫ.

Чыл бүрүде-ле ол ременьнерге ажыл-агыйларның негелдеэн улуг. Техниктиг ажаалданың негелделерин болур чогууру-биле сагып турда безин ол ременьнер шөйлүп, элеп турар. Оны солуур ужурга таварлажыр. «Сельхозтехниканың» Иванов область каттышыышкынының чаартыкчызы ап Сибирев ол ременьниң иштики талазынга илиир илчирбелериниден кезип кылган ковегии (чүрүкта көрүнер) салырын сүмелээн. Практика кырынга экономиктиг саналжылгадан алган ковгре, ол ажыдымышкын ременьнин ажыглал хуусазын ийи катап узаткан.

ХЕДЕРНИ УЗАДЫРЫ

Тараа кезиилезиниге мажак арттырбас дээш, СК-3 болгаш СК-4 комбайнарның хедерин узадып турар. Бо ажылды кандыг-даа мастерскаяга кылып ап болур.

Узадыкчыны ыяш брустан кылыр (№ 1 чүрүкта көөр). Ооң бир чартыныга брустун дүргүнүң аайы-биле 4,5×4,5 мм. ховулларны чазаар болгаш бот-бодундан 20 мм. аңгы турар 42 үттү өрүмнээр (№2 чүрүкта көөр). Салаалаарны (чүрүкта 3 деп сан-биле көргүскен) диаметрин 5 мм. сывырган демирден тудушкак эжеш-ажеш кылыр болгаш брустун үттериниге сугар. Кылыны 2 мм. калбак демирден ийи чаактарны (чүрүкта 2 деп сан-биле көргүскен) бруска эзрилдер-биле быжыглаар. Узадыкчының ийленчээн оскеринриниге чаактарга дөрт үттү кылыр.

Ынчаар кылган узадыкчының бот-үнези заводка кылган бөтүнеден айнаа болур ужурлуг.

АЖААП АЛЫЫШКЫН ЧООКШУЛААН

чылын Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйлары 47 муң ажыг гектар яңзы-бүрү культураларны тараан. Шөлдерде чаагай үнүштер өзүп үнген, ол дээрге тараажыларны өөрүп турар.

Ам үеде районнуң колхозтарының, совхозтарының удуртукчулары, оларның тускай артемингерин ыбилейлиг чылдың чаагай дүжүдүн канчап-даа ыыска хуусаада, чидириг чокка ажаап алырын деп шыңгыы бодандырып турар. Хамыкты мурнунда кол чүүл — ажаап алышкын техниказын бүрүн белеткеп алыры болур. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары ажаап алышкын техниказын белеткээринче чогуур кичээнгейни салган. Чижээ, Жданов аттыг колхоз июль 10-га чедир тараа комбайнарының септелгезинiң планын 100 хуу күүсеткен. Жатказының, тараа арыглаар болгаш түдүрер машиналарының септелгелери чедимниниг чорун турар. Септелге ажылынга колхозтуң механизаторлары Сат Спартак, Доо Санчы, Чамбал Уйнук-Кара, Василий Кесил-оол, Соскуй-оол Содунам болгаш оскелер-даа идепкейлиг киржип, ак сетkилдиг ажылдап турарлар.

Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай артемингерни ажаап алышкын чоокшулап олурда, ону кичээнгейниң төвүнге албайн, техника септелгезин хожудадып турарлар. Июль чээрбиге чедир «Х Улуг хурал» колхоз түгле үш комбайн септээн, «Куш-ажылдың хөтүү» колхоз комбайннар септелгезиниң планын 25 хуу, Улуг-Хая совхоз — 50,0 хуу күүсеткен. Чамдык ажыл-агыйларда тараа арыглаар машиналарның, кургадыкчыларның болгаш оскедаа техниканың септелгезин ооҗум чорудуп турар. Районда ниитизи-биле комбайн септелгезиниң планын 75,4 хуу күүсеттинген. Чаа дүжүттүң тараазын хүлээп алыр төп шаннарның септелгези барык чоруттунмайн турар.

Ажаап алышкын ажылдары агелээринге чедир санныг хонуктар арткан. Аңаа чедир белеткенир-ле түүлдер хөй. Бо чылдың байдалы-биле алырга, тараанны аңгылап ажаар арга-биле кезери хөй хереглеттинер апаар. Ындыг болганда, комбайнарны септээрибиле чергелештир аңгылап ажаап алышкынны чорудар кылдыр эде дериири чугула.

Түгле комбайнарны эвес, автомашиналарны, складтарны, хоову турлагларында чуртталга бажыңнарны, столоваяларны, кызыл булуңнарны, чунар бажыңнарны, тараа сайгарып ажылдаар түүл-бүрү чепсек-херекселдерни болгаш оске-даа түүлдерни харыүгда белеткээрин үениң байдалы негеп келген-дир.

А. ДОНГАК.

Чарыштың дээштиг болуру

Юбилейлиг чылда эки күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алыр дээш чарыш Таңды районнуң ажыл-агыйларында калбарып турар. Районда мурнакчы механизаторларның саны өскен. Дуржулга станциязының комбайнери П. Сырчин эрткен чылын 1036 га тараа культураларын кестиргеш, 1760 тонна тарааны бастырган. Л. Исаков, М. Чернышев олар база эки ажылданнар. Тараажыларның эки ажылының түңнелинде эрткен чылын бедик дүжүт чедип алдынган. Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы, «Революциянның чалбыыжы» колхоз га бүргүзүнден 18,1 центнер дүжүттү, а ол станцияның № 5 бригадазының коллективи 1730 га тарылга шолунуң га бүргүзүнден 21, «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң № 1 бригадазы 3370 га черниң га бүргүзүнден 20,6, «Межегей» совхозтуң № 3 бригадазы 2164 га черниң га бүргүзүнден 17,8 центнер дүжүттү алган. Ындыг бедик дүжүттерни алганының түңнелинде район күргенеге 72 муң тонна тарааны дужаган, ынчангаш район РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Профэвилелдерниң Төп Чөвүлелиниң түгү-биле шаңнаткан.

Юбилейлиг чылдың дүжүдүнүн ажаап алышкын техниказын септээр талазы-биле ажылды «Революциянын чалбыыжы» колхоз (кол инженери эш Рыжов), «Межегей» совхоз (кол инженери эш Рудольф) организастыг эгелээннер. Бо ажыл-агыйларда септелгениң он хонук графигин ажылдап кылган, артык кезектерни ой-шаанда тып эккеп алган, септелгеден үнген техника бүргүзүн хүлээп ап турар тускай комиссияны тургускан.

Дүжүт ажаап алышкынынга ажылдаар комбайнерлерни шилип алырынче улуг кичээнгейни салып, часкы тарылга эрткен дораан-на 3—4 кижи составтыг комбайн звеноларын четчелеп тургускан. Дүжүт ажаап алышкын техниказының септелгезинге доктаамал ажылдап турар кылдыр быжыглаан дуржулганыг механизаторларга аныяк механизаторларны кады ажылдаар кылдыр тургускан. Ол чорук септелгениң түгле темпизин дүргедеткен эвес, харын ооң шынарын экижидиринге улуг саддарлыг боон турар. Ынчалза-даа септелгениң темпизи ниитизи-биле ам-даа ооҗум болуп артпышаан.

Ажаап алышкын техниказының септелгезинiң, хову турлагларының белеткелиниң талазыбиле «Тинилелге» болгаш «Элегес» совхозтар чыдып каап турар. «Элегес» совхоз сөөлгү хүннерге чедир түгле 2 комбайн септеп алган болгаш жатказының, силос комбайнарының септелгезинче ам-даа кирбээн.

Районнуң ажыл-агыйларында човаачылар-биле кады алырга, 1077 механизатор бар, а негеттиниң турары ам-даа 1333, азы 256 механизатор четпес, ооң иштинде 158 тракторист, 83 комбайнер четпес. «Тинилелге», «Межегей» совхозтар механизатор кадрлар талазы-биле бергелерге таварлажып турар. Түгле «Тинилелге» совхозка 75 тракторист, 46 комбайнер четпес.

Ажыл-агыйларда механизатор кадрларының үнер-кирер чорук ковудеп, мындыг чедишпейн турарының кол чылдагааны болза, ажыл-агыйның удуртукчуларының, партия, совет болгаш профэвилел организацияларының талазындан оларның аңыдырал хандырылгазынче кошкак кичээнгей салып турарында болур. Механизатор кадрларны ажыл-агыйга доктаамал быжыглаар талазы-биле «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң болгаш Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының удуртукчулары чамдык хемчегларни ап турарлар. Механизатор кадрлар-биле кижизидилге ажылын экижидер чорук партия, профэвилел организацияларының болгаш ажыл-агый удуртукчуларының соңгаралдын болбас чугула сорулгазы болур. Бо ажылдың хевирлери янзы-бүрү. Бо талазы-биле Таңды районнуң партия организациязы чамдык ажылдарны кылган. Чоокта чаа район төвүнге механизаторлар хүнүн организастап эрттирген.

М. ЛОПСАН-ООЛ.

ДАШТЫКЫДА

Социализм чурттарында

ЧКП-НИҢ КЕЖИГҮННЕРИНИҢ САНЫ

ПРАГА. (СЭТА). Бо үеде Чехословакиянның Коммунистиг партиязының хүрээлеңинде 1.689.207 пажигүннер санаттынып турарын «Руде право» солуп дыңнаткан.

Партияда эң хой саның социал болуп болза ажыкчыннар болуп турар. Коммунистиг партияның пажигүннериниң 40 хуузу ортуман болгаш дээди эртемниг аазырын «Руде право» солуп база дыңнаткан.

ӨЗҮЛДЕНИҢ СТАТИСТИКАЗЫ

УЛАН-БАТОР. 1967 чылдың бирги чартыында Моолга үлетпүр продукциязын будурул үндүрери эртнен чылдың ол-ла үезин-биле деңнеэрге, 5,4 хуу ковудаан. Кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери эртнен чылдың бирги чартыы-биле деңнеэрге, малдың бир шилиен ажыг чаш төлүн өстүрүп, доруктуруп алган. Бо саннарны МАР-ның Төп статистика эргелеяниң дыңнадыында айтып турар.

Улусчу Моолдуң ажыкчы чоннары Улуг Октябрьның 50 чыл ааи утнувушаан, бо чылдың бирги чартыында улус ажыл-агыйының бүгү ажырларына кайгамчык чедишкиннерни чедип алган дээрзин дыңнадыгда демдеглеп турар.

МААДЫР ХООРАЙНЫҢ ХАЙНЫЫШКЫННЫГ КҮШ-АЖЫЛЫ

ХАНОЙ. Америка ушар чүүдүүн ареатанзыг бомбалаашкыны үргүлчүлеп турзаан, Ханойнуң болгаш ооң чогунуң ышдыралы хайнынаан. Ханойнуң ажыкчыннарының болгаш албан-хевирчилерының 1.004 бөлүүтеринге болгаш бригадаларынга эртнен чылдың түңнелдерин ёзугаар социалистиг күш-ажылдың бөлүүтери болгаш бригадаларны деп атты тывысканы Ханойнуң хайнынаан ышдыралын хереченлеп турар. Олар 11 муң ажыг рационализаторлуг саналдарны киирген. Оларны нептератеминдеп алган ырыг өрүлге 7 миллион донг (ыыстаан ашша) ашкан.

Эртнен чылдың ол-ла үезин-биле деңнеэрге, бо чылдың бирги чартыында Ханойнуң будурулгелеринде будурулгениң чепсек-херекселдерин будурери 43,3 хуу ковудаан. Хоорайның чогунда чазын тараан ристиң дүжүду гинтар бүргүзүнден өртүмза-биле 21, 72 центнер болган, ол база доктаттынган пландан 72 килограмм ашкан дээни ол.

Ханойда школаларның 195 муң сөөрүнчилери өөренип, 82 муң ажыг кижи билиг бедидер курстарда ынчалдап турар. Хоорайда 38 чаа эмнелге башыңарын тутказ болгаш дерээн. Бомбалаашкындан начыгдаан чонга баштайгы дузалаачылыг чедирер сорулга-биле 102.000 кижи медицина белетиилелиниң курстарында өөренип эрткен.

(СЭТА).

Американнарның чидирии

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамда америка шаажылакчыларының чидиригге таваржыры үргүлчүлеевишаан. Июль 8 биле 9-та Куавгчи можута патриоттар шаажылакчылар чорааи 20 чүүл машиналарын чыскаалдан үндүргеп. Оң халдаашкынының түңнелинде дайзыныңыг 194 солдаттарын өлүргеп болгаш балыгнаан, ооң иштинде 182 американнар бар болган деп, ВИА агентилези Хосталга агентилелдиң дамчыдыкчыны барымдаалаан, дыңнадып турар.

Грецияның иштики херектер министриниң медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). Грецияның иштики херектер министри Папгакостуң журналистерге недегиивни болза: бир эвес Ярос оргулуктa турар политиктиг хоруглаттырганнар политиктиг каңныг-даа ажыл-чорудулгадан өйталаар дугайында билдиримишкинге ат салбас болза, олар аңаа кезээ-моңгеде олурар апаар. Ол дугайын Рейтер агентилелдиң корреспондентизи Афинадан дыңнаткан. Этеп далайга ол үнүш-дүжүт чок оргулукта 2650 кижи хилинчектиниң ° тыдар. Грецияга шериг эргелери болган соонда иштизи-биле 6138 кижини тудуп хоругдаан.

Негрлер шимчээшкинии АКШ-тың чаа-чаа хоойлуларын хаара тудуп турар

**НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Негрлериң хөделиишкиннери АКШ-тың улам чаа-чаа хоорайларын хаара тудуп турар. Кембридж хоорайга (Мэриленд штат) полиция хоорайның негрлер чурттакчылыг кварталын бүзөлеп алган. «Күчүлевес хөделиишкиннериниң студентилер тавыштырылга комитединиң» даргазы Браун митингиге түвө чугаалап турар үезинде балыгладтырган. Гранд-Рапидс хоорайда (Мичиган штат) чүс-чүс негр ооллар, кыстар полицияга удурланган. Анаа болган аткылаашкынын үезинде 13 кижи балыгланган. Толидо хоорайда (Отайо штат) бүгү полицияны мобилизастаан. Дөрт негрни тудуп хоругдаан. Хьюстонда (Техас штат) полиция биле негр чоннуң арагында үскүлеңиишкини соксавайн турар. АП агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, Детройтта национал гвардейжилер негрлер кварталдарының чурттакчыларын пулемёттар-биле боолаан.

ВАРШАВА УНИВЕРСИТЕДИ. Аңаа муң-муң ооллар, кыстар дээди эртемни чедип ап турар. Ол чаа интеллигенциянық хөй армиязы — күчүлүг күш.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

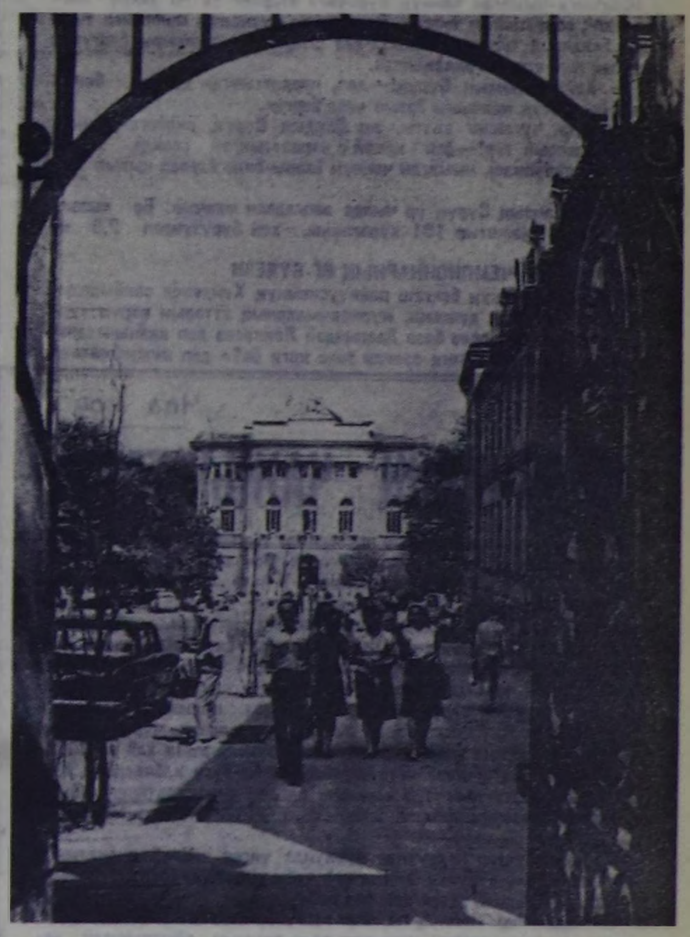

Боттарының эргелери дээш демиселде

ФРАНЦИЯ

ПАРИЖ. Франциянық чер ортузу халайның чанында демир оруктуларның үш хонукта үргүлчүлеэн ажыл соксадышкыны ол районда чүүк болгаш пассажир поезжилериниң шимчээшкинин барык бүргүү-биле сандаратkан. Социал страхованиеге төлевилелди эвээжедир, азаанны дээш төлээр пособиелерин кызырар дээр чазактың чорудуп турар хемчегларинге удурлажышкынның демдээ кылдыр ол ажыл соксадышкынын чарлаан.

ИТАЛИЯ

РИМ. Консервы үлетпүрүнүң 60 муң ажылчы чоннары ниити националдың ажыл соксадышкынын 14 шакта чорутkан. Ажыл төлевирин бедидерин, күш-ажылдың байдалдарын экижидерин болгаш бүдүрүлгелерде профэвилелдериниң эргелерин хүндүлеп көөрүн айытkан чаа күш-ажыл керээлерин чарарын олар негеп турар.

ИСПАНИЯ

ПАРИЖ. Нарселон эмнелгезиниң эмчилери ажыл соксадышкынын кан хүннериниң дургузуунда тургулеп, төлеттинмээн ажыл төлевирин тыпсырын негеп турар. Сонгу үш айларда оскедаа хоорайларның эмчилери база ажыл соксаткан.

(СЭТА).

Ханныг аажылаашкынга удур

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Негр шимчээшкиниң талазалынчыларының Ньюаркта (Нью-Джерси штат) болуп турар конференциязының киржиичилери «кара кештиглерге удур ханныг аажылаашкынны» полицияның болгаш солдаттарның кара тураамында дүржөк чоруун буруу шаап турар резолюциязын хүлээп алган. Кара бажыңнарда олурткан негрлерни доп дорааи хостап үндүрер болгаш бүргүүлгелерге кезэмче көргүзер дугайында негелдени резолюциязында биижээн.

Пуэрто-Рикога база бир авыяастаашкын

Латин-америка чурт—Пуэрто-Рикога ол ортулуктуң келир үеде политиктиг тургузуун тодарадыр сорулга-биле саналбыр деп турар. Пуэрто-Риконуң патриоттуг күштери болгаш АКШ-тың дешпилгелиг болуктери саналбышкынын чорударының идепкээнга шинтиприн удурлаанган. Ындыг янзынаг турушту биилеп алыр дээш, АКШ-тың болгаш АКШ-ка «хостуу-биле каттышкан» күрүне дээр Пуэрто-Риконуң арагында харылзаалариың тоолгүзүнге кичээнгейни көрүндүрер херек.

XIX чүс чылдың төнчүзүнде Пуэрто-Рико ооң еске латин-америка күрүнелериниң хой нуруузуундан ылгалыштыр Испаниянық колониязы болуп артпышаан турган. Пуэрто-Риконуң ооң соңгаарны бүгү салым-чолуун тодаратkан дайын 1898 чылда эгелээн. АКШ-тың чазаа ол дайынны ортулукту эжелеп алырынга чылдак кылдыр ажыглаан. Америк шериглер кара-чаңгыс сорулга-биле — Пуэрто-Рикону болгаш АКШ-ты ынчы дайынга — Испаниядан хостаары-биле Пуэрто-Рикога келгеп дээр дугайын америк командылээл чарлаан. Ындыг болза-даа АКШ ол ортулукту Карыб далай бассейининге чугула стратегиг плацдарм кылдыр ажыглаарынга хереглеп турган. Чоннуң ортузунда антиспанчы патриотчу хөөннерин АКШ Пуэрто-Рикога колониалисчи дергиидээшкинин быжыглаарынга ажыглаан.

Америк эрге-чагыргалар эжелеэдиң соонда дораан-на автономиягут пуэрто-рико чазактың дүжүргеп. Бүгү эрге-чагырга америк шериг командылалынга, а ооң дараазында хамааты чазакка бүргүү-биле шилчээн. Ортулукту баштай АКШ-тың «денискээри», а 1917 чылдан эгелээп АКШ-тың «каттышпаан денискээри» дээр апаргаан.

Каттышкан Штаттарның экономиктиг болгаш политиктиг дарлалының аар уржуктары Пуэрто-Риконуң янзы-бүрү бөлүктеринге таварымнас чоруун хайныктырып үндүргеп. 20 чылдарның эгеэнинде антиимпериалисчи хөөннер ортулукка калбак-биле нептерээн. Пуэрто-Риконуң патриоттарынга удур дерзин үүлгедишкиннерни массалыы-биле чорутkан. Америк эрге-чагыргаларның дужаалын ёзугаар тайбың чыскаалдарны боолап, Пуэрто-Риконуң улузунуң чүс-чүс эки оолларын тудуп хоругдаан болгаш кара бажыңпарже кирп октаан. Ынчалзажок америк эрге-чагыргалар ортулуктуң бот башкарыгтагаын элээп калбартыр ужурга таварышкан. 1947 чылдың августа пуэрторикочулар боттарының губернаторун соңгуур эргеги эң-не баштай алган.

1952 чылдың мартта ортулукка конституция айтырымның талазыбиле саналбышкынын чорутkан. Ол саналбышкынга бүгү соңгучуларның 60 хуузу киржип, оларның бештиң бир кезии конституцияны хүлээп алырынга удур бадылаан турзажок, конституция хүлээп алдынган. Конституция Пуэрто-Рикону «АКШ-ка хостуу-биле каттышкан күрүнө» кылдыр чарлаан. Шынында ол каттыжышкын ыракта-ла хостуг эвес болган, колониалдыг дарлалдың байдалдарында тура-сорукту хостуу-биле илередир аргажок деп түвө билдингир.

Ынчаарда ортулуктуң чазаанның составынга түгле пуэрторикочулар киргеп-даа болза, 1952 чылдың конституциязы чурттуң байдалынга шоолуг эвес өскерилгелерни боттандырган. Чазактың эрге-чагыргазы түс черниң политиказының түгле чамдык айтырыгларын-биле кызыгаарлаттынган. Даштыкы садыг, оске күрүнелер-биле харылзаалар, камгалалдың айтырыглары болгаш оске-даа ол ышкаш түүлдер чазактың хүлээлгезинден шуут казытынган. Хоойлу, дүрүм үндүрер дээди эрге-чагырга АКШ-тың конгрезинге мурнуку хевээр арткан. Чикагода округ федералдыг суд Пуэрто-Рикога база дээди суд чери болуп турган. Федералдыг бүгү хоойлуунар (үндүрүглериниңден аңгыда) Пуэрто-Рикога мурнундагызы шыкаш база-ла күштүг болуп арткан. Ынчаарга АКШ-тың конгрезин болгаш президентизин соңгуурунга пуэрторикочуларың киржир эргези чок, А Пуэрто-Риконуң АКШ-тың конгрезинде кара-чаңгыс төлөөлекчизи чөвүлээр эргелиг болуп турар. АКШтың акша болгаш почта системазы ортулукта күштүг болуп нептерээн.

Чаа чүрүм ортулукта АКШ-тың колониалисчи эрги политиказынга шыпыг болур ужурлуг турган. Чижээ, 1953 чылдың октябрьга чедир ортулукка тутkан 817 чаа үлетпүр бүдүрүлгелериниң 623-жү, ылавыларга дерттиг үш кезии соңгу-американнарга, 194-ту ортулукта доктаамал чурттай берген американ-

дугайында хоойлуну хүлээп алган. Бүдүн чартык чылда ажыктан келген соонда комиссия ортулукка саналбышкынын чорударын саналдаан. Саналбышкынының сорулгазы болза, туруп турар тургузугну хевээр арттырар бе, АКШ-тың штатды болдурар бе аны хамаарышпас чорутту тыпсыр дээш саналдаар бо дээрзин шинтипризээр болуп турган.

Пуэрто-Риконуң патриоттары саналбышкынының идепкээнга шинтиприлиг удурланган. Американнар эт-севин чемодинаан, Пуэрто-Рикодан үүнүп чоруттарынга саналбышкынны чугула апаргаи түвө бе? деп, Пуэрто-Риконуң хамаарышпас чоруу дээш шимчээшкинниң медеглелинде чугаалап турар. Улус чон саналбышкын ам удаа илергейлеп келген. Ол дугайын америк империализмге удур демиселдиң 68 чылдарының дургузунда патриоттарының төккен ханы хереченлеп турар. 25 муң америк солдаттарының болгаш офицерзерин чурттуг эжелээн байдалдарында, полиция, экономика, парламга органнарда, радио болгаш телевидениеде кара туразын-

да ажылаан турар АКШ-тың хөй саннығ ажбан черлериниң контролибиле эртер санаал алышкынынга улустуң тура-соруунук каңныг-даа хостуг плепредиишкини болбас дээрзин патриоттар демдеглеп турар. 200 ажыг политиктиг болгаш хөйниити ажылдакчылары саналбышкынынга киришпес деп Пуэрто-Риконуң улузун кыйгырган. Ортулуктуң юристер ассоциациязы ам болур саналбышкынының характеринiң дүрүм ёзугаар эвезинге удурланышкынны кылган.

Латин Америкавың депшилгелиг күштери ол саналбышкынын база сөйгаан турар. Бо саналбышкынды дээрге, Пуэрто-Рикога бодунуң коловниалисчи дергиидээшкинин хевээр арттырып алыр дээш АКШ-ка эргежок чугула база бир авыяастаашкын-дыр деп, Мексиканың «Пренса либре» солуну бижээн.

Келир үеде Пуэрто-Риконуң политиктиг тургузуунуң дугайында айтырыгның талазы-биле демиселсаналбышкынының түңнелдериниң хамаарыжга чоокка моон соңгаардаа үргүлчүлээр апаар. Ол демиселчүгле ёзулуг хостаганы, ыламыларга бүргүү тускай догунналаашкынны болгаш хамаарышпас чорукту, бодунуң чурттуңуң хуу-санынын бодуу шинтиприлээр эргени пуэрто-рико улуска тыныскавының байдалдарында доостур апаар.

Н. ПОЛЯКОВА
(СЭТА).

Совет дипломнар-биле

Совет Эвилелиниге өөренир дээш чыл-на хөй-хөй чурттарның оолдар, кыстары кээп турар. Халыктыкы чурттардан келген 35 муң хире, оларның аразында социалистиг күрүнелерниң 32 муң ажыг сургуулдары совет өөредилге черлериге дээди болгаш тускай ортумак эртем чедип алган.

ССРЭ-де халыктыкы студентилерниң чангыс күрүнеден эң хөй санныглары — вьетнамнар. 135 дээди өөредилге черлериниде болгаш эртемшинчилел институттарында ийи муң ажыг вьетнам оолдар, кыстар өөренип турар. Оларның өөренип турар тускай эртемнери — геология, чер байлаа-биле холбашкан ажылдар, энергетика, металлургия, машиналар болгаш приборлар тудуушкуну, радио болгаш электроникэ техниказы, химия технологиязы база өскедээ хөй тускай мергежилдер.

Ле Тует Хань Совет Эвилелиниге келге-ле беш чыл болган. Оон аозы Вьетнамның хамаарышпас чоруун камгалап тургаш, маадырлыы-биле өлген. Ол уруг Ханойда школа-интернатка өөренип турган. Эки өөренип досканнарның бирээзи дээш, ССРЭ-же чорудар дээрге, амыран хүлээп алган. Ле Тует Хань Одессаның гидрометеорология институтуна өөренип кирген. Өөренип турган үезинде, лекцияларның, семинарларның, практиканың эрте хона бергенинин дүргени-даа аажок кыдыр сагындырган. Студентилерниң дыштаныр хөглүг үези — ажыл болгаш дыштанылга лагеринге совет өөрү кыстар-биле кады баары, чүүл-бүрү экскурсиялар база мынчалдыр эрткен.

— Чараш, чырык сактыышкынарлыг чанар кижи-дир мен. Төрээн чуртумче чана бергеш, метеорологтан ажылдаар мен. Кижилерниң амыдырал байдалын ажыктарын болгаш чуртумга дуза чедирерин кончуг-даа күзээр-дир мен — деп. Ле Тует Хань чугаалады.

Хуан Дау Кинг—Москваның архитектура институдун доозун алган, чанар деп турар.

— Чажымнан тура-да чурулгага ынак болгаш тудугжу болуксап чораан кижи болгай мен — дээш, ол оол чугаалады.— Мээң дипломнуг ажылыч — уран чүүлдериниң Ханойга туттуунган турар национал музейинин төлевилели чүве. Ындыг музей кажан-на мийик, черле туттунган турар деп бодаар-дыр мен. Энир чыдын Ханойга уран чурулга делгедезинин музейин ажыктаны оон-биле кайгамчык чүүдээш кылдыр мээң сагындырар-дыр. Улузум хосталга болгаш чөптүг чорук дээш демисежип турар. Олар чүгле солдаттаа эвес, харын оон уран мергежилдиг мөзүү база бар. Ынчангаш аңаа тайбың биле кайгамчык чараш амыдырал-туртталга күзенчиг. Өөренип алган мергежилим амыдыралды тудуп тургудар, чаа тудуглар кылыр болгаш катап тургузуушкун ажылы кылыр арганы мээң өөренип турар бооргa, таан-даа амыраар-дыр мен. ССРЭ-ге эрттиргеи чылдарымны бодумга кончуг чугула деп бодаар мен. Орус культураның эртинелерибиле маңаа таныжып алдым. Дазылга консерваторияга, музейлерге барып, бурунгу орус архитектураның тураскаадарын өөренишпээн, чурукка хөй удаа аян-чоруктар кылып чоруп турдум. Орус литературага, уран чурулгага кончуг ынак, ынчангаш совет кижилерниң аалчыларга хүндүткелдиг, чаагай сеткилиин черле уттуп шыдавас мен.

Ле Тует Хань-биле болгаш Хуан Дау Кинг-биле мен совет дээди өөредилге черлерин доозуп үнген тускай эртемниг вьетнамнарга ВЛКСМ ТК-ниң алдар бодургап хүлээп алышкынынга ужурады бергей мен. ВЛКСМ ТК-ның пропаганда болгаш агитация кижилиниң эргелекчизи Валерий Ганичев чыыганнарга ынаг байыр чедиргени, чаа амыдыралды тудуп тургузарынга оларның улуг чедиишкиннерлиг болуруун күзээн. Совет Эвилелиниң өөредилге черлерин доскан тускай эртемниг вьетнамнарның саны үргүлүг көвүдеп турар. Совет дипломнарны арткан чылын Вьетнамдан келген 199, бо чылын — 800 аныяк кижилер алган деп В. Ганичев демдеглеп чугаалаан. Өөредилге досканнар удавас төрээн чуртунга барып ажылдай бээр. А оларның орнунга күзүн совет дээди өөредилге черлериге 1500 вьетнам оолдар, кыстар — келир үениң эртемденнери, инженерлери, агрономнары, эмчилери кээп өөренир.

ЕЛЕНА ДЕМЕНТЬЕВА,
Парлалганың медээлер агентилелиниң корреспондентизи.

Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге уткуштур

Суг иштинге чоруур бир хемнең улузу электриктер командазының старшиназы Юрий Черков биле салбыр командир 2-ги чергенниң старшиназы Хүмрак Мединовту чогаадыкчы бодалдыг кижилер дижип турар. Олар боттарының техниказын улам эки ажылдарынче улуг кичээнгейни салып турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

„Шынга" парлаттынган чүүлге холбаштыр

ҮНҮМ КАДЫП ТУР МЕН

Июль 19-та үнген «Шын» солунда журналист эш Б. Карашпайның «Чыжыргана дугайында» сагыш аарып, хайыралал бижээнинге холчок-да тааржып, чөпсүнүп каттыштым. Мен база-ла ынчалдыр түрээм сагып, шынап-ла карак чаржынчыг коруп чоруур кижи мен. Ол хиремде эш Карашпай дег дүвүрээзиниг алгырыңы үнмээнимни иминип, мурнаан эшке четтирдим дивес арга чок. Бо медээ, кыйгыны аңаа-ла чөпсүнүп, ынчаан каап кагбайн, азы «кулак бызып эрттирбейн» дерек кырында холга алыр хүнү келген-дир деп бүгү-ле хамаарышкан албан организация черлериге, хөй-биле сөглеп, ынаг кылып эрттирбейн дээш, ынчангаш ынаг кылып эрттирбейн дээш, ССРЭ-же чорудар дээрге, амыран хүлээп алган. Ле Тует Хань Одессаның гидрометеорология институтуна өөренип кирген. Өөренип турган үезинде, лекцияларның, семинарларның, практиканың эрте хона бергенинин дүргени-даа аажок кыдыр сагындырган. Студентилерниң дыштаныр хөглүг үези — ажыл болгаш дыштанылга лагеринге совет өөрү кыстар-биле кады баары, чүүл-бүрү экскурсиялар база мынчалдыр эрткен.

— Чараш, чырык сактыышкынарлыг чанар кижи-дир мен. Төрээн чуртумче чана бергеш, метеорологтан ажылдаар мен. Кижилерниң амыдырал байдалын ажыктарын болгаш чуртумга дуза чедирерин кончуг-даа күзээр-дир мен — деп. Ле Тует Хань чугаалады.

Хуан Дау Кинг—Москваның архитектура институдун доозун алган, чанар деп турар.

— Чажымнан тура-да чурулгага ынак болгаш тудугжу болуксап чораан кижи болгай мен — дээш, ол оол чугаалады.— Мээң дипломнуг ажылыч — уран чүүлдериниң Ханойга туттуунган турар национал музейинин төлевилели чүве. Ындыг музей кажан-на мийик, черле туттунган турар деп бодаар-дыр мен. Энир чыдын Ханойга уран чурулга делгедезинин музейин ажыктаны оон-биле кайгамчык чүүдээш кылдыр мээң сагындырар-дыр. Улузум хосталга болгаш чөптүг чорук дээш демисежип турар. Олар чүгле солдаттаа эвес, харын оон уран мергежилдиг мөзүү база бар. Ынчангаш аңаа тайбың биле кайгамчык чараш амыдырал-туртталга күзенчиг. Өөренип алган мергежилим амыдыралды тудуп тургудар, чаа тудуглар кылыр болгаш катап тургузуушкун ажылы кылыр арганы мээң өөренип турар бооргa, таан-даа амыраар-дыр мен. ССРЭ-ге эрттиргеи чылдарымны бодумга кончуг чугула деп бодаар мен. Орус культураның эртинелерибиле маңаа танышып алдым. Дазылга консерваторияга, музейлерге барып, бурунгу орус архитектураның тураскаадарын өөренишпээн, чурукка хөй удаа аян-чоруктар кылып чоруп турдум. Орус литературага, уран чурулгага кончуг ынак, ынчангаш совет кижилерниң аалчыларга хүндүткелдиг, чаагай сеткилиин черле уттуп шыдавас мен.

Ле Тует Хань-биле болгаш Хуан Дау Кинг-биле мен совет дээди өөредилге черлерин доозуп үнген тускай эртемниг вьетнамнарга ВЛКСМ ТК-ниң алдар бодургап хүлээп алышкынынга ужурады бергей мен. ВЛКСМ ТК-ның пропаганда болгаш агитация кижилиниң эргелекчизи Валерий Ганичев чыыганнарга ынаг байыр чедиргени, чаа амыдыралды тудуп тургузарынга оларның улуг чедиишкиннерлиг болуруун күзээн. Совет Эвилелиниң өөредилге черлерин доскан тускай эртемниг вьетнамнарның саны үргүлүг көвүдеп турар. Совет дипломнарны арткан чылын Вьетнамдан келген 199, бо чылын — 800 аныяк кижилер алган деп В. Ганичев демдеглеп чугаалаан. Өөредилге досканнар удавас төрээн чуртунга барып ажылдай бээр. А оларның орнунга күзүн совет дээди өөредилге черлериге 1500 вьетнам оолдар, кыстар — келир үениң эртемденнери, инженерлери, агрономнары, эмчилери кээп өөренир.

ЕЛЕНА ДЕМЕНТЬЕВА,
Парлалганың медээлер агентилелиниң корреспондентизи.

ЭРЗИНДЕН КЫСКА ОДУРУГЛАР

ЧУРАГАЙЛАР ЧУГААЛАП ТУР

Октябрьның 50 чыл ойнуң байырлалынга утткуштур районнуң амыйчы чоннары алган социалистиг хүлээгелерии эрестиг күүседип турарын чурагайлар тодазы-биле чугаалап турар. Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле бирги чартын чылда эки түкнелдерлиг болган. Районнуң колхозтары күрүнеге сүт садарының планын 105,3 хуу күүсеткен азы эрткен чылдың ол үезинде турганындан 63 тонналы хөйнү сатнан. Эт садарының планын 125,3 хуу күүсеткен, эрткен чылгызындан 102 тонна эттн хөйнү сатнан. Дүн — районнуң бүдүрүп турар «чымчак алдыны». Ону күрүнеге садарының планы 139,7 хуу күүсеттинген, эрткен чылдазындан 16 тонна хөй саттынган.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле Ленин аттыг, «Чаа өрүк», «Коммунизмче өрүк» колхозтар үлегерлиг ажылданнар. Сүт садар хүлээгезин «Мерен» колхоз күүседип шыдаваан.

Районнуң ажыл-агыйлары ам бүдүн чылдың хүүлээгелерии күүседирин дээш шудургу демисежип киргеннер.

ЭЗЕРЛИГ АЪТТЫҢ ЭЗЗИ

Наадымга чыыгаан чоннуң мурнунга эзерлиг аътты эккеп баглап каан, саватынып турган. Ону бир-ле мурнанчы малчынга тыпсыры билдинип турган. Ынчаязе-даа шаңналдар тыпсыры болгунге, оон ээзи кым апаарры билдинмээн.

— Хөйму Дамдың Сүрүк!—деп, чарлаттынган соонда, Ленин аттыг колхозтуң малчыны базып чеде берген.

— Эзер, чүгенниг аътты, эш Дамдың Сүрүң, силерге шаңнал кылдыр тыпсып тур!—деп немей чарлаттынган соонда, хөйму аъдынга олурупкаш, чыыгаан чоннуң базары-биле ёзулаа кылып эрткен.

Хөйму Дамдың Сүрүң үр чылда ажылдаан малчын. Бо чылын ол чүс хойга өнзаштыр 101 хураганны, хөй бүрүзүнден 2,5 кг дүктү алган.

ЧЕМПИОННАРНЫҢ ӨГ-БҮЛЕЗИ

СЭКП райкомунуң болгаш райүүсөвюнуң Хүндүлел самбыразының баарынга тура дүшкеш, мурнакчыларның аттарын көрүп тургаш, Чырандай Лакпаев база Даагындай Лакпаева деп казының эскерер бис. «Бир өг-бүлениң эзлери эвес ирги бе?» деп кижилерни ол-ла удаада оларга онза өөрүшкүлүг, а бо удаада оларга онза өөрүнчүг болуушкун болган: ол-ла бөжулга салбырының үлегерлиг, хөй-ниитиниитинин карак-кулак болуруун кыйгырып, ун кадын тур мен.

Кандыг-даа мактаныг сөөкө чыжыргана дээрге Тываның бир солуттунмас үнелиг, амданныг чаагай, эм хоолулуг чимизи. Тываның мандарини, лимону, анельсини.

Мынаар бир хоочуну сагынза артык эвес боор деп бодай-дыр мен. Бурунгу Тываның араттарының бодунуң «хуу-салымы». «ужуралынга» чагырташ, «шуудунга-ла кире берген» дээнзиг мырыңай үдүнмастаан мугулай аарны бар: оран чуртунуң дөгүдөе, чайылба будүмел байлаан ажыглап, четтирип билбес! Бодап-даа көрүңерден, бөгүнге чедир кат-чимис чыып, хайындырып, дузап, курудун, кургадып, ону хандыпаан, компоттаан, кисельдеп кым четтирип олурарын? Инек-караа, кызыл-кат, кек-кат, кип-кулаа, чеспек-кат, кара-кат, кызырак-караа дээш кандыг кат-чимис чогул. А моогу аймаан кым кадырып, дузап — үүжелеп алган, ажы-төлү-биле төттөөже чип олурарын? Ол чүгле кырын төттүрүп, чем болурдан аңгыда, кижиниң, малдыгы чаштың шын, четче, кадык-шырак, чараш боон өзеринге эң-не чүгүла эм. Допчузубиле, шак мону чедир билбезн дээрге культураның ам-даа чавыы ол деп чүвени тодаргай хереченлеп турар. Ам бөгүн аңаа муңгаравайн түге муңгаараарыл!

Алдын, моңгүн дөшенипкен,
Аштап, дөңүп түрөп чорду.
Армаан сугну сүзүп алган,
Аарып, кырлып төнүп чорду —

дээн чижектиг одуруглар түрекпин ханызындан сыстыгын, эрги тываның шаандагы амыдыралы сагындырып кээр-дир.

Мен хууда болумнуң чогаалдарымга бө-ла бодалымны соглей кагылап, харын-даа хөй-ниитиже кыйгы сала кагылаптар мен. Чижээ, «Ийи аңчы» деп чижектиң ортузунда:

Ийи аңчы ийи ынаг
Ийи ынаг ийи ынаг
Ийи ынаг ийи ынаг
Ийи ынаг

50-ЧЫЛГА ЧЕДИР
101
ХОНУК
АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫШЫҢДАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
ИЮЛЬ
28
ПЯТНИЦА
№ 177 (6814).

Өртээ 2 көп.

Чарыштың тиилекчилери

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС 1967 чылдың биргы чартыынга ыал ажыл-агыының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин нөөдедир, мындың болгаш куштуң продуктулуун бедидер дээш автономнуг республикаларның, крайларның, областарның болгаш автономнуг областарның Бүгү-россия социалистиг чарышының түңнелдерин чугаалаашкын көргеш.

Социалистиг чарышка бистиң Тыва АССР-ниң база кирип турары ЧӨӨН-СИБИРЬ зоназының талазы-биле ЧИТА областы тиилекчи деп санаан.

Чита областа РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун база 10 муң рубль хемчээлдиг акша шаңналын тыпсыр.

ЧӨӨН-СИБИРЬ зоназынга КРАСНОЯРСК крайны социалистиг чарышка ийиги черни эзилеп деп санаан болгаш 5 муң рубль хемчээлдиг акша шаңналын тыпсырын дектаткан.

СЭКП обкомунда болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕННЕЖИҢЕР!

СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1967 чылдың ийиги кварталында республиканың үлегүр бүдүрүлгелериниң, түзүт болгаш транспорт организацияларының социалистиг хүлээлгелериниң күүседелин түңнеп үндүргеш, социалистиг чарыштың тиилекчилериниң дараазында бүдүрүлгелерни, түзүт болгаш транспорт организацияларын сайгарган:

үлегүр бүдүрүлгелериниң — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи (директору эш Ч. Д-Б. Оюдар, партия организациязының секретары эш П. Ф. Иванов, рудник комитединиң даргазы эш В. М. Беляев). Коллектив ийиги кварталдың планын биитир продукция бүдүрериниң талазы-биле 111,2 хуу, баразының продукциязының 114,9 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 112,3 хуу күүсеткен болгаш 87 муң рубльдиң планныг бөт-үне чигелделин чедип алган;

түзүт организацияларындан — ийиги кварталдың түзүт-монтаж ажылдарының планын 191,4 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 100,1 хуу күүсеткен болгаш планнан ажыр 5 муң рубльдиң орулгазын алган «Сибирьниң техмонтаж» черинин Тывада монтажниктер участогунуң коллективи (начальниги эш А. П. Поручнин, местком даргазы эш Б. М. Хачатурян);

транспорт организацияларындан — «Тываның автоорудтранс» бүдүрүлге каттыжышкынының пассажирлер АТА-зының коллективи (начальниги эш Р. М. Шмидт, партия организациязының секретары эш А. Г. Кудрина, местком даргазы эш Н. К. Константинов). Коллектив пассажирлер соортуруун планын 106,1 хуу, пассажир-километриниң планын 105,3 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 120,3 хуу күүсеткен болгаш планнан ажыр 44,6 муң рубльдиң орулгазын алган.

Үстүнде адаттынган коллективтерге СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Облпрофсоветтиң шилчиир кызыл туктарын тыпсырын шиитпирлээн.

1967 чылдың ийиги кварталында дараанында комбинадының, алты заводунуң, Коммунал ажыл-агый министерствозунуң болгаш № 1 АТК-ларының, Тураның амыдырал-хандырылга комбинадының, № 62 көжүн чоруур механизастаттынган колоннаның болгаш «Сибирьниң электромонтаж» черинин Тывада монтажниктер участогунуң-коллективтериниң эки ажылгазының демдеглээн.

Оон-биле чергелештир ийиги кварталда Кызылдың түүйбу болгаш ниво заводтарының, «Тыва кобальт» түзүт эргелелиниң, № 3 түзүт-монтаж эргелелиниң, № 3 АТА-ның, Чадаананың амыдырал хандырылга комбинадының четпес ажылдарын демдеглээн.

1967 чылдың ийиги кварталының түңнелдерин коллектив бүрүзүнге чугаалажып көргеш, юбилейлиг чылдың үшкү кварталының бүдүрүлге планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты массалыг-биле калбартырын СЭКП-ниң Кызыл хоорай болгаш райкомнарынга, «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» түзүт эргелелеринде парткомнарга, профэвилелдериниң адырлар обкомнарынга, үлегүр, түзүт болгаш транспорт организацияларының удуртукчуларынга, партия эге организацияларының секретарьларынга болгаш месткомнар даргаларынга дааскан.

Тожуунуң «Совет тыва» колхозунуң Алдыы-Талымда тракторларның, сигген кезер машиналарының даалп-шимээнин уяктелбес. «Беларус» трактордa сигеп кезер үш машиналарны кожуп алган Деспижек Чымчак-Кара мынчап чугаалай-дыр:

— Хүнде 15 гектар черниң сигенин кезер нормалыг улус бис. оны хүүн хүн 27 гектар кылдыр күүсеттивис. Хүн санында 20 гектардан черле кудулаттас бис. Машинистер В. Шойлаа, С. Чигжит, Д. Сундуй ажылдың эки билир мастерлер.

— Дески черлерге машиналарынарның бистерин тулдур бадырып алынар, сигеп арбын болур—деп, машинистерге Д. Чымчак-кара чагып турган өйүнде бо чурукту тыртырып алдым.

Сөзү болгаш фотозу С. Телтер-оолдуу.

Идепкейлиг дузалакчы...

Ленинчи комсомол! Совет улустуң, бистиң чуртувустуң төөгүзүнде болгаш амыдыралывда эң кайгамчык эрес-маадырлыг чоруктар, алдарлыг чаагай ажыл-херектер оон ады-биле тудуш холбашкан. Партия, Төрээн чурт кайнаар-ла кыйгырар-дыр комсомол ону иштиг күзел, маадырлыг ажыл-херектерив-биле харылаар чаагай чаңчылдыг. Ынчангаш Коммунистиг партия ВЛКСМ-ни кезээде бодунуң идепкейлиг дузалакчызы болгаш курлавыр күүжү кылдыр саналбышаан, оон ажыл-чорудулгазын бедин-биле үнелеп келген болгаш үнелеп-даа турар.

СЭКП Төп Комитединиң «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистериниве сеткил ханмышкыны-биле мынчар чугаалаан: «23 МИЛЛИОН ООЛДАРНЫ БОЛГАШ КЫСТАРНЫ КАТТЫШТЫРЫП ТУРАР БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ АНЫЯКТАРЫНЫҢ ЛЕНИНЧИ КОММУНИСТИГ ЭВИЛЕЛИ ПАРТИЯНЫҢ ИДЕПКЕЙЛИГ ДУЗАЛАКЧЫЗЫ БОЛГАШ КУРЛАВЫРЫ. СОВЕТ АНЫЯКТАРНЫҢ ОРГАНИЗАКЧЫЗЫ БОЛУР. ЛЕНИНЧИ КОМСОМОЛ, АЛДАРЛЫГ СОВЕТ АНЫЯКТАР СОЦИАЛИСТИГ ТУРГУЗУУШКУНУНУҢ БҮГҮ УЕ-ЧАДАЛАРЫНДА ПАРТИЯНЫҢ ХЕРЭЭНГЕ КЫЗЫГААР ЧОККА БЕРДИНГЕНИН КӨРГҮСКЕН. СОВЕТТЕР ЧУРТУНУҢ АНЫЯК САЛГАЛЫН КОММУНИЗМНИҢ ИДЕЯЛАРЫНГА ШЫНЧЫ БОЛУРУНУҢ ӨЗҮЗҮНГА КПЖИЗИНДЕРИНГЕ КОМСОМОЛ ПАРТИЯГА ДУЗАЛАП ТУРАР. КОМСОМОЛ, СОВЕТ АНЫЯКТАР АДАЛАРЫНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ ЧОРУП, ОКТЯБРЬНЫҢ ЧАҢЧЫЛДАРЫН УЛАМЧЫЛАП ТУРАР».

Совет аныяктарның хөй миллион дайынчы отрядтарының бирээзи — Тываның комсомол организациязы хоочун салгалдың эгелеп каан чаагай херээн, партиянның болгаш улустуң револючу, дайынчы база күш-ажылчы чаңчылдарын база-ла алдарлыг-биле улам-чалап, байдыш турар. Партия организацияларының удуртузугазы-биле оон сан база шынар талазы-биле составы улам-на өзүп, быжыккан болгаш кежигүн эвес аныяктарга салдары күштелген. Оо дугайын беш-ле чыл мурнунда биске он чеди муң комсомолчулар турган болза, ам оларның саны 21 муң чедир өскенин, оларның барык-ла 35 хүзүү дээри болгаш ортумак эртемниг болуп турарын маңаа чижек кылдыр чугаалаарга-ла четпес.

Аныг уеде олар Улуг Октябрьның 50 чылынга уткуштур чарышка идепкейлиг кирипшиваан, юбилейге хозбаштыр бүгү улустуң рапортунга чалчы назынның бүдүрген ажыл-херээнин дугайында одуруглар бижиттингеп турзун дээш эрес-сорулгуг, күжениишкин-биле ажылдап турар. Чижээ, беш чылдың улуг тудугларының бирээзи — Ак-Довурак хоорайның комсомолчулары болгаш аныяктары бригадалар, цехтер арасында социалистиг чарышты кажаргызындан артык калбартып турар. Ылангыя комбинатта Леонид Писаревскийн, Виктор Федоров удуртукан комсомолчу-аныяктарның залчегери баймралга аллар ышкы даг-дүгү арылаар планын 130 хуу күүседир, оон шынарын бедидер талазы-биле хүлээлгезин доктаамал күүседип келген. Кызылдың үшкү АТА-зында Иван Фролевко удуртукан комсомолчу-аныяктарның бригадазы беш чыл планын 3 чыл 8 айда күүседир деп хүлээлгеин алган, төлептиг ажыл-херээ-биле бүзүредип турар.

Юбилейлиг чылдың биргн чартыын кодээнин дыка хөй аныяк ажылчыларга болгаш аныяктар коллективтерге ава түңнелдер-биле доосканнар. Оларга «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая, Таңды районда дүржүлге станциязының төп сүт-бараан фермаларының болгаш өске-даа аныяктар коллективтери хамаарыжыр.

Комсомол организацияларының аныяк өскенериниң өөредилгезинче, дипломнуг-базыынче болгаш идейлиг кижиндирлезинче улуг кичээнгейни салып турар апарган. Ынчангаш аныяк кижилерниң эртем-билиг дээш, ниитти болгаш техниктиг биликтиниң деңнезин бедидерн дээш чүткүлүг чыл келген түзүм улам өзүп турар. Чижээ, түгле кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларга эртикен өөредилге чылында 3000 ажыг аныяктар өөренген. Совет улустуң револючу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарлыг чаңчылдарынга комсомолчуларны болгаш аныяктарны кижиндирип, черле-патриоттуг дугга чаңчыктырынга ВЛКСМ-ниң Таңды, Чөөл-Хемчик райкомнары идепкейлиг ажылды чорудуп турар. Бо черлерде төөгүниң тураскаадыг черлеринче походтар кылыры, хоочун салгалдың алдарлыг кижилери-биле, бүдүрүлгенин, кодээ ажыл-агыйының мурнакчылары-биле аныяктарның ужуражылышкыннарын эрттирери чаңчыл апарган.

Бистиң алдарлыг комсомолчуларывыс болгаш аныяктарывыс ажылжын, эртем-билиин, бодунуң бүгү күжүн партиянның херээ дээш бербишаан, идея талазы-биле бедик, салган сорулгазын чедип алырынга бүзүредиг кызымаккай дээрэни базым бүрүзүнден өөрүп турар бис. Ынчалзажок Кызыл хоорайда, Бай-Тайгада, Тес-Хемде болгаш өске-даа чамдык районнарда аныяктарга аныктыг ажыл кылбас, арагалаарывыга хандыкшымыр, хөй-ниитиниң корум-чуруумун үреэр, өөренмес болгаш маңгыс амыдыралдыг кижилерниң салдарынга кире бээр пён-чаңгыс аныяк кижилерниң бары харааданчыг. Бо дээрге ол черлерде комсомол организацияларының идейлиг кижиндирлее ажылының четпезин, олардың аныяктарга салдарының кошкаан хереглел турар-дыр. ВЛКСМ-ге кирип турар ажылчын болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде ажылдап турар аныяктарның хүүзү бисте дыка эвээш болуп турар. Бо чылдың биргн чартыында Ак-Довуракта ВЛКСМ комитеди 70 ажыг аныяктарны кежигүнге хүлээп алган, оларның чүгле 10-ну ажылчыннар, Каа-Хемниң комсомол организациязынга хүлээп алдынган 74 кижиниң чүгле 17-зи колхоз, совхоз бүдүрүлгезинде ажылдап турар болган.

Комсомол бодунуң хөй талаалы, бүгү ажыл-чорудулгазын партия организацияларының хүн бүрү удуртулгазы-биле чорудуп, оон деткимчезин ап турар. Комсомолчуларның болгаш аныяктарның тудугларга ажылдап, ажыл-агый сорулгаларын шиитпирээринге киржин турары кончуг эки-дир. Ынчалза-даа оон-биле кады комсомолдуң ажылында кол түүлүг—аныяктарның кижиндирлезининң дугайын уттуп болбас. Ынчангаш ол чугула ажыл-херекче партиянын, комсомолдуң болгаш өскелеп хөй-ниитиг организацияларының кичээнгейин күштелдирери эргежок чугула дээрэнин дугайында СЭКП-ниң XXIII съездиниң айтымышкыны уттуп болбас херек.

Совет эрге-чагырганың 50 чылдыг юбилейинге уткуштур республиканың партия организациязының чорудуп турар бүгү талаалыг организациялы болгаш масса-политиктиг ажылынга дайынчы дузалакчы болуп, ылангыя СЭКП ТК-ның Октябрьның 50 чылынга Тезистерин чөп оруузунга калбаа-биле тайылбырларынга идепкейлиг киржири — аңгы уеде комсомол организацияларының эң чугула сорулгазы болур.

ЮБИЛЕЙГЕ АЛДАР КЫЛДЫР

ЧАРТЫК ЧЫЛДА

Тес-Хем районнуң ажыл-агый болгаш бүдүрүлге черлери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнге алдаржыткан социалистиг чарышка киришкеш, беш чылдың ийиги чылының баштайгы чартыында планныг показателларын чедишкинниг күүсеткеннер.

Шуурмактың тудуг материалдарны белеткээр комбинадының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары чартык чылда ниитти продукция бүдүрериниң планын 130, баразының продукциязының— 151,2, тудуг ыяжы белеткээрин—123 хуу күүсеткен болгаш эртикен чылдың бо үезинге бодаарга, продукция бүдүрерин 9 хуугa көвүдеткен. Комбинаттың чазанылга пеги 8 муң рубльдиң орнунга 19,7 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп, берген онаалганы 200 ажыг хуу күүсеткен.

• • •

Тес-Хемниң «Сельхозтехника» каттыжышкынының коллективи чартык чылда тракторлар септелгезинiң планын 109, автомашиналарының — 133, чүк сөөртүүн — 106 хуу күүсеткен.

• • •

Районнуң садыг ажылдакчылары бараан сазарылгазының чартык чыл планын 100,4, ниитиниң чемненилгезин—100,1 хуу күүсеткен.

• • •

Самагалдайның амыдырал хандырылга комбинадының даараныкта пегинiң дараанныкчылары юбилейлиг чылдың чартыында багай эвес ажылдааннар. Ол цех 4,3 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер турган, 5,4 муң рубль кылдыр ажыр күүсеткен. Комбинатта чагыгларның 50 хуузу көдээ малчыннардан кээп турар.

Дораан доостур

Чөөл-Хемчик районнуң СЭКП XXII съездиниң аттыг совхозунуң механизаторлары дүжүт ажаалдазынга белеткел ажылдарны амдыгаастан чорудуп, комбайннарны септеп эгелээн. Ында херек кырында шинтизи-биле 17 комбайннар күскү ажаалдаже кирер ужурлуг. Бо хүнге чедир 8-ги бүрүн септеттинген, холдан үнген.

Септелгеде мурнакчы комбайнерлер Монгуш Дондуп, Монгуш Ким-оол, Сат Оскур олар «СК-3» маркаларлыг комбайннарны шынарлыг септеп доскан.

Механизаторлар артыкан комбайнарыны августың 1-де септеп доозар деп чарыштыг ажылдан турарлар.

Ш. Дүвендей.

Хүлээлге күүсеттинген

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң механизаторлары Улуг Октябрьның 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышка киришкеш, комбайннар септелгезин августуң бирде доозар хүлээлгеин алганнар. Олар сөглээн сөзүнге ээ болуп, июль 25-те тараа ажаап алыр комбайннарны бүрүн септээш тургускан.

Ол мынаш силос ажаар комбайнарны база септеп доосканнар. Бо комбайннар-биле ногаан сулаиы силастап ажаап турар. Алган социалистиг хүлээлгезин мүүседиринге эш Бортниковтуң удуртукан септекчилер бригадазы улуг салымыкшыны киирген.

Бедик көргүзүглер

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозу районнуң өске ажыл-агыйларындан мурнап, хөй кыргылдазын доосканы, чоокку 3—4 хонуктан бээр күүгүнеге дүк садарының чыл планын күүседир. Колхозтуң ниити кыргаан хоюнуң бирээзинден ортумаа-биле 2,2 кг дүк алдынган.

Мурбакчы кадарчылар Хертек Семизек, Ооржак Седен-Даяба олар хөй бүрүзүнден 3,5—3,5 кг дүктү кыргын алган, бедик көргүзүглерни чедип алган.

Күзегде незилде

«Найырал» совхозтуң Бүлүң-Терек салбырының эш Базакай Байыска удуртукан сиген бригадазы Күзегнин суггаттыг сиген шөлүн кезип эгедей берген. Чээрбы хол кадыырлыг эш Кожагага удуртукан звено кезилдеп шалыпкын чорудуп турар. Мурнакчы кезикчилер Лопсан Алдын-оол, Божага, Монгуш Бавуу даэш өскелер-даа хүнде норманы 110—120 хуу чедир күүседнп турар.

Д. Дамба.

Дээди шаңнал

Ада-чуртуң Улуг дайынының үезинде немец-фашистиг эжелекчилер-биле демисселге Калуга областы ажылчы комкарынын партизан шимээжишкинниг идепкейлиг киришкени, эрес-маадырлыг болгаш турушту чорукту көргүскени дээш бала ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедип алган чедишкиннери дээш ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиуму 1967 чылдың июль 25-те Чарлыы-биле КАЛУГА ОБЛАСТЫ ЛЕНИН ордени-биле шаңналаан.

Октябрьга белек

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» кодээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга утказытур дүк салаарының талазы-биле алган бедиткен хүлээлгезин күүседип, күш-ажылчы тиилелгени чедип алганнар. Бо чылын күрүнеге 37 тонна эки шынарлыг дүк салар планын үк колхоз хуусаалыдан эрте, 40 тонна кылдыр ажыр күүсеткен.

Колхоз баштаар чер (даргазы эш Шогжал), ында партком (секретары эш Нурзат) бо чугула кампанияга баш удур, эки белеткенирнче улуг кичээнгейни салган. Ынчангаш электрилиг 40 хачыыг агрегаттарны тургузуп, хол-биле кыргыыр кижилерни тускайлаан. Оо ышкаш хөй кыргыыр пункт ыяк белеткеттинген, кыргыкчыларның чемгерилгезин, оларның ортузунга социалистиг чарышты болгаш агитас-массалыг ажылды үзегерлиг организастаан турган.

Хөй дүктүң кыргыттынганы хойжуларның эки ажылының ачызы деп чүве биллингир. Чижээлээрге, хойжулар Бай-кара Биче-оол, Сат Балыоол, Байыр Балчан-Бок, Александр Суваачык болгаш өске-даа мурнакчы хойжуларның командиларының хөй бүрүзүнден 2,5 —2,8 кг чедир дүктү алган. Кыргыкчыларның ажылын эки организастап, төлевирин шын тургускаиы бо чедишкинге үлегүр ийиг болган.

Социалистиг чарышка Ыытал Кыргысович Сымчаан-оол бирги. Бичекыс Байкараевна Мал-оол ийиги черни алганнар. Эш Сымчаан-оол 2930 кг дүктү кыргаан, 327 рубльдиң ажылдап алган. Ынчаларга Мал-оол— 2202 кг дүк кыргаан, 275 рубльдиң төлевирге алган. Ол ышкаш назыкары үлгады берген колхозчу Соиам-Байыр үшкү черни эзелеп, 600 ажыг хойну кыргаан, 254 рубльди санажылгада алган.

«Х Улуг хурал» колхоз бо чылын теведен 572 кг үнелиг дүктү алгаш, күрүнеге саткан.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга ам-даа улуг чедишкин-биле үжүраыр дээш улуг-хураачылар аиаа беш тонна дүктү күрүнеге дүжүгар деп белиткен хүлээлгени алганнар.

Ийи хүннүң семинары

СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерни чөп оруузунга пропагандалаары бүгү чуртта ышкаш, бистиң республикада үргүлчүлеп турар. Оо ажылды улам дээштиг болдуруп күштелдирер дээш. СЭКП Тыва обкому ийи хонуктуг семинарны организастаан чыылдырган. Ында партиянның Төп Комитединиң пропаганда болүүнүң лекторлары, СЭКП райкомнарының пропаганда болгаш агитация талазы-биле кылдыстериниң эргелекчилери, районнарда «Билиг» ниитилелдериниң организацияларының даргалары, харылсаалгалыг секретарьлары, пропагандистер киржип турар.

Дүүн семинарның киржикчилеринге партиянның Төп Комитединиң пропаганда болүүнүң лекторлары эштер Е. П. БЕРЗИН, А. Л. АДАМШИН олар СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерининг болгаш бүгү делегей байдалының дугайында лекцияларны кылганнар. Оо ышкаш СЭКП обкомунуң, Кызыл хоорномунуң политчырыдышкын Бажыңының директору эш С. С. СОНАМ Тезистерни канчаар пропагандалаар дугайында ол семинарга чүве чугаалаан.

Семинар бөгүн база үргүлчүлээр.

СЭКП ТК-ның Тезистерин—массаларже

ТАШКЕНТ. СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерин өөренирнге бараан болдурган Узбекистанның пропагандисчи активиниң семинары аиаа болган. СЭКП ТК-ның пропагандисчи болүүнүң кежигүннери лекция номчаан.

ХАБАРОВСК. Хабаровскиниң «Энергомаш» заводунуң инструмент цехиниң ажылчыннары чуртка аяш чорукче аъттанган. Машина тудугжулары оо аяш-чоруун цехтен үнмейн кылган. Бо талаалы-биле оларга шлифовщик А. С. Каленов дузалаан. Латвияның бүгүнгүзүнүң дугайында. Совет эрге-чагырганың чылларының дургузунда Прибалтиканың улузунуң амыдыралында болган өскерилгелериниң дугайында солун чүүлдерни А. С. Каленов чугаалаан.

Бо болза СЭКП ТК-ның Тезистерин пропагандалаары-биле ажылчыннарның тургускан цех лекторизыныга чоруткан беженги беседазы-дыр дээрэни СЭТА-ның корреспондентизи Хабаровскиден ыыналдып турар. Машина тудугларны чурттуң өске-даа черлериге удазас «чеде бээр» болгаш кайы-бир республикага барып чораан цехтиң коммунистери беседа кылырлар.

Ажылчын лекторларның планы улуг олар «Совет эрге-чагырганың чылларының дургузунда бистиң заводувус» болгаш өске-даа хөй лекцияларны белеткеп турар.

Хабаровск машина тудугжуларының үлегерни бүгүгаар ыяшты ыяжылыг цех лекторияларын край төвүүн хөй бүдүрүлгелериниде болгаш тудугларында база турускан.

ОДЕССА. Радельницк районуң «Шляхом Ленина» колхозунуң партия организациязы СЭКП ТК-ның Тезистерининг дугайында солун беседаларны хову турлагларында чорудуп турар.

Хоочун большевиктер, күш-ажылдың хоочун кижилери, «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери бистиң үениң төөгүлүг эң чугула документизин-биле бүгү талаалыг кылдыр танышкын алырын колхозчуларга дузалап турар.

Колхозтарда болгаш совхозтарда «төгерик столга» пропагандистериниң беседалары калбаа-биле сураглаан.

УЛАН-УДЭ. Октябрь революциязының хоочун кижилери, Прибайкалъеге Совет эрге-чагырга дээш демиселдиин идепкейлиг киржикчилери Бурятияда чеде берген. Олар чуртуң янзы-бүрү хоорайларында чурттап турар. Олар СЭКП ТК-ның Тезистерининг дугайында беседаларны Байкалдың балыкчыларында, ыракы одарларының малчыннарында, ыяш белеткелчилеринге кылып берип турарлар.

БРЯНСК. Брянскиде, Новозыбковта, областың өскедээ хоорайларында чүс ажыг кудумчу агитшелчүттешгерни тургускан болгаш аиаа бажын ээлери-биле СЭКП ТК-ның Тезистерининг дугайында беседаларны чорудуп турар.

(СЭТА).

ТАРААНЫ—КҮРҮНЕГЕ

КИЕВ. Украинаның колхозтарында болгаш совхозтарында тараа кезилдеан түлүкгээн. 8350 муң гектар ажыг шөлдүң тараа культураларын кескен. Ол болза тараалыг шөлдүң дөрттүн үш кезии болур. Тараа кезилдезин доозуп турар Запорожье, Херсон болгаш Днепропетровск областарның ажыл-агыйларының ажыл-ишчилери мурнап турар.

Бо чылын ажаап алышкынынын шүүдүлга аргазын ажыглап турар. Республиканың барык бүгү колхозтарында болгаш совхозтарында кезилдениң соон дарый тарааны бастырып, күзүн чажар тараага белеткел кылыр ажгысты аидарып турар.

АЛМА-АТА. Казахстанның механизаторлары баштайгы миллион гектарның тараазын кезип алган. Чаа дүжүттүң тараазын чүдүрген машиналар ховуларының оруктары-биле белеткел пунктуларынче соксаал чокка чоруп турар. Дыка хөй ажыл-агыйлар күрүнеге планнан ажыр тараа садарын эгелээн.

Республиканың сонгу, барыын болгаш чөөн талазында тараа кезилдези эгелээрнинге чоокшулаан. Павлодар областың ажыл-агыйлары тараа ажаап алышкынынче киришкен.

ОРДЖОНИКИДЗЕ. Сонгу Осетияның ховуларында күзүн чажып тараан тараанын кескен тавычаларын чыып, бастырарын доозуп турар. Бо чылын тараанын дүжүлү дыка чаагай болган. Мездек районда чээрби муң гектар шөлүүн га бүрүзүнден ортумаа-биле 28 центнерни алган. Эдбек дүжүттү алган чорук күрүнеге тараа садар талаалы-биле онаалданы республиканга бир дугаарында күүседир артаны районнуң ажыл-агыйларынга берген. Тараан чуртуун шыгжамырынга үжен муң тонна эки шынарлыг тараанны — планнан барык он муң тонна хөйнү уткан. Күрүнеге тараа садары үргүлчүлеп турар.

(СЭТА).

Бабенко Ч. р-ни врач.

ПАРТИЯ АМЫДЫРАЛЫ

КОЛХОЗ БҮДҮРҮЛГЕЗИ БОЛГАШ КОММУНИСТЕР

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта партком Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнга чеминишкинниг ужуражыр дээш 1966 чылдың октябрь айда-за юбилейлиг чылда колхозка ажыл-агый болгаш культура түргузуушкунунуң талазы-биле кылып чорулар ажылдарның үелевилелин колхозтуң баштаар чери-биле кады ажылдап кылган, ону бүгү коммунистерниң хураглыга бадылаан. Оон соолуңде ону колхозтуң бригадалар, фермалар коллективтериниң хуралдарынга чугаалашкан. Ол хемчегларни колхозчулар бүрүну-биле деткип, боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгылаан.

Социалистиг хүлээлгелерни чеминишкинниг күүседир дээш коммунистерниң күжүн колхоз бүдүрүлгезиниң кол алырларынга шын таарыштыр хуваап түргуспушаан, коммунистерниң бот харыысалгазын, оларның хамаарышкан участоктарынга авангардчы ролин бедидип турар.

Партком организациязында бастаап турар бүгү коммунистерниң 20 хуузу мал ажылында, 12 хуузу ховуажылында, 16 хуузу трактористер, комбайнерлер, чолаачылар, 15 хуузу тудугда ажылдап турар йижипе, азы бүгү коммунистерниң 63 хуузу херек кырында материалдыг түүлдерниң бүдүрүкчүлери болуп ажылдап турар. Оон арткаларны школа, сад-иези, эмнелге участогу болгаш еске-даа культура албан черлерниң шүгүмүнде, колхозтуң саналар ажылдарында болган колхоз бүдүрүлгезиниң үлүртүр ажылдарында хуваатты.

Бүгү коммунистерниң хуралдарынга болгаш парткомнуң хуралдарынга ажыл-агый айтырыгларындан аңгыда партиянын иштики ажы чугула ажылдары — коммунистерниң хуу харыысалгазын бедилери, партияның организас-массалыг болган кижизидилгелиг ажылдарынга чаа арга, методтарны ажыглазары, партия устаавының негелделерин коммунистерниң күүседин турары, коммунистерниң партийни даалгаларынын күүседлери дээш еске-даа айтырыгларны чугаалажып турар.

Партком бодунуң ажыл планын чогаадырда колхозтуң ажыл-агый, культура түргузуушкунунуң үе-үеде негелделерин барымдаалавышаан, СЭКП-ниң XXIII съездиниң партияның иштики ажылдарынга негелделеринге дүүштүрүп, бүгү кежигүнерниң хуралдарын чогуур үелеринде чыылдырып, аңаа үнүрген шиитпирлерниң күүседлерин чедип алыр дээш бүгү арга-хемчегларни ап келген.

Оон аңгыда партияның политмассалыг болган кижизидилге ажылдарын чон оргузуунга организастаар ажылдарны колдуунда комсомол, профсоюзтуг организациялары, херээженнер төвүдели болган еске-даа хой-ниитиг организацияларының күжүнге даянып чорудуп турар. Партияның политмассалыг болган кижизидилге ажылдарының түүнелинде колхоз юбилейлиг чылдың бирги чартында ажыл-агый болган культура түргузуушкунунуң талазы-биле чамдык эки түүнелдерни чедип алган.

Бирги чартык чылда күүнеге кодээ ажыл-агый продуктуларын саларының планын: этти 146,8 хуу, сүүтү 134,3 хуу, дүкүү 140 хуу күүседткен. Июль 14-те күүнеге дүн садарының чыл планын бирги кыргыда-биле хуусаа бетинде 114 хуу күүседипкенин колхоз СЭКП Тыва обкомунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүделинге плетизээн.

Малдың баш санын өстүрериниң планы база-да ажыр күүседткинген. Мыйыстыг боза малдың өзүлдези 100,5 хуу, хой 118 хуу, чылгы 114 хуу болган. 100 төрүүр малга онаштыр 85 хураганны, 78 бызаазы, 85 кудуунну камгалап алган.

Кок-Бөөмда коммунист аң Саая Очур-оолга удуртулган № 2 хойжу бригадазының кежигүннери 100 төрүүр хойга онаштыр 100 хураганнарны мөңге камгалап алган. СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң болгаш Барыын-Хемчик райкүүскомнуң хойжу бригадалар аразынга шилчилер Кызыл тугун бөттарында хевээр арттырган. Бригадир аң Очур-оол боду 100 хойга онаштыр 105 хураганны алган, мурнакчы малчыннар Ш. Саая, С. Серин, Х. Орбүй-оол, Х. Оолак 100 төрүүр хойга онаштыр 96-дан 100 хураганны алган, малчыннар ортузунда калбарган социалистиг чарыштың мурнакчылары болган. Малчыннар Х. Санг, Х. Оолак, С. Баты, С. Попый-оол олар бир хойга онаштыр 2500 граммнан 2900 грамм дүктүү ап, күрүнеге дүк салдарының чыл планын хуусаа бетинде күүседиринге төлептиг үлүүн киргеннер.

Коммунистер Хомушку Дагбы, Хертек Секима олар эргелекчилээн № 1 болгаш № 2 сүт-бараан фермалары чартык чылда колхозка сүт бүдүрүлгезин эртикен чылдың бо үезинде деңнээрге 1780 центнерге ковудеткен.

Моон алган коорге, юбилейлиг чылда бир инекке онаштыр 1350—1500 литр сүттүг саар болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ажыр күүседип болурунуң барымдаазы бар. (Колхозтуң чылда бир инекке онаштыр сүт саап алыр хүлээлгези 1250 литр).

Колхозтуң механизаторлары болган тараажылары часкы тарылганы бедик агротехниктиг деңнелге кыска хуусаада эртирер дээш күжениишкининг ажылдааннар. Бүгү тарылганы 2820 га черге чорудар турган, 2930 гага чорудуп, планны 104 хуу күүседткен.

Суттаттыг 1200 га черниң тарылга мурнуңуң суттадын долузу-биле кылган болгаш бирги негативтиг суттарылганы долузу-биле чоруткан. Мурнакчы суттатчылар С. Маныш, Ш. Саая, Д. Донгак, Х. Донпан-оол болган өскелер-даа боттарынга бижиглаан участоктарының тарылга мурнуңуң болган бирги негативтиг суттарылганың суттадын өске сүттарыкчылардан мурнай доозкан, сүттарган черлериниң тараазының шыпары ийи. Механизаторлу оштер коммунистер Н. Сендаң, С. Коң-оол олар часкы тарылганың үезинде хүн нормазын 130—160 хуу күүседип келген, Николай Сендаң механизаторлар ортузунга 5 хонуктан шилчилер кызыл тукту часкы тарылганың эгезинден өгленээн төнчүзүнге чедир салбабай келген.

Түлүг, чаагайжыдыгга талазы-биле база чамдык ажылдар кылдынган. Колхозтуң планның түлүгларындан малчыннарга 10 чурттадга бажыңнарын түдар турган, 6 чурттанга бажыңнарын ажыглапа кирген. Чүнар бажыңның түлүү чөрүп турар. Планның түлүглардан аңгыда, пландан дашкаар үүлүглар садынга столованы, участок эмнелгезинде ларыг улус хүнээн алыр лабораториның ажыглапа кирген. Чаагайжыдыгга талазы-биле 1500 дос ыяштыг олуртур турган, 2760 дос янзы-бүрү ыяштарны, оон иштинден 675 дос янзы-бүрү чимистиг ыяштарлыг түскай садты олуртқан. Тарыттынган ыяштарның ажаапа хайгаараалынче кол кичээнгейни үгланыдырып, оларны ажаап хайгаараарынга колхозтуң күсели-биле 3 кижини түскайлап түргускаанының түүнелинде олуртунган ыяштардан кургаан ыяш чок болган өзүп турары ажы. Эрткен чылын 40 ажыг ореге ногаа аймаан тараан турган болза, бо чылын 203 ореге ноганы тарып өстүүп турар болган 315 ореге бажыңнарының чанында чечектерни тараан. Картофельни колхозчу бүрүзү тарып турар.

Алынган социалистиг хүлээлгевис ёзугаар бо чылын январь айның 1-ден эгезеп колхозка эмнелге иунитузун участок эмнелгези кылдыр ажыктаан чорук колхозчуларга улуг ужур-хүзалыг болган. Ам ында бөжүдүлга бажыңы болгаш 10 орунныг түскай эмнелге ажылдап турар.

Колхозта ураң түүл болгуңуңуң киржикчилери социалистиг хүлээлге ёзугаар Октябрь революциязының 50 чыл ойында «Самбажык» деп шинни белетеваан. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарның төптеринге, колхоз, совхозтарынга бараалгатқан, ам оске районнарже үнериниң графигин кылып турар. Оон аңгыда бот-тывынгыр ураң түүл болгуңуңуң киржикчилери концерттерни, огбуле концерттерни колхозтуң төвүнге, бригадалар төптеринге доктаамал үндүрүп турар.

Колхозтуң «Күш-ажыл» стадионунда спорттуң янзы-бүрү сеңцилдары доктаамал ажылдап, янда дыка хой спортсменнер киржип турар. 600 ажыг колхозчулар спорттуң «Урожай» инитилелиниң кежигүннери. Бо бүгү дээрге колхозчуларның культурлуг амыдырал-чурттагазының чыл келген түлүи-на өзүп, хамжуп олурарын херечилеп турар. Колхозта партком, профсоюзтың организациязы социалистиг чарыштың дээди хевири коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп ат дээш демисеглп калбарткан. Бо чылын 17 колхозчу коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алган, 43 колхозчулар ол ат дээш демисежип турар.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалы-биле бистиң колхозтуң колхозчулары бүрүн таныпкан, Израильдиң КАР-га удур агрессиязын үүлгедилгелериге хамаарыштыр СЭКП ТК-ның болган Совет чазактың политиктиг шүгүмүн болган практиктиг ажыл-чорудулгазын чаңгыс үнбиле деткээн. Октябрьның 50 чыл ойнга СЭКП ТК-ның Тезистерин таныпкан, колхозчулар бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Күүнеге эът, сүт садарының чыл планын октябрь 30-ге чедир бүрүн күүседип, пландан ажыр 200 центнер сүттү, 20 центнер дүктү, 1500 тонна тараны садарын хүлээнеген.

Кылынган ажылдар-биле чергелеттир бистиң ажыл-агыйывыста четнестерниң ам-даа барын айытса чогуур. Бирги эвлчегде бистиң колхозта мал ажылында хой кижи күжү чарыгаттынар ажылдарны механизастаар ажыл районнуң чамдык ажыл-агыйларындан чылып ккап турар. Чер ажылының культураларын ажылдап кылыры, эң ылаңгыя бок үнүштер-биле деминсел бисте ам-даа чогуур негелдеге дүүшпес. Школада төп ооллга системазының түлүү чер иштининг монтаж ажылдарын кылыр кижилер чогундан ара соксаан. Бар турар техниканы долу күүгүзу-биле ажыглазары, оон ажаапа хайгаарлы, эдилели чогуур негелдеминге дүүшпейн турар.

Бо бүгү четпестерни партийжи шыңгыры шүгүмчүзедиг ёзу-биле көрүп, ону кыска үеним иштинде эдер хемчегларни ап чорулар ужурлуг бис.

Амгы үеде мал чеминиң белетелиниң маңгы түлүк кампанилиниң эгезээн, удавас дүүжүт ажаап алышкыны келир. Бистиң колхоз бо чылын 1480 тонна сигенин, 3675 тонна силосту белетеваар хүлээлгелиг. Амгы үеде колхозтуң сүт-бараан фермаларының түс-түүнде планның онаалгаларны бергеи болган мал чеминиң белетелеги түүлүктеп эгелээн. Трактор-биле сигеи кезер 3 машина, 60 ажыг хол кадыры доктаамал ажылдап турар. Мал чеминиң белетелиниче ам-даа кижи күжүн болгаш техниканы немеп түргаш, планны август 30-ниң бетинде күүседирин хүлээнип турар бис.

Бо чылын колхозта тараанын дүжүдү, кайы-даа чылдан артык чаагай. Колхозта 9 комбайн бар. Амгы үеде оларның 6-зы белен, үжүн сельхозтехниканы септеп турар. 2 кукуруза комбайнының бирээзи белеп. Бир тараа комбайнының түктетикизи (нормазы) 260 га, кукуруза комбайнының 129 га. Бо үеэрге мынаар ийи дүжүттүг чылда бир комбайнга онаштыр чиик эвес норма деп түвеин бодавас болза хорюок. Чамдык мурнакчы комбайнерлериниң дүржулгазындан алган коорге, сезон иштинде 500—600 га черниң дүжүдүп ажаап турар. Ынчалза-даа комбайн кандыг-даа үреликкинге таваржып болур болгаш бо чылын тараанның үнүжүнүң байдалы хой нуруунуң ажылаа ажаар арга-биле ажаарын негеп турар. Ынчап көөрге бир комбайнның үлүү оон-даа артаар. Ынчангаш бисте ам-даа 2 хире комбайн негеттинип турган.

Ам кол соруга түл дээрге Совет арге-чагырганың 50 чыл ойнга чедир малга четчир сайныг чемин белетеэрги, дүжүт ажаап алышкыныы кыска хуусаада чорудары, малды органнастыг чайлагдадыры болур.

С. ОЧУР,
колхозта партком секретары.

Чарыштыг ажыл-агыйларда

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг болгаш «Октябрь 30 чылы» колхозтары аразында социалистиг чарыштыг. Оларның одар-белчиири, тарылгазының шөлү кызыгаарлажып турар. Агаар-бойдус байдалдарында мыгап чок. Ынчалза-даа оларның ажыл-агый көргүзүүлери чамдыкта аңгы-аңгы болгулай бээр. Ол болза бар курлавырларны, аргаларны бир домей эвес ажыглап турарының барымдаазы болур.

1967 чылдың бирги чартында бо колхозтарның мал ажылының талазы-биле чамдык планныг сорулгаларының канчаар күүседттинип турарын ап көрээликер:

Ленин аттыг колхоз		«Октябрь 30 чылы»
	Күүнеге эът садар планны күүседткени (хуу-биле)	101,3
114,0		
115,0	Сүт садары —»—	94,6
116,6	Дүк садары —»—	105,2
	Төрүүр 100 хой бүрүзүнден	
88 баш	алган хураган	96,4
59	Чүс инектен-не алган бызаа	70,4

Бо көргүзүүлерден ап көөрге, мал ажылының продуктуларын күүнеге садар талазы-биле Ленин аттыг колхозтуң көргүзүүлери ажыг-дыр, а «Октябрь 30 чылы» колхоз күүнеге сүт садарының чартык чыл планын күүседтээн. Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле бо колхоз Ленин аттыг артельди ашкан-дыр.

Ленин аттыг колхозта хойжулар С. Базыр-Сады, О. Моңге, Т. Дарын-оол, М. Дашы-Чимит, С. Самбан олар төрүүр чүс хой бүрүзүнден 94—100 хураганны камгалап алганнар.

Колхоз малдың баш санын өстүрериниң иитти планын күүседткен. Оон иштинде төрүүр малдың баш санын өстүрериниң планын күүседтээнни четпес.

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжуларында төрүүр 100 хой бүрүзүнден М. Сандан 106, М. Дөсумаа 99 хураганны алган.

Шупту көргүзүүлериниң күүселдезин ап көөрге, социалистиг чарышка Ленин аттыг колхоз ашкан-дыр. Ындыг-даа болза бо колхозта чедир күүседттинизин түүлдер бээр бар. Чылдың ийиги чартында кайы-даа колхоз моон дээрге ажылдап, бүгү талазы-биле бедик көргүзүүлериг болур дээш ажылдазар ужуралуг.

О. ОЧУР-ООЛ.

ХҮЛЭЭЭЛГЕЛЕР КҮҮСЕТТИНЕР

(Чайлагдаан репортаж)

Бии-Хем районда Ленин орденниг «Кызыл тараачы» колхозтуң Туран фермазының сеавр инектерни үш болук черде чайлагланып турар. Оларның № 2 болуу Доруг-Аскыр деп черде. Инда өзүп-сиген чаагай, аърга-ыяш хой, дамырак кара сүт база бар. Анаа чеде бээрге, дөң базырында шала ыйгылаш черде электри саалдының хары үзүк 10 инекти саар агрегатты ырнитан-на коотуп келир.

Ферма төвүнден үнген саалчылар анаа чеде бээрге, кадарчы Г. Кыргыс инектерни шагда-на ай деп экпеп алган турар. Саалчылар хамыктын мурнунга чылыг сүт-биле савааларын, а механик кижи инек саар агрегатын сүт ламчыыр чиңге хоорааларын чүп эгеледнер. Белеткел доозугаи соонда, саалчылар инектерни кыйгырып үнүлүер.

— Луна, Луна... Пиалка, Пиалка...

Ынчаар кыйгырарга, кезиктиниң чыткан инектер түра халаап, сагдырар черинге ажаок далаш-биле кээп туруп алыр. Саалчылар арыг мараяны демир хуунда сүттэ оттуруп алган, инектериниң эмиглерин арыглай чоюп, бичө массажтагызаар-даа. Оон соонда саалда агрегадының стаканнарын эмиглерге недирилептер. Саалда ынчаар эгелээр.

Инекти саптап соонда, өдөржилге ойу кирип келгеннерге тарып боозадылга талазы-биле техник А. Доможакова тарышкынны дораан-на кылып турар. Саалданың дугайында соңуургап чугаалажы бээривиске, ол белүктүң улуг саалчызы Наташа Иргит турган:

— 140 ажыг инекти электри саалда-биле беш кижи ийи чартык шак иштинде саап доозуптар улус бис— диивир.

Ол аразында саалга аппарады долу күүгүзү-биле ажыглавайн турары илереп келди. Ынчангаш саалчылар холбиле саап киириптилер. Оларның аңаа ыяштыг чугаалаарын дыңнап турулуве:

— Дүүнгү кежээки саалданы база хол-биле кыйдывыс, оон хараазында бажыңывыска 9 шакта чаңа бээр тургаш, 11 шак ажып турда келдивис.

— Саалда аппарады бо-на ажыглавастай бээр, ол дугайын чеже чугаалаваан чүве дээрил, кичээнгей салбас бээр-дүр.

— Саалда аппарадынга ажыдан турар болганда, бир саалчыга 35 инекти берип каар болгай, ону хол-биле каңчап саап күш чедерил? Соолуүредир саалалар ыпаап келир...

— Электри саалдага чанчыгын калган инектер хол-биле саарга ажыгланар-даа болгулаар, ынчангаш сүүнү четче бербейн баар.

Бо бүгүнү дыңнаап, механик-биле чугаалажып көөрүвүскө, ол ынча диивир:

— Мотор эргижирээн, чамдык кезектер ыырнай элеп калган, ону солуур чаа кезектер чок. Бистиң ферманың үүдүртүүчүларынга бо дугайын чугаалаарга, боттарының талазындан ыңдыг тодаргай хемчег албаа, бирөөни-ле чемелеп каар эштер-ле болгай.

...Саалда доозугаи. Саалчылар шала сапташ, үреэп берген агрегадының кезектерин чыыр сүт-биле ыяк кыдыр чуттулаап, хир чок аржыылдар-биле кургаш чотчулаан, аскылап кагдылар. Көрүп турарга, бичии эзирил бүрүзүн адырып көргүлээш, щетка-биле тиг, үт бүрүзүн чаза тодар.

Оон соонда саптан сүттү машинага чүдүрүп алган, саалчылар ферма төвүнче хаптылар. Оруккa чораан, Н. Иргиттен база айтырдым:

— План күүседтээнинг талазы-биле байдал силерде канчыт ирги?

— Улуг Октябрьның ойнга таварыштыр алынган күлээлгелер күүсеттинип турар түвө, чижээлээргө, эрткен июнь айда саптан сүдүүтө майгымынган хой болган, июльдуу— база-на эки чорун тур, ынчалза-даа саалда аппарады четче ажыглавастай бээр-дир, ынчангаш саалда кудулап магетчек деп нарааш-даа турар-дыр бис.

Бо болушке саалда эртенгиниги 6 шакта эгелээн чүве, 11 шак 30 минута ол доозулган, өскээр чугаалаарга, саалда 5 шак 30 минута иштинде ужапчылаан. Хол-биле саарга ынчанмайн канчаары! Саарының шагы ынчаар узай бээрге, сөөлүүредиг чанчык инектериниң эмиглериниден сүү черже дамдыкап турулуады.

Электри саалда талазы-биле ыңдыг четпес чорук чаңгыс хүн болган чүве болза, ону ыяштавайн барып-даа болгай-ла. Ынчаарга хамык ужур чүдел дээрге, саалда агрегадының ынчаар үрели бээрн бо-на таварыжы бээр дижип турар. Ыңдыг болганда, бо талазынче кичээнгейни кошкадып черле болбазын маңаа айтыры негеттинип турар-дыр.

А саалчылар «Төрээн чуртуңукка бээр судувуе аңмажаар болза хорюок» дижип, ол хире карак-кызыл ажылдап турарын кижи көргеш, оларны хүндүлээриниң сеткили кижиге чаагаар-на хайныгып келир. Оларның аттары бо-дур: улуг саалчы Н. Иргит, саалчылар Л. Серет-оол, Л. Сарыг-оол, В. Дәельзанинка, А. Захарова. Ыңдыг кижилер турда, ынчап-на чүү-даа дескетпейн барып болур. Юбилейлиг чылда күлээлгелер ажыр күүсеттинер дээрзинге саалчыларның бүзүрели чогун-на аңаа үнелелеттинген-дир дээр болза, шуут ынын болур.

С. САЛЧАК.

Чурукта: №2 болуктуң мурнакчы саалчыларының бирээзи В. Дәельзанинка ферма төвүнде инектер чанында.

Фото И. Щеглованын.

Баштайгы сараат

«Күш-ажылдың хөстүүү» колхозтуң Эйлиг-Хем участогу бо чылын сиген белеткелин июль 15-тен эгелээн. Аътты сиген костирер үш машинаазы болгаш 15 хол кадыыры-биле ажылдап турар. 50 га черниң терең, эки шынарлыг сигенин кескеш, 20-ден соңгаар бөлүп саразаттаарынга база кирген.

Сиген сараатталрынга 20 шилиг ийи эвене ажылдап турар. Бир улуг сараат сиген тургустунган, баштайгы сараат ол. Моон соңгаар ындыг сарааттар ковуээр.

Бо чылын ът-сигенниң үнүшү чавгай. Ниитиниң малынга 720 тонна сигенни ажыр белеткеп алырының барымдаазы бар. Баштайгы беш хомуйтуң түүнелин үндүрерге, ът машинаазы-биле сиген кастирип турар Т. Бичө-оол хүнде 2 га черниң сигенин кезер нормаңы 2,5—3 га чедирген. Хол кадыыры-биле хүнде 0,20 га нормаңы К. Шуут-оол, К. Эрес-оол, К. Нигаан-оол 0,30—0,35 га чедирип, мурнакчылар болуп турарлар.

Оон-биле кады сиген белеткелиниң баштайгы хүннеринде кезулеген чатпестерни маңаа айытса чагуур. Беш хомуйтуң иштинде 40 хире кижиге беседа, солуң номчуглазы чоруттунмаан, солуң, сеткүүл чок. Агитацияны ашыыы чорудар кижи-даа келбээн, ыяңгыя колхозта партия организациязының талазын сигенчилерге келбээн. Бо дугайында сигенчилер хомудан чугаалажып турар.

К. САНДАН.

Улуг-Хем район.

ЧАҢГЫС ЭП — БИСТИҢ КҮЖҮВҮСТҮҢ ҮНДЕЗИНИ

Амгы делегейде бот-боттарынга удурлажыышкан политиктиг ийи шүгүмнүн—социализмнин боттандырып турары тайбынның болган улустарның хостаалгазының шүгүму-биле империализмнин үүлгедин турары дээш. Делегей ареназынга күштерниң деңзигүүзү делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазынга, ажылчыл болган национал-хостаалгыг шинчээшкинге таарымчалыг болур чорун-биле империализмнин чагырыкчылары канчап-даа эптешпестер. Американың Каттышкан Штаттарының сан-хөө олигархизының удуртуп турары империалистиг бөлүктер Октябрьның социалистиг Улуг революциязының эгезин салганы төөгүлүг кол идеяны эскертип шыдаптар, делегей хөгжүдүзиниң катап эрги өзөөнче киирштер бис дээрзинге ам-даа кордап турлардар.

Оларга удур туржуп турар социализмнин, революстуг хостаалганың шинчээшкинниң күштеги эрги делегейден ыракта күүгүлүг дээрзин империалистиг политиктер база миннип турар. Империализмнин «страстотеры» бүгү социалистиг дем каттыштырылгаңың кырынче хөме шурап кээринден шуут хидинместер.

Олар делегей демиселиниң фронтузунуң аңы-аңгы участоктарынче контратакалар кыла катылап турган, боттарының реакциялыг сорулгаларын боттандырарын орайдажып турар. Вьетнамда дайын, бүгү делегей жышкынналары тайбынның, хостаалгавың болган социализминиң күштериниң дайынчы эвилелин быжыглаарын боттарының интернационалчы хүлээлгелик кылдыр көрүп турар коммунистериниң шиитпирлиг ажыл-чорудулгазын чаңгыс үнбиле детпээн.

Социалистиг дем каттыштырылганың туружун кошкадырын ораалдашпышаан, коммунизминиң дайынчыларын социалистиг чурттарны бот-боттарынга удурлажыштырарын чедип алырының корлан, ону боттандырар дээш национализмни өөскүдеринче кол утланышкынны кылып турарлар. Ынчангаш империализм национализминиң калчаалыг демдек шинчилери кайда-да коступ кел-дир, бодуунуң кол ораалдажышкынын шиитпир мөңгеп, социалистиг чурттарның сырый каттыжышкынынга, социализминиң херээне улуг хорааны чедиреринге кызыдып, национализмге көөнерин бар-да шаа-биле деткип болгаш өөскүдүп, аңаа акша-хөреңги-даа харамнанмайн турар.

Мао Цзэ-дуннуң балүүнүң чарылдырыкчы шүгүмүн долгандыр бүгү делегей реакциязының политиктиг үрелдежишкинниери бистиң дайынчыларывыстың национализм болгаш улуг күүнеэнг шовинизм-биле боттарының ханы идегелин донаштырып турарының чогум-на шиитпир херечизи болуп турар. Бир эвес Мао Цзэ-дуннуң балүүнүң чорудуп турар утланышкынны эвес чүве болза, Вьетнамда дайынны шак мынчаар калчаалыы-биле өөскүдеринче Американың Каттышкан Штаттары дидинмес-даа турган дээрзин чугаалаары хөөредишкин эвес болур ийик.

Ол болүктүң политиказы империализмнин дээрбезинче сугнау хөлдендир кудуп, аңаа боттуг дузаны чедирип турар.

Революстуг хүлээлеңнин, хамыкты мурнай, делегейниң бурунгаар хөгжүдүнүң ам-даа улуг өндүр закономерностизи чедип алырының эргежок чугулазының дугайында айтырыгны марксистер-ленинчилерниң мурнунга бүгү делегей ареназында хөгжүдениң бүгү чорудулгазы шиитпир турган.

Тайбының болгаш социализминиң салым-чолу дээш онза харыысалганы социалистиг күүнеэнгиниң, оларның удуртукчу коммунистиг партияларының мурнунга төөгү хүлээлдирип турар. Социалистиг дем каттыштырылга — улустарның хостаалгазы болгаш хөмзарышпас чоруун бүүдүүдиг камгалап, империалистиг авантюристерниң оруун дуй шаап турар быжыг шивээ болур. Делегейниң социалистиг системазының күштерин болгаш сырый каттыжышкынын бүгү талазыг быжыглаары — коммунистерниң бирги чергезиниң интернационалчы хүлээлгези. Марксистер-ленинчилер ол хүлээлгезинге шынчылар.

Социалистиг күүнеэнгиниң кадыы ажылдажыглазының ажыктыын амыдырал боду бадыткаан болган ам ол тодаргай организакчы хевирдерлиг болуп аминдыралда боттанып турар. Оларның аразындан Варшава Керээзиниң организациязы болгаш Экономиктиг Дуза-лажылга Чөвүлелин эң-не кол черии эзлеп турар. Социалистиг чурттар ол бүгү делегей организацияларын тургускаш, боттарының эвилелчи харылзаалерын быжыглааннар, бүгү делегей ареназынга боттарының иитти эргеажыктарын камгалаар, экономиктиг хөгжүдениң дүргедедир болгаш камгаларр аргазын быжыглаар сорулгаларын тодаргай хүлээлгелерин боттарынга алганнар.

Амгы үениң даштыкы политиктиг байдалында бо адаттынган организацияларның бар боон турары болгаш оларның ажыл-чорудулгазы чүгле оон киржикчилеринге эвес, а харын оон өске-даа хой чурттарга улуг ужур-дузалыг. Бо ылаңгыя Варшава Керээзиниң организациязынга хамаржыр. Ол организацияны тургускан чорук Европага болгаш бүгү делегейге тайбынны быжыглаар дугайында, империалистиг агрессорларның чимээнишкиннерин сый шаавар дугайында социалистиг чурттарның ханы сагыш салышкынының тодаргай илерээшкини болур. Европада байдал делегей байдалының хөгжүдүлгезинге кезээде улуг салдарны чедирип келген. Шынап-на шак моон бүгү планетаны чайбыштадырып тургулаан дайын ортү чаңгыс эвес удаа өөскүп үвгүлээн. Ынчаарга империализм бөгүн Европада бодунуң дыка хамыладып алганы агрессчи базымнарын улам хере базарындан хидинмес чүвезин чүдел зизе. Варшава пактызының организациязының оларның хөделеңишкиннерин баш бурунгаар шеглеп тудуп турар ажыл-чорудулгазының түүнели болур.

Варшава Керээзиниң чурттарының улустары социализмнин дүвүрээзин чок, бүүдүрелдиг тургузуп турарлар. Ол организацияның шериг күүгүзү, оон бүгү киржикчилериниң коллективтиг ажыл-чорудулгазы оларның хостаалгазын болгаш хамаарышпас чоруун идегеддиг камгалап турар ужур-дузалыг. Чүгле социалистиг чурттарның улустары эвес, а делегей ареназының бүгү антиимперналистиг күжү социалдыг чурттарының коллективтиг камгалавыр аргазын быжыглаарга ханы солуургалдыглар, ынан ол сорулгаже угланган бадым бүрүзүнге олар байыр чедирерлер.

Социализминиң аңы-дукпа чурттары Варшава Керээзиниң боттарының киржилгезин аңаа аңаа-да арецгей ёзу-биле бактаап турары эвес, харын шериг болгаш политика айтырыгларынга дирил, чогаадыкчы ёзу-биле дем каттыштырып ажылдарны деп нөрүп турар.

Варшава Керээзи бодунуң догуинап келген чылдарының дургузунда улустарның тайбың болгаш аймыл чок чорук дээш демисеглнге чаагай улут-хууну киирген. НАТО-нуң ядролуг чепсектиг хөй талаалыг ийиже атлантика күштерни тургустурбазынга ук Керээниң киржилгелери күүнеэлерниң Политиктиг консультативтиг комитединиң Варшава чөвүлел хуралының ол талазы-биле 1965 чылдың январьда берген тайылбырының кайы хире чугула ужурдуалыг болганы кымга-даа чажыт эвес-ле болгай. Эвир чылын чайын Варшава Керээзиниң Политиктиг консультативтиг комитединиң Бухарестиге болган чөвүлел хуралынга хүлээп аңдыган, Европага тайбынны болган аймыл чок чорукту быжыглаарының дугайында Декларацияны бүгү делегейге делгерегей үнелелдп алган. Керээниң киржилгелери Европага тайбынны болган социализминиң эрге-амыктарын ылап камгалавышаан, ГФР-ниң Европада дайын кыжаныышкынының кол үнер дөлү болуп турар башкарыкчы белүктеринге принципиалдыг негелделерни ажыктап кылган. Ол негел-

1967 ч. Июнь 28.

ШЫН

2-ГИ АРЫН

ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИ ХОЖУДААН

ТУСКАЙ ЭРТЕМНИГНИҢ ЧУГААЗЫ

Бо чылын Улуг-Хем районнуң девискээринде чаагай дүжүт өзүп турар. Мынчангаш, ажаап алышкын техниказының болгаш материалдыг өске-даа курлавырларның септелге белеткелин чогуур ойунде, бедик шынарлыг кылдыр чорудуп алыр болза, күзүн чаагай дүжүттү чедиишкинниг ажаап ап, күрүнеге тараа садарының планын түгле долдур эвес, харын ажыр күүседин болуру ам биледине берген. Ындыг боганда, кодаа ажыл-агый техниказының септелгези районнуң ажыл-агыйларында кандыг чоруп турарыл?

Районнуң чамдык ажыл-агыйларында комбайннар болгаш ажаап алышкынның өске-даа машиналарының септелгези кончуг оожум чоруп турар. Июль 20-де байдал-биле алырга, тараа комбайнларының 65 хуузу болгаш жатказларның түгле 20 хуузу септеттинген. «Күш-ажылдың хостуу» колхозта ажаап алышкынга белеткел онза багай, мында план ёзугаар 38 комбайнның түгле 3-жү септеттинген. «Улуг-Хая» совхозта база оон дээредевес — ыяла 42 комбайндан септеттингени — 19. Жатказ септелгезинче шуут кирбээн. Силос комбайнларының чангызы-даа белен эвес.

Тараа соортур автомашиналар белеткээр талазы-биле байдал база таарымчалыг эвес. Чижээлээрге, районнуң «Пайырал» совхозунда болгаш Жданов аттыг колхозта автомобильдерниң 30—40 хуузу техника талазы-биле четче белеткеттинмээн.

Ажыл-агыйларга септелге чоруларынга машиналарның артык кезектерининг талазы-биле хандырылга улуг рольду ойнаар болгай. Ындыг турбуже, «Сельхозтехниканың» район салбыры ажыл-агыйларда комбайнарның, автомашиналарның септээр шимчедикчилерин болгаш өске-даа түүлдерин ап септээр ажылды көшкак организастап турар. Оонбиле кады «Сельхозтехника» салбыры машиналарның артык кезектерибиле, септелге материалдары болгаш чепсектери-биле колхозтарны, совхозтарны хандырарының айтырын багай шинтирлеп турар.

«Сельхозтехника» салбырынга септээн чамдык комбайнарда үреник түүлдер база идереп турар. Ылаңгыя септеттинген комбайнарны хынап көөрге, молотилкаларның барабаннары таарыштынмаан, шимчедикчилерде ус төктүп чоргулаар, тарааны кезер черлеринде чедир ыыдынмаан түүлдер база бар болган өске-даа четпестер тургулаан.

Моон соңгаар бо байдалды эдип алыр төлээде, чүнү кылыр ужургулуг? Хамыктың мурнунда бо айыттынган четпестерни чайладыр дугаймында бүгү демчегларни алыр. Бо соруулга-биле ажаап алышкынга хамзарышкан бүгү техниканың септелгезин дүргеп доозаш, оларны шуут белен кылган турар. Оон-биле кады мергежилдиг механизатор кадрларының четчир-чедиишпезин ажылагый бүрүзү база катап хынап көөр.

Ажаап алышкын агелээже чедир тарааны болгаш өске-даа культураларны кеспирип, бастырарының, шуут чугаламаргa, күскү дүжүт ажаап алышкының ажылчын планнарын, графиктерин ажыл-агый, салбыр, бригада бүрүзүнге чогаадып кылыр, оларга болза кижилерни таарыштыр тургузарын, техниканы бедик бүдүүркчүлүү-биле ажыглаарын, ажаап алышкын агрегаттарының болгаш транспорт түүлдериниң маршрудун болгаш өске-даа түүлдерин тодаргай көргеп турарын биледингир.

Оон ынай, складтар ажыл-агыйын ыяк кылдыр белеткеп алыр, кыпар, чаар түүлдерни четчезин-биле белеткээр, тарааның кайы участокта канчаар быжып турарын ажыл-агый бүрүзүнге доктаамал хынап турар, ынчангаш байдалды көрүп тургаш, ангылап ажаар арганы ажыглаарын хандырар суг-суг дээш, баш бурунгаар бодаар, хемчеглер алыр түүлдер ам кайы көвей.

Ажыл-агыйларда партия, профэвилел болгаш комсомол организацилаары ажаап алышкын үезинде чорудар масса-политиктиг ажыдарының планнарын баш бурунгаар ажылдап кылыры улуг рольду ойнаар дээрзи биледингир. Соолгу үеле ажаап алышкын үезинде моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкинниг холбашкан хемчегларин ажыдап кылыр талазы-биле районнуң ажыл-агыйларында ажыл-ында далашпайн турарының фактызынче кичээнгей салбас болза хоршок.

Ажаап алышкынга белеткел талазы-биле Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларында бо байдалды Тыва АССР-ниң Көлэө ажыл-агый министерстводунуң ажыдакчылары чөөкта чаа хынап көргеш, партияның Улуг-Хем райкомунуң бюрозунге илеткеп берген түве, аңаа үндезилээш, райкомнуң бюрозу тодаргай доктаалды хүлээп алган. Ынчангаш ол доктаалда айыттынган түүлдер ажаап алышкынга белеткелди дүргеп темпиляг, бедик шынарлыг чорударынче угланган, оон боттуг күүсеттинери чугаажок деп идегээр бис.

В. ТУТЫНИН,
агроном.

Чаа көвүрүг

Чадаанала орук-харылзааның кол улуг көвүрүнүң чөөкта болган үер үрегдээн. Бо улуг ажылды бүзүрер херекке Шагаан-Арыгның № 589 орук тудуунган Норбу Тумат, Куулар Дам-Сүрүн, Дам-Сүрүн Нина болгаш өскелер-даа өнза кызымаккай ажылдаан. Көвүрүнүң кылырынга киришкен организацияларның кижилери шефке эрестиг чоруун көргүскен.

Ам машиналар аргыжын эгелээн.

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.

Тудугжуларның белээ

Теве-Хая суурнуң чурттакчылары чаа туттунган үлетпүр барааннар магазининге ажыглалга кииргенинин байырлыг хуралынга киришкен.

Магазинниң иштики, даштыкы дериглеэн коруштуг. Ында делегеттинген бараанналардан улуг, биче кижилерниң идик-хевиг, бажың иштининг болгаш электрилиг эт-херекселдер аймаан база өске-даа бараанналарны шевергин делгээн.

Аъш-чем болгаш үлетпүр бараанларының магазиннери ангы апаргаанынга суурнуң чурттакчылары ажок өөрүп, түүлдугзүнүп турар.

Магазинниң чанында чаа столовайның тудуу база доозулган. Каш-ла хонгаш ол ажыглалга кирер.

Бо чедиишкиннер бистиң тудугжуларывыстың юбилейлиг чылга сонгээн белээ болур.

М. МАМАЙ-ООЛ.
Чөөн-Хемчик район.

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

Юбилейлиг чылдың 6 айларында № 1 автоажыл-агый коллективи бодунуң мурнунда салдынган планныг онаалгаларын чедиишкиннииг күүседип, 66200 литр бензинни камнап алганын аңаа демдеглээн.

Чартык чылдың бүдүрүлге планын ажыл-агый 100,9% күүсеткен. Социалистиг чарыштың тиилекчизи № 2 колонна (колонна начальниги А. Н. Сандаков) болган. Олар ийиги кварталдың планын 119,2 хуу күүседип, 23667 литр бензинни камнап алган, шилчип чоруур кызыл туг биле болгаш өртектиг түүл-биле шаңнаткан.

Мурпакчы чолаачылар В. Н. Мякишев, Ю. Н. Кравцов, Г. И. Шустов оларның удуртканы коммунистиг күш-ажылдың бригадалары тергиин эки ажылдаан. Бо бригадаларда онаалгаларын күүсеткен турарлар чок.

Совет эрге-чагыргаңың 50 чыл оон деп атты чедип алыр дээш демнеженип турар бригадаларның аразынга калбарган чарышка киришкеп, үстүүде бригадалар ай бүрүзүнүң планнын 130—140 хуу күүседип турар. Ол бригадалар 21661 литр бензинни камнап алган. Юбилейлиг чылдың чарыжынга мурнакчы чаа кижилер болгаш бригадалар чыптын көп турары өөрүнүүр. Чижээ, Константин Черменёвтүң коммунистиг күш-ажыл бригадазы чартык чылдың планын 146,2 хуу күүседип, тергиин эки ажылдаан. Ол бригада 3977 литр бензинни камнап алган. В. П. Барыбинниң удуртканы бригаданың кежигүннери чартык чылдыын — 158,9 хуу күүседип, 215 литр бензинни камнап алган.

Чолаачылар аразынга калбарган социалистиг чарышка № 1 колонналың автомашинна башкарыкчызы Н. Б. Быков шылгараан. Ол чартык чылдың үлүүн 198,2 хуу күүседип, 1253 литр бензинни камнап алган. Ол-ла колонналың чолаачызы В. Т. Маковкин чартык чылдыын — 191,7 хуу күүсеткен. Чолаачылар И. А. Саранин болгаш И. П. Половинкин чартык чылдың онаалгазын 170—180 хуу күүседип, автомашиналарының техниказының техниктиг байдалын эки тудуп келген.

Юбилейлиг чылдың алды айларында үлүг-нормазын 170 хуудан ажыр күүседип келген хоочун чолаачыларга Л. Л. Сайгүүлал, М. И. Шевченко, С. Т. Абрамов, Н. И. Плотников, К. Т. Черменёв болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оонга автоажыл-агый черинең коллективи күш-ажылчы белеткелдиг ужуражыр дээш бо хүннерде күжениишкиннииг ажылдап турарлар.

В. САТАЕВ,
профэвилел комитединиң даргазы.

АЖЫЛЧЫ ЧОНГА

„Тиилелге“ колхозта

Өвүр-Хем районнуң «Тиилелге» колхозу бо чайын улуг хүннерде бир нарын Чагытай хевче белыктаашкынны, ийи удаа Дус-Хевге массалыг эштиишкинни организастаан. Колхоз будурулгезиниң эң мурнакчы в кижизин халас турисчи путевка-биле чурттуң янзы-бүрү булуңнарынче чоруткулаан. 2 кижи чурт иштининг аргааннарынче эрмененп чоруткан. Чөөкта чаа колхозтуң төп суг-бараан фермазының мурнакчы амыял сеанчызы Одушпай Нюрө комсомолчу путевка-биле Герман Демократтыг Республикаже чораан келген. Ийиги эвилчезде колхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи алдан ийи хардыг малчын Сувак төрөп чурттуусту кайыыллалы Москва, маадыр хоорайлар Ленинград, Волгоградты көөру-биле хапкан.

•

Ильинка суурнуң Степная кудумчузу Сой-Хемден элээн ырак болганда ында чурттап турар колхозчуларга суг айтырыы арай берге турбаан. Дң мааңзында чайгы үеде черле элээн таарымча чок. Ол кудумчуда ийи-чаңгыс кижилерниң хууда кудуктарын санаваскa, чүз-ле чаңгыс инитиниң пруду бар.

Колхоз башкаар чери бо байдалды өөрекип көргеш, Сой-Хемде күчүлүг электронасосту ажыг үемин керексели-биле дерип турускен. Оон 1,5 км узун дурттуг демир зоолай дамчыштыр суг Степнаяда колхозчу өг-бүлелерде чеде берген.

К. СРАТ-ООЛ.

ДАШТЫКЫДА

Кипрге айыыл кыжаныптурар

НИКОЗИЯ. Амгы үеде Кипрге кажангызындан-да артык айыыл-ыжының турар деп, «Харанги» солун дыңнаткан. Америк империалистерниң ол дөмейдээрде дайынзырак ажыл-чорудулгазы дешпилелиг чазактарны дужурериниче болгаш реакцилыг ёзу-чуруминары тургузарыныче угланган. Олар ол ортулукту хуваажыксаң, ону империализминиң ужар чүүлүүнүң турлаа болдурун алыксаң турар. Ол планнарга Кипрниң улузу болгаш чаага удурланыл турбуже, американнар Кипрни «чандырып алыре» (Грецияга каттыштырар) деп сыдыгзап алгаш, ол планны боттандырар деп орадаажып турар деп, Кипрниң Күш-ажылчы улузунуң дешпилелиг партиязының (АКЭЛ) чингине секретары Папаионну медеглээн. Чүгле удурланыныкынның иштинги фронтузунуң чаңгыс эвин бызыглап тургаш, эжелел-хуваажыгдан, нуданыныкыдан Кипрни камгалап алган турун болур деп, Папаионну чугулаган демдеглээн. АКЭЛ партия президент Макариосту болгаш ооң чаазан деткип турар, ынчангаш национал-хостагланыг демисел чоруткун дээш бодунуң күштерин ооң эргезинге берип болур деп, Папаионну база демдеглээн. Совет Эвилели, өске-даа социалистиг чурттар, кайа-даа каттыштаан чурттар база Кипрниң талазында болгаш аңаа деткимче берип турар деп Папаионну айыткан.

(СЭТА).

Болгар улустуң белээ

АММАН. (СЭТА). Маңаа бир хоног хостагланыныг бүрүн дериг келген. Ону Норданияга белеп кылдыр болгар чазак чорудун бергеп.

Норданияның кадык камгалал министри Селех Бүрзан болгар улустуң болгаш чазактың чаагай сеткилдиг дүжелемчизинге ооруп четтирээнин илерейилээн.

КАР-ның чаа бюджеди

СЭТА-ның корреспондентиниң А. Кислов Каирдеп мынча деп дамчыткан: КАР экономика талазы-биле үр үеде бергелерге таваржыр апаар, ынчангаш ону ажыл өртер дээш, экономиказының шыдаттынар аргаларын матап биригээр көөр үжүрлүг деп Каттышнан Араб Республиказының премьер-министриниң оралакчызы Закария Моги ад-Дин медеглээн. Аңаа 1967—1968 сан-хөө чылы 1967 чылдың августа 1-де эгелээр.

Израиль агрессиязының үржүктарының, ылаңгыя Суэц каналындан болгаш даштыкы аян-чорукчуларның келиринден кирер оруулаарын КАР-ның албастай бергенинең уламыдан ол эде көрүүшкүнүү кылган турары эргежок чүгүлә апарган деп Закария Моги ад-Дин айыткан.

КАР-ның чаага чаа бюджедин төлевилээрде, чурттуң амгы кыызгаарлаттынган күр хөрөнгилериниң хире-шаа-биле экономиканы хөгжүдери-биле болгаш тудуг хемчээлдери-биле чергелештир чурттуң камгалавыр аргалыын база быжыглаан турарын барымдаалаан деп Закария демдеглээн.

Нигерияда байдал

ЛОНДОН. (СЭТА). Чөөн Нигерияда даштыкы компаниялардың тып турар нефтиин кедир Биафра хоорайны Нигерияның федералдыг чазаалының шеригзери эелеп алган. Биафра Чөөн Нигерияның кол далай ортээли Порт-Харкорттан 48 километр черде.

Төп чазактың чепсектиг күштеринниң далайжылар десантызын эккээп дужурген соонда Чөөн Нигерияның мурнуу талазында ол хоорай эелеп алдынган.

Чөөн Нигерияның Икком хоорайының девискээринде Нигерияның Федералдыг чазаанның армия иезектери биле чөөн-нигерий шеригзериниң аразында дар-берге тулчуушкуннар болуп турар. Чөөн областың найысылалы Энугу хоорайже федералдыг шеригзериниң шанар халдаажыкын чорудуп турар чери Нсука хоорайны бүзээлзери база үргүлчүлевишаан.

Чөөн Нигерияның ужар түүлү чурттуң тайбың чурттакчыларлыг черлерин бомбалаарын сонсатпас болза, Чөөн областың хоорайларыңга болгаш чурттакчыларлыг черлеринге харыы согуушкуну агаардан таварыштырар апаар бие деп, Чөөн Нигерияның эрге-чагырга черлерин федералдыг шериг чазаа Лагоска чарлаан медегелеңнде сагындырган.

Дайындан байышкын

ТОКИО. (СЭТА). 1967 чылдың башгайгы чартында япон үлетпүр ээлери АКШ-тың шериг чагыгларын күүседип бээринге болгаш аңаа ол талазы-биле бараан болурунга 237.900 муң долларны ажылдап алган. Эрткен чылдың ол-ла үедээзинден үк түңнер барык 28,8 миллион доллар ажыг болган деп, даштыкы садыг болгаш үлетпүр министерствозу ол чурагайларны чарлаан, айыткан.

Вьетнамда агрессиялга киржип турар корабльдерге болгаш самолёттарга ажыглаар кывар түүлүн, автомобильдерниң артык кезектерин, солдаттар хандырар дериглерин, түскай идиктерин, өске-даа барааннарын АКШ-ка Япония берип турар. Вьетнамга үреникчи америк дайын техниказын япон заводтарда септеп турар. Вьетнамда агрессияны калбарткының хире-чергези-биле аңаа бээр түүлдерниң хемчээ чайгыында чок улгадыр.

Ийиги бүгү-африка конференциязы

АЛЖИР. (СЭТА). Маңаа, Нациалар ордузунга, америктарның ийиги бүгү-африка конференциязы бодунуң ажылын доозаан.

Африканың чазрыы ийи чурттарының америктарының төлээлери Америктарның бүгү-африка шимчээшкинниң тургузуун болгаш сорулгаларын, африк чаңгыс эптиг, экономика, социал айтырыгларын база делегеевиин ойу келген айтырыгларын чүвеваалаан.

Конференциялың киржикчилери вьетнам улустуң чөптүг демиселин чугаа чок деткип турарын чаңгыс ээ-сеткилдиг хүлээп алган резолюциязында медеглээш, «ВДР-ге удур бомбалаашкыннарын болгаш өске-даа дайын үүлгедиглерин доп-доваан, кандыг-даа негелде чок, соксадырын, америк шеригзерни, америк чалчаларның шеригзерин Мурнуу Вьетнамдан үндурерин, 1954 чылдың Женевә дугуржүүлгелериниң айыттынган вьетнам улустуң эрткелерин шырғыын хүндүлеп сагыырын» АКШ-тың чазаандан негээн.

Конференция израиль агрессиялың бүрүү шаңнап база сиһраиль агрессиялың үржүктарын үүлгаан база боттарының национал девискээрин хостаары дээш араб улустарның демиселин ылаа деткип турарә дугайын медеглээн резолюциязы база хүлээп алган. Резолюция өзөлеткен араб черлерден агрессорнуң шеригзерин доп-дораан болгаш чугаа чок үндурериң негээн.

Конференцияның киржикчилери Америктарның бүгү-африка шимчээшкинниң Уставын хүлээп алган база оон үдуртур органнарын ажыглаар, олар Алжирге доктаалап турар.

Антикоммунистиг хоойлу төлевилели

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). «Коммунизмден шимгалыыр дугайында национал хоойлур төлевилелиң чугаалажып коор дээш күүлүг баштың генерал Онганиа национал айыыл чок чорук чөвүзелин чылдырып хуралдадыр деп, Аргентинаның президент канцелярязы дыңнаткан. Демдеглеттинин турарын ёзугаар алырга, ол хемчегниң сорулгазы — «национал ажыл-чорудулганың бүгү адырларынче коммунистиг үзелдериң сиинн турары-биле» демисежиринин хоойлу ёзугаар үндезилериң чазакка бээри болган. «Коммунистиг ажыл чорудуп турар» деп бүрүүдаттырган кижилер ол хоойлуну ёзугаар шынгыы суд харыысаалгазынга онаажыр.

Коммунистерни хоругдап турар

КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэланың коммунистиг партиязының ТК-ның кежигүнү Альфредо Манейрову Каракастың бир кудумчузунга дихопольдун (политиктиг полициянын кол эргелели) агентилери тудуп хоругдаан. Ол дугайын «Насиональ» солун дыңнадып турар.

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның коммунистиг партиязының 15 кежигүннерин Парана (Энтре-Риос можу) хоорайга тудуп хоругдаан. Ол дугайын туе черинең парлалгазы дыңнадып турар.

НЕГРЛЕР БАШТЫҢ ТУДУП ХОРУГДААН

НЬЮ-ЙОРК. Федералдыг истелгелер бюрозунуң янзынгыннарын студентилериниң күүлелчок ноделиишкиннерин уштап-баштаар комитединиң даргазы Рап Брауниу Вашингтон аэродромунга тудуп алган. Р. Браун арткен понедельникте Кембридж хоорайның негрлер түскайлап чурттаткан турлаанның чурттакчыларын күүледдиг ноделиишкиннер кыдырынче ыдалап турган дигилеп Мариленд штаттың эрге-чагырга черлери бадыткаан.

Шургуп кириишкин

БОНН. (СЭТА). Федералдыг ажылагый министерствозунуң чизе түүнелдерин ёзугаар алырга, ГФР-ниң экономиказынга АКШ-тың үлетпүр ээлери сөөлүгүредир 4,5 миллиард марка — канчаар-даа аажок улуг түңге четкен. Ол болза барыынгерман үлетпүрге даштыкы чурттарының бүгү хөрөнгө салыышкыннарының барык чартык кезии болган, ол хөрөнгө салыышкыннары эрткен чылды сөөлүгүредир 10,6 миллиард марка четкен.

Даштыкы, хамыктың мурнунда америк концерннер ГФР-ниң үлетпүрүнүң химия, автомобиль болгаш электроника адырларынче аң чылбиниг шургуп кирип турар.

„УНИТА“ — ШЫННЫҢ ҮНУ

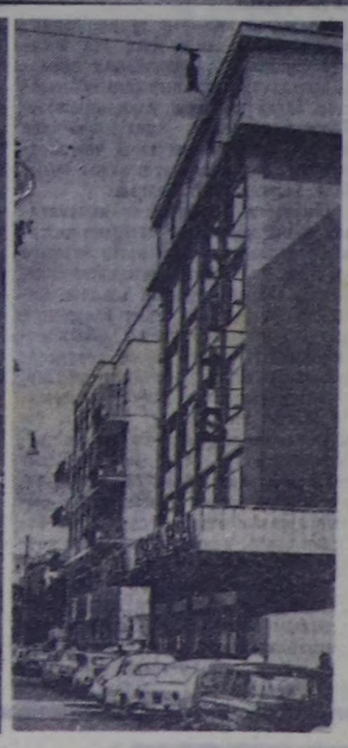

ЧУРУКТА: дүштеки чапсар үеинде ажылчын-тудугжу «Унита» солуннуң чаа номерин номчуп олур. СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧУРУКТА: партияның акша-херенгилери-биле тутканы «Унита» солуннуң бажыңы. СЭТА-ның фотохрониказы.

Италиянын Коммунистиг партиязының органы «Унита» солуннуң бирги номерин 1924 чылда Миланга үнгеп.

Ол үеден эгелээш дөртен ажыг чылда «Унита» солун Италиядә болгаш даштыкыда болуушкуннарның дугайында шынныг информацинны массаларга чедирип, ынылчы чоннарны организастап база угаап башкарып, дарлаачыларга удур боттарының эргелери дээш оларның чөптүг демиселиниге дузалап турар.

«Унита» солуннуу Римде болгаш Миланда 350 муң кезек саннын ниити тиражтыг ыыдыр парлап үндүрүп турар. 1926-дан 1944 чылга чедир, фашизминиң чылдарында, чажыт ажылдың ажаок улуг бергелери турзажок, солуннуң парлаттынып үнерн үргүлчүлеп турган. Реакцияга удур демиселче патриоттарны ол кыйгырып турган.

Итали ажылчы чоннар боттарының солуунун номчуп база тарадып, ону материалдар-биле хандырып, парлап үндүрериниге негеттинер ажыын чыып турар.

ЧУРУКТА: «Унитаның» кол редактору Маурицио Феррара (солагай талазында) албан дугайында айтырыгларны бодунуң орналчылары Александро Курцио, Микеле Мелилло-биле (оң талазында) чугаалажып олур.

СЭТА-ның фотохрониказы.

1967 ч. Июль 28.
3-КУ АРЫН

делер болза барыын-герман удуртукчуларының «ийи герман нүрүне догуннаап турар деп фактызы барымдаалаарында. Европаның кызыгаарларын өскерти шыяр дээш негелделеринден, бүгү Германияны түгле чаасказан телээлекчилээр дээш негелделеринден, Герман Демократтыг Республиканы хүлээп көөр деп турар күрүвелерни кызаар дээш орадаажышкыннарындан ойталаарындан, бакка сураггаан Мюнхен диктадындан ойталаарында болгаш ону эң эгезинден тура-ла күш чок деп хүлээп коорүнде» болур. Совет Эвилели Варшава Керээзиниң киржикчизи болгай, ынчангаш ГФР-ниң бодунуң канчаар билирин ол байдалдарга холбаштырып тургаш көөр. Социализмниң акы-дуңма чурттарының шынныг политиказы чорудуп турарының түңнелинде социалистиг күрүнелериниң аразында харылзааларны Барыын Германияның база таварар болгаш Герман Демократтыг Республиканы чаасказанзыгрдырын чедип алыр дээш бүгү оралдажышкыннары үзе шаптырган. Герман Демократтыг Республиканың социалистиг тургузуунга удур демисежирин барыын-герман империализм бодунуң тергиин чугула сорулгазы деп санап турар.

Социалистиг чурттар ГФР-ни ядролуг чепсек-биле чепсеглеттирбезин чедип албышаан, ядролуг чепсекти нептеретцезиниң дугайында делегей керээзин чарарын каттыштаан мүнөөниишкиннери-биле хандырарынче чүткүлүн салып турар. Совет Эвилели болгаш социализминиң өске-даа чурттары ыыдыг керээни чарарын эң чугула сорулга деп санап турар.

Пролетаржы интернационализминиң принциптеринге үндезиленген, социалистиг чурттарның ходелиишкиннеринниң чаңгыс эви бистиң дайынчы эвилелиивисти быжыглап, социалистиг дем каттыштырылгазының алдар-хүндүзүн улам бедидип, делегейге ооң улам улгатаан салдарлыг болурун хандырып турар. Социалистиг интернационализминиң күжү болза, ажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктарындан ооң тыптып, бүгү социалистиг чурттарның, бүгү коммунистиг партияларның ёзулуг дең эргелиг болгаш хамааржылга чок догуннаан турарын ыяк үндезинь кылгаш бодаран турарында болгай.

Социалистиг күрүнелериниң бүрүн аргезинниң болгаш хамаарышпас чоруунуң, акы-дуңма партияларның бот-тускайлаң, дең эргелиг догуннаарының принциптерин шагда-ла маргылдаалыг чугаа-соот айтырыглары болбастай берген — олар делегей социализминиң практиказында ыяк быжыга берген. Коммунистиг болгаш ажылчын партиялар улуг Ленинниң чагыгларын барымдаалавышаан, капиталистиг эртекен шагның арткан-калган чаңчылдары болур идегешпес болгаш сознинчир чоруктуң эң сөөлгү артынчыларын чок кыдып болур арганы дем-каттыштырылгазының берип турар хевирлерин, аргаларын ачис угланган сорулгалыг, шын ажылдап кылып турар. XXIII съездиге база бадыткаткан, ленинчи шугумга шынчы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы социализминиң делегей системазының, делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң сырый каттыжышкынын быжыглаарынче угланышкынны чүткүлдүү-биле уштап-баштап турар. Социалистиг чурттарның бүрүн эргезин болгаш хамаарышпас чоруун улам быжыглаарының, бүгү-нииги тайбыңны быжыктырарының, бүгү талалыг дешпилгенин оруу-биле оларның тиилелгелиг базымын дүргедедиринче ёзулуг чүткүл салып турар бүгү кижилер ленинчи партияның нүүрүнде кезээде шынчы өөнүктүг, эштиг болур.

Мээ Цээ-дуңның бөлүүнүң чарылдырыкчы ходелиишкиннеринге холбаштыр социалнам лагеринде болуп турар чөрүлдээлерин ажыглаар деп империалистиг нүштер оралдажып турар байдалга бистиң шимчээшкиннистн улам сырый каттыштырарын чедип алырынче акыдуңма партияларның улам күштелип турар чүткүлүнге бүгү чурттарның коммунистериниң сеткили хавып турар. Интернационалчы харысаалгалыг болур сагыш-сеткилге сорун киргеп марксизчи-ленинчилер боттарының хүрээленин ыяк каңнаалдырып турар.

Ол орукка Европа коммунистериниң Карловы Варыга болган конференциязы — төөгүде эң баштайгы ындыг конференция болганы улуг ужур-дузалыг үе-чада болган. Европаның тайбыңын быжыглаарының, ындыг болганда, бүгү-нииги тайбыңны бажы быжыглаарының оруунга чугула базым ол конференциягa кыдынган. Конференцияның чедиишкинниг ажылдааны бүгү коммунистиг шимчээшкинниң сырый каттыштырарынга чугула үлүг-хуулу база киирген.

Социалистиг чурттар делегейге сырый каттышкан фронтулуг ходелбишаан, бүгү-нииги тайбыңны камгалаарының болгаш империалистиг агрессияны ойтур шаварының херээнге улуг чедиишкиннерин чедип ап турар. Ону Чоокку Чөөн чүк ирианнының чидигленген хүннеринде, чогум-на Совет Эвилели Европаның социалистиг нүрүнелерн сырый каттыжмышкынныг ходелип үнгеш, араб улустарга боттуг, чогумчалыг дузаны бергенде, болуушкуннарның хөгжүлдези база катап бадыткаан. Чоокку Чөөн чүк ирианнының хүннеринде социалистиг күрүнелериниң төлээлекчилери Москвага, ооң соонда Будапештиге чыылгаш, Израильге, ооң ооргалаңнын турар империалистиг күштеринге шыңгыы сагындырыг болган, эп-сеткил каттыштырган туружун ылаш илергейлээн. Социалистиг чурттар ол кризистиң чылдагаанларының уштуруун тып көөрүнге, агрессорну тодарадырынге-даа, ол шынаш нараиль агрессияның уржүктарын узуткаарының аргаларын тып үндүрерине-даа бүрүнү-биле чаңгыс эп-сеткилдиг болган. Социалистиг чурттарның чаңгыс эвинин, хөгжүп эгелеп турар араб чурттарбиле пайырал харылзааларын, дем каттыштырарын быжыглаар деп оларның шинтпиринниң чайынначак илереттингеп агрессияны хоруурунга, мурнакчы араб чурттарга дешпилгелиг ёзу-чуруминарны хевээр арттырарынга чугула ужур-дузалыг болган.

Акы-дуңма партияларның төлээлекчилериниң ийи талалыг болгаш хой талалыг ужуражышкынынарын улам делгеренгей камчээлдериг болу бергеп. Коммунистиг шимчээшкинниң чиңгине шугумун ылаш барымдаалап турар, акы-дуңма партияларның коллективтиг күченишткиннери делегейниң коммунистерин улам быжыг марксизчи-ленинчи турушгуг болдурар, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының чаа чөвүлел хуралын чыылдырарының оруун изеп турар.

Социалистиг дем каттыштырылгазы, коммунистиг шимчээшкин империалистиг реакцияның дошкун улурланышкынын сый шаптышаан, иштики бергелерни ажып эртишаап, бодунуң хүрээленин сырый каттыштырарын коз сорулгаларның бирээн деп көрүп турар.

(«Правдадан»).

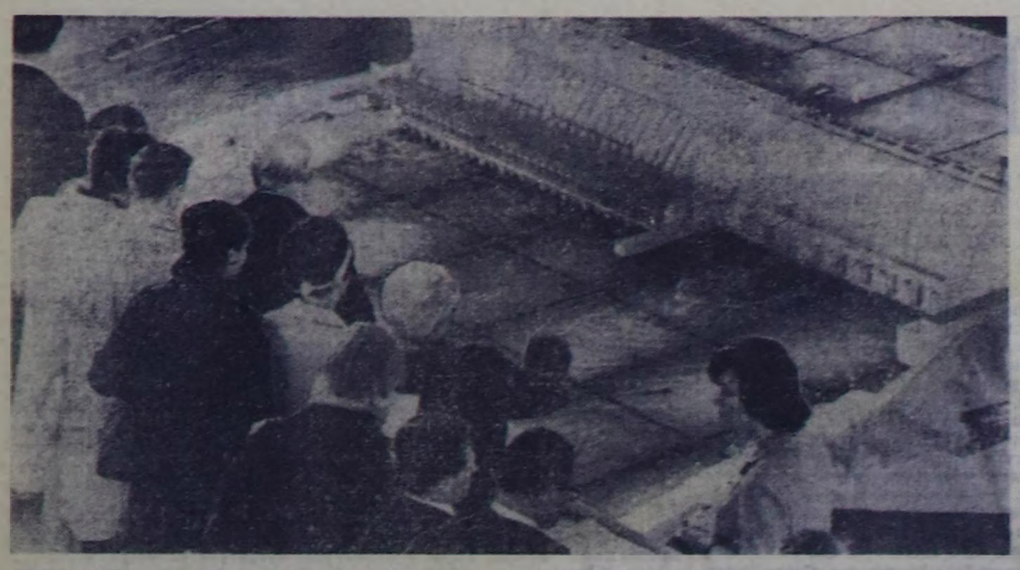

МОНРЕАЛЬ. «Экспо-67» дээр Бүгү-делегей делгелгезинде совет павильон хей көрүкчүлерни бодунче хандырарын үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТА: көрүкчүлер Красноярск ГЭС-тиң македиле таныжып турлар.
СЭТА-ның фотохрониказы.

МУРНАКЧЫ АРГАНЫ ШИНГЭЭДИП АЛЫР

Коммунизмниң материал-техникалыг бааларын түргүзар база чурттуң экономикалын болгаш камгалал күүзүн быжыглаар дээш демисселге совет кижилер беш чыл планының сорулгаларын кол программа болдуруп турар.

Өндүр чаагай сорулганың чедишкинниг күүселдези хей түлүүт ажыл-херектериниң мобилизастаашкынын, сан-экономикалыг чөлегейиштериниң роликч күштелдирерин негеп турар. Анаа холбаштыр күрүне страхованиезин экижидеп, ыяңгыя хууда болгаш эт-хөреңги страхованиелериниң бүгү хевирлерин хөгжүдеп улуг ужур-дузалыг.

В. И. Ленинниң инициативазы-биле тургустунган совет күрүне страхованиези болза, сан системазының кол звеносу. Ол социалистиг калбан бүдүрүлге чорудулгазының үзүктел чок хандырыгалзыга болган совет кижилериниң материалдыг чаагай чоруун бедидеринниң негелделеринге чагырткан.

Тыва АССР-де хамаатыларның хууда болгаш эт-хөреңги страхованиезиниң байдалын көрээлинер.

Бисте страхование хөгжүдези РСФСР-ниң бо талазы-биле ортумак көрүүзүглериндеп хожудан келген. Ынчалза-даа сөөлгү алды, чедиг чыларда бо чугула ажыл илеш-биле экижээн. Бир эвес 1960 чылда хууда страхованиеден киргеп дадыныр түлге 27 мүң рубль турган болза, 1966 чылда ол түң 154 мүң рубль четкен. 1967 чылда бүгү страхованиеге дадыныры 200 мүң рубль чедир азы 1960 чылда турганындан сес катап өлер. Чурттуларга болгаш өзал-өндүр страхованиези ёзугаар камгалаттыргаларының саны 1960 чылда турганындан 1966 чылда 272,7 хуу четкен. Ажылгы чоннар хууда страхованиезиниң ажыктыын улам хандыр билир апарган. Тыва АССР-ниң хамаатылары 1966 чылда катап эгидер страхованиие төлевирлерин болгаш түңнери кылдыр Күрстрахтан 230 мүң ажыг рубльди, ооң иштинде 1967 чылдың бирги кварталында 60 мүң ажыг рубльди алган.

1966 чыхдың дүргүүнүң түгле хууда страхованиезиниң аайы-биле 400 кижи амыдыралдың холушкан страхование көрөзелериниң хуусазы төнгенинден болгаш өзал-өндүрлиг таварышкалының уламыдан ажыддай албас болганының ужурунда страхование төлевирлерин алган. 1961—62 чылдарда беш чыл хуусаға чуртталга страхованиезиниң көтөвүтүл, Айвазовскийниң, Верещагинниң ураң мергежилдиг талант-биле чуруттунган чуруктары бар.

В. П. Ермолаев алаан каш чылдар иштинде музейниң директорлап, ооң эртем ажылдакчызы болуп ажыдап келген. Ол тыва черниң дириг амытанларының болгаш куштарының дүрүзүлерин эң башгай-ла кезиттиреңнең тулуттап кылган, эртем талазы-биле сонуургалыг болдуруп турар янзы-бүрү коллекцияларны чыгган. Тыванын чурт-шинчилел музейинде 4300 саннаг тыртырган чуруктарның негативтери бар. Ермолаевтиң тыртырган чуруктары тыва улустуң 1916 чылдан бээрги бүгү талалыг амыдыралын көргүскен. Оларның аразында феодалдыг Тыва үезиниэги амыдыралды, хамаатыг үйлөнишкиниң чаңдык талаларын, экономиканы, көдээ ажыл-агыйг, үлегүүр бүдүрүлге болгаш транспорт, культура түргүзуушкунунуң дугайында фотолар хөй. Оларның ыяңа хөйү «Тыва тоогузу» деп номда киргеп, солунналарга, журналдарга парлатынгылаан. Ада-чурттуң дайынының үезинде тыртырган фото-чуруктары (тыва эки-тураачыларның фронтуже чорүп, фронтудан кээп турарының, тыва улустуң фронтуга белек-дузалажылының чыны, чорудуп турарының) үнелиг документилер болур.

Владимир Петрович бегүн 75 хар харлап турар. Пенсиялаан келген чылдарында музейниң ажылынга дузалажып, ол коллективтиң аныяк ажыддакчыларынга болуунуң биилеп, мергежилиг дажыдыр берип турар. Ол Тыва дугайында очерктерни, рассказтарны бижээн, оларны республика солуннарынга, «Улуг-Хем» деп чечен чогаал альманагынга парлатынгылаан. «Сайын дугайында тоолчургу чугаа» деп чогаалды бижээн.

Т. СКАКОВА.

Коммунизмниң материал-техникалыг бааларын түргүзар база чурттуң экономикалын болгаш камгалал күүзүн быжыглаар дээш демисселге совет кижилер беш чыл планының сорулгаларын кол программа болдуруп турар.

Өндүр чаагай сорулганың чедишкинниг күүселдези хей түлүүт ажыл-херектериниң мобилизастаашкынын, сан-экономикалыг чөлегейиштериниң роликч күштелдирерин негеп турар. Анаа холбаштыр күрүне страхованиезин экижидеп, ыяңгыя хууда болгаш эт-хөреңги страхованиелериниң бүгү хевирлерин хөгжүдеп улуг ужур-дузалыг.

В. И. Ленинниң инициативазы-биле тургустунган совет күрүне страхованиези болза, сан системазының кол звеносу. Ол социалистиг калбан бүдүрүлге чорудулгазының үзүктел чок хандырыгалзыга болган совет кижилериниң материалдыг чаагай чоруун бедидеринниң негелделеринге чагырткан.

Тыва АССР-де хамаатыларның хууда болгаш эт-хөреңги страхованиезиниң байдалын көрээлинер.

Бисте страхование хөгжүдези РСФСР-ниң бо талазы-биле ортумак көрүүзүглериндеп хожудан келген. Ынчалза-даа сөөлгү алды, чедиг чыларда бо чугула ажыл илеш-биле экижээн. Бир эвес 1960 чылда хууда страхованиеден киргеп дадыныр түлге 27 мүң рубль турган болза, 1966 чылда ол түң 154 мүң рубль четкен. 1967 чылда бүгү страхованиеге дадыныры 200 мүң рубль чедир азы 1960 чылда турганындан сес катап өлер. Чурттуларга болгаш өзал-өндүр страхованиези ёзугаар камгалаттыргаларының саны 1960 чылда турганындан 1966 чылда 272,7 хуу четкен. Ажылгы чоннар хууда страхованиезиниң ажыктыын улам хандыр билир апарган. Тыва АССР-ниң хамаатылары 1966 чылда катап эгидер страхованиие төлевирлерин алган түңнери кылдыр Күрстрахтан 230 мүң ажыг рубльди, ооң иштинде 1967 чылдың бирги кварталында 60 мүң ажыг рубльди алган.

1966 чыхдың дүргүүнүң түгле хууда страхованиезиниң аайы-биле 400 кижи амыдыралдың холушкан страхование көрөзелериниң хуусазы төнгенинден болгаш өзал-өндүрлиг таварышкалының уламыдан ажыддай албас болганының ужурунда страхование төлевирлерин алган. 1961—62 чылдарда беш чыл хуусаға чуртталга страхованиезиниң көтөвүтүл, Айвазовскийниң, Верещагинниң ураң мергежилдиг талант-биле чуруттунган чуруктары бар.

В. П. Ермолаев алаан каш чылдар иштинде музейниң директорлап, ооң эртем ажылдакчызы болуп ажыдап келген. Ол тыва черниң дириг амытанларының болгаш куштарының дүрүзүлерин эң башгай-ла кезиттиреңнең тулуттап кылган, эртем талазы-биле сонуургалыг болдуруп турар янзы-бүрү коллекцияларны чыгган. Тыванын чурт-шинчилел музейинде 4300 саннаг тыртырган чуруктарның негативтери бар. Ермолаевтиң тыртырган чуруктары тыва улустуң 1916 чылдан бээрги бүгү талалыг амыдыралын көргүскен. Оларның аразында феодалдыг Тыва үезиниэги амыдыралды, хамаатыг үйлөнишкиниң чаңдык талаларын, экономиканы, көдээ ажыл-агыйг, үлегүүр бүдүрүлге болгаш транспорт, культура түргүзуушкунунуң дугайында фотолар хөй. Оларның ыяңа хөйү «Тыва тоогузу» деп номда киргеп, солуннарга, журналдарга парлатынгылаан. Ада-чурттуң дайынының үезинде тыртырган фото-чуруктары (тыва эки-тураачыларның фронтуже чорүп, фронтудан кээп турарының, тыва улустуң фронтуга белек-дузалажылының чыны, чорудуп турарының) үнелиг документилер болур.

Владимир Петрович бегүн 75 хар харлап турар. Пенсиялаан келген чылдарында музейниң ажылынга дузалажып, ол коллективтиң аныяк ажыддакчыларынга болуунуң биилеп, мергежилиг дажыдыр берип турар. Ол Тыва дугайында очерктерни, рассказтарны бижээн, оларны республика солуннарынга, «Улуг-Хем» деп чечен чогаал альманагынга парлатынгылаан. «Сайын дугайында тоолчургу чугаа» деп чогаалды бижээн.

Т. СКАКОВА.

ЧАГААЛАР БОЛГАШ БОДАЛДАР

Өт-бүле түлар дээн ооңдун, кыстың кудазын, чаш кижиниң төрүттүнгенин, оглунуң азы уруунуң 16 хар чедип, паспорт алганын, күш-ажылчы баштайгы балыкче киргенин демделгээри дээш кижиниң амыхуудан аңыраалынга болган оске-даа болуушкуннарның ёзулалын байырлаңгыр, культурлуг, сагыш-сеткилге кажан-даа үттүндүрбас артып калыр кыдыр эртиреринге кижи бүрүзү-ле күзээр.

Сөөлгү үеде хей-ниитиг организацияларының боттарының эгелекчи, чогаадыкчы чорүү-биле чаа, чараш ёзу-чурумнуг чаңчылдарны, ёзулалдарны тып үндүрүп, ону аңыраалга ажыглаарын эки боттандырып турар. Ол талазы-биле арга-дужуулга республикаларда, хоорайларда, суурларда, кодээ черлерде черле элээп байыттынган.

Комсомолчу куда дүжүрери, шериг албан хүзээлге эртирери-биле чорууларны, пенсияже үнерлерни үзүүри, 16 хар четкеннерге паспорт тыпсыры дээн ышкаш оске-даа чаңчылдарны, ёзулалдарны бистин Тывага удаа-дараа эртиртирип турар болгай.

Кодээ черлерде чамдык эртип турар кудаларның чаа үениң негелделеринге дүүшкейн турарының дугайында чагаалар редакцияга келгилээн, ол дугайында чогаалдар-даа парлаттынгылаан.

Чогаадчы Салчи Сүүт-оолдуң бир рассказы, кудага чалаттаан хире-зинде-де барган, арага окпелеп, «авазы-ты иштин» деп чаңчыттының хомган кижи дугайында. Бо чылдың, чазынында, шүлүкчү Салчак Молдурга «Бир кудадан репортаж» деп шүлүүнде хей акша, хей мал чыын алыр сорулгалыг, улуг арагалаашкының куданың культура, дыш, хөг чок, чараш эвезиниң дугайын кончуг-да ыяш коргузуп, чечен-мерген кыдыр шүлүктээн.

Улуг-Хем районнуң Чөдүрээ суурда С. Сүге-Маадыр бодунуң редакцияга чоруткан чагаазында мынчаар бижээн: «Кудаңы культурлуг ёзу-биле, хөглүг, солуун кыдыр эртирери чугула. Кудаңың ыңыдыг негелдезиң комсомолчу куда ынчуг солуун эртинең. Чамдык кудаларның чүгле эзиртир арагалаары, хей эт-сеп, акша-хөреңги, ыяш-маган чыын алыры-биле кыйыгаарлаттынга бээри ыяш эвес. Аныяк өг-бүлеге белеп аймаан саңбайн канчаар, ону салырын, тыпсырын чуруунуг болдураа. Ыңыдыг чүве салдым дип чаңаап, азы чаңдынчы кижи ол дугайын ыңдавыме-не, каш катап аңгырып турган хевел чаи, салыр белээм бе-дур дээш, чаа өг-бүле тутинигарның боттарынга барып сунар болза эки деп санаадыг мен.

Кудаңың кол сорулгазы акша-хөреңги чыып алыр дивээн, олар адаравааң, чаа өг-бүле тутинигарның аас-кежиктиг, найырадыг болурун, эки чурттаарын күүзүн, алган-йөрээген хөглүг, культурлуг байырлалдыр. Кудага чеже акша-хөреңги салганын чаңаап алгырып дең чүве кончуг эпчеп, чамдыкта кым хөйну салырын дээш маргыдаалар эгелээр, чөгүш-кырыш-даа үнүп, ол маргылдаадан чаа өг-бүлеңиң араазында эпчек байдал-даа тургустунуп кээп болур».

Эш Сүге-Маадырның мынчаар бижээни кончуг түүдүг. Ооң ангыда Тес-Хем районнуң Теспен суурда чурттап турар 79 харлыг Назын Шалыкмаа үгбай феодалдыг Тываның үезинде кудаңың канчаар эртип турганын чугаалаан, ону мынчаар төндүрген: «...Кажан революция ооскүзүн сөөнда, эрги нарадың, будүүлүк ёзу-биле өгленнир чорун читкен, соруудаалаар дижир чүве. «Ол ыял ооң-биле соруудаалаамы берген» дижип шаңналаашкын турар. Ооң биле ыястың бот-боттарны чугаалашкаш, өгленнирин ыңча дээр. Эмин эртпир хей арага чыып, шүүдеп-даа турбас боор чүве. Ам чамдын улустуң уругларының кудазын көөрге, элдеп апарган болур-дур. Ыңдыг төөгү бистиң тыва улустуң чаңчылында черле чок чүве, бо назында черле нарбээн мен. Кудага барбас-ла кижи чок, чадаашкын-даа албаан, туралаан-на кижи баар. Харын-даа кассир соңгуур, улуг, узун даңгы ыялыр, аңыы-биле диленнир боор чүве чорду. Ыңдыг ямыяыг нуданың черле аңаа бар чоор бе?»

Улуг назылыг бо үгбайның чугаазын чүү деп бодаар силер, эргим номчукчулар?!

Совет Эвилелиниң улуг-даа, бичедаа паннияларында чаа ёзу-чуруммуг найыр-байырлар, чаңчылдар чаа орукче чиге чүткүп үнген. Оларны, ыяңаанын делгемнеринче шыва чаптыяын агып чыдар терең хеммерниң суунга домейлеп болур бис. Ыяңгыя кудаңы национал республикаларда, крайларда, областарда, округтарда чаа, социалистиг уткашынарлыг кыдыр эртиртирип турар. Хей-хей хоорайларда, суурларда куда эртиреринің тускай ордулары, бажыңнары тургустунган. Клубтарга, культура бажыңнарыңа кудаңы эртиреринче улуг кичээнгейни салган. Партия, совет, профсоюзтар, комсомол органнары, ЗАГС болган хей-ниитиниң оске-даа организацияларының кудаңы культурлуг, байырланчыг, чараш сагыш-сеткилге уттүндүрбас кыдыр эртиреринге чедип ап турар.

Сураглыг композиторларның куда дугайында ырларының аңгылалары, вальстар болган оске-даа музыкалар хереченилеге ат салып, ону тыңсып база байырлыг ёзулалды кылып-турда дээш, кудаңың оске-даа үелеринде чаңгыланып турар. Чамдыкта куда үезинде ол эки ырлары, танцылаары дээш конкурстарны чорудуп, концерттерни көргүзүп турар. Кудаңы эртиреринің планың баш бурунгаар тургузуп алырынче партия, комсомол, профсоюзтар болган ЗАГС киллизи дээш хей-ниитиниң организацияларының улуг кичээнгейин салган.

«Кижи бажы кижирт» кыдыр чыглыр, ишкир сава тудуп алган диленнир, улуг арагалаашкын колдаткан кудалар турбас ужурлуг. Ыңдыг кудаларда сиңниккен аргының артыңшыкшынарын арыглап «ишкээштиң», ону идеологтуг, эстетиктиг бижиндилгеге ажык-дузалыг улуг салдарны чедирип, чаа негелдезиңерге дүтүүп турар кыдыр эртиреринге чугула.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ,
журналист.

УЛУГ-ХУУЗУН КИРИШТИРГЕН

Владимир Петрович Ермолаев 1925 чылдан эгелеп Тыва республиканың чурт-шинчилел музейинге ажыдаан, ооң баштайгы экспонаттарын чыырынга, чаа тургустунган музейниң ажыл-херээн башкаржын кылчырынга бодунуң улуг-хуузун киргип, кызынак ажыддан келген. Ыяңгыя музейге янзы-бүрү түүдер чыырының болган эртем-чырыдышкынныг ажылдарының талазы-биле улуг үлүгүн киргеп.

Чурт-шинчилел музейниң эң-не башгай чургустунган чылдарында кылын чорутунган ажылдарының, ооң баштайгы чеднишкиннериниң база музейниң эң баштайгы директору турган В. П. Ермолаевтиң кылган ажылдарының дугайында элээп хей документилер шыгжаттынып чыдып турар. Музейниң материалдыг базазының быжыглаарынга ооң дериг-херекселдерин кылын тургузарынга, киллистерни экспонаттар-биле долдуруп четчелээринге бергедээшкиннерлиг болуп турган. Ынчангаш бо талазы-биле дуза чедирер дугайынга дилегин Тыва Арат Республиканың чазаан чаңчыттыг Даштыкы чурттар-биле культурлуг харылзаа тударының Бүгү-эвилел иштиделиниге тургузуп, Владимир Петрович музейге материалдар чыыр сорулга-биле ССРЭ-же командировкалап чоруп турган.

Москваның, Ленинградтың музейлери болган хей албан черлери Тываның музейинге номнарны, фото-чуруктарны, диригг амытанларның болган куштарының тулуттап каан дүрүзүлерин, минерологтуг коллекцияларны, орус, совет база барлыг-европа чуруттарының чуруктарының чуруктарын, янзы-бүрү орус боолдарны дээш оске-даа түүлерни берген. Оларның дыка хейү шыгжалга фондузунга чыдып турар, чамдыктары музейниң залдарында делгеттинмишаан хевээр. Чуруктар галереязының делгелгезинге Шишкинниң, Репинниң, Саврасовтуң, Айвазовскийниң, Верещагинниң уран мергежилдиг талант-биле чуруттунган чуруктары бар.

В. П. Ермолаев алаан каш чылдар иштинде музейниң директорлап, ооң эртем ажылдакчызы болуп ажыддап келген. Ол тыва черниң дириг амытанларының болгаш куштарының дүрүзүлерин эң башгай-ла кезиттиреңнең тулуттап кылган, эртем талазы-биле сонуургалыг болдуруп турар янзы-бүрү коллекцияларны чыгган. Тыванын чурт-шинчилел музейинде 4300 саннаг тыртырган чуруктарның негативтери бар. Ермолаевтиң тыртырган чуруктары тыва улустуң 1916 чылдан бээрги бүгү талалыг амыдыралын көргүскен. Оларның аразында феодалдыг Тыва үезиниэги амыдыралды, хамаатыг үйлөнишкиниң чаңдык талаларын, экономиканы, көдээ ажыл-агыйг, үлегүүр бүдүрүлге болгаш транспорт, культура түргүзуушкунунуң дугайында фотолар хөй. Оларның ыяңа хөйү «Тыва тоогузу» деп номда киргеп, солуннарга, журналдарга парлатынгылаан. Ада-чурттуң дайынының үезинде тыртырган фото-чуруктары (тыва эки-тураачыларның фронтуже чорүп, фронтудан кээп турарының, тыва улустуң фронтуга белек-дузалажылының чыны, чорудуп турарының) үнелиг документилер болур.

Владимир Петрович бегүн 75 хар харлап турар. Пенсиялаан келген чылдарында музейниң ажылынга дузалажып, ол коллективтиң аныяк ажыддакчыларынга болуунуң биилеп, мергежилиг дажыдыр берип турар. Ол Тыва дугайында очерктерни, рассказтарны бижээн, оларны республика солуннарынга, «Улуг-Хем» деп чечен чогаал альманагынга парлатынгылаан. «Сайын дугайында тоолчургу чугаа» деп чогаалды бижээн.

Т. СКАКОВА.

АРАГА—АМЫДЫРАЛДЫҢ ДАЙЗЫНЫ

Коммунизм тургузуушкуну бүгү совет улустуң аңаа идепкейлиг киржилгезин негеп турар. Моон ужурунга ол харыысалгалыг херектиң чугула сорулгаларының бирээзи ажылчы чоннарны бедик идеялдарга, коммунистиг идеяларга ханы бүтүрелдиг кыдыр кижилээри болур.

«Амгы үе-чадаа идеологтуг ажылда кол чүүл болза бедик идейлиг болгаш коммунизмге бердингеп болурунуң ёзузунга, күш-ажылды болгаш ниитиниң ажыл-агыйын коммунистиг ёзу-биле көөрүүге бүгү ажылчы чоннарны кижилээри, буржуаз үелерниң болгаш чаңчылдарның артыңчыларын бүрүп ажып эртери, кажынын бүгү тала-биле тазарыштыр кижилээриниң сайгыралыры, угланбозал культурлуг-ыяның ёзулуг байлаан тургузары болур деп санап турар» дээрэни СЭКП-ниң Программазында айыткан.

Совет кижилер — чаа ниитилелдиң идепкейлиг тургузуушкулары. Ынчалзажок, ажылчы чоннарның эки ажыллаарынга, дыштанырынга шаптыктап чоруур яйн-чаңгыс кижилер ам-даа бар. Ол дээрге маңгыстаачактар, хулиганнар болгаш оске-даа кемнерек үүлгедир идегеттер-дир. Бүгү чонга хамаарыштыр оларның эзлеп турар хоралы хуузу шоолуг авес, ынчалзаза ниитилелге чедирип турар хоралы улуг. Оон ангыда оларны деткип, амзаржып турарлар база бар. Оларга азырап кижиниң температоразы 24 градус чедир кудуласар. Ынчангаш азырак кижи алээп кижилеп дүрген доңуп өлүр.

Арагалаашкын кижиниң кага-бөлүн үреп, амыдыралын бузаар, анергизиэн болгаш тура-сөрүүн сыгар, арагачы болуп башкарып шыдавас, а ону арага башкарып чоруур апаар. Ол дээрге багай сүмелекчи болгай. Азырынын чергези-биле кижи болунун күжүн болгаш аргазын артыр үнелеп, күштүүн, ырезин, ыңдамның көөргелиссээр. Ыяңгыя сүгга эштип турда, ол оңза ыяңаар. Харын моон ужурунга «азырак кижиниң кезии сүгга чоруур» деп улус чугаалажып турар.

Транспортта ажылдап турар кижилериң арагалаар чоруу оңза аймыгыг, түгле дээрге ажылын өнчагай байдалы чурумну шыңгыы сагымбын, транспорт ажылдакчыларының ан-не серемчилелдиг болурун негеп турар. Бичии-даа азырак кижи айлыды эскербестей бээр, ол чарук човаачыларны, машинистерни шыңгыы оваа-ондакка болганчек чедирер.

Таңдының «Сельхозтехника» каттыжыышкынының чолдачызы В. И. Денисов бо чылдың май 22-де азырак чораан. Кызылдан 40 км черге авария кылган, ынчан анаа чораан кижилер кемнээн.

Араганың өг-бүлеге болгаш амыдырал-чуртталгага хоразы аажок улуг. Арагалаар чорук — өг-бүлеге ыыт-шуулганның болгаш маргылдаанның чайлаан чок үнер лозу. Арагачы уруг-дарыының ийик-хевинге, аъш-чемнинге чарыгдаар акша-хөреңгини арагага тотчеглээриниң ангыда, өг-бүлезиниг дуурээзиниң болгаш коргушкунну тургузар.

Арагачылар болгаш хулиганнар бистиң чурттувуска турбас ужурлуг деп совет кижилер чоптуу-биле иеген турар. Байгамчыктыг Төрээн чурттувустуң ёзулуг эелери бистер бүлүүвуска ораажып шаптыктап, бистиң аргаар тыртып чоруур кижилер-биле эдтежип шыдавас бис. Шак ол бүжар оюлганны изиг демир-биле туда чиртир херек. Кижи бүрүзү хей-ниитиг черлериниге болгаш өг-бүлезиниге бодунуң ажы-чаны үзеэ белик харыысалгалыг болурун совет кижилер чоптуг иеген турар болгаш иетээр эргелиг-даа. Арагалап алгаш ниитилеге улуг хора чедирип турар ыңдыг кижилерге шыдажыр арга чок байдалды болгаш коор хөөн чок чоруктуу бүгү хей-ниитиг кижи бүрүзү турлуг хегек. Ю. ТАМДАКАЙ,
Кызыл хоорнуусемнуң милиция ишидизиниң начальнигиниң оралакчызы.

НОМНАРНЫ ПОЧТА ДАМЧЫШТЫР ЧАГЫДЫП АП БОЛУР

Тываның хереглекчилер ниитилелиниң эвилелиниң ном садыының талазы-биле салбырының номну почта-биле деп киллизи Кызыл хоорайның Кочетов кудумчузунда № 43 бажыңда турун турар. Ында Тываның ном үнүүрер черинең үндүрүлгени литератураның, уран чүүлдүң номнарын болгаш хей-ниитиг политиктиг чаа номнарны орус, тыва ыяңдарда садыы турар.

Номну почта-биле чорудар киллистиң сорулгазы болза, кодээ черлерге чуруткан турар ном садыы алыкчыларының болгаш бот-соредилге-биле өөренип турар студентилериниң чагыгларын чогуур айтыыде долуулу-биле хандырары болур. Ынчангаш эге болгаш ортумак школаларның өөредилге номнарын база чагыткан номнарын оске ыяңы-бүрү номнарны, уран-чүүлдүг херектиг чүүлдерни ном садыы алыкчыларының чагыгларын ёзугаар чагыкчы кижиниң чуруткан турар черинең чоогунда харылзаа салбырларынче почта дамчыштыр чорудуп берип турар.

Номну почта-биле чагыдып алырда чагыгны кайчаар кылырыл?

— Чагыг бижээн хаазыңыг чагааны айыкче, почта карточказының номну почта-биле деп киллистиң адресинче чорудар. Ук чагытта номнуң авторунуң фамилиязын, номнуң болгаш ону үндүрген черинең алыр, үндүрген чылын, томуң ыяш кезээн, каш удаа үндүрелгенин, херектиг экземплярын тодаргай айтыр. Чагытта чуруттап турар черинең чанында почтаның адресин, болдунуң фамилиязын болгаш адын, адресинең кыын бидиингир болгаш долуулу-биле бижээн, аңаанга адын салып каар. Бир эвес чагытканың ном чок болза, ол дугайын номну почта-биле деп киллистиң чагыкчыга дораам харылзаа бээр. Ооң ангыда номну почта дамчыштыр чагыдып турар кижи чок чагытны самолёт-биле чорудун болур дугайынга чөлүүлеринге чагыта айтыры чугула. Ол ыяңаан номну почта дамчыштыр оске кижээ база чагыдып берип болур. Ыңдыг тавариллгага кыяңа чагыглар дээнил, ол кижиниң чуруттап турар черинде почта адресин айтыр. Ном чагыткан кижи ук номну келбээнде адреси оскерилген болза, ол дугайын номну почта-биле чорудар киллисче ыңдыгаткан, чаа чуруттап берген черинде почтаның адресин айтыр. Ном келбээнде иезээлеп ийикче, азы узун хуусаалыг комвировкажке чоруй баргында почтадын чагытнан номну туза садыы алырыбиле оске бир кижээ бүзүредилгени берген турар ужурлуг. Почта-биле чагыдып алган номнуң ортээн ном келгенге почтага туза төлээш алыр.

Эргим садыы алыкчылар, номну почта дамчыштыр чагыдып алыңар. Ол болза, хереглиг номнарны чогуур айтыые садып ап, хуула библиотекаларны чаа номнар-биле долдурарынга дуза болур.

З. САНЧАА,
номну почта-биле деп киллистиң эргелекчизи.

Спорт

„Саян“ аштырган

Кызыяның бут бөмбүкчү командаларының республикага бирги чер дээш маргыдаага киржир эртеги чаналап алырының шиңгээде ойнаашкыннары «Хүреш» стадионда уламчылавышаан.

Июль 26-да «Саян» биле «Енисей» командаларының аразынга ойнаашкынның башгайгы чартыында шудургу ойнап, «Енисей» командазы санны ажыктаан.

Оюнуң ийиги чартыында «Саян» командазы санны деңнештирип алыр сорулга-биле бүгү-ле күжүн үндүрээ-даа, ооң түрлел үнмейн, 1:0 санга аштырар ужурга таварышкан.

С. ОЮН.

Редактор К. К. КУДАЖЫ.

КЫЗЫЛДЫҢ МЕДИЦИНА УЧИЛИЩЕЗИ 1967—68 өөредилге чылында сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Фельдшер саңбырынга 10-гу классе доозаннарны хүлээп алыр. Өөренир хуусаалы — 2 чыл 6 ай; **сестралар саңбырынга** киреплер 2 чыл өөренир. Киреринин шылгалдаалары август 1-те эгелээр. Литературага (чогаадылга бижии), геогу, химия шылгалдаларын тудаар. Документилер чорудун бээр адресиг: Кызыл, Ленин кудумчузу, 4. Медицина училищези, 2-ги кат. Телефоннары — 28-43, 33-91.

КИНО

ИЮЛЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Золушка» 10, 12, 3, «Дениселяң оруктары» 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Капитан уруу» 3, «Кызыл-бут кадарчы» 5, 7, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Спартак» (1-ги, 2-ги серияларын) 6, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Оларны түгле арыннарындан таныгаш» 11.30, 1.30, 3.30, «Узун дүргээр» 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Страдниоңнуң уруу» 1.7, «Пеньковна болган чоруш» 3, 7, 9 шактарда.

редакцияның адреси:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжин аныырал киллизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлегүүр киллизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспонденгилер база совет тургузуут болгаш аныырал киллистериниң 21-27, ниитиги информация киллизиниң 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаңза 32-75 телефончe долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—01171.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР

100 ХОНУК АРТКАН

ШЫН

1925 чылда тудуп эдилген

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. ИЮЛЬ 29 СУББОТА № 178 (6815).

Өртээ 2 көп.

Шылгарал оду чалыы назын хоорайында

ЛЕНИНГРАД. 118 чурттарның аныяктарының төлээлери делегейниң аныяктар шимчээшкинин-иң эң чугула айтырыглары болган кижи торелгетенниң дептилгезинге Октябрьның идеаларының салдарын Тавриа орулунда чугаалажып турар. Оларга улуг немелде — революстуг, дайынчы, күш-ажылчы аддар черлериниң чоруткан поход тивлекчилериниң ушку Бүгү-эвилел сәдүүл киржикчилери кызыл төөгүүзүнүң 95 отрядтары келген.

Ол поход «Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан тураун!»—деп ном сорулгалыг чорун тургаи.

Кызыл сывадыстыг, Кадыыр, Маскалыг, сураглыг «Авроранын» коте-бүге-биле катай чураан, делегей бөлүбүрзээнде «Октябрь болгаш аныяктар» деп бижээн сестерлиг богаа курналган эмблемалар—бөгүн кожа тургузапкан.

Бүгү-эвилелдиң сәдүүнде 1300 аныяктар киржип турар. Улуг киржилериниң революстуг, күш-ажылчы чаңчылдарынга аныяк салгалды кижилеринин база бир школазы—«Шылгарал», «Кызыл чечек», «Шинчилеп», «Кадыыр болгаш Маска» клубтар ажыттынган. Ленинградтың Төөгү музейинде ажылдап турар «Кызыл чечек» клубта аныяктар Балтий далайжылларының төлээзи, Октябрьның чеченстиг тура халдыышкынының киржикчизи Н. Ф. Измайловтуу, партияның хоочун кежигүнэри, Ленинградтың эң баштайгы комсомолчуларын чалап экелгеи.

Аданарының маадырлыг херектерин эки биилеп ырыы дээрге — социализмниң чаалап алыышкынарын камгалаарынга боттарын эки белеткээри ол. «Шылгарал» клуб ыыдыг сорулгалыг. Ынчангаш шерии-патриоттуг кижизидилгениң хевирээринде дугайында бесседаларга комсомолчулар-биле кады артыллерия Маршалы В. И. Казаков, Совет Эвилелиниң Маадыры П. А. Покрышев, Брест шиизозинин камгалакчызы, медицина эртемнериниң доктору В. Петров олар киржип турар.

А «Шинчилеп» клубта улустуң революстуг болгаш дайынчы чагай чаңчылдарын кино, радио, чечен чогаал, хөгжүм-биле пропагандаларының айтырыгларын чугаалажып турар. «Шинчилеп» клубтуң ажылын Ленинчи шаңналдың лауреады чогаалчы С. С. Смирнов удуртуп турар.

«Кадыыр болгаш Маска» деп аттыг боду-ла слёттуң ук дөрткү клуву—чурттуң улузунуң, бүгү ажылчын аңгысының күш-ажылчы чаңчылдарының индири деп чүвени сөглеп турар.

Революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы аддар черлериниң чоруткан походтар киржикчилериниң ушку бүгү-эвилел сәдүү ажыттынган. Походтуң төп штабының даргазы Совет Эвилелиниң Маршалы И. С. Конев слёттуң түгүн киирер болгаш одун кыскыр деп команда бергеи.

Бүгү совет кижилерге хүндүледдиг болгаш ыыак, шылгаралдыг Улуг Октябрь хооранынга, маадыр-хоорайга слёт чорудуп турары—походтуң киржикчилериие улуг аддар-дыр деп, И. С. Конев дендегээн.118 чурттарның чалыы назын төлээлекчилери-биле кожа тур силер, ынчангаш совет аныяктарының амыдыралывче оларның хаяы киичээнгей салып турарыы биске кайгамчык энередиг-дир деп Маршал чугаалаан.

Слёт киржикчилериие СЭКП-иниң Ленинград обкомунуң бирги секретары В. С. Толстиков, Совет Эвилелиниң Маадыры, ушудукчу-космонавт П. И. Беляев, ДАБФ-иниң президентизи Р. Мекинн байыр чедиргеи.

Аныяктарның мурнунга ленинчи гвардиянын төлээзи, 1905 чылдан бээр Коммунистиг партияның кежигүнү А. Н. Руглова сөс алган. Ленин партиязының хоочун кежигүнериниң чугун революстуунын киржикчизиниң хөлүндүн хүлээп алыр дээш, аңаа слёттуң төлээлери чедип келгеи.

Байыралы кыдыкшыың киржикчилери Смольныйның бажыңынче чорушкан. Революсиялыг Ленинниң болгаш оон партиязының удуртуп турган ыдыктыг черлерин совет оолдар, кыстар, делегейниң аныяктарының төлээлери хүндүткеи эрткен...

Кежээликтей, хоорайга инвитацией бээрге, Смольныйга отту Васильев ортулуктуң далай ортаалынге экелгеи. Делегей аныяктарының ужуражылышкыны журналистер институдунуң чалыы назын университединде дээш. Ук ужуражылышкынга шүүлүкчү Николай Тихонов «Коммунизм болгаш культура» деп илеткел кылган.

Делегейниң чалыы назынының ужуражылышкыны, «Октябрь болгаш аныяктар» деп лозунгуг эртип турар ол сорун киирикчи керүүде үргүлчүлеп турар.

(СЭТА-ның тускай норр.).

—⊙—

Тарааны—күрүнеге

Украинаның механизаторлары чаңгыс-ла беш хоногуң дургузунда бедик бүгү тараа шөлүнүң барык бештиң бири кезии—2,5 миллион гектар хире тарааны кезип алган. Дүжүт ажаан алыр ажылдарның ыыдыг темпилериг болурунуң республиканга эң баштай-ла чедип алдынганы ол.

Самарканд районнуң кодээ ажыл-агый ишчилери күрүненип чагыы — планны Донга мурнап күүсеткеи. Донлуң колхоз, совхозтарындан хүлээп алган тараа ам бешти бир миллион пуд чүс муң тонналап аска бергеи.

Латванның мурнуу районнарында шилиндек тараа чүдүрген автомашиналар элеваторларже болгаш хүлээп алышкын черлериче шуушкаш чорупкан. Күрүненің шыгжамыр черлериниң баштайгы муң-муң тонна тараа урдунган.

Тываның колхоз, совхозтары күзүл тараан кок-тараазы биле ыыныл-талының баштайгы алдан муң тонна дүжүдүн күрүнеге чорудуп бергеи.

Кустанайның механизаторлары эрте башкан тараалын оңаделиктеп кезе бергеи. «Казахстанец» совхозта баштай бастырган арбай дүжүдү бир гектардан оң тос центнер чедип турар.

(СЭТА).

КЫШКА ШАЛЫПКЫН БЕЛЕТКЕНИР

Хүн келген тудум-на бистиң улуг Төрээн чуртувустуң алдарлыг өю—Совет эрге-чагырганың чартык чүс чылынның байырлаалы чөвөшулап орар. Алдарлыг байырлалдың мурнуу чарыында совет кижилер боттарының төөгүлүг эрткен оруунче чергээрел-биле коруп, эмнил-агый, культура тургузуушкунунга чедип алган чедимишкиннерин улам быжыглавышаан, дидим-биле бурунгаарлап орадар.

Бүгү совет кижилер-биле бир дөмей Совет Тываның ажылчы чоннары Улуг Октябрьның алдарлыг өөнга политиктиг белгаш күш-ажылчы бедик кодурлуушкун-биле белеткенип, чаа-чаа чедимишкиннерни чедип ап турар. Олар партияга болгаш Совет чазакка аанын өөрүп четтиргенин илередип, боттарының чаагай байдалының өзулдезин, экономика болгаш культура талазы-биле чедимишкиннерин дендеглеп турар. Совет күрүнениң ачызында чонның культуразын болгаш амыдыран хандырылгазын эки-жилер талазы-биле хөй чүүлдер кылдыынган. Чыл санында-ла коммунал болгаш амыдырал хандырылга будурүлгелериниң четкилери калбарып, чаа клубтар, библиотекалар, эмнелгелер болгаш уруглар албан черлери туттунуп турар.

Эрзин, Бай-Тайга районнарда амыдырал хандырылга комбинаттары, Туран хоорайда чаа уруглар сады ажыглалда киргеи. Ол-ла райониуң «Искра» болгаш «Хадың» колхозтарында культура бажыңнары туттунуп турар. Чонның амыдырал байдалын эки-жилерииге, кижи бүрүзүнүң бедик будурүлгелүг амыдаарынга, үеии чөп амыглап дыштанырынга бүгү-ле таарымчалыг байдаларның тургустунуп турарын хүн бүрүнүң амыдыралынган көрүп болур.

Республиканың бүгү ажылчы чоннары боттарының күш-ажылчы эзелчээнде турушпушаан, дүүнгүзүнден бөгүн хөйнү кылыр дээш бедик кодурлуушкун-биле ажылдап турар. Массаның ол бедик кодурлуушкунунуң улуг күчүзүн амыл-агый болгаш культура тургузуушкуннуң сорулгаларын шинтирлээринче ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери чөп амыглаар умурлуг.

Ам чайның хайнышкынынаг үезии. Ынчалза-даа сеок үениң дүжүп келири ындыг-ла ыраан эвес. Ынчангаш чылдың эң-не берге үези—кышка белеткелди амдыгааштан чорудар, таарымчалыг үеии халас эрттирбес херек. Кыштың уруунуу билир коллективтер аңаа белеткелди шагда-ла эгелээн болгаш амыдың кол нуруузун довзуп, сөөлгү шиитпиринг хемчеглерии чорудуп турар. Эмнелгелер болгаш уруглар албан черлериниң кышка белеткелинде эрткен чылдарның дөңнелиндеи дээре байдалдарны республиканың чамдык райониарындан көрүп болур.

Чөөн-Хемчик районнуң Суг-Аксы суурда Наталья Монгуш эргелекчилээн уруглар садының коллективи септелгени бө чылын эрте эгелээн. Уруглар садының бажыңының крышазын чаартнаш, печказарын катап салгаи болгаш өрээл бүрүзүнүң шалазын, сөңгалар кастыктарын дезулаан. Ам чүгле иштики, даштыкы дериигге ажыглардын чорудуп турар. Барыын-Хемчиктиң Эрги-Барлык суурда ээ В. Шапыпта удуртукан ясли-садтың, ында эмнелге пунктузунуң ажылдакчыларын ол черлериниң кышка белеткелин организастыг чорудуп турар. Эрги-Барлык кодээ Соведи (даргазы ээ Севен) кышка белеткелди чылдың-на чогуур үеде хелээп ап, бө талазы-биле хамудаашкыннарны белеткейбейн келген. Ол шынзыы, медицина, уруглар албан черлериниң кышка белеткелин Наа-Хем, Бии-Хем райониарда, Кызыл хоорайда организастыг чорун турарын айтыр херек.

Ынчалза-даа септелге ажылдарын чорударынга, одаар чүүл белеткелинге таарымчалыг үеии чөп ажыглавайн, эрткен чылдарның четпестерин катаптап турарының фактылары ам-даа бар. Эрткен чылын медицина, уруглар албан черлериниң кышка белеткелинге улуг четпестер Бай-Тайга районга турган. Ынчалза-даа оон ушкунутарындан чогуур түүнел кылдыынмаан. Районнуң эзлэи хөй культура-чырыдыышкын, медицина, уруглар албан черлериие кышка белеткел амыдары чөрбейн турар. Ол шынзыы фактыларны Таңды, Өөвүр райониардан көрүп болур. Бө райониарның чамдык суурларында эмнелге пунктуларының септелгези, одаар ыяш сөөртүлгези амдыгаа чедир-ле эгелеваэзи. 1967—68 чылдарның одалга сезонунда культура-чырыдыышкын болгаш медицина, уруглар албан черлерин одаар чүүл-биле чогуур үеде хандырган турар дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докгаалын үстүнде ады киргеи райониарның райкүүсконнары күүсеткейн турар.

Эмнелге черлерин кышка белеткээр талазы-биле улуг четпестер базала Бай-Тайга, Барыын-Хемчик райониарда бар. Септелгези чорун турар черлерде ук ажылдың темпизи кенчуг өөнүм. Бө райониарның райкүүсконнары кышка белеткел амыдарын шыңгыы контрольга ап, коллективтерге практиктиг дузаны чедирери чугула. Кышка белеткел амыдары хөмүдап турар черлерже республиканың Надым намгалаа министерствозу кол кичээнгейни салза чогуур.

Кышкы байдалга амыдаарынга белеткелдерде четпестерни дүрген чайгадып болур үе ам-даа бар. Бар аргаларны бүрүн амыглаарының хемчеглерин калбартыры үстүнү органнарның база организацияларының удуртунчуларындан кол хамаарыкыр.

Кажангызындан-даа артык ыыдыр, чогум-на эм ажылчы чоннар депутаттар Советтериниң роюн бедидер херек. Район, кодээ база суур Советтери культура-чырыдыышкын болгаш медицина, уруглар албан черлериниң кышка белеткелин докгаамал хайгааралга ап, бө чугула херекже кодээ Советтиң активин, докгаамал комиссияларны хаара тударын чугула.

Кышка белеткелде улуг хөмүдаашкыннарны амыр эртериниң аргаларын тыпкаш, бө чугула амыдыр чогуур үеде доозарынче нуштуу угландырары негеттинип турар. Ынчангаш чер-чер Советтери ажылчы чоннарны кышка белеткелче мобилизастаары хүнүүң кол айтырыы. Кышкы чедишкиннинг белеткел чер-чер Советтериниң амылдакчыларының юбилейлиг чылдың байырлалынга база бир бөлээ болур.

Улегерни көргүскен

ХАЙЫРАКАН. (Телефон-биле). *Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз киитиниң малынга быжыг чем-суурку белеткээр ажылды районнуң өске ажыл-агыйларындан шалыпкын, организастыг чорудуп турар.*

Совхозтуң үш салбырларында 10 звено сиген кезилдезинче киргеш, сөөлгү хүннерде 144 тонна сараатты тургускан. Ылаңгыя төп салбырда Александр Лаандыктың удуртқан звенозу июль 27-де үндурген түннел ёзугаар алырга социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп, 87 тонна сигенни сараатгаан. Ам олар боттарынга алган хүлээлгезин күүседиринің кырында келген.

Ол звенога сигенчилер аразында шилчип чоруур Кызыл тукту болгаш өртектиг шаңналдарны тывыскан. Тракторист Күжүгет Дөнеоол сигенчилерниң мурнуку одуруунда санадып турар.

Эш Седип-оолга удурткан Бора-Хөл салбырының малчыннары 18 кижи сиген кезерин дооскаш, ам чүгле ону бөлүп сараатгаарының кырында. А кадарчы Сат Шидиймаа 10 тонна сигенни кезип белеткээш сараатгаан.

Хүлээлге күүсеттинер

Тожу районнуң «Май 1» колхозта Эргеде сигеи бригадазы ниитиниң малынга четчир чем белеткелии шагда-ла эгелээн. Тожуга хар дыка терең, сооң-ноочуг кыяттуг болгуун биибес кижи-даа чок. Ынчангаш Тожуга, сигеи ноочуг херек.

Федор Байыр-Белекке удуртқан сигеи бригадазы бир дугаар одуруида чорун турар. План ёзугаар ол бригада 2500 центнер сигеиии, 50 тонна сиилосту белеткээр хүлээлгелиг. Бригада 10 сараат сигеиии ажаан алган. Бригада коллуунда аныяктардан тургустунган.

— Бригадир Федор Байыр-Белек кыымакай ажылдап, Ак Ламажап, Серен Сопиа, Довурак Содунам олар шылгараи турар — деп, колхоз даргазы Оюржак Бичө-оол чергээрленип, оларны мактап турар.

Ол бригада алган хүлээлгезиии 8 айның 15-те ыяавыла күүседир дээш шулуургу ажылдап турар.

К. ТАБУРАК.

Мурнакчы салбыр

«УТКА 25 чылы» совхозтуң сигенчилери сигеи кезилдезиин ам кидин түлүк чорудуп турар. Совхоз 4280 тонна сигеи белеткээр планныг. Арыскан, Арыг-Үзүү, Ишкин-Хем, Ак-Туруг салбырлары каттыштыр 557 га черниң сигеиии кезип, 326 ганы бөлгеш, 301 тонналы сараатгаан.

Совхозта механизастеттынган 5 звено ажылдап турар.

Арыскан салбыры (эргелекчизи эш Чалбаа, парторг эш Шекпээроол) сигеи кезилдезиинин талазы-биле мурнакчы болуп турар.

Солун, хөглүг эрткен

«УТКА 25 чылы» совхозтуң ийи каът культура бажыңының оргузунга бүгү фермалардан, чайлагларлан келген 300 ажыг кижи чыык долдур олурупкан. Ол болза малчыннарның чартык чылда күш-ажылчы чедишкиннерин түңнээн өө-бүлениң коммунистиг кижизилдезинге херээжениерниң киржилгезимиң болгаш совхоз будурулгезинге оларның мурнакчы ролюңүң база моон соңгаарғы соруглалар дугайында айыткан байырлыг кежээ болган.

Саанчылар Сурукай, Кызыл, бызаа ажаакчылары Бүрбүжап, Суваклит, хойжу Тоорук, киномеханик Айыраа, башкы Сарыгбай болгаш өскелер-даа шаңнатқан.

О. КОРОДА.

ЧУГУЛА КАМПАНИЯ ДУГАЙЫНДА

СЭКП-ниң Тес-Хем райкомунуң бюро туралыпга «Тес-Хем» совхозта партия комитедиң сигенчилер ортузунга партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылдың куду деңнелдиниидеи болган. Совхозта партком сигенчилер ортузунга кандыг-даа танывдылга ажылын тургуспаан. Илеткелдер, лекциялар, бесседалар, хава солуну болгаш агитхуудус база көргүүт болгаш хүндүлел самбыралары дээш чергелиг чүүлдер кичээнгейден хоорулган. Сигенчилер кылын турар ажылының түңнелиндээ-даа, кылза чогуур норма-чижээн-даа билбес. Оон хараазы-биле сигенчилер хүнде чүнү ажылдап ап турарын-даа билбес болгаш мал чеми белеткээринге соңуургалы куду.

Совхозта профвилелдиң ажылчын комитедиң сигенчилерниң чуртталга негелдезинче көрүнмээн, а партком оон кандыг-даа неделде кыыбаан. Ынчангаш күш-ажылдың организастыы болгаш будурукчулуг куду. Партком районнуң партия комитединиң көргүүнүн турар дузаазын безин быжыглап ап шыдавайн турар чүүл бар. Чижээ, партия райкомундан телээ боон барган эш Ширмен совхозтуң Үстүү-Шынаа салбырының Кара-Хөлде чайлаанда турар малчыннарны сигеи кылыр черге бөлүү-биле организастап эккеп каан турда, сигенчилерге кылыр ажылды болгаш чүрттаар байдалды баш удур таарыштырып кагбаанын-биле олар чаңгылай берген. Оон ынай чамдык черлерде, тодаргайлаарга, эш Сундуйнуң удуртуп турары сигенчилер авеюзунда тракторга аттың сигеи кезер машиназын кожуп каан ажылдап турар. Ында трактор дыр-бажы база чок.

Мал чемнериниң белеткелии чыык көрүп болбас дээрзин совхозтуң удуртукчуларынга сагындырып турар барымдаалаарны катап сагыпаз чогуур. Совхоз бо чылдың апрель 1-де 115 баш мыйыстыг бода малды, 1597 хойну болгаш 190 өшкүнү багай чемгерыдениң болгаш ажаалданын харааазы-биле ышкыган. Ол болза чылдың чүгле үш айларының (январь 1-ден бээр) саннары-дыр.

Совхозта партия комитедиң болгаш оон секретары директорга база өске удуртукчуларга партийжи салдарлыг болуру чугаажок. Ынчалза-даа ол чүгүле принцип база аскап турар. Чижээ, совхозтуң ажылында дүвүренчиг байдал турда-ла амгы үеде шилээлээн директорнуң орнунда турар эш Сарыгбай туралаан-на кижилерни Кызылга болган Наадымче чорудуп, сигеи кылыр чүгүле кампаниязы черле кошкаткан.

Мал чемнериниң белеткелиниң үезинде партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылды багай чорутқаны дээш партия райкомунуң бюрозу эш Чоодуну шынгыы сагындырган болгаш четпестерни доп-дораан эдип алырын аңаа дааскан.

С. ТАМБА.

Чыл планы күүсеттинген

Кызылдың № 1 автоажмыл-агыймының коллективинге чоокта чаа оорунчуг медээ тарай бергеи. Юбилейлиг чылдың бирги чартыында алдынган социалистиг хүлээлгелериниң күүседилдиин түңнеп турда, будурулгениң хоочун мурнакчызы коммунист эш Макишевке удуртқан коммунистиг күш-ажылдың бригадазы төөгүлүг беш чылдың ййнги чылынын будурулге планын ажыр күүсеткеии илередир.

Будун чылдың планын алды айларның дургузунда күүседип. Октябрьның 50 чылынга төлептиг күш-ажылчы белекти сөңнээн бө бригаданың инженгүшеринииң болгаш оон ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалакеадым. Виктор Николаевич Макишевтиң бригадазы 1961 чылда коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алган. Оон бээр-ле бө бригаданың будурулге коргузуглери доктаамал экижип, автомашиналарны бедик будурукчулуг ажыглаар талазы-биле өскелерден онзаланып келген. Чолаачылар кожуглуг машиналар-биле Абаканнан Кызылче авто болгаш авиабешиин сөөртүп турарлар. Бир машинага-ла ийи чолаачы. Рейске ийи-үш машина кады чоруур. Чолаачыларның ажылын ыыдыг ятылыг организастеваны автотранспортту бедик будурукчулуг ажыглаар арганы берген. Абаканнан келген чолаачыны эки солаап, рейсче олаа чокка үнүттер. Оон ангыда бригада кежигүннериниң ап-пайыралы быжыг болгаш бот-боттарынга дузалажыры чаңчыл болган. «Чаңгызы хөйү дээш, хөйү чаңгызы дээш!» деп кыйгырыгны коллектив кежигүнери быжыы-биле сагып турар. Орукка машинаны үрели бээр болза, кады чораан эки ону септежирп, болдунар-ла дузаны көргүзери чүрүм апарган. Ол шыкаш септелгеге киргеи машиналар база-ла чолаачы бүрүзүнүң кичээнгейии хаара тудуп турар. Үүрмек болгаш кол септелгениң хуусаазын шыңгыы сагып турарлар. Бир эвес септелгеге турган машина чогуур үезинде үүгү шыдавас ышпаа, чолаачының өөрү дузалажы бээр.

Бригадада бедик иергежиидит чолаачылар чыылган. 14 кижиниң 13-ки бирги болгаш ийнги кежиитии чолаачылары болуп турарлар. Автомашиналарның камнар адыглелиниң, чолаачыларның бедик иергежилиниң ачызында бригада ай, квартал планын чылдың-на ажыр күүседип келгеи. Ынчангаш чыл планының чартык чызында күүсеттингенда-ла таварылга эвес.

Бригаданың удуртукчузу коммунист эш Макишев будурулге талазы-биле өскелерге эки үлегер-чижээн коргүүп турар. «ЗИЛ-164» маркалыг машиналар-биле комуглуг алды чыл ажылдаашаа, 390 муң километрии эрткеи. Ол үениң дургузунда оон автомашиназы 4 кол сеителге эртер турган, чүгле 2 сентелгеии эрткеи, ол машина ам-даа 100 муң километрии эртип шыдаар. Бригадириинң оон салгаан чолаачылар хөй. Чаңгыс машинада эдлежии ажылдап турар И. Позовникин биле М. Сарыың 120 муң километрии кол сеителге чокка эртип, ай планын ийи катап ажыр күүседип турарлар.

Эш Макишевтиң бригадазы бө чылдың эгезинден бээр авторезинадан муң рубльди болгаш 7 муң литр бензинии каанап алган. Ынчангаш-биле беш чылдың баштайгы чылынган эгелээш бө хүнневге чедир 25 муң литр бензини каанагалыг.

— Беш чылдың планын чыл бурунгаар күүседир дээш хүлээлгевисти боттандырар дээш удам кызыл ажылдаар бис — деп эш Макишев чугаалап турар.

С. КРАСНОПЕРОВ.

Бии-Хем районда «Хадың» колхозтуң девискээринде мал чемнериниң белеткели бо хүннерде массалыг чорун турар. Колхозтуң бир шөлүнде—Өөк тем эриинде мал чеминиң белеткелчилериниң лагери турупкан. Ынчаарга Орзак деп черде колхозтуң бирги бригадазы сиген кескен. Механизатор К. Архиповтуң агрегады бо. оон тракторунуң соо-биле сигеи кезер машиналар дистинипкен. олардың школачы оолдар С. Шолохов, С. Ершов болгаш В. Демешев башкарган.

Кижиниң куплаанга чедип турар терең сигенде трактор-нуң илчирбези, кезер машиналарның дугуйлары сигени кестинмээн талазындан көөрге шуут көзүлбес, ындыг чаагай сигеннп өйүнде ажаап алыры—сиген кезикчилериниң ам кол сорулгазы ол.

Бо чурукта ол-ла сиген кезикчилериниң ажыдап турарын көргүскен.

А. Остапчуктуң фотозу.

ТЫВАНЫҢ БЕШ ЧЫЛЧЫ БАЗЫМЫ

1967 чылдың бирги чартыында Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының күүселдезиниң түннелдериниң дугайында

Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң дыңнадыы

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары Совет эрге-чагырганың бежен чыл оюнга алдар болдурган бүтү улустуң социалистиг чарыжынга киришпишаан, эрткен чартык чылда экономиканы хөгжүдер, чоннуң чазагай амыдыралын бедидер болгаш культурлуг деңнелин көдүрер талазы-биле чамдык чедиишкиннерни чедип алган.

I.

Юбилейлиг чылдың бирги чартыында республиканың үлетпүрү ниити продукция бүдүрер талазы-биле күрүне планын 107 хуу күүсеткен. Пландан ажыр бир миллион ажыг рубльнин продукцияны бүдүрүп үндүрген. Эрткен чылдың оң үези-биле деңнээрге, үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери 8 хуу оскен.

Үлетпүрүнүң түс-түс аймаларының айы-биле продукцияны бүдүрүп үндүрери мынчаар көвүдээн:

Одаар чүүл үлетпүрү	5 хуу
Электроэнергияны ажылдан үндүрери	23 —с—
Машина тудуушкыну болгаш металл ажылдап кылышкыны	5 —с—
Ыяш болгаш ыяш ажылдан кылыр үлетпүр	7 —с—
Чиик үлетпүрү	13 —с—
Аш-чем үлетпүрү	13 —с—
Полиграфия үлетпүрү	18 —с—

Түс-түс бүдүрүлгелерниң продукцияны бүдүрүп үндүрер планын күүсеткенин талазында саннар айтып турар:

	1967 чылдың бирги чартыында планның хуу-биле күүселдези	1966 чылдың бирги чартыында үдур хуу-биле
Эвилелге чагырткан үлетпүр	105	100,7
ооң иштинде: «Кызыл Хаваа» шахтазы	101	97
Чадаана хөмүр даш разрези	110	114
Кызылдың электростанциязы	108	134
Даг байлаа болбазымрадыр «Тыва даг-дүгү» комбинат	107	109
«Тыва даг-дүгү» тудугнуң бүдүрүлгелер комбинады	100,5	82
«Тыва даг-дүгү» тудугнуң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады	86	80
Республикага чагырткан үлетпүр	109	111
ооң иштинде: эът комбинады	113	115
Сүт комбинады	111	110
Аъш-чем үлетпүр эргелели	105	113
Кызылдың хлеб заводу	108	112
Ак-Довуракты —с—	105	107
Чадаананың —с—	103	108
Хову-Аксының —с—	96	88
Пиво заводу	96	135
Хлеб продуктулар эргелели	107	116
Кызылдың сайгарылга базазы	106	121
Чадаананың тараа пунктузу	109	101
Кызылдың типографизы	115	118
Дааранылга комбинады	105	110
Алты заводу	129	106
Тудуг материалдар эргелели	82	96
Кызылдың туйбу заводу	83	100
Кызыл-Мажалыктың —с—	80	86
«Тыва көдээ тудуг»	120	117
Ыяш ажыл-агый эргелели	139	165
Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы	106	106
Автосепителге заводу	108	111
Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны	102	102
Амыдырал хандырылга министерствозу	105	109
Шагаан-Арыгның амыдырал хандырылга комбинады	100,2	104
Туранның —с—	103	106
Сарыг-Септиң —с—	113	118
Чадаананың —с—	99	91
Тожуның —с—	83	64
Кызылдың —с—	115	120
Бай-Хаактың —с—	108	161
Ак-Довуракты —с—	117	109
Хову-Аксының —с—	119	172
Самагалдайның —с—	58	50
Эраниниң —с—	120	—
Өвүрүңү —с—	83	—
Бай-Тайганың —с—	75	—

Республиканың бүтү бүдүрүлгелериниң иштинде «Тыва-даг-дүгү» тудугнуң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, Хову-Аксының хлеб заводу, пиво заводу, Кызылдың болгаш Кызыл-Мажалыктың туйбу заводтары, Чадаана, Тожу, Самагалдай, Өвүр, Бай-Тайганың амыдырал хандырылга комбинаттары ниити продукцияны бүдүрүп үндүрер талазы-биле бирги чартык чылдың планын күүсеткээнер.

1967 чылдың бирги чартыында продукцияның чугула төвирлерини тараазында саннарга бүдүрген:

	1967 чылдың 1-ги чартыында бүдүрген продукция	1967 чылдың 1-ги чартыында планның күүселдези (хуу-биле)	1966 чылдың 1-ги чартыныга үдур (хуу-биле)
Электроэнергия — миллион киловатт-шак	50	106	115
Хөмүр даш—муң тонна	170	105	106
Тудуг тууйбузу — миллион кезек	10	82	97
Тудуг чугайы—муң тонна	0,6	108	91
Чып эптээр демир бетон конструкциялар болгаш кезектер — муң кубометр	5,7	104	93
Даг-дүгү (тывыжы) —тонна	9459	108	109
Сөөрткен тудуг болгаш оттуулар ыяш — муң кубометр	141	91	104
Дилиг материалдары — муң кубометр	43	120	97
Эт.-херексел—муң рубль	326	81	92
Дааранылга кылыглары — муң рубль	361	114	119
Хөм идиктер — муң эжеш	22	146	120
Кидис идиктер —муң эжеш	31	106	104
1-ги категориниң субпродуктуларын киригштир алырга эът — тонна	1698	121	130
Колбаса кылыглары — тонна	387	98	106
Мал саржаа—тонна	304	152	114
Чаңаң сүт продукциязы — тонна	4458	93	101
Даглаг — тонна	6010	85	100,0
Хлеб болгаш булка кылыглары — тонна	7684	112	109
Кондитер кылыглары — тонна	320	99,7	98
Пиво—муң декалитр	97	102	98
Эзирпес сускуи—муң декалитр	66	80	117
Дус (тывыжы) — тонна	1952	91	2 катап

Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, 1967 чылдың бирги чартыында бүдүрүүшкүн мынчаар көвүдээн: электроэнергия — 6,5 миллион киловатт-шак, хөмүр даш —9,3 муң тонна, даг-дүгү (тывыжы) — 740 тонна, хөм идиктер — 3,6 муң эжеш, кидис идиктер — 1,3 муң эжеш, дааранылга кылыглары — 57,7 муң рубль, эът—389 тонна, колбаса кылыглары — 23 тонна, мал саржаа—38 тонна, чаңаң сүт продукциязы — 49 тонна, хлеб болгаш булка кылыглары —648 тонна, эзирпес сускуи — 9,8 муң декалитр, дус (тывыжы)— 1000 тонна.

Республиканың үлетпүрү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле бирги чартык чылдың планын 107 хуу күүсеткен. Бир ажылдап турар кижиге оналаттыр алырга, продукцияны планнан ажыр 150 рубльге бүдүрүп үндүрген. Эрткен чылдың чогуур үези-биле деңнээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 5 хуу белээн. «Тыва тудуг» трестиң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, Ак-Довурак болгаш Чадаананың хлеб заводтары, Кызыл-Мажалыктың туйбу заводу «Тыва көдээ тудуг», Ыяш ажыл-агый эргелели, Чадаана, Тожу, Бай-Хаак, Самагалдай, Эраин, Өвүр, Бай-Тайганың амыдырал хандырылга комбинаттары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле планны күүсеткээн.

II.

Колхозтар болгаш совхозтар (мал семиртир совхозтарны катай алырга) чазын чажар тараа культураларының планын 102 хуу, ооң иштинде көдээ ажыл-агыйның кол культуразы кызыл-тастың планын 104 хуу күүсеткен. Колхозтарда болгаш совхозтарда суда тарылгазы 1966 чылдыы-биле деңнээрге, 34 хуу оскен.

Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында суггаттыг черлерде тарылга шолу 1966 чылдыы-биле деңнээрге, 17 хуу, ооң иштинде суггаттыг черлерде тараа культураларның тарылгазы 24 хуу оскен. 1967 чылда суггаттыг черлерге мал чеми культураларның тарылгазы 1966 чылдыы-биле деңнээрге 10 хуу, ооң иштинде чаңгыс чылдың сигеннериниң — 51 хуу, хөй чылдың сигеннериниң—22 хуу көвүдээн.

1967 чылдың июль 1-ге чедир көдээ ажыл-агый культураларының тарылгазын 1966 чылдың июль 1-де турганындан 16 хуу хөйнү суггарган.

Колхозтар болгаш совхозтар (мал семиртир совхозтарны катай алырга) 1967 чылдың июль 1-ге чедир келир чылдың дүжүдүнге белеткел кылдыр 90,9 муң гектар черни, азы эрткен чылдыынган 16,4 муң гектар ийикпе 22 хуу хөйнү аңдарган.

1967 чылдың июль 1-де турганы-биле алырга, колхозтарның болгаш совхозтарның шөлдеринге 53,5 муң тонна өдекти, 12 муң центнер минералдыг чемиштидилгелерни тоткен. Нинчалза-даа бо чылын минералдыг болгаш органиктиг чемиштидилгелерни ажыглаашы эрткен чылдыынган эвээш болган.

1967 чылдың июль 1-де республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында малдың баш саны:

	муң баш	1966 чылдың июль 1-де турганынга үдур (хуу-биле)
Мыйыстыг бода мал	112,1	104
Ооң иштинде: саар инектер	35,3	102
Хаван	20,0	102
Хой болгаш өшкү	1115,9	109

Колхозтарда болгаш совхозтарда мыйыстыг бода малдың баш саны 4,2 муңга, ооң иштинде саар инектерниң — 0,7 муңга, хаван — 0,4 муңга, хой болгаш өшкүнүң — 88,9 муңга көвүдээн. Эрткен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге, колхозтарда болгаш совхозтарда эът бүдүрери 5 хуу, сүттүү — 10 хуу, чүүрганыы—19 хуу, дүктүү—9 хуу көвүдээн.

1967 чылдың июль 1-де бир саар инектен сагган сүт 1966 чылдың июль 1-де турганы-биле деңнээрге, 42 килограмм азы 2 хуу көвүдээн.

Мал ажылынын продукциязын бүдүрериниң өскени күрүнеге садып алышкыннарны көвүдедир арганы берген. Ооң ачызында ажыл-агыйларның бүтү категориялары эът садарыныың бирги чартык чылда планын 141 хуу, сүттүүн — 128 хуу, дүктүүн — 125 хуу күүсеткен.

III.

1967 чылдың бирги чартыында республиканың хөөрайларынга болгаш көдээ черлеринге үлетпүр, чуртталга болгаш культура-амыдырал тудуун боттандырган.

Республикага нииттизи-биле бирги чартык чылда күрүне планында көрдүнген хөрөнгүлериниң күсели-биле капитал салыышкыннар 13,6 миллион рубль болган. Тудуг-монтаж ажылдарының планын 9,3 миллион рубльге күүсеткен.

Республикада чуртталга тудуунга күрүненин капитал салыышкыннарны 3,4 миллион рубль болган. Республиканың бүдүрүлгелери болгаш организациялары күрүне планын өзүгаар үндүрүп берген хөрөнгилериниң күсели-биле 14,4 муң хөрбелчин метр ниити шөлдүг чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирген, азы чартык чылдың планын 74 хуу күүсеткен.

Культура-амыдырал тудуунга капитал салыышкыннар 962 муң рубль болган.

1967 чылдың бирги чартыында республиканың көдээ ажыл-агыйынга күрүненин 9,6 миллион рубль капитал салыышкыннарын киирген, ооң иштинде тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 2,1 миллион рубль болган.

1967 чылдың бирги чартыында республиканың тудуг организациялары керээлиг ажылдарның программазын 9,9 миллион рубль түңге күүсеткен, ол болза бирги чартык чылдың планын 82 хуу күүсеткени ол, ооң иштинде «Тыва тудуг» трези керээлиг ажылдарның программазын 3,7 миллион рубльге, азы 73 хуу, «Тыва көдээ тудуг» трези — 2,2 миллион рубльге, азы чартык чыл планын 90 хуу күүсеткен.

Бөжүп чоруур №№ 62,463 механизастаттынган колонналар, «Тыва суг тудугнуң» тудуг-монтаж эргелели керээлиг ажылдарның чартык чыл планын күүсеткен.

IV.

1967 чылдың бирги чартыында республикага нииттизи-биле күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазының хемчээли 49,7 миллион рубль болган. Эрткен чылдың чогуур үезинден 5,7 миллион рубль хөй бараанны сатказан.

1967 чылдың бирги чартыында республикага нииттизи-биле немелде план-биле катай алырга, үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 103 хуу, ооң иштинде садыг четкизиниң бүдүрүлгелери — 103 хуу, нииттинии чемненилге бүдүрүлгелери — 99,8 хуу күүсеткен.

Республиканың кол садыг организацияларының үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын күүсеткенин тараазында чурагайлар көргүзүп турар:

	1967 чылдың бирги чартыында үүрмектеп садар бараан саарылгазы					
	нииттизи-биле		үүрмектеп садканы		нииттиниң чемненилгези	
	күүсеткен мян. руб.	планга үдур хуузу	күүсеткен мян. руб.	планга үдур хуузу	күүсеткен мян. руб.	планга үдур хуузу
Республикада нииттизи-биле ооң иштинде:	49,7	103	46,1	103	3,6	99,8
Тыва респотребсоюз	26,4	103	25,0	103	1,4	104
Кызылторг	14,0	104	14,0	104	—	—
Кызылдың нииттиниң чемненилге конторазы	1,7	99,0	—	—	1,7	99,0
Тываның аъш-чем хандырылга черн	3,1	99	2,9	99,3	0,2	92,0
«Тыва даг-дүгүнүң» ажылчын хандырылга килдизи	3,1	102	2,9	103	0,2	89,0

Кол садыг организацияларындан Кызылдың нииття чемненилге конторазы (99,0 хуу), Тываның аъш-чем хандырылга чери (99 хуу) планын күүсетпээн. Зооветеринария хандырылга чери (83 хуу), Колнефть сайгарылга чери (60 хуу), совхозтарның ажылчын хандырылгазы (99,4 хуу) бирги чартык чылдың планын күүсетпээн. Тус черге чагырткан үлетпүр бүдүрүлгелер республиканың садыг базаларын болгаш садыг организацияларын калбак хереглелдин барааннары-биле хандырарының бирги чартык чыл планын 108 хуу күүсеткен.

V.

Республиканың чонунуң культурлуг деңнелиниң улам ыяш-айгы өзүлдези үргүлүлүп турган.

Республиканың девискээринде турар өөредилге черлеринге 56,4 муң кижини өөредилгенин бүгү хевирлери-биле хаара тутказан, ылаңдаларга Тыва АССР-ниң дөрт чурттакчыларын бирээзин-ле өөренип турар. 1967 чылдың бирги чартыында 1641 кижи ортумак школаны доозкан, оларның иштинден 320 кижи бүдүрүлгеге ажылдап тургаш, ортумак эртемнин чедип алган.

Бо чылын дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлерин 609 тускай эртемнигер доозкан, оларның иштинден 252 кижи бүдүрүлгеге ажылдап тургаш, дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлерин доозкан.

Чоннуң медицина хандырылгазы экижээн. Эмнелге орунарының саны 1966 чылдың бирги чартыынга үдур 6 хуу көвүдээн.

Пассажирлер сөөртүрүнүң бирги чартык чыл планы 104 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың чогуур үези-биле деңнээрге, пассажирлерни сөөртүрү 421 муң кижиге көвүдээн.

Чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидип турар. Бүдүрүлгелериниң четкизи өзүп, оларның күүсеткен ажылдарының хемчээли көвүдеп турар. Чоннуң амыдырал хандырылгазының мастерскаяларының саны 1966 чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге 11-ге, коммунал-хандырылга бүдүрүлгелери —12-ге көвүдээн. Хандырылганың үлетпүр хевир талазы-биле күүсеткен ажылдарның хемчээли 30 хуу, үлетпүр эвес хевир-биле—22 хуу көвүдээн.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының планын күүсеткенин тараазында саннар көргүзүп турар:

	үлетпүр хевириниң хандырылгазы		үлетпүр эвес хандырылга	
	күүсеткөөн муң руб.	планга үдур хуузу	күүсеткөөн муң руб.	планга үдур хуузу
Республикага нииттизи-биле ооң иштинде:	397,8	402	256,1	104
Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу	357,2	103	101,0	100,0

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

АСБЕСТ ДЭЭШ солуннуң арныындан

Ажыглалга кирер объектиде

«Тыва даг-дүгү» тудугнуң үлетпүр прораб участогунуң коллективи байырлал чымының иийги кварталының тудуг-монтаж ажылдарының күрүне планын 1967 чылдың июнь 29-та күүседир деп хүлээлгеэн алган турган. Тудугжуларның сөөз ажыл-херек-биле карышпаан. Олар планын хуусаа бетинде, июнь 25-те, 115 хуу боттандырганнар. Эрткен айда участоктуң ажылчын бүргүүнүң ажыл нормазының күүселдези 153 хуу болган.

Июнь айда коммунист Даавырын Калдар-оолга удуртказан бызаачы-бетонщиктер бригадазы оны ажылдаан. Бригада арыглал-шеверлел черинин бешки насос станциязының бүгү бетон кудар ажылдарын доозкан. Ам насос станциязында туйбу салыышкынынга белеткел ажылдарын чорудуп турар. А. Софроновтуң бызаачы бетонщиктер бригадазы июньда диспетчерскээны база «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цехинин херимин ажыглалга дужаагган.

Ам үеде участоктуң ажылчыннары ажыглалга киирер объект—арыглал-шеверлел черинин бешки насос станциязында ажылдап турар. А. Шировтуң бызаачы-бетонщиктер бригадазы Постоянный суурдан бешки насос станциязынга чедир чылыдыга четкизинин чорудулгазын июльда доозар. Бригада бешки насос станциязын дериглелер тургузарынга июль 25-те монтаниниктерге дужаар ужурлуг.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга уткуштур алдынган хүлээлгелерни күүседиринге бүгү күжүн салып турар инстер Х. Сат, А. Софронов, С. Дамба оларны онналап демдеглээри күзеннир.

В. ВОЛОЧКО,
«Тыва даг-дүгү» тудугнуң прорабы.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Сорттуг даг-дүгү арыглаар талазы-биле чартык чыл планын 55000 килограммга ажыр күүсеткен база байырлал чылының алды айларында планнан дашкаар 1030 рубльдиң продукциязын берген даг-дүгү арыглаар фәбриканың Любовь Черновага удуртказан № 3 волчээ ажыл темпизин июльда ооң-даа бедиткеп. Бо айның бирги декадазында волчет планнан ажыр 3915 килограмм сорттуг даг-дүгүн арыглаан, нииттн продукция бүдүрериниң талазы-биле онаалдазын 572 рубльге ажыр күүсеткен.

Эвилегде даг-дүгү арыглаар дериглелер машинизи Куулар Достаймаа, белен продукция савалакчызы Хомушку Кек-оол, кургадылга салбырының кочегары Василий Меркурьев болгаш өске-даа арыглакчылар күш-ажылга үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

М. ИВАНОВ.

Ийиги ээлчегниң тудуунда

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың иийги ээлчегниң даг-дүгү арыглаар фабриказының кол корпузун тудары-биле каскан оңгарда тудуг ажылдары ажеглээн. «Тыва даг-дүгү» тудугнуң № 4 тудуг участогунуң ажылчыннары фабриканың кол корпузун тудуп эгелээн. Оларга дузалажырыыбле июль 13-те № 12 автобазаның № 2 автоколонназындан, үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадындан, чуртталга-коммунал эргелелиинден, профтехучылищеден 50 ажыг кижи ажылдап хүлээн. Олар бажыңның деңээн салыры-биле белеткен турар чер ажылдарын кылышканнар.

—⊙—

Түңнелди үндүрген

Транспортчулар Совет күрүнеиниң 50 чылынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннииг боттандырып турарлар. Олар иийги кварталда планнан ажыр 72400 тонна чүүлтү сөөрткеш, онаалдазын 109 хуу күүсеткен. Кварталда планнан дашкаар 324200 тонна-километрни артып, кол бүдүрүлгө көргүзүүн 112,7 хуу боттандырган.

Цехтиң коллективи чүүк сөөртүрүнүң бот-үнезин 8 хуу чыгаткан.

Чаа төлевир

Күш-ажыл болгаш ажыл төлевириниң айтырыгларының талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күрүне Комитединг Бүгү-эвилелдиң Профессионалдар Эвилелиниң Секретариады-биле кады «Тыва АССР-ниң девискээринде турар чамдык бүдүрүлге болгаш тудуг организацияларының ажылдакчыларының шалыңнына немелде төлевир тургузар дугайында» июль 1-де доктаал хүлээп алган.

Ол доктаалга дүүштүр «Тыва даг-дүгү» база «Тыва нобальт» комбинаттарның бүдүрүлгелеринде болгаш тудуглардында ажылдап турар ажылдакчыларның ажыл төлевиринге немей 40 хуу район коэффициентизин доктаадып тургускан.

Тыва республиканың өске тудуг организацияларының, хөмүр даш, энергетика база маш белеткел үлетпүр бүдүрүлгелериниң (Кызыл хоорайдан өске) ажылдакчылары кол шалыңының кырынга немей 30 хуу төлевирни база алырлар.

68 ТОННА ХӨЙНҮ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың даг-дүгү арыглаар фабриказының арыглап турары сорттуг даг-дүгү бодунуң хереглекчилериниң улуг үнелевин чедип алган. Ону бо чылдың чүгле алды айларында белен планнан ажыр 68000 килограммны үндүрүп чоруткан.

Белен продукция будүреринде Валерий Донгактың чүдүрүкчүлер бригадазы эки ажылдап турар. Ол, ажыл нормазын ай санында 130—160 хуу күүседип келген. Бригадада Күжүгет Бинов, Владимир Норит база бригадир боду күш-ажылга кызымаккайын көргүзүп турар.

1967 ч. Июль 29.

ШЫН

2-ГИ АРЫН

МОСКВА. ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинде делгиирлерге база бир чаа делгиир немешкен. 1961 чылдың апрель 12-де ужудукчу-космонавт Юрий Гагариниң башкарганы «Восток» дээр космос кораблин делегейге эң-не баштай орбитаже үндүрген ол ракетаның хоолгазын делгелгеде тургускан.

СЭТА-ның фотохроникказы.

Бай-Тайга районда «Тээли» совхозтуң эң хоочун малчыны Салчак Авыдаевич Чүлдүм хой ажылында чедишкинниг ажылдап турар. Бо чылын 262 хойдан 266 хураганны алгаш, оларны бүрүнү-биле камгалап алган. Алдарлыг малчын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле база шаңнаткан.

Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга уткуштур малчын хойларының чайгы болгаш күскү семиртилгезин эки организастап тургаш, улуг байырлалга оон-биле төлептиг белекти тудары дээш ажылдап турар.

ЧУРУКТА: хойжу С. А. Чүлдүм.

С. Феоктистовтуң фотозу.

Советтер болгаш амыдырал

ЧАГЫГ КҮҮСЕЛДЕЗИ

Бо чылдың мартта болуп эрткен РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниг болгаш черлер Советтериниг сонгуулгаларга белеткел үезинде, кандидаттар-биле ужуражылга хуралдарынга сонгуучу чон боттарының ажыктыг санал-оналын берип, ажылчы чонуң эрге-ажыынга хүүшкен, совет кижилериниң сонуургалын илереткен ажыл-ишчи чугула айтырыгларны кодүрүп, үнелиг чагыгларны боттарының айбыжыларынга берген болгай. Советтериниң чаа сонгуттурган составының баштайгы ажыл-чорудулгазы чагыглар күүселдеэри-биле холбашкан..

Эрткен сонгуулалар үезинде Сүт-Хөл кожаа Совединиң күүскомунга 32 чагыг кирген. Ажылагыйны, культура тургузуушкунун база кижилериниң амыдыралын улам экижидериниче угланган санал-оналларны сонгукчулар боттарының чагыгларынга илереткен. Кожаа Советтиң баштайгы организастыг сессижинга чагыглар дугайын чугаалажып көргеш, сайгарылгазын кылган. Чагыглардың хой кезиин күүседирин организастап чорударын кожаа Советтиң күүскомунга сессия хүлээткен. Чеди чагыгны үеткү органнарже хемчег алыры-биле шилчиткен. Сүт-Хөл кожаа Совет чонуң кирген ажыктыг санал-оналын амыдыралга боттандырар дээш эвээш эвес хемчеглерни ап чорудуп турар.

Баян-Чүрек совхоз төвүнден 80 км ажыг черде. Ында колдуунда малчыннар чурттап турар. Мында эмнелге пунктузун тургузары эргежок чугула негелде. Сонгукчуларның ол чөптүг негелдезин күүседирип-биле кожаа Советтиң күүскому ускай хемчеглерни ажылдап кылган, оон күүселдеэнн организастаан. Эмнелге бажыңының тудуунга чонуң ниити күжүн база киришкирген. Чаа херексел-биле дериттинген эмнелгени ажыгталга кирген. Эмчи кадрларны быжыглаан. Ол чөөк-навының сүт-бараан фермаларының саанчылары, надзырчылары эмнелге дузазын ап болур аргалыг болган. Кожаа Советтиң депутаттары С. Дөпте, С. Ховалыг бо ажылды организастаарынга идепкейлиг киришкен. Чагыглар ёзугаар Ак-Даш, Бора-Тайга школаларында башкылар чурттаар ийи бажыңны, Кара-Чыраада ийик Бора-Тайгада ийи кушукту тутказып, ажыглалга киргеи.

Кара-Чыраа, Ак-Даш, Бора-Тайга суурларның сонгукчулары бо чылын стадион тудуун чорудар чагыгны киргеи. Бо талазы-биле хемчег алдынган. Кара-Чыраада, Сүт-Хөлде стадионнуң кол тудуу колдуунда доозулган. Ол стадионнуң ханаазы туттунган. Ам иштики херекселиз четчелеп турар. Ак-Дашта стадион тудуунга хереглээр материалдарны белеткеп алган. Ам оон тудуун эгелээр. Бо ажылды организастап чорударынга депутаттарның киржилгези улуг. Будумчу, квартал комитеттери стадион тудуунга чонуң күжүн киришкирериниг элээн идепкейлиг чорудуп турар. Сүт-Хөлде иник, шак септээр, дазраныр черлерни оран-бажың-биле хандырган.

Сүт-Хөлде, Бора-Тайгада чайгы театрларны тудуп эгелээн. Ону Совет эрге-чагырганың юбилейлиг чылында ажыглалга киирер сорулга салдынган. Кожаа Совет бот-оналлга хереңгизи-биле 70 кубометр тудуг материалларын белеткээн. Чөөнкү үеде театрның тудуун доозар.

Чурттапга тудуунган ангыда малчыннарның амыдырал байдалын экижидериниче угланган чагыглар багай эвес күүсеттинип турар. Малчыннарны кидис өглер-биле, ап чоруурунга аптиг эт-херексеглер-биле хандырып турар.

Суурларны ногаанчыдың чаагайжыдары кол айтырыгларның бирээзи. Бо чылын кожаа Советке хамаарыжып турар чурттакчылыг суурларда, ферма, бригада төптеринде 7000 ажыг ыяштыг тарын олурткан. Школа болгаш ясли-садтарның девискээринде ямыз-бүрү чечектерни тараан. Ортаа-Тал сүт-бараан фермазының коллективи ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады саанчы Д. Шоңдайтының удуртулгазы-биле чартык га хемчээлдиг черни штахетник-биле херимнээн. Оон иштинде каттыг ыяштарны тарып остүргеи. Ол ышкаш эрги херим кыаалларны септеп, чамык черлерге чаа херимнерни кылырын организастаан. Депутаттар боттарының округтарында чагыглар күүселдезиниг хамаарышкан хемчеглерни чорудуп турар.

Ынчалза-даа чагыг күүселдевинде четпес талалар барын чугаалавайн барып болбас. Сонгукчулар Ак-Даш суурга уруглар иелиазын тударын дилээн. «Сүт-Хөл» совхозтуң бүдүрүлге планында чагыгны хандырарын көрүп каан хирезинде-ле мынчага дээр оон тудуун эгелевээн. Суурлар аразынга автотакеминя тургузар дугайында чагыг боттанмайн турар. Харын-даа мурнуунда чорун турган такси ам ажыллавас апарган.

Суурларның санитардыг байдалы ам-даа четпес. Чамдык чурттакчылар тудугну суурнуң планын ёзугаар тутар ужурлуг чуруумун барымдаалавайн, боттарының туралаан черинге бажын тудуп алыр черуктар бар. Чурттап олурар бажыңының девискээрин арыглавас. Бок-биле долгап. Ону арыг-шевер эдилээринче сагыш салбас чурттакчылар бары хомуданчыг. Сүт-Хөл кожаа Совет суурларга санитардыг байдалды экижидер дугайында түскей шинчилерин үндүрген. Ынчалза-даа ол ам-даа чедир күүсеттинмейн турар.

Садыг ажылын бүгү тала-биле экижидер, чугула барааннарны үзүктелишкин чок салар, септелгете хереглээр түүйбу, чугай аймаан хандырар дугайында чагыглар багай күүсеттинип турар. Уруглар хевш, шала будуур будуп, бажың херексели болгаш оске-даа культура барааннары магазинверге конгуг ховар келир.

Суурларда магазинниерниң санитардыг байдалы куду болуп артпыштаан. Септелгени ей-шаанда чоруттайн турарындан чаъе болганда, сылаттар дамдылааш, бараанныр үрелиг турарының таварыгылары бар.

Советтериниг күүсекчи комитеттери, депутат бүрүзү сонгукчуларның чагыгларын ей-шаанда күүседир дээш бүгү аргаларны ажыглап тургаш, чон оргузунга организастыг хемчеглерни чорудар ужурлуг.

М. ДАРЖАЙ,
Сүт-Хөл кожаа Советтиң даргазы.

Эки эгелээшкинни деткиир

БОТТАРЫВЫСКА ЧУГААЛАШКАШ...

Улуг-Хем районнуң Кок-Чыраа кожаа Соведи бөлүнүң күүсивинунга чурттакчы чондан страхованне болгаш оске-даа төлевирлериниң хуусаа бетинде чыылдазының дугайында Тыва АССР-ниң бүгү кожаа Советтериниг Элегес-Аксы кожаа Советтиң амылдакчыларының кыйгырыын чугаалажып көргеш, 1967 чылда чыгаа чогуур страхованне болгаш үндүрүглер төлевирииниң долу чыылдазын Совет эрге-магырганың 50 чыл байыралының бүдүүзу — сентябрь 1-де доозар дээш элегесчилерниң эгелээшкинин кожаа Советтиң депутаттары болгаш активистери бөлүн кадүрүүшкүн-биле үүлүдүт деп дедизээн.

Кыйгырыгның негелделерин амыдыралга боттандырарынга эрткен үеде чамдык амылдар кылдынган. Июль 1-де түннел-биле алырга. 1967 чылдың кожаа аныылагый үндүрүүнүң чыылдазы 102. чөө арендазы 110. бот-үндүрүг 107, страхованне 50 хуу күүсеттинген. Бо талазы-биле кожаа Советтиң депутаттары Калзан Мээдыр-оол, Алексей Дугаржап, Мэрии Дөндувай, Бөпүй Мээлы оларның идепкейлиг амылдазаны күүскомга демдеглеттинген.

Кожаа Советтиң бюджединге чондан кирэе чогуур үндүрүглер чыылдазынга кожаа Советтиң чамдык депутаттары идепкей чон киржил келгенин күүсиин кол улуг четпестерниң бирээзи деп санаан.

Кожаа Советтиң бюджединге чондан кирэе бүгү үндүрүглер болгаш страхованнлер социаль-культура хемчегларын ажыглаидырарынга, чөнүүң материалдыг болгаш культурдуг негелделерин хандырарынга кирэр дээрэмн масса чонга тайылыырлап берип тургаш, бүгү үндүрүглер болгаш страхованне чыылдазын бо чылдың сентябрь 1-го чедир доозар сорулганы кожаа Советтиң депутаттары болгаш активистери боттарының шүрүнүнде салган.

О. ТАВАА.

Оларга каттыжар бис

Чыргакы кожаа Совединиң ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир дөмей, 1967 чылдың планныг даалгаларын юбилейлиг байырлалдың бетинде чедишкинниг күүседир дээш бедик кодургүүшкүн-биле ажылдап турарлар. Мооң түннелинде ол Советке хамаарышкан ажылагыйның ылаңгыя бо чылгы көргүзүглери мурнуку чылдарныкындан дээре болган. Ам үеде кожаа Совет иштикиң малынга быжыг чем-суурну белеткээрнинче ажылчы чоннарны мобилизастап, бо талазы-биле чугула хемчегларни ап турар.

Ажыл-агый, культура тургузуушкунунга бот-үндүрүг онаалдаларын болгаш оске-даа үндүрүг төлевирлерин чогуур үеде чыып төледири улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш Чыргакы кожаа Советтиң шупту ажылдакчыларының Элегес-Аксы кожаа Советтиң ажылдакчыларының республиканың бүгү кожаа Советтерииге кыйгырыын деткип, ам арткан үндүрүглер чыылдазын бо чылдың сентябрь 1-ге чедир долу күүседирин шиитпирлээннер.

Чондан үндүрүглер чыылдазынга болгаш суур чаагайжыдылгазынга кожаа Советтиң депутаттары С. Хеймер (башкы), М. Бады-Назын (саанчы), С. Чечекмаа (квартал комитединиң даргазы, 58 харлыг) олар идепкейлиг киржип, боттарынга быжыглаттынган участоктарының чурттакчыларындан үндүрүглерни чогуур үеде төлеттиргеи, ол-ла участоктарга чазын ыяш тарылгазын эки организастааннар.

Бо хүннерде кожаа Советке хамаарышкан уруглар албан черлериниң болгаш эмнелге пунктуларының, библиотекаларның, клубтарның кышка белеткели организастыг чоруп, ол ажылды августуң баштайгы чартыында доозар сорулга салдынып турар.

И. ОНДАР.

Таныжылга калбарган

СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерии Бии-Хеминиң ажыл-ишчилери бүгү совет улус-биле бир дөмей, улуг өөрүшкү-биле уткуп, таныжып турарлар.

СЭКП-ниң район комитеди районнуң ажыл-ишчилеринге Төп Комитеттиң Тезистерин таныштырарын организастап чорудары-биле 20 ажыг лекторларны болгаш пропагандистерни районнуң ажыл-агыйларынче аъткарган. Олар кожаанның ажыл-ишчиларынга СЭКП ТК-ның Тезистерии таныштырбышаан, ажыл-агыйларга Тезистерии пропагандалаары-биле политинформаторлар болгуун организастап тургускан.

Ам ол төөгүлүг документиниң чонга таныштырары-биле 158 кижи составтыг 18 политинформаторлар болгуу тургустунган. Олар бо хүннерде Тезистер талазы-биле 60 лекцияларны, 300 ажыг номчулга беседаларны кылганнар.

СЭКП ТК-ның Тезистерии чонга таныштырарындан аңгыда, Тезистерни районнуң партия активиниң хуралынга болгаш база партия эге организацияларының хуралдарынга, Туран хоорайның партия активиниң хуралынга оон аңгыда комсомолдуң район комитединиң пленумунга таныжып чугаалашкан.

СЭКП-ниң район комитеди СЭКП ТК-ның Тезистерии ыракка чайлагларда турар малчыннарга таныштырары-биле ийи удаа райкомнуң лекторларынга улуттуган агиткультбригаларны организастап чорутқан. Олар 60 ажыг чайгы одарларга четкеш келгеннер.

Районнуң культура бажыңының агиткультбригадазы райкомнуң лектору-биле кады «Хадың» колхозтуң Сүтлуг-Хемге каларчыларынга, «Кызыл тараачын» колхозтуң Ээрбекте хой кыргыллазының пунктузунга, «Искра» колхозтуң кыргылда пунктузунга база Туранның амыдырал хандырылга комбинадының ыяш участогунга чедип, Тезистерниң темазынга лекция кылдыштаан, концерттерни көргүскен.

СЭКП ТК-ның Тезистерии ажылшчылерге таныштырар ажыл районнуң «Тиилелге», «Кызыл тараачын» колхозтарда, «Өөк» совхозта ажы өрганизастаттынган. Чижээлээрге, «Кызыл тараачын» колхозта СЭКП ТК-ның Тезистерии таныштырары-биле 50 политинформаторлар ажылдап турар. «Өөк» совхозта—18.

СЭКП ТК-ның бо төөгүлүг документизин районнуң ажыл-ишчилери таныжып тура, ону бистин алдарлыг улуг Төрээн чурттувустуң, партиавыстың эрткен улуг оруун көргүзүп турар документ кылдыр көрүп, Улуг Октябрьның 50 чыл ойнга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгезин чедишкинниг күүседирин хүлээнип турарлар.

Д. ОЮН,
пропагандист.

Эрзинчилерниң белеткели эки

Эрзин районнуң улус өөредилгезиниң ажылдакчылары юбилейлиг чылга уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган турган. Социалистиг хүлээлгелериниң бир кол сорулгазы болза, чаа өөредилге чылынга белеткел ажылдарын мооң мурнундагы чылдардагы деңнелден эки шыналыг чорудары. Ол сорулгалар амгы үеде багай эвес күүсеттинип турар. Районда ийи ортумак, үш сес чыл школалары бар. Амгы үеде чаа өөредилге чылынга Эрзин, Нарын ортумак школалары шуут белеп. Эрзин ортумак школазы сентелгени июль 15-те доозар хүлээлгени алгаш, школаның коллективи бодунуң сөөгүнге ээ бооп шыдаан. Эрткен өөредилге чылының дургузунда школага, школаның эт-херекселин камнаар талазы-биле конкурсту чорудуп, оон түңнелин доктаамал үндүрүп турганындан бүгү-ле херекселдериниң эдилели эки болган.

Сентелгени кынчаар чорудар дугайында школада партия организациязының, профсоюзтуң болгаш администрацияның тургузыган планын ёзугаар өөредилге чылы доостуру билек-ле сентелгени эгелээн. Школа чанында спорт шөлүн чаартып дерээн. Ында бут бөмбүү, баскетбол, хол бөмбүү ойнаар шөлдер бар, эки дериглер-биле хандыртынган. Школа чанында география шөлүн база дериттинген. Эрткен чылдарга деңнээрге, чаа өөредилге чылында химия, физика кабинеттери, эки дериттинип кылдынган.

Чаа өөредилге чылынга уткуштур белеткел ажылынга Эрзин ортумак школазының ажыл-агый аргелекчизи эш Комбужап, школа директору эш Дамбаа-Хуурак олар херектиг материалдарны ёйлаанда тып хандырганындан сентелге кыска үениң иштинде доозугган. Школа херимнинге амгы үеде 1000 ажыг кубометр тонлак сөөртүнген. Эрткен өөредилге чылының хургузунда Эрзин школазының пионер дружиназының ажылы районда эң дээре ажылдыг дружина бооп турган. Ында пионер вожатыйы Светлана Ламажап пионерлер ортузунга организаторчу ажылдарны эки чорудуп турганындан пионерлериниң чайгы дыштаныгазы бо школада эки эртип турар. Өөредилге чылының төөгүзүнде пионерлер ажыл-бүрү культуралларын чайгы үеде суттарын, ажаан турар. Октябрьның 50 чыл ойнга уткуштур Эрзин ортумак школазының пионерлери суурда чурттап турар хоочун коммунистерниң, партизаннарның сактышкыннарын бижип, Эрзин суурнуң болган Ленин аттыг колхозтуң төөгүзүн чыып тургусканы школаның ажыл-дырганыйга чаа түүл болур.

Нарын ортумак школазы сентелгези июль 20-де доозган. Школа херимнинге 1200 кубометр тонлак ыяш дүжүрүтүнген. География, спорт шөлдери бүрүн дериттинген. Ол ышкаш химия, физика, күш-культура кабинеттери чугула түүлдер-биле чепсегелеттинген. Чаа өөредилге чылында Нарын школазы кинчаадерге үн аппарадын, микрофонну, өөредилге кинозун, радио дамчыдыгазын, эндиноскоп, проекционный фонарь дээш ышкаш техниктиг өөредилгени бүрүн ажыглаар кылдыр таварыштыр кылдынган. Школаның тускай дизелин дүне, хүндүс херек үеде ажылдаар кылдыр керии кылган болгаш гаражты эки сентээн. Бо школада «Ленинчи комната» база «Күш-ажылдың болгаш дайынчы алдарның комнаталары» ам ийи чыл улаштыр ажылдап, ында чыгдынган материалдар чыл келген тудум улам көөдеп турар. Пионерлер комнатазында интернационалчы булуң тургустунган. Ында Москдун, Совет Эвилелиниң улуг-улуг хоорайларының пионер организациялырындан алган чагаалаарны, материалдарны делгээн. Чайгы сентелгеге ажылчыннар Кыргыс Дүгэржап, Палма Хорлова, Калдар, башкылар Артаев, Шактар олар эки ажылдааннар.

Нарын ортумак школазының башкылар бажыңнарының сентелгези база доозулган. Башкыларга чаа өөредилге чылынга одаар ыяш база дүжүрүтүнген. Нарының уруглар садының сентелгези, кышка белеткели эки кылдынган. Келир кыжын одаар ыяш бүрүү-биле белеп бар.

Эрзин районнуң улус өөредилгезиниң ажылдакчылары чаа өөредилге чылында районнуң дериктээринде бүгү школа назылыг уругларны школаже бүрүн хаара тудар дугайында база-ла социалистиг хүлээлгени алганнар. Ынчангаш мооң мурнуунда чылдарда турган четпестерии бо келир чаа өөредилге чылында катаптавайн, район иштинге бүгү-ниитининн ортумак өөредилгезиниче аныктарны хаара тудар дээш ажылдаар дээрэн чиганнаар чок.

Н. ДАКАА.

ХӨГЖҮМЧҮЛЕР ХЕРЕК, ЫНЧАЛЗА-ДАА...

Номчукчунуң демдеглелинден

Клуб эргелекчизи ыяап-ла баянист болуру албан бе? Хөгжүмчү мергежил чок кижи ол ажылга ажылдап шыдавас бе? Бо айтырыгның талазы-биле бодуумуң бодалымны илередиксеп тур мен.

Амгы үеде бистиң республиканың культура бажыңнарында, кожаа клубтарда хөгжүмчү мергежилдиглер, бодуу өөренген кижилер болгаш музыка билбес-даа кижилер ажылдап турар. Оларның ажылдап турары негелдеге дүүштүр чангыс аай эвес: эки-даа, кошкак-даа ажыллыглар бар. Музыка мергежилин билир кижилер культура ажыларынга ажылдаар болза хөй янзы хемчегларни чорударынга оларга чингелделиг болуру чугаажок. Ураң чүүлдүң хевирлерин организастаарынга кол-ла чөленгиниш ол-ла болгай.

Бистиң районнуң девискээринде ажылдап турар клубтарны чижекке ап көөр болза, ында музыка билбес кижилер кайы хөй, мынчаарга оларның ажылдап турары түүгээр, мынчангаш бо ажылга күзел, чүткүл хайныышкын чок болза, музыкант-даа кижи эки түңнелиг ажылдай албас.

Сыстыг-Хемде кожаа клубтуң эргелекчизинде хөй уругларның неэи А. Я. Ерлина ажылдап турар. Ол үгбай музыка билбес, мынчаза-даа, ол клубта ниитти ырыным, музыканың, шиинин болгумнери доктаамал ажылгап.ында 17 кижи хаара түттүнган. Клуб чөвүлеи ажыл планын тургузуп, чугаалашкаш, ол ёзугаар лекция, беседаларны, массалыг кежээлерни эрттирип турар. Клуб үргүлчү арыг-семиг турар. Клуб эргелекчиин музыка билбес-даа болза үргүлчү ону билир кижилерин дилээн, айтырган, негээн чоруур.

Сыстыг-Хем дээрге, районда оңаагай байдалдыг суур, ында бойдус байланның болгаш аң-олуктуң тывышчылары чурттап турар. Чылдың бүгү үелериниде суурнуң кол чурттакчылары тайга кезип чоруй баар, аңаа чугле кырганнар болгаш бичии кижилер артып калыр. Ынчалзаада клуб кандыг-ла бир ажылды кылып, четгигип турар. Олар ай санында ийиден эвээш эвес концерти үндүрүп турар. Мынчаарга концерт болгаи болгумнер саны эвээш бе, мынчаш? Чок. чүге дизе, суурнуң бүгү чурттакчылары чүгле түс хире кижи, ол саннар түс чернин амыдыралының байдалынга таарыжыр.

Ында библиотека эргелекчиаи, районда культура ажылдакчыларының дээрелериниң бирээзи Л. А. Дорофеева 7 кижи составтыг лекторлар болуун улуттуп шааза, клуб ажылынга улуг дузаны четирип турар. А клуб эргелекчизи А. Ерлина ажыл төлевирииниң иштинде ап турза-даа, кыымзык, түүкүлдүг чоруун көргүзүп, багай эвес түңнелдерни чедип ап турар.

Мен бо түүлдү клубтарга дүшкенна кижилерни, оларның музыканы билир, билбези хамаан чокка хүлээп алыр кылдыр биживейн, а харын клубтар ажылында маңаа хамаарышкан четпестер бар бээргэ бижип турарым ол. Районда «Май 1» колхозтуң клубунда уран чүүл ажылы ыяк кошкак, ону экижидер хемчегларни алзын деп ында кожаа Советке, партия комитединге сүме кадарга: «музыкант кижиден эккелинер, оон башка ажыл бүтпес-тир» деп удур негелде кылып улус.

Музыкантылар бистиң Тожуда хөвар болдур ийин, харын-даа профессионал мергежилдиг хөгжүмчүлер шуут чок. Музыкант чокка ажыл бүтпес дээр аттартыныышкынның шын эвезин Сыстыг-Хемниң чижээ херечилеп турар-дыр. Клубтарга нелеляда чаңгыс катап танцы эртиреде, баян тыртар кижини баш удур чугаалажып ап-даа болур, азы радиола дамчыштыр арттирери-биле аялгаларны плёнкага-даа бижидип ап болуп.

Болгумнерде штат ёзугаар ажылдап турар ыраажылар чок-ла болгай, мынчангаш музыкантылар база ынчаар тыпты берип болгур. Херектиң ужуру чугле ажылды шын организастап, маңаа комсомолчу-аныяктарның идепкейин калбаа-биле ажылаарында.

«Совет Тыва» колхозта база-ла музыкант эвес кижи ажылдап турарындан кодээ Совет «баянист эккел, ажыл сандарады» деп негеп турарлар. Ол ындыг болган дижик, мынчаарга ам-ында одаар ыяш сөөртүнээнн, сентелге оожум чорун турар. Ону база музыкант кылыр бе, мынчаш? Культура ажылының оске хевирлерии (лекпуттарны, ужуражышкынналарны, лекция, беседаларны) чорударда, ыяап-ла музыкант болуру албан эвес, чугле тывынгыр ажылдар негеттинер.

Бистиң республиканың найысмалалында музыка училищезин чыл бүруле хөй кадрлар доозуп турза-даа, олар кодээ клубтарда шоолуг-ла ковулбейн турар, мону дээш Культура министерствозуң чемелээри черле чоптуг. Баянистер курузунга ам-даа неней кижилерни хүлээп ап, оларны белеткелиниң шыварын өжидиер черле күзенчиг.

Республикада мергежилдиг баянистер-даа, боттары өөренген салымныг кижилер-даа бары шын, оларны-биле ажылды чер-черде көпкак чорудуп турарынга чамдык эштер арагадарыга хандырар, ажылга доктаамал эвес болур чоруктар база шаптыктыы билдингир. «Бистер ховар кижилер бис» дээр хөөннер оларның чамдыктарынга бары чажыт эвес.

Мынаыг таварылгада, клубтарны ол-ла черниң өөредип чорутқан кадрлары-биле четчелээри күзенчиг. Ол ышкаш ам ажылдап турар эштерниң республика чыыкыы кылып, оларның мурнуила турар чугула сорулгаларны чугаалажыры черле артык эвес хире.

Д. БАЙЫР-ООЛ,
Тожу райкүүскомунуң культура килизиниң эргелекчизи.

РЕДАКЦИЯДАН: эш Байыр-оолуң чагаазынга хамаарыштыр боттарының бодалдарыңарны, күзелдериңерни, чагааларыңарны бижиңиңер «Шын» манап турар. Чүгле бо темага хамаарыштыр эвес, харын культура оңаглариында амыл-херектер дугайында чагааларыңар иээрии манап тур бис.

Толя Скориков бирги автоамыл-агыйга № 10 школаның 8-ки классын двоснаш, ол-ла организацияда ажылдап турар ачазының сүмезин ёзугаар ажылдап эгелээн. Оон бээр бир чыл эртикен. Толя слесарь-электрик апарган. Ол ам № 3 сентелге участогунда ажылдап турар. Техникага ынак ооп сентелгени бедии шынарлыг чорудуп, автоамыл-агыйның мурнакчыларының одуруунга кирген.

ЧУРУКТА: Толя Скориков эзлечлиг машинаның техниктиг амаалдазын чорудуп тур.

Сөзүг болгаш фотозу О. ТАРЫМАНЫЫ.

„Шынга" парлаттынган соонда

1967 чылдың июль 12-де К. Мартнаның «Чурук тырттырар дизе...» деп шүгүмчүлелдиг материалын «Шын» солуи парлаан. Чурук тырттырар, баш дүгү кыргыдар черлер Өвүрүнүң Хандагайты суурда чок болганындан чамдык кижилер Чадаана кирер ужурга таваржып турган. Редакция Хандагайты суурда амыдырал хандырылга комбинадының директорунче ол фактыны хынаары-биле чагааны чоруткан.

Өвүр райкүүскомнуң Хандагайты суурда амыдырал хандырылга комбинадының директорунуң хүлээлгезин күүседип турар К. Монгуштуң редакциига дыннатканы болза: «Чурук тырттырар дизе...» деп материалды хынап көөрге, ында бижиттинген чүүлдер шын болган болгаш ол четпестерни узуткаарыбиле тодаргай хемчегларни алган».

Улуг-Хемни канчап кежер?

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Үрбүн, Кара-Тал салбырларының малчыннарында «Улуг-Хемни канчап кежер? деп чугаа бо чылын кажанемзиндадаа артык чидиленнин турар. Ында болбастың аргазы чок. Бо салбырларның малчыннары Улуг-Хемниң оң талазында Ортаа-Хем, Күйлуг-Хем, Бидилиг, Кара-Тургуг дээш ышкаш черлерге барып чайлаавар. Малчын бүргүү малының селиргилгези эки болуун ооң суг кежеринден, мрак-узак черлерже кежеринден черле обталаавас.

Маңаа кара чаңгыс шалгытты, берге чүүл чүл дизе, Улуг-Хемни кежери болуп турар. Кежиг аъемнде доктаамал хемеда, катер-даа чок. Кажан малчыннар Улуг-Хемни кежерде, чоруумал хемелер маңап, ыяш-каш хүннер эрттирип турун бээр. Чок болза пайда бир кижиниң хемелин акша-биле, азы аргага соңнел хелевилээр апаар. Ол ышкаш хемниң ол чарыындан совгоза тоовуна келирде, база ындыг. Чайлаадан бабарда, аътты чоруур болгай. Суг кыдынга келгеш, база-ла душ бооп келир хемелер маңаар. Бо үеде кижилерниң хүүда хемелери моторлуг апарылаавын. Ындыг хемге чамынов аътты канчап чедериш? Аът моторлуг хойбас-даа дижин, а хеме дүрген болганда, аът мынчаар эштин шыдаавас. Бо таварылгада аътты ол чарыкка каташ, сугну кешкеш, чадаг кылаштаар апаар.

Бо байдал азы үеде силенчилерге база шалтык бооп турар.

Совхозтуң директизазы бо айтырыгны өөренип көрбейн турар. Улуг кежилерге доктаамал хемелер туруулар дугайында айтырыгны малчыннар болгаш дөмүүлер совхозтуң директорунга Трошевке нам-даа үдаа турүүскен. Директор бо айтырыгны өөренип көөр, аргазын тывааралының үлүү, харын совгоз үзе шүүлдээр апарган. Чайлаалаштың соонда чамдык малчыннар бо таваржа кежер болгай. Чүгле малчыннар эвес, ол-бо чоруумга оның бүгү харылзаа хой болгай. Совхозтуң удуртукчуларының болгаш тускай артелниларының Улуг-Хемниң оң талазында малчыннарга шоолуг барбайн турарын анаа таварылга эвес деп бодаар кол. Хеме чокта оларның суг кежин шыдаавазы база быыдынныр.

Бо айтырыгны дарый шиитпирлеге чогуур. Моңу анаа билдирбее айтырыгга ыыдыр бодаайн, совхозтуң экономиказынга, ыяш-бүрү харылзаазынга холбашкак айтырыга деп билге чогуур.

А. ДОНГАК.

1967 ч. Июль 29.
ШЫН
3-КУ АРЫН

Олафс ГУТМАНИС, латыш шүлүкчү

Шуурган чок турган болза...

Шуурган чокта кимин болган балыкчы боор,
Тараа тараан тарааачын дег, шелээзи чаңнаар,
Шууштур тутиан балын хүнинүң сава долар,
Далай кырын кааламa өрүк кылыр.
Ындыг амыр чүве болза, чалгыг турбас,
Ышкамнадыр озал-ондак шурап келбес,
Шанаитарның чалгааранчыг шуушкан даажын
Шаар дээрлер таалап дыңнап турар ыйнаан.

Сооң агым, үзүг агым сенчү бээрлер.
Дедир хаттар, аай хаттар тутчу бээрлер.
Далай дүвү, чүрек, эрик тойлуп үнер,
«Сос» диген чалыгган үн чаңгыланыр.
Шуурган чокта дөгелемир сайга келгеш,
Сандан ыяш чәртыларын тып ап болур.
Чаштан өскен бедин эрик чүгле часкаан
Шуудургу, кан оолдар барын биилп кааптар.

Душтуум оолду бистиң колхоз төдү билир...

Душтуум оолду бистиң колхоз төдү билир.
Душтуум оолак, далай, сеңээ чазык чаңнаар.
Чанық орта даады бе-ла чеде бээр-дир,
Чаныптарын неңгүс уткаш, хөрөжир-дир.
Характарың мээңиинден неңкүр бээр-дир,
Хандыкшаанның мээңиинден ханы дилир,

Душтуум оолак сеңээ баргаш, мени сактыр,
Душтуум оолак меңээ келгеш, сени сактыр.
Бажың аңыр өнчүленген кадын дег сен,
Балыың доллу, каазың дендии, чараш-тыр сен.
Сазыдии дег ындыг өнчү тыппас-тыр мен,
Сеңээ кончуг адааргаар мен, байлак далай!

Далайым кончуг

Далай кыдыы — бажыңымның турар чери.
Талыгырдан шуургаңнар меңээ иззрлер.
Хаадамнаан хаалаан чалгыг келгеш баарга,
Хадылыг чөр шииледир хадып үнер.
Дүне боорга, далай дүвү — хаңы черниң
Дүйиззредип чөвүүрткенин дүжей бээр мен.
Чалгыгларың сүре иагар даажы-биле

Чаңгыс чүрээм төрөлдәшкен латыш эр мен.
Далай чокта кандыг кижи турар мейнаан?
— Чулчургулаар нурт-хаваа болур мейнаан.
Далай-биле даады кожа чөрүүр болгаш,
Чурттаалганың хыын тыптым, ажыын билдим.

М. КЕНИН-ЛОПСАН очулдургаш.

БИСТИҢ КАЛЕНДАРЫВЫС

ЧУРУКЧУ АЙВАЗОВСКИЙ

(төрүттүнгенден бээр 150 чыл болганыңга)

Орус улустуң кайгамчык чурукчузу И. К. Айвазовский ышкаш ындыг улуг сурагны, ат-алдарны чаалап алган чурукчуну тывары берге.

Айвазовский кончуг аныяк чоргаш-ла, бодунуң салым-чанавыг таланнызы-биле сурагжый бергеи. Петербургтуң Чурулга академиязының аныяк өөреникчиниң чураан чуруктары кижилериң кичээнгейин дораан-на хаара туда берген. Өөреникчилерниң далай дугайында чураан чуруктарының делгелгезин орус культураның алдар-сураглыг кижилери А. С. Пушкин, Н. В. Гоголь, И. А. Крылов, К. И. Брюллов, М. И. Глинка болган өскелер-даа көргеш, оон чуруктарын ажок магадап, аңаа байыр чедирген.

Иван Константинович Айвазовский 1817 чылда Кара далайның чоогунга, шаандагы эрги хоорайга төрүттүнгеи. Чурукчу аңаа чурттап турган, дыка хөй чуруктарны чураан, оларны ам делегейниң хөй-ле музейлериниң чуруктар галереязын каастап, көргүштүг болдуруп турар. Айвазовский бодунуң 82 чыл чурттаалгазының иштинде алды муң чыгам чуруктарны чураан, оларның хөй кезии далай дугайында темага тураскаатыннган. Ажыы чыдар хүннүң алдын-сарала херелдерни далайны каастап турарын азы айдың дүнүң чырыы шыва алдынган далайны, хаттыурганныг үеде кам-хайыра чок чалгыларга коргунчуг кылдыр чайгаткан корабльдерни, улуг хемелерни азы оларның эриктерде хаяларга үскеш, үрей шаптырган хевирлерни дээш хөй янзы-ла чуруктарны чураан.

...Хүннүң чаа-ла дээш келген баштайгы херелдерн улуг хаттыурган үеинде тос вал чедир көдүрүлген халаптыг чалгыгны чырыдыпканыы, сугже дүшкен корабльдиң үрелип-бузулган кеэктеринден так туттунупкан кижилерни ол тодаргай чуруп көргүскен. Оон аңгыда өңгүр будуктар-биле кончуг көскү кылдыр чураан чуруктарында коргунчуг шуурганның удавас соксай бээр деп барганын, бойдустуң күштүг халавы-биле сегиржин алган кижилериң тиилеп үнерин көргүскен. Амгы үеде Ленинградтың орус музейинде турар «Тоскувал» деп чуруунуң сюжеди шакла ындыг. Ындыг чуруктарны Третьяков галереязындан бааала хөйну көрүп болур бис.

Айвазовский чүгле далай дугайында кайгамчык чуруктарны чураан эвес, ол бойдустуң чараш чурумалын база-ла магаданчыг, ол-ла олчаан кылдыр көргүскен. Украинаның ужу-кыдыы коозулбес делгем ховуларын, Днепр хемиң агымнарын, оон эриктеринде чараш бойдус чурумалды ол-не баштай чуруп көргүскен кижилериң бирээзи база-ла ол болуп турар. Кежээки үедеги ырлжым ховуну, азы ында отташ чоруур, кодан хойну, көжүп чоруур кижилерни далайның делгемнеринде салдаан корабльдер ышкаш чуругулаан.

Кайгамчык талантылыг кижи бистиң делегейивиске болуп турган болуушкуннарны ол-ла хөөзергизин бодунуң чуруктарынга көргүскүлээн. Ылаңгыя 1853—1856 чылдарда Крымга болуп турган дайынналарны көргүскен олээн нат чуруктарны чогаадып, оларын орус флоттуң кижилериниң маадырлыг чоруунга тураскаал болдуруп, төөгүнүң ариннары кыдыр артгырган. 1867 чылда Крит ортулукка грек улустуң, Европаның дешилгелиг кижилериниге үлегер-чижек болганы, оларны демиселче оттурганы, национал хамаарышпас чорук дээш тура халышкынының, демиселдиң дугайында бөлүк чуруктарны Айвазовский чураан.

Ол ышкаш Туркияда чурттап турар армян националдыг кижилериң берге салым-чолуунуң, амыдыралының дугайын көргүскен чуруктарны чураан. Айвазовский Кавказче, Арменияже аянчоруктарны удаа-дараа кылып, ол черлерге баргаш, хөй санныг чуруктарны чураш, оларның өртээнге алган акшазын өг-бүлезиниң амыдыралы чединмес кижилерге дузалаар фондуга берген.

Айвазовский чуруктарыы кончуг дүрген чуруур турган. Дыка хөй чуруктарны, чижээ «Кара далайда», «Чалгыглар аразында» болгаш өске-даа ажылдарын 10—12 хүннер иштинде-ле кылып доозупкан, чамдыктарын мырыңай каш-ла шактар иштинде чураан болуп турар. Ол черле амыр-дыш чокка ажылдап турган. Шак ындыг кызымак, хөй ажылдаар чоруу-биле улуг алдар-сураглы-даа чаалап алган. 82 харлыг кырган ашак турган, өлүрүнүң хүнүнде беанн бийирин холдан салбаан. «Частныйкынга таварышкан турк корабль» деп чуруун доозарынга чедир каш-ла шактар арткан турда, ол мөчээн.

Кайгамчык чуруқчу А. К. Айвазовскийиниң ады бүгү делегейге билдингир.

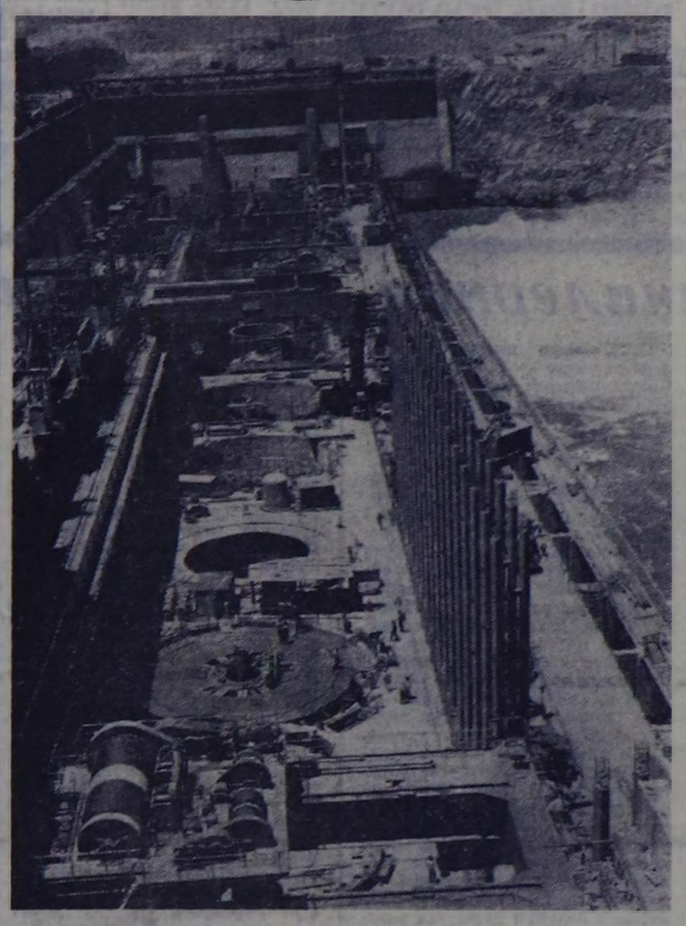

КАТТЫШКАН АРАБ РЕСПУБЛИКА. ССРЭ-ниң дузазы-биле Асуанда тудуп турар электростанцияның тудуунда.

СЭТА-ның фотохрониказы.

„ЫТ-КУШ ӨРШЭЭЛ-ДИР БЕ?“

(Рассказ)

Коргарым-на аажок. Киш-кулаандан чорааи өзениие бажында бистен башка, куйу дээр кускун, сайт дээр сааскан-даа чок дээнзиг. Долгандыр-ла эзнээргей. Ыржым азаам, артында-ла хөлүе бергенлиг тур. Киски тудуп чип амдажаан адыглыг деп улустуң ол черии чугаалажыры сагыштан ыравас. Имиртиңнээр дей бергеи бо ойде даг-иргек суг кедеп кээр болза, кончуг чымчак, сарыг хевие дет чатты берген чыдар бо күзүрүмге шылырт дээр даажы-даа дыңналбас хире.

Будер-ле чыгай берген бир кожа орук чыдарга, инда харын не-даштан чүү билдиңер ирги дээш, караында-карааила, топтап көре бердим. Чүнү-даа жекергелээмде, чеңиидеи ачам дужжа шеле тыртыпты. Үстүзүте терең оттуг аяиче айты-дыр.

Көөрүмге, суалде-ле бо, адыг... Балдырган дайнаан аескынын даажы артында-ла чапыгайндыр ыыналыы кээп тур. Ол-бо шимченгилээрге, даван-даяа кончуг чоон, кара сарыг дыттар-ла, хатка салбанайнын турганзыг—даг-иргек! Холдарым бөгай бырдаанымда-ла барды.

Ачам тактырлыг боозун шагда-ла хөлдепкеи тур. Менче бажы-биле ишкээрге, баанган мырыи алган капындыыы сегелинде бөрбеңнеп-дир. Кулак дажынче шыгаап-шыгаап, ижжыны бластым-на ийин. Адыг көректеиип үвер орта, чер-даэр-ле дииирээпзиг. Дораан шураап, оглуң барып сегирип алды. Ийи холдан үүштай бээрге, оглуның алгы-кышкызының кыысынчыныга ийи кулак-даа үвек, чаш уруг-ла ыглап-сыктап турганзыг. Хинчектеп-хинчектеп, адыг оглуң далчыр холдан шимдааарга, оозу чиде маңнай берди. Ажынгандарынган, балыг аң ыыргай иштинче карааи дииди. Ачам боолаар чай-даа алынмаан, олчаан тур. Топтап коорүмге, адыг оттаап турган черде селбер чоон поштуң адакы будуунуң дээүнде база бир адыг оглу куспактаныпкан, хырны борбай бергеи. ылыынчылын хорун чыдыр. Ачам ону боолаавас ужуралуг адыг болган-дыр. хайдыг-ла эйдег болду деп кагды.

— Че канчаар, бир-тээ ындыг болганда, карацчылаалакта, одаалыска бараал. Хоидур оттулар ыяш-даш белдеткеи алдывысса-ла эки боор — дээрге, боомну чүктээп, киш-кулаалыг ийи демир-хууңувусту тутнан олчаан ачаинын соопдан базып олур мен. Чедип келириивиске, аттарывыс кулактарын сүүрертип алган кийган туруп-туруп, катап оттай берди.

Сеткилиивде дойлуп турар бодалдарның ыыдазында холденчии-ле ажжок. Парлыг биле Сергиг араазинда узуг арт ажылдыр улус безин аргыштырбастай берген. кижи тудуп чип амдажаан адыглыг бо Кумнуг-Хем бажың келир чери кылдыр ачаимың чүге ыяавыла шилип алганы ол? Киш-кулаа деп кызып-кылайып чораап, ындыг ондактыг черге кээрген билбес адыгга лепектадып, аны-тыныы оскунза канчаар? Бир-бир бодап кээрге, чырык өртемчейге аны-тыныыг чурттаарын мырыцай херекке албастай берген. Чамдык кижилер кинчангаш оон ойчазы болу бээр болбазыкпе. «Кылыын чажырарга көстү бээр, хырпын чажырарга, аптай бээр» чоор.

— Кортпас дээп капчаар боор кинчаш, ачай? — деп айтырдым.

— Шын-дыр. Бээр дыңна — дээш, хавыидан даңзазыига таакпы тип алды. Чиигежек кезек алгаш, даңзазының бажынга үстүргелек чорда. аттарывыс хаарыктап-на үнүү. А дуруг кырындан шиплээп даап дыңнадган соопда, одагда от кырынга коичуг улуг кара ширик пет кылдыр кээп дүштү. Оон кырында каш борбак куу оттар хүрт кылдыр кыпкаш, өже хона бээрге, одаг караигылаш дииди. Думчуумга агыыг, чаагай чыт келдя. Чүвеинп ужурун ам-на биле бердим. адыг... дуруг кырындан хайдыпып келген. Кулугурнуң кажарын чүү дээр баштай одагның одун өжүрүп алыр дээш, олче ширик ол соккаш, хөме октап бадырганы ол болду.

Шприктер одагны чандыр-соора педилеидир дүжүп турда-ла, ачам одун камгалаар түржүк, харын араатанга дузалажыксаанзыг-даа, одувусту келек-биле улам ожүр быгаап каапты. Дуруг баары-даа ижээн пошти дег карацчылаап. Хүлбүс дег огура, ыт дег ээре каггылап, адыг-даа дургунуң алдыы ужуп куду баттыла.

Ачам калбак тос шиштээн урукчугажын бир хааржак оттуг-ыяжыбиле катай меңээ тутсупту.

— Тоэун кыыскаш, дүрген көдүр, шымда! — диидир. Шаккан оттуг-ыяп чадбыжы дээрге, тос-даа сүрт-ле диди. Хепертен кодүре каапгарын орта, урук бажында чалбыраштыг от эңмек дуруг баарын чайыналдыра-ла берди. Ийи холун атпайтып алгаш, ийи буттап кел чорааи араатан чыдо каапты. Ийи холун чада салып алгаи, катап тура халырынга мырыцай белеи чыдыр.

Ачам хажылынче каш баскан соопда, бооэунуң даажы хоректеиипле үнду. Ыкыиайдыр чөвүүртай каапиан, хөкүлээп ыыт дыңналды. Ачы мажавлайны боозунуң аксыбиле барып үстүргүледи. Кулугурун шимчеп-даа дивейн, упкан олчаан, чогум чыргалын тыпкаш. ам-на амырай бергензиг, чыдыр. Мен база, чыртпышаан, чеде бердим. Бажы безин тазара берген, кырган язы болду.

— Ам билдиң бе? — деп, ачам айтырды.

Ийе, ачам ол магачынны ыяап-ла даялаар дээп аңаа келген деп чүкеп ап-на билген мен. Араатанны дээдп ылага онаагаш, ол ыыпткелдя күүседирге, чаңгыс мен-даа эвес. харын арбан-суму чонунуң сувыразы база амыраан. «Ыт-кут өртээл-дир бе, өртээл-дир ий» дижир апарган.

М. САГДЫ.

Воскресеньеде чүү болурул

«Спартак» эки-тура спорт ниитилели Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга алдаржыткан национал спорттуң талазыбиле Кызыл хоорайның хууда бирги чери дээш маргылдааны воскресеньеде «Хүреш» стадионга хүндүскүнүң 10 шакта эгелээр.

МАРГЫЛДААНЫҢ ПРОГРАММАЗЫ: денэи аайы-биле тыва, бурят хүрештер, ча адаары, шой көдүрери.

Ол-ла ниитилелдиң күш-культура коллективтериниң аразынга хол бөмбүүнүң маргылдаазы бөгүн 16 шакта парктың хол бөмбүүнүң шөлүнге эгелээр. А воскресеньеде хүндүскүнүң 11 шакта уламчылаар.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

ДАШТЫКЫЛДА ДАШТЫКЫЛДА ДАШТЫКЫЛДА

Сессияның кол түңнели

КНО-ның Кол Ассамблеязының онза тускай сессиязы бодунуң ажылын беш неделя дургузунда үргүлчүлеп келген. Израильдиң араб күрүнелерге удур агрессиязының уржуктарын узуткаар дугайында айтырыгны чугаалажыр дээш ол сессияны Совет Эвилелиниң саналын ёзугаар чыылдырган болгай. Сессия бодунуң ажылын июль 21-де чапсарлаткан. Сессияга хүлээп алдынган резолюцияда айтыш турарын ёзугаар алырга, Чоокку Чөөн түкте байдалды онза чугула айтырыг кылдыр көрүп, КНОнуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниге оон ыңай чугаалажып көөрүнге дузаа чедирер дээш, Кол Ассамблеяның ажылының материалдарын ол Чөвүлелче чорудуп берген.

Ол беш неделяның бүгү дургузунда делегейниң кичээнгейи Кол Ассамблеяның ажылынче угланган дээе, хөөредиг болбас. Совет дипломатиязының ажыл-чорудулгазы онза хүндүлеткен болгаш совуурганчыг болган. Совет төлээлериниң баштыңы—ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң сессияга чугаазы делегейге чугула болуушкун болу берген. Агрессияның уржуктарын бүрүнү-биле узуткаар, израиль эжелекчилериниң эжелеп алган бүгү девискээрлериидеи оларның шериглерин чайладып үндүрер, агрессорнуң таварыштырган когаралын эгиттирер дугайында айтырыгны шиитпирлиг-биле тургускан Совет Эвилелиниң шынныг болгаш принципиалдыг туружун КНО кежигүннери хөй чурттар, хамыктың мурнунда араб күрүнелериниң шуптуузу калбаабиле деткээн болгаш билгеи. Совет резолюция төлевилели дээш 45 күрүнелер бадылаанын чугааларга-ла аңаа четчир барымдаа болур.

Ам ол сессияның ажылының түнналдерии бүгү делегейде үндүрүп турар. Ниити түнвел бүгүдеге билдингир, сессияның бүгү ажылы израиль агрессорларны мораль-политика талазы-биле буруу шавар лоазуңнуг эрткеи. Кол резолюция төлевилелдериниң талазы-биле ниити чугаалажыышкынга 69 күрүнелер киришкеи болгаш оларның хөй нуруузу агрессияны кандыг-бир хемчээлдии-биле буруу шапкан болгаш эжелеткен девискээрлерден израиль шериглерин чайладып үндүрериие кыйгырган. Чер бөмбүрзээниң чонунуң хөй нуруузун төлээлээн 53 чурттар Израильдиң шериглерин бүгү араб девискээрлерден чугаа чокка болгаш доп-дораан чайладып үндүрер дугайында негелделиг, кажээда каттышпаан чурттарның резолюция төлевилели дээш бадылаан. Ол төлевилелди Совет Эвилели болгаш оске-даа социалистиг чурттар деткээн. Иерусалим хоорайның араб кезиин былаап (бодунга каттыштырып) алырындан Израильдиң ойталаарын негээн резолюция төлевилелин Кол Ассамблея бадылаашкынарының хөй нуруузу-биле ийи катап хүлээп алган.

Эжелеткен девискээрлерден израиль шериглерин агрессия эгелээрииң мурнунда эзлеп турган турушгарынче чайладып үндүрериин дуганы — кол айтырыгның талазы-биле Кол Ассамблеяның шиитпир үндүре албас болганының ужурунда кол буруу Каттышкан Штаттарга онаашкан. Израильдың араб күрүнелерге халдаарының чогум-на күткүчүүр болганы билдингир Каттышкан Штаттар КНО кежигүнү чурттарже мыйдыышкын кылырының бүгү арга-хөртээын ажыглаан. АКШ-тың ол чурум чок мыйдыышкыны шериглерин чугаа чок чайладып үндүрер дугайында негелделиг резолюцияның сессияга хүлээп алдынарынга эргежок чугула бүгү бадылаашкынарның үштүк ийи кезиин албайн баргавынга чедиргеи.

Израильдиң агрессиязын деткиир дээш АКШ-тың болгаш оон чамдык эвилелчилериниң ажыглап эгелээн артазы Чоокку Чөөн түктүң, харын дүрер дугайында негелделиг, кажээда каттышпаан чурттарның резолюция төлевилели дээш бадылаан. Ол төлевилелди Совет Эвилели болгаш оске-даа социалистиг чурттар деткээн. Иерусалим хоорайның араб кезиин былаап (бодунга каттыштырып) алырындан Израильдиң ойталаарын негээн резолюция төлевилелин Кол Ассамблея бадылаашкынарының хөй нуруузу-биле ийи катап хүлээп алган.

Эжелеткен девискээрлерден израиль шериглерин агрессия эгелээрииң мурнунда эзлеп турган турушгарынче чайладып үндүрериин дуганы — кол айтырыгның талазы-биле Кол Ассамблеяның шиитпир үндүре албас болганының ужурунда кол буруу Каттышкан Штаттарга онаашкан. Израильдың араб күрүнелерге халдаарының чогум-на күткүчүүр болганы билдингир Каттышкан Штаттар КНО кежигүнү чурттарже мыйдыышкын кылырының бүгү арга-хөртээын ажыглаан. АКШ-тың ол чурум чок мыйдыышкыны шериглерин чугаа чок чайладып үндүрер дугайында негелделиг резолюцияның сессияга хүлээп алдынарынга эргежок чугула бүгү бадылаашкынарның үштүк ийи кезиин албайн баргавынга чедиргеи.

Израильдиң агрессиязын деткиир дээш АКШ-тың болгаш оон чамдык эвилелчилериниң ажыглап эгелээн артазы Чоокку Чөөн түктүң, харын бүгү делегейниң-даа тайбың туружунга кайы хире аймылдыгыл дээрзиниге КНО кежигүннери ол сессияның болуп турган үезиниде-ле бүзүрээр аргалыг болган. Израиль ол деткимчеге өнемчээп, Суэц каналының девискээрииге чепсектиг элээн хөй чөнгээлерни кылган. Ынчалаадаа Каттышкан Араб Республиканың чепсектиг күштери агрессорга болуур-чоттуур айтыр шавышкынынны берген. Израильдиң чагырыкчы идегеттери араб чурттарның хөй девискээрлерин, ылаңгыя Газа секторну Израильге күүдел-биле каттыштырып алыр деп планнап турар. Иерусалимге хамаарыштыр Кол Ассамблеяның резолюциязын Израиль күүседириидеи шуут-ла ойталап турар. Израильдың башкарыкчы бөлүктери сөөлгү үеде Суэц каналыи безин Израиль былаажыр негелделериниг дижи берген.

Израильдиң агрессиязының уржуктарын узуткаары болгаш хамыкты мурнай Израиль шериглериниң ажелеп алган араб черлериидеи оларны чайладып үндүрери дээш моон соңгаар-даа политиктиг нарын демисел болур апаар деп үүвеин ол бүгү сөглеп турар. Араб чурттар ол демиселге Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг оске-даа чурттарның күүдүнде идегелдиг эвилелчилерлиг, өнүүктерлиг.

Е. ЕГОРОВ.
(СЭТА).

АЖЫКТЫГ СҮМЕЛЕР

Кат кадыкшылга ажыктыг

Тываның девискээринде түүл-бүүр каттар бар. Оларның чамдыктары — кызыл-кат, инек-карааа, кызырак-кат, чодураа болгаш оске-даа каттар ам быпкан. Каттаан кижилериң хөлүг чугаалары, катыылары, ботботтарын кыйгырышкан кыйгылары хемнерде, аъргаларда, дөргүнектерде чаңгыланып турар.

Кат — кадыкшылга кайгамчык ажык-дузалыг болуп, инда ам болур витаминнер болгаш оске-даа хоолулуг түүлдер бар. Дыка хөй кижилер катты эңдере чыгаш, варенье хайындырган, ону кыштатыр, чазадыр чнир үүже кылдыр белеткеп ап эгелей берген. Аъш-чем продуктуларын камнап алырынга-даа кат аажок ажык-дузалыг.

Ынчалаа-даа чамдык кижилер каттың шак ындыг улуг ажык-дузалыын билбейн, ону чыып алырынче, чемге ажыглап, варенье кылырынче сагыш салбайн турары хомудаичыг.

ЧЕСТЕК-КАТТАН КЫЛЫР ВАРЕНЬЕ

Катты аштааштын, таваака уруп алгаш, хөй эвес спирт чажыпкаш, өйлуг чигир немээш, серинп черге элээн каш шактарда үндүрүп каар. Арткан чигирден, ону хөй эвес суг-биле оттүргеш, хаиды хайындырган, көвүүн узуп каапгар, таваата сугну олче кутпушаан, катты урар. Оон 2—3 катап хайындырыптар, хайындырган соолуңде тазты суугунуң кыдыынга салып каш, кырында ковүкүү узуп каапгар, оон вареньелиг газты отка типкеш, белеп болу бергиже чедир хайындырыпкаш, кат улгаттыр хөөп, кылая бергиже, а хандыны шопулактан узук-узук хоюг ламыылар болуп төгүлгүже хайындырар.

КЫЗЫЛ-КАТТАН КЫЛЫР ВАРЕНЬЕ

Кызыл-кат улуг-улуг болгаш шаңгырда урезинперин шивегей-биле ап каапгар; 400 грамм катка: 600 азы 800 грамм чигир херек, оон соонда хоюг эвес хаиды хайындырган, ону таваата катче кудупкаш, дараазында хүниге чедир тунуктурун салыр. Оон соонда вареньени аңаа хайындырып алыр. Бир эвес урезиннери аштаттынмаан болза, кат биле чигирни катай тазче урупкаш, 400 грамм катка 25 грамм суг куткаш, шуптузун кады хайындырыптар. Кызыл-катты үр хайындырбас, чүге дээрге, ол бичии отка-ла хоюй бээр.

ИНЕК-КАРААНДАН КЫЛЫР ВАРЕНЬЕ

Инек-караандан варенье кылырда, улуг-улуг чуга карттыгларын шилип алыр. Карты кадыг катты албас. Кат бүрүзүнүң сывын, салын кескеш, 400 грамм катка 600 грамм чигир холаап, хаиды хайындырган, чигирни сугга эзилдиргеш, хайнын турган хандыже кадын урупкаш хайындырар.

КИШ-КУЛААНДАН КЫЛЫР ВАРЕНЬЕ

Киш-кулаан аштап, чуггаш, кургаткаш, таака чигир ургаш, суг холаап, хоюг хаиды хайындырып алыр. 400 грамм катка 400 грамм чигир херек. Оон соонда инаар кадын урупкаш, ийи катап чаза хайындырыптар. Оон бичии отка улаштыр хайындырган, кезек болгаш, ынаар арыг яблок азы чигирзиг грушалар каапгар.

КЫЗЫРАК-КАРААНДАН КЫЛЫР ВАРЕНЬЕ

Салдарын аштаап, кат бүрүзүн узун дүргаар чара кескеш, урезиннерин аштаап, соок суг куткаш, шишкиишке шүүптер; кат кеже бээрге, шил савага ургаш, спирт куткаш, дуглаап, ийи шакта тургузуптар; оон соонда база катап шүүрээр.

Оон сакпынга вишня бүрүлери кагган, суг куткаш, ол сугну хайындырган, оон-биле кызырак-караан чуун саарыпкаш, соок суг-биле база катап саарган. 400 грамм кат, 600 грамм чигир, алаан суг холаан изиг хандыже ургаш хайындырыптар. Кызырак-караанын суг ховар болур, ынчангаш ынаар хөй суг кутса ажырбас.

Чаа антибиотик — тетрациклин

Антибиотиктер аарыгның үүчү болуп эвес, а оон чүгле кандыг-бир талазын эмнээринге дуза чедирип болур аргалыг эмнер болур. Пенициллин чеже-даа эмнээр күштүг хирезинде, ол безин шупту-ла аарыгларны акиртип шылавазын билир болгай бис. Ынчангаш чаа антибиотиктерни дилеп тывар талазы-биле бүгү-ле чурттарда дыка улуг ажылдар чоруттунуп турар.

1947 чылда эртемденнер биомицинни (азы ауреомицинни) тыпкан. Ынчаарга ол антибиотик болза, ылаңгыя бактерияга улуг күштүг чепсек болуру-биле кадыг кеш болгаш ижин тифтери, дизентерия, трахома, бруцеллёз болгаш оон-даа өске халдавырлыг аарыгларны эмнээринге ажыктыг болуп турар. Бир-тээ биомицин тетрацикликтиг деп адап турар каттыжыышкынарның болуунге хамааржып турар болганда, калбак салдар хеделиишкинниг чаа антибиотиктерни ылаңгыя ол каттыжыышкынарның иштинден дилеп тыварын үргүлчүлээр деп ишиитпирлээн.

Ийи чыл эрткен соонда, эртемденнер бодунуң онза бүдүжүнүн талазы-биле биомицинге чоокшулажып турар террамицинни ажыдып тыпкан. Ындыг болза-даа оларның кайызы-даа кижиниң хөөнүн бүлгандырар, кустурар болгаш куду олуртур таарымча чок реакцияны болган чок хөделдире бээр чүүл апарган.

Мындыг ажыктыг эки эмнерии ол таарымча чок онза байдалындан адырып ап болбас бе ынчаш? — деп айтырыг ам эртемденнерниң мурнунга туруп келген.

Террамицинге бодаарга, харын биомицин артык реакцияны болдуруп турары көргүстүнген. Ынчангаш эртемденнер ол чорукту биомицинниң молекулунда хлорнуң атому бар болганы-биле тайылбырлаттынар деп саналн. Ол бодалга үндезилеттингеш, хлордан биомицинни тускай аргабиле хостаарының дугайында бодал тыптып келген. Химиктиг нарын реакцияларны чорудуп турза-турза, ол антибиотикти шынап-ла хлордан адырып каапкан. Оон түннелинде биомициндеи-даа артык өөштүг болгаш мурнунзааргызы ышкаш кижиниң организмин хораннандырыптар реакция барык чок, чаа ам — тетрациклин тыптып келген.

Ынчаарга эң-не солун чүве чүл дээр болза, элээн үелер эрткен соонда эртемденнер кандыг-даа өске холумак чок ёзулуг тетрациклинии тып алганы болур. Бир-тээ тетрациклинниң биологтуг синтези, ону химиктиг арга-биле кылып алырындан чиик болган ужурундан массалыы-биле будуруп үндүрериниң киришкен.

Бистиң антибиотиктиг үлетпүрүвүс ам үеде тетрациклинии чедиишкинии-биле будуруп үндүрерии шиигээдип алган.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАРЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНО

ИЮЛЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Золушка» 10, 12, 2, «Демисолдиң орунтары» 4, 5.50, 7.40, 9.30, шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночылында 10, «Өпей ыры» 3, «Тамзацуна театрдан келген уруг» 5, 7, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Кибальчиш-Ооланчыгаш дугайында тоол» 1, 3, «Дагларда өжээн негенчилери» (1-ги, 2-ги сериялары) 5, 8 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ийи капитан» 9.40, 11.30, 1.30, 3.30, «Кызыл-бут надарчы» 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өөнүүм, Колька» 1, «Гайдуки» 3, 7, 9 шактарда.

редакциянын адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизиннии 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизиннии 37-13, көдээ ажыл-агый киллизиннии 21-47, үлетүүр киллизиннии 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизиннии 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиннин типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—01173

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
99
ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
ИЮЛЬ
30
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 179 (6816).

Өртээ 2 көп.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга тураскааткан ССРЭ-ниң улустарының IV спартакиадазының

КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ

Эргим эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ниң улустарының юбилейлиг спартакиадазының киржикчилеринге, бүгү совет күш-культурчуларга болгаш спортчуларга, тренерлерге болгаш башкыларга изиг байырын чедирип, чуртта күш-культураны болгаш спортту хөгжүдеринге, бистиң Төрээн чуртувустуң күчүзүн үлэм ыңай быжыглаарынга чаа-чаа улуг чедимишкиннерни силерге күзеп тур.

ССРЭ-ниң улустарының дөртүү спартакиадазы Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылының бүдүүзүнде эртип турар. Социалистиг тургузуг утаан болгаш күш-дамырның бүгү талаяы сайзыраңгайкыырынга калбан аргаларны Совет Эвилелиниң бүгү улустарынга тургузуп берген. Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда күш-культура шимчээшкини ёзулуг массачы, чаа кижини — коммунизмниң хөрээ дээш демисеячини кижизидериниң чардынмас чугула кезии болу берген.

Күш-культура болгаш спорт ажылчын коллективтериниң, колхозчу кадзының, сөреңнүүн аныяктарның, Совет Армияның хүн бүрүге амыдыралынче быжыгы-биле сиңиннинген.

Юбилейлиг спартакиаданың спорт хемчегларынга хөй мил-ннон күш-культурчулар киришкен. Оларның иштинден хөй кижилер бедик спортчу мергежилди чедип алган.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели совет күш-культурчулар болгаш спортчулар чаа киитилелдиң тургузукчуларының мурнуну ындуругларынга моон соңгаар-даа чоруп, күш-амыгла болгаш өөредилгеге үлегер-чижекти көрүп, бистиң социалистиг улуг Төрээн чуртувусту камгалаарынга көзээде белең болур дээрзинге быжыг бүзүреним илерегейлеп тур.

Советтер чуртунуң күш-культурчулары болгаш спортчуларының ынчаннын ыңай ажыл-агыйлыг болгаш ыңай-ынак болгаш ыңай-ынак болгаш ыңай-ынак

ЮБИЛЕЙЖЕ ИШЧИ БАЗЫМ

Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң күрүне планының юбилейлиг чылдың башгайгы чартыында үлетпүр, тудуг, садыг, транспорт болгаш көдээ ажыл-агый талазы-биле күүседевиниң дугайында Тыва АССР-ниң статистика эргелениң дыңнадыгын солуннарга парлаан болгай. Ону аналитеп, республиканың чедиишкиннерин түңнеп, чедип алыр сорулгаларын улам тодаргайлап көөрү эргежок чугула. Чартык чылда бистиң ажыл-херектеривистиң ужур-утказы, бүзүредиг базымывыстың уг-шин «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп СЭКП ТК-ниң Тезистеринде тодаргай айттынган. Ында бижээни болза: «ЧАА БАЙДАЛДАРДА НИИТИЛЕЛДИҢ, КОЛЛЕКТИВТИҢ БОЛГАШ ТУС-ТУС АЖЫЛ-ИШЧИНИҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫ ЭҢ АЖЫКТЫЫ-БИЛЕ ДҮГЖҮП, БҮДҮРҮЛГЕНИҢ БҮГҮ КҮРЛАВЫРЛАРЫН ЭҢ ДОЛУ АЖЫГЛААРЫНГА, ПРОДУКЦИЯНЫҢ ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕРИНГЕ АЖЫЛДАКЧЫЛАРНЫҢ СОНУУРГАЛЫ ӨЗҮП ТУРАР». Тезистериң бо сөстери үлетпүрге, көдээ ажыл-агыйга, тудугга, садыгга, транспортка болгаш культурага хамаарыжы бээр.

Республиканың ҮЛЕТПҮРҮ башгайгы чартык чылда элээн чедиишкинниг ажылдаашың хамыктың мурнунда айтыр херек. Ниити продукция бүдүрениң күрүне планы 107 хуу, аны эртеен чылдың бо үеэниң деңнелиндеи 8 хуу артыкка күүсеттинген. Дыка хөй бүдүрүлге черлерги күзеде мурнунга хүзээлгеэн ажыр күүседип турары чонуң сагыш-сеткилин өөртпес арга чок. Оларның саныңга мынча ажыл-агый эргелениң бүдүрүлгелери, алгы заводу, республика типографизы, эът болгаш сүт комбинаттары, Кызылдың, Ак-Довуракның, Чадаананың хлеб заводтары болгаш өскө-даа улус, биче бүдүрүлгелер, ажыл-агый черлери хамаржыр. Бо чедиишкиннерни бистиң аныяк үлетпүрүвүстүң бижиглиг олурар кадрлары, мергежилиг бедип турар ажылчыннар, түскай эртемнигжер, коммунистер, комсомолчулар болгаш аныяктар—Тываның аныяк ажылчын ыяшы чедип алган. Ол дээрге ажыл-агыйның эки организастаалының, кижилерни ажыл-херектерже сорук киргенинин, планның онаалдаларны күүседиринге бүгү күштерни болгаш арганы салганының түңнели-дир.

Чедиишкиннер-биле чергелештир чамдык хонудаашкыннарым база айтыа чоруур. Чугаа болза чартык чылда күрүне планын күүседиишкин бүдүрүлгелериң — «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелениң дузалал материалдар комбинадының, Хову-Аксының хлеб заводунуң, пиво заводунуң, Кызылдың болгаш Кызыл-Мажалыктың түүлбү заводтарының, Чадаананың, Тожунуң, Самагалдайның, Өвүрүгүң, Бай-Тайганың ажыдырал-хандырыга комбинаттарының дугайында болуп турар-дыр. Бо бүдүрүлгелериң ажылы четпес болганының харааны-биле олар-биле харылзаалыг ескө бүдүрүлгелериң ажылынга база бергедеишкиннер тургулап ыяры тодаргай. Кызылдың түүлбү заводунуң тудуг материалдыг четпес белеткеп берип турарындан чамдык тудуглар хожудап, ажылчыннар маңнап, машина-техника ажыа чок турып турар. Ындыг хонудаашкы болгаш Бай-Хаактың чамдык тудугжуларындан дыңнап болур.

Тываның КӨДЭӘ АЖЫЛ-АГЫЙЫҢ базала юбилейге уткуштур эки көргүзүлгелиг чоруп олурар. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары, мал семиртир совхозтарын киприштир чажын чажар культураларының тарылгазының планын 102 хуу, оон иштинде кызыл-тостыың 104 хуу күүсеткен. Ам үеде ол тараалардың чайгы ажаалдазыны болгаш суггарылдазыны чорудуп турар. Бо чылдың июль 1-ге чедир суггартынган тараа шөлдери эртеен чылдагы ол-ла үениң деңнелиндеи 16 хуурга хөй болган.

Мал ажылының иштилери база-ла шудургу ажылдаанын статистика эргелениң дыңнадымындан көрүп болур. Колхозтарда болгаш совхозтарда мыйметтиг бода малдың саны 4,2 муң баш, хаваннарыны—0,7 муң, хөй болгаш өшкүнүү—88,9 муң баш көвүдээн. Эрткен чылдың ол-ла үезиндээзи-биле деңнээрге, колхозтарда болгаш совхозтарда эът бүдүрүлгези бо чартык чылда 5 хуу, сүттүү—10 хуу улгатkан. Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин улгаттырганы ажыл-агыйларның бүгү хевирлериниң талазы-биле мал ажылының продуктуларын белеткээриниң планын ажыр күүседиринге дузалаан. Чартык чылда республика күрүвете эът садарының планын 141 хуу, сүттүү—128 хуу, дүктүү—125 хуу күүсеткен.

Көдээ ажыл-агыйның иштилериниң чедиишкиннери маргылдаа чок. Ындыг-даа болза мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле эртеен чылдың деңнелиндеи чамдык кудулаашкыннар бар. Чуурга бүдүрүлгеэн чартык чылда эртеен чылдың ол-ла үеде турганындан 19 хуу, а дүктүү — 9 хуу эзээжээн. Оң чүл дээш, куш болгаш хой, өшкү ажылының иштилери боттарының продукциязын улгаттырып, юбилейге күш-ажылчы үзүүн көвүдедир дээш, ял-даа күзенишкиннит ажылдарын иеген турар.

1967 чылдың бирги чартыында республиканың девискээринге үлетпүр, чурттагга болгаш культура амыдырал ТУДУУ чоруттунуп, хөй түүлдер кылдыынган. № 62 болгаш 663 көжүп чоруур механизастаан колонналар, «Тыва суг» тудуг эргелези чагыг-биле кылыр ажылдарының чартык чыл планын күүсеткен. Оон-биле чергелештир тудуг ажылында хонудаашкыннар шыңгыы болуп турары харааданчыг. Республиканың тудуг организацциялары чагыг-биле кылыр ажылдарының чартык чыл планын чүге 82 хуу күүсеткен. Ол хонудаашкының бир чылдагаанын үлетпүрбиле холбаштыр үстүнде чугаалаан бис. А ког-ла соругга—республиканың тудугжулары, тудуг ажылының удуртучулары хонудаашкыннын уштунуп, Совет эрге-чагырганың чартык чүге чыл юбилейинге төлептиг белекти белеткээри болуур.

Республиканың САДЫГ, ТРАНСПОРТ болгаш КУЛЬТУРА ажылдакчыларының күзенишкинин статистика эргелениң дыңнадымындан көрүнчүү-биле иөстүп турар. Республиканың садыт ажылдакчыларының бараан саарылгазының планын ниитиаи-биле 103 хуу күүсеткен. Тыва улустуң культураны чайгылыш чокка бедип, партияның болгаш чазактың ленинчи мерген национал политиказының база бир чайынналчак бадыткалы болуп олөрөөн. Республиканың чурттакчыларының дөрт дугаар кижи бүрүзү-ле өөренип турар.

Бистиң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга улуг чедиишкиннериис Коммунистиг партияның, оон денинчи Төп Комитединиң удуртулгазы-биле чедип алдынган. Ажыл-агыйның бүгү адырларында коммунистер, комсомолчулар кол турушту эзлеп, бистиң өөрүнчүт түңнелдеривисти дарганнап белеткээн. Улуг, төөгүлүг Тезистериниң сөөг-биле: «Бис совет ниитизедиң бүгү чартык чүге чыл хөгжүдеэнде белеткээни коммунизм тургузуушкунунда—өчүс сорулгаже шынчы орукта бис» деп чугаалап болур бис.

Акы-дүңмалышныларның походу

Тыва АССР-ниң, Алтай крайның комсомолчуларының болгаш Моол Арат Республиканың Убса-Нур, Баян-Ульгий база Завхан аймактарының аревомчиларинга каттышкан походу июльдуң 27-де Даг-Алтай автономнуг областа Монжерок хөлдең эгелээн. Ол каттышкан отряд болза хамааты дайынның болгаш Тывага база Моолга пиционал-достагалыг революциянның үезинде ак-гвардейжилерге удур бөлүк Кимнат Армианың дайынчы удучуушкунарының болгулаан черлери-биле эртер. Походту Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга тураскаадыкан.

Отрядтың тыва бөлүүн ВЛКСМ обкомунуң комсомол ажылының кабинединиң эргелекчизи Владимир Чанзан удуртуп чоруур. Ында ажыл-агый эргелениң инженери Каре-ыыс Салчак, ВЛКСМ Эрзин райкомунуң школа кадзизиниң эргелекчизи Биза Самбуу, Улуг-Хем райондуң Ишти-Хем сес чыл школазының башкызы Хеймер-оол Сандан болгаш Бай-Хаакта музыка школазында башкы Хүлер-оол Дөртен олар ол отрядтың составында кирип турарлар.

Походтуң кирижикчилери Кызыл Армиянның, Моолдуң арат-тың революстуг армиязының база Тываның партизаннарының хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш кады тулчуушкуннарының төөгүзүн өөренир, Даг-Алтайның, Тываның болгаш Моолдуң акы-дүңма улустарының мурнунда тулчуушкуннар болуп турган черлеринде культурлуг болгаш экономиктиг амыдырал талазында болган чаартышкыннар-биле танышар, хөй материалдарны чыып алыр, революстуг болуушкуннарының кирижикчилери-биле, ат-сураглыг кижилер-биле ужуражыр.

Походтуң кирижикчилери 3700 километр черни эртерлер. Олардың орууның эртер черлери болза: баштай Даг-Алтай автономнуг областың база МАР-ның Баян Ульгий болгаш Убса-Нур аймактарының девискээрлери-биле эртеш, оон соонда августуң 10-дан 16-га чедир — Тыва АССР-ниң девискээринде Хандагайтыны, Чадаананы, Шагаан-Арыгны, Оттук-Даштыг, Хову-Аксыны, Кочетово суурну, Чагытай хөлдү, Тарлашкинны, Эрзинни таварты эрткилээш, оон МАР-ның Завхан аймагына кирген Моолдуң аныяк үлетпүр хоорайы — Дарханга поход доостур.

Комсомолчуларга болгаш аревомчилерге оруукка чаагай чоруурун күзээлиннер.

(«ШЫННЫҢ» КОРР.).

Бөгүн — ССРЭ-ниң Шериг-Далай флодунуң хүнү

СОВЕТТЕР ЧУРТУНУҢ ШЕРИГ-ДАЛАЙ ФЛОДУ

Владимир Алексеев,

Совет Эвилелиниң Маадыры, вице-адмирал.

Совет черде чаагаан үш океанвар—Соңгу Доңмутуг, Атлантика болгаш Оожум океанларның каравиле көрүп четпес делгемеринде ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флоду дайынчы эзлээн эрттирип турар. Оон ол ядары дээш бистиң Ада-чурттувус чаңчыл болган байырлалды сорук киришкин-биле демдеглеп турар. Бүгү чурт далайның улуг парадын хүлээп ап турар ишкаш кылдыр сагындырар, шериг далайжыларының болгаш корабль тудугжуларының чедиишкиннериниң көргүзлээни чорудуп, а флоттуң дайынчылары дайынчы өөредилгезинге чедип алган түңнелдеринең дугайын Коммунистиг партияга, чонга рапорттап турар.

Бо чылын Шериг-Далай флодунуң хүнүн совет улус кайгамчык байдалда — бистиң Төрээн чуртувус Октябрьның алдарлыг 50 чылының бүдүүзүнде демдеглеп турар. Совет кижилер маадырлыг ажыл-херектериниң чыл демдеглелиниң арынарын сорук киришкин, чоргаарал-биле көрүп турар. Мурманскиден Кара далайга чедир, Балтикадан Оожум океанның эриктеринге чедир карак-биле көрүп четпес бүгү чуртта хончаддериниң талазы-биле кажан-даа болбайн келген, темпилериниң талазы-биле моөүдбээн тургузуукчу ажыл хайынгын турар. Совет улус сорук киришкинниг болгаш эрес-маадырлыы-биле ажылдап, коммунизмниң өндүр чаагай суурун тургузуп турар.

Коммунистиг партияның төлү — Шериг-Далай флоду армия-биле кады ол тайбың күш-ажылдый, Октябрьның чаалап алышкынналарының камгалалында турар.

Совет улус бодунуң дайынчы флодунга ынак болгаш ооң дайынчы төөгүзүнге чоргаарланып турар. Октябрьның чепсектиг тура халышкынының тилелгези дээш, ажылчыннарның болгаш тараачыларының эрге-чагырганы тургулар дээш Балтиканың далайжыларының эрес-маадырлыг чоруктары чурттуң аддары болгаш чоргаараны болуп турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээнииң соонда Кызыл Армияны тургузарының эргежок чугулазы-биле чергелештир, чуртту далайдан идегелдиг камгалап шыдаар Шериг-Далай флодун тургузары бүгү улустуң база бир чугула сорулгазы болу бергеи. В. И. Ленин Совет Шериг-Далай флодун тургузар тудайында декретке 1918 чылдың февраль 12-де (январь 30) ат салгаа. Шериг-Далай флодунуң төрүттүнүп, хөгжүдүрүвүн төөгүзү оон өгленнеп. Ол төөгү болза совет улуска, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының идеяларына шериг далайжыларының кызыгаар чокка бердингенинің үлегер-чижек болган.

Революциянның тугунуң адаа-биле матростар политары хамааты дайынның фронтулары-биле эрткен. Партияның кыйгырыынга сорук киргеи далайжыларның отряттары пулемёт октарын курлаанын алган, бронепосценттерден, крейсерлерден, эсминецтерден үнүп чоруп турганы чон кежээде утпас. Революстуг шериг-далайжылар Төрээн чурт дээш Пулково бедиктерге, Волгага болган Камага, Украинаның хонуларынга тулчуушкуннарже чоруп турган. Хамааты дайынның барык бүгү фронтуларынга 75.000 шериг далайжылар кымыы-шеригжилер-биле кады чаңыс аай чыскаалга туруп алган, шудургу дайындажын, тулчуушкуннарга дидим болгаш маадырлыг чорукту көргүскеннер.

Далайжылар революстуг болгаш дайынчы аддарлыг чаңчылдарны Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында көөдүткеп. Дайынның башгайгы хүнүнден эгелээш сөөлгү хүнүге чедир далайжылар Совет Армиязының шеригжери-биле сырый дем каттыштырып алган, бистиң күрүнениң эң-не хоратаң дайынынбиле маадырлыг демисселди чоруткан. Далайжылар Балтика, Кара, Баренцево далайларга, Волгага, Дунайга болгаш Днепрге фашистерни эрес-маадырлыы-биле чылча шаап турган.

Далай делгемнеринге бистиң суг адаа-биле чоруур хемелеривистиң далайжылары, далай ужудучулары, торпеда катерлериниң экипаждары дайынчы оска идекейлиг-биле хөделип, дайынының шериг корабльдерине болгаш транспорттарына өлүүнүг согуглаары таварыштырып, суг өруу-биле шеритлерни болгаш техниканы дажыглаар арганы аңаа бөрбейн турган. Дайын үезинде дургузунда далайжылар фашистерниң 1500 дайынчы корабльдерин болгаш 1300 транспорттарын чок кылган. Чаңгыс-даа транспортту азы танкерни суг дүүнче киирерин ужур-дузаазы мындыг чижек айтып турар. Улуг танкерни суг дүүнче киирер болза, 5000 хире самолёттарга азы 10000 танкыларга кудар кыыар түүлдүн улуткаттынганы ол.

«Л-13» дээр суг адаа-биле чоруур хемеиниң экипажының эрес-маадырлыг чоруунуң дугайын маңаа чугаалап каар херек. 1945 чылдың январь 30-де дүне Данциг өртээлче чоокшулап бар чоруур үезинде офицер А. Маринеско ну командылалы-биле ол хеме дайынмының «Вильгельм Густлов» дээр транспортунче (25 муң тонна чүгү сөөртүр) дидим халдаашкыны кылган болгаш суг дүүнче киирген. Ол транспортка 6 муң ажыг гитлержилер чораан болган, ооң иштинде 1500 хире офицерлер болгаш суг адаа-биле чоруур хемелериниң шеригжерин белеткээр школаның доозукчулары бар болган. Ол хире санныг шеритлер болган офицерлер-биле суг адаанга чоруур хемелериниң 35 экипажтарын четчелеп болур.

Ынчалза-даа совет далайжылар чүгле далайларга эрес-маадырлыг дайындажын турган эвес. Олар далайлар чоогунда утпаанышкыннарга камгалап болгаш шаап халдаашкынныг тулчуушкуннарны чорудуп турган кургаг чер шеритлеринге дузалаан. Далай чанында маадыр хоорайлар Севастополдун, Одессаның, Ленинградтың, а ол ышкаш Кавказтың болгаш Совет Заволярьеның камгалакчыларының чаныш-сыныы-лыының продуктуларын белеткээриниң планын ажыр күүседиринге дузалаан. Чартык чылда республика күрүвете эът садарының планын 141 хуу, сүттүү—128 хуу, дүктүү—125 хуу күүсеткен.

Көдээ ажыл-агыйның иштилериниң чедиишкиннери маргылдаа чок. Ындыг-даа болза мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле эртеен чылдың деңнелиндеи чамдык кудулаашкыннар бар. Чуурга бүдүрүлгеэн чартык чылда эртеен чылдың ол-ла үеде турганындан 19 хуу, а дүктүү — 9 хуу эзээжээн. Оң чүл дээш, куш болгаш хой, өшкү ажылының иштилери боттарының продукциязын улгаттырып, юбилейге күш-ажылчы үзүүн көвүдедир дээш, ял-даа күзенишкиннит ажылдарын иеген турар.

1967 чылдың бирги чартыында республиканың девискээринге үлетпүр, чурттагга болгаш культура амыдырал ТУДУУ чоруттунуп, хөй түүлдер кылдыынган. № 62 болгаш 663 көжүп чоруур механизастаан колонналар, «Тыва суг» тудуг эргелези чагыг-биле кылыр ажылдарының чартык чыл планын күүсеткен. Оон-биле чергелештир тудуг ажылында хонудаашкыннар шыңгыы болуп турары харааданчыг. Республиканың тудуг организацциялары чагыг-биле кылыр ажылдарының чартык чыл планын чүге 82 хуу күүсеткен. Ол хонудаашкының бир чылдагаанын үлетпүрбиле холбаштыр үстүнде чугаалаан бис. А ког-ла соругга—республиканың тудугжулары, тудуг ажылының удуртучулары хонудаашкыннын уштунуп, Совет эрге-чагырганың чартык чүге чыл юбилейинге төлептиг белекти белеткээри болуур.

Республиканың САДЫГ, ТРАНСПОРТ болгаш КУЛЬТУРА ажылдакчыларының күзенишкинин статистика эргелениң дыңнадымындан көрүнчүү-биле иөстүп турар. Республиканың садыт ажылдакчыларының бараан саарылгазының планын ниитиаи-биле 103 хуу күүсеткен. Тыва улустуң культураны чайгылыш чокка бедип, партияның болгаш чазактың ленинчи мерген национал политиказының база бир чайынналчак бадыткалы болуп олөрөөн. Республиканың чурттакчыларының дөрт дугаар кижи бүрүзү-ле өөренип турар.

Бистиң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга улуг чедиишкиннериис Коммунистиг партияның, оон денинчи Төп Комитединиң удуртулгазы-биле чедип алдынган. Ажыл-агыйның бүгү адырларында коммунистер, комсомолчулар кол турушту эзлеп, бистиң өөрүнчүт түңнелдеривисти дарганнап белеткээн. Улуг, төөгүлүг Тезистериниң сөөг-биле: «Бис совет ниитизедиң бүгү чартык чүге чыл хөгжүдеэнде белеткээни коммунизм тургузуушкунунда—өчүс сорулгаже шынчы орукта бис» деп чугаалап болур бис.

Барык чартык чүс чыл дургузунда совет шериг далайжылар боттарының төөгүлүг хүзээлгезин төлептиг күүседип келген болгаш күүседип-даа турар, чүге дээрге Коммунистиг партия оларның организацциязы, удуртукчузу болгаш кижизидикчизи болуп келген болгаш болуп-даа турар.

Совет шериг далайжылар ону хандыр медереп билип, боттарының хүрээлеңин партияны болгаш ооң ленинчи тугун долгандыр улам сырый каттыштырып турар. Партияга удуртқан болгаш ооң өлүм чок идеяларынга сорук киргеи шериг далайжылар моөң соңгаар-даа боттарының улузунга шынчы бараан болуп, ооң хосталгазын, хамаарышпас чоруун болгаш аймыл чок болурун, коммунизмниң тилелгези дээш ооң тургузукчу күш-ажылын серемчилелдиг болгаш идегелдиг камгалаар.

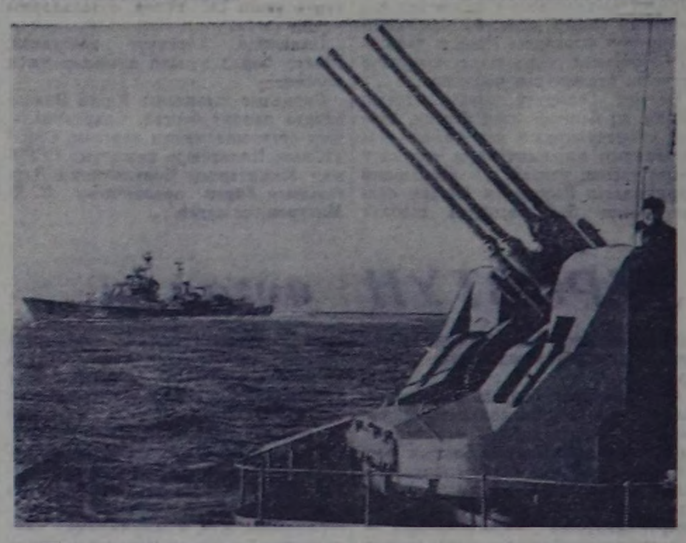

Шериг корабльдериниң даймычы өөредилгеже чоруп турары. СЭТА-ның фотохрониказы.

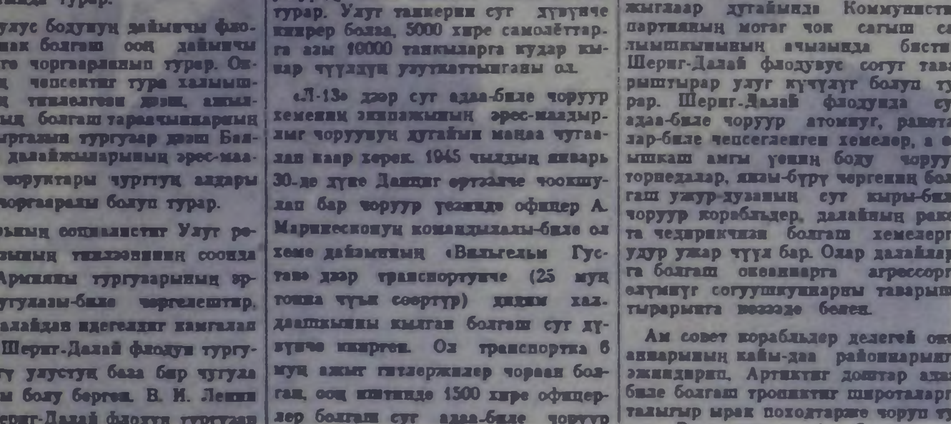

Далайжыларның дайынчы өөредилгези. Доспуул корабль «дайзының» суг адаа-биле чоруур хемезинче реактивтиг бомбалар-биле боолап тур.

СЭТА-ның фотохрониказы.

1967 ч. Июль 30.

ШЫН

2-ГИ АРЫН

Чурук тырттырыкчыларының кичээнгейинге

Улуг Октябрьның алдарлыг 50 чыл юбилейинге тураскаадыкан фоточуруктар альбомун үндүрериң Тываның ном үндүрер черинде белеткеп турар. Ынчангаш ном үндүрер чер чурук тырттырар мергежилдиг болгаш аңаа-даа чурук тырттырарынга ынак кижилерден ол альбомга киирерин-биле фото-чуруктардан чорударын диилеп тур. Фото-чуруктар Совет Тываның ажыл-агыйга болгаш культура тургузуушкунунга чедип алган чедиишкиннерин, база республиканың ажыл-ишчилериниң материалдыг чаагай чорууның көдүрлүүшүнүн, төөгүлүг ном тургузукчузу—совет кижиниң чогаадыкчы болгаш угаан-бодал талазы-биле ноу-халарын көргүзер ужурлуг. Альбомга төөгүге болгаш бойдуска хамаарышкан фото-чуруктар база кирип болур.

Эң ынак чуруктар солуннарга база парлаттынар.

Юбилейге тураскаадыкан альбомну үндүрериге киржикседир кижилер газетиниң саанынга парлаан кандыг-даа хемчээлдиг, ак, кара өңнүг фото-чуруктарын Тываның ном үндүрер черинче (Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бижиң № 57) ийикпе, азы республика солуннарының редакццияларынче «Фотоальбомга» деп демдектиг чорудар. Фото-чуруктарга кажа, кажан, кымын азы чүнү тырттырганын, бодунуң ат, фамилиязын, адрезин дөлүүлеп бижиири автордан негеттинип турар.

КАРА-ХӨЛЧҮЛЕРДЕ

Октябрьның 50 чыл ооңга чедиишкиниг ужуражыр, алган хүзээлгелерин күүседир дээш Бай-Тайга районда «Кара-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилери бирги чартык чылда багай эвес ажылдаан. Малдың баш саның өстүрериниң планы 107 хуу күүсеттинген. Ынчаарга күрүнеге сүт садарының планы 104,4 хуу, аътчы — 100,1 болгаш дүктүү — 133,7 хуу күүсеттинген.

Колхозта шээр малдың 100 бажына оналаштыр 26 хойжулар 80—107 чедир малдың чаш төлүн камгалап алган. Колхозта иниитиал-биле чүс хойлан-на 90 хураган алдынган. Хойжу ийи бригадалар (бригадирдери эштер Х. Дойнуң, С. Социал) база-ла багай эвес ажылдаан. 6836 хураганнар бүрүн камгалап алдынган.

Колхозта хөй кыргылдазы организастыг дооступ турар. Тудугга коммунист аш Норбужапка баштаткан звенонуң, түүлбү будурукчуларының эки ажылдап турарын өөрүшкү-биле демдеглээр херек.

Колхоз төвү — Кара-Хөл суурнуң чаагайжыдыгазы, арыг-шевери элээн сайырааң, чаңгыс аай хевирлиг чаа-чаа тудуглар немежип турар. Аңгы үеде суурда школа, амбелге, культура, уруглар албан черлериниң септелгези түлүк чоруп турар.

Алдынган социалистиг хүзээлгелерни боттандырар талазы-биле алырга, оон түңнелдерин ай, квартал бүрүзүнде кыып, мурнакчыларны шилчип чоруур кызыл вымпелдер, өртектиг түүлдер-биле демдеглеп, немецке төлевирлерни берип турары чугуучаан.

Колхозта 75 коммунистерден 42 шыырак биилиглиг кижилерни ажылдың чер-черде харысалгалыг участоктарынга быжыглаал, чон ортузунга масса-политиктиг ажыл чорударынга таарыштыр тургускан. Оларның-биле кады көдээ Советтиң депутаттарын, черле активчилерни база чон ортузунга кижизидилге ажылын күштедиринче моөнеп, политинформацияларны чер-черге чорудар талазы-биле оларга дайынып турар. Чон ортузунга партийжи-организастыг болгаш масса-политиктиг ажылдарны чорударынга чонның хүндүткелин чедип алган коммунистер ковүдээн. Оларга И. Сагды, И. Балчый, Х. Сагаан, школада башкылар Х. Серенза, И. Докпаң болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң материалдарын колхоз девискээринге 11 кезек черге чонга таныштырган. Кара-хөлчүлер Пленумунуң доктаалын болгаш СЭКП ТК-ның Тезистерин улуг өөрүшкү-биле хүлээп ап, деткээн болгаш ам ону өөренип турар.

Үстүнде кылдынган чамдык түңнелдер-биле кады бистиң ажылывыс шупту экижий берген деп санап болбас. Социалистиг чарыштыг ам-даа четче организастап шыдавайн турар, оон дээштин куду. Куш-ажылды тоол көрбес, хуу ончузурек черүк—эргиниң артышкыны болур ындыг түүлдер, арага-дарылай бээр чоруктар бисте ам-даа бар. Чижээ, С. Самдының фермазынан 28 быза өлген, коммунист Шорлан 12 моддурганы, өшкү кадарчызы коммунист К. Баданов 42 анайны ышкынып көгараннар.

Ам бистиң мурнувуста турар сорулга — коммунистерге, активке дайынып алган, мал чемнеринии белеткеминг дүрген темпиниг, шынарлыг кылдыр организастап, кыштаглаашкынга белеткелдиг ажылгаштан чоруурун турган, Улуг Октябрьның 50 чыл ооң төлептиг уткууру болур.

С. ОЧУР-ООЛ,
«Кара-Хөл» совхозта партком секретары.

ЧОНГА — ЭЛБЕКШИЛДИГ АЪШ-ЧЕМ ДЭЭШ

Октябрьның 50 чыл ойнга холбаштырган социалистиг чарышка республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдынчылары багай эвес коргузүүлерниг ажылдап турарлар. Эрткен чартык чылда аъш-чем үлетпүр эргелериниң будурулгелери нияти продукция будурер планын 105,2 хуу күүсеткен, плandан ажыр 804 тонна хлеб, булочка кылыгларын, 2,5 муң декалитр пивону будурүп үндүрген. Социалистиг будурулгелериниң кол коргузүү — күш-ажылдың будурукчулуу 101,3 хуу күүсеттингеп. Эки ажылдыг будурулгелерге Ак-Довуракты, Кызылдың хлеб заводтары хамааржып турар. Үстүнде адаттынган чурагайлар элээн чүүлдерни тодаргайлап, найыралдыг күш-ажылчы коллективтериниң эки ажылдаанының түнелиин хереченлеп турар.

Хлеб, кондитер, пиво кылыгларын будурүп үндүрери нарын болзажок күш-ажылга ак сеткилдиг ажылчыннар күн нормазын үргүлчү ажыр күүседип тургаш, эки коргузүүлерни чедип ап турар. Будурулгелериниң мурнакчылары эргелелде хей. Оларга хлеб быжырыкчылары эштер Ондар, Салчак, Белоусова, кондитерлер Хертек, Бичикова, одакчылар эштер Байыр-оол, Кенден, Чайкин, пиво заводунуң эзирет шастери Вязовкина болгаш оскелерни-даа адап болур.

Алды айлар дургузунда продукциянып шынарын экижидер, ооң ассортиментизин калбартыр дээш чамдык ажылдарны чорутканын демделгээр херек. Бо айтырыглар хүнүүн чугула айтырыглары болуп келген. Кызылдың хлеб будурер заводунуң коллективи алдан ажыг янзы-бүрү ассортиментиглиг продукцияны будурүп үндүрүп турар болгаш бо чылын үш чаа ассортиментиглиг продукцияны будурулгеге шингээдип, чонга бараалгаткан.

Ынчалза-даа садып алыкчыларның негелдези ам-даа чедир хандыртынмайн турар. Чүл дээрге пиво заводунуң эзирткее сускуннар цеги чартык чылда чонга 17 муң декалитр сускуннарны чедир берип шыдаваан. Цехтиң будурулге шолу бедик будурукчулуг ажылдаарынга таарышпас, телевидел ёзугаар кылдыкаан. Ында ажылдап турар деришгелер, чепсек-херекселдер эргижиреп калган — ол дээрге боттуг чылдагааннар. Өске талазы-биле ап кээрге, ажылчыннарның күш-ажылын шын организастап, деришгелерни ой-шаанда септеп турган болза, үстүнде адаттынган чурагайны эвээжедип болгурунуң аргалары бар турган. Заводтуң кол инженери эш Бухарова, механиги эш Гущин оларның бо талазы-биле четпес ажылдаанын демделгээр херек.

Будурулгеге чаа техниканы, технологияны шингээдири, чогаадымчыларның болгаш чаартымчыларның ажылын экижидери — күш-ажылдың будурукчулуун бедидеринге, продукцияның шынарын экижидеринге болгаш ооң ассортиментизин улгаттырарынга улуг идигин бээр. Нияти-биле чартык чылда 7 чаа деришгелерни ажыглалга киирген. Ак-Довуракта хлеб заводунуң слесары эш Прокопич 2 муң рубльдин камналгалыг саналын киирген. Ону тодаргайларга мындыг. Сутта түдүп каан далганны хептерге (формаларга) кударда, оларны баштай хендир үзү-биле чаап алыр. Поступ үеке оттургеп, хол-биле чаар хей ye чарыгдаттынар ажыл турган. Ам ол хептерни тускай херекселдин дузазы-биле чаар кылдыр эш Прокопич чаарткан. Ооң түнелиинде бир кижиниң ажылын хостаар аргалыг болган.

Бо чыл Октябрьның 50 чыл ооң байырлап эрттирер юбилейниг чыл. Июнь Пленумунга хүлээп алган СЭКП ТК-ның Тезистерин эргелелдиң ажылчыннары калбаа-биле танышкан болгаш юбилейге холбаштыр алган социалистиг хүнээлгелерни чедишкинниг күүседирин бирги чергениң соруулгалары деп санап турар. Беш чылдың ийиги чылының планын нияти продукция будурер талазы-биле декабрьның 23-те күүседирип болгаш плandан ажыр 125 муң рубль түнүг продукцияны будурерин хүлээнген.

Байырлалга үткуштур Кызыл хоорайның хлеб будурер заводунга хонукта үш тонна тегерик далган кылыр цехти ажыглалга киирер. Бо чылдың төнчүзүнге чедир хоорайның, кодээнин чонунга 50 тонна немелде тегерик далганнарны будурер ярганыг болур. Ам ол цехте түдүг-монтаж ажылдары дооступ турар. Оон ыдай пиво заводунга водка кылыр, газирттее сускуннар белеткээр чаа технологтуг машиналарның шугумун ажыглалга киирер. Түдүг-монтаж ажылдарын Сибирьниң улуг хоорайларының бирээзи Омскиниң будурулгелери эптээр, ооң күүсеткүүр ажыглалга киирерин эргелелдиң инженер-техниктиг ажылдакчылары кылып турар. Ынчангаш бо чылдың дөртку кварталында күрүне бюджединге 850 муң рубльдин орулгазын киирер.

Тываның үлетпүрүнүң башгайгызы — Ак-Довурак хоорайга чылда 350 муң декалитр янзы-бүрү ассортиментиглиг пиво будурүп үндүрер заводту тударын планнаан. Ооң чамдык коргузүүлери мындыг: заводтуң нияти телевидел ортаа 1,3 млн рубль, ажыглалга кирген соолунде чылда орулгазы 1142 муң рубль болур, бир рубльге хамаарыштыр продукцияның чарыгдалы — 0,3 копеек, будурулгенниң бир ажылчынының чылда будурүп үндүрер продукциязы 5,3 муң дкл. пиво дээш ооң-даа оске. Аъш-чем үлетпүрүнүң капитал салымнынының ёзугаар 1969 чылда ол тудугну түдүп эгелээрин көрдүнгеп.

Юбилейлиг чылда эргелелдиң хей үлетпүр будурулгелериниң ажылчыннары ийи дыштаныр, беш ажыл хүнүүр неделяже шилчип эгелеер. Ол чорук Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың кижилер дугаймда улуг сагыш салынганының хереченин болгаш ажылчыннарның өөренирингe-даа, дыштанырынга-даа таарымчалыг байдалды тургускан. Бар курлавырларны болгаш аргаларны чоп ажыглаар, бүгү совет улус-биле бир домей, улуг байырлалды — Совет эрге-чагырганың тургустунганынган бээр 50 чыл ойнуң байырлалын күш-ажылчы чеднишкиннерлиг ужуражыр дээш бүгү күштүг мобилизастаар ужурлуг бис.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ,
Тыва АССР-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң кол инженери.

ӨЗҮП ОРАР СУУР

Он сес чыл бурунгаар Сыстыг-Хемниң, Хамсыраның, Өдүгенниң, Тоора-Хемниң араттары чыглып, боттарының музейи-биле коллективтиг аныя-агыйны оргинизастап, мал-маганын кадып, «Май 1» колхозту Ийге тургусканнар. Ам ында колдуунда мал аныя-агыйлыг «Май 1» кодээ аныя-агый артелиниң төвү сээ дөрт кудумчуларлыг, чараш чаагай бажыңнарлыг суур чаттыла бергеп. Ырактан көөрге бажыңнары шупту чаа-чаа, оларның чанында огород шөлдери нагаарарып көстүп чыдар.

Ий суурда 300 ажыг уруглар өөренир 8 чыл школазы, 20 ажыг орунnуг уруглар садыы, 300 чыгам олуттуг клуб болгаш оске-даа албан черлери бар. Ийде 600 ажыг өрөге амыдап, чурттап турар. Олар төрээн суурунуң чаагайжыдылгазы дээш хүн бүрүде сагыш салып, чыл келген тудум-на кудумчуларынга ыяштарны немей тарып өстүрүп турар. Кудумчуларны кварталдарга чаргаш, квартал комитеттерни тургускан. Ол комитеттер боттарының харыылап турар участокторугa ыяш алуртулгазын организастыг чорудуп турар.

Кодээ Совет болгаш колхоз баштаар чери чонну чаагайжыдылгага болгаш негаанчыдыягага хаара тудуп шыдаан. Алгыг, делгем кудумчуларда суггарыяга бугазы арыг кылаң болу берген шолуртказынып агып чыдар. Ий суурнуң чурттанчылары Совет эрге-чагырганың 50 чылының байырлалынга чедир төрээн суурун улам чараш чаагай болдурар дээш бүгү-ле бар аргаларны ажыглап турар.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Куба улустуң байырлалы

ГАВАНА. (СЭТА). Куба улус Монкада казармаларын маадырлыг штурмнаанындан бээр 14 чыл ооң — национал тура халымнынның хүнүн байырлалдыы-биле демдеглеп эрттирген. Ол улуг байырлал-биле холбаштыр ажылчы чонларның хей кижи киржикчилиг митингизи Сантьяго-де-Куба хоорайга болгаш. Анда Кубаның Коммунистиг партизының Төп Комитединиң бирги секретары, Куба Республиканың чазаанын премьер министри Фидель Кастро түвө чугаалаан.

Бодунуң чугаазынның хей нуруузунга ол чурттуң иштики айтырыгларын чыртыкан. Батистаның дерзин ёзу-чурумун дүжүрүп, революстуг эрге-чагырганы чаалап алырынган чаа ажыдыралды тургузарының болгаш чаа кижини хевирлээринге сорулгалары биске эң берге болган деп Фидель Кастро чугаалаан.

Эрги идеяларның, чаңчылдарның, ажыл-чаңнарның артышкынын узуткарының эргежок чугулазының дугайын оратор тодаргай чугаалаан. Кубага чаа ниитилеэдиг тургузарынга аныяктарның ролюн ол демдеглээн. Экономиканы хогжүдеринге болгаш ажыл-чорудулганың оске-даа адырларынга куба улустуң чедип алган чедишкиннериниң дугайында хей саннарны чугаада көргускен.

Фидель Кастро революстуг шимчээшкиннинг хогжүдезинниң айтырыгларынга база доктаваан. Америка түрүвезер организациязын Кубага удур ончук-чоңгээге ажыглаар дээр дайзынналрның оралдажышкынынарын ол буруу шаңнаан.

Чугаазының түнелиинде Фидель Кастро куба улустуң быжыг турушчуу, врес-маадырлыг чорууу, революстуг медерели империалистерниң планнарын болгаш Кубаны коргудар дээр оларның оралдажышкынынарын үе шаанда дээрзинге бүзүрелиг илергейлээн.

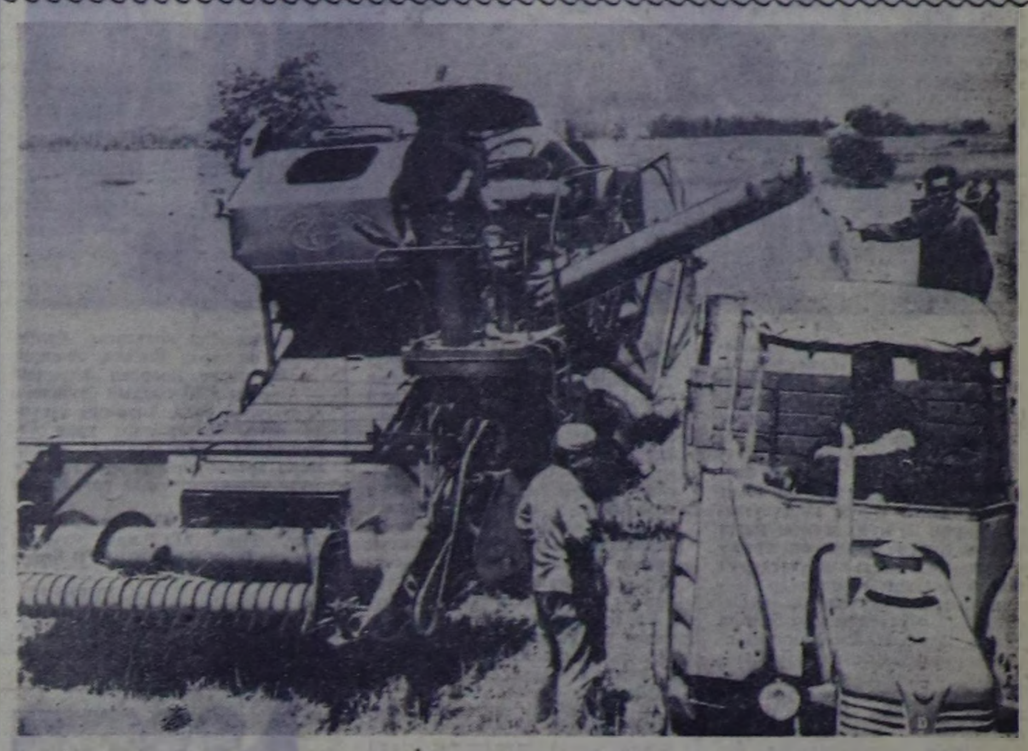

Социалистиг Чехословакиянның хей районнарының тараачын кооператорлары болгаш күрүне ажыл-агыйларының ажылчыннары тарга культураларын: кызыл-тас, кок-тарга, күзүл чашкан арбайны ажаап алырын эвелээн.

Бо чылын хоюларга 15 муң ажыг тарга ажаар комбайннар ажылдаар. Ажаап алышкынның техниказының элээн келин боду чоруур «СК-3», «СК-4» совет комбайннар болуп турар.

ЧУРУКТА: Камерунуң чоогунда Радиан чаңыс аай кодээ ажыл-агый кооперативинде арбай ажаап алышкыны.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

Негрлерниң удурланыышкыны калбарып турар

СЭТА-ның корреспондентизи И. Абламов Нью-Йорктан АКШ-та мындыг байдал бар апарган деп дамчыткан:

АКШ-та негрлер хөлээшкиннери үргүлчүлевишаан, чурттуң девискээрлеринде улам нептереп турар.

Детройтта ол байдал арай чавырлы берзе-даа, дүшүүрүүт болуп артышаан. Хоорайның барынын талазында негр кварталдарның чурттакчылары биле полициянның аразында болажышкын эгелээн. Полиция шыңгыы удурланыышкынга таварышкаш, дезинкен. Удаваанда национал гвардияның солдаттары танкыларга деткидип алган, негр кварталдарның девискээрин эжелеп алган. Бооланыышкын хей черлерге база катап эгелээн.

Хоорайга кежээкиниң 9 шактан эртенгиниң 6 шакка чедир улус аргыжары хорутуут апарган, кудумчуларда танкылар биле куйктыг тыртыг машиналары шимээрген, а оларның кырында дээрде шериг вертолёттары ужуп чоруп турар. 14 муң хире парашютчулар, национал гвардияның солдаттары болган полицейжилер негрлерниң турлагаларын бүзөлеп алган, «сезиничтэ» кижилерни, автомашиналарны үзеничиндир, агзаашкы кылыш, кижилерни түзүп хорутган турар.

Америк корреспондентилериниң хөречилеп турарын ёзугаар алырга, жышкыш хей черлерге база катап эгелээн.

Хоорайга кежээкиниң 9 шактан эртенгиниң 6 шакка чедир улус аргыжары хорутуут апарган, кудумчуларда танкылар биле куйктыг тыртыг машиналары шимээрген, а оларның кырында дээрде шериг вертолёттары ужуп чоруп турар. 14 муң хире парашютчулар, национал гвардияның солдаттары болган полицейжилер негрлерниң турлагаларын бүзөлеп алган, «сезиничтэ» кижилерни, автомашиналарны үзеничиндир, агзаашкы кылыш, кижилерни түзүп хорутган турар.

Америк корреспондентилериниң хөречилеп турарын ёзугаар алырга, шериглер болгаш полиция Детройтту негрлерниң хөделиишкинниң дерзин базып турар.

Раса хөлээшкиннери Цинциннати биле Филадельфияның хей девискээрлеринге база кыптыгып үнген. Негр турлаглар чурттакчыларының полиция-биле сегиржин алганының соонда Толидога (Огайо штатта) 19 кижи хорутаткан. Саут-Бендинин (Индиана штатта) байдалы дүшүүрүүт болуу артышаан. Ында национал гвардияның 1000 солдаттарын дайыдажырынга белеп байдадыг болдурган. Финиксте (Аризона штатта) негр чоннуң полиция-биле мөсөдешкен соонда оңза байдал тургуктугаан деп чарлаан.

ФУОКВИНЬ БААЗАЖЕ ХАЛДААШКЫНЫ

ЛОНДОН. (СЭТА). Сайгондан 56 миль ыран турар Фуоквинь шеригаар баазазынча мурнуу-вьетнам патриоттарның халдашкынынның үезинде 11 американнар өлүртиккен болгаш 43-ш балыглаттырган деп, Рейтер агентилелдиң корреспондентизи Сайгондан дыңнаткан.

СУДИСМАННЫ ШИИТКЕН

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Джакартада оңза шериг трибуналы Индонезияның Коммунистиг партизының база бир удуртукчузу Судисманны өлүрер деп шиитккен.

Индонезияның Коммунистиг партизының ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү болгаш секретары Судисманны 1965 чылдың сентябрь 30-де күрүне эргилдезин кылыр дээн орал-дажышкынынны организастаан дээш буруудадып турар.

Шиитнел докгаалдыг үндүрген соонда Судисман оршээл көргүзер дугайында дилег киргеринден бодунуң ойталаанын медегээн.

Национализация

ЛОНДОН. (СЭТА). Англияның металлургия үлетпүрүнүң чамдык кезиин национализастаар дугайында хоолбуу июль 28-тен эгелеп күштүг болуп эткээн. Ук хоолбу 14 улуг металлургия компаниядарының хамааржыы турар. Ол компаниялар күрүненнің «британ металлургия корпорациязының» эргезинге шилчиир. Национализастаан компаниядарның хуу эдээринге үндүрүг төлекчилеринің күсели-биле 580 миллион фунт стерлингтен төлеп базарын хоолбу көрүп турар.

Дайын соолунде Эттлиниң лейбористиг чазааның национализастаан металлургия үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин 1953 чылда консерваторларның чазаа хуу эдээринге дедир этиндир берген турган.

Джакартада чөвүлел хурал

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Эрге-чагырганың шериг болгаш хамаату органнарының төлөөлекчилеринең чөвүлел хуралы Джакартада болуп турар. Ында албан-дужаалдыг 500 хире кижи киржип турар, оларның аразында шериг округтарының командылакчылары, кургаг чер, шериг-далай, шериг-агаар күштеринің болгаш полициянның төлөөлекчилери, можуларының губернаторлары болгаш прокурорлар бар.

Индонезияның президентизиниң хүзээлгезин күүседип турар генерал Сухарто чөвүлел хуралга түвө чугаалаан. Келир чылда чорудар дээн бүгү-ниити соңгулданы соңгарлыдыр дугайында дилегин Улусчу түр консультативтиг конгресске — чурттуң дээдги хообүлүүдүзүнге организа-ция кылырын Сухарто демдеглээн.

Индонезияның даштыкы херектер министри Адам Малик чөвүлел хуралга база түвө чугаалаан. Индонезия «хамаарышпас болгаш идепшейлиг дашты политиканы» мурнуку хевээр чорударын министр демдеглээн. Индонезия вьетнам улустуң болгаш араб чурттарның улустарының демиселин деткип, вьетнам болган чоокшу-чоон чүк кризизниң тайбың тавыштыр шиитпирлээринче түгүл турар деп, Малик демдеглээн.

БЕДИК ҮНЕЛЭЭШКИННЕР

Омекиде ажыттынган «Социалистиг Сибирь» деп делгелге дугайын Совет парлалга чырыдып бижип, радиога дамчыткылаан. СЭТА-ның корреспондентизи В. Обода ол делгелге дугайын бижээн. Тываның чурукчуларының болгаш улусчу үран шеверлериниң ажылдарын ол делгелге келген кижилерниң ажаок сонуургап, ону улуу-биле үнелеп көрүп турарының дугайын бижип турар. Ободаның ол корреспонденциязын дыка хей солуннар парлаан.

СЭТА-ның корреспондентизи мынчаар бижээн:

—Революстиниң маадырларының дугайында чуруктар делгелгеде арбын кирген. Аныяк тыва чуруучу Г. Торлуктуң «Даймнчыларның даңгыраа» деп чуруу көрүкчүлериниң кичээнгейин хаара тудуп турар.

Россия Федерацииязының Чурукчулар эвилелиниң эң-не аныяк салбыры болур Тываның чурукчулар организациязының кылып чоруткан организакчы ажылын, Тыва АССР-ниң чуруга үран түүлүүнүң мастерлериниң кылган ажылдарын делгелгеге келген кижилер болгаш үе черинең парлалгазы улуг сонуургалбиле көрүп, чырыдып бижээн.

— Шак мындыг улуг хемчээлдиг делгелгеге улусчу үран шевер тыва мастерлерниң 30 ажылдары кирген чорук болза, Сибирьниң бичии национал улустарының культуразының өзүлдезиниң коскү хереченин болдур — деп, РСФСР-ниң Культура министриниң оралакчызы В. М. Стриганов бодунуң чугаазынга демделгээн.

Делгелгениң саналдар бижиир дептеринде Тываның чурукчуларының үран шеверлериниң кылган ажылдарының дугайында көрүкчүлер эки үнелээшкиннинг сөстерин бижип турар. «Ажыл-ишчи кижилерлиг, ак-нөөн дагаарлыг, ногаан шыналарлыг кайгамчык Тыва черни ымпада делгеттингеп чуруктар биске тодаргай көргүзүп берип турар-дыр» деп бир кижи мичаар бижээн. С. Ланзының чуруктарын улуг сонуургал, хандыкшыл-биле көргеннинг дугайында чүүлдер од дептерде хөй-биле бижиттинген. Ооң «Тываның Совет Эвилелиниге каттышканы» деп чуруунуң чанындан көрүкчүлер черде үзүлбее.

Сибирьниң база бир улуг хоорайы Омскиге бо айның 20-де «Социалистиг Сибирь» деп делгелге ажыттынган. Бо болза, Сибирьниң культурлуг амыдыралынга база бир улуг болуушкун болур. Тыва АССР-ниң, Красноярскиң, Алтай крайларның, Хакас автономнуг база Иркутск, Кемерово, Новосибирск, Томск областарының чуруукчуларының ажылдарын анда делгээн.

«Социалистиг Сибирь» деп делгелгеге Тывадан 26 авторлар 60 санныг ажылдарывые-биле киришкиннее. 9 чуруукчунуң үжен чуруктары, 17 улусчу уран шеверлериниң чонар даштан болгаш мыштан чазап чогаткан база-да үжен ажылдары бар. Делгелгениң жюриэи болгаш чуруга уран түүлүүнүң талазы-биле тускай билиг мергежилдиг эштер Тываның чуруукчуларының, мынгыы уран шеверлериниң кылган ажылдарынга улуг үнелээшкинни берген.

Делгеттингеп ажылдарының ишгинден аныяк чуруукчу Гаврил Торлуктуң ажылы национал хевир талазы-биле черле онзагайланып, эки-дир деп макталтырган. Тываның хоочун чуруукчуларының бирээзи Георгий Суздальцевтиң «Тываның кызыгаарындаа деп ажылы Омек делгелгеезинге база-да эки үнеледи алташ, Москвага ажыттынар «Совет Россия» деп делгелгеге киирери-биле сумелеттирген. Бистиң хоочун чуруукчубуз В. Ф. Демин үр үениң дургузунда ында-дыг улуг хемчээлдиг делгелгелерге киришпээн кижи болгай, бо делгелгеге ооң «Оттуушкун» база «Колхозтуң турлаа» деп ажылдары киришкеп. Ында Тываның каас-чараш бойдузун автор чуруп көргүскеп.

ЧУРУКТА: улусчу уран шевер Баймнды Байырны ССРЭ-ниң Чуруукчулар эвилелиниң чиңгине кежигүнүнге хүлээп алганы дээш чуруукчу Сергей Ланзының аңаа байыр чедирип, «Социалистиг Сибирь» деп делгелгениң чалазга бижиин тыпсып турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

„Социалистиг Сибирь" деп делгелгеден

Омекиде ажыттынган делгелгеге график чуруукчулары М. Петров, А. Невзгодин, Ю. Курский оларның ажылдары база кирген. Бо эштер бодтарының ажылдарында тыва колхозтарның, совхозтарның ажыл-ишчи кижилерин, оларның ыяш турар ажылын тодаргай көргүскен. Делгелгениң жюриэи Невзгодиннің үш ажылын, Курскийниң бир ажылын «Совет Россия» деп делгелгеге киирер кыдыыр сумелээн.

Эң-не улуг мактады, бедик үнелелди бистиң ачаларывыс, тыва чонуң уран түүлүүнүң хоочуннары Монгуш Черзи, Салчак Чанзан, Салчак Норбу, Хертек Мижит-Доржу, Хертек Тойбу-Хаа, Хертек Ешуп оларның чонар даштан болгаш мыштан чазап сиилбиш чогаатказан ажылдары чаалап алган. «Омская правда» солунның июль 20-деги номериниге «Эрте бурунгу уран түүлүүн анықсаанныр» деп түүл парлаттынган. Ында бистиң улусчу уран шеверлериниң кылган ажылдарын улуу-биле үнелеп бижээн.

Делгелге ажыттынганының соонда ооң жюри комиссиязы ында киргеп ажылдарының эң-не эки дээнин «Совет Россия» деп делгелгеге киирериве-биле шилиишкин кылган. Бистиң Тывадан чурулганың болгаш графиктиң 10, чонар даштан, мыштан кылган сиилбилгениң 23 санныг ажылдары Москвага ажыттынар делгелгеге кирер болуп шилиттингеп. Ол дээрге улуг чедишкиннидир. Өөске крайлардан, областардан мындыг хөй ажылдар шилиттинмээн.

Делгелге комиссиязының түнелиин хуралы болуп эрткен. Делгеттингеп ажылдарының кандыг болганын түнелеп, чедишкиннерни болгаш четпейн турар чамдык түүлдерни тодаргай чугаалашкаш, эң эки шыгарап үнген чуруктарыны авторларын ССРЭ-ниң Чуруукчулар эвилелиниң хүрээлеңнинге киирип алырының дугайында чугаа кылган.

Тываның чуруукчуларындан Баймнды Баймрыны ССРЭ-ниң Чуруукчулар эвилелиниң чиңгине кежигүнүнге хүлээп алган. ССРЭ-ниң Чуруукчулар эвилелиниң кежигүнүнге кандидат кылыр А. Невзгодин, Ю. Курский, Л. Протасов, Г. Суздальцев, Г. Торлук, Ак-оол Бады-Назын, Кыраш Солуп-оол, Сергей Ооржак, Доңдук Тойбу-Хаа, Хертек Монгуш-оол, Раиса Аранчаа оларны киирип алган. Ынчангаш Тываның Чуруукчулар эвилелиниң кежигүннериниң саны 22 кижи четкен.

Бистиң чуруукчуларының, уран шеверлериниң мындыг чедишкиннинг болгаш Тываның уран түүлүүнүң моон соңгаарты хөгжүдезинге уламна бурунгаар улуг базыы болуп, чогаадымчы чедишкиннер дээш ажылдарывыска хей-аът болаур.

С. ЛАНЗЫ,
Тыва АССР-ниң Чуруукчулар эвилелиниң баштаар черинең даргазы.

ТЫВА ЧУРУКЧУЛАР ОМСКИГЕ

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Июль 26-да Пекинниң Тяньаньмынь шөлүнге хүннүң ийги чартымында хүнээйбиннериниң, пзаофаньчыларының болгаш Улусчу-хосталга армиязының солдаттарының массалыг митингизи болган. КУР-нуң даргазы Лю Шао-цигe, ККП ТК-ның чиңгине секретары Дэн Сяо-пинге база Мао Цзэ-дунуң болгаш ооң «идеяларынга» удур демисежин турар оске-даа партия болгаш күрүне удуртукчуларынга удур кара тураэында ажылазашкынны үүлгедиригн митингинниң киржикчилери негеп турган деэргэн информас агентилелдери дыңнадып турар. ККП-ниң Хубэй можу комитединиң бирги секретары болгаш Ухань шериг округунуң политкомиссары Ван Дэнь-Чжуну, Ухань шериг округунуң командылакчызы Чэнь Цзэй-дэону «бооларр» деп, олар база кыжанган.

Цзаофаньчыларының болгаш хүнээйбиннериниң бо чаа негелделерин чоокта чаа болган «Ухаңьга болуушкуннар»-биле холбаштырып турар. «Культура революциязының» удурланыкчылары Ухань шериг округунуң шериг албаннытларынга деткидип алган, «КУР-нуң хей-ниити аймыл чок чоруулуун министри Се Фу-Чжинь болгаш ККП ТК-ның чанында «культура революциязының» херектериниң талазы-биле болуктуң нежигүнү Ван Линь Ухаңьга тудуп хоруудаан. Бо пекин дузалакчы удуртукчулар «культура революциязының айтырыгларын шиитпирлээр» сорулга-биле «Мао дарганың хууда айтышкынын ёзугаар» июльдуң бирги чартында Юньнань можуга чоруан. Олар бо мурнуу-кыдат можуга чоруун дооскан үезинде ККП-ниң Юньнань можу комитединиң бирги секретары Янь Хун-янь бодунуң амы-тынынга четтиниң өлгени дыңналы берген. Ынчангаш олар «байдалды тавыштыр шиитпирлээр» дээш Ухань хоорайга чеде бергени ол чүве-дир.

Корум-чурум чок чорук болгаш ханныг үскүлежиишкиннер денээн Төп Кыдаттың ол улуг хоорайында байдал «культура революциязының» башкарыкчыларының онза дүүрээнинн болдурган. Ынчалза-даа Се Фу-чжи биле Ван Ли дүжүрге-даа кирбээн индыг үткүп алышкынга таварышкан. Харын-даа каш хонукта кара бажыңга олургаш, Пекинге тыя менди чанып келир аргалыг болганнар.

Ам мооң-биле холбаштыр хүнээйбиннер болгаш пзаофаньчылар ККП-ниң Хубэй можу комитединиң бирги секретары Ван Жэнь-Чжуну болгаш ол округтуң шериглериниң командылакчызы Чэнь Цзэй-дэону кара тураэында ажылдар деп кыжанып турары ол. Олар Чэнь Цзэй-дэону сураглыг шериг начальнигы, ам-даа эрелгей ёзу-биле ККП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Күрүне чөвүлелиниң премьерининг оралакчызы болгаш КУР-нуң Күрүне камгалал комитединиң даргазының оралакчызы деп санадып турар Хэ Луннуң талалакчызы дээш буруудадып, кара тураэында ажылдарын-биле кыжанып турар.

Лю Шао-цигe удур кара тураэында ажылазашкынны негээн массалыг митингилер Кыдаттың оске-даа элээн районнарынга, можуларынга болгаш хоорайларынга болгулаан дээрээн Пекин радиозу база дыңнаткан. Радионуң ол дамчыдыгазындан билдингени-биле алырга, чоокта чаа Ухаңьга эгелээн хөлээшкин канчап-даа доозулбаан. Ухаңьга «Мао Цзэ-дунуң идеяларының тиилелээнин» чулчурувушаан, Пекин радиозу ол районда демисел үргүлчүлевишаан турарын мооң-биле кадыдемделээн.

Пекинде хүнээйбиннер болгаш пзаофаньчылар Лю Шао-цинь болгаш ооң талалакчыларын тудуп бээрин негевишаан чиилиттиң. Чжуннаньхай резиденциязын бүзөлеп алган. Чжуннаньхайның бедик ханнарының чанынга олар боттарының лагерин тургускан. «Партияда эргечагырганы олуруп алгаш, капиталистиг орук-биле бар чоруур эң улуг дужаалдыг каш санныг кижилер» ыламыларга. Мао Цзэ-дунуң бөлүүнге болгаш ооң чорудуп турар политиказынга удурланган кижилер-биле демиселдиң «штабтары», «командылал черлери» болгаш «харылзаа пунктулары» улуг сегинниг адаанда турар.

Хоорайда чөр болганга хүнээйбинчи болгаш пзаофаньчы организациялардың туктарын, Мао Цзэ-дунуң чуруктарын, ооң удурланыкчыларының карикатураларын, плакаттарны аскан. «Штабтарга», «командылал черлериниге», «харылзаа пунктуларынга» хүндүс-даа база дүне-даа хуралдарны болгаш чөвүлел хуралдарны эрттирип турар. «Чжуннаньхайдан Лю Шао-цинь сөөртүп экизерин», Дэн Сяо-пин, Тао Чжу оларга болгаш «культура революциязынга» удур демисежин турар оске-даа удуртукчуларны кара тураэында ажылдарын негээн жоуннарны болгаш хей санныг хүнээйбинчи солуннарны база ында бижип, үндүрүп турар.

Информас агентилелдериниң дыңнадыгларын ёзугаар алырга, Лю Шао-цигe болгаш ооң талалакчыларынга удур чаа калчаалыг халдаашкынның чыдагаанны болза, «Мао Цзэ-дунуң шугумунга» оларның удурланыышкыны болгай. Бо чылдың эгезинде Кыдатка калбаа-биле чарлааны эрге-чагырганың чаа органнарын — «революстуг комитеттер» дээр чүвезин тургузарын ажыок улуг бергелер-биле боттандырып турарын аңаа база чылдаж кылдыр айтыр херек.

Мао Цзэ-дунуң бөлүүнүн чедип алган «улуг тиилелгезинниң» дугайында каш удаа кылып келген медеглелдерге чөрүштүр «Жэньминьжибао» солунның мурнуку чүүлүнге минииң бижээн болза, «культура революциязы» дыка берге байдалга таваржып, ону доозарынга «дыка үр үе негеттинип турар». Партияда эрге-чагыргага олуруп алгаш, Мао Цзэ-дунга удурланган улуг болгаш биче дужаалдыг каш санныг кижилерниң «бүрүн аштырышкынга амдаа таварышпаанын» демдеглээш, «Жэньжинь жибао» солун «ол четкерлиг кижилерни кандыг-даа таварылгада хайыралап, коэргевес» деп миниин турар.

(СЭТА).

1967 ч. Июль 30.

ШЫН

3-КУ АРЫН

Ак-Тыраа хүнге Арыг

Цирктиң өргээзинде...

Бистиң республиканың пайысылалы Кызылда «Совет Тываның 5 чылы» стадионуң шөлүнге көжүп чоруур күрүше циригиниң үзүг өргээзин тиккеден бээр тантыг-ла неделя ажып чоруур.

Бо кыска үениң иштинде бистиң аалчыларывыстың хөй янзы программалыг солуң көргүзүглерин барык 20 мың чыгыы кижи көргеп. Күрүше циригиниң артистериниң баштайгы көргүзүглерин республиканың малчыннар Наадымының киржикчилери, пайысыладың чүрттакчылары болгаш Танды, Бии-Хем, Каа-Хем районнарының чамдык колхоз, совхозтарының ажыл-ишчилери көрүп, артистерге бедик үнелелди бергеннер. Кураккы Эрзин районунуң «Мөрен» колхозунуң мал ажылының мурнакчылары бурунгу хүн циркти көргеш, чаптаннар.

Кайын-даа келген көрүкчүдер артистериң программаларында киргеп номерлерин бедик-биле үнелеп, оларга динмиттиг адыш часкаашкыны-биле өөрүп четтиргенин илергейлеп турар. Александр Александров удуртқан бөлүк чадаг тергечилер, Федор, Борис, Николай болгаш Людмила Деревянколарның акробатика көргүзүглери, аът сургуулуунуң дээди мергежилиниң күүседикчизи Тамара Виноградова, күшшидал акробатиказының күүседикчилери Анатолий Зуев болгаш Алексей Тертичный оларның номерлери, алдарлыг артист В. Оскал-оолдуң бөлүүдүң, ол ышкаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи К. Хензиг-оолдуң көргүзүглери болгаш өске-даа номерлер эң бедик үнелелди ап турар.

Бистиң тускай корреспондентивис көжүп чоруур цирктиң директору Константин Михайлович Нефедовка барып чораан. Оон чугаалаанын болза:

— Ажыл-биле мынаап чугаалаарга, аныяк республика — Тываның ажыл-ишчилери бистиң циркти бо хире сонуургаар деп бодавазан-даа мен. Кайгамчык чон тур, ураң үүлдү ынчаар үнелээр чорук — силерниң чоннуң культурлуг деңнелиниң бедиин хереглеп турар-дыр. Бодап-даа көрүңер: бөгүн 28-тиң хүнү, а билеттерни август 10-га чедир садышкан. Бүдүн-бүдүн коллективтер, совхозтар, колхозтар билеттерни ап турар. Бистиң эжиивис ажык, эштер, моорлап киринер!

Алдарлыг 50 чылдың юбилейи чоокшулап орда, Азияның төвүге кээп, боттарының ураң таланытызын бараалгадып турар цирк артистериниң көргүзүглери улуг чедишкин-биле үргүлүлеп турар.

ЧУРУКТА: РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. ОСКАЛ-ООЛДУҢ бөлүү оюн үезинде.

А. АПРНИҢ,
сөзүг болгаш фотолары.

Тыва кижи адыг-биле...

РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Базыр-ооловиң Оскал-оолдуң тыва цирк бөлүүнүң талантылыг ойнакчыларының бирээзи Борис Оюн солуң номерлерин белеткээш, көрүкчүлерге бараалгадып эгелээн. Аныяк артистиң адыгларны чагырып, чаа мергежилди чедип алырынга кавыдыг-даа чаңныг адыгларны чагырып, оларны өөредип чораан арга-мергежилдиг артист Алексей Павлович Вепринский улуг дузалаы чедирген.

Адыгларны башкарып, белеткел болган көргүзүглер үезинде бодунуң кызымак, мергежилдиг чоруун көргүзүп турар башгайы тыва артист Борис Оюнга көрүкчүлер бедик үнелелди берип турар. Борис бо мергежилди ковчуг кыска хуусаанын иштинде шингээдип алган. Ол — Гималай даглаарындан тудуп экелген «Ласка» деп шолалыг адыг-биле ажылдап турар. Ол адыг бодунуң башкарыкчызынга дыңнаттыр. «Ласка» тускай демир көвүрүг кырынга гимнастыг мергежилгелерни, улуг бөмбүк-биле көргүзүглерни күүседип турар.

Аныяк артист ол адыгны тускай чадаг тергеен мунар кылдыр өөреткен. Ол ышкаш кара хүреҥ адыг оглу-биле үзүп көргүзүүн белеткээн. Бо дээрге, онза номер. Адыг оглу бодунуң башкарыкчызы-биле хүрежи бергенде, тиилелгеин чедип албаан шаанда адырлыр эвес. Чамдыкта ону күш хереглеп турганы, манежтен (артистер ойнаар шөлдеҥ) үндүрер ужурга таваржып турдувус.

Адыгларны чагырып, оларны янзы-бүрү номерлер көргүзеринге белеткээн аң баштайгы тыва артист Борис Оюнга моон соңгаар улам чогаалдыкчы чедишкиннерлиг болурун күзедим.

ЧУРУКТА: Б. Оюн адыг-биле көргүзүг үезинде.

А. ПАВЛОВ,
адыглар башкарыкчызы.

Магададывыс

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының чартын чүс чыл июн уткуштур республиканың малчыннар Наадымынга бо чайын база-ла келир аас-кежиктиг болдувус. Көдээ улус, малчыннар бистерни, Кызылга чеде бээрвисиле эки хүлээп алганывыска өөрүвес аргамон.

Ийи хүн улаамчылаан Наадымның бүгү-ле программаларын магадап көрдүвүс. Ынакгыя цирити дыка сонуургадывыс. Цириктиң улуг ергээзи... Муң беш чүс көрүкчү, ойнаар дериг-херекселдер, адыглар, аъттар, артистер. Оларны көрген кижи каттырып-даа, көргуп-даа, девидеп-даа орар-яа-дыр.

Цириктиң көргүзинеп номерлерни солуп, шынарлыг болгаш бистерни магадаткан. Ынчангаш чылыг аяш часкаашкынынары-биле үтүп, үдеп, улуг үнелелди берип тур бис.

Ынакгыя РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Оскал-оолдуң тыва цирк бөлүүнүң амыдырал-чурттаазынга болгаш аяыл-иминге улуг чедишкиннерлиг болурун күзедивис.

Шупту көргөн чүүлдеривисти магадап-ла хаамас чорудувус.

Малчыннарның адыглазындан:

С. ЧҮЛДҮМ,
Ч. СЕНДАЖЫ.

«Тээли» совхоз.

ХӨӨРЭЭРНИҢ ЧУГААЛАРЫ

Кежээки ийир кактыг Ак-Туруг-нуң бир булак суунуң кыдынга Хөөрээр ирей-биле дың шилээ олурган-гылаан бис. Кижим узуладыр-ыг-ла, ыяк-биле алдептиг бодалдарынга алзыпкан байдалдыг, шимээн-не чок олурду. Шыпшың... Чүгле салгынның ыяштарда кошкак шилгээжи, чанывыста кара сугнуң чаңгыс аай болгаш үзүк чок шыпыраажы дыңналгылаар.

Хенертен ынаар — башкы сында, та аныяк, та хүлбүс чүве: аажок чоон үнү-биле огура-дыр.

Ирей дээрге, уйгуунда чаа оттуп келген чүве дег, серт кылынгаш, кезек дыңнаалап олура, чугаалай-дыр:

— Сыын-хүлбүс ышкажыл ол, дүнмакым!

Ирейин бодаарымга арта-ла сергей берди ышкаш. Ам-на бирээни чугаалап кириптери ол-дур деп корташ, амырай бердим.

Шынап-ла ындыг болду-даа.

ЧУЛАРЛАПКАШ

Аныяк шаамда үргүлчү-ле тайгасын үнүксээр, хем-шынаа кезинсээр улуг «аирыглыг» чораан ажыг боор мен, ооң. Ол чокка чурттап-даа шыдавас чораан боор мен. Бо-ла төрээн черлеримниң базым бүрүзүн адыжымда дег бөрүп, он саламм дег танып ап чордум. Ол бүгү меңээ танып ышкаш хайыралыг чораан. Ооң санап четпес байлаанга, аңменинге чоргаараланып чордум...

Ынчаарда чайның ортаа үезин ышкаш чүве. Доо-ле Чаа-Хөл бажының Балдырган деп черге чеде берген мен. Ооң мурнуу чүгүнде улуг хайыр барып көргеп-даа боор сен, ооң. Сыын, мыйгак, элик, хүлбүс, хайыраан дээш аңда келбес-ле ынмең чок чер болгай.

Чырык хүндүс чүве ийин ол. Хайырның кыдыы-биле артып чыдарымга бир-ле улуг аңның (та сыын, та хүлбүс чүве) бели кестүп тур. А хөрөө көзүлбес: үтүе шыминып кире бергеш, хайыр чылтап турганы ол чүве дийин.

Бижээм-даа, боом-даа бар эвес, аңнаар дивээн кижи болгай мен. Ынчаза-даа аңчы түрек шыдаңдыр-байн бартан болбазыкпе, күжүр дүнмам! Кедеш барташ, ийи будуңнан сегирип-ле алдым дедаам. Сүзде-ле бо, ындыг шыырак амытан кажаңда көрбээн мен! Кедергей-ле шыырак ор болгай мен, ынчаза-даа чеже катаң ужур октатканымны безин билбес мен. Черинң оргуузунга чедир шак ынчаар хүрежин бады келгеннивисте демгиминиң күжү суларынкан хире. А мээң балдыр дээрге, сугда ыяш дег сирилээр. Дерим шаалаар.

А топтап көөрүмге кедергей улуг сыын-хүлбүс дивес сен бе! Кызыл хол-биле олче канчап семей бергеш, аңаа канчап күш чедипкеш кайгал ийик мен.

Оон, белимге чораан сыдымны чеже соккаш, чуларлай каапкаш аалга чедип экжелген мен. Бир ай хире аларап көөримге, мецээ чаңчыгып, алышкылар дег өөнүктежип бергеп бис.

Ынчаза-даа оом, экжелгенин тайгазынче хаая эвес мунгартайы коңчуг кайгал алган-на турар, чамдыкта характарының чаштары борбаңайның бады-даа келгилээр боорга, көзүртей берген мен: төрээн черинге сагыыгаш, сарыыналып турар-дыр. Ынак ажи-даа бар-ла мйнзаң, күжүрүүн...

Тайгаже дөгүткеш, салыпкан мен.

КЫШКЫ НЕГЕЙ

Ынчаарда амгы шаг ышкаш, мындыг сууржуң, омак-хөгүүт магалыг үе турган эвес, ооң. Кижи бүрүзү (аал бүрүзү дээрим ол дийин) чер сана каш малын сүрүп алгаш быдарап чой баар үе-ле болтай. Олзарның ол каш малынга чилбиин четпес-ле чүве чок турган чоор: ийи бүтүүг байлар, дүмүүлерттеден эгелээш, дөрт даванның кокайларга чедир аан.

Ол чылдарның бирээзинде чүве ол. Кыштың соогу ынчаарда аажок кадыг-дошкун чүве. Ооң кадында бир-ле коңчуг кажар бөрү тыптып келген мындыг. Ында-мында аалдарның каш малын бо-ла үе-чаза соп каапкан болгулаар. Черле алдырары чок: дээрден дүүшүп келгеш, дедир дээрже үве бергеп чүве-биле дамей-ле деген.

Бир-ле хүн өөнге шайлап олурумда, кожавыс аалдың эзен ашак ангитының-биле маңнап келгеш, сөглейдир:

— Шымдап көр, Хөөрээр-дүңмай! Чаңгыс инээвитти демги коңчуг кок араатан чаза соп каапкаш, дөө хонужукче...— деп чорда-ла, чым-сырт кыныңып келгенимден туп-тура халаашаа, кышкы негейимни эштп каапкаш, чүгүрүк-доругнуң кырынче, күш дег, аъттанып тым.

Хонужук бажынга чүгүртүп кээримге, ол коңчуг четкер ында бир белүк хараганнарже киргеп болду. Үндүр сегиткеш, хонужукту дургаар сывыртап олур мен. Чүгүрүк-доруг ону кайыы чер алзыр: кымчы-биле бир кактым (хугбаймаан, ажыныы, талашкан түлүүм-биле боом албаан болган мев). Дайзынным эрилгеш, менче удур шогаш олурда, кышкы негейимни ушта соккаш, кырынче октатпым. Берүүнүң бажы негейниң ченнче кире халый берген болбазыкпе, ооң. Оон-на ам таваар хай деп алгаш, аалга киирип келген мен.

Бодум кышкы негейимни (кижи чүвези эзлиг болгай) ушпуп алгаш, демги хейиин «негейин» база ужулгаш, октапкан мен...

КАРАШ КЫННЫРГА-ЛА...

Чамдыкта ховар таварылгалар база тургулаар боор чүве. Сен ону караан-биле көрбээн болганывыда, мегеллеринде-даа чадавас боор, күжүр дүнмам.

Шаанда чүве ол. Таптыг-ла күскү үе турганын ылап билир мен. Беш хире кижи аңнаар деп дугурушкаш, аътланыпкан бис. Коңчуг аныяк болгаш кидин-не шырак аңчы дирги бергеп шаам ол чүве ийин.

Дөө тайганың шак ол чарыында дилиндек зоонган көре-дир сен бе? Йөет-йөет! Ону адаандан өрү дээрт кижи сегиртир, а чаңгыс мен бажынга барып олуруп алыр болгай мен. Баргаш, олуруп алдым. Ынчаза-даа аңнарывыл эртер черн чайгыс болза-даа, хенизиг чирик чер бар —олче боолаар ужурлуг.

Өөрүм алгы-кышкы-биле зоонган өрү чоктап-ла олурлар. Кара боомну хөлдеп алган олур мен. Бирээ караш кыныыр билек — бастым-на! Оон база бирээ... база бирээ... Он катап караш кылыпды, он удаа бооладым. Он огум оон-биле төнгеп, аңнарывың эртери-даа оон-биле соксаан. Өөрүм келгеш:

— Чүвү лааладың ордун моң, Хөөрээр Хөөревесович?—дижин, кыжырыырлар-даа сагыштыглар мйнаан.

Ыыттавадым. Барын көрдүвүс: медээжок улуг он адыг дег дег кыдыр чаңгыс черде ováаланы бергеп чыдырлар.

Элдеп үүве боор!

БИР ДОСКААР БАЛЫК

Чайлагдан — кузегже көжер үе келгени ол чүве. Баштай өгнүң аар чүтүүн сыыгадыры-биле дажын аппарып каар ышкажыгай.

Мен база-ла ынчан өг иштинин хей-ле бок-сак чүвелерни соорту алгаш, күзегже бар чораан мен, ооң. Оруум — аймак дургаар чоруур чер. Бир черге чоруп олурарымга, соглуп бар чыдар бичии хөөлбек чыдыр. Харай бердим. Эжен-ле бо мйнаан: ында кадыгларның хөйү дээрте — тырып каан-на үүве!

Кзар болзумза, дөгере хей-ле кырлыш каар болгай дээш, тертемде аажок улуг куруг досказр барып сактып келгеш, ынаар кзир каап эгеледим: таптыг-ла ой болду.

Күзегге экжелгеш, досказрым аксын ажыдарымга шупту дириг боорга пат кайгадым. Бүдүн хүн иштинде канчап ажырбаан дээр сен чээ?

Ам канчаар, күзээм чанында кезээде балык чок чыдар кара сугже салып кииргилеткен мен. Амдыы чылында балыктар ол сугнуң ярилче даштыгын турар кылдыр өзе бергеп чораан.

Моңгуш ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Конкурска келген чогаалдардан

Белдирге

Алаш, Дөспу ужарлары
Адаанналжыл маргышкан дег,
Белдирге изээ үелүлеткеш,
Бедик, саарлыг хайның чыдыр.

Үрер хогжуң чиртинеһиин,
Үзүк чокка ойлааны дег,
Ийи хемниң дикиидинге
Ижтим, хөөжүүм таалап турду.

Ындыы эрик сайырлардан
Ырлаан-шоорлаан кадарчы изээ,
Эки доруун кымчыланкаш,
Ээшкеңедип кежип келди.

Од, бо чарык кыдыгларда
Одарындан келген малдар
Ийи хемниң арыг суунудан
Ижип, хаяын сүскүннады.

С. ОНГАП-ООЛ.

Дужуксаар мен

Кадарчы кыс! Ужурашкаш,
Чарыгган бол,
Чанымда дег,
Каттырымзан чоруур-дур сен.

Бестиг-Кара кадар оттуг
Мээс чарыын,
Көвей хонуг,
Хөгүүт бодун көрүп чор мен.

Бораанныг чаъс — кандыг-даа хүн
Кадыг-бертке
Могаг бизбес

Кадыкканың дөзекпээр мен.
Ынчангаштың кала-даа бол,
Бодап көөр мен.
Ырак-даа бол,
Ынаар барып—дужуксаар мен.

С. КҮСТҮГҮР.

Баштайгы сөс

Чамбы-дишке кижи бүрү
Чаңгыс катап төрүттүнгеш,
Анга баштай адаар сөзү
«Авай» дээрзин сактып көөр бис.

Келир ойде сагып чоруур
Кедиг, бижиг сургаал чагыын
Азарганчыг хенчеңде-ле
Аваң күүгүр өөрүлеп каан.

«Улуг дээштиң аартыктава,
Бичө дээштиң өкшелеве,
Төрел чонуң аразынга
Төлептиг бол, оглукчы» дээн.

Ажыг кыштың соогунда,
Шаг чайның халымнымда
Аваң чагыын сактып келгеш
Ишчи хөлүм улам дыңнымыр.

Ада кижи авыралдыг

Салгалдардан салгалдарже
Сакай улай дамчыш келген
Адаларывыс адын-сывын
Алдар-дыр деп хүндүлээр бис.

Ада кижи авыралдыг:
Ажы-төлге орук айтып,
Авай-кара чажындан-на
Ажыл-ишке дадыктырар.

Кежик-чолдуг ынак ада
Кезээн шагда уттундурбас,
Идегелдиг оглу, кызы
Ышкы базар, угуп унаар.

Василий ТАМДЫҢ-ООЛ,
Тожу райкүүскомунуң даргазы.

Соңзу чүлдер, ховар таварылгалар

ЧУКТЕНЧЕКТИГ БӨРҮ

Бо ховар таварылга Өөрү районунга болган. «Кызыл туң» колхозтуң човаачызы Дыдыы эртен эрте Хандагайты суурже хап орда, орукту кежир ийи баштыг бөрү маңнап бар чораан. Човаачы ону бораан-на эскерип каап, ийи баштыг бөрүге чоокшуладыр халдып келирге, оогу ийи баш эвес, читкезинің кырында бир-ле чүве чуктелкен болган. Машиназы-биле бөрүнү бастырар чезим хап чорда, кончуг араатан чуктешкизин октапкаш, ырак эзеске барып олурун алган.

Човаачы демги чүүкту сонуурган көрзен: 10 бөрү олдарын хойнун улуг хырымында суп каап болган. Дыдыы орук элчезик Өөрүнүң белеткел конторазынга дужаап бергеп.

Ол-ла хүн човаачы дедир чанарда, ооң машиназынга олдурупкаш, ховар таварылганың херек кырында болган черин көрдүп-дээ.

М. АЛДЫН-ООЛ.

Хандагайты суур.

ООР КЫМЫТ?

Американың банкыдарының бирээзинге хенертен дүвүрээшиниг чүве болуп: кассага киргеп долларны саналарга, оон 500 доллар тудагдалдыг болу берген.

— Ийнги кассир-биле кады база катап, млаптыг-ла санадывыс, 500 доллар биезги хевээр четпес-дир. Оон артык черле маичаар хынаар, катап-катап санаар боор—деп, бирги кассир банкының директорунга ажок корткан хевирлиг чугаалаан.

— Черле аная эвес кемниг херек-дир бо. Ол дугайын полицияга дыңнатпаже хоржак-тур—деп, директор кургамзык чугаалаан.

Полиция ийи кассирни шыңгыы хайгаралга алгаш, оларның ажылдап турган черинге доктаамал хынакчыларны тургускан. Дүштеки чем үезинде дежурный полицей кофе ижип тургаш, сонгадаи дойду кушту ужуп кирип келгенин хенертен көрүп каан. Дойду касса столунга олурун алгаш, думчуу-биле банкнотту ап алгаш, оон ужуп үе берген.

Херектиң ужуру билдине берген. Дойду кушту ээзи ону өөредип каан: кассирлер дүштеки чем чиң чоруй баар аразында-да ажык соңгадаи ужуп киргеш, ээзиниг долларны экжеп берип турган. Ээзиниң бажыңы банкының дужунда болган. Ийилдирзин ол-ла дораан тудуп алган. Кушту кажар ээзиниң бажыңнап каан, «оорнуң» бодун зоопаркче чорудушкан.

ПОЧТАЧЫ МООРТАЙ

Югослав тараачын Рантел Евич дээр кижиниң оглу Момир бажыңындан ыракта — сес километр черде мал кадарын турар. Ийи адашкының аразынга хырылаза тудуп почтачылаарынга моортай баразан болуп турар. Ачазы кандыг-бир үүвенн оглунга дыңнадыр дээнде бижиктп бижээш, хапташтып, моортайының мойнунга багланаш, дагда кадарчы оглунче чорудуптар. Почтачы моортай ол бижиктп кандыг-даа саадаашкын чокка Момирге чедире бээр. Харыызын бижээн бижиктп ол моортай оолдуң адазынга экжеэр.

Моогулер-амданныг чем, эм-дир

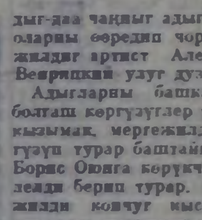

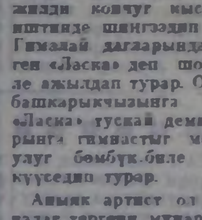

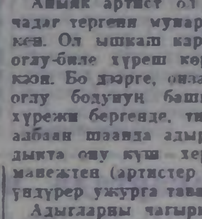

Моогу шаг-шиландан бээр-ле орус улустуң база бир хөлер, эң-не алдакныг, хоолу суузунуг дээш чемнеринге сакадып келген. Ол чемгир, чишкир талазымбиле эътке чоокшулап турар.

Моогулерде белоктар, ус аймаа, витаминнер, минералдыг бүдүмелдер бар. Д витамин янда эки дизем ак-сержавдазынган зээлп эвес бар. Оон аңгыда моогулерде РР витаминнер база бар. Белянка (ак), рыжик (сеңги) дисичка (сарыгзымаар) дээр моогулер А витаминниг. Белянка дээр моогуде туберкулез аарыынын куртчугаштарын даучыга өөрер антибиотик (эм чүүл) бары тыелеер. Ол алдаанныг моогулерде ижикка удур будүмелдиң бары база тодаратгылаан. Минералдыг бүдүмелдер талазы-биле моогулер фрукт (чимис) аймаандан дүвей чок болуп турар. Моогуның шилдең муну кижиниң азы-чемге хөөн кииреер болгаш ижиниг чем хуудурушкынын экижидер.

Чаа, кадырым, дузаа каап моогулерден хөй чүүл, кончуг алданыыл, кижиге хоолулуг, суузунуг чемнерни кылып болур. Чижээ, закускалар, борщ, ийнги дузаргы чемнер, соус болгаш оон-даа өске.

Моогулерни чыыл, ону чем кылдыр ажыглаңар, хөйну белеткээш, курседып кадырыңар, дузанар! Бир эвес моогуну чыырын, ону чемге кончаар ажыглаарын, белеткээрин билбес кижи бар болза, моогуның ажыын, белеткээрин билир эш-оорлариңерден айтырыл, арга-сүмеден алыңар. Хораныг болганывыдан чем кылдыр ажыглаары хорулуг моогулер база бар. Ынчангаш олар калдыг моогулерил дээрзин билир эш-оорден айтырыңар.

МӨӨГУЛЕРНИҢ ДУЗААРЫ

Дузаарда рыжик, груздь, волнушка, сыроежка дээш моогулерни алыр. Груздьлерни, волнушкаларны, сыроежкаларны соок сугга 5—6 шактарда салып каар херек, а рыжиктерни чүгле чуп каапкаш, базылчыгаштарын кезип каалтар. Хөй эвес укроп азы шнек-карааның бүрүлерин моогулерниң аразынга салгылаар, белеткеп алзаны моогулерни досказрыгаашка одурулгай ургаш, дус урунтар. 1 кг груздьлер, волнушкалар, сыроежкаларга 50 грамм дус, 1 кг рыжиктерге — 40 грамм дус урар. Дузаан соонда моогулерни башгай пос-биле, ооң соонда досказрже хос кирип турар ышкалыл-биле дуглаар болгаш ооң кырынга ыйырык чүве салып каар. Моогулер тырлып кире бээрге, севаны долдур олче чаа моогулерни каалтар. Бир эвес дүүк тыптып келге пос шыемын солаар, халымын эки чүл каалтар.

5—6 хонук эрткенде моогулериң суглаңган-суглаңаанын тыпкан көөр. Бир эвес суу зээлп болза, базырган чүзүүн аартадыр. Моогулер будум чартык ай болгаш быжа бээр.

КАДЫРГАН МӨӨГУЛЕР

Чаш, кадыз, чаа моогулерниң даштында картык аштап каапкаш, үүрмектей кескеш, хеденге аразы хос кылдыр чаде салып каар, изиг хүнде хөлегеге кадырар, оон лаазыларга ургаш, аксын дүй шарааш, курсаг, чылыг черге салып каар. Чидиримиң журумда сутке оттурсеш, саржатта азы слетанге бугурмуктур хайындырыптар. Ындыг моогулер кончуг алдаанныг болур.

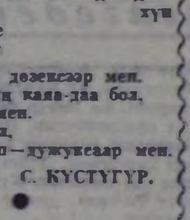

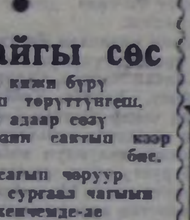

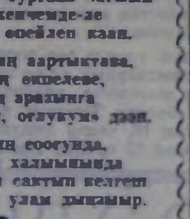

Цирк-шапито

(Совет Тываның 5 чылы стадионга)

Күрүширтиң көргүзүглерин уламчылап турар.

РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи
В. ОСКАЛ-ООЛДУҢ
болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи
К. ХЕНЗИГ-ООЛДУҢ
киржилгези болгаш удуртулгазы-биле тыва артистер,
А. АЛЕКСАНДРОВТУҢ
удуртулгазы-биле чадаг-тергечилер көргүзүү болгаш өске-даа солуң программаларны силерге бараалгадып турар.

Бүгү кемзээлерниң дургузунда маңнаже каттырынчыг киноум-пародистер КОВАЛЕНКО, МОЧАЛОВ болгаш НОСОВ өзээр ойнаар.

Эгелээри 19 шак 30 минута.

Дыштаныр хүннерде үш көргүзүг болуур. 12 шак, 15 шак болгаш 19 шак 30 минута турда эгелээр.

Касса «Найырал» кинотеатриың болгаш циритиң оргаззиниң чанында, эртен 9 шактан кежээ 20 шакка чедир ажылдап турар.

БИЛЕТТЕРНИ БАШ УДУР САДЫП ТУРАР.

КОЛЛЕКТИВТИГ ЧАГЫГЛАРНЫ БАЗА ХҮЛЗЭП АП ТУРАР.

ДИРЕКЦИЯ.

Кино

ИЮЛЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Золушка» 10, 12, 2, «Хаван амазачысы болгаш кадарчы» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ААА-ХЕМ»: Киночылынды 9.30, «Хамыдыр кадгузер коруичуитериниң хаанал чери» 11, 1, «Тамарацуна театрдан келген уруг» 3, 5, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Сегур хогшуучу», 11. «Соңгу чүктүг тоожузу» 1, 3, «Минимандиаровнуң хары» 5, 7, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Хамнаараан» 11.15, «Стратегиниңуруу» 1, «Гайдуки» 3, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Беш хүн — беш дүн» 11.15, 1.15. «Кызыл-бут кадарчы» 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

ИЮЛЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга дириг-чуруктар» 10.20, «Долгогейниң тамцылары» 12, 2, «Фокус-покус» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ААА-ХЕМ»: «Золушка» 3, 7, «Денисовдың оруктары» 5, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ак-нок мугулдурмуң капитаннары» 9.40, 11.30, 1.30. «Тамарацуна театрдан келген уруг» 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кызыл-бут кадарчы» 1, 3, 7, 9 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орулакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийзи аныырал килизизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда килизизинин 37-13, көзээ ажыл-агый килизизинин 21-47, үзетүүр килизизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көзээ корреспондентилер база совет тургузут болгаш аныырал килизистериниң 21-27, иштики информация килизизинин 20—60, бухгалтериниң 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Шарлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01175.